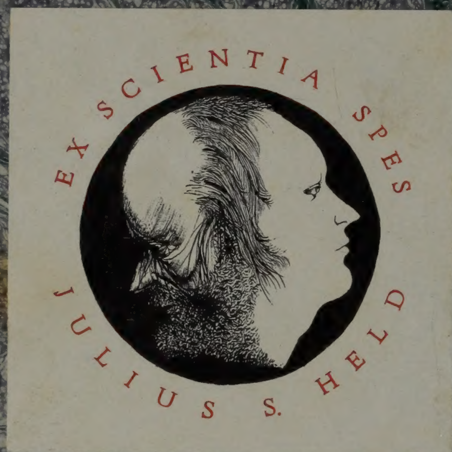
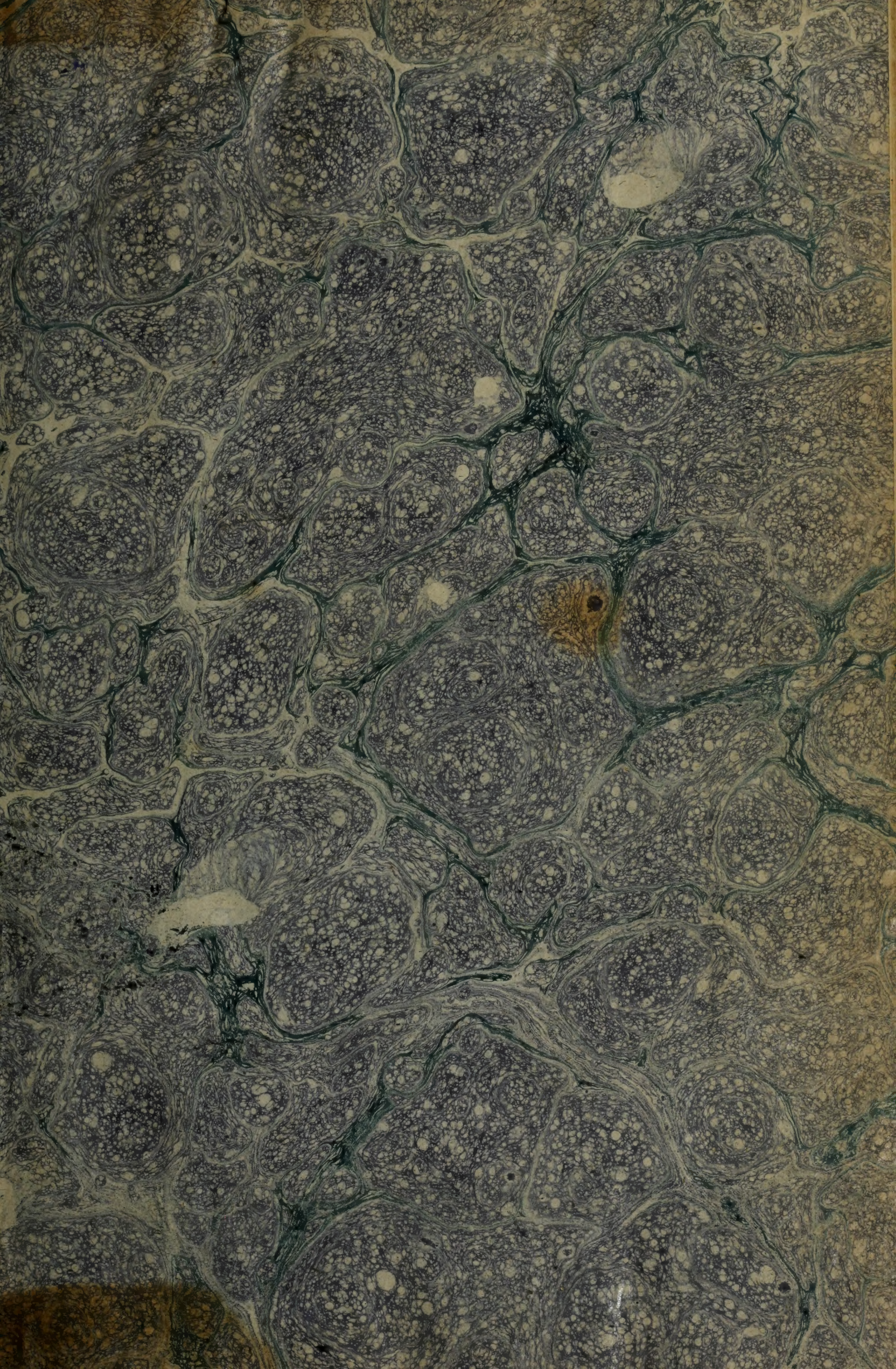
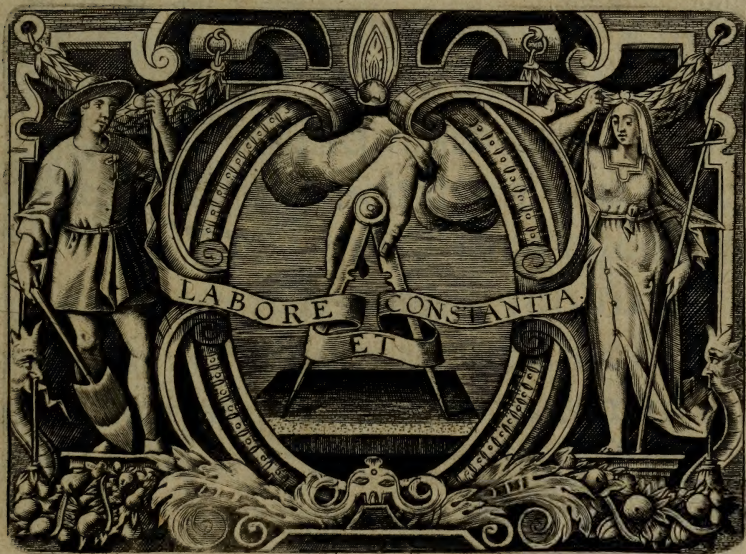

EX SCIENTIA SPES
JULIUS S. HELD

IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBRI QVINQVE,

COMMENTARIVS AD POLYBIVM.

Editio vltima.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam & Filios Ioannis Moreti.
CIↃ. IↃC. XIV.
Cum Priuilegijs Cæsareo & duorum Regum & Principum Belgarum.

Voir pour l'intelligence de la date l'encyclopédie du 19e siècle t. 7 p. 429 chiffres romains

PHILIPPO III.
HISPANIARVM
ET INDIARVM
PRINCIPI.

VÆ de MILITIA ſcripſi, magne Princeps, etiam tunc cùm ſcripſi, animo tibi deſtinaui & inſcripſi, & ſuſpendi, vt ſic dicam, ad tuam aram. Multa me incitabant. ſed præcipua: quòd tuus eſſem, in ſolo & vetuſtiſſimo patrimonio tuo natus: quòd res militaris, & ideò magnitudine & fortunâ tuâ non indigna. Enimuerò quem magis tractare aut ſcire hæc deceat, quàm Principem? & veriſſimè prudens ille noſter Cornelius: *Cetera vtcumque diſſimulari, ſed ducis boni Imperatoriam eſſe virtutem.* Quid verò talem Principem? Nihil blandimur tibi, nec publicè locus ſit, aut gratia: ſed ab orbe condito non fuit, qui maior in re aut ſpe fuerit, quàm te fata videntur deſtinaſſe. Præeſt iamdiu maximus Regum pater tuus tot regnis; in vtroque orbe iura reddit, veteri & nouo; atque

ecce nouam ad potentiam viam fortuna nuper aperuit, adiectâ Lusitaniâ : quæ sola adhuc lacinia deerat pulcherrimæ & solidæ Hispaniarum vesti. Adsuta est, & vnà cum eâ Africæ & Asiæ portus aut insulæ: id est, claustra atque aditus, quibus ipsas illas inuadatis, & totas subiiciatis in leges & iura vestra. Pietas iamdiu huc vocat & religio : sed recenter etiam iniuria, quam immanis ille hostis Austriacis tuis infert, factus & solens violare, rapere, & regna regnis adiicere, nullo nisi armorum iure. O expergiscere tu aliquando, adolescens & vegete, & magno PHILIPPO tuo esto magnus ALEXANDER. Omnes isti Asiatici Darij se contrahent, & ad motum tuum timebunt quantum nunc timentur. Exempla tibi adsunt fortiter & feliciter capiendi imperij à maioribus illis tuis, quos immensâ serie è Cæsaribus & Regibus nectis. Sed eminent inter istos FERDINANDVS & ISABELLA proaui (fæminam nihil me pudet addere; non fæminam, sed vero verbo heroinam) eminent, inquam, primi auctores magnitudinis & claritudinis Hispanæ. Ij in Italiam arma intulerunt, ij in Galliam : ij nouum orbem tibi aperuerunt, arcanum depositum, & quid nisi limitem ad nouum imperium à Prouidentiâ diuinâ? Sed & CAROLVS inter istos luce suâ fulget, auus tuus, vir bello maximus,

ximus, & idem moderati boníque exemplar imperij. Quid PHILIPPVS pater? cuius vt ceteræ virtutes ſileantur (viuit enim, & poſteritas magis hæc dicet,) at certè LENITAS & CONSTANTIA non omittentur, illuſtria ſidera in illo virtutum choro. Non fuit à natis Regibus (te Fides & Veritas appello) qui magis propriè hæc ſibi vindicauerit: & addo ab illis fontibus ſcaturiginem, Sedatum regimen & quietum. Vt gubernator in magnâ naui, flectit & regit omnia, paruo motu. quid ad minuta eo? vt ſummus ille mundi rector Deus, machinam hanc quatit & mouet, ipſe inconcuſſus: talis tuus ille genitor, vetus regnandi & ſecurus. Tu ſuccede, ſed ſerò (pietas tua hoc poſtulat:) & illum atque illos nobis redde, quorum ſanguinem & partem præfers. Rapitur ad ſimilitudinem ſuorum excellens quæque natura, & ſimulacrum cæleſtium animorum refert decerpta ab iis aura. En orbem Chriſtianum turbatum bellis aut diſſidiis: in te oculos coniicit, & aliorum aperta inclinatio eſt, aliorum occultus metus. Quid hæc niſi maxima, iam magno tibi, præſagiunt? tu vtere aduocante fortunâ; ſed ita vt nihil ei debeas, & feciſſe eam virtus tua videatur. Abſque hac, Princeps, magnam famam habere potes, non potes bonam: ſed nec firmam aut diuturnam potes, niſi nixa ſit

eo fulcro. Nam viuos & ſuperſtites premere in rectè factis etiam Liuor aut Inuidia poteſt, & plebeij ſermones: at mortuos, & cùm tractu Veritas inualeſcit, ſplendor ille Famæ & Virtutis irradiat, & ſeria ſcripta ad memoriam tradunt poſterorum. Hæc ad te: de me & meo munere, exiguum hoc vtrumque fateor, etſi in re magnâ. Quid enim maius Militiâ? quæ ſola orbem temperat, nec regna ſolùm dat aut adimit, ſed ipſam vitam. Nulla reſpublica aut ſtatus ſine eâ floruit, nulla perennauit: & vt quæque melioribus legibus aut moribus fuit, ita hanc habuit meliorem. Talem ROMANAM apud te audacter profitemur: quâ nihil cultius, ſanctius, amplius, moribus, diſciplinâ, imperio fuit. Igitur nec Militiâ. & hæc eſt illud telum, quo, Virtute comite, terras ſibi ſub vtroque Sole ſubiecerunt, & ſubiectas in ſęcula aliquot tenuerunt. O ſi mens tibi ſit Princeps (facultas adeſt, & probæ inſtitutioni hoc debes, vt intellegas) ſi mens, dico, ſit vagandi per eorum Annales & geſta: quos flores virtutum colligas? quæ præcepta paci & bello? Sed huic maximè, in quo excelluiſſe eos ſuper omnes gentes, dicere poſſumus cum gentium conſenſu. Tuam illam conſule, & ipſos Hiſpanos. qui etſi robore & bello ſemper validi, tamen ab arte deſtituti ſunt: & ea fecit vt caderent, quam-

quamuis ægrè & ſerò, ſub Romanas leges. In laudem eorum hoc dixerim. nulla natio vetuſtiorem hanc gloriam ſibi vindicat, nulla diuturniorem: non ipſi illi, quos laudatum imus, Romani. Ecce ab antiquo, & priuſquàm Romana virtus ſe exſereret, bello Peloponneſiaco fama eorum ad Græcos ipſos venerat: & Alcibiades in oratione quapiam apud Thucydidem, *fortiſſimos* teſtatur *& pugnaciſſimos omnium* barbarorum.* Quid Liuius? *gentem natam inſtaurandis reparandisq́ue bellis:* & alibi, *qui nullam vitam rentur ſine armis eſſe.* Annæus Florus, ipſam Hiſpaniam indigetat *bellatricem, viris armiſq́ue nobilem, Annibalis eruditricem.* Velleius Paterculus, ita fortem, vt duce Sertorio, *per quinquennium diiudicari non potuerit, Hiſpanis Romanísne in armis plus eſſet roboris, & vter populus alteri imperaturus eſſet.* Quid plus dici poteſt, ídque à Romanis? id eſt, & hoſtibus & ſuperbis? Nec verba ſunt: res docuit bello Annibalico, qui præcipuas ſuas victorias Hiſpano militi non inuitus referet acceptas. Sed & Romani, cùm primam prouinciarum Hiſpaniam inierint, poſtremam domuerunt: ducentos per annos in eâ, & de eâ, pugnantes, variè victi aut victores. Sed victores tamen ad extremum, idque ab hac militari arte quam adferimus: quam vel nunc ſi adſumitis, quis ambiget quin cum æternâ laude fructúque veſtro?

* Sic Græci appellant omnes non Græcos.

veſtro ? In parte tamen adſumitis : nam vt vniuerſam, non ſuadeo aut probo. Multa diuerſa à moribus armíſque noſtris, quædam & aduerſa : iudicio opus eſt, quod tu & tui Duces facilè interponent. Mihi quidem animus fuit, in tui gratiam è tenebris hæc eruere, & res mortuas ſepultáſque protrahere : faxit Deus vt haud in vanum, & ſedandis hæc in Europâ turbis ſint, & extra eam imperio tuo propagando. Vires ſi pro animo non fuerunt, ignoſci poſtulo : & hunc laborem ſtudio potiùs mei cultus, quàm ſui pretio æſtimari. Ego quidem in te, ô Principum maxime, vel veterum Gallorum more adficior, & lege illâ priſcâ me tibi ſacro DEVOTIONIS.

LECTORI MEO.

VM *opus aliquod iamdiu meditarer & solicitè quærerem, quod compendio esset tot scriptionibus, & lucem præferret ad historias: repperi cuius specimen & primitias nunc præbeo, quod* FACEM HISTORICAM *non ex superbiâ, sed ex proposito, appellaui. Id est, ut mores Romanos publicos priuatosque proferam (alibi & Græcos:) atque eos ita illustrem, ut simul loca scriptorum veterum, qui alludunt vel tangunt. Hoc cùm diffusum, imò & confusum sit (negare non possum:) placuit excerpere primùm ex omni cumulo quidquid ad* MILITIAM *facit, & id iunctim proponere, & serie aliquâ ac cohæsione rerum. Ideò quæ ad Militiam: quia ea non creberrimè, sed aßiduè, in historiâ occurrit, & omnem in eâ paginam, vt sic dicam, facit. Vt enim vita nostra publica est, sic scriptio: illa ab æuo in æuum, turbæ & bella: ergo & Annales, qui æuum repræsentant. Atque ego sciens & gnarus dico, nihil esse quod magis sistat aut remoretur iuuentutem, quàm militiæ priscæ ignorantia: cui malo ante omnia medemur, & hanc caliginem nostrâ* FACE *(pro copiâ quidem ingenij) imus depulsum. In tres partes totum hoc* DE MILITIA *diuisi: prima est, quam vides,* AD POLYBIVM*: in quâ generalis eius notificatio, & siquid ad ordinem, arma, leges facit, aperimus & reuelamus. Sunt libri quinque quos habes. Altera,* POLIORCETICΩN, *siue* De machinis, tormentis, telis, libri totidem: *qui parati, & subsequentur. Tertia,* DE TRIVMPHO, *lætißima pars, & clausula felicis belli. Tum ad reliqua* FACIS *ordine ibimus, si auctor ille vitæ nostræ dabit vitam, sed & vires. Nam voluntas quidem & materies adest; sed valetudo sæpè intercedit, plures hos annos hostilis & aduersa. Ah, quàm in hoc ipso scripto sæpè me ligauit, & ad scamma deductum retinuit? Scio, & apud me magis quàm publicitùs queror. Tamen & publicitùs tango, vt venia & miseratio aliqua sit, sicubi quod voluimus non fecimus, & euênit nobis in isto cursu quod dicitur,* Caballus in Cliuo. *Tamen vt Flauiorum ille primus dicere solitus,* Imperatorem stantem mori oportere: *sic nobis sensus, Hominem in opere deficere: nec desinere potiùs, quod suadebat olim priscus aliquis censor. Certè vel in istis alibi languidis, fructus & vsus suus erit iuuentuti; & nostro labore quæsitum aliquid aut erutum, in quo nonne-*

mo inueniendo ſudaſſet. Totum enim hoc Polybij ſcriptum perplexum & caligine obſitum: nec induſtriâ ſolùm, ſed acritate ingenij opus ad perſuadendum. Speramus, imò profitemur, in parte feciſſe: idque non adiutos à prioribus, niſi fortè à Franc. Patricio Italo, quem ſolum veſtigia preßiſſe in hac ſemitâ equidem ſcio. Quid nos præter eum, Lector viderit: quid alius præter nos, ſequens item ætas. Nec enim neſcio, vbi ſemel opus cœptum eſt, & velut fragmina aut ſentes amotæ, concurſum fieri, & poſtremos quoſque priorum etiam laudem in ſe deriuare. Aliquid nempe reperient, & vnus ſæpe locus aut remotior lectio eſt quæ rem conficit: quod non tam doctrinæ dixeris, quàm fortunæ. Ego verò & hoc excuſo, quòd antè publica iudicia ſubire nobis opus, quàm priuata experiri: nec vllæ recitationes aut inter amicos lectiones ſunt, ſapientiſſimo conſilio vſurpatæ antiquis. Typographia iſta nos ſtatim protrahit, & irreuocabiliter protrahit: nec fas, etiam cùm reſipueris, reſipuiſſe. Alia tamen editio relinquitur, & mederi poteſt: ſub eam vos æqui & iniqui aduoco, iuuate. Siue laudi noſtræ fauetis, ſuggerite: ſiue carpere gaudetis, corrigite. ego vtroque affectu vtar in vnum finem, emendandi & diſcendi. Erunt ex verbo veteri, δεύτεραι φροντίδες. Iam, quod ad*
* Curæ ſecundæ.
Polybij ipſum hoc opuſculum ſpectat, re non mole magnum, haud ambigendum arbitror quin Polybij ſit, & ipſe agnoſcit, vt alibi notamus.*
* Lib. v. Dialog. xv.
Sed tamen ab alienâ manu contractum aut reciſum aliquid videri, non nego: & eſt cetera Polybiana ſcriptio vber magis & diffuſa. Titulus etiam qui Librum ſextum Hiſtoriarum *præfert, mihi eſt falſus: cùm nec iſta ſic continua, vllo modo aut veniâ hiſtoriæ ſint, & ipſe fateatur è libro an libris* De rebuſpublicis *eſſe. Fuit videlicet introductio in Hiſtorias, & grande adiumentum, noſſe quid Romani, Carthaginienſes, Spartani, pace aut bello vſitarint: & tum, cùm breuiter inter narrandum tangitur, habere vnde doctior ſis, & petas. Satis de meo & Polybij inſtituto: vtile vtrumque ſit voueo; & hoc quoque, vt iſtis abſolutis pedem mihi porrigere & promouere fas ad ſerium illum Sapientiæ callem, quò adſpiro. Da hoc Deus, & in omni vitâ non mihi ſolùm vixiſſe.*

IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBERI.

DIALOGISMVS I.

Præfatiuncula & occasio dicendi, tum laus aliqua militiæ Romanæ.

MERIDIE, vt ferè mos meus est, inambulabam, cupidis honestarum artium me præbens, & velut domesticas quasdam scholas habens, respondendo aut disserendo. Venit ad me honestæ frontis & mentis adolescens, AVDITOR meus (nec aliter nunc appellem) qui salute dictâ, Illud de Militiâ promissum Lipsi, inquit, quando expungis? Tardum nomen es, ne dicam malum. Ego, Cùm otiũ erit, inquam. Longa res est, nec paucarum aliquot horarum. Ille iterùm, De otio ne obtende, feriæ sunt, & tam vacui nos nũc, quàm ipsa Vacuna. Quando etiam aptius? feruent omnia bellis, nec alij magis in mensis aut in circulis sermones. Quàm volupe sit, inter ista veterem illam seriò intellegere, & decerpere ex eâ aliquid quod sit in hodiernum vsum? Ego risi, & Quid ais, inquam, decerpere? sæculum hoc ignoras, aut dissimulas. Nam contemnunt nostri Martes hæc talia, & nænias & ludos ea habent puerorum. Fortassis, inquit ille, vel ideò quòd parùm norunt. Nam plerisque horum iure illud occinas: *Initium sermonis.* *Opportunitas.*

* Πρὶν γὰρ φρονεῖν σε, καταφρονεῖν ἐπίστασαι.

Et quid de illis mirer? pauci nostrûm, qui libelliones habemur, scitè hæc scimus, & in nos quoque conuenit senis Coï dictum: **Priusquã sapere, didicisti cõtemnere. Chæremõ.*

* Πολλοὶ θαυμάζουσι, ὀλίγοι γινώσκουσι.

Ne inter eos diutiùs ego sim, tu effice & adiuta. Nam pleraq; video, non video, & vt in confinio lucis ac noctis positus, parùm certo oculo discerno. Iam facis? Volo, inquam: sed, nisi vt tibi gratificer, quâ spe fructus? Imò verò duplicis, inquit ille, Certi & Incerti. Certi quidẽ, quòd vera ea fax ad historias: quarum quæ alia ferè materies, quàm bella & pugnæ? Incerti autem, quòd & hodierni Duces aliquid ex iis fortasse haurient, ad suum & præsentem vsum. Moui caput, &, De hoc quidem diffido, inquam, illud priùs spero. Subiecit, Non ego: & meo animo ac vaticinio, aut iam est aut erit Princeps aliquis magnus, qui prauam & laxam hanc militiam corrigat, & ad veterem illam ordinet atque adstringat. O si ille dies! quas laureas & victorias videam? quàm longè lateque sparsa Christiana signa? Iniice hanc mentem Deus, & ad priscam illam ac Roma- **Multi admirantur, pauci intellegunt.* *Vtilitas.* *Ad historiam.* *Ad vsum.*

nam maximè militiam flecte: cum cuius Dilectu, Disciplinâ, Ordine, si nostra hæc nouitia arma iungantur, quæ vis aut acies resistat? Ego hîc manum sustuli, Euge, inquam, me quoque hac commemoratione incendis. Et vt scintilla in aridam materiem incidens facilè comprehendit: sic ego inflammor in nomine & virtute Romanâ. Et bonâ fide, quæ gens in militiâ fortior aut felicior? Dilectum vide; nihil accuratius. Ordinem; nihil aptius. Disciplinam; nihil seuerius sanctiusque. Itaque per annos septingentos, tot triumphos pænè quot annos numerant, & imperio suo subiecerunt quidquid validum aut bonum in orbe terrarum. Nam alios quosdam latiùs imperasse fortasse dixeris, aut nunc imperare (certè magnum nostrum Regem:) sed in tam selectis gentibus aut terris, non dices. Pœnos, Macedonas, Assyrios vicerunt, & imperium in eos vsurparunt qui antè imperarant. Quid Hispanos, aut Gallos? quos vincere non gloriæ fortassis maioris, sed operæ fuit. Ita paullatim molem illam *maximi secundùm deorum opes Imperij* (Liuij verba agnoscis) constituerunt, idque in optimâ Europæ, Asiæ, Africæ parte. Quâ autem aliâ re, nisi militiâ hac, quam laudamus? Nam ingenia, numerum, robora hominum si vides; singulis, aut omnibus, sæpè vincebantur: superabat Ordo & Disciplina. Ergo haud vanè olim vaticinatus apud Liuium Romulus: *Nullas opes humanas armis Romanis posse resistere.* Quid Romulum loquor? ipse Romanorum hostis Taxiles, ille à sinu & latere Mithridatis, libero ore apud Tigranem fassus: Ἄμαχον πρᾶγμα, τὰ ῥωμαίων ὅπλα: *Rem inuictam, Romana arma.* Atque hæc ita olim fuerunt, quamdiu disciplina & sanctitas quædam, vt ita dicam, armorum viguit: postquàm sanguine ciuili infecta ea & corrupta sunt, postquàm rapere & lancinare, atque etiam lasciuire, in morem vertit; resedit illa virtus, & quod sequitur, fortuna, nec aliud quàm vmbra & nomen fuit militiæ Romanæ. Ideò si vis me illustrare hanc & explicare; de Veteri modò promitto, nec inferiorem istam, nisi parcè, tangam. Ille alacer, Ergo promittis? ô me beatum! Et sedeo, an porrò ambulo? Imò tu sede, inquam: ego vtrumuis fecero, vt animus hic aut valetudo suadebunt. Atque vtinam ista sit quæ solet; & cum eâ vigor & alacritas etiam, quæ solent! Nunc vereor vt ipsa & ætas, sed ipsa maximè, libauerint in me lætum illud aut lepidum etiam, siquid olim fuit. Quid tamen est? vt in Vere anni flores scilicet plures gignuntur, Autumnus tamen est qui dat fructus: sic in priori illâ ætate amœniora fortasse quædam dedimus, nunc vtiliora, si Deus & Tempora volent. De istis quidem non frustrà ambigo, quæ apud nos malarum ferè aut turbidarum artium, nostras istas honestas & pacis oppressum eunt aut expulsum. Sed Deus videbit: quem, priusquàm ordiar, veneror atque inuoco. & tu Lux æterna, Sol sine ortu aut occasu, per has antiqui æui tenebras euntem dirige,

—— clara meæ præpandens lumina menti,
Res quibus occultas penitus conuisere poßim.

Romana militia laus. — Lib. I. — Lib. I. — Plut. in Lucul. — *Deprauatio eiusdē.* — *Accessio ad explicandum.* — *Cum excusatione.* — *Cum inuocatione.* — Lucret.

DIALOG.

DIALOG. II.

Modus & Ordo dicendorum, tum de Dilectu, de Tribunis de Stipendiis.

AT tu iam sedisti. AVD. Animo & corpore compositus ad audiendum. LIPS. Audi igitur, sed Modum atque Ordinem priùs, quem tenebo in differendo. *Modus* hic erit, vt Polybij verba eligam & insistam, qui vnus superest eorum qui de veteri militiâ scripserunt. Nam Vegetius quidem nihil habet meri, ac sui & superioris æui instituta aut mores miscet ac confundit. ~~Polybium adhærebimus igitur~~. & vt ij qui iter ignotum suscipiunt, limitem aut ~~aggerem aliquem~~ comprehendunt, ~~quem insistant~~: sic nos illum, ~~tuti ab errore aut lapsu~~. Sed *Ordo* tamen eius quia haud aptus vbique ad docendum, aut etiam plenus: suggeram alium, atque eum quem definitio hæc nostra dabit. Ab eâ enim appositè Militiam exorsuri videmur: quæ est, MVLTITVDO APTA ET COMPOSITA IN ARMIS, AD VIM FACIENDAM AVT ARCENDAM, SVB CERTA LEGE. Quinque in definitionem istam partes inclusi, DILECTVM, ORDINEM, ARMA, ACIEM, DISCIPLINAM: quas singulas ordine, & totidem Sermonibus, educam. Polybij ipsa verba secundùm has partes aptabo, vbi ea quidem erunt: quà deficient, velut laciniam huic vesti à me aut ab aliis ad texam. Omnia deinde explanabo & illustrabo, sed breuiter: quia iamdiu nobis illud sedit,* Οὐ τὸ μέγα εὖ, ἀλλὰ τὸ εὖ μέγα. Ita olim Demosthenes, valdè pro meo sensu. Sed Polybium ipsum iam audiamus, qui sic de Dilectu. Vin'tu legere? cape. AVD. Et vtraque manu quidem: sed Græcis adscripta quæ hæc versio? LIPS. Nostra est. nam etsi Ianus Lascaris, homo Græcus, aptè & doctè pleraque iam verterat: tamen reuera alibi aliter, & quod caput est, non semper presse & adstrictè. Id autem adprimè mihi placet in scriptoribus qui stilo tales, maximè cùm de re agitur: in quâ verbum additum, aut omissum, aut laxiùs etiam redditum, magnas facit vel mutationes vel errationes. At tu lege.

Modus tractandi, Polybianus.

Ordo noster.

Definitio militiæ.

Partes eius.

**Non quod magnũ, benè, sed quod benè, magnum.*

Caussa versionis nostræ.

Et qualis ea.

Ἐπεὶ δ' ἂν ἀποδείξωσι τοὺς ὑπάτους, μετὰ ταῦτα χιλιάρχους καθιστᾶσι, τέσσαρας καὶ δέκα μὲν ἐκ τῶν πέντε ἐνιαυσίους ἐχόντων ἤδη στρατείας, δέκα δ' ἄλλους σὺν τούτοις ἐκ τῶν δέκα τῶν λοιπῶν, τοὺς μὲν ἱππεῖς δέκα, τοὺς δὲ πεζοὺς ἓξ οὓς δεῖ στρατείας τελεῖν κατ' ἀνά-	*Cùm verò Consules designauerint, tum Tribunos militum constituunt, quattuordecim quidem ex iis qui iam quina stipendia annua confecerint; decem alios præterea ex iis qui dena. At reliquorum, equites quidem dena, pedites vicena stipendia explere oportet*

POLYB.

γκην, ἐν τοῖς τετταράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ἀπὸ γενεᾶς, πλὴν τῶν ὑπὸ τὰς τετρακοσίας δραχμὰς τετιμημένων. τούτους δὲ παριᾶσι πάντας, εἰς τὴν ναυτικὴν χρείαν. ἐὰν δέ ποτε κατεπείγῃ τὰ τῆς περιστάσεως, ὀφείλουσιν οἱ πεζοὶ στρατεύειν εἴκοσι στρατείας ἐνιαυσίους. πολιτικὴν δὲ λαβεῖν ἀρχὴν οὐκ ἔξεστιν οὐδενὶ πρότερον, ἐὰν μὴ δέκα στρατείας ἐνιαυσίους ᾖ τετελεκώς.

tet neceſſariò in annis quadragintaſex à natiuitate. Excipio eos qui infra drachmas quadringenas cẽſi ſunt; quos omittunt, & reſeruant omnes ad nauticum vſum. Quòd ſiquando res & circumſtans neceſſitas eò adigunt, debent pedites facere annua vicena ſtipendia. Vrbanum verò magiſtratum non antè capere cuiquam fas, quàm decem ſtipendia militiæ adimplerit.

Satis: inſiſte. Orditur Polybius à Dilectu, quem in Definitionis meæ verbis primis incluſeram, MVLTITVDO APTA. Quomodo enim talis ſine iſto? quin niſi eligis & excerpis, non militem ſed turbam habes. De eo tria dicit. *Qui elegerint, Quos, Quomodo.* Duo prima ſunt in verbis, quæ legiſti: & quia Tribuni ſunt qui eligunt, de ipſis, & numero eorum nunc præmittit.

In Dilectu tria ſpectanda.

„ *Cùm Conſules deſignauerint, tum Tribunoſmilitum conſtituunt.*] Quod fit ſcilicet principio cuiuſque anni. Et meritò Conſules priùs deſignantur, quia ij ſunt qui in parte Tribunos faciunt, in aliâ parte ipſe populus, *poſteà dicendum.

*Lib. II. Dialog. IX.

„ *Quattuordecim quidem ex iis.*] Diuiſio hæc eſt & numerus Tribunorum, qui ſcripti in quattuor legiones. Nam ad tot iſtas accommodat ſua Polybius: quia quotannis ferè ita ſcriptæ, ſingulis nempe Conſulibus binæ. Ergo ait quattuordecim Tribunos factos ex iis

Diuiſio Tribunorũ

„ *Qui iam quina ſtipendia annua confecerint.*] Qui ſunt iſti? Tribuni equeſtres, id eſt ex equitum corpore lecti. Nam ſemel mihi hoc nota: Duo genera Tribunorum Polybius facit, *Iuniores* & *Seniores*: quos à ſtipendiorum numero ſic appellat. Iuniores ſunt, Equites quibus hoc datum, vt priùs citiuſque Tribuni fiant, quàm plebeij. Quid ita? tum quia reip. intereſſe videtur, vt iſti ex optimis ſtatim ad eam accedant: tum etiam, quia ſtipendiorum ratio & æqualitas ſic popoſcit. Moris enim erat, poſt dimidiata ſtipendia confecta, Tribunum capi, nec antè: ecce Equites dena conficiebant, Pedites vicena: ergo proportione illi poſt quina ſtipendia lecti, hi poſt dena. Hæc vera Polybij mens & ſententia, & cauſſa diuiſionis. Sunt autem quattuordecim iuniores ſiue ex equite-

Iuniores Tribuni.

equite, decem tantùm è plebe: quia plures nimirum habere voluerunt honestiores.

„ *Decem alios prætereà ex iis qui dena.*] Ego ita reddidi, pro sententiâ iam dictâ: at vulgò legunt & vertunt implicatè. Lascaris quidem sic: *Decem autem alios, præter hos, ex iis qui decem reliqua fecerint.* Quæ ergo hęc *decem reliqua?* an quinque illis prioribus addenda, vt fiant quindecim annorum stipendia? nugatoria, aut falsa. Quin Græca leuiter corrigenda sunt. Δέκα δὲ ἄλλους σὺν τούτοις ἐκ τῶν δέκα. τῶν λοιπῶν τοὺς μὲν ἱππεῖς δέκα: sententiâ à me versâ. Nam hoc ait: Tribuni quidẽ fieri possunt ex equite, qui quina stipendia fecerint; ex plebe, qui dena: at reliqui iam milites in vniuersum stipendia conficiunt, equites dena, pedites vicena. Non etiam displiceat: Τὸ λοιπὸν, τοὺς μὲν ἱππεῖς: quod esset, *Ceterùm, equites quidem.* formulâ & modo sermonis deflectendi.

Seniores Tribuni. *Correctio textus.*

„ *Pedites vicena stipendia explere oportet.*] Iterùm à meâ correctione, vulgatam non est vt expedias: certè qui adnisi, hactenus non fecerunt. Lascaris ita reddidit: *pedites verò ex iis qui sextum & quadragesimum ætatis attigerunt annum.* Quam lectionem secutus sit, nescio: vulgatam non expressit. atque amplius, ~~sententiam bonæ mentis~~ nullam expressit: Sigonius & Grucchius, viri talium curiosi & docti, ita hæc citant: *Quattuordecim ex iis qui quinque stipendia annua habeant, decem verò ad hos ex iis qui decem: equites quidem qui decem, pedites verò qui sex.* Et explicant, *Neminem qui equo meruisset* (sunt ipsa Grucchij) *Tribunum fieri potuisse nisi decem stipendia haberet, cùm interim satis esset peditibus vel sex annos meruisse.* Nego quidquam magis aut à Polybio, aut à ratione abire. Istud quidem de *sex* annis vbi lectum aut scriptum? quin disertè de *quinque & decem* in Polybio est. Quæ etiam ratio, vt equites tardiùs ad honores, quàm plebeij perueniant: idque tot annis? Omnia contrà sunt, vt dixi: & profectò Græcanica hæc emendanda: Τοὺς δὲ πεζοὺς εἴκοσι δεῖ στρατείας τελεῖν: *Pedites viginti oportet stipendia implere.* Nihil verius. Quòd equites dena, ecce Liuius docuerit: *Addiderunt acerbitati & tempus, ne præterita stipendia procederent iis qui equo publico meruerant, sed dena stipendia equis priuatis facerent.* Loquitur de iis qui ad Cannas fugerant, & hac ignominiâ affectos à Censoribus, vt ne in numerum venirent stipendia præterita, vtque iterùm à nouo stipendia sua dena facerent, & quidem equis suis ac priuatis. Idem ex Plutarcho clariùs. apud quem Gracchus in Oratione quâdam iactat, Ἐστρατεῦσθαι δώδεκα ἔτη, τῶν ἄλλων δέκα στρατευομένων ἐν ἀνάγκαις: *Militasse se annos duodecim, cùm alij non nisi decem necessitate militent.* Quis ambigit quin Gracchus hic inter equites? & in gloriâ suâ ponit & studio in patriam, quòd duodecim stipendia confecerit, præter morem & legem dena exigentem. Iam verò pedites vicena dicimus meruisse. Qui auctores? Ipse Polybius palàm, qui mox subiungit: ὀφείλουσιν οἱ πεζοὶ στρατεύειν εἴκοσι στρατείας ἐνιαυσίους: *Pedites debent conficere annua stipendia viginti.* Idem ex Liuio est colligere. apud quem Sp. Ligustinus quidam detractat militiam Macedonicam, & sic se excusat:

Praua sententia, cùm Lascaris, Tum Sigonij & Grucchij. *Iterũ scriptura correcta.* Lib. XXVII. *Equitum quot stipendia.* *Quot peditum.* *Liuius explicatus.*

Lib. XLII. excuſat: *Viginti duo ſtipendia in exercitu emerita habeo, & maior ſum annis quinquaginta*. Duplex cauſſa. quòd & ſtipendia largiter confecerit (duo ſupra numerum, vti & Gracchus:) & quòd ætatis iam beneficio * Ad I. Ann. Tac. debeat vacare. Reſcribere & mutare eum numerum* alibi volui: malè, & Seruius mihi dux in errorem. Nam apud eum legas, *eos qui ſacramento rogantur & plenam militiam habent, viginti quinque annis teneri*. Quod nec veteri nec ſequenti æuo vniuersè verum fuit, & corrigere humanius Seruium ſit quàm corripere: *viginti quoque annis teneri*. Res quidem ita fuit: atque apud Tacitum, cùm milites per ſeditionem expreſſiſſent, vt I. Annal. *ſextusdecimus ſtipendij annus finem adferret*; diſplicuit Patribus & Principi, & eo abrogato, Ibid. mos priſcus repoſitus, decretumque *vt viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur*. Atque ita deinceps factum. Suidas: *Qui Veterani.* Βετεράνος παρὰ ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. ἐπὶ εἰκοσαέτειαν δὲ ἐδούλευον: *Veteranus Romanis dicitur militiâ dimiſſus. in viginti autem annos merebant*. In Codice Iuſtinianæo conſimiliter Veterani definiuntur, qui l. IX. Quãdo prouoc. nõ eſt nec. *poſt viceſima ſtipendia honeſtam, vel cauſſariam miſsionem ſunt conſecuti*: quod ita interpoſitâ diſtinctione legendum eſt: quia certè cauſſaria miſſio poſt expleta ſtipendia non datur. Idem numerus in Codice Theodoſij aliquoties. etſi in eodem etiam de *vigintiquinque aut quattuor* ſtipendiis leges: ſed in certo genere militum, & conditionis deterioris. Hæc mihi ita videntur. quid erudito viro, qui in Polybio hîc corrigi voluit: τοὺς δὲ πεζοὺς ἐξ οὗ δεῖ στρατείας τελεῖν: non equidem ſcio, nec ſcintillam lucis in iis verbis video.

Anni militiæ vtiles. „ *In annis quadragintaſex*.] Eſt hæc Seruij regis definitio, qui annos eos vtiles militiæ fecit. Nam diſtinxit Claſſes in Centurias Iuniorum & Seniorum: illos qui militarent, hos qui vacarent, niſi in magnâ neceſſitate. Lib. x. cap. XXVIII. *Iuniores, ad annum quadrageſimumſextum* (ita Tubero apud Agellium) *ſupráque eum Seniores appellauit*. Cenſorinus anno vno minùs nu- De die Natali. merare videtur: *Vſque quinque & quadraginta annos Iuuenes appellatos, quòd remp. in re militari poſſent iuuare*. Hoc ergo Polybius nunc dicit, vicena illa ſtipendia complenda fuiſſe in orbe tot annorum. Sed cur non principium etiam militiæ ponit, cùm dixerit finem? Licet ex eodem Tuberone apud Agellium addas: *Initium militiæ.* *Seruius ab anno decimoſeptimo, quòd idoneos iam eſſe reip. arbitrabatur, milites ſcripſit*. Atque iſtud manſit. & in Punico ſecundo bello, cùm neceſſitas violaſſet: tum decretum *vt Tribu-* Lib. XXV. *ni plebis* (Liuij verba) *ad populum ferrent, vt qui minores annis ſeptem & decem ſacramento dixiſſent, iis proinde ſtipendia procederent, ac ſi ſeptem & decem annorum, aut maiores, milites facti eſſent*. Ecce, in iuuentutis inopiâ, quidam tunc etiam prætextati milites capti: id ne fraudi iis eſſet, & quia præter Seruij ac vetus inſtitutum, lege ſubuentum fuit, & anni illi in ſtipendia venerunt, haud ſecùs quàm ſi à decimoſeptimo cœpiſſent. Atqui ambitio etiam interueniſſe videtur, & quidam, vt citò ad honores & Tribunatus venirent, ante id tempus militiæ adſcripti. quod Gracchi lex poſteà cauit, & interdixit νεώτερον ἑπτὰ καὶ δέκα ἐτῶν μὴ καταλέγεσθαι

λέγεσθαι ϛρατιώτlω: *iuniorem annis septem & decem militem non legi.* Plutarchus id ita in Gracchis. Vegetium ergo miror scribere: *Si antiqua consuetudo seruanda sit, incipientem pubertatem ad dilectum vocari.* Quod districtè verum non est, nec decimusseptimus certè annus *incipiens pubertas.* At Silius magis etiam intendit: Lib. I. c. 4. Lib. I.

Pubescit miles castris, galeaq́ teruntur
Nondum signatæ flauâ lanugine malæ:

quasi impuberes ad ea venirent. Habes carceres, habes metam militiæ. Sed an non igitur plura vicenis stipendiis? imò triginta erunt, si totum id tempus militarunt, ab anno XVII. ad XLVI. Caue erres. Continua olim militia non fuit (sicuti cùm legiones perpetuæ institutæ:) sed per annos ferè, aut certè singula bella, inibant militiam, & desinebant. Lex igitur volebat, vt in annis illis triginta vtilibus, quisque necessariò impleret stipendia sua viginti. Poterat quidem priùs: & exempli caussâ, qui continuò militabat, implebat ea trigesimoseptimo anno: sed poterat, non debebat. Hi sunt anni triginta illi, de quibus lex Tullia capienda, cùm *Iuniorum ætatem annis triginta definiuit.* Item Sallustius ad Cæsarem, cùm monet illum *vt videat ne militia iniusta sit, cùm alij triginta, pars nullum stipendium faciat.* Itemque in Tacito, veterani queruntur *tricena aut supra stipendia se numerare.* Nec virum doctum audiemus hinc colligentem (Carolus Sigonius is est) legitima stipendia fuisse triginta annorum. Sed iterùm hîc aliqua hæsitatio ad annum *quadragesimumsextum*: quem finem militiæ dicti scriptores faciunt: at alij disertè *quinquagesimum.* Seneca de breu. vit. cap. vlt. *Lex à quinquagesimo anno militem non cogit.* Fabius: *Vt militiâ vacaret ex lege, quòd quinquagenarius esset.* Legem vterque nominat: an posterioribus temporibus latam? an potiùs iam olim illa lex, siue mos? Nam & in Liuio, bello Macedonico decretum, *nulli qui non maior annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse.* Quî igitur conciliamus ista cum instituto Seruij? bellè. Nam existimo mansisse quidem illud de annis quadragintasex communiter: sed pone aliquem, casu & morbo, stipendia sua intra id tempus non implesse, dico cogi potuisse vsque ad annum quinquagesimum. Iste igitur quinquagesimus plenè liberabat, siue facta stipendia siue infecta. Ex verbis Ligustini suprà colligas, qui in clausulâ, velut decretorium id ponit: *Et maior sum annis quinquaginta.* Hi anni in militiâ Romanâ: nec dissimiles admodum in Græcâ. In Demosthene lego, *iussos omnes conscendere triremes, vsque ad eos qui quadragintaquinque annorum essent.* In quem tamen locum Vlpianus Scholiastes notat, *Nouum hoc fuisse. quia Lex apud Athenienses ad annum quadragesimum dumtaxat iubet militare, exorsos à decimooctauo. Idq́ his gradibus, vt ad vigesimum circa vrbem militent & castella custodiant, tutiori scilicet militiâ: à vigesimo autem, ad longinqua bella & extra limites etiam eant.* Ita ferè Vlpianus. & dixeris Macrobium, Atticum hoc institutum adspicere, cùm de vi Septenarij numeri scribit: *Nonnullarum rerum publicarum is mos est, vt post*

Nodi solutio. *Interpellata olim militia.* *Quo sensu triginta anni militares.* Orat. de rep. consti. I. Annal. *Nodus alter in metâ militiæ.* Lib. IX. Instit. Lib. XLII. *Is solutus.* *Græcorum par ratio.* III. Olynth. Lib. I. in Sõn. Scip.

sextam hebdomadem ad militiam: nemo cogatur, in pluribus detur remissio post septimam. Sexta hebdomas, quadragesimussecundus annus est, & tangere Athenienses videtur: septima quadragesimusnonus, & ad Romanos pertinet. cùm dicat *post septimam:* qui est quinquagesimus annus. *Platonis proprium scitum.* Plato in suâ republicâ, paullo seriùs quàm alij, & admittit & dimittit. Nam legem fert, statuitque Ἀνδρὶ μὲν εἴκοσι μέχρι τῶν ἑξήκοντα ἐτῶν· VI. de Leg. γυναικὶ δὲ ἐπειδὰν παῖδας γεννήσῃ μέχρι τῶν πεντήκοντα. *Viro quidem annos viginti, vsque ad sexaginta; feminæ verò cùm pepererit, vsque ad quinquaginta.* Quæ ille de Militiâ, in quam & feminas scilicet adscribit.

„ *Excipio eos, qui infra drachmas quadringenas censi.*] Prima nota legendorum, fuit *Ætas*: altera nunc *Census*. *Actésu milites captus.* Tangit eam magis, quàm explicat, quia tunc nota. Nam Ser. Tullius rex cùm censum instituisset, in classes populum diuisit, idque pro opibus: ex quibus dilectus atque alia reip. munia administrarentur. Non enim profectò viliores quosdam in militiam legebant, nec erat hoc inopiæ asylum: sed diuites, honestos, & quos res priuata rei quoque publicæ alligaret. Nabis tyrannus apud Li- Lib. XXXVII uium, cùm diuersa ostendit Spartana instituta à Romanis: *Vos,* inquit, *à censu equitem, à censu peditem legitis.* Et exstant ipsa discrimina & mo- *Huic rei classes.* dus opum in classibus Seruianis, quas Liuius & Dionysius descripsêre. *Obscuritas in Polybio.* Sed enim hîc nodus in Polybij verbis. Ait, *qui infra drachmas quadringentas:* quæ sunt Romano more & eloquio, *quaterna millia æris.* An ergo talis aliqua finitio census in classibus? nusquam. Vide & examina. Imò illa infima. *Quinta* classis *vndecim millia* habuit, vt Liuius; siue *duodecim quingenta*, vt veriùs à Dionysio scriptum. Infra hanc autem qui es- *Ea depulsa* sent, *immunes fuêre militiâ*, vt Liuius ait. Quid dicendum igitur? quid, nisi mutationem aliquam, vt solet, interuenisse? Nam cùm olim tota *Sexta* classis vacua feriataq; esset, Polybij & suprà æuo, aliter: nec placuit tantam multitudinem munerum omnium esse expertem. Itaque instituta noua aliqua diuisio (quando, nescio: crediderim sub bella Punica) & *Sextæ classis diuisio eruta.* *Sexta* illa numerosa classis distributa quasi in tres iterùm classiculas, pro ratione census. Prima fuit, de quâ hîc Polybius, eorum qui à *mille ducentis drachmis* (siue *duodecim millibus æris*) pertingerent ad *quadringentas.* Altera, qui ab istis ad *centum quinquaginta.* Tertia denique, qui ad *tri-* *Ex Agellio adstructa.* *gintatres*, paullo suprà. Hæc non à coniecturâ merâ ponimus, sed Iulij Paulli verbis apud Agellium firmamus. Quærebatur qui essent *Proleta-* Lib. XVI. cap. IX. *rij* in versu Ennij: atque ille sic explicat: *Qui in plebe Romanâ tenuissimi pauperrimiq; erant, neque amplius quàm mille quingenûm æris in censum deferebant, Proletarij appellabantur: qui verò nullo aut perquàm exiguo ære censebantur, Capitecensi vocabantur. Extremus autem Capitecensorum census æris fuit trecenta sexagintaquinque.* Hæc si attentè cum Polybianis istis confers, necessariò infers & elicis diuisionem à me dictam. Sunt enim certè aliqui supra istum Proletariorum censum *mille quingenûm æris*: qui autem nisi illi *Quatermillenarij* à Polybio dicti? Atque est etiam proportio aliqua in his gradibus, quòd primus ille à duodenis millibus

sic

fic deſcendit, vt ſit eius quaſi triens; alter, trientis huius iterum triens, cum leui exceſſu; tertius, non iam triens, ſed iuſtus quadrans, ſi tamen legas in Agellio *trecenta ſeptuagintaquinque*. quod faciundum arbitror, & video libros quoque variare.

„ *Quos omittunt.*] Clarè habes, tenuiores iſtos ad militiam non vocari. Nunquã igitur? imò verò, ſed in neceſſitate aut tumultu. Idem loco dicto Iulius Paullus: *Quoniam res pecuniáque familiaris obſidis vicem pignoriſque apud remp. eſſe videbatur, amoríſque in patriam fides quædam in ea & firmamentum; neque Proletarij, neque Capitecenſi, milites, niſi in tumultu maximo, ſcribebantur.* Itaque Ennij verſus huc ducit, & explicat: *Pauperes non niſi in neceſſitate ſcripti.*

Proletarius publicitus ſcutíſque feróque
Ornatur ferro, muros, vrbémque, forúmque
Excubiis curant.

Duo ibi notes, & quòd arma iis data è publico Ennius dicit; & quòd muros dumtaxat cuſtodierint & vrbem. Nam etiam cùm neceſſitas adigeret, non tamen in aciem hoc genus educebant, aut legionibus miſcebant, ſed in vrbe habebant ſub oculis & curâ ſeniorum: qui & ipſi in armis ſolent adiungi. Paullatim tamen & eò ventum (ſed poſt Polybij) vt Proletarij atque etiam Capitecenſi in militiam vulgò ſcriberentur. Salluſtius de Mario: *Ipſe milites ſcribere non more maiorum, neque ex claßibus, ſed vti libido cuiuſque erat, Capitecenſos plerosque.* Ecce, humiles eos ipſe iam Conſul legit, per eos ex humili talis factus. Plutarchus de eâdem re: Ἀναγορευθεὶς δὲ λαμπρῶς, εὐθὺς ἐστρατολόγει παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν συνήθειαν, πολὺν τὸν ἄπορον καὶ δοῦλον καταγράφων, τῶν πρόσθεν ἡγεμόνων οὐ προσδεχομένων τοὺς τοιούτους, ἀλλ' ὥσπερ ἄλλο τι τῶν καλῶν, τὰ ὅπλα μετὰ τιμῆς τοῖς ἀξίοις νεμόντων, ἐνέχυρον τὴν οὐσίαν ἑκάστου τιθέναι δοκοῦντος: *Conſul declaratus ſplendidè, ſtatim Dilectum habuit præter legem & morem, plurimos è pauperibus & ſeruili genere conſcribens: cùm anteà Duces hos tales non ſuſciperent, ſed arma quoque, vt aliud aliquid honeſtorum, non niſi honeſtis digníſque darent, cùm quiſque velut pignus rem familiarem opponere videretur.* In cuius verbis *ſeruile genus* verti, quod alij *ſeruos* fecerunt: parùm verè, neque vmquam ipſos ſeruos Marius legit, ſed libertinos & tales qui nati è ſeruis. Quo ſenſu tamen clariùs ſcribatur, πολὺ τὸ ἄπορον καὶ δουλικὸν: ſiue vt Ioſ. Scaligero placet, καὶ ἄδηλον. Sed à Mario, vt dixi, principium, mox progreſſus. Nam bello Sociali cœpêre iam in militiam ſcribi, & manſêre. Eâ mente Liuij epitomen exaudio: *Libertinos tunc primùm militare cœpiſſe.* Quid? non etiam anteà? non ſub Mario? Ita, ſed pauci, nec ita vulgò. Nam quod in Liuio eſt iam olim, *Nec ingenui modo aut iuniores ſacramento adacti ſunt, ſed ſeniorum etiam cohortes factæ, libertiníque centuriati:* id ſcilicet excuſes, quòd in tumultu, nec niſi ad tutelam vrbis. Sed propriè etiam Liuius *Libertinos intellegit*, τοὺς ἐξελευθέρους, id eſt qui nati ex libertis: at Epitoma fortaſſe capienda de *libertis* ipſis. Ego ſuſpicor, nec vocem eam notione priſcâ ibi vſurpatam. vti nec in Macrobio, eâ ipsâ re: *Bello ſociali cohortium duodecim è liberti-*

In Iug.

Capitecenſi ſcripti.

In Mario.

Incauta verſio in Plutarcho.

Lib. LXXIII *Libertini in militiâ.*

Lib. X.

Et liberti.

I. Saturn. cap. XI.

Vt illa antas passim. *nis conscriptarum opera memorabilis virtutis apparuit.* Puto * libertos intellegi: & Appianus I. Ciuil. in hac historiâ ἀπελευθέρους nominat, qui sunt profectò isti. Ita vides paulatim, quod dixi, tenuiores etiam ciues admissos: tamen ciues. quid ni? cùm etiam socij paullò pòst ciuitate donati, & ex iis milites in legiones scripti.

Naualis militia vilis. „ *Reseruant ad nauticum vsum.*] Quæ militia scilicet vilior, & talis habita semper. An quia periculorum ibi plus, & metus etiam ignauæ mortis? an quia parùm loci virtuti & robori militari? ars & nautæ pleraque administrant. An quia paullatim animos quoque dehonestat & corrumpit? Tale aliquid Plato indicat, (IIII. de Legib.) & optat ciues suos Athenienses (etsi militiâ eâ solâ claros) res maritimas numquam attigisse. Sed Romanis quidem perpetuum hoc iudicium: & pro eo Liuius: (Lib. XXXII.) *Nauales socij*, inquit, *relictis nuper classibus ad spem honoratioris militiæ transgressi*: id est, terrestris. Sic Tacitus: (I. Hist.) *Facta & reliquis* (classicis) *spes in posterum honoratioris militiæ.* Ergo isti Sextani & viles, ait Polybius, ad mare sepositi & asseruati. Exempla in Liuio: (Lib. XXII. *E libertinis ferè electi.*) *Magna vis hominum conscripta Romæ, libertini etiam, quibus liberi essent & ætas militaris, in verba iurauerant. Ex hoc vrbano exercitu, qui minores quinque & triginta annis essent, in naues impositi; alij vt vrbi præsiderent relicti.* Vbi silentio non transeo, quod addit, *quibus liberi essent:* vt scilicet quos opes reip. non adstringerent, caritas ista liberorum & alterum pignus vinciret. Et an non isti, quos *Proletarios* Ennius dixit? Sed nefas fortasse à Paullo & Grammaticis dissentire. Exemplum aliud in eodem Liuio: (Lib. XXXVI.) *M. Iunio Prætori datum negotium, vt in classem socios nauales libertinos legeret.* Et alibi: *Naues ciuibus Romanis qui seruitutem seruissent completæ, ingenui tantùm præfecti.*

„ *Vrbanum magistratum non antè capere cuiquam fas.*] Mira & ad militiam bona lex, nescio an alibi legenda. Obseruetur. Ab honoribus exclusi, qui tot stipendia non fecissent: & miramur frequentem & volentem militiam illam fuisse? Sed ait, *vrbanum magistratum*: non ergo *militarem*: & certè Equites, Tribuni in legionibus facti, post stipendia quina. Definit etiam *decem* stipendia. cur illa? quia hic modus & finis militiæ equestris, è quo genere plerique ad magistratus. An rigidè autem seruata hæc lex, non lubet nunc inquirere, & vereor vt perruptæ eius (quid non ausit & possit Ambitio?) sint exempla.

DIALOG. III.

Ratio & modus legendi. Signa proposita, dies edictus. Tribuni per legiones distributi. Sortitio tribuum, & alia.

QVI legerint, & *Quos*, è Polybio vidimus: nunc ex eodem, *Quomodo.* An aliquid habes, aut interpellas? AVD. Ego verò nihil, & vt ij qui valdè sitiunt, silentio adhuc bibo. Sed didici etiam à viro *Ter maximo*: (Trismeg. cap. X.) Συννοεῖν δεῖν τὸν ἀκούοντα τῷ λέγοντι καὶ συμπνεῖν, καὶ ὀξυτέραν ἔχειν τὴν ἀκοὴν τῆς τοῦ λέγοντος φωνῆς: *Consentire dicenti discentem & conspirare debere,*

debere, ac celeriorem acutioremq; auditum habere eius linguâ. L i p s. Hoc verè, & in philosophicis maximè, vbi instructio aut cura est animorum: hîc, vbi delectatio aut doctrina exterior, cur obnoxium te præbeas aut silentem? Nolo, veto, & interloqui te cupio atque ~~etiam obloqui~~, siquid visum. Fræna tibi laxo, & do plenum ius. A v d. In tempore igitur vtar, nunc perge. L i p s. Imò tu perge, & Polybiana hæc consequenter lege. Intereà quieuero.

Ἐπὰν δὲ μέλλωσι ποιεῖσθαι τὴν καταγραφὴν τῶν στρατιωτῶν, οἱ τὰς ὑπάτους ἔχοντες ἀρχὰς, προλέγουσιν ἐν τῷ δήμῳ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ δεήσει παραγενέσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἡλικίαις ῥωμαίους ἅπαντας. ποιοῦσι δὲ τοῦτο, καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν. τῆς δὲ ἡμέρας ἐπελθούσης, καὶ τῶν στρατευσίμων παραγενομένων εἰς τὴν ῥώμην, καὶ μετὰ ταῦτα συναθροισθέντων εἰς τὸ καπετώλιον διεῖλον σφᾶς αὐτοὺς οἱ νεώτεροι τῶν χιλιάρχων, καθάπερ ἂν ὑπὸ τοῦ δήμου κατασταθῶσιν, ἢ τῶν στρατηγῶν εἰς τέτταρα μέρη, διὰ τὸ τέτταρα παρ' αὐτοῖς στρατόπεδα τὴν ὁλοσχερῆ καὶ πρώτην διαίρεσιν τῶν δυνάμεων ποιεῖσθαι. καὶ τοὺς μὲν πρώτους κατασταθέντας τέτταρας, εἰς τὸ πρῶτον καλούμενον στρατόπεδον ἔνειμαν· τοὺς δ' ἑξῆς τρεῖς, εἰς τὸ δεύτερον· τοὺς δ' ἑπομένους τούτοις τέτταρας, εἰς τὸ τρίτον· τρεῖς δὲ τοὺς τελευταίους, εἰς τὸ τέταρτον· τῶν δὲ πρεσβυτέρων, δύο μὲν τοὺς πρώτους, εἰς τὸ πρῶτον·

Cùm verò Dilectum habituri sunt, Cõsules publicè diem ~~prodicunt~~, quâ die Romanos omnes adesse oporteat, quibus ætas sit militaris. Faciunt hoc penè quotannis. Cùm igitur dies adest, & militaris omnis iuuetus in vrbe, & mox in Capitolio congregata, tum diuidunt se Iuniores Tribuni eo ordine quo à populo siue ab Imperatoribus sunt facti, in quattuor partes. Quia nimirum quattuor apud eos legiones totã & præcipuam copiarũ diuisionem faciũt. Et primos quidẽ designatos quattuor primæ legioni dictæ adtribuunt; tres proximos Secundæ; quattuor alios Tertiæ; denique tres vltimos Quartæ. Seniorũ verò Tribunorum, duos quidem primos Pri- POLYB.

τρεῖς δὲ τοὺς δευτέρους, εἰς τὸ δεύτερον τιθέασι στρατόπεδον. δύο δὲ τοὺς ἑξῆς, εἰς τὸ τρίτον· τρεῖς δὲ τοὺς τελευταίους, εἰς τὸ τέταρτον, τῶν δὲ πρεσβυτέρων. γινομένης δὲ τῆς διαιρέσεως καὶ καταστάσεως τῶν χιλιάρχων τοιαύτης, ὥστε πάντα τὰ στρατόπεδα τοὺς ἴσους ἔχειν ἄρχοντας, μετὰ ταῦτα καθίσαντες χωρὶς ἀλλήλων κατὰ στρατόπεδον, κληροῦσι τὰς φυλὰς κατὰ μίαν, καὶ προσκαλοῦνται τὴν ἀεὶ λαχοῦσαν. ἐκ δὲ ταύτης ἐκλέγουσι τῶν νεανίσκων τέτταρας ἐπιεικῶς τοὺς παραπλησίους ταῖς ἡλικίαις καὶ ταῖς ἕξεσιν. προσαχθέντων δὲ τούτων, λαμβάνουσι πρῶτοι τὴν ἐκλογὴν οἱ τοῦ πρώτου στρατοπέδου, δεύτεροι δ᾽ οἱ τοῦ δευτέρου, τρίτοι δ᾽ οἱ τοῦ τρίτου, τελευταῖοι δ᾽ οἱ τοῦ τετάρτου. πάλιν δ᾽ ἄλλων τεττάρων προσαχθέντων, λαμβάνουσι πρῶτοι τὴν αἵρεσιν οἱ τοῦ δευτέρου στρατοπέδου, καὶ ἑξῆς, οὕτως. τελευταῖοι δ᾽ οἱ τοῦ πρώτου. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἄλλων τεττάρων προσαχθέντων, πρῶτοι λαμβάνουσιν οἱ τοῦ τρίτου στρατοπέδου, τελευταῖοι δ᾽ οἱ τοῦ δευτέρου. καὶ ἀεὶ κατὰ λόγον οὕτως ἐκ περιόδου τῆς ἐκλογῆς γινομένης, παραπλησίους συμβαίνει λαμβάνεσθαι τοὺς ἄνδρας εἰς ἕκαστον τῶν στρατοπέδων.

mæ; tres alios Secundæ; duos sequentes Tertiæ; denique tres vltimos Quartæ. Factâ autem diuisione Tribunorum eiusmodi, vt omnes legiones iam pari numero habeant duces, tum sedentes seiuncti & seorsim Tribuni cuiusq; legionis, tribus sortiuntur singillatim, & euocant vt in quamq; sors cecidit. Ex eâ eligũt quattuor iuuenes ætate & habitudine propemodũ æquales. Quibus productis, primi electionem faciũt Primæ legionis Tribuni; secundi Secundæ; tertij Tertiæ; vltimi Quartæ. Iterúmque quattuor productis, primi electionem habẽt Secundæ legionis Tribuni; & sic deinceps; vltimi verò Primæ. Post hæc denuò quattuor productis, primi capiunt Tertiæ legionis Tribuni, vltimi verò Secundæ. Atque ita semper electione alternante & in orbem eunte, fit vt pares admodũ capiãtur in quamq; legionem.

Iam

Iam ſuſtine, & audi. Tribunos creauit, numerauit, de ætate & cenſu adiunxit: nunc denique Modum & formam exponit Dilectus.

„ *Conſules diem publicè prodicunt.*] Etſi enim Tribuni electi, tamen præcipua dilectuum Conſules ipſi obeunt, & ſummæ rei præſident, Tribuni adminiſtrant & exſequuntur per partes. Polybius de rep. Romanâ, inter munia conſularia hoc recenſet, καταγράφειν στρατιώτας καὶ τοὺς ἐπιτηδείους καταλέγειν: *Conſcribere milites, & idoneos diligere.* Liuius non ſemel narrat: *Conſules poſitis ſellis dilectum habebant.* Vbi & aliquid de formâ. nam in curulibus ſuis ſedebant, ſpecie magiſtratus. Dionyſius lib. VIII: *Conſules in ſubiecto campo curules ſellas* (τοὺς στρατηγικοὺς δίφρους) *poſuerunt, vbi & dilectum habuerunt.* Vt nouum notat, quòd in campo. nam ſolent in Capitolio, vt iam dicemus: ſed eò factum, quò Tribunitiæ interceſſiones vitarentur, quibus non ibi locus. *Conſules Dilectui præſunt, Tribuni eligunt.* Lib. III. *Sedent in curulibus.*

„ *Diem prodicunt.*] Voce præconis, an ſcripto, an vtroque? De ſcripto credo, cùm ordinaria res fuit: de voce etiam, cùm aliquid ſubitum, & ſcriptum videbatur tardum. Scriptum Dionyſius ingerit: προέγραψαν ἡμέραν: *diem proſcripſerunt*, in hac re. & Liuius, qui *Edictum* nominat: *Iuniores Romam ad edictum ſine detractione conuenerunt.* Sic etiam alibi: *ſilentio patrum edicitur dilectus.* Nunquid & aliud huic rei ſignum? ita, ſed non niſi ſub ipſum conuentus diem. Nam ſignum tunc ex arce tollebant, ſeruabantque donec is ſolutus. Arnobius inter ea, quæ olim vſitata, poſteà abolueriant: *Cùm paratis bella, ſignum monſtratis ex arce?* Virgilius alluſit: *Diei prodictio:* Lib. VIII. *Aut proſcriptio.* Lib. VI. *Item ſigni ſublatio.* Lib. VIII.

Vt belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit.

Dionyſius apertiſſimè: Προύθεσαν τὰ τοῦ πολέμου σημεῖα, καὶ τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως κατέγραφον: *Propoſuerunt belli ſigna* (Conſules) *& copias vrbanas conſcripſerunt.* Ex quo ſuſpicère, hæc ſigna ſola aliquando propoſita, & fortaſſe præcones circummiſſos, cùm res non ferret moram. Sanè Seruius in Virgilianum illum locum vult non niſi in Tumultu id factum: & agnoſcit non ſignum, ſed ſigna (quo numero & Dionyſius) *duplex ſcilicet vexillum, ruſſeum & cæruleum, illud ad pedites, hoc ad equites conuocandos.* Non auſim ſubſignare, cùm Liuius vnius tantùm meminerit: *Cùm*, inquit, *vexillo in arce poſito, comitiorum cauſſâ, exercitus indictus eſſet.* Feſtus in voce Iuſti: *Iuſti dies dicebantur triginta, cùm exercitus imperatus, & vexillum in arce poſitum eſſet.* Dio Caſſius diffuſè ſatis ſuper hoc ritu ſcribit (tu vide) idemque notat in comitiis centuriatis ſolere ſeruari, etiam Tulliano æuo: at centuriata quædam comitia fuêre hæc noſtra, ad Dilectum. Quòd autem idem *arcem Ianiculi* definiat, ambigo: cùm ſic *Arx* ſine definitione poſita Capitolinam magis deſignet, ἐξόχως: & Seruius diſertè de eâ adfirmet. Quid quòd ipſe Dilectus in Capitolio? id enim iam ſequitur. Lib. VIII. Lib. XXXVI. Lib. XXXVII

„ *In Capitolio.*] Siue in eius areâ, vti opinor. Sed in loco tamen augu- *In Capitolio dilectus.*

ſto, ſa-

ſto, ſacro: & quare? niſi vt ante oculos religio & Iupiter opt. max. obnoxios magis omnes fractioreſque redderet ad parendum. Nam ſæpè hîc
Lib. XXVI. controuerſiæ & turbæ. Pertinet ad hunc ritum, quod Liuius de Marcel-
Et bellica. lo Conſule: *Ipſe dimiſſis Siculis, in Capitolium ad dilectus diſceſſit.* Nec
In Lybic. Dilectus ſolùm, ſed alia quæ ad bellum, illic agitata, ſi credis Appiano:
ἡ δὲ βουλὴ ἐς τὸ καπιτώλιον. ὅπερ εἰώθασι περὶ πολέμου σκοπεῖν, συνῆλθε: Senatus in Capitolium, vbi ſuper bello deliberare ſolent, conuênit.

„ *Iuniores Tribuni.*] id eſt, equites: ab ætate tales, aut ſtipendiis.

Primi Tribuni honeſtiſſimi. „ *Eo ordine quo à populo aut Impp. ſunt facti.*] Ne æmulatio ſcilicet exſiſtat aut ambitus de locis. Nam in primis, aliquis honos. Ita in Liuio:
Lib. XLI. *L. Atius Tribunus primus legionis ſecundæ*, quaſi per laudem dicitur. Hoc igitur cauerunt, inquit, & locarunt eos vti deſignati. Atqui miſcella
*Vide lib. II. Dial. X. iſta deſignatio: * pars à populo, pars à Conſulibus: ergo & plures loci primi, aut ſecundi. Quæ hîc deciſio? ego pro meo ſenſu dabo. Primùm vnius generis omnes vno loco ſunto, id eſt Equeſtres aut Plebeij. Iam in Equeſtribus ſi duo primi (vnus videlicet à populo, alius à Conſule:) me arbitro præeat ille Popularis. Nam publica illa ſuffragia ſemper honeſtiſſima habita, & viri clari ferè à populo hunc ipſum Tribunatum petierunt. Hiſtoriæ docebunt, cùm obſeruabis. Idem in Plebeiis cenſeo, præiſſe inquam Populares vbi idem gradus.

„ *Quattuor apud eos legiones.*] Ita plerumque ſub id æui factum: & cuique Conſuli adtributæ duæ legiones. Polybius ita ferè numerat, & me-
Lib. X. tationem caſtrorum, aliaque, ad hunc modum aptat. Sed & Liuius: *Vo-*
Conſularis exercitus. *lumnius in Etruriam cum iuſto conſulari exercitu profectus.* Et alibi: *Duo Conſulares exercitus ſcripti.* Vtrobique hos intellegit duarum legionum.
Lib. III. At poſteà creſcente imperio, & Prætoribus creatis qui in prouincias mitterentur, & ſæpè ad bella: notum teſtatumque eſt plures legiones ſcri-
Plures ſæpe legiones. ptas. Quid poſtea? imò iam ante Polybij æuum, quoties magnum aliquod aut dignum diſcrimen eſſet. Ita ſub initium ſtatim liberatæ vrbis,
Lib. II. M. Valerio Dictatore, *quantus numquam exercitus* (ſunt verba Liuij,) *decem legiones effectæ.* Quin idem generatim prodidit lib. IX. *in omni ſo-*
Potentia & frequentia Romanorum. *ciorum defectione, vrbano prope dilectu, decem ſcriptas legiones.* Sunt profectò magnæ copiæ, & præſertim capitum ſic electorum: idque ex vnâ Romanâ vrbe. Quid tamen admirationem hîc defigam? cùm bellis Punicis, atque adeò poſt cladem Cannenſem, ciuibus tam multis illîc &
Liu. XXIII. alibi amiſſis, ſociis paſſim deficientibus, legam *duodeuiginti legionibus*
Lib. XXIV. *rem geſtam.* Et ſtatim pòſt, *Summam trium & viginti legionum effectam.*
Viginti tres legiones. Hæc ita ſuis locis Liuius. At illud iam pænè ſupra fidem, cùm in expectatione & metu bellum Gallicum eſſet, Romanos & ſocios armaſſe nu-
Italiæ olim vires. merum quem Plinij verbis magis eſt vt dicam. Ille ſic: *Italia L. Aemilio*
Lib. III. cap. XX. *Paulo* (*Papo* legendum) *C. Atilio Regulo Conſulibus, nuntiato Gallico tumultu, ſola ſine externis vllis auxiliis, atque etiam tunc ſine Tranſpadanis, equitum octoginta millia, peditum ſeptingenta millia armauit.* Quid adſtupeſcis?

pescis? Orosius auget etiam hunc numerum, & quidem Fabio auctore. *In vtriusque Consulis exercitu octingenta millia armatorum fuere, sicut Fabius Historicus, qui eidem bello interfuit, scripsit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta quadragintaocto millia ducenti, equitum verò vigintisex millia sexcenti. Cetera multitudo sociorum fuit.* Sed Polybius (fidelissimus in talibus scriptor) ad Plinianum calculum accedit, summâ etiam per singulas gentes conceptâ. Si voles, vide. Iam verò per bella ciuilia Romana, quæ copiæ? Vnus Cornelius Cinna, vt Velleius ait, *ex nouorum ciuium dilectu trecentas amplius cohortes scripsit, & triginta legionum instar effecit.* Pompeij & Cæsaris bello, sparsas in variis locis plusquam *quadraginta legiones* memini adnotare. Quid in Mutinensi & Philippensi? (bonâ fide numero) supra *quinquaginta*, imò malâ fide numero, & deminuo. Appianus enim auctor, soli Octauiano Cæsari fuisse *quadraginta legiones, cùm bellum pararet in Antonium, Domitium Aenobarbum, & Sextum.* Et quid censes de tribus illis aliis, copias pares aut maiores non habuisse? Verè stupenda ista: sicut & hoc eiusdem Appiani, in vnâ Siciliâ, vno tempore, *legiones fuisse quadragintaquinque, equitum vigintiquinque millia, leuis armaturæ tantumdem & plus dimidio, naues longas & militares sexcentas, onerarias sine numero.* Hæc scriptor ille narrat & adfirmat, cùm Sextus Siciliâ pulsus fuit, & Lepidus ab Octauiano exarmatus. Et quid ais de potentiâ Romanâ? nónne hoc specimen? & nónne ille verè, qui scripsit, *Romanis viros & sobolem militarem, tamquam è perenni fonte, domi affluxisse?* Nónne & Pyrrhus haud iniuriâ questus, *videri sibi pugnam cum Lernæâ quadam hydrâ susceptam, cui capite vno resecto, aliud aliudq́ue duplicetur & accrescat?* Atqui hæc à pulcherrimo isto Dilectu fuerunt, in quo pergamus.

[Margin: Lib. IV. cap. XIII. — Lib. II. — Lib. II. — *Legiones triginta.* — v. Ciuil. — *Quadraginta.* — *Vtilitas boni dilectus.* — Plut. in Pyrrho. — Ibid.]

„ *Primos designatos quattuor primæ legioni attribuunt.*] Ingeniosa diuisio, vt omnia in hac militiâ, nec prudentiæ tantùm, sed acuminis plena. Miscuerunt plebeios cum equestribus: sed ita vt hi, alternante numero, aut pares essent aut superiores. Ita primorum ciuium par aut maius semper imperium. Quid autem si plures legiones? eadem ratio. Pone sex: erunt Tribuni Iuniores viginti & vnus: Seniores quindecim. Mixtio eadem. Quid si vna legio tantùm? credo Iuniores numero præstitisse, & quaternos fuisse.

[Margin: *Mixtio tribunorum.*]

„ *Seniorum verò Tribunorum.*] Caussam nominis intellegis, quia annis aut certè stipendiis maiores. Vir benè doctus Grucchius censet hos eosdem *Veteres* à Cicerone appellatos: *Hi tres homines, veteres Tribuni militares sunt designati.* At Asconius aliter, qui explicat, *Veteres, graues & seueri.* Distinctiuncula igitur mutanda, scribendumque *Homines veteres.*

[Margin: *Seniores Tribuni.* — II. in Verr. — *Cicero aliter interpunctus.*]

„ *Sedentes seiuncti.*] Hoc vult, senos & senos discretos fuisse & interuallis diuisos: eo fine, vt quique ad se vocarent & seponerent suos.

„ *Tribus sortiuntur.*] Itáne Tribus? at ego classes & centurias exspectabam,

Quomodo è tribubus lectio: ctabam, quia secundùm eas, imò ex eis milites lecti. Verum est: sed & hoc quoque, in omnibus comitiis centuriatis populum diuisum fuisse per Tribus: at in ipsis deinde tribubus, centuriæ & discrimen classis.

Et è classibus. Crede hoc (ne longiùs à re abeam) facilè & prolixè aliter docturo. Sed ecce in ipsâ nostrâ re quòd iam olim tribus, Liuius satis auctor: *Dilectum haberi non ex toto populo placuit, decem tribubus sorte ductæ, ex his scriptos Iuniores duo Tribuni ad bellum duxêre.* Hoc ille non longè post Decemuiros exactos. Et nota inibi, non omnes semper tribus vocatas ad Dilectum, si exigua aliqua manus scribenda. Quid opus, cùm tam multæ (XXXV. erant) & tam frequentes? quod ex censibus posterioris æui satis liquet. At quæras, Cur hîc sors adhibita? cur non hanc illámve vocabant, arbitrio Consulum? Caussâ duplici, vel vt æmulatio tolleretur, ne hæc posthabita illi videretur: aut querela, ne ista aut alia onerari, si fortè dilectus non iret per omnes.

Lib. IV.

„ *Singillatim.*] Ita capio, vt non solùm alia post aliam sorte ducta sit, sed etiam Capitolium ingressa. Nam iunctim plures aut omnes non ceperit locus. Et opus laxitate aliquâ, vt Consules præsiderent, Tribuni sederent, milites seiungerentur componerenturque.

Ratio & modus eligendi. „ *Ex eâ verò eligunt.*] En iam electio, nec sortis vltrà mentio. Tribus sic vocata in centurias suas iuit. omissis tamen senioribus: quos aduocari in superuacuum, nihil opus. Ex singulis tum centuriis, & pro censu ac classe, milites citati nominatim. Dico *nominatim*: & aliquoties in hac re leges. Itaque Tabulas ad manum fuisse opus est, in quibus nomina, ætates, & opes. Ista igitur electio: nec aliter potuit, aut debuit. Appianus tamen immutatum id ostendit bellô Hispanico L. Lucullo Consule, qui fuit annus vrbis DCII. Ait: Καὶ στρατιὰν εὐθὺς ἐκλήρωσαν ἐς Ἰβηρίαν, τότε πρῶτον ἀντὶ καταλέξεως: *Et exercitum sorte scripserunt in Hispaniam, tunc primùm loco dilectus.* Obserua, atque etiam quam edit caussam. *Cùm enim multi,* inquit, *accusarent Consules quòd iniustè & iniquè dilectus haberent, & quosdam ad leuiores aut minùs periculosas expeditiones caperent, visum tunc Senatui sorte milites scribere.* Caussa speciosa, nec ambigo quin sæpè vera. Sicui enim factum vellent Consules, non in longinquam eum aut asperam militiam scribebant, sed reseruabant in mitiorem, vt *per opida militiam expleret* (vtar Taciti verbis in re simili) *nitidus & quæstuosus.* Cùm id sæpicule fieret, animaduersum, & publice culpatum. Sed enim duo hîc quæro. Prius, an tunc primùm milites sorte capti? Negat Valerius, qui adhibet in dilectu M'. Curij, ætatibus aliquot antè. *M'. Curius,* inquit, *Consul cùm dilectum subitò edicere coactus esset, & Iuniorum nemo respondisset, coniectis in sortem omnibus tribubus, Polliæ quæ proxima exierat, primum nomen vrnâ extractum citari iussit.* Vides sortitionem tribuum fieri, nec id tantum, sed ipsum nomen extrahi vrnâ. Respondeo, id hîc præter morem paullò, atque ex occasione factum. Res enim subita fuit, & scripti velut in tumultu, non curioso dilectu, sed sorte. Itaque vocauit, & sortitus est tribus, ex tribu quæ prima, hunc aut illum

Sorte aliquando capti. In Iberic.

Valerij locus excussus. Lib. VI. cap. III.

lum iuuenem: siluerunt & detrectarunt: quid ipse? exemplo & seueritate esse opus vidit. Ergo iterùm (ne in primam illam tribum aut citatos videretur destinatò sæuire: siue etiam vt locus pœnitentiæ esset) iterùm inquam tribus coniecit in sortem. Tunc proxima (nota *proxima*, id est secunda: alioqui certè hæc *prima* esset, atque ita scribenda) exiit Pollia. Ex hac ipsâ, vt omnia sorti permitteret, & nequis diceret se in plurium culpâ eximiè electum ad pœnam, iterùm militem sortitus est: & quem sors dedit, vocauit. Renuentem, vendidit. Ergo rarum hoc exemplum, nec nisi in re tumultus. Alterum, super quo ambigo, An posteà sortitio ista semel vsurpata manserit? Minimè. ipse Appianus admonet, quinquennio circiter pòst rediisse eos ad morem solitum: & *Fabio Aemiliano permissum, vti militum dilectus iterùm haberet*: verè dico dilectus. Sub hoc tempus Polybius vixit: ideoque nec sortem iam agnoscit. *Sors statim desita.*

„ *Quattuor iuuenes, ætate & habitudine propemodum æquales.*] An id ex aspectu, an è tabulis? Imò verò è tabulis. Nam vt ætatem ex aspectu diiudicare potuerint; non certè censum, cuius habita maximè ratio. Et ait, *iuuenes*: significans, quòd ab infimo genere militum orsi, id est, Velitari. In hac autem citatione seruatum per religionem, vt primus miles boni nominis esset. Captabant enim ex eo omen. Cicero: *In dilectu Consules obseruant, vt primus miles fiat bono nomine.* Festus: *Lacus Lucrinus in vectigalibus publicis primus locatur eruendus* (puto, *fruendus*. nec terram aut rudera quotannis, sed pisces ex eo fructumque capiebant) *ominis boni gratiâ, vt in dilectu censúve primi nominantur Valerius, Saluius, Statorius.* *E tabulis lecti.* *Miles bono nomine.* 1. de Diuinat.

„ *Primi electionem faciunt Primæ legionis Tribuni.*] Negari non potest, quin hæc commoda & ingeniosa electio, & vt viri ac vires æqualiter in legiones distribuantur, sine querelâ.

DIALOG. IV.

Quædam Polybio non dicta. Subitarij milites. Pœna & coërcitio non parentium. Item de Vacationibus.

ABSOLVI Polybiana hæc & illustraui: éstne quod requiras? AVD. O te benignum! vtar hac comitate, & subiiciam quod animo voluo. Vtrùm semper curiosus hic Dilectus? & in omni bello? LIPS. Minimè. Pone in vicino hostem: pone repens alibi periculum, & auxilium subitò ferendum: omittebant tribus, centurias, sortes, & militem confusè ac raptim capiebant, educebant. Id genus *Subitarios* vocabant. Liuius: *Senatum Consules vocant, iubentur subitarium scribere exercitum, atque in Algidum ducere.* Idem: *Hernici & Colonia Antium dare Quinctio subitarios milites (ita tum repentina auxilia vocabant) iussi.* Ac solent istos scribere in tumultu. Liuius: *Senatum censere subitarios milites, tumultus causâ conscriptos, primo quoque tempore dimitti.* Atque ita scribere, vt sine discrimine aut excusatione sæpè cogerentur, iuuenes se- *Neglectus interdum dilectus: Et subitò scripti.* Lib. III. Ibid. Lib. XL.

Lib. x. nesque. Liuius: *Iustitium indici, Dilectum omnis generis hominum haberi*
Lib. v. *Senatus iussit.* Iterùm: *Nec Iuniores modò conscripti, sed Seniores etiam coacti nomina dare, vt vrbis custodiam agerent.* Et alibi: *Dictator omnes Iuniores nullo detractante militiam, sacramento adegit.* Tale fuisse dico in M'. Curij dilectu, de quo suprà: & ideò sortem adhibitam, non electionem, quia res festina. Satis tibi factum? AVD. Hîc satis: posco aliud. Di-
De citatis, qui. xisti citatos nominatim singulos: quid si non prodirent? & quæ coactio? LIPS. Iure hoc quæris, & miror Polybio omissum: sed ego reponam.
Interdum volentes. Inuenio igitur pronos interdum & spontaneos valdè in militiam fuisse, interdum contrà. Pronos, cùm aut dux gratiosus. vt de Q. Fabio Liuius:
Lib. x. *Concursus inde ad Consulem factus omnium fermè Iuniorum, & pro se quisque nomina dabant. Tanta cupido erat sub eo duce stipendia faciendi.*
Lib. xlii. Aut bellum aliquod in spe lucri. vt de bello Persico idem Liuius: *Licinius veteres quosque scribebat milites, & multi voluntate nomina dabant,*
Interdum refractarij. Respondere ad nomen. *quia locupletes eos videbant qui priore bello Macedonico, aut aduersus Antiochum in Asiâ, stipendia fecerant.* In his talibus igitur vix citatione opus. At contrà in aliis, & sæpè citati ad nomen nec respondebant. Pro-
Lib. iii. pria ea hîc locutio. Liuius: *Iuniores cùm sine prouocatione imperium esset,*
Lib. viii. *ad nomina responderunt.* Et sæpè in eodem. Dionysius alibi vertit, προσιέναι τῇ καταγραφῇ, *accedere ad dilectum:* quia non voce solùm & responso, sed corpore & progressu se sistebant. Tribunis. Sicut contrà, non re-
Pœna detractantium. spondebant, qui silebant & se subtrahebant. Sed numquid pœna his talibus? fuit. Polybius nec id dixit: ego breuiter, siquid lêgi alibi aut collê-
An Mulcta fuerit? gi. Ac video esse qui de *Mulctâ* hîc suspicentur, quia Varro ita apud
Lib. ii. c. i Agellium: *M. Terentius Varro, quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei vnum ouem mulctam dico.* Sed profectò pro reliquâ seueritate in militiâ, leue istud & lene sit: ac potiùs Varroniana ceperim de citatione iudiciariâ & ad magistratuum tribunal. In Dilectu quidem reperio coërctionem magis arctam, & pœnam, non mulctam. Primùm
Potiùs vincla. *Vincla*, vt in Dionysio: Πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἐκέλευσαν εἰς τὸ δεσμωτήριον
Lib. x. ἀπάγειν: *Multos ciuium iusserunt* (ipsi Consules) *in vincla & carcerem*
Lib. iii. *duci.* Itaque prehendi eos iubebant, & sic in Liuio: *Quemcumque lictor iussu Consulis prehendisset, Tribunus mitti iubebat.* Nam Tribuni etiam, prauo certamine, sæpè interueniebant, & vim Consularem frangebant.
Lib. iv. Legas & collum iis tortum, vt scilicet ducerentur. In eodem Liuio: *Hoc decreto Consul armatus, cùm paucis appellantibus Tribunum collum tor-*
Et verbera *sisset, metu ceteri sacramento dixêre.* Sed & interdum *virgæ* adhibitæ in
Lib. vii. contumaces. Liuius: *Acerbitas in dilectu, non damno modò ciuium, sed laceratione corporum, partim virgis cæsis qui ad nomina non respondissent, partim in vincla ductis, inuisa erat.* Sed interdum, nec nisi à Consulibus
Bonorum ablatio. immodicè seueris. Magis illud, quod ibidem tangitur, *Damno* affectos ciues: id est, direpta aut vendita eorum bona. Dionysius hoc diducit, & copiosè narrat de Valerio & Fabio Consulibus, qui dilectum extra vrbem habebant (nouo more) ne potestas eorum à Tribunis interpellare-

tur.

tur. Atque illi, inquit, *eos qui non parebant, si ipsos ducere non poterant* (absentes scilicet) *in bonis damno afficiebant. Qui prædia agrosque habebant, excidebant, deiiciebant; qui in conducto habitabant, eorum agebant ferebantque supellectilem, boues, pecora, iumenta, & instrumentum omne rusticum.* Imò verò interdum *extremâ pœnâ* affecti, & morte ciuili, id est venundati in seruitutem. Valerius: *Tunc M'. Curius, præfatus non esse opus reip. eo ciue qui parêre nesciret, & bona eius & ipsum vendidit.* Varro in hoc ipso facto: *Curius Consul, in Capitolio cùm dilectum haberet, nec citatus in tribu ciuis respondisset, vendidit Tenebrionem.* Vterque, vt vides, clarè de venditione eius. Eò miror in Liuij epitomâ scriptum: *Curius Dentatus cùm dilectum haberet, eius qui citatus non respondebat, bona vendidit.* Bona tantùm? mutilum arbitror, & iuuat lectio scripta: *bona primus vendidit.* Imò verò, *bona primùm, mox eum vendidit.* Sic aut fuit, aut esse debuit: & adfirmat hunc ordinem Valerius, qui multa sua è Liuio hausit. Sed hæc quidem pœna acris, & rara: ab Augusto tamen etiam vsurpata in eo, qui *duobus filiis adolescentibus, caussâ detrectandi sacramenti, pollices amputasset; ipsum* (ait Suetonius) *& bona subiecit hastæ.* Sed idem Augustus detrectantes militiam, & bonis & famâ mulctauit, apud Dionem, sortitione tamen factâ. Καὶ ἐπεὶ, inquit, μηδεὶς τῶν τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν ἐχόντων καταλεχθῆναι ἠθέλησεν, ἐκλήρωσεν αὐτοὺς, καὶ τῶν μὲν μηδέπω πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονότων τὸν πέμπτον, τῶν δὲ πρεσβυτέρων τὸν δέκατον ἀεὶ λαχόντα, τήν τε οὐσίαν ἀφείλετο καὶ ἠτίμησε: *Et quoniam Iuniorum nemo in militiam allegi vellet, sortitus est eos: & eorum qui nondum quinque & triginta annos explessent, quintum quemque; eorum qui maiores, decimum sorte ductos, & bonis priuauit, & infamiâ notauit.* Vbi discrimen pœnæ factum in iis qui minores trigintaquinque annis, quia hæc ætas pauciorum stipendiorum, & vegeta maximè, & gestire ad militiam debebant. Ista olim. & agnoscit Menander I. C. illam seruitutis pœnam, etsi æuo suo mutatam. *Qui ad dilectum olim*, inquit, *non respondebant, vt proditores libertatis, in seruitutem redigebantur: sed mutato statu militiæ, recessum à capitis pœna est, quia plerumque voluntario milite numeri supplentur.* Habes pœnas. quas tamen sæpè Tribuni tardabant, aut tollebant. Illi enim intercedebant, & de caussis etiam cognoscebant. Itaque hac arte dilectus sæpè impediebant, cùm aliquid à Patribus vellent expressum. Liuius: *Tribuni, suo more, impedire dilectus.* Dionysius: *Et cùm nomina*, inquit, *non darent, impotentes erant Consules eos iuxta leges punire.* Προειστήκεισαν γὰρ τοῦ πλήθους οἱ δήμαρχοι, καὶ κωλύσειν ἔμελλον εἴτις ἐπιχειρήσειεν ἢ τὰ σώματα τῶν ἐκλιπόντων τὴν στρατιὰν ἄγειν, ἢ τὰ χρήματα φέρειν: *Stabant enim pro plebe Tribuni, & impedituri erant siquis tentasset aut corpora eorum ducere qui militiam detrectabant, aut bona auferre.* Atque obiter istic nota duplicem illam pœnam. Sed & cognitio ipsa sæpè ad Tribunos tracta. vt in Liuio: *Cùm milites Tribunos plebei adissent, vti caussas cognoscerent eorum quibus aut emerita stipendia, aut morbus caussæ essent, quò minùs militarent.* Etsi prima & propria hæc cognitio

Lib. VIII. — *Libertatis ademptio.* Lib. VI. cap. III. — Apud Non. in Teneb. — Liu. XIIII. — *Expleta Liuij Epitome.* — In August. cap. XXIV. — *Ignominiosi facti refractarij.* Lib. LVI. — Lib. IV. de re mil. — *Tribunicia intercessio.* — Lib. III. — Lib. VIII. — *Cognitio caussarum.* Lib. XXIV. — *Propria Consulum.*

Lib.xlii. Conſularis. Ipſe Liuius: *Centuriones citati Tribunoſplebis appellarunt. duo ex collegio ad Conſules reiiciebant, eorum cognitionem eſſe debere quibus dilectus quibúſque bellum mandatum eſſet. Ceteri cognituros ſe de quo appellati eſſent, aiebant. &, ſi iniuria fieret, auxilium ciuibus laturos.* Et ſtatim addit: *Ad ſubſellia Tribunorum res agebatur.* Coërcita tamen interdum
Lib.xxxiv hæc Tribunorum licentia, præeunte decreto Patrum. In Liuio: *Tribunoſplebis non placere cauſſas militares cognoſcere, quò minùs ad edictum*
Cauſſæ detrectandi. *conueniretur.* At enim haud iniuriâ quæres, Quæ cauſſæ igitur iuſtæ ad detrectandum? Triplices. nam & hoc huic notitiæ addam. Prima, *Vaca-*
Vacatio. *tio.* atque ea triplex, ab *Aetate*, ab *Honore*, à *Beneficio.* Ab ætate, vt cùm
Senes immunes. aliquis ſupra quinquageſimum annum, ſiue impleuit ſtipendia ſua ſeu non impleuit (puta non ſcriptum ſemper, aut aliàs ægrotaſſe) is talis va-
Magiſtratus & Sacerdotes. cat. Suprà dictum. Ab honore, vt ſiquis in magiſtratu, aut ſacerdos. Nec enim aut illi à rep. aut iſti abducti à ſacris. De illis ratio & exempla di-
In Camillo. ctant; de iſtis & auctoritas: nam Plutarchus clarè, θέσθαι νόμον ἀφεῖσθαι τοὺς ἱερεῖς τῆς στρατιᾶς, χωρὶς ἂν μὴ γαλατικὸς ᾖ πόλεμος: *legem poſitam, quâ ſoluebantur militiâ ſacerdotes, niſi ſi Gallicum bellum eſſet.* Iam à Benefi-
Et quibus indultum. cio, vt ſicui Senatus populúſve dediſſet. Factum id ſæpe pro meritis, aliàs
Lib.xxiii in annos, aliàs in æuum. In annos, vt apud Liuium, *Prænestinis militibus Senatus duplex ſtipendium, & quinquennij militiæ vacationem decreuit.* In quinque ecce annos decreuit, qui de legitimo ſtipendiorum nu-
Lib.ii. de Nat. deor. mero deducerentur. Aliàs tamen largiùs, & in æuum. vt apud Ciceronem indefinitè, *P. Vatienus & agro à Senatu, & vacatione donatus eſt.*
Philip.v. Apud eumdem: *Militibus veteranis, qui libertatem populi R. defendiſſent, his liberíſque eorum vacationem militiæ eſſe.* Iſta Senatus, ſed dedit & po-
Lib.xxxix pulus. vt apud Liuium: *Conſul cum Tribuniſplebis ageret, vt P. Aebutio emerita ſtipendia eſſent, neu inuitus militaret.* Atque hæc de primâ cauſ-
Item Emeriti. ſâ, quæ eſt Vacatio. Altera, *Emeritum.* Qui enim ſtipendia ſua viginti fi-
Itē morbidi vel defecti. niſſet, tutò non dabat nomen. Suprà dictum. Cauſſa tertia, *Morbus aut Vitium*, quæ latè patet. Nam & manci aut debiles, non habiles ad militiam iudicati: & nominatim ij, quibus pollices aut digiti non eſſent. Ex
Lib.vi. cap.iii. Suetonio ſuprà adduxi de patre miti & immiti: & ſimile in Valerio, *C. Vettienum ſiniſtræ manus digitos, ne bello Italico militaret, ſibi abſcidiſſe.* Nota, *ſiniſtræ* etiam. quid ita? quia ea manus inepta tunc ad ſcutum
Lib.xv. tenendum, ſicut dextra ad gladium. Ammianus de Gallorum moribus: *Nec illorum quiſquam, vt in Italiâ, munus Martium extimeſcens pollicem*
L.iii. de re milit. *ſibi præcidit, quos iocularĭter Murcos appellant.* Sed & Menander I. C. *Eum qui filium debilitauit, dilectu per bellum indicto, vt inhabilis militiæ ſit, præceptum D. Traiani deportauit.* Dixi hoc genus latè patuiſſe: addo & fraudes interueniſſe. Ideò non ſtatim accepta quæcumque cauſſa, ſed
Lib.iiii. diſcuſſa. ſæpè & plurimùm ante bellum, interdum poſt illud. Liuius: *Cognitio vacantium militiæ munere poſt bellum differtur. ita dubij quoque*
Lib.iii. *inclinant ad nomina danda.* Idem alibi: *Conſules in concione pronuntiant, tempus non eſſe cauſſas cognoſcendi. omnes Iuniores poſterâ die, primâ luce,*
in

in campo Martio adessent. cognoscendis caussis eorum qui nomina non dedissent, bello perfecto, se daturos tempus. pro desertore futurum, cuius caussam non probassent. His talibus volentes reddebant etiam non volentes. Nec verò dilatæ solùm caussæ, sed & sublatæ. Hoc in magno tumultu, & cùm publicum discrimen. Liuius: *Cùm, quod per magnos tumultus fieri solitum erat, iustitio indicto, dilectus sine vacationibus habitus esset.* Eidem rei Cicero: *Grauius esse Tumultum quàm Bellum, vel hinc intellegi potest, quòd bello vacationes valent, tumultu non valent.* Quidam ibi libri *bello Gallico* edunt, non rectè. Nam id profectò olim eximium, & habitum ferè pro tumultu. Liuius: *Mamercinus Consul, cui bellum Gallicum euenisset, scribere exercitum sine vllâ vacationis veniâ iussus.* Ipse Cicero, iam suo æuo: *Consules duas Gallias sortirentur, dilectus haberetur, vacationes ne valerent.* Atque etiam aliàs in metu id factum, & caussæ pro non caussis. Liuius: *Exercitus ex Caussariis Senioribusq; à L. Quinctio scribitur, qui Vrbi mœnibusq; præsidio sit.* Caussarios istìc dicit, quibus morbus aut talis caussa, & à Senioribus distinguit. Seneca in hanc mentem scripsit, *In animo nostro esse caussarias partes, quibus adhibenda curatio sit.* nempe morbidas & vitiosas. Nec aliter Sex. Empiricus *Caussarium dentem, Caussarium oculum*, qui afficitur & dolet. Ipsa *Caussaria* missio nomen habet istinc.

Sublata caussa in tumultu.

Lib. VII.

Lib. VIII.

Lib. I. ad Attic.

Lib. VI.

Caussarij pro morbidis.

Epist. LXIX.

DIALOG. V.

Equitum dilectus, genera & discrimen. De equo publico accuratè dissertum, & transuectione.

HÆC de Dilectu peditum Polybius: Equitum adiungit.

POLYB.

Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἱππεῖς, τὸ μὲν παλαιὸν ὑστέρους εἰώθεισαν δοκιμάζειν ἐπὶ τοῖς τετρακισχιλίοις διακοσίοις. νῦν δὲ προτέρους, πλουτίνδην αὐτῶν γεγενημένης ὑπὸ τοῦ τιμητοῦ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ποιοῦσι τριακοσίους εἰς ἕκαστον στρατόπεδον.

Olim quidem equites solent legere post pedites quatermillenos ducenos, nunc verò priores capiunt, iuxta opes secretione eorũ à Censore factâ. & constituunt in quamque legionem trecentos.

Pauca verba, sed nobis ad lucem totius rei diffundenda. Primùm de tempore lectionis notat, id variasse. &

„ *Olim*, inquit, *solent legere post pedites.*] Credo ideò, quòd facilis ista lectio, nec ita vt perditum operosa. Seruabant igitur in finem. Mutatum tamen sub Polybij æuum, vt indicat: quâ causâ? an non ambitione? & quia vt dignitate præibant, sic ipsâ lectione voluerunt?

Tempus huic dilectui.

„ *Iuxta opes ſecretione eorum à Cenſore factâ.*] Oſtendit quomodo le-cti, & facile id fuiſſe, quippe è corpore vno. Nam Cenſores iamantè, equites à reliquis ſepararant, & in tabulis habebant hoc genus. Separarant, inquit, ab opibus: id eſt, quicumque *quadringenta* habebant, & vita non improbabatur, in equites referebant. Sed tamen hîc ſciendum, ipſorum equitum duplex etiam corpus fuiſſe: alios Equo publico, alios ſine eo. Illi vetuſtiſſimi, & propriè ac ſoli equites olim dicti. Plinius: *Anuli planè medium ordinem tertiúmque plebi & patribus inſeruere, & quod antè militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt.* Significat, ſolos equites dictos olim ab ipsâ re, & quibus militares ſiue publici equi: ſed poſteà ac ſuo æuo, omnes quibus anuli aurei, pecuniæ indices ac teſtes. *Indices*, inquam: & hoc legi quàm *iudices* malim. Pro eâdem ſententiâ idem Plinius: *Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum.* Et Feſtus: *Equitare antiqui dicebant, equo publico merere.* Certum igitur hoc genus, & manſit ad inferiora tempora diſtinctum. Cicero in Antonium: *Altera ſtatua eſt equitum Romanorum equo publico.* Et in lapidibus Principum æuo ſæpè occurrit inter dignitates. Aſconius eos *Militares* dixit: *His decem annis, victore Sullâ, ſpoliatus eſt populus Romanus iudicandi iure quod habuit per equites Romanos militares.* Non quia ſoli tunc iſti, ſed quia neceſſariò & plurimùm militabant: & quibus equus publicus non eſſet, poterant etiam inter pedites merere. Sed olim iſti ſoli videntur in equis militaſſe: quod tamen mutatum, & bello Veienti etiam alij in eam militiam admiſſi. Liuius originem rei ſic aperit: *Cùm repentè quibus cenſus equeſtris erat, equi publici nondum erant aſſignati, Senatum adeunt, factâ dicendi poteſtate, equis ſe ſuis ſtipendia facturos promittunt.* Atque addit, gratum id Senatui fuiſſe, & *equis certum numerum æris aſsignatum: túmque primùm equis merere equites cœpiſſe.* Quid vult in eâ clauſulâ, niſi tunc primùm inſtitutum vt etiam alij quibus cenſus equeſtris eſſet, etiamſi equos publicos non haberent, tamen militarent & æra mererent? Sed æra, non vt illi Equo publico, ſed, ad exemplum peditum, annua ſtipendia, nec niſi cùm militarent. Hanc equidem mentem puto, & conditionem priorum illorum meliorem, aut certè digniorem. Nam accipiebant è publico pecuniam & ad emendum equum, & ad alendum: illam ſemel, hanc annuam. eſtque vtraque ſumma à Liuio in cenſu Seruiano (tam vetus res eſt) ſic expreſſa: *Ad equos emendos dena millia æris ex publico data; & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent.* Habes *dena millia* ad emendum, id eſt Philippicos noſtros circiter centum: *bina millia* ad alendum, id eſt Philippicos viginti. Satis grandis, pro illo æuo & opibus, vtraque ſumma: ſed cogitandum, quòd prior illa non niſi ſemel data, & onera etiam huic militiæ plura adiuncta, calones, alij equi aut muli ad ſarcinas, tentoria, & cibatum ferendum. Sed in ſummâ priore abire à nobis Varro videtur, qui clarè definit, *Equum publicum mille aſſariûm eſſe.* Atqui *decem millium* è Liuio verum eſſet, & puto notâ numerali immiſſâ

Duplices equites. *Priores equo publico*

Lib. XXXIII. cap. I.

Leuis emendatio in Plinio. Ibid.

Philip. VI.

Militares equi.

Lib. V. *Quando equo ſuo merere cœperint.*

Summa ad equum publicum. Lib. I.

Varronis locus aduerſarius. VII. de LL.

missâ sic legendum: *Equum publicum* x. *mille.* At in alterâ summâ concors testimonium Catonis reperio apud Charisium, ex Oratione *quâ suasit vti plura æra equestria fierent.* Ex eâ adfert: *Nunc ego arbitror oportere * restitui, quo minus duobus millibus ducentis sit ærum equestrium.* Credo & hîc immissâ negatione scribendum: *oportere institui ne quo minus.* Augeri enim vult & suadet (titulus indicat) æra equestria, atque ita *ducenta* illa addit. Ipsa autem vetus summa in eodem Catone, ibidem: *De æribus equestribus, de duobus millibus actum est.* Atque hæc de præmio: nisi quis malit Catoniana illa ad numerum ipsum referri equitum, & vt suaserit tot æra institui, totidemque capita quæ haberent. Non absurdum sit: nec longè ab hoc numero fuisse arbitror illo æuo. Seruius quidem rex *octodecim centurias* instituit, ex Liuio: & quamquam intra numerum illum manserint, tamen ipsæ Centuriæ largiter & valdè auctæ. Adeò vt Dionysius suo æuo (id est Augusti, & circa) ad *quinque millia* numeret eorum quibus equus publicus esset. Magnæ vires. nec frustrà iis fisi Romani, quod apud Liuium Perses indicat, qui leui equestri prœlio victor suos excitat: *Præiudicatum euentum belli habetis. meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo inuictos se esse gloriabantur, fudistis.* Nec tamen temerè aut omnes ad equum publicum rescripti, sed cum dilectu & examine etiam morum. In Excerptis Glossarij veteris lêgi: *Dicente quodam esse sibi substantiam equestris dignitatis, sed cùm equum publicum peteret, prætermissum se esse; securum crimine quod ipsi concitauerunt: Hadrianus dixit, Qui equum publicum petit, emendatus esse debet, cetera autem vita tua ipse probabis.* Itaque non Consul aut Imperator, sed Censor olim eum dabat: iudex scilicet morum. In Liuio, de Sex. Ebutio, cui præmij loco Vacatio data: *Ne inuitus militaret, néve Censor ei equum publicum asignaret.* Atque ille ipse Censor, cùm iam haberent, recognoscebat, & siquid vitij in iis, adimebat. Liuius: *His superioribúsque illis equi adempti, qui publicum equum habebant:* quod de Censoriis notis narrat. Aspexitque eò Persius:

Censorémve tuum vel quod trabeate salutas.

Obiter ad Transuectionem etiam alludens, quam trabeati solent obire. Sed ibi Commentator vetus: *Cognitio equitum Romanorum Censoribus erat subiecta, quæ nunc Consulum est officij.* Miror de Consulibus, nec exemplum lêgi: sed Principes ipsos id vsurpasse inferioribus temporibus, satis clarum. Suetonius in Caligulâ: *Equites Romanos seuerè curiosèque recognouit, palàm adempto equo quibus aut probri aut ignominiæ aliquid inesset.* Et in eodem scriptore alibi exempla. Faciebat ad hoc examen ipsa Transuectio, propria equitum istorum pompa: de quâ operæ pretium audire Dionysium loquentem: *Pugnæ, inquit, ad Regillum plura monimenta sunt, sed ante omnia insigne, pompa & transuectio equitum Romanorum qui equum publicum habent. Ij per centurias & turmas diuisi, ordine equis insidentes vehuntur omnes quasi è pugnâ venientes, ramis oleæ coronati, & purpureas palmatas togas induti, quas Trabeas dicunt. inci-*

Fortè corrigendus.

*Fortè, institui.

Quot fuerint equo publico.

Præstantia Romanorũ equitum.

Lib. XLII.

Vita spectata inistis.

Censor assignabat.

Lib. XXXIX.

Idem recognoscebat.

Lib. XXIIII

Posteà Princeps.

Cap. XVI.

Transuectio eorum.

Lib. VI.

piunt autem ab æde quadam Martis extra vrbem sita, transeuntésque cùm alia loca vrbis, tum forum, & ædem Castorum prætereunt, interdum ad quinque virorum millia, gerentes præmia & dona militaria quæcumque à Ducibus in bello acceperint. Egregium sanè dignúmque magnitudine imperij spectaculum. Clarè & liquidò omnia habes: quæ apud alios breuiùs. vt apud Valerium: *Trabeatos equites, Idibus Iuliis Q. Fabius transuehi instituit.* Apud Liuium: *Ab eodem* (Fabio) *institutum dicitur, vt equites Idibus Quinctilibus transueherentur.* Sed & Plinium in viris illustribus: *Fabius Rullianus primus instituit, vt equites Romani Idibus Quinctilibus ab æde Honoris, albis equis insidentes in Capitolium transirent.* Qui tamen ab *æde Honoris* eos deducit; at Dionysius à *Martis*: concilies, quòd Honoris ædes extra portam Collinam fuerit, nec longè ab eâ Martis. Idem in *albis equis* omnes collocat: & quis credat tot vnius coloris fuisse? quáve causâ? Rescripserim: *alti equis insidentes.* nec aliud vult quàm sublimes & conspicuos fuisse in equis. Quod etiam in Dionysio est de *oleaginis coronis*, idem in Plinio: *Oleæ honorem Romana maiestas magnum tribuit, equitum turmas Idibus Iuliis ex eâ coronando.* Ait *Turmas.* incessisse igitur apparet turmatim, idque sub vexillis. E Tacito est colligere, qui inter honores mortuo Germanico decretos refert: *Vti turmæ Idibus Iuliis imaginem eius sequerentur.* De hac ipsâ Transuectione Valerius capiendus: *Equestris verò ordinis iuuentus, omnibus annis bis vrbem spectaculo sui sub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & Equitum probatione.* Et qui hîc *magni auctores?* puto vel ipsi qui præibant & ducebant, è primoribus ciuium: vel potiùs qui instituerunt, vt Romulus Lupercalia, Fabius Transuectionem: Quam nunc *Probationem* Valerius dixit; quia, vt tetigi, in eâ examen & discussio vitæ. Suetonius clarè: *Augustus equitum turmas frequenter recognouit, post longam intercapedinem reducto more Transuectionis. Sed neque detrahi quemquam in transuehendo ab accusatore passus est, & senio vel aliquâ corporis labe insignibus permisit, præmisso in ordine equo, ad respondendum, quoties citarentur, pedibus venire.* Vides in ipsâ transuectione accusatos, citatos, imò & detractos ignominiosè, quòd tamen Augustus fieri vltrà interdixit. Spectat eo Ouidij carmen excusantis se apud Augustum:

At memini, vitámque meam moresq; probabas
Illo, quem dederas, prætereuntis equo.

Et tu, inquit, sæpe in Transuectione tacitus me probasti, cùm transirem & præterueherer, nemine accusante: transirem illo ipso equo, quem tu assignaras. Iterùm idem:

Carminaq; edideram, cùm te delicta notantem
Præterij toties irrequietus eques.

Eodem *Prætereundi* verbo vtitur, & palàm indicat neminem se stitisse. Hærebant enim & quiescebant accusati: quo sensu fortasse illud *irrequietus* adiunctum. Etsi quidem malim, & verius arbitror, *ille quietus*: nempe ingenio & vitâ talis, in otio, ac nemini molestus. Quòd si igitur

sine

Marginal notes: Lib. II. cap. II. — Lib. IX. — *Plinij à Dionysio dissensus.* — *Ille & correctus.* — *Oleâ coronabantur.* Lib. XV. cap. IV. — *Per Turmas & vexilla diuisi.* — II. Annal. — Lib. II. c. II — *Probatio eadē Transuectioni.* — cap. XXXVII — *Ouidius explicatus.* Lib. II. Trist. Eleg. I. — Ibid. — *Fortasse correctus.*

ſine culpâ; abibant, & *equum traducebant*: ſi aliter, ſiſtebant & iubebantur *vendere equum*. Sollenne in vtrauis re vtrumque verbum. Valerius *Traduc equum*, inquit, *Sacerdos, & lucrifac cenſoriam notam*. Liuius: *Claudius Liuium vendere equum iuſsit*. Et plura exempla, & in re cenſoriâ tibi prompta. Hæc igitur Tranſuectio, quæ ad ima etiam tempora manſit, etſi Neronis æuo aliquid in eâ mutatum. Dionis epitome ita narrat: Καὶ γὰρ ἐν τούτοις ἤδη παρηνόμει, ὥστε καὶ ἀζώστους χιτῶνας ἐν τῷ δημοσίῳ ἐνδύεσθαι. λέγεται δὲ ὅτι καὶ οἱ ἱππεῖς οἱ ἐκ τοῦ τέλους, ἐπὶ αὐτοῦ πρῶτον ἐφ' ἵπποις ἐν τῇ ἐτησίᾳ σφῶν ἐξετάσει ἐχρήσαντο. Quæ verba, vt ſcriptio quidem iſta eſt, ſic reddidero: *Iam & in iſtis ita à moribus patriis abibat Nero, vt & diſcinctas tunicas indueret in publico. Feruntur & equites equo publico, ſub illo primùm equis inſidentes in recognitione annuâ, iis eſſe vſi*. Sic inquam reddo, in nouam inopinatamque ſententiam: cùm hactenus verterint: *Feruntur equites ſub illo ephippiis primùm vſi*: quaſi in Græco eſſet ἐφιππίοις. Atquin de ephippiis quis id credet? cùm conſtet ſæculis aliquot *antè Romanos, & vulgò, iis vſos. Noſtra ſententia magis pro hac re. & vult equites trabeis, ſiue etiam tunicis ſolutis vſos, & Neronis exemplo in iis tranſuectos. Atque hæc de equo publico. quem confectis ſtipendiis reſtituebant, & reducebant ad Cenſorem. Eius mentis Varronianum hoc fragmentum arbitror: *In caſtris permanſi, inde caballum reduxi ad Cenſorem*. Et optimè de eo ritu Plutarchus in Pompeio: *Mos eſt*, inquit, *Romanis equitibus, vbi legitima ſtipendia impleuerint, ducere in forum equum ſuum ad Duumviros, quos Cenſores appellant, & commemorantes Imperatores quoſque ſub quibus meruerint, militiâ ſolui*. Quod inibi factum etiam à Pompeio narrat: & Nummi in hanc rem hodieque exſtant. vt iſte Claudij, in recognitione equitum. Satis de hoc equo, quem lapides etiam memorant. vt: CN. POMPEIO: POMPEIANO. EQVO. PVBLICO. TRIBVNO. LEGIONIS. Iterùm: CVRATORI. REIP. MANT. EQVO. PVBL. PRÆF. FABR.

Lib. IIII. cap. I.
Lib. XLII.
In Nerone
Xiphilini locus & ſententia euoluta.
* Vide lib. III. Dial. VII.
Redditio equi.
Non. in Caball.

„ *In quamque legionem trecentos.*] De hoc numero commodiùs* infrà dicam.

*Lib. II. Dialog. VI.

DIALOG. VI.

Sacramentum militiæ. Qui exegerint: quomodo datum aut dictum: quibus verbis.

DILECTVI ciuium conſequens eſt & adhæret Sacramentum. Itaque de eo Polybius ſic adiungit: Tu verò lege.

Ἐπιτελεσθείσης δὲ τῆς καταγραφῆς τὸν προειρημένον τρόπον,	*Finitâ iam conſcriptione ad modum dictum, Tribu-*

POLYB.

* Scal. ἐπιλελεγμένοις.

ἀθροίσαντες τῶν * ἐπιλεγομένοις οἱ προεστηκοντες τῶν χιλιάρχων καθ' ἕκαστον στρατόπεδον, καὶ λαβόντες ἐκ πάντων ἕνα τὸν ἐπιτηδειότατον, ἐξορκίζουσιν ἦ μὴν πειθαρχήσειν καὶ ποιήσειν τὸ προσταττόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κατὰ δύναμιν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὀμνύουσι καθ' ἕνα προπορευόμενοι, τοῦτ' αὐτὸ δηλοῦντες, ὅτι ποιήσουσι πάντα, καθάπερ ὁ πρῶτος.

nimilitum suæ cuiusque legionis, eos congregantes & vnum ex omnibus maximè idoneum eligentes, sacramento adigunt, Obtemperaturum se & facturum quidquid mandabitur ab Imperatoribus, iuxta vires. Reliqui autem omnes adiurant singillatim prodeuntes, hoc ipsum affirmantes se facturos vt ille primus.

Tribuni exigebant. „ *Suæ cuiusque legionis.*] Obserua legiones singulas iurasse, & apud suos quamque Tribunos. An non Consules ipsi exigebant? non apparet. tamen in verba eorum iurasse certum est, & iis obtemperaturos se, ad formulam mox dicendam. Sed Tribuni, vt alia vice Consulum, sic hoc quoque administrarunt.

Vnus è legione iurabat. „ *Vnum ex omnibus maximè idoneum eligentes.*] Palàm & signanter hoc dicit, vnum ex totâ legione electum qui singula iuramenti verba conceperit præiueritque. alios deinde secutos, hoc saltem dixisse, *Iurare se idem.* Hoc est quod Festus notauerat: *Præiurationes facere dicuntur: qui ante alios conceptis verbis iurant, post quos in eadem verba iurantes tantummodò dicant, Idem in me.* Ita Polybius: sed in Liuio an non aliter? *Liuij locus expensus:* Nam ille, post seditionem Hispaniensem ad Sucronem: *Citati,* inquit, *milites nominatim apud Tribunos militum in verba P. Scipionis iurant.* De Tribunis, idem est quod in Polybio: sed de militibus *nominatim citatos* facit, & iurasse. Potest tamen flecti ad hanc sententiam, vt singuli citati & progressi, iurauerint in ea quæ vnus aliquis præisset. Si hîc aliter; factum nouiter esto, & maiori vinculo ob priorem fidem in seditione violatam. *Et Appiani.* Tale aliquid in Appiano lego à Fimbriâ tentatum, cuius milites cùm ad Sullam spectarent, ipse, subornatis quibusdam, nouâ religione *In Mithr.* sacramenti adstringere voluit: Ἐκβοησάντων δὲ τῶν Ἰνετῶν, ὅτι δέοι καλεῖν ἐπὶ τὸν ὅρκον ἐξ ὀνόματος, ὁ μὲν ἐκήρυττε τοὺς εὖ τι παθόντας ὑπ' αὐτοῦ: *clamantibus autem Venetis, oportere nominatim citare ad sacramentum, ipse quosdam ex beneficiariis suis citabat.* Ecce & hîc nominatim vocandi erant, eodem illo fine. Sed enim in Appiani verbis qui isti Veneti? falsi, nec in suo lo- *Correctus Appianus.* co: & rescribendum τῶν ὠνητῶν. quod est, *clamantibus corruptis illis & venalibus.* Rem & narratiunculam totam vide, agnosces: & pretio quosdam iamantè huc induxerat Fimbria, vt id vellent. Ergo viritim iurarunt

rarunt plurimùm: nescio an semper. Dixeris quòd per centurias etiam, ex Cæsare: *Petreius Princeps in hæc verba iurat, ipse idem sacramentum adigit Afranium, subsequuntur Tribuni militum Centurionésque: centuriatim producti milites idem iurant.* Sed potuit & in Centuriis præiuratio esse, & mox viritim coniuratio. *II. Ciuil.* *Centuriatim iurare.*

„ *Obtemperaturum se & facturum.*] Formulam tangit sacramenti militaris, vellem vt religiosè verba. Nam ea, quidquid quæsiuerim, parùm mihi certa sunt. Dionysius aliquoties commemorat, sed verbis non iisdem. Alibi ad Polybij hoc scriptum ferè accedit: Ὁ στρατιωτικὸς ὅρκος, ὃν ἁπάντων μάλιστα ἐμπεδῶσι ῥωμαῖοι, τοῖς στρατηγοῖς ἀκολουθεῖν κελεύει ὅποι ποτ' ἂν ἄγωσι: *Sacramentum militiæ, quod omnium maximè Romani seruant, iubet sequi Duces quocumque duxerint.* Alibi discedit, aut certè plura adiungit: Ἀκολουθήσειν τοῖς ὑπάτοις, ἐφ' οὓς ἂν καλῶνται πολέμους, καὶ μήτε ἀπολήψειν τὰ σημεῖα, μήτε ἄλλο πρᾶξαι μηθὲν ἐναντίον τοῦ δήμῳ: *Secuturos se Consules ad quæcumque bella vocauerint, neque signa deserturos, neque aliquid aduersum populum facturos.* Tria ibi complectitur. & postremum illud de Populo, nusquam temerè legas: de Signis alterum, sæpiùs. vt in eodem Dionysio: Τῶν γὰρ ἱερῶν ἔτι ταγμάτων κύριος ἦν τοῖς στρατιωτικοῖς ὅρκοις κατειργμένων, καὶ οὐδεὶς ἀπολείπεσθαι τῶν σημείων ἠξίου: *Sacrarum enim legionum dominus etiam erat, quæ sacramento militari adstrictæ, nec quisquam signa relinquere ausit.* Vbi *sacras legiones,* nec intellego, nec retineo: transpono magis Græcam vocẽ, & lego: τῶν ἱερῶν σημείων: & *Signis* addo, quæ dicta & habita sacra. Ad hoc ipsum autem, de Signis in sacramento, Seneca aspexit: *Primùm militiæ vinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas.* Hæc ita in Dionysio: at in Liuio diuersam etiam formulam reperio, & breuem istam: *Conuenturos se iussu Consulum, neque iniussu abituros.* Hoc ille statim à regibus pulsis ita prodidit, vbi P. Valerius Capitolium recuperat. Iterat & proponit ipsa verba in bello Punico secundo: *Milites tum primùm, quod numquam antè factum erat, iureiurando adacti à Tribunis militum, iussu Consulum conuenturos, neque iniussu abituros.* Quid ais Liui? numquam antè id factum? Tu aliter docuisti, & dedi iam totidem verba. Sed discriminat ipse, etsi non sine ambage & nodo. Nam subdit: *Ad eum diem nil præter sacramentum fuerat, & vbi decuriatum aut centuriatum conuenissent, suâ voluntate ipsi inter se equites decuriati, pedites centuriati coniurabant, Sese fugæ atque formidinis ergô non abituros, neque ex ordine recessuros, nisi teli sumendi aut petendi, aut hostis feriendi, aut ciuis seruandi caussâ. Id ex voluntario inter ipsos fœdere à Tribunis ad legitimam iurisiurandi adactionem translatum.* Dicit hîc duo. nec vinclum æquè validum fuisse, nec eadem verba. Non vinclum, quia sacramentum & velut fœdus spontaneum quoddam inter ipsos erat, nec Tribuni adigebant. Non verba, quia formula tota diuersa, nec quidquam ibi de sequelâ Ducum aut Signorum. Ita hîc quidem Liuius: sed quis cum Dionysio conciliet, qui palàm de ducibus & signis habet? Quin habet etiam ipse Liuius, vt dedi suprà. At inquies, non tamen iu-

Incerta ipsa verba sacramēti. *Dionysius vt cōcipiat.* Lib. XI. Lib. X. Lib. VI. *Correctus obiter.* Epist. XCVI. *Vti Liuius concipiat.* Lib. III. Lib. XXII. *Implicata Liuij scriptio.*

rarunt. Cur igitur idem Liuius sic locutus? *Omnes qui in verba iurastis.* Lib.vi. Item: *In verba sua iuratos centuriauit.* Atque hæc olim, & diu ante Punica. Præfatus sum intricatè hæc scripta, nec ego plenè & ad meum votum extrîco. Implicat & aliquid L. Cincius apud Agellium, qui iuramentum aliud suggerit: Lib.xvi. cap.iv. *Cùm dilectus antiquitus fieret, & milites scriberentur, in iusiurandum eos Tribunus militum adigebat hoc modo. In magistratu C. Lælij C. F. Consulis L. Cornelij P. F. Consulis, in exercitu decémque millia prope furtum non facies*: & alia quæ addit aliena à iam dictis. Sed moneo, alterum hoc, & posterius priore iuramentum esse. Hoc enim præstabant iam milites, & educendi: imò, si* Polybium audimus, in ipsis iam castris: at illud prius, statim à conscriptione. Istud ad Disciplinam modò pertinuit; illud ad militiam ipsam. Alia etiam verba sub Impp. vt* alibi scripsi.

* Vide lib. v. Dial. xv.

* Ad Annal. Taciti.

DIALOG. VII.

Sociorum electio. Discrimen inter Auxilia. Præfectus eorũ, & Quæstor.

De ciuibus finiuit, & iam ad socios se confert. Vide, & lege:

POLYB. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς οἱ τὰς ὑπάτους ἀρχὰς ἔχοντες, παραγγέλλουσι τοῖς ἄρχουσι τοῖς ἀπὸ τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας· ἐξ ὧν ἂν βούλωνται συστρατεύειν τοὺς συμμάχους, διασαφοῦντες τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τόπον, εἰς ὃν δεήσει παρεῖναι τοὺς κεκριμένοις. αἱ δὲ πόλεις παραπλησίαν ποιησάμεναι τῇ προειρημένῃ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν ὅρκον, ἐκπέμπουσιν, ἄρχοντα συστήσασαι καὶ μισθοδότην.

Sub hoc ipsum tempus Consules denunciant magistratibus sociarum in Italiâ ciuitatum, è quibus auxilia & commilitium habere volunt, significántque iis & numerum, & diem, & locum in quem conuenire debeant quos legent. At verò ciuitates similem facientes iam dicto dilectum, itémque iuramentum adigentes, mittunt eos, Præfectum constituentes & Quæstorem.

Pars altera Romanarum virium, Socij, qui pari numero legionibus iuncti, aut & maiori. De horum igitur Dilectu quoque tangit, sed breuiter, quia multa paria iam dictis.

„ *Sub hoc ipsum tempus.*] Nouorum Consulum.

„ *Denunciant magistratibus.*] Aut coram ipsis, aut eorum legatis, qui ferè

ferè tunc Romæ. Veniebant enim sponte aut aduocabantur, ob has ta- *Latini in*
les caussas. Liuius: *Consul sociis & Latini nominis magistratibus, legatísue eorum qui milites dare debebant, edixit vt in Capitolio se adirent.* *vrbe, nouo anno, aut antè.*

„ *Sociarum ciuitatum in Italiâ.*] Tota Italia sub hoc Polybij tempus subiecta Romanis, sed ita vt in prouinciam nulla pars redigeretur: liberi manebant, suis legibus plerique & magistratibus (excipio paucas Præfecturas:) & *Socij* appellabantur, quasi confœderati, & consortes armorum. Discrimen autem inter *Socios & Auxilia*, apud eos qui signatè & cautè sunt locuti: quòd Socij, semper Italici; Auxiliares, externi. Varro: *Socij &*
Auxilium ab actu, cùm accesserant qui adiumento essent alienigenæ. Di- *Auxiliares discreti.*
sertim addit, *alienigenæ.* Festus: *Auxiliares dicuntur, in bello socij Romanorum exterarum nationum.* Etiam ipse ad *exteros* refert. Et socij quidem semper gratis militarunt, id est sine impendio Romanorum (frumentum excipio:) Auxiliares aliter, & quamquam sæpè à regibus missi suopte *Isti mercenarij.*
sumptu, tamen & pecuniâ etiam scripti. Primi in Hispaniâ, si Liuio credimus: *Id in Hispaniâ ad memoriam insigne est, quòd mercenarium militem* *Qui primi Romanis.*
in castris neminem, antequam tum Celtiberos, Romani habuerunt. Ambi- Lib. XXIV.
guè hoc refero, haud frustrà: & euertit sanè Zonaras, qui diu antè ini- *Dissensus*
tium huic rei facit. Nam illa Liuij incidunt in Annibalicum bellum, *Zonaræ.*
cùm duo Scipiones in Hispaniâ: at iste in Siciliâ, bello Punico primo, originem assignat. Μεταςάντας δὲ, inquit, ἀπὸ καρχηδονίων γαλάτας, καὶ ἄλ- Tom. II.
λους τῶν σφῶν συμμάχων τινὰς, οἱ ῥωμαῖοι ἐπὶ μισθοφορᾷ προσελάβοντο, μήπω πρότερον τρέφοντες ξενικὸν: *Deficientes à Carthaginiensibus Gallos, & alios quosdam sociorum, Romani stipendio conduxerunt, non antè peregrinum militem soliti alere.* Iuuat aliquid Liuium, quòd isti per occasionem ad- *Tentata*
sumpti, & reperti magis quàm quæsiti: at primi consilio & ex destinato, *conciliatio.*
illi Celtiberi. Noto etiam *Socios* propriè dictos, post Italiam ciuitate donatam, defecisse: & eorum vicem Auxilia fuisse, quæ variis gentibus solent imperare. *Desinũt socij, post sociale bellũ.*

„ *Significántque iis & numerum.*] Cùm multæ Italorum gentes essent, non credo omni anno per omnes itum: maximè si paucæ legiones scri- *Ratio indi-*
bendæ: sed in orbem iuisse, & vicissitudine quâdam ex his illisque cepis- *cendi.*
se. In eâ tamen ipsâ re, inquies, non graues erant aut iniurij, cùm sic numerum præscribebant? Non, quia vires propemodum sciebant, & pro iis indicebant. Liuius: *Ex coloniis quindecim millia peditũ & quingentos equites, pro numero cuiusque Iuniorum, Consul scripsit.* Sed vnde sciuit nume- *Idq; pro numero & opibus.*
rum? è tabulis Censoriis, quas probabile est Romæ quoque fuisse. Imò *Census habebant.*
verò tandem ipsi Romani Censores censum illic egerunt, eidem Liuio narratum, in Liuio & Claudio Nerone Censoribus: *Duodecim deinde co-* *Aut ipsi capiebant.*
loniarum, quod numquam anteà factum erat, deferentibus Censoribus ipsa- Lib. XXIX.
rum coloniarum, censum receperunt. vt quantum numero militum, quantum pecuniâ valerent, in publicis tabulis monumenta exstarent. Itaque pro im- *Imperari*
perio rem hîc gerebant, & tot aut tot milites imperabant. Imperabant, in- *sociis dici-*
quam. & sic Liuius distinctè: *Præter eum numerum militum, quos L. Quin-* *tur.* Lib. XXXVI.

ctius

ctius in eam prouinciam scripsisset, imperassetve. Scripsisset, ad ciues refertur; imperasset, ad socios. Idem statim: *Quos L. Quinctius milites conscripsisset, & quos sociis nominique Latino imperasset.*

„ *Diem & locum.*] Illa ipsa, quæ ciuibus.

Iurant in ducem & rem Romanam.

„ *Itémque iuramentum adigentes.*] Quale illud? in Romanos Consules, an in præfectos suos tantùm? puto in Consules & rem Romanam. Opus enim fuit vinculo hoc & alio, vt cùm pares viribus essent, nequid nouarent aut mouerent in Romanos. Denique oportuit subiectos omnes pariter esse vni Duci: ergo & in eum probabile iurasse. Socij itaque iurabant, non tamen Auxilia. & hac mente scriptum à Dione accipio in bello Actiaco: Τοσαύτη γε προθυμία ἀμφότεροι ὁμοίως ἐχρήσαντο, ὥστε καὶ ἐνόρκους τὰς συμμαχίας σφῶν ἑκάτερο ποιήσασθαι: *Tanto autem studio & promptitudine vtrique agebant* (Octauianus & Antonius) *vt etiam auxiliares suas copias Sacramento adegerint.* Narrat vt nouum, nec antè receptum.

Auxilia non iurant.

Lib. I.

„ *Præfectum constituentes.*] Quem verò illum? an ex eo genere *Præfectos*, qui cum Tribunis comparantur? non opinor: & contrà * Polybius mox dicet, à Consulibus eos, non à sociis constitutos. In Græco est ἄρχοντα. An *Prætorem* verti melius? quos interdum nominatos hîc reperio. Vt in Liuio, de obsessis Casilini: *Prænestini maxima pars fuêre ex quingentis septuaginta minus dimidium ferrum faméque absumpsit: ceteri incolumes cum Prætore suo Manitio (scriba is antè fuerat) redierunt.* Et alibi Prætoris in hac militiâ mentio. An ergo singula opida sic Prætores suos dabant, qui ius aliquod in suos haberent, eósque obseruarent: ex omnibus tamen iunctim sociis duodecim alij, Præfecti in quodque Cornu creabantur? idque à Consulibus? dicendum videtur. Aut certè *Præfectus cohortis* intellegendus, non ille Tribunicio iure.

Lib. II. Dialog. X.

Dubius Polybij locus.

Prætores in Latio.

Lib. XXIII.

„ *Et Quæstorem.*] In Græco est, μισθοδότην: Romano ego more verti, quocunque * nomine dixerint Latini. Res ita est, habuisse eos proprios suos Tribunos ærarios, siue mercedis exhibitores. Itaque suâ pecuniâ & omni sumptu Socij militarunt, frumentum excipio tantùm, quod habuere à Romanis. Magna hæc res, & grande imperij instrumentum, fidas volentesque tot manus habere, nec suam aperire ad largiendum. Prædæ dumtaxat participes fuêre, & siquid donorum aut aduentitij lucelli. De stipendiis igitur, queruntur ipsi Socij graui illo bello Annibalis: *Decimum annum dilectibus & stipendiis exhaustos esse.* Iterumque: *Nec militem qui legeretur, nec pecuniam quæ daretur, in stipendium sibi esse.* Video ad hanc rem pacta fœderis cum Æquis initi, quod Dionysius sic recitat: Α'ικανοὺς εἶναι ῥωμαίων ὑπηκόους, πόλεις τε καὶ χώρας τὰς ἑαυτῶν ἔχοντας, ἀποστέλλειν δὲ ῥωμαίοις μηδὲν, ὅτι μὴ στρατιὰς, ὅτε ἂν αὐτοῖς παραγγελθῇ, τέλεσι τοῖς ἰδίοις ἐκπέμποντας αὐτάς: *Aequos Romanis subditos esse, vrbes agrosq́ue suos retinentes, Romanis nihil dantes præter copias quoties imperabuntur, atque eas suo ipsorum sumptu stipendióque.*

Quæstor sociis.

*Fortasse & Scribam, ex Liuio.

Suo sumptu militant.

Lib. XXVII.

Ibid.

Lib. X.

DIA-

DIALOG. VIII.

Additum de Euocatis. Cur ita dicti, & quid, & quàm multi fuerint. Dignitas eorum, & paritas cum Centurionibus.

NEC plura de omni Dilectu Polybius: pluráne etiam sunt? quædam, nec mihi omittenda. Neglegit de *Euocatis* verbo admonere, qui sæpe tamen exercituum robur. Ij ex ciuibus, è sociis; ex equite, ex pedite sumebantur; sed rogatione & precibus, atque ideò Euocati dicti. Veterani enim fuerunt, gnari prudentésque militiæ, qui expletis stipendiis sponte in gratiam Consulum aut Ducum militiam sumebant. Et quia sæpe litteris aut nunciis nominatim euocabantur, inde habuere nomen. Dio optimè: Τῶν ἠυοκάτων σύστημα, ὃς ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν: *Euocatorum manus, quos aliquis Anacletos Græcè, quasi Reuocatos, quòd defuncti militiâ iterùm ad eam reuocentur, dixerit.* Agrætius nescio quid subtilius, & pro Grammatico: *Aduocatus, daturus patrocinium: Inuocatus, præstaturus auxilium: Euocatus, præbiturus obsequium.* Parùm ad nostros istos: magis hoc Donati in Terentium, ad verba: *Simalio, Donax, Syrisce sequimini.*] *Huiusmodi militia*, ait, *per tumultum repente suscipitur, & dicitur Euocatio, vbi dux alloquitur ciues, Qui remp. saluam esse vultis, me sequimini.* Vnde Virgilius ait:

Euocati crebri in copiis.

Vnde dicti.

Lib. XLV.

In Eunuc.

VII. Aen.

—— *desuetáque bello*
Agmina in arma vocat subitò, ferrúmque retractat.

Et similia Seruius ad hosce versus. Nec dubium est, quin Virgilius huc respexerit: etsi nescio an hoc aptè vterque Grāmaticus, quòd id factum velint non nisi in tumultu. Non hoc dedero, imò ordinariò & vulgò in omni ferè bello. Quòd tamen origo prima à Tumultu, libens concedam: etsi desunt mihi exempla, sed ratio satis suadet. Noto autem vetus hoc genus, & Liuio indicatum bello in Volscos & Æquos, vbi T. Quinctium Consulem duxisse memorat *cohortes veteres, voluntate sequentes. Voluntate*, inquit, *& veteres:* quæ duæ Euocatorum notæ. De voluntate Polybius infrà, vbi castra disponit, ponit apud Prætorium τοὺς ἐθελοντηδὸν στρατευομένους τῇ τῶν ὑπάτων χάριτι: *eos qui voluntate militant, in gratiā Consulum:* & intellegit sanè istos. Et cur non voluntate, cùm *veteres*, id est militiâ legitimâ defuncti? Vtramque notam signatè exprimit Dionysius de L. Siccio, iam veteri rep. & sub annum vrbis trecentesimum. *Erat in istis*, inquit, *L. Siccius, qui cohortem ducebat virorum octingentorum, qui iam supra ætatem militarem erant; nec in militiæ leges cadebant (vti nec ipse Siccius:) honorantes tamen virum, & beneficiis pluribus ab eo affecti, euntem ad bellum noluerunt deserere. Atque erat hæc manus exercitus totius, siue præliorum peritiâ, siue in periculis constantiâ, longè princeps.* Omnia descripta habes; multos fuisse, voluntarios, veteres & bellorum peritos: denique in gratiam etiam vnius Ducis iuisse. Quid Sallustius? breuiter, sed plenè, vti eius mos est: *Marius ex Latio fortissimum quemque, plerosque*

Errat Seruius cum Donato.

Iam olim Euocati.

Lib III.

Duplex eorum indicatio.

In Iug.

militiâ, paucos famâ cognitos, accire, & ambiendo cogere homines emeritis stipendiis secum proficisci. Et obserua, non è ciuibus solùm, sed ex Latio etiam euocatos: siue & è coloniis aut prouinciis, vt de se ipse Cæsar: *Multis prætereà viris fortibus Tolosâ & Narbone nominatim euocatis.*

E Latinis etiam sumpti.

Vides *nominatim euocari*, id est nunciis aut litteris missis. Et fuit ea manus sæpè grandis. In Plutarcho de T. Quinctio ituro in Macedoniam lego, collegisse veteranos, Scipionis antè milites, ἀκμάζοντας ἔτι καὶ προθύμους, ὥσπερ στόμωμα, τρισχιλίους: *validos adhuc, & voluntarios, velut mucronem aciei, ad ter mille.* Cæsar Pompeio adiungit, *Euocatorum circiter duo millia, quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant.* Id est, ex iis qui beneficia & promotiones ab ipso habebant. Nam tales scilicet magis obstricti. atque ita Cæsar Octauianus ex colonis Campanis, patris sui beneficiariis, collegit *ad decem millia* Euocatorum, vt in Appiano leges.

Grandi numero interdum. In Quinctio. Lib. III. Ciuil. *Plerique beneficiis adstricti.* III. Ciuil.

Quid autem isti sic collecti, in legiones sparsi & descripti? non opinor: sed propria quædam & seorsim manus fuit, per cohortes quidem aut centurias disposita: sed sub vno tamen aliquo vexillo. Iuuat Appianus, qui illos Octauiani decem mille ait, ὡς ἐς μόνην τὴν σώματος φυλακὴν, ὑφ' ἑνὶ σημείῳ, *tamquam ad solam corporis custodiam, sub vno vexillo* habitos fuisse, Dionysij etiam octingenti illi, vna cohors dicuntur. Et ab hoc exemplo passim in Tacito, *Vexillum veteranorum*: *vexillarij legionum*, & talia leguntur. quia scilicet exauctorati tunc milites, & nondum tamen plenè missi (dum præmia & agros exspectant) velut veterani & Euocati quidam, secreti à legionibus *ad vexillum retinebantur* (verba & hæc Taciti) *ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* Vbi & hoc notes in rem nostram, Euocatos immunes ab excubiis, operibus valli & castrorum fuisse. Quidni, quasi quosdam Centuriones & Principales milites, vt mox dicam? Ergo sub Vexillo erant, & seorsim. Quamquam non negem, interdum etiam aliis militibus mixtos & insertos, sed sic vt præessent. Indicare Cæsar videtur, de Pompeij bellico apparatu: *Multi vndique ex veteribus Pompeij exercitibus, spe præmiorum atque ordinum euocantur.* Nam & ordinum spes iis proponitur, quos scilicet essent ducturi.

Ordinatio eorum. *Sub vexillo habiti.* *Immunes operum & munium.* I. Annal. I. Ciuil. *Ordines sæpè ducebãt.*

An tamen & inter ipsos, Centuriones non habuerint, quæri potest. Cicero *Præfectum* modò attribuere videtur, ad Appium: *Antonium Præfectum Euocatorum ad te misi.* Cæsar Centuriones etiam: & de Crastino. *Erat, inquit, in exercitu Crastinus Euocatus, qui superiore anno primum pilum in legione decimâ duxerat. Hic signo dato, Sequimini me, inquit, manipulares mei qui fuistis.* Manipulo præfuisse videtur: sed tamen ait, *qui *fuistis*, quasi iam non essent sic vocandi, non vltrà scilicet gregarij, sed veterani & insignes. Tamen in Liuio clarius lego de Scipione traiiciente in Africam: *Voluntarios septem fermè millia, postquam in Siciliam venit, ordinauit centuriauítque.* Ita Liuius fine libri vigesimi octaui, & initio sequentis: etsi ambigo an veri isti Euocati, an non extra ordinem sponte sequentes, sed ætate adhuc militari. Nam video & *iuuenes florentes ætate* inter eos poni. Sed siue reuera Centuriones etiam suos habue-

III. Ciuil.

*Aut quia ipse iam non iis præerat.

habuerint,siue modò Præfectum : singuli tamen profectò velut Centu- *Euocati,* riones fuêre, & hoc honore atque insignibus affecti. Glossæ illæ bonæ: *pro Centurionibus.* *Euocatus*, ταξίαρχος, id est *Ordinum ductor*. Et Cæsar passim iungit & æquiparat vtrosque istos. vt: *Pollicetur quaterna in singulos iugera, & pro* Ciuil. I. *ratâ parte Centurionibus Euocatisq́.* Iterùm: *Ex Pompeianis cecidisse re-* Ciuil. III. *periebamus Centuriones & Euocatos complures*. Atque à Dione vites *Vitem gestant.* etiam iis (proprium Centurionum gestamen) tribuuntur. Vbi de Euocatis in satellitio Augusti: καὶ εἰσὶ καὶ νῦν σύστημα ἴδιον, ῥάβδους φέροντες ὥσπερ οἱ ἑκατόνταρχοι: *Ac sunt etiamnunc manus propria & discreta, vi-* *Confunduntur cũ Centurionibus.* *tes ferentes vti Centuriones.* Interpres reddidit, *Legionem*, & *Fasces*, neutrum rectè. Quia igitur Centurionibus comparati, interdum & miscen- Lib. IX. tur. vt qui Valerio Maximo *Titinius Centurio* est in parte Cassianâ, is cap. IX. Velleio Paterculo dicitur *C. Cassij Euocatus*. Inde Suetonij illa dubitatio, In Vesp. cap. I. in origine gentis Flauiæ: *T. Flauius Petro municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium Centurio, incertum sponte an euocatus, profugit ex acie Pharsalicâ, domúmque se contulit*. Quæ verò hæc dictio, *incertum sponte an euocatus*? & nónne omnes Euocati (in militiâ quidem) sponta- *Maculosus* nei sunt? Habeo excerpta prisci libri, quo Turnebus olim vsus: in eo *Suetonij locus.* nulla hæc verba, *incertum sponte*. Et profectò ab imperito addita, qui nec *Is emaculatus.* Euocatos nouerat, nec breue hoc dicendi genus digerebat, *Centurio an Euocatus*. Quod Suetonius omnino scripsit: estque in dubitando phrasis, Ciceroni, Plinio, Tacito, aliisque frequentata. Quin & cum Legatis iunguntur, quasi honestissimi, in Hirtij de bello Africo: *Legati Euocatique obsecrare Cæsarem, ne dubitaret signum dare*. Ibidem & opidis præsunt. *Cæsar ad opidum Sarsuram venit, & capit, fortior repugnante P. Cornelio Scipione Euocato, qui ibi præerat*. Honestum igitur omnino *Equites* genus. & iam vides, quid fuerint: pedites plerique haud dubiè; sed etiam *etiam euocati.* Equites, quod Cæsar docet. *Germanorum aduentu*, inquit, *quòd minùs* VII. Gallic. *idoneis equis vtebantur, à Tribunis reliquísque equitibus Romanis, atque Euocatis equos sumit, Germanísque distribuit*. Galba etiam apud Suetonium: *dilegit equestris ordinis iuuenes, qui, manente aureorum anulorum* cap. X. *vsu, Euocati appellarentur, excubiásque vice militum circa cubiculum suum agerent*. Qui tamen non verè Euocati, sed honestiore hoc nomine affecti, & exemplo illo Augusti, in custodiam allecti.

DIALOG. IX.

Conquisitores ad Dilectum. Tirones possessoribus indicti. In cute puncti.

CIRCVMSPICIO, siquid etiam in hanc rem non dictum: & occurrunt *Conquisitores*, qui adhibiti ad dilectus. Ij fuerũt, qui in agros *Conquisitorũ munus.* & extra vrbem missi, ad indagandam & conquirendam iuuentutem: atque ab eâ re dicti. Multi enim sæpè aut suo metu, aut parentum timido amore, militiam fugiebant, latitabant, nec dabant nomen. Ad eruen- *Triumuiri* dos eos & conducendos, isti. Liuius ostendit Triumuiros interdum *ad conquirendum.* huic rei creatos, vt aspero illo bello Punico secundo: *Creati Triumuiri* Lib. XXIII.

Exteri vsi. *bini, conquiſitionem ingenuorum per agros habuerunt.* Vſurparunt & exteri. atque idem Liuius de Annibale: *Magone fratre ad conquiſitionem militum miſſo.* Idem de eiuſdem rebus: *Duo populi dilectus acerbitate conſternati, retentis conquiſitoribus, cùm metum defectionis feciſſent.* Sed iterùm de Romanis Cicero: *Si Italiæ dilectus, vt nonnulli conquiſitores tui dictitant, contra Milonem parati ſunt.* Idem: *Nec enim conquiſitores φαινοπροσωπεῖν audent cùm ille adſit.* Quibus locis ſimpliciter ij ſunt, qui militem cogunt, & ad militiam porrò adducunt. Crebrum munus inferiore æuo, & poſt bellum Sociale. Nam cùm ij iam ciuibus æquati, & ex totâ Italiâ ſcriberentur legiones, valdè vereor vt mutata ſit tota Dilectuum forma; nec Romæ iam habiti, ſed in opidis coloniiſque paſſim. Ratio ſuadet. quomodo enim omnes illi, & tam diſſiti, vno tempore Romam venirent? Quin reuera legiones in regionibus, vt Piceno, Samnio, Etruriâ, ſcribebant: & exempla addicunt. Cæſar: *Attius dilectum toto Piceno, circummiſsis Senatoribus, habebat.* Et vides honeſtiores quoſdam, atque è Senatu conquiſiſſe: imò ipſos Legatos: Cæſar idem: *Cato hæc magno ſtudio agebat, in Lucanis Brutiiſque per Legatos ſuos ciuium Rom. dilectus habebat.* Sed & extra bellum ciuile, idem de ſe: *Cæſar maiorem Galliæ motum expectans, per M. Silanum, C. Antiſtium, T. Sextium Legatos, dilectum habere inſtituit.* Ita paullatim alia atque alia in moribus mutant, aut ſuccedunt: ſicut ſub Principibus illud valdè diuerſum, vt iam nec Dilectus eſſet, ſed indictio militum pro opibus cuiuſque & agris. Exempla huic rei permulta ſunt, & in Codice Theodoſiano ſolo tota res explicata. Res improba, & ad perniciem militiæ germanæ inuenta. Partim enim ignauos aut ineptos tirones dabant, partim pro iis aurum inferebant, & mille hîc prædandi ſinus & artes. Vegetius haud falsò queritur & declamat, cauſſam hanc Romani exitij. & *Hinc*, inquit, *tot vbique ab hoſtibus illatæ ſunt clades, dum longa pax militem incurioſiùs legit, dum poſſeſſoribus indicti tirones per gratiam aut diſsimulationem probantur, taléſque ſociantur armis, quales domini habere faſtidiunt.* Itaque eò ventum, vt etiam ſeruitia & vilia capita darentur: etſi leges reprimere conarentur, ſed conarentur. Gratiani, Valentiniani, Theodoſij lex fuit: *Quotieſcumque ſe aliqui militiæ crediderit offerendum, ſtatim de natalibus ipſius ac de omni vitæ conditione examen habeatur: & ad militiam nullus adſpiret, niſi quem penitus liberum aut genere, aut vitæ conditione, inquiſitio tam cauta deprehenderit.* Eorumdem alia: *Inter optimas lectiſsimorum militum turmas, neminem è numero ſeruorum dandum eſſe decernimus, néve ex cauponâ ductum, vel ex famoſarum miniſtris tabernarum, aut ex cocorum aut piſtorum numero, vel etiam eo quem obſequij deformitas militiâ ſecernit, nec tracta de ergaſtulis nomina.* Heu rem iam hoc ipſo non Romanam, quòd hæc vetentur! Olim quis fraudibus iſtis locus? cùm ex ingenuis milites ſcripti, atque iis non crimine, non infamiâ aſperſis. Nam hi tales aut vrbe, aut tribu mouebantur: è tribubus autem, atque iis honeſtioribus, miles ferè lectus. Itaque Liuius hoc vno probat, Atellanos *cenſoriâ notâ*

Marginal notes: Lib. xxi. — Ibid. — Pro Mil. — Ad Att. lib. vii. ep. x. — *Dilectus ratio alia.* — *Milites in regionibus ſcripti.* — i. Ciuil. — *Idq́ per Senatores aut Legatos.* — Ibid. — vi. Gall. — *Tirones indicti:* — *Malo exemplo & exitu.* — Lib. i. cap. vii. — *Serui in militiam.* — Lib. vii. Cod. Th. Tit. ii. — Lib. vii. Tit. xiii. — *Olim ingenui, & poſt libertini.* — Lib. vii.

notâ vacuos fuiſſe, quòd neque tribu mouerentur, neque à militaribus ſtipendiis repellerentur. At ſub Principibus etiam ergaſtula intrudere cœperunt: & quid mirer? ipſi eos habuere quaſi ſeruos. Ecce enim tirones iam captos compungebant, & in cute ſignabant. Vegetius: *Victuris in cute punctis milites ſcripti, & matriculis inſerti, iurare ſolent.* Vera hæc ſtigmata fuêre, & quidem manibus impreſſa. Aëtius medicus: Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί: *Stigmata vocant quæ in facie aut aliâ parte corporis inſcribuntur, qualia ſunt militum in manibus.* Quid autem ibi ſcriptum, ſolidè neſcio, ſuſpicor tamen nomen Imperatoris. Diuus Auguſtinus inducit: *Sic error corrigendus eſt ouis, vt non corrumpatur in eâ ſignaculum redemptoris. Neque enim ſi quiſquam regio charactere à ſignato deſertore ſignetur, & accipiat indulgentiam: atque ille redeat ad militiam, ille autem eſſe in militiâ in quâ nondum erat incipiat; in aliquo eorum character ille reſcinditur, an non potiùs in ambobus agnoſcitur, & honore debito, quoniam regius eſt, approbatur.* Appellat enim *regium characterem,* vti & Chryſoſtomus Homil. III. in II. ad Corinth. σφραγῖδα: Καθάπερ γὰρ στρατιώταις σφραγίς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται. κἂν λειποτακτήσῃς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν: *Sicut militibus ſignaculum, ita fidelibus ſpiritus imponitur. & ſi ordinem deſerueris, notus omnibus fias.* Enimuerò & in Codice de Aquæductu, Impp. ſic edicunt: *Aquarios ſingulis manibus nomine Pietatis noſtræ impreſſo ſignari decernimus, vt huiuſmodi annotatione manifeſti ſint omnibus.* Quid, quòd & olim nomen Imperatoris in ſcutis, haſtis, vexillis ſolent inſcribere, atque eo exemplo nunc in cute? An & à ſacris hoc petitum? dici poſſit. Nam quos deo alicui conſecrabant & initiabant, hos ſtigmatibus inurebant. Prudentius apertè:

Tirones ſtigmatia. Lib. II. cap. V.

Nomine Principis inſcripti. Epiſt. I.

Auguſtinus explicatus.

Initiandi ſtigmate puncti.

περὶ στεφ. Hym. X.

Quid, cùm ſacrandus accipit ſphragitidas?
Acus minutas ingerunt fornacibus,
His membra pergunt vrere; vtque igniuerint,
Quamcumque partem corporis feruens nota
Stigmarit, hanc ſic conſecratam prædicant.

Potuit igitur exemplo quodam prauæ religionis primò hoc induci, vt talis quaſi conſecratus militiæ oſtenderetur: tum etiam ab hac cauſsâ, vt agnoſci poſſet, nec latitaret. Eam Imperatores Arcadius & Honorius præferunt: *Stigmata, hoc eſt notæ publicæ, fabricenſium brachiis, ad imitationem tironum infligantur, vt hoc ſaltem modo poſſint latitantes agnoſci.* Adfatim hæc puto ad clarandum Dilectum totum: non quin aliquid deſit, ſed tenue, obuium, & per te videndum ac capiendum. Subtexo Tabulam memoriæ tuæ & intelligentiæ iuuandæ.

C. de Fabric.

TABVLA seu BREVIARIVM LIBRI PRIMI.

- DILECTVS est duplex.
  - CIVIVM
    - PEDITVM qui lecti
      - E tribubus honestissimis: & per classes:
      - Fit in Capitolio:
      - Præsident Consules,
      - Administrant Tribuni.
      - Cogunt nolentes
        - Vinclis,
        - Direptione aut venditione bonorum,
        - Venditione ipsorum.
      - Excusantur quibus vacatio
        - Aetatis, vt quinquagenarij.
        - Honoris, vt magistratus & sacerdotes.
        - Beneficij, quibus præmium Senatus aut populus dedit.
    - EQVITVM qui duplices
      - Equo publico,
      - Equo suo.
  - SOCIORVM qui sunt,
    - Propriè socij, qui capti
      - Ex Italiâ, per gentes imperati:
      - Militant suo sumptu.
    - Auxiliares qui sunt
      - Exteri:
      - Militant ferè mercede.

Hi omnes sacramento dicunt in Consulum verba, post Dilectum.

Sunt & Euocati, veterani qui sponte militiam sumunt.

Vulgò & olim ista: posteà Conquisitores sæpè adhibiti, qui in agris aut coloniis indagarent iuniores, cogerentque.

Imò sub Principibus inferioribus tirones indicti possessionibus: sæpè viles, & non pro robore aut splendore prisco. Iidem in cute signati, seruilem in modum.

IVSTI-

IVSTI LIPSI
DE MILITIA ROMANA
LIBER II.

DIALOGISMVS I.

De Ordine, & is quotuplex, tum de quattuor generibus militum, Velitibus, Hastatis, Principibus, Triariis.

DIES alter erat, & is iam medius atque *ad vmbilicum mortuum*, vt locatur pater leporum Plautus: venit ad me Auditor, & vultu alacri, Quid velim scis, inquit, & quid etiam debeas. LIPS. Scio. sed heus tu, an hodie tam bona nomina? Leges & Prætor ius suum vix obtinent: tu vnâ admonitiunculâ censes habere te rem factam? AVD. Nam fidem tuam noui. LIPS. Blandiris. sed tamen mei, non æui huius, memor, reddam. Nolo reliquator esse tibi, qui alia probus, hîc ore ferreo sis ad petendum. AVD. Scis quomodo? nisi totum & ad assem mihi reddis, nec mortuus per me quiesces. LIPS. Heu negotium? & quàm non semel benignitas mea mihi noxæ: sed sum eo fato. Tu sede, atque audi. Hesternò de *Dilectu* satis diximus: *Ordo* excipit, qui in his definitionis nostræ verbis inclusus, MVLTITVDO COMPOSITA. Nam vt *apta* ea sit per Dilectum, sic *composita* per Ordinem, qui digerit, & facit vnius corporis velut habilia quædam membra. Is Ordo varius est, & in *Militibus*, atque in *Ducibus* ipsis. In Militibus dupliciter considerandus; secundùm *Genera*, & per *Partes*. Genera appello, *discrimina illa militum diffusa per plerasque partes*. At partes, *ipsas diuisiones, & sub certis signis ac ducibus distributiones*. Intelliges ex sermone sequenti. Genera igitur sunt quattuor, *Velites*, *Hastati*, *Principes*, *Triarij*: quod tamen de Peditibus accipio tantùm, & Polybius noster sic reuelat. Lege:

Ordo dupliciter consideratus.

Iterùm dupliciter.

Genera militum.

Οἱ δ' ἐν τῇ ῥώμῃ χιλίαρχοι, μετὰ τὸν ἐξορκισμὸν, παραγγείλαντες ἡμέραν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ, καὶ τόπον, εἰς ὃν δεήσει παρεῖναι χωρὶς τῶν ὅπλων, τότε μὲν ἀφῆκαν.

Tribuni verò Romæ cùm sacramento milites dixerint, diem & locum cuique legioni denunciantes in quem conueniant, idque sine armis, tunc quidem dimittunt. POLYB.

παραγινομένων δ' εἰς τὴν ταχθεῖσαν ἡμέραν, διαλέγουσι τῶν ἀνδρῶν τοὺς μὲν νεωτάτους καὶ πενιχροτάτους εἰς τοὺς γροσφομάχους· τοὺς δ' ἑξῆς τούτοις, εἰς τοὺς ἀστάτους καλουμένους· τοὺς δ' ἀκμαιοτάτους ταῖς ἡλικίαις, εἰς τοὺς πρίγκιπας· τοὺς δὲ πρεσβυτάτους εἰς τοὺς τριαρίους. αὗται γάρ εἰσι καὶ τοσαῦται διαφοραὶ παρὰ ῥωμαίοις, καὶ τῶν ὀνομασιῶν, καὶ τῶν ἡλικιῶν, ἔτι δὲ τῶν καθοπλισμῶν, ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ. διαιροῦσι δ' αὐτοὺς τὸν τρόπον τοῦτον· ὥς εἶναι τοὺς μὲν πρεσβυτάτους, καὶ τριαρίους προσαγορευομένους ἑξακοσίους, τοὺς δὲ πρίγκιπας χιλίους καὶ διακοσίους, ἴσους δὲ τούτοις τοὺς ἀστάτους· τοὺς δὲ λοιπούς, καὶ νεωτάτους, γροσφοφόρους. ἐὰν δὲ πλείους τῶν τετρακισχιλίων ὦσιν, κατὰ λόγον ποιοῦνται τὴν διαίρεσιν, πλὴν τῶν τριαρίων· τούτους ἀεὶ τοὺς ἴσους.

mittunt. At ij cùm adfuerint die dictâ, horum iuuenes & pauperes maximè Tribuni seligunt in Velites; istis proximos, in Hastatos; ætate florentissimos, in Principes; ætate maximos, in Triarios. Tot enim & talia discrimina apud eos sunt & appellationum, & ætatum, & armorum, in quaque legione. Diuidunt autem in hunc modum, vt maximi ætate, quos Triarios dicunt, sint sexcenti; Principes mille ducenti; totidem Hastati; reliqui & ætate minimi, Velites. Quòd si plures quattuor millibus sint, pro ratâ diuidunt, exceptis Triariis, quos habent semper numero eodem.

Post Dilectum statim Ordo: sed quâ serie atque ordine ipse dicit.

„ *Cùm Sacramento milites dixerint.*] Ergo omnes iam milites & coniurati (sic quoque appellabant) sed nondum gnari in quo genere aut loco, nisi quod ex ætate & censu de se quisque opinabatur. Tum igitur, addit,

„ *Diem & locum cuique legioni denunciant.*] E Polybio colliges triplicem in hac totâ re diem dictum fuisse. Primum, ad dilectum: secūdum, ad Ordinationem: tertium, ad iter & expeditionem. Vno quidem tempore non potuerunt hæc omnia commodè peragi. Dicit etiam *locum*. quem illum? extra vrbem, opinor, & in aliquo campo. Nam pluribus opus fuit, cùm quæque legio euocata sit seorsim, ne miscerentur aut se impedirent.

Triplex diei edictio.

Locus ordinationi.

„ *Id-*

„ *Idq; sine armis.*] Meritò. nam hæc pro assignatione ordinum & genere militum capienda.

„ *Horum iuuenes & pauperes maximè Tribuni seligunt.*] A Velitibus incipiunt, & attende. A duplici eos notâ excernunt, Ætatis & Opum. Qui vtraque ea parua habuit, in minimo isto genere militauit. Quid, qui alterum tantùm? Da pauperem, sed æuo & vsu veterem: credo in Triarios translatum. Da diuitem, sed annis modicum: credo in Hastatos transscriptum. Sanè illud dignum notâ est, hîc vtriusque rei mentionem fieri: mox in quoque aliorum generum, Ætatis tantùm. Quod argumentum est, nisi valdè pauperes & infimarum classium inter Velites non militasse. Hoc ideò, quia non solùm parùm honorata hæc militia (quippe leues, & eminus ferè pugnant) sed etiam quia parùm tuta, & in fronte plurimùm exponuntur hosti & in ore, vt sic dicam, belli: idque pænè inermes. *Velites è quibus lecti.* *Vilissimi Velites.*

„ *In Velites.*] Ita vertendum fuit, quod in Polybio est γροσφομάχοις. At Lascaris *Pilanos* fecerat; quàm diuersos ab istis, & ipse à vero! Nam *Pilani*, Triarij sunt, vt mox videbis. Polybius autem, pro sui æui moribus, solos Velites agnoscit in leui armaturâ: & Accensi ac Rorarij, quos Liuius, iam desierant,* militiâ in hac parte leuiter mutatâ. *Lascaris error.* * Vide infrà Dialog. III.

„ *In Hastatos.*] Quos Varro vult dictos, *quòd primi pugnabant hastis.* Nec male si *primò* legas. Olim enim ita factum adsignificat, posteà mutatum, etsi nomine manente. Nam Polybij æuo, atque etiam antè, Hastati pilis & gladiis pugnabant: hastæ iaculatoriæ apud Velites remanserant solos. Olim tamen, vt Varro, aliter, & cum eo Ennius: IIII. de LL. *Hastati olim hastis vsi.*

Hastati * *spargunt hastas, fit ferreus imber.*

Quinetiam Liuius, bello in Latinos, cuique Hastatorum manipulo admiscet *vicenos leues, qui hastam tantùm gesaq; gererent*: reliquias, vt apparet, veterum Hastatorum. Sunt & alij nouitij in Ammiano ac Vegetio, sed qui stabilibus hastis pugnant siue contis. Itaque in Glossis, *Hastatus* explicatur Κοντοφόρος. * Quod verbum ad emissionē. Lib. VIII. *Hastati alio sensu.*

„ *Aetate florentissimos.*] In Liuio est, *Robustior inde ætas, quibus Principibus est nomen.* Sicut in eodem de Hastatis, *Flos iuuenum pubescentium.* Ex quo facilè colligas, Hastatos adolescentes aut iuuenes fuisse; Principes, viros aut viris proximos, Triarios grandes & maturos. Lib. VIII. *Principes maturi.*

„ *In Principes.*] Varro deriuat, *qui à principio gladiis pugnabant, & pòst commutatâ re militari minus illustres sumuntur.* Verba obscuriuscula, sed credo sensum: Olim Principes à principio pugnabant, vnde & nomen: posteà alij minùs illustres sumpti in eum locum. qui? nempe Hastati. Tale aliquid fuisse sub Seruio, & in acie stetisse ordine classium,* alibi edisseretur. *Vnde dicti. Varronis mens quæsita.* *Lib. IV. Dialog. II.

„ *Aetate maximos.*] In Liuio, *Veteranum militem & spectatæ virtutis.*

„ *In Triarios.*] Sic dictos, ait idem Varro, *quòd in acie tertio ordine extremis subsidio deponuntur.* Ergo ab ordine dicti, quia tertij. Est & in *Triarij vnde.*

G Glossis,

Tertiarij. Glossis, *Tertiarius*, ἔφεδρος: quasi dicas subsessorem, & in vicem locumque paratum. Ipsi etiam Triarij subsidebant, presso altero genu. Sed vetustam magis vocem credo Pilanos fuisse: ideò, inquit Varro, *quòd pugnabant pilis*. *Pilani* Et ipse totus ille ordo *Pilus* dictus. An & *Armites*? Glossæ *Armites.* suggerunt: *Armites*, ὁπλῖται οἱ ἐν ἐσχάτῃ τάξει.

Quot Triarij. „ *Diuidunt autem in hunc modum, vt maximi ætate sint sexcenti.*] Addit numerum cuiusque generis, & primùm Triarios facit sexcentos: idque semper, & legionibus etiam auctis non augent ipsi. *Cur pauciores aliis.* Quæ ratio ista est? & cur tam dispar ab aliis partibus ista pars? Plures dari possunt. Prima, quòd robora hæc & flos ipse virorum: atque ideò, si non numero, tamen virtute æquarent. Altera, quòd rarò aut numquam hæc pars pugnabat sola, sed in extremo demum integrabat aciem aliis admixta. Tertia, quòd ob adiunctas etiam copias fuit acies iusta. Nam cogita Imperatorem in hac parte (posteà docendum) cum eo Selectos & sæpè Extraordinarios, item plerosque Euocatorum: hi iuncti numero priores superent, nedum æquent. Quarta, à nobis recenter excogitata, quod olim ita fuit in Pilanis: nec id mutatum, etsi in totâ re, institutione nouâ Velitum, mutatum. Ad Liuium * mox diducam: tu memento. *Dial. III.

Quot Principes. „ *Principes mille ducenti.*] Quo ipso numero reliquæ duæ partes, Velitum dico & Hastatorum. Collige & consumma, reperies legionem Polybianam *quater mille virorum & ducentorum*. Ad numerum autem hunc ipsum vnius generis haud dubiè Liuij locus facit de Petilio Consule: qui auxilium laturus, *ad cornu suum tendit, cum mille ducentis viris.* Lib. VII. Est ipsa vna pars siue Principum, siue Hastatorum. Vnde enim aliter tam iustus numerus? nec diuisio alia in exercitu ad hanc summam.

Partes cum legione augentur. „ *Quòd si plures quattuor millibus sint, pro ratâ diuidunt.*] Genera tali illo numero definiuit: sed quid si legio igitur maior, & quinque aut circiter millium? nam & id fiebat. Tunc, inquit, augebant partes proportione, Triariis modò exceptis. Facile est. Pone legionem *quinque millium ducentorum*: habebunt genera milites *mille quingentos trigintaquattuor*: Triariis tamen exceptis. Sic in sexmillenariâ, aut tali.

DIALOG. II.

De Manipulis militum. Eorum numerus, & Græca nomina.

HABES *Genera* militum: eo ad *Partes*. Parùm enim fit sic distinctos, nisi & diuisio fiat vtilis ad imperia, & ad pugnas. Erant igitur in quattuor his generibus *Manipuli*, ex iis *Cohortes*, ex his *Legio* tota. De Manipulis, doctorem nostrorum audiamus: & fac quod soles.

POLYB. Ἑξῆς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ταξιαρχῶν διεῖλον τὰς ἡλι-

Post hæc, vnà cum Ordinum ductoribus diuidunt ætates singu-

κίας, ἑκάστην εἰς δέκα μέρη, πλὴν τῶν γροσφομάχων. καὶ προσένειμαν ἑκάστῳ μέρει τῶν ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν, δύο ἡγεμόνας, καὶ δύο οὐραγούς. τῶν δὲ γροσφομάχων τοὺς ἐπιβάλλοντας κατὰ τὸ πλῆθος, ἴσους ἐπὶ πάντα τὰ μέρη διένειμαν, καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν καὶ τάγμα, καὶ σπεῖραν, καὶ σημαίαν.

ſingulas ſiue Genera, quamque in decem partes, exceptis Velitibus. Et adtribuũt cuique parti duos Duces, & duos Vragos. Ipſos Velites, vti multitudo eſt, æquabiliter diſtribuũt in omnes partes. Atque vnamquamque harum partium appellant Ordinem, & Manipulum, & Signum.

Pauca verba, ſed grauida & plena ſunt, dilatemus & reſeremus. Ait:

„ *Vnà cum Ordinum ductoribus diuidunt.*] Qui diuidunt? Tribuni, de quibus anterior ſermo. Sed id, inquit, cum *Ordinum ductoribus*, id eſt Centurionibus, quos in conſilium & auxilium hîc aſſumunt. Nam etſi de iis poſteà dicam, vt confuſio vitetur; tamen ſcito creatos iam eſſe, atque id ſtatim poſt Genera diuiſa. *Tribuni & Cẽturiones diuidunt.*

„ *Aetates ſingulas ſiue Genera, quamque in decem partes.*] Ætates appellat, quia pro ætate diuiſi, vt dictum. Leue eſt: hoc in magno, quod tam diſertè ait *quamque ætatem diuiſam in decem partes*, Velitibus tamen exceptis. Ergo triginta iſtæ fuerunt, & tot Manipuli in legione: quos hîc dicit Partes. Conſentit L. Cincius apud Agellium: *In legione ſunt centuriæ ſexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Et eſt vetuſtiſſima hæc diuiſio, imò à Romulo ipſo, ſi Ouidio accredo. Is cùm de anno decem menſium diſſereret, & quæreret huic rei argumenta, hæc quoque protulit: *Quot manipuli in legione.* Lib. XVI. cap. IV. *Manipulorum vetuſtas & diuiſio.*

Inde Patres centum denos ſecreuit in orbes
Romulus, Haſtatos inſtituitque decem.
Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, legitimo quique merebat equo. III. Faſt.

Et de *Patribus* ambigo an rectè ſcriptum, etſi probè ſcio centum eos à Romulo inſtitutos. Sed quis me docet in decem partes, ſiue orbes, vt loquitur, diuiſos vnquam fuiſſe? Quàm etiam non aptè, copulâ inſertâ, curiæ milites ſtatim miſcet? Ego verò cenſeo litterulâ detractâ reſcribendum: *Inde pares centum.* Pares ætate & habitudine, vt ferè in quoque genere ſeruabant. Mens igitur poëtæ; Inde factum vt Romulus decies centum pares eligeret, faceretque decem Haſtatos: idem in Principibus, idem in Pilanis. Haſtatos dico decem, ipſos Manipulos ſiue *corpora*, vt benè poëta appellat. Quàm verè etiam *centum?* nam eo numero primi illi Manipuli fuerunt. Plutarchus aliique aſſerunt: & conſenſu traditur *Dubitatũ de lectione in Ouidio.* *Coniectura in eo.* *Haſtatus ipſe ordo.*

 primam

primam legionem Romuli non nisi *trium millium* fuisse. Ergo quodque dictorum generum mille habuit: etiam Pilani, nec accurata alia diuisio adhuc reperta. AVD. Pulchra & vera (aut fallor) correctio, & in litterulâ quod momentum? LIPS. Sæpe in nostrâ Criticâ, vtilissimâ & saluberrimâ, si modicè adhibetur & modestè.

Velites extra Signa. *Subsignanus miles ab Auxiliis diuersus.*

» *Ipsos Velites, vti multitudo est, æquabiliter distribuunt in omnes partes.*] Valdè hoc notandum, Velitum nec Manipulos vllos fuisse proprios, & quod sequitur, nec Signa. Itaque *Subsignanus miles* diuiditur & secernitur ab isto leui. Tacitus I. Hist. *Penino subsignanum militem itinere & graue legionum agmen traduxit*. Idemque III. Hist. *Monuit subsignano milite media firmare, auxilia passim circumfusa sunt*. Opponit Auxiliis, quæ in locum Velitum venêre. Sed ipsi igitur Velites, si propria nulla corpora, quos Duces habuêre? Credo Centuriones aliorum manipulorum, quo fine in eos sparsi.

Velites sparsi per manipulos.

Nam hoc est quod hîc Polybius dicit, *æquabiliter distributos in omnes partes*: id est, vt quodque genus *quadringentos* habuerit, quisque manipulus *quadraginta*. Etsi raro tamen in agmine aut acie sic incessêre, & seorsim ferè positi, aut intermixti. Imperia tamen, & siquid opus, à Centurionibus illis quisque habebant, & ad hos se applicabant.

Ordo, quid.

» *Appellant Ordinem.*] Etsi propriè, ex Liuio, Ordo manipuli pars est dimidiata. Nam cùm duo Centuriones sint in Manipulo, cuique suam partem assignarunt quam duceret, vocaruntque *Centuriam* aut *Ordinem.* Ea fuit *sexaginta militum* in legione veteri & Polybianâ: atque ita Liuius *Ordinem* definit. Mox plura. nam hæc connexa inter se sunt, & alibi repetenda.

Spira, quid.

» *Et Manipulum.*] Dixit Græcè σπεῖραν: sed aliter hîc reddi non potest, non debet. Scio equidem *Cohortem* eâ voce Græcis vulgò notari: hîc res abnuit, & Polybius ipse non semel eâ voce pro Manipulo palàm est vsus.

Pro Manipulo capta. Lib. X.

Idem Dionysius. cuius locum operæ est recitem atque illustrem. Gloriatur apud eum L. Siccius (Sicinium alij vocant) vir Romanus, & à robore notus, *triginta se annis in militiâ & in imperiis fuisse*, τοτὲ μὲν σπείρας ἡγεμόνα, τοτὲ δὲ ὅλου τάγματος: *aliàs manipuli ductorem, aliàs legionis totius*. Ita vertendum aio, & mecum, quibus notæ res Romanæ.

Dionysij vera sententia & versio.

Nam quod faciunt *Cohortis Præfectum*, non potest pro istâ re militari. Inter ciues enim & in legionibus, nemo fuit; sociorum Præfecti tantùm, inter quos constat hunc Siccium non meruisse. Ergo ait, aliàs se Centurionem fuisse & manipuli ducem, aliàs Primipilum & caput legionis totius.

Manipuli diu in militiâ. I. Annal.

Atque hæc prima igitur diuisio est in Manipulos, quæ diutissimè in militiâ mansit. Nam & Principum æuo, Tacitus: *Concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet*. Idem de Prætoriis quoque cohortibus: *Manipulatim allocuti sunt Licinius Plotius & Proculus Firmus*.

I. Hist. *Aliâ significatione labenti imperio* Lib. II. cap. XIII.

Etsi paullò pòst (an sub Hadriano aut Antoninis?) mutauit, & Centurias pro Manipulis habere cœperunt, istos pro Contuberniis aut Decuriis ipsis. Vegetius: *Contubernium Manipulus vocabatur, ab eo quòd iunctis manibus pariter*

pariter dimicabant. Ait *vocabatur*, quasi de æuo prisco: ne te hîc aut alibi fallat, paullò superius æuum, vt Traiani aut talium, ille habet pro prisco. Iam in Ammiano Manipulus non alio sensu. *Conuocatis*, inquit, *cohortibus, & centuriis, & manipulis*. Postponit enim Centuriis, & vsurpat vt illud æuum. Lib. XVII.

DIALOG. III.

Jnuoluta quædam Liuij super Ordine euoluta, partim emendata.

Hæc ità edisserui, & clara, firma videntur: nisi quòd ventus à Liuio, qui turbat. Ille vbi bellum inter Romanos & Latinos narrat, & digressiunculâ ordines (qui in vtroque populo eidem) recenset: Deus bone, quàm à nobis abit? Dixeris de aliâ prorsus militiâ, quàm Romanâ, aut certè Polybianâ, eum loqui. Operæ tibi videtur vt verbatim legamus, & euoluamus? AVD. Vnicè aueo. nam in memoriam loci, te monente, redeo: quem quoties lego & insisto, apud Cimmerios agere me censeo, & in nigrâ nocte. LIPS. Vide igitur, &, seposito paullùm Polybio, hæc lege:

Fuit ciuili maximè bello pugna similis, adeò nihil apud Latinos dissonum ab Romanâ republicâ, præter animos, erat. Clypeis anteà Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecêre. Et quod anteà Phalanges similes Macedonicis, hoc posteà Manipulatim structa acies cœpit esse: postremò in plures Ordines instruebantur. Ordo sexagenos milites, duos Centuriones, vexillarium vnum habebat. Prima acies Hastati erant, Manipuli quindecim, distantes inter se modicum spatium. Manipulus leues vicenos milites aliam turbam scutatorum habebat. Leues autem, qui hastam tantùm gesaque gererent, vocabantur. Hæc prima frons in acie Florem iuuenum pubescentium ad militiam habebat. Robustior inde ætas totidem Manipulorum, quibus Principibus nomen est, hos sequebantur, scutati omnes, insignibus maximè armis. Hoc triginta Manipulorum agmen Antepilanos appellabant, quia sub signis iam alij quindecim Ordines locabantur, ex quibus Ordo vnusquisque tres partes habebat: earum Lib. VIII.

 vnam-

„ *vnamquamque Primumpilum vocabant: tribus ex vexillis*
„ *constabat: vexillum centum octogintasex homines erant.*
„ *Primum vexillum Triarios ducebat, veteranum militem,*
„ *& spectatæ virtutis: secundum Rorarios, minus roboris*
„ *ætate factísque: tertium Accensos, minimæ fiduciæ manum,*
„ *eò & in postremam aciem reyciebantur.*

Ne vltrà affatim turbarum aut tricarum in his verbis. Ait primò:

„ *Adeò nihil apud Latinos dissonum ab Romanâ republicâ, præter animos, erat.*] Communiter dicit, arma, ordines, manipulos, omnia eadem fuisse Latinis. Sed quod est, *ab Romanâ republicâ:* in scripto optimo libro saltem erat: *ab Romanâ re.* & malim.

Cautio in Liuio.

„ *Clypeis anteà Romani vsi.*] Ab capite petit & ab alto. Sed quod tamen ait de clypeis, non sic capiendum quasi solis iis anteà vsi: imò verò & scutis (ipse in Seruiano censu docuit:) sed quòd post stipendia instituta solùm vsi sint scutis, anteà etiam clypeis.* Posteà docebo.

* Lib. III. Dialog. II.

Phalanges olim Romanis. Quo sensu?

„ *Quod anteà phalanges similes Macedonicis.*] Quando *anteà?* Nam sub Romulo iam Legio, atque etiā Manipuli, vt videbo. Quid ergo vis? credo hoc. Manipulos quidem fuisse, sed non in acie diuisim & distinctè stetisse: concurrisse per totas legiones, siue, vt ipse appellat, phalanges. Nam & in ipsâ illâ Macedonum phalange discrimina sua & sectiones erant vsque ad Centurias, Decurias: sed in acie iuncta omnia & deuincta.

Lib. VI. *Athenæus explicatus.*

Tale igitur fuisse vult olim. In Athenæo lego: Ἔλαβον δὲ καὶ παρὰ Θυρρηνῶν τὴν σταδίαν μάχην φαλαγγηδὸν ἐπιόντων: *Acceperunt & à Tyrrhenis statariam pugnam, per phalanges incedentibus.* Agit de iis, quæ Romani à variis gentibus ad se traxerint. Sed hoc *per phalanges ingredi,* siue φαλαγγηδὸν, aliter equidem acceperim quàm primò sonat. Nec enim vult, credo, legiones ipsas ab Etruscis sumptas: sed magis, manipulos aut sectionem potiùs diuisionemque per manipulos in pugnâ. Nec aliter ego interpretor τὸ φαλαγγηδὸν, quàm *manipulatim.* De eâ re sequitur:

„ *Hoc posteà manipulatim structa acies cœpit esse.*] Iterùm rogo, Quando *posteà?* incuria tua est (audeo dicere) Liui, quòd non explicasti. Quin tu natare mihi in totâ istâ re videris, nec vel cum aliis scriptoribus, vel tecum, satis consentire. Age, de Manipulis hoc quale est? Enimuerò Manipuli statim ab vrbe conditâ fuerunt, imò ante ipsam. Romuli primum tirocinium belli, & cùm eripiendo fratri Remulo pastorum manum collegit, Manipulos habuit, vt fatentur prisci omnes qui hæc exsecuti. Illi ipsi Manipuli, centenûm hominum fuerunt. In Collectaneis de origine Romanâ: *Romulus coactâ pastorum manu, eâque in centenos homines distributâ, perticas manipulis fœni variè vinctas dedit. Vnde institutum, vt posteà milites qui eiusdem signi essent, Manipulares vocarentur.* Plutarchus

Manipulorum vetustas.

chus eadem;& disertè illam totam manum facit συλλελοχισμένην εἰς ἑκατοστύας: *diuisam ordinatámque in centurias*. Ouidius:

Pertica suspensos portabat longa maniplos, III. Fast.
Vnde maniplaris nomina miles habet.

At enim desierunt posteà fortasse Manipuli. Imò tu ipse Liui renouas, *Ex ipso Liuio asserta.* & iam sub rege Tarquinio agnoscis: *Miscuit manipulos ex Latinis Romanisq.* Lib. I. Quæ tamen mixtio non diuturna fuit, etsi habuit suas caussas: metum, vt opinor, à Latinis, si soli & seorsim ordinarentur. Quin & sub primis statim consulibus ponis, atque etiam numerosè, & discretos: *Consulum alter T. Lucretius portâ Næuiâ cum aliquot manipulis militum est egressus.* Lib. II. Atque adeò vniuersè alibi, nec falsò, affirmas: *Disciplinam militarem, iam inde ab initiis vrbis, in artis perpetuis præceptis ordinatæ modū venisse.* Lib. IX. Ita sanè, ab ipsis initiis, & Romulus decem Manipulos in classe quaque instituit; & Tullus Hostilius fortasse digessit magis & perpoliuit. de quo Florus: *Hic omnem militarem disciplinam artemq. bellandi condidit.* Lib I. cap. III. Sed quid tamen hîc pro te? quod antè dictum; non negare te de Manipulis, *Excusatus Liuius.* sed de eorum secretione in pugnâ, deque interuallis inter singulos, quæ posteà (Etruscorum fortasse exemplo, ex Athenæo) sunt instituta.

„ *Postremò in plures ordines instruebantur.*] Ergo Ordo aliud Liuio quàm Manipulus est, quod nexus sermonis poscit, aut potiùs cogit. *Ordo à Manipulo diuersus.* Primò in phalanges, inquit, diuisa acies, posteà in manipulos, postremò & in plures ordines. Quis gradationem hanc non videt, & cum temporibus res distinctas? Nec enim vult sectionem ibi stetisse: sed ipsius Manipuli factas duas partes, quos Ordines appellarunt. Itaque adiungit quid sit Ordo.

„ *Ordo sexagenos milites.*] Si Ordo hic ipse Manipulus, quod vulgò volunt: cedò, quis Manipulum tam exiguū (nisi fortè in Triariis, de quibus non hic sermo) legit? Imò iam à Romulo centenarij illi, vt dictum, posteà etiam auctiores. Nec tamen nego Ordinem interdum pro Manipulo sumi: quod in hac ipsâ narratione alibi Liuius: sed non hîc, vbi *Quid ordo.* palàm distinguit. Quid ergo hîc? idem, quod *Centuriam* idem Liuius appellat, Polybius *Partem*. Ille *Priorem* & *Posteriorem* in Manipulo agnoscit; iste *Dextram* & *Læuam*. Nec alio sensu *Ordines petere*, & *Impetrare*: item *Ordinis ductor*, pro Centurione ipso. Sequitur nodus,

„ *Duos Centuriones.*] Itáne? hoc conuenit & æquum est, vt in vno ordine duo sint Centuriones? vt Sexageni milites bis diuisi, quæque pars suum habeat? nunquam factum, nec nisi hîc lectum. Age, pergamus. *Absurda lectio.* Addit quindecim Manipulos Hastatorum fuisse: ergo triginta Ordines. Totidem Principum: quid consequitur? In solis duabus classibus *centum viginti* Centuriones fuisse. Hæc talia sunt, vt color iis allini nullus possit ad fallendum. Equidem lectionem & distinctionem muto leuiter: *Ordo sexagenos milites & duos, Centurionem & vexillarium vnum habebat.* *Correctio.* Ipsa hæc res fuit. Primùm, vetus ille & Liuij hic Ordo, non *Sexagenos* milites habuit, vt Polybij; sed duobus plures, *sexagenos* inquam *duos*.

Palàm

Palàm id euincit Liuij numerus infrà, qui in tribus vexillis (siue Ordinibus. tot enim Vexilla, quot ordines) *centum octoginta sex* milites ponit. Vnde illi sex super rotundum numerum, nisi à duobus istis qui redundant? Attende, clarum & firmum est. Secundò, feci *Centurionem & Vexillarium vnum*. Nec hîc aliquid ambigui. vbi dux cumque, ibi Vexillum: & Polybius disertè, *In quemque Manipulum duos signiferos* capit, scilicet in Ordine vnum.

Confirmatio.

„ *Hastati erant Manipuli quindecim.*] Turbidus hic Auster, qui inuoluit, & euertit dicta omnia in militiâ, aut dicenda. Ergóne xv. manipuli Hastatorum? totidem Principum? totidem Pilanorum? Sunt igitur in legione non *triginta*, vt prisci consensu volunt, sed manipuli *quadraginta quinque*. Si sequimur; ecce & Centurionũ numerus atque ordo mutandus, & erunt in vniuersum *nonaginta*. Id quoque cõtra scripta veteribus. At enim Liuius apertè, & iteratò. nam & mox sequitur, *Hoc triginta manipulorum agmen*, de duabus classibus: & deinde *quindecim* iterùm adduntur. Quid dicam, aut expediam? Ades Critica, tu illa proba cùm necessaria: & hîc puto esse. Legam: *Manipuli decem:* aut copulâ insertâ, quę errorem genuerit. *Manipuliq; decem*. Etsi quid de caussâ erroris quæro? nusquam magis aut crebrius, quàm in numeris, peccatum.

De numeris manipulorum.

Correctio.

„ *Hoc triginta Manipulorum agmen.*] Meâ voluntate, *viginti*.

„ *Antepilanos appellabant, quia sub signis iam alij quindecim ordines locabantur.*] Mirè hæc postrema inuoluta aut fœdata. Si sana sunt; aliâ mente & ingenio opus (ego cedo) ad eliciendum aliquid sani. Transilit ecce à Manipulis ad Ordines: & *alij*, inquit, *quindecim ordines*. Quid alij? quasi & Manipuli Ordines. Vide seriem, hoc euincit. Quid refutem, aut te teneam? sine fraude sententiæ dictio mihi esto. Corrigo: *quia sub signis iam alij decem ordine locabantur*. Qui alij *decem?* nempe manipuli. Quomodo locabantur? *ordine* (ita lego) *& sub signis*. Cur hoc monet? nonne & alij sub signis? Ita. sed quia hoc posteà immutatum, & Rorarij & Accensi (id est leuis armatura) sub nullis signis: ideò expresse addit *ordine* stetisse (non sparsim in fronte, ad latera, aut per interualla) idque sub signis. Qui veteris militiæ firmiter sciens est, hæc non refutabit. Quòd siquis totam vocem *Ordines* eiicit, per me licebit.

Iterùm correctio.

„ *Ex quibus Ordo vnusquisque tres partes habebat.*] Nec id admitto. tollo *Ordinem*, ex repetitione prauè insertum, & lego: *Ex quibus vnusquisque*. Quis vnusquisque? manipulus, de quo præiuit. Sententiam totam clarè mox videbis: sunt enim nexa.

Glossema sublatum.

„ *Earum vnamquamque Primumpilum vocabant.*] Falsò, falsò. quid stultius, quàm singulas partes *Primas* dicere? Vbi ordo & positio est, etiam numerus variat pro situ. Lego: *Earum vnumquamque primam, Pilum vocabant*. Tres, inquit, sunt Manipuli cuiusque partes, non duæ, vt in prioribus. Primam quamque harum partium (sunt enim decem ita primæ) appellant *Pilum*. Nónne id clarum est? Tres fuêre classes, *Hastati*,

Principes,

Principes, Pilani. Sunt iſti vltimi, quibus ſubiuncti & adiuncti *Rorarij & Accenſi*. Ergo in iſto vno Manipulo tres pàrtes, ſingulæ nominibus ſuis diſtinctæ. Ecce iam complexione ſententiam totius loci: *Hoc viginti Manipulorum agmen Antepilanos vocabant. quare? quia iam ſub ſignis & ordine alij decem Manipuli ſequebantur; qui tres partes ſinguli habebant; & earum vnaquæque prima, Pilus dicebatur. Quia igitur ante Pilum poſiti illi, Antepilani dicti.* *Cur Antepilani dicti.*

„ *Tribus ex vexillis conſtabat.*] Ipſe manipulus (ἀπὸ κοινοῦ) conſtabat tribus vexillis. Quid mirum? ratio exigit, & antè dicta. Nam quiſque ordo ſuum vexillum habuit: tres hîc ordines ſiue partes: ergo tria vexilla.

„ *Vexillum centum octoginta ſex homines erant.*] Iterùm hîc vro & ſeco: Diodore vbi es? Nam age. decem manipuli in extremâ acie: cuiuſque tres partes, & totidem vexilla: ſunt igitur hæc triginta. Si autem in quoque vexillo homines *centum octoginta ſex*; erunt in ſolâ hac acie *quinque millia quingenti octoginta*. Adde reliquas duas, quæ & quanta iſta legio? Atque hæc ex noſtrâ primâ correctione: ſi *quindecim ordines* retines, partes & vexilla magis etiam auges. Ergo iterùm neceſſariò ſeco, & vocem reiicio *Vexilli*. Lego: *Tribus ex vexillis conſtabat, centum octogintaſex homines erant*. Id iuſtiſſimè & veriſſimè. Quiſque ordo, vt antè dictum, ſexaginta duo homines erant: tres ſunt in hoc tali Manipulo: ergo in totum homines *centum octogintaſex*. Atque eſt hæc ipſa Polybiana militia & ordo, cum vnico ſaltem diſcrimine, quod eſt à Leui armaturâ. Nam Polybij, vt dixi, ſeorſim eſt, & extra ordines: hîc in Ordinibus, & Pilanis coniuncta. Sed numerum ſi vides, nihil diſcriminis prorſus. Nam ſunt Rorarij *ſexcenti viginti*, totidem Accenſi: ergo ſimul *mille ducenti quadraginta*. Nónne totidem Velites in Polybio? excipio, quòd *quadraginta* iſti redundent, ex ſupernumerariis illis duobus. Idem eſt in Triariis ſiue Pilanis. ibi ſunt *ſexcenti*, hîc *ſexcenti viginti*: & nunc vides ac diſcis cauſſam (ſuprà tetigi) cur & vnde illi tam pauci, reſpectu priorum. Ab antiquo ſcilicet inſtituto eſt, & cùm in vno Manipulo Leues habuerunt: ij poſteà diuulſi ſunt & dirempti: manſerunt igitur illi eodem numero, nec aucti. Dic ſodes, quæ diuinatio hæc ſic attigerit, & vndique pariauerit, niſi quia res fuit? vt igitur conſummem, habes triginta manipulos in Liuio: priores viginti, faciunt homines *bis mille quadringentos octoginta*: poſteriores decem, *mille octingentos ſexaginta*. Ergo eſt hæc legio *quattuor millium trecentorum quadraginta*. Superat Polybianam *centum quadraginta*: qui nati ſunt ex *duobus* ſupra ſexaginta toties dictis. At in Liuio mox ſequitur, *Legiones tunc ſcriptas ferè quinis millibus peditum*: non ergo ad noſtrum numerum. Aio id quoque falsò; & in Liuio reſcribendum, *quaternis*. Bonâ fide, inuitus toties reſcribo: ſed quę mea culpa, ſi res, ſi Liuius ipſe poſcit? * poſteà docebo. Turbinem hunc vitaui, & quamquam colligere paullùm vela nos iuſſit & inhibere, non tamen ea ſcidit, nec reiecit de recto curſu. AVD. Per fidem, multa acutè, & me mirante. Vnum tamen quæro, de vltimo agmine. ſi tria illic vexil-

Amens lectio. *Vox eiecta.* *Paria hæc cum Polybio.* *Situs leuis armaturæ alius.* *Conſummatio tota & digeſtio.* *Obiectio.* *Correctio.* * Dialog. v. infrà.

la, an etiam totidem Centuriones? nam id appâret. Si ita eſt, non ergo ſexaginta Centuriones, pro tuo & Polybij ſenſu. LIPS. Benè infers. Sed hac de re mihi non liquet, niſi quòd ſuſpicor iamtunc Pilanos ſolos habuiſſe ſuos Centuriones, iiſque leuem illam manum paruiſſe. Itaque nec diuulſa poſteà, habuit vllos duces. Quod autem de vexillo ais, id hîc fefellerit, nec ſemper dux vbi illud. Hîc autem fuit, ad diſcrimẽ, non ad imperium: & quia armis ordines iſti inter ſe diſtincti. Habes ad Liuianum locum quæ nobis viſa: ad quem ſi viros primores in doctrinâ adhæſiſſe dicam, quid faciam magnum? ego ad plures alios. & in iſto ipſo interdum Ariſtophanæum illud occurrit,

* Ἦ τῆς ὁδοῦ τὸ παράπαν ἡμαρτήκαμεν;

** An à viâ non prorſus exerrauimus?*

Vix tamen opinor. niſi ſi diuerſiſſima illa Militia ab eâ quæ ſecuta, imò quæ præceſſit. Tamen habe ſummatim & id, quod colligitur ex lectione vulgatâ. Haſtati Manipuli quindecim, totidem Principes: ſinguli *ſexagenûm* militum, idemque quod Ordines. Sunt in quaque claſſe homines *nongenti*. Adde Pilanos, Rorarios, Accenſos, in quaque iſtarum claſſium *nongentos triginta*: erit tota legio *quattuor millium quingentorum nonaginta*. Sic tamen, vt poſtrema à nobis emendes, quæ nimis alioqui exorbitant.

DIALOG. IV.

Cohors, Numeri, Spira. Cohors prima, Cohors Prætoria.

SED in viam redeamus, Liuio iam dimiſſo. AVD. Non hercules cum bonâ gratiâ. LIPS. Quid ita? AVD. Nimis ſecuiſti & vſſiſti, nec iniuriâ timebas alium Diodorum. Nam tuus ille fuit, & ad plures abiit: homicida, occidiſti. LIPS. Rides me? ſed ſeriò. Luſi ſiue pugnaui ſemel in Diodorum; ſed ſemel, ſed in re ſeriâ. In his minutis & litterariis, impugnet qui volet, non repugno. Noſti ingenium meum? pacis eſt: & cum Theognide,

—— τὸν γ' ἐχθρὸν ἀλεῦμαι
Ὥςτε κυβερνήτης χοιράδας εἰναλίας:
—— *hoſtem ego vito,*
Nauta velut ſcopulos vel vada nauifraga.

Sed ad rem noſtram. Dictum de Manipulis, è quibus conficitur deinde *Cohors*. Ea vox origine Græcanicâ eſt, & χόρτος illis, περιορισμὸς καὶ περιχώρημα: ſiue vt Heſychius; περίβολος τῆς αὐλῆς: Vno verbo, quod clauſum & ſeptum in anteriore domo vel villâ, χόρτον illi dixerunt, & Latini *Cohortem*, vel *Chortem*. Nam & ſic ſcribebant, & vetuſta marmora docent. Sic in Martiali *Raucæ chortis aues*. Varro: *In plano cohors, in quâ paſcebantur gallinæ*. Vopiſcus in Aureliano: *Roſas in eiuſdem mulieris cohorte exiſſe purpureas*. Hodie quoque Galli, Hiſpani, Itali retinent, & ſuperioris paullo æui ſcripta appellant *Curtes*. Græca vox igitur, etſi Varro tamen deriuat etiam à coërcendo: *quòd circa eum locum pecus coërceretur.* Noſtram militarem ille idem ab hac ruſticâ deducit. *quod vt in villâ ex pluribus*

Cohors Græcum.

III. de R.R.

IV. de L.L.

pluribus tectis coniungitur & quiddam fit vnum, sic hæc ex manipulis copulatur cohors. E quot autem manipulis? tribus. Nam certum est, & prædocui, decem modò cohortes in legione fuisse. Sed quomodo è manipulis? an tribus eiusdem generis? exempli caussâ Hastatorum, aut Principum? Minimè. nec commodè id potuit: superasset enim manipulus vnus in quoque genere post tres cohortes. Verius est mixtã è triplici genere fuisse, sic quasi paruam aliquam legionẽ. Habuit Hastatos, Principes, Triarios, è singulis manipulum vnum: & adde Velites, qui manipulos solent comitari. Ita fuit iusta plenaque legionaria cohors, homines *quadringenti & viginti*. Quòd si pleniores manipuli aut legiones, plenior scilicet etiam ipsa: atque ita *Quingenarias* & *Sexcenarias* etiam leges. Græci Historici eas vulgò vocant & reddunt Σπείρας: quod & Ennius vsurpauit Græcissans —— *spiras legionibus nexunt:* puto de Socialibus, quæ legionibus adnexæ. Nazarius etiam vsus in Panegyrico: *Cum spiris tenebrísque congressus.* Suidas interpretatur Spiras, etiam *Numeros*. Σπεῖραι, inquit, πλήθη στρατευμάτων, φάλαγγες, νούμερα. Et scis *Numeros* inferiore æuo crebrò legi, siue de Cohortibus siue de Legionibus ipsis. Cohortes autem istæ omnes in legionibus numero æquales, quia & manipuli tales erant. Hoc miraris? fortasse quia dignitas aliqua *Prima* tribuitur. vt apud Ciceronem: qui vt magnum refert, *Bibulum amisisse totam cohortem primam.* Cæsar pariter attollit: *Duabus missis subsidio cohortibus, atque his primis legionum duarum.* Sed moneo, non à numero hoc, sed à splendore & primatu fuisse. Eminebat ceteris ideò, quòd primi in eâ Centuriones generis cuiusque: fortasse & flos aliquis & electio virorum. Vegetius non te abducet. AVD. Iam rem tangis: is mihi in mente, & commouebat. LIPS. Non inquam te abducet dum scribit, in Primâ cohorte *mille centum quinque pedites* fuisse, in aliis non nisi *quingentos quinquagintaquinque*. Hæc nouitiæ militiæ sunt, procul à nostrâ priscâ. Illud modò obseruo, *Prætorias* fuisse quasdam, velut extra ordinem, edecumatas & grandes. Earum origo à P. Scipione, vt adfirmat Festus: *Prætoria cohors, quòd à Prætore non discederet. Scipio enim Africanus primus fortissimum quemque dilegit, qui ab eo in bello non discederent, & cetero militiæ munere vacarent, & sesquiplex stipendium acciperent.* Non ergo anteà? inquies. Non ordinaria, nec in istas stipendij aut vacationis leges. Alioqui & olim tale aliquid. vt in Liuio, de A. Posthumio Dictatore: *Cohortem suam dilectâ manu, præsidij caussâ, circa se habuisse.* & appellat statim, *Cohortem Dictatoris.* Sed & rarò factum leges, & fuit è voluntariis fortassis, aut in vnius pugnæ euentum captis, illa manus. Imò nec Scipionem priorem Africanum puto instituisse. Quo argumento? quia Polybius super eâ silet, non facturus si in vsu iamtunc fuisset. Atque adeò eius loco *Selecti* è sociis videntur fuisse, vt ex eodem disces. Igitur ipso Polybij æuo institutam verius est, ab Scipione Numantino. Indicat Appianus, qui de isto Numantiam ituro: Ἐθέλοντάς τινας ἐπηγάγετο καὶ πελάτας ἐκ ῥώμης καὶ φίλους πεντακοσίους, οὓς εἰς ἴλην καταλέξας ἐκάλει φίλων ἴλην: *Volunta-*

Tres manipuli in cohorte.

Atque ij è diuerso Genere.

Spira.

Numeri pro Cohortibus.

Prima Cohors dignissima.

Ad Att. lib. v. epist. xx.

Gallic. v.

Vegetius abit à priscis.

Lib II. cap. VI.

Prætoria Cohors.

A quo instituta.

Lib. II.

Vter Scipio instituerit.

Videri posteriorem.

In Iberic.

rios quosdam & clientes amicósque suos Româ eduxit ad quingentos, quos in cohortem conscribens appellauit Cohortem amicorum. Nec mirare si ἴλην *Cohortem vertò* (scio *Alam* aut *Turmam* plurimùm esse:) sed res hîc suadet, & Appianus ipse atque alij Græci, qui vsi pro peditum etiam manu. Nequo nescio Prætorianos etiam equites fuisse: sed cùm *quingentorum* hîc numerus sit, qui cohorti respondet; itemque Festus originem rei ad Scipionem referat: bellius visum sic interpretari. De Turmâ sanè Prætoriâ, in Sallustio est, de Mario: *Cum turmâ suâ, quam ex fortissimis magis, quàm familiarissimis parauerat.* Vides in hoc genus adoptatos ferè & transscriptos amicos: etsi alij fortibus potiùs viris implebant. Plutarchus, de Octauiâ, quæ ad Antonium vênit, adduxitque secum à fratre: ἐπιλέκτους στρατιώτας δισχιλίους, εἰς στρατηγικὰς σπείρας, κεκοσμημένους ἐκπρεπέσι πανοπλίαις: *Dilectos milites ad bis mille, in cohortes Prætorias digerendos, ornatos insignibus maximè armis.* Arma hæc fuêre, thoraces squamei, & scuta imbricata. Dio ingerit in Macrino quem scribit *Prætorianis suis abstulisse* τοὺς θώρακας τοὺς λεπιδωτούς, καὶ τὰς ἀσπίδας τὰς σωληνοειδεῖς, *quò leuiores in prælio essent.* Ac per bella ciuilia cohortes istæ auctæ, & vnus aliquis plures habebat: quo exemplo Augustus denique Romæ circa se habuit nouem Prætorias cohortes, firmamentum imperij, & posteà pestem. Veteres vt dixi non nisi vnam, nec scio an omnes. In Cæsare quidem, tot præliis, nusquam mentio (pro meâ nunc memoriâ) Prætoriæ suæ cohortis: nisi quod libro primo Gallicorum obiter scribit, *cum solâ decimâ legione se iturum, sibiq; eam Prætoriam cohortem futuram.* Sallustius Petreio tribuit: *Petreius cohortem Prætoriam in medios hostes inducit.* Nec dissimile, quòd Macedonibus fuit *Cohors regia*, de quâ in Liuio atque aliis legas. In Ammiano etiam Sapor Persarum rex *portis obequitat, cum cohorte regali.* Vbi tamen Cohors de equitibus est, præter vsum antiquum. sicut alibi iterùm: *Reliquos ex eâ cohorte ad pedestrem compegit militiam.* Adeò non res solùm, sed verba in militiâ iam confusa: sicut & *Turmam* in eodem de Peditibus obserues.

Turma Prætoria. In Iug. — In Antonio. — *Arma Prætorianorũ.* — *Plures Cohortes factæ.* — In Catilin. Lib. XIX. — *Cohors pro equite.* — Lib. XXIV.

DIALOG. VIII.

Legio, & paullatim eius augmenta.

Ex Cohortibus *Legio* fit, atque iis denis. Dicta, ait Varro, *quòd leguntur milites in dilectu.* Simile Plutarchus: Ἐκλήθη λεγεὼν τῷ λογάδας εἶναι τοὺς μαχίμους ἐκ πάντων: *Vocata est Legio, quòd lecti ex omnibus essent militares.* Inuênit fecitque eam Romulus, sed quantam? *trium millium,* vt Varro, Dionysius, Plutarchus tradiderunt: cùm sumeret è singulis tribubus singula millia, atque eæ tres erant. Auxit idem Romulus, si Plutarchi verba sic capienda, post Tatium & Sabinos in ciuitatem acceptos. Nam tunc, vt inquit, αἱ λεγεῶνες ἐγένοντο πεζῶν μὲν ἑξακισχιλίων, ἱππέων δὲ ἑξακοσίων: *legiones factæ peditum sex millium, equitum sexcentorum.* Et vulgò erroris lati Plutarchum damnant, cùm certum sit diu pôst legiones

Vnde dicta. — *Quanta primò.* — *Plutarchus excusatus.*

legiones tantas numquam fuisse. At non ego. & optimi scriptoris bonam hanc mentem malo, Romulum duplicasse legiones populo iam duplici, & binas fecisse tot millium. Sanè de sexcentis equitibus in vnam legionem, nullo æuo factum. Tamen aucta haud longè pòst, an à Romulo, an à Tullo Hostilio? de quo Flori hoc exstat: *Hic omnem militarem* Lib. I.
disciplinam, artémque bellandi condidit: vt appareat eum aliquid in mili- cap. III.
tiâ & legionum numero, aut ordine, innouasse. Sed cōiectura est: ista ve- *Quattuor*
ritas, iam statim à regibus eiectis fuisse *quatermillenas*. Ita Dionysius à *millium*
P. Valerio Poplicolâ scripta memorat δέκα τάγματα ἐξ ἀνδρῶν τετρακισχι- *facta.* Lib. VI.
λίων ἕκαστον: *decem legiones, è quater mille viris singulas*. Sed & Liuius
haud longè posteriùs, bello Volsco *quattuor legiones quaternûm millium* Lib. VI.
scribit. Auget & adiicit *ducentos*, post triginta circiter annos: *Decem le-* Lib. VII.
giones scriptæ quaternûm millium & ducentorum peditum. Hic vulgatus
modus fuit, & diu mansit. Eò minùs trepidè correxi in Liuio suprà, *qua-* *Firmata*
ternis millibus: quia hæc ille bello in Latinos scripsit, id est decennio post *Liuiana*
iam dicta. Atqui si *quinque millia* scribebant vulgò: quid ita non antè, *correctio.*
non pòst, commemorauit? imò cur aliter commemorauit? Excute libros
omnes sub hæc tempora, *quattuor millia* reperies, non *quinque*. Ecce de
legione quæ Rhegium occuparat, bello Pyrrhi: *Tota legio, millia homi-* Li. XXXVIII
num quattuor, in foro securi percussi sunt. Sed & diu infrà, initio belli Annibalici: *Sempronio datæ legiones duæ, eæ quaterna millia pedites erant, &* Lib. XXI.
trecenti equites. Imò expressè tempus idem Liuius adnotat, quo modus Lib. XXII.
hic adauctus. Fuit eodem isto Annibalis bello. & *alij*, inquit, *quattuor le-* *Quinque*
giones nouas scriptas tradunt, numero quoque peditum equitumque legiones *millium*
auctas, millibus peditum & centenis equitibus in singulas adiectis. En, tunc *facta.*
demum ad *quina* millia ventum, nec satis firmiter: cùm pro re aut tempore ad *quaterna* sua redirent. Quod Polybius plus semel suggerit, &
variatum in occasionibus ostendit. Denique facta etiam *sex millium*, id- *Sex millium.*
que à Scipione in Africam traiecturo. *qui suppleuit ita legiones* (ait Li-
uius) *vt singulæ sena millia & ducenos pedites, trecentos haberent equites.* Lib. XXX.
Iterarunt paullò pòst bello Macedonico. & idem Liuius: *Id præcipui* Lib. XLII.
prouinciæ Macedoniæ datum, quòd cùm alterius Consulis legionibus quina millia & duceni equites ex vetere instituto darentur in legiones singulas, in Macedoniam sena millia peditum scribi iussa, equites treceni æqualiter in singulas. Vbi obserua *vetus institutum* appellari *quina* illa millia: quia nouitium istud Scipionis, nondum habebat firmitatem. At enim ibidem (monendus omnino es) *equites duceni* adtribuuntur, quasi ex more.
Falsò, vt pòst docebo: & iamnunc rescribe *pedites*. quod spondeo esse *Correctus*
certum. Nam plerumque *ducenti* isti supra quattuor, quinque, sex millia *Liuius.*
addi solent: & malè exscriptor, qui in *equites* mutauit. Nam illi ecce sequuntur, *trecenti æqualiter in singulas*. Variatum, inquit, in pedite fuit, nihil in equite, & treceni *æqualiter* (tam in quina millia, quàm in sena) adscripti. Ex his vides Festum culpæ vix liberari, qui sic scripsit: *Sex millium* *Festus in-*
& ducentorum hominum primus C. Marius conscripsit legionem, cùm anteà *cautè scri-psit.*

quattuor millium fuisse. vnde etiam Quadrata appellabatur. Bis aut ter falsus. primò quòd C. Marium *primum* scripsisse ita tradit: secundò, quòd anteà non nisi *quattuor millium:* tertiò, quòd ideò *Quadratam* dictam. Ego magis arbitror à formâ & ordine, quem in acie tenebat. Sed peccat in hac re aliter Eutropius, qui iam sub annum Vrbis CCCXCII. legiones sex millium facit: *Ex Romanis tantùm tirones lecti sunt, factæque legiones decem, qui modus sexaginta vel amplius armatorum millia efficiebat.* Erras ô bone Eutropi, aut quod mitius est, tuus exscriptor, & *quadraginta* verum esset. Cæsaris autem & circà æuo quid fuerit, quæro. an Marianus ille modus? non persuadeor: imò ex Commentariis Iulianis legiones haud reperio (sedulò inquisiui) supra Polybianum longè modum. Quinimò veteranas infra. Ipse bello Gallico, *in duabus legionibus* suis *vix hominum millia septem* fuisse disertè scripsit. Item Hirtius bello Alexandrino, *Legionem sextam veteranam adeò diminutam, vt minus mille hominum in eâ esset.* Nec est error in numeris. prœlia scilicet attriuerant aliique casus, & tarda sæpè supplementa. Augusti etiam æuo ad Polybij modulum fuisse, euincit Taciti locus iste, in seditione & sæuitiâ legionum Germanicarum. Cùm enim Centuriones suos verberarent & occiderent, sumpsêre sibi, inquit, *sexageni singulos, vt numerum Centurionum adæquarent.* Sunt ipsi Ordines, siue dimidiati manipuli veteres, militum *sexaginta.*

Item Eutropius. *Cæsaris legiones modicæ.* Lib.v. I.Annal.

DIALOG. VI.

Equitum diuisio, Turmæ, & eorum in legione numerus.

PEREGI de Ordine peditum qui in legione, vis vt Equites adiungam? ratio poscit. In iis *Genera* nulla quærenda, vniusmodi sunt: tantùm *partes.* Ea ipsas paucis verbis promit Magister:

POLYB.

Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς ἱππεῖς εἰς ἴλας δέκα διεῖλον.	*Consimiliter & equites in decem turmas diuidebant.*

Cùm dixisset Genera singula diuisa in decem partes, infert pari diuisione in equite vsos, & secuerunt, inquit,

„ *In decem turmas.*] Ita vertimus ἴλας, etsi primitus ea vox *Alas* insonat, & Lascaris ita scripsit. At quî id potest? vni legioni vna Ala est, in Alâ Turmæ deinde decem. Imò Legio propriè *Alas* non habuit: & est ea vox sociorum, quod curiosus Lector obseruet. Sunt igitur Turmæ. & satis auctor sic vertendi (ne ad alios eam) ipse Liuius. qui in pugnâ Hispaniensi Scipionis cum Hasdrubale, è Polybio, vt solet, transscribens, cùm ille *subductas ex acie* τρεῖς ἴλας ἱππέων dixisset: iste vertit, *ternas equitum turmas.* Sed & Polybius in ipso hoc scripto sæpiùs sic vsurpat. Quid est igitur Turma? ter deni equites ex Varrone, qui & nomen à ternario illo numero petit. *Turma,* inquit, *Terma est. E in V abiit, quòd ter deni equites ex tribus tribubus Tatientium, Ramnium, Lucerum fiebant.* Eadem,

Ἴλη pro Turmâ. Lib.XI. Li.XXVIII *Quanta Turma.* IV.de L.L.

paribus

paribus verbis & ſententiâ, Feſtus. Quid Iſidorus? *Turma triginta equites ſunt.* Hoc verius eſt, quàm quod idem alibi: *Legio habet ſexaginta centurias; manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas.* Itáne *turmas ducentas?* imò *denas*, quod verum eſt; aut, *turmales ducentos*, quod haud longè à vero, & interdum ſic fuit. Corrige ibidem, *cohortes decem.* *Correctus Iſidorus.* Vegetius Turmam paullò grandiorem facit: *Habet*, inquit, *vna Turma equites trigintaduos.* *Lib. II. cap. XIV.* Virgilius longè minorem:

Tres equitum numero turmæ, terniq; vagantur Lib. V.
Ductores, pueri biſſeni quemque ſecuti.

Duodenos enim in quaque turmulâ ponit: ſed hoc in ludicro: in militiâ fuerunt dicto iam numero, idque ex veteri inſtituto. Nam iam olim ſub ipſo Romulo *trecenti* equites in legionem ſcripti, id eſt decem *tricenariæ* turmæ, ex Liuio, Dionyſio, Plutarcho. *Equites in legione trecenti.* Manſit poſt reges exactos. & clarè idem Liuius: *Equites duarum legionum, ſexcenti ferè, ex equis deſiliunt.* Lib. III. ponit ſexcentos in duabus, ergo dimidiatos in ſingulis. Idem haud longè pòſt: *Decem legiones quaternûm millium ad ducentorum peditum, equitum trecentorum.* Iterùm in bello Latino: *Scribebantur autem quattuor ferè legiones quaternis millibus peditum, equitibus in ſingulas trecenis.* Lib. VIII. Hæc liquida & clara ſunt, nubem inducit vnus Liuij locus in bello Punico ſecundo: *Alij quattuor nouas legiones ſcriptas tradunt. numero quoque peditum equitúmque legiones auctas, millibus peditum & centenis equitibus in ſingulas adiectis: vt quina millia peditum, treceni equites eſſent.* Lib. XXII. *Liuij ambiguus locus.* Nebula hæc eſt, aut fabula: & malo *alios*, quàm Liuium ſic ſenſiſſe. An verò tunc demum *treceni* facti? nego aliter anteà legi, & à ſæculis multis. Vereor vt tota ſcriptio interpolata ſit (quoties in Liuio, & præſertim his libris Punici belli:) & tantùm de peditibus fuerit. Si non placet, tum placeat *quadringeni equites* reſcribi. *Ægrè & ambiguè expeditus.* Id quoque enim factum reperio, etſi rarò, vt centenos adderent præter morem. Ipſe Liuius: *Nouam legionem quinque millium & ducentorum peditum, equitibus quadringenis Conſules ſcribere iuſſi.* Lib. XI. AVD. Vtar iure quod dediſti, & interrumpam. Tu negas de *ducentis?* audi Polybium palàm adfirmantem. Ῥωμαῖοι, καθάπερ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, ἀεί ποτε τέτταρα στρατόπεδα προχειροῦσι. τὸ δὲ στρατόπεδον πεζοὺς μὲν λαμβάνει περὶ τετρακισχιλίους, ἱππεῖς δὴ διακοσίους. Ἐπὰν δή τις ὁλοσχερεστέρα προφαίνηται χρεία, τοὺς μὲν πεζοὺς ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ ποιοῦσι περὶ πεντακισχιλίους, τοὺς δὲ ἱππεῖς τριακοσίους: *Polybij falſa lectio. Lib. III.* *Romani, ſicut anteà diximus, ſemper ferè quattuor legiones efficiunt. Accipit autem legio pedites quidem circiter quater mille, equites verò ducentos. Quòd ſi quando maior neceſſitas appareat, pedites faciunt in quamque legionem quinque millia, equites trecentos.* En, definit quando ducenti, quando trecenti; & illos magis vulgò. LIPS. Si improuiſum mihi telum, percellerer: vidi antè, & animo remoui. Nam clarum Polybij locum fateor, nego rectum. Ne mihi hoc credas, volo Polybio ipſi. Nónne remittit nos ad ea quæ ſuper hac re antè dixit? *ſicut*, inquit, *& antè diximus*. Vbi igitur tali mi Polybi? Ecce verba libro primo: Ἔστι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ πάντα τέτταρα στρατόπεδα Ῥωμαϊκά,

μαϊκά, χωρὶς τῶν συμμάχων, ἃ κατ' ἐνιαυτὸν προχειρίζονται, τούτων ἕκαστον ἀνὰ τετρακισχιλίους πεζούς, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους: Sunt apud Romanos in vniuersum quattuor legiones, præter Socios, quas in annos singulos parant. Harum quæque habet ad quater mille pedites, equites trecentos. Quid tu iam mi Auditor? nónne hic locus ex diametro pugnat in alterum, atque etiam vincit? me iudice. & immutetur ille, *ἱππεῖς τριακοσίους, equites trecentos*: quos certum est semper & vulgò fuisse: imò rarò auctos, etiamsi pedites aucti. Vniuersè Polybius in hoc nostro libello, vbi de Dilectu: *ἱππεῖς ποιοῦσι τριακοσίους εἰς ἕκαστον στρατόπεδον: equites faciunt trecentos in singulas legiones.* Atqui legiones hæ eius non nisi quaternûm millium sunt. Virgilius ad sollennem hunc numerum respexit:

Correctus Polybius.

Lib. IX.

—— equites ex vrbe Latinâ
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.

Iustus equitatus. Lib. XXI.

Et *iustum* hunc Liuius appellauit: *Decretæ duæ legiones cum suo iusto equitatu*: alibi simpliciter: *Binæ legiones cum suo equitatu*: quia de numero constabat, & nullâ in re minùs variatum. In Cæsaris tamen Commentariis, bis, ter, lego de *equitibus ducentis*: an quia parùm plenus numerus, an sic nunc moris? Absolui, nisi quòd Ouidij versum addo, qui facit diuisioni dictæ:

Ouidius explicatus.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, legitimo quíque merebat equo.

Non solùm, inquit, peditum genera in decem quæque partes tributa, sed & eques. Nam & ille habuit decem Turmas. Hæc mens: & sunt igitur Turmæ in Alâ, quod Cohortes in legione: & Decuriæ, quod Manipuli. Ternæ enim in Turmâ. Quòd autem scripsit *legitimo equo*, aspectare equum publicum videtur, & legibus datum: etsi is profectò nondum sub Romulo.

DIALOG. VII.

Sociorum diuisio, & numerus. Extraordinarij, Ablecti, Alares, & Alæ.

ABSOLVI Ciues, Socios admitto: nisi quid tu me tenes. AVD. Ego te? tu me verò, vt suos à linguâ deuictos Hercules ille Gallicanus. Quin perge, & tu Sol (si imperium mihi, quod olim Ioui, fit) siste. LIPS. Polybiana hæc igitur lege:

POLYB.

Οἱ πρῶτον μὲν τοῖς ὑπάτοις ἐκ τῶν ἐπιτηδειοτάτοις πρὸς τὴν ἀληθινὴν χρείαν ἐκ πάντων τῶν παραγεγονότων συμμάχων ἱππεῖς καὶ πεζοὺς ἐκλέγουσι, τοὺς καλουμένους ἐκτραορδιναρίους.

Præfecti primùm ex omnibus sociis aptissimos eligunt ad proprium vsum Consulum, tā equites quàm pedites, quos vocant Extraordinarios. Id valet interpretatum

ὃ μεθερμηνευόμενον, ἐπίλεκτοι δηλοῖ. τὸ δὲ πλῆθος γίνεται τὸ πᾶν τῶν συμμάχων, τὸ μὲν τῶν πεζῶν, πάρισον τοῖς ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις, ὡς τὸ πολύ· τὸ δὲ τῶν ἱππέων, διπλάσιον. ἐκ δὲ τούτων λαμβάνουσι τῶν μὲν ἱππέων εἰς τοὺς ἐπιλέκτους ἐπιεικῶς τὸ τρίτον μέρος· τῶν δὲ πεζῶν τὸ πέμπτον. τοὺς δὲ λοιποὺς διαιροῦσιν εἰς δύο μέρη, καὶ καλοῦσι τὸ μὲν δεξιόν, τὸ δ' εὐώνυμον κέρας.

pretatum, Electi. Multitudo autem omnis sociorum est, peditum quidem par Romanis legionibus, vt plurimum; equitum dupla. Ex his accipiunt equitũ quidem in Extraordinarios partem admodum tertiam; peditum, quintam. Reliquos diuidũt in duas partes, appellantq; alterum Dextrum, alterum Siniſtrum cornu.

Hæc ille de Sociorum diuiſione, numero, & ordine breuiter, & miſcet equites pediteſque. Sed res intellegitur, & ego explicatiùs dicam. Ait:

„ *Præfecti.*] Ita ij dicti qui ſociis præerant, vice tribunorum, de quibus posteà. Ij ergo nunc diuidunt & ordinant, ſicut in legionibus Tribuni.

„ *Tam equites quàm pedites, quos vocant Extraordinarios.*] Obſeruabis, pedites equiteſque ſociorum in duo velut corpora diuiſos, nec habitos omnes vnà. Id ordinis cauſsâ factum vt non nego; ita ſuſpicor *Diuiſi &* etiam ſecuritatis. Nam cùm equites dupli eſſent ad legionarios, pedites *distracti* numero pari: viri prudentes Romani (profectò ita fuerunt) non pro bo- *ſocij.* no ſuo cenſuerunt coïre omnes in vnum, vbi viſu & æſtimatione ſui fiduciam caperent, & animos fortaſſe nouâdi. Occultum, ſed verum dogma eſt, ad continendam militarem fidem, ſaluberrimum viribus non miſceri. Itaque abiunxerunt, muneribus, & nominibus etiam, diſtinctos. Pars *Alares* fuerunt; pars *Extraordinarij*, de quibus primò agit. Ea vox, *Extraordi-* inquit, notat electos & excerptos: quod verum eſt, & Ordinarij, qui *narij.* ſunt in vulgo. Suidas hunc Polybij locum adſpexit: Ἐκτραορδιναρίους, ῥωμαϊκὴ λέξις. δηλοῖ δὲ ἐπιλέκτους: *Extraordinarios, Romanus ſermo. ſignificat autem electos.* Quanti iſti fuerint, partitè dicit: Equites, inquit, *tertia* *Equites in-* *pars*: id eſt, è ſexcentis *ducenti*. Tot enim in cornu vno ſociorum fue- *ter eos.* runt. Horum equitum mentio certa in Liuio: *C. Scribonium Præfectum* *Numerus.* *ſociûm ad vallum hoſtium cum Equitibus Extraordinariis ſiniſtræ alæ mit-* Lib. xl. *tit.* Etiam ambigua alibi: *Cedere inde ab Romanis dextra ala & Extraor-* Lib. xxvii. *dinarij cœpêre.* Iterumque: *Siniſtra ſociorum ala & Extraordinarij in pri-* Lib. xxxv. *mâ acie pugnabant.* Dico ambigua. quia etſi ſuſpicetur quiſpiam ob *Alæ* nomen adiunctum de equitibus capiendum; fortaſſe falletur, & magis eſt vtroſque pedites hîc capi. Mox dicam. Certè & *Extraordinarij* pedi- *Etiam pedites.*

tes, vt Polybius palàm nunc asserit, & numerum etiam pandit. Fuêre, in-
Eorum numerus. quit, *pars quinta*. Nempe totius cornu. id autem legionem plurimùm
æquabat: ergo è *quater mille ducentis* essent in extraordinarios *octingenti quadraginta*. Quid si maior numerus sociorum, vt sæpè? crescebant &
Lib. XXXIV. isti, sed ad modum dictum. Horum mentio item in Liuio: *Cohors Extraordinaria missa à Consule ad tuendum Quæstorium*. Et statim: *Quarta*
Quot istæ cohortes. *legio cum duabus Extraordinariis cohortibus portâ erupit*. Imò videtur &
Lib. XL. numerum alibi præire: *Quattuor Extraordinariis cohortibus duas adiunxit præposito M. Valerio*. Quattuor ecce facit, & duas adiungit siue Legionarias siue Alares. Sanè ille numerus *octingentorum quadraginta* aptissimè diuidatur in duas cohortes plenas, singulas *quadringentorum viginti*. Adde totidem è cornu altero, habes quattuor Liuianas. Sed tamen, ne te fallam, tam plenas eas fuisse non est censendum. Nam Polybius, etsi hîc nihil, tamen in castrorum positu suggerit, quod aliò nos vocet. Nam illic disertè ex vtroque isto genere capit & detrahit τῶν ἐπιλέ-
Ablecti Extraordinariorum. κτων (ita loquitur) ἀπολέκτους: *Extraordinariorum ablectos*. Atque ait certam manum secerni ex istis solitam, qui semper iuxta Consulem, in viâ, in castris, in pugnâ, velut satellites quidam aut custodes. Nunc nota, in
Quàm multi. loco magis videbimus. Quot ergo opinamur istos fuisse? Opinamur. nam ipse numerum expressit nusquam. Si è *ducentis* equitibus (tot dixi Extraordinarios fuisse) *quadraginta* detrahas in vnam Turmam *Ablectorum*, meo animo sit satis. Ita in Consulari exercitu duas habebit Consul. Reliquæ erunt Turmę Extraordinariorum quattuor. & iterùm quattuor, ex vtraque Alâ. Quid in peditibus? censeo cohortes quattuor vtriusque cornu fuisse, ex Liuio: sed quales reliquæ sociorum, minùs grandes, & hominum *trecentorum trigintasex*. Ita vna cohors iusta superfit in *Ablectos*. In quoque enim cornu diximus octingentos quadraginta fuisse: deduc *sexcentos septuagintaduos* in cohortes binas, dimidiata vna superest, homines *centum sexaginta octo*. Nectenda deinde & explenda alterius cornu dimidiatâ alterâ. Frontem ad ista contrahis? tristiora aut minutiora sunt: sed semel intellegenda, ad seriam & plenam militiæ cognitionem. AVD. Non hercules mihi tristia, & si à se talia; tamen vt lupini affusâ aquâ macerantur & mitescunt: sic ista, dissertione tuâ & linguâ. LIPS. Mi auditor omitte. nam eloquentiæ quis hîc locus? quin verè hæc talia sunt, quæ *ornari negant, contenta doceri*, vt olim poëta. Sed habes Extraordinarios: pergo.

Numerus sociorum. „ *Multitudo peditum quidem par Romanis legionibus, equitum dupla.*]
Vniuersè nunc definit de totis peditibus, totis equitibus sociorum. Et
Par ferè Romanis. illi, inquit, vt plurimùm, æquant legiones, isti excedunt. Liuius in eâdem
Lib. VIII sententiâ: *Scribebantur quattuor ferè legiones, alterum tantùm ex Latino*
Lib. XXII. *dilectu adiiciebatur*. Et alibi: *Socij duplicem numerum equitum darent, pedites æquarent*. Denique & posteriori æuo plurimùm hoc seruatum. vt
Cap. XVI. in Suetonij Tiberio: *Bellum per quindecim legiones, parémque auxiliorum copiam gessit*. Et testimonia plura, quæ tute notabis. At enim in hac re
variatum

variatum sæpè, idque iam olim: vt non frustrà adiectione sibi cauerit Polybius, *vt plurimùm*. significans vulgò id fieri, & nisi tempori aut Patribus aliter visum fuisset. Nam hæc duo temperabant; & sæpè necessitas aliqua maiorem numerum imperabat, sæpè arbitrium Patrum. Equidem reperio post bellum Punicum secundum, plures Sociorum ferè lectos: quidni? totâ Italiâ iam domitâ, & in societatem armorum adscitâ. Liuij libros si vides (non onero te exemplis:) ferè inuenies tertiâ aut alterâ parte socios excessisse, sed tertiâ creberrimè. Imò Liuius hoc quasi certum & legitimum (aliter ac Polybius) refert: *Nouus totus exercitus Consulibus decretus, binæ legiones cum suo equitatu, & sociûm Latini nominis, quantus semper numerus, quindecim millia peditum, & octingenti equites*. Sed verba aut scriptio mihi incerta. Itáne *semper* is numerus? Tu me longè aliter doces (vt Polybium hîc omittam) libros tuos singillatim euoluentem. Iam addis etiam de *octingentis* modò equitibus: & hoc credam *semper* fuisse? Imò profectò *mille ducenti* esse debebant, ex more. Quid faciam huic loco? corrigam, quia sententiam non dirigo, faciamque: *quantus tum semper*, voculâ istâ insertâ, quæ adstringit & alligat ad tempora illa & annos. Credo verum esse. & cùm percurro eos libros & res sub bella Macedonum aut Antiochi gestas, sæpè reperio talem illum numerum, etiam in equitibus ipsis. Credes tu hoc nobis, aut quæres. Ita tum igitur: at paullò pòst, Polybij iterùm æuo reditum ad priscum morem, & pedites vulgò alteri tanti, equites dupli scripti. Lubet quærere, cur equites magis dupli? Quia, opinor, latè socij per opida & agros sparsi: eoque facilius habere iis equos, & tolerare. At Romani, nec censu multi nimis equites tunc erant: & in vnâ vrbe haud tam commodè habebant.

Interdum aliter, imò sæpè.

Parte tertiâ superât.

Lib. XL.

Inuolutus Liuij locus.

Correctiū- culâ euolutus.

Equites cur plures è sociis.

„ *Appellant alterum Dextrum, alterum Sinistrum cornu.*] Numerum dedit, nunc diuidit. & est, inquit, distributio simplex, qualis legionum: faciuntque duas partes, etsi non legiones, sed *Cornua* appellant. Ita vox Græca sonat: an pro mente tamen Polybij reddita? itemque pro re & more? Dubito, imò non dubito. Cedò exemplum vnum, vbi *Cornu* hac significatione, & peculiariter Socios notet, ego cedo. Scio & nimis memini, passim *Cornu dextrū* aut *sinistrum* legi in acie: sed tam de legionibus, quàm de Sociis, nec de istis seorsim. Quid ergo ego? aliam vocem Latinam suggero, quæ sit in hunc sensum. Ea est, *Ala*. Dico *Alam dextram* & *sinistram*, vocatas partes illas duas sociorum: quia plurimùm, vt alæ in auibus, corpus illud legionum vtrimque tegebāt. AVD. Ne calor te Lipsi auferat. & scin' de peditibus, non de equitibus, sermonem hunc esse? LIPS. O tuam prouidentiam! abripiebar, nisi reuocasses. Quin sile homo, ego de peditibus probè me scio loqui, & *Alas* iis adsigno, præter vulgi ac tuam, vt video, mentem. Atqui res firma est: & Liuiana hæc audi. Primùm: *Dextera ala (in alas diuisum socialem exercitum habebat) in primâ acie locata est, in subsidiis duæ Romanæ legiones*. Totam narratiunculam vide, consenties statim de peditibus hæc palàm, & altero illo cor-

Cornua sociorum.

Ala in peditibus.

Lib. XXXI.

nu, ſcripta. Atqui, inquies, vt nouum refert, *diuiſum in alas exercitum habuiſſe*: fallor ergo, qui apto hoc ad morem. Imò litterula elapſa nos fallit, *Leuis correctio, ſed cum momento rei.* & omnino ſcribendum: *habebant*, numero multitudinis. Studioſè enim Liuius hoc ipſum, quod nunc ego, notat: & tunc, inquit, moris diuidi ſocios in duas Alas. Notat ideò, quia eius æuo & diu antè non iam ſocij: *Lib. xi.* nec omnibus fortaſſe hoc gnarum. Iterùm: *Egregiè legiones, nec ſegniùs duæ alæ pugnabant*. Inſtructionem hîc pugnæ & ipſam totam vide, certum eſt pedites intellegi ſociales. Tertium: *Lib. xxvii* *Prima legio & dextra ala prælium inibant*. Et ibidem: *Primæ legioni tertiâ, & dextra alæ ſiniſtra ſubiit*. Vtrobique cum legionibus iungit & pariat, & nihil in iis pugnis videbit, qui hoc non videt. Sed & ſuprà in Extraordinariis exempla quæ ad-*Alares cohortes.* duxi, faciunt iſtuc. Iam clariſſimè & ἀναντιῤῥήτως hoc euincunt, *Alares cohortes*. Quæ enim iſtæ ſunt? non aliæ quàm ſociales; & quæ in duabus *Lib. x.* iſtis alis. Ecce iſta Liuij: *Sp. Nautius dux alaribus cohortibus erat*. Et ne de pauculis ſuſpicère aut cauillère, numerum ipſum expreſſit, qui in vtroque cornu. Nam mox ait: *D. Brutum Scæuam legatum cum legione primâ, & viginti alaribus cohortibus, ire aduerſum hoſtem iubet*. Erant ibi duæ legiones, & duæ Sociorum alæ: ergo tot cohortes. Quin ibidem etiam *Cæſar explicatus. I. Gallic.* clarè à Legionariis ſeiungit. Sed & in Cæſare *Alarij* hoc ſenſu. De pugnâ cum Ariouiſto: *Omnes alarios in conſpectu hoſtium pro caſtris minoribus relinquit, quòd minus multitudine legionariorum militum, pro hoſtium numero, valebat, vt ad ſpeciem alariis vteretur*. Mens ibi & conſilium Cæſaris, non diſiungere legionarios, ſed vnà habere ad pugnam: alarios autem, id eſt auxiliares & ſocios, pro caſtris alteris *in ſpeciem*, vt loquitur, relinquere, terrendo hoſti aut diſtinendo. Reuera enim huic manui (è Gallis plerique erant) non nimis fidebat. Iterùm in Cæſare hæc *II. Ciuil.* vox: *Legionibus completis duabus Varro, cohortes circiter triginta alarias addidit*. nempe auxiliares ex Hiſpanis. Idem alibi: *Crebras ſtationes diſ-In Clod. Alb.* *ponunt equitum, & cohortium alariarum*. Ita in Capitolino: *Albino ex familiâ Ceioniorum duas Cohortes alares dedi regendas*. Et iámne de pedeſtribus alis tibi perſuaſi? AVD. Non, ſed extorſiſti: cedo, credo, & cum meo bono. Nam hæc talia legebam magis anteà, quàm capiebam. LIPS. Ergo pergamus. quò? porrò diuidere pedites, quod Polybius omittit. Quare? quiáne ſimilia omnia Romanis, exceptâ tamen cohortium frequentiâ? Nam cùm detracti ſint *octoginti quadraginta* in Extraordinarios, palàm eſt remanere in Alam non niſi *ter mille trecentos* *Decem cohortes ſociorum.* *ſexaginta*. Diuide in cohortes decem: id quoque liquet, ſingulas *trecentorum trigintaſex* eſſe. Cetera igitur ſimilia. & hoc eſt quod Liuius aſ-*Lib. viii.* ſerit, in bello cum Latinis: *Eodem ordine Latini inſtruxerat aciem, nec vexilla cum vexillis tantùm, Haſtati cum Haſtatis, Principes cum Principibus, ſed Centurio quoque cum Centurione, ſi ordines turbati non eſſent, concurrendum ſibi eſſe ſciebat*. Neceſſum ex iis eſt, & Manipulos, & Centu-*An & Manipuli & Ordines.* rias ſiue Ordines, eadem cum Romanis habuiſſe. Nos tamen ambigimus leuiter, an Polybij æuo ſic factum. Primùm, quia ipſe tale nuſquam:

ſed

ſed nec Liuius temerè (excipio libro primo, vbi *manipulos Latinorum* nominat) niſi *cohortes* ingerit ſociorum. Secundò, quia in caſtris metandis Polybius ciues quidem per manipulos diſtinguit; in ſociis nihil tale, ſed locat ſaltem per decem corpora, velut cohortes. Tertiò, quia poſteriore etiam æuo cohortes auxiliorum legis, non manipulos, aut Haſtatorum, Principum, Triariorumque diſtinctiones. Denique ex iſtis Polybij argumentum, quòd Extraordinarios tot decerpit. Si ita, flos ipſe & robora abierunt; qui ſunt reliqui in Triarios? Tamen haud temerè hoc decîdo, imò etiam in æquabili lance, & mediâ quod dicitur aginâ, adhuc nuto. AVD. Quieſcere te video: res de ſociis facta? LIPS. Facta. AVD. Atqui Alæ peditum, ab illis equitum te abduxerunt, & de iis nec verbum. LIPS Iure ſuggeris, redeo & iam dico. Equites, cùm duplos ita ponimus, fuêre in quamque pedeſtrem alam *ſexcenti*: detractis autem Extraordinariis, non niſi *quadringenti*. Hic quoque numerus *Ala* dictus, & ipſi illi equites *Alares*. An non confuſio in hac re? non, quia ferè *equites* addebant, aut *cohortes*: aut certè narratio indicium faciebat. De his in Salluſtio: *Ipſe Marius cum equitibus ſiniſtræ alæ eſſe.* Non niſi ſociales intellige, ſicut & Vegetius diſtinguit. *Alæ dicuntur*, inquit, *equitum, quòd ad ſimilitudinem alarum ab vtraque parte protegunt acies, quæ nunc vexillationes vocantur. Eſt & aliud genus equitum, qui Legionarij vocantur, propterea quòd connexi ſint legioni.* Facit idem poſteà: etſi haud negem *Alam* commune nomen eſſe, & interdum de Romanis etiam dici, ſed (apud veteres quidem) perrarò. Liuius, de Scipione qui *trecentos iuuenes florentes ætate* ad Siculorum equos tranſſcripſerat: *Egregiam hanc alam equitum euaſiſſe ferunt.* Ipſi ibi viri & numerus, ſunt Romani. Sed exempla hæc, vt dixi, perrara. *Alarij* de ſociis in Liuio: *Alarij equites, poſtquam tam memorabile facinus equitum Romanorum videre.* Diſtinguit planiſſimè. atque iterùm alibi: *C. Liuium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quàm concitatiſſimos equos immittere iubet, & legionarios equites in ſubſidiis eſſe.* Hoc ille in pugnâ quapiam L. Cornelij Conſulis, cum Gallis Boiis: in cuius principio errorem non te celo, aut veriùs culpam. Nam ſcribitur: *Siniſtra ſociorum equitum ala & Extraordinarij, in primâ acie pugnabant.* At ego aſſero *equites* ibi nullos fuiſſe, & temerè per inſcitiam inſertos. Scripſerat Liuius: *Siniſtra ſociorum ala*: & pedeſtrem intellexerat illam partem Sciolus quiſpiam, qui Alas non niſi in equitibus norat, eos iniunxit. Malè. ni ita ſit (totam narrationem vide) nunquam mihi apud te ſtet fides. Sed nec olim ſolùm *Alares* ſocij, ſed etiam poſteà Auxiliares dicti. Tacitus: *Alares Pannonij, robur equitatus.* Iterùm: *Alarios equites, & leues cohortium mittit.* Sed ſatis hæc firmauimus, porrò imus? AVD. Reprehendo, & leuiter etiam ſiſto. Quanta hæc ala fuerit, dictum à te, non doctum. LIPS. Ergo ſemper teſtes? ad morem me vocas, video, qui obtinuit, non inutilis herclè, vt omnia exemplis firmentur, ſed tamen cum ambitione coniunctus ſæpè, & interim cum tædio lectoris. Audi. Quadringenariam hanc ſocialem fuiſſe verè dixi, &

Alæ equeſtres.
Quanta fuerint.
In Iug.
Alæ propriè de Socijs.
Lib. II. cap. I. & ſeq. vide.
Lib. XXIX.
Lib. XL.
Lib. XXXV.
Gloſſema eiectum è Liuio.
Hiſt. III.
Annal. III.
Numerus in Alâ.

Polybius euincit. Posteà quoque tanta, ex Hirtio in elegantissimo libello (ita enim est) belli Africani: *Postquam equites quadringenti Iuliani vim hostium sustinere non poterant, Cæsar alteram alam mittit, quæ satagentibus seleriter accurreret.* Vides *Alam* dici, quadringentos. Sed & grandiores tamen quædam fuere; vt in Liuio: *Campanorum ala, quingenti ferè equites.* In eodem alibi: *Numidarum ala equites quingenti.* Nam *milliarias* quoque in Iulio Hygino lego: & in lapide prisco: PRÆF. AL. BRITANNICÆ. MILIAR. Sed quamquam paullò grandiores, mansit tamen diuisio illa in decem Turmas, ipsas quoque scilicet paullò pleniores. Hoc in Sociis fuisse Polybij castrensis metatio liquidò ostendit. An posteà, & semper? negat Hyginus, & in manuscripto eius codice ita lêgi: *Ala habet turmas sedecim, decuriones & reliqua prout numerum turmarum.* Non de nostris & communibus eum credo loqui, & fuerint tunc maiores. Dat & Tacitus suspicari: *Quattuor equitum turmas, vniuersam Treuirorum alam cum Iulio Classico misit. ex quibus pars in coloniâ Foroiuliensi retenta, duodecim equitum turmæ aduersus hostem iêre.* Si pro priscâ diuisione scriptum, duæ solæ turmæ remanserint: si pro Hygini, octonæ. Sed & Turmas prægrandes Ammianus facit, numeratque, *Duarum turmarum equites circiter septingentos.* Sed aut *septuagenos* corrigendum est, aut voce eâ latè abusus, non nouum illi æuo.

Lib. x.

Quot Turmæ in eâ.

II. Hist.

Lib. XVIII.

DIALOG. VIII.

De Centurionum numero, ordine, prærogatiuâ, de Optionibus, Primopilis, omnia accuratè.

IAM denique bonâ fide pergimus, nec te moror si moraris. Absolui de *Ordine in militibus*: alter in *Ducibus* superest, vtilis atque etiam iucundus. Duces sunt duorum generum, *Proprij* & *Communes*. Illi *qui certæ alicui & vni parti præsunt*: isti, *qui communiter omnibus*. In illo genere *Centuriones* sunt & *Tribuni*: in isto, *Legati* & *Imperator*. Videamus singulos, & *Centuriones* primùm: de quibus sic Polybius:

Diuisio ducum.

POLYB.

Ἐξ ἑκάστου δὲ τῶν προειρημένων γενῶν, πλὴν τῶν νεωτάτων, ἐξέλεξαν ταξιάρχους ἀριστίνδην δέκα. μετὰ δὲ τούτους, ἑτέραν ἐκλογὴν ἄλλων δέκα ποιοῦνται. καὶ τούτους μὲν ἅπαντας προσηγόρευσαν ταξιάρχους. ὧν ὁ πρῶτος αἱρεθεὶς, καὶ συνεδρίου

Ex quoque autem dictorum Generum, exceptis natu minimis, eligunt Ordinum ductores, secundùm virtutem, decem. Post istos alterâ electione iterùm decem: atque hos omnes appellant Ordinum ductores. quorum is qui primus electus est, etiam consilij parti-

κοινωνεῖ. προσεκλέγονται δ' οὗτοι πάλιν αὐτοὶ τοὺς ἴσους οὐραγούς. ἑξῆς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ταξιάρχων διεῖλον τὰς ἡλικίας ἑκάστην εἰς δέκα μέρη, πλὴν τῶν γροσφομάχων· καὶ προσένειμαν ἑκάστῳ μέρει τῶν ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν, δύο ἡγεμόνας, καὶ δύο οὐραγούς. τῶν δὲ γροσφομάχων τοὺς ἐπιβάλλοντας κατὰ τὸ πλῆθος, ἴσους ἐπὶ πάντα τὰ μέρη διένειμαν, καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν καὶ τάγμα, καὶ σπεῖραν, καὶ σημαίαν. τοὺς δὲ ἡγεμόνας κεντυρίωνας, καὶ ταξιάρχους. οὗτοι δὲ καθεκάστην σπεῖραν ἐκ τῶν καταλειπομένων ἐξέλεξαν αὐτοὶ δύο, τοὺς ἀκμαιοτάτους καὶ γενναιοτάτους ἄνδρας σημαιοφόρους. δύο δὲ καθέκαστον τάγμα ποιοῦσιν ἡγεμόνας, εἰκότως. ἀδήλου γὰρ ὄντος καὶ τοῦ ποιῆσαι, καὶ τοῦ παθεῖν τι τὸν ἡγεμόνα, τῆς πολεμικῆς χρείας οὐκ ἐπιδεχομένης πρόφασιν, οὐδέποτε βούλονται τὴν σπεῖραν χωρὶς ἡγεμόνος εἶναι καὶ προστάτου. παρόντων μὲν οὖν ἀμφοτέρων, ὁ μὲν πρῶτος αἱρεθεὶς ἡγεῖται τοῦ δεξιοῦ μέρους

particeps sit. Isti autem rursus eligunt totidem Vragos quos dicũt, siue Tergi duces. Post hæc deinde vnà cũ Ordinum ductoribus diuidunt ætates singulas siue Genera, quamque in decem partes, exceptis Velitibus: & adtribuunt cuique parti ex viris iã electis duos duces, & duos Vragos. Reliquos autẽ Velites, vti multitudo est, diuidunt æquabiliter in omnes partes. Atque harũ quãque appellant Ordinem, & Manipulum, & Signum: ipsos autem duces, Cẽturiones & Ordinum ductores. Qui etiam in quemque Manipulum, ex reliquis eligunt duos, vigore corporis & animi præstantes, Signiferos. Duos autem in quemque manipulũ duces faciunt, meritò. quia cùm incertũ sit quid quisque facere aut pati poßit, nec res bellica excusationẽ capiat, nunquã volunt manipulum sine duce esse. Vtroque igitur præsente, qui prior electus est, præest Dextræ parti manipuli;

τῆς σπείρας· ὁ δὲ δεύτερος τῶν εὐωνύμων ἀνδρῶν τῆς σημαίας ἔχει τὴν ἡγεμονίαν. μὴ παρόντων δ' ὁ καταλειπόμενος ἡγεῖται πάντων.

manipuli; qui secundus, Sinistræ. Cùm autem alter non adest, is qui relinquitur præest omnibus.

Hæc sunt quæ noster doctor de numero & ordine inter se Centurionum, paucis benè intellecta etiam eruditiorum. Equidem in claram lucem dare enitar, tu animum & aures mihi. Ait:

Centuriones primi, è suo quisque genere.

„ *Ex quoque dictorum generum.*] Verba si examinas, efficiunt, non solùm in quoque genere creatos Centuriones, sed ex quoque genere. Sic vt Hastati ex Hastatis, & deinceps. Quod in primâ istâ ordinatione seruatum fortasse, aliàs sæpè neglectum aut calcatum: cùm è genere in genus ad honestiores ordines, virtutis alicuius causâ, transferrent.

„ *Exceptis natu minimis.*] Ij sunt Velites, qui nec signa propria habent nec duces.

Tribuni assignant ordines. Lib. XL.

„ *Eligunt.*] Ipsi Tribuni, ex sermonis contextu: sed sic vt Consulum iussu aut permissu. Nam isti profectò ordines dabant, attollebant, pro arbitratu. Apud Liuium: *Consul deprecatus est Tribunos plebis, ne prohibeant se quem cuique ordinem assignari è republicâ sit, eum assignare.* Attamen vsi sub initium, & vbi tam multi assignandi, operâ tribunorum. Itaque & de iis apud Liuium Sp. Ligustinus: *Ordinem, quo me dignum iudicent Tribuni militum, assignare ipsorum potestatis est.* Ibidem: Tribuni militum *in legione primâ primum pilum ei, virtutis caussâ, assignarunt.* Nota, quòd ait solenniter: *virtutis caussâ*: in formulâ id fuit, & iam sequitur in nostro:

Lib. XL.

Ob virtutem dati.

„ *Secundùm virtutem.*] Quæ vtraque intellegenda, animi & corporis: sed maximè ista militaris. Lucanus de Scæuâ:

Lib. VI.

—— ibi sanguine multo
Promotus, Latiam longo gerit ordine vitem.

Promoti & Promotiones.

Significat ob strenua facta multasque cædes promotum. *Promotum* dico, quæ frequens, & velut propria, in hac re vox est: eoque sensu Suidas: προμώτος, προκόπτων παρὰ ῥωμαίοις: *Promotus, qui prouehitur & ascendit apud Romanos.* Exempla tibi vltrò obuia. A fortibus factis igitur promotio: & hoc milites reddebat fortes. In Tacito pluscula & ordine expressa, quæ hîc spectabant; dabo verba. *Centurionatum*, inquit, *Germanicus inde egit. Citatus ab Imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenuè in prœliis fecisset, & cui erant donaria militaria, edebat.* Priora ad notitiam viri aut honestatem spectant, posteriora ad hanc rem propriè, & à strenuè factis aut donariis maximè promotio. De his Lucanus significat:

Requisita in Centurione. I. Annal.

—— summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens insignia doni,
Seruati ciuis referentem præmia quercum.

Signi-

Significat, inquam, hunc Lælium ciuicâ insignem fuisse, & ob id quoque Primopilatu donatum. Non est dubium, quin ista res inter firmamenta fuerit militiæ Romanæ: & infractam eam, cùm hæc neglecta. Vegetius de suo æuo queritur, *Legionum robur infractum, cùm præmia virtutis occuparet ambitio, & per gratiam promouerentur milites, qui consueuerant per virtutem.* Benè Vegetius, & ita post Augustum paullatim factum. Nam & ipsi Principes inter beneficia cœperunt dare, & ab iis petebantur. Plinius de amico quodam: *Huic ego ordines impetraueram.* Capitolinus: *Per Lollianum Auitum consularem virum ordinis ducendi dignitatem petiit.* Nec aliâ mente Iuuenalis: Lib. II. cap. III. *Per gratiā dati ordines.* Lib. VI. cap. XXV.

——— perlege rubras Sat. XIV.
Maiorum leges, aut vitem posce libello.

Quin & census rationem habitam video, & quosdam ditiores statim ab initio Centuriones factos, sine militiæ aliis rudimentis. Mihi hoc Dio Cassius dicit, apud quem Mæcenas suadet Augusto, *recipi in Senatum quosdam Centurionum, modò non eos qui aliquando inter gregarios meruissent, & corbes ac storeas portassent. id enim indignum & turpe,* ἐκ δὲ δὴ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἑκατοντάρχων τινῶν οὐδὲν κωλύειν τοὺς ἐλλογιμωτάτους αὐτῶν μεταλαμβάνειν: *ex iis verò qui ab initio & semper Centuriones fuissent, nihil impedire prudentissimos eorum assumere.* Facit huc fortè illud Portii Latronis apud Senecam: *Census in castris ordinem promouet, census in foro iudices legit.* Quid, quòd etiam aliter facti per opes? emebāt: Sed hoc apud turpes, & cuiusmodi Pisonem Cicero carpit: quem ait, *Centurionatus palàm vendidisse, ordinésque per seruulum assignasse.* Seruulum, non Tribunum, & interpretem nempe nundinationis. *Centuriones à censu.* Lib. LII. Lib. II. Cont. I. Orat. in Pison.

„ *Decem.*] Hæc est prior electio, & ita fiunt triginta.

„ *Altera electione iterùm decem.*] Adnota. duplex electio: & quo fine? cur non vno labore atque operâ defuncti, & statim initiò legerunt *sexaginta?* Noluerunt, & est hæc caussa. Triginta manipuli sunt in legione, vt diximus: in quoque Centuriones duo. Vt igitur constaret vter ex iis prior & quodam genere dignior esset, duplex hæc electio facta, & in quoque suo manipulo prælati electi illi primi. Mox magis aperiemus. Nota & amplius, clarissimè ex his verbis elici & afferi *sexaginta* Centuriones: quos etiam Tacitus, in verbis quæ suprà de numero legionum dedi: *Sexageni singulos, vt numerum Centurionum adæquarent.* Sed & Dionysius vbi de Primipilo, verbis infrà reddendis. Liquidum hoc est, & omnis ordo sic poscit: vbi mentem viri docti & harum quoque rerum curiosi habent, cùm *triginta* modò statuunt ex Polybii mente? valdè errant. Quid tamen insultem? *Caussa iterata electionis.* *Sexaginta Cēturiones* I. Annal.

Ἁμαρτάνει τε καὶ σοφοῦ σοφώτερος.
Et labitur sapiente vel sapientior:

ait quispiam. Illi hîc, ego alibi: maximè ille, qui minimè se putat.

„ *Qui primus electus est.*] Primopilum intellegit. Ergo clarum, electionem

nem istam factam primùm in Triariis, tum Principibus, tum Hastatis: ordine scilicet dignitatum.

Consilium militare. E quibus? Legatis ac Tribunis.

„ *Etiam consilij particeps fit.*] Pluribus eminuit iste Primus; etiam eo, quòd more & iure ad Consilium venit. Militare accipi liquet. in quod primò omnium Legati veniendi ius habebant, & Tribuni. Æquabatur igitur quadam parte istis. Liuius de prioribus lib. IX. *Ad Consules mæstos, nec aduocantes quidem in consilium, suâ sponte Legati ac Tribuni veniunt.* De isto Cæsar: *Labienus noctu Tribunis militum primísque ordinibus conuocatis.* Iterùm: *Ad consilium rem deferunt. L. Cotta compluréscque Tribuni militum & primorum ordinum Centuriones nihil temerè agendum censebant.* Istos Primopilos vtrobique intelligi probabile est, ac cum iis, primos Principes & Hastatos. Etsi interdum plerosque omnes Centuriones aduocatos legam: sed pro tempore, & arbitrio Ducis magis, quàm more. Cæsar instante pugnâ in Ariouistum: *Conuocato consilio, omniúmque ordinum ad id consilium adhibitis Centurionibus.* Interdum & Equites admixti, digniores scilicet militum, & Centurionibus æquandi. Cato Priscus apud Liuium, bello Hispaniensi, *Conuocari Tribunos Præfectósque, & equites omnes, & Centuriones iussit.* Et Præfectos inibi accipiam Sociorum, qui Tribunis pares. Miror tamen de *omnibus equitibus:* nam duas legiones Cato habuit, ergo equites sexcentos. Adde centum viginti Centuriones, duodecim Tribunos, totidem Præfectos sociales, concio ista non consilium. Dubitaui legere: *Præfectósque equitum omnes.* Atque ij sint Decuriones, meritò sanè vocati, vbi omnes Centuriones. De equitibus aliquid indicasse Virgilius videtur:

VI. Gallic. V. Gallic. Et Primopilis: Interdum & aliis Centurionibus, I. Gallic. Et equitibus. Lib. XXXIV. Dubitatio in Liuij verbis.

Lib. XI.

Ductores Teucrûm primi, & delecta iuuentus,
Consilium summis regni de rebus habebant.

Vt quid enim *iuuenes* consilio tam arduo miscet, nisi consideratione Romani moris (ita poëta hic amat) quo equites admissi? qui ferè è iuuentute.

Qui Vragi Polybio. An agminis coactores? Cap. XLV.

„ *Isti autem rursus eligunt totidem, quos Vragos dicunt.*] Qui autem *isti?* Centuriones, vt videtur, iam lecti: illi inquam *Vragos* sibi legunt. Sed quos? & quo Latino nomine dictos? iamdiu equidem ambigo & quæro. Si Græcanicam vocem intueor, dixerim esse *Agminis coactores.* Horum cùm alibi, tum in Suetonio, mentio: *Renuntiantes coactum agmen, sicut erant, loricatos ad discumbendum adhortatus est.* Atque hi profectò à fine & à tergo curant. Si tamen hos intellegit, & si ordinarium hoc munus; mirum non ab historiæ aut militiæ scriptore dictum aut tactum. An magis est *Optiones* hîc accipi? quos ipse cùm Græco verbo reddere non posset, simili notificauit? Credo hos esse. eò magis quòd à Centurionibus lectos dicat: & sunt sanè isti subsidia & velut vicarij Centurionum. In Festo: *Optio qui nunc dicitur, anteà dicebatur Accensus. Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum: qui ex eo tempore, quem velint, Centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est.* Clariùs scribatur: *qui, ex quo tempore.* Nam hoc sentit dicitque Festus, anteà *Accensum* di-

An Optiones? Qui sint isti. Rescriptus obiter Festus.

ſum dictum, cùm Tribunus eum daret: ſed poſtquàm Centurioni optandi eligendique ius fuit, factum *Optionem*. Nonius ſimiliter: *Optiones in cohortibus, qui ſunt honeſti gradus, vt optatos, quod eſt electus*. Et Vegetius: *Optiones ab optando appellati, quòd antecedentibus ægritudine impeditis, hi tanquam adoptati eorum atque vicarij ſolent curare*. Quod aliquid etiam pro Polybij verbo. nam ſignificat ipſos Centuriones *anteceßiſſe*, iſtos à tergo fuiſſe. Et an fortaſſe in acie ſic poſiti? opinor, etſi teſtibus haud firmem. Horum & Varroni mentio: *Optiones in turmis, Decurionum; & cohortibus, Centurionum appellati*. Item priſco lapide: BENEFICIARIVS. TRIBVNI. DEINDE. OPTIO. IN. CENTVRIA. In Procopio Latino facto: *Gezon erat quidam inter pedites, eius ordinis, quos Optios Romani appellant*. Sed & Tacitus inter officia militaria nominat, *Proculum teſſerarium ſpeculatorum, & Veturium Optionem eorumdem*: paullò alio tamen, vt videtur, ſenſu. Sed in id æuum nunc non inquiro, & aliquid ad Tacitum dixi. An iſti noſtri ſunt, quos *Succenturiones* Liuius? Ita enim bello Latino: *Centurioni primipili permiſſum erat ab Conſulibus, vt Succenturionem quem vellet legeret*. Credam; & hinc eſſe originem rei, à bello inquam Latino, occultè ab eo tactam. Nam anteà, inquit Feſtus, Tribuni dabant: nunc permiſſum, *legeret quem vellet*. Video & in Dione Caſſio ἑκατοντάρχοις καὶ ὑπομείονας iungi: id eſt ad verbum, *Centuriones & Sub-minores*: quaſi dicas *Vicarios aut Procenturiones*. Ita acceperim: & notat, eos à Cæſare in Senatum etiam lectos. Simile in Tribunis & Ducibus fuit imo æuo, quorum *Vicarios* in Cæſareis ſcriptoribus ſæpè leges.

Lib. II. cap. VII. — IV. de L.L. — Lib. II. Vandal. — I. Hiſt. — *Succenturiones.* Lib. VIII. — Lib. XIII.

„ *Adtribuunt cuique parti ex viris iam electis duos duces.*] Pars hîc manipulus eſt: tales in legione triginta: & in quâque duo duces ſiue Centuriones: quid ergo clarius quàm ſexaginta eos eſſe? Mentem aut oculos alibi habuerunt, qui non viderunt. Sed & ij verbis his refutantur, qui vnum *Primopilum* fuiſſe volunt tantùm: vnde enim ſexaginta erunt? vnde *cuique parti duo?* quod hîc dicitur. Liuij locus qui eos inducit, eſt: *Duo Primipili ex vtraque acie inter Triarios erant, Romanus corpore haud ſatis validus, Latinus viribus ingens, bellatórque primus*. Sed non ea ſententia, duos tantùm fuiſſe, id eſt vnum in quâque acie (id verò non poteſt. nam quattuor ibi legiones Romanæ erant) ſed duos tales, cum notis valetudinis & roboris adſcriptis.

„ *Appellant Ordinem & Manipulum & Signum.*] Ita verti, & videtur manifeſtò Polybius de Manipulo tantùm loqui. Alij tamen malunt, *Appellant Legionem, Cohortem, & Manipulum*: nempe, inquiunt, pro variâ inter ſe partium illarum compoſitione & iuncturâ.

„ *Centuriones & Ordinum ductores*.] Ipſa Latina vox in Græco eſt, χεντυρίωνες: ſed adſpiratè ſic ſcripta. Credo quia ſic ſolet illa ætas. Fabius: *Chorona, Chenturiones, Prachones adhuc quibuſdam inſcriptionibus manet*. Lib. I.

„ *Eligunt duos vigore animi & corporis præſtantes Signiferos*.] Ex hac ſcriptio- *Quot ſigna in manipulo.*

Duo videri. ſcriptione clarum videatur, duo ſigna in quoque manipulo fuiſſe. Nec aliter è Liuio, qui in Ordine locat, id eſt dimidio manipulo, *Centurionem & Vexillarium vnum*. Videtur & Vegetius facere: *Antiqui cohortes in centurias diuiſerunt, & ſingulis centuriis ſingula vexilla conſtituerunt.* Dat ecce ſingula ſingulis Centuriis: atqui in manipulo centuriæ duæ. Ipſe *Vexilla* dicit, ſicut & Liuius *Vexillarium*? non quia reuera vela aut panni fuerint (nummi certè aut lapides non oſtendunt) ſed quia confundunt, & cum *Signi* voce miſcent. Nam *Vexilla* propriè olim non niſi equitum. Hæc ita dixerim, ſed non ſine retractatione & dubio aſſenſu. Nam profectò nimia videtur Signorum illa pluralitas, vt fuerint in legione ſolâ, peditum ſexaginta; equitum dena. Nam ſingulis turmis ſigna ſua fuiſſe, non videtur ambigendum. Adde iam Socios: & valdè creſcent. Hæc igitur tot ſigna an non confuſioni fuerint? Accedit Varronis auctoritas, qui aliò ducit: *Manipulus, minima exercitus manus, quæ vnum ſequitur ſignum.* De vno ait, non duobus. Ipſe Polybius, Manipulum paſſim Σημαίαν, id eſt *Signum* vertit & appellat: ſed Signum, non Signa. Quid quòd vna modò legionis Aquila, & ea Primopilo commiſſa? cur non hoc exemplo in ceteris? Denique Cæſar etiam fortaſſe nos huc inclinet. qui prœlio Pharſalico *relata ad ſe* ſcribit, *centum octoginta ſigna militaria, aquilas nouem*. Atqui legiones Pompeianæ illic vndecim ſteterant: ergo ſigna manipulorum circiter *ſexcenta ſexaginta*, ex priore illâ ſententiâ: quod minimè conuenit in numerum Iulianum. Si enim nouem aquilæ captæ: quæ ratio aut proportio, vt tantùm *centum octoginta* è reliquis? Magis autem ea, ſi vnum modò ſignum manipulis demus, & tot capta faciamus è *trecentis triginta*. Minutè hæc deduco: quid refert? non alij inquiſiuerunt, & ſemel hæc ſcire cupido eſt, non quia delectet* τερχολογεῖν. Quid ergo aſſero? nihil firmiter, ſed propendeo vnicum vni manipulo fuiſſe. Ad Polybij & Liuij dico, duos quidem Vexillarios dari: ſed non conſequi neceſſariò de duobus Vexillis. Poſſunt enim ita dari, vt alter alterius vicem obeat in defatigatione (grauia enim hæc ſigna) aut etiam in morbo. Quæ ipſa cauſſa in Centurionibus duobus à Polybio expreſſa. Ad Vegetium, parùm is mouet. Nam eius æuo manipuli veri & veteres deſierant, eorumque vicem Centuriæ iam erant. Siſtit tamen iterùm Liuius, qui diſertè tria Vexilla in tribus Ordinibus ponit, libro octauo, verbis ſuprà, vbi de Triariis, Rorariis, & Accenſis. Itaque hærere me fateor, nec iurgium hoc diſcingere. Quidquid ſit, illud arbitror, in poſtremo Genere, id eſt Triariis, non niſi ſingula ſigna ſtetiſſe. Argumento ab vnâ aquilâ; tum etiam quia exiguus ille manipulus, & numero non niſi vnus ordo: atque ita Liuius olim, cùm Rorarij & Accenſi adiuncti, non niſi vnum Vexillum donat. Credo igitur manſiſſe.

Lib. VIII. — Lib. II. cap. XIII. — *An fortè & vnicum.* — IV. de L.L. — III. Ciuil. — * *argutari.*

„ *Qui prior electus eſt, præeſt dextræ parti.*] Alio ſenſu hîc *pars*, & ſignificat *Centuriam* ſiue *Ordinem*, id eſt Manipulum dimidiatum. Valdè autem notanda hæc Polybij, ſine quibus quomodo de ordine & digni-

tate

tate Centurionum expediamus? numquam ſatis certò. At nunc mihi omnia clara, & efficiam vt etiam tibi, ſi lubet attendere. AVD. Lubet? Ardeo. nunquam magis hæreo, quàm cùm iſta in Hiſtoriis lego, de promotionibus ad altiores ordines, de primo Principe, octauo Haſtato, & talia. Plenè hæc ſemel tu & planè. LIPS. Faciam, ſed vereor vt tenuia intercurrant, ad quæ non erigitur vulgus. Sed hoc ſeponam, tibi canam & paucis. Ordo Centurionum triplex, *A Numero, à Genere, à Situ. A Numero* eſt, qui in ipſis Manipulis aut cohortibus. & vt illi atque iſtæ non niſi Decimæ, ſic Centuriones. A primo ad hunc numerum deſcenditur, nec itur infrà. Honeſtiſſimi autem ſemper, quod liquet, prima, & ſic deinceps. *A Genere*, qui in ipſâ cohorte vnâ ſpectatur, & honeſtior Centurionum ille qui in eo honeſtiore. Exempli cauſsâ. Sex ſunt Decimi in cohorte Decimâ: duo in Haſtatorum manipulo, duo in Principum, totidem in Triariorum: qui honeſtiſſimi? Triariorum haud dubiè, tum Principum, vltimi Haſtatorum. *A Situ* denique, quod eos qui eiuſdem Numeri, Generis, imò Manipuli ſunt, ſpectat. Exempli gratiâ. quod diſcrimen aut præitio inter duos *Primos pilos*, duos *Octauos Haſtatos?* iſtud, quod Polybius in verbis ad quæ commentamur promit, vt dignior ſit qui *præeſt parti ſiue ordini dextro*. Quis ille? certus, inquit, & ſine controuerſiâ ſemper, qui primus electus eſt in electione priore. Vt totũ me aperiam, & diffundam vel ex ſuperuacuo, vide. Sunt duæ electiones (antè dictum:) & priore eligebant Centuriones triginta: nempe in quoque Genere decem: tum iterum triginta, diuiſione eâdem. Ergo omnes qui primi, ſecundi, tertij, in tali Genere, in tali manipulo, priore electione dicti; ij præerant dextræ centuriæ, & hoc aſpectu in eodem Numero, Genere, Manipulo digniores. Hæc intellegi à te cenſeo: firmanda aut illuſtranda ſunt exemplis. eò promptiùs, quòd quædam in tenebris ſunt aut lite: obſcura dico, aut incerta. Ad Numeros & Genera ſpectant (iungi enim ferè ſolent) iſta. Liuius de Sp. Liguſtino, in concione ad populum, quæ tota ſine hac notitiâ obtenebrat: *Virtutis cauſſâ mihi T. Quinctius Decumum ordinem Haſtatum adſignauit*. Fuerunt rudimenta eius militiæ, & ideò pro magno narrat, ordinem ſibi adſignatum, etſi ille vilis & imus. Cicero: *Naſennius Cretenſi bello, Metello Imperatore, octauum Principem duxit*. Atque obiter, in his talibus, *Princeps* aut *Haſtatus* eſt ipſe ordo. Quo etiam modo Ouidius:

—— *Haſtatos inſtituítque decem:*

& dictionis talis plurifariàm exempla. Neſcio an hoc in Cæſare: *Q. Fulginius ex primo Haſtato legionis duodecimæ*. Quid enim aliud vult, quàm Centurionem fuiſſe (è ſequentibus appâret) in primo ordine ſeu manipulo Haſtati? Tamen nouitia & ſuſpecta locutio, non nego, vt multa in hodierno Cæſare: & an non fuit, *Q. Fulginius Centurio primi Haſtati?* malim, & puto: cauſſamque corruptioni dederit nota, quâ ſculpi & ſcribi Centuriones ſolent vulgo. Millies in lapidibus eſt, & curuatur in modum vitei flagelli. Nam vitis ſcilicet inſigne Centurionum: eoque

Diuiſio & diſcrimen Centurionum.

A Numero.

A Genere.

A Situ.

Duplicis electionis effectus.

Exempla priorum diſcriminũ.

Lib. XLII.

Epiſt. ad Brut.

Haſtatus pro Ordine.

II. Ciuil.

Diuinatio in Cæſare.

Nota Centurionum.

hac formâ illum notabant. Id in x. litteram aut *ex* præpositiunculam transiisse, non nouum. Phrasis sanè vulgata noua, nec nunc mihi transmittenda. Video etiam nominari sine notâ Numeri, cum illâ Generis tantùm. vt in Floro: *C. Minucius quartæ legionis Hastatus*. Sed quis intelligitur ergo? κατ' ἐξοχὴν ipse primus. Orosius docet, qui de eâdem re & homine: *Minucius quartæ legionis primus Hastatus*. Simile in Liuio: *T. Pedanius Princeps tertiæ legionis:* accipe primum, & ipse antè sic dixit. An eo sensu Suidas: Πρίγκιψ, ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως παρὰ ῥωμαίοις: *Princeps, dux agminis apud Romanos?* an præstat simpliciter interpretari de quocumque Centurione Principe? & certè eò facit. Exempla aliquot vtriusque prioris discriminis habes: etiam vltimi ista. Liuius in eâdem oratione Ligustini: *Hic me Imperator dignum iudicauit, cui primum Hastatum prioris centuriæ assignaret*. Iterùm ibidem: *Mihi primus Princeps prioris centuriæ est assignatus*. Cur vtrobique hic de *priore centuriâ* tam disertim, nisi quia honestior, & est hæc ipsa quæ Polybio *dextra*? In eandem mentem Cæsar: *Omnibus primæ cohortis Centurionibus interfectis, præter Principem priorem*. Breuius dictum, sed æquiparat: *Princeps prior*, & *Centuriæ prioris*. Vereor vt in Liuio hîc corruptiuncula: *T. Pedanius Princeps primus Centurio*. Vtro modo vis distingui? *Princeps primus?* benè est, sed tum *Centurionis* vox nónne vacat? An *Princeps, primus Centurio?* non potes, & falsum fit: quia Primopilo hoc conuenit, esse *Centurionem primum*. In notæ fidei libro repperi: *primo Centurio:* parùm est, sed tamen vacillatio dat suspicari ne fuerit, *primæ* aut *prioris centuriæ*. Nam & *primæ* non malè, aspectu ad omnes inferiores viginti. En exempla huius discriminis quoque habes. Sed iam ad promotiones eamus, quas tangit Cæsar sed non explicat, in his verbis: *Erant in eâ legione fortissimi viri, qui iam primis ordinibus appropinquabant, T. Pulfio & L. Varenus. Ij perpetuas controuersias inter se habebant, omnibúsque annis de loco summis simultatibus certabant*. Obseruare potes diuturnas, & vt ipse ait, *perpetuas* has cõtentiones de loco fuisse, *omnibusq́; annis* repetitas. Quid ita? quia non saltu, sed gradu promouebantur, & ab infimis ordinibus perueniebant lento pede ad primos. Id quî factũ, quæro. An per Genera ascendebant? exempli caussâ, vt à *Decimo* Hastato ad *Nonũ*, & sic consequenter ad *Primũ?* tum retrogradi à *Decimo* Principe ad *Primum?* denique à *Decimo* pilo ad *Summum?* Hæc nõ opinor, nec admitto. Per cohortes & manipulos magis est promotionẽ istam factam: hoc modo. Erant decem cohortes; infima *Decima*, & in ea tres manipuli; in quoque horum duo Cẽturiones. Isti omnes Numero pares, Genere impares: ideoq; prima promotio in eodẽ Numero & Cohorte, à manipulo ad manipulum, siue à Genere ad Genus fuit. puta, à *Decimo Hastato* ad *Decimum Principem*, ab isto ad *Decimũ Pilum*. Tum expletâ eâ cohorte, Numero ascẽdebant, fiebántque *Noni*, mox *Octaui*, & denique *Primi*. Cùm iam illic, à *Primo Hastato* ad *Primum Principem*; à *Primo Principe* ad *Primũ pilum ibant*. Hæc cùm ratio & analogia consideranti ita suadent, tum & firma aucto-

ritas

Lib. I. cap. XVIII. *Hastatus, pro primo Hastato.* Lib. IV. c. I. Lib. XXV. *Exempla de Situ.* Lib. XLII. III. Ciuil. *Cæsar explicatus.* Lib. XXV. *Liuius ambiguè correctus.* *Promotio Centurionum.* V. Gallic. *Quo ordine.* *Partitè explicatum.*

ritas Vegetij, ista: *Vetus consuetudo tenuit, vt ex primo Principe legionis promoueretur Centurio primi Pili.* Si ita est, & non ex *secundo Pilo*; conuenienter profectò de toto illo ordine digessi. Cùm igitur Cæsar ait, *primis illos ordinibus appropinquasse*: significat in *secundo Principe aut Pilo* fuisse, in cohorte inquam secundâ: & id certamen pluribus annis fuisse, quia pariter ascendebant, & in pari virtute adnixi præire, non præibant. Nam virtutis sæpè hîc aspectus, & ea eximia ad primos etiam locos saltu traducebat. O bona contentio! ô arcanum & vtile militiæ firmamentum! sic in Cæsare: *Centuriones, quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum, caussâ virtutis, in superiores erant ordines huius legionis traducti, ne antè partam laudem amitterent, fortißimè pugnantes conciderunt.* Quod & indicat, traduci aliquando de legione in legionem solere. At de saltu promotionibus: exemplum in Sp. Ligustino, apud Liuium: qui à *Decimo Hastato* ad *Primum* traductus; ab isto ad *Primum Principem*; iterùm ab isto ad *Primum Pilum*. Hæc omnia virtutis caussâ: etsi tunc militia nondum continua, nec ita ordinariæ promotiones. At Cæsaris æuo iamdiu erant: ideoque magis insigni exemplo Scæua ille apud eum; qui cùm se facto probasset vix humanæ virtutis, & posteris quoque stupendo: statim hunc Imperator *ab octauis ordinibus ad primum pilum traduxit*. Ita ipse Cæsar scribit, nec distinguit quibus *octauis*, Hastatorum, Principum, an Pilanorum. Quid opus? inter imos ille ordo totus erat, & longè à primo: ideoque & *longum ordinem* Lucanus dixit. In eâdem enim re, de eodem Scæuâ:

Lib. II. cap. VIII.

Virtus rumpebat ordinem.

III. Ciuil.

Lucanus illustratus.

——— *Latiam longo gerit ordine vitem:*

id est qui longinquus, & tardæ promotionis, procul à metâ. Hoc sensu & Frontinus, de Vespasiano Principe: *Cùm adolescentem honestè natum, angustiarum rei familiaris caussâ ad longiorem ordinem deductum rescisset; censu constituto exauctorauit*. Laudatur humanitas eius Principis, qui cùm ordines tunc (suprà monui) à censu assignarentur, tenuem quendam, etsi stirpe honestum, ad infimos ordines detrusum videbat: è quibus cùm lentè debuisset ascendere & emergere; liberalitate potiùs illum iuuit, & militiâ soluit. Sunt iidem, *inferiores* aut *infimi ordines* vt Cæsari: *Q. Fulginius ex primo Hastato legionis duodecimæ, qui ob eximiam virtutem ex inferioribus ordinibus ad eum locum peruenerat*. Eidem: *Fabius Pelignus ex infimis ordinibus de exercitu Curionis*. At contrà, *primi ordines* sunt, illi in cohorte *primâ*: *Primus Hastatus* vterque, *Primus Princeps, Primus Pilus*. Non aliter acceperim, quoties, *primorum ordinum Centuriones* lego. Vt in Liuio: *Legati Tribuníque & primorum ordinum Centuriones approbauêre*. In Cæsare: *Legatos primorum ordinum Centuriones ad Cæsarem mittunt*. In Tacito: *Vrgebatur maximè septima legio nuper à Galbâ conscripta, occisi sex primorum ordinum Centuriones*. Nota & numerum: *sex*, inquit, ergo omnes interfecti in cohorte primâ. Idem est, cùm *primos ordines* pro ipsis Centurionibus talium ordinum, compendio quodam dicunt. Vti Cæsar: *Cùm à Cottâ primísque ordinibus* acri-

Et Frontinus. Lib. IV. cap. VI.

Inferiores ordines. II. Ciuil.

Eodem libro.

Primi ordines.

Lib. X.

II. Gallic.

III. Hist.

V. Gallic.

acriter resisteretur. Iterùm: *Labienus Tribunis militum primísque ordinibus conuocatis*. Apagete correctores. Hæc munda & bella sunt, & Liuio quoque scripta: *Ipse cum Tribunis primísque ordinibus vadit ad contemplandos transitus*. Sed & Frontino imitata: *Imperauit Tribunis, & primis ordinibus, & centurionibus*. Vbi tamen quasi seiungit à Centurionibus: sed hoc sensu, quòd illi eximij super alios, non gregales: & valet, *ceterísque Centurionibus*. At enim *primum* etiam *ordinem* singulariè lego. In Tacito: *Iustus Catonius primi ordinis Centurio*. In Velleio: *Non incruentis Centurionibus, qui etiam primi ordinis cecidêre*. Et quia de vno ordine, magis est primorum primum capi, id est ipsos Primopilos. Qui verò *Principes ordinum*? nam & hos in Liuio obseruo: *Tribunos principésque ordinum nominatim ad pugnam secum iterandam vocare*. De Imperatore qui suos excitat: & puto eum istos cohortis primæ maximè affatum. Idem paullò aliter, *Centurionum Principes*. *Non iam sensim, vt anteà, per Centurionum Principes postulant*. Sunt isti quoque primorum ordinum, & postulata edita probabile est per cuiusque Generis primos. En peruenimus iam ad apicem, & de ipso Primopilo magnâ & inuidendâ militari dignitate, seorsim aliquid dicamus. Is appellabatur variè. *Centurio primi pili*, vt in Liuio: *Populus dedicationem ædis dat M. Plætorio Centurioni primi pili*. Quæ vetustissima eius mentio in Liuio, & statim à partâ libertate: vt appareat hunc ordinem, quod ad * intricata illa Liuij monuimus, vel hoc testimonio perpetuum Romæ fuisse. Nominatur deinde crebrò. vt Velleio: *Primi pili Centurionem, nomine Vibullium, fuste percussit*. Cæsari: *P. Sextius Baculus primi pili Centurio*. Dicebatur & Simpliciter *Primipilus*, *Primopilus*, vocibus coalitis & iunctis. Cæsar: *Primipilo P. Sextio multis vulneribus confecto*. Liuius: *Duo Primipili in vtraque acie erant*. In lapidibus: PRIMOPILO LEG. III. & locis sexcentis. Dicebatur & absolutè *Primus Centurio*. Liuius: *Primus Centurio, quem nunc Primipili appellant*. Nihil cum aliis muta: *Primipili*, nempe Centurioné, & repetenda in struendo ea vox est. Idem ἡγεμὼν τοῦ τάγματος, *dux aut princeps legionis*, aliquoties Dionysio: & στρατοπεδάρχης τοῦ τάγματος *Præfectus legionis*: itemque Primopilatus ipse στρατοπεδαρχία. Cur tam honestè? quia res ita fuit, & caput ipse omniũ Centurionum, & ductor. Dionysius de Flauoleio Primopilo, Ἦν δὲ ἀνὴρ δημοτικὸς, ἀλλὰ τῶν ἐπαινουμένων δι' ἀρετὴν, καὶ τὰ πολέμια ἄλκιμος, καὶ δι' ἄμφω ταῦτα ἑνὸς τῶν ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος, ᾗ τὰς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίας ἕπεσθαί τε καὶ τὸ κελευόμενον ὑπηρετεῖν κελεύει ὁ νόμος. τούτους ῥωμαῖοι τοὺς ἡγεμόνας τῇ πατρίῳ γλώττῃ πριμοπίλους καλοῦσι: *Erat vir plebeius genere, sed virtute nobilis, & bello bonus, atque ab eâ vtraque* (duplicem virtutem nota in Promotione) *splendidissimâ dignitate ornatus in vnâ legionum, cui sexaginta centurias subsequi, & quod iusserit exsequi, lex iubet. Hos tales duces, Romani patrio suo sermone, Primopilos vocant*. Ait sequi eum *sexaginta centurias*: id est omnes. Tot enim in legione: & ergo etiam in collegam suum, Sinistrum Primopilum, ius aliquod habet. Nam hæc de Dextro

Margin notes: Lib. I. cap. XI. — *Primus ordo quis.* — III. Hist. — Lib. poster. — *Principes ordinum.* — Lib. VIII. — Lib. II. — *De Primopilo dictum.* — Lib. II. — * Suprà Dial. III. — Lib. poster. — II. Gallic. — Lib. VIII. — *Primus Centurio.* — Lib. VII. — *Dux legionis.* — Lib. IX. — *Omnes centurias ducit.*

Dextro accipienda, & summo: nisi tamen imperium hoc inhibuere per vices. Ait & *iussa eius exsequi debere.* Ergóne aliis imperat? non iure profectò aut more: suæ duntaxat centuriæ: sed quia Imperatoris sæpè mandata aut Tribunorum per illum edebantur in vulgus. Etiam in acie, in agmine, illum adspectabant, & ad eius nutum sistebant aut procedebant: ideò, quia Aquilam regebat, primum signum. Dionysius hoc docuerit Lectorem intentum, de L. Siccio: Ἑτέρου δὲ πάλιν ἀγῶνος ἐνστάντος, ἐν ᾧ τόν τε στρατοπεδάρχην τοῦ τάγματος ἡμῶν συνέβη πεσεῖν, καὶ τὸν ἀετὸν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀγωνισάμενος, τόν τε ἀετὸν ἀνεσωσάμην, καὶ τὸν στρατοπεδάρχην ἔσωσα. ὃς ἐμοὶ τῆς τότε βοηθείας χάριν ἀποδιδοὺς, τῆς ἡγεμονίας τοῦ τάγματος ἀφίστατό μοι, καὶ τὸν ἀετὸν ἐδίδου: *Alio iterùm prælio, in quo Præfectum legionis nostræ contigit cadere, & aquilam venire in hostium potestatem, ego pariter pugnans & aquilam seruaui, & Præfectum eripui. qui gratiam mihi auxilij eius referens, ducatum legionis cessit, & aquilam dedit.* Hic verti ab aliis στρατοπεδάρχην τοῦ τάγματος, *Tribunum qui castris & legioni præerat*, video: sed *Primopilum* intellegi verissimum est, nec aliud, quàm *Primopilatum*, ipsam στρατοπεδαρχίαν, de quâ infrà addit. Argumentum certum, quòd nihil horum in Tribunum conuenit, omnia in Primopilum. quòd *Dux legionis*, quòd *Aquilam custodierit*. Nam cùm alij Centuriones sua signa quisque assisterent & tuerentur, hic totius legionis aquilam: quod etiam in Vegetio clarè. *Centurio*, inquit, *Primipili non solùm aquilæ præerat, sed etiam quattuor centurias in primâ acie gubernabat.* De aquilâ, benè & ad vetustum morem: de quattuor centuriis, ad nouitium. atque iste noster non nisi vni præfuit, & suæ. Ad eumdem morem Valerius: *Aquilarum altera vix conuelli à Primipilo potuit.* Indicat ita præfuisse, vt etiam sub iter ipse euelleret refixam, & Signifero suo in manum daret. Quinetiam in ipsâ acie adsistebat, & tuebatur. Dionysiana illa suprà hoc ostendunt, tum istud Taciti: *Ipsam aquilam Atilius Verus primipili Centurio, multâ cum cæde hostium, & ad extremum moriens seruauerat.* Quia igitur aquila in Primopili tutelâ, & ei velut assignata; inde manauit, vt Aquila pro ipso illo munere & Primopilatu vsurparetur. A Plinio: *Centurionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas.* Id verò est, vitis insigne Centurionatus, & ea per tardas promotiones & adscensus tandem perducit ad Primopili aquilam. Et velim inibi *lætas*, quàm *lentas aquilas:* tum quia de lentis ordinibus iam dictum, tum etiam quia re lætæ ipsâ & lætificantes, ob *præmia*, vt loquitur, *opima*. Non enim dignitas solùm, sed opes adiunctæ: ideoque *locupletem aquilam* hoc sensu, mihi quidem, Iuuenalis dicit:

Vt locupletem aquilam tibi sexagesimus annus
Adferat. ——

Ostendit, quod Plinius, tardum esse Primopilatum, & post gradatim ordines (si morem spectes, & nisi virtus perrumpat) decursos: sed tamen præmiis insignem. Mihi, inquam, poëta & meis auribus hoc sonat:

Aquilæ præf. Lib. x.

Vera sententia Dionysij expressa.

Lib. II. cap. VIII.

Lib. I. cap. VI.

III. Hist.

Aquila de Primopilatu.

Lib. XIV. cap. I.

Plinius explicatus.

Sat. XIV.

Item Iuuenalis.

Scholiastæ veteri aliter, qui de Signifero hoc accepit. Atqui nec illa tanta dignitas, nec tam in quæstu. De istâ, etiam Martialis:

Lib. I. *Grata Pudens meriti tulerit cùm præmia pili.*

Pecunia Primopilis. Lib. XXIV. De adim. legat. Cap. XLIII

Quæ præmia? in pecuniâ primum, quam certam iis definiuit Augustus; & quam Papinianus tetigit: *Pater filiam ex ratione commodorum primi pili trecentos aureos accipere voluit*. Ad quam & Suetonius adspexit, cùm scribit Caligulam, per improbam auaritiam, *plerisque Centurionum maturis iam, & intra paucissimos quàm consummaturi essent dies, primos pilos ademisse, caussatum senium cuiusque & imbecillitatem.* Scilicet præmia magna Primopilorum vel ex eo colligas, quòd gregariis etiam militibus satis ingens summa definita: de quâ * alibi dictum. Pecunia igitur primùm, fortasse pro censu equestri: certè adiunctus is honos, & pro equite erant, qui Primopilatu functi. Martialis:

*Ad I. Annal. Taciti. *Dignitas equestris.*

Sospite me sospes Latias reueheris ad vrbes,
Et referes pili præmia clarus eques.

Ouidius de æmulo suo in amore:

III. Amor. eleg. VII.

Ecce recens diues parto per vulnera censu,
Præfertur nobis sanguine factus eques.

Rem, ait, indignam, quòd mea puella præponit mihi stirpe equiti, hunc nouitium, à militiâ factum. Itaque de eodem:

Læua manus, cui nunc serum malè conuenit aurum,
Scuta tulit.

Ostendit equitem, ab insigni & anulo aureo. Denique clarissimè ad primum pilum hæc refert, cum indignatiunculâ:

Discite, qui sapitis, non hæc quæ scimus inertes,
Sed trepidas acies & fera bella sequi.
Proq́; bono versu primum deducite pilum.

A V D. Interpello. & bonâ fide, an non hodie, cum poëtâ, hoc liceat? quando nullus honos artibus à quibus verus omnis honos. Nam sine iis quæ fama diuturna? L I P S. Omitte. —* Τί δάκρυον εὔδον ἐγείρεις; Tale æuum est, & memento Καιρῷ λατρεύειν, μήτ' ἀντιπνέειν ἀνέμοισιν: *Temporibus seruire, nec aduersarier Austris.* Deus est qui hæc dirigit, alibi alia excitat aut deprimit, bona, mala, vt ei visum. Quis legem dabit? tu querelæ tuæ, si sapis, & ego sermoni huic ne euagetur. Habes de Primopilatu, eiusque honore aut commodis: ad quæ Suidas etiam adspexit: Πριμοπιλάριος, τὸ μεῖζον ἀξίωμα τῶν στρατιωτῶν ἔχων παρὰ ῥωμαίοις: *Primopilarius, maximam inter milites dignitatem habens apud Romanos.* Cetera benè, sed non in ipsâ voce, confundit enim *Primopilarem*, cũ *Primopilo*: id est qui habuit dignitatem, & qui habet. Nam certum est Romano vsu dici Primopilares qui fuerunt, vt *Consulares*, & tales. Tacitus circumscribit: *P. Actium primi pili honore perfunctum*. Sunt & in vtroque legum Codice (Iustiniani & Theodosij) Primopili: sed, ne erres, diuersi ab istis. Illo æuo (sic pleraque mutant) ministerium magis fuit, quàm honor: & sic dicti *qui ad pascendos milites sollenniter ad limitem destinantur*. Ita in Theo-

*quid excitas lacrimã dormientē? Phocyl.

Primopilaris quis.

XIII. Ann. *Alij Primopili posteà.*

Theodosiano leges, & ibidem *pastum primipili*. Facítne quod in lapide veteri: LEGIONEM. PAVIT? Sed quia olim quiddam eximium, petitum ambitiosè & repetitum. Atque adeò Tribuni ipsi, postquàm defuncti, capiebant. Liuius: *Additum legi, nequis vbi Tribunus militum fuisset, posteà ordinum ductor esset. id propter P. Salonium, qui alternis propè annis & Tribunus militum & primus Centurio erat, quem nunc Primipili appellant*. Lex igitur iterare vetuit, sed post Tribunatum: aliter, nihil obstitit. Ita in Liuio *Sp. Ligustinus, quater primum pilum duxisse* gloriatur: atque inibi quintùm ducit. In Valerio: *Cornelius virtutis nomine quater honore primipili ab Imperatoribus donatur*. Denique in Liuio: *Septimùm primum pilum iam Tullius ducit*. Septimùm, dico; vt iterationem tantùm, non numerum designet: etsi alij aliter, & volunt *secundum Primumpilum, Tertium*, & deinceps dici: qui totum scilicet ordinem non *Pilum*, sed *Primumpilum* appellant. Alius viderit, ego me credo liquidum hoc satis è turbido de Centurionibus reddidisse: siquid minùs tamen depuraui, posce. AVD. Tu verò non clarè solùm omnia, sed præclarè. Quem te dicam? totum Memoriæ dolium exhausisse mihi videris. LIPS. Eâ bonâ fuisse me, ad audientium admirationem, non nego: sed anni & morbi hæc talia deprædantur. Tu de re, siquid voles, non de me. AVD. Approbè omnia, meo quidem sensu. Requisiui tamen inter exempla de Triariis, *Secundum* aut *Tertium pilum*, aut tale: nec dedisti. LIPS. Vt rem tibi dicam, non repperi, & in eâ enunciatione hæsito. Probabile tamen est fuisse, sic vt dicis, *Primum, Secundum pilum*, ab exemplo ordinum aliorum. Est quidem in Vegetio *Triarius prior*, & vidi qui pariter vellet *Triarium secundum*, & *tertium*: ô quàm vanè! Nam Vegetius (ipsum vide) longè hoc in aliam mentem: & totus hic ordo tunc alius, vt aliàs docebo.

Lib. VIII. Tit. IV. l. VI. & VIII. *Qui militē pascunt.* *Olim iteratus hic honos.* Lib. VII. Lib. XIII. Lib. VI. cap. I. Lib. VII.

DIALOG. IX.

De Tribunis militum. eorum electio. item discrimina, munia, insignia.

PROXIMOS à Centurionibus Tribunos pono, quia vt illi Manipulis, sic isti legioni toti præfuerunt. Toti dico: nec enim certæ eius parti. Ne moueat, quod Græci χιλιάρχας, id est *Millenarios duces* passim vocant: à similitudine aliquâ est, non à veritate. Nam quia in Macedonum Græcorumque exercitu, supra Centuriones Millenarij isti erant: ideò traduxerunt ad Romanam militiam, etsi caussa nominis non respondet. Illi ipsi Chiliarchæ apud Macedonas quando cœperint, Q. Curtius exponit. Sub Alexandro id fuit, *Singulis millibus peditum*, ait, *præfuturi erant, Chiliarchas vocabant. tunc primùm in hunc numerum copiis distributis. Namque anteà quingenariæ cohortes fuerant, neque fortitudinis præmia cesserant*. Ita lego, *cesserant*, non *gesserant* vt vulgò: quoniam adsignificat Chiliarchias istas dari ex virtute cœptas, anteà non factum. Distributio autem talis in legione Romanâ nulla fuit, siue Genera vi-

Tribuni cur Chiliarcha. *Isti in Macedonum exercitu.* Lib. V. *Curtius obiter correctus.*

 deas,

deas, siue Cohortes. Illa quattuor tantùm, istæ decem: at Tribuni sex fuerunt: quomodo aptes? Sed enim legio posteà sex millia habuit. Scimus: sed hoc manet, per millenarios numquam distributam. Tamen ecce & Latini Græcos imitantur, & Varro Atacinus in pulcherrimo carmine præfatur:

At nos congeries obnubit turbida rerum,
Ferrataq; premunt milleno milite curæ.

Potuit aspectus tamen esse ad sex illa millia, non nego, cùm & Tribuni sex essent. Sed imperium tamen commune. & benè Horatius:

Quod mihi paruerit legio Romana Tribuno.

Tribuni vnde. Benè totam legionem sibi vindicat, quia bini & bini imperabant ei per vices. Apud Latinos nomen iis à tribu: *quòd*, vt Varro ait, *terni è tribus* IV. de L.L. in Varr. *tribubus Ramnium, Lucerum, Tatium olim ad exercitum mittebantur.* Quod non valet (Turnebo visum) ternos è quaque tribu captos: non: sed è tribus. Nam initiò hic numerus, qui vnà cum legione posteà auxit. Creauit autem eos primò Romulus: eiusque exemplo reges & con- *A populo quando primum.* Lib. VII. sules, vt opinor, donec & populus in hunc honorem ius ac suffragium sibi sumpsit. Id factum ex Liuio colligimus circa annum Vrbis *trecentesimum nonagesimum tertium. Cùm placuisset*, ait Liuius, *eo anno Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam & anteà, sicut nunc quos Ruffulos vocant, Imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locum Manilius tenuit.* Quibus verbis vltimis non ille sensus, quasi duodecim tantùm Tribuni *Liuij sententia.* tunc creati in legiones quattuor, eorumque partem mediam populus creauerit: non assentior erudito Sigonio sic censenti: sed quòd è locis viginti quattuor, sex tantùm, exigua quædam pars populo decisa. Ipse Liuius hoc addocet, cùm post annos paullò plus centum (hoc est, anno Lib. IX. CCCCXLIV.) iterùm mutatum narrat, atque ait: *Duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraque ad rem militarem pertinentia. vnum, vt Tribuni senideni in quattuor legiones à populo crearentur, quæ anteà perquàm paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum ferè fuerant beneficia.* Scribit populum anteà *perquàm paucos locos* habuisse: non ergo dimidios, vt voluit ille. Et absurdum etiam sit, legionem tunc quæ supra quattuor mille, non nisi tres Tribunos habuisse: aut si ita, Liuiū de augmento pòst non tradidisse. Nam quòd idem ille hîc indicari augmentum censet, clarè aliud est: nec auctum Tribunos eunt, sed populi loca. Itaque anteà pars quarta relicta populo, id est seni: nunc pars tertia Consulibus, & senosdenos ipse sibi sumpsit. Multos annos ita mansit, donec minùs idonei paullatim creati à populo, per ambitum & gratiam, *Exclusus populus.* Lib. XLII. vt solet. Igitur bello Persei Macedonico, cùm id in metu, *Consules*, ait Liuius, *ad populum ex S.C. tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed Consulum Prætorúmque in iis faciendis ius arbitriúmque* *Mox admissus.* Lib. XLIII. *esset.* Sed non id diuturnum, populus ius repetiit, & illo ipso bello (idem auctor) *Tribunos militum non permissum vt Consules facerent, populus creauit.* Itaque variabant & alternabant, donec *Senatus decreuit* (Liuij etiam

etiam verba) *vt in octo legiones parem numerum Tribunorum Consules &* Lib.XLIV.
populus crearent. Æqualis hæc partitio, & nunquid in posterum firma? crediderim. Certè vtrumque genus Polybius noster suprà agnouit, cùm Tribunos in legiones diuidit *eo ordine quo à populo, siue ab Imperatoribus, sunt facti*. Præmittit *à populo*: & monui illos quoque habitos digniores. *Duplex genus Tribunorum.* Festus de his vtrisque: *Rufuli appellabantur Tribunimilitum à Consule facti, non à populo: de quorum iure quòd Rutilius Rufus legem tulerat, Rufuli ac post Rutili sunt appellati*. Contrà videatur verius: *Rutili, ac post Rufuli*. Nam Asconij etiam æuo Rufuli vulgò dicti. Ille in Verrino Commentario: *Tribunorum militarium duo sunt genera. primum eorum* Lib. II. *qui Rufuli dicuntur: hi in exercitu creari solent. Alij sunt Comitiati, qui Romæ comitiis designantur*. Itáne *in exercitu*? Atqui Romæ dilectum *Asconius illustratus.* Consules habebant, & ante eum Tribunos oportuit fuisse designatos. Verè hoc ex Polybio: sed sciendum Asconij, imò Ciceronis æuo, aliter fuisse. Perpetuæ iam legiones, nec annuo dilectu vltrà opus, nisi fortè in supplementa: ita Prætores aut Consules, aut qui pro iis, creabant in prouinciis sæpè. *Tribuni in prouinciis facti.* Nam & isti in annos mutabantur. Sic à Cicerone, cùm in Ciliciâ Proconsul iam esset, *Scaptius Tribunatum accipit*. Ad. Att. lib.VII. Ipse ad Cæsarem in Galliam scribens, *Trebatio neque Tribunatum neque Præfecturam,* Ad Famil. *sed beniuolentiam petit*. Plura exempla: sicut & iisipsis temporibus creationis à populo, quæ semper honesta. Cato per illum, vt Plutarchus in eius vitâ: *Marius item à populo petiit*, vt Sallustius: ipsi Cæsari *primus hic Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit*, vt Tranquillus scripsit. Cap. V. A quibus creati, vides: sed qui creati? Duplex genus, Equites & Plebeij. *Tribuni ex equite.* Plures ex Equitibus, vt in Polybio dictum. Atque ideò Cæsar, cùm *Præfectos Tribunosq; militum ad se missos*, maritimæ Galliarũ ciuitates in custodiâ habuissent: mox inter caussas belli recẽset, *iniurias retentorũ equitum Romanorum*. III.Gallic. Equites clarè appellat. Idem alibi: *Centuriones ampliorisq; ordinis equites Rom. in tribunitiũ restituit honorem*: de his qui ab Afranio ad se transissent. II.Ciuil. Vbi Torrentij Antistitis fidus liber sine copulâ habet, *amplioris ordinis*. *Diuinatiũcula in Cæsare.* Credo verius fore: *Centuriones ampliori ordini, equites R. in Trib.* vt pro conditione & genere velit quosque promotos: Centuriones ad altiores ordines, Equites ad Tribunatum. Ita autem isti ex Equitibus, vt etiam Senatores non rarò sint electi: præsertim grauiore bello. *Tribuni è Senatoriis.* Liuius: *Duo Consulares Tribunimilitum cum eo missi*. Lib. XLII. Apud eundem Senatus decernit, *creari neminem Tribunum eo anno, nisi qui magistratum gessisset*. Scilicet vt experientiores bellorum essent, & æui iudiciique magis maturi. Sed id rarum: alioqui contrà, gradus hic ad Senatorium ordinem erat. Seneca hac mente: *Quàm multos splendidissimè natos, Senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit?* Epist. XLVII. de Tribunis captis aut cæsis in clade Varianâ. Sic Dionis epitome in Domitiano: Ἰούλιος Καλούαςερος χιλιαρχηκὼς ἐς βουλείας ἐλπίδα: *Iulius Caluaster, qui Tribunus fuerat in spem Senatoriæ dignitatis*. Hoc fine Augustus, *Senatorum liberis protinus à virili togâ latum clauum induere permi-* Suet.cap. XXXVIII.

ſit, militiamq́ auſpicantibus non Tribunatum modò legionum, ſed & Præfecturas alarum dedit. Atque hinc illo æuo aliud diſcrimen Tribunorum ſubortum, vt quidam *Laticlauij*, quidam *Anguſticlauij* eſſent: illi qui ex Senatu, iſti qui ex equite nati. Vbique in libris & lapidibus occurrent TRIBVNI LATICLAVII: atque eos Statius intellexit,

Laticlauij Tribuni:

In Silu.

Quem deceat clari præſtantior ordo Tribuni.

Cap. x.

Præſtantior ordo, eſt iſte. At de Anguſticlauio Suetonius Othone: *Interfuit huic bello Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis Tribunus Anguſticlauius*. Vtrumque genus ambitioſè petitum & datum: & quo pluribus gratificari poſſent, factum Semeſtre. Cui rei origo à diuiſione munerum inter Tribunos, de quâ poſteà * dicã. Ad hanc rem Plinius: *Hunc ego rogo ſemeſtri Tribunatu ſplendidiorem & auunculo ſuo & ſibi facias*. Iuuenalis:

*Lib. v. Dialog. I.

Lib. IV. Epiſt.

Semeſtres.

Ille & militiæ multis largitur honorem,
Semeſtri vatum digitos circumligat auro.

Sat. VII.

Iuuenali lux.

De Paride ſermo, qui gratioſus apud Domitianum tales hos Tribunatus impetrabat. Ipſe explicat:

Præfectos Pelopeia facit, Philomela Tribunos.

Et appellat ſcitè *Semeſtre aurum*, quia anulo etiam aureo Tribuni vtebantur, quod Appianus in Punicis notauit. Ita ego hunc locum interpretor. quid ego? Scholiaſtes vetus in vitâ Iuuenalis ſcribit: *Satyram non abſurdè compoſuit in Paridem Pantomimum poëtámque Claudij Neronis, eius ſemeſtribus militiolis tumentem*. Sic appellat iſtas Præfecturas & Tribunatus, à temporis ſcilicet modo. Suetonij locus eſt, in quo ego inclino verbi hoc reponere. *Equeſtres militias ita ordinauit, vt poſt Cohortẽ, Alam; poſt Alam, Tribunatum legionis daret*. Quid? Præfectura Cohortis, & Tribunatus, *equeſtres militiæ* ſunt? nemo dixerit. niſi fortè eo ſenſu, vt equitum tunc propria hæc promotio & militia, atque in curiam gradus. Quod haud reiecerim, & Cæſaris, Senecæ ſuprà, ſed & Taciti loca ſunt quæ eò ducant. Tamen coniecturæ etiam noſtræ ſua ratio eſt, & *Semeſtres militiæ* approbæ in hanc mentem. Reperio & *Tribunos cohortium* dici, vt in Cæſare: *Conſenſiſſe Gaditanos cum Tribunis cohortium*: an quia ſic in præſidia miſſis aut ſparſis Tribuni præerant? an mutatum aliquid poſt Polybium in numero Tribunorum? quod haud abſonum ſit, & Sociis iam admiſſis in legiones, aucti fortaſſe pro numero cohortium Tribuni. Sanè Scholiaſtes vetus illud Iuuenalis -- *curam ſperare cohortis*, explicat *Tribunatum militum*: & in Plinij Epiſtolis eſt, *Tribunus cohortis ſub claſſico fuerat*. Et in ſacrâ Domini hiſtoriâ, apud Ioannem: *Cohors ergo, & Tribunus, & miniſtri*. Et in Principum actis crebrò leges, *Tribunos Maurorum, Aſſyriorum, Vocontiorum*, ſociarumque gentium: etſi illi legionum ſemper honeſtiores. Ideò in epiſtolâ Valeriani, apud Vopiſcum: *Hoſpitia eidem, vt Tribunis legionum, præbebis*. Velleius Paterculus *functum ſe Tribunatu caſtrorum* cum ſcribit, an non hunc Tribunatum militum intellegit? ſed ideò ſic agnominat, vt à Plebeio & Vrbis diſtinguat. Niſi quis accipit de *Præfecturâ caſtrorum*. quod munus ſcimus tunc

Claud. cap. XXV.

Suetonij fortè correctio.

Tribuni cohortium.

I. Ciuil.

Sat. I.

Lib. III.

Tribuni caſtrorum.

tunc fuisse. Sanè *Tribunatus* vox laxâ notione vsurpari cœpta, & in variam administrationem aut præfecturam. vt *Tribunus stabuli, fabricæ, voluptatum*, & plura in æuo inferiore lecta tibi aut legenda. At tu Tribunos iam pernosti, si Munia breuiter addam & Ornamenta. Munia sunt Ius dicere. Liuius: *Tribunos & iura reddere in principiis sinebant, & signum ab eis petebant*. Isidorus: *Tribuni vocati, quòd militibus siue plebibus iura tribuunt*. Complectitur vtrosque, & militum, & plebis. Tertullianus alludit, dum quærit an militia Christiano conueniat *etiam caligata vel inferior, cui non sit necessitas immolationum, vel capitalium iudiciorum*. Ostendit Tribunos atque istos altiores gradus etiam de capite cognouisse: quod verum esse in Polybij de Castris cognosces. Secundò, Signum excubiis dant, Vigilias curant, munitiones, exercitia: atque alia in tempore *dicenda. Ornamenta sunt, Anulus aureus, quo ceteros milites non fas vti. Appianus: χρυσοφοροῦσι τῶν στρατευομένων οἱ χιλίαρχοι, τῶν ἐλαττόνων σιδηροφορούντων: *Aureos ferunt anulos inter militantes Tribuni, cùm alij inferiores ferreos gestent*. Quid ais Appiane? etiámne equites non gestant? Atqui notissima historia est de modiis anulorum à Magone in curiâ Carthaginensium excussis: quos nisi equiti etiam detraxerint, vnde ea copia? Imò verò illi gestarunt: nec negat Appianus, cuius dictio non nisi ad pedites producenda. Equites autem pari pænè loco & dignitate cum Tribunis. Hoc discrimen tamen sustulit diu pòst Seuerus Imp. qui inter alia militibus indulsit καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι, *etiam aureis anulis vti*, Herodianus in ipso. Fortasse & insigne alterum in veste, quam splendidiorem paullò gessisse vero assimile est: sicut & Centuriones ipsos. Liuius certè de Tribuno militum Decio: *Hæc omnia sagulo gregali amictus, Centurionibus item manipularium militum habitu ductis, ne ducem circumire hostes notarent, perlustrauit*. In Appiano est, Octauianum Cæsarem *vestes prætextas, & Senatoriam dignitatem in patriâ suâ cuique, obtulisse Tribunis & Centurionibus*, præmiorum loco. Τοῖς, inquit, λοχαγοῖς καὶ χιλιάρχοις περιπορφύρους ἐσθῆτας καὶ βουλευτικὴν ἐν ταῖς πατρίσιν ἀξίωσιν. Sed hoc per bella ciuilia, cùm omnia immodica, & pleraque iniusta. De more, sub Augusto & deinceps, tunica laticlaui fuit Tribunis, iis qui Senatorij gradus aut stirpis essent. Nec aliud, nisi quòd posteà *Apparitores* etiam reperio, sed ab Alexandro Principe sublatos. De quo Lampridius: *Apparitores nullos esse passus est. Tribunis aut Ducibus, nisi milites anteire noluit: iussitque vt ante Tribunum quattuor milites ambularent, ante Legatum decem*. Duces ibi Legati, quod ipse explicat: & ego iamnunc tangam. Ad hos enim eo.

Munia & officia Tribunorum.
Lib. XXVIII
Lib. IX.
De Idolol. cap. XIX.
*Lib. V.
Insigne eorum.
In Punic.
Lib. VII.
V. Ciuil.

DIALOG. X.

Sociorum Duces & Præfecti.

DEDI Proprios legioni duces, sed in Ciues, Peditesque tantùm: Equites & Socij supersunt, quos vnâ operâ nunc absoluam. Diuisi

per

per se, fateor: sed quia pauca de vtrisque dicenda, tractatione coniungam. De Equitibus, tu istæc in Polybio lege:

POLYB.

Παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς ἱππεῖς εἰς ἴλας δέκα διεῖλον. ἐξ ἑκάστης δὲ τρεῖς προκρίνουσιν ἰλάρχας. οὗτοι δ' αὐτοὶ τρεῖς προσέλαβον οὐραγούς. ὁ μὲν οὖν πρῶτος αἱρεθεὶς ἰλάρχης ἡγεῖται τῆς ἴλης. οἱ δὲ δύο δεκαδάρχων ἔχουσι τάξιν. καλοῦνται δὲ πάντες δεκουρίωνες. μὴ παρόντος δὲ τοῦ πρώτου, πάλιν ὁ δεύτερος ἰλάρχου λαμβάνει τάξιν.	*Equites similiter in turmas diuiserunt decem. Ex vnaquáque tres sumunt futuros duces. Istiipsi tres adsumunt Vragos, siue Tergiductores. Qui igitur primus electus est, imperat toti turmæ: reliqui duo Decurionũ locum tenent, atque adeò omnes Decuriones appellantur. Cùm primus autem non adest, secundus Præfecti turmæ locum adsumit.*

Pauca omnino hîc dicenda, & tota res clara. Ait:

„ *Tres sumunt duces.*] Sunt igitur triginta in decem Turmis: & dignum obseruatu est, quòd Turmas cum Cohortibus componunt & numero æquant: Decurias cum Manipulis. Duces igitur etiam totidem: nisi hoc discrimine, quòd vna turma vnum, non geminos, vt Manipulus habet. Quid autem opus geminare inter tam paucos? præsertim, cùm, vt addit,

Tot Turmæ quot cohortes: Decuriæ, quot Manipuli

„ *Istiipsi tres adsumant Vragos.*] Vel hinc liquere potest, rectè nos de Optionibus suprà in Centurionibus affirmasse. Nam quos eâdem voce hîc vocat *Vragos*, non est alios accipere quàm *Optiones*. Varro: *Primi singularum decuriarum Decuriones dicti, qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Quos hi primò administros sibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionem Tribuni faciunt.* Attende & examina. *Terni,* inquit, *Decuriones in singulis Turmis*: idem hic Polybius. *Ij,* addit, *primò administros sibi adoptabant, Optiones*: sunt palàm isti Vragi. Nam & Polybius ait, quòd ipsi sibi eos legebant. Sed Varro hoc amplius notat, immutatum posteà esse, & Tribunos militum Optionatus iam istos dedisse. Idque *propter ambitionem,* inquit: quia honos scilicet in eo & præmium. quod *M. Cato in eâ quam habuit apud equites* scripsit, apud Festum: *Maiores seorsum atque diuersum pretium parauere bonis atque strenuis, Decurionatus, Optionatus, Hastas donaticas, aliósque honores.* Titulus ipse Orationis ad equites est, & res tota.

Optiones in equitibus.

IV. de L.L.

Optionatus, ipsum munus.

„ *Qui primus electus est, imperat toti turmæ.*] An igitur alio & Præfecti nomine

nomine dictus? negat statim Polybius, & omnes Decuriones ait appel- *Decurio*
latos. Etiam Vegetius: *Turmæ qui præest, Decurio nominatur. Vt enim cen-* *etiam Turmæ.*
tum pedites ab vno Centurione, sic triginta duo equites ab vno Decurione Lib. II.
sub vno vexillo reguntur. Vbi tamen notandum, mutatum iam in nume- cap. XIV.
ro, nec tres sed vnum fuisse, nomine tamen prisco. Nam vt illa ætas Manipulos in pedite sustulit, sic etiam Decurias in equite neglexit. Amplius ait *sub vno vexillo.* Ergo quæque Turma vnum signum: non etiam quæque Decuria aut dux, vt in pedite factum. Nota, quia Polybius non dixit.

„ *Cùm primus autem non adest, secundus.*] Idem est, quod in Centurionibus. Sed hoc quæro & velim scire, an in ipsis Turmis non etiam ordo? *Ordo in*
vt alia prima fuerit, alia secunda, sic deinceps? necessum hoc est. Et si fuit, *Turmis.*
an non inter Decuriones ipsos? vt dignissimus sit, qui primæ, & sic reli- *Et Decu-*
quis, vt in Centurionum serie? id quoque opinor: non dictum tamen, *rionibus.*
quia à se videbatur notum.

„ *Præfecti turmæ.*] Ne te vox fallat, non existimo Latinis sic dictum. Reddidi quod in Græco est, ἴλαρχης: quâ voce aliquoties hîc vtitur, & reliquos etiam duos sic appellat. At Romani in suis Turmis non agnouerunt nisi Decuriones. Quid socij? liquidò nescio: neque adfirmem an *Præfecti*
habuerint diuisiones istas tam varias in vnâ Turmâ. Præfectos habuisse, *Turmæ.*
hoc nunc memini legere: vt in Floro: *Frentanæ Turmæ Præfectus Obsi-* Lib. I.
dius. Si tamen & Decuriones suos; quia Turmæ maiores, plures scilicet cap. XVIII.
in vnâ Decuriâ. Hæc de Ciuibus. in Sociis nihil inuenio distinctè, præter hoc in Polybio. Tu lege:

Ἀθροισθέντων δὲ καὶ τῶν συμμάχων ὁμοῦ τοῖς ῥωμαίοις, τὴν μὲν οἰκονομίαν καὶ τὸν χειρισμὸν ποιοῦνται, τούτων αὐτῶν οἱ καθεσταμένοι μὲν ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἄρχοντες, προσαγορευόμενοι δὲ πραιφέκτοι, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες.

Iunctis congregatisque sociis vnà cum Romanis, horum quidem ordinationem & gubernationem habent à Consulibus constituti duces, qui Præfecti appellantur, duodecim numero. POLYB.

„ *Iunctis congregatisque sociis vnà cum Romanis.*] Iis videlicet sociis, qui iungi duabus legionibus & vni Consuli debebant.

„ *Horum quidem ordinationem.*] Spectat eò, vt velit dispositos per co- *Præfecti*
hortes, centurias, discretosque esse nutu Præfectorum, sicut ciues Tri- *ordinant socios.*
bunorum. Sed & iidem minores duces, id est Centuriones & Turmarum Præfectos, videntur designasse.

„ *A Consulibus constituti.*] Hoc valdè ad rem Romanam & securita- *A Consuli-*
tem pertinet, vt arbitrio Consulū sint facti præcipui duces. Ideò non pla- *bus Præfecti.*

cet quod Lascaris vertit, *constituti à sociis Principes:* inductus verbis, opinor, quæ *suprà aliter explicaui. Ego verò malo ipsos Consules, & mecum Polybius: ad Græca appello. Hoc, vt dixi, è re contra omnem motum aut rebellionem; vt sociis duces Romani dederint, non altos scilicet, aut animorum plenos, suspectos, aut parum fideliter Romanos.

*Lib. I. Dial. VII.

Varij Præfecti.

„ *Qui Præfecti appellantur.*] Passim leges, atque etiam Præfectos Alarum aut cohortium, sed qui diuersi ab istis. Nam hi nostri, vt numero, sic iure & potestate Tribunis pares, & qui eadem omnia in Socios vsurpabant, quæ isti in ciues. Ipsos Præfectos Cohortium puto inferioris æui esse, cùm sociis in ciues receptis Auxilia instituta. De Alis ambigo, an olim habuerint: sub Augusto quidem. de quo Suetonius: *Militiam auspicantibus non Tribunatum modò legionum, sed & Præfecturas Alarum dedit, ac nequis expers castrorum esset, binos plerumque Laticlauios præposuit singulis Alis.*

Cap. XXXVIII.

DIALOG. XI.

De Legatis, qui Imperatoribus attributi.

COMMVNES nunc duces profero, qui non huic aut illi parti, sed omnibus copiis præfecti. Talium duo genera, Legati & Imperatores. De Legatis, vetus est: etsi non tam ad imperandum primò instituti aut missi, quàm ad consulendum. Missi dico. quia hinc videtur ipsum nomen, quòd Senatus quosdam è primoribus in castra & ad Ducem legabat, militiæ gnaros, quorum operâ & consilio vteretur. Dionysius largiter explicat de L. Siccio, quem Decemuiri ex vrbe hoc prætextu & titulo miserunt in castra, fraude illic, vt putabant, tollendum. Dederunt autem ei, vt inquit, ἐξουσίαν πρεσβευτικὴν, *potestatem Legati*. tum subiungit: Ἔστι δὴ πάντων τιμιώτατόν τε καὶ ἱερώτατον ὁ πρεσβευτὴς παρὰ ῥωμαίοις, ἐξουσίαν μὲν ἄρχοντος ἔχων καὶ δύναμιν, ἀσυλίαν δὲ καὶ σεβασμὸν ἱερέως: *Est autem omnium res honoratissima & sacerrima apud Romanos, Legatus. vim quidem ac potestatem Imperatoris habens, sanctitudinem verò & venerationem sacerdotis*. Vides nomen explicari: quod etiam Græci veteres ita seruant. Dionysius hîc πρεσβευτάς: Polybius ante eum semper, & cum additione interdum πρεσβευτὰς καὶ συμβούλους, *Legatos & Consiliarios*, muneri scilicet eorum explicando. Iam olim in re Romanâ fuerunt, & quidem supra Tribunos. Liuius: *Concurrunt ad eum* (Appium Consulem) *Legati Tribunique monentes*. Idem: *Dictator Mamercus Aemilius Legatos se sequi iussit Quinctium Capitolinum & Fabium Vibulanum*. Vbi de ratione constituendi etiam notes, & videntur ipsi Duces elegisse. Hîc de Dictatore, de Consulibus Sallustius: *Calpurnius Consul, parato exercitu, legat sibi homines nobiles.* Cicero ad Atticum: *Dolabella me sibi legauit.* & alibi exempla. Imò verò proprium hoc Consulum fuisse dixeris, & eos Prætoribus quoque Legatos nominasse. Polybij verba eò ducunt, in Fragmento belli Hispaniensis. vbi narrat *tantùm fuisse eius terrorem, ob ferociam*

Legati vnde dicti.
Caussa & institutio.

Lib. XI.

Vetus ea res.
Lib. II.
Lib. IV.
Quis elegerit? Consules ipsi.
In Iug.
Περὶ πρεσβ. CXLI.

ferociam gentis & discrimina, ὥστε μήτε χιλιάρχους προπορεύεσθαι πρὸς τὴν ἀρχὴν τοὺς ἱκανούς, μήτε τοὺς εἰσφερομένους ὑπὸ τῶν ὑπάτων πρεσβευτὰς ὑπακούειν, οὓς ἔδει πορεύεσθαι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ: *Vt nec Tribuni satis multi prodirent ad magistratum capiendum, neque nominati à Consulibus Legati obedirent, quos oportebat cum Prætore ire*. Quod tamen ita verum censeo, vt consilium consensusque interuenerit Patrum. Liuius: *Senatus Cn. Seruilio Consuli negotium dedit, vt is in Macedoniam quos L. Aemilio videretur, legaret*. Et Cicero in Vatinium, hoc maximè ei obiicit, quòd morem hunc violarit. *Audire de te cupio, quo tandem S.C. legatus sis. Ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo vnquam ademit, vt legati ex eius ordinis auctoritate legerentur?* Etsi reuera alij quoque neglexerunt, & idem Cicero in Sextianâ: *Quos Legatos non modò nullo S.C. sed etiam repugnante Senatu, tute tibi legasti.* Magna autem hæc dignitas, vt Dionysius exposuit: & munus eorum consulere, administrare, præesse, & vno verbo, vicariam operam Imperatori dare. Varro: *Legati qui publicè lecti* (nota *publicè*: ergo à Patribus.) *quorum operâ consilióque vterentur peregrè magistratus; quíve nuncij Senatus ac populi essent*. Eosdem Cicero appellauit, *nuncios pacis ac belli, curatores, interpretes, bellici consilij auctores, ministros muneris prouincialis*. Larga ergo potestas, sed tamen Imperatori deuincta, eique obnoxia. Cæsar: *Aliæ sunt Legati partes atque Imperatoris. alter omnia agere ad præscriptum; alter liberè ad summam rerum consulere debet*. Atque eâ re idem alibi scripsit, *Fiduciariam operam obtinere Legatum*: scilicet quòd reuocetur, cùm vult is qui dedit; propriam, & à se non habet. Cùm tamen habet, imperat, & imperij insignia etiam sumit. Liuius de Pleminio Scipionis Legato: *Sine respectu non maiestatis modò, sed etiam humanitatis, in Legatum impetum, lictoribus priùs indignum in modum mulctatis, faciunt*. Vides lictores habuisse. Et Cicero de Verre Legato Dolabellæ Proconsulis: *In Achaiam sumptu publico & legationis nomine, cum imperio & securibus missus est*. Quod tamen obtinuisse modò censeo, cùm absens Consul aut Proconsul, atque ipse sustineret eius vicem. De numero eorum, parùm certum est. plures paucioresque fuerunt. vt Senatui visum, & vt bellum aut res poscebat. Plerumque tamen pro numero legionum adtributi, atque ita Polybius mox in re castrensi, *duos* eos agnoscit in legionibus binis; & ferè sic obseruabis. Sub Principibus quidem duo genera Legatorum facta: *Consularis* & *Prætorij*. Quorum ille toti exercitui præesset; isti legionibus singulis: idque Augusti inuento. Quasi enim vnus ille iam Imperator esset, rem administrabat per legatos: nec aliter dicebantur: eoque nec triumphi ius habebant, cùm omnia gererent auspiciis alienis. In Tacito atque illis scriptoribus hoc perpetuum: in quibus crebrò legas *legatos Consulares*, aut compendio *Consulares*: itemque *Legatos prætorios*, siue *Legionum*. A Dione tota res explicata oratione Mæcenatis, & alibi. vocatque hos posteriores ὑποστρατήγους καὶ ὑπάρχους, *Sub-prætores aut Sub-præfectos*: qui ipsi posteà *Duces* Latinis dicti. Apud Sui-

Sed scito aut consensu Patrum. Lib. XLIV.

Eorum munia.

In Vatin.

Potestas restricta. III. Ciuil.

II. Ciuil. *Interdum imperant.* *Cum insignibus.* Lib. XXIX.

Quot Legati. *Singuli ferè singulis legionibus.*

Duplices, sub Imperatoribus.

Lib. LII. & LIII.

Duces pro Legatis.

dam aliquis ſcriptor: Ἐρρύετο τὴν πόλιν ἔνδον ἐξεταζόμενος φορτουνίων ὑποστράτηγος τῶν ἐπὶ τῆς Μυσίας, οὓς δοῦκας καλοῦσι: *Liberauit vrbem intus quæſitus Fortunio, Legatus copiarum Myſiæ, quos Duces appellant.*

DIALOG. XII.

De Imperatore ipſo: Ductu & Auſpiciis. Lictores, Paludamenta, Equi eius.

Imperator. AT ſupremus & communiſſimus, vt ſic dicam, ducum, ipſe Imperator, à quo ciues, ſocij, equites, pedites; denique omnes & omnia
Ductus & Auſpicia. pendent. Ille eſt qui non ductum ſolùm, ſed auſpicia etiam habet. Diſtincta enim iſta, & Suetonius benè de Auguſto: *Domuit autem partim*
cap. XXI. *ductu, partim auſpiciis ſuis.* Ductu, cùm ipſe interfuit: auſpiciis, cum illo mandante alius, & fortunam ac deos ſuos (loquamur cum priſcis) commodante. Horatius pulchrè ad Auguſtum, de priuignis:

Lib. IV. Od. XIV.
Te copias, te conſilium, & tuos
Præbente diuos.

Significat ipſos duxiſſe, hunc direxiſſe & iuſſiſſe. Idem Ouidius clarè de Tiberio, ad eumdem Auguſtum:

Lib. II. Triſt.
Per quem bella geris, cuius nunc corpore pugnas,
Auſpicium cui das grande deoſq́; tuos.

Sed & Curtius hoc loquendi genus ad res Græcanicas tranſtulit, & ſic
Lib. VI. apud eum Alexander: *Quorum alia ductu meo, alia imperio auſpicióque*
Veterum hic religio. *perdomui.* Sumptum autem à more veteri, quo omnia geſta auſpicatò, & præſertim in bellis. Cicero: *Rem bellicam maiores noſtri adminiſtrari, niſi*
I. De Diuinat. *auſpicatò, noluerunt.* Et Liuius prœlio Allienſi, vt nouum, & triſte prodigium habet: quòd *nec auſpicato, nec litato inſtruunt aciem.* Denique ſæpè apud eum alioſque mentio, *Conſules auſpicio operam dediſſe.* Nec aliâ
Augurale. fini in caſtris ipſum *Augurale,* & iuxta Prætorium ſitum. Hæc olim ita,
II. De Nat. deor. & ſeriò ſeruata, poſteà non niſi imago & nomen manſit. Cicero: *Veritas*
Poſteà hæc imaginaria. *auſpiciorum ſpreta eſt, ſpecies tantùm retenta. itaque maximæ reip. partes, in his bella, quibus reip. ſalus continetur, nullis auſpiciis adminiſtrantur.* Quid verò mirum, cùm pleraque iam à Proconſulibus aut Proprætoribus ad-
II. De Diuinat. miniſtrarentur, quibus ea nulla? Idem Orator: *Quàm multi anni ſunt, cùm bella à Proprætoribus & Proconſulibus adminiſtrantur, qui auſpicia*
Soli magiſtratus auſpicia habent. *non habent?* Cauſſa, quia ſoli magiſtratus auſpicia habebant, atque ea *domo, Latinis feriis actis, ſacrificio in monte perfecto, votis ritè nuncupatis, ſecum ferebant, nec priuatum auſpicia ſequebantur.* Hoc ita Liuius de Fla-
Lib. XXII. minio, qui ante initum Conſulatum, malo nouoque exemplo, vrbe abierat. Etſi tamen res neglecta, nomen manſit: & P. Scipio quoque ea ſibi vindicat, qui ſine vllo magiſtratu, Proconſule in Hiſpaniam miſſus. Ita
Lib. XXVIII enim ad ſeditioſos milites: *Qui mihi nec hodie quidem ſcire videmini quò amentiæ progreſſi ſitis: quid facinoris in me, quid in deos ſacramenti te-*
Dilatatio vocis. *ſtes, quid aduerſus auſpicia ſub quibus militatis, auſi ſitis.* Atque adeò *Auſpi-*
III. Ann. *cium* ſimpliciter pro *imperio.* vt apud Tacitum: *Druſus vrbe egreſſus, re-*
petendis

petendis auspiciis, mox ouans introiit. Resumpsisse imperium Proconsulare significat, quod ingressu amiserat: nec ipsa auspicia fas capere extra vrbem. Summus igitur Dux, cui auspicium siue imperium: eiusque insignia lictores cum fascibus, atque ij paludati. Ita enim ad bellum egredi solent. Silius de Varrone Consule: *Insignia Imperatoris. Lictores paludati.* Lib. IX.

Isque vt Varronem procul inter prœlia vidit,
Et iuxta sagulo circumuolitare rubenti
Lictorem, Nosco pompam atque insignia, nosco:
Flaminius modò talis, ait.

Lictorem facit in rubenti sagulo ire, id est paludamento. Quin ipse Dux talis. Liuius iam olim de Fabio ad Cremeram ituro: *Consul paludatus egrediens, in vestibulo omnem gentem suam videt.* Varro: *Paludamenta sunt ornamenta & insignia militaria. Ideò ad bellum cùm exit Imperator, & lictores mutant vestem, & signa incinuerunt, paludatus dicitur proficisci: quæ propterea quòd conspiciuntur qui ea habent, ac fiunt palàm, paludamenta dicta.* Obserua inibi ritum (nescio an alibi lectum) quòd etiam tubæ tunc incinuerunt, & ad eas facta profectio. Nisi fortassis huc referendum eiusdem Varronis Fragmentum in Nonio: *Toga tracta est, & abolla data est ad turbam, vbi ferà militià in munera belli vt præstarem.* Legerem, *ad tubam*, pro hoc ritu; & mox *vrbi ferâ*: eò pronior, quòd Nonius inibi explicat *Abollam, vestem militarem*. Diceret igitur Varro, aut quicumque ille apud Varronem, togam sibi extractam, & paludamentum datum, incinente tubâ. Tale in Sallustio: *Togam paludamento mutauit.* Et exempla plurima de hisce paludatis: cur obuia ingeram? nec temporis huius est, nec mei moris. Vnum Senecæ non transeo, quem & viri docti ereptum nobis iuêre aut inuersum. Scripserat ille, in detestationem publicarum cædium: *Ex Senatusconsultis plebísque scitis scelera exercentur, & publicè iubentur vetita priuatim. Quæ commissa capite luerent, eadem quia paludati fecêre laudamus.* Nihil clarius ad hunc ritum. At quidam immutarant, *palàm fecere.* quos secutum te M. Antoni nollem, qui Senecam iudicio tuo reformasti nuper. & (liberè dicam) sæpè tuo. Libris & membranarum fidei plus aliquid datum oportuit. Quid autem propriè *Paludamentum?* Varro dixit, *insignia & ornamenta militaria*. Militaria inquam, ne solorum Imperatorum censeas. Itaque & in Lucillij versu legas:

Paludamẽtum ducis. Lib. III. Lib. VI. de L.L. *Ad tubam exibat.* In Abolla. *Senecæ sua lectio asserta.* Epist. XCVI *Paludamẽtũ, sagũ est. Vulgarium etiam militum.*

Ponè paludatus stabat rorarius velox.

Nempe sagulo militari amictus. & *Saliæ paludatæ* in Festo, sic ornatæ. Liuius de Curiatio è trigeminis cæso: *Cognito super humero fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat.* Sagum est: & suprà Silius *Sagula* lictoribus dat, *paludatis*. Item Cicero: *Togulæ lictoribus ad portam præstò fuerant, quibus illi acceptis sagula reiecerunt.* In ipso Imperatore *Sagum* aut *chlamydem* scriptores vtriusque linguæ passim appellant. Scholiastes Iuuenalis, in illud: *Cúmque paludatis ducibus:*] *Euntibus ad militiam,* inquit, *chlamydatis scilicet.* Plinius Agrippinam Claudij, in emissione lacus Fu-

In Saliæ. Lib. I. In Pison. *Chlamys dicitur.* Sat. VI.

Lib. XII. cini præſidentem, *paludamento auro textili* induit: Tacitus in eapſe re, *chlamyde auratâ*. Plutarchus & Dio χλαμύδα στρατηγικὴν vel στρατιωτικὴν non ſemel vertunt: id eſt, *chlamydem Imperatoriam*, vel *militarem*. Quæ *Forma paludamenti.* eius forma? lapides dant, & mox effigiabo: ſed & Strabo indicat, cùm Lib. I. ſcribit χλαμυδοειδὲς εἶναι σχῆμα τῆς γῆς τῆς οἰκουμένης: *Chlamydis figura terram habitatam eſſe*, id eſt, vt addit, extremis longitudinis vtrimque anguſtis, latioribus imis. Talis facies: at color in Imperatorio eximius, & qui-*Coccum ei proprium.* dem è cocco. Plinius: *Coccum imperatoriis dicatū paludamentis*. Et Silius:

At contrà ardenti radiabat Scipio cocco.

Iſidorus: *Paludamentum pallium fuit Imperatorium, cocco, purpurâ, & auro diſtinctum.* Non credimus illi de auro, pro veteri quidem more: atque hoc reſeruatum triumphis. Ab hoc colore *Puniceum* dixerunt, ſiue *Puni-*In Epod. *cum*, vt Horatius: *Terrâ maríque victus hoſtis Punico*

Horatius explicatus. *Lugubre mutauit ſagum.*

De M. Antonio Imp. qui victus ab Auguſto ad priuatum & triſtem ſe habitum dedit. Græci φοινικίδα crebrò. Plutarchus de Craſſo pugnaturo in Parthos: Λέγεται δὲ ἡμέρας ἐκείνης οὐχ ὥσπερ ἔθος ἐπὶ ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι: *Dicitur autem eo die, non vt mos eſt Romanorum Imperatoribus, in puniceâ veſte progreſſus, ſed atrâ.* Idem de Lib. I. eodem Valerius: *Ducturus erat à carris aduerſus Parthos. ei pullum tradi-*cap. VI. *tum eſt paludamentum, cùm in prælium exeuntibus album aut purpureum dari ſoleat.* Atque habent hoc vterque inter triſtia omina. Sed quod de *Albũ etiam paludamentum.* *albo* etiam eſt in Valerio, nouum eſt: ſed verum. Nam etſi puniceo creberrimè, tamen & illo interdum vſi. Hirtius de Scipione Imp. in Africâ: Bello Afric. *Cùm ſagulo purpureo ante aduentum regis vti ſolitus eſſet; dicitur Iuba cum eo egiſſe, non oportere illum eodem veſtitu vti atque ipſe vteretur. Itaque factum eſt illicò, vti Scipio ſeſe ad album veſtitum transferret.* At de altero colore teſtimonia magis firmant. In Silio:

Lib. III. *—— humeroq́; refulget*

Sanguinei patrium ſaguli decus.

De Sempronio Conſule. Dio Caſſius alibi de Cæſare, quem Alexandri-Lib. XLII. ni natantem ex paludamento nouerant, ἁλουργὰ ἱμάτια, *purpureas veſtes* Lib. XLVI. dixit. & alibi de Vibio Panſâ exituro in Antonium, *hominem qui puniceam ei veſtem adferebat, prolapſum in effuſo ſanguine cecidiſſe, & veſtem maculaſſe.* Id quoque inter triſtia omina. & quod de ſanguine ait, ſcito ſa-*Vota & ſacra Imp. exeunte.* crificiorum fuiſſe, quia inter vota & immolationes exibant, & tunc veſtem hanc capiebant. Cicero in Verrem: *Cùm paludatus exiſſet, votaq́; pro imperio ſuo, communiq́; populi Romani nuncupaſſet.* Liuius: *P. Sulpi-*Lib. XXXI. *cius ſecundùm vota in Capitolio nuncupata, paludatus cum lictoribus ab vrbe profectus.* Quæ profectio etiam celebris eſſe ſolet frequentiâ dedu-*Deductio eorum.* Lib. XLII. centium proſequentiumque. Idem Liuius: *P. Licinius Conſul, votis in Capitolio nũcupatis, paludatus ab vrbe eſt profectus. Semper quidem ea res cum magnâ dignitate ac maieſtate geritur, præcipuè tamen conuertit oculos animoſque, cùm ad magnum nobilémque aut virtute aut fortunâ hoſtem euntem*

tem Consulem prosequuntur. Contrahit enim non officij modò cura, sed etiam studium spectaculi, vt videant ducem suum, cuius imperio consilióque summam remp. tuendam permiserunt. Tangit hunc morem Cicero in Gabinium & Pisonem: *An cùm proficiscebamini in prouincias paludati, Consules vos quisquam putauit? Itaque, credo; si minus frequentiâ suâ vestrum egressum ornando atque celebrando, at ôminibus saltem bonis, vt Consules, non tristissimis, vt hostes aut proditores, prosequebantur.* Atque hæc paludamenta siue insignia lictorum, & ipsius Imperatoris, fuerunt: addo & in equis eius tale aliquid vsurpatum. Tacitus: *Turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retrò euasit.* Quod ille inter omina aduersa refert Cæsennio Pæto facta, expedienti in Parthos. Nec alium sanè equum intellegit, quàm Imperatorium, quem vnum pluréſve insignibus istis ornabant. Plutarchus de Crasso, item in Parthos: ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κεκοσμημένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον, ὑποβρύχιος ἠφανίσθη: *Equus vnus ex Imperatoriis, splendidè ornatus, per vim abstracto rectore in ipsum flumen, statim demersus disparuit.* Nec scio an ad hunc ipsum hoc Cæsaris non referam: *Pompeius iam cùm intra vallem nostri versarentur, equum nactus, detractis insignibus Imperatoriis, decumanâ portâ se ex castris eiecit.* Ambiguum enim est, vtrùm sibi detraxerit insignia, an equo, an potius vtrique. Et quæ hæc insignia? phaleræ & aurum, fortasse & coccineum stratum. Priora de eodem Pompeio lego, bello in Sertorium, cùm in manus penè hostium venisse Plutarchus narrat: nisi quod equum eius diripuerunt, χρυσῷ κεκοσμημένον καὶ φαλάρων ἀνάπλεων: *auro ornatum & faleris plenum.* Sed & Iulius Obsequens prodigium triste Vibio Pansæ factum scribit, quòd *equus faleratus in ipsius conspectu festinans concidit.* Denique hunc talem inter imperij insignia Dionysius ponit, de L. Quinctio Dictatore ad aratrum capto: Ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένους εὐπρεπέσι προσῆγον, καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις, ἐσθῆτάς τε ἁλουργὰς, καὶ τὰ ἄλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς: *Equos ipsi phaleris decoris ornatos admouerunt, & secures cum fascibus, vestésque purpuratas; & alia imperij insignia.* Ac vidi in columnâ illâ Traiani, cùm in Italiâ essem, hos tales exstare sculptos, & haud longè Principem à Stratoribus duci. An non apud Græcos simile? De Alexandro quidem Curtius scripsit, Taxili inter alia dona misisse *triginta equos ex suis, cum iisdem insignibus, quis assueuerant cùm ipsum veherent.*

Orat. in Pison. — *Equi Imperatorij.* — Lib. XV. — III. Ciuil. — *Phaleræ in eis:* — *Et coccum.* — Lib. X. — *In regibus tale aliquid.* — Lib. VIII.

Et iam decurri secundum hoc velut spatium *Ordinis*, in meo missus fessus sum, & interiungam. AVD. Non licebit etiam de *Armis?* LIPS. Non nunc, frustrà reuocas. Sol tua vota non audiit, inclinauit. & is cum Homero nos monet,

Ὥρη μὲν πολέων μύθων, ὥρη δὲ καὶ ὕπνου:
Tempus sermonis varij, tempus quoque somni.

Abi, cras redi. Quid etiam hæres? AVD. Saltem, quod in primo sermone, da summulam. LIPS. Benè mones, cape.

TABV-

IMP. PALVDATVS.
EQVI IMPERATORII

TABVLA ORDINIS IN MILITIBVS.

MILITES DVPLICES sunt:

- CIVES, *quæ Legio dicitur: & habet*
  - EQVITES *trecentos, vnius omnes generis: diuisos in turmas decem: & has hominum triginta.*
  - PEDITES *quater mille ducentos. Atque hi sunt quatuor generum,*
    - VELITES, *mille ducenti: diuisi æqualiter per reliqua genera & manipulos, in quoq; horum quadraginta.*
    - HASTATI, *totidem. diuisi in decem manipulos, singulos hominum* CXX. *Manipulus Ordines siue Centurias duas habet, hominum* LX.
    - PRINCIPES, *numero & diuisione pari.*
    - TRIARII, *numero dimidiato, id est sexcenti. Diuisio eadem, Manipuli & Ordines dimidiati.*
    - *Isti omnes rursus, iuncti diuiduntur in Cohortes decem, quæq; habet tres Manipulos: Hastatorum, Principum, Triariorum singulos: & Velites Manipulis suis adiunctos. Ergo sunt hominum quadringentorum viginti.*
- SOCII, *quæ Ala dicitur, aut Cornu: & habet*
  - EQVITES *numero duplo, id est sexcentos. diuiduntur in*
    - EXTRAORDINARIOS, *qui sunt ducenti: ex his vna Turma, id est, quadraginta* ABLECTI.
    - ALARES, *qui sunt quadringenti. Diuiduntur in decem Turmas, singulas hominum* XL. Nota, *Sociales Turmas decuriâ excedere Ciuiles.*
  - PEDITES, *quater mille ducentos, vt plurimùm.* Sunt duo genera.
    - EXTRAORDINARII, *numero octingenti & quadraginta. Sunt Cohortes duæ hominum trecentorum trigintasex: & vna dimidiata, hominum centum sexagintaocto in* ABLECTOS.
    - ALARES, *numero ter mille trecenti sexaginta. Diuiduntur vel in Manipulos fortasse & Genera, ritu Ciuium; vel dumtaxat in Centurias & Cohortes.* Cohortes singulæ erunt, *trecẽtorum trigintasex; minores quàm Ciuiles.*

TABVLA ORDINIS

IN DVCIBVS.

DVCES sunt duplices:

- PROPRII vt sunt
  - CENTVRIONES, *in Manipulis. Ordo & diuisio eorum per Genera, Velitibus exceptis. Sunt*
    - HASTATORVM, *decem paria. duo primi, duo secundi, vsque ad Decimum: & pro numero, ordo est dignitatum. Honestior in eodem pari, ille qui priori Centuriæ præest, siue dextræ.*
    - PRINCIPVM, *numero & ordine ijsdem.*
    - TRIARIORVM, *numero & ordine ijsdem, nisi quòd hic Primopilus, caput & dux Legionis. is Primus Centurio dicitur, & Aquilæ præest. Sunt ergo in vniuersum Centuriones sexaginta, & totidem Succenturiones, siue Optiones.*
  - *Quod ad* EQVITES *ciuium aut sociorum, per Turmas singulas habent tres Decuriones. Sunt ergo Decuriones in Alâ triginta, & totidem Optiones.*
  - TRIBVNI, in vnâquâque Legione, *sunt numero seni, & totidem Præfecti in quâque Alâ sociali siue Cornu.*
- COMMVNES, vt sunt
  - LEGATI, *consilij caussâ adiuncti, & auxilij ad imperandum. Sunt ferè bini apud Polybium, aliàs plures, & mox pro numero legionum.*
  - IMPERATOR *summus, cui ius in omnes.*

IVSTI

IVSTI LIPSI
DE MILITIA ROMANA
LIBER III.

DIALOGISMVS I.

Ad Arma ventum. De Velitibus prædictum, eorumque origine. tum Hastis eorum, Parmâ, Galeâ.

DIE tertio conuenimus, & statim à cibo: Ego orsus sum, Benè maturè te sistis, nec es è fœmineâ stirpe. AVD. Quid iam? LIPS. Nam eas è morâ natas, dixit Plautus: at tu videris potiùs è Metellis. AVD. Iterùm hæreo. LIPS. Quia enim *Celeris* cognomentum scis adhæsisse istis. AVD. Velim tibi, & statim venias quò te voco! LIPS. Quò istuc? AVD. Rogas? ad Circum nostrum, ad peragendos Martiales illos ludos. LIPS. Hodie adfatim talium, nec aliud crebrius in hoc mundi theatro. Galliam triplicem vide: ardet, imò extinguitur per pessima bella, & vetus illa gloria abit in fauillas. Europam totam: hostis barbarus imminet, & ille ab Asiâ tyrannus cathenas minatur perpetuæ seruitutis. Itaque bella si vis, habes. AVD. Apage talia. nec vera & acria illa volo; sed hæc imaginaria, & quæ sensum ab iis abducant. LIPS. Non nego hunc quoque fructum esse in hisce studiis. & vt grauiora illa firmant in malis animum, sic hæc auocant & in se figunt. Ergo ad *Arma* imus? AVD. Imus. *Arma, arma*. LIPS. Tu quoque canis bellicum? multæ hodie eiusmodi faces, vtinam vel aquis Stygiis restinguendæ! Sed ARMA tertia pars facta nostri sermonis, & incluseram definitionis apertis verbis: MVLTITVDO IN ARMIS. Frustrà enim Dilectus & Ordo, nisi & hæc adsint, ac prompto iam pugnare militi, dent quo pugnet. Arma igitur duplicia: *Ad petendum*, *Ad tegendum*. Illa *Tela* propriè, & hæc *Arma*. Sed Polybius in exsequendo discrimen hoc non seruat: seiungit ipse & describit secundùm Genera militum, quæ dixi. Dat primò Velitibus arma sua, tum reliquis: & vtraque illa mixtìm pandit. Videamus, lege.

Καὶ τοῖς μὲν νεωτάτοις παρήγγειλεν μάχαιραν φορεῖν, καὶ γρόσφους καὶ πάρμην. ἡ δὲ πάρμη καὶ δύναμιν ἔχει τῇ κατασκευῇ, καὶ μέγεθος

Et iunioribus quidem mandabāt gladium ferre, & hastas, & parmam. Parma autem & firmitatem habet à structurâ, & magnitudinem POLYB.

ἀρκοῦν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. περιφερὴς γὰρ οὖσα τῷ σχήματι, τρίπεδον ἔχει τὴν διάμετρον. προσεπικοσμεῖται δὲ καὶ λιτῷ περικεφαλαίῳ, ποτὲ λυκείαν, ἤ τι τῶν τοιούτων ἐπιτίθεται, σκέπης ἅμα καὶ σημείου χάριν, ἵνα τοῖς κατὰ μέρος ἡγεμόσι προκινδυνεύοντες ἐρρωμένως καὶ μὴ διάδηλοι γίνωνται. τὸ δὲ τῶν γρόσφων βέλος ἔχει τῷ μὲν μήκει τὸ ξύλον, ὡς ἐπίπαν δίπηχυ, τῷ δὲ πάχει δακτυλιαῖον. τὸ δὲ κέντρον, σπιθαμιαῖον, κατὰ τόσον ἐπιλεπτὸν ἐξεληλασμένον καὶ συνωξυμμένον, ὥστε κατ' ἀνάγκην εὐθέως ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμβολῆς κάμπτεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι τοὺς πολεμίους ἀντιβάλλειν. εἰ δὲ μή, κοινὸν γίνεται τὸ βέλος.

quæ sit tegendo. Cùm enim formâ rotundâ sit, tripedalem habet dimensionem. Adornatur præthereà & simplici tegmine capitis. atque est cùm lupinam aut tale aliquid imponit, tutelæ simul & signi caussa, vt ductoribus ordinum cùm strenuè aut aliter pugnauerint possint innotescere. Telum verò, quod Grosphos vocamus, habet in longitudine quidem plerumque duorum cubitorum, in crassitie verò vnius digiti. Ferrum est vnius spithamæ, atque adeò extenuatum & in aciem productum, vt necessariò statim à primo iactu inflectatur, nec possint hostes retorquere. Nisi id sit, commune fiat hoc telum.

Ad verba ipsa priusquam venio, est quod prædicam. Velitibus arma hîc assignantur, sed quibus? propriè dictis. Nam ecce commune nomen est *Leuis armatura*: sed eius plura genera siue partes, vt *Rorarij*, *Accensi*, & quos *Velites* nunc dico. Illi priores duo, in *Veteri* leui armaturâ fuerunt; isti postremi in *Nouâ*. Hoc attende, & scito. nouum totum istud de Velitibus fuisse, & anteà *Funditores*, *Iaculatores*, *Sagittarios*, & id genus in vsu habuisse, quos duobus illis nominibus dicebant. Credo me alibi explicaturum: nunc hoc imbibe, mansisse illos ad bellum Punicum secundum, quo Velites instituti. Anteà perrarò id nomen in Romanâ re aut historiâ leges: nec certè proprio isto nostro sensu. Sed tunc, inquã, instituti * obsidione Capuæ, & rem notabilem Liuius aliique notant. Cùm Romani, inquit ille, ab equitatu Campano (cui hodie quoque meritissima gloria) plerumque vincerentur, ægrè generosis animis fuit, & *quod viribus*

Leuiũ militum plura genera. Veteres, Et Noui.

Velites quando primum.

** Anno vrbis* DXLII.

Lib. XXVI.

bus deerat, arte æquauerunt. Ex omnibus legionibus iuuenes electi sunt, maximè vigore & leuitate corporum veloces. Eis parmæ breuiores quàm equestres, & septena iacula quaternos longa pedes data, præfixa ferro quale hastis velitaribus inest. Eos singulos in equos suos accipientes equites assuefecerunt & vehi post sese, & desilire perniciter, vbi signum datum esset. Inde equitatu quoque superior Romana acies fuit. Institutum vt Velites in legionibus essent. Habes institutionem, caussam, & armaturam. Nec scio an exemplum non sit à Germanis nostris aut Gallis, quibus iam olim & diu antè id factitatum. Ipse Liuius: *Galli inter equites raros sagittarios expeditósque leuis armaturæ interiecerant.* Idem posteà: *Veniebant decem millia Gallorum equitum, par numerus peditum, & ipsorum iungentium cursum equis, & in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos.* Cæsar quoque de Germanis, qui cum Ariouisto: *Erant equitum millia sex, totidem numero pedites velocißimi ac fortißimi; quos ex omni copiâ singuli singulos salutis suæ caussâ dilegerant. Cum his in prœliis versabantur, ad eos se equites recipiebant. hi, siquid erat durius, concurrebant: siqui grauiore vulnere equo deciderant, circumsistebant: si quò erat longiùs prodeundum aut celeriùs recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, vt iubis equorum subleuati cursum adæquarent.* Denique suo etiam æuo in eâ gente Tacitus hoc obseruat: *Misti prœliantur, aptâ & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum.* Et quanquam istos equo vectos non legamus, quod de suis Velitibus Liuius: tamen certum est nec Velites posteà vsurpasse, & tunc quoque cùm fecerunt, celeriter ex equis delapsos. Video & Numidas hanc mistionem sic vsurpasse. Hirtius in bello Africo; *Impetum faciunt Numidæ, leuésque armaturæ mirabili velocitate prompti: qui inter equites pugnabant, & vnà paritérque cum equitibus accurrere, & refugere consueuerunt.* Sed ad nostros Velites, Valerius de hac ipsâ institutione primâ: *Q. Næuius Centurio è peditibus lectos expediti corporis, breuibus & incuruis septenis armatos hastis, paruo tegmine munitos, veloci saltu iungere se equitibus, & rursus celeri motu delabi instituit. quò faciliùs equestri prœlio subiecti pedites, viros pariter atque equos hostium telis incesserent.* Hæc origo. & mansit res diu posteà, & Iugurthæ bello Sallustius: *Auxiliarios equites Tribunis legionum & Præfectis cohortium dispertiuerat, vt cum his permisti Velites, quacumque inuaderent, equitatus hostium propulsarent.* An & Cæsaris atque illo æuo, nescio. certè in scriptis eius non est mentio: imò si fuissent, quid opus ex antesignanis legionum eligere quosdam in hunc vsum? Nam ita ipse bello in Pompeium: *Adolescentes atque expeditos, ex antesignanis electos milites ad pernicitatem, armis inter equites prœliari iussit.* Ac mihi suspicio est (suspicio tantùm) post Socios receptos in ciues, mixtosque legionibus, Velites desiisse, & eorum loco fuisse iuniores quosdam Antesignanos, atque ita reliquas classes auctas. Liuius tale indicare videtur, cùm scribit, pugnâ Africanâ Scipionis in Annibalem: *Velitibus (ea tunc leuis armatura erat) vias compleuit.* Vt quid enim sollicitè monet, *tunc*

Etiam alij populi sic vsi. Galli.

Lib. VII.

Lib. XLII.

Et Germani.

I. Gallic.

De mor. Germ.

Lib. II. cap. III.

Quamdiu Velites.

III. Ciuil.

Videri desiisse cum Sociis.

Lib. XXX.

eam fuisse leuem armaturam, si etiamnunc & eius æuo erat? Sed non opinor. & profectò posteà *Sagittarios* & *Funditores* leges inter leues, qui longè à nostris. AVD. Ego verò iamdiu post Cæsarem *Velitares*, & *Velitare auxiliū*, reperio in Ammiano Marcellino. Ergo iterùm rediuiui? LIPS. Non ipsi, sed vox in quorumdam vsu, qui tamen eo verbo non nisi leuem militem signant. Nec absurdè. Nam primos ipsos Velites Liuius indicat à *velocitate* dictos. & Festus asserit: *Velites dicuntur expediti milites, quasi volites, id est volantes*. Isidorus aliter, & *vel à volitatione vel à ciuitate Etruriæ quæ Velites vocabatur*, deriuat. Quæ ista ciuitas, nescio: *Veliates* quidem in Italiâ, sed alibi lego. Heus tu, fugerat me pænè dicere, hos esse quos Γροσφομάχους Polybius toto isto libro, & alibi, appellat: nec Lascarim tibi audiendum, qui *Pilanos* constanter vertit. Quàm ille errat? quàm ij (nec è grege homines) qui secuti? quibus iisdem *Hasta velitaris* est *Pilum*, eodem illo Lascari præeunte. Quis autem nescit, rei Romanæ non planè expers, *Pilanos* ipsos Triarios esse? & *Pilum* commune legionariis telum? Statim docebimus, nunc ad prima Polybij, dicentis:

Vnde dicti Velites.

Lascaris hic error.

„ *Denunciant ferre gladium, & hastas, & parmam.*] Vniuersè primùm arma eorum nominat, mox partitè describit. Sunt hæc quæ Sallustius intellegit: *Ière sagittarij, & cohors Peligna cum Velitaribus armis, itineris properandi caussâ.*

Velitaria arma.
In Iug.

„ *Gladium.*] Non aliter describit, nec opus erat, quia fuit Hispaniensis. Idem inquam ille, qui aliis quoque militibus, & posteà ab eo exponendus. Liuius hoc mihi dicit, *Velitem* nostrum nominans: *Hic miles parmam tripedalem habet, & in dextrâ hastas quibus eminus vtitur, gladio Hispaniensi est cinctus. Quòd si pede collato pugnandum est, translatis in læuam hastis, stringit gladium.* Vides apertè quis gladius, & quo fine.

Gladius Hispaniensis.
Lib. XXXVIII.

„ *Hastas.*] Benè multitudinis numero. habuit nam *septem*, vt statim videbimus. Cur autem γρόσφους (ita in Græco) *Hastas* vertimus? cur non cum Lascari *Pila*? Quia istud quidem ratio & Polybius ipse vetat, qui mox describit Pila: illud autem Liuius suggerit & exempla. *Hastæ* inquam propriæ sunt Velitum, & sic appellant. Liuius: *Velites, emissis hastis, cominus rem gerebant.* Ouidius:

Hasta Velitum.
Lib. XXXI.
In Ibin.

Vtq; petit primò plenum flauentis arenæ
Nondum calfacti velitis hasta solum.

Ouidius cautè legendus.

Etsi Velites nostros tempore poëtæ eius fuisse non opinor, sed pro *Iaculatore* laxè sumit: vti contrà, istum pro Velite Vegetius: *Claudius pluribus iaculatoribus institutis atque perdoctis, hostem cui priùs impar fuerat, superauit.* Intellegit Appium Claudium Consulem, qui tunc ad Capuam imperabat, cùm Velites inuenti. Et primum sanè præcipuumque eorum munus fuit, iaculari. Istæ hastæ quia suâ quâdam formâ, & minores; discretim ab aliis dictæ, *Hastæ velitares*. Festus: *Aduelitatio, iactatio quædam verborum figurata ab hastis velitaribus*. Liuius: *Consul ingentem vim pilorum, & velitarium hastarum, sagittarum, glandísque parauerat.*

Iaculator pro Velite.
Lib. I. cap. XV.
Lib. XXXVIII.

Plinius

Plinius etiam scribit, *Thyrrenum inuenisse hastas velitares, pilúmque*. Ex Lib. VII. quo aliquid in Isidori mentem, qui Velites ex Etruriâ deducit. Sed pro- cap. LVI. fectò Plinius vniuersè ibi pro hastâ missili: vt Liuius, cùm de ipsis nostris Velitibus: *Iacula*, inquit, *præfixa ferro, quale hastis velitaribus inest*. Atqui *Liuij verba* nónne de iisipsis sermo? ineptum ergo videatur eadem per eadem illu- *excussa.* strare. Sed quia propriè Velites tunc perierant, communiter loquitur, & habuêre, inquit, hastas ferro quale nunc quoque in iaculatoriis hastis: quas illa ætas *Velitares* dicebat. Hæc ad Latinam vocem. de Græcâ, ea & in Plutarcho occurrit, sed semel atq; iterùm, apud alios rariùs, tamen proba est, & Polybius assiduè hac vsus. Γρόσφον enim ipsum telũ, & ab eo *Grosphi* Γροσφομάχους Velites dixit. Vulgata adhuc lexica, aut *Pilum* cum Lascari *vox.* explicant, aut, si Deo placet, *glandem*. Ridiculè. audiatur optimus Scholiastes poëtæ optimi, Eustathius, in istud ——— αἰγανέῃσιν ἱέντες, *hastis iacientes*. Οἱ, inquit, παλαιοί φασιν καὶ ὅτι αἰγανέα γρόσχος, μικρὸν ἀκόντιον· καὶ ζητητέον μήποτε ἐσφαλται τὸ γρόσχος. γρόσφος γὰρ μάλιστα εὕρηται διὰ τοῦ φ. εἰ μὴ ἄρα μηχανικὴ λέξις ὁ γρόσφος, ὁ δὲ γρόσχος ἀκόντιον: *Antiqui dicunt Aiganeam esse Groschum, paruum iaculum. Et quærendum an non error in isto, Groschus: crebriùs enim reperitur Grosphus per ph. Nisi tamen mechanica dictio Grosphus, at Groschus iaculum*. Vides (etsi de scripturâ ambigit) tamen planè explicatum, pro Polybij & nostrâ mente. Odyss. ξ. vers. 631.

„ *Parma & firmitatem habet à structurâ*.] Atque ea firmitas etiam sit à materiâ. Vnde igitur? ex ære? nugæ: nec honestiores ipsi talia nunc scu- *Parmæ quâ* ta habuerunt, nedum vt isti minimi. E corio? video eruditos quosdam *materiâ.* velle inductos à Suidâ: Πάρμαι, δερματινοὶ θυρεοὶ παρὰ καρχηδονίοις: *An è corio?* *Parmæ, coriacea scuta apud Carthaginienses*. Sed temerè fortasse inductos. Si talia apud Romanos, cur ad Carthaginienses restringit Suidas? Cur Polybius verbo non tangit, & discriminat à legionariorũ? Nam istorum *E ligno* sanè è ligno fuerũt, corio saltem superducto. Censeo igitur idem in istis. *potiùs.* Ipse Polybius alibi indicat, qui stabilitatem & * δύναμιν Romanæ par- *Vide mox de Scutis, mæ tribuit: non habuisset è corio mero. Quòd ad Suidæ, certum est Dial. seq. Afrorum pleraque scuta sic fuisse: sed Afrorum, vt * aliàs deducam. *In Analectis.

„ *Formâ rotundâ*.] A quâ nomen petit Varro. Nam *Parma*, inquit, *Parma ro- quod à medio in omnes partes par*. Iustus orbis sit, ex iis verbis. Idem & *tunda.* *rotundas* in Fragmento quopiam facit: *Quem sequuntur cum rotundis* In Non. *Velites leues parmis*.

„ *Tripedalem habet dimensionem*.] Græcè διάμετρον: & scimus eo ver- *Quanta* bo venire normalem plerumque lineam, & rectam: Latini *dimetientem* *fuerit, ad-* dicunt. Nec caussa videtur vel hîc ambigendi, nisi quia res inspecta sistit *dubitatum.* aliquid & moratur. Age, tripedalis est Diametrus? ergo Perimetrus siue ambitus nouempedalis. Id enim sequitur ex certissimo scito mensuratorum. Et tu talem parmam, *paruam* appelles, *breuem*, & denique *Parmulam*? His enim adiectiunculis aut nominibus Latini efferunt. vt Nonius: *Parma, breue scutum*. Isidorus: *Parma, leuia arma, quasi paruus clypeus*.

Fron-

Frontinus de ipsis nostris Velitibus: *Parmulis non amplis ornati*. Valerius: *Paruo tegmine muniti*. Si, inquam, omnes consensu breuitatem & leuitatem attribuunt; quî potest in isto modo? qui adfatim amplus, & nec maior ferè in grauiore armaturâ. Nam scutum legionarij militis etsi *quattuor pedes* habet in longitudine, tamen *duos & semis* tantùm in lato. Amplius. Liuius scribit, *Parmas iis fuisse breuiores, quàm equestres*: id est minores. Ego non credo vllum equitem commodè tractare posse hanc vndique tripedalem. Tamen & Liuius ita: *Hic miles tripedalem parmam habet*. Et Polybius: μέγεθος αρκοῦν πρὸς ἀσφάλειαν adtribuit: id est, *magnitudinem quæ sit tuendo*. Ergo satis magnæ: etsi inclinabam *tripedales* in longũ facere, atque in eâ diametro tantùm; non etiam in latum: nisi quòd tunc non sint rotundæ, & fortasse mutauerint. Consideretur. Festus quidem ostendit pariter exiguas fuisse: *Parmulis*, inquit (nota diminuentem vocem) *pugnare milites soliti sunt, quarum vsum C. Marius sustulit, datis in vicem earum Bruttianis*. De his Bruttianis, idem: *Bruttianæ parmæ, scuta quibus Bruttij sunt vsi*. Nota scutorum vocem, & talia in equitum posteriorum armaturâ apparent: id est, oblonga.

Lib. IV. cap. VII.

Lib. XXVI.

„ *Simplici tegmine capitis.*] Significat ex ære aut ferro nihil fuisse, dumtaxat è pelle aut lanâ aliquid, & *Galerum* aut *Galeam*. Nam sic discernit hanc à Casside Isidorus: quòd *Cassis de laminâ est, Galea de corio*. Ille hoc verè, & pro eo Tacitus: *Vix vni alteríve cassis, aut galea,* de Germanis sic scribens, & manifestò abiungens. Ipsa vox quoque præfert. quia *Galea* est propriè ἀπὸ τῆς γαλέης, *à fele aut mustellâ*: etsi Varro maluit petere à *Galero*. Sanè prisci tegmina ferè capiebant à feris. vnde in Homero aliisque, ἰκτιδέη, κυνέη, ταυρείη, αἰγείη: *mustellina, canina, taurina, caprilla*. Lego & in Suidâ: Ἀλωπεκέα, ἡ περικεφαλαία: *Vulpina, ipsa galea.* Sic igitur dictæ, quia à talibus animalibus captæ. Mos, qui passim tangitur à poëtis. vt Statio: *Tela rudes trunci, galeæ vacua ora leonum.*

Galea à Casside differt.

Galea etymon. E pellibus olim.

Lib. VII.

Ipsas enim leoninas exuuias sumebant, & sic aptabant, vt caput capite velarent, ceteris humeros & dorsum. Homerus de Agamemnone:

Iliad. x. vers. 23.

Ἀμφὶ δ' ἔπειτα δαφοινὸν ἑέσσατο δέρμα λέοντος
Αἴθωνος, μεγάλοιο, ποδηνεκές. ———
Atque humeros circumiecit pellem inde leonis
Ardentis, magni, crurum tenus.

Lib. VII.

Noster Virgilius de Auentino Italo:

Ipse pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum setâ, cum dentibus albis
Indutus capiti, sic regia tecta subibat.

Nec de nihilo hoc poëta Romanus. quoniam & Romani in suâ militiâ vulgò vsurparunt, & adnoto in Columnâ Traiani signiferos omnes semper in hoc habitu. cum pelle dico leonis, quæ caput, humeros, dorsum tegat, & caudâ pedes flagellet. Etiam in Tacito, Germanicus, *contectus humeros ferinâ pelle, adit castrorum vias*. Non sic tamen in nostro Velite, cui galea tantùm è tali aliquo tegmine, & sæpè lupo, (Romanâ ferâ,

Signiferi Romani leoninam induti.

Galea è lupinâ.

ferâ, & Romuli nutrice) quod apertè Polybius hîc signat. Alludit Propertius, de cascis illis Romanis: Lib. IV. eleg. I.

Et galeâ hirsutâ compta lupina iubâ.

Virgilius: ——— *spicula gestant*

Bina manu, fuluósque lupi de pelle galeros.

Aliàs ex vrso, aut tali ferâ habuerunt. Statius:

Ille Lycaoniæ rictu caput asperat vrsæ. Lib IV.

Quin Claudianus Afris dat è serpente: Lib. I. de Laud. Stil.

Serpentum gestant patulos pro Casside rictus.

Hæc talia *Galeros* appellat Virgilius suprà, vt Frontinus Veliti nostro *Galericulos* adaptat. Silius *Cudones* dixit: Galeri. Cudones.

——— *caput his cudone ferino*

Stat cautum.

Iterùm: ——— *cudone comantes*

Disiecit crines.

Sed & video Græcos iis vsos, aut finitimos. Xenophon de Thracibus: Ἐπὶ δὲ τῇ κεφαλῇ κράνη σκύτινα, οἷά περ τὰ παφλαγονικά: *In capite galeæ è corio, cuiusmodi Paphlagonum*. Sed & Macedones habuêre. Dio Cassius a tM. Antonium Caracallam, *legionem Macedonum instituisse, & prisco ritu ornasse. Arma autem erant*, inquit, Κράνος ὠμοβόειον, θώραξ λινοῦς: *galea è crudo boue, lorica lintea*; & quæ addit. Facit hoc poëtæ in *Causiam* Macedonum: Lib. V. Paphlagonum galea. In Caracal. Macedonū.

Καυσίη, ἡ τὸ πάροιθε μακηδόσιν εὔκολον ὅπλον,

Καὶ σκέπας ἐν νιφετῷ, καὶ κόρυς ἐν πολέμῳ.

Causia, quæ Macetum genti fuit vtile tegmen,

Pilleus in nimbis, inque acie galea.

AVD. Sed heus, Polybij verba cùm video: *atque est*, inquit, *cùm lupinam aut tale aliquid imponit, tutelæ simul & signi caussâ*: hærere incipio, vtrùm nudo capiti, an galeæ alteri imponat? Eo magis, quòd in Vegetio memini legere: *galeas ipsas ad terrorem hirsutis* (alij libri *vrsinis*) *pellibus tectas*. Lib. II.

LIPS. Non ita hîc factum. cùm præmiserit de *simplici tegmine*: nec ratio est tam cautè & custoditè armare istos. Addo legere me *Galeam venatoriam*, pro hoc sensu; in Æmilio Probo, de Datami: *Ipse agresti duplicique amiculo circumdatus, hirtáque tunicâ, gerens in capite galeam venatoriam, dextrâ manu clauam.* Ita enim veriùs distingui, quàm vt ad *clauam* referatur. Et quidni isti vsi, quibus è cæde ferarum copia? Sed pergo. Galea venatoria. In Datami.

„ *Habet lignum in longitudine duorum cubitorum.*] Sunt igitur in hastili *tres pedes*. Nam quod in Liuio est: *Septena iacula quaternos longa pedes data.* & in Frontino: *Septenis singulos hastis quaternorum circiter pedum armauit*: Id ad telum totum referendum est, vnà cum ferri modo, qui fuit dodrantalis, id est haud longè à pede. Concordia inter Polybium & alios.

„ *Crassitie vnius digiti.*] Ergò tenue lignum, & vt hodiernæ sagittæ, Quidni tale cùm *septem* ea tulerint? suprà in Liuij & Frontini verbis habes. Septena igitur illa implebant manum. Huc facit Valerij locus, sed cum nostrâ correctione, qui scribit eos *breuibus & incuruis septenis armatos* Teneræ hastæ Velitum. Valerij locus tentatus. Lib. II. cap. III.

matos hastis. Breuibus, pedum quattuor: sed quomodo *incuruis?* an à ferro? non dicit Polybius. & pone hamatum fuisse, non tamen aptè hoc *incuruum.* Libri scripti quos consului habebant, *inturmis.* Putarem *infirmis* verum esse, & ad hanc tenuitatem referrem: siue etiam ad ferrum.

„ *Ferrum est vnius spithamæ.*] Ita Græcis dicitur, qui Latinis est *Palmus maior,* siue & *Dodrans.*

„ *Statim à primo iactu inflectatur.*] Tale aliquid in ipso Pilo machinatus C. Marius, vt pòst dicam. Sed & Liuius, etiam ante institutos hos Velites ad Capuam, libro XXIIII. *Sagittarij, funditoresque, & velites etiam, quorum inhabile telum ad remittendum imperitis est.* Qui tamen locus consideratione duplici eget. primùm, quòd *Velites* nominat (nescio an alibi) veteres illos *Iaculatores*: deinde quòd ait *imperitis inhabile.* Atqui & *peritis,* si tale & tam flexile est, quale hìc describitur: & Polybius apertè negat remitti. An redundat vox *imperitis?* an mutanda in *impeditis?* vt nisi quis otiosè mucronem refingat & erigat, neget remitti. An ideò etiam *imperitis* inhabile, ~~quia amento emittebatur~~, & certo motu? Sed quidquid est, hæc arma Velitum: à quibus moneo haud longè *Peltastas* siue *Cetratos* abiisse Græcorum. Vt alia loca omittam, Ælianus ita describit: Οἱ πελτασταὶ μέσῃ πως κέχρηνται σκευῇ. ἡ γὰρ πέλτη μικρά τις ἐστὶν ἀσπιδίσκη, καὶ κούφη, καὶ τὰ δόρατα πολὺ τῶν ὁπλιτῶν λειπόμενα: *Peltastæ mediâ vtebantur armaturâ. nam Pelta paruus quidam clypeolus est, & leuis, & hastæ eorum longè infra modum Grauium.*

DIALOG. II.

De Scuto accuratè. Discrimen à Clypeo. Magnitudo eius, Circulus, Vmbo, Origo, & exemplum.

VELITIBVS arma sua dedit, dat nunc Hastatis; imò & aliis iunctim, quia armis isti leuiter inter se diffidebant: & siquid fuit, dicit. Lege:

POLYB. Τοῖς γε μὴν δευτέροις μὲν κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἁστάτοις δὲ προσαγορευομένοις, παρήγγειλαν φέρειν πανοπλίαν. ἔστι δ' ἡ ῥωμαϊκὴ πανοπλία, πρῶτον μὲν θυρεός, οὗ τὸ μὲν πλάτος ἐστὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας πένθ' ἡμιποδίων. τὸ δὲ μῆκος, ποδῶν τετλαρῶν. ὁ δὲ μείζων ἔτι καὶ παλαιστιαῖος, ἐκ διπλοῦ σανιδώματος, ταυρ-

Secundis verò ætate, & quos Hastatos dicunt, mandabant ferre omnia arma. Sūt ea more Romano Scutum primò. cuius latitudo est in gibbâ superficie duorū pedum & semis: longitudo pedum quattuor. Maius verò etiam palmo præterea excedit. Est ex duplici tabulatione,

κόλλῃ πεπηγὼς ὀθονίῳ, μετὰ δὲ ταῦτα μοσχείῳ δέρματι περιείληπται τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν. ἔχει δὲ περὶ τὴν ἴτυν ἐκ τῶν ἄνωθεν καὶ κάτωθεν μερῶν, σιδηροῦν σάλωμα, δι' οὗ τάς τε καταφορὰς τῶν μαχαιρῶν ἀσφαλίζεται, καὶ τὰς πρὸς τὴν ἐξερείσεις. προσήρμοσται δ' αὐτῷ καὶ σιδηροῦς κόγχος, ὃς τὰς ὁλοσχερεῖς ἀποστέγει πληγὰς, λίθων καὶ σαρισσῶν, καὶ καθόλου βιαίων βελῶν.

latione, taurino glutino cum linteo compactum: debinc vituli bouisve corio tegitur exteriorem superficiem. Habet in curuatura circa superam inferámque partem ferreum munimentum, quo & contra ictus ensium defenditur, & contra inclinationes aut depositiones in terram. Aptatur illi & ferreus vmbo, qui vehementiores ictus auertit lapidum & sarissarum, & vniuersè violenti cuiusque teli.

Assignat igitur primò

,, *Scutum.*] Cui nomen παρὰ τὸ σκῦτος, id est à loro, è quo factum. Id verius, quàm aut *à secando, quasi secatum*, quod Varro comminiscitur; aut *ab excutiendo*, quod Isidorus, *quia excutiat tela*. Moneo differre à *Clypeo*, & separant quicumque signatè ac propriè locuti. Liuius: *Scuta pro clypeis fecêre*. Et est discrimen à formâ. quæ enim rotunda & in orbem iustum relata, *Clypeos* dixêre; quæ in longum exibant, *Scuta*. Virgilius: *Scuti etymon.* *IV. de L.L.* *Discrimen à Clypeo.* *Lib. VIII.*

—— *clypeíque sub orbe teguntur.* *II. Aen.*

Idem: *Argolici clypei aut Phœbææ lampadis instar.*

Addit *Argolici*, quo magis orbem notet: quia talia illorum. Ammianus: *Iugum tereti ambitu, Argolici clypei specie.* In Dionysio: ἀργολικαὶ ἀσπίδες: *Argolici clypei*: in Seruiano censu, qui simpliciter sunt *Clypei* Liuio nostro. At de Scutis, contra leges *Scuta longa*: & mox audiemus sic fuisse. Simile discrimen apud Græcos. & Homerus Ἀσπίδας εὐκύκλους agnomento dixit, *clypeos rotundos*: at θυρεοὺς Polybius semper nostra *Scuta*: nec aliter Dionysius & Plutarchus. Dio & inferior illa ætas confundunt. *Lib. XXIV.*

,, *Cuius latitudo in gibbâ superficie.*] Metitur exteriorem ambitum, sed vbi? Scutorum enim vnum & commune genus, inæquali latitudine: ac patet magis produciturque circa vmbilicum, extremis angustioribus. In tali ponimus mensurari mediam partem. Alterum genus rarius, sed tamen in vsu etiam, quod vndique æquali latitudine, & ianuæ velut formam habet, sed incuruæ: & vt apertè dicam, sectum canalem aut imbricem refert. Dio Cassius vtrumque genus copulat, cùm Testudinem militarem struit, & in eius medio locat τὰς τὰς πλατείας ἀσπίδας (con- *Duplex scutum.* *Ouatum:* *Et Imbricatum.* *Lib. XLIX.*

fundit vocem, debuisset θυρεὺς.) ἔχοντας: *eos qui lata ſcuta habebant*: in lateribus τοὺς ἀσπίσι ταῖς κοίλαις ταῖς σωληνοειδέσι χρωμένους: *eos qui ſcutis cauis in modum canalium factis vtebantur.* Vtrumque in monumētis videmus: etſi cum diſcrimine vſurpatum, vt oſtendit idem Dio. Nam notat Macrinum *Prætorianis militibus*, pugnâ in Antoninum, *abſtuliſſe* τὰς σωληνοειδεῖς ἀσπίδας, *ſcuto imbricata*: *quo leuiores*, inquit, *eos redderet ad pugnam.* Ergo hæc grauiora & longiora etiam, quod Polybius indicare mox videtur, & palàm magis Apuleius: *Miles*, inquit, *è legione, habebat galeam nitore præmicantem, & ſcutum ceteris his longius.* Noſtrum intellegit, quod vulgaria anteibat, & digniores militum geſtabant. Neſcio an & Ammianus; de militibus quibuſdam Romanis: qui *veriti ne remanerent poſt ſignum erectum, ſcutis quæ patula ſunt & incurua, firmiùs adhærentes, eâque licet imperitè regendo, per voraginoſum amnem velocitatem comitati ſunt nauium*. Poteſt hæc ſignare, poteſt illa alia: quia omnia leuiter incurua. Forma & facies vtrorumque ſic in ſculpturis.

In Macrino.

Lib. IX.

Lib. XXIV.

Scuta oblonga.
Lib. III. Exc.
In Aemilio.
Lib. XLIV.

„ *Longitudo pedum quattuor.*] Vides prominuiſſe igitur ſcuta, & oblonga magis quàm lata fuiſſe. Ioſephus ideò appellat Romanorum iſtos θυρεοὺς ἐπιμήκεις *ſcuta longa*: & Plutarchus, ποδήρεις, *ad pedes demiſſos.* Nam reuera totum hominem tegebant, leuiter ſe inclinantem. Argumentum, quòd Liuius ſcribit milites in vigiliis *ſtantes, capite ſuper marginem ſcuti poſito, dormiiſſe.* Si ſtantes, debuit fuiſſe productius. Reperio & inferiore ac corruptâ iam militiâ hunc modum. Nam in Nicetâ Choniate, vbi *Euſtratius quidam è legione Macedonicâ ad ſingulare certamen in hoſtem producitur*: ἀσπὶς, inquit, αὐτῷ ἐς ἀνδρομήκης κατιοῦσα δίδοται: *ſcutum illi ad hominis longitudinem datur.*

Liuius correctus.

„ *Maius verò ſcutum etiam palmo prætereà excedit.*] Hoc fortaſſe illud incuruum eſt, de quo dictum. Sed quis id geſtauerit? Triarij, opinor, aut digniores Principum: nec vulgatam Liuij ſcripturam audiemus: *Spolia-*

re

re cupientem Triarij obiectis clypeis arcuêre. Illíne clypeis? nusquam iam ij Romanis, & *scutis* repone cum priscis libris. Lib. xxii.

„ *Ex duplici tabulatione.*] Quo id sensu? An duas tabulas fuisse, incuruas sic aptatas? an duplicatum totum textum? Ego hoc opinor, & è pluribus minutísque tabellis corpus hoc iunctum. Varro subiicit, cùm etymon scuti quærit: *A secturâ*, inquit, *vt secatum, quòd minutè confectum sit tabellis*. Etiam Ammianus: *Cùm apud Parisios adhuc Cæsar Iulianus quatiens scutum variis motibus exerceretur in campo, axiculis quîs orbis erat compaginatus, in vanum excussis, ansa remanserat sola*. Ostendit pluribus lignis & axiculis constitisse. Atque hæc è certis arboribus, quas Plinius designat: *Frigidißima quæcumque aquatica; lentißima autem, & ideò scutis faciendis aptißima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditq́; suum vulnus, & ob id contumacius transmittunt ferrum. In quo genere sunt ficus, salix, tilia, betulla, sambucus, populus vtraque. Leuißimæ autem ex his ficus & salix, ideóque vtilißimæ*. Vides Salicem inter vtilissimas censeri, atque etiam vulgatissimas, vt aliunde disco. Adeò vt Græci poëtæ ἰτέαν siue *Salicem* dixerint pro ipso Scuto. Euripides:

Scuti ligna cuiusmodi. De L.L. Lib.xxi. *E quâ arbore.* Lib.xvi. Lib. xl.

Κρέων γε τἄνθεν δ' ἰτέαν λαβὼν χερί:
Salicem Creon deinde suscipiens manu.

E salice sæpè.

Hesychius: Ἰτέαι, αἱ ἀσπίδες. διὰ τὸ πρώτας ἐκ ταύτης τῆς ὕλης κατασκευασθῆναι: *Salices, scuta. quia primitus ex hac materie sunt facta*. In Theocrito etiam est:

Ἀχθόμενοι σακέεσσι βραχίονας ἰτείνοισιν: Eidyll.xvi
Brachia vimineis scutis preßi atque grauati.

De Syracusiis loquitur. & nescio an non aliud ibi scutorum etiam genus tangat, quod non è tabellis, sed è viminibus textum. Ideò etiam ita verti. Nam Siculi & Siracusij talibus vulgò vsi. Festus: *Cerrones leues, & inepti, à cratibus dicti, quod Siculi aduersus Athenienses cratibus pro scutis sint vsi, quas Græci, γέῤῥας appellant*. Benè Festus. & cum eo Eusthathius: Γέῤῥαι, ἀσπίδες περσικαὶ ἐκ λύγων, καὶ οἰσύϊναι: *Gerræ, scuta Persica, ex viminibus, & saligna*. Persis attribuit, quia creberrimè & recentissimè ij habuerunt. Glossæ item: Γέῤῥον, εἶδος ἀσπίδος περσικῆς. *Gerrum* (hoc etiam genere vulgò extulerunt) *genus scuti Persici*. In Xenophonte aliquoties ea vox: & Ammianus de Persis etiam sui æui: *Obtecti*, inquit, *scutis vimine firmißimo textis, & crudorum tergorum densitate vestitis*. Idem posteà: *Manipuli peditum contecti scutis oblongis & curuis, quæ texta vimine & crudis coriis gestant*. Ipsa descripta habes, & item formam. A quâ tamen aliquid Strabo abit. qui de Persis: ὁπλίζονται δὲ γέῤῥῳ ῥομβοειδεῖ: *Armantur scuto rhombi speciem*. Hæc figura non planè quadrat in Ammiani *oblongam & curuam*. Sed potuerunt à Strabone mutasse. In Eunapio lego Parthis quoque (gens eadem, aut in eodem solo) scuta hæc talia, imò & galeas fuisse. Οἱ δὲ τῶν Πάρθων, inquit, οἰσυΐνας ἀσπίδας ἔχοντες καὶ κράνη οἰσύϊνα, πλοκήν τινα πάτριον πεπλεγμένα: *Qui Parthorum scuta habebant viminea, & galeas vimineas, suo & patrio quodam modo intextas*. Nec verò Persæ tantùm, sed Germani habuêre. Ex Tacito: *Nec scuta quidem ferro*

Scuta è vimine. *Gerræ.* *Persæ sunt vsi.* Lib.xxiv. Ibid. *Quâ formâ fuerint.* Lib. xv.

Germanis hæc ſcuta: Et Gallis interdum.

neruóve firmata, ſed viminum textus, vel tenues & fucatas colore tabulas eſſe. Galli quoque in Cæſare: *Scutis ex cortice factis, aut viminibus textis, quæ ſubitò vt temporis exiguitas poſtulabat, induxerant pellibus*. De aliâ aliquâ gente Salluſtius, in fragmento: *Soliti nectere ex viminibus vaſa agreſtia, ibi tum quòd inopia ſcutorum fuerat, ab eâ arte ſe quiſque in formam parmæ equeſtris armabat*.

Improba hæc ſcuta.

Sed vterque oſtendit non optima aut firmiſſima ea ſcuta fuiſſe, & aſſumpta in egeſtate aliorum. Significat & Thucydides: Ναύτας ἐξώπλισεν ἀσπίσι φαύλαις καὶ οἰσυΐναις ταῖς πολλαῖς: *Nautas armauit ſcutis improbis, & pleriſque vimineis*.

Macedones olim vſi: Lib. x.

Tamen Macedones etiam olim vſi, ſed quæ in ærea aut argentea Alexander mutauit: & hoc iis apud Curtium obiicit: *Lignea enim vaſa deſiderant, & ex cratibus ſcuta*.

Et Itali. VII. Aen. * Fortaſſe *plectunt.*

An non Itali & ipſi Romani? Dicas ex Virgilio, qui de Italis:

——— * *flectúntque ſalignas*
Vmbonum crates alij.

Ex Lucano, de Romanis Arimini: Lib. I.

——— *nudâ iam crate fluentes*
Inuadunt clypeos.

Intellegit vetuſtos, & pelle ſciſsâ & fluidâ iam deſtitutos. *Crates* vterque dicit: quæ vox tamen & in tabellarum textum conuenire poteſt. Scuta tamen rotunda & equeſtria, cùm * Salluſtius, tum Dio, indicare videntur (leuitatis fortaſſe cauſsâ) talia fuiſſe.

*In fragm. ſuprà. Lib. XLVIII

Dio ſic de Saluidieno, qui cymbas quaſdam contra Sextum Pompeium ridiculè inſtruxit: Δερμάτινα πλοῖα, κατὰ τοὺς ἐν ὠκεανῷ πλέοντας, ἐκποιῆσαι ἐπεχείρησεν, ἔνδοθεν μὲν ῥάβδοις αὐτὰ κούφαις διαλαμβάνων, ἔξωθεν δὲ βοὸς δέρμα ὠμὸν, ἐς ἀσπίδος κυκλοτεροῦς τρόπον, περιτείνων: *Coriacea nauigia, vt ſolent ij qui Oceanum nauigant, facere eſt aggreſſus, introrſus ea virgis leuibus intexens, extrorſus verò bouis crudum corium, in modum rotundioris clypei, circumponens*. Cum rotundo clypeo diſertè comparat; qui equitum ferè fuit. Sed heus tu, cur non me reuocas euagantem? & nónne hæc extra Polybium? AVD. Non extra hiſtoriam aut militiam: & ſint vtrique illuſtrandæ. Quin ad tales excurſus liber eſto, & iamnunc mappam tibi mitto. LIPS. Reduc & contrahe. non enim lubet extra viam: ipſa longa affatim, & fatigat. Pergo.

Glutinum in ſcuto: In Monoſ.

„ *Taurino glutino.*] Quod & linteum tabellis iunxit (de quo linteo hîc in Polybio:) & tabellas ipſas inter ſeſe. Denique & corium firmauit. Auſonius: *Tergora dic clypeis accommoda quid faciat? glux.*

Et Nerui. II. Annal.

Videntur & neruo aut ferro vinxiſſe. ex Tacito: *Ne ſcuta quidem ferro neruóve firmata*. Sed *ferrum* referri ad orbem circumpoſitum poteſt, de quo Polybius tangit, vel ad Vmbonem: *nerui*, non niſi huic rei & tabulis vinciendis fuiſſe videntur.

Corium in ſcutis.

„ *Vituli bouíſve corio.*] Potiùs profectò *bouis:* & id robuſtius: tamen quia μοσχείῳ δέρματι in Græco eſt, de *vitulo* quoque expreſſi. Corij huius inducti apud Græcos Latinoſque mentio, & creberrimè poëtas, qui coria etiam multiplicant & adaugent. Exempla illa omitto. Propriè ad Polybium & ad verum, Statius:

Nec

Nec pudor emerito clypeum vestisse iuuenco. Lib.III.

Idem: —— *graues clypeos cæsis vestire iuuencis.*

Sed & Liuius testimonium, in re miserabili, suggerit, de obsessis Casilini ab Annibale: *Postremò ad id ventum inopiæ est, vt lora detractásque scutis pelles, vbi feruidâ mollissent aquâ, mandere conarentur.* Accusarem cupidinem vitæ, nisi quòd à constantiâ non ab ignauiâ fuit. Silius idem de Saguntinis: —— *resolutáque nudos* Lib.XXIII Lib.II.

Linquentes clypeos armorum tegmina mandunt.

Hegesippus de Iudæis, qui in vrbe sacrâ à Vespasiano obsessi: *Et cùm alia famis solatia non reperirent, detrahebant coria scutis, vt cibo essent sibi quæ præsidio non essent.*

,, *Ferreum munimentum.*] In Polybio, σιδηροῦν σιάλωμα: quæ vox *labrum* & extremitatem talem notat: propriè tamen *Sputi* instar tenuem bracteam aut lamellam. Martialis: *Hoc linitur sputo Iani cariota Kalendis.* Suidas ipsum hunc Polybij locum, opinor, respiciens: Σιάλωμα, σιδηρᾶ περιφέρεια τοῦ ῥωμαϊκοῦ θυρεοῦ: *Sialôma, ferreus ambitus Romani scuti.* Vult idem Hesychius: Σιάλωμα, μέρος τι τοῦ ὅπλου τοῦ καλουμένου θυρεοῦ: *Sialôma, pars aliqua armaturæ, quam Scutum dicunt.* Plutarchus λεπίδα dixit, & auctorem huiusce rei Camillum fecit. Ille in pugnâ contra Gallos, quorum immanes gladios timebat, cùm alia machinatus est, tum istud. Τοῖς θυρεοῖς, inquit, κύκλῳ περιήρμωσε λεπίδα χαλκῆν, τοῦ ξύλου κατ' αὐτὸ τὰς πληγὰς μὴ στέγοντος: *Scutis laminam ferream in orbem adaptauit, ligno solo ictus parùm sustinente.* Ergo hæc caussa vna & prima rei; altera quam Polybius adiungit, ad scuti tutelam & seruamen. Inclinabant enim sæpè in terram, & ferè sic ante tentoria aut in excubiis habebant, pilis etiam (quod marmora nos docent) acclinatis. Ne ergo putisceret lignum, munimen à ferro. *Margo ferreus in scuto.* *Camilli inuentum.* In Camil.

,, *Ferreus vmbo.*] Ita plurimùm & vulgò, è ferro. At poëtæ aureum etiam faciunt. vt Virgilius: *Vmbo è vario metallo.*

—— *vastos vmbo vomit aureus ignes.* x. Aeneid.

Sed & Sidonius posteriore æuo reipsâ sic fuisse ostendit. *Clypeorum lux in orbibus niuea, fulua in vmbonibus, ita censum prodebat vt studium.* Hoc ille de Sigimere iuuene regio, eiúsque comitatu selecto: & satis indicat ditiores argentum in ambitu, & aurum in vmbone gestasse. Non is luxus olim. Vmbonem autem certum est mediam illam partem scuti dictam, quæ protuberat & exseritur cum rotundo tumore. Ideò Vmbo, quod Græcis est ἄμβων. Montes & eminentias hac voce Statius poëta sæpè appellat, quod iure suo doctus Scaliger nos docuit in Varronem. Sed & Latini vestis positum, qui ad pectus exibat in tumorem, sic dixerunt. Tertullianus: *Totum contracti vmbonis figmentum.* Iterùm: *Recognito rursus vmbone, & si quid exorbitauit reformato.* Persius: Lib. IV. Epist. XX. *Quid Vmbo?* *Pro monte.* *Pro vestis parte.* De pall. cap. V. Ibid.

—— *totáque impunè Saburrâ,*

Permisit sparsisse oculos iam candidus vmbo. Sat. V. *Persio lux.*

De tirone loquitur, qui in viros transscriptus, & depositâ prætextâ candidam

didam togam ſumpſit: vnà cum eà etiam libertatem. Non aliter ego illa
Lib.xi. interpretor. Apuleius huc etiam ducendus: *Palla ſub dextrum latus ad humerum læuum recurrens, vmbonis vice, deiectâ parte laciniæ, multiplici contabulatione dependula.* Et Gloſſæ priſcæ: *Vmbilicus*, ὀμφαλὸς ἀσπίδος, τηβέννης: an non corrigendæ? *Vmbo*, ὀμφαλός. Nec enim *Vmbilici* vocem profectò temerè in vtràuis eâ notione leges.

Vmbone trudebant. Iul. cap. LXVIII. „ *Ius auertit lapidum.*] Atque vſus alter, quòd auertat etiam hoſtes. Nam in conflictu & pugnâ cominus vtebantur eo, ad impulſum. Suetonius de Acilio animoſo milite: *qui abſciſâ dextrâ, tranſiliuit in nauem, vmbone obuios agens.* Curtius: *Totam aciem pauore ſuo fluitantem vmbonibus poſſe propelli.* Liuius: *Vmbonibus incuſſáque alâ ſternuntur hoſtes.* Iterùm: *Alâ deinde & vmbonibus pulſantes.* Vbi Alam etiam dicit partem illam humeri brachiique, adiutricem in hoc niſu. Quid, quòd ipſa incurua illa pars, Vmbo? Fallor, aut ſic Statius:

Lib. III. Lib. IX. Lib. XXX. *Vmbo pro humero.* Lib. II.

——*clypeum non ſuſtinet vmbo*
Mutatum ſpoliis.

De Tydeo ait, defeſſo à pugnâ & vix arma ſuſtinente. Ibi Luctatius: *Hîc vmbonem pro humero poſuit, aut pro manu.* Martialis conſimiliter, de valente ſuo liberto: *In turbam incideris, cunctos vmbone repellet.*
Profectò iſta pars brachij eſt, proiecta & incuruans. Satis de Scuto, pro Polybij quidem mente. AVD. Non etiam pro meâ. LIPS. Quid abeſt, aut aues igitur? AVD. Principium & inductionem ſcuti, ob Liuij verba (in mente habeo) quæ me torquent. Nam cùm illa de* Ordine legebamus, hæc quoque erant: *Clypeis anteà Romani vſi ſunt, deinde poſtquam ſtipendiarij facti ſunt, ſcuta pro clypeis fecêre.* Ergóne tunc demum ſcuta introducta, cùm ſtipendia, id eſt obſidione Veienti? Atqui ipſe Liuius aliter, & iam in armandis claſſibus Seruianis, dat primori dumtaxat *clypeos* (ἀσπίδας ἀργολικὰς Dionyſius:) reliquis *ſcuta*, quos θυρεοὺς idem ibi Græcus. Sed & ſæpiùs anteà Scutorum mentio. LIPS. Me ſpectas? propè eſt, vt negem reſpondere ad talia quæ abducunt extra Polybianum campum. Sed tamen quia in margine hæres, fiat. Tetigi ſuprà leuiter de ſenſu verborum Liuij, qui non eſt (vt verba aſpecta præferunt) quaſi anteà clypeis tantùm Romani vſi, poſteà ſcutis. Id verò falſum: ſed quod vtrumque genus in vſu anteà, poſtinde ſola ſcuta. Breuiter hæc ſententia. Origo igitur Scutorum à regibus, imò à primo ipſo rege, ſi fidem habes Plutarcho. Ille ſic de Romulo: Θυρεοῖς τῶν Σαβίνων ὁ ῥωμύλος ἐχρήσατο, καὶ μετέβαλε τὸν ὁπλισμὸν ἑαυτοῦ τε καὶ ῥωμαίων πρότερον ἀσπίδας ἀργολικὰς φορέντων: *Scutis Sabinorum Romulus eſt vſus, & mutauit ſua ac Romanorum aliorum arma, anteà clypeos Argolicos ferentium.* Id verò palàm contra Liuium, & iſto auctore diu permutatio hæc ante Veiens bellum; tunc ſcilicet cùm accepti, vnà cum Tatio, in vrbem Sabini. Sed poteſt vterque verum dicere. & fuit ita ſub Romulo, mutatum à Seruio; iterumque mutatum, obſidione Veiorum. Tamen ex Græco illo dixeris, ortum & notitiam ſcuti eſſe à Sabinis. At negat alius Græcus, Athenæus: qui inter ea

*Lib. II. Dial. III. Lib. VII. *Quando Romanis ſcuta.* *Liuij interior ſententia.* *Romulus ſcuta induxit.* In Romulo. *An à Sabinis exemplum.*

ter ea quæ Romani à variis gentibus hausêre: παρὰ Σαυνιτῶν, inquit, ἔμαθον θυρεοῦ χρῆσιν: *A Samnitibus didicêre scuti vsum.* Cæsar apud Sallustium hinc stare videatur: *Arma atque tela militaria à Samnitibus sumpsimus.* Nam Arma & Tela nominat: atq; illa propriè scutum esse scimus, eaque quæ ab armo feruntur. Tamen ad Plutarchum magis ego eam, & à Samnitibus abiungam. Quid ita? caussâ duplici. Priore, quòd diu ante Samnitas notos, aut certè bello notos, in vsu Romanis scuta. Plutarchus, Dionysius, Liuius testes sunto. Nam isti bello non tentati ante annum Vrbis CCCCX. diu antè promiscua iam scuta, si illis fides. Alterâ: quòd etiam forma scuti Samnitici dissedit à Romani. Ita enim de illo Liuius: *Forma erat scuti* (Samnitici) *summum latius, qua pectus atque humeri teguntur, fastigio æquali, ad imum cuneatior, mobilitatis caussâ.* Facilis intellectu hæc descriptio, & videmus etiam in maiorum nostrorum insignibus aut monumentis hæc talia scuta. Sed enim Romanum diuersiforme fuit, & quale dixi: non ergo meâ sententiâ à Samnitibus. An non à Liguribus? dicet aliquis. ita enim Liuius præire videtur, & viri docti nuper ex eo affirmarunt: *Stabilior aut parmâ aut scuto Ligustino Romanus erat.* En apertè distinguit, Romanisque tribuit & *Parmam* (nempe leuibus) & *Scutum*, (grauibus) sed *Ligustinum*. Nolo imponant tibi verba, aut viri cetera curiosi & docti. Hîc glaucoma in eorum oculis, & remouebo. Liuius ibi de leui tantũ milite agit, nihil de graui. Cur igitur scutum à parmâ diuidit? diuidit, sed Ligustinum. Scito igitur, totã illam à Liuio memoratam ibi pugnam, solius leuis armaturæ vtrimque fuisse. Et à Perseo, inquam, & à Romanis, graues non concurrerunt. Liuius hîc defectus & mutilus, eoque minùs id ex eo statim liqueat? at purissimè è Plutarcho, qui pugnam eam describit. Is facit Romanos Velites pugnasse, & vnà cum iis *septingentos Ligures:* qui leuiùs scilicet armati, & ideò expressim hîc Liuius *Parmam* nominat, quæ Velitum; *Scutũ Ligustinum*, quod eius gentis. Quale id fuit? è Diodoro discas, & totam hanc litem sopias: Ὁπλισμὸν ἔχουσιν οἱ λίγυες ἐλαφρότερον τῶν ῥωμαίων τῇ κατασκευῇ. σκεπάζει γὰρ αὐτοὺς παραμήκης θυρεὸς εἰς τὸν γαλατικὸν ῥυθμὸν δεδημιουργημένος, καὶ χιτὼν συνειλημμένος ζωστῆρι. καὶ περιτίθενται θηρίων δορὰς καὶ ξίφος σύμμετρον: *Armaturam habent Ligures leuiorem Romanâ. Tegit enim eos scutum longum, ad Gallicum modulum factum, & tunica cingulo adstricta. Circumponunt etiam pelles ferarum, & habilem gladium.* Ecce habes Scutum Ligustinum, & simul leuiter armatos Ligures fuisse. Fragmentum in Suidâ reperio, quod huc facit, si corrigas: Τῇ δυνάμει τῆς πάρμης καὶ τῶν λιβυστικῶν θυρεῶν ἀντεῖχον ἐρρωμένως οἱ ῥωμαῖοι: *Firmitate parmæ & Lybicorum scutorum fortiter resistebant Romani.* Itáne Lybica scuta Romanis? nulla. Scribe λιγυστικῶν: & scito è Polybio fragmentum esse hanc ipsam velitarem cum Perseo pugnam denarrante. Ex eo deinde vertit, vt solet, pænè verbatim Patauinus. Hæc ita vera me dixisse ipse Liuius etiam suggeret, qui paullò pòst adiungit, *Pugnatum vtrimque leui armaturâ esse.* Facessite igitur scuta Ligustina à Romanis. AVD. Gaudeo quòd abdu-

An à Samnitibus.
In Catil.
Potiùs à Sabinis.
Lib. IX.
Iterùm à Liguribus.
Lib. XLIV.
Fallax Liuij scriptũ.
Id cõtra viros doctos explicatũ.
Forma scuti Ligustini.
Lib. VI.
Quod dissidet Romano.
Correctus Suidas aut Polybius.

xerim; tu me reduxisti, atque alios fortassis, errantes. LIPS. Vtinam me quoque alius, cùm opus, sed clementer! Nam nostri plerique hodie Archilochæi sunt, & gaudent ἰαμβίζειν.

DIALOG. III.

Gladius Hispaniensis. Origo, Vsus, Bonitas.

SED nos ad Polybium. Dat secundò grauiori militi Gladium, & eum sic depingit:

POLYB. Ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὲ περὶ τὸν δεξιὸν φέρει μηρόν. καλοῦσι δὲ αὐτὴν ἰβηρικήν. ἔχει δὲ αὕτη κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν βίαιον, διὰ τὸ τὸν ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι.

Vnà cum scuto gladium imperant, quem fert ad dextrum femur. Appellant Hispaniensem, habétque mucronem eximium, & ictum vtrimque validum, quoniam lamina eius firma est & stabilis.

Vnus olim gladius. „ *Gladium imperant.*] Gladium, inquit: non ergo plures, etsi posteà ita fuit. Nam sequenti æuo minorem etiam alium ferebant, quem *Pugionem* Latinâ voce Tacitus dixit, alij Græcanicâ, *Paramerium*, aut *Parazonium*, quia ad femur scilicet aut zonam penderet. De hoc quia nihil Polybius, omitto.

Gladius an ad dextrā? „ *Fert ad dextrum femur.*] Nouum est nostris moribus, & videntur esse quæ resistant. Primùm, quomodo facilis ea eductio? quomodo vagina inibi non impedimento ad pugnam? Sed & Iosephus contrà, de ipsis Romanis: Οἱ μὲν πεζοὶ, inquit, μαχαιροφοροῦσιν ἀμφοτέρωθεν. μακρότερον δὲ αὐτῶν τὸ λαιὸν ξίφος πολλῷ. τὸ γὰρ κατὰ δεξιὸν σπιθαμῆς οὐ πλέον ἔχει μῆκος: *Pedites vtrimque gladium gestant. Longiorem quidem illum ad sinistrum latus: nam qui ad dextrum est, palmi siue duodecim digitorum mensum non excedit.* Nónne clarè longiorem, id est Hispaniensem istum ad læuam ponit? Sed & cum eo Sidonius, vbi vrbem Romam armat: (Lib. III. Excid.)

—— bullis hostilibus asper
Applicat à læuâ fulgentem balteus ensem.

(Panegyr. ad Anthem.)

Quis autem ambigit, quin Romam ornet pro Romano more? Amplius, sub ipsum Polybij æuum nummos reperio, in quibus gladij sunt sinistri. Hæc cùm ita sint, olim dubitaui ecquid ista Polybij vera satis aut sana. Nunc minimè, & eò descendo vt mutasse hanc rem censeam, & aliter atque aliter gestasse. Certè quin Iosephi, id est Flauiorum, æuo ita fuerit vt scribit, gladij nempe sinistri, non est ambigendum: & fortasse id introductum, cùm Gladioli aut Parameria introducta. Etsi parùm etiam firmi-

Variatum in eâ re.

firmiter. nam ecce in columnâ Traiani plerosque militum cinctos itetùm pro prisco ritu dextros video, idemque in Antonini: etsi Imperator tamen ipse & Tribuni habent ferè sinistros. Omnino variauit ea res. & cur in Romanis ita miremur, quod non in Gallis? Nam ij quoque certò dextros gestarunt, quod Strabo & Diodorus clarè scribunt. Atqui incommoda eductio. Non in Romanis quidem; qui nec longi nimis erant, & ab humero non à medio cingulo pendebant. Denique credo eos spectasse scuti vsum, præcipui inter arma. Id impediri videbatur eiusque frequens motio, si gladius aut vagina sub brachio sinistro. Non ergo, inquies, in pugnâ idem, cùm vagina ad dextrum? Reciprocatio enim brachij ad ictus impedita. Fateor, nec habeo quod dicam, nisi reiici solere tunc pone tergum. Vno verbo, arbitraria hæc res fuit, & vtrimque caussæ.

,, *Appellant Hispaniensem.*] Passim quidem & crebrò: sed quid ita ante Hispanos etiam notos? Vt Liuius in pugnâ Manlij illâ veteri cum Gallo: *Manlius Hispano cingitur gladio.* In eadem re Quadrigarius: *Scuto pedestri & gladio Hispanico cinctus contra Gallum constitit.* Vterque disertè notat de Hispanica, me mirante. Vnde is tunc? quæ commercia? cùm Romani nec in Italiâ suâ domini etiam essent. At intellegunt formâ Hispanici fuisse. Nec id quidem dicet scriptor incertus apud Suidam (an non ipse Polybius?) qũi hanc quoque refert ad tempora Annibalis & secundi Punici belli. Tunc scilicet, cùm Romani vires & constantiam experti militiæ Hispanicæ, adsumpsêre hunc ensem. Verba sunt: Οἱ δὲ κελτίβηρες τῇ κατασκευῇ τῶν μαχαιρῶν πολὺ διαφέρουσι τῶν ἄλλων. καὶ γὰρ κέντημα πρακτικὸν καὶ καταφορὰν ἔχουσι δυναμένην ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν. ἢ καὶ ῥωμαῖοι τὰς πατρίους ἀποθέμενοι μαχαίρας ἐκ τῶν κατ᾽ ἀννίβαν μετέλαβον τὰς τῶν ἰβήρων. καὶ τὴν μὲν κατασκευὴν μετέλαβον, αὐτὴν δὲ τὴν χρηστότητα τοῦ σιδήρου καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν οὐδαμῶς δύνανται μιμεῖσθαι: *Celtiberi paraturâ gladiorum longè aliis antecellunt. nam & mucronem validum habent, & ictum potentem ex vtrâque parte. Quare & Romani vsitatos & patrios gladios deponentes, à temporibus Annibalis istos Hispanorum assumpserunt. Et formam quidem assumpserunt, ipsam verò bonitatem ferri & aliam accurationem nequaquam imitari potuerunt.* Hæc si vera (puto esse:) quid pro Liuio aut Claudio? vnum. appellasse eos gladium Hispanicum, ipsum pedestrem: non quia re ipsâ talis esset, sed quoniam Manlius eques, depositâ parmâ & longiore suo gladio (talis equitum, vt videbimus) sumpsit pedestre scutum, & gladium breuiorem, Hispanicum posteà dictum. Si tibi color melior, alline.

Gladius Hispaniensis quàm pridem notus.

Lib. VII. Agell. lib. IX. c. XIII.

Videtur cũ Annibale illatus.

,, *Habet mucronem eximium.*] Quo Romani etiam maximè vsi, & Hispani hodie, etsi gladij eorum aliâ à priscis formâ. Polybius: Οἱ δὲ ῥωμαῖοι οὐκ ἐκ καταφορᾶς, ἀλλ᾽ ἐκ διαλήψεως ὀρθαῖς χρώμενοι ταῖς μαχαίραις, πρακτικοῦ τοῦ κεντήματος περὶ αὐτὰς ὑπάρχοντος, τύπτοντες ἐς τὰ στέρνα καὶ τὰ πρόσωπα διέφθειραν τοὺς πλείστους: *At Romani non cæsim sed punctim rectis gladiis vtentes, mucrone ad hanc rem efficaci, ferientes in pectora & facies, plerosque interfecerunt.* Scribit facies petiisse: ne primus Cæsar hoc iusserit

Punctim gladio vsi.

Lib. XXII. Pharsalicâ illâ pugnâ, *Miles faciem feri*. De Hispanis, Liuius: *Gallis prælongi gladij ac sine mucronibus, Hispano punctim magis quàm cæsim assueto petere hostem, breuitate habiles, & cum mucronibus*. Et vtilitatem huius rei in Vegetio habes. *Non cæsim*, inquit, *sed punctim tirones ferire discebant. Nam cæsim pugnantes non solùm facilè vicêre, sed etiam derisêre Romani. Cæsa enim quouis impetu veniat, non frequenter interficit, cùm & armis vitalia defendantur & oßibus: at contrà puncta duas vncias adacta mortalis est. Deinde dum cæsa infertur, brachium dextrum latúsque nudatur: puncta autem tecto corpore infertur, & aduersarium sauciat antequam videat*. Bonæ & veræ caussæ. &, quod ipse quoque notat. hac re facilè vicêre eos qui pugnabant cæsim. Dio Cassius tetigit pugnâ Iulianâ in Ariouistum: Τά τε γὰρ ξιφίδια αὐτῶν (ῥωμαίων) καὶ σμικρότερα τῶν γαλατικῶν ὄντα, καὶ τὰς προσβολὰς χαλυβδικὰς ἔχοντα, χρησιμώτατα σφίσιν ἐγένετο: *Gladioli enim Romanorum & breuiores Gallicis, & mucrones è chalybe habentes, vtilißimi iis fuerunt*. Appellat ξιφίδια, *gladiolos*, aspectu ad Gallorum illos immanes: & re ipsâ fuerunt haud magni.

Puncta vtilitas. *Lib. I. cap. XII.* *Lib. XXXVIII.*

Forma gladij Hispanici. „ *Ictum vtrimque validum.*] Nota, *vtrimque*: & hinc facilè formam faciemque Romani gladij colligas, qualis ferè hodie est noster equester. Appâret ita in monumentis priscis: etsi in iisdem etiam acie simplici, & supernè leuiter pandus, ad Orientalem aut Turcicam formam. Sed iste rarior, & Polybio nunc ignotus. Ad cæsam igitur seruiit etiam hic gladius: &, vt res erat, Romani ambifariam vsi. Polybius, vbi Romanam militiam & arma cum Macedonum comparat: Τῇ μαχαίρᾳ ἐκ μεταφορᾶς καὶ διαιρέσεως ποιοῦσι τὴν μάχην: quæ supinè interpres (vt pleraque alia) vertit. Ego sic: *Gladio punctim & cæsim pugnant*. Nam illud ἐκ μεταφορᾶς, *è translatione*; ad punctam refero: & huic ἐκ καταφορᾶς *ex dilatione* aut *demißione*, oppono. quià gladius scilicet in pungendo reciprocatur & transfertur, in cædendo demittitur, Ἐκ διαιρέσεως autem, cæsa est: ad verbum, *ex diuisione*. quia ictus ille diuidit scilicet abiungitque. Tamen vide an non verius sit, ἐκ διάρσεως *è sublatione*: quod Polybius alibi vsurpat in hunc sensum. Scribit de Gallis: ἴδιον τῆς γαλατικῆς χρείας, ἡ ἐκ διάρσεως μάχη: *Proprium Gallicani vsus, pugnare cæsim*. Fateor tamen in Suidâ alibi & fragmentum hoc legi: μαχομένων ἐκ διαιρέσεως ταῖς μαχαίραις: sed hoc quoque fortasse malè. De vehementiâ autem ictus, exempla in Senecâ: *Galeam macharâ Hispanâ diuisam*. in Liuio: *Postquam gladio Hispaniensi detruncata corpora, brachiis abscisis aut totâ ceruice desectâ, & fæditatem aliam vulnerum viderunt*. Affirmatio in Diodoro: Οὔτε θυρεὸς, οὔτε κράνος, οὔτε ὀστοῦν ὑπομένει τὴν πληγήν: *Neque scutum, neque galea, neque ossum sustinet ictum*. Plutarchus cum eo, pugnâ Æmilij in Persen: Μάχαιραι ἐκείνων ὑπὸ βάρους καὶ κατεφορᾶς διὰ παντὸς ὅπλου χωροῦσαι ἐπὶ τὰ σώματα: *Gladij illorum* (Romanorum) *grauitate & ictu per omnia arma ad corpora peruadentes*. Ait, *grauitate*. ergóne tam magni? minimè, sed crassiusculi potiùs & firmi. Sculpturæ veteres sic ostendunt, & erutos è terrâ ipsi vidimus, qui duos pedes in laminâ non explebant. Haud frustrà ergo

Is ad cæsam quoque vtilis. Lib. XVII. Lib. II. *Vis gladij Hispanici.* Lib. V. De benef. Lib. XXXI. Lib. VI. In Aemil. *Breues fuère.*

Liuius

Liuius dixit, *breuitate habiles*; idemque, *ad propiorem habiles pugnam*: Dio ξιφίδια, *gladiolos*: & Lucanus *exiguos*, isto versu: Lib. VI.

Cantaber exiguis, & longis Teutonus armis.

Nec enim de Scutis acceperim, quæ Hispanis Gallisque pænè eiusdem formæ: magis de hisce gladiis, qui sic diuersi.

DIALOG. IV.

Pilum totũ descriptũ. magnitudo, forma, violentia: & siquid mutatum.

TERTIVM inter arma *Pilum*: quod Polybium licet audias describentem. Lege:

Πρὸς δὲ τούτοις ὑσσοὶ δύο, καὶ περικεφαλαία χαλκῆ, καὶ προκνημίς. τῶν δ' ὑσσῶν εἰσιν οἱ μὲν παχεῖς, οἱ δὲ λεπτοί. τῶν δὲ στερεωτέρων, οἱ μὲν στρογγύλοι παλαιστιαίαν ἔχουσι τὴν διάμετρον, οἱ δὲ τετράγωνοι, τὴν πλευράν. οἵ γε μὴν λεπτοὶ σιβυνίοις ἐοίκασι συμμέτροις, οὓς φοροῦσι μετὰ τῶν προειρημένων. ἁπάντων δὲ τούτων τοῦ ξύλου τὸ μῆκός ἐστιν, ὡς τρεῖς πήχεις. προσήρμοσται δ' ἑκάστοις βέλος σιδηροῦν ἀγκιστρωτὸν, ἴσον ἔχον τὸ μῆκος τοῖς ξύλοις, οὗ τὴν ἔνδεσιν καὶ τὴν χρείαν οὕτως ἀσφαλίζονται βεβαίως, ἕως μέσων τῶν ξύλων ἐνδέοντες, καὶ πυκναῖς ταῖς λαβίσι καταπερονῶντες, ὥστε μὴ πρότερον τὸν δεσμὸν ἐν ταῖς χρείαις ἀναχαλασθῆναι, ἢ τὸν σίδηρον θραύεσθαι, καίπερ ὄντα τὸ πάχος ἐν τῷ πυθμένι,

Præter hæc, pila duo, & galea ærea, & ocrea. Pilorum autem alia sunt crassa, alia tenuia. E crassis & firmioribus, iterum alia rotunda, quæ palmarem habent diametrum; alia quadrangula, quæ latus. Tenuia autem sibynis modicis assimilantur, quæ ferunt vnà cum prædictis. Omnium verò istorum longitudo ligni, ferè tria cubita. Aptatur singulis telum ferreum, hamatum, longitudine par ipsi ligno; cuius nexum vsionémque ita validè firmant, ad medium vsque ligni inserentes, & crebris fibulis adstringentes, vt non prius deuinctio illa inter vtendum soluatur, quàm ipsum ferrum defringatur. etsi id crassitiē habet in parte inferiore POLYB.

καὶ τῇ πρὸς τὸ ξύλον συναφῇ τριῶν ἡμιδακτυλίων, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τοιαύτην πρόνοιαν ποιοῦνται τῆς ἐνδέσεως.

& quà ligno infigitur digiti & semis. Intantum & tam prouidè curant hanc connexionem.

Sustine, & iam me audi. Ait.

De voce ὑσσὸς. „ *Præter hæc pila duo.*] Pila rectè verto, quod est in illo ὑσσὸς. At Lascaris, & eum secuti alij, *Veruta.* Quis hoc dabit? quis non videt obnubilari aut eripi germanam *Pili* descriptionem, alienâ hac voce immissâ? Imò

Ea pilum in Latio. Peculiare Romanis. ὑσσὸς Plutarcho, Dionysio, Appiano, nostro assiduè, est *Pilum*. Res ipsa vociferatur: &, nónne hîc legionarium militem armat, cuius proprium missile est Pilum? Inde Silius sanè quàm commodè Latinos sic adornat:

Lib. VIII.

Non illis solitum crispare hastilia campo,
Nec mos pennigeris pharetram impleuisse sagittis,
Pila volunt, breuibúsque habiles mucronibus enses,
Aere caput tecti surgunt super agmina cristis.

Latini, inquit, non hastas spargunt, non sagittas; sed pila iis telum, & breues Hispanici gladij, tum galea & cristæ. Est ipse legionarius miles expressus. Sed & in Vegetio *Pilatæ legiones veterum*: & in Festo, *Pilumnus populus* explicatur ipse Romanus, *velut pilis vti assuetus*. Et quis populus præter eos vsus? Glossæ huc faciunt: *Pilum*, ὑπερῷον, ῥωμαϊκὸν δόρυ: *cænaculum, & Romanum telum*. Duplex interpretamentum dant; posterius clarè verum, prius vitio exscriptoris obscurum aut falsum. Nam

Corrupta Glossa. quid hoc noui aut monstelli est, *Pilum* significare *cænaculum*? Græca tamen vox id sonat, sed leuiter mihi reformanda in ὕπερος: quod valet *pi-*

Emendata. *stillum*. Ita sanè. Pilum, inquit Glossographus optimus, duo notat, & *pistillum & telum*. Nihil hîc dubium. atque adeò Varro Pilum pro telo

Varro illustratus. IV. de L.L. vsurpari cœptum vult ab illo. *Pilum enim dictum*, inquit, *ab omine, quòd hostes feriret, vt pilum*. Ea lectio mihi proba, & sicut instrumento illo rustico aut cibario teri frangique fruméta solent, sic isto hostes. Inde captum omen, & vox tralata in bellum. Alij tamen rescribunt, *quòd hostis periret, vt perilum*: mihi quidem minùs probè.

Quot Pila militi. „ *Pila duo.*] Quem numerum poëtæ, vt solent, tangunt. Virgilius:

I. Aen. *Bina manu lato crispans hastilia ferro*

II. Theb. Et Statius: *Quæ duo sola manu gestans, accliuia monti*

Duo videri. *Fixerat, intorquet iacula.*

Lib. II. cap. XV. Sed & Vegetius apertè: *Habebant bina missilia, vnum maius quod Pilum vocabant, & aliud minus quod Verutum*. Dissensu tamen aliquo cum Polybio, quòd is videatur duo maiora pila dare militi, alterum rotundum, alterum quadrum. Si tamen is eius sensus. Cur non ambigam? pleraque hîc breuiter aut obscurè dicta: sicut hoc ipsum quod ait, *tenuia tulisse eos vnà cum prædictis*. Quid? an præter duo maiora, etiam tenuia? An ex Vegetij mente, cum vno maiorum, alterum minus? Hoc magis credam,

ne

ne nimis manum iis impleam aut onerem. Quod tamen Vegetius de Veruto addit & distinguit: vix scio an ita veteres. Imò ex Polybio & Liuio communiter hæc dicta Pila. *Discrimen Vegetij vanum.*

„ *Rotunda, quæ palmarem habent diametrum; quadrangula quæ latus.*] Fateor adhæsisse me in his verbis, nunc expedio. Dicit Rotunda quidem palmarem diametrum habuisse; at quadrata, totum ambitum siue omne latus. Ita enim id accipiendum, etsi aliter videatur dictum. nam si quodque latus in his palmare; profectò sedecim digitorum ambitus fiat, nullâ manu commodè stringendus. Sed nec proportio vlla ferri tunc ad lignum: cùm adiungat illud fuisse digiti & semis: qui modus quid ad sedecim? Esto igitur pro re interpretatio, & fiant Pila χειροπληθῆ, *manum implentia*, vt Dionysius dixit; non hercules exeuntia & aperientia. Palmus hîc autem παλαιστὴ, digitorum quattuor: qui *quadrans* pedis est, vt mirer *Trientale latus* Lascari versum. *Pili crassities.*

„ *Quadrangula.*] Quæ crebra magis fuisse rotundis videntur. Liuius certe vulgarem hanc Pili formam agnoscit, vbi de Falaricâ. *Hastili cetera tereti, præterquàm ad extremum vnde ferrum exstabat. id, sicut in pilo, quadratum.* Nisi fortè rotunda etiam, eâ parte sic formabantur. Sed Appianus quadrata sola agnoscit, aut quidem describit; in pugnâ C. Sulpicij cum Gallis: Τὰ δὲ δόρατα ἦν οὐκ ἐοικότα ἀκοντίοις, ἃ ῥωμαῖοι ὑσσοὺς καλοῦσι, ξύλου τετραγώνου τὸ ἥμισυ, καὶ τὸ ἄλλο σιδήρου τετραγώνου καὶ τοῦδε μαλακοῦ χωρὶς γε τῆς αἰχμῆς: *Erant hastæ, non similes iaculis, quas Romani Hussos* (imò Pila) *dicunt, è ligno quadrangulo parte mediâ, parte reliquâ è ferro quadrangulo, atque eo molli, excepto mucrone.* Breuis, sed bona descriptio. in quâ quod negat *similia iaculis fuisse*, ferri hoc sensu potest, non similia scilicet vulgatis leuibusque iaculis. Alioqui profectò similia sunt, imò ipsa iacula: & suspicetur aliquis rescribendum potius, *ἦν οὖν ἐοικότα, sententiâ aiente. Addit *Mediam partem è ligno, aliam è ferro*: & consonat cum iis quæ Polybius hoc loco. Hoc dissonat, quòd molle ferrum facit, credo ad inflexum, & vt in Velitum hastâ. At nihil tale noster, etsi posteà opinamur sic fuisse. *Pila vulgò quadrangula.* Lib. XXI. In Celtic. *Explicatus Appianus.* *Vel ἦν οὐκ ἀπεοικότα. *Fortasse correctus.*

„ *Sibunis modicis assimilantur.*] Variè vox scribitur, in primâ aut mediâ syllabâ, i. & y. alternante. Parum hoc est. significatio quidem certa, venabulum fuisse, siue iaculum venatorum. Festus: *Sibunam appellant Illyrici telum venabuli simile.* Ennius: *Illyrici restant sicis sibunisque fodientes.* Qui vult vocem, vt vides, Illyricam fuisse: cur non magis Græcam, certe Græcis iam olim tritam? Et ipsi Illurij finitimi tunc, opinor, Græcissabant; &, extra controuersiam, ipse Ennius. Magistri igitur Græci passim explicant & oggerunt hanc vocem. vt Hesychius: Σιβύνη, ὅπλον δόρατι παραπλήσιον: *Sibuna, telum hastæ consimile.* Idem iterùm, sed pressiùs: Συβίνη, καταπροβόλιον: *Subina, telum figendis apris.* Quo sensu Athenæus scribit, illatos in côuiuium Carani συάγρους σιβύναις ἀργυραῖς διαπεπαρμένους; *apros sibunis argenteis transfixos.* Cur tali pompâ? vt gloriosus conuiuator ostenderet verè feros esse, nec domi à coquo sed in siluis à venatore *Sibuna.* *Athenæo lux.* Lib. V.

tore

tore cæsos. Legi & in Suidâ: Σιβύνη, ἀκόντιον ῥωμαϊκὸν: *Sibuna Romanum telum*. Quod verum sit, pro Polybianâ hîc descriptione minoris Pili.

Mucro vncatus. „ *Telum ferreum hamatum.*] Siue mauis, *vncinatum*. Sententia est, hamos retro mucronem fuisse, ne facile esset euulsu semel impactum telum. *Idem satis latus.* Ipse autem mucro quantus aut quâ latitudine, non dicit: suspicor grandiusculum fuisse, tum pro ferri modo, tum ex Flori verbis. Ait de primâ Romanorum pugnâ cum Philippo Macedonum: (Lib. II. cap. VII.) *Nihil tamen terribilius fuit ipso vulnerum aspectu, quæ non spiculis neque sagittis, neque Græculo vllo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, vltra morem* (sic lege, non *mortem*) *patebant*. Pila vocat *ingentia*. nec *minores* ijs *gladios*. quæ si de longitudine capis, quomodo vera? Gladij certè breuiculi, & valdè intra Pili modum. Magis est de latitudine dici & comparari, & ita mucrones fuisse pænè pares.

„ *Longitudine par ipsi ligno.*] Plusculum hîc igitur ferri, nec de nihilo *Pilum ponderosum, & lentum.* Silius hoc iterauit, *pondera pili*. Sed & Tibullus *Lenti* epitheto affecit: cur nisi quia pondus & grauitas tale faciebant, præsertim nec adiutum (Ad Mess.) vllis pennis? ——— *celerémve sagittam*

Iecerit, aut lento perfregerit obuia pilo.

Et violentum. Ostendit & idem vim telo fuisse, & obuia ab eo perfracta. Hoc quoque Liuius: (Lib. IX.) *Pilum haud paullo quàm hasta vehementius ictu missuque telum.* Cæsar: *Cùm primi ordines hostium transfixi pilis concidissent*. Vegetius magis apertè: (Lib. II. cap. XV.) *Arte & virtute directum scutatos pedites & loricatos equites sæpè transuerberat*. Et exemplum in Suidâ ex incerto scriptore: Ἐξακοντίσας ὑσσὸν διήλασεν αὐτοῦ τόν τε θυρεὸν καὶ τὸν θώρακα: *Emisso pilo perfregit scutum eius & loricam.* Sed ad Polybium: *ferrum*, inquit, *par ipsi ligno.* Quod verum est: sed ita, vt seorsim non extiterit & prominuerit totus ille modus, sed pars eius dimidia circiter infixa fuerit vel adfixa ligno. Hoc satis ostendit, cùm dicit *ad medium vsque lignum insertum fuisse*. *Magnitudo pili.* Eminuit ergo in mucronem & mansit cubitus & semis, alter ille modus periit in ligno. Hoc notabis, vt iustam magnitudinem totius Pili noris: quæ ex hoc ratiocinio fuit quattuor cubitorum & semis, id est pedum septem paullo minus. Superauit igitur mensuram hominis: ideoque Silius niti in ea milites facit:

(Lib. XIII.) *Stabant innixi pilis exercitus omnis.*

Non longè ab hoc modulo Dionysius abit, cùm Pilum de industria sic describit: (Lib. V.) Ἔστι δὲ ξῦστα (ὑσσοὺς præmisit) βέλη ῥωμαίων, ἃ συνιόντες εἰς χεῖρας ἐξακοντίζουσι, ξύλα στρογγύλα μήκη τε καὶ χειροπληθῆ, σιδηρῶν οὐκ ἧττον ποδῶν ὀβελίσκους ἔχοντα προύχοντας, κατ' εὐθείαν, ἑκατέρου τῶν ἄκρων, μετρίοις ἀκοντίοις ἴσα σὺν τῷ σιδήρῳ: *Sunt hæc tela Romanorum, quæ cùm in manus veniunt, iaculantur; hastilia longa & manum implentia; trium non minus pedum mucrones exstantes habentia rectâ lineâ ab vtroque extremorum; paria mediocribus iaculis vnà cum ferro.* *Dionysius explicatus.* Verba, quibus insistendum leuiter & examinandum est. Ait hastilia *manum impleuisse*: suprà monui & diduxi. *Mucrones non minus tres pedes exstitisse*: imò magis, si Polybium audis.

Et

Et ſanè ſeſquipede toto minus in Dionyſio eſt: an quia æuo eius iam decreuerat? an quia de ipſo exſtâte mucrone modò ſentit, nec ferrum metitur quod in ligno? Sed nec ſic conſenſio vſquequaque cum Polybio: & credo reuera æuo hæc talia mutaſſe. Quidni credam? ecce Vegetij aut ſuprà temporibus, ferrum *trigonum* non tetragonum fuit: idemque non niſi *pedale*. Sic enim ſcribit: *Miſſilia quibus vtebatur pedeſtris exercitus Pila vocabantur, ferro ſubtili trigono præfixa, vnciarum nouem, ſiue pedali, quod in ſcutum fixum non poſſet abſcindi*. Amplius in Dionyſio: *rectâ lineâ ab vtroque extremorum*. Dicit igitur obeliſcos iſtos ſiue mucrones (alij *verutenta* reddunt) vtrimq; fuiſſe præfixos, vt verba quidem volunt, vel potiùs ij qui verterunt. Nam res & ratio diſſentit. Cur duplex tam grandis ibi mucro? cui vſui, imò quomodo non impedimento ſit? Exiguum ſanè ferrum à pede, ſiue Græcorum σαυρωτῆρα fuiſſe, omnino aſſentior, quo ſcilicet in terram poſſet defigi, quod communiter ſolet, ſed non illud ad ictum & longum. Ergo in Dionyſio clariùs legatur, ἐκ θατέρου, *ab altero*: etſi nihil opus eſt, & vulgata quoque dant hunc ſenſum.

Pilum in ferro decreuit. Lib. I. cap. XX.

„ *Crebris fibulis aſtringentes.*] Quod non miror in longitudine illâ ferri. Puto autem, & Polybius ſubindicat, non tubum ſiue auliſcum fuiſſe tam grandem, in quem lignum immitteretur; ſed potiùs duas vtrimque alas ferreas, quas fibulæ iſtæ comprehenderent & affirmarent. Fibulæ inquam crebræ (palàm in Polybio πυκναὶ λαβίδες) etſi è Plutarcho dixeris duas modò fuiſſe. Sed, vt verum fatear, Plutarchi totum hoc mihi obſcurum eſt, aut alia valdè ratio illigandi, & in breuiore ferro. Verba eius accipe, ſed fideliter verſa, in Mario: *Dicitur,* inquit, *Marius in pugnâ illâ cum Teutonis primùm innouaſſe hoc de Pilis. Nam cùm anteà immiſſio ligni in ferrum duabus fibulis (δυσὶ περόναις) ferreis comprehenſa & obſtricta eſſet; tunc quidem Marius alteram vt erat reliquit, alteram tollens, clauum ligneum fragilem eius loco impoſuit, hoc commentus & ſpectans, vt pilum ſcuto aduerſarij incidens rectum non maneret, ſed fracto ligneo clauo flexus fieret circa ferrum, & telum ob incuruitatem mucronis ſic inhærens traheretur.* Clarè adſignat duas tantùm fibulas, nec aliter potuit ad effectum quem denarrat. Fuerint igitur duæ alæ ferreæ, atque eæ vtrimque fibulâ ſuâ comprehenſæ. Harum alteram dicit è ligno ſuppoſitam, vt ſcilicet impetu & peruaſione teli incidentis diffracta, ſolueretur ea ala, & ſic inflexâ alterâ telum pendulum & incuruum traheretur. Cui bono? vt impediret ſcilicet pugnantem, & ſcuto is commodè vti non poſſet. Quid ergo? inquies. nónne & antè inhærebat, & impediebat? Ecce in Liuio ante aliquot ſæcula, pugnâ cum Gallis: *Oneratiq; telis* (Pila præmiſit) *quibus aut corpora transfixa, aut prægrauata inhærentibus gerebant ſcuta.* Hoc ita fuit, ob vncos ſcilicet qui vetabant extrahi pilum aut reuelli. Sed Marius putauit maius impedimentum hoſti, ſi pilum inflexum, non ita rectum penderet, & motum tranſlationemque ſcuti vetaret. Certè flexio hæc pili poſteà etiam manſit; ſiue à Mariano inuento, ſiue à mollitie & tenuitate ferri, quam Appianus agnoſcit. In Cæſare

Fibulatio in Pilo. *Diuerſa in Plutarcho.* *Duæ modò fibulæ.* *Cur altera lignea.* Lib. IX. *Flexus in Pilo.*

Q quidem

1. Gallic. quidem legis, pugnâ cum Heluetiis: *Gallis magno ad pugnam erat impedimento, quod pluribus eorum scutis vno ictu pilorum transfixis & colligatis, cùm ferrum se inflexisset, neque euellere, neque sinistrâ impeditâ satis commodè pugnare poterant.* Ita & Liuius, pugnâ cum Gallogræcis. *Legionum antesignani pila coniecerunt. Ij verò non solùm vulerabantur, sed transuerberatis scutis, plerique inter se conserti hærebant.* Est illud Cæsarianum, & par colligatio consertioque scutorum. Adnoto autem amplius, Mariani huius facti memoriam exstare & in Scholiaste prisco Horatij, qui hæc poëtæ:

II. Serm. I.
——— nec enim quiuis horrentia pilis
Agmina, nec fractâ pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi:

Hæc inquam poëtæ istuc refert. & *Ex historiâ*, inquit, *de Mario hoc sumptum est. nam Marius aduersus Santonas* (legendum *Teutonas*) *talia tela commentus est vt fracta mitterentur, nec remitti ab hostibus possent.* In re, eadem Plutarcho dicit: in caussâ discrepat, & vult fuisse ne remitterentur. Vtrumque potuit esse, & hæc quoque caussa in Velitari telo à Polybio tacta.

DIALOG. V.

De Galeâ, & multiplici cristâ.

SED perge, & lege:

POLYB. Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις προσεπικοσμοῦνται πτερίνῳ στεφάνῳ, καὶ πτεροῖς φοινικοῖς ἢ μέλασιν, ὀρθοῖς τρισὶν, ὡς πηχυαίοις τὸ μέγεθος. ὧν προστεθέντων κατὰ κορυφὴν ἅμα τοῖς ἄλλοις ὅπλοις, ὁ μὲν ἀνὴρ φαίνεται διπλάσιος ἑαυτοῦ κατὰ τὸ μέγεθος, ἡ δ' ὄψις καλὴ καὶ καταπληκτικὴ τοῖς ἐναντίοις.

Super hæc omnia adornantur apice plumeo, pennisque puniceis aut nigris, rectis tribus, ad cubiti longitudinem. quæ cùm in summo vertice alijs armis addiderint, vir duplo maior apparet, & pulchra ea species fit, hostique formidolosa.

Galea ex ære. De Cristis agit, cùm anteà breuiter & verbo de Galeâ dixisset. Est iis, aiebat, *Galea ærea*. Tales Liuius & Dionysius agnoscunt in Seruiano censu. Sed veteres cùm χαλκᾶ aut *ærea* dicunt, ex alio metallo non excludunt.

In Camil. Camillus militibus suis ἐχαλκεύσατο (verba Plutarchi) κράνη τοῖς πλείστοις ὁλοσίδηρα καὶ λεῖα ταῖς περιφερείαις, ὡς ἀπολισθαίνειν ἢ κατάγνυσθαι τὰς μαχαίρας: *Fabricatus est Galeas plerisque totas ferreas, & laues in ambitu, vt gladij aut laberentur in iis, aut frangerentur.* Hoc ille fecit contra Gallos & immanes eorum gladios. Dixeris ergo non omnibus tunc fuisse galeas ferro aut metallo solido, sed è corio aut tali materie, ferro aliquo per lineas aut circulos inducto.

Forma galeæ. Galearum autem forma, cuiusmodi passim in prisci

prisci æui monumentis appâret, hæc. Antrorsum apertæ, & ferri aliquâ eminentiâ, sed repandi. vnde & Silæ dictæ Festo: *Silus appellatur naso sursum versus repando. vnde Galeæ quoque à similitudine Silæ dicebantur.* Ad latus & malas vtrasque, *Bucculæ*: sic dictæ, quòd buccas tegant. Liuius: *Alij galeas bucculásque tergère.* Iuuenalis: *Bucculæ.*

—— aut fractâ de caßide buccula pendens.

Inde *Buccularij* in Paterno Iurisconsulto, qui has parant conficiuntque. Ab imis Bucculis lora, quibus stringerentur ad guttur & firmarentur. De his Silius: Lib. XLIV.

Caßidis à mento malefidæ vincula rupit. Lib. XIV.

Item Sidonius: *Alij de concauo tibi Caßidis exituro, flexilium laminarum vincula diffibulant. Fexiles* enim *laminas* Bucculas istas vocat, sic aptas vt penderent à casside & flecterentur: *Vincula*, hæc lora. quæ & Suidas intellegit, & ὀχεῖς vocat. Ὀχεὺς, inquit, ὁ ἱμὰς τῆς περικεφαλαίας, ᾧ συνέχεται περὶ τὸν τράχηλον τοῦ φοροῦντος: *Ocheus, lorum galeæ, quo adstringitur circa collum ferentis.* Hæ partes Galeæ, atque adnoto, veteres clausas & vultui appressas vndique (more nostrorum equitum) vix habuisse. Inde illa vox Cæsaris, in acie Pharsalicâ, *Miles faciem feri*: quæ scilicet, nisi à scuti obiectu, nuda. Inde & in Persis, vt nouum miratur Ammianus; *quòd humanorum vultuum simulacra ita capitibus diligenter aptata essent, vt imbracteatis corporibus solidis, ibi tantùm incidentia tela possent hærere, quà per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas, parciùs visitur, vel per supremitates narium angusti spiritus emittuntur.* Sunt planè hodiernæ equitum Galeæ: sed transeo ad *Cristam*, de quâ parte Polybius solâ dicit, aliis omissis. Quid ita? quia in hac mira & propria quædam superbia an lasciuia Romanorum, & valdè sibi in iis placebant. Itaque ad hanc eamus. Ait: Lib. III. epist. III. *Lora in galeis.* *Crista.*

„ *Apice plumeo.*] Sic reddidi, quod in Græco est, πτερίνῳ στεφάνῳ: quod ad verbum esset *corollâ plumeâ*. Sed quia non propriè hæc corolla, malui *Apicem*, & habeo auctores. Virgilium: *Ardet apex capiti.* Statium: *Et cono Lædæus apex.* Ipsa vox Græca στέφανος aut στεφάνη valet etiam in hunc sensum. Nec enim temerè mutauerim, etsi vir eximius ingeniosè (fatendum est) fecerit, πτερίνῳ τε φάλῳ. Sed retinet Suidas, qui vt vulgò hæc lêgit: & Plutarchus, qui στεφάνην in hac re dicit. De Pyrrho rege: Τὴν στεφάνην, ᾗ διάσημον τὸ κράνος ἦν, ἀφελὼν ἔδωκέ τινι τῶν ἑταίρων: *Apicem quo insignis & cognobilis galea eius erat, amicorum alicui auferens eum tradidit.* Non enim de regiâ vel aureâ aliquâ coronâ sentit (etsi vertunt sic interpretes) sed de hoc insigni galeæ, quod proprium ipse habuit *Cornua hirci.* Idē in eodem Plutarchus: Ἐγνώσθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν: *Agnitus fuit ab eximiâ cristâ, & à cornibus hircinis.* Reges enim, itemq; digniores militū, insignes maximè & superbas faciebant has partes. Contrà plebeij. nec alio sensu Lucanus de M. Bruto, in acie Pharsalicâ: *Apex pro cristâ.* In voce. πτερίνῳ. In Pyrrho. *Apex Pyrrhi.* *Plebeia galea.*

Illic plebeiâ contectus caßide vultus,
Ignotusq; hosti, quod ferrum Brute tenebas? Lib. VIII.

Vult eum habitu gregarij militis fuiſſe, & galeâ aut criſtâ minimè inſigni. Sed & Centuriones Romano more tranſuerſas criſtas hoc fine gerebant; vt inquam internoſcerentur. Vegetij quidem æuo ſic fuit: olim non arbitror. ſed ille ſic: *Centuriones habebant galeas ferreas, ſed tranſuerſis & argentatis criſtis, vt faciliùs agnoſcerentur.* Argenti aliquid mixti in criſtis agnoſcit, fortaſſe & auri in nobiliorum. Non pello igitur στεφάνου vocem: & totum illud criſtatum cum alio ſæpè additamento nónne coronæ etiam ſpeciem refert? maximè quia in capite, & cùm eſt triplex. Addo & φάλον propriè ſecretum eſſe ἀπὸ τοῦ λόφου. Ille *conus* eſt; hic *criſta*. Græci litteratores: φάλοι, τὰ ἐπὶ τῶν περικεφαλαιῶν ἀσπιδίσκια, λόφοι δὲ αἱ τριχώσεις: *Phali, clypeoli in galeis; lophi, iubæ, aut criſtæ.* Euſtathius: φάλοι κατά τινας τῶν παλαιῶν συρίγγιά τινα ἐπὶ τῶν μετώπων, εἰς ἃ καθίεντο οἱ λόφοι: *Phali, iuxta quoſdam veterum, fiſtulæ aut tubuli ſuper frontem, in quos criſtæ immittebantur.* Ita iſti. nec nego tamen aut neſcio Heſychium confundere: φάλος, inquit, ὁ λόφος τῆς περικεφαλαίας: *Phalus, criſta galeæ.* Fortaſſis & alij, quod alius quærat. Sed quod Euſtathio φάλος, hoc Latinis eſt Conus. Statius: —— *criſta nitenti*

Inſurgens cono. Et Gloſſæ explicant *Conum*, κύμβαλον καὶ ἄκρον τῆς περικεφαλαίας: *cymbalum, & ſupremam partem galeæ.* De cymbalo non credo: & reſcribo, κύμβαχον, Homeri etiam voce. Nam κύμβαχος, Heſychio interprete, eſt τὸ ἀνώτατον μέρος τῆς περικεφαλαίας.

Lib. II. cap. XVI.

φάλος & λόφος diuerſa.

Gloſſæ reſcriptæ.

„ *Penniſq́ puniceis aut nigris.*] Apparet olim, & cùm Polybius ſcripſit, non niſi pennas ipſas rectas ſic tuliſſe, ſine alio paratu aut diffuſione; qui mos ferè hodie Turcarum. In monumentis tamen aliter conſpicimus, & ferè ad exemplum hodiernum. Sed quidquid eius fuit; colores videamus, quos ponit duos. *Puniceum* primò, quem credo honeſtiorum fuiſſe, & aptum ſanè ſanguineo huic Marti. Virgilius:

—— *criſtaq́ tegit galea aurea rubrâ:*

Iterùm: —— *criſtaſq́ rubentes Excipiam ſorti.*

Et tertiùm: *Purpurei criſtis iuuenes.* Diodorus Hiſpanos quoque oſtendit amaſſe: Περὶ δὲ τὰς κεφαλὰς κράνη χαλκᾶ περιτίθενται φοινικοῖς ἠσκημένα λόφοις: *Circum capita galeas æreas ponunt, puniceis ornatas criſtis.* Ponit ſecundò, *Nigrum.* Triſtis ille & Diti ſacer, ad quem multi in ferali hoc certamine ibant. Puto viliorum fuiſſe, nec legi exemplum. Benè de *candido*. vt in Virgilio:

Cuius olorinæ ſurgunt de vertice pennæ.

In Statio: —— *capiti intremit ærea caſſis,*

Ter niueâ ſcandente iubâ.

Is quoque color feſtus & dignior, datque Annibali Silius:

—— *vibrant cui vertice coni*

Albentis niueæ tremulo nutamine pennæ.

Laſciuia poſteà in hac re, & aſſumpsêre etiam Pauonum. Sed fallor, aut regia & Iunonia hæc auis non niſi in Regum & Principum vſu fuit. Indicat Claudianus, qui Honorio ſuo talem dat:

Puniceus color in criſtis.

Lib. VI.

Item niger.

Et cãdidus.

Lib. II.

Quòd

Quòd picturatas galeæ Iunonia cristas De VI. consul.
Ornet auis.

Et scriptor Panegyrici ad Maximianum: *Offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmisq; distinctam, & pennis pulchræ alitis eminentem.* Cui lux à Claudiano esto. Sed etsi de nigris aut fuscis negaui legere, non tamen ambigo quin tulerint: vt aquilæ, & talium auium, quæ pugnaces aut rapaces. vel ominis scilicet caussâ.

„ *Rectis tribus.*] Triplex hæc crista est, siue τριλοφία Græcorum, itemque τριφάλεια: etsi ξυφάλειαν tamen communiùs scribunt. Quis non eius meminit? poëtæ certatim. vt ille: *Triplex sæpè crista.*

Cui triplici cristata iubâ galea alta. Virg. VII.

Alter: —— *triplici pulsans fastigia cristâ.* Valer. III.

Etiam alij. vt Suidas: qui Geryonem autumat dictum τρικέφαλον, siue *tricipitem*, ὅτι τρεῖς λόφους εἶχεν ἐν τῇ περικεφαλαίᾳ: *quòd tres cristas in galeâ haberet.* Vide & lepidam narratiunculam apud Plutarchum in Arato, de virgine, quam captam miles galeâ suâ tricristi insigniuerat, & in Dianæ templo deposuerat: vnde egressa subito aspectu terruit omnes, quasi ipsa ibi Diana appareret, vrbemq; seruauit. Hactenus de cristis Polybius. *Suidæ inuentiuncula.*

AVD. Quid de Iubis, eas omittis? LIPS. Vnà cum Polybio: nec enim, quod miremur, tangit. nisi tibi nostra coniectura sedeat, cui leuiter visum legere τῇ ὀρθαῖς θριξίν: *aut rectis crinibus siue iubis.* Enimuerò quis nescit *iubas* creberrimè galeis impositas? Nec Græcorum tantùm (perpetuum pænè apud eos) sed & Latinorum. Virgilius de Mezentio: *Iubæ in cristis.*

—— *cristáque hirsutus equinâ.* Lib. VII.

Silius de Curione Romano:

Horridus & squamis & equinâ Curio cristâ. Lib. VIII.

Idem de Flaminio Consule:

—— *cui vertice fulgens*
Triplex crista iubas effundit crine Sueuo.

Cui Sueuum siue Germanicum etiam crinem adfingit, quia scilicet ille Flaminius triumphauerat de Gallis, quos cum Germanis confundi à poëtis id æui, haud nouum. Aliter ego quidem Silium non intellego. Est & in eodem Silio, de Marcello:

Circumstant rapidi iuuenes, aptántque frementi Lib. XII.
Sanguineas de more iubas.

Et cùm recogito, etiam in lapidibus vidi, etsi minùs sæpè.

„ *Pulcher is aspectus, hostique formidolosus.*] In re tenui momentum ad pugnam & victoriam ostendit: & caussâ duplici, inquit, bonæ cristæ. siue quòd vir maior, & animo quoque crescit: siue quòd hosti terrorem magis præbet. Vtrumque verum, & nescio quo naturæ ductu vbique terrarum ferè bellatores hoc adfectant. Orientales passim, atque etiam rudes isti in nouo orbe. Maiores nostri studiosè, etsi nos vulgò omisimus: studiosè? imò ambitiosè, & hinc insignia ista familiarum tam varia, *Vsus cristarum.*

Inuentores cristæ. quîs superbimus. Primi auctores rei Cares, quod scriptores adnotarunt. vt Herodotus: Ἐπὶ τὰ κράνεα λόφους ἐπιδέεσθαι Κᾶρές εἰσιν οἱ καταδέξαντες: *In galeis cristas illigare Cares sunt qui ostenderunt*. Strabo: Τοῦ δὲ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ζήλου τά τε ὄχανα ποιοῦνται τεκμήρια, καὶ τὰ ἐπίσημα καὶ τοὺς λόφους: *Studij sui erga rem bellicam testimonia adferunt scutorum ansas, & insignia & cristas*. Idem Plinius prodidit vbi de inuentoribus rerum: idem Polyænus. Sed Galeas & Cristas aliquot è monumentis vide.

In Clio. Lib. XIV. Lib. VII.

DIALOG. VI.

De Loricâ, & variâ eius specie.

VLTIMVM inter arma, *Lorica*: quam duplicem fuisse ostendit in his verbis: Legito.

POLYB. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ προσλαβόντες χάλκωμα σπιθαμιαῖον πάντη πάντως, ὃ προστίθενται μὲν πρὸ τῶν στέρνων,

At pleriq; capientes æream laminã quæ sit palmi maioris siue duodecim digitorũ vndique, nec amplius, eam pectori appo-

καλοῦσι δὲ καρδιοφύλακα, τελείαν ἔχουσι τὴν καθόπλισιν. οἱ δὲ ὑπὲρ τὰς μυρίας τιμώμενοι δραχμάς, ἀντὶ τοῦ καρδιοφύλακος σὺν τοῖς ἄλλοις, ἁλυσιδωτοὺς περιτίθενται θώρακας. ὁ δ' αὐτὸς τρόπος τῆς καθοπλίσεώς ἐστι καὶ περὶ τοὺς πρίγκιπας καὶ τριαρίους, πλὴν ἀντὶ τῶν ὑσσῶν οἱ τριάριοι δόρατα φοροῦσιν.

apponunt, & vocant pectorale. ac sic plenam iustámque habent armaturam. Qui tamẽ super decem mille drachmas censi sunt, ij pro pectorali, super cetera arma loricas capiunt hamatas. Par ratio similísque armorum in Principibus est & Triariis, nisi quòd pro pilis Triarij ferunt hastas.

„ *Plerique capientes aream laminam.*] Vult plerosque militum non habuisse loricas illas hamatas, de quibus mox dicit: sed eius loco partem æris aut ferri procusam, quæ tegeret summum pectus. Nam ima ventris scutum satis muniebat. Fuit adsimile quiddam hodierno pectorali, sed minùs longum, & æquabiliter quadrum. Id, inquit, *Aeramentum ad pectus.*

„ *Vocant pectorale.*] Diu hæsi quomodo veterem καρδιοφύλακα, & sedit tandem istud. Nam quod Lascaris *Corditum* fecit, scitè vocem expressit, non tamen scriptoris mentem. Cedò enim quis Romanorum sic dixit? vbi vox ea lecta? Nec tamen dubium, quin obuiam vulgatamque vocem Polybius habuerit in mente. Eam censeo, *Pectorale*: & sic à re & vsu dicebant, pectori tegendo. Varro: *De corio crudo pectoralia faciebant.* Plinius: *E pectoralibus eorum, ocreisq; & galeis.* *Pectorale.*

Allusit & tetigit Silius:

Pectora pellis obit cæsi è venatibus vrsi: Lib. VIII

pectoralia è corio vult fuisse, vti & Varro. Etiam è ferro, idem:

Ille viris pila, & ferro circumdare pectus Ibid.
Addiderat.

Xenophon de Persis: Θώραξ μὲν περὶ τὰ στέρνα ἑκάστῳ ἔσται: *Lorica circa pectus cuique erit.* An Liuij ea mens in Saliis describendis, qui armati saltabant? *Aeneum pectori tegimen.* Ex ipso dicas, è Dionysio non dicas. qui hoc interpretatur, χαλκέαις μίτραις κατεζωσμένους: *aereis balteis succinctos:* & alibi clariùs appellat χαλκέοις ζωστῆρας, *aenea cingula.* Sed nec quod in eodem Liuio de Samnitibus: *Spongia pectori tegumentum:* huc conuenit propriè, nec illa ex ære. Hoc genus appellat Polyænus ἡμιθωράκια, *semiloricas.* in his verbis: Ἀλέξανδρος, inquit, ἡμιθωράκια τοῖς φεύγουσι στρατιώταις ἀντὶ θωράκων ἔδωκεν, ἵνα μένοντες μὲν ἀσφάλειαν ἔχοιεν, τῶν κατὰ πρόσωπον κρυπτομένων, φεύγοντες δὲ τὰ ὄπισθεν μέρη φυλάσσειν μὴ δύναιντο: *Alexander* Lib. I. Lib. II. Lib. VII. *Semilorica.* Lib. IV. Strat.

der fugitiuis militibus semiloricas pro integris dedit, vt manentes quidem tuti essent, anterioribus tectis; fugientes postica tueri non possent. Et Pausanias, loricas veterum & Homericas describens, ostendit habuisse duas partes. Δύο ἦν, ait, χαλκᾶ ποιήματα. τὸ μὲν στέρνῳ καὶ τοῖς ἀμφὶ τὴν γαστέρα ἁρμόζον, τὸ δὲ ὡς νώτου σκέπην εἶναι. γύαλα ἐκαλοῦντο. τὸ μὲν ἔμπροσθεν, τὸ δὲ ὄπισθεν προσῆγον· ἔπειτα περόναι προσῆπτον πρὸς ἄλληλα: *Duæ erant æreæ partes. illa quidem pectori & iis quæ circa ventrem apta; hæc vt dorso tegmen esset. Vocabant Gyala, siue Caua & incurua, à formâ. Illam antrorsus, hanc retrorsum inducebant: deinde fibulæ vtramque iungebant.* Vide & inquire, fateberis adsimiles aut ipsas esse hodiernas loricas nostras. Sunt enim isti στατοὶ θώρηκες, siue *stantes & solidi*, quos Eustathius aliique in Homero item agnoscunt. Ergo duæ partes: nec dissimile in Hamatis, quo aspectu Valerium arbitror *duas loricas* ex eâ fecisse. Nam de Scæuâ ille cùm scriberet, & factum eius attolleret Britannico bello; in scopulo, inquit, relictis, & diu magnâ vi hostium sustentatâ, cùm solus esset, tandem *galeâ iam ictibus discussâ, & scuto crebris foraminibus absumpto, profundo se credidit, ac duabus loricis onustus inter vndas enauit.* Augendæ admirationi addit de *duabus loricis*. sed quas eas suspicer? ab hoste alteram? non id tempus aut occasio legendi spolia, cùm suum scutum ipse amisit, siue vt honestè Valerius, *impendit*. Opinor magis, intellegi duplicem hanc loricam, & hoc dilaudare, quòd fessus & duplici etiam loricâ onustus potuerit enatare. Sanè Eustathius mihi auctor, διπλοῦν θώρακα sic quoque dici: quem vide. De fibulis quidem, quæ in latere vtroque loricas istas iungebant, in Silio est:

Duplex lorica. *Lib. I.* *Valerio quæsita lux.* *Lib. III. cap. II.* *Fibulæ loricarum.* *Lib. VII.*

—— *quà fibula morsus*
Loricæ crebro laxata resoluerat ictu.

Et apud Suidam, de squameâ loricâ Parthorum: Περόναι δέ εισι πρὸς ταῖς πλευραῖς: *Fibulæ sunt ad latera.* Sed & Pausanias hîc apponit.

Romani vndique armati. Lib. III. cap. XXIV.

„ *Plenam iustámque habent armaturam.*] Corpore scilicet iam vndique munito & tecto. Quod ita gloriatur Titus Cæsar de suis Romanis, apud Hegesippum: *Progredimur in bellum muniti vndique. Tegitur galeâ caput, loricâ pectus, totúmque clypeo corpus. Vbi feriat hostis Romanum militem reperire non potest, quem ferro tectum circumspicit.*

Primæ classis arma meliora. *Prætoriani loricati.*

„ *Qui tamen super decem mille drachmas censi.*] Designat genus militum, idque à censu, quibus necessitas ferendi non pectoralia, sed totas loricas. Ij erant ditiores, & quod summa ista indicat, è primâ classe. Atque isti etiam olim, ex Seruij instituto, eximiè & præter ceteros debebant armari: quod ex Liuio & Dionysio discas. Mansit sub Polybio, atque etiam posteà, vt videtur. Nam eâ caussâ Hirtius in Bello Hispaniensi aliquoties *Loricatos* exprimit & nominat, quasi militum digniores aut certè ditiores. *Loricatus vnus*, inquit, *ex legione vernaculâ ad nos transfugit.* Iterùm: *Centuriones loricati octo ad Cæsarē transfugerunt.* Nisi tamen ita agnominat legionarios, & ad discrimen armaturæ leuis. Ad Polybij mentem facit quod Panegyristes ad Constantinum: *Tibi vincendi erant milites,*

milites, proh nefas! paullo antè Romani, & armis omnibus more primæ classis armati. quod ille de Prætorianis Maxentij scripsit.

„ *Loricas capiunt hamatas.*] Græcè θώρακας ἁλυσιδωτοὺς, quod ad verbum esset *Loricas catenatas*: sed Latini, vt ego, dixerunt. credo, quia circuli & catenæ nexæ, hamuli speciem dimidiatæ referebant: an quia & hami catenulas iungebant? Dicere hoc Sidonius videatur: *Lorica hamata.*

—— *nec sutilis illi* Panag. ad Anthem.

Circulus impactis loricam texuit hamis.

Etsi potes etiam pro priore sensu interpretari. *Lorica* quidem *hamata* versa à veteri Bibliorum interprete, vbi in Græco θώραξ ἁλυσιδωτός: & hamos siue catenas legis hîc passim. In Virgilio: Lib. I. Reg. cap. XVII.

Loricam consertam hamis auróque trilicem.

In Lucano: —— *qua torta graues lorica catenas* Lib. VII.

Opponit. In Statio:

Multiplicem tenues iterant thoraca catenæ. Lib. XII.

Et non aliud quidem fuit, quàm circuli siue anuli ferrei inter se nexi, more quem hodie Galli & Germani seruamus, etsi exolescentem. Imò origo à Gallis. Varro: *Lorica à loris, quòd de corio crudo pectoralia faciebant. Posteà succuderunt Galli è ferro sub id vocabulum ex anulis ferream tunicam.* Verè de etymo. etsi Isidorus aliter: *Lorica, quòd loris careat. solis enim ferreis circulis contexta est.* Ridiculè, vt solet. Sed *posteà*, inquit Varro, *Galli succuderunt è ferro.* Quando *posteà*? Quin ego loricas æreas Romæ diu reperio ante Gallos notos. In ipso Seruij censu præscribitur primæ classi *lorica ex ære*. Sed credo eam fuisse, qualis Homeri & veterum, è laminâ non ex anulis: quod genus suprà diximus, & σαδίους vel στατοὺς appellabant: scilicet quia solidi, & stabant sine inflexione. Ergo hamatæ istæ à Gallis. quarum alterum etiam genus, quod non anulis solis sed & squamis constat. Græci φολιδωτοὺς vocant, vel λεπιδωτοὺς, à squamis piscium vel serpentum. Sic Lucullum Plutarchus scribit, ipso die quo pugnauit in Tigranem, indutui habuisse θώρακα σιδηροῦν φολιδωτὸν: *loricam ferream squameam*. Et Dio Cassius, Macrinum Imperatorem abstulisse Prætorianis τοὺς θώρακας τοὺς λεπιδωτοὺς, *loricas squameas*: notesque ab his exemplis, honestiorum planè has fuisse. Has dico hamis & laminis solidis simul constitisse. ex Silio qui Flaminium Consulem armans: *Quid ea fuerit. Galli repererunt.* De L. L. *Verba Varronis controuersa.* *Lorica squamea.* In Lucul. In Macr. *Eius textus & cōsertio.*

Loricam induitur, tortos huic nexilis hamos Lib. V.

Ferro squama rudi, permistoq́ue asperat auro.

Et Isidoro: *Squama est lorica ex laminis æreis vel ferreis concatenata, in modum squamarum piscis.* Ipsas ergo squamas catenæ iungebant. Tertullianus hanc intellegit & Alexandro Magno tribuit: *Pectus squamarum signaculis disculptum* (malo *discalptum*) *textu pellucido tegendo nudauit.* Et *Tertullianus illustratus.* De Pall. cap. IV.

Virgilius: —— *rutilum thoraca indutus aënis* Lib. XI.

Horrebat squamis.

Silius: *Horridus & squamis & equinâ Curio cristâ.* Lib. VIII

Hanc aut priorem, idem:

Lib. IV.

At laterum textus spatiosaq; pectora seruat
Nexilis innumero chalybum subtemine thorax:

Pluma quid? Lib. XI.

Has ipsas squamas etiam *Plumas* video dici, à specie pari. In Statio:

—— ensem germani in corpore pressit,
Qua malè iam plumis imus tegit inguina venter.

Parthorum cataphracta. Lib. XLI. Lib. XXIV. In Fragm.

Atque explicat ibi Luctatius, *laminis*. Parthorum assiduum hoc tegmen, etiam in equis. Iustinus: *Munimentum ipsis equísque loricæ plumatæ sunt, quæ vtrumque toto corpore tegunt.* Ammianus de iisdem: *Hostem vndique laminis ferreis in modum tenuis plumæ contectum*. Sallustius: *Equites cataphracti, ferreâ omni specie, equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant*. Et ipse quidem linteo laminas supernectit. Virgilius pelli,

Spumantémque agitabat equum, quem pellis aënis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

Lib. IV.

Quam etiam pellem *auro consertam* facit: an quia aurũ in squamis mixtum, an quia ipsæ squamæ auro innexæ? id esset; catenulis aut filis ex auro. Certè squamas ipsas ordine connexas & ratio vult, & Curtius: *Equitibus equísque tegumenta erant ex ferreis laminis, serie inter se connexis*. Atque eo sensu *Hamari laminas* Claudianus dixerit:

Lib. II. In Rufin.

—— coniuncta per artem
Flexilis inductis hamatur lamina membris,
Horribilis visu. credas simulacra moueri
Ferrea, cognatóque viros spirare metallo.

Lib. XVI. *Corpori toti apta.*

Nisi si ibi verius, *animatur lamina*: quòd quasi viuere in corpore, & agenita videatur. Ammianus, qui sæpè vidit: *Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros, quos laminarum circuli tenues apti corporibus, flexibus ambiebant, per omnia membra diducti, vt quocumque artus necessitas commouisset, vestitus congrueret, iuncturâ cohærenter aptatâ*. Plenissimè scriptor Græcus apud Suidam. Θώραξ δὲ ἱππέως παρθου τοῖος δέ ἐστι. τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ πρόσω, στέρνα τε καὶ μηρούς, καὶ χεῖρας ἄκρας, καὶ κνήμας καλύπτει. τὸ δὲ ὄπισθεν νῶτά τε καὶ τὸν αὐχένα, καὶ τὴν κεφαλὴν ἅπασαν. περόναι δέ εἰσι, πρὸς ταῖς πλευραῖς πεποιημέναι, αἷς ἑκάτερον τῶν μερῶν συμπορπηθὲν ὅλον σιδηροῦν ποιεῖ φαίνεσθαι τὸν ἱππέα. κωλύει δὲ οὐδὲν ὁ σίδηρος οὔτε τὰς ἐκτάσεις τῶν μελῶν, οὔτε τὰς συστολὰς οὕτως ἀκριβῶς πρὸς τὴν τῶν μελῶν φύσιν πεποίηται. ὁπλίζουσι δὲ καὶ τὸν ἵππον ὁμοίως σιδήρῳ πάντα μέχρι τῶν ὀνύχων. διότι οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος ἂν εἴη τῶν ἰδίων ὅπλων, εἰ ὁ ἵππος αὐτοῖς παραπόλοιτο: *Lorica Parthi equitis est talis. Prior eius pars pectus & femora & manus extremas & crura tegit: posterior, tergum & ceruicem & caput totum. Fibulæ verò sunt ad latera, quibus vtramque partem iungunt, atque ita totũ equitem ferreum dant videri. Prohibet verò nihil aut impedit ferrum membrorũ extensiones siue cõtractiones: adeò curiosè factum sectumq; est ad naturam membrorum. Armant autem & equum similiter ferro, totum quidem & vsq; ad vngulas. hoc ideò, quia nihil iis arma prosint propria, si equus interficiatur*. Isti igitur

Lib. IV.

Parthorum Cataphracti siue Clibanarij, de quibus & Propertij versus:

Fer-

Ferreus aurato neu catafractus equo: — Clibanius Sarmatarum.

sed à Douſâ filio noſtro emendatus, *ærato*. Nec ſoli illi, ſed & Sarmatæ in hac armaturâ. Tacitus: *Cataphracta Principibus ac nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis aut præduro corio conſertum*. Valerius Flaccus: — I. Hiſt.

Sarmaticæ coiëre manus, fremituſq; virorum — Lib. VI.
Semiferi. riget his molli lorica catenâ,
Id quoque tegmen equis.

Et deſculpti hi tales in columnâ Traiani, cum contis, atque etiam ſagittis. Nec verò ferro ſolùm nectebant has loricas, ſed & cornu. Ammianus: *Sarmatis & Quadis haſtæ ſunt longiores, & loricæ ex cornibus raſis & læuigatis, plumarum ſpecie, linteis indumentis innexæ*. Ideò iure in Taciti loco ſuprà ambigam, (non enim aſſeram. abſit.) an non reponendum *præduro cornu*. quoniam & Pauſanias, vt proprium, Sarmatis hoc adtribuit, atque adeò negat ferrum iis eſſe. Τοὺς οὖν θώρακας, inquit, ποιοῦσι τὸν τρόπον τοῦτον. ἵππους πολλὰς ἕκαστος τρέφει· ταύταις οὐκ ἐς πόλεμον χρῶνται μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοῖς θύουσιν ἐπιχωρίοις. συλλεξάμενοι δὲ τὰς ὁπλὰς, ἐκκαθάραντές τε καὶ διελόντες, ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φολίσιν ἐμφερῆ. ὅστις δὲ οὐκ εἶδέ πω δράκοντα, πίτυός γε εἶδε καρπὸν χλωρὸν ἔτι. ταῖς οὖν ἐπὶ τῷ καρπῷ τῆς πίτυος φαινομέναις ἐντομαῖς εἰκάζων τὸ ἔργον τὸ ἐκ τῆς ὁπλῆς, οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι. ταῦτα διατρήσαντες, καὶ νεύροις ἵππων καὶ βοῶν συρράψαντες, χρῶνται θώραξιν, οὔτε εὐπρεπείᾳ τῶν ἑλληνικῶν ἀποδέουσιν, οὔτε ἀσθενεστέροις. καὶ γὰρ συστάδην τυπτόμενοι καὶ βληθέντες ἀνέχονται: *Thoraces verò ita faciunt. Multos equos quiſque nutrit. iis non ad bellum modò vtuntur, ſed & diis patriis ſuis immolant. colligentes verò vngulas, eas purgantes & diſſecantes conficiunt ex iis quiddam draconum ſquamis ſimile. aut ſiquis draconem nō viderit, vidit autem nucis pineæ fructum viridem, iis è nuce ſegmentis aut lacunatis torulis ſi opus aſſimularit, haud errarit. Has igitur ſquamulas perforantes, & neruis equinis aut bubulis conſuentes, loricas ad vſum habent, neque decore Græcanicis inferiores, neque infirmiores. Nam & cominus percuſſæ, & iactu petitæ, reſiſtunt & ſuſtinent.* Graphicè ibi loricas iſtas deſcriptas habes: ad quarum exemplum Domitiani Principis illa fuit, Martiali laudata:

Lorica cornea. — Lib. XVII. — Suſpiciuncula in Tacito. — Lib. I.

Quam vel ad Aetolæ ſecuram cuſpidis ictum — Lib. VII.
Texuit innumeri lubricus vnguis apri.

Nec enim hîc optimo noſtro Turnebo aſſentior, *ſquamas æneas* explicanti, *quæ aprinarum vngularum ſpeciem referrent*. Imò ex ipſis vngulis. & imitari hoc ideò Domitianus ambitiosè voluit, quia expeditionem in Sarmatas ipſe ſuſcepiſſet (in Tranquillo leges) & lauream de iis Ioui conſecraſſet. Sed ſatis de loricis hamatis. ad quas referendi Statiani verſus iſti: — Martialis explicatus.

—— *latus omne ſub armis* — Lib. IV.
Ferrea ſuta tegunt.

Iterùm: —— *magnorumq; ærea ſuta* — Lib. III.
Thoracum. Et tertiùm:
—— *ter inſuto ſeruant ingentia ferro* — Lib. VII.
Pectora. nam tergo numquam metus.

Trilices lorica. Vbi *futa* hæc appellat, siue catenas iunctas, siue laminas nexas, vtrum voles. Ait & in extremis versibus *ter insutum ferrum*: vt ostendat *trilicem* loricam eam fuisse. id est, catenas aut laminas sic geminatas. Sic in Virgilio: *Loricam consertam hamis auroq; trilicem.*

Lib. II. In Valerio: *Per clypei cedentis opus, partémque trilicem.*

Lib. II. In Silio: —— *textam nodis auroq; trilicem*

Loricam.

Etsi hæc postrema ad lineam loricam fas sit & transferri. At de squamis etiam geminis Virgilius:

Lib. IX. *Nec duplici squamâ lorica fidelis & auro*

Sustinuit.

Atque hic talis textus an non *Crates* in Statio?

Lib. IV. *Omnibus ærata propugnant pectora crates.*

Lib. V. Item Silio: —— *clypeo stetit æris in orâ*

Cuspis, & oppositas vetita est transmittere crates.

* Suprà de iis, Dial. II. An clypeorum *crates intellegunt, quibus coria inducta, & vmbo ex ære aut ferro? An potiùs, vt dixi, has loricas, in quibus anulorum ordines & textus velut crates referunt? At denique aliud genus, quod Statij & Silij æuo crebrum? cùm segmenta ferrea, tamquam fasciæ aliæ aliis superpositæ, corpus ambiunt. Nusquam lêgi, fateor: sed in columnâ Traiani assiduum & pænè vnicum in Romano milite hoc genus. Sunt & linei thoraces: sed quid ad Polybium? omitto. A V D. Imò te quæso, exsequere, si non ab Polybium, nónne ad historiam? L I P S. & Græcam quidem ac Romanam. In vtrâque enim crebra mentio, ac varij populi vsi. Ipsi Græci primùm, & quidem vetustissimi, etiam apud Homerum: cui Aiax dicitur λινοθώρηξ, *lineo thorace indutus*, itemque Adrastus. Quos locos Plinius adspicit cùm scribit: *Honos lino etiã Troiano bello. cur enim non & prœliis intersit, vt naufragiis? Thoracibus lineis, paucos tamen, pugnasse testis est Homerus.* In Alcæo etiam poëta apud Athenæum θώρηκες νεόλινοι recensentur, *thoraces è nouo lino.* Imò communiter Græci induerunt post Ephicratem ducem. de quo ita Æmilius Probus, an Cornelius Nepos? sed quicumque is auctor: *Genus loricarum mutauit, & pro ferreis atque æneis lineas dedit.* Gestarunt & Macedones. quorum arma olim erant, Dione auctore, θώραξ λινοῦς τρίμιτος, ἀσπὶς χαλκῆ: *thorax lineus trilix, clypeus æreus.* Sed & Alexander ipse apud Plutarchum induit θώρακα λινοῦν διπλοῦν: *thoracem linteum bilicem.* Iam etiam Thracibus Xenophon adscribit χιτωνίσκους ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λίνου στρωματοδέσμου: *tunicul as super genua, crassitie vt linũ quo stragula vinciuntur.* Cuiusmodi Hispanorum credo fuisse, quos pugnâ Cannensi Polybius destituit ἐν λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις: *in lineis purpurâ prætextis tunicis.* Quod ipsum ex eo Liuius. Nam tunicæ illæ profectò vicem thoracum fuerunt, atque ita de iisdem Hispanis Strabo: Λινοθώρακες οἱ πλεῖους· σπάνιοι δὲ ἁλυσιδωτοῖς χρῶνται: *In lineo thorace plerique, pauci hamatis vtuntur.* Quin etiam Chalybes apud Xenophontem (atquin ferri ibi copia) in hoc thorace.

Marginalia: *Lorica segmentata.* — *Linea lorica.* — Iliad. β. — Lib. XIX. cap. I. — *Græcis crebra.* — In Iphicr. — *Macedonibus vsurpata.* — In Caracal. — In Alex. — *Et Thracibus;* Lib. V. Anabas. — *Hispanisq;* Lib. III. — Lib. III. — IV. Anabas.

race. Εἶχον, inquit, θώρακας λινοῦς μέχρι τοῦ ἤτρου: *Habebant loricas lineas ad imum ventrem vsque*. In Italiâ quoque vsurparunt. & Liuius Augustum legisse asserit *in thorace linteo scriptum*, de Cossi opimis spoliis. Qui vetus fuerit oportet, & ab illo æuo. Silius etiam populariter Faliscos ita armat: *Et Italis.* Lib. IV.

Indutosq́ue simul gentilia lina Faliscos. Lib. IV.

Meminit & alibi: —— *læuum quà tegmine thorax*
Multiplicis lini claudit latus. Lib. IX.

Sed & Suetonius de Imp. Galbâ: *Thoracem induit linteum*. In vsu ergo plurifariàm: etsi Pausanias tamen deprimit, & venantibus magis, quàm pugnantibus commendat. Οἱ θώρακες, inquit, οἱ λινοὶ μαχομένοις μὲν οὐχ ὁμοίως εἰσὶ χρήσιμοι. διιᾶσι γὰρ καὶ βιαζόμενοι τὸν σίδηρον· θηρεύοντας δὲ ὠφελοῦσιν. ἐναποκλῶνται γὰρ σφίσι καὶ λεόντων ὀδόντες καὶ παρδάλεων: *Loricæ linteæ pugnantibus non æquè vtiles. Transmittunt enim vel coactæ & fractæ ferrum: venantibus autem prosunt. Franguntur enim aut retunduntur in iis leonum dentes & pantherarum.* Ita Pausanias iudicat. haud vanè de priscâ quidem conficiendi ratione, quæ erat vt è filis pluribus funiculos struerent, eosque deinde necterent & inter se aptarent. A multitudine filorum, an funiculorum? bilices, trilices, dixêre. Plinius auctor, Amasim Ægypti regem thoracem habuisse, *cuius singula fila trecentis sexaginta-quinque filis constabant*. Idem de eodem Herodotus, nisi quod *trecenta-sexaginta* modò scribit. Diuersum paullò genus videtur, de quo in Nicetâ Choniate lego. Is in Isaacij rebus, Conradum quemdam Montisferratensem mirificè laudat, & robur eius extollit. addit deinde: Αὐτὸς μὲν τότε ἄνευ θυρεοῦ τηνικαῦτα διηγωνίζετο, ἐκ δὲ λίνου πεποιημένον ὕφασμα, οἴνῳ αὐστηρῷ ἱκανῶς ἡλισμένῳ διάβροχον, πολλάκις περιπτυχθὲν, δίκην θώρακος ἐνεδύετο. ἐς τοσοῦτον δὲ ἦν ἀντιτυπὲς ἁλσὶ καὶ οἴνῳ συμπιληθὲν, ὡς καὶ βέλους εἶναι παντὸς στεγανώτερον: *Ipse tunc quidem sine scuto pugnabat, sed ex lino factũ textum quoddam, vino austero affatim salito madidatum, sæpiùs replicatum, loco thoracis induerat. Adeò autem ictibus resistebat vino & sale coactum & perfusum, vt omni telo esset robustius*. Mirus ille thorax, & conficiendi ratio: cur periit? requiri deberet, & fortasse posset ex iis quæ Nicetas scribit. Dixit autem πολλάκις περιπτυχθὲν, *sæpiùs explicatum fuisse*: & paullo pòst, συμπιληθὲν οἴνῳ καὶ ἁλσὶ, quasi *fulloniâ arte confectum* indicans, vt coactilia solent. Et verò è lanâ etiam eiusmodi coactiles thoraces reperio. vt in Suidâ, è scriptore veteri: Φοροῦσι δὲ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς θώρακας πιλητοὺς, ὧν τὰ κύτη ὑπάρχουσι στεῤῥὰ διὰ τὴν χρηστότητα τῶν πιλημάτων: *Ferunt in capitibus thoraces coactiles, quorum sinuatio firma & stabilis manet ob bonitatem coactilium*. Significat à calonibus aut ipsis militibus per viam gestatos, vt onera alia, in capite, sic tamen duros vt nihil inflecterentur, & seruarent cauitatem suam & habitum corpori aptum. Video & Cæsaris æuo in vsu fuisse, etsi fortasse non tam probos. Scribit de suis in metu hostilium sagittarum: *Omnes ferè milites aut ex subcoactis, aut ex centonibus tunicas aut tegmenta fecerant, quibus tela vitarent*. Subcoacta dicit, quæ Vlpianus *Coactilia*, Plinius *lanas coactas*: & sunt nostra hodie

[Margin notes: Cap. XIX. — *Pausaniæ de his indicium.* Lib. I. — Lib. XIX. cap. I. — In Thal. — *Noua conficiendi ratio.* — *Lorica lanea.* — III. Ciuil. — *Subcoacta in Cæsare.*]

 Feltra.

Lib. VIII. cap. XLVIII *Feltra.* Plinij verba: *Lanæ per se coactæ vestem faciunt, & si addatur ace-
tum, etiam ferro resistunt.* Aceto ipse vim tribuit, quam Nicetas vino au-
stero, nisi si & acetum ipse intellexit. Lanei igitur etiam Thoraces: & an
Spongia in Liuio. non tale aliquid *Spongia* Samnitum in Liuio? *Spongia,* inquit, *pectori te-
gumentum.* Ego opinor, & *Spongias* item *retiariorum* Tertulliano. La-
bente æuo video tunicas integras ex his coactis factas, quas vulgò mili-
tes gestabant, & *Thoracomachos* dicebant. Suspicor ab Antonino Ca-
racallâ repertas, ex Dionis Fragmento LXXXII. in Fuluianis: Καὶ ἀσθε-
νέστατος, inquit, πονῆσαι ἦν. οὔτε γὰρ καῦμα, οὔθ' ὅπλα φέρειν ἐδύνατο. ὥστε καὶ τοὺς
χειριδωτοὺς χιτῶνας ἐς θώρακος τρόπον τινὰ πεποιημένους ἐνδύνεσθαι, καὶ τὴν
ὅπλου δόξαν χωρὶς τοῦ βάρους αὐτοῦ ἔχων, μήτε ἐπιβουλεύηται, καὶ θαυμάζηται, καὶ
αὐτοῖς καὶ ἄνευ μάχης πολλάκις ἐχρῆτο: *Imbecillus ad laborem erat, neque
æstum neque arma ferre poterat. adeò vt & tunicas manicatas, in Loricæ
modum factas induerit, speciem vsúmque armorum sine grauitate eorum
habens, minus insidijs aut spectaculo expositus: quibus etiam extra pu-
**Etiam Figura, vide Analecta.* gnam sæpè est vsus.* Est omnino *Tunicata hæc lorica,* cuius* descriptio ple-
na in libello qui Notitiæ imperij subiungitur, & ne quærere habeas, ca-
pe verba. *Inter omnia quæ aduersum bellum prouida posteritatis cogitauit
Thoracomachus. antiquitas, Thoracomachum quoque ad leuamen corporis armorum ponderi
& asperitati subiecit. Hoc enim vestimenti genus, quod de coactili ad mensu-
ram & tutelam humani corporis conficitur, de mollibus lanis timoris solici-
tudo sollertiâ magistrâ composuit. vt hoc inducto primùm lorica vel cliba-
nus aut his similia fragilitatem corporis ponderis asperitate non læderent:
membra quoque vestientis inter armorum hiemísque discrimen tali solatio
adiuta labori sufficerent. Sanè ne idem Thoracomachus pluuiis verberatus,
ingrauescente pondere adficiat vestientem, de Lybicis benè confectis pellibus
ad instar eiusdem Thoracomachi faciem conuenit superinducere.* Plenè dicit
omnia. Caussam inuenti, quæ leuitas & mollities; Materiem, quæ lana
Pro veste fuit. coactilis; Vsum, qui ad muniendum & vestiendum. Dico ad vestiendum,
& forma quoque talis fuit, demissa infra genua. Figura ostendit. & de
istis Agathiam censeo loqui, cùm in Narsetis acie instruendâ contra
Lib. II. Francos, collocantur ἐπὶ τοῦ μετώπου οἱ προστάται θώρακας ποδήρεις ἐνημ-
Agathias explicatus. μένοι: *In fronte Principes, loricas ad pedes vsque demissas induti.* In alias
profectò loricas hoc non conuenit. Itaque Penulæ speciem & vsum
Id genus penula dicta. contra frigus habuit, & sic etiã dixerunt. Glossæ veteres: *Thoracomachus,
penula militaris.* Suidã hinc explicabis: Μανδύας, εἶδος ἱματίου ὅπερ καλεῖται
λωρίκιον: *Penula, genus vestis quod lorica dicitur.* Hæc, hæc lorica: & in ipsâ
descriptione vestimentum appellatur. Addit in fine, tectam contra plu-
Tegmen Thoracomachi. uias fuisse, & ne lana paullatim eas combiberet. Idem Isidorus voluit:
De ciliciis autem & poliũtur & teguntur loricæ. Suidas Zabarium hoc teg-
Zaba. men dicit: Ζαβαρεῖον, ἐν ᾧ αἱ ζάβαι ἀπόκεινται. ζάβα γὰρ λωρίκιον: *Zabarîum,
in quo Zaba reponuntur, nam Zaba, lorica est.* Ita illa ætas nominabat, &
Nouell. LXXXV. cap. IV. reperies in Leonis libello militari *Zabas cenduclis tegi:* id est centunculis.
In Iustiniani Nouellâ quapiam, τὰς λεγομένας ζάβας ἤτοι λωρίκια, *eas quæ*

Zabæ

Zabæ siue loricæ dicuntur. Hem quò abeo? ad quàm diuersum à tuo Polybi æuum? cùm omnia lapsa, & militiæ Romanæ vix vmbra. Iuuat tamen & illa nosse ob scriptores infimos, quibus in occasione non inuidemus lucem. Absolui. AVD. Curiosè aliquid quæro. LIPS. Nego. AVD. Quid ita? LIPS. Hoc ipsum, quia curiosè. Non amo hoc genus, atque vtinam ad fructum & vsum magis referamus nostra! AVD. Imò tale erit. Rogo in veteribus illis loricis ecquæ grauitas? Nam scriptor ille de Thoracomacho, hoc nomine maximè cōmendat illam nouitiam, quòd pondus præ eâ haberent veteres. LIPS. Quippe vt omnia metalla. Redeo tamen in memoriam loci in Plutarcho, qui non præit ad maximum pondus. Scribit in Demetrio: Θώρακες αὐτῷ δύο ἐκομίσθησαν ἐκ Κύπρου σιδηροῖ, ὁλκῆς ἑκάτερος τεσσαράκοντα. δυσπάθειαν δὲ αὐτῶν καὶ ῥώμην ἐπιδεικνύμενος ὁ τεχνίτης Ζωΐλος, ἐκέλευσεν ἓξ καὶ εἴκοσι βημάτων ἀφεῖναι καταπελτικὸν βέλος. οὗ προσπεσόντος, ἄρραγὴς διέμεινεν ὁ σίδηρος, ἀμυχὴν δὲ μόλις εἶχεν ἀμβλεῖαν, οἷαν ἀπὸ γραφείου: *Loricæ illi allatæ fuerũt ex Cypro ferreæ, librarum vtraque* (an *vtralibet?) quadraginta. Earum impatientiam & robur cùm ostendere artifex Zoilus vellet, iussit immittere à sex & viginti passibus telum catapultarium, quod cùm violenter incidisset, ferrum loricæ sine fracturâ mansit, stricturam verò vix leuem & cæcam habuit quasi à scriptorio stilo.* Non negabis & pondus hoc exiguum fuisse, & robur eximium, quod tamen & nostri hodie æmulantur. Sunt enim solidæ Loricæ, quæ respuunt aut subsistunt Sclopetorum glandes, valido haud dubiè & penetrabili ictu venientes. Sequitur in Polybio: *Pondus loricarum.*

„ *Par ratio ac similis armorum in Principibus est.*] Tria igitur hæc genera pariter armata, & discrimen modò aliquod à censu, vti dictum. Vnum excipit, quòd

„ *Pro pilis Triarij ferunt hastas.*] Pila enim isti non habent, caussâ apertâ: quoniam in extremo depositi, longiùs ab hoste erant, quàm vt pila eorum pertingerent, aut vim perferrent missa. Altera etiam caussa, quòd fortasse contra equitum irruptionem & totam ordinum confusionem muniuerunt istos hastis: quibus acies, vt Liuius loquitur, *velut vallo septa inhorrebat.* Istas igitur hastas ad statariam & manuariam pugnam habebant, & vt idem Liuius, *ad ora fodienda.* Ipsi Polybio narratur, pugnâ cum Gallis, *Tribunos militum iussisse hastas Triariorum tradi primis manipulis, atque ita iis pugnari in ora Gallorum.* Ne tamen erres, hastæ istæ non nimis longæ, nec vt Macedonum sarissæ. Quî potuissent? scutum maius sinistrâ Triarij gerebant; nec videntur nisi vnâ manu commodè tractasse istas hastas. *Triarij sine Pilis.* Lib. VIII. *Hastæ eorũ* Ibid. Lib. II.

DIALOG.

LORICÆ
SEGMENTATÆ
CATAPHRACTÆ

DIALOG. VII.

De Ocreis obiter. tum ex professo & plenè de Equitum armis.

DE Armis, quod ad Pedites, plenè absolui. AVD. Interrumpo, & nego. Nam vbi Ocreæ? verbo tetigerat Polybius: expectabam vberiorem à te explicationem. LIPS. Profectò iure me reuocas: nam exciderat: sed breuiter cape. *Ocream* singulari numero tribuit & nominat *Vna ocrea an dua militi?* Polybius: an ergo vnam tantùm? Haud de nihilo hæc dubitatio est. & in Vegetio palàm scriptum: *Pedites scutati etiam ferreas ocreas in dextris* Lib. I. *cruribus cogebantur accipere.* Dat vnis modò cruribus, & signanter *dex-* cap. XV. *In dextro crure.* *tris.* Cur istis? caussam inibi ex eodem elicias, quòd in pugnâ cominus, *dextros pedes inante milites habere debeant: at cùm missilibus certatur, sinistros.* Itaque iam olim legas quosdam populos contrà, sinistrum modò *Aliis in sinistro.* crus texisse, qui scilicet iaculis pugnabant. vt Liuius de Samnitibus: *Si-* Lib. IX. *nistrum crus ocreâ tectum.* Silius de Sabinis: Lib. VIII.

> *Cunctis hasta decus, clypeúsque refertur in orbem,*
> *Vertice & implumes, & laui tegmine cruris*
> *Ibant.*

Describit eos leues cum hastâ, cum parmâ, sine cristis, & quales Velites Romani erant. Igitur & sinistrum modò crus armat ab hac, an ab aliâ caussâ, aut more? Hæc ita ex Vegetio: tamen de priscis, magis est, vt crus vtrumque fuerint tecti. Monumenta lapidea clamant & sic ingerunt: Liuius etiam & Dionysius in censu Seruiano, qui *Scutum & Hastam* singularie, at *Ocreas* plurium numero eloquuntur. Nisi quis de monumentis dixerit, Ocreas quidem conspici, sed non inferri ferreas eas vtrasque fuisse. Vt voles iudica. ego ad Equites transeo, an desino, & satias te habet eiusmodi sermonum? AVD. Scin quomodo? Vt arena cùm multum bibit, tamen aret, sic ego sitiens assiduè tuorum sermonum. Perge & infunde. LIPS. Quin tu perge, & hæc lege:

Ὁ δὲ καθοπλισμὸς τῶν ἱππέων νῦν μὲν ἐστι παραπλήσιος τῷ τῶν ἑλλήνων. τὸ δὲ παλαιὸν πρῶτον μὲν θώρακας οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἐν περιζώμασιν ἐκινδύνευον. ἐξ οὗ πρὸς μὲν τὸ καταβαίνειν, καὶ ταχέως ἀναπηδᾶν ἐπὶ τοὺς ἵππους, ἑτοίμως διέκειντο καὶ πρακτικῶς, πρὸς δὲ τὰς συμπλοκὰς ἐπισφαλῶς εἶχον, διὰ τὸ γυμνοὶ κινδυνεύειν.

Armatura equitum nunc quidē consimilis est illi Græcorū. At antiquitus loricas non habebant, sed in veste succincti pugnabāt. Ex quo quidem ad descēsum ascensumq; facilem in equos magis expediti erāt, sed ad congressus minùs tuti & securi, cùm inermes pugnarent.

S *Hastæ*

τὰ δὲ δόρατα κατὰ δύο τρόπους, ἄπρακτα ἦν αὐτοῖς. καθὰ μὲν γὰρ λεπτὰ καὶ κλαδαρὰ ποιοῦντες, οὔτε τοῦ προτεθέντος ἠδύναντο σκοποῦ στοχάζεσθαι, πρὸ τοῦ τε τὴν ἐπιδορατίδα πρός τι προσερεῖσαι, κραδαινόμενα δι' αὐτῆς τῆς τῶν ἵππων κινήσεως, τὰ πλεῖστα συνετρίβετο. πρὸς δὲ τούτοις ἄνευ σαυρωτήρων κατασκευάζοντες, μιᾷ τῇ πρώτῃ διὰ τῆς ἐπιδορατίδος ἐχρῶντο πληγῇ. μετὰ δὲ ταῦτα κλασθέντων, λοιπὸν ἦν ἄπρακτα αὐτοῖς καὶ μάταια. τόν γε μὴν θυρεὸν εἶχον ἐκ βοείου δέρματος, τοῖς ὀμφαλωτοῖς ποπάνοις παραπλήσιον, τοῖς ἐπὶ τὰς θυσίας ἐπιτιθεμένοις. οἷς οὔτε πρὸς τὰς ἐπιβολὰς ἦν χρῆσθαι, διὰ τὸ μὴ στάσιν ἔχειν, ὑπό τε τῶν ὄμβρων ἀποδερματούμενοι καὶ μυδῶντες, δύσχρηστοι καὶ πρότερον ἦσαν, καὶ νῦν ἔτι γίνονται παντελῶς. διόπερ ἀδοκιμαζούσης τῆς χρείας οὔσης, ταχέως μετέλαβον τὴν Ἑλληνικὴν κατασκευὴν τῶν ὅπλων. ἐν ᾗ τῶν μὲν δοράτων τὴν πρώτην εὐθέως τῆς ἐπιδορατίδος πληγὴν εὔστοχον ἅμα καὶ πρακτικὴν γίνεσθαι συμβαίνει, διὰ τὴν κατασκευὴν, ἀτρεμοῦς καὶ στασίμου τοῦ δόρατος ὑπάρχοντος ὁμοίως

Hastæ etiam dupliciter inutiles iis erant. quòd & graciles faciebant ac tremulas, eóque nec collineare rectè poterant & scopum tangere; & priusquam cuspidem in aliquo defigerent, concussæ ipso motu equorum pleræque frangebantur. Addo quòd sine imâ cuspide factæ, solam plagam ictumque primore parte dabant: eáque defractâ reliquum inutile & inefficax iis erat. At verò scutum habebant ex bouillo corio, vmbilicatis placentis simillimum, quas in sacrificiis solent apponere. quibus neque in pugnâ commodè erat vti, quia firmitatem non haberent; & ab imbre corio soluto aut vitiato, inutilia & olim & nunc fiant prorsus. Iccircò improba eorum vsio cùm esset, statim assumpsere Græcanicam paraturam armorum, in quâ hastarum quidem primæ cuspidis plagam directam & validam esse contingit, quoniam stabile & immobile hastile est; itémque ex

ἣ καὶ τὴν ἐκ μεταλήψεως τοῦ σαυρωτῆρος χρείαν, μόνιμον καὶ βίαιον. ὁ δ' αὐτὸς ὁ λόγος καὶ περὶ τῶν θυρεῶν. καὶ γὰρ πρὸς τὰς ἐπιβολὰς, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθέσεις, ἑστηκυῖαν καὶ τεταγμένην ἔχουσι τὴν χρείαν, ἃ συνιδόντες ἐμιμήσαντο ταχέως. ἀγαθοὶ γὰρ, εἰ καί τινες ἕτεροι, μεταλαβεῖν ἔθη, καὶ ζηλῶσαι τὸ βέλτιον ῥωμαῖοι.

ex transsumptione, imæ cuspidis vsum firmum ac violentum. Eadem ratio in scutis. Nam & in aggreßione & oppositione stabilia & firmiter tensa manent. quod cùm vidissent, imitati sunt statim. Boni enim promptique sunt Romani, siqua gens alia, assumere mores & æmulari siquid alibi bonum.

Habes hîc duplicem armaturam equitum, & quæ olim fuerat, & quæ tunc erat. De eâ quæ olim, ait:

„ *Loricas non habebant, sed in veste succincti pugnabant.*] Ego sic verto & exaudio, quod in Græco est ἐν περιζώμασι. At Lascaris fecit *~~in subligaculis pugnasse~~*. Neque nego id quoque περίζωμα Græcis esse: sed quis credet nudos eos & campestri solo tectos pugnasse? Indecorum & inutile fuerit, tum etiam (nisi fortè in Germanis aut barbaris) sine exemplis. Mea mens est, veste saltem fuisse tectos, & quò magis expediti essent, super eam cinctos. Iuuat Festus: *Endo procinctu, in procinctu. nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur*. Item Plutarchus de testamentis in procinctu: μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον. *Iam scuta capturis & togam accincturis*. Propriè autem ad equites, quod Dionysius in Transuectione scribit: *eos ~~in togis quas Trabeas~~ dicunt transuectos, tamquam è pugnâ venirent*. E quo colligas pugnasse eo habitu, & super trabeas fuisse cinctos. quod nec Virgilius abnuat:

Spreta vulgata versio.

Equites veste cincti.

Lib. VI.

Fortasse trabeati.

——— *paruâque sedebat Succinctus trabeâ.*

Aliquid etiam huc Scholiastes vetus Horatij conferat, in illud

——— *cinctutis non exaudita Cethegis.*

Cinctutis, inquit, *~~antiquè militaribus viris & ad militiam paratis~~*.

„ *Ad descensum ascensúmque faciles in equos.*] Quod vtrumque meritò spectabant, cùm auxilio nullo aut fulcro vterentur ad alleuandum. Lego interdum hastâ innixos fuisse. vt in Liuio, de Cornelio Cosso: *Quem cùm equo ictum deiecisset, confestim & ipse hastâ innixus se in pedes excipit*. Videntur & equos quidam insueuisse ad flectenda crura, & sese demittendum. vt Silius de equo ~~miræ fidei & ingenij~~:

Veteres quomodo in equum.

Lib. IV.

Inde inclinatus collum, submissus & armos,
De more inflexis præbebat scandere terga
Cruribus.

Lib. X.

Nempe herum suum grauiter læsum in pugnâ Cannensi suscipere voluit in dorsum, vt solet. Aliis dignioribus aut mollioribus (nec enim
Strator. vulgò) fuit qui manu tolleret, & adiutaret. *Stratores* ij Latinis dicti, quia
InCaracal. & sternerent equum, & in eum subleuarent. Spartianus: *Cùm illum in*
Lib. XXII. *equum strator eius leuaret.* Ammianus de Iuliano: *Lapso milite, qui se in-*
Lib. XXX. *sessurum equo dextrâ manu erexit.* Idem de Valentiniano: *Cùm eum elatus non susciperet equus, anteriores pedes præter morem erigês in sublime, dex-*
Anaboleus pro Stratore. *tram stratoris militis iussit abscindi.* Sunt isti Græcis ἀναβολεῖς, ab attollendo. Plutarchus: Ἅμα δὲ ἵππος τῷ Κράσσῳ παρέστη χρυσοχάλινος, καὶ οἱ ἀνα-
In Crasso. βολεῖς αὐτὸν ἀράμενοι παρεβίβασαν, καὶ παρείποντο πληγῇ τὸν ἵππον ἐπιταχύνοντες: *Simul Crasso admotus est equus auratis frænis, & Stratores eum sustollentes imposuerunt, & secuti sunt equum verberibus incitantes.* Hoc sensu in Suidâ scriptor aliquis: Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἀναβολέα προσκαλεσάμενος καὶ ταχέως ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, ᾔτησε πιεῖν: *Rex stratorem vocans, & statim equum conscendens, petiit bibere.* Ac rectè ibi Suidas interpretatur Ἀναβολέα, τὸν ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνάγοντα: *eum qui in equum tollit.* Sed quod
Etiam pro scansili instrumento fortasse. idem addit: Ἀναβολεὺς, καὶ ἡ παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένη σκάλα: *Anaboleus, etiam ea quæ Romanis Scala dicitur*: quasi velit esse scansorium aliquod instrumentum: id verò mihi dubium est, nec exemplum quod affert euincit. Nam subiicit in fidem: Ὁ δὲ Μασσίας γηράσας ἵππου χωρὶς ἀναβολέως ἐπέβαινεν: *Massias cùm senuisset, in equum sine scansorio instrumento conscendit.* Non, inquam, euincit. Et moneo ex Appiani Lybico esse sumptum, atque ex eo corrigendum: ὁ δὲ Μασσανίσσας. De Masanissâ enim rege hoc narrat, eum inter cetera senectæ ætatis commoda, hoc quoque habuisse, vt agilitas non desereret, & vltrò ac sine stratoris operâ (cur non sic interpretêre?) iret in equum. Tamen pro Suidæ sententiâ etiam
Odyss. α. Eustathius, vber sed vtilis Scholiastes, in Homerum: Ἀναβολεὺς οὐ μόνον τὸ
vers. 155. σιδήρεον ᾧ τοὺς πόδας ἐντιθέντες ἔφιπποι γίνονταί τινες, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ὃς εἰς τοῦτο ἔργον καθυπουργεῖ: *Anaboleus non solùm ferrum illud minutum dicitur, cui pedes imponunt quidam vt inscendant commodiùs; sed etiam vir ipse qui ad tale opus adiutat.* Ex quibus doctissimus Budæus efficit vete-
Pedanei subiices an veteribus. ribus notos etiam fuisse subiices illos pedaneos ex ephippio vtrimque dependentes, quibus hodie vtimur ad scandendum & innitendum. Quod tamen verba Eustathij mihi clarè non dicunt: sed potuit instrumentum designare non pensile, sed portatile, quod apponerent iuxta equum, & eo velut gradu attollerentur. Fit hodie interdum in curribus, & essent verè ex Suidæ interpretatione *Scalæ*. Posset Plutarchus huc tra-
In Gracchis. hi, dum notat *Gracchum vias reparasse, & lapides haud longè distantes in marginibus defixisse*, ὡς εἴη ῥᾳδίως τοῖς ἵππους ἔχουσιν ἐπιβαίνειν ἀπ' αὐτῶν, ἀναβολέως μὴ δεομένοις: *vt esset facile iis qui equos haberent eos inscendere, instrumento scansili non egentes.* Etsi nihil video cur non hîc quoque vertere fas sit *Stratorem*. Sed quidquid huius sit, illud tamen tene, Eustathium dicere *quosdam* vsurpasse, non ergo vulgò omnes: & eius æuo si pedanei illi subiices fuerunt, non certè prisco magis. quod statuæ & imagines

gines omnes euincunt. Nusquam enim in iis forma aut vestigium, & pedes semper penduli, sine alio fulcro. Atque adeò res noua, vt nec sit ei Latinum nomen: nisi quod patrum ætate Franc. Philelphus ne res cottidiana careret vocabulo, *Stapedam* appellauit, quòd pes in eo staret. Budæus meliùs puriusque putauit circumscribi, & *Subiicem pedancum* dici. AVD. Vt video non omnia laudabilium veteres inuenêre, quædam relicta & nobis. Nam certè hoc ferrum vtile & firmiori sessioni est, vtile & scansioni. quæ meo animo difficilis fuit, vtique armatis. LIPS. Nobis ita fit, nempe inexercitatis: at illi continuo vsu discebant, idque inter militiæ rudimenta. Quid tamen tantopere mirandum? nónne & rusticuli nostri cottidie vsurpant, & nullo nisu subiiciunt se in equos? Ita veteres, atque id saltu quodam factum Virgilius tangit: *Insiliebant equis prisci.*

—— *corpora saltu*
Subiiciunt in equos.

Et Claudianus: *Inq; frementis equi dorsum, cum pondere conti,*
Indutas chalybum saltu transferre cathenas.

Sed de Romanis propriè, Vegetium audi. *Non tantùm à tironibus, sed etiam à stipendiosis militibus salitio equorum districtè semper est exacta.* Lib. I. cap XVII. *Quem vsum vsque ad hanc ætatem, licet iam cum dissimulatione, peruenisse manifestum est. Equi lignei hieme sub tecto, æstate ponebantur in campo. super hos iuniores primò inermes, dum consuetudine proficerent, demum armati cogebantur ascendere. Tantáque cura erat, vt non solùm à dextris, sed etiam à sinistris & insilire & desilire condiscerent, euaginatos etiam gladios vel contos tenentes. Hoc enim assiduâ meditatione faciebant, scilicet vt in tumultu prœlij sine morâ ascenderent, qui tam studiosè exercebantur in pace.* Vides salitionem hanc inter assidua exercitia vel ad Vegetij tempora, cùm bona pleraque iam perierant, retentam: haud æquè necessariam, si vel tunc equestria ista fulcra. AVD. At in Vegetij verbis non dissimulo mirari me de *gladio euaginato* quod ait, & sic quoque insiluisse. LIPS. Nihil est. Vsus hæc & plura potuit: & nónne de Pompeio Plutarchus tradidit, *iam senem exercuisse se inter milites, & in equo visum*, siue (vt verba eius sunt) ἱππότην, ἑλκόμενόν τε τὸ ξίφος ἀπραγμόνως θέοντι τῷ ἵππῳ καὶ κατακλείοντα δυχερῶς: *trahentem atque educentem gladium sine difficultate, equo incitato & currente, iterumq; facillimè reposuisse?* Quod factitatum, & quædam talia, Viennæ memini à Turcici generis equite, spectante D. MAXIMILIANO Imperatorum optimo, & magnâ nobilium ac popularium turbâ. Quid ille idem Plutarchus de Iulio Cæsare? Τὸ μὲν ἱππεύειν ἐκ παιδὸς ἦν αὐτῷ ῥᾴδιον. εἴθιστο γὰρ εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας ἀπάγων, καὶ τῷ νώτῳ περιπλέκων, ἀνακρατὸς ἐλαύνειν τὸν ἵππον: *Equitare à puero illi facile erat. Assueuerat enim manus retro inuertens & dorso suo implicans totis viribus equum admittere & concitare.* Ecce. hæc & talia, facilia reddebant iis quæ nobis sunt ardua, & discendo exercendoque verè militaris Ars fiebat. Sed alterum etiam moneo, cur facilior hæc salitio. nempe quod Sellas istas equestres altiusculas, & è ferro lignoque compagina-

Pompeij dexteritas. In Pōpeio.

In Cæs. *Iulij Cæsaris equitandi peritia.*

Veteribus non Sella in equis.

tas, non habebant. Quid ergo earum vicem? ſtragula quædam è panno, corio, pelle, quibus equos inſternebant, ~~eoque & Strata~~ dicebant: ferè vt hodie noſtri agaſones. Seneca: *Stultus eſt, qui equum empturus, non ipſum*
Epiſt. LXXX *inſpicit, ſed ſtratum eius & frenos*: Iterum *Equum empturus, ſolui iubes ſtratum.* Græci στρώματα pariter dixêre, itemque Ἐφίππια: quâ voce vul-
Quidam & ſine ſtratis. gò & Latini vſi. Varro: *Mihi puero modica vna fuit tunica & toga, ſine faſceis calceamentum, equus ſine ephippio.* Et oſtendit quoſdam duriùs aut fortiùs habitos, ephippiis etiam caruiſſe. Quod tamen nō ita perpetuum fuiſſe arbitror, vt Neronis denique æuo Equites in tranſuehendo ea
* Lib. I. Dial. V. vſurparint: quod ex Dionis compendio * ſuprà monui, & iure aliorſum traxi. Profectò iamdiu in promiſcuo vſu ephippia, & omnis lectio docet. Quin Cæſar cùm Germanos oſtendit iis caruiſſe, hoc quoque addocet,
IV. Gallic. Romanos habuiſſe, quos eo nomine vt molles illi contemnebant. *Nihil,* inquit, *eorum moribus turpius aut inertius habetur, quàm ephippiis vti. Itaque ad quemuis numerum ephippiatorum equitum quamuis pauci adire audent.* Ac vide quàm mutauerint. tales Germani olim, & in dorſis equorum nudis: nunc ſellæ iſtæ altiores & fabrę factæ, eorum quaſi peculiares. Quâ in re, vt multis aliis, conuenit iis cum Perſis, de quibus Xenophon:
Lib. VIII. Pæd. Νῦν δὲ στρώματα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν, οὐ γὰρ τῆς ἱππείας οὕτως ὥσπερ τοῦ μαλακῶς καθῆσθαι ἐπιμέλονται: *Nunc autem ſtragula plura in equis habent, quàm in lectis. non enim tam equitationis curam habent, quàm mollioris ſeſſionis.* Notat & ipſe duriores olim fuiſſe Perſas, ſuo æuo degeneraſſe & has ad delicias veniſſe. Sed Germanis fortaſſe cauſſa alia eiuſmodi ſellarum, nimirum firmitas, & quia ſecuriùs ſic concurrunt & confligunt. Certè in ſola & paſſa illa ſtragula vt faciliùs aſcendere, ita & deiici aut delabi. Sed de Romanis igitur, dixi inſtrauiſſe corium aut pel-
Pelles pro ſtratis. lem. eoque in Gloſſis priſcis ſcriptum: Ἐφίππιον, *ſcordiſcale*. Nam & in aliis Gloſſis explicatum reperio: *Sordiſcum (an Scordiſcum?) corium crudum.* E corio igitur aut pelle animalis cuiuſpiam: & poëtæ huc aſpiciunt, cùm nobilibus viris rariores quaſdam pelles ſubſternunt. Vt Statius
Lib. IV. Parthenopæo, è lynce:

Cornipedem trepidos ſuetum præuertere ceruos,
Velatum geminæ deiectu lyncis.

Silius Flaminio Conſuli, è tigride:

Lib. V. *Stat ſonipes vexátque ferox humentia fræna,*
Caucaſeam inſtratus virgato corpore tigrim.

Silij fortaſſis improuida ſcriptio. Non tamen ſine notâ, quòd iamtunc Italiæ eam feram communicat, viſam primùm ſub Auguſto, vt Plinius tradit. Sed vel poëticum ius excuſet; vel quòd de pelle tantùm, quæ aduehi potuit etiam ignotâ ferâ.
Centunculi pro ſtratis. Alij centunculos inſternebant aut viliores pannos. Ex Frontino, in
Lib. II. cap. IV. Stratagemate quopiam narrando: *Agaſones lixáſque armatos ſimul ire iuſſit, iumentorúmque magnam partem inſtratorum centunculis, vt per hoc*
Lib. VII. *equitatus ſpecies obiiceretur.* Ex Liuio, in re ſimili: *Mulis ſtrata detrahi iubet, binı́ſque tantùm centunculis relictis, agaſones armatos imponit.*

Sed

Sed honestiores vestem scilicet pretiosam magis instrauisse, aut tapetem. *Et tapetes.*
Silius: *Illum Sidonio fulgentem ardore tapeta:*
De equo dicit, qui sic instratus. Lego & apud Liuium: *Et cùm tibi viro liceat purpurâ in veste stragulâ vti, matremfamilias tuam purpureum amiculum habere non sines? & equus tuus pretiosiùs instratus erit, quàm vxor vestita?* In dissuasione legis Oppiæ hæc dicuntur, & temerè à quibusdam reponi video, *lectus tuus.* De equo verum est, & ius fuit purpurâ aut cocco insternere magistratibus & qui cum imperio erant. Atque hi sunt, quos suprà dixi, *Consulares aut Imperatorij equi.* AVD. Satis noua me doces. sed amplius, Sellæ ergo istæ nostræ nuper natæ? LIPS. Nequaquam, nec dixi. Negaui perueteres, non tamen facio nouitias: & fortasse Sidonij Apollinaris æuo iam in vsu. Inducunt hæc verba: *Alij sanguine ac spumis pinguia lupata suscipiunt, alij sellarum equestrium madefacta sudoribus fulcra resupinant.* Nam & *Sellas* nominat, & *resupinata fulcra*, vtrumque pro hodiernis. Et iam antè Panegyristes, Constantino: *Tunc ire præcipites* (equites hostium) *labi reclines, aut moribundi sedilibus attineri, permixtâ equorum clade iacêre.* Quid, quòd in columnâ Traiani (sæpe mihi aduocatâ aut aduocandâ. multa ibi imago rerum veterum.) forma quædam nostræ huic consimilis? Imperatorios equos ex eâ suprà dedi, & respice. Sed fortasse verius, structum farctumq; aliquid è pannis ibi esse, ad molliùs insidendum, sine ligno tamen aut ferro. An & Dionis ea mens, vt sub Nerone primùm hæc talia ephippia equites recepe-rint? vix opinor, nec eò produxerim.

Lib. xxxiv *Sellæ nostræ quãdo natæ* *Lib. III. epist. III.*

„ *Hastas graciles faciebant ac tremulas.*] Duplici ergo caussâ inutiles, cùm nec figerent fortiter, nec collinearent rectè. Sed de fixione tamen aliter apparuit in concursu Aruntis & Bruti, cùm *vterque* (Liuij verbis) *contrario ictu per parmam transfixus, duabus hærentes hastis ex equis moribundi lapsi sunt.* Dixeris fortes robustasque fuisse: aut potiùs illud pro Polybio, parmas tunc penetrabiles & infirmas. Atque id sequitur: *Lib. II.*

„ *Scutum ex bouillo corio.*] Accipio, corio mero, & nullâ materie subiectâ aut ligno. Si enim & ista, cur reiiciat? cur non pedestre scutum bonitate æquiparet? Sed credo è corio solo fuisse, arte leuiter durato, quod tamen per pluuiam (vt addit) resolueret. Fuit igitur cuiusmodi Afrorum olim scuta, de quibus Suidas: Πάρμαι, δερμάτινοι θυρεοὶ παρὰ Καρχηδονίοις: *Parmæ, coriacea scuta apud Carthaginienses.* Sallustius & Numidis tribuit: *Super terga gladij & scuta, verùm ea Numidica ex coriis, ponderis gratiâ simul & offensæ, quò leuiùs streperent.* Item Afris Silius: *Parma equitum. E corio mero.* *In Iug.*

—— rudis his tunc parma, breuique
Bellabant ense. *Lib. II.*

Nec aliam quàm hanc rudem è corio intellegit, *Citram* vel *Cetram* propriè iis dictam. Isidorus: *Cetra, scutum loreum sine ligno, quo vtuntur Afri & Mauri.* Scholiastes Iuuenalis: *Oryx animal minus quàm bubalus, quem Mauri Vncem vocant. cuius pellis ad citures* (benè Pythœus *citras*) *proficit,* *Cetra propriè.*

cit, scuta Maurorum minora. Citra quidem & in Glossis scribitur: Ἀσπὶς λῃστρικὴ *citra.* An quia latrocinantes vtebantur? an rescribimus, λιβυστική: sed vix ausim. Addo, Hispanorum etiam Cetras fuisse, eorum maximè qui proximi Mauris & Afris: atque inde in Cæsare *Hispanorum cetratæ cohortes.* & in Liuio: *Hispani cetris suppositis incubantes flumen transnatauere.* Sed videndum an non paullò aliæ, atque alibi quæsiuero.

I. Ciuil. Lib. XXI.

Sauroter in hastâ.

„ *Sine imâ cuspide.*] Græci hoc vno verbo σαυρωτῆρα dicunt, siue etiam στύρακα & οὐρίαχον. Sed priore voce Polybius hîc vsus, itemque Homerus:

Iliad. I.

——— ἔγχεα δέ σφιν
Ὀρθ' ἐπὶ σαυρωτῆρος ἐλήλατο.

Vbi sic Eustathius: Σαυρωτὴρ, σιδήρεον κοῖλον ἐξ ἄκρου ὀξύ, ᾧ ἐντιθέμενον τὸ ὀπίσω ἄκρον τοῦ δόρατος ὀρθὸν αὐτὸ ἑστάναι ποιεῖ πηγνύμενον κατὰ γῆς: *Sauroter ferrum paruum cauum, in acutum desinens, cui inserta infima pars hastæ efficit vt recta statuatur defixa terræ.* Ac vides inibi alterum etiam vsum eius ferri, nempe ad hastam rectam defigendam, cùm ea feriata. Sed ad vsum Polybianum, exemplũ incerti scriptoris apud Suidam ecce istud: Καὶ τάχυ περιστρέψας τὸν ἵππον εἰς πεσόντα παίει τῷ σαυρωτῆρι διὰ τοῦ τραχήλου: *Et celeriter equo conuerso ad iam lapsum, percutit eum cuspide imâ in gulâ.*

Popana.

„ *Vmbilicatis placentis simillimum.*] In Græco est vox *Popani.* de quo genere Suidas: Πόπανα, πλακούντια πλατέα καὶ λεπτὰ καὶ περιφερῆ: *Popana, placentæ latæ, & tenues, & rotundæ.* Ex iis & formam equestris scuti vides, siue potiùs *Parmæ.* Ita enim olim vocabant. Liuius: *Desiliunt ex equis, & pro antesignanis parmas obiiciunt.* Iterùm: *Vexilla se suorum parmásque cernere equitum.* Et ferè ita Liuius. sicut & Glossæ explicant: *Parma,* ἀσπὶς ἱππική.

Lib. II.

Equitum omnia arma, ordine. Lib. III. Excid.

„ *Assumpsère Græcanicam armaturam.*] Quæ ea fuerit, nemo meliùs Iosepho dixerit: si tamen tam plena & instructa ea iamtunc Polybij æuo. Sed Iosephus audiatur. Τοῖς ἱππεῦσιν μάχαιρα μὲν ἐκ δεξιοῦ μακρὰ καὶ κοντὸς ἐπιμήκης ἐν χειρί. θυρεὸς δὲ παρὰ πλευρὸν ἵππου πλάγιος· καὶ κατὰ γωρυτοῦ παρήρτηνται τρεῖς ἢ πλείους ἄκοντες, πλατεῖς μὲν αἰχμὰς, οὐκ ἀποδέοντες δὲ δοράτων μέγεθος. κράνη δὲ καὶ θώρακες, ὁμοίως τοῖς πεζοῖς, ἅπασι: *Equitibus gladius est ad dextrum oblongus, & contus item longus in manu. scutum ad latus equi transuersum, & in pharetrâ portantur tria aut plura iacula, cuspide latâ & hastis magnitudine non cedentia. Galeas & loricas omnes habent, vti pedites.* Fida & multiplex hæc armatura, ac lubet per partes inspicere. Ait primò *gladium fuisse ad dextrum.* Nota igitur, more Polybiano & veteri, equites tunc gestasse dextros gladios, etsi pedites eos iam haberent sinistros. Sed addit, *oblongum* fuisse: aliter quàm in nostris equitibus, qui breuiorem pedestri gerunt. Olim contrà, & valdè olim. Nam & in Dionysio est de equitibus Romanis, sub annum vrbis CCLXVII. Ἔπειτα οἱ μὲν εἰσηκόντιζον τὰς λόγχας· οἱ δὲ τοὺς ὁμόσε χωροῦντας τοῖς ἱππικοῖς ξίφεσι μακροτέροις οὖσιν παίοντες, πολλοὺς ἐρρίπτουν ἡμιθανεῖς: *Deinde alij eiaculati sunt lanceas, alij eos qui propiùs accedebant, equestribus longioribus gladiis*

Gladius iis dexter.

Isq; oblongus.

Lib. VIII.

gladiis ferientes, multos prosternebant semineces. Ad duo notabilis locus. quòd & lanceas eiaculati equites sint, & quòd gladij eorum tales. Ac de istis, posteriore etiam æuo in Dione Chrysostomo testimonium obseruo, cùm ille de Charidemo quodam viro nobili: Παρέζωστο δὲ μάχαιραν In Boryst.
μεγάλην τῶν ἱππικῶν: *Accinctus erat longiorem gladium ex illis equestribus.* Pergit porrò addere Iosephus, *contum in manu longum.* & intellegit *Contus vel* grandiorem ~~concursoriam hastam~~, ad hostem cominus feriendum aut *hasta.* deiiciendum. Non est dubium quin & olim hastæ huic vsui, non tamen *An femori* femore aut genu obnixæ, ob ferrum in imo quod dixi. Alij tamen sic fe- *obnixa?* rebant, cùm σαυρωτὴρ scilicet aberat: vt Afer ille, de quo Silius:

Sustentata genu per campum pondera conti Lib. xv.
Sarmatici prona aduersos vrgebat in hostes.

Vt Sarmata quispiam in Valerio:

—— *campis hostilibus vmbram* Lib. vi.
Fert abies obnixa genu.

Sed Romani an sub brachium inclinauerint, & ad latus applicauerint, haud assero: ratio illa & aspectus acutioris ferri sic poscit. At illud satis nouum, quod Iosephus subiungit, *in pharetrâ tria aut quattuor iacula.* *Hasta etiã* Nihil tale in Polybio, aut vllo veterum: nisi quòd in Dionysij suprà ver- *iaculatoria.* bis vidimus, *eiaculatos fuisse hastas.* Sed licet, imò oportet fortasse, intellegere concursorias illas hastas, quæ tunc minores & tremulæ habere potuerunt duplicem hunc vsum. Aliter in Iosepho, & palàm distinguit, & velitares istas hastas plures donat. Æuo igitur hoc accessit, ac cominus atque eminus pugnare eques ille potuit. Postrema sunt, *galea ac lo-* *Galea &* *rica iuxtà ac peditibus.* Dat igitur omnia arma, & pari, vt apparet, modo. *lorica.* Si ita est, quid igitur Appianum induxit scribere de Scipione, in pugnâ *Super Ap-* Africanâ cum Annibale: *Cùm pedites proculcarentur ab elephantis in acie* *piano loco.* *mediâ, qui ob grauitatem armorum parum agiles erant ad insequendum aut refugiendum, Scipio iussit Italicos equites ab equis desilire leuiùs armatos, & tela coniicere in elephantos?* Ecce, res tota & verba dicunt clarè leuia arma equitum præ pedestribus fuisse. Atqui nónne omnia eadem peditibus habebant? Iosephus asserit, & ex Polybio idem dicas. Nisi fortè tunc & illis bellis, nondum mutauerant: & posteà bellis denique Græcanicis id factum. In rebus leuibus, mi Auditor, nónne interdum hæremus, & fortasse satagimus? ac vereor ne me dicas * τὰς κέγχρους ἀποτο- **grana de-* ρνεύειν. AVD. Egóne? cui fructuosa hæc cura, & iuuat atque opus in tali- *tornare.* bus recidere, ac stirpes tollere dubitationum.

DIALOG. VIII.

Numidæ equites descripti, & Tarentini.

SED enimuerò Lipsi, cùm *Graues* equites descripsisti, nullos etiam *Leues?* LIPS. Nullos. non enim fuerunt alij in Romanis. AVD. Sed in eos tamen, aut & cum iis posteà pugnarunt, nisi fallor, & nominatim Numidæ: de quibus sæpè lego, & præsertim in Annibalis rebus. Lubet scire quale hoc genus, cui & pretium fuisse video & virtutem. LIPS. Nihil minus in specie: sed re tamen & efficaciâ haud rarò se probarunt. Describit Liuius graphicum in morem: *Nihil primo aspectu contemptius. equi hominésque paulluli & graciles: discinctus & inermis eques, præterquàm quòd iacula secum portat: equi sine frænis: deformis ipse cursus, rigidâ ceruice & extento capite currentium.* Cui paria Claudianus, in bello Gildonico:

Numidæ descripti. *Lib. XXXV.*

Non contra clypeis tectos, galeisq; micantes
Ibitis, in solis longè fiducia telis:
Exarmatus erit, cùm missile torserit hostis.
Dextra mouet iaculum, prætentat pallia læua,
Cetera nudus eques.

Nudi ab armis. Vides ipsos nudos, inermes, præter iacula: & læuâ, pro clypeo, vestem prætendisse. Artem autem iaculatoriam passim iis tribui videbis, vt Sallustius de Iugurthâ: *Vti mos gentis illius est, equitare, iaculari.* Herodianus:
Lib. VII. Οἱ δὲ νομάδες ἀκοντισταὶ δὔστοχοι: *Numidæ iaculatores certissimi.* Addidit Li-
Sine fræno. uius, *equos sine frænis*: & sic in Virgilio: *Et Numidæ infrænes cingunt.* Claudianus: — *sonipes ignarus habenæ, Virga regit.* Vbi Virgam loco Fræni adnotes, aliis etiam expressum. vt Silio:

—— *Numidæ, gens inscia fræni,*
Queîs inter geminas, per ludum mobilis, aures
Quadrupedem flectit, non cedens virga lupatis.

In Strabone: Μικροῖς ἵπποις χρῶνται, ὀξέσι δὲ καὶ εὐπειθέσιν, ὥστε ἀπὸ ῥαβδίου οἰακίζεσθαι: *Paruis equis vtuntur, sed velocibus, itáque obsequentibus vt exiguâ virgulâ regantur.* Herodianus: Νομάδες, ἱππεῖς ἄριστοι, ὡς καὶ χαλινῶν ἄνευ, ῥάβδῳ μόνῃ τὸν δρόμον τῶν ἵππων κυβερνᾶν: *Numidæ, equites optimi, vt vel sine frænis, solâ virgâ cursum equorum moderentur.* Ausonius, ad Gratianum: *Mirabamur poëtam, qui dixerat, infrænos Numidas: & alterum, qui ita collegerat, vt diceret, in equitando verbera, & præcepta esse fugæ, & præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat, intelleximus te videntes. cùm idem arcum intenderes, & habenas remitteres; aut equum segniùs euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coërceres.* Nec fræna tantùm adimunt, sed & Strata. Lucanus:

Et gens quæ nudo residens Massylia dorso,
Ora leui flectit frænorum nescia virgâ.

Sine strato. Dorso nudo imponit. vt & Appianus ipsum Masanissam: γυμνὸν τὸν ἵππον ἀναβαίνων, ὡς ἔθος ἐστὶ νομάσι: *Nudum equum conscendens, vt mos Numidis.* Satis ex horum collatione liquet qui Numidæ illi, viles aut ridiculi in

lii in speciem: re sæpè validi & feroces. Sciuit Annibal & Romani: quorum ille victorias suas in parte, isti clades huic generi adsignant. Et Romani posteà, victâ Africâ, æstimarunt & sæpè inter auxilia habuerunt, vt Scipio minor, vt Marius, vt in Galliâ ipse Cæsar. AVD. Benè hæc & firmiter docuisti: tamen Liuij locus est, qui addit iis arma, contra tuum sensum. Scribit in pugnâ Cannensi, inter dolos Annibalis, *Quingentos fermè Numidas, præter consueta arma teláque, gladios occultos sub loricis habentes, specie transfugarum adequitasse, parmásque & iacula ante pedes hostium proiecisse*. Nónne palàm *arma* dat, imò distinctè *loricas* & *parmas?* LIPS. Vidi olim locum, & me tenuit: eò magis, quòd in Appiano non *Numidas*, sed *Celtiberos* in hac ipsâ re legebam. Et sanè magis conueniat, nisi hoc Liuium subleuat, quòd aliud etiam genus Numidarum equitum, qui grauiores, & frænati: de quibus ipse libro XXIV. *Nec omnes Numidæ in dextro cornu locati, sed quibus, desultorum in morem, binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpè pugnam, in recentem ex fesso* ARMATIS *transsultare moris erat*. Palam armatos eos facit: & de tali genere priores illos dicam fuisse? haud aliud reperio. Et sanè Desultores isti equites miri, & alibi tamen lecti. vt in Æliano: Ἄμφιπποι, οἱ ἐπὶ δυοῖν ἀστρώτοιν ἵπποιν συνδεδεμένοιν ὀχούμενοι· οἱ καὶ μεταπηδῶσιν ἀφ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον, ὅταν ἡ χρεία καλῇ: *Amphippi, qui duobus equis non stratis, & colligatis inter se, vehuntur. qui etiam de alio in alium transiliunt, cùm vsus poscit.* In ludum & circum hi traducti, & ab ipsâ re dicti Desultores. Manilius:

Numidæ armati.

Desultores.

Nec non alterno desultor sidere dorso
Quadrupedum, & stabiles poterit defigere plantas
Per quos vadit equos. Lib. v.

Hyginus: *Castor dicitur alternâ morte redemptus. Vnde etiam Romani seruant institutum, cùm Desultorem mittunt. vnus duos equos habet, pilleum in capite, equo in equum transilit, quòd ille suâ & fratris vice fungatur.* Propertius:

Est etiam aurigæ species Vertumnus, & eius
Traijcit alterno qui leue pondus equo.

Vult Vertumnum varias species induere, modò aurigam videri, modò desultorem. Homerus istos agnouit, & fusè descripsit, sed in quattuor etiam equis alternantes.

——— ὁ δ' ἔμπεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ Iliad. o.
Θρώσκων ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλον ἀμείβεται, οἱ δὲ πέτονται: vers. 679.
——— *hic semper firmiter instat*
Ex alio insiliens alium, ídque in perpete cursu.

Vbi Eustathius notat: Ἐν δὲ παλαιοῖς σχολίοις γέγραπται, ὅτι Δημήτριος φησὶ τεθεωρηκέναι τινὰ μεταβαίνοντα, ὡς ὁ ποιητὴς λέγει, κατέχοντα τοὺς χαλινούς, καὶ ἀνεμποδίστως τηροῦντα τὸν δρόμον τῶν ἵππων· καὶ ὅτι καὶ νῦν ἐν Ῥώμῃ τοῦτο γίνεται: *In priscis Scholiis scriptum est, quòd Demetrius dicat se vidisse quemdam transilientem, vt poëta dicit, retinentem fræna, & sine vllo impedimento regentem equorum cursum. Et quòd etiamnum* * *Romæ id fiat.* Nec mirum tibi

*In Circensibus.

tibi nimis aut fabulosum de quaternis Homeri equis videatur: ecce Florus, de *senis* etiam in historiâ dicit, libro III. cap. III. *Rex ipse* (Theutonum) *Theutobocchus quaternos senósque equos transilire solitus, vix vnum cùm fugeret, ascendit*. Hi sunt igitur Numidæ. Tarentini, qui & ipsi in Liuio, & alibi Polybio nominantur, haud dissimiles, & duplex quoque eorum genus. Sunt illi leues, de quibus Ælianus: τῶν ἱππέων οἱ μὲν μόνον ἀκοντίζουσιν, εἰς δὲ χεῖρας τοῖς πολεμίοις οὐκ ἔρχονται, καὶ καλοῦνται ἱππαγωνισταὶ καὶ ταραντῖνοι: *Equitum alij iaculantur tantùm, ad manus hostibus non veniunt, & vocantur Hippagonistæ & Tarentini*. Sunt alij, de quibus Liuius: *Cretenses auxiliares, & quos Tarentinos vocabant, equites binos secum trahentes equos*. Nec plura de istis lubet, aut opus, dicere: finis in Polybio *Armorum*. AVD. Atqui multa restant: tela alia vbi sunt? LIPS. * Alibi promenda: frustrà me respicis, haud aliter nunc hoc fiet. AVD. Quod vis igitur fiat. Nam

Lib. XXXV.

* In Poliorceticis.

Ad loquendum atque ad tacendum tute habes portisculum:

vt illa in Plauto. Sed tamen Apophoretum in abitu ecquod das? LIPS. Quod illud? AVD. Hoc solenne dico, de collectione & summulâ. LIPS. Vix hîc opus, tamen cape.

COLLE-

COLLECTIO ARMORVM.

ARMA secundùm genera. Primò

- VELITVM
  - *Gladius Hispaniensis.*
  - *Hastulæ, trium pedum longitudine, digitali crassitie, ferro molli duodecim digitorum.*
  - *Parma, tripedalis.*
  - *Galea, è pelle aut corio.*
- HASTATORVM & PRINCIPVM & TRIARIORVM
  - *Scutum, latum duos pedes & semis, longum quattuor, & interdum palmum.*
  - *Gladius Hispaniensis, firmus mucrone & vtrimque ictu.*
  - *Galea ærea, cum cristis.*
  - *Ocreæ.*
  - *Pila duo. Vnum maius idque* Rotundum vel Quadrangulum. *Minus, simile Venatoriis hastis.*
  - *Omnium istorum longitudo in ligno, tres cubiti; in ferro, totidem. sed pars media fibulis nexa ligno. Mucro hamatus. Triarij ferunt hastas.*
  - *Lorica duplex. vel è laminâ æreâ seu ferreâ, digitorum vndique duodecim, Pectorale dicta:*
  - *Vel ex catenis & squamulis confecta, quæ Hamata. Hæc ditiorum.*
- EQVITVM
  - *Scutum.*
  - *Hasta.*
  - *Gladius.*
  - *Lorica.*
  - *Galea.*

IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBER IV.

DIALOGISMVS I.

Dispositio Aciei & communis ordo, tum viæ & interualla: pérque ista accessio & recessio.

IE quarto venit meus ad constitutum; Ecce me, inquit, si vnquam, auidum nunc audiendi. Aciei enim & pugnæ res erit. Subrisi, & cum hac spe, inquam, licet abeas. Vbi in Polybio verbulum? quære, vestiga, non reperies: atque ita cùm dux noster & magister deficit, ego subsisto & sileo. AVD. Túne? & sic me ludum facias? Dicat non dicat Polybius; si viuo ego, dices. LIPS. Flocci & pappi mihi tuæ minæ. —— *ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων. AVD. Imò, tu hîc mihi obnoxius, ex promisso. Diuisio & definitio tua volunt, & cum primis ipsa res: quæ nulla est, si ACIEM omittis. Nónne eius caussâ omnia? nec priora tantùm, *Dilectus, Ordo, Arma*: sed ipsa *Disciplina* huc respicit, & nihil eâ opus, nisi ad fortiter & feliciter pugnandum. Ergo vno verbo mi Doctor, doce: aut. LIPS. Quid facies? AVD. In vincla te dabo, sed hæc brachiorum, nec dimittam, nisi impetrato. LIPS. Omitte, impetrasti: etsi reuera hæreo vnde ordiar: quà progrediar: quia orbita nulla pressa, quam insistam. Cùm omnia circumspicio, nihil melius quàm ad Liuium me vertam, qui Latinos & Romanos ordines, tum & Aciem, instruxit. Hæc tu mihi lege, & Polybium dimitte: non sine castigatiunculâ, quòd rem ipsam præcipuam libarit nec verbo. Caussam tamen fortassis habuit, quòd ex historiis eius & variis pugnis dispositio hæc potuit esse nota. Sed legito:

** - immunes capra ab aratris.*

LIVIVS Lib. VIII.

Vbi his ordinibus exercitus instructus esset, Hastati „omnium primi pugnam inibant. Si Hastati profligare ho„stem non possent, pede presso eos retrocedentes in interualla „ordinum Principes recipiebant. Tum Principum pugna „erat, Hastati sequebantur. Triarij sub vexillis conside„bant sinistro crure porrecto, scuta innixa humeris, hastas sub „erectâ cuspide in terrâ fixas, haud secùs quàm vallo septa „inhorreret acies, tenentes. Si apud Principes quoque haud satis

satis prospere pugnatum esset, à primâ acie ad Triarios „ *sensim referebantur. Inde rem ad Triarios redisse, cùm* „ *laboratur, prouerbio increbuit. Triarij consurgentes, vbi* „ *in interuallo ordinum suorum Principes & Hastatos re-* „ *cepissent, extemplò compressis ordinibus velut claudebant* „ *vias, vnóque continenti agmine, iam nullâ spe pòst reli-* „ *ctâ, in hostem incedebant. Id erat formidolosissimum hosti,* „ *cùm velut victos insecuti, nouam repentè aciem exsurgen-* „ *tem, auctam numero cernebant.*

Ecce tibi ACIES, quæ definitioni nostræ his verbis insita, AD IMPVGNANDVM AVT REPVGNANDVM. Nam duplici hac caussâ omnis acies instructa, idque victoriæ spe & fine. Pleraque autem ea omnis vno & simplici ordine dispotita, quem hîc habes: ordine dico per Genera militum siue classes. Nam

„ *Hastati omnium primi pugnam inibant.*] Nòn planè aut vniuersè verum est, sed *primi omnium* dumtaxat ex statariâ & graui acie. Nam Velites certè ante eos, aut leues milites, pugnare soliti: & sic per gradus virium pugna procedebat. Ab infirmioribus, paulatim ad magis firmos firmosque ventum. Perpetuus & inuiolabilis ferè hic ordo, veteri & bonâ quidem re Romanâ. Aliter alibi in Liuio, sed suspectè aut falsò. Falsò hîc, in pugnâ Scipionis cum Syphace & Asdrubale: *Romanus post Principes Hastatorum prima signa, in subsidiis Triarios constituit.* Non est ita. aliter Appianus & Polybius in eapse pugnâ, & disertè statuunt (Polybij verba) Πρῶτον μὲν τὰς τῶν ἁστάτων σημαίας, ἐπὶ δὲ ταύτας τῶν πριγκίπων, τελευταίας δὲ τῶν τριαρίων: *Primùm quidem Hastatorum signa, post ista Principum, extrema verò Triariorum:* atque inserit, factum id à Scipione κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος, *iuxta morem Romanorum.* Simile Appianus, & nihil certius. Corrigatur ergo Liuius: *Romanus Principes post Hastatorum prima signa:* à Carolo Sigonio quoque ante nos obseruatum. Suspectè autem in loco Liuij altero: *Pugna exorta est, non illa ordinata per Principes, Hastatósque, & Triarios.* Enimuerò hæc pugna talis inordinata & præter mores, nec est vt Liuius ita scripserit. Vereor vt hos tales locos non imperitia, sed improuida peritia corruperit cuiuspiam, qui aut vocem *Principum* attenderit, eoque primos fecerit; aut qui Vegetij scripta & monita sic locantis: *In primâ acie,* inquit, *pugnantes Principes, in secundâ Hastati, in tertiâ Triarij vocabantur.* Alibi iterat: *Prima acies Principum, secunda Hastatorum.* Moneo te, nequid hæc turbent aut offuscent, alio ritu scripta, & alio sensu. Ritu quidem, qui sub Hadriano aut Traiano cœpit (habet hæc pro veteribus, vt obseruabis, Vegetius) qui in militiâ multa immutarunt. Sensu autem, vt *Principes* fuerint (ipsemet sic definit)

Ordo in pugnâ vnus.

Lib. xxx. *Liuij corrupta scriptio.*

Correcta.

Lib. xxII. *Suspecta altera.*

Vegetius aliter ac prisci ordinat.

Lib. I. cap. xx.

Lib. II. cap. xv.

Lib. III. cap. xIv.

nit) *in primo ordine exercitati & veteres milites: Hastati in secundo, circumdati cataphractis sagittarij, necnon optimi milites cum spiculis vel lanceis, quos priùs Hastatos vocabant.* Vides diuersa omnia à priscis. & scribit etiam, *quos anteà Principes vocabant.* Non ergo tunc & tuo æuo? non communiter, sed magis *Antepilanos*. Ex Ammiano: *Antepilanis Hastatisque & ordinum primis, velut insolubili muro, fundatis*. Allusit in Simplicio quodam, qui anteire decessorem suum omni prauitate studebat: *Hic in cruento certamine cum Maximino, velut antepilano suo contendens, superare eum in succidendis familiarum nobilium neruis studebat*. Is ergo tunc ordo. & firmat alius Ammiani locus, si emendetur, iste. *Imperator cateruis peditum firmis medium inter acies spatium, secundùm Homericam dispositionem, præstituit.* Quid tu ais? *firmis?* & Homerum aduocas? planissimè aduersus ille est, & * infirmos in medio locat. Nota res est. eoque hîc rescribendum, *infirmis*, ad hunc Vegetianum morem. In fronte enim veteres & exercitati illi Principes, in medio Sagittarij & Hastati, in tergo Triarij. Ergo inter firmissimos interiecti infirmi. Non aliter tûc fuit: olim aliter, vt dixi, & pluribus exemplis (quid opus in re notâ?) possim firmare.

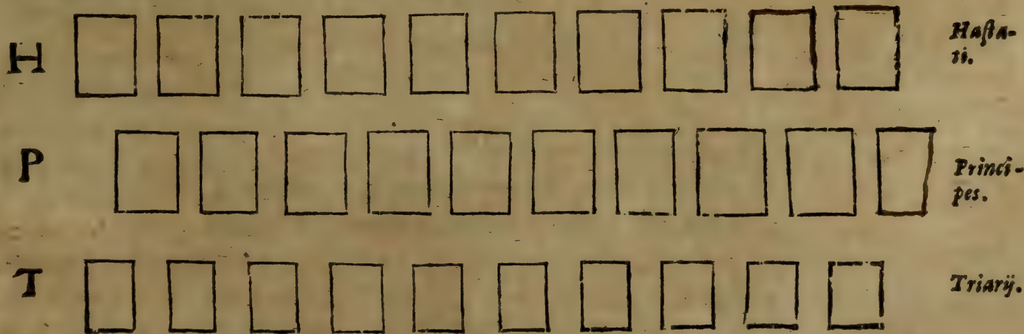
Antepilani tunc Principes. Lib. XVI. Lib. XXVIII Lib. XXIV. *Vide inf. Dial VIII. *Ammianus correctus.*

„ *Eos retrocedentes in interualla ordinum Principes recipiebant.*] Dispositio fuit, quam posuit: sed ratio pugnæ, inquit, diuisa & per partes. Hastati quidem primi è graui armaturâ pugnabant: quid si pellerentur, aut non pellerent hostem? retrocedebant in interualla ordinum, & Principes excipiebant. In hac re ars omnis & arcanum, vt sic dicam, militiæ Romanæ: habere vias inter manipulos, claudere & aperire eas, prout visum. Huic inuento, non fallor, omnes eorum victorias liceat pænè adscribere. Appellat hîc *Interualla ordinum:* aliàs, *Vias*. Vt: *Vias patentes inter manipulos antesignanorum*. Iterùm: *Panduntur inter ordines viæ*. Et in hoc ipso textu quem libamus, *Veluti claudebant vias*. Nec aliud est, quod suprà dixit: *Manipuli distantes inter se modicum spatium.* Quod item de Camillo: *Obuersus in aciem, ordines interequitans:* nempe per hæc spatia. Græci διαχώρας vocant. Suidas: Διαχώρους, τὰ διαστήματα τῶν λόχων. Quæ autem, & quot, & quanta illa? dabo pro viribus, nec rem tam vtilem patiar hærere in finibus Noctis. Duplicia primùm hæc interualla, *inter Genera*, & *inter Manipulos*. Inter Genera, transuersa erant, post singulum quodque militum corpus. Vt post Hastatos, spatio relicto, Principes sequebantur; iterùm spatio post istos, Triarij. Ergo transuersa illa interualla, dumtaxat bina. Alia inter Manipulos, directa spatia aut viæ, & quæ in vno ipso Genere Manipulum à Manipulo discernebant. Hæc in denis manipulis necessariò nouem erant, vt facilè per te vides. Sed quanta singula? firmiter & solidè nescio, imò credo pro locis, pro copiis, pro ducis arbitrio variasse. Tamen illa transuersa grandiuscula fuisse dixeris, ex Polybio notante, Annibalem in pugnâ Africanâ *tertiam aciem* (ita diuiserat, Romano exẽplo) *plus stadio à secundâ remouisse.* Etsi de Romanis hoc non dixerim; sed probabiliter, quod in positione & sectione castrorum, id hîc fuisse. Quid enim aliud ea, quàm velut disposita acies?

Recessus & receptio in interualla. *Via ordinũ.* Lib. XXX. Lib. X. Lib. VIII. Lib. VI. *Distincta hæc interualla. Prima trãsuersa, & Generum. Secunda directa, & Manipulorum. Modus eorum & quantitas.* Lib. XV.

Ibi

Ibi ergo prima via tranſuerſa *Quintana*; *quinquaginta pedum* eſt: altera *Principalis* ſiue *Principiorum pedum centum*. Vix ambigo quin tale in acie communiter. & Principes ab Haſtatis *quinquaginta* circiter pedes remoti, Triarij ab illis *centum*. Nam hîc Prætor erat, & ſigna, & Principiorum ipſa forma. Opus etiam profectò tali aliquo interuallo ad procedendum aut recedendum, & ne agmina miſcerentur. Iam in directis Viis, aliter atque aliter fuit pro vſu. Si Velites (vt ſæpè) interiecti, latiuſculas fuiſſe oportuit, *pedum* xx. aut xxx. Si non, fuerint ſanè pedum x. Id quoque pro numero legionum aliter: & vbi hæ multæ; ac quod ſequitur, manipuli, ſpatia non potuêre eſſe magna: imò fortaſſe Cæſaris & inferiorum æuo, cùm iam non binæ, ſed quaternæ, octonæ, denæ pugnarent legiones, diuiſio & interualla facta non per manipulos, ſed per cohortes. Cogitetur. Sed vſus enimuerò iſtarum Viarum magnus, & quem *Vſus & fructus Viarum.* Liuius hîc proponit. In pugnâ, etſi diuiſi ordinibus, tamen vnum omnes corpus ſtatim fiebant, cùm opus: & per vias iſtas iungebant ſe, diſiungebant. Hoc ita exempli cauſsâ, factum. Haſtati premuntur, volo Principes ſuccedere, & iſtos recipere: ſtatim id fiebat beneficio Viarum. Recedebant enim Manipuli Haſtatorum ſinguli, & auerſi leuiter vias Principum ingrediebantur, quas ij laxabant, & ipſi quoque leuiter procedebant. Tum aut retinebant apud ſe haſtatos, duplicato agmine; aut planè feſſos retrò ſe locabant in grandiore interuallo, ordinibus ſemper (longus vſus id faciebat) ſeruatis. Idem in Triariis: ſi Principes improſperè pugnantes receptarent. Iámne hoc capis? AVD. Propemodum. in vnâ re hæſito, quomodo manipuli manipulos non impulerint in hoc receſſu? niſi ſi in latus flexi & obliqui retroceſſerint. LIPS. Nihil horum. video te in vnâ & ſummâ re falli, quam mea culpa eſt quòd non *Ratio recedendi, & ſitus manipulorum.* prædixi. Cenſes Manipulos rectos oppoſitos fuiſſe, Vias item per tria genera iuiſſe rectas: eſt error. Singula Genera Vias ſuas dimenſas habuere, ſed non per alia Genera penetrantes. Manipuli Principum claudebant à tergo Viam Haſtatorum, & liberum per eam aſpectum aut excurſum habebant: idemque Triarij, per iſtorum. In quincuncem igitur diſpoſitio iſta manipulorum fuit, vt ſemel dicam. Vide formam:

Iam, aut tardâ manu & mente es, aut certè capis. AVD. Capio, sed auctorem das qui firmet? LIPS. Non ego sufficio? AVD. Mihi. sed quid si apud alium edissero, & refragetur? LIPS. Fund~~um auctoremqu~~e Polybium dabis, in pugnâ Africanâ. Attende, vnicus locus est, sed firmus. Ὁ μὲν πόπλιος, inquit, ἔθηκε τὰς τάξεις τῶν ἰδίων δυνάμεων τρόπον τοῦτον. πρῶτον μὲν τοὺς ἀστάτους καὶ τὰς τούτων σημαίας ἐν διαστήμασιν. ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς πρίγκιπας, τιθεὶς τὰς σπείρας οὐ κατὰ τὸ τῶν πρώτων σημαιῶν διάστημα, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς ῥωμαίοις, ἀλλὰ κατ' ἄλλας ἐν ἀποστάσει, διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τοῖς ἐναντίοις ἐλεφάντων: *Publius ordines copiarum suarum sic instruxit. Primùm Hastatos eorúmque Manipulos per interualla. post istos, Principes, statuens manipulos non ad priorum manipulorum interuallum (vti mos est Romanis) sed alios post alios recto abscessu, idque ob multitudinem hostilium elephantum.* Vide. Scipio, inquit, in hac pugnâ non seruauit communem receptumque Romanorum morem in manipulis collocandis. Neque enim manipulos ad interualla & vias opposuit, sed ipsos sibi & à tergo adnexuit, vt viæ directæ per omnia genera sine obstaculo penetrarent. Cur ita? quia elephanti hostium timebantur, visúmque pro bono locum iis dari per medias acies, & sine confusione manipulorum agi ad extrema. Et res & caussa clara est. Si enim manipuli solenni more dispositi, incurrissent necessariò in Principes obiectos. Appianus in hac narratione conuenit cum Polybio: λόχους δὲ ὀρθίους ἐποιεῖτο πάντας, ἵνα δι' αὐτῶν οἱ ἱππεῖς ἐυχερῶς διαθέοιεν: *Ordines omnes rectos instituit, vt per eos equites faciliùs discurrerent.* In facto consentit; in caussâ aliam dat, & ad equites transmittendos. Sed parum est. noster Liuius mirificè obscurat: *Non confertas autem cohortes, ante sua quamque signa instruxit, sed manipulos aliquantum inter se distantes, vt esset spatium quo elephanti hostium accepti nihil ordines turbarent.* Si ausim dicere, non videtur animum habuisse in Polybij animo, aut parùm intellexisse. Certè implicatè scribit. Tamen ea mens. non instruxit confertas cohortes, sed quamque in recto ordine ante sua signa. Nam in vulgari dispositione cohortes non sunt rectæ, nec signa signis respondent: quod facilè vides, si tres quosque manipulos iungis: ▫▫ ▫ : & ex iis cohortem efficis. Ita enim debes. At erant rectæ in hac Scipionis: ▫ ▫ ▫ . Vereor molestus aut putidus ~~esse in istâ minutatim deductione~~: sed quid faciam? volo intellegi. Virgilij versus commodè succurrunt, qui sunt pro communi hac locatione. Vult arbores aptè poni & seri, idque ad militiæ exemplum:

Scipionis diuersa locatio.

Obscuritas in Liuio.
Lib. XXX.

Fortasse depulsa.

Virgilio lux.

II. Georg.

Vt sæpè ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Omnia sunt paribus numeris dimensa viarum.

Comparat cum manipulis aut cohortibus explicitis in legione. Quis ergo dubitat, quin certissimo rei rusticæ præcepto, arbores seri velit in quincuncem? Atqui his ordo & situs est alternans ille, quem dixi. Habes de interuallis, in quibus momentum bonæ militiæ Romanæ posui: ego? imò

imò Polybius ipse, cùm Flaminium culpat, qui imperitè aciem instruxerat in Gallos. παρ' αὐτὴν γὰρ, inquit, τὴν ὀφρὺν τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἔκταξιν, διέφθειρε τὸ τῆς ῥωμαϊκῆς μάχης ἴδιον, οὐχ ὑπολειπόμενος τόπον πρὸς τὴν ἐπὶ πόδα ταῖς σπείραις ἀναχώρησιν: *Ad ipsam enim ripam & supercilium fluuij aciem disponens, abstulit, quod proprium est Romanæ pugnæ, locum manipulis ad lenem retrorsum recessum.* Proprium hoc esse Romanorum ait: & ita fuit. Quæ gens alia habuit, sic per minutas partes? Atque hoc Liuius in eâ attollit, & Macedonicæ anteponit. *Romana acies distinctior, ex pluribus partibus constans, facilis partienti quàcumque opus esset; facilis iungenti.* Nec aliam sententiam Polybianis istis tribuo: Οὔσης γὰρ διασπάστου τῆς ῥωμαίων τάξεως καὶ δυνάμεως, τὸν ἄνδρα συνέβη καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρη μάχεσθαι πρὸς πάσας τὰς ἐπιφανείας, διὰ τῆς μιᾶς ἐντάξεως, ἀεὶ ἔγγιστα τῶν δύο σημαίων συνεπιστρεφόντων πρὸς τὸ δεόμενον: *Cùm enim esset diuidua & seiungi facilis Romana acies, eueniebat singulos & vniuersè & per partes pugnare in omnes aspectus & latera, idque vnius instructionis beneficio, semper in propinquo duobus signis se obuertentibus quà res vocaret.* Nam primum διασπαστὸν scribit *diuidi facilem* Romanam aciem: & verissimum est, ex re & Liuij verbis. Quid enim facilius quàm manipulos iungere, disiungere, abducere quò liberet? Non vidit vir eruditus, qui rescribi hîc censuit: δυσδιασπάστου. quasi hoc magis in laudem, quòd *ægrè solueretur* & firma staret. Quod verum quoque, sed alio aspectu, nec hîc habet locum. Addit, *pugnasse quosque in quasque facies.* Id quoque verè, si irrupisset & insinuasset per interualla hostis, aut si ipsi seorsim abiuncti. Denique exiguo illo manipuli corpusculo, omnes vtiles, cùm ita vsus. In fine, *duobus signis se obuertentibus.* Ita feci & verti, quòd etiam ante nos interpres. Sed quæ hæc duo signa? vnius nempe manipuli. nec aliud dicit, quàm duos Ordines siue Centurias in vno Manipulo sub duobus signis iunctos. Sed hoc tamen ambiguum, & melius fortasse scribi: ἐγγυτάτων δὴ σημαίων: *proximis quibusque signis.* Vulgò quidem vnâ voce editur διοσημείων, corruptè. Lib. II. Lib. IX. Lib. XV.

„ *Hastati sequebantur.*] Dixeris igitur à tergo positos Hastatos, solis Principibus iam pugnantibus. Nec abnuo: sed sæpè aliter factum, & iunctim quoque pugnasse sine fraude opinor.

„ *Triarij sub vexillis considebant.*] A quâ sessione Ἔφεδροι *Tertiarij* explicantur in Glossis. & Varro, *quòd Triarij subsideant, ab eo subsidium* vult *dictum.* Plautus respicit: *Agite, subsidite omnes, quasi solent Triarij.* Caussa huic subsessioni in Vegetio: *Triarij*, inquit, *genibus positis solebant intra scuta subsidere, ne stantes venientibus telis vulnerarentur.* Subsessio Triariorū. Lib. I. cap. XX.

„ *Scuta innixa humeris.*] In mentem aliquando venit legi posse, *innexa humeris.* quasi vellet loris quibusdam (τελαμῶνας Græci dicunt) ab humeris reuincta fuisse. Macedones ita solêt, & commodius sic fuisset tractare vtraque manu hastas. Sed nihil muto, & capiamus à situ ipso sic

subsidentium scuta in humerum inclinasse. Porrigebant enim & attollebant leuiter sinistrum genu, eoque attollebatur & scutum.

Surrecti vox. „ *Sub erectâ cuspide.*] Vnicâ voce verius, *subrectâ cuspide*, à subrigendo. In Virgilio: —— *tot surrigit aures*. In Lucillio: *Nunquid mutino subrectóque huic opus signo?* malè editur, *subiecto*. Intellegit turpiculas illas res & phallos erectos. In ipso Liuio: *subrecto mucrone*. Lib. XII.

„ *Compressis ordinibus velut claudebant vias.*] Claudi ergo ordines solent in ipsâ pugnâ, ad vim atque impetum maiorem: iidem aperiri ad receptum suorum. Tacitus & suo æuo mansisse ostendit: *Sed vbi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos*. Sed enim hîc quæstiuncula. Triarij, de more veteri, in custodiâ ferè castrorum: quomodo nunc in acie? Dionysius illud firmat: Οἱ τριάριοί, inquit, εἰσιν οἱ πρεσβύτατοι τῶν στρατευομένων, οἷς τὰ στρατόπεδα ἐπιτρέπουσι φυλάττειν, ὅταν ἐξίωσιν εἰς τὴν μάχην, καὶ ἐφ' οὓς τελευταίους καταφεύγουσι διὰ τὴν ἀνάγκην: *Triarij sunt vetustissimi militum, quibus castra solent commendare custodienda cùm in aciem exeunt, & ad quos postremos confugiunt vrgente necessitate*. Iterùm: ἦσαν δὲ τοῦ χάρακος φύλακες οἱ τριάριοι λεγόμενοι, παλαιοί τε καὶ πολλῶν ἔμπειροι πολέμων, οἷς ἐσχάτοις, ὅταν ἀπογνωσθῇ πᾶσα ἐλπίς, εἰς τοὺς περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνας καταχρῶνται: *Erant castrorum custodes Triarij, veteres milites & multorum bellorum vsu docti, quos vltimos adhibere solent rebus desperatis, & cùm nulla spes reliqua.* Custodiæ eius & in Liuio notabis exempla. Quid ergo? non de more pugnabant? vix apparet, olim quidem. Nam quòd aliquis suspicetur partem ad castra, partem in acie relictam; ægrè potuit. Exigua enim manus, & in duabus legionibus non nisi *mille ducenti*. Nisi tamen dimidia illa pars relicta, expleta & adaucta fuit Sociorum Extraordinariorum adiectione, itemque Euocatorum aliquot: quod haud temerè opinêre. Sed tamen ex Dionysio senseris, seruatos in castris ad res vltimas, nec nisi in magnâ necessitate ad aciem ductos.

III. Hist.

Triarij castra seruãt.

Lib. VIII.

Lib. V.

DIALOG.

DIALOG. II.

Velites vbi olim & posteà locati: item Equites, & Socij.

HABES totam Aciem, & qualis vulgò, imò semper, in communi isto ordine fuit. AVD. Egóne totam? imò manca & mutila est, & pleræque partes desunt. Vbi Velites? vbi Equites? vbi Socij? in Liuij aut tuis verbis nihil vidi. LIPS. De Sociis, ne mirare. nam pugna hæc in ipsos Socios fuit. Itaque op~~positos, non appositos cog~~itabis: & Liuius dicere nihil potuit. De Velitibus, cum distinctione res explicanda. Fuit Vetus leuis armatura, vt monui, fuit Noua. Hîc de Veteri cogitandum, quæ constitit Rorariis & Accensis. Eorum dispositio paullò alia, quàm posteà fuit. nempe non in primâ acie aut viarum interuallis, sed post Triarios in extremâ acie ipsâ. Liuius clarè dicit in pugnâ istâ cum Latinis. Qui ergo orsi pugnam? Hastati. qui deinde? Principes. Sed tum ~~*Rorarij procurrebant inter antepilanos*~~ (ita Liuius) *addebántque vires Hastatis & Principibus*. Procurrebant inquam, per vias illas & interualla. De Accensis, addit, defessis iam aliis, *ab nouissimâ acie procedere ante signa iussos*. Itaque hoc ritu, profectò non committebant pugnam Leues isti: quod posteà factum, & ratio sic volebat. Pugnabant enim fundis, iaculis, & telis quæ eminus mitterentur. Quòd autem aliquis dixerit, non semper ita factum, sed in eâ modò pugnâ, Consule ob caussas sic disponente: non apparet id sanè è Liuio. & Dionysium alibi cùm examino, reperio ordinem hunc à Seruio sic fuisse. Nam ille duobus locis, vbi classes recenset & ordinat, ostendit in militiâ & acie quoque sic stetisse. Nam de *Primâ*, cùm censum & arma edidisset, subiunxit: χώραν δὲ κατεῖχεν ἐν τοῖς πολέμοις τὴν προαγωνιζομένην τῆς φάλαγγος ὅλης: *locum verò in bellis habuit primum, & ante reliquam totam copiam*. Iterùm de *Secundâ*: ἐκοσμεῖτο ἐν τοῖς ἀγῶσι μετὰ τοὺς προμάχους: *Ordinabatur in acie post primos pugnatores.* De *Tertiâ* pariter, χώρα δὲ καὶ στάσις τούτων ἐν ταῖς μάχαις μετὰ τοὺς ἐφεστῶτας τοῖς προμάχοις: *locus horum & statio in pugnis iuxta eos qui post Principes.* De *Quartâ* denique: στάσιν ἔχει ἐν τοῖς ἀγῶσι τὴν ὑστάτην: *locum in certaminibus vltimum habet*. Quid ergo *Quinta* Dionysi? τούτους, inquit, ἔξω τάξεως ἔταξε στρατεύεσθαι: *hos extra ordinem iussit militare*. Eadem, & totidem ferè verbis, posteà iterat in iudicio Coriolani. Quæ ego adduxi fusiùs, vt semel de origine & ordine militiæ priscæ constet, & quomodo is paullatim mutarit. Ergo Seruij instituto, ditissimi quique in primâ acie, & hoc est quòd Varro *Principes* deducebat, & * *olim à principio gladiis pugnasse* adseuerabat. Sequebantur ordine opum alij, & in extremo denique ij viliores & pauperes, & qui leuibus telis pugnabant. Sed qui isti extra ordinem *Quintani?* Accensi, ex Liuio, & qui iustus etiam miles non erat. Olim hæc ita. sed cùm multa in eo ordine damnanda vsus & ratio docuissent, tempore mutarunt. Quæ enim ratio, optimos ditissimósque omnes exponere periculis, in primâ acie obiectos?

Discrimen leuis armaturæ.

Veteris eius dispositio.

Lib. IV.

Lib. VII.

Lib. IV. De L.L.

*Vide suprà lib. II. Dial. I.

noluerunt, & Principes secundo loco statuerunt. Posteà etiam ætatum discrimina magis spectarunt, & reduxerunt ad morem, quem in Liuio vides. Sed nec ibi steterunt. res docuit Leues propugnare debere, atque eo exemplo Velites à Triariis remouerunt, & ad principia locarunt.
Varia locatio Velitũ. Vbi? aut quomodo? distinctè hoc dicam, quia variauit. Triplex ferè eorum locatio. Interdum ante omnia signa, & in fronte. vt pugnâ Manlij in Gallogræcos apud Liuium:
Ante signa. Lib. XXXVIII. *Ante signa modico interuallo Velites erant.* Iterumque: *Consul primâ in acie locatâ Leui armaturâ.* Interdum
Ibid. mixta primis manipulis, aut potiùs insita in iam dictis Viis. Liuius pugnâ Africanâ:
Lib. XXX. *Inter signa.* *Vias patentes inter manipulos antesignanorum Velitibus complet.* Sallustius pugnâ Metelli cum Iugurthâ: *Inter manipulos funditores & sagittarios dispertit.* Appianus pugnâ cum Antiocho:
In Syriac. Ἀναμεμίχατό τε ἅπασι ψιλοί τε καὶ τοξόται πολλοί. *Intermixti erant omnibus Velites*
In cornibus *& sagittarij multi.* Denique interdum, non in Viis sparsi, sed in cornibus positi iunctim. Vt pugnâ Cannensi Appianus: μέρος ἕκαστον αὐτῶν εἶχε τοὺς πεζοὺς ἐν μέσῳ, τοὺς δὲ ψιλοὺς καὶ ἱππέας ἑκατέρωθεν: *Quæque pars habebat pedites* (grauiores) *in medio, Leues & Equites vtrimque in cornibus.* Crebra ea dispositio, vt obseruabis: & Vegetius vt solennem recipit: *Funditores*, inquit, *& Sagittarij præcipuè in cornibus locabantur, à quibus pugnandi sumebatur exordium.* Sed vbicumque positi, prodire ante alios soliti & pugnam committere, cùm datum signum. Polybius:
Lib. II. Ἅμα τῷ τοὺς ἀκοντιστὰς προελθόντας ἐκ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων, κατὰ τὸν ἐθισμὸν, εἰσακοντίζειν: *Vnà cum eo, quòd Iaculatores prodeuntes è Romanis legionibus, iuxta morem, eiaculabantur.* Ostendit morem hunc fuisse, etiam priusquam Velites propriè dicti instituerentur. Itaque siue manipulis insiti, siue cornibus affiti, procurrebant, & vnà cum Equite ferè pugnabant: Cedentes autem inter legiones recipi solent, & à tergo poni, aut iterum aliâ procurrere. Ipse Eques, quid? dupliciter ferè locatus.
Equitum locatio. Primò in cornibus, ita vt legiones sociosque medios haberet. Quæ or-
In cornibus. dinaria ferè positio, & in superuacuum adduxerim exempla. Altera, vt
A tergo. à tergo interdum ponerent, spatiis relictis inter manipulos, aut & legiones, quâ possent cum impetu emitti. Id fiebat fallendo hosti, & vt improuisa res esset. Liuius:
Lib. X. *Dictator reliquerat interualla inter ordines peditum, quâ satis laxo spatio equi permitti possent.* Idem:
Lib. XXIX. *Hispani inter cornua & mediam aciem interualla patentia satis latè fecerunt, quâ equitatum, vbi tempus esset, emitterent. Et Romani more suo exercitum cùm instruxissent, id modo hostium imitati sunt, vt inter legiones & ipsi patentes equiti relinquerent vias.* Ad hanc dispositionem Velitum Equitumque, imò & legionum, Panegyricus scriptor facit, ad Theodosium: *Ecce lux tandem, & iam omnis campus horrebat, diuisi in cornua equites, leues ante signa Velites, dispositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones.* Item Apuleius:
De mũdo. *Cùm tuba bellicum cecinit, protinus vnusquisque competens capessit officium. Velites executione adornant ordines, principes curant, equites ordinibus præsunt.* Quæ in mendo, & forte

forte purganda: *Velites excußionem* (vel *excursionem*) *adornant, ordines principes curant, equites ordinibus praeunt.* * Præire inquam equites ordinibus malo, quàm præesse, quia res magis sic fuit. Sed fortasse in verbis iis altior aliqua plaga, mihi nunc non sananda. Ad interrogata tua perêgi, nisi de Sociis: quod vno verbo potest. Steterre enim plerumque in Cornibus & ad latera legionum. Liuius: *Romani mediam aciem, Latini cornua tenuerunt.* Quid tamen, cùm nulla media acies, & duo cornua tantùm? Sæpè id, imò plurimùm olim, cùm duæ Romanæ tantùm legiones. Tum scilicet, exteriores cuiusque cornu partes Socij tenebant. Atque hæc, vt dixi, plurimùm. nam & in fronte, aut aliter, socios positos leges, pro loco aut vsu. Liuius: *Dextera Ala in primâ acie locata est, in subsidiis duæ legiones.* Idem de Equitibus. Quid te moror? numquam mihi res facta, si diductè omnia prosequar. Contraho, & tuæ obseruationi aut industriæ, cùm viam feci, quædam relinquo.

Tentata emendatio Apuleij. *Nam procurrere cũ Velitibus solent.* *Sociorum positura.* Lib. XXXVIII. Lib. XXXI.

DIALOG. III.

Signa quot, & vbi fuerint. Antesignani & Postsignani.

AVD. Magna mihi, fateor, lux affulsit per hos sermones; nondum plena. Sed vt solem sæpè cum se explicuit, alia nubes excipit & intercipit: sic fit huic menti. Priora perrupi, & iam video: obnubilat de *Signis* & *Antesignanis*. Dic sodes, vbi illa locata, & qui isti? LIPS. Addam & hanc operam, & per me nihil deerit (pro copiâ quidem) quo minùs rem totam & ex asse cognoscas. De Signis ita habuit. Cuique Manipulo sua fuisse, tum & Legioni communem Aquilam, non ignoras. Et Manipulorum signa in suo quæque Manipulo fuisse, ratio & exempla dicunt. Liuius: *Hastatorum prima Signa, deinde Principum erant; Triarij postremos claudebant.* Idem alibi: *Principes post Hastatorum prima signa, in subsidiis Triarios constituit.* Itaque vt ab timore profectum Cæsar notat, quòd *Collatis in vnum locum signis, conferti, neque ordines neque signa seruarent.* Sparsa igitur & disposita: sed vbi? in fronte manipuli, an eius medio? De fronte dicere videtur, quod in Liuio est: *Dictator signa efferri, at sequi armatos iubet.* Si sequuntur, præeunt signa. Cæsar in ipsâ acie: *Signa inferre, & manipulos laxare iußit.* Signa igitur prima illata in hostem. Et Liuius in pugnâ cum Latinis: *Omnis terror pauórque cum illo latus, signa primo Latinorum turbauit, deinde in totam penitus aciem peruasit.* Sed & Tacitus alibi, de ardore militum: *Nolle requiem, non expectare ducem, anteire signa, vrgere signiferos.* Quod scilicet festinatione factum, vt anteirent: sicut & in Statio:

Signa manipulorum. Lib. XXXVII. *Disposita per manipulos.* Lib. X. Lib. II. Lib. VIII. I. Hist.

—— retrò vexilla, tubæq;
Post tergum, & litui bellum inuenère secuti.

Vnde

Vnde & de tubis lituiſque elicias, ſolere inter primos eſſe. Atque hoc in agmine, & viâ ſic fuiſſe, nihil ambigam: nonnihil in acie: & an non vallum aliquod virorum obiectum, ne ſic nuda oſtenſa & oblata hoſti?

Anteſignani. Atque ij ſint, quos *Anteſignanos* appellarunt. Quæ vox tamen communiter de toto primo agmine inualuit, & ipſi Haſtati videntur ſic dicti: non quia ante omnia ſigna (ſua enim habebant) ſed quia ante præcipua eſſent, Aquilam & Triariorum, quæ legionis & cohortium prima erant. Hos Græci προμάχους τῶν σημείων vertunt, *Propugnatores ſignorum*: ſiue & προστάκτους: *Præpoſitos*, à loco. Liuius de iis: Lib. xxII. *Pugna orta eſt, non illa ordinata per Haſtatos, Principéſque, & Triarios; nec vt pro ſignis Anteſignanus, poſt ſigna alia pugnaret acies.* Lib. IX. Iterùm: *Cadunt Anteſignani, & ne nudentur propugnatoribus ſigna, fit ex ſecundâ prima acies.* Ex quibus locis dixeris, ſigna præcipua & plurima in ſecundâ acie ſtetiſſe: ac fuiſſe *Anteſignanos, Subſignanos, Poſtſignanos*. Lib. VIII. Idem Liuius: *Cæſos Haſtatos Principéſque: ſtragem & ante ſigna, & poſt ſigna factam: Triarios poſtremò rem reſtituiſſe.* Sanè oſtendit, quoſdam Principum poſt ſigna fuiſſe: nam Triarij integri, nec cæſi. Simile in Ammiano, *Poſtſignani* cui *Poſtſignani* in extremâ acie: Lib. XVI. *Cùm ad alios Poſtſignanos in acie locatos extremâ veniſſet.* Hoc igitur ſenſu *Anteſignani* ſint ipſi Haſtati. quod Lib. XXX. Liuius palàm firmat, pugnâ Scipionis cum Annibale: *Vias patentes, inter manipulos Anteſignanorum, Velitibus complet.* Qui palàm ſunt Haſtati, ex Polybio, quem Liuius vertit. nam ille hoc ſic dixerat: τὰ διαστήματα τῶν πρώτων σημαιῶν ἀνεπλήρωσε ταῖς τῶν γροσφομάχων σπείραις. *Interualla primorum Manipulorum compleuit Velitibus.* At primi Manipuli, ſunt Haſtati. Lib. XXXVII. Facit eodem Liuius: *Legionum Anteſignani pila coniecerunt.* Cæſar: *Vnius legionis Anteſignanos præcurrere, atque occupare eum locum iubet.* Idem iterùm: *Adoleſcentes atque expeditos ex Anteſignanis electos milites.* Ergo iſti Haſtati; & Principes ſuccedebant, ac pleraque ſigna habuiſſe ij & cuſtodiſſe videntur. Iterùm ex Liuio, ſic aciem diuidente: Lib. XXIII. *Triplex ſtetit Romana acies. peditum pars ante ſigna locata, pars poſt ſigna accepta, equites cornua cinxere.* *De loco Signorum.* Sed quid? inquies. ergo Triarij ſine ſignis? ex Liuij octauo, vbi de Ordinibus, aliter videtur: atque ipſa ratio ſigna ſua manipulis iſtis donat. Et ſanè habuiſſe fateor, ſed in acie an non in vnam Principum partem tranſlata, ex dictis ambigendum. II. Hiſt. Non exſoluit nodum Tacitus, qui de pugnâ Othonis cum Vitellio: *Primani, ſtratis Vnaetuiceſimanorum principiis, Aquilam abſtulêre.* Nam & prima acies alibi ~~*Principia*~~ dicta; & ſunt qui ipſos Principes, id eſt mediam, ſic appellent. Ligat etiam non explicat Frontinus, in Lib. II. cap. III. Sullæ quodam Stratagemate: *Sulla triplicem peditum aciem ordinauit, relictis interuallis propter leuem armaturam & equitem. Tum Proſignanis, qui in ſecundâ acie erant, imperauit, vt denſos numeroſóſque palos in terram defigerent: intráque eos, appropinquantibus quadrigis, ante ſigna noſtram aciem recepit.* Proſignanos ab ~~Anteſignanis~~ diſcernit: & an totam ſecundam Aciem ſic appellat, quia ſtatim pro ipſis aut ſub ipſis ſignis? an

eius

eius primorem partem? Fateor me ambiguum nutantemque in totâ re, nec pudet: pro veteri tamen ordine, Manipulis triariorum quoque sua signa fuisse, ausim dicere: & Liuius in octauo videatur. Quod si est, dixeris & Aquilam penes illos fuisse, quoniam ei Præpositus certè Primopilus. An tamen mutata posteà res, imò an olim in ipsâ pugnâ, translata præcipua hæc signa in Aciem mediam, haud affirmem: illud magis, Imperatorem & Tribunos circa ea fuisse.

DIALOG. IV.

Ducum, militúmque locatio distinctè: & pœna qui ordinem liquisset.

AVD. Ergóne Imperator mediâ eâ parte? LIPS. Probabile est, & exempla ostendunt. Virgilius:

—— medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens. *Imp. medius.*

Ratio etiam vult, vt ibi sit vnde prospiciat & mandet facillimè in omnes partes. qui locus medius est, sed paullum tamen ad finem magis admotus. Nam inter Principes & Triarios, antè aquilas, stetisse censeo Imperatorem. Argumento, quòd is eius situs in castris, ante Principia dico & aquilas. Itaque & Sallustius de Catilinâ: *Ipse cum libertis propter aquilam adsistit.* *Iuxta aquilas.* Cum libertis, quos fidos habebat & ad sui custodiam: sicut Imperator Ablectos apud se & quosdam Euocatos. Etsi pro arbitrio tamen mutasse & sumpsisse eum locum sæpè, non est negandum: & exempla alia docebunt. Sed vbi Legati & Tribuni? item *Legatorum locus.* iuxta Imperatorem: nisi tamen Legati curarent & præpositi essent certæ alicui legioni aut cornu, quod sæpè. Tunc enim in medio eius, loco Imperatoris agebant. Quod idem aliquando in Tribunis, vt huic aut *Tribunorũ.* illi parti præficerentur. Sed vulgò credo retrò Principes stetisse, quo ordine in castris: & iuxta eos, sociorum Præfectos. Tacitus indicat: *Ante* III. Hist. *aquilam Præfecti castrorum Tribuníque, & primi centurionum, ceteri iuxta suam quisque centuriam.* De ingressu Vitellij eiusque exercitus in vrbem scribit: qui compositus & sub signis. Notes inibi primopilos (ij sunt *primi centurionum*) ad aquilas suas stetisse: ceteros in manipulis & centuriis suis. Liuius quoque pro hac mente: *Duces legatíque,* Lib. IV. *& quod circa signa roboris de exercitu fuit, Tusculum petiêre.* Intellegit Tribunos, Primopilos, & Triariorum Centuriones, & fortasse Triarios ipsos, quorum custodiæ aquila erat & præcipua signa. At centuriones ipsi vbi? Tacitus dixit, *iuxtà suam quisque centuriam:* id est, opinor, in capite ipso. Nam credo à fronte Centuriones præiuisse & curasse, vt *Centurionum.* Optiones eorum à tergo. Argumentum à castris. vbi item in manipulis primum locum, & sedem habent. Et sanè si *ordinum ductores* propriè, anteëunt & ducunt. Seneca allusit: *Quo quisque genere honestior,* De Constant. sap. cap. vlt. *famâ, patrimonio est. hoc se fortiùs gerat; memor in primâ acie altos ordines*

De Tranq. cap. III. *nes stare.* Idem alibi: *Quid si militare nolis nisi Imperator aut Tribunus? etiamsi alij primam aciem tenebunt, te sors inter gregarios posuit.* Vbi aliàs etiam scriptum, *inter triarios:* haud improbè. etsi prior lectio magis pro mente Senecæ videtur. & Non es, inquit, inter primos in republicâ, nec vt Imp. Tribuni, aut Centuriones: tamen inter gregarios & vulgus militas: milita igitur. Nec ea ibi sententia, tamquam Imp. aut Tribuni sint in primâ totâ acie: non: sed primi in suo extremo ordine, scilicet Triariorum. Etsi fateor interdum honestissimos, gloriæ aut exempli caussâ, in primam ipsam aciem iuisse, ac pugnasse. Idem Seneca: *Prima acies Pompeianarum partium Senatus.* Multi enim Senatorij in illis castris, non legitimi milites sed voluntarij, & quasi Euocati: atque ij, ait Seneca, inter primos Centuriones & fronte aciei steterunt. Fecit hoc & Catilina, sed caussâ aliâ: *Centuriones omnes lectos & Euocatos, præterea ex gregariis optimè quemque armatum in primam aciem subducit.* Ecce Centuriones *omnes lecti, & Euocati* in fronte statuuntur, sed præter morem sanè. nisi esset, cur Sallustius signanter narraret? Sed fecit ipse, vt robur omne illîc haberet, & vi perrumperet ac laceraret. Non ergo omnes ibi de more Centuriones, imò tantùm Hastatorum: sed nec Euocati omnes, dumtaxat qui aut sponte vellent, aut qui manipulo pro Centurione essent. Talis Crastinus in exercitu Cæsaris, qui prœlium commisit, & *manipulares suos se sequi iussit.* Atqui ille euocatus: & pugnauit tamen in legione Decimâ, in quâ primum pilum duxerat, inter primos. Aliàs, ipse Cæsar Euocatos Pompeij *totâ acie dispergit.* AVD. Video locatos iam Duces singillatim: sed hoc adde, in equis an pedibus pugnarunt? nam videor legisse de equis. LIPS. Distinctè hoc dicendum est. Imperator ipse plurimùm in equo. & sic Liuius de Camillo: *In equum insilit, & ante signa obuersus in aciem ordines interequitat.* Hirtius de Cæsare: *Equo circumuectus, legionésque cohortatus, signo dato, accessum hostium aucupabatur.* Et hoc fine Imperatorij illi equi, de quibus dictum. Ipsi Tribuni sæpè in equis. Cæsar: *A Tribunis militum reliquísque equitibus Romanis atque Euocatis equos sumit.* Vides equos habuisse: imò interdum inter equites pugnasse. Liuius: *Equites ducibus Tribunis haud multo plus hostibus quàm suis præbuerunt tumultus.* Quod an in omnibus tribunis verum fuerit, nescio: fortasse in iis tantùm, qui ordinis & loci equestris: plebeij, steterint pedites inter suos. Sed de his Cæsar quoque capiendus: *Cæsar primùm suo, deinde omnium è conspectu remotis equis, vt æquato periculo spem fugæ tolleret.* Intellegit de Ducibus aliis & Tribunis. Fecit idem Catilina apud Sallustium: *Remotis omnium equis, quò militibus, exæquato periculo, animus amplior esset, ipse pedes exercitum instruxit.* Sed & Spartacus fugitiuorum Imp. apud Plutarchum, pugnâ in Crassum, *admotum equum gladio confodit,* eâdem caussâ. Legi & in Ammiano: *Alemanorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus est, vociferantium relictis equis secum debere versari regales, ne siquid contigisset aduersum, desertâ miserabili plebe, facilem discedendi copiam reperi-*

Marginalia: *Seneca explicatus.* — *In Epist.* — *Imperator in equo.* — *Lib. VI.* — *Sæpè & Tribuni.* — *VII. Gallic.* — *Lib. X.* — *Lib. I.* — *In Crasso.* — *Lib. XVI.*

reperirent. AVD. Teneo iam de Ducibus: ipsi gregarij milites quo ordine? & an quisque se locabat in suo manipulo vbi vellet? LIPS. Minimè. nec dubito quin hoc quoque compositè, vt alia fuerunt. In Vegetio lego: *tirones secundùm matriculæ ordinem in aciem dirigi*. An secundùm ordinem quo lecti & adscripti? an potiùs matricula hæc fuit ordinis à Centurione instituti? Nam ipsum credo suos iuxta vires, & pro iudicio, locasse, certis quemque locis, quos in acie & agmine tenerent. Ni hoc esset, quomodo Liuianum illud verum? *Sed signa vndique coibant, & notis ordinibus in veteri disciplinâ militiæ, iam sine præcepto vllius suâ sponte struebant aciem*. Nouisse quemque ordinem & locum dicit: nec potuit, nisi certum & vnum. Eo fine hoc exercitium, quod in eodem Liuio, cùm *crebrò decurrere milites cogebant, vt tirones assuescerent signa sequi, & in acie agnoscere ordines suos*. Quos quidem ordines pertinaciter seruabant. eoque Cæsar, cùm de Hispaniensi milite scripsisset: *Genus erat pugnæ militum illorum, vt magno impetu procurrerent, audacter locum caperent, ordines suos non magnopere seruarent:* tum denique de suis & Romanis subiunxit, *perturbatos eos fuisse insuetos huius generis pugnæ. Circumueniri enim sese ab aperto latere procurrentibus singulis arbitrabantur. ipsi autem suos ordines seruare, neque ab signis discedere, neque sine graui caußâ eum locum quem ceperant, dimitti censuerant oportere*. Itaque in simili genere pugnæ idem Cæsar (apud Hirtium) *edicit per ordines, ne quis miles à signis, quattuor pedes longiùs, procederet*. Id est, ne quis vel passum vnum progrederetur extra lineam vbi signa. Tanta cautio erat, imò & mors pœna, si qui reliquissent. Iosephus: Οἱ νόμοι δὲ ἀεὶ καὶ τοὺς βραχύ τι τῆς τάξεως παρακινήσαντας θανάτῳ κολάζουσι: *Leges Romanæ semper eum qui vel leuiter ordine excesserit, morte puniunt*. Hegesippus hoc vertit: *Legibus egredienti ordinem præscripta mors est*. Tacitus: *Qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat*. Quod idem in agmine seruabant. Tacitus de Corbulone: *Legiones veterem ad morem reduxit, ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret*. Idem: *Vexillum ad ripam vertit, pro desertore fore clamitans si quis agmine decessisset*. Etsi non mors hîc semper, sed minor pœna. Liuius de Scipione Numantino: *Quem militem extra ordinem deprehendisset, si Romanus erat, vitibus; si extraneus, fustibus cecîdit*. Quod intellegendum, vbi minor excessus & aberratio. quòd si maior, profectò desertionis pœna mors erat. Quis autem in eâ, distinctè Appianus: τοῦ νόμου λειποστράτιον ἐν τοῖς πολέμοις ἡγουμένου τὸν ἀποχωροῦντα πορρωτέρω σάλπιγγος ἀκοῆς: *Lege desertorem habente, qui longiùs quàm vnde tuba audiri possit, excessisset*. O prisci, ô nostri mores, quàm dissidetis? Hodie nihil tam impunè quàm vagari, prædari, rapere: olim mors leuiter abeunti. Nec Romani solùm hîc seueri, sed etiam Græci, qui hos tales ignominiâ notabant. Demosthenes: Ὑμεῖς τὸν λείποντα τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τάξιν ταχθεῖσαν, ἄτιμον οἴεσθε προσήκειν εἶναι καὶ μηδενὸς τῶν κοινῶν μετέχειν: *Vos eum qui adsignatum à duce ordinem deseruerit, infamem*

[Margin notes: *Militũ certus ordo.* — Lib. I. cap. XXVI. — Lib. IX. — *Eum quisq; nouerat.* — Lib. IX. — *Sedulò seruabat.* — I. Ciuil. — *Pœna deserentibus.* — Lib. V. Excid. — XIII. Ann. — *Pœna in agmine.* — XI. Annal. — I. Annal. — Epit. LVI. — In Punic. — *Quatenus aliquis desertor.* — *Græcis simile.* — Orat. de Rhodior. libert.]

infamem iudicatis esse debere, nec vllam reip. partem attingere. Atque id, opinor, quia periuri. Athenienſibus enim ſolenne hoc iuramentum ante militiam: μήτε ἱερὰ ὅπλα καταισχυνεῖν, μήτε τὴν τάξιν λείψειν: *nec ſacra arma dedecore affecturos, nec ordinem deſerturos*: quod ita in Lycurgo Rhetore aduerſus Leocratem ſcriptum. Sed & Lacedæmoniis legem Demaratus apud Herodotum recenſet: οὐ φεύγειν οὐδὲν πλῆθος ἀνδρῶν ἐκ μάχης, ἀλλὰ μένοντας ἐν τῇ τάξει ἐπικρατέειν ἢ ἀπόλλυσθαι: *non fugere vllam virorum multitudinem in acie, ſed ſtantes in ordine vincere aut mori*. Duræ leges, inquies. duræ, ſed vtiles: & iſtæ ſunt quæ viros, quæ milites pepererunt, gentium hominumque victores. Nec miror de priſco illo æuo. ecce & Iulianus Imp. ſuo iam prauo & laxo, *decem milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali addixit ſupplicio, ſecutus veteres Leges*. Narrat in rebus eius Ammianus. AVD. Quàm vellem ſub talibus legibus noſtri milites? LIPS. Quid ita? AVD. Vt aut alij eſſent, aut non eſſent.

Et Spartanis.
Lib. VII.
Lib. XXIV.

DIALOG. V.

In occaſione de Signis dictum, de formâ eorum ſingillatim, de cultu & religione.

At enim alia etiam hîc mihi cupiditas. LIPS. Non amo cupidos AVD. Imò, vt Lucilius ait,

—— cupiditas
Ex homine, cupido ex ſtulto numquam tollitur.

Honeſta hæc noſtra cupiditas, & diſcendi amor. De Signis deferendis agis, antè de locandis: dic ſemel & explica quæ ipſa Signa. Diſtuliſti? ſed res poſcit, & ego. LIPS. Atqui ad Pugnam ego iam ibam. & vereor ne vt oculi, qui huc illuc flectuntur, parum intendunt: ſic ego minus aliquid in præcipuâ re videam, tuâ auocatione. AVD. Culpa hæc mea fuerit, recipio: * Τὸ δ' ἐν ποσὶ ἦτω ἔργον, vt ait Pindarus. LIPS. Tu quidem ſi me iubeas ſidera exhibere, credo debeam: ita quod [illegible]piſti vrges. Obtempero igitur Euryſtheo meo, & ſcito, Duplicia in militiâ noſtrâ Signa eſſe, *Peditum Equitúmque*. Peditum item duplicia, *Legionis* totius & *Manipulorum*. Signum legionis, Aquila, vt ſuprà tetigi: nec niſi vnius vna. Imò nec ſociorum quidem. & quia hæc præcipui imperij ſignum; ſubiungi ſub eam ſocios voluerunt & auxilia, non ſeorſum habere. Huius origo variè petitur. A Ioue alij, qui hanc inſigne militiæ habuerit; quidam à Troianis; ego fortaſſe nihil errem, ſi aut ipſos à ſe Romanos reperiſſe dixerim, aut vicinorum exemplo. Sanè rapacium aliquot animalium effigies adſumi & præferri, bello conuenit: & video variè olim feciſſe Romanos. Nec enim ſolam Aquilam priſci illi, ſed plura eiuſmodi animalia prætulerunt, nata in pugnas

** Quod in pedibus eſt, eat & currat.*
Aquila legionis.
Origo eius.
Alia quoque animalia olim.

gnas aut raptus. Plinius hoc docet: *Romanis Legionibus aquilam C. Marius in secundo consulatu suo propriè dicauit. Erat & anteà prima, cum quattuor aliis Lupi, Minotauri, Equi, Apri, quæ singulos ordines anteibant. Paucis antè annis sola portari in aciem cœperat, reliqua in castris relinquebantur, Marius in totum ea abdicauit.* Notanda nobis monitio hæc Plinij, & miranda. An non mirer rem tam nouam esse, & diu post Polybij æuum, de eximiâ & solitariâ hac dignitate aquilæ: & tamen non ipsum, non Liuium aut Dionysium, aliorum illorum signorum meminisse? Atqui fortassis cohortium illa fuerunt. Non potest: cùm quattuor ea tantùm nominet Plinius, cohortes autem decem sint: sed & addat, *singulos ea ordines anteisse*. an censemus ad veteres illos ordines & Genera militum Plinium respexisse, cùm instruebantur (anteà monui ex Dionysio) per quinque suas classes? Etsi posteà etiam quinque ordines, in ipso Liuio explicati; nempe *Hastati, Principes, Triarij, Rorarij, Accensi*. An ergo fortasse singuli isti discretum tale signum habebant? sed Triarij ipsam Aquilam? qui volet, examinet: in Festo quidem lego: *Porci effigies inter militaria signa quintum locum obtinebat, quia confecto bello inter quos pax fieret cæsâ porcâ fœdus firmari solebat.* Ecce & ille *quintum locum* tribuit: ergo inter Accensos esto. Nam in manipulis aut cohortibus, vbi denarij sunt numeri, non habeo aptare hoc discrimen. Nominat & Festus *Porcum*, qui Plinio est *Aper*. Idem & de* Minotauro commemorat: *Minotaurus*, inquit, *inter militaria signa, quòd non minùs occulta esse debeant consilia ducum, quàm fuit domicilium eius Labyrinthus.* Bellè hæc dicuntur. sed vnde rusticulis illis Romanis Minotaurus & fabella hæc innotuit? Vide ne verè, non Minotaurus, sed taurus fuerit: vti alia animalia illa nota Italiæ; & capta ob caussam quam dixi. Certè & Taurus robustum ac ferox animal, atque aptum pugnæ: nec aliter etiam Germani prisci *imagines ferarum* habuisse à Tacito scribuntur inter signa. Sed Aquilæ hæc dignitas etiam apud alias gentes fuit. Persis regale hoc signum: atque ita Xenophon de Cyro: *ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει: Erat ei signum aquila aurea in hastâ longâ extensâ. & nunc quoque ipsum hoc insigne Persarum regi manet.* Iterùm Xenophon in rebus Cyri minoris: *καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾶν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν ἐπὶ πέλτης ἐπὶ ξύλον ἀνατεταμένον: Regium insigne videre se dicebant, aquilam auream in peltâ super hastam extensam.* Sed quomodo hæc *in peltâ?* depicta in eâ aut sculpta? an super peltam imposita, & velut pedibus ei insistens? quod voles, arbitrare. Meminit Curtius, de Dario: *Inter hæc aquilam auream pinnas extendenti similem sacrauerunt.* Talis omnino Romana, vt ad eam redeam, quæ summæ hastæ insistebat ex auro vel argento, & fulmen sæpè vnguibus tenebat, quasi iaculatura.

Lib. x. cap. IV.

Incertum, vbi ea.

* Etiam Vegetius Lib. III. cap. VI.

Aquila Persarum.

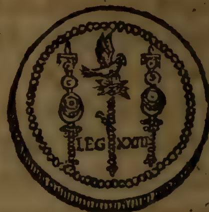
VII. Pæd.

I. Anabas.

Lib. III.

Forma Romanæ Aquilæ.

In Nummis M. Antonij & Augusti sic appâret: sed & in Dione alibi lêgi inter prodigia tristiora, *aquilas fulmina è pedibus abiecisse & remisisse.* Sed nec corpus ipsum aquilæ magnum, cùm Florus scribat, clade Varianâ, *signiferum aquilam intra balthei sui latebras gerentem in cruentâ palude delituisse:* ne scilicet potirentur eâ hostes. Tale in Silio, pugnâ ad Thrasymenum:

Lib.XLIII

Lib.IV.

Lib.VI.

Occulere interdum & terræ mandare parabat,
Sed subitis victus telis labentia membra
Prostrauit super, atque illatâ morte tegebat.

Hæc forma Aquilæ: nisi quòd in Dione tamen intricatum aliquid de sacello vel ædiculâ, in quâ eam locat. Ὁ γὰρ ἀετὸς, inquit, ὀνομαζόμενος, ἔστι δὲ νεὼς μικρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται, καθίσταταί τε ἐν πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ καταλόγου στρατοπέδοις, καὶ οὐδαμόσε ἐκ τῶν χειμαδίων, πλὴν εἴποι σύμπας ὁ στρατὸς ἐξίοι, κινεῖται, καὶ αὐτὸν εἷς ἀνὴρ ἐπὶ δόρατος μικροῦ ἐς ὀξὺ τὸν στύρακα ἀπηγμένου, ὥστε καὶ ἐς τὸ δάπεδον καταπήγνυσθαι, φέρει: *Aquila quæ dicitur, est sacellum exiguum, & in eo aquila aurea locatur, statuiturq; in omnibus ordinariis legionibus, nec quoquam ex hibernis effertur, nisi cùm omnis legio exit, quam vir vnus in hastâ paruâ* (malim μακροῦ in Græco, id esset *longâ*) *cuius inferior cuspis in acutum desinit vt in terram defigi possit, portat.* Dico intricatum hoc de sacello. vbi enim in Numis vsquam talis effigies? quin nudæ eæ conspiciuntur (& centenæ aliquot extant) sine tegmine vllo sacelli. Nónne etiam prægraue hoc pondus ferenti fuisset? In columnâ tantùm Traiani, nescio quid in alis aquilarum imponitur, quod sacelli figuram refert; sed fortasse signo illo & sensu, aquilam cùm in hibernis esset, in sacello repositam, atque inde motam cùm educenda. Id mihi Herodianus approbat, qui de Prætorianorum castris loquens, Antoninum venire facit εἰς τὸν νεὼν, ἔνθα τὰ σημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα τοῦ στρατοπέδου προσκυνεῖται: *in sacellum, vbi signa & imagines exercitus adorantur.* Sed & figulina opera nostrâ ætate ibi eruta, cum inscriptione. EX ÆDICVLA AVGVSTORVM: quam hanc esse nihil absurdum. Enimuerò & olim Romæ signa in templo. Dionysius: Ἐκέλευσεν ἐκ τῶν ἱερῶν τὰ σημεῖα ἐκφέρειν: *Iussit è templis signa efferre.* Et sanè reposita ea in ærario, templo Saturni. Liuius:

Lib.XL.

Obscura illa Dionis.

Signa in ædiculâ.

Lib.IV.

Signa

Signa Quæstores ex ærario deferre iubet. Et alibi: *Signa ærario prompta feruntur ad Dictatorem*. Illîc igitur, & religionis caussâ; & custodiæ, quia pecunia ibi publica & argentum. Nec aliter Galli olim τὰς χρυσᾶς σημαίας τὰς ἀκινήτας λεγομένας ἐν τῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερῷ εἶχον: *aurea signa, quæ Immota vocitabant, in Mineruæ templo habebant*: quod Polybius scripsit. Est autem in Dionis etiam descriptione, *defigi in terram solere*: quod in exemplis multis legas. Claudianus: — *nec vt rubris aquilas figamus arenis*. Tacitus: *Plurimus circa aquilas labor, quæ neque figi limosâ humo, neque aduersum ferri ingruentia tela poterant*. Figebantur igitur & in ipsâ pugnâ, cùm ea in loco staret, nec impelleretur hostis. Sed & in castris defixæ stabant, ac legis inter prodigia cùm in hostem eundum esset non potuisse euelli. Huius sententiæ puto quod in Thebaide Tragœdiâ, Senecæ inscriptâ, legitur: *Fixa in terram.* *1. Annal.*

——æra iam bellum cient,
Aquiláque pugnam signifer motâ vocat.

Non enim ibi ventilatio aliqua aut in aëre motus aquilæ capiendus, sed quòd refixa ac loco mota ab Signifero fuerit præeunte ad pugnam. Etsi tota res vana, nec credimus Thebanos olim aut Græcos (de iis sermo) aquilam vsurpasse. Sed Romanos scilicet ritus poëtæ trahunt ad alios, quod ipsum Statius in istâ re, cùm de Adrasto loquitur, militare consilium habente:

Ventum ad consilij penetrale, domúmque verendam Lib. x.
Signorum, magnis vbi dudum cladibus æger
Rerum extrema mouens frustrà consultat Adrastus.

Nam facit signa adseruari in tabernaculo Adrasti, siue in Prætorio. quod ipsum indicare Tacitus videtur de seditioso milite, *Vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt*. Etsi aliud fortasse illud vexillum (in Tacito dixi) & certum ante Prætorium potiùs, quàm in ipso Signa olim fuisse. Videndum etiam in Statio, an non verius distingui *Signorum cladibus*: enallage quadam poëticâ vt dicat, Adrastum ægrum animi fuisse ob multa signa cladium quæ animo iam reuoluebat. Sed ego ab aquilâ nostrâ abeo: de quâ tamen Iosephi egregius locus: Ἀετὸς παντὸς ἄρχει Ῥωμαίοις τάγματος, βασιλεύς τε οἰωνῶν ἁπάντων καὶ ἀλκιμώτατος ὤν. ὃ δὴ καὶ τῆς ἡγεμονίας τεκμήριον αὐτοῖς, καὶ κληδὼν ἐφ' οὓς ἂν ἴωσι τοῦ κρατήσειν δοκεῖ: *Aquila omni legioni apud Romanos præest, rex ipsa omnium auium, & eadem valentissima. Vnde etiam imperij signum ipsis est, & velut omen victoriæ in quoscumque eunt*. Vnica autem tantùm hæc Aquila in legione vnâ: nec Socij, cum in aliis pares, eam habuerunt. Itaque per ipsas Aquilas, numerant legiones. vt Hirtius: *Erat Pompeij acies tredecim aquilis constituta*. Et improuidè omnino Lucanus, qui de Arimino à Cæsare capto: *1. Annal.* *Lib. III.*

Vt notæ fulsère aquilæ, Romanáque signa:

Non enim nisi vna tunc apud Cæsarem legio (ipse & alij tradunt:) ergo nec nisi vna Aquila. Sed poëta à calore excusetur, aut enallage & schemate:

ſchemate: ego tranſeo ad manipulorum ſigna: quæ olim quid fuerint ipſa vox illa indicio eſt. Nam cùm perticis fæni manipulos ſeu ſtraminis ſuſpenſos ferrent, illa ipſa manus quæ ea ſequeretur dicti Manipuli. Poëta:

Manipuli ſignum.

Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos,
Vnde maniplaris nomina miles habet.

Sed hæc ruſtica non manſêre. poſterior forma fuit, haſta in cuius ſummo tranſuerſum ligneolum, modum crucis. Nummi & monumenta paſſim ingerunt, &, ſæpè cum manu ſuprà eminente: nónne alluſione ad Manipuli vocem? Sed & orbiculos quoſdam vel clypeolos, qui infra crucem haſtæ adnexi, iidem nummi & lapides oſtendunt. Quid fuerunt? ex argento vel auro imagines eorum primò, deinde & Imperatorum.

Imagines in ſignis.

Tertullianus: *Omnes illi imaginum ſuggeſtus in ſignis* (ita legimus) *monilia crucium ſunt*. Trahit ad noſtræ & ſanctæ crucis gloriam: & omnes illi adtextus & ſtructura imaginum, inquit, in manipularibus ſignis, quid niſi ornamenta crucis? Dixi deorum primò fuiſſe, nec ambigo quin Martis, Romuli, & talium innexa olim: qui ſcilicet militares dij, & conſpiciuntur in nummis, ante Principum æuum: ſed ab hoc exempla ipſorum deinde Imperatorum. Sic Druſi imago inter ſigna,

I. Annal.

apud Tacitum: *Tua Diue Auguſte cælo recepta mens, tua pater Druſe imago*. Sed & Seiani per adulationem, in Suetonio: *Munera Syriacis legionibus dedit, quòd ſolæ nullam Seiani imaginem inter ſigna coluiſſent.*

Tib cap. XLVIII.

At de Cæſarum, ſcriptores vulgò. Suetonius: *Artabanus tranſgreſſus Eufratem aquilas & ſigna Romana, Cæſarúmque imagines adorauit.*

Cal. cap. XIV.

Etſi diſtinguere ibi à Signis videri poſſit, & ſeorſim quoque effigies illorum adoratas. Sed in Arriano certius, Diſſertationibus Epicteti: τὰ σημεῖα τῆς ἐπιλέκτου στρατιᾶς, ἀετοὶ, εἰκόνες βασίλειοι, στέμματα, πάντα χρυσᾶ, ἀνατεταμένα ἐπὶ ξυστῶν ἠργυρωμένων: *Signa ſelecti exercitus* (id eſt, legionum) *aquilæ, imagines Principum, vexilla omnia aurea, extenſa in haſtis argentatis*. Nota, quòd aurea ipſa fuiſſe dicit, etſi haſtas argentatas.

Signa ex auro vel argento.

Olim tamen & ſigna ex argento, & cauſſa in Plinio: *color argento clarior eſt, magíſque diei ſimilis: & ideò militaribus ſignis familiarior, quoniam is longius fulget*. Non abdicat aurea, ſed magis vulgò fuiſſe ait ex argento.

Lib. XXIII.

I. Hiſt.

De his imaginibus Tacitus: *Vexillarius direptam Galbæ imaginem ſolo adflixit*. Panegyriſtes ad Maximianum: *Demens qui neſciebat, quocumque fugeret, vbique numina veſtra diuinitatis eſſe, vbi vultus veſtri, vbi ſigna coluntur*. Nec ſuſtulit ea prorſus Conſtantinus Imperator; etſi in Euſebio ſcriptum, quòd *crucem ſignis inſeri iuſſerit*, καὶ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων ὁποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν τὸ μηδέν: *& aurearum imaginum, cuiuſmodi anteà ſolent, nullam*.

Lib. IV. de Vit. Conſt.

Aut enim de mortuis tantùm Imperatoribus hoc ſentit; aut non diuturnum fuit. Ipſius certè Conſtantini & filiorum imagines ſunt in Signis, quæ nummi ab illo æuo repræſentant. Sed & Vegetius diu poſt illum: *Prima cohors imagines Imperatorum, id eſt diuina & præſentia ſigna veneratur*. Apud eum-

Lib. II. cap. VI.

eumdem, *Imaginarij vel Imaginiferi, qui imagines Imperatoris portant.*
Sed nota, *Imperatoris*, vnius numero: ergo non iam defunctorum. Hæc
talia Tacitus intellexit, in aduentu Teridatis: *Agmina legionum stetê-* XIV. Ann.
re fulgentibus aquilis signísque, & simulacris deûm, in modum templi. An
& Isidorus, cùm scribit: *Pilam in signa constituisse fertur Augustus,* Lib XVII.
*propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas, vt** *magis figuram orbis* * E scriptis libris lego
ostenderet. Ego olim sic accepi, & ad clypeolos illos rettuli: valdè *malis*, id est
nunc resilio, & scio signa hæc imaginum, fuisse diu ante Augustum. pomis.
Quid ergo Isidorus vult? nouum imò vetus, sed paucis notum, signum *Signum Pilæ.*
tangere: quod fuit pila vel globus in summâ hastâ. Turcæ hodie reti-
nent, & equinos aliquot pilos ab eo globo pendulos demittunt. Fal-
lor, aut hoc est quod Beda sic tangit de Eduino rege: *Nec non & in-* Lib. II.
cedente illo vbilibet per plateas, illud genus vexilli quod Romani Tufam, Hist. c. XVI.
Angli appellant Tuuf, ante eum ferri solebat. De splendore & pompâ
regis eius scribit, & vel pacis tempore semper incessisse cum hoc vexil-
lo. Gratia tibi esto Beda qui nominasti, & per te Vegetio iam suppe-
tiamur perpetuum aliàs laboranti. Scribit iste in signorum recensu:
Aquilæ, dracones, vexilla, flamulæ rufæ, pinnæ. Malè *rufæ*. quia etsi puni- Lib. III.
ceas fuisse fateor, non tamen solas. Libri scripti (Stevvechius testa- cap. V.
tur) *tubæ*, imò duo ex iis *tufæ*. Amplector, teneo, & in ordine isto si- *Vegetius correctus.*
gnorum deinceps colloco: *flamulas, tufas*. Ipsa vox an non Gallis ho-
die *Pilam* sonat, qui E addito *Etufam*? Sed hanc tamen inter equestria
magis fuisse arbitror, quia post Flamulas Vegetius recenset. Satis de
Manipulorum signis: ad Equitum imus. AVD. Cohortium ergo omit-
tis? LIPS. Non enim propria opinor fuisse, nec Polybius quidquam. *An cohortibus signa?*
Tacitus quidem ingerere videtur: *Concionem discedere in manipulos iu-*
bet, vexilla præferri vt id saltem discerneret cohortes. Et iterùm: *vexilla-* I. Annal.
rius comitantis Galbam cohortis. Tertiùm: *Vnà tres aquilas, & signa co-* I. Hist.
hortium locant. Imò & ipse Liuius: *Cohortibus, quæ signa amiserant, hor-*
deum dari iussit. Cæsar: *Quartæ cohortis omnibus ferè Centurionibus oc-*
cisis, signiferóque interfecto, signo amisso. Iterùm Liuius: *An si eosdem*
animos habuissetis, signa alicui manipulo aut cohorti hostis abstulisset? Dis-
cernere etiam videtur. Sed tamen sine calumniâ accipi hæc fortasse de
Signis ipsis manipulorum possunt, qui faciunt scilicet Cohortem. Nisi
placet Signum cohortis dici, ipsum illud Triariorum, quod dignissi-
mum scilicet erat. Sanè diuersâ formâ fuisse (olim quidem) vix dixe-
rim: & consule omnes nummos aut lapides, præter manipulorum & le-
gionis non puto repertum iri. Rideo qui Lucanum eò traxit: — *per*
signa decem felicia castris. Signa decē, inquit, *totidem cohortium sunt.* O bo-
ne, quàm facis quod ego sæpè, & erras? Illa verò *castra decem* sunt, non
signa: & per castra, totidem intellegit annos. Nusquam ergo expressè
cohortium signa? imò, sed inferiore æuo, quo multa iam nouata: & è
Vegetio colligas singulis cohortibus fuisse suos Dracones. Sed quid ad
Polybium aut priscos? Magis appositè addubites, an Sociorum mani-

 puli

Sociorum signa. puli signa habuerint, an tantùm cohortes. Equidem in Liuio lego:
Lib. xxxix *Quattuor millia militum amissa, & legionis secundæ signa tria, vndecim vexilla sociûm nominis Latini.* Videtur *Signa* tribuere ciuibus, *vexilla*
Lib. xxv. sociis: vti & hoc loco: *Proxima portæ cohors Peligna erat, cuius præfectus Vibius ereptum vexillum trans vallum hostium iecit.* Tribuit vexillum cohorti: sed an toti, an eius parti? Nam de voce, haud valdè moueor, & scio Liuium ac Tacitum cum signo miscuisse. Equidem temerè nihil hîc adfirmem, qui nec de totâ distributione cohortis Socialis firmiter scio. Inferiore tamen æuo, nihil abnegem, Vexilla cohortiū propriè dici. Sic in Ausonio: *Clarâ cohortis vexilla regẽs:* id est, cohorti præfectus.
Equitum vexilla. In Capitolino de Pertinace: *Vexillis regendis adscitus est.* Omitto ista, &
Lib. viii. ad vetera ac propria *Vexilla* venio, quæ Equitum fuerunt. De iis Liuius: *Vexilla se suorum parmásque cernere equitum:* de Romanis equitibus dicit. Idem de sociis: *Inferre vexillarios iussit signa.* Propriè *vexillarios:* & erant hæc vela quædam quadra expansa ad hastam: sed vela modica, vt in monumentis compârent. Nostra ætas retinet in equitum bandis, etsi formâ paulum diuersâ. Propiùs accedunt templorum vexilla, quæ in
Vexillatio. lustratione & processibus anteferuntur. Hinc *Vexillatio*, de ipsis equiti-
Lib. ii. cap. i. bus aut eorum Alâ, crebrũ posteris verbum. Vegetius: *Equitum Alæ, quòd protegant acies, quæ nũc Vexillationes vocantur, quia velis, hoc est flamulis,*
Cap. xx. *vtuntur.* In Galbâ Suetonij, *Germanicorum Vexillatio*: quæ Tacitus ambiguo magis sensu dixit *Germanica vexilla*. Sed in Vegetij verbis, sunt
Flamulæ. qui *Flamulas* in *Flameola* mutẽt. ô malè! abstineant. Georgius Cedrenus: Βιξιλατίωνες, οἱ ῥωμαίων ἱππεῖς. καὶ βίξιλα, τὰ παραπετάσματα ἐκ πορφύρας καὶ χρυσοῦ, εἰς τετράγωνον σχῆμα πεποιημένα. ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ μακρῶν δοράτων, κυκλῷ παραπορευόμενοι τῶν βασιλέων, κατασκέπουσιν αὐτούς. Εἶεν δ' ἂν τὰ λεγόμενα φλάμουλα: *Vexillationes, Romanorum equites. Vexilla, passim panni seu vela è purpurâ & auro, in quadratam formam effecta. Hæc adaptantes longis hastis, circum Principes in orbem euntes, eos tegunt. Sint autem illa quæ nunc Flamulæ dicuntur.* Ille idem de Arabibus: τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον χάρτην ἐπὶ φλαμουλίου κρεμάσαντες: *Chartam conscriptam, pacis testem, super flamulâ suspendentes.* Sic vertendum id fuit: & ducendus huc etiam Suidas: Σαυρίων, εἶδος σημαίας ἢ φλαμούλου: *Saurion, genus signi vel flamulæ.*
Vexilla è purpurâ. Quid tamẽ *Sauriõ*, ignoro. Noto vltrà in Cedreni verbis, *è purpurâ fuisse.* Potest aptari Capitolini illud in Gordianis: *Sublatâ de vexillis purpurâ, Imperatores eos dicemus:* etsi Dracones tamen tunc etiam purpurei. Isido-
Lib. xviii. rus, de coloribus Circi: *Russeos currere Marti sacrauerũt, à quo Romani exo-*
Auro mixta. *riuntur, & quia vexilla Romanorum cocco decorantur.* Ille idem Cedrenus aurum miscet, & circum Principem ea locat. Hoc ipsum Ammianus de
Lib. xvi. Constantio Cæsare Romam venire gestiente: *vt pompã nimis extentam, rigentiaq́; auro vexilla, & pulchritudinem stipatorum ostenderet tranquil-*
Nomẽ Principis in Signis. *lius agenti populo.* Atque his vexillis, sed & signis aliis, nomen Principis inscriptum. Dio de Verginio Rufo: *Ipsum Cæsarem & Augustum appel-*
In Nerone *labant. cúmque non acquiesceret,* τῶν στρατιωτῶν τις ἐνὶ τῶν σημείων ταῦτα ἐγγρα-

ταχέων ἐπέγραψε: *militum quispiam vni è signis celeriter hæc inscripsit.* Suetonius in Vespasiano: *Assensêre cuncti, nomênque eius vexillis omnibus sine morâ inscripserunt.* Allusit auctor Thebaidos: Cap. vi.

——, aureâ clarum notâ

Nomen Ducum vexilla præscriptum ferunt.

Ostendit aureo textu fuisse istas litteras. Hoc quoque à ritu magis prisco videtur, cùm vnum aliquod & Imperatorium vexillum grande præferretur, nomen eius habens, non tamen aureis sed puniceis litteris inscriptum. eoque vexilla ipsa tunc non punicea, sed candidi potiùs coloris. Dio de isto in rebus Crassi contra Parthos: Σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα ἐπ' αὐτοῖς πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων, εἰς τὸν ποταμὸν ἀπὸ τῆς γεφύρας περιτραπὲν ἐνέπεσε: *Vexillum quoddam ex illis magnis, quæ velorum sunt similia, & quæ puniceas litteras inscriptas habent ad notitiam exercitus & summi eius Imperatoris, id tale in flumen è ponte inuersum decidit.* Hoc ad equestres Flamulas commode non referas, sed fuit potiùs Imperatorium quoddam signum: quod posterior ætas *Labarum* dixit. De quo vberiùs non nunc dico, non item de Draconibus, quia hæc inferioris æui. AVD. De Labaro remitto, de Draconibus vrgeo: &, Musarum fidem, dicito. LIPS. Non rogas, sed iubes, cùm sic rogas. accipe vbertim. Draconum origo vnde sit, inuenio magis, quàm credo. Isidorus ab alto petit & à nostro Phœbo: *Draconis signa,* inquit, *ab ipso Apolline morte Draconis inchoata, dehinc à Græcis & Romanis in bello gestari cœperunt.* De Apolline, haud illepidè; de Græcis falsò. Nam quis iis vmquam scriptor tribuit? Aliis aliquot gentibus magis reperio. vt Assyriis, Ioannes Curopalates: *Cyrus*, inquit, *vt Medorum principatum adeptus est*, Assyriis quoque bellum intulit, & ab iis cepit τὸ καββάδιον, καὶ τὸ δρακόντειον φλάμουλον: *tunicæ genus, & Draconis vexillum.* Indis tribuit scriptor incertus apud Suidam, cuius ipsa verba dabo, quia graphicè depingit: Ἰνδοί, ἔθνος βάρβαρον. κατὰ δὲ τὸν πόλεμον ἦσαν αὐτοῖς σημαῖαι τῶν ἱππέων καθ' ἑκάστην χιλιοστὺν δράκων ἐπὶ κάμακος ἀνατεταμένος. οὗ ἀργυρᾶ μὲν ἡ κεφαλὴ πεποίηται, σεσηρότων ὀδόντων, καὶ τοῦ χάσματος ἀπειλὴν ἔχοντος. τὸ δὲ ἄλλο σῶμα σηρικόϋφον ἦν, ἔς τε μῆκος καὶ βάθος καὶ τὸ ποικίλον τῆς χρόας ἐς ἀληθινὸν δράκοντα: *Indi, gens barbara. quibus in bello erant signa, in quosque mille equites Draco, extensus in perticâ. Eius caput ex argento factum erat, dentibus restrictis & nudis, minace rictu: reliquum corpus sericeo textu, longitudine & crassitie & varietate coloris in verum draconem.* Sed qui apud eum isti *Indi*: an Orientales illi, magnus nobilisque populus? minimè: *barbari*, vt ipsemet ille scriptor ait, & nisi fallor (imò non fallor) illi ipsi quos alij dicunt & scribunt *Sindos*. Sed illa prior scriptura alibi quoque reperitur, & sunt populi Scytharum. Certè Scythas Draconibus vsos, ex eodem Suidâ haurio, apud quem innominatus item scriptor: Σημεῖα σκυθικὰ ἃ φέρουσιν ἐν τῷ πολέμῳ ὑφάσματά εἰσι βαφῇ πεποικιλμένα, ἃ εἰς ἰδέαν μάλιστα ὄφεων

Signũ Imperatorium

Draconum origo.

Lib. xvii.

Assyrij ijs vsi.

De offic. Cõstantin.

Et Indi.

In χιλιοστὺν, & voce Ἰνδοί.

Indi & Sindi ijdem hic populi.

Scythæ Draconibus vsi.

εἰκάσται, καὶ ἀπηώρηνται κόντων συμμέτρων: *Signa Scythica, quæ ferunt in bello, sunt vela vel textilia colore variegata, quæ in speciem maximè serpentium assimilata sunt, & suspensa è mediocribus hastis.* Vides ergo Scytharum esse; quorum pars aut confines cùm sint Daci, quid mirer eos quoque vulgò vsurpasse? Imò non alia signa habent in columnâ Traiani, bello illo Dacico, & sæpè ibi videas expressa. Atque ego censeo ab illisipsis Romanos sumpsisse, vt fit, imitatione. Placuit enim ille terror quem moti in aëre faciunt, & visum bello aptius quàm Romana illa signa. Ab iis, inquam, origo, vel hoc argumento, quòd ante Traiani æuum non eos in rebus Romanis legas. Nisi quis tamen à Persis magis petat, cùm in Vopisci Aureliano legam, inter spolia à Zenobiâ capta & traducta, etiam *Persicos dracones*. Atque hoc faciat pro sententiâ Curopalatæ suprà dictâ. Deinceps quidem crebri in Romanâ historiâ: & Vegetius notat, *Dracones per singulas cohortes à Draconariis ferri in prœlium.* Si per singulas cohortes, sanè multi. Vt addam, proprios quosdam & peculiares Principis fuisse, qui toti è purpurâ, in eius comitatu. Significat, Ammianus de Iuliano veniente in prœlium: *Quo agnito per purpureum signum Draconis summitati hastæ longioris aptatum.* Disertè *purpureum* ibi dicit, qui color imperij: & nisi fuisset, cùm tam multi Dracones in acie, vnde ex viso illo Cæsar* agnitus? Sed color eminebat, vt dixi: & de iis capiendus idem Ammianus, ingressu Constantij Augusti in vrbem: *Alternúmque potestatis gressus multiplices alios purpureis subtegminibus texti circumdedere Dracones, hastarum aureis gemmatísque summitatibus illigati, hiatu vasto perflatiles, & ideò velut irâ perciti sibilantes, caudarúmque volumina relinquentes in ventum.* Quorum sententia est (nam vulgò malè distinguuntur:) alias varias potestates siue Præsides & Duces circa Imperatorem incessisse, atque eos circumdedisse deinde Dracones. Poëta Claudianus Honorij Principis ingressum Draconibus quoque ornat:

Item Daci. — *Romani ab istis.* — *Aut à Persis.* — Lib II. cap. XIII. — Lib. XVI. — * Nisi placet *longiorē hastā* eam ceteris fuisse, ex Ammiano. — *Dracones circa Principem.*

—— *quid fixa Draconum*
Ora velint, fluitent ventis, an vera minentur
Sibila, suspensum rapturi dentibus hostem.

VI. Consul. Honor.

Vbi *fixa ora* licet accipere (aliter, *fissa*, legerem, id esset aperta.) in ipsâ hasta per guttur sic infixa, vt in columnâ Traiani alibi compârent. Nam vt te moneam, etsi ὑφάσματα suprà dicuntur, etsi *textu serico*, etsi *flamulæ*; denique *subtegminibus texti* Ammiano: tamen profectò ambigas, an in velo sic depicti fuerint aut acu texti; an potiùs corpus totum solidum è pannis & subtegmine factum. Moueor ita censere è Traiani columnâ sæpè dictâ, in quâ palàm sic extant: corpora dico, non imagines: moueor & à verbis suprà Græcis, vbi *longitudo* & *profunditas* iis datur. Quid, quòd sibilasse eos volunt, concepto vento? Sed hoc ad sonitum, quem velum motum facit, referri etiam possit: etsi Ammiani verba magis nos inclinent illuc. *Hiatu*, inquit, *vasto perflatiles, & ideò velut irâ perciti sibilantes.* Vastum hiatum vult perflari, & illinc sibilum nasci.

An in velo Dracones? — *An solida corpora;*

nasci. Scriptor quispiam in Suidâ de hoc sibilo: καί τι καὶ ἠχεῖ πρὸς τὴν συγκίνησιν ὑπὸ τῇ πνοῇ διερχομένῃ βιᾳ. *Atque etiam sibilant & sonant aliquid ad motum, à vento aut spiritu violenter penetrante.* Videtur & eò Sidonius spectare, versibus hisce, pugnâ inter Vandalos & Romanos: In Σημεῖα.

—— iam textilis anguis Panegyr. Maior.
Discurrit per vtramque aciem, cui guttur adactis
Turgescit Zephyris, patulo mentitur hiatu
Iratam pictura famem; pannóque furorem
Aura facit, quoties crassatur vectile tergum
Flatibus, & nimium iam non capit aluus inane.

Adhibe mentem tuam & sensus, vix aliud possis dicere quàm defingi ab eo rotundum & inanem Draconem, ita textum vt vento turgescat quem per guttur admittit. At in sententiam tamen aliam ducat Prudentius:

Próque ventosis draconum, quos gerebant, palliis, περὶ στεφ. Hymn. I.
Præferunt insigne lignum quod draconem subdidit.

De Draconariis duobus loquitur, qui è militibus aggregati ad cœtum Christi. Et vocat ecce *Pallia draconum*, quod fit pro mente & ritu vulgi: cùm & hodie in velis militaribus varia sic pingamus. Habes quos voluisti Dracones: ego in gradu me compono vnde deieceras, imò ad lineam ipsam venio quam institi, de Signis non deserendis. Hæc enim illa Romana signa, quæ sacra habuerunt, per quæ iurarunt, & quos vnicos bellorum deos. Bono consilio, vt religionem animis ingignerent, & signorum non amorem tantùm, sed venerationem. Ergo firmiùs asseruabant, fortiùs amissa recuperabant. Quoties legis, integras acies iam fluctuantes, iam recedentes, restitutas & impulsas signis in hostem iactis? Suadebat enim repetere non pœna tantùm, quæ manebat iis amissis, sed etiam pudor & religio, & quasi deos ac sacra sua prodidissent. pœnæ exempla, in Dionysio. *Quidam,* inquit, *è ducibus signa suis erepta in hostes iecerunt, vt languidioribus aut timidioribus ex necessitate robur imprimerent, scientibus quòd iis qui signa non retulissent, cum ignominiâ esset moriendum.* In Liuio: *Inermes milites, signo amisso signiferos, duplicariósque qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit.* Religionis exempla, in Tertulliano: *Religio tota castrensis signa veneratur, signa iurat, diis omnibus præponit.* In rebus ipsis, quòd perfugium illic, vt in sacris. Tacitus: *Signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur.* Ammianus: *Qui fraudum conscius & noxarum, ad militaria signa confugit.* Quòd ea ornabant, vngebant, colebant, vt ipsos deos. Claudianus:

Signa sacra.
In hostem iaci solent.
Mors pœna, si amisissent. Lib. IX.
Lib. II.
Deorum iis cultus. Apologet.
I. Annal.
Lib. XXV.

—— Mauortia signa rubescunt
Floribus, & subitis animantur frondibus hastæ.

Suetonius eo sensu: *Neque aquilæ ornari, neque signa conuelli potuerunt.* Claud. cap. XIII.
Nec aliter in eodem, de laribus: *Kalendis Ianuariis exornati lares.* Etiam Neron. cap. XLVII.
vngebant. Plinius: *Aquilæ certè ac signa illa puluerulenta & custodiis horrida, inunguntur etiam festis diebus, vtinámque dicere possemus quis pri-* Lib. XII. cap. IV.

mus instituisset. Scilicet deos quoque solent vngere, & lauare, & cibos apponere, & omnia quæ in rebus lætis more humano. In marmore antiquo: CORONÆ. INLATÆ. SIGNAQVE. VNCTA. Seneca in hanc superstitionem: *Alius fictor est, alius vnctor, qui vano brachiorum motu imitatur vngentem.* Minutius Felix: *Lapides vncti & coronati*. Ab hoc ergo ritu Signa vncta, sed non seuero & Polybiano illo æuo; ipse Plinius ostendit rem nouitiam esse. Habes religionem in Signis, & verè de iis Dionysius: τιμιώτατα ῥωμαίοις ταῦτα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται: *Venerabilia maximè ea Romanis, & tamquam deorum statuas, sacra arbitrantur*. Item Tacitus: *Conuersus ad signa & bellorum deos*. Iterum: *Sequerentur Romanas aues, propria legionum numina*: de aquilis. AVD. Cetera capio, Plinij locum ruminor de *custodiis signorum*. Appellat enim ea in verbis à te dictis *custodiis horrida*. Quæ illæ? LIPS. Subitò rogas, subitò respondeo, videri ad aquilas & signa carcerem militarem fuisse: quia is locus maximè conspicuus & nocte dieque custoditus. Carcerem quidem in castris Tacitus agnoscit, in seditione militum Pannonicâ: *Blæsus paucos adfici verberibus, claudi carcere iubet*. Et statim inibi, *carcere effracto soluunt vincula, desertorésque & rerum capitalium damnatos sibi miscent*. Iuuenalis: *Læuáque si longo castrorum in carcere mansit*. An simplicius, custodias militares & excubias accipi? Finis esto. Figuras è columnâ Traiani vide, cuiusmodi & in Nummis atque aliis lapidibus conspiciuntur.

Lib. VI. | I. Annal. | *Carcer ad signa.* | I. Annal.

AVD. Auidè inspicio: sed dubium me magis quàm doctum figura hæc reddit. De aquilis solis dixisti: quid ista sibi vult ouis, an aries in perticarum vnâ? quid sphynx in alterâ? LIPS. Mehercules mihi quoque Sphynge opus sit, quæ doceat soluere quidquid ponis aut ligas. De oue, es frustrà, nam lupus est: & scis originem Romani parentis. Equidem in Appiano etiam lego, elephantem inter signa legionis cuiusdam fuisse, & adsignat caussam: ἡ δὲ στρατιὰ τοῦ Καίσαρος ἐς τοσοῦτον ἀνεθάρρησεν, ὡς τὸ πέμπτον τέλος, αἰτῆσαν ἀντιταχθῆναι τοῖς ἐλέφασι, κρατῆσαι πάνυ καρτερῶς, καὶ νῦν ἀπ' ἐκείνου τῷδε τῷ τέλει ἐλέφαντες ἐς τὰ σημεῖα ἐπίκεινται: *Exercitus Cæsaris ita animo confirmatus est, vt Quinta legio poposcerit opponi elephantis, eósque egregiè vicerit, ac nunc etiam eâ de caussâ elephantes in signa huic legioni constituuntur.* Quod tamen ita intellego, vt amotam aquilam non opiner, sed in clypeis signisque manipulorum elephantem fuisse. Tale in Hirtio videtur bello Africo: *Non sum, inquit, tiro Labiene, sed de legione decimâ veteranus. Tum Labienus, Non agnosco, inquit, signa Decumanorum.* Et fortasse discrimina quædam sua habuerunt, vt in Notitiâ imperij comparent.

Lupus in signis. *Elephas.* II. Ciuil.

DIALOG. VI.

Duplex, tripléxque acies, & aliquot eius formæ.

SED nobis euenire videtur, quod pueris qui ad aquas ludunt. ij cùm lapillum in stagnum iecerint, paullatim magis magisque maiores orbes faciunt: & tu scrupo vno iniecto, varios circulos consequi facis rogationum, responsionum. Semel tibi dico, desine. multa huic rei annexa, aut adsita: & si maximè coner,

Ἀλλ' οὔπως ἅμα πάντα δυνήσομαι αὐτὸς ἑλέσθαι: Homer.
At minimè potero complectier omnia solus.

Redeamus, vnde abiuimus, ad Ordinem aciei, qui tamen explicatus. Sequebatur *Forma*, id est quâ positurâ & velut facie acies instructa. Hæc non varia admodum apud Romanos: & fuit ferè aut *Duplex*, aut *Triplex*. Duplex, cùm tota acies in cornua duo secta, Dextrum ac Læuum. Ea sæpissimè obtinuit in exercitu Consulari: cùm duæ legiones, & singulis sua auxilia adiuncta. Hanc sectionem certum est veterem esse, & aliis quoque gentibus vsurpatam. Poliænus quidem eam refert ad Pana auctorem. Διονύσου, inquit, στρατηγὸς ἦν ὁ Πάν. οὗτος πρῶτος τάξιν εὗρεν, ὠνόμασε φάλαγγα, κέρας ἔταξε δεξιὸν καὶ λαιόν. ταύτῃ τοι ἄρα κερασφόρον τὸν Πᾶνα δημιουργοῦσι: *Dionysij siue Bacchi Dux fuit in militiâ Pan. Is primùm repperit ordinem, nominauit phalangem, cornu instituit dextrum & læuum. Ex quo cornutum etiam Pana vulgò defingunt.* Exempla aliquot eius locationis apud Romanos quærere, & ponere, sit stillicidium de situlâ sumere: sexcenta sunt. Triplex est, cùm præter cornua, alia etiam media exsurgit. Id quoque crebrum: non solùm vbi plures legiones, sed

Acies duplex. Lib. I. Stratag. *Cornua Pan repperit.* *Triplex acies.*

& cùm

&c cùm duæ: iſtis ſcilicet in medio poſitis, ſociis ad vtrumque cornu.

Aliter duplex acies. Res per ſe clara, & obuia exempla. Sed eſt & alia ratio Duplicis Tripliciſque aciei: cùm præter ſimplicem illam diuiſionem, à tergo etiam ſectio fit & diſcrimen. Vt ſi quattuor legiones habeam, duas in fronte cum Sociis ſuis pono; totidem à tergo, velut in ſubſidiis ſuppono. Idem in duabus quoque factum, & aut Ala vtraque ſociorum (ſiue Cornu mauis) præpoſita, ſubiunctis legionibus, aut contrà. In Liuio

Lib. XXVII. rem vide, pugnâ in Annibalem Marcelli: *Pugnatum amplius duabus horis eſt. cedere inde ab Romanis dextra Ala & Extraordinarij cœpêre. quod vbi Marcellus vidit, duodeuiceſimam legionem in primam aciem inducit. Dum alij trepidè cedunt, alij ſegniter ſubeunt; turbata tota acies eſt.* Iterùm

Ibid. antè. alio prœlio idem Marcellus: *Diu pugna neutrò inclinata ſtetit. primæ legioni tertia, dextræ Alæ ſiniſtra ſubiit.* Sed & de legionibus ipſis ſic diſ-

Lib. XXX. poſitis, exempla. In Liuio: *Prætoris legiones in primâ acie fuerunt, Cornelius ſuas in ſubſidiis tenuit.* Alibi: *In primam aciem ſuas legiones Sem-*

Subſidia. *pronius induxit, in ſubſidiis locatæ P. Licinij legiones.* Et plura: Has autem ſecundarias aut tertiarias legiones ſiue copias, *ſubſidia* aut *ſubſidiarias* etiam vocabant.

Lib. XXIX. Idem Liuius: *Cedenti duodecimæ legioni quæ in læuo cornu erat, tertiamdecimam legionem ex ſubſidiis in primam aciem firmamentum ducit.*

In Iug. Salluſtius: *Ibi commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hoſtibus erat, triplicibus ſubſidiis aciem inſtruxit.* Nec tota ſemper legiones, ſed cohortes aliquot ſic ſubſtitutæ.

Lib. IX. Liuius: *Subſidiarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugnæ caſus reſeruabantur, in primam aciem extemplò emiſit.* Salluſtius: *Octo cohortes in fronte conſtituit, reliqua ſigna in ſubſidiis locat.* Ad has poſituras Tibulli iſti verſus faciunt, ad Meſſallam:

Seu ſit opus quadratum acies conſiſtat in agmen,
Rectus vt æquatis decurrat frontibus ordo:
Seu libeat duplicem, ſeu iunctum cernere Martem,
Dextráque vt læuum teneat, dextrúmque ſiniſtrâ
Miles, ſitq́ duplex gemini victoria caſus.

Tibullus explicatus. Facit variam *pugnæ faciem*, vt ipſe appellat. Primò, *Quadratam* ſimplicem, fronte recto: ſecundò, *Duplicem*, vtroque cornu: tertiò *Iunctam*, quam capiebam *Triplicem*, aliâ ſcilicet ad duas iunctâ. nam ſic fiebat, quod hîc dicitur, vt dexterâ ſuâ miles qui in læuo eſt ſiniſtram medij aſpiciat, ſiniſtrâ ſuâ, qui in dextro eiuſdem medij dextram. Inſpice, intelleges. Sed remoratur aut potiùs reuòcat, quod ſequitur

—— *ſitq́ duplex gemini victoria caſus.*

Ita enim non duplex, ſed triplex è triplici acie victoria ſit & caſus. An *Iunctam* igitur intellegit ſubiunctam & duplicatam, de quâ diximus? vt acies aciei ſit ſuppoſita? Hoc opinor. & vtrobique ſanè dexterâ ſuâ ſiniſtram appoſiti cornus cornu aſpicit, & contrà. Nec mihi diſpliceat etiam ſcribi: —— *duplicem ſeiunctum cernere Martem.* vt duas modò poſituras nominet, Quadratam ſimplicem, indiuiſam: & hanc abiun-

ctam,

ctam, in duo cornua: facili ita sententiâ. Hæ præcipuæ sunt & receptæ Romanis instructiones: quas tamen leuiter variabant promouendo, aut retrahendo. Quid velim, exempla docebunt. Plerumque enim æquali- *Frons recta.* ter vtroque cornu & simul concurrebant: quod Cato apud Festum dixit, *Recto fronte:* Tibullus in citatis versibus, *æquatis frontibus*. Et de eâ Lib. III. re Vegetius: *Vna depugnatio est fronte longâ, quadrato exercitu, sicut* cap.XX. *Ea vulgatissima.* *etiam nunc & propè semper solet prælium fieri.* Altera depugnatio *Obliqua*, cùm cornu ante cornu promouetur. Græci Tactici: λοξὴ φάλαγξ, *Frons obliqua.* ἡ τὸ μὲν κέρας ἕτερον, ὁπότερον ἂν προῃρῆται, πλησίον τῶν πολεμίων ἔχουσα, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἀγῶνα ποιουμένη. τὸ δὲ ἕτερον ἐν ἀποστάσει δι' ὑποστολῆς ἔχουσα: *Obliqua phalanx, quæ alterum cornu, vtrumcumque prædictum fuerit, iuxta hostes magis admouet & eo prælium facit, alterum autem abiungit.* Vegetius de hoc genere: *Secunda depugnatio est Obliqua, plurimùm melior.* Ibid. *Huius talis est modus. cùm instructæ acies ad congressum veniunt, tunc tu sinistram alam tuam* (Cornu intelligit, & mox ita vocat) *à dextrâ aduersarij longiùs separabis, ne vel missilia ad eam vel sagittæ perueniant: dextram autem alam tuam sinistræ illius alæ iunge, & ibi primùm inchoa prælium.* Sed ipse à Dextrâ modò committi vult prœlium, non æquè à Sinistrâ. & damnat ideò, *quòd tunc*, inquit, *quasi mancus est impetus, & aperti cum difficultate aggrediuntur hostes.* Benè monet, pro armaturâ *Vegetii* veteri. Nam si cornu sinistrum tuum promoues aduersus hostile dex- *claritas.* trum, profectò latus nudum obiicis hosti, qui missilibus aut sagittis à sinistro suo tutò petet. Hoc est quod ait, *apertos aggredi tunc hostem:* quia scuta nempe in sinistris. Qui aliam caussam quæsiuit, & ad infirmitatem sinistrarum partium retulit, næ ille Vegetium aut rem non cepit. Pro hac ratione Cæsar in Ariouistum pugnauit, & cùm triplicem aciem instruxisset, tamen *à dextro cornu* (eius verba sunt) *quòd eam par-* I. Gallic. *tem hostium minimè firmam esse animaduerterat, prælium commisit.* Tertium genus, cùm in triplici acie, tertiam & mediam amoues ab hoste, & cornua modò immittis. Seneca tangit: *Quemadmodum idem exer-* *Sinuata acies.* *citus modò latiùs panditur, modò in angustum coarctatur, & aut in cornua* De vitâ *sinuatâ mediâ parte curuatur, aut rectâ fronte explicatur.* Scipio vsurpa- beat. cap. IV. uit in Hispaniâ. qui cùm aliquot diebus obseruasset sic structam hostium aciem, vt optimi in medio essent, infirmiores in alis: ipse contrà instruxit, & auxilia in medio posuit; ciues & quod roboris erat, in alis. *Vbi igitur* (ait Liuius) *iam incipiendæ pugnæ tempus erat, Hispanos (ea* Lib. XXVIII *media acies erat) presso gradu incedere iubet. ipse è dextro cornu nuncium ad Silanum & Martium mittit vt cornu extenderent in sinistrâ parte, quemadmodum se tendentem à dextrâ vidissent, & cum expeditis peditum equitúmque priùs pugnam consererent, quàm coire inter se mediæ acies possent. Ita diductis cornibus sinus in medio erat, quia segniùs Hispanorum signa incedebant.* Hæc prouisio & instructio certam victoriam dedit, cùm firmissimi cum infirmis concurrerent, & alij dum suum hostem exspectant in medio manent otiosi, denique alienâ fugâ & clade con-

Gibbera acies. ſternati. Quartum genus, huic aduerſum. cùm ſcilicet ipſa media acies prominet, & incurrit prima in hoſtem. Græci ἐπικαμπὴς, *flexum* dicunt, ſiue etiam κυρτὸν *gibberum*. Aelianus: Ἐπικαμπὴς παράταξις, ἐπὰν τὰ μέσα τοῖς πολεμίοις προσαγάγῃ, τὰ δὲ κέρατα ἐκ τῶν ὀπίσω μερῶν ὄρθια ὑφ' ἑαυτῶν ἔχῃ τεταγμένα: *Flexa inſtructio dicitur, cùm media hoſtibus incidunt, cornua autem retrò recta habet collocata*. Hac Annibal in pugnâ Cannenſi ſcitiſſimè eſt vſus: ſed cum eâ quoque arte, vt cornua robuſtiſſima haberet & integra ſeruaret; & mediis denique pulſis, ſinu facto, immitteret ea vtrimque legionibus, victoriæ ſuæ certam cauſſam. Quàm vtiliter talia noſtri Duces meditentur & vſurpent? & paulatim credo facturos, vt ingenia & inſtitutionem quorumdam video, qui ſucceſcunt.

DIALOG. VII.

Aliæ quædam acierum formæ. Cuneus, Globus, Forfex, Turris, Serra.

AVD. Non aliæ igitur aut plures Aciei formæ? nam reſiſtis & ſiles. LIPS. Cogito, ſi quid vtiliter etiam addam. Nam omnia congerere, & figuras aliquot ſubtiliter ex Tacticis delineare aut explicare, non eſt viſum: quo fine? Romani rarò vſurparunt, & ſunt magis inuentiunculæ & ſchematiſmi ingeniorum. Quædam tamen apud Romanos etiam vſurpata interdum, quæ ſtrictim & per indicem dat Cato. Feſtus ex eo citat: *Siue fortè opus ſit cuneo, aut globo, aut forcipe, aut turribus, aut ſerrâ vt adoriare*. Cato ſenior eſt, quem ſcripſiſſe ſcimus De re militari. Hæc & pauca alia Agellius item prodit Capite proprio: *Vocabula ſunt militaria, quibus inſtructa certo modo acies ſolet appellari, Frons, Subſidia, Cuneus, Orbis, Globus, Forfices, Serra, Ala, Turres*. Sed Catonis verba atque ordinem inſiſtamus: quia quæ præterea Agellius, iam per me aut ipſum te noris. Nominat *Cuneum*, primò. qui eſt cùm anguſtâ in fronte acies, trigoni formâ, paulatim ſe retrorſum pandit. Igitur & *Trigonum* vocant. Vegetius: *In Trigonum, quem Cuneum vocat, acies mutanda eſt*. Item Ἔμβολον ſiue roſtrum Græci. Illorum Scholia: Ἔμβολον παρατάξεως ὄνομα. ἔστι δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ ῥόμβου: *Roſtrum inſtructionis nomen. eſt autem dimidia pars rhombi*. Dixêre & *Caput porcinum*, quia aſſimilatur, & quia velut fodit & ruit inuadendo. Ammianus: *Deſinente in anguſtum fronte, quem habitum Caput porcinum ſimplicitas militaris appellat*. Vegetius: *Cuneus multitudo peditum, quæ primò anguſtior, deinde latior procedit, & aduerſariorum ordines rumpit. Quam rem* (lego, *Quare*) *milites Caput porcinum appellant*. Sed vberrimè & optimè hæc omnia Agathias hiſtoricus, quem locum & Suidas exſcripſit, cuius verba fideliter vertam: *Erat iis forma aciei velut in roſtrum. Litteræ enim Δ aſſimilabatur. Et anterior pars quà in acutum deſinebat, tecta & denſa*

Lib. x. cap. ix. — Cuneus. — Lib. i. cap. xxvi. — Lib. xvii. — Lib. iii. cap. xix. — Lib. ii.

densa erat, quia scutis vndique muniebatur. Dixeris caput eos porci structurâ eâ efformasse. Crura autem vtrimque secundùm ordines & cohortes in profundum composita, & pleraque parte in obliquum extensa, deïbant paullatim & disiungebantur, donec in maximam latitudinem progressa desinerent: ita vt medius locus vacuus relinqueretur, & terga militum nuda per ordinem conspicerentur. Hoc ille de Francis, qui pugnâ in Narsetem sic vsi. Sed & Hispani olim creberrimè. ac de iis Liuius: *Celtiberi vbi ordinatâ acie & signis collatis se non esse pares legionibus senserunt, cuneo impressionem fecerunt. quo tantum valent genere pugnæ, vt quacumque parte perculêre, impetu suo sustineri nequeant.* Romani etiam non raro. vt apud Liuium: *Cuneo quidem hoc laxum atque solutum agmen, ac si nihil obstet, transibimus.* Apud Cæsarem: *Milites castris exclusi, cuneo facto, & duce Trebonio equite Rom. per medios hostes perrumpunt.* Etsi vox ea notione etiam aliâ, ne erres: significatque historicis multitudinem confertam. Ita Liuius: *Cuneum Macedonum, phalangem ipsi vocant.* Idem de manipulis vel cohortibus Latinorum: *Tantâ cæde perrupêre cuneos.* Tacitus: *Cateruis & Cuneis concurrebant.* Cæsar: *Hostes in foro ac locis patentioribus cuneatim constiterunt.* Sed secunda forma in Catone, *Globus.* quem Vegetius explicat, & dici ait, *qui à suâ acie separatus, vago superuentu incursat inimicos.* Sed credo & figurâ globosâ & in rotundum fuisse Tertia, *Forceps:* quæ in Agellio *Forfex:* sed in figurâ idem est. Dicitur, cùm contraria Cuneo acies instruitur, latioribus primis & apertis, ac paullatim desinentibus in angustum. Vegetius de eâ: *Ex lectissimis militibus confertis in V litteram hic ordo componitur, & illum Cuneum excipit, atque ex vtraque parte concludit.* Vbi & vsum eius vides, ad cuneum soluendum & atterendum. Fecit Narses apud Agathiam contra Francos: τότε, inquit, ὁ Νάρσης ἐπικάμψας ἠρέμα καὶ ὑπομηκύνας τὰ κέρατα, καὶ ἐπικάμπιον ἐμπροσθίαν (ὡς ἂν οἱ τακτικοὶ ὀνομάσαιεν) τὴν φάλαγγα καταστήσας, παρακελεύεται, & alia: *Tum Narses incuruans paullatim & cornua producens, & Inflexam anteriorem, vt suo verbo Militares scriptores dixerint, aciem constituens, iussit,* &c. Spectauit & huc Ammianus: *Cogitatum est enim soliciteque præstructum, vt sæuientes vltra solitum Alemanni vagantésque effusi, multitudine geminata nostrorum, forcipis specie, trusi in angustias cæderentur.* Quartum in Catone, *Turres.* Ea forma Græcis πύργος, & Hesychius explicat τάξιν ὁπλιτῶν ἐν τετραγώνῳ: *ordinem militum in quadro.* Eustathius in hoc Homeri:

Hispani vsi cuneis. Lib. XL.

Lib. XXII.

VI. Gallic.

Lib. XXXII.

Lib. VIII.

VII. Gallic.

Globus. Lib. III. cap. XIX.

Forceps.

Lib. II.

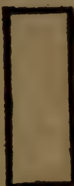
Turris.

> Οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες:
> *Ast hi turritim sese ipsos deinde locantes:*

Iliad. μ.

is, inquam notat: πύργος δὲ νῦν ἐρρέθη διάταξις στρατιωτικὴ τετραγωνοειδής, κατὰ πλινθίον συντεταγμένη: *Turris nunc à poëtâ dicta est instructio militaris, quadriformis, iuxta laterculum disposita.* Vúltne idem cum laterculo esse? an constare è laterculis, & Turrim esse in altum pro-

Turris.

Laterculum.

fundumque quadram instructionem? laterculum autem potiùs, iacentem, & in latum? Voces & imagines subindicant. Quintum *Serra.* de quâ in Festo: *Serra prœliari dicitur, cùm assiduè accedi-tur receditúrque, neque vllo consistitur tempore.* Id fiebat cùm manipuli primæ aciei modò inuadebant, modò resiliebant, & reddebatur dentata quædam forma. Potuit & aliter, cùm Velites ex interuallis manipulorum insiliebant & resiliebant. Ita Paulus Æmilius, pugnâ in Persem: *Triplicem aciem cuneis* (id est manipulis) *instruxit. inter quos subinde Velites emisit. Quo genere cùm profligari nihil videret, cedere instituit, vt duceret hostes in confragosa.* Non alia equidem de figuris habeo digna aut vtilia dictu.

Serra.

Frontin. lib. II. cap. III.

DIALOG. VIII.

Exempla aliquot pugnarum: Crassi, Manlij, Cæsaris cum Afranio, Cæsaris cum Pompeio.

AVD. Commodum & comem te mihi exhibes, testari debeo, ita me Deus amet. Sed ecquid etiam magis? & per exempla te diffundis, atque illustras aut approbas præcipuas istas formas? Insignes multæ pugnæ pugnatæ sunt, velim quasi * αὐτόπτης paulisper esse, & lustrare te designante. LIPS. Possim cum Socrate dicere, * σὺ δέ με οἴει λόγων τινὰ εἶναι θύλακον. Et vnde hæc mihi prompta? AVD. Nempe cottidie iis inuersaris, & Historiæ, tuum pabulum. Denique an vnquam * ἑρμῆς ἀμύητος? LIPS. Pertendis, & ideò sequor. Molli fronte sum ad negandum, atque vt aqua in ligno aut læui lapide facilè ducentis digitos sequitur, sic ego preces. Videbo an memoria fauebit: audi. Esto prima forma *Quadrata* simplex, sine vllâ diuisione. Haud sæpè repperi: est tamen in Plutarchi Crasso his à me redditis verbis. Nam ille ita struxit in Parthos.

*ocularis spectator.

*Tu me cẽ-ses sermonũ aliquem esse saccum.

* Mercurius infans.

Quadrata iusta acies.

PLVT. *At Crassus attonitus fuit prorsus, & præ trepidatio-„ne non planè consistens struxit aciem. Primùm quidem, „de Caßij sententiâ, raram & tenuem per plurimum cam-„pi producens, ne circumueniretur: & equitatum ad cornua „diffudit. Posteà immutauit, ac contractis copiis ancipi-„tem aciem fecit, & profundum laterculum, sic vt duode-„cim cohortes quodque latus teneret. Ad quamque cohor-tem*

tem equitum Turmam appoſuit, vt nulla pars indiga „
auxilij equeſtris eſſet. „

Mira hæc fuit diſpoſitio, ſingillatim examinanda. Ait:

„ *Raram & tenuem.*] Caſſiana hæc ſententia bona erat contra equitatum, quo hoſtis valebat. Alioqui contra grauem & ſtatarium militem non item, quia facilis perruptu: quod ſic in Liuio, XXV. *Porrecta in longitudinem acies, clamantibus Tribunis, nihil introrſus roboris ac virium eſſe, & quacumque impetum feciſſent hoſtes, perrupturos.*

„ *Profundum laterculum.*] Vides ergo plurimùm eſſe laterculum non profundum, id eſt, vt dixi, ſuprà, expaſſum & iacentem. Sed iſte Craſſi æquilaterus fuit.

„ *Vt duodecim cohortes vnumquodque latus teneret.*] Iſtæ ſint cohortes non niſi quadragintaquattuor, ſimplici ordine ſic diſpoſitæ: ſi tamen repeti placet, & in numerum bis venire cohortes aut turmas angulares. Si non, age ponamus reipsâ vndique duodecim: atque erunt quadragintaocto. etſi neutrum ſine ſcrupulo fiet. Nam Craſſus legiones ibi habuit, ipſo Plutarcho auctore, *ſeptenas*, at ille cohortium numerus non explerit omnino *quinas*. Cogitandum igitur & adſumendum, reliquas *vigintiduas* cohortes in mediâ quadraturâ ad ſubſidium ſitas. Idem de leui armaturâ ſupplendum. quam habuit ad *octo millia*, ex eodem Plutarcho. Vbi igitur hæc? vel inter equitatum & cohortes interiecta, vt ſolet, vel ſparſa in fronte. *Penſitata Plutarchi verba.*

„ *Ad quamque cohortem equitum turmam.*] Nec hîc res ſine nodo. In Græco eſt ἱππέων ἴλην. *Alam* igitur vertimus, vt alij? Oportet tum fuiſſe tot alas quot cohortes, & eſſent *ſeptuaginta*: inmanis numerus, etiamſi minuas & infrequentes ponas. An magis ergo *Turmam*, vt ego? omnino verius eſt. etſi nec ſic numerus vndique iuſtus: quia Turmæ *ſeptuaginta* efficiant non niſi equites largiſſimè *bis mille octingentos*. At enimuerò *quatuor millia* equitum noſter iſte tribuit Craſſo. Tamen hîc maneo & perſeuero: ſed cum indicatione, aliquot turmas equitum præſidij cauſsâ aut ſubſidij in medio ſtetiſſe, iuxta ipſos Duces. Paullò pòſt quidem lego in Plutarcho, Craſſum filium erupiſſe cum *mille trecentis equitibus*; atque ita facilè ad numerum dictum, aut ſuprà, pertingas. Hæc ſcrutari interdum vtile: nec cum vulgo, ſcriptores tenui lectione & velut ſummis labiis libare. Eſto forma altera. *Quadrata* duplex. Exempla centena: ſed ſume acrem illam pugnam pro imperio, inter Latinos & Romanos, ad quam Liuij verba pertinent quæ ſuprà adduximus, & hæc quæ addit: *Ἴλη pro Turmâ.* *Quadrata gemina.*

 Inſtru-

LIVIVS Lib. VIII.

*Instructis sicut antè dictum est ordinibus, processere
„in aciem. Manlius dextro, Decius læuo cornu præerant.
„Primò vtrimque æquis viribus res gerebatur, deinde ab
„læuo cornu Hastati Romani non ferentes impreßionem
„Latinorum se ad Principes recepêre.*

Ecce quattuor hîc legiones fuêre, in quoque cornu igitur duæ. Quomodo instructæ? *ordinibus*, inquit, *quibus antè dictum est:* id fuit, vt diuisio corporum esset in Hastatos, Principes, Triarios. Quæ diuisio in quacumque dispositione olim firma: & in simplici formâ aperta. Fiebat enim tum retrorsum quasi triplex acies, porrecta & in laterculum iacens. Homerica illa vetus non longè absistit.

Ordo triplex.

Iliad. Δ.

Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφι,
Πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο· κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν:
*Atque equites posuit cum curribus ordine primo,
A tergo pedites præstanti robore, belli
Munimen septúmque, sed in medio agmine viles.*

Ecce, triplex in profundum est acies, cum viis & interuallis: sed differt à Romanâ, quòd in medio viles sint & imbecilli, quos ipsi in fronte magis ponebant. Cetera vix abeunt, & fortissimi certè in tergo, vt Triarij nostri. Eustathius in hunc locum: *Herodorus & Apion*, inquit, *dicunt ad laterculum aciem hanc structam: hoc est, ad ordines oblongos, pari numero constantes, vt inter duos ordines via aliqua sit media, per quam progredi ac regredi liceat: quas vias poëta appellat Pontes*. Tales igitur Ordines, siue Genera, vt ego appellaui: sed hæc ipsa deinde diuisa in manipulos, cum suis interuallis. Sed ipsi manipuli quomodo, & quàm densè ordinati? In quadrum fuisse hoc primùm moneo: & ex cuneis illis quadris, quadratum deinde corpus totius legionis. Iccircò Ennio *Quadrata legio* dicta, non à numero quater millium, vt vult Festus. Et hoc sensu Panegyricus de acie iam depositâ: *Gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones*. Ergo si iustè propemodum quadratos manipulos volumus; fuerint in quaque lineâ deni milites in latum, duodeni in longum. Ita legio Polybiana in fronte habuerit *centum* viros: in profundum *trigintaquattuor*, sic vt Triarios (ij dimidiati sunt) diuidas in senos & denos. Senos in latum, denos in profundum. Haud longè à meo calculo acies & phalanx Antiochi regis abiit: *quæ à fronte introrsus in duos & triginta armatorum ordines patebat*. Ita Liuius describit: qui non alibi (quod sciam) tenuiter ita de ipsis Romanis. Nisi quis tamen huc ducit, quod est in pugnâ cum Latinis: *Aciem in plures ordines instructam,*

Quadrata legio.

Lib. XXXVII

Examinata Liuij scriptio.

ctam, ordinem sexagintaduos milites habuisse: ita inquam, vt quisque manipulus diuisus in duas partes, in fronte *duos* viros habuerit, introrsus *sexaginta duos*. Ita legio vna Polybiana in profundum habuisset viros *centum quinquaginta*: in latum, non nisi *viginti*. Quod fortasse sub initia haud absurdum sic fuisse: & inde *Ordines* dictos, quia duplex ita series esset in Manipulo vno. Cogitetur. At posteà, non mihi dubium manipulos raros, densos, factos pro tempore & arbitrio ducum, & legionem tamen in latum magis extensam. Id eò, quò plures in fronte pugnatores essent, nec tot otiosæ manus; tum etiam, vt Principes pila sua possent permittere ad hostem. Quod identidem factitatum legimus, haud commodè si prior acies tam profunda. Huic rei etiam inuentum reperio, vt in genua primi subsiderent, donec posteri emisissent. Appianus notat de Sulpicio Dictatore in Gallos: Ἐκέλευσε τοὺς ἐπὶ τοῦ μετώπου τεταγμένους ἐξακοντίσαντας ὁμοῦ συγκαθίσαι τάχιστα, μέχρι βάλωσιν οἱ δεύτεροι, καὶ τρίτοι, καὶ τέταρτοι. τοὺς δὲ ἀφιέντας ἀεὶ συνίζειν, ἵνα μὴ κατ' αὐτῶν ἐνεχθείη τὰ δόρατα. *Iussit eos qui in fronte erant cùm iecissent, simul inclinare & subsidere, donec secundi & tertij & quarti iecissent. Vt autem quisque emisisset, subsidere, ne in ipsos tela inferrentur*. Hoc etsi ibi factum Appianus velut singulariter notat; tamen credo & aliàs, atque hunc fuisse cōmunem morem. Quomodo efficaciter alioqui tot tela emissa? De ordinibus hoc possum dicere. quos tamen valdè interdum auctos, & * εἰς βάθος ductos non nego, cùm locus arctus ita vellet. Liuius appellat *Multiplicare ordines*. *Quæ res*, inquit, *& paucitatem eorum insignem, & multitudinem Etruscorum, multiplicatis in arcto ordinibus faciebat*. Ad quem locum Glareanus subsistere & caligare se fatetur, Sigonius & Robortellus digladiantur. sententia autem planissima videtur & facilis transitu, cùm pauci in arcto loco sunt, è propinquo numerari & conspici, quod in Romanis ibi: cùm multi, magis etiam apparêre, tergo retrorsum diffuso & vasto, quod in Etruscis. Multiplicantur igitur ordines siue in profundum, siue etiam in latum. vt in Curtio: *Triginta & duo armatorum ordines ibant. neque enim latiùs extendi aciem patiebantur angustiæ. paullatim deinde laxare se sinus montium & maius aperire spatium cœperant, ita vt non pedes solùm pluribus ordinibus incedere, sed etiam lateribus circumfundi posset equitatus*. Ordines enim singuli viri, quos alij vel ponè sequuntur, vel ad latus adhærent: pro duplici aspectu: Vegetium video & *Acies* hoc sensu dixisse, libro II. cap. XV. Sed enim, vt quanto loco quanti milites ordinari possint & soleant videamus, opus prænoscere spatium, quod inter eos fuit. Id Polybius noster expressit, cùm Romana arma & militiam componit cum Macedonicis: Ἵστανται μὲν οὖν ἐν τρισὶ ποσὶ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ Ῥωμαῖοι: *Consistunt igitur in tribus pedibus vnà cum armis etiā Romani*. Significat, tam Romanos quàm Macedonas, *tres pedes* spatij habuisse: idque vtrimque, à latere & à tergo. Ita enim addit: *ob gladij scutique vsum commodum, debere eos habere spatium, vt minimum, tres pedes,*

Ordo in manipulo.

Ratio mittendi pila.

In Gallic.

* *in profundum.*

Lib. II.

Multiplicatio ordinum.

Lib. III.

Spatium inter singulos.

Lib. XVII.

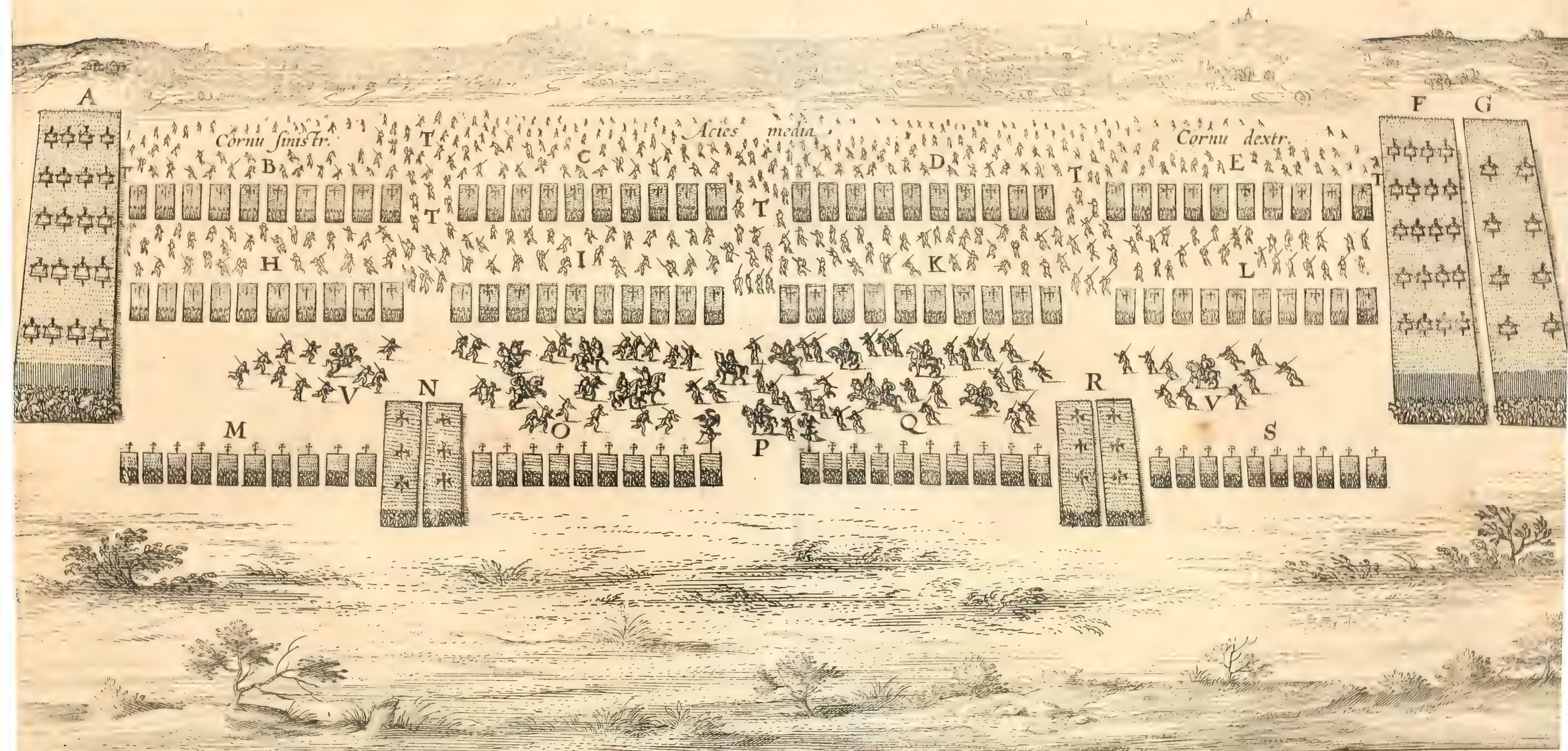
Dissensio Vegetij à Polybio. Lib. III. cap. XIV.

des, κατ' ἐπιστάτην καὶ κατὰ παραστάτην, vt loquitur: *inter ſubſtitem, & inter adſtitem:* quod eſt à tergo & ad latus. Vegetius paullum diuersè. *Singuli armati*, inquit, *in directum ternos pedes inter ſe occúpare conſueuerunt, hoc eſt in mille paſsibus, mille ſexcenti ſexaginta ſex pedites ordinantur in longum: vt nec acies interluceat, & ſpatium ſit arma tractandi. Inter ordinem autem & ordinem à tergo in latum, ſex pedes diſtare voluerunt, vt haberent pugnantes ſpatium accedendi & recedendi. Vehementiùs enim cum ſaltu curſúque tela mittuntur.* Ecce in directum, vt ipſe ait, ſiue κατὰ παραστάτην cum Polybio, *pedes* dat *ternos*, & in hoc conſentiant: inter ordines, id eſt, inter præſtites & ſubſtites, duplicat & facit *ſex pedes*. Atqui Polybius & hîc non niſi *ternos*. Concilies, quòd Polybius de pugnâ propinquâ & in manibus loquitur; Vegetius aſpicit magis longinquam, & cùm iacula emittuntur. Hîc autem pluſculo ſpacio opus: ſed poſteà coëunt & ſe denſant. Semel hæc dicta ad vniuerſam inſtructionem ſunto: & Imaginem tibi communis huius pugnæ pingo, ſed ad numeros Polybianos.

Inſeratur Iconiſmus Aciei vulgatæ.

DECLA-

ICONISMVS ACIEI VVLGATAE.

A. Equites ſociorum, vtriuſque cornu viginti Turmae.

B. Haſtati ſociorum Alae ſiniſtrae.

C. Haſtati legionis ſecundae.

D. Haſtati legionis primae.

E. Haſtati ſociorum Alae dextrae.

F. Equites Romani, Turmae viginti vtriuſq; legionis.

G. Equites Extraordinarij, vtriuſq; cornu Turmae octo.

H. Principes ſociorum ſiniſtri.

I. Principes legionis ſecundae.

K. Principes legionis primae.

L. Principes ſociorum dextri.

M. Triarij ſociorum.

N. Extraordinarij pedites, cohortes duae.

O. Triarij legionis ſecundae.

P. Imperator, circa eum Tribb. & cuſtodia equitum peditumque. Stat ante aquilas.

Q. Triarij legionis primae.

R. Extraordinarij pedites, v ante, alterius Alae.

S. Triarij ſociorum.

T. Velites ſparſi ante et p interualla.

V. Legatus qui praeeſt corni

DECLARATIO ICONISMI.

ACIES media *legiones duas habet : quarum honestior ad dexteram. Sic Hirtius, bello Hispaniensi* : Hîc Decumani suum locum, cornu dextrum tenebant; sinistrum tertia & quarta legio. *Ipse Cæsar, acie Pharsalicâ* : Cæsar superius institutum ser- III. Ciuil. uans, decimam legionem in dextro cornu collocauerat. *Institutum, id est morem in disponendo. Atque hoc eximia virtus eius legionis faciebat : alioqui vel dilectuum ordine posita, vt* Prima, Secunda, Tertia : *vel forte, ad vitandam æmulationem. Tacitus*: Dum legiones II. Hist. de ordine agminis sortiuntur, equites prorupêre.

SOCII, *sunt in cornibus : siue per Manipulos, siue magis per Cohortes disponis. Ij numerum legionum (ob detractiones) non æquant : sed subuentio ab Extraordinariis, quos à tergo iis iungam. Et sanè iunctim ita pugnasse lego. vt in Liuij* XXVII. Cedere inde ab Romanis dextera Ala & Extraordinarij cœpêre. *Iterùm* XXXV. Sinistra Sociorum Ala & Extraordinarij in primâ acie pugnabant. *Istæ enim Alæ de peditibus capiendæ.*

EQVITES *ad latera paullum prominentes, vt solent. Diuisi in turmas suas intellegi debent : & sæpè seorsim Romani, seorsim Sociales.* Extraordinarij *equites tamen Romanis iungi potuerunt, quia hi pauciores, & Socij excedebant. Facilè hæc ἀναλόγως diducere & partiri, si quis intendet.*

INTERVALLA agminum *aliqua, & aliàs alia, pro locis copiísque. In Cæsare obseruo, vbi ipse atque Afranius aciem sub castris instruunt, hæc verba :* Non amplius pedum mil- I. Ciuil. libus duobus ab castris castra distabant. Hinc duas partes Acies occupabant duæ, tertia vacabat ad incursum. *Considera, videbis in quaque trium partium paullo plus quàm stadium, siue* DC. *pedes, esse : ergo tota vna Acies, cum suis interuallis, interdum non plus occupauit. Simile ex altero eius loco eruo,* I. *Ciuil.* Pompeius, *inquit*, exercitum pro castris constituebat, sic vt tertia Acies vallum contingeret, omnísque eius exercitus telis ex vallo adiectis posset protegi. *Atqui multæ ibi legiones : nec tamen profunditas maior, quàm vt intra teli iactum essent. Is autem iactus, nec in sagittis quidem, Stadium excedit, imò sæpè nec pertingit. Ergo verè diximus, atque hîc ostendimus, in longum magis quàm densum veterum Acies institutas.*

AQVILAS *in Triariis posui, & iuxta Imperatorem, Tribunorum quosdam, & Euocatos Ablectósque. Si non omnia tam expressè; è verbis nostris hîc aut alibi expleantur. Nam sculptores (vt semel moneam) non semper pro nostrâ mentem suam & manum aptant. Quòd si Aquilæ etiam in Principibus ponendæ; fiat, & mutanda mutentur. Omnia minuta, & quidquid tricarum occurrit, in scripto edisserere difficile est.*

AT NOS pergamus porrò, & exemplum etiam pugnæ vnius aut alterius ex inferiore æuo habe. Prius Cæsarianæ cum Afranio : etsi non pugnæ propriè (nec enim ad manus ventum) sed instructionis ad pugnam, quæ sperabatur. Cæsar ipse sic describit:

Acies erat Afraniana duplex, legio V. *&* III. *in subsi-* CÆS. I. Ciuil.
" *diis locum alariæ cohortis obtinebat. Cæsaris triplex, sed*
" *primam aciem quaternæ cohortes ex* V. *legione tenebant,*
" *has subsidiariæ ternæ, & rursus aliæ totidem suæ cuiusque*
" *legionis subsequebantur. Sagittarij funditorésque mediâ*
" *continebantur acie, equitatus latera cingebat.*

Res perobscura videtur, & eò magis quia parum pura verba. Scribitur, *acies Afraniana duplex legio* V. *&* III. *in subsidiis.* Quid? eóne sensu, vt vna legio quinta in fronte fuerit, altera in subsidiis vt solent alariæ cohortes? An magis placet cum Faërno (viro & Critico bono, quod scripta mihi probant) rescribere, *duplex ex legione primâ & tertiâ, in subsidiis locum alariæ cohortes obtinebant.* In parte melius veriusque, fateor: sed vtrouis modo, duæ tantùm legiones Afranio tribuuntur, falsò. Ille verò quinque habuit, quod ex Cæsaris priore scriptione certum est: imò vel septem, si emendata est epitoma Liuiana. Sed sunto quinque: & legamus igitur, *Acies erat Afraniana duplex, legionum quinque, & in subsidiis l. a. cohortes obtinebant.* Iste est sensus. Afranius duplicem aciem struxit. prior fuit è quinque legionibus distincta, altera subsidiaria è cohortibus alaribus siue sociis, nempe Hispanis. Hos enim grandi numero Afranius conscripserat, habebatque ad cohortes circiter *octoginta*, quod è prioribus item Cæsarianis constat. Ergo quia numero æquabat ferè octo legiones, pro legionibus iis est vsus in acie secundâ. Quid autem Cæsar? ipse triplicem ita struxit.

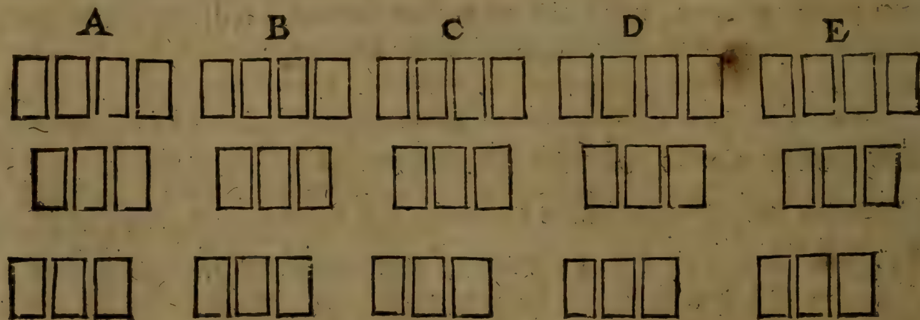
Deprauatus Cæsar.

Is correctus

„ *Primam aciem quaternæ cohortes ex quintâ legione tenebant.*] Si hæc sequeris, non nisi pauculæ cohortes in totâ acie erunt, impar valdè numerus pro Afranij: & falsus etiam pro copiis, quas Cæsar tunc habebat. Nam & ipsi legiones quinque fuerunt, nec eâ parte vincebatur: sed auxilia exigua aut nulla habebat, eoque artificiosâ diuisione se muniuit, & copias locauit. Lege igitur: *quaternæ cohortes ex quinque legionibus*, & scito numerorum errorem esse. Dispositio talis. In primâ acie quinquies quaternæ cohortes, in secundâ quinquies ternæ, in tertiâ totidem: atque addit, *suæ cuiusque legionis*. id est, quamque vnam legionem sic in tres partes diuisam, vt primâ acie habuerit quattuor cohortes, secundâ & tertiâ ternas. Nihil verius aut clarius: & nónne bis ternæ, & semel quaternæ cohortes, legio vna sunt? Dispositio autem haud dubiæ cohortium fuit obliqua, cum interuallis suis, & ad instar manipulorum. Addit de Sagittariis, qui in mediâ acie: hoc est vel in medio totius, vel in Partium interuallis. Equites ad latera, de more. Ecce delineabo crassè hanc Aciem, nequid erres.

Reiecta vulgata lectio.

Vera reposita.

A. signat legionem primam, cuius sunt subiectæ cohortes: B. secundam, & sic deinceps.

Altera

Altera explicanda mihi pugna & instructio eiusdem Cæsaris in Pompeium campis Pharsalicis. Ea pugna magna, inter magnos duces, vltima in libertate & pro libertate. Cæsaris verba plura sunt, excerpam quæ meæ rei.

Cæsar cùm Pompeij castris appropinquasset, ad hunc modum aciem eius instructam animaduertit. Erant in sinistro cornu legiones duæ, traditæ à Cæsare ex Sc^o initio dissensionis. quarum vna prima, altera tertia appellabatur. in eo loco ipse erat Pompeius. Mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis tenebat. Ciliciensis legio coniuncta cum cohortibus Hispanis, quas traductas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erant collocatæ. Has firmissimas se habere Pompeius existimabat. reliquas inter aciem mediam cornuaq; interiecerat, numeróque cohortes centum decem expleuerat. hæc erant millia quinquagintaquinque. Euocatorum circiter duo millia, quæ totâ acie dispersérat. CÆS. III. Ciuil.

Ipsa verba prius lustranda breuiter sunt, verè inquam lustranda alibi & purganda. Ait:

„ *Altera tertia appellabatur.*] Ineptè hoc, *appellabatur*: nec vmquam ita ipse Cæsar. Qui hoc fecit, quasi de æuo veteri locutus est,& cùm iam non istæ appellationes. Sed hoc & alia vitia aut interpolationes crebrò nos in Cæsare deprehendimus, & protrahemus vnà cum ipso, si Deus volet. Nunc de re. *Tertia*, inquit. Imò *Quarta* est Lucano:

De cognomine legionis dubitatum.

—— cornus tibi cura sinistri
Lentule cum primâ, quæ tum fuit optima bello,
Et quartâ legione datur.

Poëtam hoc ignorasse, aut neglexisse? non solet in his talibus, & historicâ fide agit. Ego verò numerum eius in Cæsarem admiserim: hoc magis, quòd Commentarij isti alibi in eodem numero vacillant. Nam quæ hîc est *tertia*, ea scribitur in octauo Gallicorum, *decimaquinta. Ex suo numero*, inquit Hirtius, *decimamquintam ex Sc. tradi iubet.*

„ *In eo loco ipse erat Pompeius.*] Dissentiunt Plutarchus, Appianus, Lucanus: quos vide. Cæsari in hac re cur non est creditum? an ipse mente totus in pugnam parum certò hæc animaduertit? & vidit ibi fortasse Pompeium, sed non substitit & aliò mox iuit? an hæc etiam corrupta?

„ *Cum legionibus Syriacis.*] Quæ duæ. Initio huius libri: *Exspectabat cum Scipione ex Syriâ legiones duas.*

Cohortes Hispanienses.

„ *Cum cohortibus Hispanis.*] Caue imponat tibi, & putes Hispanos

gente fuisse. Non. nec is honos vel fortissimis exteris, vt inter legiones locentur & pugnent. Intellegit Romanas cohortes, sed quæ in Hispaniâ fuerant cum Afranio, & ab eo traductæ ad Pompeium erant: aptiusque dixisset *Hispanienses*. Veteranus haud dubiè miles, & reliquiæ illarum legionum, quæ partim Cæsari adhæserant, partim domum iuerant relictis signis.

„ *Traductas ab Afranio docuimus.*] Nusquam in his libris doctum, qui & aliàs mutili.

„ *Has firmissimas se habere.*] Non ad cohortes tantùm refert, sed ad legiones omnes dictas: quæ veteranæ scilicet fuerunt.

„ *Reliquas.*] Nempe quinque legiones tironum. Ex ipso Cæsare, qui Pompeio cohortes C X. tribuit: ergo legiones vndecim. De hac locaturâ Frontinus: *Legiones secundùm virtutem cuiusque firmissimas in cornibus & in medio collocauit, spatia his interposita tironibus suppleuit.* Sed quo sensu *spatia interposita suppleta* dicit Frontinus; aut Cæsar, *legiones reliquas interiectas*? An vt in fronte simplici vndecim istæ legiones fuerint? an vt, more manipulari illo, istæ quinque introrsum paullò reductæ & ad spatia appositæ fuerint? Mihi hoc aptius videatur, & vt triplex illa acies maneat distincta, fortasse alioqui confundenda: etsi verba tamen in priorem etiam mentem eunt.

Lib. II. cap. IIII.

„ *Hæc erant millia quinquaginta quinque.*] Negant Plutarchus & Appianus, qui de *quadragintaquinque* millibus magis dicunt. Nam Plutarchus Cæsarem habuisse X X I I. *millia* scribit, Pompeium paullò *plus altero tanto*. Est etiam in optimo Torrentij (Antistitis nostri in religione & doctrinâ) libro, X L V. *millia* palàm scriptum. Atqui vndecim legiones fuisse diximus. Quid tum? sex veteranæ fuerunt, eoq; parum plenæ: sed nec tironum illo æuo tam grandes. Argumentum è pluribus Cæsaris locis, sed & ex isto: cùm suas copias scribit non nisi XXII. *millium* fuisse. Atquin habuit *octaginta cohortes*, id est legiones octo. Ergo nec *termillenæ* singulæ fuerunt, scilicet quia prœliis accisæ, & veteranæ.

Modicæ aut paruæ legiones veteres.

„ *Totâ acie disperserat.*] Hoc verò notandum est. & colligas Euocatos in acie certum locum non habuisse, sed aut circa Imperatorem stetisse quosdam, aut maiorem partem per manipulos variè sparsos: idque in fronte iuxta Centuriones, reliquis regimen & exemplum. Nunc Cæsaris aciem videamus, & lege hæc verba:

Euocatorum loci.

CÆS. *Cæsar superius institutum seruans, decimam legionem*
„ *in dextro cornu, nonam in sinistro collocauerat, tametsi e-*
„ *rat Dyrrhachinis prœliis vehementer attenuata. huic sic*
„ *iunxit octauam, vt penè vnam è duabus efficeret, atque*
„ *alteram alteri præsidio esse iusserat. cohortes in acie habe-*
bat

bat octoginta, quæ summa erat XXII. ∞. *Sinistro cornu* "
Antonium, dextro P. Sullam, mediâ acie Cn. Domi- "
tium præfecerat, ipse contra Pompeium constitit. simul "
his rebus animaduersis quas demonstrauimus, timens ne "
à multitudine equitum dextrum cornu circumueniretur, ce- "
leriter ex ternâ acie singulas cohortes detraxit, atque ex his "
quartam instituit. "

„ *Huic sic iunxit octauam.*] Cæsar numero legionum non tam potens quàm Pompeius, robore præpollebat. Itaque ad eius exemplum aciem triplicem quidem instruxit, sed non legionibus sic densauit. Dumtaxat sinistro cornu duæ fuerunt, eæq; semiplenæ: medio, & dextro, vtrobique vna. Supersunt ergo quattuor etiam legiones, vbi locandæ? nihil ipse dixit, quod miror. sed cogitandum, ab eodem Pompeij exemplo, fuisse interiectas, aut subiectas. Sed addit:

„ *Ex ternâ acie singulas cohortes detraxit, & ex his quartam instituit.*] Legendum, *ex ternâ acie senas cohortes*. Senas dico, & ita palàm Plutarchus, ἀπὸ τῆς ἐσχάτης τάξεως ἓξ σπείρας: *ab extremo agmine sex cohortes.* Et in Pompeio: *σπείρας ἓξ ἀπὸ τῶν ἐπιταγμάτων*: *cohortes sex ex vltimis aut subsidiariis.* in Frontino quoque is numerus: *Sex cohortes*, inquit, *in subsidio tenuit, sed dextro latere conuersas in obliquum.* De quo situ etiam Lucanus: —— *tenet obliquas post signa cohortes.* *Correctus Cæsar.*

Atque hæc est quarta illa acies, victoriæ eius caussa. Detraxit autem eas binas è quaque acie vltimâ: atq; ita rectè scriptum, *ex ternâ acie* (aut *tertiâ.*) Si tamen *extremâ* etiam scribas, haud malè. Miramur Florum has *Germanorum cohortes* appellare: quas Cæsar quidem ostendit ex ipsis legionibus detractas. Lubet Frontini verba addere super vtraque hac acie: *Cn. Pompeius aduersus C. Cæsarem Palæpharsali triplicem instruxit aciem, quarum singulæ denos ordines haberent in latitudinem. Legiones secundùm virtutem cuiusque, in cornibus & in medio collocauit, spatia his interposita tironibus suppleuit. Aduersus hanc ordinationem Iulius Cæsar & ipse triplici acie dispositis in fronte legionibus, sinistrum latus ne circuiri posset, admouit paludibus.* Noto quod ait, *denos ordines habuisse singulas Pompeij acies in latitudinem.* quo id sensu? opinor, hoc vult: cùm quæque acies duas legiones haberet, in fronte quinas & quinas cohortes stetisse, aliis quinis & quinis subiunctis: atque ita factos decem ordines vt appellat, siue series & velut strigas. Non enim tam distinctè in manipulos hîc diuisi, vbi tantus legionum numerus: sed nec fortasse in Hastatos, Principes, Triarios, nimis accuratè. Imò vereor, vt post Sullam & socios receptos, nomina quidem ista in Ordinibus manserint & Centurionibus: vix vsum habuerint in acie ipsâ. Appello ad Cæsarem, Tacitum & illos scriptores, nusquam locatam aciem signatè sic reperies: sed per cohortes *Lib. II. cap. III.* *Frontinus explicatus.*

aut legiones diuisam. AVD. Magister, hoc de Ordinibus in Frontino subobscurè à te dictum, recipe & edissere. LIPS. Dico, in quaque legione quinque cohortes stetisse in fronte, & quinque alteras in subsidiis: cùm autem duæ legiones in quaque acie, surgunt deni illi Ordines Frontini, id est cohortes. Nam lineas ipsas virorum singulas, Ordines si hîc pro vulgato more appellem; valdè hæream, & omnes istæ legiones non nisi triginta viros habuerint in fronte. Omnino molestus Frontini locus, an & suspectus? & fortasse, *in altitudinem* melius apud eum scribi. Etsi nec ea profunditas magna, pro numero quidem copiarum. An nota numeralis praua est, & pro X. *denariâ* notâ, hæc finitima ∞. *millenaria* substituenda est? Ita essent tria millia virorum in fronte. Heu tenebras meas, aut rerum veterum! quas reuera per leues coniecturas, & fallacia vestigia, venamur.

DIALOG. IX.

Allocutio exercitus ante pugnam, de suffragio & refragio militari.

AC iam absoluimus totum hoc de Acie: ipsa structa est, Signa disposita, Forma exposita: quid superest nisi pugna? quæ iam manuum est, non verborum. Ergo mittamus. AVD. Enimuerò frigida hæc tua pugna, & non in magnâ spe victoriæ. LIPS. Quid iam? AVD. Non enim vides? languent tui milites, non *Alloquio*, non *Classico* à te excitati. Et cur sollemnia omisisti militiæ Romanæ? LIPS. Homo audacule, & cur edictum à te spretum Dictatoris? quod pro numine semper obseruatum non ignoras. Nónne paulloantè vetui subiicere, aut interpellare? Age lictor, stringe securim. AVD. Interritus exspecto, nec à Papirio hoc ego Fabius Romam fugero. Quid fugero? imò vt Diogenes olim Cynicus, cùm affectaretur assiduè Antisthenem & vel inuito adhæreret, atque ille tandem baculum etiam tolleret & minaretur, *Percute*, inquit, *vel sic maneo:* idem ego mi doctor, *Cæde, non cedam.* LIPS. Tu quidem Canius mihi videris, & ludens ac cauillans ire ad mortem. AVD. Modò ne canis. LIPS. Imò & canis: vsque eò enim gannis aut latras, donec auferas. AVD. Ergo vnum hoc etiam sermonis frustulum, & das me in soporem. Spondeo, in hunc diem quiescam. LIPS. Faciundum est, vt video: sed cum tuâ lege. Attamen considera, an non ordine & orbitâ nos remoues crebrâ hac interpellatione? AVD. Imò in ipsam adeò repono. Nam profectò post structam aciem, aut sub id tempus, duo illa ferè secuta. LIPS. Ergo accipe ô auide Cerbere & has offas: priorem de *Allocutione*. Sic appello, cùm Imperator affatur publicè suos milites, & retinet aut impellit. Retinet, aliquando nimis aut properè gestientes; impellit, tardantes aut timentes. Ad summam, format in quacumque re & docet. Vtile haud dubiè vetus hoc institutum, hodie vt alia omissum, & cùm licet illud Spartani cuiuspiam vsurpare, * Ἔρρει τὰ καλά. Vtile inquam: cùm Imperator consilio & sæpè eloquio validus, & semper auctoritate, suos compositâ oratione excitaret, & vel timidis robur ac

** Perierunt honesta.*

Fructus alloquij.

ac vires daret. Ab illo autem ardore ad pugnam rectà ibant, cùm præsentia Imperatoris adhuc in oculis, & verba in auribus versarentur. Mihi certum est, acies aliquot erectas, & ad victoriam firmatas, solâ hac concione. Sed quâ ea formâ? videamus. Sæpè interequitans ordines, ita affatus eos est, sub ipsam pugnam: sæpè in castris & ante egressum. Aliquando etiam extra suspicionem omnem pugnæ, siqua seditio aut querela, aut alius animorum morbus, cui sermone mederetur. Sed cùm in castris, aut etiam in ipso campo interdum, fiebat in Tribunali, quod è cespite subitò erigebant. Altior enim esse Imperator debebat, & ad auditum faciliorem ac latiorem, tum ad auctoritatem. E cespite dixi Tribunal fuisse, etsi in Hibernis fortasse etiam è lapide nihil vetat: sed illud ferè sollemne, & è militiæ ritu reperio. Tacitus de seditiosis: *Congerunt cespites, exstruunt Tribunal.* Lucanus de Cæsare: *Allocutio in Tribunali.* 1. Annal. Lib. v.

——stetit aggere fulti
Cespitis intrepidus vultu.

Statius, de Bolano:

Hîc suetus dare iura pater, hoc cespite turmas
Affari.

Dio, de Boundicâ reginâ Britanniæ: καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ βῆμα ἐκ γῆς ἑλώδους ἐς τὸν ῥωμαϊκὸν τρόπον πεποιημένον: *Et conscendit tribunal è terrâ palustri, Romanum in morem factum.* Mulier scilicet illa plus cordis habuit, quàm multi viri: & militem suum non duxit solùm, sed publicè affata est & instruxit: idque Romano ritu, in cespite, vt Dio notat. Circa autem hunc cespitem siue tribunal, milites dispositi non confusè, nec vt quisque accurrerat, sed per manipulos & turmas. Germanicus Cęsar apud Tacitum, *Concionem, quia permista videbatur, discedere in manipulos iubet; vexilla præferri, vt id saltem discerneret cohortes.* Vbi & vexilla prælata notes, id est Signa manipulorum turmarumque, & ipsarum legionum. Plinius in laudatione Traiani: *Multa post sæcula tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantùm sed pilorum signorumque *honore circumdatum.* Laudat in Traiano, quòd is quoque ritu prisco militem affatus sit: ritu, qui exoleuerat sub Domitiano & eiusmodi ignauis. Affatus autem, inquit, *in cespite:* quem non cum fascibus lictores solùm adstarent, sed circumstarent milites cum Pilis & Signis. Ergo armati: & sic Claudianus: In Nerone. *Milites ordinati in audiendo.* 1. Annal. *Necmalè horrore.*

Dictis antè tamen Princeps confirmat ituros,
Aggere conspicuus. stat circumfusa iuuentus
Nixa hastis, pronasque ferox accommodat aures.

De bell. Gildon.

Signa autem antestabant, & iuxta ea Centuriones & Duces: etsi Legati & Tribuni fortasse à lateribus illi aut tergo. In figurâ mox videbis. Ammianus de Constantio: *Tribunal insistens, signisque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est.* Idem de Iuliano: *Ipse aggere glebali assistens, coronâque celsarum circumdatus potestatum, talia sereno ore disseruit.* Vides Aggerem, vides Signa, vides pote- Lib. xvii. Lib. xxiii.

testates siue Duces. Etsi legas etiam vocatos milites in concionem ad ipsa signa: id est ad Principia: cùm nempe in castris affatio esset. Ibi quippe ante Prætorium, vt dicam in re castrensi, ipsum Tribunal. Hoc sensu Lucanus de Cæsare:

Lib. I. *Conuocat armatos extemplò ad signa maniplos.*

Sed nota & inibi, cum armis conuenisse. Ista in Nummis & lapidibus sic expressa.

Tale

Tale igitur alloquium: quid in eo amplius? approbatio aut improbatio, & vtrumque per sua signa. Veteri quidem ritu reperio clamorem in assensu, & dextras sublatas: contrà, fremitum aut mœstam taciturnitatem. In Liuio: *Omniáque ea ingenti alacritate per clamorem militarem indicem omnium assensus agebantur.* Idem scriptor in ipsâ Ducis oratione: *Si iam satis animi est decerníque placet, agitedum, clamorem qualem in acie sublaturi estis, hîc tollite, indicem voluntatis virtutisq; vestræ.* Atque adeò appellat hunc communiter *assensum militarem* alibi: *Hoc silentium milites, omisso militari assensu, in me audiendo seruandum est. Vbi sententiam meam peregero, tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti transibitis.* Noluit enim Dux ibi clamorem, quia hostes fallendi erant, & pro militari Senatorium assensum vsurpauit. Valerius Flaccus ad hunc ritum:

Clamor in assensu.
Lib. VII.
Lib. II.
Lib. VII.

—— *oritur clamor dextraq; sequentum*
Verba ducis.

Vbi & Dextras elatas habes, vt in Lucano:

Item Dextra elata.
Lib. I.

—— *his cunctæ simul adsensere cohortes,*
Elatasq; altè, quæcumque ad bella vocarent,
Promisere manus.

Apposito sanè signo: siquidem manibus peragendum plerumque erat quod incitabantur. Sed & tertium assensus genus exstat, Concussio armorum: sic, vt hastis ferirent scuta. Ammianus: *Hâc fiduciâ miles, hastis feriendo clypeos, sonitu adsurgens ingenti, vno propemodum ore dictis fauebat & cæptis.* Idem aliàs: *Nec finiri perpessi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardoremq; pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem duci exorabant.* Dissentire tamen idem & abire à se videtur, cùm scribit: *Militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum (nam contrà cùm hastis clypei feriuntur, iræ documentum est & doloris) immane quo quantoq; gaudio Augusti probauêre iudicium.* Satis palàm quidem dicit, *hastis scuta ferire*, in dissensu & irâ esse; in assensu & fauore, *scuta genibus illidi.* Sed credo conciliari si dixeris, assensum eum per iracundiam, bonum optabilemque in hostem esse: itaq; accipi, cùm Imperator de pugnâ aut acie affatur. At contrà infaustum hoc idem, cùm aliâ de re allocutio, & in quâ animis irisq; nihil opus. Inuenias & paullò aliter assensum hunc indicatum in eodem scriptore, videlicet sublatis scutis. Vt libro XXIII. *Conclusâ oratione præliator miles exsultans, sublatis altiùs scutis, nihil periculosum fore vel arduum clamitabat sub Imperatore.* Quod simile est illi de sublatis Dextris. Iterùm etiam aliter, in crepitu armorum. *Hac modestâ Imperatoris oratione delinitus pro tempore miles, auctoritatem eius sublimitatémque cordis consensu extollebat in cælum. quod cùm verè atque ex animo dicitur, solet amor ex crepitu leui monstrari.* Sed hæc talia profectò non prisci nimis nec merè Romani ritus: ab exteris & barbaris censeo manasse. Germani quidem & Galli sic factitarunt ab antiquo. Tacitus de illis: *Si displicuit senten-*

Vel arma concussa.
Lib. XX.
Lib. XVI.
Lib. XV.
Vel eadem sublata.
Vel cum crepitu mota.
Lib. XXIV.
Germanorũ hi ritus propriè.

ſententia, fremitu aſpernantur; ſi placuit, frameas concutiunt. Honoratiſſimum genus aſſenſus eſt, armis laudare. Iterùm de iiſdem: *Vbi ſono armorum tripudiiſque (ita illis mos) approbata ſunt dicta.* At de Gallis Cæſar: *Conclamat omnis multitudo, & ſuo more armis concrepat, quod facere in eo conſueuerunt, cuius orationem approbant.* De morib. Germ. v. Hiſt. VII. Gallic.

DIALOG. X.

De Claſſico. de Tubâ, Lituo, Cornibus, Buccinâ, ſeorſim: item de Tympanis.

ALLOCVTIO finiit, *Claſſicum* excipit. Id eſt, cùm ſigna omnia pariter canunt, & militem vocant incitantque ad pugnam. Ducta vox à Claſſe, quòd ſono tali claſſes olim ad concionem vocabantur: ſiue etiam, ipſa primitùs *à calando* (quæ Iſidori ſententia eſt) *calaſſica*. Sanè vocari claſſico ſolere, verum eſt. & ita Liuius: *Conſul claſſico ad concionem vocat.* Simile in ipsâ vrbe olim. & in Lucillio lego: *Claſſico concio aduocata.*

Rauco conuentionem ſonitu & curuis cogant cornibus. Lib. VII.

Velit fortaſſe aliquis, *Rauco concionem*, cauſsâ verſus: etſi *conuentio* in hac quoque re bona. Ritus valdè antiquus: & Propertio ſi fides,

Buccina cogebat priſcos ad verba Quirites,

iam tum Romulæo illo æuo. Idem Dionyſius: Τοὺς δημοτικοὺς ὑπηρέται τινες κέρασι βοείοις ἐμβυκάνοντες ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας συνῆγον: *Plebem miniſtri quidam cornibus bouillis, id eſt buccinis, inſonantes ad concionem cogebant.* Lib. II. Vterque de Buccinâ, cui *Claſſici* nomen propriè etiam aptare Vegetius videtur. *Claſſicum*, inquit, *appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt.* Lib. II. cap. XXII. Sed & Seneca in Oedipo: *Sonuit reflexo claſſicum cornu.* Tamen contrà, ſoli etiam tubæ Suetonius adſcribit: *Raptâ ab vno tubâ, ingenti ſpiritu claſſicum exorſus eſt.* In Iul. cap. XXXII. Sed in his talibus non aliud eſt, quàm τὸ πολεμικὸν ſiue τὸ παρακλητικὸν σημαίνειν, *bellicum & incitatorium canere*, certis videlicet modis. *Claſſicum è pluribus ſonis.* Quod in pugnâ quidem legitimâ fiebat omni illo inſtrumento, & Cornuum & Tubarum. Fabius: *Quid autem aliud in noſtris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto eſt vehementior, tanto Romana in bellis gloria ceteris præſtat.* Lib. II. cap. XVIII. Vegetius: *Quoties pugnatur, & Tubicines & Cornicines pariter canunt.* Lib. II. cap. XXII. Video & *Lituum* miſceri ab Horatio:

Iamiam minaci murmure cornuum
Præſtringis aures, iam litui ſonant. Ode I. lib. II.

Quid igitur iſti? diſtincti à cornu? Horatius facit. à tubâ? Seneca: *Litui, quid? Diuerſi à tubâ.*

Sonuit reflexo claſſicum cornu,
Lituusq; adunco ſtridulos cantus
Eliſit ære. In Oedipo.

Nam facit *aduncâ* eſſe formâ, quæ non in Tubâ. Et Lucanus apertè ſeiungit: *— ſtridor lituûm clangorq; tubarum.* Lib. I.

Dixeris à ſimilitudine Auguralis litui appellatos, qui in extremo incur-

Sunt inter cornua. uus. Festus ita de nostro, etsi alio etymo: *Lituus, quòd litis sit testis. est enim genus buccinæ incuruæ, quo qui cecinerit, dicitur Liticen. Ennius: Inde loci Lituus sonitus effudit acutos.* Dat acutum sonum, vti & Statius:

Lib. VI. *Et Lituis aures circumpulsantur acutis.*

Stridulum Seneca, in versibus datis. & alibi idem:

Iam tacet murmur graue classicorum,
Iam silet stridor Litui strepentis.

E quibus colligimus grandem aut patulum canalem hunc non fuisse. Lib. I. Nec malè fortasse Charisius: *Liticen à Lituo, quod est genus tubæ minoris.* Fuit igitur medium aliquid inter Tubam & Cornu: non rectum prorsus vt illa, nec totum incuruum, vt istud. Quin tamen confundant interim scriptores, haud abnuo. vt Ammianus: *Vocum Lituorumq́; intonante fragore cohorruit:* de classico ipso, & laxè ac diffusè eâ voce est vsus. vt idem alibi: *Litui itinerarium sonant*, de tubis cornibusque. sed & sæpiùs. In Scholiaste Horatij est, *Lituum equitum fuisse, vt peditum Tubam:* notabiliter, si verè. *Tubæ forma.* AVD. Sed ipsa igitur Tuba quæ, & cuiuscemodi? LIPS. Huiusce, cuius hodie apud Europæos ferè vides. Ære directo ducta est, canali ad exitum latiore. Itaque Ouidius discriminat à Cornibus:

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

Et Iuuenalis:

Cornicini, siue hic recto cantauerat ære.

Tuba ærea. Nescio, inquit, Cornicinem hunc an Tubicinem fuisse dicam. Ex ære igitur, & talis. Hac caussâ in Propertij versu vidi qui mutarent,

Lib. IIII. *Et struxit querulas rauca per ossa tubas.*

Fortasse ex osse mixto. Mutant, inquam, in *æra*: quod nolim nunc ego. potest enim laxè & ποιητικῶς, per Tubam Cornu intellegere: potest dicere, primas Tubas ab exemplo cornuum structas: potest denique simpliciter capi, & asseri in ipsa tubâ osseum aliquid fuisse, quod insitum aut impactum ad sonorem. Artemidorus dicet, qui de iis *qui in somnio tubâ canere visi, id tale somnium,* Lib. I. cap. LVIII. inquit, *ægrotantes tollit.* σύγκειται γὰρ (ἡ σάλπιγξ) ἐξ ὀστέου καὶ χαλκοῦ: *composita est enim tuba ex osse & ære.* Subtilis interpretatio. Mortem tuba præsignificat. quianam? quòd ex ossibus facta, notat in cineres & ossa iturum. Potuisset & alia addi, quòd funera quædam elata ad tubam, vt iamnunc dicam. Ista militaris tuba, est & alia sacrorum dispare vsu, ne- *Tuba in sacris.* scio an formâ. Varro de eâ: *Tubæ à tubis, quod etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum.* Deducit à tubo siue canali, quem referebat. De eâ Festus: *Armilustrum, festum quo res diuinas armati faciebant, ac dum sacrificant tubis canebant.* Ipse iterùm Varro: *Tubilustrum appellatum, quòd eo die sacrorum tubæ lustrantur.* Calpurnius in Eclogis:

Inter sacra tubas, non inter bella sonare.

Suidas: Σάλπιγξ, ἱερατικὸν τοῦτο ὄργανον. ἱερεῖς γὰρ ἐχρῶντο τῇ σάλπιγγι: *Tuba, sa-* Vbi suprà. *crum hoc instrumentum. sacerdotes nam vtebantur tubâ.* Artemidorus, Σαλπίζειν δοκεῖν σάλπιγγι τῇ ἱερᾷ, δούλους καὶ πάντας ἐν ὑπηρεσίᾳ ὄντας τῆς δουλείας ἐλευθεροῖ. ἴδιον γὰρ ἐλευθέρων τὸ ὄργανον: *Videri sacrâ tubâ canere, seruos &*

omnes

omnes qui in ministerio aliquo, liberat & absoluit. proprium enim liberorum hoc instrumentum. Discis hinc & vile nihil in hac re fuisse, imò summates viros exercuisse. vt in Dione *Norbanus consul tubâ canere solitus, & in eâ re multus: prodigium tamen fecit, quòd ipsis Kalendis anni cecinit, quasi belli signum dedisset.* De Tubâ satis dictum, nisi vis me addere curiosa quædam de genere Tubarum & discrimine, ex Eustatio petita. Ille adnotat, *Homerum quidem Tubam nouisse, nusquam tamen heroibus tribuisse, quia nondum tunc in vsu Græcorum.* Facit autem sex eius genera. primam quam *Minerua inuênit, quæ etiam Argiuis colitur hoc cognomento, Σάλπιγξ ἀθηνᾶ. Alteram apud Aegyptios, quam Osiris repperit, quæ* Chnoue, dicitur ipsis, vtunturque ad sacrificia. Tertiam,* Gallicam, conflatilem, haud nimis magnam, quæ os habeat deformatum in bestias, & canalem ipsum plumbeum, in quem inspirant Tubicines: atque esse eam acuti soni. Vocatur autem ab ipsis Gallis Carnyx. Quartam, Paphlagonicam, cuius os effigie bouis, graui mugitu, sursum inflandam. Quintam, Medicam, è calamo tubum habentem, graui sono. Sextam, Tyrrhenicam, cuius inuentores Tyrrheni, quæ similis* tybiæ Phrygiæ, habens orificium scissum aut fractum. Ea valdè acuta est.* Hæc ille Scholiastes. & notabis de Tyrrhenicâ, quam volunt esse hanc nostram & Romanam, atque ab iis traductam. Volunt, inquam Græci Latinique consensu. Diodorus Siculus de Tyrrhenis; Τήν τε σάλπιγγα λεγομένην ἐξεῦρον, εὐχρηστοτάτην μὲν εἰς τοὺς πολέμους, ἀπ᾽ ἐκείνων δὲ ὀνομασθεῖσαν τυῤῥηνήν. *Et tubam dictam inuenerunt, vtilissimam ad bella, quæ ab iis Tyrrhena appellatur.* Athenæus *Cornua* etiam adiungit: Τυῤῥηνῶν δὲ ἐστὶν εὕρημα κέρατά τε καὶ σάλπιγγες: *Tyrrhenorum inuentum sunt, Cornua & Tubæ.* Statius:

Horrent Tyrrhenos Heliconia plectra tumultus.

quod valet, Musas abhorrere (ô quàm verum!) à bellico tumultu & sono. Hyginus aliquid addit singulare: *Tyrrhenus Herculis filius tubam inuênit. qui conchâ pertusâ buccinauit, & pagum conuocauit, testatique sunt se mortuum sepulturæ dare. Vnde tuba Tyrrhenum melos dicitur. Quod exemplum hodie Romani seruant, & cùm aliquis decedit, tubicines cantant, & amici conuocantur, testandi gratiâ eum neque veneno neque ferro periisse.* Notabis de tubâ ad mortuos: sed mortuos nobiliores. neque enim vulgò ea, sed in funeribus, opinor, Indictiuis: scilicet ad populum classico conuocandum. Propertius amoliens illam pompam:

Nec mihi tunc fulcro sternatur lectus eburno,
Nec tuba sit fati vana querela mei.

Persius de beatulo, qui calces porrexerat: *Hinc tuba, candelæ.* Quod ipsum in militibus decorè seruatum, vt ij sepelirentur ad bellicum hoc instrumentum. Tertullianus de Coronâ militis: *Et mortuus tubâ inquietabitur æneatoris?* Sed ne euager, de Tyrrhenicâ tubâ Suidæ locum addo: Κώδων καλεῖται τὸ πλατὺ τῆς σάλπιγγος. σοφοκλῆς· χαλκοστόμου κώδωνος ὡς τυρσηνικῆς. πολλὰ δέ εἰσι εἴδη σαλπίγγων, αἰγύπτιαι, λιβυστικαὶ, τυῤῥηνικαί. πρῶτος δὲ ἀρχώνδας συμμάχων τοῖς ἡρακλείδαις ἤγαγεν εἰς ἕλληνας τὴν τυῤῥηνικὴν

Margin notes: Tubâ digniores etiã vtebantur. — Lib. LVII. — In Iliad. Σ. — Tuba priscis Græcis ignota. — Eius species plures. — * χνουή. — * Nota hoc de Gallicâ. — * Obserua. — A Tyrrhenis Tuba; — Lib. V. — Lib. IV. — Lib. VII. — Fabulâ CCLXXIV. — Vel à Tyrrheno Herculis. — Tuba ad funera.

νικλῶ σάλπιγγα. διὰ τοῦτό φησι τυρσηνικῆς: Codon dicitur latior pars & os tubæ. Sophocles: Tamquam ærei codonis è Tyrrheniâ. Sunt enim multa genera tubarum, Aegyptiæ, Libycæ, Tyrrhenicæ. Primus porrò Archondas Heraclidis commilitans, adduxit in Græciam Tyrrhenicam tubam. Ideò Sophocles dicit Tyrrhenicam.* Totidem ista in Scholiaste Sophoclis: & obserues tempus signatum, quo ad Græcos denique hæc tuba. An ergo eadem Græcanica cum Romanâ? siquidem ab eâdem vterque populus gente desumpsit. Non vult Liuius, qui de captâ per insidias Tarento: *Terrorem* (potiùs *errorem) & tuba audita ex theatro faciebat. nam & Romana erat à proditoribus ad hoc ipsum præparata, & inscienter à Græculo inflata, quis aut quibus signum daret, incertum faciebat.* Et sanè grandiorem fortiorisque soni Romanam fuisse, è Fabij suprà verbis discas. Dimitto Tubam, *Cornua* venite. De iis Varro: *Cornua, quòd ea quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.* Nihil verius. & prima origo à boum cornibus, & pastorum instituto. Nam illi sic calabant pecus aut boues. Propertius:

Nunc intra muros pastoris buccina lenti Cantat.

Columella: *Ad sonum buccinæ pecus septa repetere consuescat.* Et in Dionysio suprà fuêre, *κέρατα βόεια, cornua bubula*, de conuocando populo per buccinam. Ergo olim nihil discriminis inter Buccinam & Cornu: posteà fuit, & Cornua ista ex ære facta grandiora, & magis reflexa. In lapidibus apparent. Distinguit & Vegetius apertè, *Tubicines, Cornicines, Buccinatores: qui vel tubâ, vel ære recuruo, vel buccinâ committere prælium solent.* Artemidorus de Cornibus: στρογγύλῃ δὲ σάλπιγγι σαλπίζειν, πονηρόν. οὐ γὰρ ἱερὸν τὸ ὄργανον, ἀλλὰ πολεμικόν: *Inflexâ tubâ* (id est recuruo ære) *canere, malum. non enim sacrum hoc organum, sed bellicum.* At olim, vt dixi, confundebant. nec aliter Dionysij hæc exaudio, in classium descriptione σαλπιγκτὰς καὶ βυκανιστὰς recensentis, qui Liuio sunt *Tubicines & Cornicines*: ipsi inquam Dionysio, *Tubicines & Buccinatores.* Confundere etiam posteà Vegetius videtur: *Buccina*, inquit, *quæ in semet æreo circulo reflectitur.* Sed vt rem dicam, implexa ista in Vegetio. vti cùm *Cornu* etiam facit, *quod ex vris agrestibus argento nexum, temperato arte spiritu, auditur.* Inconstans & antè ex *ære recuruo* id conflauit. Vnde autem Romanis vrorum ea copia? sed hæc inferioris æui sunt, & à barbaris fortasse desumpta. Ad *Buccinam* seorsim eo: quam seiunctam à prioribus fuisse, etiam Vigiliæ ostendunt. Nemo illic Cornu aut Tubam sonuisse dixerit, sed Buccinam signanter plerique omnes. Exempla audies in ipsis* Vigiliis: nunc quid fuit? Cornu bouillum initio, vt dixi: nec à boue malè deriues, vt instrumentum quod bubus canit, aut quod boues canit & vocat. Varro tamen *Buccinatorem à vocis similitudine & cantu* dictum mauult, quia *Bou Bou* canit. Quod Isidorus ineptè flexit, & *Buccinam à voce, quasi vocinam* deriuat, *quòd Pagani eâ vocabantur.* Vtut de* verbo est, rem in re Romanâ teneo: an illud ipsum cornu? vix puto, sed & hanc ex ære factam similitudine tamen retentâ, & sono. Ouidius deformat:

—*caua*

*Anno circiter octogesimo post Troiā captam.

Græca an diuersa à Romanâ?

Lib. xxv.

Cornua quid & vnde.

Lib. IIII.

Discreta à Buccinâ.

Lib. II. cap. VII.

Olim minimè.

Vegetius ex vris facit.

Lib. III. cap. v.

Buccina.

*Lib. v.

* An & à Græco βυκάνη.

—— caua buccina sumitur illi,
Tortilis in latum quæ turbine crescit ab imo.

Suidam ride & reiice, qui in litterâ Iotâ initiali, Ἰβύκινον appellat, & ab *Suidæ error.*
Ibyco deducit. Ride dico, & quæ citat ex Polybij libro secundo esse sci-
to, vbi βυκανιτῶν, non ἰβυκανιτῶν hodieque scriptum. AVD. Plura talia
& Suidas ille & Grammaticorum gens peccat, ter inepti sæpè aut stulti.
LIPS. Fateor. sed admoneo, vtcumque pecus Suidas est, auream ta- *De scriptis*
men esse, & è meliore metallo vellus ferre. Carpsit & sumpsit ex opti- *eius iudicium.*
mis qui fuerunt, & plerique non sunt; vtinam iudicio & curâ, addo &
fide, meliori! Nam & nomina ferè supprimit, & intendere oportet quid
eius sit, quid alienum. Ceterùm etsi ille, vt dixi, Arcadicum & Midinum
sapit; alios tamen lectores suos facit, qui curiosi quidem sint & intenti.
Hoc in occasione volui: & peregi, opinor, de toto hoc genere quod in
Classica venit. Vniuersè appellabant *Aeneatores*, quia omnia ex ære. In *Aeneatores.*
Glossis: *Aeneator*, σαλπιστής. In Ammiano: *Aeneatorum occentu signo da-*
to progrediendi ad pugnam. Idem iterùm: *Dato æneatorum occentu solem-*
niter signo ad pugnandum. Et in Suetonio aliisque ea vox. AVD. Equidem
discimina hæc habeo; numerum, si id potest, velim scire. LIPS. Ægrè *Quot in*
equidem diuino: suspicor tamen multos fuisse, & cuique manipulo aut *exercitu?*
turmæ suos. Inducit Sallustius, de Mario: *Cohortium, turmarum, legio-*
num tubicines simul omnes canere iubet. Laxè Tubicines, & intellegit eâ
voce etiam qui cornu. Sed vides cohortibus, id est manipulis, nisi fallor
& turmis, & legionibus ipsis distinctè assignari. Quomodo? vt singula- *Non infrà*
rum partium sui fuerint, & tot fortasse quot Signa: tum etiam commu- *Signorum*
nes legionis. Illi tempore pugnæ, in suâ quisque parte steterunt, isti iuxta *fortè numerum.*
aquilas & Imperatorem. Dionis locum considero, & huc apto, pugnâ *Lib. XLVII*
Philippensi inter Brutum & Octauianum: *Deinde Tubicen vnus vtrim-* *Modus in-*
que insonuit, & mox alij pariter responderunt. Priores quidem ij qui rotun- *cinendi Classici.*
do quodam loco constituti, tubis certum aliquid modulabantur; quo vt con-
sisterent & prœlio separarent milites, admonebantur: tum deinde omnes
reliqui, qui animos irásque militum acuebant, & ad pugnam excitabant.
Obserua triplicem tubæ sonum. Primum, vnius & singularis; qui pri-
mopili fortasse, haud longè ab Imperatore, eiusque nutu incinuit: se-
cundum, aliquot aliorum qui in loco quodam orbiculato & fortassis
editiore stabant, ad signa & aquilas, vt existimo: tertium, omnium alio-
rum per cohortes, per turmas, qui pariter iam classicum canebant. Nam
duo priores soni non nisi expediendo militi videbantur, paulatimque
eius animi & iræ motæ. Facit enim profectò hoc sonus, & magnam vim
habet ad spiritus & sanguinem euocandum. Ideò placent hîc quoque
Romani, qui non in equitibus solùm Tubas, vt nos, sed & peditibus ha-
bebant. Tubæ autem illius primæ exemplum fortasse in Apuleio, in
quo multi mores reconditi, paucis verbis aduelati: *Cùm tuba bellicum ce-*
cinit, milites clangore incensi, alius accingitur gladio, alius clypeum capit, De Mundo.
alius equum frenis temperat. Est enim adhuc non verum classicum, sed *Apuleius explicatus.*

præparatorium illud ad pugnam. Tangitur & totus iste mos ab Hirtio, *Et Hirtius.* bello Africano: Cùm, inquit, Cæsar deliberaret etiam de pugnâ; *subitò dextro cornu tubicina iniussu Cæsaris canere cœpit.* Ecce in cornibus etiam tubicines, & omnino sparsi per manipulos: sed ij signum à Primopili Tubicine, aut Imperatoris, exspectare debebant, tum succinere. Lego & *In Centuriis Græcorum Tubicen.* in Græcorum militiâ: Εἰς κατὰ τὴν ταξιαρχίαν ἐκτάκτους ἔχειν ε. σημειοφόρον, οὐραγὸν, σαλπιστὴν, ὑπηρέτην, στρατοκήρυκα: *Centuriam quamque habere supernumerarios, (* aut *extraordinarios) quinque, vnum Signiferum, Vragum, Tubicinem, Ministrum, Præconem.* Itaque & hîc per centurias: si idem in Romanis, numerum tenes. AVD. In peditibus etiam Tubas locasti aut Cornua: nihilne tympanorum, & cuiusmodi hodie vasa pulsamus? LIPS. In *Tympana an Romanis?* Romanis nihil: apud alias tamen gentes obseruitaui. AVD. Imò in Romanis, nisi aliud doces: & redeo in memoriam legere apud Dionysium, Lib. IV. in classibus describendis sub Ser. Tullio, *duas centurias* * *Tubicinum & Tympanistarum, & qui aliis quibusdam organis ad bella vocabant.* Habes & alia etiam genera, nempe Cornua, præter Tympana & Tubas. LIPS. Loci commemini, sed semper mihi in suspicione. Quis enim vmquam Tympana prætereà Romanis assignauit? Imò in conuicio apud illos. * *Tympanotriba* (in Plauto) & Galli matrisdeûm, id est effeminati pulsabant. Quid etiam, ipse Dionysius non refellit? cùm dicta sua ibidem recolligens σαλπιστὰς καὶ βυκανιστὰς nominat, tympanorum nullâ mentione. *Dionysius corrigendus.* Idem libro septimo facit, vbi de classibus hæc repetuntur: ibi quoque, inquam, βυκανισταὶ leguntur, nec dubito quin verbis illis tuis reponendi. Maximè cùm Liuius in eâdem re, *Tubicines & Cornicines* vsurpet. Vetera tamen Tympana, & ab ipso Baccho, sed in eo ferè choro relicta, & apud molles. Polyænus de Baccho, eiusque rebus: καὶ κυμβάλοις καὶ τυμπάνοις ἐσήμαινεν ἀντὶ σάλπιγγος: *Et cymbalis & tympanis signum dedit, loco tubæ.* Et ab eo fortassis est, quòd in bello vsi etiam Indi. Curtius: *Indi tympana suo more pulsantes.* Iterùm: *Post elephantos Porus peditem posuerat ac sagittarios tympana pulsare solitos. id pro cantu tubarum Indis erat.* Scriptor quispiam apud Suidam: Σάλπιγξιν Ἰνδοὶ οὐ χρῶνται, ἀλλ᾽ ἀντὶ σαλπίγγων αὐτοῖς εἰσιν αἱ μάστιγες, ἃς ἀποκτυποῦσιν εἰς τὸν ἀέρα, καὶ τύμπανα φρικώδη τινὰ βόμβον δὲ ἑαυτῶν ἀνιέντα: *Tubis Indi non vtuntur, sed pro iis sunt Flagella, quæ excutiunt in aërem; & tympana item, horribilem quemdam bombum emittentia.* Inuenio Abaros quoque, gentem barbaram (Hunos alij vocant) habuisse. Menander historicus: Οἱ δὲ Ἄβαροι κατὰ τὴν τοῦ πολέμου κίνησιν ἐβούλοντο ἦχον ἐγεῖραι ξυμμιγῆ τε καὶ ἄγριον, ἔτι τε σὺν ξυνῷ τῷ ἀλαλάγματι ἐπιδουπῆσαι τοῖς τυμπάνοις: *Abari initio prælij statuerant excitare mixtum quemdam & ferum sonum, simúlque cum barritu personare tympanis.* Cuiusmodi tamen hæc tympana, haud probè scio: & à *Tympana Indorum qualia.* nostris certè diuersa illa Indorum. Nam in Suidâ describuntur: *ex palmæ arboris cauato stipite, cui tintinnabula ex orichalco introrsus adaptabant, & os deinde vasi taurino corio occludebant, atque id in altum ferebant, concutiebántque in acie. Tintinnabula igitur, quæ multa & magna intus,*

Margin notes: *Lib. I. Strat.* (Polyænus); *Habuerunt Indi;* Lib. VIII. Ibid. (Curtius); *Et Abari.*; * σαλπιστῶν τε καὶ τυμπανιστῶν. ; *Simile in Senecâ & Quinctil.

intus, inconditum quemdam ſonum edebant. Plutarchus Parthos quoque facit *non cornibus, aut tubis incitare ſe ad pugnam:* Ἀλλὰ, inquit, ῥόπτρα βυρσοπαγῆ καὶ κοῖλα περιτείναντες ἠχείοις χαλκοῖς ἅμα πολλαχόθεν ἐπιδουποῦσι. τὰ δὲ φθέγγεται βύτιόν τι καὶ δεινὸν, ὠρυγῇ θηριώδει καὶ τραχύτητι βροντῆς μεμιγμένον: *Sed ſtipites quoſdam corio tectos & concauos tintinnabulis æreis circumpoſitis plurifariàm ſimul pulſant. Illi verò obſcurum aliquid & terribile reſonant, ex vlulatu ferino & tonitru commixtum.* Hæc illi de Tympanis. etſi in marmoribus tamen Galli matriſdeûm conſpiciuntur tympanum manu tenentes, rotundum infrà, ſuprà planum: atque ibi corium inductum, quod bacillis pulſant. cuiuſmodi hodie equeſtria Germanorum vel Afrorum tympana. Plinius ab eâ formâ margaritarum quoddam genus *Tympanium* vocat: *quibus*, inquit, * *vna tantùm eſt facies, & ab eâ rotunditas, auerſis planities. ob id Tympania nominantur.* Deſcribit Apollodorus hæc talia, & vult Salmoneum iis tonitru imitatum: καὶ βύρσας μὲν ἐξηρημένας ἐξ ἅρματος μετὰ λεβήτων χαλκῶν σύρων, ἔλεγε βροντᾶν: *Et pelles detractas, in curru, cum æneis lebetibus agitans, dicebat ſe tonare.* Imò tales etiam pelles non in ære tantùm, in ligno ſic cauato & aptato, apud Iſidorum: *Tympanum*, inquit, *eſt pellis vel corium ligno ex vnâ parte extentum.* Dimidiatum noſtras tympanum: iam plenum in eodem, ſed alio nomine. nam *Symphoniam* vocat. *Symphonia*, inquit, *vulgò appellatur lignum cauum, ex vtraque parte pelle extensâ, quam virgulis hinc & inde Muſici feriunt.*

Et Parthis talia. In Craſſo.

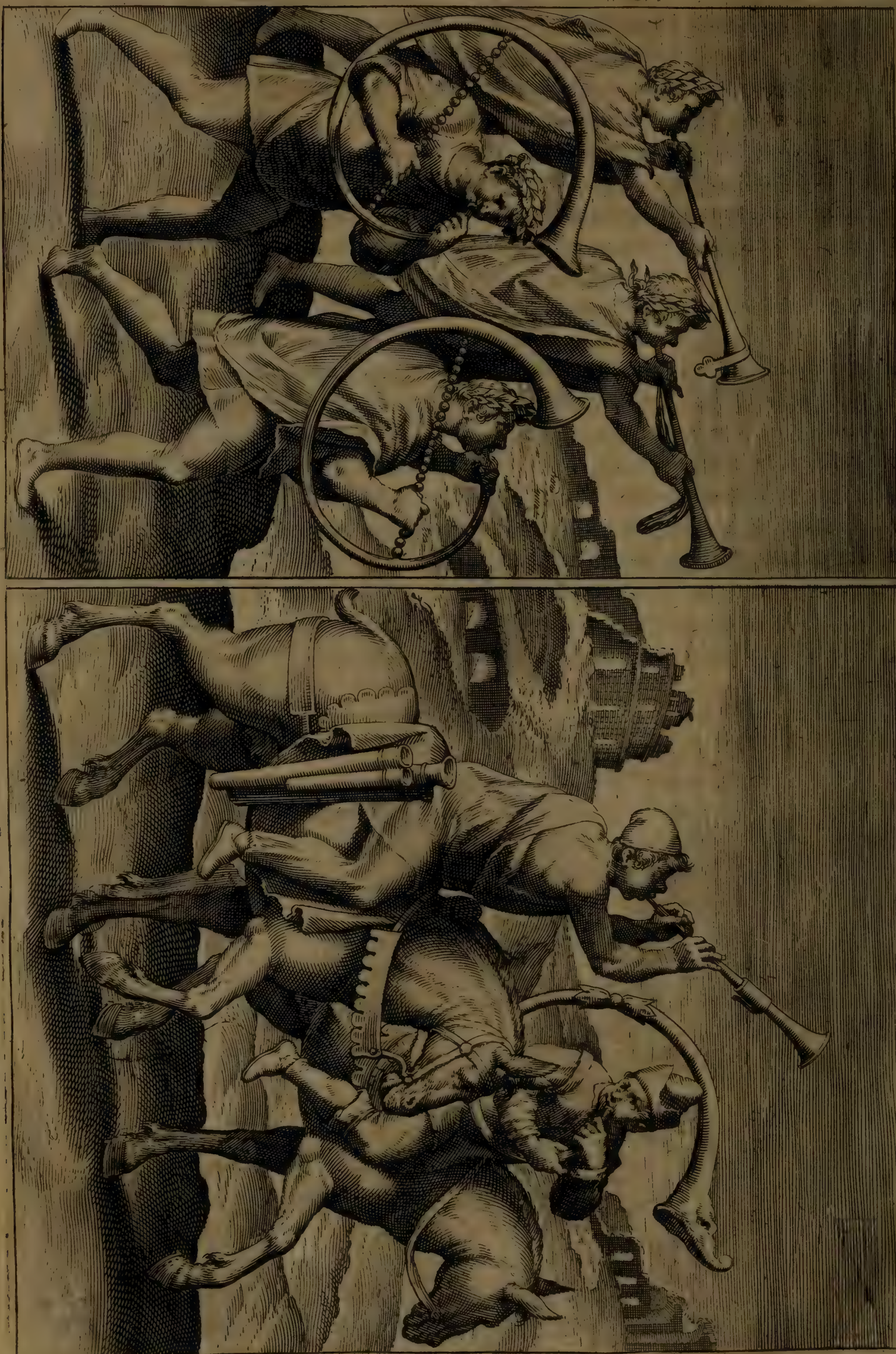
Diuerſa in lapidibus.

Lib. IX.

*Legò *ima*

Lib. I. Biblioth.

Tympana noſtra lignea.

DIALOG. XI.

Clamor militum sub pugnam & Baritus: concußio item armorum.

SED iam remos inhibeo, & demitto vela, portum attigi propositum in hodierno cursu. AVD. O si ausim! LIPS. Nouus hic pudor. eloquere. AVD. Imò vetus mi præceptor, nec ille solùm in animo isto habitat, sed in vultu sæpè rubor. Quòd apud te excusserim, alia virtus fecit (sic interpretor) cupiditas discendi. Sed si vis, hanc omitto: illa seruo. LIPS. Serua, serua fili, gemmas pulcherrimas in iuuentute. Quod ad me, cum Plauto,

Ego illum periisse duco, cui quidem periit pudor.

Sed & rubor ille non improbus, quem scitè aliquis dixit *Colorem virtutis*. Quid tamen vis? nam vel silentio & modestiâ istâ à me impetres, quod non verbis. AVD. Si vacat & commodum est, aliquid etiam de *Incitamentis* in Acie aut *Signis*: quæ videntur his abesse. Nam de *Allocutione* dixisti, item de *Classico*: sed ego & *Clamorem* legisse recordor, & *Signa* quædam pugnæ. Si inquam vacat, doce. LIPS. Ego verò faciam. & vt vinitor in vindemiando minutos etiam racemos repetit & colligit: sic ego vel hæc tenuia, si quid omisi. Subiicis de *Clamore*: benè atque ordine. nam ille Classicum excepit. Itaque edebatur in ipsâ imminente iam coniunctione & conflictu, incitatio pariter animi & virium, atque hosti terror. Nam hos habebat fines. Itaque antè, & cùm eminus, silentium vastum erat: idque Homerico versu Agellius approbat, apud quem *Græci taciti eunt, spirantes robur*: at Troiani contrà *cum clamore, vt grues*. Subiicit deinde, quod huc valdè facit, & ad litteram dabo: *Quid ergo ille vult ardentißimus clamor militum Romanorum, quem in congreßibus præliorum fieri solitum scriptores Annalium memorauerunt?* Et respondet, ac prudenter distinguit: *An tum etiam gradu clementi & silentio est opus, cùm ad hostem itur, in conspectu longinquo procul distantem? Cùm verò propè ad manus ventum est, tum iam è propinquo hostis & impetu propulsandus est, & clamore terrendus.* Ostendit incursum & impetum dumtaxat cum clamore factum. Atque ita etiam Vegetius: *Clamor autem, quem Barritum vocant, non antè debet attolli, quàm vtraque acies se iunxerit.* Vetus herculè hoc institutum. & Cæsar ita memorat, cum caussis, vbi Pompeij consilium damnat, qui id omiserat: *Neque frustrà antiquitus institutum est, vt signa vndique concinerent, clamoremq; vniuersi tollerent, quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimauerunt.* Duplicem dat caussam, à me tactam, Hostium terrorem, Sui incitamentum. Iam tum in Romuli rebus Liuius clamorem hunc agnoscit: *Fusi primo impetu & clamore hostes.* Et statim post reges: *Consul nec promouit aciem, nec clamorem reddi passus.* Et sparsa in omni historiâ exempla: omni, etiam Barbarorum. Velut enim naturâ duce hic clamor vsurpatus: & facere hodie sollemniter lêgi noui orbis gentes. Quis autem clamor ille, aut in quæ verba, Græcorum siue Romanorum? nam probabile est cer-

Clamor post classicum.

Quando is editus?

Lib. I. cap. XI.

Lib. III. cap. XVIII

III. Ciuil.

Lib. I.

Lib. II.

Quis ille clamor?

ta & perpetua quædam fuiſſe. Equidem velim ſcire, & indago, ſed vereor vt certò adipiſcar. Arbitror vocem aliquam confuſam, repetitam fuiſſe, nec quidem ſignificantem: cuiuſmodi ſubitæ & primi impetus eſſe ſolent, ſillabæ potiùs quàm verba. Facit apud Græcos quidem ipſa vox ἀλαλάζειν & ἀλαλαγμὸς, aſſidua in iſtâ re: & quid aliud quàm formatæ à ſillabâ iſtâ repetitâ, *Alal*? quâ vtebantur ſcilicet in prouocando.

Alalagmus Græcorum. In Suidæ collectaneis hoc apertè ſatis dicitur: Οἱ προσιόντες εἰς πόλεμον τὸ Ἐλελεῦ ἐφώνουν μετά τινος ἐμμελοῦς κινήσεως: *Euntes ad prælium illud Eleleu acclamabant, cum modulato quodam motu.* Ibi tenuius, & malo litteram tamen grandiorem. Apud Romanos quid fuerit, planiſſimè ignoro: *Baritus.* niſi quòd *Baritum* vel *Barritum* poſteriore æuo reperio, ſed Germanorum verbum. Vſi tamen Romani. an quia ſillaba illa repetita prior, vt hodie Germanis quibuſdam, *Har har*? an à clamore ductum? quoniam * *Baeren* vel *Bêren* hodieque ſublatè & ferociter clamare nobis ſignat. An denique ab vrſis formatum? qui *Bêren* item nobis: & haud abſurdè ab iis petitum, quòd quaſi vocem illam imitantur. Vox quidem noſtras, Tacito teſte: *Sunt illis* (Germanis) *hæc quoque carmina, quorum relatu, quem Baritum vocant, accendunt animos, futuræq; pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur. Affectatur præcipuè* * *aſperitas ſoni, & fractum murmur obiectis ad os ſcutis, quo plenior & grauior vox repercuſſa intumeſcat.* Nec abſonum quod de vrſis dixi, cùm & λυκηθμὸν legam, quaſi dicas *Lupinum ſonum*, in re eâdem, & qui lupos vlulantes imitabantur. Scriptor apud Suidam: *Lupinus vlulatus.* & οὖν οἱ Ἄβαροι ἐσβάλλουσιν ἀθρόως, χρησάμενοι τῷ συνήθει λυκηθμῷ. φίλη δὲ αὐτοῖς ἡ τοιαύτη ὠρυγή: *Igitur Abari ingruunt conferti, vtentes conſueto ſuo lupino ſono. gratus autem & ſolens iis talis vlulatus.*

* Vnde & fluctibus marinis apud nos nomen.

De morib. Germ.

*Quæ eſt in littera R.

Lib. xx. Credo & Gallos vſos, ex Liuio: *Galli occurſant in ripam, cum variis vlulatibus cantuq; moris ſui.* Sed Germanorum igitur Baritus. quem & Romani inferiores aſſumpsêre, nec vno loco iis tribuit, & deſcribit Ammianus. *Baritus & Romanorũ.* Lib. xxi. Vt in concione Conſtantij Imp. ad milites: *Vt nec oculorum veſtrorum vibratæ lucis ardorem, nec baritus ſonum perferant primum.* Alibi: Lib. xxxi. *Et Romani quidem voce vndique Martiâ concinentes, à minore ſolitâ ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant Baritum.* Vbi deſcribitur in Lib. xvi. parte etiam Baritus: clariuſque eidem, de Germanis ipſis: *Geſturientes Baritum ciêre vel maximum, qui clamor ipſo feruore certaminum à tenui ſuſurro exoriens, paullatimq; adoleſcens, ritu extollitur fluctuum cautibus illiſorum.* Hic Baritus igitur. qui in Feſto etiam *Barbaricum* dictus: *Barbaricum appellatur clamor exercitus, quòd eo genere barbari vtantur.* At *Arma itẽ concuſſa.* Romani non clamore ſolùm vſi, ſed ſtrepitu etiam & concuſſione armorum. Lib. I. Polybius in pugnâ Reguli cum Xantippo: κατὰ τὰ παρ' αὐτοῖς ἔθη συνεψόφησαν τοῖς ὅπλοις καὶ συναλαλάξοντες ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους: *Ex more iis conſueto armis concrepuerunt, & vnà clamantes inuaſerunt hoſtem.* Lib. xii. Idem in pugnâ Scipionis cum Annibale: Οἱ ῥωμαῖοι κατὰ τὰ πάτρια συναλαλάξαντες καὶ συμψοφήσαντες τοῖς ξίφεσι τοὺς θυρεοὺς, προσέβαλον τοῖς ἐναντίοις: *Romani, iuxta morem patrium, clamore ſublato, & gladiis ad ſcuta*

scuta concrepantes, inuaserunt oppositos. Dio Cassius in pugnâ Pompeij nocturnâ cum Mithridate: Πρῶτον μὲν οἱ σαλπιγκταὶ πάντες ἅμα τὸ πολεμικὸν ἀπὸ συνθήματος ἐβόησαν. ἔπειτα δὲ οἵ τε στρατιῶται καὶ ὁ λοιπὸς ὄχλος πᾶς ἐπηλάλαξε. καὶ οἱ μὲν τὰ δόρατα πρὸς τὰς ἀσπίδας, οἱ δὲ καὶ λίθους πρὸς τὰ χαλκᾶ σκεύη προσέκρουσαν: *Primùm tubicines omnes ex composito * simul bellicum cecinerunt: tum milites & reliqua turba omnis (* id est, calones & lixæ *) conclamarunt. Et illi quidem hastas aut pila ad scuta concutiebant, * isti lapides etiam ad ærea vasa:* Quâ tamen narratione hoc de calonibus nouum, & temporis illius modò fuit, nec trahendum ad morem: tunc scilicet vsurpatum, quo maior sonus strepitusque esset terrendo hosti. At de militibus ipsis, iterùm Dio in pugnâ Philippensi: κἀκ τούτου ἀλαλάξαντες οἱ ὁπλῖται, τάς τε ἀσπίδας τοῖς δορατίοις ἔκρουσαν, καὶ ἐκεῖνα ἐπ' ἀλλήλους ἐξηκόντισαν: *Deinde* (post classicum) *clamantes milites, scuta sua pilis percusserunt, & ea ipsa in sese mutuò iecerunt.* Mansit mos Ammiani etiam æuo, atque ipse cum caussâ additâ prodit: *Quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, hastisq́ feriens scuta (qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem) proximo iam gestu terrebat.* Quod ipsum vsurpabant etiam nondum vicino hoste, & cùm duci in eum vellent. Idem scriptor: *Nec finiri perpessi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardoremq́ pugnandi, hastis illidendo scuta, monstrantes.* Et meminisse huic rei oportet, quæ dixi in Assensu militari, suprà. Habes de clamore. qui tanti apud illos æstimatus, vt ex eo diiudicarent de euentu pugnæ. Liuius: *Clamor indicium primum fuit, quò res inclinatura esset. excitatior crebriorq́ ab hoste* (Volsco) *sublatus; ab Romanis dissonus, impar, segnis, sæpè iteratus, prodidit pauorem animorum.* Simile Plutarchus in futurâ clade Crassianâ. *Cùm is,* inquit, *suos clamorem tollere iussisset; mæstitiam eorum accusauit, quòd imbecillum & inæqualem edidissent.* AVD. Hoc mihi mirum: tantíne ea res? an homines, vt aues, olim clamore abigebantur? LIPS. Ne illude. momentum habet ea res etiam à naturalibus caussis. Quippe duo sensus in nobis per quos Timor maximè in animum penetrat, Oculi & Aures. Alterutrum igitur illorum qui turbat, næ ille victoriæ suæ multum confert. Quid autem magis aures, quàm validus & magnus sonus? Itaque non iniuriâ Catoni prisco hoc adscribitur: *Verba plus quàm gladium, & voces quàm manum, hostes territare & in fugam vertere.* Sciuit Iosephus ille, & bonus dux, & scriptor. qui bello in Romanos, cùm morem eorum nosset occlamandi, metuens ne sui terrerentur: ἐκέλευσε πρὸς τὸν ἀλαλαγμὸν τῶν ταγμάτων ἐπιφράξαι τὰς ἀκοάς, ὡς μὴ καταπλαγῆσιν: *iussit ad clamorem legionum aures obstruere, ne percellerentur.* Idque illi vtiliter & suo bono fecerunt: quid opus, si non violenta aliqua vis in istâ re? Itaque iam olim & aliæ vsæ gentes: idque Pane inuentore, vt vult Polyænus. Is scribit, *cùm Bacchus expeditione Indicâ in valle aliquâ cauâ cum copiis esset, ex aduerso autem infinita hostium multitudo; nonnihil in animo pertimuisse. Tum Pana suasisse, vt noctu Dionysij exercitus maximum clamorem tolleret,*

Lib. xxxvi

*Quod nō sic solet, vt antè monui.

*Calones nempe.

Lib. xlvii.

Lib. xiv.

Lib. xvi.

Clamor momenta habebat.

Lib. iv.

Catonis dictum.

Lib. iii. cap. xviii

Lib. i. Strat.

leret, quem cùm & petræ & valles exceptum referrent & augerent, hostes territos in fugam se dedisse. Inde natum vt terrores eiusmodi Panici appellentur. Imò verò Macedones & Persæ etiam vsi. de quibus ita Curtius: *Iam in conspectu, sed extra teli iactum, vtraque acies erat, cùm priores Persæ inconditum & trucem sustulêre clamorem. Redditur & à Macedonibus maior, exercitus impar numero, sed iugis montium vastísque saltibus repercussus.* Etiam Græci, quibus aut τὸ ἀλαλάζειν passim tribuitur, aut τὸ παιανίζειν. Thucydides: Ἐπεπαιώνιστο αὐτοῖς ὡς ἐπίπλουν: *Pæan iis clamatus ad naualem congressum.* Ibi Scholiastes: Δύο παιᾶνας ᾖδον οἱ Ἕλληνες, πρὸ μὲν τοῦ πολέμου, τῷ Ἄρει· μετὰ δὲ τὸν πόλεμον, τῷ Ἀπόλλωνι: *Duos Pæanas norunt Græci. vnum ante prælium, Marti; alterum post prælium, Apollini.* Illum priorem, ἐμβατήριον παιᾶνα, *congressiuum Pæana*, Plutarchus in Lycurgo dixit: hunc alterum, ἐπινίκιον παιᾶνα, *victorialem* in Romuli rebus. Videntur cum cantu aut rythmo quodam fuisse, atque ideò Pæanes dicti. Mansit apud imos etiam Græcos, qui tamen, vt Christiani, *Vicit crux*, pro pæane habebant. Cedrenus hoc tradit in Basilio Imperatore, pugnâ cum Manichæis: Βοῇ στιβαρᾷ παιανίσαντες, καὶ τὸ (Σταυρὸς νενίκηκε) συμβοήσαντες, ἐπιτίθενται τοῖς ἐχθροῖς: *Voce magnâ Pæanem canentes, & illud, Crux vicit, conclamantes, aggrediuntur hostes.*

Lib. III. — *Pæan Græcorum.* Lib. I. — *Christianorum.*

DIALOG. XII.

Signum pugnæ, Tunica punicea: signum pugnæ, vox & tessera.

De *Clamore* habes: qui rarus apud nos, aut nullus, nisi quòd Asiaticos & Turcas audio seruare. Etiam Hiberni in Europâ suum *Pharro* ingeminant, & Hiberi interdum acclamant. Sed mos non in magno hodie, nec sollennis. Superest de *Signo* pugnæ, quod diuersum à Classico: quia istud mutum. Illud auribus, hoc oculis seruiit, & tempore Classicum præiuit. Nam Romani, cùm decretum iam pugnare, tunicam russam in Prætorij fastigio extendebant in hastâ, vt eo signo miles moneretur parare se, & arma; tum etiam, vt siqui dispersi, conuenirent. Vtile fuit in re subitâ, & vt momento omnes monerentur. De hoc signo aut palàm, aut occultiùs, plures scriptores. Palàm, vt Plutarchus: Τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος: *Pugnæ signum proposuit. Est autem tunica coccinea super tabernaculum Imperatoris extensa.* Idem iterùm: Ἅμα δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν τοῖς Βρούτου καὶ Κασσίου χάραξι σύμβολον ἀγῶνος, φοινικοῦς χιτών: *Vnà cum luce propositum fuit Bruti & Cassij castris pugnæ signum, punicea tunica.* Isidorus: *Russata, quam Græci phœniceam vocant, nos coccineam. Hac sub Consulibus Romani vsi sunt milites, vnde etiam Russati vocabantur. Solebat enim pridie quàm dimicandum esset, ante Principia poni, admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Ait ante Principia, quod Plutarchus super tabernaculum Ducis: & benè. quia Prætorium ante ipsa Principia situm. Sed quod isti Tunicam, alij Vexillum appellant. vt Cæsar: *Cæsari omnia vno tempore erant agenda. Vexillum proponendum, quod erat insigne cùm ad arma concurri oporteret.* Hirtius:

Signū mutum pugnæ. — *Tunica russa.* — In Fabio. — In Bruto. — *Aut vexillū russum.* II. Gallic.

tius: *Cùm iter facere Cæsar vellet, renuntiatum est à speculatoribus Pompeium de tertiâ vigiliâ in aciem stetisse. Hoc nuntio allato, vexillum proposuit.* Ammianus: *Signis illicò fixis ex more, cùm vndique ad arma conclamaretur, stetit regibilis miles, vexillum operiens extollendum, quod erat opportunè subeundæ indicium pugnæ.* Et de hoc sanè Vexillo Glossas capio: Ρ᾽ούσιον φάρσος, *vexillum.* Fortasse & Tacitum: *Vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt:* quasi ius & arbitrium pugnæ. Nisi magis ibi sensus, petisse vexillum quasi vt emeriti essent, & sub vexillo Veterani. Notus enim & ille mos: sed ab hoc ritu fuit, quòd Scipio ád Numantiam, cùm castella circa vrbem plura struxisset; instituit, εἴτι ἐνοχλοῖεν οἱ πολέμιοι, σημεῖον ἐξαίρειν, ἡμέρας μὲν, φοινικίδα ἐπὶ δόρατος ὑψηλοῦ, νυκτὸς δὲ πῦρ: *siquid hostes incurrerent aut molestarent, signum tollere, de die quidem puniceam vestem in hastâ altâ, de nocte ignem.* Ita Appianus in Ibericis. In nauali etiam pugnâ vsurpabant. vt in Hirtij, de bello Alexandrino, priore: *Vexillo sublato quo pugnandi dabat signum*: è suâ prætoriâ. Et hæc satis aperta sunt: tectè aut obscuriùs alij etiam tangunt. Vt Liuius: *Poscunt pugnam, postulant vt signum detur.* Quod tamen aliquis vel ad Classicum, vel ad vocale signum etiam trahat. Firmiùs alibi: *Lætus ad milites, iam arma ad propositum pugnæ signum capientes, processit.* Nam ait *propositum*: quod non conuenit nisi in istud. Iterùm: *Varro, nihil consulto collegâ, signum pugnæ proposuit.* Nec minùs apertè etiam Dionysius: Ἐπειδὴ δὲ τὰ σημεῖα ἤρθη παρ᾽ ἑκατέρων τῆς μάχης: *Postquam vtrimque signa sublata sunt pugnæ.* Iterùm: Ἐπειδὴ δὲ τὰ σημεῖα ἐκέλευσεν ἀρθῆναι τῆς μάχης: *Postquam signa tolli iussit pugnæ.* Mihi, inquam, apertè: etsi alij de Signis militaribus capiunt & vertunt. Ea quidē ipsa Græcanica phrasis in Thucydide est, & in similem huic meo sensum. Ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἑκατέροις ἤρθη, ἐναυμάχουν: *Postquam vtrisque signa sublata sunt, nauale prælium inierunt.* Et pòst: Ὡς ἡ μάχη ἐγένετο καὶ τὰ σημεῖα ἤρθη, βραχύ μέν τι προῆλθον ὡς βοηθήσοντες. ἐπεὶ δὲ διὰ τάχους ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων ἐγίγνετο, καὶ τὰ σημεῖα κατεσπάσθη, πάλιν ἐπανεχώρουν ἐς τὸ τεῖχος: *Vt pugna facta est, & signa sublata, paullum quid progressi sunt vt auxilium laturi. postquam verò victoria Atheniensium celeriter fuit, & signa detracta sunt, iterùm ad præsidium suum rediêre.* Ea Suidas & Scholiastes sic interpretantur: Σύμβολά τινα εἶχον ἃ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μάχης ἐδείκνυτο. καὶ ὅτε μὲν ἀνετείνετο τὰ σύμβολα, ἤρχοντο τῆς μάχης. ὅτε δὲ κατεσπῶντο, ἐπαύοντο: *Signa quædam habebant, quæ sub tempus pugnæ ostendebantur. & cùm ea erigebantur, pugnam incipiebant, cùm demittebantur, desinebant.* Aliquid ad hunc morem, quod Dio Chrysostomus suo etiam æuo vsurpatum ostendit, vt in muris signum poneretur, instante hoste. Nam ita in Boristhenetico: Καὶ αἵ τε πύλαι συγκέκλειντο, καὶ τὸ σημεῖον ἦρτο ἐπὶ τοῦ τείχους τὸ πολεμικόν: *Et portæ clausæ erant, & in muro signum sublatum bellicum.* Imò de istâ ipsâ russâ tunicâ, apud Græcos reperio exempla. Plutarchus de pugnâ Antigoni cum Cleomene, *quiescere,* inquit, *quosdam iussit,* ἄχρις ἂν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀρθῇ φοινικὶς ὑπὲρ σαρίσσης διατεταμένη: *donec à rege sublata esset punicea vestis, super sarissam exten-*

Bell. Hisp. Lib. XXVII. 1. Annal. Liuio lux. Lib. II. Lib. VI. Lib. XXII. Lib. VI. Et Dionysio. Lib. X. Lib. I. Græcis tale aliquid. Suid. in σημεῖα. In Philopom.

extensa. Quod ipsum & in Polybio ita leges. Simile, quod Polyænus de Conone: Ἐπῆρε τὴν φοινικίδα. ἦν δὲ ἄρα μάχης σύνθημα τοῖς κυβερνήταις: *Sustulit puniceam vestem. erat ea autem signum pugnæ gubernatoribus nauium.* Est quidem in Homero etiam, de Agamemnone suos ad pugnam vocante: (Lib. II.)

Πορφύρεον μέγα φᾶρος ἔχων ἐν χειρὶ παχείῃ. (Iliad. θ. vers. 221.)

Purpuream endo manu validâ tollens sibi vestem.

Sed non nisi de propriâ & regali eius veste Eustathius accipit, quam suspicari licet manu alleuatam ab eo, in festinatione & cursu. Sanè de tali aut alio signo vix mentio in Homero. Nec huic rei aliud lêgi, nisi si fortè in Curtio, de Alexandro, qui cùm tubæ sonus haud pariter ab omnibus exaudiretur, cùm castra mouenda essent, *Perticam quæ vndique conspici posset, supra Prætorium statuit, ex quâ signum eminebat pariter omnibus conspicuum.* Sed id quale fuerit, non dicit. Etiam Persas (in Ammiano) video ad oppugnationem vocari, *signo per flammeum erecto vexillum.* Et iam habes omnia Signa: an mentior? & vnum etiam superest, leue, facile, quod *pugnæ signum* item dicunt, aut simpliciter *Signum.* Illud idem, *Tessera:* & Græcis σύνθημα. quod datur in vno alteroque verbo sub ipsam pugnam ab Imperatore, vt eo symbolo commilitones inter se norint, & item hostem. Cuius vsus perit, cùm iste quoque tenet. Tacitus in bello ciuili: *Crebris interrogationibus notum pugnæ signum.* In Thucydide simile, pugnâ inter Syracusios & Athenienses: Καὶ τοῖς ἐρωτήμασι τοῦ ξυνθήματος πυκνοῖς χρώμενοι, σφίσι τε αὐτοῖς θόρυβον πολὺν παρεῖχον ἅμα πάντες ἐρωτῶντες, καὶ τοῖς πολεμίοις σαφὲς αὐτὸ κατέστησαν: *Crebris interrogationibus signi vtentes, sibiipsis tumultum crearunt omnes simul interrogantes, & hostibus notum id fecerunt.* Remedium huic rei non absurdum in Polyæno, qui inter stratagemata recenset quòd *Acues quidam dux Arcadum* τοῖς ἰδίοις ὁπλίταις ἔδωκε σύνθημα, κτείνειν τοὺς τὸ σύνθημα ἐρωτῶντας: *suis militibus signum dedit, interficere eos qui signum interrogassent.* Ita Arcades cùm non rogarent tacitique essent, interrogantes Lacedæmonios (noctu autem hæc gesta) interimebant. De hoc signo Cæsar capiendus, pugnâ subitariâ in Neruios: *Cæsari omnia vno tempore erant agenda. vexillum proponendum, quod erat insigne cùm ad arma concurri oporteret: signum tuba dandum, acies instruenda, milites cohortandi; signum dandum.* Tria hîc habes nostra signa: *Vexillum, Classicum, Tesseram.* de quâ postremâ, nisi verba postrema capis, superflua videantur aut inculcata. De eodem Hirtius, bello Africo: *Cæsar signo Felicitatis dato, equo admisso in hostem ire contendit.* Fuit igitur ibi signum, *Felicitas:* vt Bruto *Libertas:* & plerumque tale aliquid, breue, & ominis boni, Vegetius: *Vocalia signa dicuntur, quæ voce humanâ pronunciantur sicut in vigiliis, vel in prælio, pro signo dicitur; vt puta, Victoria, Palma, Virtus, Deus nobiscum, Triumphus Imperatoris, & alia quæcumque voluerit dare is qui in exercitu habet maximam potestatem.* Veteres magis, nomina ferè deorum dabant, quos aut patria, aut ipsi Duces colebant. Ita Cyro signum

Marginal notes: *Signum ad iter.* Lib. V. — Lib. XX. — *De Tesserâ.* — III. Hist. — Lib. VII. — *Acutum.* Lib. I. — II. Gallic. — *Cæsar illustratus.* — Lib. III. cap. V.

gnum erat, Ζεὺς σύμμαχος, ἡγεμὼν, σωτήρ: *Iupiter socius, Dux, Seruator,* vt Xenophon tradit: Cæsari *Venus genitrix*, vt Appianus: Augusto, *Apollo*, vt Valerius. Etsi alia quoque, imò & dicta & versus: quæ longum sit persequi, & sponte occurrunt. Ego verò peregi iam plenè, tu abi, cura corporis me vocat. AVD. Nónne in crastinum reuocas? LIPS. Sub lege, si illud nobis erit. Ego, in tam tenui valetudine, quid mihi pollicear? nec *multa* aut longè *iaculor*, vt poëta loquitur, tam imbecillus. AVD. O vtinam aliter sit! vtinam de meis viribus, imò & annis, tibi addam! LIPS. Amanter hæc potiùs, quàm sapienter: nec è medio spatio reuocari ad carceres velim, vtique in tam exercito cursu. Tu BREVIARIVM cape, & salue.

vii. Pæd. ii. Ciuil. i. cap. v.

BREVIARIVM LIBRI QVARTI.

IN ACIE quattuor dicta:

- ORDO & DIVISIO in GENERA
  - *Hastatos, qui per manipulos dispositi primi, cum interuallis.*
  - *Principes secundi, pariter.*
  - *Triarij tertij, pariter.*
  - *Velites sparsi in manipulos, in lateribus, in fronte.*
  - *Equites, ad latera, aut interdum in viis & à tergo.*
- SIGNORVM loactio & DVCVM.
  - *Hæc circa frontem, in quoque Genere. Vnde Antesignani & Postsignani.*
  - *Ex his Tribuni, Primopili & Imperator, circa medium, circáque Aquilas: Centuriones in fronte, ad suos quisque manipulos.*
  - *De ipsis signis & formâ, in occasione additum.*
- FORMA instructionis.
  - *Quadrata plurimùm: eaq; duplex, aut triplex.*
  - *Aliter etiam duplex aut multiplex, cum Subsidiis.*
  - *Variatur Schematismis, Cuneo, Globo, Forcipe, Turribus, Serrâ.*
- ADIVNCTA Aciei, vt
  - *Allocutio.*
  - *Classicum.*
  - *Clamor.*
  - *Signum pugnæ.*

IVSTI LIPSI
DE MILITIA ROMANA
LIBER V.

Dialogismvs I.

Ad Diſciplinam tranſitum, ac primò de ſede eius, Caſtris. Ea laudata, diuiſa, partes recenſitæ.

AVDITOR ad me ſolito maturior venit, & infit, Amœnior hic, Lipſi, dies eſt,

Diffuſumq́ nitet pacato lumine cælum:

vt ait Lucretius: víſne ambulemus? Aura prouocat, tum etiam liberior ſermo atque animus erit, in ſpatiis his camporum. Lips. Non nolo: & ſcis me, cum Cicerone olim, tueri valetudinem crebrâ iſtâ domeſticâ ambulatione: quid ni magis amem & vſurpem, cùm licet, illam ſubdiualem? Fiat. heus puer, cedo calceos & pallium. Habeo. imus? quò? Avd. Ad mœnia hæc ſi voles, verè amœna. Aquam hinc vides, illinc viridia, paullo longiùs agros & camporum ſpatia olim culta, nunc, heu, deſerta. Lips. Deſerta? imò exciſa pleraque aut deiecta. En ſtirpes, en arbores, quæ fuerunt! en domus & ædificia, quæ fuerunt! Ferum Martem, nec qui animata ſolùm vitâ deuoluit, ſed euertit quidquid ſtetit. O etiam ferini animi, qui cladibus his auctores! qui delectamini, qui gaudetis, & per malam ambitionem fouetis. Meo voto, in vos & capita veſtra expetant primæ glandes emiſſæ aut prima tela. Avd. Tu ille mitis ſic loqueris? Lips. Loquor. iſti malorum fons & cauſſa, iſti per prauam cupidinem aut metum bella nobis ſuſcitant, poſt ipſos manſura. Iterùm voueo. cadant, & his victimis Bellona placata abeat, & candida Pax ſuccedat. Avd. Pacem laudare tecum poſſumus, atque etiam amare: ſed te doctore didici, vt in aëre, ſic in terrâ, ſuas eſſe bellorum tempeſtates, & deiici iſtâ grandine atque atteri hominum aliquot ſtirpes. Nónne ferre noſtrum eſt? nónne iurare, vt ſic dicam, in communem iſtam legem?

Euripid. Μοχθεῖν ἀνάγκη. τὰς δὲ δαιμόνων τύχας
Ὅστις φέρει κάλλιστ', ἀνὴρ οὗτος σοφός:
Dolere & affligi neceſſe. at qui Deûm
Sortem optimè fert, ille vir verè ſapit.

Ariſtot.
* *Sapiëtem mediocres affectus ha-* Lips. Scio, & à me fiet. qui noui non caſus ſolùm, ſed ludibria rerum humanarum. In eo tamen maneamus, * τὸν σόφον μετριοπαθῆ μὲν εἶναι, ἀπαθῆ

ἀπαθῆ δὲ μὴ εἶναι. Avd. In istâc re maneo, in aliâ moueor & affectum vehementem habeo. Lips. Quem, aut in quâ? Avd. Desiderij vel cupidinis potiùs peraudiendi de re institutâ. Ad disciplinam ventum, quâ opus hodie maximè, & quæ non vsu solùm, sed notitiâ videtur mihi cessisse. Tu renouas? Lips. Non mearum virium. Suggerere aliquid possum ex illâ veteri, capiat ex eâ aut hauriat si quis volet. Ambulemus, fabulemur, Polybium habes? Avd. Ecce meâ præuisione puer habet. Lips. Benè est, audi. Disciplinam comprehendi in definitionis meæ verbis, Sub certa lege. Nec enim aliud ea est, quàm *Præscriptum & lex quædam militandi, & in militiâ se gerendi.* Itaque ea continet, *Modum*, *Munia*, *Opera*, *Tempus* militiæ: & quæ pleraque Polybius exsequitur, etsi nec dispositè satis, nec plenè. Sed siquid ille omittit, aut alibi aut hîc dicam. Politicis enim nostris Monitis siue Notis quædam reseruamus, antè etiam à nobis factum. Tu librum cape, & lege:

bere, nullos non haberet.

Disciplinæ definitio.

Polyb.

Τούτων δ' εὐτρεπῶν γινομένων, παραλαβόντες οἱ χιλίαρχοι τοὺς ῥωμαίους, ὁμοῦ καὶ τοὺς συμμάχους κατεστρατοπέδευσαν, ἑνὸς ὑπάρχοντος παρ' αὐτοῖς θεωρήματος ἁπλοῦ ἐπὶ τὰς παρεμβολάς, ᾧ χρῶνται πρὸς πάντα καιρὸν καὶ τόπον. διὸ καὶ δοκεῖ μοι πρέπειν τῷ καιρῷ, τὸ πειραθῆναι καθόσον οἷόν τε τῷ λόγῳ τοὺς ἀκούοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τοῦ κατὰ τὰς πορείας καὶ στρατοπεδείας καὶ παρατάξεις χειρισμοῦ τῶν δυνάμεων. τίς γὰρ οὕτως ἐστὶν ἀπεοικὼς πρὸς τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα τῶν ἔργων, ὃς οὐκ ἂν βουληθείη μικρὸν ἐπιμελέστερον ἐπιστῆσαι ἐπὶ τῶν τοιούτων, ὑπὲρ ὧν ἅπαξ ἀκούσας ἐπιστήμων ἔσται πράγματος ἑνὸς τῶν ἀξίων λόγου καὶ γνώσεως.

His ita paratis, accipiunt Tribuni Romanos vnà & Socios, & castrametantur: vnâ quidem apud eos & pariformi metatione, quâ vtũtur in omni tempore & loco. Ideoq; & visum mihi nunc decorum, conari, quantum in verbis potest, audientes inducere in notitiam modi & ordinationis, circa itinera, circa metationes, circa instructiones copiarum. Quis autem adeò abhorret abiunctúsque est à pulchris & honestis rebus, vt nolit paullò attentiùs hæc inquirere, quæ cùm semel audierit, gnarus erit vnius rei inter alias dignissimæ notitiâ, & consideratione?

Ad castra, vt vides, nos ducit: & Disciplinam ego istinc ordior, non quia sola ea pars, aut non ea alibi, sed quia hîc præcipuè. Nam Castra re ipsâ gymnasium, palæstra, sedes imò & domicilium Disciplinæ. *Munia, Opera, Exercitia, Præmia, Pœnæ* sunt in castris: & vno verbo, hîc regitur miles & formatur. Ipsa castra non sine Disciplinâ fiunt, aut constant: quæ accuratissima sanè apud Romanos. Audi hoc à me. si in togâ aut sago pars alibi aut specimen Romanæ prudentiæ: hîc reperies, imò sapientiæ, & iudicio eo verbo vtor. Non vanè aut leuiter Polybius hîc attollit, & *rem vnam omnium cognitione dignissimam* ait. Quis Polybius? quo vix alius scriptor iudicio firmior, & nemo certè vsu atque experientiâ doctior. Ergo verba cogitatè examinemus & pensiculemus.

Laudatio Rom. castrorum.

" *Castra metantur.*] Nam quamprimùm iuncti ciues & socij, non confident sine castris. Sed ea iunctio plerumque in locis hosti vicinis, aut certè extra Romanum solum. Nullam illi noctem (vide curam & prouidentiam) sine castris agebant, & semper ligneis terreisque istis mœnibus, vt in vrbe, cincti. Quando id institutum? ab antiquo, si Liuium & Dionysium interrogas, qui sub regibus & statim post eos, castra ponunt, vallo & fossâ cingunt. Pluries meminerunt. Eò mirer à Frontino hanc rem ad Pyrrhi tempora relatam, & asseri ab eius exemplo, institutam. Nam ait: *Castra antiquitus Romani passim per corpora cohortium, veluti mapalia, constituere soliti erant: Pyrrhus Epirotarum rex primus totum exercitum sub eodem vallo continere instituit. Romani deinde, victo eo in campis Arusinis, castris eius potiti & ordinatione notatâ, paullatim ad hanc vsque metationem quæ nunc est peruenerunt.* Totâ in re dubito, & controuerto. Romani, inquit, anteà *per cohortes*? atqui Manipulos fuisse docuimus, & eam olim diuisionem. Pyrrhus *primus exercitum sub eodem vallo*? nec apud Græcos quidem verum, & in Homero ipso exempla sunt quæ refellunt. Illud fortasse potuit, Pyrrhum (vt fuit diligens ordinis & instructionis) primum curiosius meliusque castra digessisse: & fortasse ad illud instar Romani. Fortasse inquio. nam cur adfirmem? video in reliquo ordine omnia composita iam antè apud Romanos: potuit & debuit ἀναλόγως etiam in castris. Si aliter: cur Polybius, qui sic libens abit & trahit in laudem suæ gentis, imitationem hanc siluit? Imò cur diuersa tota & alia apud Græcos ratio? quod ipse infrà dicet. Sed siue à se, siue ab aliis Romani: pulchra & admirabilis hæc facies ipsis etiam Græcis. Philippus Macedonum, narrante Liuio, *subiecta cernens Romana castra, admiratus esse dicitur & vniuersam speciem castrorum; & descripta suis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum interuallis: & negasse Barbarorum ea castra vlli videri posse.* Idem hoc Pyrrho Plutarchus adscribit: illi, dico, Pyrrho Epirotæ: si verè, quomodo Frontinus verè? Sed Plutarchi verba hæc: Τάξιν τε καὶ φυλακὰς καὶ κόσμον ῥωμαίων καὶ τὸ σχῆμα τῆς στρατοπεδείας ἐθαύμασε. καὶ τῶν φίλων τῷ προσαγορεύσας τὸν ἐγγυτάτω, τάξις μὲν, εἶπεν, ὦ μεγάκλεις, αὕτη τῶν βαρβάρων οὐ βάρβαρος: *Ordinem, & stationes, & dispositionem Romanorum, & figuram ipsam castrorum admiratus est:*

Vetera castra.

Frontinus tamen vult à Pyrrho.

Lib. IV. cap. I.

Non meo assensu.

Lib. XXXI.

In Pyrrho.

est: & proximum amicorum affatus, O Megacles, inquit, hic ordo barbarorum, non est barbarus. Si ipse Pyrrhus metationi huic adstupuit: non ab eo profectò exemplum.

„ *Vnâ quidem apud eos & pariformi metatione.*] Aliter quàm apud Græcos aliosque, qui pro locis & temporibus mutabant. Non sic Romani, simplex semper & eadem: excipio, quòd minor vel auctior spatio, pro numero legionum. Sed quadrata semper, sed portæ & sectiones eædem, sed tabernacula ducum & militum eodem situ. Hinc vtilissima illa notitia castrorum, & præuisa & inuenienda militibus omnia, sicut ciuibus in aliquâ vrbe. Vniusmodi igitur semper castra, si formam consideres: paullò alia, si apparatum totum & instructum. Nam moneo, duplicia Romanis castra fuisse, *Aestiua* & *Hiberna*. Illa, quæ mobilia, & æstatis siue expeditionis tempore, in vnam sæpè noctem structa. Quæ iterùm duplicia, à more mansionisque differentiâ. Si enim vna alteraque, aut omnino paucæ noctes in iis agendæ: sine alia additione *Castra* dicebant, aut *Mansiones* etiam posteriore æuo. Si diutiùs subsistendum; ab ipsâ re *Statiua*, aut *Statiuas*. In Suetonio Æstiua habes: *Obiit in castris Aestiuis, quæ ex eo Scelerata sunt appellata.* Statiua in Liuio, sub Rege Tarquinio: *In iis Statiuis, vt fit, longo magis quàm acri bello.* Cæsar: *Eodem die vterque eorum ex castris Statiuis, à flumine Apso, exercitum educunt.* Dixi & *Statiuas* appellari, voce in postremis scriptoribus reperiendâ, & intellegunt *Sedes*. Verba edicti Alexandri Imp. apud Lampridium: *Illâ die, illâ horâ, ab vrbe sum exiturus, & si dij voluerint, in primâ mansione mansurus. Deinde per ordinem mansiones, deinde Statiuæ.* Sedes dixi intellegi: & ipsâ ea vox pro castris. Vegetius: *Eruditi in sedibus milites.* Ammianus: *Militares numeri destinatas remearunt sedes.* Et pluscula exempla. At *Hiberna* sunt, quæ per hiemem & in diuturnâ mansione militibus receptaculum: ab ipso item sic tempore dicta. *Hiemalia* Vopiscus appellauit: *Tuum est illîc Hiemalia & Aestiua disponere, vbi tuis nihil deerit.* Istorum origo in Liuio, bello Veienti: *Hibernacula etiam, res noua Romano militi, ædificari cœpta.* Annæus Florus: *Tunc primùm hiematum sub pellibus, taxata stipendio hiberna.* Id fuit sub annum vrbis CCCLVIII. Etsi Liuius & Cæsar, *Pelles* remouere & seiungere ab *Hibernis* videntur. vt ille lib. XXXVIII. *Instare hiemem. aut sub pellibus milites habendos fore: aut si concedere in Hiberna vellent, differendum in æstatem bellum.* Cæsar lib. III. *Huiusmodi tempestates consecutæ sunt, vt continuatione imbrium, diutiùs sub pellibus milites contineri non possent. Itaque exercitum Cæsar in Hibernis collocauit.* Itaque, pro istorum mente, *Statiua* illa sint sub Pellibus: *Hiberna*, in opidis, aut castris, quæ tabernaculis & alio opere accuratiùs instructa. & meritò, tum contra cæli iniurias, tum quia vsui plura necessaria in diuturnâ morâ. Itaque hæc talia, partes siue membra habebant magis distincta, vt *Armamentarium, Fabricam, Valetudinarium*, & siquid reperis tale. Imò reuera instar opidorum sæpè struebantur, præsertim in finibus imperij, & vbi perpetuæ stationes & prætenturæ

Vniformia Romanis castra.

Duorum generum.

Aestiua.

Statiua.

Claud. c. I.

Lib. I.

Sedes, pro castris.

Hiberna.

In Aurel.

Lib. V.

Lib. I. cap. XII.

Membra castrorum.

contra hostem. Tale in Euphratis, Danubij, Rheni nostri ripâ: & hæc ea origo & genitura nobilium aliquot hodie opidorum. Ad hæc etiam, ea quæ *Procestria* dicebant, nisi fallor. Festus enim in eâ voce explicandâ notat: *Procestria, quà proceditur in muro. Aelius Procestria ædificia esse dixit extra portam. Artorius quæ sunt ante castra, etiam qui non habent castra, propugnacula quibus pro castris vtuntur ædificant.* Sententiæ tamen haud nimis diuersæ, si attendis. Prima est, locum spatiumque sic dici processus in muro. quid vult? ambulacra illic, à procedendo? vix opinor, & malim scribi, *quò proceditur à muro.* vt sint Procestria, quidquid ante muros est. quomodo Ælius, *ædificia extra portam*: quasi suburbia aut προάστεια. At Artorius, vult ædificia esse ante castra: & si non sint castra, illa ipsa quæ loco castrorum sunt, *propugnacula ædificiáve.* Ita enim postremam vocem scripserim, & me capis. Duplex est sententia scilicet Artorij: aut ædificia ante castra esse, aut ipsa illa quæ vice castrorum vsurpantur. Sicut *Pro castris*, duo notat, & ante ea, & pro ipsis. Sed quid iuuat hæc * ἐξακανθίζειν? tenuis fructus: magis noto, pro Artorij priore sententiâ Glossas esse, dum explicant: Procastria, οἰκήματα πρὸ τῆς παρεμβολῆς. itemque morem vulgò castrensem, quem Tacitus notat: *Subuersa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipij exstructa.* Sunt profectò hæc *Procestria*: quæ adnexa ferè Hibernis aut statiuis, vt eò reciperentur lixæ, aduenæ, & qui alij paganorum castra sequerentur. Misceri enim eos militibus, non Romanus vsus. Cæsar pro hac consuetudine, cùm Germanos equites subitò scribit ad castra aduolasse: *Nec priùs sunt visi quàm castris appropinquarent, vsque eò, vt qui sub vallo tenderent mercatores, recipiendi sui non haberent facultatem.* Manifestò dat intellegi, lixas, id est mercatores & id genus, sub castris tetendisse, non in castris; & receptum denique in ea habuisse, hoste instante.

Procestria.

Diuinatio in Festo.

Et iterùm.

* *subtiliter vellere, spinas ablegere.*

Tacito lux. IV. Hist.

Lib. VI.

„ *Circa itinera, circa metationes, circa instructiones copiarum.*] Tria polliceri videtur iam dicturus, *Agmen, Castra, Acies.* Priora duo exsecutus est, etsi ordine alio: tertium desidero, si tamen id sensit. Vox Græca sanè eò ferè ducitur: & si ita est, absoluo culpæ Polybium cuius antè reum feci, quasi neglegenter de Acie omisisset. Fortasse nunc non ipse, sed exscriptorum aut temporum culpa hæc subduxit.

DIALOG. II.

Prætorij positura, eius magnitudo, & partes.

POLYB. Ἔστι δὲ τὸ γένος αὐτῶν τῆς στρατοπεδείας τοιόνδε. τοῦ κριθέντος ἀεὶ τόπου πρὸς στρατοπεδείαν, τούτου τὸν ἐπιτηδειότατον εἰς σύνοψιν ἅμα καὶ παραγγελίαν, ἡ τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴ καταλαμ-

Est autem metatio castrorum eiusmodi. loci semper, quem castris delegerint, aptissimam & cõmodissimam partem aspectui simul & iussioni, eam sibi vindicat Prætorium.

βάλωσι. τεθείσης δὲ τῆς σημαίας, οὗ μέλλουσι πηγνύναι ταύτην, ἀπομετρεῖται πέριξ τῆς σημαίας τετράγωνος τόπος. ὥς τε πάσας τὰς πλευρὰς ἑκατὸν ἀπέχειν πόδας τῆς σημαίας, τὸ δ' ἐμβαδὸν γίνεσθαι τετράπλεθρον.	*torium. Signo autem posito, vbi id defixuri sunt, mensurâ definitur circum id signum quadratum spatium, sic vt omnia latera à signo centum pedes absint, fiatq; tota ipsa area siue pedatura iugerum quaternûm.*

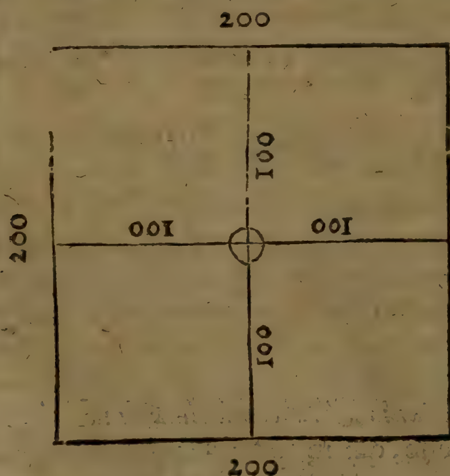
CVM laudauit Polybius castra, ponit & designat: sed Prætorium primò. Quid ni illud? honoris & decentiæ caussâ, primo Duci primus locus. Tamen Vegetius ipsa Signa militaria præmittit, atque iis locum præmetatur. *Prima,* inquit, *signa suis locis intra castra ponuntur, quia nihil est venerabilius eorum maiestate militibus. Deinde Duci Prætorium eiusq; comitibus præparatur, ac Tribunis tabernacula collocantur.* Et Polybius hîc quoque (& magis posteà) *Signi* aut *Vexilli* meminit primò positi: sed in alium sensum, nec illius militaris. Sanè Vegetij æuo dixeris Signa in vno loco circa Principia constitisse: quod & ex Taciti scriptis liceat opinari. At Polybius Signorum mentionem haud aliter facit, videturque locare in Manipulis suis quodque, aut Turmis. Ista quidem Signa, quæ ad locum notificandum; metatorum sunt, vt posteà dicam, non legionum aut manipulorum. *Signa primo locat Vegetius.* Lib. III. cap. VIII.

„ *Aptissimam & commodissimam partem, aspectui simul & iussioni.*] Nempe eam partem quæ editior, aut cui aliunde nihil obstabat: quæ aspici vndique & aspicere poterat, è quâ dari mandata & audiri. Nam ecce Allocutio, Signi ad pugnam propositio; circa Prætorium aut super ipsum facta: quæ locum volebant liberum & conspectum. Eaipsa res ad maiestatem aliquam & vim imperij faciebat, eminere loco qui dignitate eminebat. Ipsum etiam Tabernaculum non latius solùm ceteris, sed altius, & quasi in vrbe aliquâ templum. *Prætorium in edito aut conspicuo.* *Ipsum erectius.*

„ *Prætorium.*] Vna ista vox Latinis, quam duplici Polybius interpretatus est, τῆς στρατηγοῦ σκηνῆς: *tabernaculum Prætoris.* Etsi Græci quoque simpliciter στρατήγιον, quasi *Imperatorium,* aut *Prætorium,* dicunt. Corrigi Suidam ita censeo: στρατήγιον, ὁ τόπος τοῦ στρατοῦ: *Strategium, locus exercitus:* imò verò τοῦ στρατηγοῦ, vel ex iis quæ Suidas adtexit. Sed cur Latinis *Prætorium?* Festum audi: *Initio Prætores erant, qui nunc Consules, & ij bella administrabant. quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium.* Augustæa ætas videtur & hoc *Augustale* dixisse: vt quidem in Fabio lego, sed solo: *Carmen funebre, propriè Nænia; & tabernaculum ducis, Augustale.* Potest ab Augustis ita dictum esse, qui in eo tendebant: sed exemplum tamen eius verbi aut vsurpationem, mirum nusquã reperiri. Aliter autem *Strategiũ.* *Prætorium vnde dictũ.* *Augustale.* Lib. XVIII cap. II. *Sed sine exemplo.*

Alio sensu Prætorium. autem etiam Latinis vox *Prætorij:* nec pro loco solùm, sed pro conuentu & hominibus qui in eo loco. Hoc sensu *Prætorium dimittere* dicunt: quod est proinde, quasi *Curiam mittere, aut Senatum.* Liuius: *Tribunis* Lib. xxx. *edicit, vt vbi Prætorio dimisso signa concinuissent.* Idem iterùm: *Priusquam Prætorium dimitteret, denuntiauit.* Iterumque: *Fuluius dimittens Prætorium Tribunis militum imperat.* Lib. xxxvi. Quæ missio semper ad horam & statutum tempus facta, scilicet vesperè & luce abeunte, cùm Vigiliæ mox constituendæ essent, & quisque ad corpora aut munia sua curanda abiret. Ideò mandata, siqua in noctem aut primam lucem Imperator vellet, tunc dabat: ne quies turbaretur castrorum. Dictio hæc restituenda Liuio, in rebus Annibalis. vbi acer ille Imperator & in dolos intentus, sub pugnam ad Trebiam, fratri suo Magoni in tabernaculo infit: Lib. xxi. *Delige centenos viros ex omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigiliâ primâ venias: nunc corpora curare tempus est. Ita præconium missum.* Sic scribunt vsque adhuc, & explicant Præcones circummissos, qui edicerent corpora curare. *Correctus Liuius.* Ego verò non admitto in Romanâ aut Punicâ militiâ *Præcones:* etsi Græcos habuisse probè scio: magisque accedo veteribus libris, in quibus constanter repperi, *Prætorium missum:* & quis non probet? *Principia mittere.* Simile est alterum illud è militiâ, *Mittere principia.* In Frontino leges: Lib. iv. cap. i. *Perstare in principiis, donec ea mitterentur, præcepit.* Quod ille de militibus dixit ignominiâ notatis, & oculis omnium in fœdo habitu ibi expositis. Tentanda non est aut immutanda ea scriptio (conati quidam:) firmaturque iterùm à Frontino: Lib. ii. cap. v. *Tempus elegit quo missa principia quietem omnibus castrensibus dabant.* *Quo sensu dictum.* Quid igitur hoc est? pænè idem quod alterum prius: & dicuntur mitti aut dimitti Principia, cùm Tribuni non vltrà ibi præsident, ius aut mandata dispertiunt, sed sub noctem ad Prætorium eunt, mox ad se ituri. Id verò est *mittere principia,* & conuentum militum soluere, qui ibi frequentes. Cùm de Vigiliis agemus, capies hoc magis.

„ *Vt omnia latera à signo centum pedes absint.*] Signum hoc fuit vexillum album, vt infrà dicam. Ab eo remouet quaquauersus latera pedes centenos. *Area Prætorij.* Est igitur quadratum hoc iustum, cuius latera singula *pedũ ducentenûm.* Nam vide in figurâ.

Grandis igitur & capax hæc metatio, ac par (vt mox videbis) illi quattuor manipulorum, siue hominum *quadringentorum octoginta.* *Cur tam ampla.* Ergóne opus tantâ? opus. Primùm, quia ipse Prætor, pro se, laxiùs paullo agere & tendere debuit, quàm caput aliquod è vulgo. Dein-

Deinde, quia ministri aut comites illi plures, quos iuxta se habebat. Inter ministros, lictores erant primò, & peculiares deinde serui ad varios eius vsus. Inter comites, honestiores multi, qui amicitiæ caussâ aut militiæ, sponte eum secuti. Hi è *contubernio Prætoris*, aut *Contubernales* eius dicebantur, quoniam eâdem istâ pedaturâ tendebant. Imò Senatorum filij, & tale nobiliorum genus, comitari ita magistratus solebant. Atque ipse Iulius Cæsar, cùm suâ quadam caussâ peregrinari nobiles nollet, tamen hoc vtiliter à maioribus institutum non abrogauit, & cùm exceptione edixit: *Neu quis Senatoris filius, nisi contubernalis aut comes magistratus, peregrè proficisceretur.* Ita Suetonius in eius rebus. Et sanè vtilitas hîc clara, quòd iuuentus castè modesteque agebat, sub oculis & in latere ducis: quòd sermonibus sæpè militaribus, & interdum consiliis, intererat: denique *duces agere*, vt Plinius admonet, *parendo discebat*. Sed & laxitate Prætori opus, ad mulos & iumenta quæ plura habebat, itemque ad supellectilem & vasa. Pecunia è publico ad *Mulos & tabernacula* dabatur: & altera ad *Vasa*, *Vasarium* appellata. In his quidem, adeò non vsum, sed delicias & luxum quidam spectabant, vt de Cæsare scripserit Suetonius: *In expeditionibus tessellata & sectilia pauimenta circumtulisse.* scilicet quibus Prætorij sui solum parte aliquâ tegeret, & sterneret, in breuem vsum. Nec de Prætorio plus hauseris è Polybio: de meo aliquid addam? quoniam toto capite adnuis, fiat. Forma eius superior fuisse videtur rotunda, ex Varrone: *In cauædio si locus nullus relictus, sub diuo qui esset, testudo dicebatur, à testudinis similitudine: vt est in Prætorio in castris.* Significat testudineâ formâ id fuisse, curuatum in cameram rotundiorem. Hac caussâ fortasse Iosephus cum templo componit: τὸ στρατήγιον, inquit, ναῷ παραπλήσιον: *Prætorium templo simile*, quòd templa pleraque talia: aut etiam, quòd eminebat in mediis castris, vt in vrbe aliquâ templum. An & quia religio ibi, & pars sacrorum? certè *Augurale* fuit, vbi sacrificare & auspicari Imperator solet. Tacitus de Germanico: *Nocte cœptâ egressus Augurali, per occulta & vigilibus ignara.* Meminit iterùm: *Structam ante Augurale aram subditâ face accendi.* Ita enim legerim magis, quàm vt vulgatur: *Structa ante Auguralem aram.* Quasi Ara aliqua cognomento *Auguralis* fuerit: quod non probo, nec etiam ante aram aliquid strui mos, sed in ipsâ, aut super ipsam. Itaque crediderim ante ipsum Augurale aram hanc fuisse, in quâ sollenniter libamenta aliqua illata & cremata, cottidianæ religionis ergô. An non Dionysius hanc intellegit, cùm inter prodigia scribit: Τοῦ ἑτέρου τῶν ὑπάτων Γαΐου Μαλλίου κεραυνὸς εἰς τὸ στρατήγιον ἐμπεσὼν, τήν τε σκηνὴν διέσπασε, καὶ τὴν ἑστίαν ἀνέτρεψε: *In alterius Consulum, C. Manlij Prætorium fulmen incidens, & tabernaculum disiecit, & focum siue Aram euertit.* Nisi si de Larum magis foco intellegit: quod in medio pono. At ipsum nostrum hoc est, quod *Auguratorium* Iulio Hygino dicitur (vir ille de Castris scripsit, & vidi in codice veteri ac libaui) *Auguratorium*, inquam, ipsi: qui & situm docet: *Auguratorium parte dextrâ Prætorij, Tribunal læuâ, vt accepto au-*

Ministri & apparitio Prætoris.

Comites & Contubernales.

Cap. XLII.

Muli & vasa multa.

Iuliana delicia.

Cap. XLVI.

Forma Prætorij.

IIII. de L.L.

Lib. III. Excid.

Cũ templo cõparatur.

Augurale in eo.

II. Annal.

XV. Annal.

In Tacito nostra lectio.

Ara ad Augurale.

Lib. IX.

Vbi id situm.

gurio insuper ascendat. Ecce duo membra Prætorij, Augurale & Tribunal, & vtrique suum locum. Quod autem *dextrâ* ait, aut *sinistrâ*: puto capiendum pro intrantium ratione, & aspectu venientium à Decumanâ. Sed & Stabula, Culinâ, & eiusmodi partes seorsim in Prętorio fuisse, tu tibi subieceris me silente, nec longè à Prætorio *Armamentariũ*, cùm id fuit.

„ *Tota ipsa area siue pedatura iugerum quaternûm.*] In Græco *Plethra quaterna* sunt: nos fecimus *iugera*, etsi plurium opinione Iugerum est paulò maius. Possis veriùs firmiusque, *Versus*. Varro: *Versum dicunt centum pedes quoquouersus quadratum.* Quod ipsum dimensum quater est in areâ Polybianâ. Sed Varro addit, *in Campaniâ* vulgò sic appellare & metiri: contrà Hyginus *in Dalmatiâ. Iugerum*, inquit, *in Dalmatiâ Versus appellant, in Prouinciâ Narbonensi alij Libram, alij Paralleuam.* Sed in verbis quid insistam, cùm rei adfatim? AVD. Etiamnum insistes, & te rogo. LIPS. Quid illud? AVD. *Pedaturam* hîc quam appellas, ea firmat mihi pedem. Libera & expedi. LIPS. In facili est: quia tamen voce eâ sæpè & necessariò vtar, audi. Quod Græcis ποδισμὸς, id Latinis *Pedatura*: etsi *Podismi* ipsâ Græcanicâ voce crebrò in hac tali re Vegetius vsus. Podismus autem, dimẽsio, aut & dimensum ipsum per pedes: sicut σαδιασμὸς, per stadia. Ad verbum est, *Pedatura*. Glossæ illæ fidæ: ποδισμὸς, *pedatura*. Vegetius: *Singulæ centuriæ accipiunt pedaturas.* Cassiodorus: *Pedaturas murorum omnes subeatis.* Hyginus in istâ re castrorum: *Si strictior fuerit pedatura.* Et accipiunt, vt vides, non pro ipsâ mensurâ tantùm, sed pro spatio areaque quam sic dimensi. Nescio an Frontinus magis nouè hoc ipsum non *pedem* dixerit: *Pomiferam arborem*, inquit, *quam in pede castrorum fuerat amplexa metatio.* Interpreter equidem, pedaturâ & areâ: nisi quis extremum & finem castrorum malit. Sed pro priore tamen sensu sciat & Senecam esse: *Exiguæ sæpè areæ in multos vsus describentis arte patuerunt, & pedem quamuis angustum dispositio fecit habitabilem.*

Versus, quid.
1. de R R. cap. x.
Pedatura.
Podismus.
Lib. III. cap. VIII.
v. Var. IX.
Pes pro eodem.
Lib. IV. cap. III.
De Tranq. cap. x.

DIALOG. III.

Tribunorum metatura, Quæstoris, Euocatorum, Ablectorum, Extraordinariorum.

IAM perge sodes, & lege.

POLYB. Τούτου δὲ τοῦ σχήματος ἀεὶ παρὰ μίαν ἐπιφάνειαν καὶ πλευρὰν, ἥτις ἂν ἐπιτηδειοτάτη φανῇ πρός τε τὰς ὑδρείας καὶ προνομὰς παραβάλλεται τὰ ῥωμαϊκὰ στρατόπεδα τὸν τρόπον τοῦτον. ἐξ ὑπαρχόντων χιλιάρχων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ

Ad huius figuræ semper vnum adspectũ & latus, quod optimum videatur aquationi & pabulationi locantur Romanæ legiones hunc in modum. Cùm sex Tribuni sint in legione, vt

κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, δυεῖν δὲ στρατοπέδων ὄντων τῶν ῥωμαϊκῶν ἀεὶ μεθ' ἑκατέρου τῶν ὑπάτων φανερὸν ὅτι δώδεκα χιλιάρχους ἀνάγκη συστρατεύειν ἑκατέρῳ τῶν ὑπάτων. τιθέασι δὴ τὰς τούτων σκηνὰς ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν ἁπάσας, ἥ τις ἐστὶν παράλληλος τῇ τοῦ τετραγώνου προεκλεχθείσῃ πλευρᾷ. πεντήκοντα δ' ἀπέχει πόδας ἀπ' αὐτῆς, ἵπποις ἅμα δ' ὑποζυγίοις καὶ τῇ λοιπῇ τῶν χιλιάρχων ἀποσκευῇ τόπος. αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ προειρημένου σχήματος εἰς τοὔμπαλιν ἀπεστραμμέναι, πήγνυνται πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, ἥ τις ἔσω καὶ καλείσθω δὲ καθάπαξ ἡμῖν ἀεὶ τοῦ παντὸς σχήματος κατὰ πρόσωπον. ἀφεστᾶσι δ' ἀλλήλων μὲν ἴσον αἱ τῶν χιλιάρχων σκηναί. τοσοῦτον δὲ τόπον, ὥστε παρ' ὅλον τὸ πλάτος ἀεὶ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων παρήκειν.

vt diximus, & duæ sint vtique legiones ipsius Cõsulis; liquet duodecim Tribunos alteri Consulum in militiâ adesse. Collocant horũ tabernacula ad vnam rectam lineam omnia, quæ parallela sit & pari distans lateri Quadrati in hâc rem capto. Distet autẽ ab eo quinquaginta pedes: equis scilicet, & iumentis, & reliquis Tribunorum impedimentis locandis. Tabernacula autem prædicta Figuræ auersa ponuntur, vt extrorsum spectent. quod sit, & appelletur semel à nobis, totius figuræ castrensis frons & facies. Distant inter se Tribunorum tentoria æqualiter, & eò producuntur, vt omne spatium attingant Romanarum Legionum.

Statuto Prætorio & sede Consulis, proximum est locare ab eo proximos. ij sunt Tribuni. Ponit: & indicat quâ parte semper. Ait:

„ *Ad huius figuræ semper vnum aspectum & latus.*] Seriò hoc monet & præmittit, numquam variatum in hac positurâ. Semper ad vnum latus, idemque huius Quadrati, Tribuni collocati; & infra eos, legiones. Quod autem latus? id, inquit, quod aquando aptissimum sit & pabulando. Igitur aptabant ita castra, vt Prætoria ferè porta hostem spectaret, Decumana auersissima ab illo. Et per hanc plurimùm aquabantur & pabulabantur: ergo & facies castrorum tota versa in illam. *Prætorij adspectus Decumanam versus.*

„ *Quinquaginta verò pedes ab eo distat.*] Rimanti aut inquirenti om-

nia hîc ſatis clara. Linea iſta, inquit, parallela diſtat à lineâ Quadrati quinquaginta pedes. Quo fine hoc ſpatium? vt tabernacula illic Tribunorum poſſint ſtatui: atque eaipſa laxiora, calonibus, equis, mulis. Quis neſcit honeſtiùs paullò comitatos inſtructoſque fuiſſe hos militum duces, & ſæpè Senatores?

Frons caſtrorum, duplici conſideratione. „ *Totius figuræ caſtrenſis frons & facies.*] Id eâ cauſsâ, quòd omnia illuc ſpectent & intendant. Hac igitur conſideratione Prætoria porta, & quæ iuxta eam, tergum & poſteriora caſtrorum ſunt: Decumana & introrſum alia, facies & pectus. Diuerſa inſpectio eſt, cùm Tacitus *auerſa caſtrorum*, Decumanam appellat: & Liuius, *abs tergo caſtrorum* eam ponit: quod fit intuitu & relatione ad hoſtem. Nam hæc ferè ſemper illi auerſa, atque ita frons cenſetur pars ei proxima & oppoſita.

„ *Diſtant inter ſe Tribunorum tentoria æqualiter.*] Nota non continua igitur fuiſſe, nec connexa. Cur autem ſeparata? credo ad vſum militarem, & vt commeatus ac tranſitus vndique ad Forum vtrumque eſſet, per minutas illas vias & ſpatia interiecta. Sed & dignitas locationis maior, ſic diuiſæ & abiunctæ. Quanta autem illa interualla? in Tabulâ videbis. Nunc, ſi placet, lege non quæ ſequuntur, ſed paullò inferiùs, quæ huc ſpectant. Etſi enim Polybius ipſe Principia & legiones hîc adtexit: tamen ordini meo & intellectui tuo aptius, totam *Superiorem* partem ſimul deſcribi, & tum ad *Imam* iri. Ergo iſta nunc lege:

POLYB. Ὁ δ' ὑπὸ τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνὰς ὄπισθεν τόπος ὑποπεπτωκὼς, ἐξ ἑκατέρου δὲ τοῦ μέρους τῆς τοῦ στρατηγοῦ περιστάσεως παρακείμενος, ὁ μὲν εἰς ἀγορὰν γίνεται τόπος, ὁ δὲ ἕτερος τῷ τε ταμία, καὶ ταῖς ἅμα τούτῳ χορηγίαις. ἀπὸ δὲ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τελευταίας τῶν χιλιάρχων σκηνῆς, κατόπιν οἷον ἐπικάμπιον ἔχοντες τάξιν πρὸς τὰς σκηνὰς, οἱ τῶν ἐπιλέκτων ἱππέων ἀπόλεκτοι, καί τινες τῶν ἐθελοντηδὸν στρατευομένων τῇ τῶν ὑπάτων χάριτι. πάντες οὗτοι στρατοπεδεύουσι

At qui ponè Tribunorum tentoria locus iacet, & ex vtraque parte Prætorio adiacet, eius vna pars Foro deſtinatur, altera Quæſtori eiúſque apparatibus. Ab vtroque verò extremo Tribunorum tabernaculo, retrò quaſi inflexam metationem habent Extraordinariorum equitum Ablecti, & quidam ex iis qui vltrò ac ſponte in gratiam Conſulum militant. Hi omnes locantur &

παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ χάρακος ἐπιφανείας· βλέποντες οἱ μὲν ἐπὶ τὰς τοῦ ταμείου παρασκευάς, οἱ δ' ἑκατέρου μέρους εἰς τὴν ἀγοράν. ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνει τούτοις, μὴ μόνον στρατοπεδεύειν συνεγγὺς τῶν ὑπάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς πορείας, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας χρείας περὶ τὸν ὕπατον, καὶ τὸν ταμίαν ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τὴν ὅλην διατριβήν. ἀντίκειται δὲ τούτοις ἐπὶ τὸν χάρακα βλέποντες οἱ τὴν παραπλήσιον χρείαν παρεχόμενοι πεζοὶ τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν. ἑξῆς δὲ τούτοις δίοδος ἀπολείπεται πλάτος ποδῶν ἑκατὸν, παράλληλος μὲν ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς. ἐπιθάτερα δὲ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τοῦ στρατηγίου, καὶ τοῦ ταμιείου παρατείνουσα, παρὰ πάντα τὰ προειρημένα μέρη τοῦ χάρακος. παρὰ δὲ τὴν ἀνωτέρω πλευρὰν ταύτης, οἱ τῶν συμμάχων ἱππεῖς ἐπίλεκτοι στρατοπεδεύουσι, βλέποντες ἐπί τε τὴν ἀγορὰν ἅμα καὶ τὸ στρατήγιον, καὶ τὸ ταμιεῖον. κατὰ μέσον δὲ τὴν τούτων τῶν ἱππέων παρεμβολὴν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ στρατηγίου περίστασιν, δίοδος ἀπολείπεται πεντήκοντα ποδῶν, φέρουσα μὲν ἐπὶ τὴν ὄπισθεν πλευρὰν τοῦ στρα-

& spectant transuersa latera, alij Quæstorium intuentes, alij Forum. Plerumque autem euenit, istos nō modo metari circa Consules, sed & in agmine & via facienda, aliisque administrationibus, curare atque agere apud Consulem & Quæstorem. Opponuntur istis in vallum spectantes, consimilem prædictis vsum præbentes pedites. Supra deinde vtrosque via relinquitur lata pedes centum, parallela Tribunorum tentoriis, ad vtrumque autem Fori latus & Prætorij & Quæstorij pertingens & ad omnes dicti valli partes. Ad superum huius viæ latus sociorum equites Extraordinarij metantur, Forum versus aspicientes, & Prætorium, & Quæstorium. Circa mediam horum metaturam, & è regione ipsius Prætorij, via relinquitur quinquaginta pedum, quæ fert ad postica castro-

τοπεδείας, τῇ δὲ τάξει πρὸς ὀρθὰς κειμένην τῇ προειρημένῃ πλατείᾳ. τοῖς δ' ἱππεῦσι τούτοις ἀντίτυποι τίθενται πάλιν οἱ τῶν συμμάχων ἐπίλεκτοι πεζοὶ βλέποντες πρὸς τὸν χάρακα, καὶ τὴν ὄπισθεν ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης στρατοπεδείας. τὸ δ' ἀπολειπόμενον ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τούτων κένωμα παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων πλευρὰς δίδοται τοῖς ἀλλοφύλοις, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ καιροῦ προσγινομένοις συμμάχοις.

rum, ordine autem & situ rectangula est prædictæ viæ latæ. His demum equitibus auersi locantur sociorũ Extraordinarij pedites, aspicientes vallum & tergum castrorũ. Quod autem superat vacuum ex vtraque harum partium ad latera transuersa, id datur extraneis & siquis subitò & ex tempore socius aduenerit.

Tribunos cùm locauimus, videamus ecquis alius è dignioribus in isto tractu? Ita, inquit, etiam Quæstor. Vbi? designat:

,, *Qui ponè Tribunorum tentoria locus iacet.*] Ille, qui ab vtraque parte Prætorij, vtrisque Tribunorum tentoriis respondet. Atque is duplici vsui. Nam

,, *Eius vna pars Foro destinatur.*] Quod & rebus vænalibus, opinor, seruiit, & conuentibus, & Legationibus etiam audiendis. In Suidâ reperio fragmentum: Ὀλίγον ἐξωτέρω τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς, χωρίον τι ὥσπερ ἀγορὰ ἀπεδέδεικτο, ὃ δὴ γνῶμα προσηγορεύετο. ἐκεῖσε δὲ αἱ πρεσβεῖαι καὶ αἱ ἀγγελίαι καὶ *ὅλα ἐγίνοντο: *Paullum vltra tabernaculum Prætorium, locus ostensus fuit velut Forum, qui Gnoma appellabatur. Illîc autem legationes & nuntij, & alia administrabantur.* Sed nescio tamen an non de loco & Foro Quæstorio hoc accipi verius sit, quoniam ad eum veniebant & deducebantur primò legati. Ita sanè in Hygino scriptum: *In Quæstorio maximè legati hostium & obsides, & siqua præda facta fuerit in quæstione ponitur.* Quòd autem Suidas ait *Gnomam* appellari, mihi inauditum est: doceat qui nouit.

*Lego ἄλλα.

,, *Altera Quæstori, eiusq; apparatibus.*] Vtrumque hoc spatium grande fuit, & in omni latere circiter *pedum trecentorum.* Vnum igitur, atque id dextrum (respectu Prætoris in castra versi) Foro seruiit: alterum, de quo nunc, Quæstori. Sed itáne Polybi ponis? palàm, & mox reponis. At nobis tamen dubitatio aut remora, ex Liuianis aliquot locis, qui in te pugnant. Narrat alibi, Samnites in castra Romana improuisos irrupisse: *& ab tergo,* inquit, *castrorum, portâ Decumanâ, impetus factus, itaq; captum Quæstorium, Quæstorq; ibi L. Opimius Pansa occisus.* Quid clarius, quàm haud longè à Decumanâ Quæstorium fuisse? Sed & *Quæstoriam*

Quæstoriũ vbi.

Liuius dissentire videtur.

Lib. x.

storiam portam idem nominat, & ponit à Prætoriâ longè. vt cùm de L. Æmilio, qui suos instruit in castris aduersus Ligures. Is *M. Valerium erumpere extraordinariâ portâ iussit: ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit: tertia legio aduersus sinistram principalem, Q. Fuluius Flaccus cum dexterâ alâ ad Quæstoriam portam positus.* Pressius hæc considera. Ad quattuor portas exercitum instruxit, & orsus ab *Extraordinariâ* (ea est *Prætoria*) ad vtramque *Principalem*, & tum *Quæstoriam* descendit. Quæ hæc esse potest, nisi *Decumana* ipsa? sic dicta scilicet, quia Quæstorio vicina. Indicat iterùm Liuius, cùm Galli Boij Sempronium in castris aggrediuntur. ac dum ille, inquit, suos disponit & *duabus Principalibus portis signa efferre iubet: alius tumultus ab aduersâ parte castrorum est exortus. In portam Quæstoriam irruperant Galli.* Et mox addit: *tria prœlia circa castra locis distantibus fuisse.* Ecce duas *principales* portas abiungit à *Quæstoriâ*, & hanc ait in *aduersâ* (siue magis placet *auersâ*, aut *diuersâ*) *parte* fuisse: item, prœlia illa *distantibus locis facta.* Atquin profectò si Quæstorium, vbi Polybius ponit; nihil clarius, quàm ad alteram Principalem id fuisse. Hæc talia sunt mi Auditor, vt ego quidem sine calumniâ nihil iis obtendam. Descendo illuc, vt olim & veteri æuo Quæstorium fuerit è regione Decumanæ, viâ mediâ *Quintanâ.* Rationem ille situs habuit. Quòd in vtraque castrorum parte voluerunt imperium aliquod & magistratum esse. Si ita est, tum & viam illam latiorem fecerim, & centum haud minus pedum. Argumentum aliquod pro hac re, quòd etiam posteà (Quæstorio iam translato) forum illud Quæstoris *Quintana* appellata: quid nisi prisco nomine, vt solet, retento? Nam quod Isidorus ait: *Quintana, pars plateæ quinta est, quâ carpentum progredi potest:* aut nec verum est, aut nihil ad nostram facit. De quâ Festus: *Quintana appellabatur in castris post Prætorium, vbi rerum vtensilium forum fuit.* Etsi in eo legitur: *Quintana appellabatur porta in castris.* Sed portæ profectò vox delenda (palàm enim falsa) aut in *partem* commutanda est. Vnde enim in portâ forum? Sed etiam alibi sic appellabant, exemplo castrensi. Suetonius de Nerone: *Quintanâ domi constitutâ, vbi partæ prædæ & ad licitationem diuidendæ pretium assumeretur.* Hæc olim dico sic fuisse: ante Polybij tamen æuum mutasse, & visum transferri Quæstorium in Prætorij latus, vt vicinius esset. Nescio an non huc Hygini nota faciat: *Quæstorium,* inquit, *dicitur quòd aliquando ibi Quæstores pedaturam acceperint, quod est supra Prætorium in rigore portæ, quæ à cohortibus decimis ibi tendentibus Decimana est appellata.* Videtur agnoscere veterem illum situm, & retentam etiam appellationem: etsi aliter ostendit nunc esse. *Aliquando,* inquit, *ibi acceperunt pedaturam:* nempe priscis temporibus. An magis est intellegi, quòd iam æuo Principum Quæstores non ampliùs in militiam irent: atque ita nomen loci sine re esset? Sed tamen situs quem tangit, non est profectò iste Polybij & nouus: sed planè vetus ille, è regione Decumanæ. Nisi quis alius in verbis iis sensus, quem scrutari magis penficulatè haud possum: quoniam

Quæstoria porta. Lib. XL.

Lib. XXXIV

Conciliatio, tentata.

Quintana

Cap. XXVI.

niam scriptus ille codex non vltrà mihi ad manum, & paucula sunt excerpta. Siquis habet, & tanti est, videto, imò edito & videndum etiam aliis præbeto. Qualiacumque illa vetera, præ istis certè nouitiis ponenda, quæ sic affatim Typographia, atque etiam * ἀκρίτως sæpè, nobis protrudit. Vis dicam tibi verum verbum? Ars ea quæ instaurandis litteris fuit, eapsa perdendis profligandisque erit, vt facilitatem hanc video imperitum quidquid aut ineptum diuulgandi. Sed ad meum Quæstorium. censeo igitur variasse, quod ad locum: & occurrit Liuij testimonium, è quo colligas, satis longulè ante Polybij ætatem pro eius situ fuisse. Ita enim libro XLI: *Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerant, ad Quæstorium, forum Quintanamq; hostes peruenerunt.* Apparet ad Prætorium & Forum adsitum tunc fuisse, vt verba hæc præferunt. Sed quid tam curiosè hæc persequor? & an non in ventum brachia iacto, aut cum Aristotele, * τὰ πετόμενα διώκω? vereor: de modo Quæstorij magis addo: etsi nec id liquidò possum. Polybius siluit: credam dimidiatum ad Prætorij fuisse, id est *ducentos pedes* in longum, *centenos* in latum. Amplitudo quidem opus fuit, ad commeatus, vestes, pecuniam, prædam, aliaque reponenda. Sed in verborum textu pergamus.

*sine iudicio.

*Volantia sector.

,, *Ab vtroque extremo Tribunorum tabernaculo.*] Impleuit de præcipuis imperiis, transit ad milites qui vsui aut tutelæ eorum adiuncti. Nam Supera ista castrorum pars nihil habet præter duces, & eorum comites, aut administros. Valdè hoc notandum. atque omne corpus legionum & sociorum infrà metationem habuit: eaque caussâ ibi denique *Principiorum* nomen, & quasi hæc Supera, esset extrà castra. Sed iam ad verba. AVD. Imò ad mea rogata. Nam dicebas, *implesse eum de imperiis:* itáne? Vbi ergo *Legati*, quos nusquam video locatos? LIPS. Bene hoc iniicis, dabo. Polybius quidem etsi Legatos in castris statim agnoscit, & excubias iis assignat; tamen omisit & oblitus est Pedaturam. Quam aptè videor iis dare ad latus alterum Prætorij, & vbi Forum. Ita parte vnâ Quæstor sit, parte alterâ ipsi. Omnino ratio vult haud longè Prætorem eos tetendisse; quia & dignitate proximi, & ad eum sermonis consiliiq; caussâ sæpè aduocati. Quid si plures iam Legati, & tot quot legiones, vt inferiore æuo factum? Credo, cùm tunc Quæstor non ita vulgò comitaretur, eos vtrimque ad latus Prætorij fuisse, & sic medium habuisse suum Ducem. Iosephus hæc talia vult: Μέσας δὲ τὰς τῶν ἡγεμόνων σκηνὰς τίθενται, μεσαίτατον δὲ τούτων τὸ στρατήγιον: *Media tabernacula ducum suorum ponunt, maximè autem medium, & inter ista, Prætorium.* Quod veteri nouoque more verum est, & semper in medio Tribunorum, aliorumque Ducum, Prætoris locus. Profectò vt in ipsâ acie, Prætor siue Consul (confundimus ista, vt scis) post Hastatos & Principes, ante Triarios stabat, mediâ ferè acie; & ad latera Tribuni: ita hîc, nisi quòd pro Triariis, Ablecti & Extraordinarij, & Euocati substituti. Quia igitur medium ita Prætorium, in Ammiano scriptum: *Alemannos adusque Primanorum legionem locatam in medio peruenisse; quæ confirmatio*

Supera pars tota Ducum.

Legatorum metatio.

Lib. III. Excid.

Dux summus medius Ducũ.

Lib. XVI.

tio Castra Prætoria dictitatur. Nempe à similitudine istâ positurae in castris. Sed ohe, iam ad verba. *Castra Prætoria.*

,, *Ab vtroque extremo Tribunorum tabernaculo.*] Intellegit extremum, versus portas Principales, & vbi desinunt legiones, socij excipiunt. Nec tamen ita accipio, quasi ab ipso tabernaculo metatio ista rigidè cœperit: imò interuallum decorè medium aliquod fuerit, separandis Tribunis à Præfectis, vt mox dicam.

,, *Quasi inflexam metationem habent.*] Non incuruam aut lunatam, sed quæ in cubitum aut anconem. Figura castrensis, quam dabo, hæc & alia aperiet.

,, *Extraordinariorum equitum Ablecti, & quidam ex iis qui vltrò ac sponte militant.*] Duo genera hîc collocat, *Ablectos* equites & *Euocatos.* Vbi? & quo ordine? Vtrosque Forum aut Quæstorium intuentes: quod ex Tabulâ quoque clarum erit: sed suprà, nisi fallor, Ablectos, infrà Euocatos. Istos enim digniores habeo, & ideò iuxta Præfectos Tribunósque statim eos loco. De modo pedaturæ, nihil ipse dicit: & in Euocatis incertus fuit: nec in Ablectis quidem nimis certus.* Suprà disputaui de eâ re, sed ratiunculas nondum dispunxi: nec scio an vna in totum cohors, an duæ, id est è quoque cornu vna fuerit in hoc genus. Sed obserua etiam, quòd ait *quosdam* ex Euocatis. non enim semper *omnes*: & numerus si grandior, extra exiguam hanc areolam iis locus, quem posteà dicet. Nam tibi lectione & mente hæc coniungenda sunt, aut mihi superuacuè multa iteranda, quod fugio, fugi, fugiam. *Dial. VII. lib. IV.* *Incertum quot Ablecti.*

,, *Euenit istos non modò metari circa Consulem, sed & in agmine & viâ aliisq; administrationibus curare atque agere apud Consulem & Quæstorem.*] Clarè hîc habes munia & vsum Ablectorum & Euocatorum, tam equitum quàm peditum: qui fuit, à custodiâ & velut satellitio Consulis esse. Plurimùm ij iuxta eum, in castris, in agmine, puto & in acie ipsâ.

,, *Via relinquitur lata pedes centum.*] Pari igitur magnitudine, quâ via principiorum. Cur tanta? vt foro latitudo sua maior & Quæstorij areæ esset, ad res venales, ad prædam, ad circulos etiam & sermones. Quid si & illa caussa, vt in necessitate commodè in isto vacuo copiæ instrui & educi in hostem possent? puta, cùm eruptione pugnandum, aut tempore tali. Hæc est quam *Quintanam*, vt opinor, Hyginus appellat: *Lateribus Quæstorij tendere debet ad viam Quintanam centuria Statorum, vt posticum Prætorij tueantur.* Cùm enim de *Postico Prætorij* exprimat, non est intellegere aliam illam & inferiorem Quintanam. A quâ tamen & hanc ego censeo dictam, & quia Quæstor olim in verâ Quintanâ (à quintis cohortibus ibi tendentibus dicta) nunc eo translato, hæc quoque proxima via, & quæ vsui vænalium, vt prior illa, seruiebat, vênit in idem nomen. Pars superior explicata est, quâ fini quidem opus. Nam verba Polybij singula rimari, non est otium aut pretium: & quamuis obscura quędam aspicienti videantur, inspicienti minimè. & siquid erit, in lucem dabit Tabula subiicienda. *Quintana duplex.*

DIALOG. IV.

Inferior castrorum pars explicata, & deinde cum Declaratione & Podismis suis proposita.

AD Inferiorem partem eamus, & tu (quod ille de viro magno olim) *Cedò magistrum.* Polybij inquam hæc lege.

POLYB. Ἀπομετρηθέντων δὲ πάλιν ἑκατὸν ποδῶν εἰς τὸ πρόσθεν κατὰ πάσας τὰς σκηνάς, λοιπὸν ἀπὸ τῆς τὸ πλάτος ὁριζούσης εὐθείας, ἥτις γίνεται παράλληλος ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἀπὸ ταύταις ἄρχονται ποιεῖσθαι τὰς τῶν στρατοπέδων παρεμβολάς, χειρίζοντες τὸν τρόπον τοῦτον. διχοτομήσαντες τὴν προειρημένην εὐθεῖαν, ἀπὸ τούτου τοῦ σημείου πρὸς ὀρθὰς τῇ γραμμῇ, τοὺς ἱππεῖς ἀντίοις ἑαυτοῖς ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβάλλουσι, πεντήκοντα διέχοντας πόδας ἀλλήλων, μέσην ποιοῦντες τὴν τομὴν τοῦ διαστήματος. ἔστι δ' ἥ τε τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν σκηνοποιΐα, παραπλήσιος. γίνεται γὰρ τὸ ὅλον σχῆμα καὶ τῆς σημαίας καὶ τῶν οὐλαμῶν τετράγωνον. τοῦτο δὲ βλέπει μὲν εἰς τὰς διόδους, ἔχει δὲ τὸ μὲν μῆκος ὡρισμένον,

Iterùm cùm dimensi fuerint centum pedes antrorsus legiones versus, tum à lineâ rectâ spatium hoc finiente (quæ linea respondeat & parallela sit Tribunorum tentoriis) à lineâ illâ, dico, ordiuntur facere castra & domicilia legionum, hoc modo administrantes. Cùm diuiserunt prædictam lineam rectam in duas partes, ab hac sectione & signo rectis ad lineam angulis equites vtriusque legionis aduersos inter se locant, quinquaginta pedum interuallo: sic vt mediam faciant sectionem ipsam eius interualli. Est autem metatio tentoriorum tam equitum quàm peditum similis. Fit enim vniuersa figura & Manipuli & Turmæ quadrata. Aspicit verò in vias siue exitus, & habet longitudinem definitam & cer-

τὸ παρὰ τὴν δίοδον. ἔστι γὰρ ἑκατὸν ποδῶν. ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὸ βάθος ἴσον πειρῶνται ποιεῖν, πλὴν τῶν συμμάχων. ὅταν δὲ τοῖς μείζοσι στρατοπέδοις χρῶνται τὸ κατὰ λόγον καὶ τῷ μήκει καὶ τῷ βάθει προστιθέασι. γινομένης δὲ τῆς τῶν ἱππέων παρεμβολῆς κατὰ μέσας τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς, οἱονεὶ ῥύμης τινὸς ἐπικαρσίου πρὸς τὴν ἄρτι ῥηθεῖσαν εὐθεῖαν, καὶ τὸν πρὸ τῶν χιλιάρχων τόπον. τῷ γὰρ ὄντι ῥύμαις παραπλήσιον ἀποτελεῖται τὸ τῶν διόδων σχῆμα, πασῶν, ὡς ἂν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους, αἷς μὲν ταγμάτων, αἷς δ' οὐλαμῶν. ἐπὶ τὸ μῆκος δὲ παρεμβεβληκότων, πλὴν τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν. κατόπιν δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων τριαρίοις καθ' οὐλαμὸν ἑκάστην σημαίαν ἐν ὁμοίῳ σχήματι τιθέασι. συμψαυόντων μὲν τῶν σχημάτων ἀλλήλοις, βλεπόντων δ' ἔμπαλιν πρὸς τὰς ἐναντίας τοῖς ἱππεῦσιν ἐπιφανείας, ἥμισυ ποιοῦντες τὸ βάθος τοῦ μήκους ἑκάστης σημαίας, τῷ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος ἡμίσεις ὡς ἐπίπαν εἶναι τούτους τῶν ἄλλων μερῶν. διόπερ

certam illam quæ ad viam. Est enim centum pedum. Plurimùm verò & latitudinem adæquare conantur, præterquàm in Sociis. Quòd si legionibus magis plenis & numerosis vtantur, pro ratâ ad longitudinem & latitudinem adiiciunt. Facta igitur hac locatione Equitum ad media tabernacula Tribunorum, quasi Strigâ aut Vico trãsuersario ad dictam rectam lineam (re enim ipsâ vicis aßimilatur hæc Figura viarum, ab vtraque parte & Manipulorum & Turmarum, in longum se extendentiũ) tum dictis equitibus à tergo Triarios vtriusque legionis adponunt, quemque Manipulum cuiq; Turmæ, figurâ pari. Sic quidem vt figuræ se mutuò tangant, sed Triarij in alteram partem aspiciant Equitibus obuersi. Faciunt etiam dimidiũ latitudinis pro lõgitudine in quoque Manipulo, quia Triarij numero dimidiati sunt ad Manipulos alios. Itaque

 cum

ἀνίσων ὄντων πολλάκις τῶν ἀνδρῶν, ἰσάζειν ἀεὶ συμβαίνει πάντα τὰ μέρη κατὰ τὸ μῆκος, διὰ τὴν τοῦ βάθους διαφοράν. αὖθις δὲ πεντήκοντα πόδας ἀφ' ἑκατέρων τούτων ἀποστήσαντες, ἀντίους παρεμβάλλουσι τοῖς τριαρίοις τοὺς πρίγκιπας. νευόντων δὲ καὶ τούτων εἰς τὰ προειρημένα διαστήματα, δύο αὗται πάλιν ἀποτελοῦνται ῥῦμαι, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας λαμβάνουσαι, καὶ τὰς εἰσβολὰς ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσιν, ἐκ τοῦ πρὸ τῶν χιλιάρχων ἑκατομπέδου διαστήματος, λήγουσαι δὲ πρὸς τὴν κατάντικρυ τῶν χιλιάρχων πλευρὰν τοῦ χάρακος, ἣν ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα κατὰ πρόσωπον εἶναι τοῦ παντὸς σχήματος, μετὰ δὲ τοὺς πρίγκιπας ὄπισθεν τούτων ὁμοίως ἔμπαλιν βλέποντας. συμψαύοντα δὲ τὰ σχήματα τιθέντες, τοὺς ἀστάτους παρεμβάλλουσι. δέκα δὲ σημαίας ἐχόντων ἁπάντων τῶν μερῶν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς διαίρεσιν, πάσας ἴσας συμβαίνει γίνεσθαι τὰς ῥύμας καὶ κατὰ τὸ μῆκος, καὶ τὰς ἀποτομὰς

cùm numero ſæpè impari ſint ipſi viri, tamen longitudinem æqualem eſſe contingit, quoniam latitudinem variant. Atque iterùm quinquaginta pedes ab iis vtriſque abſcedentes, oppoſitos & aduerſos Triariis locant Principes. His ipſis ſpectantibus & vergentibus in ſpatia atque interualla iam dicta, duo iſti iterùm vici fiunt, initium quidem capientes ab eâdem rectâ lineâ, & ingreſſus eoſdem cum equitibus, ex ſpatio illo centumpede quod ante Tribunos eſt; deſinentes porrò finientéſque in partem latúſque caſtrorum Tribunis oppoſitum, quod ab initio diximus velut frontem eſſe figuræ totius. Secundùm Principes verò, iterùm auerſos locant Haſtatos, figuris tamen & areis contingentibus ſe & iunctis. Cùm autem decem Manipulos ſingulæ partes ac Strigæ habeant, ex dictâ diuiſione: efficitur vt omnes vici æquales ſint longitudine, itémque fines

&

ἰσάζειν αὐτῶν τὰ πρὸς τὴν κατὰ τὸ πρόσωπον πλευρὰν τοῦ χάρακος, πρὸς ἣν καὶ τὰς τελευταίας σημαίας ἐπιστρέφοντες στρατοπεδεύουσιν. ἀπὸ τῶν ἁστάτων πεντήκοντα πάλιν διαλειπόντες πόδας, τοὺς τῶν συμμάχων ἱππεῖς ἀντίους παρεμβάλλουσι τούτοις, ποιούμενοι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας, καὶ λήγοντες ἐπὶ τὴν αὐτήν. ἔστι δὲ τὸ πλῆθος τῶν συμμάχων, ὡς ἐπάνω προεῖπα, τὸ μὲν τῶν πεζῶν πάρισον τοῖς ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις, λεῖπον τοῖς ἐπιλέκτοις. τὸ δὲ τῶν ἱππέων διπλάσιον, ἀφῃρημένου καὶ τούτων τοῦ τρίτου μέρους εἰς τοὺς ἐπιλέκτους. διὸ καὶ τὸ βάθος αὔξοντες τούτοις πρὸς λόγον ἐν τοῖς στρατοπεδευτικοῖς σχήμασι, πειρῶνται κατὰ τὸ μῆκος ἐξισοῦν τοῖς τῶν ῥωμαίων στρατοπέδοις. ἀποτελεσθεισῶν δὲ τῶν ἁπασῶν πέντε διόδων, αὖθις εἰς τοὔμπαλιν ἀπεστραμμένας, ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσι τιθέασι τὰς τῶν συμμαχικῶν πεζῶν σημαίας, αὔξοντες τὸ βάθος πρὸς λόγον, βλεπούσας δὲ πρὸς τὸν χάρακα, καὶ πρὸς τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας ἑκατέρας. καθ' ἑκάστην δὲ σημαίαν τὰς πρώτας ἀφ'

& desinentiæ pares in latere castrorũ ad frontem. in quam versos etiam extremos Manipulos locant. Ab Hastatis rursus quinquaginta pedum interuallo Sociorum equites ponunt, aduersos illis, initium facientes ab eadem rectâ lineâ, & desinentes in rectâ. Est autem multitudo Sociorum, vt prædixi, peditum quidem par Romanis legionibus, exceptis tamen detractisque Extraordinariis; equitum verò dupla, his quoque tamen vt detrahas tertiam partem in Electos. Ideoq; & latitudinem istis augentes in figuris castrensibus, conantur longitudine exæquare legionibus Romanis. Absolutis igitur omnibus quinque viis, iterùm auersos ab Equitibus locant peditum socialium Manipulos, augentes latitudinem proportione, aspectum habentes vallũ versus, & vtramque faciem aut latus transuersum. In omni autem Manipulo, prima ab vtra-

ἑκατέρωθεν τοῦ μέρους σκηνὰς οἱ ταξίαρχοι λαμβάνουσιν. ἅμα δὲ τὸν προειρημένον τρόπον παρεμβάλλοντες καθ' ἕκαστον μέρος τὸν ἕκτον οὐλαμὸν, ἀπὸ τοῦ πέμπτου πεντήκοντα πόδας ἀφιστᾶσι. παραπλησίως δὲ καὶ τὰς τῶν πεζῶν τάξεις, ὥστε γίγνεσθαι καὶ ταύτην ἄλλην διὰ μέσων τῶν στρατοπέδων δίοδον, ἐπικάρσιον μὲν πρὸς τὰς ῥύμας, παράλληλον δὲ ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἣν καλοῦσι πέμπτην, διὰ τὸ παρὰ τὰ πέντε τάγματα παρήκειν.

vtraque parte tentoria Centuriones habent. Ad prædictum verò modum locantes ad quodque latus Sextam Turmam, à Quintâ pedibus quinquaginta eam abducunt. similiter & peditum Manipulos, vt fiat alia via per medias legiones, transuersa quidem quòd ad Strigas, sed parallela tentoriis Tribunorum: quam appellant Quintanam, quòd quinque illos ordines secat & peruadit.

Iam siste. Diutiùs passus sum te legere, vt semel liberarem. Nunc denique absoluisti totam Inferiorem partem, diuisam & ipsam in duas partes, sed conformes. Via enim media transuersa secat disparatque quinos Manipulos à quinis: sed in locatione aliâ, nullum inter eos discrimen. Percurramus igitur Polybiana verba, quia hoc solum & fundamentum est cui inædificamus: sed verè percurramus. Faciam breue, & scio te velle. Ait:

„ *Iterùm cùm dimensi fuerint centum pedes antrorsus.*] Vides hîc spa-
Principia in castris. tium centenarium à Tribunis ad legiones: quid id fuit? *Principia* Romanis dicta. Etsi enim propriè sic appelles initium ipsum castrorum vbi
Duplici sensu. legiones (inde enim vox) tamen totum hoc spatium medium constat sic esse dictum. Plutarchus in Galbâ verbatim conuertens, ἀρχαῖα dixit, cum additione, ἃ πριγκίπια ῥωμαῖοι καλοῦσι: *Archæa, siue Initia, quæ Ro-*
Ciceroni lux. *mani Principia appellant.* Cicero ad Brutum: *Spes libertatis nusquam nisi in castrorum vestrorum principiis est.* Cur non tota castra nominat? cur hæc eximiè? quia in Principiis, aut iuxta illa, Tribuni, Præfecti, honestissimi Decurionum & Centurionum: quibus scilicet cura maior & amor reip. ac libertatis, quàm militari vulgo. Capita ergo intellegit &
Lib. XXVII. vertices castrorum, qui ibi metabantur. Liuius: *Tribunos iura reddere in principiis sinebant.* Credo sedisse eos, iuri dicundo, ante tentoria sua; non ad Signa aut Aquilas ipsas. Idem ibidem: *In Principiis Prætorióque, vbi sermones inter se serentium circulos vidissent.* Profectò viam & spatium

ipsum

ipſum intellegit, inter legiones medium & Tribunos. Etſi legas propriè & ſtrictè magis, ipſa initia caſtrorum militarium, & vbi Signa præcipua defixa, ſic appellata. Suetonius: *Capite puniuit; & quidem ante principia caſtrorum.* Id valet, in viâ iſtâ & ſpatio ante ſigna. Simile in Quinctiliani Declamatione pro Milite: *Sed neque hoc Mars parens, neque ſigna militaria aquilæq; victrices ſinant, vt tuâ quoque ſententiâ quiſquam vir, & Romanus & miles, nimium pudicus ſit, apud quem ante principia agendum eſt.* Sed hoc pro priore fortaſſe ſententiâ, quia probabile cauſſam hanc ad Tribunal dictam, & ante Prætorium ipſum. E Quinctiliani autem verbis colligas, ſacra & caſta hæc Principia habita, & fuiſſe in religione. Tacitus ipſum indicat, cùm de laſciuiente feminâ narrat: *In ipſis principiis ſtuprum auſam.* Exaggerat flagitium, à ſanctimoniâ loci. Et ita fuit, ob præcipua ſigna quæ ordine illîc antefixa. Tacitus de Seiano: *Tiberius coli effigies eius inter principia legionum ſineret.* Nam primæ omnes Decuriæ, & Manipuli metabantur illîc, vt intelleges è Polybio: ergo & ſigna quæque prima, id eſt primi Haſtati, primi Principis, & Primipili etiam, id eſt Aquilæ ipſæ. An & hoc verum, omnium cohortium ſigna ibi defixa, ante Prætorem ſcilicet, & non mouenda niſi eo ſciente, iubente? nonnulla ſuadent, maximè quæ lego in hiſtoriis ſequentis æui. Sed vt nunc hoc non definiam, conſtat ſanctiorem hunc locum habitum: vbi legionum ſcilicet numina, & vbi aræ item atque altaria exſtructa. Quod verum eſſe volo tamen, non niſi in Statiuis aut Hibernis. Tacitus de Planco: *Ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet, rarum etiam inter hoſtes, legatus populi Romani, Romanis in caſtris, ſanguine ſuo altaria deûm commaculauiſſet.* Præmiſit autem, Plancum in caſtris primæ legionis *ſigna & aquilam amplexum, religione ſeſe tutatum fuiſſe.* De hiſdem aris in Dione Caſſio, qui inter ſigna Varianæ cladis refert. quòd δόρατα ἀπ' ἄρκτου φερόμενα πρὸς τὰ τῶν ῥωμαίων στρατόπεδα προσαπίπτειν ἐδόκει, μέλισσαί τε περὶ τοὺς βωμοὺς αὐτῶν κηρία ἀνέπλασσον: *Haſtæ à Septemtrione delatæ incidere in Romana caſtra videbantur, & apes circa altaria eorum cerificauerant.* Caſtrenſia altaria, iſta ſunt: fortaſſis & Ara ante Augurale obuerſa, de quâ ſuprà. Equidem in Græcorum etiam rebus hunc morem & religionem recognoſco. vt cùm Homerus de Achęis ſuis ſcribit:

Othon. cap. 1.

Principia ſacra.

1. Hiſt.

Signa præcipua ibi.

Aræ in Principiis. 1. Annal.

Aræ in Græcorum caſtris.

—— ἵνα σφ' ἀγορή τε θέμις τε
Ἤην, τῇ δὴ καὶ σφι θεῶν ἐτετεύχατο βωμοί.
—— *vbi iis Fora, iudiciumq;,*
Atque inibi conſtructa deorum altaria ſancta.

In Foro ille ponit, & vbi iudicia: Romani in Principiis, vbi item iudicia, præmia & pœnæ.

„ *Quinquaginta pedum interuallo.*] Ordinaria iſta dimenſio, & viæ ſic grandes, non decoræ ſolùm, ſed vtiles ad equos & iumenta educenda, inducenda. Interdum tamen contractas reperio, ob aliquam cauſſam. vt in Cæſare: *Caſtra etſi erant exigua per ſe vix hominum millium ſeptem,* v. Gallic.

Via caſtrenſes.

præ-

præsertim nullis cum impedimentis; tamen angustiis viarum, quantum potest contrahit. Quin nomina sua Viis istis fuerint, vix ambigo: nondum tamen mihi fuit reperire.

„ *Latitudinem adæquare conantur, præterquam in Sociis.*] Longitudo, inquit, areolarum semper pariat: non æquè latitudo. & caussa est, quòd Turmæ quædam aut manus militares grandiores. Vt in Sociis ecce, equites quadraginta sunt in Turmam: at in ciuibus dumtaxat triginta. Ergo meritò iis spatium & pedatura amplior: sed id accedat in latum. Et Socios quidem excipit ipse tantùm: tu potes & Triarios, qui angustiùs quam alij (dimidiatus enim numerus) metantur. Obserua hîc autem, longitudinem castrorum Polybio dici & censeri, à Prætoriâ ad Decumanam: latitudinem, à Principali Dextrâ ad Sinistram.

Pedatura diuersa.

Longitudo castrorum quæ.

„ *Quasi Strigâ aut vico transuersario.*] Ῥύμη est in Græco, quod sulcum & tractum notat, παρὰ τὸ ῥύειν. Iosephus in castrorum re adhibet hoc quoque verbi: Ῥυμοτομοῦσι δὲ εὐδιαθέτως εἴσω τὸ στρατόπεδον: *Diuidunt in strigas & ordines introrsus compositè admodum sua castra.* Latinam vocem *Strigæ* Hyginus præit: *Poterunt Singulares in strigâ Prætorianorum tendere.* In Festo, *Striges* sunt (fortasse *Strigæ*) *ordines rerum inter se coniunctè collocatarum à stringendo.* In arando quoque sulcum vno ductu peractum, Strigam vocabant. Sed verti & *Vicum.* nec malè: cùm in Glossis sit, ῥύμη, *vicus*: in Apostolorum Actis, πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλουμένην εὐθεῖαν: vbi benè interpres, *Vade in vicum, qui vocatur rectus.* Vt igitur Vici in vrbibus *id quod ex domibus constat*, ait Varro, id est medium illud inter vias: ita in castris manipulorum ordo cum tentoriis. quæ castra ipse Polybius cum vrbe confert.

Lib. III.

Striga.

De L.L.

„ *Figurâ pari.*] In longum, non in latum.

„ *Duo iterùm vici fiunt.*] Scilicet in quaque legione vnus: an duo, quia Quintanâ mediâ secantur?

„ *Ingressus eosdem cum Equitibus.*] Siue & Triariis. Equites tamen nominat, quia illorum ἐξόχως hæc area, & Triarij additi ac subiuncti.

„ *In partem latusq; Tribunis oppositum.*] Nempe in decimo suo ordine desinunt, ad vallum & Decumanam.

„ *Figuris tamen & areis contingentibus se & iunctis.*] Vt lucri locus fiat, nec via interseratur non necessaria. Alterni enim sic positi & tergis contingentes, vtrimque exitus suos habent, nec alteri alteris molesti.

„ *Ideòque & latitudinem istis augentes.*] Scilicet Equitibus sociorum, qui Romanis plures.

„ *Omnibus quinque viis.*] Haud plures agnoscit, directas quidem & in longum. Nam transuersariæ tres sunt, vt in Figurâ vides.

Quot viæ castrorum.

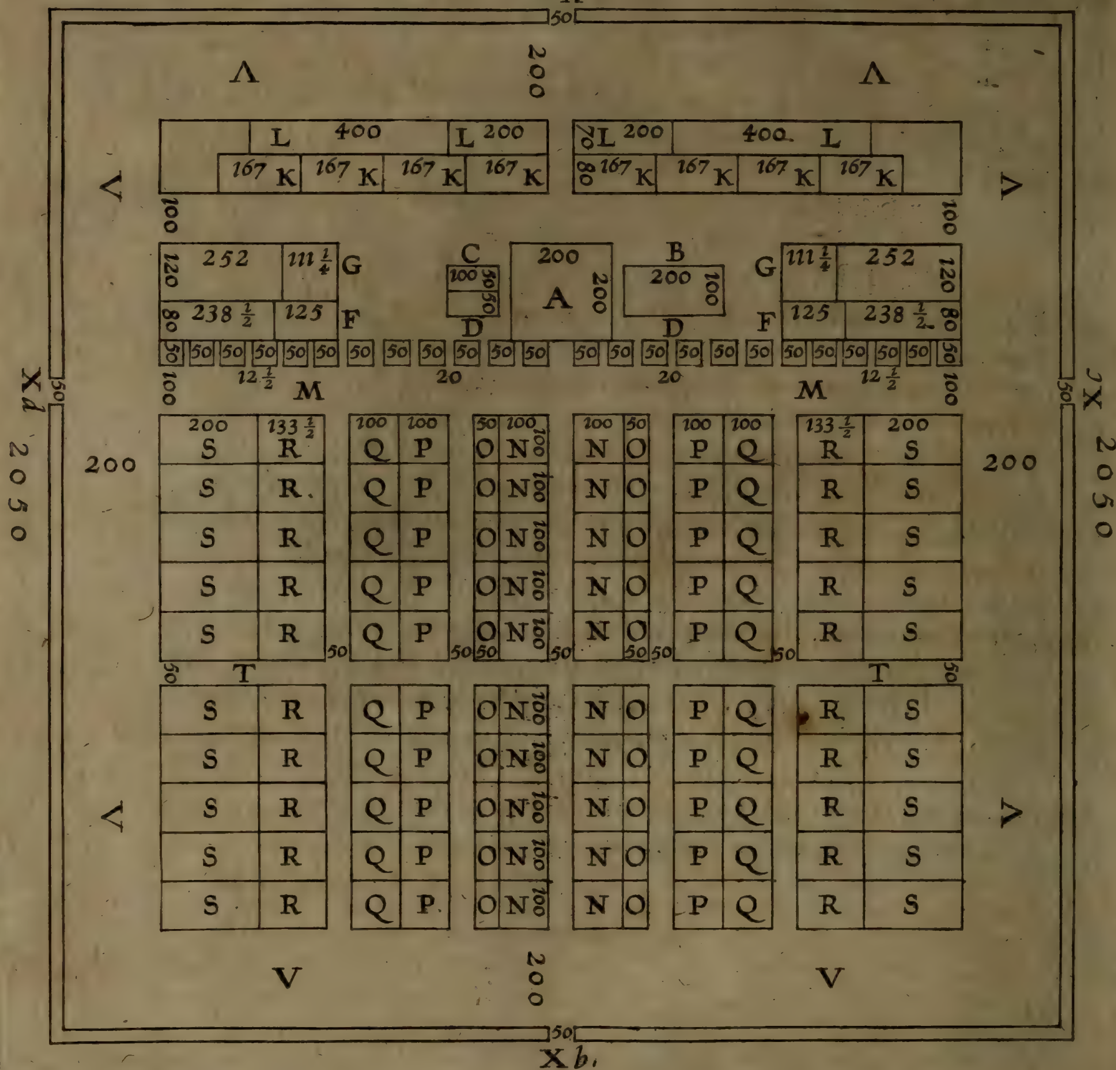
„ *Iterùm auersa locant ab equitibus peditum socialium signa.*] Hîc dubitatio mihi iusta de sociorum locatione. Vtrúmne vt Romani, per manipulos suos & vias distinctè locati? an coniunctim magis per cohortes? Illud prius similitudo suadere & ratio etiam videatur: quia sic cum equi-

Socij an manipulatim distincti.

equitibus omnes iuncti iisque appositi, conferti sint, nec commodè positi ad ingressus aut egressus. Hoc tamen alterum magis pro Polybij mente videtur, certè verbis, cùm dicit: *Omnes quinque vias absolutas:* omnes inquam: non ergo aliæ restant. Item cùm addit, *auersa equitibus locari peditum socialium signa:* non distinguit Triarios tantùm, sed vniuerse profatur. Amplius, cùm scribit *auctam latitudinem pro portione.* Itáne *auctam?* minutam oportuit, si manipulatim locati: quoniam minores & infrequentiores ij in sociis, quàm in Romanis. His inducor, cohortatim locatos socios, sed suâ quadam manipulorum fortasse diuisione. Dicam ad Tabulam. *Cohortes sociæ minores.*

„ *Aspectum habentes vallum versus, & vtramque faciem aut latus transuersum.*] Triplex ergo iis egressus: in vallum primò, deinde ad Principia, & ad Quintanam. Hoc appellat vtrumque latus transuersum. Etsi duplex etiam vallum est, quod spectant, in latum & in longum. Vt paullum diducam. vide quinque superiores cohortes, ex iis prima in Principia, si volet, exit: tres mediæ in vallum oppositum: quinta, vel istuc, vel in Quintanam. Simile de quinque aliis: & iam ista intellegis? nam contractiore fronte te esse video. AVD. Mentiri non est meum. quod igitur apud te mi Magister liceat, totidem hæc ista, quot effatus es, perdidisti verba. In situ hoc toto nihilo sum tibi doctior. LIPS. Hem! te sic esse, quod non es? Nam acumen & sagacitatem tuam sæpè in experimento didici. Sed quod euênit tamen, præuidi: & suspicabar auditum vnum fugitiuum, non esse combibendæ huic doctrinæ. Ad oculos me vertam, & Tabulam tibi habe, quam consultò attuli, depictam & descriptam. Intuêre. AVD. O meum Solem! sic te appellem, imò & publicum: & proprium hoc tuum, quæ vis & concepisti, sermone aut stilo efferre atque illustrare super multos. LIPS. Ne blandire. haud magna laus est: & fortasse quia ego minùs acutus, diffusiùs alios doceo, quæ ægrè fuerit cepisse mihi. Sed tu hoc age, & vide.

TABVLA ET FORMA CASTRORVM.

A. *Praetorium.*
B. *Quaestorium.*
C. *Legati duo.*
D. *Tribuni.*
E. *Praefecti sociûm.*
F. *Euocati equites.*
G. *Ablecti equites.*
H. *Euocati pedites.*
I. *Ablecti pedites.*
K. *Extraordinarij equites.*
L. *Extraordinarij pedites.*
M. *Principia.*
N. *Equites Romani.*
O. *Triarij legg.*
P. *Principes legg.*
Q. *Hastati legg.*
R. *Equites socij.*
S. *Pedites socij.*
T. *Quintana.*
V. *Spatium ad vallum.*
X*a*. *Porta Praet.*
X*b*. *Porta Decum.*
X*c*. *Porta Princip. dextra.*
X*d*. *Porta Princip. sinistra.*

DECLARATIO ET DISQVISITIO TABVLÆ.

INTENTE aſpicis. dic ſodes, Tabula hæc te iuuat? AVD. Vel maximè, & ex veteri verbo, non ſolùm oculis quàm auribus plus credo, ſed etiam plus diſco. Vtinam tu porrò adiuues, & velut deſignator per ſingula loca me circumducas & illuſtres! LIPS. Comiter fiet: & tamquam ramulos omnes huius arboris excutiam ad tuum fructum. Prima eſto

PARS SVPERA, ET

PRÆTORIVM *in eâ. quod in medio ſitum vides, non quidem caſtrorum, ſed aliorum ducum. Magnæ rationis hic ſitus. Primùm, non longè ab hoſte, & ad Prætoriam portam, quæ illum ſemper ferè ſpectabat: nimirum vt obſeruet ſiquid ille moliatur aut moueat, & nuntios quoque aut exploratores ſtatim admittat. Cauſſa altera, vt duces omnes circum ſe habeat, quorum conſilio, cùm opus, ſtatim vtatur: item iubeat aliquid aut mandet. Tertia, vt in conſpectu habeat ſubiecta caſtra & militem totum, videátque ſiquid peccent aut turbent. Ipſe ille aſpectus coërcebat milites, qui ſciebant ſemper ſub oculis ſui Ducis ſe verſari, eoq; in omnibus magis compoſitè ſe gerebant. Nec Ducis tantùm, ſed Ducum. quoniam Quæſtor, Legati, Tribuni omnes ferè huc ſpectabant. Denique cauſſa etiam hîc, honor & dignitas. quòd media omnia honeſtiora, imò & tutiora. Atque ita in corpore etiam iſto cor circa medium, & ſubiectas habet inferas illas partes. Ad Prætorium ſitum eſt* Prætorium cur mediũ.

QVÆSTORIVM, *ad latus, dextrum dicam an ſiniſtrum? Si Imperatorem aſpicio in caſtra verſum, ſiniſtrum fuerit: ſi Aquilas & ipſa caſtra, magis dextrum. Eadem dubitatio in Dextrâ & Siniſtrâ portâ Principali. Sed quod ad rem, hilum non intereſt vtrum latus ſic appelles: teneas tamen Quæſtorium ad dextram fuiſſe. cur? & an ſupra Legatos? ita, quia iſte magiſtratus populi Romani, alij non niſi in dignitate. Itaque ſupra Legatos Quæſtor.* Quæſtor, dexter.

LEGATI, *meritò iuxta Prætorium à nobis ſiti, etſi Polybius non fecit verbum. In latum tabernacula illorum produxi, vt ne Prætorium eiúſque conſpectum Ablectis & Euocatis prorſus eriperent: quod idem in Quæſtorio ſum ſecutus. Alioqui ſi quis malit in longum obtendere, haud repugnem: niſi quòd meum illud magis fortaſſe decorum. Alter eorum facie in Ablectos ſpectauerit, alter in ſubiectos Tribunos. Viam inter ipſos & Prætorem mediam feci, ſed exiguam; quâ vel ad ipſum irent, & item qui in contubernio Prætoris, illac exirent. Adiungi enim prorſus & adnecti, haud placet.*

TRIBVNI, *ſub ipſum Prætorium ordine ſiti. Diuiſi in duas partes viâ mediâ, quæ à legionibus ad Prætorium ducit: & ita collocati ſeni, & ſeni, vt quiſque ordo ſuam legionem habeat in conſpectu. Exempli cauſâ, ſex Tribuni primæ legionis, huic ſunt oppoſiti: ſex ſecundæ, illi. Ordo etiam inter ipſos, vt primus Tribunus (nam ſcis dignitatem & ambitionem in eo fuiſſe) ad Prætorium primus eſſet, oppoſitus equitibus; ſecundus deinceps, & ſic ad ſextum. Tabernacula illorum ſecreta & diſparata: ſiue quia dignitas in eo aliqua eſt, ſeorſim tendere: ſiue quia ratio voluit vias quaſdam medias eſſe, per quas ad Forum vtrumque ſine ambitu iretur. Eæ viæ vtiles quattuor ſunt in vtraque parte: quinta enim perit Prætorij obiectu. Caput tu moues? quid diſplicet?* Situs Tribunorum diſtinctus. Viæ inter Tribunos.

AVD. *Diſplicet, quòd Prætorium totum non eſt liberum; & ampliùs, quòd viæ illæ duæ inutiles, & cum loci iacturâ.* LIPS. *Me quoque aliquid mouit initio. ſed cùm Polybij verba penſitaui, aliter non potui. Ait enim diſertè,* Tribunorum tentoria æqualiter inter ſe diſtetiſſe*: ergo viæ & interualla fuerunt. Ait ampliùs cùm equites locat,* initium iis eſſe à mediis Tribunorum tentoriis. *Igitur palàm locandæ duo prima, id eſt media, ad viæ illius vtrumque marginem, iuxta quam equites metantur. Niſi hæc in Polybio eſſent: ego verò libens totum Prætorij* Addubitatum in hac re.

 ſpatium

spatium vacuum liberumq; reliquissem, pulchrè & vtiliter etiam ad commeatum. Idem ad alloquia aut iudicia. & profectò cùm hæc considero, inducor vt credam sic fuisse. Nam Tribunal ecce ad latus vnum fuit: quomodo alloqui milites commodè illinc potuit, tentoriis obiectis? Iam iudicia si exercenda, cum consilio militari: videantur ea commodè in aditu & vestibulo Prætorij exercita, sed spatio vastiore. Quod si placeat, remoueantur vndique Tribuni à Prætorio, imò via etiam inter ipsos & illud media sit pedum vigintiquinque: (*ij pedes resultant ex quinquaginta pedum viâ Prætorio oppositâ: numera, & reperies) quæ via seruiat pulchrè ad transitus in Forum vtrumque: tum Tribuni excipiant, & degant in spatio iusto pedum trecentorum. Ita singulis pedatura sua manebit pedum* quinquaginta: *& decorè incipient à peditibus ipsis, id est Triariis: habebuntq; equites (honestißimi ciuium) liberum in Prætorium aspectum & accessum. Ista placent: quid tamen Polybij verbis fiet de interuallis? Vide an non seruare ea poßis, imò debeas, legionibus magis plenis. Nam cùm eæ essent* quinque millium & ducentorum: *palàm est auctum modum in Principum & Hastatorum pedaturâ: ergo & in spatio opposito, vbi Tribuni. Commodè igitur tunc & loces ita, & exigua des interualla. Etiam vt id non fit; verba tamen Polybij & præcepta serues, si in latum tentoria Tribunitia facias pedum modò* quadraginta. *Nihil impedit, & viæ tunc fuerint mediæ pedum* duodenûm. *Alterum de equitibus, quod obstat: benignè intellegendum sit, opponi eos mediis Tribunorum tentoriis in parte: quod verum esse ex situ vides: & accipe, si vis, tabellam.*

PRÆFECTI *sociorum. quos Polybius (ô incuriam! nec aliter possum dicere, si scriptum hoc integrum) nusquam locat. Nos ad latera Tribunorum ponimus, situ & modulo paribus: quidni? cùm pari munere & dignitate. Vbique eos Polybius æquiparat: nisi quòd illi tamen honestiores, quatenus ciues. Ratio etiam vult opponi eos suis Alis siue Cornibus: sicuti legionibus Tribuni. Diuidantur ergo, & sint in quaque parte seni, eâdem metaturâ quâ Tribuni, nisi quòd viæ aut interualla hîc magis exigua, (vt nos in tabellâ dedimus) an potiùs nulla? Cui enim vsui? nec transitus hîc aut commeatus vlli, cùm à tergo excipiant Euocati & Ablecti. Quid ergo fiet spatio grandiori, quod est pedum* trecentorum sexagintatrium & semis? *Nam triginta pedes ex ipsâ illâ viâ capimus* quinquaginta *pedum, quæ socios à legionibus abiungit. Hoc ideò, quia Polybius scribit Ablectorum & Euocatorum tabernacula incipere obliquo flexu statim ab extremis Tribunorum. Igitur non tam grandi interuallo abiungenda videntur: aliquo tamen, vt & ipsi, & Præfecti etiam, distincti sint à Tribunis. Meâ istâ mensione sint interiecti pedes* viginti. *Illinc ergo si ordiare Præfectorum tabernacula, poßis in longum minuere de mensurâ Tribuniciâ, nec dare iis* quinquaginta, *sed* quadraginta *pedes tantùm. Ita pariabis, & reliquum supernè Euocatis addes.*

Præfecti æquantur Tribunis.

Examinata eorum pedatura.

Hæc notanda.

EVOCATI *equites. quos hîc colloco proximos à Præfectis, quia dignitate supra Ablectos sunt. Polybius tamen Ablectos priores nominat, & parum refert supernè an infernè ponas.*

EVOCATI *pedites. Horum omnium numerus incertus est, & sæpè plures quàm vt ista area capiat. Sed Polybius* quosdam Euocatorum *modò hîc ponit: vbi reliquos? Si plures fuerint, vel ad latera Præfectorum locandi, vel Extraordinariorum, suprà in Vacuo: vel*

etiam noua area iis in foro transuerso. Nam hoc quoque interdum impleri, & tum Forum in Quæstorium transferri Polybius infrà dicet.

ABLECTI *equites. Turma vna.*

ABLECTI *pedites. Cohors vna nunc esto.*

EXTRAORDINARII *equites. Sunt turmæ in vniuersum octo: vtrimque locantur quattuor. Eos infrà ponimus, Prætorium & Fora spectantes (etsi quidam aliter:) quia Polybij verba volunt. Est quoque pro ceterâ locaturâ, vt pedites à tergo equitum sint (vt Triarij in legionibus) equis obseruandis.*

EXTRAORDINARIÆ *Cohortes: quas tres an quattuor faciam, nescio: sed tres ponamus nunc esse: & quomodo locamus, vt par vtrimque numerus? non potest sine diuisione. Esto igitur vtrimlibet vna cum dimidiâ: sed dimidiæ duæ viam aspiciant, atque ita iunctæ quodammodò sint, nisi pedum aliquot interuallo. Si plures hîc locas, & pauciores in Ablectis: facilè è dictis pariare. Habes partem totam Superam, quæ intricatior est, quia à Polybio minùs signatè descripta. Itaque variant positione alij & numeris: ego me spero, si non vera, verisimilia dixisse. Nunc considera, quod ad prudentiam Romanam, in omni hac parte vix ciues vllos esse. En custodiam primarij Ducis & Ducum, committere sociis voluerunt: quid nisi vt fide sic habitâ, magis adstringerent eorum fidem? Sed & caussa occultior altera, quòd præcipuos sociorum circa se & in ore atque oculis habebant, nequid clàm consulerent aut innouarent. Etsi autem isti vndique cingunt Imperatorem & in custodiâ habent; non tamen ita, vt non sit præsidium aliquod ciuile, si opus. Nam & Euocati vtrimque sunt, veterani milites: sunt in contubernio eius centeni aliquot homines: adsident cum suis Quæstor & Legati: præsident Tribuni, ad quos ei semper receptus, & per eos in medias legiones. Consideratio altera, quòd loca hîc magna & vacua. quare? vel quia decorè ibi, vel quia vtiliter. Decorè, vt Forum vtrumque: vbi si quid litis aut iniuriæ, in propinquo qui soluant aut vlciscantur. Vtiliter, vt Quintana illa magna; quia si opus instruere exercitum in castris, ibi & in Foro vtroque facillimè fiat. Item si educendus; sublatis Extraordinariis & in latus sepositis, grande spatium ad ordinandum. Sequitur nunc*

Considerata positio superior. Tota è Sociis ferè.

Cur ibi spatia vacua.

PARS INFERA.

EQVITES *Romani. Hi, vt dignissimi, in medio locati, & liberrimos habent egressus. Tuti hîc: & quamquam in acie alia dispositio; tamen recepti nunc inter pedites, quia in castris nullus eorum vsus.*

TRIARII, *honore & loco ab istis proximi, & conueniunt in vnam aream: tum vt via compendii fiat, tum vt equos obseruent, ne in castris soluti aut vagi dent turbas. Hoc Polybius infrà dicet.*

PRINCIPES & HASTATI. *in vnâ item areâ, & vides non manipulatim solum, sed cohortatim pulchrè locatos. Triarij enim, Principes, Hastati, sic in vnâ lineâ faciunt quique suam cohortem. Sed vbi Velites igitur? inquies. hîc verò dubitatio aut velitatio: & ô Polybi cur siluisti? Per te sumus in errore aut tenebris, & verbo vno alteróque poteras illucere. Non fecisti. & ideò ecce qui intentiùs hæc scrutamur, sententiis dissidemus. Volunt quidam Velites mixtos manipulis fuisse, & areas satis esse capaces. Mouet eos, quòd Polybius de ordine antè dixerat,* Velites per manipulos æqualiter esse distributos. *Hîc igitur, inquiunt, item sunto. Sed quid dicitis?* æqualiter? *Iniuria Triariorum fit: quorum dimidiata pedatura habere & recipere tantos debeat, quantos in plenâ suâ Principes & Hastati. Subueniunt, & aliter diuidunt, ac Principibus & Hastatis duplum assignant, nempe* quadraginta octo: *Triariis non nisi* vigintiquattuor, *in manipulum quemque. Proportio est, fateor: sed quomodo Polybio igitur innituntur, qui de* æquali diuisione *asserit? Ruit hoc fundamentum: sed nec aliàs firmum. Enimuerò si Velites mixti Triariis: cur non iis obseruationem equorum potiùs Polybius iniungit? certè ministerio illi propiores. Ampliùs, cur tam distinctè Triarios, Principes, Hastatos collocat: nec verbum de istis adiungendis adiungit? At enim alibi non est eos collocare. Imò verò est, & fortassis Polybio præeunte. Certè cùm verba eius examino, quæ infrà sunt de Excubiis,*

De Velitũ metaturâ.

Aliorum sententia.

Ea refutata.

Nostra locatio. *biis, sedem videor Velitarem reperisse. Ait:* Τὴν δ' ἐκτὸς ἐπιφάνειαν οἱ γροσφομάχοι πληροῦσι, παρ' ὅλον καθημέραν τὸν χάρακα κατακοιτοῦντες: Exteriorem ambitum Velites noctu complent, de die ad totum vallum accubantes: *siue vt alia lectio,* παροικοῦντες, adhabitantes: *quod magis etiam sit pro meâ mente. Ait Polybius noctu excubare Velites pro castris, & extra vallum: de die iuxta vallum (interius profectò) tendere & adiacere.* Haud *aliter * acceperim, & sunt quæ inducant. Illud maximè, quòd sicut in acie, in agmine, & passim extra ordines Velites sunt: ita hîc quoque, & ad latera sunt proiecti. Tota etiam castrensis ratio sic vult, in quâ ~~optimi quique medij, & paullatim venitur ad~~ extremos. Vt igitur infimi omnium sunt Velites, ~~ita extimo ordine meritò~~ locandi. Quis is est? ad vallum & spatium illud, quod castra interiora ambit. Amplius. notat infrà Polybius Velites ab excubiis & ministeriis diurnis esse immunes: ergo, ne planè feriati, hîc ad vallum sint, & obseruent, & vt in acie quoque, proximi sint hosti. Sanè incustoditum hoc totum vallare spatium esse non conuenit, aut leuiter custoditum. Quid multa? considera, nihil aptius inuenies ad hos locandos. Partitio autem, cùm duplices sint velites, legionum & sociorum; vt illi sint ad superam inferamque partem; isti, ad latus vtrumque. Eadem enim partitio Polybij statim in opere castrorum, vt socij latera sua muniant: legiones quæque vnum, prima superum, & inferum secunda. Itaque* mille ducenti *Velites supra Prætorium tendent, totidem ad Decumanam:* mille, *ad quamque Principalem. Tendent autem simplici ordine, nec multum spatij sument introrsum: quia scilicet grande vnumquodque latus est, &* pedum bis mille *ac supra. Sed nec impedimenta multa Velites habent aut arma, & minore podismo iis opus. Opponat aliquis. At enim sic laxè nimis Principes & Hastati tendent. Non est ita. nam* ἀναλόγως *si equites triginta, & totidem equi, par spatium manipulo habent: cur non homines centum viginti? maximè cùm centuriones, optiones, signiferi & honestiores illi militum, calones suos habuerint, & sarcinas, & iumenta. Nam cuique manipulo ego mulos fuisse arbitror ad tentoria, molas, & hæc talia ferenda: quæ non reperio gestasse milites ipsos. Cogitetur etiam aliquid loci periisse in tabernaculis figendis, & singulorum interuallis. quoniam omnia sic iuncta fuisse, vt exitus aut transitus non esset, haud opinor, nec fuerit decorum. Ista in eâ re mihi videntur, sed non affirmatè; & hîc illud locum habeat, imò in pleroque hoc antiquario studio:*

* Vide tamen infrà Dial. 9.

Confirmata ea.

Quomodo locati Velites.

Σοὶ μὲν τὰ δὲ δοκοῦντ' ἐστὶν, ἀλλ' ἐμοὶ τὰ δε.

Tibi illa sic videntur, ast isthæc mihi.

Pergamus: sequuntur

E Q V I T E S *socij. vniuersum autem corpus sociale extrorsum situm est, vt ferè in acie ipsâ. Nec imprudentiæ fuit eos diuidere, & vires seiungere: vt contrà Romani medij iuncti, & numero firmi.*

P E D I T E S *socij. quibus vias nullas dat aut interualla, sed sic per cohortes locat. Cohortes autem istæ, detractis Velitibus, modicæ sunt, nec nisi hominum* ducentorum trigintasex. *An autem confusè locati? an per genera sua diuisi? ponamus istud fuisse (etsi suprà disputaui) & Triarios seorsim, Principes, ac Hastatos fuisse. Ita dico seorsim, vt iuncti tamen lateribus essent, sicut Hastati & Principes tergis. Ideò autem lateribus hîc iungo: quia si Triarios iuxta equites in longum pono, profectò incommodissimo illi loco sint, & ad exitus inepto. Malim ergo aliter: & sic locare, vt omnes Centuriones Vallum spectent, aut Principia & Quintanam. Hoc ex dignitate eorum, & commodo: & facit, quod Polybius* in capite vtroque cuiusque manipuli ordinum ductores *ponit. Hoc notare te volo in totâ metatione: & Decuriones aut Centuriones scire esse in capitibus ad Vias; & iuxta eos signiferos, vt opinor. Præcipua hæc sunt monenda: nisi quid tu suggeris.* A V D. *Suggero. Prætoria cohors aut cohortes vbi sunt? nusquam locasti.* L I P S. *Non enim Polybius, nec tunc adhuc vulgò erat. Cùm fuit autem, omnino oportet iuxta Prætorium tetendisse, iuxta Legatos aut Quæstorem. Sed aliud mihi hîc occurrit. Superior tota pars Socios ferè habet: quid ergo cùm Socij non fuerunt? cùm omnes ciuitate donati & in legiones transscripti? quod haud longè nimis à Polybij æuo fuit. Censeo partem eam tunc occupasse Prætorias cohortes, quæ magis cœperunt inualescere, itémque equitum aliquos selectos. Puta idem de Euocatis, qui tunc quoque plures. In Hygino ad hanc rem reperio,* Prætorianos *&* *Equites* Singulares *iuxta prætorium tetendisse, Principum scilicet æuo.*

Socij quomodo locati.

Prætoriæ cohortes, vbi.

Mutatio in castris.

Nec

Nec ambigere oportet, quin tunc multa mutata, præsertim in supernis. Si quis volet Vexillarios quoque legionum, id est Veteranos, ibi metaturam habuisse: meo animo haud aberret. Sed iam quoque dentur & declarentur Tabulæ nostræ numeri &

PODISMI.

PODISMOS *appello, vt dixi,* Pedaturas *siue mensiones pedales. Sed cùm pes duplex sit,* Simplex *&* Magnus: *vtriusque nobis vsus erit. illius, in mensuris longitudinis aut latitudinis; huius in vtriusque. Nam pes magnus Varroni est, qui aliis* Planus *aut* Constratus, *& vulgo nostro* Quadratus *aut* Superficialis. *Huius vsus in areis metiendis, & vt planities ac capacitas tota innotescat. Videamus.*

PRÆTORIVM *quadratum iustum est,* ducentorum *vndique pedum. Latere in latus ducto efficitur area ped.* 40000. *passuum* 1600.

QVÆSTORIVM *dimidiatum feci ad Prætorium, haud absurdâ caussâ. Proximus ille dignitate est: dimidium ergo pedaturæ esto. & magis ideò, quia ampla ei vasa, & instrumenta. Habet* 200. *ped. in latum,* 100. *in longum. Planities ped.* 20000.

LEGATI *iterùm dimidiati ad Quæstorem. Ergo habento in longum singuli* 50. *ped. in latum* 100. *Ne aberres in lato aut longo: ex Polybij mente longum appello, spatium à Prætoriâ ad Decumanam; latum à Principali ad Principalem. Est area* 5000.

TRIBVNI *iterùm dimidiati, & habent æqualiter in quadro* 50. *ped. Sunt in areâ* 2500.

PRÆFECTI *pares Tribunis, cum exceptiunculis quas dixi, aut in Tabulâ posui: etsi in numeris pes vnus fortaße desit aut supersit in vniuersum. quid ad rem? difficile exactè pariare: nec est Archimedis hic abacus.*

EVOCATI, *quorum numerus incertus, & ideò pedatura. Sunto tamen triginta, id est Turma vna Romana: habebunt* 80. *ped. in longum,* 125. *in latum. Area* 10000. *Supersunt inibi* 238 $\frac{1}{2}$. *Ea area esset pedum circiter* 20000. *Caperet igitur manipulos duos ciuiles peditum, id est homines* 240.

ABLECTI, *sint turba vna socialis. ergo* 40. *equites: ergo area* 13333 $\frac{1}{2}$. *Efficiunt eam numeri à me notati, in longum* 120. *in latum* 111 $\frac{1}{4}$. *A tergo (item opinatione meâ) cohors vna eiusdem nominis,* 336. *hominum. Area illi esse debet* 28000. *ergo essent in latum* 233 $\frac{1}{2}$. *circiter, in longum* 120. *Supersunt ped.* 19. *Ego eos insuper habui notare in meâ Tabulâ, & plenos adnumeraui.*

EXTRAORDINARII *equites, Turmæ quattuor sociales. areolæ diuisæ ad modum dictum. Idem in Cohortibus supernè tribus, vtrimque vna cum dimidiâ. Vacuum superest, palàm ita Polybio scriptum, sociis aduentantibus delinquendum.* In

PARTE INFERA, *primi* EQVITES. *Podismus è Polybio notus, est area ped.* 10000. *Ad passus si redigas, sunt* 400. *Hoc in omnibus manipulis æqualiter & turmis. An non grande spatium triginta equitibus, triginta equis? nec enim vnus plus vno militari equo, opinor, habuit. Dico non prægrande. nam cogitanti calones totidem, fortaße & Decurionibus ipsis aliqui honestiores comites aut ministri: item iumenta aut muli ad sarcinas, hordeum, frumentum. Nec enim ipsi equites onusti, aut eorum insessorij equi.*

TRIARII. *Dimidiati ad equites. liquet. Cetera paria, & ratio eadem podismorum etiam in legionibus auctis.*

VIÆ *definitæ à Polybio, suntq; omnes aut* quinquaginta, *aut* centum *pedum. Excipio minusculas inter Tribunos aut Præfectos: excipio & semitas inter tabernacula, siqua fuerunt.*

PORTÆ *singulæ* 50. *ped. meâ mensione. latiore enim ingreßu opus vehiculis & iumentis.*

VALLI

VALLI *modus parte vnâ* 2017. *ped. alterâ plusculo maior* 2050. *Metatio superior visa mihi exigere: etsi potes aliquid recidere, si voles. Nam Polybius sanè* æquilatera castra *mox dicet: sed an capiendus sic rigidè? Ego verò scio Martiam hanc esse, non Mathematicam arenam. Illi ipsi qui æquare voluerunt, cùm ad rem ventum, non fecerunt. Vides in toto ambitu esse* milliare vnum & semis, & aliquot passus. *In eo spatio peditum* 16800 *locarunt bellè & commodè, equitum* 1800. *præter comites Prætoris, Legatorum, Quæstoris, Tribunorum, præter omne genus calonum, iumentorum, & impedimentorum.*

DIALOG. V.

De Tentoriis, Fossâ, Vallo, Portis.

AVD. Tenet me & oculos hæc species, tota pulchra, prudens, imò sapiens, quod initio dixisti. Vnde rusticulis ista mens? nam tales putantur prisci Romani: etsi multa sub regibus, quæ & cor & elegantiam ostendunt. LIPS. Nobis sic videntur, fateor: sed velim examinari à peritis & Martialibus; quia, vt Fabius ait, *tum dignum operæ pretium venit, cùm inter se congruunt præcepta & experimenta.* Sed examinari dico ab iis, qui nõ omnium litterarum aut artium rudes: in quos profectò conuenit ——* *νοῦς οὐκ ἔνι κενταύροισι.* At nos, si lubet pergamus: enucleanda etiam quædam in his castris. Polybij ista lege:

**Mens non inest Centauris.*

POLYB. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, τὸ μὲν σύμπαν σχῆμα γίνεται τῆς στρατοπεδείας τετράγωνον ἰσόπλευρον. τὰ δὲ κατὰ μέρος ἤδη τῆς τε ῥυμοτομίας ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς ἄλλης οἰκονομίας, πόλει παραπλησίαν ἔχει τὴν διάθεσιν. τὸν δὲ χάρακα τῶν σκηνῶν ἀφιστᾶσι κατὰ πάσας τὰς ἐπιφανείας διακοσίους πόδας. τοῦτο δὲ τὸ κένωμα, πολλὰς καὶ δοκίμους αὐτοῖς παρέχεται χρείας. πρός τε γὰρ τὰς εἰσαγωγάς, καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν στρατοπέδων εὐφυῶς ἔχει καὶ δεόντως. ἕκαστοι γὰρ κατὰ τὰς ἑαυτῶν ῥύμας εἰς τοῦτο τὸ κένωμα ποιοῦνται τὴν ἔξοδον, ἀλλ' οὐκ εἰς μίαν συμπίπτοντες ἀνατρέπουσι

His ita constitutis, tota figura castrorum fit quadrata, æquilatera. Partes autem eius & in strigarum sectione, & in alio ordine, vrbi similem locationem habent. Vallum verò ipsum abiungunt à tentoriis quaquauersus pedes ducentos. Id vacuum multas & spectabiles vtilitates iis præbet. quoniam & ad egressus ingressúsque copiarum conuenit (singuli enim iuxta Strigas suas in hoc vacuum exeunt, nec confusi proterunt se

&

καὶ συμπατοῦσιν ἀλλήλοις, τάς τε τῶν παριστανομένων θρεμμάτων, καὶ τὰς ἐκ τῶν πολεμίων λείας εἰς τοῦτο συνάγοντες ἀσφαλῶς τηροῦσι τὰς νύκτας. τὸ δὲ μέγιστον ἐν ταῖς ἐπιθέσεσι ταῖς νυκτεριναῖς, οὔτε πῦρ, οὔτε βέλος, ἐξικνεῖται πρὸς αὐτοὺς, πλὴν τελέως ὀλίγων, γίνεται δὲ καὶ ταῦτα σχεδὸν ἀβλαβῆ, διά τε τὸ μέγεθος τῆς ἀποστάσεως, καὶ διὰ τὴν τῶν σκηνῶν περίστασιν.

& conculcant:) & pecudes adductas aut prædas ex hostico captas hũc agũt feruntque & noctibus seruãt. Præcipuum verò, quòd in nocturnis assultibus, neq; ignis, neque telum ad eos peruenit, præter pauca: eáque ipsa innoxia ferè fiunt, tum ob interualli spatium, tum ob tentoria circumposita.

Paullo pòst:

Τῆς δὲ ταφρείας καὶ χαρακοποιΐας, δύο μὲν ἐπιβάλλουσι πλευραὶ τοῖς συμμάχοις, παρ' ἃς καὶ στρατοπεδεύει τὸ κέρας αὐτῶν ἑκάτερον. δύο δὲ τοῖς ῥωμαίοις, ἑκατέρῳ τῷ στρατοπέδῳ μία. διαιρεθείσης δὲ τῆς πλευρᾶς ἑκάστης κατὰ σημαίαν, τὴν μὲν κατὰ μέρος ἐπιμέλειαν οἱ ταξίαρχοι ποιοῦνται παρεστῶτες. τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῆς πλευρᾶς δύο τῶν χιλιάρχων.

Fossæ verò ac valli struendi duo latera incumbunt sociis, ad quæ vtrumque eorum cornu metatur: duo alia Romanis, cuique legioni vnum. Diuiso autem latere vnoquoque per manipulos, curam partium Centuriones gerunt, iique assistunt: vniuersi autem operis probationem duo Tribunorum.

Hæc sola noster doctor de totâ facie Externâ: leuiter profectò, imò neglegenter, si fas hoc mihi dictu. Nam cùm tres sint Externæ huius partis partes: *Fossa, Vallum, Portæ*: duas priores libat, tertiam nec verbo tangit. Ait:

„ *Figura castrorum fit quadrangula.*] Hanc formam Romani amauerunt, & elegerunt præ Græcanicâ, quæ sæpè rotunda. Ita de Spartanis quidem Xenophon: Ἐρῶ δὲ καὶ ἣν στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμισε χρῆναι λυκοῦργος. διὰ μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους εἶναι, εἰς κύκλον ἐστρατοπεδεῦσαι, εἰ μὴ ὄρος ἀσφαλὲς εἴη, ἢ τεῖχος, ἢ ποταμὸν ὄπισθεν ἔχοιεν: *Dicã & quomodo* *Græcorum rotunda castra.* De rep. Laced.

castra poni oportere censuerit Lycurgus. Quia enim angulos dispositi loci inutiles arbitrabatur, in orbem magis castra ponebat, nisi aut mons aliquis tutamen daret, aut murus, aut fluuium à tergo haberent. Nec caussa nulla illa Lycurgi, quam in opidis ferè condendis secuti sunt: tamen Romanis placuit aliter, & ex iustâ item caussâ. Interior enim illorum tota dispositio hanc talem formam cupit, aut potiùs poscit. Itaque Iosephus etiam

Lib. III. sic describit: Διαμετρεῖται, inquit, παρεμβολὴ τετράγωνος αὐτοῖς: *Ad mensuram constituuntur iis castra quadrangula.* Vegetius tamen & alias formas suo æuo in vsu ostendit, & exemplo Græcorum ad locum ferè aptatas.

Lib. III. cap. VIII. *Pro necessitate loci*, inquit, *vel Quadrata, vel Rotunda, vel Oblonga castra constitues.* Vbi quæ sint *Oblonga*, ne addubites: non ouatâ sanè formâ, sed *quibus*, vt mox ait, *vltra latitudinis spatium tertia pars longitudinis additur.* Itaque ea quoque *Quadra*, sed non *Qadrata*, id est æquilatera, pro Vegetij sensu. Leo Imperator, cuius vtilem bonumq; libellum De militiâ habemus, is quoque duas hasce quadrangulas agnoscit: *Diuersos situs & formas Fossatorum antiqui tradiderunt in castris ponendis. Laudabilis autem Quadrata atque Oblonga est, tum quia ordinata, tum quia necessaria.* Sed in Vegetio etiam Rotunda ponitur, tunc recepta: & exemplum eius

Lib. XXIV. in Ammiano: *In valle gramineâ prope riuum, multiplicato scutorum ordine, in orbiculatam figuram metatis tutiùs castris, quieuimus.*

„ *AEquilatera.*] Exiguo quidem discrimine, vt ego suprà depinxi.

„ *Vrbi similem locationem habent.*] Iterat hoc infrà vberiùs.

„ *Vallum verò ipsum abiungunt à tentoriis.*] Quod vacuum, si manere in imagine istâ vrbis lubet, haud absurdè *Pomœrium* dicam, quia introrsum post muros est. Eius vsum triplicem Polybius promit. Primum,

„ *Ad egressus ingressusq́; copiarum.*] Nempe vt compositi ineant, atque in vacuo eo per Genera & Manipulos se disiungant: iterumque in egressu, sic iungant. Quod vtibile maximè, si eruptione pugnandum, & instat hostis. Secundum,

„ *Ad pecudes adductas aut prædas.*] Mira prouidentia, & ne hoc quoque nomine confusio minima in castris. Nec tamen in longum ibi præda seruata: sed ab ipsis, aut Quæstore, mox vendenda. Pecudes etiam intellego, tam eas quæ ex hoste captæ, quàm has quæ in militarem cibum, etsi paucæ, sequebantur. Nec enim tales multæ deliciæ. Tertium,

„ *In nocturnis assultibus.*] Si hostis, inquit, noctu assiliat, aut per insidias & clàm tela immittat, innoxia ferè sunt ob illud spatium interiectum, & cùm perueniunt, viribus defecta.

„ *Neque ignis, neque telum.*] Ignis voce, tela ignita siue faces intellegit, in crebro vsu veteribus ad pugnas, vt * alibi scribo.

* In Poliorcet.

Tentoria cuiusmodi? „ *Tum ob tentoria circumposita.*] Nihil nobis vsquam de tentoriis dixit, cuiusmodi ea fuerint: firma tamen fuisse hinc discas. An igitur ex asseribus aut tabulis, & ideò Tabernacula dicta? In hibernis fortasse & perpetuis

petuis illis castris nihil absonum: tamen vulgò minimè. & constat fuisse tentoria hæc è corio & pelle. Inde & nomen, quia funibus tendebant & detendebant. Cæsar: *Signo profectionis dato, tabernaculisq́ detensis.* Tacitus: *Incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant.* Isidorus: *Dicta Tabernacula, quòd cortinæ funibus distentæ tabulis interstantibus, appenderentur, quæ tentoria sustinerent.* Etsi ipse *Cortinas* dicit, & è lino fortasse intellegit, de quibus statim. Nec *Tabernaculorum* vox imponet. cùm Festus monuerit, *à tabernis tecta castrensia, quamquam pellibus contegantur, Tabernacula dicta.* A formâ igitur aut vsu simili, non à materie: & istæc è pellibus corioque fuerunt. Iosephus de Romanis: Τὰς διφθέρας αἷς ὑπεσκήνουν: *pelles sub quibus tendebant:* In epistolâ Valeriani apud Trebellium: *Tribuno Claudio pellium tentoriarum decurias triginta dabis.* Adnota obiter, è publico etiam datas: sed ducibus. Nam Tacitus contrà, Tiberij æuo, *vestem & tentoria redimi* à militibus dicit. Sed de pellibus his & Tacitus, vbi de Frisiis: *Tributum iis Drusus modicum iusserat pro angustiâ rerum, vt in vsus castrenses coria boum penderent.* In tentoriorum scilicet vsum, atque etiam scutorum. In eiusdem Taciti suprà loco: *suismet coriis coopertos* (non autem *tentoriis*) scripta lectio probè ad hunc sensum refert. Ita igitur de more: interdum, vbi inopia, etiam stramentis, centunculis, aut vestibus vsi. Sic Cæsar cùm milites in Africam expeditos & nihil præter arma ferentes transuexisset: *Attenuati illi, opidò perquàm pauci sub pellibus acquiescebant; reliqui ex vestimentis tentoriolis factis, atque arundinibus coriisq́ contecti permanebant.* In Hirtio ita scriptum, nec sine vitio. Quomodo enim *arundinibus coriisq́ contecti.* si negat pelles habuisse? Corij sanè vox falsa: & puto *storeisque* verum esse. In vetustiore tamen libro, *arundinum copiis* lego: ex quo haud malè, *arundinum copulis.* Ergo pellibus sic vsi, & inde vulgata historicorum scriptio, *Sub pellibus esse.* Fecerunt & Græci, quibus Xenophon στεγάσματα διφθέρας adtribuit: *tentoria & tegmina, pelles.* Q. Curtius de Alexandro Macedone: *Pellibus sæpè tabernaculi alleuatis, vt conspiceret hostium ignes.* Quod autem in Polyæno scriptum de Agesilao, eum *iussisse milites castra bis ter in die mutare, atque ita necessariò ligna multa incidisse, cùm tentoria erigerent* (τὰς καλύβας ἐγείροντας) *eàque arte Bæotiam callidè vastam reddidisse, & sine arboribus:* id non eo facit, quasi tentoria tota è lignis, sed dumtaxat fulcra & tigilla lignea fuisse, quibus erigerentur & sustinerentur. Quod ipsa eius verba significant. Etsi tamen è ligno etiam reperio. vt in Procopio (versionem modò vidi) de Belisario: *Ipse subitò tugurio ex crassis asseribus compacto, quod Papilionem vocant.* Vocem & hanc notabis, quæ item in Trebellij triginta tyrannis, de Herode: *Homo Orientalis & Græcæ luxuriæ, cui erant sigillata tentoria, & aurati papiliones.* In Lampridij Alexandro: *Apertis papilionibus prandit atque cænauit.* Isidorus: *Papiliones, à similitudine parui animalis volantis.* Hæc ita priscis: etsi è lino etiam, nostrate ipso ritu, adnoto fuisse. Isidorus suprà indicat: & clarè Suidas: Τένδα παρ' ἡμῖν οἰκία ἐκ λίνου:

E corio aut pelle.
VII. Gallic.
IV. Hist.
In Claud.
De Bello Afric.
Correctus Hirtius.
I. Anabas.
Lib. III.
Lib. II. Stratag.
Lib. II. Bell. Persc.

Quot tentoria in Manipulū? Contubernium. *Tenda apud nos domus ex lino*. Res & vox est hodierna. Talia igitur tentoria, sed quàm multa in Manipulum? lubet inquirere: & credam duodecim fuisse. Vegetius quidem auctor vndecim homines vnà tetendisse, & id *Contubernium* appellatum. *Singula*, inquit, *contubernia, hoc est vndecim homines deputantur*. Idem prçsidem iis dat Decanum, qui ipse scilicet vndecimus: *Decani decem militibus præsunt, qui nunc caput contubernij vocantur*. An ab isto capite Italis hodie *Caporales*: etsi *Corporales* alij efferunt, & ad Ammiani *Concorporales* nos remittunt. Hyginus porrò numerum hunc minuit, & *octo* in contubernio ponit. *Centuria habet milites octoginta, papiliones tendit decem, papilio tegit homines octo*. Sed hoc in Centuriâ tantùm: & Vegetij numerus magis pro Polybiano æuo, nec pro ipsâ areâ ineptus, vt terna & terna steterint tabernacula, ordine quaterno. Atque istæ sunt velut domus militares, cuique notæ, & sciebant quoto, & apud quem manerent. Itaque familiaritas quædam erat & nexus, *Contubernalem* esse: sicut *Adtubernales* Festo dicti, quorum tabernacula iuncta. Ipsi autem Centuriones in capite cuiusque Manipuli ad exitum siti, vt Polybius palàm scripsit: reliquos adsitos probabile est, vt ætas aut dignitas cuiusque erat. A v d. Sed enim hoc quoque aueo scire. nihil membrorum aut discriminum in his tentoriis? non culina, non cubicula & lecti? L i p s. Rideo, & tu verò parùm cogitas strictam & duram militiam Romanam. Quid culinâ opus? cùm panis cibus esset, & obsonia nulla aut rara? de quibus posteà tamen dicam. De cubiculis aut lectis, apage. Illi verò aut humi iacebant, aut super gramen aliquod aut stramen. Liuius de Annibale: *Multi sæpè militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationesq́; militum conspexerunt*. Et lego Scipionem Æmilianum (cui comes noster Polybius) cùm solutam disciplinam corrigeret ad Numantiam, *lectos vetuisse habere, atque ipsum primum in stramento dormiuisse*. Appiani verba: κλίνας τε ἀπεῖπεν ἔχειν, καὶ πρῶτος ἐπὶ στιβάδων ἀνεπαύετο. Facit huc illud Plinij lib. VIII. *Antiquis torus è stramento erat, qualiter nunc etiam in castris gausape*: siue vt libri aliquot scripti, *gausapinis*. Sed satis de Tentoriis, ad Polybij verba redeamus.

Militum stibadia.

Lib. II. cap. vlt.

Decani. Lib. II. cap. VIII.

Lib. XXI.

In Iberic.

„ *Fossæ autem ac valli struendi duo latera incumbunt sociis*.] Vbique prouidentiam videas & mireris. Ecce & in muniendis castris perpetuus & certus ordo: & vt quisque in iis locum & tentorium suum nouerat, sic partem quoque operis, quæ obueniret. Nam Socij semper duo latera habebant, vbi tendebant: & eo ordine etiam, nisi fallor, quo tendebant: Romani duo reliqua, per manipulos sic diuisi. Quid autem, cùm desierunt iam esse Socij? tum per legiones diuisio facta; & si plures, singulis suum latus. In Cæsare: *Singula latera castrorum singulis adtribuit legionibus munienda.*

Ordo in munitione.

III. Ciuil.

„ *Curam partium Centuriones gerunt.*] Quisque in suo manipulo. Vegetius: *Opus Centuriones decempedis metiuntur, ne minus foderit aut errauerit alicuius ignauia*. Vbi velim legi, *eruerit*: sicut & *Rutra* in hac re legas.

Lib. III. cap. VIII.

„ *Operis*

" *Operis probationem duo Tribunorum.*] Centuriones quidem per partes intendunt: sed toti operi præsunt & curant duo Tribuni. vt scilicet vniuersè omnia aptè & cohærenter, & nequid ipsi Centuriones remittant. Vegetius idem: *Tribuni circumeunt, nec antè discedunt, quàm fuerint vniuersa perfecta.* Qui sunt autem isti *duo* Tribuni? è quaque legione vnus, qui per menses suos imperium habeat, vt mox disces. Nec plura nobis de Fossâ aut vallo Polybius: ego necessariò aliquid ad lucem tuam addam. Fossa igitur exterius vallo præducta: præducta, inquam, & sic ab ipsâ re dicebant. Tibullus: *Tribuni intendunt munitioni.* Lib. III. cap. VIII. *Fossam producere.*

Quà deceat tutam castris præducere fossam.

Vegetius: *Tunc opere tumultuario fossa præducitur.* Cæsar: *Fossas transuersis viis præducit.* etsi vulgò ibi *perducit*. In Silio:

—— *fossas instant præducere muris.*

Dicebant & *Deprimere fossam*, itemq; *Percutere*: ac notabis per te exempla. Ea fossa lata plurimum octo pedes, & totidem alta. Iosephum sic interpretor, vbi de castris: Τάφρος ἔξωθεν περιβάλλεται βάθος τετράπηχυς, καὶ εὖρος ἴσον: *Fossa exteriùs circumijcitur profunda quattuor cubitis, lata æqualiter.* Definit quattuor cubitis: sed cubitũ illic maiorem accipio & duorum pedum: etsi nec sic modus Fossæ nimis amplus. Nec abs re fortasse in Iosepho legi: δεκάπηχυς. qui essent *quindecim pedes*: vt in Cæsare plus semel lego. Imò etiam alij adaugent, & Vegetius, etsi rebus labentibus, ac post Iosephum: *Milites*, inquit, *gladio cincti fossam aperiunt, latam aut nouem aut vndecim aut tredecim pedibus: vel si maior aduersariorum vis metuitur, pedibus decem & septem vel nouem. Imparem enim numerum seruari moris est.* Ait autem primò, *accinctos fodisse*. quò facit hoc Taciti, inter Corbulonis seuera recensentis, *Militem quia vallum non accinctus, atque alium quia pugione tantùm accinctus foderet, morte punitos.* Ponit deinde modum, sed varium, vti reuera fuit, pro temporibus, pro arbitrio Ducis. Sed quod notat *imparem de more seruatum*: ipse contrait, dum alibi scribit: *Vbi vis acrior imminet hostium, tunc legitimâ fossâ ambitum conuenit munire castrorum, ita vt duodecim pedes lata sit, & alta sub lineâ, sicut appellant, nouem.* En, facit legitimam fossam duodenûm pedum: quem parem numerum esse liquet. Sed quod dicitur hîc *sub lineâ*: idipsum Hirtio, nisi fallor, *directis lateribus*. *Fossam duplicem*, inquit, *pedum quindenûm lateribus directis deprimi iubet.* Ita altitudo vndique maior, quàm si iacentia latera facias & metiare. Atque hoc de Fossâ: *Vallum* ipsum nunc describo, quod appello aggestum è terrâ & sudibus, ad labrum interius fossæ, velut murum. Duæ igitur eius partes (vt distinctè explicem) *Agger, & Sudes.* Agger est ipsa terra, de quâ Virgilius: *Magnitudo eius.* Lib. III. Lib. III. cap. VIII. II. Annal. Lib. I. cap. XXIV. *Vegetij à se dissensio.* VIII. Gal. *Quid Vallum?* *In eo Agger.*

Castrorum in morem pinnis atque aggere cingunt.

Describit eum Vegetius: *Si nimia necessitas non premit, cespites circumciduntur è terrâ, & ex illis velut murus instruitur, altus tribus pedibus supra terram: sed vbi vis acrior imminet hostium, tunc crescit in altum quattuor pedes.* Ponit cespites ad hanc structuram, vti & Plinius. *Cespitum*, inquit, Lib. I. cap. XXIV. *Modus eius* Lib. XXXV. cap. XIV.

 natura

natura castrorum vallis accommodata. Huius & modulum præscribit Vegetius: *Cespes fit altus semissem, latus pedem, longus pedem semis*. Nam nec temerè aut pro arbitrio hunc exscindere licuit, sed omnia ad normam. Quid autem si *terra solutior fuerit* (vt Vegetius loquitur) *vt ad similitudinem lateris, cespes non possit abscindi*? Tum sanè, vt inibi addit, aut *fossa praducitur, cuius intrinsecus agger excrescit*: aut vt posteà, *sepibus ductis, vel interpositis stipitibus ramisq; arborum, ne terra facilè dilabatur, Agger erigitur*. Hoc ipsum Hygino monitum: *Ceruoli, trunci ramosi. ad hos decurritur, si soli naturâ, nimiâ teneritudine, cespes frangeretur*. Iste Agger est, qui sæpè tamen vltra Vegetianum modum. In Cæsare quidem lego: *Erat eo loco fossa pedum quindecim, & vallus contra hostem in altitudinem pedum decem, tantumdemq; eius valli Agger in latitudinem patebat*. In Hirtio etiam: *Castra imperat vallo pedum duodecim muniri*. Pars altera, vt dixi, *Sudes*, qui propriè *valli*, & inde compositum ex vtroque, dixère *Vallum*. Virgilius priore & propriâ notione:

Ibid. *Cespes ipse quantus.* Ibid. *Sepes aliquando circumposita.* *Aut rami interpositi.* III. Ciuil. *Valli altitudo.* *Sudes & Valli, idem.*

Quadrifidasq; sudes, & acuto robore vallos.

Ibi Seruius: *Bis idem dixit. nam & Valli & Sudes idem sunt*. Magis prisci dixère & *Suros*. *Suri, fustes*, ait Festus. *vnde ὑποκοριστικῶς Surculi*. Idem Ennij *Crebrisuro* notat: eaque voce notari *vallum crebris suris, id est palis munitum*. Sed Sudium vox creberrima. vt in Valerio: *Tragulis & pilis, quia roborea sudes deerant, vallauit*. E robore eas sumit, ex acere Propertius: *Hunc Tatius fontem vallo pracingit acerno.*

Lib. VII. cap. VII. *E quâ arbore.* Lib. IV.

Sed non est dubium quin è quocunque & obuio ligno, robusto tamen, cùm daretur. Iterùm de Sudibus Ammianus: *Vallo sudibus fossaq; firmato*. Idem: *Vallum sudibus densis, & fossarum altitudine, cautiùs adstruebatur*, sæpiusq;. In Vegetio igitur cùm legitur: *Quibus protecti bellatores, si lutum obfuerit, ciuitatis fossatum etiam comportatis lapidibus complent:* longè aliam lectionem scripti libri præeunt: in quibus ferè est, *bellatores sudatum auferunt*. ex quo illud natum: *si lutum obfuerit*. Atqui (vide & considera) *luto* non ibi locus. Equidem lego: *Sudetum auferunt*. Sub musculis, inquit, protecti bellatores detrahunt sudes mœniorum, & fossas complent. Nam & in opidis etiam istæ sudes. Sidonius ad Narbonem Martium:

Lib. XXXI. Lib. IV. cap. XVI. *Correctus Vegetius.*

Non te fossa patens, nec hispidarum
Obiectu sudium coronat agger.

Igitur quâ formâ *Vepres Vepretum* faciunt, *Salices Salicetum*, tali *Sudes Sudetum*. in Suidâ est: Σίδετον, τὸ φωσσάτον: *Sedetum, fossatum*. Vide ne Σούδετον vera lectio sit, *Sudetum*: nisi quis existimat à *Sedibus* dictum hoc *Sedetum*. Forma Sudium siue Vallorum quæ fuerit, diffusè in Polybio ipso nostro habes, de rebus Quinctij Flaminini in Græciâ. Ipsum vide. Inter alia ostendit, non *æquabili & simplici ligno fuisse, sed habuisse*, vt ipse appellat, δύο κεραίας ἢ τρεῖς ἢ τέτταρας: *duas eminentias & velut cornua, aut tres aut quattuor*. Significat ramos in maiore stipite, qui recisi vt cornua eminebant. Tales præsertim in summo erant, eoque Varro, me iudice, aspexit cùm scripsit: *Vallum, vel quòd ea varicare nemo possit, vel quòd singula*

Et Suidas. *Ipsi Valli quales?* Lib. XVII. *Varro explicatus.* De L.L.

ſingula ibi extrema bacilla furcillata figuram habeant litteræ V. Duplex etymon dat, ſiue quòd nemo ea varicando tranſcendat; ſiue quod in capite & extremo bacillorum V littera ſit expreſſa. Oſtendit amplius idem Polybius, φιλοπόνως ἀποξυμμένας τὰς κεραίας: *ſtudiosè acutas fuiſſe eminentias illas vallorum*: & cauſſam addit, ne quis facilè poſſet apprehendendo euellere, lubrico ſcilicet ligno. Cauſſa etiam altera in promptu, contra tranſgreſſum aut tranſcenſum. Hæc acumina Ammianus ita exprimit: *Caſtra ponuntur, vndique, in modum mucronum, præacutis ſudibus fixis.* Iſti ſunt Valli aut Sudes: quas in Aggere illo terreo defixas ſatis liquet. Vegetius: *Super aggerem valli, hoc eſt ſudes vel tribuli lignei, per ordinem digeruntur.* Itaque longiuſculos fuiſſe óportuit hos vallos, cùm pars in terram defigeretur, firmamenti cauſſâ, & pars emineret. Etſi implexos & deuinctos inter ſe etiam fuiſſe, ex Polybio diſcas. Hæc ratio tota vallandi nec antiquis Græcorum ignota, imò vſurpata fuit, ex Homero. Nam ille Agamemnonem ſic facit caſtra ædificare ad Troiam:

Valli ſupernè acuti.

Lib. xxv.

Lib. III. cap. VIII.

Valli ratio Græcis nota.

Καὶ δὴ τεῖχος ἔδειμε, καὶ ἤλασε τάφρον ἔσω᾽ αὐτῷ
Εὐρεῖαν, μεγάλην, ἐν δὲ σκόλοπας κατέπηξεν:
Et murum conſtruxit, & hunc fôdit prope foſſam,
Latam atque ingentem, & vallos poſuit quoque in ipsâ.

Iliad. I. verſ. 3.9.

Satis de Vallo: pars tertia, *Portæ.* Quot eas fuiſſe dicimus? quattuor. Ex Liuio: *Ad quattuor portas exercitum inſtruxit.* Vbi autem? ad vnumquodque latus vnam, ex Ioſepho. Πύλαι δὲ ἐνοικοδομοῦνται τέσσαρες, καθ᾽ ἕκαστον τοῦ περιβόλου κλίμα: *Portæ inædificantur quattuor, ad vnamquamque ambitus partem.* Atque inter eas prima *Prætoria*, quæ ſcilicet vicina & à tergo Prætoris. Ammianus: *Auſi inter hæc equitum cunei, portâ perruptâ Prætoriâ, prope ipſum tabernaculum Principis aduenire.* Feſtus: *Prætoria porta appellatur in caſtris, quâ exercitus in prælium educitur.* Et ſanè ſolet ea plerumque obuerti hoſti, vt Decumana auerti. Vegetius: *Porta Prætoria aut Orientem ſpectat, aut illum locum qui ad hoſtes pertinet, aut illam partem ad quam exercitus eſt iturus.* Vbi igitur hoſtis in vicino, illum ſpectat: vbi minimè, alterutrum ex iis quæ dicit. Hæc ipſa *Extraordinaria* Liuio dicta: *M. Valerium erumpere Extraordinariâ portâ iuſſit*: ab iis ipſis Turmis & Cohortibus, quæ illic tendunt. Duæ laterales & proximæ, *Principales:* è quibus *Læua* altera ad diſcrimen, altera *Dextra.* Vnde nomen? Feſtus dicet: *Principalis caſtrorum porta nominatur, quòd in eo loco eſt, in quo Principes ordines tendunt.* Id eſt, primi ordines, capita & apices caſtrorum; vt Tribuni, Præfecti, primique Centurionum. Bona deriuatio: alioqui nec mala à *Principiis* ipſis: ſed tum *Principialis* magis eſſet. mentio in Liuio ſatis crebra: & loca alibi dedi, aut tu excerpes. Quarta, *Decumana*, à cohortibus Decimis ibi tendentibus ſic dicta. Ea eſt oppoſita Prætoriæ, & remota ab hoſte. Tacitus: *Cuncti ruebant ad portas, quarum Decumana maximè petebatur, auerſa hoſti & fugientibus tutior.* Vegetius oſtendit ſupplicia extra hanc ſumpta: *Decumana quæ appellatur poſt Prætorium eſt, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam.*

Porta in caſtris.

Lib. XL.

Lib. III.

Prætoria.

Lib. XXV.

Extraordinaria eadē.

Lib. XL.

Principales duæ.

Decumana.

pœnam. Hæc eadem *Quæstoria* olim dicta, vt suprà dissertum. Ista olim: nec inferior ætas valdè mutauit, nisi quòd minores quasdam portulas interstruxit. Leo Imp. *Ambitus fossati Portas quattuor maiores & publicas habere debet, portulas autem paruas prætereà complures.* Sed illas maiores quantas fuisse arbitramur? Iosephus grandes fuisse ostendit, Πρός τε εἰσόδους τῶν ὑποζυγίων εὐμαρεῖς, καὶ πρὸς ἐκδρομὰς, εἰ κατεπείγοι, πλατείας: *ad introitus iumentorum faciles, & ad excursus, si opus sit, latas.* Ergo suprà, non minus patuisse quàm Vias censui, id est pedes quinquaginta.

Posteà plures portulæ.

Fores & ianuæ etiam iis impositæ, ad serandum ac reserandum: Virgilius indicauit, in castris Troianorum:

Fores in portis.

Lib. IX.

Portam, vi multâ, conuerso cardine torquet,
Obnixus latis humeris.

Hirtius item expressè: *Portis fores altioresque turres imposuit.* Vbi & turres in portis ad defensionem notes: quod item sæpè in toto ambitu castrorum Iosephus: Καὶ τὸ μὲν ἔνδον, εἰς σκηνὰς διαλαμβάνουσιν, ἔξωθεν δὲ ὁ κύκλος τείχους ὄψιν ἐπέχει, πύργοις ἐξ ἴσου διαστήματος κεκοσμημένος. ἐπὶ δὲ τῶν μεταπυργίων, τούς τε ὀξυβελεῖς, καὶ καταπέλτας, καὶ λιθοβόλα, καὶ πᾶν ἀφετήριον ὄργανον τιθέασιν, ἅπαντα πρὸς τὰς βολὰς ἕτοιμα: *Et introrsum quidem tabernaculis locum capiunt, extrorsum verò ambitus muri præbet speciem, turribus ex æquo spatio instructis, & per interualla ballistas, & catapultas, & aliud omne instrumentum missile disponunt, cuncta ad iactum parata.* Quæ talia tamen non nisi in Statiuis, & diuturnioribus sedibus, credendum est habuisse. In vnam noctem, ne foribus quidem valdè opus.

IIX. Gallic.

Turres in portis. Et Vallo.

Lib. III.

DIALOG. VI.

De operibus. qui Immunes in iis, qui Munifices. Secordia posterioris æui.

HABES exteriorem quoque castrorum faciem: in quâ tamen scito variatum interim aliquid maioris firmitatis aut tutelæ caussâ. Legas enim non rarò duplicem fossam, & duplex vallum: sed quæ scilicet eadem iam dictis. AVD. Linguam mihi soluis, quam ægrè coërcui: & rogare libido, an hæc talia & tot opera ipsi milites? LIPS. Ipsi. nec pro nostro more aut secordiâ, munitores quosdam seorsim cogita circumductos. AVD. Non cogito. sed calones, lixas, & id genus in mente habeo: & an non ij potiùs ad seruilia hæc munera admoti? LIPS. Seruilia appellas? ad quæ ego reperio ipsos Imperatores manum interdum admouisse, in calcar & exemplum. Excute hæc nostri æui iudicia, & scito Romanos sociosque communiter & sollenniter in his operibus fuisse. Cottidiana erant; & si qua alia res, hæc militem firmabat & indurabat. Vt tamen semel tibi explicem, Polybio paullùm seposito, disce: duo genera militum fuisse, *Munifices & Immunes.* Illos, qui munus facerent: id est, fossas, vallum struerent, excubias stationesque obirent. Istos, qui his omnibus vacarent. De prioribus ita Festus: *Munifices, qui non*

Ipsi milites muniuerunt.

Munifices.

non vacabant, sed munus reip. faciebant. Vbi illud, *reipublicæ*, suspectum leuiter habeo, nec scio an non magis *publicè* legendum, abiecto *rei*. Vegetius: *Munifices appellantur, qui munus facere coguntur.* In hoc genere omnes gregarij, & quibus honos aut gradus vacationem non dabat. Quidam enim, vt posui, *Immunes* erant, quos Festus *Beneficiarios* vocat. *Immunes* *Beneficiarij*, inquit, *dicebantur qui vacabant muneris beneficio*. Et hîc displicet *beneficium muneris:* illud verò onus est. Lego, *muneribus, beneficio*. Sensus, sic dictos, qui beneficio Imperatorum, muneribus vacarent. Duo enim genera eiusmodi Immunium: alij, qui ex lege & more vacabant; alij, qui ex beneficio. Ex lege, omnes Tribuni, Centurionesque, *Tribuni,* qui arbitri & exactores munerum erant, non actores. Item equites, ob *Centuriones, Equites* dignitatem. Valerius me docuit in exemplo: *Equestris*, inquit, *ordinis* *vacant.* *bona magnáque pars, quadringenti iuuenes, censoriam notam patiente animo sustinuerunt, quia in Siciliâ ad munitionem opus explicandum ire iussi,* Lib. II. cap. IX. *facere id neglexerant.* Clariùs ex Frontino, in eâdem re: *Aurelius Cotta* Lib IV. cap I. *Consul, cùm ad opus equites necessitate cogente iussisset accedere, eorúmque pars detrectasset imperium, questus apud Censores effecit vt notarentur.* Ex quo liquet immunes eos vulgò fuisse, nec nisi in necessitate admotos: quod tunc quoque recusarunt, ne ius scilicet suum remittere aut proiicere viderentur. In eodem numero pono etiam Veteranos & Euocatos, quos omnino probabile est, cùm sponte militiam sumerent, mu- *Euocati vacant.* nerum hac necessitate non adstrictos, nisi item in necessitate. A quo ex- *Item Vexillarij.* emplo exauctorati & qui sub vexillo habebantur temporibus Principum, *ceterorum immunes erant* (ait Tacitus) *nisi propulsandi hostis*. Atque I. Annal. isti tales lege vacabant: beneficio autem, quibus id indultum per gra- *Et quidam* tiam, siue quia virtute meruissent. Tale cùm Annibal Imperator Cam- *beneficiarij. Imperator* panis concedit, apud Liuium, *Ne ciuis Campanus inuitus militaret, mu-* *indulgebat.* *núsve faceret*: quod valet, nec ad militiam adigi debere; nec si in eâ Lib. XXIII sponte esset, ad munus. In eodem Liuio, octo cohortes Hernicorum scribuntur, *quæ duplex stipendium acciperent, immunes quoque operum mi-* Lib. VII. *litarium essent, in vnum pugnæ laborem reseruati.* Sed & apud eumdem, Senatus inter cetera, quæ ignominiosè de Cannensibus reliquiis, censet: *Nequis eorum munere vacaret, neu dono militari, virtutis ergô, donaretur.* Lib. XXVI. Nec Imperatores solùm ipsi dabant: sed indulgebant aut conniuebant etiam pro tempore Tribuni. In Quinctiliani Declamatione, pro Milite: *Et Tribuni.* *Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, & blandiùs adulatum militi Tribunum.* Talia olim: at remissiore iam & minùs intentâ militiâ, inualuit, Vacationes pretio etiam, idque à Centurionibus, emi. Inter alia, *Et Centu-* quæ militiam & rem Romanam euerterunt, hanc scito esse inter occul- *riones.* tas caussas. Redimebant igitur, & iam per bella ciuilia cœptum, mansit *Vacationes* sub Augusto. Tacitus in seditione, quæ statim ab eius morte, loqui mili- *emptæ.* tes facit: *Hinc* (è decem assium stipendio) *arma, vestem, tentoria, hinc sæ-* I. Annal. *uitiam Centurionum & vacationem munerum redimi.* Quomodo hîc sæuitia, & Centurionum etiam auaritia aut fraus; declarat idem ampliter

I.Hist. in rebus Othonis. *Flagitatum*, inquit, *vt vacationes præstari Centurionibus solitæ remitterentur. Namque gregarius miles* (nota *gregarium* tantùm exprimi) *vt tributum annuum pendebat, pars manipulis, pars per commeatus aut in ipsis castris vaga; dum mercedem Centurioni exsolueret, neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus, pensi habebat. Per latrocinia aut raptus, aut seruilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles labore ac sæuitiâ fatigari, donec vacationem emeret. Vbi sumptibus exhaustus secordiâ miser elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo in manipulum redibat. ac rursus alius atque alius eadem egestate ac licentiâ corrupti, ad seditionem ac discordias, & ad extremum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione Centurionum animos auerteret, ex fisco suo vacationes annuas exsoluturum promisit: rem haud dubiè vtilem, & à bonis posteà Principibus perpetuitate disciplinæ firmatam*. Tota res explicata, & seueriter etiam damnata: nisi quòd posteà remittit aliquid, & probat vacationes solui è fisco. Si te noui Tacite & rectum tuum sensum; non pro iudicio, sed pro tempore, & quia eò ventum vt foueri hæc vulnera possent non sanari. Quod autem ait, *rem eam à Principibus posteà perpetuitate disciplinæ firmatam*: quid hoc est? an vt nemo posteà munifex? omnes pretio è fisco soluto vacarent? Profectò non potuit, aut omnis iam munitio, & vigiliæ, & munia, cessarunt. Non ea mens. sed certo aliquo numero vacationes Centurioni solutas; ceterùm, militi nullam sæuitiam vltrà adhibitam, aut immodicè exagitatum; sed cùm opus, fecisse opus. Spes enim cùm recisa extorquendi, cessauit & tormentum. Sanè quin posteriore etiam æuo munierint opusque fecerint, dubitari non potest vel ex Vegetio, qui distinguit duo genera militum: *Principales, qui priuilegiis muniuntur; Munifices, qui munus facere coguntur*. Ipse *Principales* appellat, illos eximios & in gradu: *Munifices*, viliores & gregales. Ita Ammianus: *Munificis militis vili & fortuito cibo contentus*: quod ita scribit in laudem & continentiam Iuliani Imperatoris. Iterumque: *Portio pultis parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario*. In Codice Theodosij: *Qui contra hanc sanctionem fecerit, promotus regradationis humilitate plectetur, munifex pœnam deportationis excipiet*. Quibus locis *Munifices* palàm distinguuntur à Principalibus siue Promotis. Vides quid moris fuerit, quomodo minuerit. & facit eò Dionis scriptio, qui Mæcenatem Augusto suadentem inducit, *vt allegat in Senatum quosdam etiam ex Centurionibus*, πλὴν τῶν ἐν τῷ τεταγμένῳ ἐστρατευμένων. τούτων μὲν γὰρ τῶν καὶ φορμοφορησάντων καὶ λαρκοφορησάντων καὶ αἰσχρὸν καὶ ἐπονείδιστόν ἐστιν ἐν τῷ βουλευτικῷ τινας ἐξετάζεσθαι: *præter eos, qui aliquando inter gregarios militassent. Nam ex iis qui corbes aut sportulas tulissent, turpe & ignominiosum sit, quosdam in Senatu censeri*. Ita Dio. qui censet Centuriones quoque Senatores fieri, sed nempe qui ab initio tales, aut in gradu aliquo: nec qui vnquam vilia ista obiissent. Vilia, vt ipse iudicat, pro suo iam æuo: an pro veteri? absit, aliter ostendimus. Et quid C. ille Marius, nónne à caligâ ad Consulatum perue-

In Tacito scrupulus.

Is sublatus.

Lib. II. cap. VII. *Principales milites.* *Munifices pro gregariis.*

Lib. XVI.

Lib. XXV.

Lib. VIII. tit. V. l. II.

Lib. LII.

Dio explicatus.

peruenit? nónne munifex, & qui vitem capite ſæpè excepit & fregit,

Si lentus pigrâ muniret caſtra dolabrâ?

vt ait Satyricus. Sed molliore illo æuo, fracta & mollia etiam iudicia: pulueruIenta virtus ſorduit, & iam pænè dedecus, eſſe verè virum. Audi Tacitum de Syriacis legionibus, quas Corbulo deſides & ignauas reppe-rit: *Satis conſtitit*, inquit, *fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui non ſtationem, non vigilias iniſſent, vallum foſſámque quaſi noua & mira viſerent, ſine galeis, ſine loricis, nitidi & quæſtuoſi militiâ per opida expletâ*. O milites, ſed Nerone non Corbulone dignos! Et tale, quod de Prætorianis Spartianus ſcribit: quos cùm Iulianus, is qui imperium ab iis emerat, in campum produceret & exercere militariter vellet: *illi vicarios operis, quod cuique præſcribebatur, mercede conduxerunt*. Planè, vt de Ægyptiis Valerius: *qui ductu Archelai aduerſus A. Gabinium mœnibus egreſſi, cùm caſtra vallo atque foſſâ cingere iuberentur, vniuerſi ſucclamarunt, vt id opus publicâ pecuniâ faciendum locaretur*. Rides? qui magis quàm in noſtris hominibus & moribus, per quos certum eſt idem futurum ſi rogarentur? imò ſeditionem futuram, ſi iuberentur? Iſta ſunt quæ militiam perdiderunt, & perdunt: vilia habere & ſeruilia, quæ domini vſurparunt orbis terræ. Romani enim certè tales: atque etiam Macedones, de quibus apud Curtium, obſidione Tyri: *Macedonas inclytos armis, dorſo, ſicut iumenta, onera portare*. Quod iis obiiciunt obſeſſi, dum terram fodiunt & ſportis egerunt: obiiciunt, inquam, ſed mox ſubiiciendi. Nec Flori ſanè illud æquis oculis lego: qui de Scipione ad Numantiam, priſcâ diſciplinam reuocante: *Aſſiduis & iniuſtis, & ſeruilibus maximè operibus attriuiſſe* milites ſuos ſcribit. Apage, *ſeruilibus*: numquam id in Romanis caſtris ſerui: quos ſemel aut iterùm dumtaxat lego manum his operibus admouiſſe. In Hirtio de bello Alexandrino: *Cum more operis cottidiani, magnam illam ſeruorum multitudinem quæ aggerem portabat, militum eſſe credidiſſet*. Nam Cæſar ibi ſeruos huic rei adſtrinxit, quia militem paratum habere volebat in pugnam: atque id Pharnacem fefellit. Raró aut perraró igitur, dico legiſſe me id expreſſim, & quòd ſerui ſoli: etſi quin milites interdum iuuerint, cùm opus ſubitum, haud negem. In Cæſare etiam, obſidione Maſſilienſi, cùm magnæ munitiones inſtituerentur, lego *C. Trebonium ad efficienda opera magnam iumentorum atque hominum multitudinem ex omni prouinciâ euocaſſe*. Sed rara hæc exempla olim: poſteà tota res abiit, & deſierunt muniri etiam caſtra. Vegetius de ſuo æuo: *Huius rei* (metationis caſtrorum) *ſcientia prorſus intercidit, nemo enim iamdiu ductis foſſis fixiſque ſudibus caſtra conſtituit*. Obſerues inde Valentiniani iunioris igitur tempore Vegetium vixiſſe: nam ſenioris, caſtra adhuc in vſu. Ammianus ſanè aliquoties munit, in Iuliani & Valentiniani rebus: & de huius fratre Valente in Alanos ducente, *Vallo*, inquit, *ſudibus foſſáque firmato*. Non ergo tunc ſcientia prorſus interciderat, aut vſus. Etſi iam aliud muniendi genus & leuius cœperat, vt non vallo, ſed ſcutis, idque multiplicatâ ſerie, cingerentur. Idem Am-

IV. Annal. *Mollitia ſub Principibus.* In Iulian. Lib. IX. cap. I. *Macedones operarij.* Lib. IV. Lib. II. cap. XVIII. *Calones aut ſerui rarò muniebant.* II. Ciuil. *Interdum & Prouinciales.* *Munitio deſita.* Lib. I. cap. XXI. Lib. XXXI. *Scutorum munitio.*

Lib. XVII. mianus in rebus Iuliani: *Quibus terminatis, reuocatus inuictissimus miles, prope supercilia Rheni tendebat, scutorúmque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & somno.* Iterùm, in eodem Principe: Lib. XXIV. *In valle gramineâ prope riuum, multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutiùs castris quieuimus.* Quod ipsum in obsidionibus opidorum aliquoties in eo scriptore factum aduertas. vt libro XXI. *Ordine itaque scutorum gemino Aquileia circumsepta.* Lib. XIX. Alibi de *triplici ordine*, imò & *quintuplici* legas. *Quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur ciuitas*: quod de Persis Ammianus scripsit. Sed hæc scuta sola & sine viris deposita non est arbitrandum: recta quidem sic & iuncta stetisse arbitror ad pila aut hastas acclinata, sed milites item appositos ad tuendum. Sed ad Vegetium quod facit, periisse hunc vsum: idem in fragmento Græcanici scriptoris apud Suidam mihi obseruatum: qui Mauricium quemdam diu desitam sepultamq; hanc rem ait restituisse & eduxisse.

Instaurata iterùm munitio.

Οἱ ῥωμαῖοι γὰρ, inquit, τὸ πρότερον οὐκ ἀπετάφρευον, οὔτε μὴν ἐν ἐπιστήμῃ πράγματος τὸ τοιόνδε εἶχον πρότερον ἢ μαυρίκιον τὸν παύλου ἡγήσασθαι τοῦ ἑῴου πολέμου. ἐπειδὴ δὲ ὅτε τὴν στρατηγίαν εἶχεν, τὸ τοιόνδε ῥαθυμίας πάρεθεν ἐς τὸ δέον ἐπανήγαγε. ῥωμαίοις γὰρ μὴ βουλομένοις ἦν τὸ χρῆμα, καὶ ἐς λήθην κατωλίσθεν. πόνος γὰρ ὄκνῳ πολέμιος: *Romani anteà castra non muniebant, atque adeò scientiam eius rei prorsus non habebant, priusquam Mauricius Pauli filius dux Orientali bello esset. Is postquam ducatum suscepit, hoc totum ignauiæ prioris correxit, & ad decorum atque vtile redegit. Romanis tamen ea res volentibus minimè erat, atque in obliuionem iam lapsa erat. Labor siquidem ignauiæ aduersarius.* Habes adfirmatum hoc ipsum quod in Vegetio, sed auctorem etiam resuscitatæ artis, dignum quem norîmus. Vir enim profectò fuit, quicumque iste Mauricius. Et sanè sub Græcis iterùm vixisse ea videtur, si Leonis Imperatoris præcepta vsum habuerunt, quæ de Castris exstant. Ea ipse, voce eius sæculi, Ἄπληκτα vocat: & interpretatur Ἄπληκτον, τὸ φωσσάτον. Suidas haud aliter: Ἄπληκτον, τόπος ἔνθα καταλύουσι τῆς ὁδοιπορίας τὰ στρατόπεδα: *Aplectum, locus vbi à viâ quiescunt legiones.* Quis alius ille locus, quàm castra? Est & in Constantino Porphyrogenetâ id verbi: οὗτοι, inquit, τὰ τῶν βασιλέων ἄπληκτα διορθοῦσι, καὶ τὰς ὁδοὺς ἐκκαθαίρουσι: *Isti & castra Imperatorum disponunt atque aptant, & vias mundant*: de officij certo genere.

Aplecta pro castris.

DIALOG. VII.

De castris auctis, aut geminatis.

SED excessimus, in viam redimus & ad Polybium nostrum: cum quo etiam ratiunculæ aliquid subducendum de castris. Nam quia mutari in iis solet pro numero militum maiore, imò sub duodus ducibus geminari: hæc quoque addit, non aliâ in re, fateor, quàm in hac castrensi, serius magis & accuratus. Nec omnino de nihilo, qui hunc libellum *De metatione castrorum* inscripserunt: quia plurima certè pars de istis. Verba hæc lege:

Quòd

Ἐὰν δέ ποτε πλεονάζῃ τὸ τῶν συμμάχων πλῆθος, ἢ τῶν ἐξ ἀρχῆς συστρατευομένων, ἢ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ προσγινομένων. τοῖς μὲν ἐκ τοῦ καιροῦ πρὸς τοῖς προειρημένοις, καὶ τοὺς παρὰ τὸ στρατήγιον ἀναπληροῦσι τόποις, τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ταμιεῖον συναγαγόντες εἰς αὐτὸν τὸν κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρείαν τόπον. τοῖς δ' ἐξ ἀρχῆς συνεκπορευομένοις, ἐὰν ᾖ πλῆθος ἱκανώτερον, ῥύμην μίαν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῶν ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας προστιθέασι. πάντων δὲ τῶν τεττάρων στρατοπέδων, καὶ τῶν ὑπάτων ἀμφοτέρων εἰς ἕνα χάρακα συναθροισθέντων, οὐδὲν ἕτερον δεῖ νοεῖν, πλὴν δύο στρατείας κατὰ τὸν ἄρτι λόγον παρεμβεβληκυίας ἀντεστραμμένας αὐταῖς συνηρμόσθαι, συναπτούσας κατὰ τὰς τῶν ἐπιλέκτων ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβολάς. οὓς ἐποίουν μὲν εἰς τὴν ὀπίσω βλέποντας ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης παρεμβολῆς. ὅτε δὴ συμβαίνει γίνεσθαι τὸ μὲν σχῆμα παραμῆκες, τὸ δὲ χωρίον διπλάσιον τοῦ πρόσθεν, τὴν δὲ περίμετρον ἡμιόλιον. ὅταν μὲν οὖν συμβαίνῃ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέ-

Quòd si aliquando maior sit Sociorum multitudo vel ab initio comitantium, vel posteà forte superuenientium: his quidem qui posteà, præter loca dicta, etiam eum qui ad Prætorium est complent, Forum ipsum & Quæstoriũ, si res exigat, in vnum conferentes. Iis verò, qui ab initio simul egressi fuerunt, si iusta multitudo sit, Strigam vnam parte alterâ legionum addunt versus vallum. Omnibus autem quattuor legionibus, ab vtroque Consule, in vna castra conductis, non aliud mente concipere oportet, quàm duos exercitus, modo quem suprà dixi, pariter metatos, atque inuicem sibi obuersos esse: iunctos & sese contingentes, quâ parte Extraordinarij vtriusque exercitus locantur. quos feci scilicet metari ad castrorum tergum. Ita fiet, vt Figura quidem sit oblonga, locus priore duplo maior, ambitus sesquialter. Cùm igitur Consules vnà metan- POLYB.

ρους ὁμοῦ στρατοπεδεύειν, οὕτως ἀεὶ χρῶνται ταῖς στρατοπεδείαις. ὅταν δὲ χωρὶς τ' ἄλλα μὲν ὡσαύτως, τὴν δ' ἀγορὰν, καὶ τὸ ταμιεῖον, καὶ τὸ στρατήγιον, μέσον τιθέασι τῶν δυεῖν στρατοπέδων.

metantur, eiuſmodi ſemper vtũtur metaturâ: cùm ſeorſim, alia quidem ſunt ſimilia, Forum verò, Quæſtoriũ, & Prætorium in medio vtriuſque exercitus ponunt.

Duo proponit & exponit, quæ morari lectorem poſſint. Prius, de Sociis. Nam ij aliquando plures aut ſuperueniunt (puta à regibus aut ſociis gentibus miſſi) aut ſimul lecti & egreſſi ſunt. quod crebrum, cùm è Latio aliquando duplicem numerum aut ſeſquialterum, vt docui, capere ſolerent. Quid tum igitur factum? ordine explicat. & pro aduentoribus quidem, inquit,

„ *Præter loca dicta.*] Quæ iſta? Vacua, vt opinor, poſt Extraordinarios relicta. Nam hoc deſertè dixit, ſpatij ibi aliquid redundare, aduenientibus implendum. Sed ſi ea non ſufficiant; addit,

„ *Etiam qui ad Prætorium eſt, complent.*] Nimirum ſpatium illud centum pedum & viam latam, anteà relictam. Quod ſi opus etiam ſit, totum Forum ad Prætorium vſque complent. Dixeris. vbi tunc igitur Forum? reſpondet, in vnum locum ſolere cum Quæſtorio conferri: id eſt, vt locus ille vacuus anteà vſibus Quæſtoris deſtinatus tantùm, nunc etiam foro rerum vænalium ſeruiat. At verò ſi ab initio maior fuerit multitudo, & caſtris nondum poſitis aut vallatis: tum aliter & magis compoſitè rem expediunt. quomodo?

Forum & Quæſtoriũ iuncta.

„ *Strigam vnam parte alterâ legionum addunt.*] Caſtra ſcilicet in latitudine augent, & ad ſocios alios ſocios ponunt, prorſus formâ & modo dicto. Ita fit tunc via media, & alter Vicus. Sed hoc tantùm, ſi iuſta multitudo, inquit, ad locum implendum. Si non, ſupernè ſcilicet locantur. Credo idem factum, ſi tres (quod tamen rarò) ſub vno Conſule legiones: in latum, inquam, caſtra producta. Quid tamen ſi quattuor, & vterque ibi Conſul? facilis ratio: & ait,

Caſtra in latum ſemper aucta.

„ *Non aliud mente concipere oportere, quàm duos exercitus.*] Sententia tota. Binas eſſe copias, & bina velut caſtra, vno ſaltem vallo clauſa. Itaque diſpoſitio tota eadem manet; dumtaxat notandum binos iſtos exercitus à tergo ſibi iungi, & Extraordinarios limitem caſtrorum eſſe. Atque iſtud facile: aliud monet, obſcurius aut implexius nobis. Quid enim ſi vnà quidem, ſed non miſceri volunt caſtris? vterque Conſul ſeiunctos habere ſuos? Tum, inquit,

„ *Alia quidem ſunt ſimilia, Forum verò, Quæſtorium & Prætorium in medio.*] Videtur dicere (videtur. nam ſatis hæc ambigua.) quod ad legiones, omnia tunc fuiſſe eadem: dumtaxat Prætorium, Quæſtorium & Forum admota vtrimque ad vallum, & ſic communionem inter Conſules

Partitio caſtrorum, vbi duo Impp.

ſules fuiſſe: ſingulis tamen caſtris vallo ſuo diſcretis. Nam hoc niſi fuiſſet, iam non eſſet metatio, & caſtra diuerſa. Hoc autem fieri potuit, vel in oblongâ illâ figurâ iam dictâ: ſaltem vt Extraordinarij amouerentur, & ad latus locarentur: vel in figurâ aliâ, vt caſtra velut geminarentur, ſed duplici vallo ſecreta: Prætorium autem & adiuncta, ad latus vtrumque circa portas Principales. Iſta ex Polybio. etſi rarò aut non leges (in libris qui hodie) Conſules ſic iunctis caſtris, vallo tamen diuiſos. Et quid opus? niſi ſi auctoritatis ſeruandæ gratiâ: etſi aliter etiam ea ſalua. Scipio Imp. ad Pompeium venit: & vt Cæſar narrat, *receptis omnibus in vna castra legionibus, ille ſuum cum Scipione honorem partitur, claſsicúmque apud eum cani, & alterum iubet Prætorium tendi*. III. Ciuil. Simile Auguſtus in Agrippâ. & vt Dio ait, *ſi quando ſimul ad bellum irent, tabernaculum ſui ſimile dabat*, Lib. LIII. *& ſignum ab vtroque peti iubebat*. Diuiſa quidem caſtra etiam lego, ſed loco etiam diuiſa & abiuncta: idque vel ob numerum militum maiorem, vt apud Cannas maiora & minora fuerunt: vel ob alium vſum, vt Cæſar in Ariouiſtum. Illud rari exempli, vtrumque Conſulem conueniſſe, & in caſtris nil mutaſſe: ſed Haſtatos ab Haſtatis, Principes à Principibus, & ſic ordine; itemque Centurionem à Centurione, Tribunum à Tribuno receptos. Quod Claudius Nero & C. Liuius vſurparunt, contra Aſdrubalem: ſed dumtaxat in vnam noctem, & ad fallendum hoſtem. Diſcas tamen ex eo, ſatis laxè metari ſolere, cùm tot millia in iiſdem locis poſſent recipere & inſerere: expulſis, niſi fallor, & in vacuum ad valla redactis calonibus & iumentis pleriſque.

DIALOG. VIII.

De miniſteriis, quæ Tribunis & Equitibus & alibi præſtantur, item de Excubijs & Stationibus.

SED de Caſtris ipſis denique iam peregimus, ſermone & re haud illepidâ, ſed longâ: & ſubinde cum Pindaro vereor, * *μὴ κόρος ἐλθὼν κνίσῃ*. AVD. Harum quidem dapum haud ſatier, te condiente: & vetus illud verum didici. *ne ſatietas veniens offendat.

Οὐ πρὸς γε παντός ἐστιν ἀρτῦσαι καλῶς:
Condire ſcitè non cuilibet datum eſt.

LIPS. Fortaſſe nec mihi, niſi quia amor tuus ita vult, cui bella etiam non bella. Sed ſedem igitur Diſciplinæ quia vidimus, nunc ipſam. Tria ad eam ſpectant, *Munia, Exercitia, Leges*. Quædam ex his prompta nobis in Polybio, quædam non erunt. Ipſum primò excutiamus: ſi quid deerit, & tempus & hic animus ferent, pòſt dabo. *Munia* appellamus excubias, miniſteria, & hæc talia: quæ in his Polybij verbis habes. Lege:

Ἑξῆς δὲ τούτοις διέταξαν τὰς σημαίας ἐξ ἑκάστου στρατοπέδου POLYB.

Deinde verò ordinant manipulos ex vtraque legione, Prin-

τῶν πριγκίπων, καὶ τῶν ἁστάτων, δύο μὲν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ τόπου τοῦ πρὸ τῶν χιλιάρχων. τὴν γὰρ διατριβὴν ἐν ταῖς καθημεριναῖς οἱ πλεῖστοι τῶν ῥωμαίων ἐν ταύτῃ ποιοῦνται τῇ πλατείᾳ. διόπερ ἀεὶ σπουδάζουσι περὶ ταύτης, ὡς ῥαίνηται καὶ καλλύνηται σφίσιν ἐπιμελῶς. τῶν δὲ λοιπῶν ὀκτωκαίδεκα, τρεῖς ἕκαστος τῶν χιλιάρχων διαλαγχάνει. τοσαῦται γάρ εἰσι τῶν ἁστάτων καὶ πριγκίπων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ σημαῖαι, κατὰ τὴν ἄρτι ῥηθεῖσαν διαίρεσιν. χιλίαρχοι δὲ ἕξ. τῶν δὲ τριῶν σημαιῶν ἀνὰ μέρος ἑκάστῳ τῶν χιλιάρχων λειτουργεῖ λειτουργίαν τοιαύτην. ἐπειδὰν καταστρατοπεδεύσωσι, τὴν σκηνὴν ἱστᾶσιν οὗτοι, καὶ τὸν περὶ τὴν σκηνὴν τόπον ἠδάφισαν. κἄν τι περιφράξαι δέῃ τῶν σκευῶν ἀσφαλείας χάριν, οὗτοι φροντίζουσιν. διδόασι δὲ καὶ φυλακεῖα δύο. τὸ δὲ φυλακεῖόν ἐστιν ἐκ τεττάρων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν πρὸ τῆς σκηνῆς, οἱ δὲ κατόπιν παρὰ τοὺς ἵππους ποιοῦνται τὴν φυλακήν. οὐσῶν δὲ σημαιῶν ἑκάστῳ χιλιάρχῳ τριῶν, ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτων ἀνδρῶν ὑπαρχόντων ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, χωρὶς τῶν τριαρίων καὶ γροσφομάχων (οὗτοι γὰρ οὐ λειτουργοῦσι)

Principum & Hastatorum, duos ad curam loci qui ante Tribunos est. In hac enim latiore viâ plerumq; diē plerique militum terunt: ideoq́; cura iis est, vt aspergatur verraturq́; diligenter. Reliquorū autem manipulorum octodecim quisque Tribunus tres sortitur. tot enim sunt Hastatorum & Principum in quaque legione manipuli, Tribuni autē ipsi sex. atq; è tribus istis manipulis singuli & per vices Tribuno hoc ministerium ministrant. Cùm castrametantur, tentorium eius statuunt, & locum circà complanāt: & siquid sepiendum aut claudendum sit ad vasorum vtensiliumq́; custodiam, id præstant. Dant & duas excubias: excubia autem est è viris quattuor, quarum pars ante tentoriū, pars post illud iuxta equos agunt. Cùm autē sint cuiq; Tribuno tres manipuli, & in quoque istorum viri supra cētum (Triariis exceptis & Velitibus. nam hi nō ministrant:)

leue

τὸ μὲν ἔργον γίνεται κοῦφον, διὰ τὸ παρὰ τετάρτην ἡμέραν ἑκάστῃ σημαίᾳ καθήκειν τὴν λειτουργίαν. τοῖς δὲ χιλιάρχοις ἅμα μὲν τὸ τῆς εὐχρηστίας ἀναγκαῖον, ἅμα δὲ τὸ τῆς τιμῆς, διὰ τῶν προειρημένων ἀποτελεῖται σεμνὸν καὶ προστατικόν. αἱ δὲ τῶν τριαρίων σημαῖαι, τῆς μὲν τῶν χιλιάρχων παραλύονται λειτουργίας. εἰς δὲ τὴν τῶν ἱππέων οὐλαμοὺς ἑκάστη σημαία, καθ' ἡμέραν δίδωσι φυλακεῖον ἀεὶ τῷ γειτνιῶντι κατόπιν τῶν οὐλαμῶν, οἵ τινες τηροῦσι μὲν καὶ τἆλλα, μάλιστα δὲ τὴν ἵπποις, ἵνα μήτ' ἐμπλεκόμενοι τοῖς δέσμασι, βλάπτωνται πρὸς τὴν χρείαν, μὴ τε λυόμενοι καὶ προσπίπτοντες ἄλλοις ταραχὰς καὶ θορύβους ἐμποιῶσι τῷ στρατοπέδῳ. μία δ' ἐξ ἁπασῶν καθ' ἡμέραν σημαία ἀναμέρος τῷ στρατηγῷ παρακοιτεῖ, ἥτις ἅμα μὲν ἀσφάλειαν παρασκευάζει τῷ στρατηγῷ πρὸς τὰς ἐπιβουλάς, ἅμα δὲ κοσμεῖ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς.

leue munus fit, nec nisi in quartum quemque diem ad manipulum redit & incumbit. Tribunis verò simul & commoditas ex hisce ministeriis, simul & dignitas atque honos imperio accedit. Triariorum porrò manipuli liberi quidem sunt à ministerio Tribunitio, sed Turmis equitum excubiam cottidie præbent, vt quisque manipulus à tergo Turmæ assidet. Atque hi curant cùm alia, tum equos maximè, ne aut vinculis impediti inq; ligati lædantur, inutiles futuri ad militiam; aut soluti & ruentes turbas ac consternationem excitent in castris. Vnus verò ex omnibus manipulis in diem Imperatori excubat, quæ res & tutum eum præstat ab insidiis, & ornatum speciémque magistratui addit.

Positis castris, primùm post iuramentum (de quo dicetur in Legibus) præstitum, quod curant Tribuni, est partitio manipulorum ad ministeria, & munia diurna. Attende. pulchra videbis & composita, haud aliter quàm in familiâ boni Patris.

„ *Ordinant manipulos*, inquit, *ex vtraque legione Principum & Hastatorum.*] Qui verò ordinant? Tribuni: quomodo? sorte. Quos? non om-

 nes,

nes, ſed Principum & Haſtatorum ex vtraque legione. Triarios & Velites omittunt, quorum nullus hîc vſus. Et ex vtraque legione ita, vt tamen ſex & ſex Tribuni, quique nonniſi ex ſuâ legione manipulos capiant: nec miles extra ſuam legionem miniſterium Tribuno præſtet. Summatim hæc iſtis verbis primis dicuntur: quæ velim te libare oculis interdum, & eos tum ad me referre. Vix enim ſermonem meum capias, niſi & Polybiana iſta adiungas.

Quot manipuli ad primam curam. „ *Duos ad curam loci.*] Iſti duo manipuli in totum ſunt? an duo ex quaque legione? nempe vnus Principum, vnus Haſtatorum ex quaque? Sunt verò ex quaque, atque ita quattuor ſimul, argumento claro ex verbis infrà, cùm *octodecim manipulos* reliquos in legione dicit. Sunt autem in quaque ex vtroque hoc Genere viginti, decem Principum, decem Haſtatorum.

Frequentia Principiorum. „ *Loci qui ante Tribunos eſt.*] Ea ſunt Principia, celeberrimus & ſacerrimus locus, vt ſuprà dictum, & hîc quoque clarè vides. Sermones enim ibi & conuentus in totum diem, atque etiam iudicia, & ſiquid aliud publicè agendum.

Principia verſa, terſa. „ *Vt aſpergatur verratúrque diligenter.*] Heus tu Batauе, qui munditiâ & politiâ prouocatis aut vincitis omnes gentes, quid Romani tibi noſtri videntur? non & ipſi politi, munduli, idque in ipſis caſtris? Noluerunt ſordium hîc aliquid: & quia frequenti itu & attritu neceſſum erat puluerem aut lutum fieri, iuſſerunt in dies viam hanc adſpergi & mundari. Illud, cùm puluis; hoc, cùm lutum. Sed fortaſſe etiam non fallar, ſi ceſpitem hîc diſpoſitum teſſellatim dicam, inſtar pauimenti. Sit pro reliquâ diligentiâ Romanâ: & Tribuniciis tabernaculis ita factum, mox dicet. Hoc magis adfirmem in Statiuis aut Hibernis; ſi iſta quidem lapide aut glareâ etiam ſtrata non fuerunt. AVD. O gratam mihi curam! & quæ alterum iniiciat à te celatum. LIPS. Quid illud? profer. AVD. Verecundor. LIPS. Quid tandem? impurum aut infandum aliquid in caſtis his caſtris? AVD. Non tale. à naturâ eſt, ſed & naturâ duce ſilemus. LIPS. Dic clariùs. AVD. Ea inquam quæ natura requirit, cùm tam mundi Romani tui, vbi depoſuerunt? LIPS. Profectò in riſum me das inopinato hoc & iocoſo quæſito. Tamen certè neceſſaria res, videamus.

Vbi ſordes humanæ? Quî autem definiam? veteres ſilent, quod tu quoque nunc ægrè proferebas. Coniicio, extra caſtra & vallum hæc feciſſe, cùm liceret: id eſt, de die. Quòd ſi noctu vrgerentur; in tentoriis & vaſis, ac calones aut ipſos aſportaſſe. Diſcurriſſe enim in tenebris per caſtra & excubias, non opinor: & fraudi fuerit locus.

Turcarum mundicies. Quid ſi etiam, vt Turcas hodie audio, in foſſis quibuſdam hæc excreuerint, iiſque terrâ repletis, alias ſubinde nouas foderint? Id potuit, & Turcæ maioribus tabernaculis tentoriola quædam coniuncta habent, cum his ſcrobibus: quæ tentoriola ſcilicet crebrò mutant. Faciunt ſimile in extis aliiſque reiectamentis carnium, & ea defodiunt atque humo operiunt ſtudioſè, contra fœtores. Salubria haud dubiè caſtra, per minutas has obſeruationes. At enim Spartani libe-

ni liberiùs aut inuerecundiùs ſe hîc gerebant. de quorum militiâ caſtriſque Xenophon hoc quoque narrat: Καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπιόντας οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅτι οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τῶν ὅπλων πλέον, ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους, ἀπέρχονται· καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιοῦσιν: *Atque eos qui ad neceſſaria ſecedunt, non oportet mirari quòd haud longiùs ab aliis aut ab armis ſuis recedunt, quàm quod ſatis ſit ne nares offendant. hoc enim ſecuritatis cauſſâ faciunt, & ne excipiantur.* Sed in miniſteriis noſtris pergamus. *Spartanorum mos.*

„ *Quiſque Tribunus tres ſortitur.*] Hîc de ſorte, antè non dixit: ſed antè quoque admiſi à ſolenni militiæ, in quâ ſors aſſidua aut certè crebra. Ait, *quemque Tribunum tres habere*: quid clarius? Sunt reliqui octodecim manipuli, ſeni Tribuni: tres igitur in ſingulos. Quid autem iſti faciunt? ſequitur,

„ *Tentorium eius ſtatuunt.*] Non ergo lautioribus hiſce Tribunis proprij miniſtri & ſerui? Fuerunt, ſed viſum tamen hæc omnia, quæ militiam tangunt, per milites fieri: tum contra ignauiam & otium, tum cauſsâ obſequij, & vt opportuni magis imperiis atque obnoxij eſſent. Hodie abnuant, per malum faſtum. qui in milite bonus, ſed in hoſtem: apud Duces obſequioſi & flexi animi conueniunt.

„ *Locum circà complanant.*] In Græco, ἠδάφιζον: *pauimentabant.* Nec tamen de vero lapideoq; pauimento ceperim: vnde cottidiani & ſubiti iſti lapides? ſed de ceſpiticio, & credo virides ſic eos comportatos à milite & teſſellatim diſpoſitos. Si locus tamen vicinus præberet, aut diuturnior mora poſceret (vt in Statiuis aut Hibernis) non abnuam etiam de glareâ aut lapide, quia iſtos homines video omnia de facili præſtitiſſe, quæ ardua nobis & oneroſa. Iulius quidem Cæſar *ſectilia ſua & teſſellata* in hunc vſum circumtulit, vt ſuprà monui: ſed Iulius ille, qui omnia ſupra vulgus, & ipſe reuera non è vulgo. Hæc miniſteria Vegetius quoque tetigit: *Duci Prætorium præparatur, ac Tribunis tabernacula collocantur, quibus per contubernales deputatos aqua, lignum, & pabulum miniſtrantur.* Quæ poſtrema etſi Polybius non expreſſit: tamen fuiſſe olim cenſeo, & aquatum, lignatum, pabulatum milites iſtos iſſe, in vſum Tribunorum. *Tentoria ceſpite ſtrata.* *Cæſaris ſplendor.* Lib. III. cap. VIII. *Miniſteria alia Tribunis.*

„ *Dant & excubias duas.*] Præter dicta, è ternis iſtis manipulis ordine Tribunis ſunt excubitores. Quid iſti agunt? velut cuſtodes quidam ibi ſunt aut apparitores. Imò fallor, aut cum ipſis Tribunis, ſi exibant, pars eorum exibat: vt honeſtè ſcilicet per caſtra & alibi incederent, militibus ſic comitati. Hunc morem collapſum reſtituit Alexander Seuerus, Imperator inter optimos, ſiquis facta & dicta eius iuſtâ trutinâ librat: *Apparitores nullos eſſe paſſus eſt:* (ita in vitâ eius Lampridius) *Tribunis aut Ducibus niſi milites anteire noluit. iuſſitq́; vt ante Tribunum quattuor milites ambularent, ante Ducem ſex, ante Legatum decem.* Ecce *quattuor* milites attribuit, quid niſi ipſam vnam Excubiam noſtram? *Duci ſex.* quis iſte dux, qui olim Legatus dictus, legioni nempe præpoſitus: ex quo colligas tres excubias eum habuiſſe: parte mediâ ſcilicet manente, & tentorium adſeruante. At ipſi *Legato decem*: id eſt, Le- *Excubiæ Tribunis.* *Comitantur eos.*

 gato

gato Consulari, aut exercitus primario Duci. Ex hisce Lampridij arbitror Trebellium Pollionem castigandum in triginta Tyrannis, Balistâ decimoseptimo: *Est Valeriani epistola, in quâ docet sibi præcepta gubernandæ reip. ab eodem* (Balistâ) *data, gaudens quòd eius consilio nullum adscriptitium, id est Vacantem haberet, & Tribunum nullum stipatorem, qui non verè pugnaret*. Scribo, *& Tribunus*. Est hoc ipsum quod Alexander sustulerat, sed posteà iterùm irruperat, ne Tribuni apparitores aut stipatores proprios haberent, qui annonas scilicet acciperent, & militum salaria absumerent: sed dumtaxat verè milites ante eos irent.

Trebellius leuiter rescriptus.

Quot hominum excubia?

„ *Excubia est è viris quatuor.*] Notetur seriò excubiarum hic numerus. qui ipse fuit etiam Vegetij æuo: *De singulis,* inquit, *Centuriis quaterni equites, & quaterni pedites, excubitum noctibus faciunt*. In Actis Apostolicis hoc sensu scribitur, cap. XII. de Petro: *Misit in carcerem, tradens quattuor quaternionibus militum custodiendum:* id est, adiungens ei excubias quattuor.

„ *Leue munus, quoniam in quartum quemque diem ad manipulum redit, & incumbit.*] Ita est. Sunt tres manipuli, ergo ad primum quarto die munus redit. Sed in ipso Manipulo quoque, quindecim duplices tales Excubiæ: ergo quadragintaquinque in tribus: atque ita non nisi tali die ad singulos venit.

„ *Triariorum Manipuli liberi sunt à ministerio Tribunicio.*] Atque etiam Velitum, vt præmisit: sed Triariorum, ob dignitatem, istorum ob vilitatem: & quia vtrique aliò vocantur. Quò Triarij? addit,

Equitibus excubia vna.

„ *Turmis equitum excubiam cottidie præbent.*] Obserua & equitibus honorem habitum, qui primores ciuium, & proximi à Tribunis. Sed nónne in vili, quòd istis ministrant Triarij? nónne dignius, si digniori? Non hîc quidem. aspectus ad locum metationemque fuit: & quia Triarij post ipsos equites, percommodum visum vt iis ministrarent, sine molestiâ vllâ suâ, & in suis tabernaculis manentes. Nam & hoc adiungit, quemque Manipulum Excubiam dedisse turmæ propositæ, & cui ipse subiunctus. Hoc leue. & amplius: dedêre tantùm excubiam vnam. Nam φυλακεῖον hîc singulari numero Polybius: conuenienter id ipsum. quoniam nec equitum tanta dignitas; & quia ipsi Triarij etiam non nisi dimidiati ad alios manipulos. Vide vbique, in minimis, maximis, analogiam & circumspectionem.

„ *Turbas & consternationem excitent in castris.*] Cuius rei exemplum in Tacito: *Fortè equus abruptis vinculis vagus & clamore territus, quosdam occurrentium obturbauit. Tanta inde consternatio in castris irrupisse Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas*. Et addit, sisti non potuisse, nisi quòd ipse Legatus se proiecit in limine portæ, & pudore calcandi fugam repressit. Insigne exemplum etiam hæc talia minima cauenda, vicino maximè hoste: & vides Romanos veteres fecisse.

1. Annal.

Excubia Imperatori.

„ *Vnus verò ex omnibus manipulus in diem Imperatori excubat.*] Dubitare

tare aliquis possit, vnúsne ex omnibus omnino manipulus, an tantùm ex triginta vnius legionis? Nihil enim definit, etsi hactenus sermo de vnâ legione fuit. Sed posteà tamen etiam in Vigiliis vnius Manipuli accubantis Prætorio mentio tantùm fit. Ergo hoc non decido: magis quæro, Sociis quid factum? Quæro? imò queror etiam de te Polybi, qui siluisti. Certè immunes & vacuos eos fuisse non ego opinor, nec ratio vlla suadet. Puto igitur tribuendos ad exemplum Legionis, vt quidam etiam Manipuli Principia munda habuerint in sua parte: aliæ excubiæ itē fuerint Præfectis, exemplo Tribunicio: denique & Imperatori manipulus fortassis vnus. Fortassis. nam hîc hæreo: sumam ex Cornibus, an ex iis qui adiacent Prætorio, Extraordinariis ipsis? Possit non incommodè, aut indecorè sic fieri, vt Manipulus vnus ciuium excubuerit à fronte & à tergo diuisus: vnus sociorum, ad vtrumque latus. Deinde ipsos etiam qui proximi Equitibus, siue in Cornibus siue in extraordinariis, probabile est Excubiam vnam iis dedisse, exemplo Triariorum. Quæro amplius, Cùm hæc ita in castris, quid ad portas & vallum, quis seruauit? nam aliquam ibi tutelam & custodiam fuisse ratio & testimonia euincunt. Passim lego de excubitu in portâ, atq; etiam ante portam. In Sallustio: *Neque secùs atque si hostes adessent, iter facere, castra munire, excubitum in portâ* (lego cum priscis libris, **portas*) *cohortes ex legionibus, pro castris equites auxiliarios mittere*. Virgilius allusit de animalculo aëreo: *Sociorum excubiæ.* *Excubiæ ad portas.* In Iug. * plures enim in castris.

Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti. IV. Geor.

Atque adeò Romanus mos fuit totas Cohortes & Turmas habere & ponere quietas ante ipsas portas: non vnum aut alterum militem, vt hodie solet, quos à sentiendo *Sentinellas* vocamus. Illi plures, atque etiam cùm periculum esset, alios super alios, & longiùs abiunctos. Id vocabant ab ipsâ re, *Stationes*. Stabant enim. Cæsar. *Quæ in statione pro castris erant Afranij cohortes*. Palàm hîc pedites habes: at equites in Sallustio suprà, & nunc in Liuio: *Manlius super castra hostium cum turmalibus suis euasit. vt vix teli iactu ab statione proximâ abesset. Ibi Thusculani erant equites*. Hirtius: *Turmæ interim equitum, quæ pro vallo in stationibus esse solent*. Communiter & indistinctè Cæsar: *Ij qui pro portis in statione erant, Cæsari renunciarunt*. Iterùm: *Qui erant in statione pro castris collocati, acriter pugnauerunt*. Virgilius: *Stationes.* II. Ciuil. *E pedite.* *Ex equite.* Lib. VIII IV. Gallic. V. Gallic.

Tunc quoque communi portam statione tenebant. Lib. IX.

Et distinguunt passim à Vigiliis, quòd hæ diurnæ essent. Liuius: *In stationes ac vigilias ordine ibant*. Tacitus: *Vigilias, stationes, ac si qua alia præsens vsus indixerat*. Iterùm Liuius: *Muros aliáque loca, in quibus stationes vigiliásque esse placuerat*. Et sunt omnino istæ, quas Græci προφυλακὰς benè & aptè vocant, quasi dicas *Procustodias*. Dio Cassius: Ἀντώνιος ἱπποµαχίᾳ τινὶ πρὸς ταῖς τοῦ Καίσαρος προφυλακαῖς ἡττήθη: *Antonius equestri quodam prœlio à Cæsaris stationibus est superatus*. Dionysius: οἱ πρὸ τοῦ στρατοπέδου τὰς φυλακὰς φυλάττοντες, suo more explicat & dilatat: *ij qui ante castra custodias agunt*. Ammianus *Stationes agrarias* aliquoties dixit, *Stationes aliæ à Vigiliis.* Lib. XXVIII I. Annal. Lib. I. Lib. XI.

Agraria. quòd in agris ſcilicet & ſub diuo: Vegetius compendio, *Agrarias*, quæ
IV. Aduer. vox ſæpè apud eum in *Angarias* mutauit, malè. Hadr. Turnebum vide.
cap. VII. Atque hæ Stationes olim quidem totum diem habitæ: ſed mutauit
Lib. XLIV. Æmilius, ob cauſſas. Liuius: *Stationum quoque morem mutauit. armati*
Binæ in diem. *omnes, & frænatis equis equites, diem totum perſtabant. Id cùm æſtiuis diebus, vrente aßiduo ſole fieret, tot horarum æſtu ac languore ipſos equóſque feſſos, hoſtes integri ſæpè adorti, vel pauci plures vexabant. Itaque ex matutinâ ſtatione ad meridiem decedi, & in poſtmeridiem ſuccedere alios iußit.*
Lib. III. Manſit in æuum Vegetij: *Caſtris*, inquit, *poſitis alij manè, alij poſt meri-*
cap. VIII. *diem, propter fatigationem hominum equorúmque agrarias faciunt.* Iſtæ igitur Stationes: &, meo iudicio, vtiles, quòd numquam hoſtis imparatos aut paucos deprehendebat, imò qui eſſent reſiſtendo donec ſuccurreretur. Anxiè autem ſeruatæ: & omnino capitale (niſi magnâ vi abri-
Stationem nefas deſeri. perentur potiùs, quàm pellerentur) deſeruiſſe. Polybius: Πρόστιμον παρὰ
Lib. I. ῥωμαίοις θάνατός ἐστι τῷ προεμένῳ τὸν τόπον, καὶ φυγόντι τὸ παράπαν ἐξ ἐφεδρείας: *Pœna mortis apud Romanos, illi qui locum deſeruiſſet aut omnino fugiſſet ex ſtatione.* Suidas ex hoc ſiue alio eius loco: παρὰ ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τῷ ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν: *Apud Romanos mors pœna, ſi-*
Lib. XXIV. *quis liquiſſet locum ſtationis.* Liuius: *Apud Romanos, præſidio decedere, capitale eſſe, & nece liberorum etiam ſuorum parentes eam legem ſanxiſſe.*
cap. XXIV. Suetonius de Auguſto: *Centuriones ſtatione deſertâ, itidem vt manipulares, capitali animaduerſione puniit.* Mitior poſteà militia facta, & Mo-
Lib. III. deſtinus de hoc delicto: *Qui ſtationis munus relinquit, pluſquam emanſor*
De re mil. *eſt. Itaque pro ratione delicti caſtigatur, aut gradu militiæ deiicitur.* Sed
Modus Stationum. qui igitur iſtas, quo numero, quo ordine ſubierunt? Adſeueranter non dixero: ſed ex omni genere militum (exceptis Velitibus) ſuſpicor obiiſſe. Quot? ad ſingulas portas non minus Cohorte, & Turmâ vnâ: interdum & plures, cùm iuxtà hoſtis. Quattuor autem portæ, in vniuerſum quadraginta cohortes, & totidem turmæ (exceptis iis qui ad Prætorium Extraordinarij aut Selecti:) ergo munus rediit decimo quoque die: imò quinto die, ſi illum medium diuidis (quod ab Æmilio inſtitutum) & ſecas. Ab hac re Extraordinarij immunes? fortaſſe, quia Imperatorem exeuntem comitabantur, eique præſidio erant. Si non, tum Prætoria porta cuſtodiæ illorum eſto: ſed non ſine ciuibus. Dixi plures interdum aut geminatas cohortes fuiſſe: & verum eſt. In Hirtio, de bello Africo: *Opera interim ipſe cottidie* (de Cæſare) *circumire, & alter-*
Hirtius correctus. *nas cohortes in ſtatione habere, propter hoſtium multitudinem.* Vbi vetus editio *alteras cohortes*: vt ſignificet duas fuiſſe. Nam *alternas* profectò non conuenit, & fuerit hoc releuandis militibus, at non pellendis magis hoſtibus. In libro autem ſcripto Torrentij, *ad terras* compendio quodam ſcriptum: è quo libens fecerim, *ad ternas*. Sed de *duabus*, oſtendit Cæſar ſollenne fuiſſe, vicino præſertim hoſte. *Cohortes, quæ in ſtationibus erant, ſecum in eam partem proficiſci, ac duas ex reliquis in ſtationem ſuccedere iußit.* Abduxit ab vnâ portâ duas, & duas iuſſit ſuccedere.

Atque

Atque ita in ſtationibus Romani. paullò aliter Spartani, bonæ & compoſitæ item militiæ homines, de quibus Xenophon: Φυλακάς γε μὴν ἐποίησε μεθημερινάς, τὰς μὲν πρὸς τὰ ὅπλα εἴσω βλεπούσας. οὐ γὰρ πολεμίων ἕνεκα, ἀλλὰ φίλων αὗται καθίσταν). τούς γε μὴν πολεμίους, ἱππεῖς φυλάττουσι ἀπὸ χωρίων ὧν ἂν ἐκ πλείστου προορῷεν: *Diurnas cuſtodias inſtituit* (Lycurgus) *illas quidem quæ in caſtra & ſuorum arma verſæ eſſent. non enim hoſtium cauſſâ, ſed ſociorum & amicorum eæ conſtituuntur. alteras, quæ hoſtes obſeruent, equitum; idq; in locis, è quibus longiſſimè ſit proſpectus.* Spartani igitur aſſeruabant fœderatos ſuos & armorum ſocios, vnâ illâ cuſtodiâ; alterâ hoſtes. Cuſtodia in ſocios, peditum fuit, in hoſtes equitum, atque ea in locis ferè montanis, aut excelſis.

DIALOG. IX.

De Vigiliis. Teſſera in iis, Teſſerulæ, & diuiſio, & Circuitio, omnia diſtinctè.

MINISTERIA dicta ſunt & diurnæ Excubiæ, ad Vigilias tranſit, quæ propriè ſunt noctis. Sed quia tria in his ordine dicit, de *Teſſeris* primò; tum de *Vigiliis* earumque numero, denique de *Circuitione:* hæc, inquam, omnia, quia ipſe diſtinctè, ego quoque partiar & diſtinguam, & ſingillatim de his dicam. Da te mihi, quæſo: vereor enim vt tenebroſum aliquid in his Vigiliis, & ab ipsâ Nocte. Verba Polybij cedò:

Τὴν δὲ τοῦ νυκτερινοῦ συνθήματος παράδοσιν ἀσφαλίζονται τὸν τρόπον τοῦτον. καθ' ἕκαστον γένος καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν ἐκ τῆς δεκάτης σημαίας τοῖς τελευταίοις μέρεσι στρατοπεδευούσης κατὰ τὰς ῥύμας. ἐκ τούτων εἷς ἑκάστης ἀνὴρ λαμβάνεται καὶ ἐκλογὴν, ὃς τῶν μὲν κατὰ τὰς φυλακὰς λειτουργιῶν ἀπολύεται. παραγίνεται δὲ καθ' ἡμέραν δύνοντος ἡλίου πρὸς τὴν τοῦ χιλιάρχου σκηνὴν, καὶ λαβὼν τὸ σύνθημα (τοῦτο δ' ἐστὶ πλατεῖον ἐπιγεγραμμένον) ἀπαλλάττεται πάλιν. ἀναχωρήσας

POLYB.

Nocturni ſigni traditionem tutam ſecurámque hoc modo reddunt. In quoque genere equitum & peditum, ex decimo ſigno, quod vltimum eſt & in ſtrigarum parte extremâ, vir vnus quiſpiam eligitur, qui à reliquo munere excubiarum immunis ſit. Is cottidie, ſole iam inclinante, ad Tribuni tentorium venit, & ſignum accipiens (id verò eſt tabella latiuſcula, inſcripta) iterùm abit. Rediens autem

δ' ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σημαίαν τότε ζυλύφιον παρέδωκε, καὶ τὸ σύνθημα μετὰ μαρτύρων τῷ τῆς ἐχομένης σημαίας ἡγεμόνι, παραπλησίως δὲ πάλιν οὗτος τῷ τῆς ἐχομένης, τὸ δ' ὅμοιον ἑξῆς ποιοῦσι πάντες, ἕως ἂν ἐπὶ τὰς πρώτας, καὶ σύνεγγυς τοῖς χιλιάρχοις στρατοπεδευούσας σημαίας ἐξίκηται. τούτους δὲ δεῖ τὸ πλατεῖον ἔτι φωτὸς ὄντος ἀναφέρειν πρὸς τοὺς χιλιάρχους, κἂν μὲν ἀνενεχθῇ πάντα τὰ δοθέντα, γιγνώσκει, διότι τὸ σύνθημα πᾶσι, καὶ διὰ πάντων εἰς αὐτὸν ἥκει. ἐὰν δ' ἐλλείπῃ τι, παρὰ πόδας ζητεῖ τὸ γεγονός, εἰδὼς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐκ ποίου μέρους οὐχ ἥκει τὸ πλατεῖον. οὗ δ' ἂν εὑρεθῇ τὸ κώλυμα, τυγχάνει τῆς καθηκούσης ζημίας.

autem ad suum signum, taleolam istã, siue ligellum, tradit, adhibitis testibus, proximi signi duci, atque ille similiter consequentis; denique alij sic ordine, donec ad prima & propè Tribunos metata signa perueniat. Quorũ centuriones oportet tabellam, cùm lux nondum occidit, referre ad Tribunos. Quòd si omnes relatæ sunt quæ datæ erant, cognoscit signum ad omnes, & per omnes ad se venisse. At si quod desit, confestim inquirit in factum, noscens ex inscriptione cuius partis signum non sit perlatum: & cuius culpâ aut morâ id factum, is subit conuenientem pœnam.

„ *In quoque genere equitum & peditum, ex Decimo signo.*] Dicturus de Vigiliis, quia tota illarum ratio Tesseris constat, de his præmittit, & qui eas acceperint, dederintque. Ait igitur ex decimo quoque Signo (Manipulum, Cohortem, Turmam intellegit) vnum aliquẽ eligi qui à Tribuno petat, auferat, diuidatque. Quare ex decimo & vltimo signo? quia commodum diuisionem illinc fieri, vt ita ordine redeant ad Tribunos. In textu verborum habes.

„ *Vir vnus quispiam eligitur.*] Et cui vnum hoc munus: vtque ei vacet, est à reliquo munere immunis. Dictus ab ipsâ re *Tesserarius*, quod nomen in marmoribus, inter militares titulos, sæpiùs legitur: etiam in Tacito, *Tesserarius optio*: & in Vegetio, *Tesserarij, qui tesseram per contubernia militum nunciant.*

Tesserarij. 1.Hist. Lib. II cap. VI.

„ *Ad tribuni tentorium venit.*] Ergo à Tribuno signum petitur? ita, sed non primo. Ille ab alio accipit, & acceptum transfundit. Nam summi

summi Ducis hoc est, & consensu refertur inter imperij notas. Scipio cùm seditiosos increpat, hoc iis obiicit: *In Prætorio tetenderunt Albius & Atrius, signum ab iis petitum est?* Tacitus de Tiberio verbis abnuente, re Principatum arripiente: *Signum tamen Imperatoriis cohortibus, vt Imperator, dederat.* Dio cùm notat honorem Agrippæ habitum, & communicatum ab Augusto, vt Imperatori: Τότε σύνθημα παρ' ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐδίδοτο: *Et signum ab vtroque eorum dabatur.* Sed dabatur, nempe ipsis Tribunis. atque ita Suetonius Claudio: *Excubitori Tribuno signum, de more, petenti.* Idem Nerone: *Signum excubanti Tribuno dedit, Optimam matrem.* Appianus de L. Antonio, qui se Octauiano submisit, & *Tribunos*, inquit, *misit tesseram militarem accepturos à Cæsare. Illi autem & numerum copiarum ei attulerunt: vti & nunc in more est, Tribunum petentem signum, dare Imperatori pugillares, qui numerum contineant militis præsentis.* Attende quod inibi est, de numero militum cottidie relato. Quis præter Appianum tradidit? nisi quod Seneca tamen tetigit, De Tranquillitate cap. VIII. De Pompeij liberto Demetrio agit, eiusque opibus: *Numerus illi quotidie seruorum, vt Imperatori exercitus referebatur, cui iamdudum diuitiæ esse debuerant duo vicarij & cella laxior.* Stomachatur in seruum, ita seruorum diuitem, vt ei, exemplo castrensi, cottidie referretur numerus superstitum. Vtile sanè hoc in militiâ, & omnino cauto Duci imitandum: vt quoniam multi per commeatus, aut quâ aliâ caussâ, diffluunt; multi casu aut ferro pereunt: sciat cottidie suas vires, & quid militũ ad manum. Ruunt multi in pericula, fiduciâ virium quas habere putant, nec habent: & fraudes quæ hîc hodie, non est ignotum, cùm nomina magis Centuriarum quàm numeri constant. Ergo petebant & capiebant Tribuni ab ipso primo Duce: at à Tribunis deinde milites. Liuius de seditione in Scipionem, quam tetigi: *Constabat tamen forma castrorum, quòd Tribunos iura dare in Principiis sinebant, & signum ab iis petebant.* Nec pugnat cum eo quod Scipio dixit, *Albium & Atrium* dedisse: quia id quoque, vt dixi, factum. Hæc ita olim: Vegetij tempore dabat Præfectus legionis. Scribit inter eius munia: *Vigiliarum vel profectionis tessera ab eodem petebatur.*

Signum à Duce, sed per Tribunos. Lib. XXVIII I. Annal. Lib. LIII. Cap. XLII. Cap. IX. V. Ciuil. *Mos de annumerando milite.* *Valdè laudabilis.* Lib. XXVIII Lib. II. cap. IX.

„ *Id verò est tabella latiuscula, inscripta.*] Quia Synthema nominauit, & sæpius iterandum est, quid & quale sit meritò dicit. Est, inquit, *tabella paullò latior.* Græcè vno verbo, πλατεῖον. *Tabellam* quidem & è ligno esse, ipse statim dicit, cùm ξυλύφιον siue ligellum appellat. Sed & Plinius: *Ligustrum tesseris aptissimum.* In ambiguo tamen, an non lusorias intellegat. Sicut & in eodem, cùm scribit, *Signi dationem, tesseras, vigilias, Palamedem inuenisse bello Troiano.* Dixeris quidem ex adiunctis, eum has nostras militares intellegere; sed suspendunt assertionem nostram Græci, qui Palamedi non nisi illas ad lusum assignant. Sophocles:

Signum aut tessera militaris. Lib. XVI. cap. XVIII. *Quis repperit?* Lib. VII. cap. LVI.

—— χρόνου τε διατριβὰς σοφωτάτας,
Πεσσούς, κύβους τε, τερπνὸν ἀργίας ἄκος
Ἐφεῦρε.

Palamedes lusorias.

—— catósque temporis furunculos,
Scrupósque tesserásque, fallendo otio,
Inuenit.

Gorgias in Oratione pro Palamede, inter alia quæ repperit, enumerat πεσσοὺς σχολῆς ἄλυπον διατριβήν: *calculos, otij sine fastidio transactionem.* Alcidamas contra Palamedem, πεσσοὺς καὶ κύβους inuenisse item tradit. Hoc Pausanias, & alij: sed de militari isto synthemate, quod sciam, nemo. Nam φρυκτοὶ siue *ignes excubiales*, quos ad eum quoque referunt, alij sunt ab isto signo. Quisquis tamen inuentor, res vetus, & historicis ac poëtis nominata. Virgilius:

Lib. VII. *Classica iamq; sonant, it bello tessera signum.*

Lib. X. Statius: *—— dat tessera signum*
Excubiis, positæq; vices.

Mandata per tesseras. Lib. XXVIII Nec ad ipsas Vigilias solùm, sed ad mandata adhibuerunt, quæ Tesseris sic inscripta. Liuius: *Scipio tesseram vesperi per castra dedit, vt ante lucẽ viri equiq; curati & pransi essent, armatus eques frænatos teneret equos.* Hirtius bello Hispaniensi: *Tesserâ datâ* (à Cæsare) *extra vallum omnes concisi sunt Mundenses duces.* Suetonius de Galbâ: *Sollenni spectaculo plaudentes milites inhibuit, tesserâ datâ, vt manus penulis cohiberent.* Atque ex his vides, Tesseras grãdiusculas sæpe fuisse, & quibus inscribi plura possent.

Cap. VI.

Cap. XVIII Imò *libellos* Suetonius appellat in Tiberio: *Præcepta sequentis diei omnia, & siquid subiti muneris iniungendum esset, per libellos dabat, additâ monitione, vt de quo quisque dubitaret, se neque alio interprete, quacumque vel noctis horâ, vteretur.* Hoc ille in bello Germanico fecit, etsi reuera hæc talia Tesseræ non semper erant, non propriè quidem illæ nostræ. Mandata potiùs, & securitatis caussâ, nequis quid excusaret, data in scripto: quæ tamen cùm omnes tangerent, sic vespere data & transmissa, isto Tesserarum exemplo, quid impediat? quia nempe tutò sic data sub noctem, & sine periculo reuelationis, vigiliis iam ponendis. Denique & celeriter sic transmissa, ordine noto. Statius hac mente:

—— longo fugit ordine velox
Tessera. Velocem appellat, & Polybius mox ostendit.

Tessera ad iter. Lib. XXI. Sed mandata igitur: atque adeò sæpissimè quæ ad Iter. Ammianus. *Per* Lib. XXIII. *tesseram edicto itinere.* Idem: *Tesserâ datâ solenni, armatos omnes celeri eduxêre procursu.* Et idem: *Missâ per Prouinciales numeros expeditionali* *Absentibus etiã missa.* *tesserâ, cunctos transire iussit Eufratem.* Vides ad absentes etiam missam: nec aliud, quàm mandatorium hunc libellum. Idem scriptor: *Missam ad se tesseram finxit, redeundi cum milite Gallicano.* Iterumque: *Militem diffusum per prouinciales leui tesserâ colligere.* Sed de his vialibus tesseris Sidonius etiam:

—— nec tessera castris
In Ctesiphonta datur.

Dolet & tangit imminutas imperij vires, nec iam, inquit, tessera expectanda, *Pete Ctesiphontem.* Silius de Asdrubale:

—— taci-

—— tacitum dat tessera signum, Lib. xv.
Dimissâ, in colles, pugnâ, siluasq; ferantur,
Dispersi.

Quod ille Dux industriè fecit, & occultè præcepit ordinum ductoribus, vt si vincerentur, dispersi quisque suos ducerent ad Pyrenæum. Allusit & Hegesippus: *Miles tesseram expectat, seruus imperium. siquis horum sine præcepto exierit, alter desertor, alter fugitiuus est.* Atque addo, astutiæ vel cautioni potiùs, locum etiam hîc fuisse. Dabant enim interdum signatas, nec nisi tempore & loco referandas. Cæsar in more habuit, vt magis celaret suum iter, auctore Hirtio: *Neque certum locum gubernatoribus quem peterent, neque vt mos ipsius consuetudoq; superioribus temporibus fuerat, tabellas signatas dederat, vt in tempore iis perlectis locum certum peterent vniuersi.* Simile olim Hamilcar Pœnorum dux: qui *vt in Siciliam inopinatus appelleret, non pronunciauit quò proficisceretur, sed tabellas, in quibus scriptum erat quam partem peti vellet, signatas gubernatoribus tradidit, præcepitq; nequis legeret, nisi vi tempestatis à cursu Prætoriæ nauis abductus esset.* Sed redeo ad verba Polybij, qui addit, πλατεῖον hoc *inscriptum fuisse.* Nempe ipso nocturno signo aut dicto, quod esse vellet Imperator. Sæpè vnum, alterum, verbum erat; interdum mandatum, aut sententiam habebat, aut versum. vt in * pugnâ. Claudius quidem à Suetonio, in coniuratione dedisse scribitur *excubitori Tribuno haud temerè signum aliud, quàm* Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ. Qui integer Homeri versus est. Et Imperator quidem ipse ore dabat & pronunciabat (in hoc, aliisque exemplis:) sed Tribuni tum inscribebant, & diuidebant. Modus diuidendi iam sequitur:

Lib. III. cap. XVII. *Stratagemata in Tesseris.* De bello Afric. Lib. I. cap. I. *Inscriptio tesseræ.* *Vide supra, Dial. XII. lib. IV.

„ *Rediens ad suum Manipulum, ligellum istud siue taleam tradit proximi Manipuli duci.*] Tesserarius acceptâ tesserâ à Tribuno, non loci aut dignitatis ordine dabat, incipiens à primis manipulis: sed contrà, redibat ad suum & vltimum Manipulum, & Centurioni dabat: illi acceptam proximi Manipuli Centurioni, iste iterùm proximi: donec ad primos manipulos peruentum esset. Bonus hic ordo dupliciter. tum, vt Vigiliæ in vltimis castris & hosti propinquis statim constituerentur; tum vt tessera sic viâ rectâ, & sine flexu ad Tribunos rediret.

Tessera ab vltimis diuisa.

„ *Hos oportet tabellam, cùm lux nondum occidit, referre ad Tribunos.*] Vides celeritatem. Luce ambiguâ, & sole occiduo, Tesseræ à Tribuno datæ; ante eumdem occasum oportuit relatas. Quid si mora aut culpa? inquiritur, punitur. Et culpa quidem sic cognoscitur:

„ *Siquid desit, confestim inquirit in factum, noscens ex inscriptione, cuius partis tessera non sit perlata.*] Ecce, pono tesseram vnam ad Tribunum non rediisse: inter plures, vnde sciet ipse cuius partis aut classis desit? Ait Polybius, ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, *ex inscriptione.* Quid? nónne inscriptio eadem in omnibus? ita, quod ad symbolum aut signum nocturnum attinet; vnum & idem omnibus, in vnam noctem: sed præter hoc, alia

Inscriptio generum in Tesseris.

etiam inſcriptio quæ notaret partem aut genus. Exempli cauſsâ, teſſerarius Haſtatorum, Principum, Triariorum, Equitum, quiſque ſuam Teſſeram accipiebat, cum notulâ H.P.T.E. aut tali, quæ initialibus aut pluribus litteris notaret genus. Quo fine? ne longè quærendum eſſet, ſi fraus aut delictum: ſed ſtatim conſtaret in tali parte peccatum. De ipsâ peculiari notâ, nihil certum habeo: ſed probabile talem aliquam fuiſſe. Quæro amplius. in ipsâ illâ claſſe, vbi peccatum, quid ſi neget aliquis ſibi datam? ſi Thuſco quodam, vt dicitur, iurgio, alter alterum culpet? Non potuit. nam teſtibus adhibitis conſignatam, Polybius palàm ſcripſit: nec mirum, in re cuiuſque capitali, ſic cautè cauiſſe. Facile id autem: quia Centurionibus in tabernaculo, præſentibus militibus data. Hæc ratio Teſſerarum, mihi proba & firma, præ noſtrâ & hodiernâ. In aures ſaltem inſuſurramus, quàm facili lapſu aut veniâ, ſi neges intellectam? Diſcurſu datur: nihil hîc opus, & diſtribuitur in ſummâ quiete. Et ipſi quidem Centuriones legunt, & porrò tradunt: ſed lectam iis enunciant, quorum ſunt vigilandi vices. Ita omnia ordine. à ſummo Imperatore Tribunus; ab iſto Centurio; ab hoc miles in manipulo ſuo quiſque accipit. Denique ratio ſic imperitandi aliud etiam aliquid proba, & quæ ad omnes it ſine tumultu. Sequitur de ipſis Vigiliis. Lege:

Laudata Teſſera.

Polyb. Τὰ δὲ περὶ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς οὕτως οἰκονομεῖται παρ' αὐτοῖς. τὸν μὲν στρατηγὸν, καὶ τὴν τούτου σκηνὴν ἡ παρακοιτοῦσα σημαία φυλάττει. τὰς δὲ τῶν χιλιάρχων καὶ τὰς τῶν ἱππέων οὐλαμοὺς, οἱ διατεταγμένοι, κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, ἐξ ἑκάστης σημαίας. ὁμοίως δὲ καὶ παρ' ἕκαστον τάγμα πάντες ἐξ ἑαυτῶν τιθέασι φυλακὴν, τὰς δὲ λοιπὰς ὁ στρατηγὸς ἀποτάττει. γίνονται δὲ ὡς ἐπίπαν τρεῖς φυλακαὶ παρὰ τὸν ταμίαν, καὶ παρ' ἕκαστον τῶν πρεσβευτῶν, καὶ συμβούλων δύο.

Ea verò quæ ad vigilias nocturnas ſpectant, ſic ab iis adminiſtrantur. Imperatorem & Prætorium accubans manipulus cuſtodit; Tribunos & Equitum turmas, ij qui è quoque manipulo conſtituti ſunt, vt diximus. Similiter etiam per ſingulos manipulos omnes ex ſeipſis Vigiliam diſponunt, reliquas ipſe Imperator ordinat. Fiunt autem plerumque tres Vigiliæ apud Quæſtorem, & apud quemque Legatorum duæ.

Exte-

τὴν δ' ἐκτὸς ἐπιφάνειαν τῆς γροσφομάχοι πληροῦσι, παρ' ὅλον καθημέραν τὸν χάρακα παρακοιτοῦντες. αὕτη γὰρ ἐπιτέτακται τούτοις ἡ λειτουργία. ἐπὶ τῶν εἰσόδων ἀνὰ δέκα ποιοῦνται τούτων αὐτῶν τὰς προκοιτείας. τῶν δ' εἰς τὰς φυλακὰς ἀποταχθέντων ἀφ' ἑκάστου φυλακείου, τῶν τὴν πρώτην μελλόντων τηρεῖν, εἷς ἐξ ἑκάστης σημαίας οὐραγὸς ἄγει πρὸς τὸν χιλίαρχον ἑσπέρας. ὁ δὲ δίδωσι τούτοις πᾶσι ξυλήφια κατὰ φυλακὴν, βραχέα τελέως, ἔχοντα χαρακτῆρα.

Exteriorem verò aspectum castrorum Velites complent, per totum vallum de die accubantes. Hoc enim munus iis incumbit. In portis singulæ eorum decuriæ excubant. Qui verò ad Vigilias destinati sunt, ex singulis eorum excubiis, vnus cuiusque manipuli Tergiductor, ducit vespere ad Tribunum qui primas sunt acturi. Is verò dat omnibus istis Tesserulas planè exiguas pro quaque vigiliâ, habentes characterem.

Iam ipsas Vigilias enumerat atque ordinat, quas νυκτερινὰς φυλακὰς, *nocturnas custodias* dicit. Latini vno verbo *Vigilias*, & distinguunt ab *Excubiis*, quæ diurnæ etiam sunt. Isidorus non malè: *Excubiæ autem diurnæ sunt, Vigiliæ nocturnæ:* etsi illæ quoque pro istis vsurpatæ, & est generale nomen; at non contrà. Ait: *Excubiæ à Vigiliis discretæ.* Lib. IX.

„ *Prætorium accubans manipulus.*] Vti & in diurnis excubiis: & in numero nihil, sed homines mutantur.

„ *Per singulos manipulos.*] Græcè est, παρ' ἕκαστον τάγμα. quod *per quamque legionem* sonare etiam potest: sed Polybius *Ordinem* & *Manipulum* ferè sic appellat, & res vult de istis capi. Quantulum enim esset, vnam Vigiliam in quaque legione excubare? at illud bonum & ad securitatem depositum, esse ordine per singulos manipulos, in longum latumque castrorum: atque ita nihil vsquam incustoditum. Sunt autem in quaque legione manipuli triginta: ergo excubabant homines *centum viginti*. Quid in Turmis equitum? non ponit, nec credimus fuisse. Iuncti enim iis Triarij dabant, & ipsi equites districti in circuitione. De Sociis, paria dicenda. *Vigiliæ per manipulos.*

„ *Reliquas ipse Imperator ordinat.*] Quas reliquas? An omnes, præter eas quas ex se ipsi manipuli? vix apparet. nam de more & sorte, vt in diurnis, probabile est in orbem iuisse. An istas reliquas quæ sequuntur, Quæstori & Legatis? Haud absurdum sit, dignioribus illis Vigiles ab

ipſo Imperatore adſignatos: & fortaſſe è ſuperiori illo corpore Extraordinariorum, qui vicini. An *reliquas* etiam intellegere eſt, vt iſtæ quidem manipulares tali numero manſerint: aliæ variauerint pro libitu Imperatoris, & pro diſcrimine temporum? Conſidera. non iuuat me opinionum hanc* χύτραν ποικίλλειν.

* ollam depingere.

Ambigua Polybij ſententia.

„ *Tres vigiliæ apud Quæſtorem.*] Verſio & ſententia noſtra valdè abeunt à Ioh. Laſcaris, qui ſic reddidit: *Fiunt plerumque tres excubiæ, apud Quæſtorem vna, binæ apud Legatos.* Quaſi hoc vellet Polybius, reliquas excubias ab Imperatore diſponi, atque eas ferè tres eſſe: vnam Quæſtori, duas duobus Legatis. Ego malim capi (& verba mecum Polybij) de numero excubiarum. vt tres ipſi Quæſtori fuerint, id eſt homines duodecim: cuique Legato binæ. Etſi ſuprà tamen ſuſpicatus ſum huic quoque tres fuiſſe. Sed reuera ſuſpicionibus hæc conſtant: & cur tam curiosè rimamur nullâ induſtriâ fortaſſis indaganda?

Velites vbi?

„ *Exteriorem aſpectum Velites complent.*] Ambigas quid velit. vtrùm fuiſſe eos intra caſtra, medios inter vallum & milites, vacuo illo ſpatio: an extra ipſa caſtra, & ad foſſas. Illud ſecuritas eorũ magis ſuaſerit; iſtud Feſtus, qui ita ſcribit: *Procubitores dicuntur ferè Velites, qui noctu cuſtodiæ cauſſâ ante caſtra excubant, cùm caſtra hoſtium in propinquo ſunt. vt M. Cato in eo quem De re militari ſcripſit.* Notandus locus, & omnino huc facit. nam ait *noctu* excubaſſe, & *ante caſtra.* Sed fortaſſe hoc intellegit, quòd in portis, aut ante eas. Certè ſi ad ipſum vallum extrorſus, non abſque periculo eorum fuerit: etſi video ſemper iſtos in leui habitos & in vili. Seneca: *Bona aduentitia eo nobis loco ſint, quo in caſtris auxilia & armatura leuis. Seruiant iſta, non imperent.* Etiam de die Polybius eos ad vallum locat, & videntur illîc ſedes & tentoriola ſua habuiſſe. Sed ait idem, *compleuiſſe exteriorem aſpectum.* Ergo multos vigilaſſe oportet, in tantâ latitudine valli, quod fuit pedum ſupra *bis mille* in quoque latere, vt diximus. Sed intellego non confertim impleſſe & iunctos: ſed ſparſim, & per excubias diuiſos. Pone (vt in manipulis) ſingulis centenis pedibus excubiam vnam: tutelæ ſatis erit. nempe viginti excubiæ in latere, ſiue viri *octoginta.* Adde eos qui in portis.

Velites proiecti & viles.

De Vit. beat. cap. VIII.

Portarum Vigiliæ.

Equites inibi.

Lib. III. cap. VIII.

„ *In portis ſingulæ eorum decuriæ excubant.*] An ſoli Velites? an nulli è ciuibus aut ſociis adiuncti? Equidem vereor, vt parùm firma ſit hæc cuſtodia, & Vegetio libenter acceſſerim qui & equites apponit. *Equites,* inquit, *extra vallum nocturnas excubias facere debent.* Id eſſet ab exemplo diurno, quo Stationes poſuimus ante portas. Certè firmiorem aliquam manum ad ipſos aditus vt locemus, ratio inducit: & puto etiam manipulos, an cohortes potiùs excubaſſe. Toties illud *Puto?* Quid enim faciam? vacillandum eſt, cùm ſcipio noſter Polybius deſerit, ille qui olim ipſius Scipionis.

Diuiſio Vigilum.

„ *Ducit veſpere ad Tribunum qui primam ſunt acturi.*] Ex his aliiſque certum eſt, Vigiles quaternos ſe diuiſiſſe in quattuor partes, ita vt ſinguli

guli vigiliam vnam noctis obirent, sorte diuidente. Ad quam sortem Virgilius aspexit:

Omnis per muros legio sortita periclum
Excubat, exercetq́ue vices, quod cuique tuendum est.

Ad vices autem & mutationem Vegetius: *Quia impossibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere, ideò in quattuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigiliæ, vt non amplius quàm tribus horis nocturnis necesse sit vigilare.* Bona & commoda ratio. Erant quattuor vigiles, atque ij vnà, sed vnus ex iis suâ vigiliâ quisque perstabat intentus & verè vigil, alij adiacebant aut accubabant. Itaque his quies aliqua; & ille stans si auxilium posceret, ad manum habebat. Multo melior hæc ratio quàm nostrorum Sentinellarum, qui prorsus solitarij, & certè à suis abiuncti. Itaque facilè intercipiuntur, imò & occiduntur, sine aliorum sensu. Sed iam ad Polybium, ait; *Tergiductorem siue Optionem, ducere primos quosque Vigiles ad Tribunum*, quis ergo secundos, tertios, quartos? Nemo, nec vllus vltrà discursus in castris: sed probabile est, ipsos istos primos Tesserulas quoque eorum vicem accepisse. Castra quidem noctu omnino quieta: ideoque statuendum, Vigiles primos, etsi dependso suo penso, tamen non abiuisse ad tentoria, sed illic reliquum noctis mansisse. Idem in secundis & tertiis, non pòst venisse sub suam horam: sed illic eam otio expectasse. Quærere lubet de Velitibus. an non iis Tesserulæ? si fuerint, quis deduxit? Non enim iis Optio aut Centurio. Fuisse Tesseras tamen, necessarium videtur pro fide Vigiliarum: & arbitrari liceat Optionem deduxisse manipuli eius, cui pars quæque Velitum attributa. In Ordine suprà declaratum.

Lib. III. cap. VIII.

Per ternas quique horas.

„ *Dat omnibus tesserulas, planè exiguas, iuxta Vigiliam.*] Vide ne te confundant aut turbent iteratæ istæ Tesseræ. Nunquid enim anteà habuimus, & Tesserarius ipse eam à Tribuno accepit? Ita planissimè. sed nempe diuersam ab istis. Illa vniusmodi fuit, & signum aut dictum nocturnum, quo sese ab hoste internoscerent: istæ diuersiformes, & propriæ cuique Vigiliæ. Etiam in modulo discrimen. Illa *tabella latiuscula*, vt dixit: istæ *planè exiguæ*, & vt appellat, *χαράγμα*[?] aut velut *taleolæ*. Omnino non aliud fuisse videntur quàm ligella, cum notâ duplici impressa: alterâ manipuli, alterâ Vigiliæ ipsius. Id hoc fine, vt Tribunus eâ redditâ, statim conspiceret quis in quoque manipulo, & quotâ Vigiliâ, munus fecisset aut non fecisset. Puta igitur fuisse insculptum, H. P. T. cum numeris *primi, secundi, tertij, quarti* manipuli: itemq; V. I. V. II. aut talia, id est, *Hastati, Principis, Triarij* ille & ille manipulus: & *Vigilia prima, Vigilia secunda*, sic deinceps adiunctum. Sed iam de ipsâ *Circuitione* Polybium nobis lege:

Tesserulæ à prioribus aliæ.

Ἡ δὲ τῆς ἐφοδείας πίστις, εἰς τοὺς ἱππεῖς ἀνατίθεται. δεῖ γὰρ	*Fides circuitionis equitibus committitur. Oportet enim*	POLYB.

primum

τὸν πρῶτον ἰλάρχην καθ' ἕκαστον στρατόπεδον ἑνὶ τῶν οὐραγῶν τῶν αὐτοῦ παραγγεῖλαι πρωῒ παράγγελμα τοιοῦτον, ἵνα τέτταρσιν οὗτος ἐμφανίσῃ νεανίσκοις τῶν ἐκ τῆς ἰδίας ἴλης πρὸ ἀρίστου τοῖς μέλλουσιν ἐφοδεύειν. μετὰ δὲ ταῦτα τῷ τῆς ἐχομένης ἴλης ἡγεμόνι δεῖ τὸν αὐτὸν ἀφ' ἑσπέρας παραγγεῖλαι, διότι τούτῳ καθήκει τὰ περὶ τῆς ἐφοδείας φροντίζειν εἰς τὴν αὔριον. τοῦτον δ' ἀκούσαντα παραπλησίως ταῦτα δεῖ ποιεῖν τοῖς προειρημένοις εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἑξῆς. οἱ δὲ προκριθέντες ὑπὸ τῶν οὐραγῶν, ἐκ τῆς πρώτης ἴλης τέτταρες, ἐπειδὰν διαλάχωσι τὰς φυλακὰς, πορεύονται πρὸς τὸν χιλίαρχον, καὶ γραφὴν λαμβάνουσι, πόστην καὶ πόσας ἐφοδεῦσαι δεῖ φυλακάς. μετὰ δὲ ταῦτα παρακοιτοῦσιν οἱ τέτταρες, παρὰ τὴν πρώτην σημαίαν τῶν τριαρίων. ὁ γὰρ ταύτης ταξίαρχος τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ κατὰ φυλακὴν βουκανᾶν. συνάψαντος δὲ τοῦ καιροῦ

primum Turmæ Præfectum, aut Decurionem in quaque legione, vni Tergiductorum suorum præcipere manè præceptum huiusmodi. vt quattuor iuuenibus Turmæ suæ indicet atque edicat ante prandium, iis qui debebunt circuire. Deinde sequentis Turmæ Præfecto oportet eũdem vesperè indicare, quòd ad eum sequentis diei circuitionis cura pertineat. Qui cùm audierit, oportet consimiliter iam dictis eum facere in sequentem diem: pariter & eos qui sequuntur. Qui verò ordinati ab Tergiductoribus fuerint, ex primâ Turmâ quattuor, postquam sortiti fuerint vigilias, eunt ad Tribunum, & scriptum accipiunt, quotam & quot debeant obire. Post quæ illi quattuor accubant ad primum Manipulum Triariorum, siue Primum pilum. Eius enim Centurio curam habet ad quamq; Vigiliam buccinâ signum dandi. Cùm verò tempus appetierit,

primam

τὴν πρώτην ἐφοδεύει φυλακὴν ὁ ταύτην λαχὼν, ἔχων μετ' αὐτοῦ μάρτυρας τῶν φίλων. ἐπιπορεύεται δὲ τοὺς ῥηθέντας τόπους, οὐ μόνον τοὺς περὶ τὸν χάρακα καὶ τὰς εἰσόδους, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ σημαίαν ἅπαντας, καὶ τοὺς κατ' οὐλαμόν. κἂν μὲν εὕρῃ τοὺς φυλάττοντας τὴν πρώτην ἐγρηγορότας, λαμβάνει παρὰ τούτων τὸ κάρφος. ἐὰν δ' εὕρῃ κοιμώμενον, ἢ λελοιπότα τινὰ τὸν τόπον, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς σύνεγγυς, ἀπαλλάττεται. τὸ δὲ παραπλήσιον γίνεται καὶ ὑπὸ τῶν τὰς ἑξῆς φυλακὰς ἐφοδευόντων. τὴν δ' ἐπιμέλειαν τοῦ κατὰ φυλακὴν βουκανεῖν, ὡς ἀρτίως εἶπον, ἵνα σύμφωνον ᾖ τοῖς ἐφοδεύουσι πρὸς τοὺς φυλάττοντας, οἱ τῆς πρώτης σημαίας τῶν τριαρίων ἐξ ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου ταξίαρχοι, καθ' ἡμέραν ποιοῦνται. τῶν δ' ἐφόδων ἕκαστος ἅμα τῷ φωτὶ πρὸς τὸν χιλίαρχον ἀναφέρει τὸ σύνθημα, κἂν μὲν ᾖ πάντα δεδομένα, χωρὶς ἐγκλήματος ἀπαλλάττονται πάλιν. ἂν δέ τις ἐλάττω φέρῃ τοῦ πλήθους τῶν φυλακείων, ζητοῦσιν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος, ποῖον ἐκ τῶν φυλακείων λείπεται. τούτου δὲ γνωσθέντος, καλεῖ τὸν ταξίαρχον, οὗτος δ' ἄγει

primam Vigiliam circuit is qui eam sortitus est, habens apud se testes aliquos ex amicis. Perlustrat verò dictos locos, non solùm circa vallum & portas, sed etiam circa manipulos & turmas. Quòd si reperit qui Primam agunt vigilantes, capit ab iis tesserulam. sin aliquem dormientem, aut loci desertorem, testificatus proximos abit. Idem fit & ab iis qui sequentes vigilias lustrant. Curam verò buccinandi ad quamque Vigiliam, vt circuitoribus conueniat cum vigilibus, Centuriones primi manipuli Triariorum in quaque legione per dies curant. Quisque autem circuitorum vnà cum luce ad Tribunum defert Tesseram. & si omnes reddita sint, sine culpâ abeunt. Quòd si quis pauciores fert quàm pro numero Vigiliarum, inquirunt ex charactere quanam Vigilia defecerit. Quo cognito, vocat Centurionem, qui ducit

τοὺς ἀποταχθέντας εἰς τὴν φυλακήν, οὗτοι δὲ συγκρίνονται πρὸς τὴν ἔφοδον. ἐὰν μὲν οὖν ἐν τοῖς φύλαξιν ᾖ τὸ κακόν, εὐθέως δῆλός ἐστιν ὁ τὴν ἐφοδείαν ἔχων, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς συνεγγύς. ὀφείλει γὰρ τοῦτο ποιεῖν. ἐὰν δὲ μηδὲν ᾖ τοιοῦτο γεγονός, εἰς τὴν ἔφοδον ἀναχωρεῖ τοὔγκλημα. καθίσταται δὲ παραχρῆμα συνεδρίου, τῷ χιλιάρχῳ κρίνεται. κἂν καταδικασθῇ, ξυλοκοπεῖται.

eos quorum Vigilia fuerat. ij disceptant cum circuitore. Et si Vigilum delictum est, statim ostendit circuitor adhibitis testibus è proximis. id enim facere tenetur. Si nihil horum, in ipsum cadit culpa. Statímque consilio aduocato, Tribunus iudicat, & si damnatus fuerit, fuste percutitur.

Posuit Vigilias, non est satis: firmandæ sunt, alioqui in noxam ituræ, adeò non in bonum. Dum infidis aut incautis vigilibus fido; parùm ipse caueo, & obiicior hosti. Absit, absit à Romanâ prudentiâ: benè & tutò muniemus. Ait ergo.

„ *Fides circuitionis.*] Græcè ἐφοδείας, passim in re istâ: quod est, *obitus* Circuitio. *aut lustrationis*. Placet vox *Circuitionis* destinata in hanc rem olim, vt euincunt exempla. Magis tamen prisci aliter, dixeruntque (auctor Festus) *Fraxare, vigiliam circuire.*

Equites circumeunt. „ *Equitibus committitur.*] Optimâ ratione, quiescant paullùm Tribuni & Centuriones, fessi diurnis curis: succedant isti, dignitate & fide proximi, aut pares. Hoc ante Polybium obtinuisse, etiam Liuius docet, Lib. XXII. Liuio lux. qui inter prodigia memorat bello primo Annibalico: *Circumeunti vigilias equiti scipionem, quem manu tenebat, arsisse.* Quem scipionem? fortuitum, opinor, & per tenebras ad fulcrum: nisi quis signum aliquod imperij fuisse vult, ritu Centurionum. Allusit ad hanc equestrem circuitionem & Statius:

Lib. X.

—— monitu ducis acer agebat
Amphion equites, noctem vigilatáque castra
Explorare datus.

Tribuni aliquando idem. Hæc de more. nec tamen nescias ipsos interim Tribunos circumiuisse, si propius discrimen. Liuius: *A custodibus probra in circumeuntes Vigilias Tribunos iacta.* Lib. XXVIII. Quin & ipse Imperator interdum. quod de Tito in Et Imperator aut Legati. obsidione Hierosolymorum, Iosephus prodit: & de Mario Sallustius: *Vigilias ipse circuire*. Idem & Legatos iungit, de Metello: *Vigilias crebras ponere, & eas ipse cum Legatis circuire*. Posteriore æuo dixeris hac in An & Centuriones. re aliquid etiam Centurionibus fuisse. ex Tacito: *Deflagrante paullatim seditione addit consilium, vetitis obire vigilias Centurionibus, omisso* II. Hist. *tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur*. Sed hoc magis sit intellegi

de

de initiis vigiliarum, quæ Centuriones procurant. itemque de Tubâ, quâ solent Primipili singulas ordiri. Est etiam in eodem Tacito: *Initia vigiliarum per Centurionem nunciari*. Quod ille inter solennia Romanæ militiæ refert, & ea quæ Teridates mirabatur. Credo autem fuisse, vt Centurio (an non ille ipse Primipili?) nunciaret Imperatori Vigilias iam positas, & castra in quiete esse. At sub Vegetij æuum *Circitores* proprium munus fuit, & vt ipse loquitur, *militiæ gradus*. xv. Annal. *Circitores.* Lib. III. cap. VIII.

„ *Primum Turmæ Præfectum.*] Turmæ, non *Alæ*, vt Lascaris vertit. In quaque Turmâ tres Præfecti siue Decuriones: nunc ait, hanc curam fuisse primi è tribus: idque per vices iuisse in orbem: ergo vndecimo die redibat ad Turmam circumeundi munus, si tamen è quaque legione Circuitores capti, quod Polybij verba hîc ostendunt. Ergo octo fuerunt in vnam noctem, & partiti sunt lustrationem, quod nunc dicet.

„ *Scriptum accipiunt, quotam, & quot debeant obire.*] Si quattuor modò Circuitores fuissent, atque ij tota castra lustrassent: quid opus scripto, aut designatione? nullâ. Sed quia octo, & bipertitò obibât: ecce cuique parti adsignant Tribuni Vigilias, quas lustrent. Sed an per legiones? id est, vt cuiusque legionis equites, suos lustrauerint? hoc nescio. Sed siue illud, siue aliter, vtile tamen scriptum. Si enim quique in suâ legione obibant, sciebant quidem Vigilias in manipulis: sed quis, cuius partis, ad Prætorium, Quæstorium, Legatos, portas excubarent, id haud certò sciebant. Optimè Tribunus, qui ideò scribebat. Sin autem Tribunus ipse castra diuidebat, & partes lustrandas, ne certum esset vnde inciperent, aut quos obirent: multo magis sanè hoc opus. Incertò enim aduentantibus, semper alij debebant in omni parte esse intenti. Sed dices, cur *quotam* etiam scribit? Nam id iam constabat, & inter ipsos, vt Polybius dixit, sortiti erant. Maioris firmitatis caussâ, & vt quisque cum notâ suæ Vigiliæ omnes eas haberet. In re, vnde salus castrorum pendebat, nolebant quæstioni aut excusationi locum vllum esse. Posses etiam in Græcis interpretari & legere πόσlω καὶ πόσας: *quantam & quàm multas*. Quod esset, vt non solum numerum Vigiliarum, sed modum & magnitudinem scirent. Nam hæc variabant: & alibi vna erat, alibi duplices, triplices, alibi manipulus totus. Hæc autem scienda, vt non de certitudine tantùm, sed de numero quoque referrent. *Inquisita ratio lustrandi.*

„ *Accubant ad Primumpilum.*] Bonâ caussâ, vt proximi sint ad audiendum Signum, atque eiipsi attendendum vt in tempore detur. Sed & honestum decorumque id Aquilis; ante ipsas, velut equestres excubias illas esse. Vno enim abeunte, reliqui tres accubabant. *Circuitores ad Aquilâ adiacent.*

„ *Cuius Centurio curam habet.*] Cur ille? quia magna hæc res: & ideò commissa capiti Centurionum.

„ *Ad quamque Vigiliam.*] Quæ quattuor erant, & singulæ diuisæ in horas ternas. Lucanus clarè: *Vigiliæ quaternæ.*

—— iam castra silebant,
Tertia iam vigiles commouerat hora secundos. Lib. V.

Quies, inquit, in castris erat, & tertiâ horâ parabant se Vigiles secundi. In Ausonio hic Griphus:

In Ausonio salebra.
In Gripho Ternario.

—— noctisq́; per vmbram
Tergemini vigiles.

Mihi quidem griphus, & ipse carmen sic inscribit. Vir doctissimus explicat: *Cùm sint quattuor Vigiliæ, in singulis ternos vigiles fuisse, quemque pro suâ horâ excubasse*. Id verò numquam factum, vigiliis quas Polybius & nos hactenus explicamus. Sed nec Vegetij temporibus aliter, qui Vigilias disertè *quattuor virorum* facit; & singulos *tribus horis* excubasse. Confusio fuisset illa* toties mutandi: & quo signo? quis de horâ indicasset? Nam buccina dumtaxat tertiâ quaque horâ sonabat. Aliud est in Ausonij versu, & nisi quis explicat, muto: *noctísque per vmbram Tergeminam*. Vmbra inquam *tergemina*, non ipsi vigiles: id est, horæ ternæ in vigiliis: quod clarum. Poëtica quidem illa phrasis, eoque audacior; cur offendat? Nisi quis censet tres propriè Noctis vigilias hîc dici, & quartam relinqui adscribiq; diei. Siue quis etiam ad priscos Græcos referet, qui secuisse Noctem vidétur non nisi in tres partes. In Homero & Theocrito sunt loca. Sed Romanis, & Ausonij æuo, tot, quot dixi, Vigiliæ: & Primipilus Clepsydris eas discernebat. Habebat vascula aquaria, siue *mensuras ex aquâ*, vt Cæsar appellat, quibus quattuor illa tempora æqualiter distinguebant. Vegetius: *in quattuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigiliæ*. Cæsar de Britanniâ: *Certis ex aquâ mensuris breuiores esse noctes, quàm in continente videbamus*. Agnitum id & obseruatum è vigiliariis hisce clepsydris significat, quæ castra comitabantur.

Lib. III. *Vigiles per ternas horas.*
* præsertim breuioribus horis æstiuis.
Clepsydræ ad Vigilias.
Lib. V.

Buccina ad Vigilias. Lib. VII. Lib. XXVI.

„ *Signum buccinâ dandi.*] *Tubâ* dixit Lascaris: sed est in Græco clarè βουκανᾷν: nec aliter factum. Buccina huic rei seruiit. Liuius: *Vbi secundæ Vigiliæ buccinâ signum datum esset*. Idem: *Vt ad tertiam buccinam præstò essent*. Propertius:

Lib. IV.

Et iam quarta canit venturam buccina lucem.

Lib. VII.

Silius: *—— mediam somni cùm buccina noctem*
Diuideret, iamq́; excubias sortitus iniquas
Tertius abruptâ vigil iret ad arma quiete.

Vbi attende item de sorte ad vigilias, ad mediam noctem, id est tertiam iniquissimam habitam, quia turbaret totam quietem. Nam reliquis, bonam partem primæ aut sequentis noctis licebat dormire. Hauris etiam, dormisse Vigiles cùm eorum sors & vices non essent. Sed de buccinâ, item Frontinus: *Sulla bello sociali nocte profectus, relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentium diuideret, & quartâ vigiliâ commissâ eum sequeretur, incolumes suos perduxit*. Idem astus in Cæsare, quem Varus instituit contra Curionem, II. Ciuil. *Buccinatore in castris, & paucis ad speciem tabernaculis relictis, de tertiâ vigiliâ exercitum silentio in opidum reduxit*. Ad hunc morem Cicero aspexit: *Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat*. Sallustius communi verbo, & multitudinis numero, est vsus: *Marius quàm maximum silentium haberi iussit, ne signa quidem, vti*

Lib. I. cap V.
Orat. pro Mur.
In Iug.

vti solent per vigilias, canere. An quia reuera plura, an quia pluries. Istud Ausonius significat:

—— ter clara instantis Eoi
Signa canit serus, depenso Marte, satelles.

At illud è Vegetio firmes: *A tubicine*, inquit, *omnes vigiliæ committuntur, & finitis horis à cornicine reuocantur.* Lib. III. cap. VIII. Itaque tubam adhibet ad initia, Cornu siue buccinam ad finem. *An & Tuba adhibita?* Tacitus quoque in verbis suprà datis tangit, *Omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur.* II. Hist. Tubâ, disertè. Sed & Iosephus: Τὰς φυλακὰς καὶ τὰς ἐξεγέρσεις* σάλπιγγες προσημαίνουσιν: *Vigilias & excitationes, Tubæ præsignificant.* *Sed Græca ea vox communior est. Et certum est iam olim signa omnia cecinisse initio Vigiliarum, aut potiùs paullò ante ipsas, cùm scilicet Prætorium dimitteretur, *Signa omnia sub Vigilias.* Polybius, de Scipionis stratagemate, quo castra Syphacis incendit: Ἔστι γὰρ ἔθος Ῥωμαίοις κατὰ τὸν τοῦ δείπνου καιρὸν τοὺς βυκανίτας καὶ σαλπιγκτὰς πάντας σημαίνειν παρὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴν, χάριν τοῦ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἵστασθαι: Lib. XV. *Est enim mos Romanis, sub tempus cœnæ buccinatores & tubicines omnes canere ad Prætoris tabernaculum, vt tunc vigiliæ nocturnæ constituantur.* Liuius ipsum illud narrans: *Vbi Prætorio demisso signa concinuissent.* Lib. XXX. An & ideò Propertius?

Nil tibi sit rauco Prætoria classica cornu
Flare, nec Aonium cingere Marte nemus:

Nam *Prætoria* classica signatè appellat. Atque hoc est illud signum imperij, quod Cæsar tangit: *Pompeius receptis omnibus in vna castra legionibus, suum cum Scipione honorem partitur, classicumq́ue apud eum cani, & alterum illi iubet Prætorium tendi.* III. Ciuil. Haud dubiè hoc ipsum est: sed ambigo an Liuius item eò aspexerit, siue Asdrubal apud Liuium: *De Liuij sententiâ.* qui suspicione iniectâ de aduentu alterius Consulis in castra Liuij, *attendi iubet, semel bísve signum canat in castris.* Lib. XXVIII. Ei statim addit: *Illud veterem ducem, & assuetum Romano hosti mouit, quòd semel in Prætoriis castris signum, bis in Consularibus referebant cecinisse. Duos profectò Consules esse.* Putarem de ipso isto classico intelligendum: sed Liuius singulariè *signum* dicit: & Silius in eâ re *Buccinam* nominat:

—— Bis clarum buccina signum Lib. XV.
Prætereà, gemino prodebat iuncta magistro
Castra regi.

Vt fortasse ad Vigilias ipsas hæc sint referenda: & in vnis castris Buccinam vnam sonuisse: nisi cùm duo Prætoria, & duo duces. In Tacito autem quod legitur, inter sollennia militiæ: *Initia vigiliarum à Centurione nunciari, conuiuium buccinâ dimitti:* Lib. XV. Annal. referebam olim ad hoc Classicum: nunc resisto. quia illud ante cænam cecinit, hæc finiit ipsam. Itaque magis est, vel vt statim à classico cænauerit Prætor, nunciaritque Centurio Vigilias incipere: denique ad primam Vigiliæ Buccinam dimissum conuiuium, vt quisque ad se iret, & ne castra inquieta. Vel etiam peculiari hac Buccinâ signum finiti conuiuij datum opinemur.

„ *Testes aliquos ex amicis.*] Primùm fidei caussâ, vt si culpam alicui ingerat, non ille regerat aut abnuat: deinde decori etiam caussâ & periculi, quia nec honestum, nec tutum fortasse, solos ita circuire. Ergo aliquem aut aliquos ex amicis assumebant: sæpè eiusdem illius ordinis, & quibus operam hanc in simili reddebant.

„ *Attestatus proximos abit.*] Tam illos, quos apud se amicos habet, quàm Vigiles proximos.

„ *In quaque legione per dies curant.*] Hoc ille de Primopilo iterùm, qui signum dat Vigiliis. Atque ait, *ex vtraque legione Centuriones per dies fecisse.* Ita vertere malo illud Græcum καθ' ἡμέραν, quàm cum Lascari *cottidie.* Non enim, opinor, bis signum datum, & ab vtroque Centurione, sed per vices id factitatum: & cùm quattuor essent (duo in quoque Manipulo) munus haud graue fuisse in quintum quemque diem. Si vt Lascaris, profectò graue, & singulis, aut alternis noctibus peruigilandum ad curam, in quâ nihil remissè aut otiosè agendum.

„ *Vocat Centurionem.*] Eius manipuli, in quo culpa. Cetera clara, vtque si vnà cum meis iungas: quod semel te hortor. Finem Vigiliarum

Vigiles cũ armis. habes: nihil omissum? quædam. Primùm de *Armis* nihil dixit: sed sciri etiam eo silente potest, armatos vigilasse. Tacitus de instauratâ disciplinâ

XI. Annal. nâ à Corbulone: *Stationes, Vigiliæ, diurna nocturnáque munia in armis*

Scutũ olim ademptum. *agitabantur.* Quod tunc omissum scilicet, per longam pacem. Æmilius

Lib. XLIV. Paullus tamen olim sine scuto ire eos censuit: *& nouo more,* ait Liuius, *scutum in vigiliam ferre vetuit.* Caussam dedit: *Stare enim galeatos, deinde vbi fessi sint innixos pilo, capite super marginem scuti posito, sopitos stare.*

Epistol. XXXVI. Seneca hoc ipsum euenisse testatur: *Vt si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis.* Etsi hoc de

Posteà redditum. scuto non mansisse arbitramur: & in monumentis lapideis Vigiles cum scuto ante se deposito stare cerno. Sed de pilo aut lanceâ, cum eo stetisse etiam Tertullianus approbat, qui sic de milite Christiano, libro De

Cap. XI. Coronâ: *Et excubabit pro templis, quibus renunciauit, incumbens & requiescens super luncho, quo perfossum est latus Christi?* In eodem etiam Senecâ lectum moneo, qui illo die in expeditione fuissent, ne vicibus

De Tranq. cap. vlt. quidem suis vigilasse. *Miles,* inquit, *vigilias diuidit: at nox immunis est ab expeditione redeuntium.* Caussa ab humanitate, & quia tales egent

Voces Vigilum. quiete. Secundùm. Nihil de *Vigilum vocibus* in Polybio: at Tacitus iniecit. *Inualidi ignes, interruptæ voces:* de nocte quam Romani egerunt

I Annal. V. Hist. in angore, obsidentibus Germanis. Iterùm clariùs: *Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem eius turbarent. Ita intermisso signo & vocibus, se quoque in somnum lapsos.* Duo adhibita ostendit ad excitandum, *Signum* siue buccinam, & *Voces.* Et de his Dionysius iam olim, cùm Sabini castra Romana tentarent noctu,

Lib. V. & illi de composito negligentiam & somnum præferrent: οἱ πρῶτοι προσδόμενοι, inquit, οὔτε φέγγη λαμπτήρων ἑώρων, οὔτε φωνὰς φυλάκων κατήκουον:

Qui

Qui primi (Sabinorum) *progreßi sunt, neque splendores facium videbant, neque voces vigilum audiebant*. Nota ibi & Faces, de quibus statim. Lego & in Polyæno, Clearchum cùm timeret incursuros noctu hostes, iussisse suis ἐν τοῖς ὅπλοις διατελεῖν, καὶ τὰς ἐγέρσεις ποιεῖσθαι πυκνάς: *in armis permanere, & excitationes crebras facere*. Ad voces has referendum videtur, quibus Vigiles cum clamore proximos & successuros excitabant: etsi ad ipsas Vigilias crebras possis. Ambrosius & eò respicit de gruibus: *Post vbi vigiliarum munus fuerit completum, perfuncta munere in somnum se prauio clangore componit, vt excitet dormientem, cui vices muneris traditura est.* Et quæ autem voces? opinor, ex ipsâ re: *Vigila, vigila.* Tale aliquid in Seruio, qui sacerdotes ad templum Martis iuisse, instante bello, & *motis ancilibus dixisse, Mars vigila*, scriptum reliquit: quasi illum, more militiæ, ad excubandum prouocantes. An & Homerus huc adspexit? apud quem Agamemnon, fratri per castra ituro, vigilis iam positis, mandat:

Lib. II Stratag.

Lib. v. Hexaëmer. cap. xv.

Quæ eæ fuerint?

Φθέγγεο ᾗ κεν ἴησθα, καὶ ἐγρήγορθαι ἄνωχθι:
Quà venies clamato, atque admoneas VIGILARE.

Iliad. κ. vers. 67.

Sed hoc videtur à Circuitore illo magis, quàm Vigile vsurpatum. Facit magis, quòd hodie apud Turcas ille mos, & in arcibus opidisque excubias ita agunt, vt altâ voce inuicem appellent se & respondent. Petrus Bellonius diligens vtilisque obseruator monuit: itemque amicus noster Carolus Clusius, Pannones idem factitare, qui clarè & mutuò sibi accinunt *Szolaij Szolaij virratzto, Szolaij*, id est, *Vigila vigila vigil, vigila.* Et cùm sub auroram se recipiunt, canunt: *Haynal vagijon szeppyros, haynal haynal-vagijon*, hoc est, *Erumpit iam elegans rubens* (scilicet aurora aut dies) *erumpit iam*. Sed & Persæ cantitare soliti in Vigiliis laudes sui regis*. Ammianus: *Nostri obtruncarũt vigiles omnes, ex vsu moris gentici iustitiam felicitatemq; regis sui canoris vocibus extollẽtes.* Quæ omnia bona & vtilia contra somnum nemo neget. Atque istæ olim voces: Græcis etiam Tintinnabula siue Campanulæ, ad excitandum. In Thucydide: Τοῦ γὰρ κώδωνος παρενεχθέντος οὕτως ἐς τὸ διάκενον, πρὶν ἐπανελθεῖν τὸν παραδιδόντα αὐτόν, ἡ προσθέσις ἐγένετο: *Tintinnabulo enim prolato, priusquã rediret is qui tradiderat, ita in vacuum locum scalarum admonitio facta.* De Brasidâ loquitur, qui Potidæam conatus capere noctu, dum is qui circuit tintinnabulum porrigit, atque ita locum paullisper deserit. Ibi Scholiastes: Ἕως γὰρ ὁ περιὼν μετὰ τοῦ κώδωνος ἄλλῳ παρεδίδου τὸν κώδωνα, χρόνου ἐγγινομένου, ἔλαθε προσθεὶς τὴν κλίμακα: *Intereà dum is, qui circuibat cum tintinnabulo, alteri illud traderet, tempore aliquo medio, fefellit, scalas admouens.* Hoc ipsum tempus (apud Plutarchum) Aratus insidiis legit cùm Sicyonem caperet. Ἀναβαινόντων δὲ τῶν πρώτων, ὁ τὴν ἑωθινὴν φυλακὴν παραδιδοὺς ἐφώδευε κώδωνι, καὶ φῶτα πολλὰ καὶ θόρυβος ἦν τῶν ἐπιπορευομένων: *Ascendentibus primis, is qui matutinam vigiliam tradebat, transibat cum tintinnabulo, erantq; lumina multa & strepitus ingredientium.* Synesius: τὸ λάχον μοι μέρος εἰς ὕπνον ἀφαιρεῖται πολλάκις ὁ κώδων ὁ φυλακτήριος: *Somni partem, quæ mihi*

Turcæ his vocibus vtuntur.

Et Pannones.

Et Persæ.

*Idem hoc in Zosimo, Lib. III.

Tintinnabula Græcis.

Lib. IV.

mihi sorte obuenit, sæpè turbat tintinnabulum vigilum. Dio Cassius Romanis Vigilibus in vrbe videtur ea dare, cùm scribit Augustum somnio
Lib. LIV. monitum, *Iouem Tonantem quasi* προφύλακα, *procubitorem Iouis Capitolini fecisse, eoq; tintinnabulum ei appendisse*. οἱ γὰρ, addit, τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντες, κώδωνι χρῶνται, ὅπως σημαίνειν σφίσιν, ὁπόταν βουληθῶσι, δύνωνται: *qui enim vicos noctu custodiunt, campanulâ vtuntur, vt significare inter se, cùm voluerint, poßint*. Etsi haud prorsus eadem ibi caussa.
In κωδωνοφορῶν. Sed Suidas de illo ritu: Οἱ περίπολοι οἱ τὰς φυλακὰς περιπολοῦντες καὶ περισκοποῦντες ἐρχόμενοι ἐπὶ τοὺς φύλακας, κώδωνας εἶχον, καὶ τούτοις ἐψόφουν πειράζοντες τὸν καθεύδοντα, καὶ ἵνα οἱ φυλάσσοντες ἀντιφθέγγονται: *Circuitores, qui vigilias circuibant & explorabant, euntes ad Vigiles, tintinnabula habebant, atque ea concutiebant explorantes siquis dormiret, & vt vigilantes voce responderent*. Quod nec hodie prorsus exoleuit, & in arcibus plerisque
Ignes Vigilum. ad campanulam Vigiliæ excitantur. Satis de istis: addo aliquid & de *Ignibus*, quos reperio crebrò. In Propertio:
Lib. IV.

Ignes castrorum, & Tatiæ prætoria turmæ.

Lib. IV. In Satio: —— *noctisq; per vmbras*
Nunciat excubiis vigiles arsisse plateas.

I. Annal. In Tacito: *Apud Romanos inualidi ignes*. In Liuio: *Pluribus ignibus,*
Lib. XXI. *quàm pro numero manentium, in speciem factis*. Ac possis ad ignes referre;
Ij sub cænam structi. quibus cænæ & corporum curandorum caussâ vtebantur. quò Diodorus
Lib. XIX. ducit, de Eumene. *Iußisse suos luculentam flammam facere, per interualla circiter viginti cubitorum, tamquam ad cænam curamq; corporis; secundâ vigiliâ minorem; tertiâ minimam; vt procul spectantibus vera castra viderentur*. Quos scilicet ignes ita structos, in noctem & Vigilias producebant, donec paullatim exstinguerentur. Etsi tamen de Facibus propriè ad Vi-
Tamen & Faces aliæ. gilias, aliquid ex Dionysio suspicêre, qui suprà φέγγη λαμπτήρων signanter dixit, id est *Facium lumina*. Item Statio, qui & ipse verbo Facium vsus:
Lib. VIII.

Incertæq; faces, & iam malè peruigil ignis.

de languidis excubiis & remissis, vti Tacitus *inualidos ignes*. Atque idem Statius, vbi crebras excubias & densas notat,

Lib. XII. *Contractæq; vices, & crebrior excubat ignis.*

Quin & in Columnâ Traiani, vbi Vigiles ponuntur, video super eos in turris fenestrâ exsertam facem: quid? ad illucendum, & vt accedentes noscerent? opinor. Neque abnuam, ipsos Vigiles etiam Faces manu tenuisse, aut apud se fixisse.

Sed

Sed de Turri, alio etiam fine ignes in turribus aut ſpeculis fuiſſe, probè ſcio: nempe ad indicandum aliquid aut ſignificandum. Cæſar: *Ignibus ſignificatione factâ, ex proximis caſtellis eò concurſum eſt.* Tale hoc genus Græci dicunt φρυκτούς. Suidas inter alios: *Phrycti, faces quædam è ligno factæ, quas ſuper muros ferentes ſignificant vicinis aut ſociis cùm vident hoſtes aduentantes. Atque etiam cùm ſocios vel auxilium vident: ſed cùm iſtos, geſtant faces quietas; cùm hoſtes, quatiunt & mouent.* Talia Scholiaſtes Thucydidis: & res ab ipſo Thucydide aliquoties memorata, & crebrò alibi in Græcorum actis. Conuenit quod Polybius διὰ τῶν πυρσῶν σημαίνειν, *per faces ſignificare* dicit: & varium vſum eius rei explicat, & poſſe pro litteris etiam eſſe. Cur hodie ignorant aut neglegunt? & alia vſurpant magis moleſta, & minùs certa. Sed ille ſcriptor diffusè exſequitur Decimi libri fine, quem vide. Inuentum hoc Sinoni adtribuit Plinius: *Specularem ſignificationem Troiano bello Sinon inuenit.* An verius de Palamede? cui plerique Græci. vt Sophocles:

Φρυκτοὶ Græcorum. *Eorū vſus pro litteris.* *Quis inuenerit?* *Lib. VII.*

——— ὃς στρατῷ φρυκτωρίαν,
Ὕπνου φυλάξεις, τὰ ϑοὰ σημαντήρια
Ἔδειξε.

n Vt

Vt Alcidamas Oratione in Palamedem: Πυρσοὺς ἂν ἐσοφίσατο, ἀλλ' ἐφ' ἡμετέρῳ κακῷ: *Faces inuenit, sed in nostrum malum.* Ipse Palamedes apud Gorgiam ait, ἐξευρηκέναι πυρσοὺς, κρατίστοις καὶ ταχίστοις ἀγγέλοις: *inuenisse faces, optimos & celerrimos nuntios.* Et quod tamen Plinius de Sinone, caussam habet, quòd illum volunt sustulisse facem quâ Græcos aduocabat. Q. Calaber:

> Δὴ τότ' ἄρ' αἰθαλόεντα Σίνων ἀνὰ πυρσὸν ἄειρε
> Δεικνὺς ἀργείοισι πυρὸς σέλας:
> *Tunc Sino flagrantem faculam sublime leuauit,*
> *Ostendens Græcis ignis decus.*

Romani interdum vsi. Romani etiam vsurparunt. vt Scipio apud Numantiam, quem Appianus scribit, *diuisisse castra & per partes assignasse Tribunis, cum præcepto, vt si impeterentur ab hoste, de die panno rubro in hastâ sublato significarent; de nocte, igne.* Vt Cæsar: *Celeriter, vt antè imperauerat, ignibus significatione factâ, ex proximis castellis eò concursum est.* Vegetius inter vsitata refert: *Si diuisæ sint copiæ, per noctem flammis, per diem fumo significari sociis.*

In Iberic.

II. Gallic.

DIALOG. X.

De imperiis castrorum, & administratione in his talibus. Tribuni per vices faciunt. Et Salutationes ducum.

TANDEM, tandem, de Vigiliis absoluimus, & ad *Exercitia* imus. AVD. Nec nunc quidem plenè. LIPS. Quid autem abest? AVD. De Tribuno siue Tribunis, quos crebrò Polybius & tu nominastis, & ferè duos, aut vnum. Quis igitur iste? certus, an quem casus dabat? LIPS. Ille verò certus, & nihil hîc à casu. Commodè autem petis: & dabo. quia facit non ad dicta solùm, sed dicenda. Ordo in hac administratione certus fuit, nec omnes Tribuni simul imperitarunt, ne qua confusio aut dissensio etiam, esset. Scis illud vetus,* Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Quâ serie & discretione, ista Polybij verba dicent: recita.

* *Multorū imperium non vtile.*

POLYB. Τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῆς πλευρᾶς, δύο τῶν χιλιάρχων. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν τὴν κατὰ τὸ στρατόπεδον ἐπιμέλειαν οὗτοι ποιοῦνται. κατὰ δύο γὰρ σφᾶς αὐτοὺς διελόντες ἀνὰ μέρος τῆς ἑξαμήνου τὴν δίμηνον ἄρχουσι, καὶ πάσης οἱ λαχόντες τῆς ἐν τοῖς παίθροις προΐστανται

Vniuersam lateris probationē duo Tribuni faciunt. Similiter aliam etiam castrensem curam hi sunt qui gerunt. Nam in binos & binos se diuidentes, semestris spatij duos menses imperant, & quos ea sors tangit, vniuersæ administrationi castrensi

χρείας. ὁ δ᾽ αὐτὸς τρόπος τῆς ἀρχῆς μὲν καὶ τῶν πραιφέκτων περὶ τοὺς συμμάχους. οἱ δ᾽ ἱππεῖς καὶ ταξίαρχοι, πάντες ἅμα τῷ φωτὶ παραγίνονται πρὸς τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς. οἱ δὲ χιλίαρχοι πρὸς τὸν ὕπατον, κἀκεῖνος μὲν τὸ κατεπεῖγον ἀεὶ παραγγέλλει τοῖς χιλιάρχοις, οἱ δὲ χιλίαρχοι τοῖς ἱππεῦσι καὶ ταξιάρχοις. οὗτοι δὲ τοῖς πολλοῖς, ὅταν ἑκάστων ὁ καιρὸς ᾖ.

castrensi tunc præsunt. Idem imperitandi modus Præfectorum in socios. Equites verò & Centuriones cum prima luce veniunt ad tentoria Tribunorum, Tribuni ad Consulis: atque ille quidquid agendum Tribunis edicit: Tribuni equitibus Centurionibusq; : isti vulgo militum, cùm tempus cuique rei venit.

„ *Vniuersam lateris probationem.*] Hoc ad castrorum munitionem spectat, de quâ dictum.

„ *Duo Tribuni.*] E quaque legione vnus, vt iam audies.

„ *Aliam etiam castrensem curam.*] Nempe vigilias disponere, circuire; tesseras & signum dare; denique, quidquid ad vsum, imperare. Sed inprimis etiam ius dicebant, & caussas siue lites militares cognoscebant. Liuius: *Tribunos & iura reddere in principiis sinebant, & signum ab eis petebant.* Imò puniebant etiam, & de capite cognoscebant. in Polybio infrà. *Munera Tribunorum.* Lib.xxiix.

„ *In binos & binos se diuidentes.*] Totum hoc ita exaudio, vt velit vnius legionis sex Tribunos in tres se partes diuisisse, & binos imperasse per binos menses. Ita, cùm duæ legiones in castris, quattuor erant qui imperabant: sed nec ij continuò, diebusque, nisi fallor, alternis. Id à Consulibus quoque factum, cùm vterque in vnis castris, vt imperia in dies demutarent. Caussa sic censendi non vno loco Polybius (in totâ hac re castrensi:) qui ferè ad vnum Tribunum omnia refert. Ad vnum dico, cùm de vnâ legione; ad duos, cùm de duabus. Nisi obseruas, hærebis sæpè in eius verbis. Ista diuisio commoda fuit & prudens: commoda ad alternam requiem; prudens ad concordiam. Quisque enim suis diebus & mensibus, in suâ legione, imperium inhibebat. Ad hanc diuisionem spectauit Liuius: *Secundæ legionis Fuluius Tribunus militum erat, is suis mensibus dimisit legionem.* Disertè ait *menses*, multitudinis numero: & Polybius hîc *duos menses.* Alioqui potuisset diuisio institui, vt è quaque legione vnus in mensem. Sed non est ita. & quæ ratio in Centurionibus duobus valuit, ea hîc: vt altero ægro aut impedito, alter nihilominus munia obiret. Libet etiam quærere, cur in *semestre* tantùm? cur non discreti sic in totum annum? Ratio fuit, quòd annus actionibus & negotiis *Diuisio Tribunorum.* *A Consulũ exemplo.* *Vnus in diem imperabat.* Lib.xxxiv *Alia diuisio reiecta.* *Cur semestris ea fuerit*

inæqualis. Æſtas tota in expeditione & opere; hiems pigra & otioſa. Nequis ergo queri poſſet, aut honoratum ſe parùm, aut nimis oneratum; omnes ad res aut otium admittebant, prout tempora erant. Cogitandum etiam, an non hæc ſemeſtris diuiſio occaſionem dederit *Tribunis Semeſtribus*, de quîs* dixi.

*Lib. II. Dial. IX.

„ *Idem imperitandi modus Præfectorum in ſocios.*] Qui Præfecti Tribunis vbique adæquantur.

Equitum nomine Decuriones.

„ *Equites verò & Centuriones.*] Omnéſne equites? indefinitè dicit: ſed Decuriones intellegi tantùm, ratio & exemplum dictare videntur: vt iuerint modò ij, qui in imperio. Certè alius ille numerus prægrandis.

Centuriones & Decuriones ad Tribunos.

„ *Cum primâ luce veniunt ad tentoria Tribunorum.*] Ita me Deus, hoc pulchrum. Ecce ſexaginta Centuriones, triginta Decuriones (in vnâ legione ſupputo.) veniunt agmine, & compoſitè, ad Tribunos: (omnéſne Tribunos? an eos modò, quorum illis menſibus imperium? hoc verius.) veniunt, inquam, ad Tribunos, per ſpeciem officij, vt ſalutent & vt deducant. Quid tum? ipſi Tribuni cum hoc comitatu ad Imperatorem ſummum. Nónne decorè omnia & vtiliter, ad dignitatem imperantium augendam? ad imprimendam ſubditis venerationem? Ioſephus de totâ iſtâ re: Ὑπὸ δὲ τὴν ἕω, τὸ στρατιωτικὸν μὲν ἐπὶ τοὺς ἑκατοντάρχας ἕκαστοι, πρὸς δὲ τοὺς χιλιάρχας οὗτοι συνίασιν ἀσπασόμενοι, μεθ' ὧν πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων οἱ ταξίαρχοι πάντες: *Manè & ſub auroram, milites quidem ſinguli ad Centuriones, ad Tribunos porrò iſti conueniunt ſalutaturi: cum quibus ad Ducem primarium omnes deinde ordinum ductores.* Eadem dicit quæ Polybius: ſed hoc amplius de militibus, quòd ij quoque venerint è ſuâ quiſque centuriâ ſalutatum Centuriones. Iam addit noſter:

Tribuni ad Imperatorem.

Lib. III. Excid.

„ *Ille quidquid agendum, Tribunis edicit.*] Non otioſa hæc aut honoraria tantùm ſalutatio, ſed viſio, *Numquid vellent?* Itaque Imperator tunc iis *Signum dabat*, atque alia pro tempore edicebat agenda. De Signo, clare ita Ioſephus: Ὁ δὲ αὐτοῖς τότε ἐξ ἔθους σημεῖον, καὶ τὰ ἄλλα παραγγέλματα δίδωσι διαφέρειν εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους: *Ipſe verò* (Imp.) *tunc illis ex more Signum dat & alia mandata perferenda ad ſubiectos.* Cur tamen tam manè ſignum? nam* illud nocturnum opinor intellegi, & vigiliarum. Ideò, quia & Tribuni plerumque diem occupati; & ipſe Imperator huc illuc diſtrahi poterat, & abire. Prouidè igitur & maturè: atque ipſi tamen apud ſe habebant, donec promendi tempus, & veſpere peterent Centuriones. Sed vide mihi etiam pulcherrimum imperandi modum. Imperator Tribunis edicit; iſti Centurionibus; Centuriones ſuis. Qui ipſe apud Spartanos, vt ſcribit Thucydides: Βασιλέως ἄγοντος ὑπ' ἐκείνου πάντα ἄρχεται. καὶ τοῖς μὲν πολεμάρχοις αὐτὸς φράζει τὸ δέον, οἱ δὲ τοῖς λοχαγοῖς, ἐκεῖνοι δὲ τοῖς πεντηκοντατῆρσιν, αὖθις δὲ οὗτοι τοῖς ἐνωμοτάρχαις, καὶ οὗτοι τῇ ἐνωμοτίᾳ: *Rex cùm ducit, ab eo omne imperium. & ipſe quidem Polemarchis* (velut Tribuni ſunt) *quod opus eſt edicit; iſti Centurionibus; hi Quinquagenariis; hi Decanis; hi Decuriæ.* Prorſus idem ordo, niſi quòd pluſculum etiam ſectus. At in illo Romano leuiter innouaſſe Paulus Æmilius videtur,

Signū manè datum Tribunis.

Lib. III.

*Niſi & in diurnis excubiis vellemus fuiſſe.

Ordo in imperiis.

Lib. V.

detur, de quo ita Liuius: *Vt ordine ac sine tumultu omnia in agmine, ad nutum imperiumq; Ducis fierent, prouidit. Vbi omnibus simul pronuncia-retur quid fieret, neque omnes exaudirent, incerto imperio accepto, alios ab se adiicientes plus eo quod imperatum sit, alios minus facere. clamores deinde dissonos oriri omnibus locis, & priùs hostes quàm ipsos quid paretur scire. Placere igitur Tribunum militum Primopilo legionis secretum edere imperium, illum & dein singulos proximo cuique in ordine Centurioni dicere quid opus facto sit: siue à primis signis ad nouissimum agmen, siue ab extremis ad primos perferendum sit.* Seneca huc spectauit, Epist. LX. *Quod in exercitibus his, quos magni Imperatores ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis simul omnes copiæ sentiant, sic disposita vt signum ab vno datum peditem simul equitemq; percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis.* Othonis etiam illud apud Tacitum huc refero: *Ita se Ducum auctoritas, & sic rigor disciplinæ habet, vt multa Centuriones Tribunosq; tantùm iuberi expediat.* Sic enim rectè scripsimus, cùm anteà vulgatum esset; *multa per Centuriones.* Quis nescit autem per Centuriones omnia iuberi? sed hoc Otho ait, quædam secreta imperia esse, & ipsis tantùm Tribunis Centurionibusque edita: qui cùm opus, promant.

Lib. XLIV.

I. Hist. *Tacitus explicatus.*

DIALOG. XI.

Ad Exercitia transitum. Ea diuisa, & primò dictum de Oneris exercitiis. Tulisse cibos, vallos, sarcinas, præter arma.

SED heus, vel nunc denique Labyrinthum hunc euasimus, & ventum ad *Exercitia*, alteram Disciplinæ partem. Pergimus, an proferimus? longiuscula ~~enim est, & licebit Augurum verbo, *Alio die*~~. Hoc magis, quòd dum castra & Vigilias ambimus, vrbem ambiuimus, & ad locum venimus vnde digressi. Ergóne domum? quid rides? AVD. Nam tu mihi facere, quod feminæ in amantes, videris. LIPS. Quâ caussâ? AVD. Subducere te paullùm, vt magis incites. Quid autem opus? famem meam vides, quæ ipsâ auditione crescit. Res enim magis magisque allicit. & vt in puteis quò plus sumitur, ~~melior dulciorque aqua euadit~~: sic in hac militari re, ad meum quidem gustum. Perge, & suggere. LIPS. Sed enim ipse puteus noster deficit, Polybius inquam: nec ille de Exercitiis verbum. AVD. Tu Polybius esto, & è pectore isto prome. Ibi quoque Musarum fontes saliunt. LIPS. Theatrum hoc, vt video, iterùm referandum est, & fabella tota pergenda. Ergo porrò ambulemus paullùm, vel extra hanc vrbem. De exercitiis autem vt ordine dicam, triplicia ea facio: *Oneris, Operis, Armorum.* De primis, succurrit M. Tullium aliquid scripsisse, quod vsui erit, & pro Polybio vicarium hunc dabo. Verba sunt è Tusculanâ secundâ, cùm laborem dilaudat & commendat ab exemplo militari.

Nostri exercitus primùm, vnde nomen habeant, vides. CICERO

„ *deinde quis labor & quantus Agminis? Ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre siquid ad vsum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam nostri milites in onere non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. Arma enim membra esse militis dicunt, quæ quidem ita geruntur aptè, vt si vsus foret, abiectis oneribus, expeditis armis vt membris pugnare possint.*

Romani laboriosissimi. Pleraque hîc omnia, quæ ad *Oneris* exercitia spectant; vsurpata Romanis præter & supra plerasque gentes. Quid simile vsquam, quale hîc legis, & audies? Atque eius rei fructus, indurescere, & corpus habere cuique labori ferendo. Plutarchus quidem de Romanis nostris tradidit, *Facti tolerare.* *In Mario.* *eos sic fuisse laboribus suetos factósque* (διαπόνους vno verbo) *vt nec sudantem, nec suspirantem quemquam cerneres: idq; in diuturnâ illâ pugnâ cum Cimbris magno æstu & acri concursu, Q. Catulum notasse, & ad Senatum sic scripsisse.*

Lib. II. cap. I. „ *Nostri exercitus vnde nomen.*] Clarum, quòd ab exercendo. Vegetius: *Exercitus ex re ipsâ atque opere exercitij nomen accepit.* Varro: *Exercitus, quòd exercitando fit melior.* *Fructus exercitij.* Planè melior, fortiorque. Hippocrates: Lib. II. de Diæta. οἱ γὰρ ἀγύμναστοι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ παντὸς κοπιῶσι πόνου: *Inexercitati homines ab omni labore fatigantur.* Et idem generatim prolocutus: Ῥαθυμίη Ibid. ὑγραίνει, καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα ποιέει. πόνος δὲ ξηραίνει, καὶ τὸ σῶμα ἰσχυρὸν ποιέει: *Desidia humectat, & imbecillum corpus fluidumq; reddit; labor siccat, & robustum strictumq; corpus facit.*

„ *Quis labor & quantus agminis.*] Alia enim exercitia omittit, illa sola agminis, id est Oneris diducit. Quæ profectò magna, & Virgilij verbo, pænè iniusta. Ille sic de istâ re:

III. Geor.
Non secùs ac patriis acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam dum carpit, & ante
Hosti expectatum positis stat in ordine castris.

Lib XI. cap. III. Eius exemplo Fabius: *Assueta gymnasiis & oleo corpora, quamlibet sint in suis certaminibus speciosa atque robusta, si militare iter fascesq; & vigilias imperes, deficiant & quærant vnctores suos.* *Onera in Fasce.* Fasces & ipse dixit, quia sic alligatas ferebant velut in fascem sarcinas: & malè atque imperitè, qui hîc *Falces.*

„ *Ferre plus dimidiati mensis cibaria.*] Quattuor Oneris genera militibus imponit, *Cibum, Vtensilia, Vallum, Arma.* De cibo, ait, *Ferre plus dimidiati mensis.* *Cibos ferunt.* Omnino *plus*: & sæpè etiam totius mensis. Liuius: Lib. XLIV. *Prætore dimisso Consul, menstruum iusso milite secum ferre, profectus est.* Idem Lib. LVII. in Epitomâ, de Scipione Numantino: *Militem triginta dierum frumentum ferre cogebat.* II. Ciuil. Paullò minus in Cæsare de Afranianis: *Frumenti copiam legionarij nonnullam habebant, quòd dierum vigintiduorum ab Ilerdâ frumen-*

frumentum iußi erant efferre: cetrati auxiliaresq; nullam, quorum erant & facultates ad parandum exiguæ, & corpora insueta ad onera portanda. Tot dierum portasse legionarios vides, sed solos: auxiliares, inquit, insoliti erant & rudes ferendi. Mansit hæc durities etiam molliore æuo, & in Principum inferiorum rebus onera ista legis. In Alexandro Lampridij: *Milites expeditionis tempore sic disposuit, vt in mansionibus annonas acciperent, nec portarent cibaria decem & septem, vt solent, dierum, nisi in barbarico: quamuis & illic mulis eos & camelis adiuuerit.* En illo quoque æuo septemdecim dierum (id est, *plus dimidiati mensis*, vt in Cicerone) cibaria ferebant: idque etiam inter socios & amicos. nisi quòd remisit & laxauit paullùm Alexander. Remisit, sed non dissoluit. nam & postea dierum hunc numerum reperio in Ammiano: *Tutum ex annonâ decem & septem dierum, quam in expeditionem pergens vehebat ceruicibus miles.* Sed an isto æuo frumentum ipsum datum & latum, an verò panis excoctus, quem Buccellatum (quia sectus in bucceas) vocabant, ambigo: imò potiùs iste. Spartianus in Piscennio: *Pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato iubens milites, & omnes, contentos esse.* Dat intellegi, Buccellatum communem cibum fuisse: sed delicatiores quosdam asperitatem illam aut siccitatem refugisse, & habuisse in exercitu pistores ad panem recentem. Ille vetuit, & iussit milites, imò & omnes (Legatos, Duces, honestiores) eo cum aliis vti. Ammianus in Iuliani rebus: *Viginti dierum frumentum ad vsus diuturnitatem excoctum, Buccellatum, vt vulgò appellant, humeris imposuit libentium militum.* Atque vt verum fatear, posterior ista ratio veteri vtilior & prior: quia ponderis minus, in mensurâ & modo eodem frumenti. Procopius de Iohanne quodam Præfecto Prætorij sub Iustiniano: *Panem qui in exercitu fertur, bis est consuetudo in clibanum ponere, vt diligenter coctus diu duret, neu citò corrumpi posset: verùm eumdem pondere à primo deficere, pro quartâ minimùm parte, necessum est.* Addit deinde, varum & vafrum illum Iohannem, *vt pondus hoc lucri sibi faceret, nec sumptus tamen ad ignem adderet, panem hunc in balneis iußisse siccari, vt in speciem coctus videretur: sed eumdem in naues illatum (maritima tunc forte expeditio erat) statim in farinam solutum, eamq; olidam & rancidam, cuius esu milites inciderunt in morbos.* Sed panis igitur talis, *bis* inquam *coctus:* quod nomen hodie retinet, atque ita olim Græcis. Δίπυρον enim dicebant, *bis ignitum.* Suidas Δίπυρος ἄρτος, ὁ παρὰ ῥωμαίοις λεγόμενος παξαμᾶς: *Biscoctus panis, qui Romanis dicitur Paxamas.* Intellegit Græculos illos Romanos in imperio Byzantino, qui sic dixêre: siue *Paxamadium*, vt in Leone Imp. lego: *Commeatus paxamadij siue biscocti habeas viginti aut triginta libras.* Fragmentum super hoc pane in eodem Suidâ est incerti scriptoris: Σισύρας ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες, ἐν αἷς δὴ ἄλλο οὐδὲν, ὅτι μὴ διπύρους ἄρτους οἴκοθεν ἐμβεβλημένοι ἀφίκοντο: *Saccos pelliceos in humeris ferentes, in quibus nihil aliud quàm panes biscoctos domi imposuerant, abibant.* Simile olim, quod ad saccos, quas πήρας, *peras* Polybius appellat. Eius quoque hoc fragmentum:

Auxiliares non ferunt.

Lib. XVII.

Buccellatū ferunt.

Lib. I. Bel. VVandal.

Bis coctus panis.

Cap. x.

Cibi in peris aut saccis.

Μηδ'

Μήδ' ἐπὶ ὑποζυγίων, ἀλλ' ἐν σάκεσι δεκ' ἡμέρων ἔχειν ἐφόδια: *Neque in iumentis, sed in saccis decem dierum habere cibaria.* Atque habes de onere frumenti. AVD. Quæro. ipsius olim frumenti an farinæ? LIPS. De frumento memini legere tantùm. AVD. Vnde igitur panis, cùm opus, & qui comminuebant? LIPS. Aut tundebant pinsebantque, aut molis manuariis frangebant. Certè istas quoque inter instrumenta militaria fuisse, & comitatas castra, dicas ex Liuio. apud quem variæ Italiæ populi Scipioni ituro in Africam conferunt, *scuta, galeas, hastas, secures, rutra, falces, alueolos, molas.* Sed & Plutarchus auctor, Antonij exercitum è Parthiâ reducem, fame tentatum, *quòd ægrè frumentari liceret, & deficerentur molis: quæ relictæ omissæq; fuerant, iumentis partim mortuis, partim ad ægros ferendos translatis.* Ergo & in iumentis hæc ferebantur.

Mola in exercitu.

Lib. xxix.

„ *Ferre siquid ad vsum velint.*] Hæc sunt, quæ Vtensilia dixi. quæ illa? Partem eorum Iosephus dat: *Ferunt*, inquit, Romani pedites *hastam & scutum:* Πρὸς δὲ τούτοις, πρίονα καὶ κόφινον, ἄμην τε καὶ πέλεκυν. πρὸς δὲ, ἱμάντα καὶ δρέπανον καὶ ἅλυσιν: *Præter ista, serram, & corbem, rutrum, & securim; amplius, lorum, falcem, & catenam.* Multa sanè hæc onera, & pertinent pleraque ad ligandum, pabulandum, muniendum: postremum, ist est *Catena*, ad captiuos vinciendos. Sed tu me respicis, & vultu rogas an hæc tulerint omnia? Ista, & plura etiam. nam vbi olla, veru, & talia ad victum? Atqui tulisse ista cùm Appianus in Ibericis dicit, tum ipsa res vult, & monumenta antiqua ostendunt. In columnâ Traiani militem sic videas:

Vtensilia Romanorum.

„ *Ferre vallum.*] Tertium id onus. Sed vallum, an vallos tulere? Sæpè & plurimùm vallos. In Liuio de septenis, vbi Scipio disciplinam reformat ad Numantiam: *Triginta dierum frumentum ac septenos vallos ferre cogebat.* In eodem de duodenis: *Armati cum cibariis in quinque dies, vallisq́ue duodenis Martio in campo adessent.* Sed hæc rariora: ex vsu & more fuit, ferre ternos aut quaternos. Ipse Polybius, vbi ex professo de Vallis, libro XVII. Εἷς ἀνὴρ φέρει τρεῖς καὶ τέτταρας συνθεὶς ἐπ' ἀλλήλους. *Vnus vir fert tres aut quattuor, simul eos componens.* Isti autem ferebantur, vt statim liceret vallare se & munire, si castra subitò locanda, aut alia necessitas esset. Cogita numerum militum, qui fuêre in Consulari exercitu supra *Sedecim millia*: ter aut quater tot vallos: profectò densa & firma munitio statim strui potuit, contra equitem peditemque. Ita nec in agmine facile fuit eos opprimere aut dissipare.

Vallorum numerus. Epit. LVII. Lib. III. *Eorum vtilitas.*

„ *Nam scutum, galeam.*] Quartum onus, Arma. Imò non onus, ait Cicero, & habent milites quasi sua membra. Tale de Annibalis veterano milite Silius, aspectu & imitatione non dubiâ Ciceronis:

Arma pro membris.

Ac ne nocte quidem clypeíve enséſve reposti, Lib. XI.
Non pharetræ aut iacula, & pro membris arma fuere.

Simile Hegesippus, apud quem sic Romani: *Aliis arma oneri sunt, nobis integumento, quia vsu leuantur.* Sed addit Cicero, *aptè gesta fuisse.* quod videre est in imagine suprà positâ è columnâ Traiani. Pendet galea ab dextro humero ad pectus; scutum in sinistrâ; in eadem, pertica cum sarcinis. Polybius tamen ait, *scutum ab humeris loro reuinctum pependisse, manibus tulisse pila & vallos.* Sed Galea cur non in capite? id quoque ad duritiem, vt incederent eo nudo. Sed tu quid ad ista? siles. AVD. Stupore quidem defixus. Tot & talia vt vir vnus tulerit? mihi non vir, sed iumentum. LIPS. Rectissimè dicis. & sic Iosephus comparat, qui scribit ὀλίγον ἀποδεῖν τῶν ἀχθοφορούντων ὀρέων τὸν πεζόν: *Parum abesse à mulis sarcinariis peditem* Romanum. Itaque & *Mulos* ioco etiam vocabant, an ipsos milites, an Furculas eorum? Festus: *Muli Mariani dici solebant C. Marij instituto, cuius milites in furcâ interpositâ tabellâ, varicosiùs onera sua portare adsueuerant.* Frontinus: *C. Marius recidendorum impedimentorum gratiâ, quibus maximè agmen oneratur, vasa & cibaria militum in fasciculos aptata furcis imposuit, sub quibus & habile onus & facilis requies esset. Vnde & in prouerbium tractum est, Muli Mariani.* Tales istas furculas appellarunt *Aerumnulas*: quod Festus in eâ voce notat. Et sic quidem onusti milites, quod admirationem tuam intendat, iter grande sæpè conficiebant. Vegetius tirones suos adsuefacit, *pondus baiulare vsque ad* * *sexaginta libras, & iter facere gradu militari: quibus in arduis expeditionibus, necessitas imminet, annonam pariter & arma portandi.* Ait *gradu militari*: qui scilicet grandior. atque ita quasi prouerbialiter Plautus:

Lib. III. *Ratio ferendorum.* Lib. XVII. *Romani muli.* Lib. IV. cap. I. *Onusti diu ambulant.* Lib. I. cap. XIX. *Credo in veteri opere plus fuisse.

Quin hinc metimur gradibus militariis?

Sed quod istud iter & quantum, dignum sit inquiri. Vegetius ita definit: *Horis quinque æstiuis, viginti millia passuum, militari gradu confici.* Et sunt

O pro

Cæsaris celeritas. pro hoc modo, aut supra eum (vbi celeritate opus) exempla. Vt in Hirtio, de Cæsare, bello Africo: *Tertiâ vigiliâ egressus ab Agar, sedecim millia passuum nocte progressus, ad Thapsum castra ponit.* En tot illa millia conficit cum toto exercitu, nec sex totis horis, idque nocturnis, & (quod notes) æstiuis. Eæ autem sanè noctu breuiores, pro more Romano: atque hæc Aprili mense gesta. In ipso Cæsare, ad Gergouiam nuntio accepto de Æduorum defectione, post mediam noctem *legiones quattuor expeditas, & equitatum educit: passuum millia* XXV. *progressus*, agmen Æduorum conspicit, moratur, in deditionem accipit: *Tribusq; horis nocturnis exercitui ad quietem datis, summo studio militum, ante ortum solis, in castra redit.* Ita quinquaginta millia conficit à mediâ nocte ad diei alterius initium: sed, quod sanè mirum, rebus gerendis & hoste impeditus. Sed & idem Cæsar, periclitante Q. Cicerone, cùm M. Crassus horâ tertiâ diei aduenisset, *eo die circiter viginti millia passuum progreditur.* Nec longè *Macedones ad Romanam militiam.* aliter Macedones, de quibus Polyænus: *Philippus exercebat vnà cum armis trecenta sæpè stadia ambulare, ferentes galeas, peltas, ocreas, sarissas, & præterea commeatum, & quæcumque vasa cottidiani vsus.* Reddidi fideliter ipsa verba: & nónne hæc sunt milliaria *triginta septem* amplius? Vide & sarcinas, & arma, haud longè abeunt à duritiâ Romanâ. Imò verò in frumenti modo paria fecisse etiam lego, & menstruum tulisse. Frontinus: Lib. IV. cap I. *Philippus cùm primùm exercitum constitueret, vehiculorum vsum omnibus interdixit. equitibus non amplius quàm singulos calones habere permisit, peditibus autem denis singulos, qui * molas & funes ferrent. In æstiua exeuntibus triginta dierum farinam collo portari imperauit.* (* Nota de molis, vt suprà.) O eximium regem, & dignum filio Alexandro! cuius felicitas tamen & magnitudo fuit à virtute & seminibus paternis. Nec Macedones ista solùm, sed de *Etiã Catti prisci.* Cattis Tacitus: *Omne robur in pedite. quem super arma ferramentis quoque & copiis onerant.* Quin & Turcas hodie, *ollam æneam, scutellam, securim, igniarium, sacculum cum annonâ*, & talia quædam ferre, scimus per eos qui vidêre. Quid nostra ad hæc ignauia? refragatur, aut ridet: & tantùm ab onere ferendo absunt, vt vix sua arma, quid arma? imò vix sese ferant, & pedites etiam videas in equo vehi. Quàm malè memores dicti *Turpe militem in equo vehi.* illius Scipionis! qui tales quosdam ignauos cùm in agmine suo vidisset, equis iussit detrahi, & addidit: *Nihil ab eo milite boni exspectandum, qui pedibus suis ambulare non posset:* Appianus in Ibericis. AVD. Quidquid adfers, non desino admirationis, nec video quî tot onera iis lata. LIPS. Commodè & facilè, sed doctore vsu. Nam à primo tirocinio condiscebant, & assiduò deinde vsurpabant. *Nihil autem est*, ait verè Vegetius, *quod non assidua meditatio facillimum reddat.* AVD. Sed quæro tamen, an non Serui iis & Iumenta? Si hæc fuerunt, quid opus illa ipsos ferre? *Calones etiam pauci.* LIPS. Respondebo distinctè. Habuêre seruos, sed nec multos, nec vulgò. Tribuni, Centuriones, & digniores militum habebant: gregarij non In Iug. habebant. Sallustius, de Metello: *Ne lixæ exercitum sequerentur. ne miles gregarius in castris, néve in agmine, seruum aut iumentum haberet.* Vides

ampu-

amputata hæc adiumenta inertiæ, & neutrum gregariis licuiſſe. Sed addit idem etiam Salluſtius: *ceteris arctè modum ſtatuiſſe.* id eſt, digniori-bus quoque præfiniſſe, vltra quos & quot non haberent. Nec aliter in veteri militiâ: in ſequenti, hoc & alia ſolutiora. Tacitus de Vitelliano exercitu: *Sexaginta millia armatorum ſequebantur licentiâ corrupta. Calonum numerus amplior.* Grandis numerus, & ſupra ipſum militum: quod probo noſtro cenſori non probum, & inter corruptelas militiæ habet. Ioſephus tamen aliter, qui de numeroſis iſtis calonibus recenſet, & parte aliquâ probat. *Erant*, inquit, *Veſpaſiano ad ſexaginta millia militum, præter calones, qui multi admodum ſequebantur, vſu & peritiâ militari vix infra dominos ponendi. Nam & in pace, aſſiduè exercitiis eorum interſunt; & in bello cum iis verſantur & periclitantur. adeò vt nec peritiâ nec robore à quoquam, niſi à ſolis dominis vincantur. In quo admirari eſt Romanorum prudentiam, qui famulos ita aſſuefaciunt & inſtituunt, vt non ſolùm ad vitæ officia, ſed ad belli munia ſint apti.* Diſcis ex eo Calones iſtos grandiores fuiſſe, & bello quoque bonos. quod Ioſephus laudat & prudentiæ aſcribit; me diſſentiente, qui puto turbam hanc ſemper corrumpendæ diſciplinæ eſſe. Sed de ſeruis tantùm eſt: à quibus *Lixæ* diuerſi, qui velut negotiatores, quæſtus ſui cauſsâ caſtra ſequebantur. De quibus aliàs. Nunc de Iumentis. dico, ea quoque in caſtris plura fuiſſe, ſed gregariis militibus non niſi ad vſum communem: nempe vt tentoria, vt molas, & ſiquid tale ferrent. Digniores, ſibi quædam habuêre & ad proprium vſum. Reperies & his & vehiculis modum etiam poſitum: imò rarenter vehiculis eos vſos. quia hæc ſcilicet impediunt aut morantur iter, præſertim per anguſta aut confragoſa. Mei iudicij ſiquid eſt, malim & in noſtrâ militiâ frequentiora iumenta *Sagmaria* eſſe, quàm currus: excipio quod ad Tormentorum vecturam.

Poſteà increbuerũt.

II. Hiſt.

Calones illi militares planè.

Iumenta multa publica.

DIALOG. XII.

De Agmine toto. tum de metatione caſtrorum, & metatoribus.

SED illud etiam opportunè hîc monebo (non enim ad lancem aut dimenſum verba damus) compoſitos & ordinatos ſub his oneribus iuiſſe, nec viæ tantùm ſed pugnæ aptos. Mira eorum hîc prouidentia & diſpoſitio, quam licet è Polybio cognoſcas. Puer librum reddito, & tu legito: ego paullùm hîc conſido.

POLYB.

Τὰς δ᾽ ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἀναστρατοπεδείας ποιοῦνται τὸν τρόπον τοῦτον. ὅταν τὸ πρῶτον σημήνῃ, καταλύουσι τὰς σκηνὰς, καὶ συντιθέασι τὰ φορτία πάντες.

E caſtris ſuis diſcedunt hunc in modum. Cùm primum ſignum datum eſt, tabernacula ſua detendunt, & ſarcinas componunt omnes.

οὔτε δὲ καθελεῖν ἔξεστιν, οὔτ' ἀναστῆσαι πρότερον οὐδένα, τῆς τῶν χιλιάρχων καὶ τοῦ στρατηγοῦ σκηνῆς. ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατιθέασι τὰ σκευοφόρα τοῖς ὑποζυγίοις. ἐπὰν δὲ τὸ τρίτον σημήνῃ, προάγειν δεῖ τοὺς πρώτους, καὶ κινεῖν τὴν ὅλην παρεμβολήν. εἰς μὲν οὖν τὴν πρωτοπορείαν, ὡς ἐπίπαν, τάττουσι τοὺς ἐπιλέκτους. τούτοις δὲ τὸ τῶν συμμάχων δεξιὸν ἐπιβάλλει κέρας. ἑξῆς δὲ τούτοις ἕπεται τὰ τῶν προειρημένων ὑποζύγια. τῇ δὲ τούτων πορείᾳ τὸ πρῶτον τῶν ῥωμαϊκῶν ἀκολουθεῖ στρατόπεδον, ἔχον ὄπισθεν τὴν ἰδίαν ἀποσκευήν. ἔπειτα κατακολουθεῖ τὸ δεύτερον στρατόπεδον, ἑπομένων αὐτῷ τῶν ἰδίων ὑποζυγίων, καὶ τῆς τῶν συμμάχων ἀποσκευῆς, τῶν ἐπὶ τῆς οὐραγίας ταττομένων. τελευταῖον γὰρ ἐν τῇ πορείᾳ τάττεται τὸ τῶν συμμάχων εὐώνυμον κέρας. οἱ δ' ἱππεῖς ποτὲ μὲν ἀπουραγοῦσι τοῖς αὐτῶν ἑκάστοις μέρεσι, ποτὲ δὲ παρὰ τὰ ὑποζύγια παράγιοι παραπορεύονται, συνέχοντες ταῦτα, καὶ τὴν ἀσφάλειαν τούτοις παρασκευάζοντες. προσδοκίας δ' οὔσης κατὰ τὴν οὐραγίαν, τὰ μὲν ἄλλα

Sed nec detrahere, nec constituere cuiquam tabernaculum fas, priusquam Tribunorum & Imperatoris erigatur deponatúrve. Cùm verò secundum signũ sonuit, imponunt sarcinas iumentis. Cùm tertium, procedere oportet primos & mouere tota castra. Ad primum autem agmen plerumque ponunt Extraordinarios. his succedit sociorũ cornu Dextrum. Post istos sequuntur iumenta prædictorum. Horum agmini succedit & consequitur Romana prima legio, à tergo habens vasa sua & impedimenta: tum secunda legio, cui subsequuntur iumenta sua, & sociorum item impedimẽta, qui ad tergum locati sunt. Vltimum enim in agmine est sociorũ cornu sinistrũ. Equites porrò interdum à tergo sunt quisque suæ parti, interdum ad latera iumentis adæquitãt, continentes & coërcentes ea & securitatem item præstantes. Cùm autem suspicio à tergo est, reliqua quidem eodem

παρ' αὐτοῖς τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον. αὐτοὶ δ' οἱ τῶν συμμάχων ἐπίλεκτοι, τὴν οὐραγίαν ἀντὶ τῆς πρωτοπορείας μεταλαμβάνουσι. παρὰ δὲ μίαν ἡμέραν τὰ μὲν ἡγεῖται τῶν στρατοπέδων καὶ τῶν κεράτων, τὰ δ' αὐτὰ πάλιν ἕπεται ταῦτα κατόπιν, ἵνα τῆς περὶ τὰς ὑδρείας καὶ σιτολογίας ἀκεραιότητος πάντες ἐπίσον κοινωνῶσι, μεταλαμβάνοντες ἀεὶ τὴν ἐπὶ τῆς πρωτοπορείας ἐναλλὰξ τάξιν. χρῶνται δὲ καὶ ἑτέρῳ γένει πορείας ἐν τοῖς ἐπισφαλέσι τῶν καιρῶν, ἐὰν ἀναπεπταμένοις ἔχωσι τόποις. ἄγουσι γὰρ τριφαλαγγίαν παράλληλον τῶν ἀστάτων καὶ πριγκίπων καὶ τριαρίων, τάττοντες τὰ τῶν ἡγουμένων σημαιῶν ὑποζύγια πρὸ πάντων. ἐπὶ δὲ ταῖς πρώταις σημαίαις τὰ τῶν δευτέρων, ἐπὶ δὲ ταῖς δευτέραις τὰ τῶν τρίτων. ἐκ τοῦ κατὰ λόγον οὕτως ἐναλλὰξ ἀεὶ τιθέντες τὰ ὑποζύγια ταῖς σημαίαις. οὕτω δὲ συντάξαντες τὴν πορείαν, ἐπειδὰν προσπίπτῃ τι τῶν δεινῶν, ποτὲ μὲν παρ' ἀσπίδα κλίναντες, ποτὲ δὲ ἐπὶ δόρυ προάγουσι τὰς σημαίας ἐκ τῶν ὑποζυ-

eodem modo atq; ordine manent, ipsi tantùm Extraordinarij pro frōte tergum curāt, eóque traducuntur: alternis autem diebus altera legio & alterum cornu præcedunt, eademq; rursus sequuntur. vt commodi scilicet, quod ex aquatione aut pabulatione integrâ & illibatâ euenit, æqualiter omnes participes fiant, mutantes semper ordinem, vt alternatim primi incedant. Vtūtur & alio genere agminis tēporibus intutis, cùm patentes habēt locos. Ducunt enim triplicem phalangē siue aciem æquidistantem, Hastatorum, Principum, Triariorum, iumenta primorum manipulorū omnibus præponentes; post autem primos manipulos, iumenta secundorū; post secundos, tertiorum: atque hoc modo semper alternatim iumenta collocantes. Ita agmine constituto, siquid hostile incidit, aliàs ad scutum inclinantes, aliàs ad hastam, producunt manipulos ex iumētis & im-

γίων πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἐπιφάνειαν. λοιπὸν ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ μιᾷ κινήσει τὸ μὲν τῶν ὁπλιτῶν σύστημα λαμβάνει παρατάξεως διάθεσιν, ἐὰν μήποτε προσεξελίξαι δέῃ τοὺς ἀστάτους, τότε τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν παρεπομένων τούτοις πλῆθος ὑπὸ τοὺς παρατεταγμένους ὑπεσταλκὸς ἔχει τὴν καθήκουσαν χώραν πρὸς τὸν κίνδυνον. ὅταν δὲ κατὰ τὰς πορείας ἐγγίζωσι στρατοπεδεύειν, προπορεύονται χιλίαρχος καὶ τῶν ταξιάρχων οἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἀεὶ προχειριζόμενοι. οἵτινες ἐπειδὰν συνθεάσωνται τὸν ὅλον τόπον, οὗ δεῖ στρατοπεδεύειν, ἐν αὐτῷ τούτῳ πρῶτον μὲν διέλαβον τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνήν, οὗ δεήσει θεῖναι κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, καὶ παρὰ ποίαν ἐπιφάνειαν καὶ πλευρὰν τῆς περὶ τὴν σκηνὴν περιστάσεως παρεμβαλεῖν τὰ στρατόπεδα. τούτων δὲ προκριθέντων, διαμετροῦνται τὴν περίστασιν τῆς σκηνῆς. μετὰ δὲ ταῦτα τὴν εὐθεῖαν, ἐφ' ἧς αἱ σκηναὶ τίθενται τῶν χιλιάρχων. ἑξῆς δὲ τὴν ταύτης παράλληλον, ἀφ' ἧς ἄρχεται τὰ στρατόπεδα παρεμβαλεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐπὶ θάτερα μέρη ταῖς τῆς σκηνῆς κατεμετρήσαντο γραμμαῖς, περὶ ὧν

*pedimentis in hostium aspectum. Ceterùm breui tempore armatorum corpus accipit pugnæ ordinem: nisi quòd euoluere Hastatos oporteat, & iumenta ac subsequentem iis multitudinem * habere conuenientem locum ad discrimen. Cùm verò appropinquauerint vbi castra ponenda, præeunt Tribunus & Centurionum illi, qui ad hoc munus semper electi sunt. Hi cùm totum locum conspexerint, vbi metari oportet, in eo primum capiunt & designant Prætoriũ, vbi id ponere oportebit iuxta ea quæ diximus: & ad quod latus aspectumq́ loci Prætorio adiacentis ponere legiones. His electis & captis, dimetiuntur Prætorij ambitum: deinde lineam rectam, ad quam tabernacula Tribunorum locantur: tum aliam lineam æquidistantem, à quâ incipiunt metari legiones. Consimiliter & latera vtrimque ad Prætorium dimetiuntur & describunt lineis, de quibus*

* In Græco lego: ἔχειν.

ὑπεδείξαμεν ἄρτι διὰ πλειόνων κατὰ μέρος. γινομένων δὲ τούτων ἐν βραχεῖ χρόνῳ, διὰ τὸ ῥᾳδίαν εἶναι τὴν καταμέτρησιν, ὡς ἁπάντων ὡρισμένων καὶ συνήθων ὄντων διαστημάτων. μετὰ δὲ ταῦτα σημαίαν ἔπηξαν μίαν μὲν καὶ πρώτην, ἐν ᾧ δεῖ τόπῳ τιθέναι τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνήν, δευτέραν δὲ τὴν ἐπὶ τῆς προκριθείσης πλευρᾶς, τρίτην ἐπὶ μέσης τῆς γραμμῆς, ἐφ' ἧς οἱ χιλίαρχοι σκηνοῦσι, τετάρτην παρεντίθενται τὰ στρατόπεδα. καὶ ταύτας μὲν ποιοῦσι φοινικᾶς, τὴν δὲ τοῦ στρατηγοῦ λευκήν, τὰ δ' ἐπὶ θάτερα ποτὲ μὲν ψιλὰ δόρατα πηγνύουσι, ποτὲ δὲ σημαίας ἐκ τῶν ἄλλων χρωμάτων. γινομένων δὲ τούτων, ἑξῆς τὰς ῥύμας διεμέτρησαν, καὶ δόρατα κατέπηξαν ἐφ' ἑκάστης ῥύμης, ἐξ ὧν εἰκότως ὅταν ἐγγίσῃ τὰ στρατόπεδα κατὰ τὰς πορείας, καὶ γίνεται σύνοπτος ὁ τόπος τῆς παρεμβολῆς, εὐθέως ἅπαντα γίνεται πᾶσι γνώριμα, τεκμαιρομένοις καὶ συλλογιζομένοις ἀπὸ τῆς τοῦ στρατηγοῦ σημαίας. λοιπὸν ἑκάστου σαφῶς γινώσκοντος ἐν ποίᾳ ῥύμῃ, καὶ ποίῳ τόπῳ τῆς ῥύμης σκηνοῖ, διὰ τὸ πάντας ἀεὶ τὸν αὐτὸν τόπον ἐπέχειν τῆς στρατοπεδείας. γίνεταί τι παραπλήσιον οἷον ὅταν εἰς

bus diximus vbertim & distinctè. His in breui absolutis, quoniam facilis dimensio, omnibus interuallis definitis iamantè & consuetis: tum Vexillum defigunt, vnum quidem & primum in loco vbi Prætorium ponendum; secundum in latere electo; tertium in mediâ lineâ vbi Tribuni tendunt; quartum, vbi legiones. Et hæc quidem faciunt punicea, illud autem Imperatoris album: ad latera porrò interdum tenues hastas defigunt, interdum vexilla coloris alterius. His factis, Strigas dimetiuntur, & hastas in quaque eâ defigunt: è quibus, cùm appropinquarunt copiæ & in conspectu habent castra, statim omnia omnibus innotescunt, indicio & ratiocinio vsis à Prætorij signo. Et cùm quisque sciat in quâ Strigâ, & quâ parte tendat, (semper enim in eâdem:) fit quiddam simile, vt si exercitus in notam & suam

vrbem

πόλιν εἰσίῃ στρατόπεδον ἐγχώριον. καὶ γὰρ ἐκεῖ διακλίναντες ἀπὸ τῶν πυλῶν, εὐθέως ἕκαστοι πορεύονται, καὶ παραγίνονται πρὸς τὰς ἰδίας οἰκήσεις ἀδιαπτώτως, διὰ τὸ καθόλου καὶ κατὰ μέρος γινώσκειν, ποῦ τῆς πόλεώς ἐστιν αὐτοῖς ἡ κατάλυσις. τὸ δὲ παραπλήσιον τούτοις καὶ περὶ τὰς ῥωμαϊκὰς συμβαίνει στρατοπεδείας, ᾗ καὶ δοκοῦσι ῥωμαῖοι καταδιώκοντες τὴν ἐν τούτοις εὐχέρειαν, τὴν ἐναντίαν ὁδὸν πορεύεσθαι τοῖς ἕλλησι κατὰ γε τοῦτο τὸ μέρος. οἱ μὲν γὰρ ἕλληνες ἐν τῷ στρατοπεδεύειν ἡγοῦνται κυριώτατον τὸ κατακολουθεῖν ταῖς ἐξ αὐτῶν τῶν τόπων ὀχυρότησιν, ἅμα μὲν ἐκκλίνοντες τὴν περὶ τὰς ταφρείας ταλαιπωρίαν, ἅμα δὲ νομίζοντες οὐχ ὁμοίας εἶναι τὰς χειροποιήτους ἀσφαλείας, ταῖς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἐπὶ τῶν τόπων ὑπαρχούσαις ὀχυρότησιν. διὸ καὶ κατά τε τὴν τῆς ὅλης παρεμβολῆς θέσιν, πᾶν ἀναγκάζονται σχῆμα μεταλαμβάνειν, ἑπόμενοι τοῖς τόποις, τά τε μέρη μεταλλάττειν ἄλλοτε πρὸς ἀλλήλους καὶ καταλλήλους τόπους· ἐξ ὧν ἀνάστατον ὑπάρχειν συμβαίνει καὶ τὸν καθ' ἰδίαν, καὶ τὸν κατὰ μέρος ἑκάστῳ τόπον τῆς στρατοπεδείας. ῥωμαῖοι

vrbem ingrediatur. Illic enim statim à portis declinantes procedunt, & quisque veniunt ad suas ædes sine ambage aut errore: quoniam & vniuersè & in parte cognoscunt, qua regione vrbis iis diuertendum. Simile igitur & in Romanis metationibus euenit: eóque videntur Romani, facilitatem hanc spectantes, contrariam Græcis hac in parte viam instituisse. Græci enim in metatione præcipuum censent, sequi & captare ex ipsis locis firmitatem: simul & laborem muniendi detractantes, tum & censentes haud pares esse naturalibus manufactas munitiones. Itaque & in vniuersâ castrorum positurâ, quamlibet formam assumunt necessariò, locis obsequentes, & partes ipsas commutare aliter atque aliter pro situ. E quibus incertum accidit locum esse & priuatim cuique & in partibus aßignandum. Romani

verò

δὲ τὴν περὶ τὰς τάφρους ταλαιπωρίαν, καὶ τἆλλα τὰ παρεπόμενα, τούτοις ὑπομένειν αἱροῦνται χάριν τῆς εὐχερείας, καὶ τοῦ γνώριμον καὶ μίαν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν ἀεὶ παρεμβολήν.

vero illam quæ circa fossas est ærumnam & laborem, quæque alia adhærent, subire eligunt, caussâ facilitatis & aptitudinis, & vt notam atque vnicam eamdémque semper habeant metationem.

Pluscula hæc verba sunt, & ideò in plerisque clara. Summa eorum est (vtiliter enim contraham:) duplex genus agminis esse. Prius commune, & cùm sine motu incedunt: quod est tale. Præeunt & exeunt *Extraordinarij*, & agmen ducunt. Cur illi? quia portæ Prætoriæ vicini, per quam ferè egressus: atque etiam quia ordine pænè illo exeunt, quo metati. Secundi, *Cornu Dextrum* Sociorum: tertij, *prima legio:* quarti, *secunda*; vltimi, *læuum cornu.* Ad latera *equites*, aut quisque post suorum agmen: id est, Sociorum post socios, Romani post legiones. Habet enim quæque legio suam Alam, & item Cornu. Media his singulis ordinibus sunt impedimenta. Si consideras, pulcher est, & pænè idem qui castrorum ordo: præsertim cùm equites medij incedunt. Alterum genus non ita commune, & cùm in hostico, & vicino periculo incedunt. Id tale. Præeunt impedimenta Hastatorum, ipsi sequuntur: tum iterùm impedimenta Principum, & mox ipsi: idem in Triariis. Est igitur tum quasi composita ad pugnam acies, nisi quòd euoluere se oportet ab impedimentis: quod fit, ad latus alterum declinando, & in hostem eundo, illis (impedimenta dico) subsistentibus, aut retrò subductis. Summatim hæc sententia: nisi quòd adtexit de ratione metandi & delineandi castra. Nunc verba lustremus. Ait: *Duplex agmen.*

„ *Cùm primum signum datum est.*] Id *Itinerarium sonare* Ammianus dixit: *Extractâ quiete nocturnâ, itinerarium sonare lituos iubet.* Ad primum autem hoc signum vasa colligantur, & ad secundum mulis imponuntur, vt mox in Iosepho. Inde serui apud Plautum dictio: *Cor colligatis vasis exspectat meum.* *Classicum ad iter.* Lib. XXIV.

„ *Cùm tertium.*] Nota ergo ter sonuisse signum, vt nihil trepidè aut confusè: & cuique signo actionem suam adnexam. Iosephus ita prorsus: *Ter signũ sonuit.*
Ἐξεῖναι δὲ τοῦ στρατοπέδου δέον, ὑποσημαίνει μὲν ἡ σάλπιγξ, ἠρεμεῖ δὲ οὐδείς, ἀλλὰ ἅμα νεύματι τὰς μὲν σκηνὰς ἀναιροῦσιν, πάντα δὲ ἐξαρτύονται πρὸς τὴν ἔξοδον. πάλιν δὲ αἱ σάλπιγγες ὑποσημαίνουσιν παρεσκευάσθαι. οἱ δὲ ἐν τάχει τοῖς τε ὀρεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπιθέντες τὴν ἀποσκευὴν, ἑστᾶσιν ὥσπερ ἐφ' ὕσπληγγος ἐξορμᾶν ἕτοιμοι, ὑποπιμπρᾶσί τε ἤδη τὴν παρεμβολὴν, ὡς αὐτοῖς μὲν ῥᾴδιον ἐκεῖ πάλιν τειχίσασθαι, μὴ γένοιτο δὲ ἐκεῖνο ποτὲ τοῖς πολεμίοις χρήσιμον. καὶ τρίτον δὲ ὁμῶς αἱ σάλπιγγες προσημαίνουσι τὴν ἔξοδον, ἐπισπέρχοντες τοὺς δι' αἰ-

τίαν τινὰ βραδύνοντας, ὡς μή τις ἀπολειφθείη τάξεως. ὅτε κήρυξ δεξιὸς τῷ πολεμάρχῳ παραστάς, εἰ πρὸς πόλεμον εἰσὶ ἕτοιμοι τῇ πατρίῳ γλώσσῃ τρὶς ἀναπυνθάνε), κἀκεῖνοι τοσαυτάκις ἀντιβοῶσι μέγα τι καὶ πρόθυμον, ἕτοιμοι λέγοντες. φθάνουσί τε τὸν ἐπερωτῶντα, καί τινος ἀρηΐου πνεύματος ὑποπιμπλάμενοι, τῇ βοῇ συνεξαίρουσι τὰς δεξιάς. ἔπειτα προϊόντες ὁδεύουσιν ἡσυχῆ, καὶ μετὰ κόσμου πάντες, ὥσπερ ἐν πολέμῳ τὴν ἰδίαν τάξιν ἕκαστος φυλάσσων: *Cùm castris egrediendum est, significat quidem id Tuba, nemo autem quiescit, sed vel solo nutu moniti* (fortasse in Græco meliùs ἅμα πνεύματι, quod esset, *vnà cum tubæ flatu & spiritu*) *tabernacula tollunt, atque omnia ad exitum aptantur. Iterùm verò tubæ significant paratos esse. atque illi mulis & vehiculis imponentes impedimenta, stant velut in carceribus exire parati & auidi: incendunt verò tunc sua castra, vt quibus facile est iterùm ea construere, & ne hostibus quandoque ea vsui sint. Et simul tertiò tubæ dant signum, quæ vrgent & excitant ob caussam aliquam tardantes, ne quis ordinem deserat. At præco dexter Imperatori adsistens, an ad bellum parati sint, patrio sermone ter percunctatur: atque illi toties contrà acclamant altâ & alacri voce, paratos se esse. Occupant autem & præueniunt interrogantem, & Martiali quodam spiritu repleti vnà cum voce dextras attollũt. Tum progredientes viam faciunt, silentio & quiete, decenter omnes, tamquam in bello, proprium ordinem asseruantes.* Pulchrè ista narrat & explicatè, vt pleraque ille scriptor, mente & iudicio bonus. Sed ait in primo signo σάλπιγγα siue *Tubam* singulariter sonuisse: in altero tertioque, σάλπιγγας, *Tubas*. Et credo sic fuisse: ac secundò tertioque classicum cecinisse. Nam etsi in Iosepho σάλπιγγες dicuntur siue tubæ, totum genus tamen intellegit: vt & Ammianus in verbis datis *Lituorum* voce. Liuius II. *Classico signum profectionis dedit.* Singulare autem hoc, quòd adnotat *Præconem ter interrogasse, An parati ad bellum?* mos quem non alibi ego lêgi: sed nec temerè de Præcone in Romanis castris. Sed etsi κήρυξ illi est, tamen licet intellegere & vertere, *Accensum*, aut *Apparitorem*: & de ipso ritu, censeo rogasse, *An in procinctu essent?* Et fortassis hic ille clamor est respondentium, quem Cæsar aliique tangunt, cùm *Vasa* aiunt *clamari*: & id inter sollemnia ponunt. Signum nempe alacritatis ac fiduciæ erat, nec clàm se subducentium. Cæsar III. Ciuil. *Scipio, ne conclamatis quidem vasis flumen transiit.* Idem: *Cæsar legiones præmisit, paruoq́ intermisso spatio, vt & militare institutum seruaretur, & ne citissimè eius profectio cognosceretur, conclamari iussit.* Porrò quod ad tria signa, simile à Clearcho factum iussumq́; Græcis, cùm iret in Persas, de quo Xenophon: Ἐπειδὰν δὲ σημήνῃ τῷ κέρατι ὡς ἀναπαύεσθαι, σκευάσεσθε. ἐπειδὰν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποζύγια. ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ, ἕπεσθε τῷ ἡγουμένῳ: *Cùm signum cornu datum fuerit, vt solet ad quietem, tum vasa colligite; cùm secundò, imponite iumentis; cùm tertiò, sequimini vestrum Ducem.*

Mos singularis. — *II. Anabas.*

,, *Aliàs ad scutum inclinantes.*] Id verò non aliud est, militari Græcanicâ phrasi, quàm *ad sinistram deflectere* & sese obuertere: sicut contrà, *ad hastam*, valet *ad dextram*. Ratio sermonis, quia in alterutrâ eâ manu

Ad scutum inclinare.

manu Scutum vel Hasta. Phrasis, quâ creberrimè Polybius, Diodorus, Xenophon vsi. qui etiam dicunt ἐπιστρέφειν ἐπὶ δόρυ, παρεκκλᾶν ἐπὶ δόρυ: itē, ἐκ δόρατος παρεμβάλλειν, & talia quæ nihil opus subtiliùs hîc explicare.

,, *Romana prima legio, à tergo habens vasa sua & impedimenta.*] Hæc est consuetudo, de quâ Cæsar II. Gallic. *Quidam ex Belgis, eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspectâ, nocte ad Neruios peruenerunt, atque his demonstrarunt, inter singulas legiones impedimentorum magnum numerum intercedere: neque esse quidquam negotij, cùm prima legio in castra venisset, reliquæque legiones magnum spatium abessent, hanc sub sarcinis adoriri.* Hæc ita Belgæ haud vanè obseruarant, & retulerant: sed fefellerat, quod Cæsar mox mutauit, vicinus hosti: & Agmen instituit alterum, de quo Polybius addit.

,, *Euoluere Hastatos oporteat.*] Ita accipio (etsi obscura vel ambigua) vt velit nihil rei aut operæ esse; nisi vt conspecto hoste, subsistant impedimenta, & ad latus explicent se, & libero loco statuant Hastati: quod idem Principes deinde ac Triarij: & sic pugna legitima instructa. Sed vbi, inquies, Velites? ego verò miror Polybium in neutro genere Agminis meminisse. Credibile est locum iis fuisse qui in Acie, id est in fronte aut lateribus iuxta equites ipsos. Malim tamen nunc in fronte, & præmissos ad explorandum hostem: quod factitatum aliàs legi. Ad hæc porrò duplicia Agmina pertinet, quod Seruius ex Varrone notat: *Duo sunt genera agminum: Quadratum, quod immistis etiam iumentis incedit, vt vbiuis possit considere: Pilatum alterum, quod sine iumentis incedit, sed inter se densum est, quò faciliùs per iniqua loca tramittatur. Scaurus de vitâ suâ: In agrum hostium veni, pilatim exercitum duxi, id est, strictim & densè.* Ita quidem Seruius. & videtur in altero genere nulla prorsus interponere iumenta: quod haud video quî verum esse possit. Nam vt Polybius quidem describit, non immixta iumenta fuerunt, sed tamen interlita: sic vt ordines non turbarent, & triplex modò agmen omnium copiarum esset: haud aliter quàm in acie structâ suprà à me est ostensum. Nam cùm dixit Hastatos præiuisse, capere non Legionarios tantùm, sed & Socios debes: idemque in Principibus & Triariis: Imperatorem deinde & Extraordinarios cum Ablectis agmen clausisse, aut loco suo (si mauis) ante Triarios incessisse. Vera igitur hæc acies, nisi quòd interposita iumenta, in fronte & grandioribus illis transuersis interuallis. Amoueantur: ad manus imus. Habet me & hoc dubium, quòd idem Seruius prius agmen *Quadratum* appellat: non magis alterum? imò voc verius. Certe de isto in hostili agro Sallustius sensit, cùm de Mario scripsit: *Neque tamen victoriâ secors aut insolens factus, sed pariter atque in conspectu hostium, quadrato agmine incedere.* Item Seneca epist. LX. *Ire quadrato agmine exercitum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum.* Prius quidem illud quadrum est, sed in longum magis magisque extensum. Itaque Appianus cum laterculo comparat, in Iberico: Lucullus, inquit, *metu hostium*, τετράγωνον ἐν πλινθίῳ τὸν στρατὸν ἄγων: *qua-*

Euolutio quid?

Velites à Polybio neglecti.

Seruij locus ad agmina.

Dubitatio super eo.

Quadratū agmen.

Variatum in Agmine. *dratum, in formam laterculi, agmen ducens.* Moneo etiam, etsi hæc sola duo Seruius cum Polybio commemorat: tamen aliter atque aliter agmina sæpè incessisse. A lectione & obseruatione res pendet, ad quam te remitto. Vnde omnia mihi prompta sic ambulanti & fabulanti? Occurrit tamen Ammiani de Iuliano Imperatore, qui in Perside, haud malo consilio, *sarcinas & calones & apparitionem imbellem, impedimentorúmque genus omne, inter vtrumque latus instituit procedentium ordinum, nequâ vi subitâ raperentur, vt sæpè contigit, improtecta.* Quæ dispositio fuit, vt vtrimque à lateribus miles esset, in mediâ serie atque ordine iumenta. At verò in Iosepho ordo totus alius, quem ille bis, vt sollemnem, pariformiter describit. Breuiùs de Tito, qui Ierosolyma ibat: *Progredientem in hostilem terram Titum præibant regia auxilia & omnes sociales copiæ: post quos Munitores viarum, & metatores castrorum: deinde Ducum iumenta: ac post eorum armatos ipse Titus, cùm alios selectos tum lancearios* (siue Speculatores) *habens. Post ipsum equites legionum, qui machinas anteibant: & post has, vnà cum selectis Tribuni & cohortium Præfecti. Secundùm istos, circa Aquilam signa, & ante eam Aeneatores. Post istos ipsa phalanx* (siue legionum agmen) *senûm virorum ordinibus dilatata. Seruitia autem & calones cuiusque legionis retro eam, & ante ipsa iumenta. Vltimi verò omnium, Mercenarij, eorumq; custodes* * *Vragi, siue agminis coactores.* Diffusiùs de Vespasiano: sed quid verba adnumerem? quin tu è libro tertio eius pete. Ego pergo in reliquis quæ Polybius addit. Nam in occasione redit ad figenda castra, quod solet scilicet post iter: atque ita dicit vtiliter quædam, anteà non dicta.

Iuliani agmen. Lib. XXIV.

Iosephi ordo diuersus à dictis. Lib. VI. Excid.

*Hîc enim *Vragi* eâ notione.

Tribuni ad castra metanda; Vel Legati. „ *Præeunt Tribunus & Centuriones.*] Vnúsne Tribunus, an duo? ex quaque scilicet legione vnus, vt antè dictum in administratione totâ castrensi? istud opinor. Hoc etiam, Legatum aliquando aut tales adiunctos, cùm periculum maius esset & diligentiùs ponenda castra. Ita Statius in Bolani laudibus ponit, qui Legatus, quòd eum Corbulo sæpè dilegerit ad hanc curam:

v. Silu.

—— Bolanus iter prænosse timendum,
Bolanus tutis iuga commoda quærere castris,
Metari Bolanus agros.

„ *Centurionum illi, qui ad hoc munus electi sunt.*] Ostendit munus fuisse in hominibus certis; quod & Vegetius ostendit: qui appellat eos *Metatores.* Sed credo eius æuo distinctos à Centurionibus fuisse. Ipse describit *Metatores, qui præcedentes locum castris idoneum eligunt.* Metari sanè non aliud, quàm diuidere, secare suis finibus & metis. *Vineas metari,* in Columellâ: *agros metari* in Virgilio leges, ad sationem: *Metata porticus* in Horatio, *mensurata, disposita* explicatur à Scholiaste. Tertullianus ita vocat *Tempus, arbitrum & metatorem initij & finis.* Separat enim & abiungit. Ipse *metator agrorum*, Ciceroni in Agrariâ est *Finitor.* Huic rei *Groma* & *Decempeda* seruiebat. Vnde in Lucilliano versu veteri:

Metatores.

Metari.

Groma quid.

—— viamq; Vis degrumari, vt castris mensor facit olim. In Glos-

Glossis: *Gruma* (nam & sic scribitur) γνώμων, βασιλικὴ γνώμη, διόπτρα. Eædem: *Grumat*, μετρεῖ, ἐξισοῖ: *metitur, exæquat.* Festus: *Groma, genus machinulæ quâ regiones agri cuiusque cognosci possunt, quod Græci dicunt γνώμονα.* Est scilicet διόπτρα τεκτονικὴ, quadratum duabus rectis se intersecantibus sectum: cuius forma suprà, in Prætoriâ sede. At Decempedam Cicero etiam huc aduocat: *Peritus metator & callidus decempedâ suâ saxa diuiserat.* Inde pro Metatore *Decempedator*, in eodem: *Aequissimus agri priuati & publici decempedator.* Porrò Metandi vox, vt solet, fusa latiùs, & à castris in vrbem iit. Hospitia, mansiones, & quidquid tale adsignatum, *Metari* dicunt, & *Metata*. Primò quidem ipsorum militum, aut Palatinorum: sed mox & aliorum. In libris legum hæc exstant, & iam olim tibi innotuêre. In Cedreno est, *Theodosij milites turbasse Thessalonicæ* διὰ μιτάτα, *ob* * *metata*. Latinam ipsam vocem Græculus non insolens vsurpat. Sic in Suidâ, μιτάτωρ, ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος πρὸς τοῦ ἄρχοντος: *Metator, præmissus nuntius à Principe*, nempe ad loca designanda: *Forrerius* nostro verbo. Cyprianus honestè transtulit, ad Martyres: *Hospitium vobis in carcere præparauit, & metator quodammodò vester nunc quoque vos antecedit.* Et Sidonius: *Metatoriam paginam, quasi cum Musâ prauiâ, misi.* In Isidoro est vniuersè: *Hospitium, vbi quis ad tempus inhabitat, vnde & Metatum, quia mutatur.* In re nihil peccat, in etymo pueriliter, vt sæpè. Tertullianus: *Nostra metatio, totum versiforme est.* Id est, mundus in quo hospitamur assiduè mutat. Sic *Metatura* Nouatiano: *Eius metaturæ regio ad meridianam respicit plagam.* *Metatorium* in Ecclesiæ historiis, pro domo aduentoribus paratâ. *Metacula deorum*, Marciano Capellæ, domicilia & sedes ab Astrologis datæ. Simili sensu, idem, *Apollinem Zodiaca hospitia præmetari*, id est Solem. In eâdem cælesti re Ouidius:

Et Decempeda.
Philip. XIV.
Phil. XIII.
Metari, de hospitiis.
* ob hospitia.
Lib. IV. Epist. I.
Lib. VIII. epist. XI.
Isidori nugamentum.
De Pace. cap. II.
De Trinit. cap. XI.

Nos quoque sub ducibus cælum metabimur illis.

Diuidemus, & domos suas diis adtribuemus. Obscurius in Ammiano, qui de mollibus & ad ostentationem diuitibus, cùm anulis depositis in balneo, eosdem abituri resumunt, scribit: *digitis vt metatis abire.* Quiáne loca sua & sedes cuique anulo in digitis certæ? Sed ad rem meam redeo. Metator in militiâ, qui vel castra vel hospitia designat. Ille apud Lucanum ferox ad Cæsarem:

Ammianus fortè explicatus.

Signa super Thusci si ponere Tibridos vndas,
Audax Hesperios veniam metator in agros.

Si in ipsâ Italiâ, imò ad vrbem matrem ponere me, inquit, signa iubeas & castra: en ego metator. Optatus Mileuitanus: *Cùm ante venturos milites, metatores, vt fieri solet, mitterentur.* Lib. III.

„ *Vexillum vnum statuunt.*] Græcè est σημαῖαν: sed ita verti, quia vela quædam & pannulos paruos fuisse diuersicolores ad indicium, ex Polybio ipso discis. In militum tamen metaturis, nudæ Hastæ. Súntne hæc quæ *Metas* vocat Festus? *Metari dicuntur castra, quia metis diriguntur.* Etsi ad lineas aliásque partitiones potes ducere.

„ *Quartum in eâ, ad quam ponunt legiones.*] Hoc obſcurè, imò prauè in Græco, nec Laſcaris expediuit. Emendo: Παρ' ἣν τίθενται τὰ στρατόπεδα: ſenſu quem Latinè expreſſi, & res ipſa præfert.

„ *Vt ſi exercitus in notam & patriam vrbem ingrediatur.*] Pulchra imago & apta, quæ ſic etiam in Vegetio: *Si rectè constituta ſunt castra, quaſi ciuitatem muratam videntur ſecum portare.* Et res ipſa eſt. Adeſte omnes non periti ſolùm, ſed ſapientes: nego aliquid aptius, & per omnes partes effectius, cogitari à vobis poſſe. Xenophon vt magnum in Cyri caſtris laudat, quòd εἶχον καὶ σημεῖα πάντες οἱ ἄρχοντες ἐπὶ ταῖς σκηναῖς, *habebant ſigna quædam omnes Duces in ſuis tabernaculis.* Ex quo efficiebatur, inquit, *vt quemadmodum in opidis induſtrioſi magis ſerui variorum domicilia norunt, & eorum maximè quorum opera crebra aut opportuna: ita in Cyri caſtris miniſtri eius & ſigna Ducum noſſent, & ſiquo eorum conuento opus eſſet, nihil quærerent, ſed rectà ſtatim ad eum irent.* At enim hîc non Duces ſolùm noti aut nobiles, & perpetuæ eorum ſedes: ſed ſinguli pæne milites, in quâ claſſe aut manipulo quiſque eſſet. Polybij igitur comparatio veriſſima. Sunt hîc portæ, ſunt directæ viæ, ſunt fora, ſunt omnia dimenſa & diſpoſita, vt in ordinatiſſimâ ciuitate ſolent.

Lib. I. cap. XXI. *Caſtra in ſtar vrbis.* Lib. VIII. Pæd.

DIALOG. XIII.

De Exercitio Operis. Exempla aliquot eiuſmodi illuſtria.

ET de Agmine quidem iſta in occaſione, vtiliter an neceſſariò, dicta ſunto: ad *Opera* vocamur, ſecundam exercitij partem. Quis ea quoque ſuggeret? quis Theſeus filum ſermonis huius diriget? non reperio, niſi quod ſparſim tangunt & vniuersè. Vniuersè quidem ita Liuius: *Iam in Opere quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior?* Atque hoc ille, vbi Romanos cum Macedonibus comparat, & hac parte longè anteiuiſſe adfirmat. Tamen & illi profectò hîc laudabiles. & Polybius eos deſcribit λειτουργοὺς, περὶ τὰς ταφρείας καὶ χαρακοποιΐας, καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην ταλαιπωρίαν φιλοπονωτάτους: *operarios, & circa foſſiones & caſtrorum munitiones, & omnem eiuſmodi ærumnam, laborioſiſſimos.* Sed haud dubiè ſuperarunt Romani: nec fuerunt, aut erunt, iſtâ re iis milites comparandi. Horreſcit mihi animus (vero verbo vtor) cùm opera illorum video, nec à magnâ manu, nec in magno tempore facta. Gigantes fabulata eſt vetuſtas, & Perſicos quoſdam reges, qui montes ſtruxerunt, aut complanarunt? hîc veros eos habes. Iſti patrarunt, quidquid fidem ſuperat, & fieri humanâ manu vix poſſe videatur. Longus aut ſuperfluens ſim, ſi omnia colligam: rem adferam in paucis & illuſtribus exemplis. Cæſar dum in Galliâ eſt, præter alia, Atuaticorum opidum obſidens, *vallo pedum duodecim, in circuitu quindecim millium paſſuum, crebríſque caſtellis circummuniuit.* Vide & ſpatium, quod eſt *quindecim milliarium,* & valli continui altitudinem *pedum* XII. & pro ratâ latitudinem: amplius tot turres ligneas in ambitu exſtructas: admiratio te tanget in paucis

Lib. IX. *Macedones, operarij.* Lib. V. *Cæſaris opus in Atuaticos.*

cis diebus, solâ militari manu hæc confecta. Quid idem Cæsar, ingressu Helvetiorum in Prouinciam excitatus? is verò *cum vnâ legione quam secum habebat, militibúsque qui ex prouinciâ conuenerant, à lacu Lemano ad montem Iuram, millia passuum nouemdecim, murum in altitudinem pedum sedecim, fossámq; perduxit. Eo opere perfecto, præsidia disponit, castella communit, quò faciliùs, si se inuito transire conarentur, prohibere posset.* Id quoque opus non multis diebus confecit, & Heluetios consilio & aditu deiecit. Grande mehercules spatium *nouemdecim milliarium*: non tam grandis munitio quæ ad Alesiam eiusdem Cæsaris, sed operosa magis & multiplex. Ipsa enim *in circuitu vndecim millia passuum tenebat*: sed (posteà addit) *fossa fuit pedum viginti directis lateribus ducta.* Iterùm *ab eâ fossâ pedes quadringentos recedens*, reliquas munitiones instruxit. *Eæ erant, duæ fossæ quindecim pedes latæ, eâdem altitudine: quarum interiorem aquâ ex flumine deriuatâ impleuit. Post istas, aggerem & vallum pedum duodecim exstruxit: siue loricam pinnasq; adiecit, grandibus ceruis eminentibus, qui adscensum hostium tardarent. Et turres toto opere circumdedit, quæ pedes octoginta inter se distarent.* Adde iam alias minores fossas, *Cippis* consitas; & scrobes *Stimulis* repletas. Quid amplius? certè amplius. Nam iterùm, *his rebus perfectis, pro loci naturâ, quatuordecim millia passuum complexus, pares eiusdem generis munitiones, diuersas ab his contra exteriorem hostem fecit.* Vides duplicatum totum opus, & post tot illas moles contra opidanos, alteras tantas adiectas contra externum hostem si adueniret. Ita inclusus vtrimque Cæsar opidum clausit, & vim sustinuit *ducentorum quadraginta millium* peditum, equitum *octo millium*, qui subsidio veniebant: & erant in ipso opido hominum *millia ad octoginta.* Addo eiusdem Cæsaris munitionem, quâ Pompeium ad Dyrrhachium clausit, omnia omnium opera superantem: *quâ millia passuum octodecim in circuitu erat complexus.* Ita enim in Cæsare ipso scribitur; etsi in Floro paullo minus, & *sedecim millia* reperies. Sed fas mihi dubitare in his numeris, & ex Appiano valdè etiam augere. Nam ille de hac re: *Cæsar*, inquit, *aggressus est difficile & inopinatum opus, vt vno muro omnes Pompeij copias circumplexus, à mari ad mare eum duceret: etiam si cœptis excideret, magnam apud posteros super hac audaciâ gloriam laturus. Erant enim stadia ducenta & mille.* Hæc ita verbatim ex Appiano. Quæ si vera, abesse non potest quin ambitus operis fuerit, non *octodecim* aut *sedecim*, sed *centum quinquaginta* circiter milliarium. O rem incredibilem! sed vix mihi, præsertim cùm verba Appiani attendo *τόλμημα, magnum facinus:* itemque *δυσχερὲς καὶ παράλογον, arduum & supra fidem atque opinionem:* denique *tantæ gloriæ* apud posteros appellantis & asserentis. Quorum nihil est, si non nisi inuulgata illa magnitudo: quæ in eodem Cæsare, & ab eodem, alibi maior. Lucanum etiam qui inspicit, (poëtam in his talibus non poëtam. fideliter agit.) iudicabit pro numero illo maiore. Nam ipse grandi ore hoc opus attollit:

Franguntur montes, planumq; per ardua Cæsar

Eiusdem in Heluetios. 1. Gallic.

Item ad Alesiam. VII. Gallic.

Item cõtra Pompeium. III. Ciuil.

Ambigui numeri. II. Ciuil.

Aucti ex Appiano.

Item ex Lucano.

Ducit opus, pandit fossas, turritaq́ summis
Disponit castella iugis, magnoq́ recessu
Amplexus fines, saltus nemorosaq́ tesqua,
Et siluas, vastaq́ feras indagine claudit.
Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
Castraq́ Cæsareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot cursus illîc exorta fatigant,
Illîc mersa suos: operumq́ vt summa reuisat,
Defessus Cæsar, mediis intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatq́ Deis: fragili circumdata testâ
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi:
En, quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Assyriis quantum populis telluris Eöæ
Sufficit in regnum, subitum belliq́ tumultu
Raptum clausit opus. quanti periere labores!

Et alia etiam præmisit & subserit, eiusdem admirationis & magnificentiæ; frustrà, si non nisi vulgare aliquod in obsidiis opidorum opus. Considera verò quod ait, *magno recessu saltus, tesqua, siluas* inclusisse: & Magnum sic clausum *castra* tamen *mutasse*, pabuli copiam habuisse. Quî potuerunt hæc à tot legionibus, in vulgato illo spatio? Amplius, *Flumina* in eo spatio *oriri & desinere* dicit: ridiculè, in eo minuto. Etiam Cæsar vno die extrema & *summa operis* sui non videt: mansio nocturna interponi debet: nec id potest, nisi in numeris Appiani. Denique extra controuersiam, comparat hoc spatium cum terris quas Orontes aut Tigris ambit: quâ non dicam fide, sed fronte, si tam exiguum? Imò tota regna, inquit, in Oriente vix sunt maiora. Hæc nisi ad vastum illud spatium refers, non ineptè solùm dicta, sed stultè. A V D. Heu, res miras & nouas! alia iudicia induere cogor & sensus. L I P S. Quídni in rebus veteribus? quas ab ignauiâ aut impotentiâ nostrâ metiri, desipere est. Sed tu iam Appiano accedis? A V D. Pede timido. & Orosius etiam retinet, in quo (si commemini) *quindecim milliaria* legi. L I P S. Vt voles, non te *vltrà impello: sed hoc superaddo, nihil magni miri in istis vulgatis octodecim fore, cùm Licinius Crassus opus struxerit altero tanto maius. Leges in Plutarcho, bello Spartacio, *Cùm fugitiui peninsulam Brutiorum insedissent quæ circa Regium, Crassum insecutum assedisse, & eum in breui tempore* (verba & hæc nota) *fossam à mari ad mare duxisse, per ceruicem peninsulæ, stadiorum trecentorum, latitudine & altitudine quindecim pedum. Super fossam verò vallum struxisse altitudine & firmitate mirandum.* Sunt totidem in Græco pænè Plutarcho verba. Atque ecce, si hæc fossa *trecentorum stadiorum*: ergo milliarium *trigintaseptem cum dimidio*: duplo magis Cæsariano illo opus, præsertim cum vallo tam firmo & alto. A V D. Eia, iam credo, manum tollo. Sed addoce, posteà etiam in vsu hæc opera? L I P S. Posteà. Augustus certè aut eius Legati vsurparunt: vt

* Vide Analecta.

Crassi opus in Spartacum.

vt bello in Cantabros Florus auctor, *Medullum montem perpetuâ quindecim milliarium fossâ obsidione cinctum.* Magis magna Appianus de eodem isto Octauiano, ciuili bello ad Perusiam. Facit eam vrbem circumuallatam ab eo primùm *quinquaginta sex stadiorum spatio*, nec longiore, ob tumulos qui impediebant: sed brachia inde ducta ad Tiberim, quæ vsum fluminis eriperent: posteà alias fossas vallumque structum, *additis mille quingentis ligneis turribus, quæ sexaginta pedes inter se distarent.* Ex hac turrium distantiâ, valli vtriusque (duplex enim fuit) magnitudinem dimetiare. Quid Hadrianus Imp. & Seuerus, qui vallo & fossâ Britannos, per multa milliaria, à barbaris seiunxerunt? Plura etiam exempla: atque ea operæ & structuræ melioris: vt pontium, basilicarum, theatrorum, aquæductuum: & quæ talia peritè & adfabrè facta. Non quia olim in ipsis legionibus seorsim fabri: sed quia ipsi milites, aut aliqui inter eos, longo vsu sic docti, & mixti fortassis aliqui ex professo tales, denique præerat & dirigebat Præfectus fabrûm. At tempore Vegetij & suprà, quæque iam legio *habebat fabros lignarios, structores carpentarios, ferrarios, reliquosq; artifices* ad hos vsus. Itaque etiam in pace & otio, sed contra otium, militari manu mansura multa struebant. Flaminius Consul apud Liuium, *ne in otio militem haberet, viam à Bononiâ perduxit Aretium.* Apud Frontinum: *P. Nasica in hibernis, quamuis classis vsus necessarius non esset, ne tamen desidiâ miles corrumperetur, naues ædificare instituit.* Augustus in Suetonio, *Fossas Nili manu militari detersit.* Domitius Corbulo apud Tacitum, *ne segnem militem attineret, inchoatum à Druso aggerem, Rheno coërcendo, absoluit.* Vopiscus de Probo Imp. *Milites otiosos esse numquam est passus. Exstant apud Aegyptum eius opera, quæ per milites struxit, in plurimis ciuitatibus. Pontes, templa, porticus, basilicas, labore militum struxit, ora fluminum multa patefecit, paludes multas siccauit, atque in his segetes agrosq; constituit.* Varia, imò omnis generis, opera vides à manu militum: quid si opida etiam tota? Dio Cassius Lugdunum illud, hodie nobile, à militibus structum ~~in otio testatur~~: & quid si pleræque coloniæ ab iis, qui in eas deductæ? ego nihil ambigo. O pulchras, ô salutares has curas! & quibus haud vanè adscripserim cultum & politum nostrum hunc orbem. Maiores nostri imitari in bello cœperant. & de Neruiis Cæsar: *Vallo pedum vndecim, & fossâ pedum quindecim, hiberna cingunt. hæc superiorum annorum consuetudine à nostris didicerant.* Sed mox desierunt, & nostro æuo quod specimen? Guicciardinus, prudens ille ab Italiâ historicus, pro magno & mirando refert, *Prosperum Columnam, obsidione arcis Mediolanensis, fossas duas duxisse, ad intercludendum hostem, spatio milliaris vnius.* Rideo. & quid hîc noui? certum est, Romana castra cottidie latiùs & operosiùs munita.

Lib IV. cap. vlt.

Octauiani opera.

Et varia passim.

Fabri in legionibus.

Lib. II. cap. II.

Lib. XXXIX

Lib. IV. cap. I.

XIII. Ann.

V. Gallic.

DIALOG. XIV.

Armorum exercitia, quàm crebra, & quàm passim? Tum ordine quædam data.

AT de Operibus satis esto: ego exsurgo, & porrò ambulo, & simul ad Exercitia venio *Armorum.* Diligenter hæc quoque pars ab iis habita: & est sanè proprium militis, arma peritè tractare & habere, ad defendendum aut offendendum. Quid in hac re Romani, memoriâ teneo Iosephum, & narrare & laudare. Eius sensus, & fortasse verba:

Lib. III. Excid. IOSEPH. *Quòd si quis alium Romanorum ordinem in militiâ in-*
„ *spexerit, videbit hoc grande imperium eos habere virtutis*
„ *meritum, non fortunæ beneficium. Non enim initium illis*
„ *armorum ipsum bellum est, nec solùm cùm vsus aut necessi-*
„ *tas est manus mouent, in pace feriati: sed tamquam con-*
„ *geniti armis, numquam pausam Exercitij faciunt, nec ex-*
„ *spectant occasiones. Meditationes autem illis siue exercitia*
„ *nihil à vero vsu fortitudinis & audaciæ abeunt, sed quis-*
„ *que cottidie miles omni alacritate tamquam à bello exerce-*
„ *tur. Quo fit vt facillimè & penè sine laboris sensu pugnas to-*
„ *lerent. Neque enim vel confusio eos à consueto ordine amo-*
„ *uet & dissipat, vel metus reddit attonitos, vel labor fati-*
„ *gatos. Sequitur verò victoria semper eos, cùm in hos pu-*
„ *gnent qui non pariter confirmati. Nec sanè errauerit qui*
„ *dixerit, Exercitia eorum pugnas sine sanguine. Pugnas*
„ *exercitia cum sanguine esse.*

Primùm magnificat Romanos, & iudicat eos Orbem terræ habere non Fortunæ beneficium, sed Virtutis meritum. idque maximè docet ab exercitiis, quæ tam assidua, vt necessariò robur & peritia, ideoque & Victoriæ, iis adsint. Dicit:

In pace exercitia. „ *Non enim illis initium armorum, bellum est.*] Non hercules, sed ante bellum cogitant & præparantur ad bellum. Pulchrè Seneca: *In ipsâ securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in mediâ pace sine vllo hoste decurrit, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessario possit. Quem in ipsâ re trepidare nolueris, ante rem exerceas.* Epist. XVIII. Ita sapiens noster scriptor, quem supra omnes Socratas veneror & miror. AVD. Indignantibus multis,

multis, & Agellios aut Diones tibi opponentibus. LIPS. Nunc ista & istos mitte. ego ex animo ita censeo, qui eum scriptorem non amat, non ipsam Virtutem. De nostrâ re, Theodericus rex apud Cassiodorum: *Discat miles in otio, quod proficere posit in bello. Animos subitò ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissâ exercitatione confidunt.* Hæc mera oracula sunt. & miror acutum illum doctorem ab Etruriâ noluisse artem esse militiam, idque ob caussas quasdam: sed leues aut nullas, præut est vtilitas ab vsu, & per eum arte.

„ *Numquam pausam exercitij faciunt.*] Omni die exercentur, omni ætate exercentur. Vegetius: *Iuniores & noui milites, manè & post meridiem, ad omne genus exercebantur armorum: veteres autem & eruditi, semel in die exercebantur.* En discrimen. Tirones bis die, Veterani semel. Quid de militibus dicam? Ipsi duces faciebant, vt scientiam ostentarent, & in exemplum. Talis Scipio, qui pòst Africanus, describitur à Silio: *Iuniores senesq. exercentur.* *Ipsi Imperatores.* Lib. VIII.

Ipse inter medios ventura ingentia laudis
Signa dabat, vibrare sudem, transmittere saltu
Murales fossas, vndosum frangere nando
Indutus thoraca vadum; spectacula tantæ
Ante acies virtutis erant. sæpè alite plantâ
Ilia perfossum & campi per aperta volantem
Ipse pedes præuertit equum sæpè arduus idem
Castrorum spatium & saxo transmisit, & hastâ.

Laudat & P. Valerium Consulem Liuius: *Non alius militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos militum munia haud grauatè obeundo. In ludo prætereà militari, cùm velocitatis viriúmque inter se æquales certamina ineunt, comiter facilis, vincere ac vinci vultu eodem, nec quemquam aspernari parem, qui se offerret.* Et de Pompeio Sallustius: *Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat.* De eodem Plutarchus: *in bello ciuili iam senem & duodesexaginta annos natum, peditem atque equitem, se inter suos asiduè exercuisse.* Ipsi Imperatores posteà fecerunt, & de Traiano Plinius: *Quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cùm tecum inediam, tecum ferrent sitim, cùm in illâ meditatione campestri militaribus turmis Imperatorium puluerem sudorémque misceres, nihil à ceteris nisi robore ac præstantiâ differens. cùm libero Marte nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata susciperes; alacer virtute militum, & lætus quoties aut casidi tuæ aut clypeo grauior ictus incideret. Laudabas quippe ferientes, hortabarísque vt auderent: & iam audebant. Cùm spectator moderatórque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur, ipse vibrares.* Ergo omnes exercebantur, atque etiam in dies. Quo sensu additur, *Vt Valerius.* Lib. VII. *Et Pompeius.* In Pompeio. *Vt Traianus.* In Panegyr.

„ *Quisque cottidie miles.*] Iam diximus, quòd in dies. sed addo, quòd id maximè in Statiuis aut Hibernis, cùm quies scilicet à vero certamine & ab hoste. Ideò in Plinio ad Traianum: *Cùm die Statiuorum proximum* *In quiete exercitia maximè.*

Lib. II. cap. XXIII. *campum alacritate, discursu, puluere attolleres.* Vegetius notat, nec pluuiis & hiemantibus diebus cessasse: sed ei rei porticus quasdam & basilicas leuiter cannâ aut stramine tectas habuisse, in queis equites peditesq; exercerentur. Aliàs in campo. Inde *Campestres exercitationes* in Suetonio: *Meditatio campestris* suprà in Plinio: *Campidoctor* ipse ὁπλοδιδακτής (ita Glossæ reddunt) siue *Doctor armorum*, vt Vegetius. Certum hoc officium inferiore æuo: non certum veteri. sed tunc Centurio aliquis aut miles annorum armorumque vetus docebat. Plinius Panegyrico: *Postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut ciuica, sed Græculus magister adsistit.* Ego verò talem elegissem, præ omnibus iis qui officio doctores. Vniuersè de Exercitio dictum: licuisset & decuisset forsitan partitè adiungere eius species & genera. sed quæ sermonum finis? & vt ij qui opido aut metæ accedunt quam destinant, magis properè properant: sic ego, mi Auditor, præcepta iam quiete festino. A v d. At ne nimis. Ego ex meo & militari vsu censeo, paullum te illa saltem libare. L i p s. Libare igitur. cape. Exercitia pleraque omnia Vegetius suppeditat, etsi haud vno loco. Ex ipso aliisque colligam, & disposita (ita amo) subiecta oculis tuis sunto. Primum, ad Ordinem facit, & gradum sub signis: dicebatur

Sub tecto hieme: Sereno, in campo.

Campidoctor.

Lib. I. cap. XI. A m b v l a t i o. Vegetius: *Nihil magis in itinere vel in acie custodiendum est, quàm vt omnes milites incedendi ordinem seruent. Quod aliter non potest, nisi vt assiduo exercitio Ambulare celeriter & æqualiter discant.* Ecce, duo in hoc Exercitio spectantur, *Celeritas* in ordinato incessu, sub signis & sub armis; tum etiam *Aequalitas*, vt suis iustisq; interuallis. Idem alibi ostendit curæ hanc rem fuisse bonis Imperatoribus: & *Vetus*, inquit, *consuetudo permansit, & D. Augusti atque Hadriani constitutionibus præcauetur, vt ter in mense, tam equites quàm pedites educantur Ambulatum. hoc enim verbo hoc exercitij genus nominant. Decem millia passuum armati instructiq; omnibus telis pedites, militari gradu ire, ac redire in castra iubebantur. ita vt aliquam itineris partem cursu alacriore conficerent.* Insigne & vtile factum. & in quo notes *decem millia passuum:* quæ tamen vereor vt accipienda sint *viginti.* A v d. Corrigas igitur? L i p s. Minimè. non dixi: sed accipienda, nec inuitis Vegetij verbis, vt ego distinxi. Sic enim sonare ea volo, vt iuerint decem millia, eademque redierint: fiunt viginti. A v d. Nam quo argumento? valdè ad laborem addis. L i p s. Ex ipso Vegetio, qui libro primo, capite illo ipso de Ambulatione: *Militari gradu viginti millia passuum horis quinque, dumtaxat æstiuis, conficienda sunt. Pleno autem gradu, qui citatior est, totidem horis vigintiquattuor.* Hæc seriò notanda, vt scias quid in Cæsare aliisque sit, *Eo die iustum iter confectum:* quod est, quantum militari gradu vulgò solet, aut certè circà: sic tamen, vt horas semper aliquot sumas ad quietem. Ad Ambulationem hanc pertinet Spartiani locus in Hadriano: *Exemplo virtutis suæ ceteros adhortatus, cùm etiam vicena millia pedibus armatus Ambularet.* Vtitur enim & Ambulandi verbo, & totidem illa millia vicena

Lib. I. cap. XXVII.

Vegetius illustratus.

Iustũ iter diurnum.

cena exprimit. In Tertulliano item obſeruo: *In pace, labore & incommodis bellum pati iam ediſcunt, in armis Deambulando, campum Decurrendo, foſſam moliendo, teſtudinem deſudando.* Legerim hoc vltimum, *deſidendo.* quia is habitus multorum in teſtudine, inclinantium ſe & ſubſidentium, vt fiat imbricatum illud decliue tectum. Alibi explicandum. Nunc ſecundum inter exercitia, Ad mart. cap. III. *In Tertulliano notula.*

DECVRSIO. Haud longè ab Ambulatione eſt, & fit in armis, & ſub ſignis. Finem & fructum Vegetius pandit: *Ad curſum præcipuè aſſuefaciendi ſunt milites, vt maiore impetu in hoſtem procurrant; vt loca opportuna celeriter occupent; vt ad explorandum alacriter pergant; vt fugientium terga faciliùs comprehendant.* Nominauit Tertullianus ſuprà: & Seneca: *Miles in mediâ pace decurrit ſine vllo hoſte, & vallum iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur, vt ſufficere neceſſario poſſit.* Item Liuius inter militaria exercitia ludoſque quos Scipio inſtituit: *Primo die Legiones in armis quattuor millium ſpatio decurrerunt.* Spatium & illîc habes, grande profectò ſi attendis curſum non itum fuiſſe. Capitolinus de hac ipſâ, in Maximinis: *Quintâ quaque die iubebat milites decurrere.* Suetonius Nerone: *Indictâ decurſione Prætorianis, ſcutum ſuâ manu prætulit.* Idem in Galbâ: *Ipſe maximè inſignis, quòd campeſtrem decurſionem ſcuto moderatus, etiam ad eſſedum Imperatoris per viginti millia paſſuum cucurrit.* Notanda hæc exempla, & rimanda vt admiremur. Cucurrit, inquit, viginti milliaria ad eſſedum, nempe incitatiùs: idque cùm iam prælato ſcuto etiam decurriſſet. Magnum robur, & ſpiritus Galbæ, fateri oportet: ſed quid de ſcuto ibi laudatur? Puto tale eſſe, quòd viri Principes & Duces, armigeros haberent, qui ſcuta ferrent: & quamquam in exemplum decurrerent, tamen plerumque ſine onere ſcuti. At Nero & Galba contrà: & vterque ſcutum ſuâ manu prætulit, ſic extenſum. Hæc decurſio ad Tubam facta, & ad eamdem reuocata. quod Vegetio ſcriptum libro II. cap. XXII. Tertium Lib. I. cap. IX. Epiſt. XVIII. Lib. XXVI. Cap. VII. *Scuti prælatio aut prætentio.*

SALTVS. Eius vtilitas in Vegetio: *Ad ſaltum etiam exercendus eſt miles, quo vel foſſæ tranſiliuntur, vel impediens aliqua altitudo ſuperatur. vt cùm eiuſmodi difficultates venerint, poſſit ſine labore tranſire.* Silius ſuprà de Scipione: — *tranſcendere ſaltu Murales foſſas.* Et Salluſtius de Pompeio: *Cum alacribus ſaltu certare.* Quartum Lib. I. cap. IX.

NATATIO. Aperta vtilitas. Vegetius de ipſâ re: *Seu mare ſeu fluuius vicinus eſt * ſedibus, æſtiuo tempore ad natandum cogendi ſunt omnes.* In ipſâ vrbe, aut ad vrbem, hoc olim factum. & *Romani veteres* (ait alio loco idem Vegetius) *Campum Martium vicinum Tiberi ideò delegerunt, in quo iuuentus poſt exercitium armorum, ſudorem puluerémque dilueret, ac curſus laſſitudinem natandi labore deponeret.* An non *læuore deponeret?* nec labor ſanè laſſitudinem ſedet. Fuit & Piſcina huic rei, in Feſto: *Piſcinæ publicæ hodiéque nomen manet, ipſa non exſtat, ad quam & natatum & exercitationis alioqui cauſſâ veniebat populus.* Cum curâ res habita, imò parentes quidam ipſi liberos ſuos docebant. vt Cato Priſcus apud Plu- Lib. III. cap. IV. *Ipſis caſtris. *In Tiberi natabant.* *In Piſcinâ.*

In Caton. tarchum, *Filium suum præiuit & docuit ipse, non solùm iaculari, aut armis depugnare, & equitare, sed & pugillatum exercere, & æstum ac frigus ferre, ac fluminum verticosa aut rapida natando superare ac transmittere.*

Cap. LXIV. Ergo iam fero in Suetonio legi, de Augusto: *Nepotes & litteras, & natare, & alia rudimenta per se pleraque docuit.* Etsi *notare* ibi aliquando arrisit: nec nunc sanè aspernor. Cogito enim Augustum splendore & æstimatione sui supra Catonem fuisse, & vix illum iam senem ad hæc externa se demisisse. Tamen esto. errauerim: quid noui aut mali in his talibus? Peruicacia aut assertio odio esto; aberratio risui, aut veniæ. Vetus est:

Ἂν πολλὰ βάλλῃς, ἄλλοτ' ἀλλοῖον βαλεῖς.

Si multa iacias, aliter aliàs ieceris.

Quintum in exercitiis,

PALARIA. Ampliter de his Vegetius lib. I. cap. XI. quem lege. Quid fuêre? non aliud quàm armorum exercitium & pugnæ, quæ in manibus esset. Statuebatur palus in terram rectus & fixus, qui sex pedes emineret ad modum hominis: eumque hinc illinc tyro assiliebat, & variis ictibus, astante magistro, petebat. *In quâ exercitatione*, ait Vegetius, *seruabatur illa cautela, vt ita tiro ad inferendum vulnus insurgeret, ne quâ ex parte ipse pateret ad plagam.* Meminit huius exercitij Seneca: *Exerceamur ad palum, & ne fortuna imparatos deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris.* In Spartiani Hadriano legitur: *Equitauit ambulauitque* (nota de Ambulatione) *plurimùm, armisque & pilo se semper exercuit.* At ego verò *palo* mauelim: & duplex genus exercitij intellegi, *Armaturam*, & *Palaria*. Est tamen iterùm in Vopisci Aureliano: *Nullum prætermisit diem, quamuis festum, quamuis vacantem, quo non se pilo & sagittis ceterisque armorum exerceret officiis.* Sed nec ibi religio mihi sit in vicinam vocem *Pali* demutare. Sanè Pilum & Iacula aliorsum pertinuêre, nempe ad id quod subiungam. Nunc de Palo, etiam in Iuuenali (ô Venus specta & ride) cùm de fæminis:

Epist. XVIII.

Spartianus explicatus.

Quis nescit aut quis non vidit vulnera pali?

Quem cauat assiduis sudibus scutoque lacessit.

Pro *Sudibus*, *Rudes* ibi mallem, & mecum vetus interpres, qui *Ferulas* interpretatur. Quæ in Saturnalibus scripsi, huc adtexe. Sextum,

ARMATVRA. quod leuium fuit, vti Palaria grauium. De eo Vegetius: *Illo exercitij genere quod Armaturam vocant, & à Campidoctoribus traditur, imbuendus est tiro.* Adde sequentia capita: disces, non aliud quàm hastilium, iaculorum pilorum, sagittarum missionem sub hoc nomen venisse. Caussa, quòd ipsi leues milites dicti tunc *Armaturæ.* Olim quidem, iuncto nomine altero, *Leues armaturæ*, Liuio atque aliis: sed compendio posteà, sic vt posui. Vegetius: *Post hos erant ferentarij & leues armaturæ, quos nunc Exculcatores & Armaturas dicimus.* Aliæ sunt ab istis, de quibus Græcorum scholia: Ὁπλορχησταὶ, οὓς καλοῦσιν Ἀρματούρας, οἷοί περ εἰσὶν οἱ μεθ' ὅπλων ὀρχούμενοι: *Armisalij, quos dicūt Armaturas, quales sunt*

Lib. I. cap. XIII.

Armatura de Leuibus.

Lib. II. cap. XV.

De saltatoribus armatis.

sunt qui cum armis saltant. Credo hoc intellegi ab Artemidoro, & ὅπλον simpliciter dici: Τὸ δὲ ὅπλον τὸ λεγόμενον, παρολκὰς σημαίνει. τελευταῖον γὰρ καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ ἆθλον: *Quod Arma dicunt, dilationes & moras significat, est enim vltimum & post alia præmium.* Inter Agones ponit, siue ludos Gymnicos; & Plato recenset lib. VIII. De Legibus. Non id ad nos, & est Pyrrhica quædam, aliena à seriâ militiâ: ad nostram Seneca: *Iuuentutem maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare.* In Silio suprà: — *vibrare sudem.* Fortasse & hoc Festi: *Sub vineam iacere dicuntur milites, cùm adstantibus Centurionibus iacere coguntur sudes.* Item istud priori explicando: *Sub vitem hastas iacere dicitur veles, cùm eas sub manu sursum mittit.* Nota autem & hîc adstitisse Centuriones (in Festi verbis) quasi arbitros & doctores. An non huc propriè faciunt Iuuenalis versus isti? *De Iuuenalis versibus disceptatio.*

> *Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit*
> *Qui tegitur parmâ & galeâ, metuensq; flagelli*
> *Discit ab hirsutâ iaculum torquere capellâ.*

Quidam, imò plerique volunt: etsi iam diu litigatur super germanâ sententiâ in Senatu nostro litteratorum. Nuper consularis vnus censuit, legendum in postremo versu, *hirsuto Capellâ:* vt viri nomen sit, nempe Centurionis alicuius aut armorum doctoris. Ille hirsutus & pilosus, vt solent fortes & minimè molles. Fundus & auctor huic sententiæ Scholiastes vetus, in quo est: *Capellâ, sene magistro, campi doctore.* Sed nulla inuidia sit censere aut sapere aliquid etiam præter veteres: ego hîc facio, & aliorsum totam rem traho. Primùm, si de tirone ij versus: cur illum maximè in exemplum aduocat vilium ciborum? cur parmâ tegit, quæ iam desierat? cur poma in castra transfert, quæ ibi rarissima? Sed respondent de pomis è Plinio, & stabiliunt sententiam eo fulcro. Nam ille sic de Ziziphis & Tuberibus: *Sex. Papinius, quem Consulem vidimus, primus vtraque attulit* (in Italiam) *Diui Augusti temporibus, in castrorum aggeribus sata, baccis similiora quàm malis, sed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta iam siluæ scandunt.* Lib. XV. cap. XIV. Vbi nihil equidem pro hac re video, imò contrà. Plinius ait seri iam & arbores in aggeribus castrorum: sed quas? peregrinas, & quæ in deliciis: atque ipse in eâ re indignatur. Quid censes igitur vilia illa poma hîc intellegi à poëtâ? Imò in pretio fuerunt: etsi reuera vix poma, ~~& similia~~ baccis, vt ait Plinius: sed exotica erant, & vmbræ ac decori magis caussâ in castris hibernis sata. Quin istæ aut similes erant *Trichilæ* & vmbracula castrorum, de quibus * posteà monebo. *Dial. XVI. Tamen demus etiam de vilibus ibi pomis: an quod sequitur cadere in Tironem potest? Ait, *metuentem flagelli.* Nemo liber ei subiectus, aut eius metuens, nedum miles. Vitis aut fustis eos puniit, non flagrum. Quid ergo est? pro meo sensu, Venator hîc describitur & bestiarius, qui feras iaculari condiscit in capellâ. Quod talis, omnia addocent. Tegitur parmâ & galeâ; vt solet iaculatores isti & leues. metuit flagellum; sub eo enim arenarij & totum hoc genus erat, infimæ conditionis serui.

Docui in Saturnalibus nostris: & addesis propriè de Venatoribus locum Tertulliani: *Alij inter venatorum taureas patientißimis scapulis inambulauerunt.* De Christianis loquitur, qui damnati ad bestias, fortes & alacres sustinuerant verberari taurinis istis tergis, id est flagellis. Claudianus etiam de hisce ludis:

Ad Mart.

—— insonuit cum verbere signa magister.

& noti sunt Mastigophori, Græcis in hac re dicti. Iam de vilitate cibi, in tenues istos & inopes conuenit, famelicos semper, nec in gladiatoriâ saginâ. Leue enim hoc genus & strictum esse debebat. Denique *in Aggere* conuenit. quo? non illo castrensi, ne errent: sed vrbano, & qui Romæ. Nam fuit à Tarquinio rege structus agger, *opere imprimis mirabili*, ait Plinius. quem magis explicat Dionysius: *Vrbs*, inquit, *ab Esquilinâ portâ Collinam vsque opere munita est. nam fossâ cingitur latâ centum pedes, & supra fossam muro siue aggere alto & lato.* Strabo item libro v. in descriptione Romæ: vbi Aggerem hunc in *sex stadia* producit. Scholiastes Iuuenalis nominat: *Iuxta Aggerem primus castra posuit Seianus, id est, iuxta Diocletianas.* Ipse Iuuenalis alibi:

Agger Romæ.

Lib. IX.

Plebeium in Circo positum est & in Aggere fatum.

Sat. VI.

Iterumque: *Aut quæ ventoso conducta sub Aggere texit.*

Sat. X.

Vtrobique ostendit viliores & paupertinos illîc egisse. Nominat & Victor, ac ponit, *Campum Viminalem sub Aggere.** Plures alij, sed signanter Horatius:

*Suet. in Calig. Lamprid. in Eligab.

Nunc licet Esquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari.

Lib. I. Sat. VIII.

Et ostendit ambulationes illîc & circulos fuisse. Idem Fabius de Voce: *Adducit animos naturali voluptate vox omnis, neque aliunde illi per fora atque Aggerem circuli.* Scito igitur & iuniores nouitiosque Bestiarios illîc exercitos & à magistris doctos. A V D. Mihi verò in fronte sententia tua ridet: à tergo est quod displicet. Quomodo enim didicit *à Capellâ iaculari?* nisi tu explicas. L I P S. Iam explicaui, sed breuiter, & te fugit. Ecce, discere debebat rectâ ferire feram aut bestiam currentem, emisso iaculo. itaque discebat & experiebatur in capellâ. Nam in leone aut vrso periculum facere: id verò periculum. nec aut soluere feras istas expediebat, aut lædere, imò nec lacessere: denique integræ seruabantur ad ipsos ludos. Ne vltrà de istis, tepidi iecoris es, si hæc non capis. A V D. Capio. sed de Capellâ argutum est, fateor: etiámne omnibus probandum? L I P S. Vt volet quisque. & si *hirsutum Capellam* aliquis mauult, facito: sed cum sensu illo tamen à me dicto. Superest inter Exercitia

S A L I T I O. Ea ad equites spectat: discebantque celeriter & expeditè, ab vtrauis parte, gladiis etiam strictis, aut contum tenentes saltare in ligneum equum. Res tota descripta Vegetio lib. I. cap. X V I I I. quem vide. Necessarium hoc illi æuo, quod adiumenta ad scandendum in equis nulla habuit. A V D. Non aliud in exercitio equitum? L I P S. Imò verò, cursus, flexus, orbes, aliaque didicêre: etsi seorsim Vegetius non

dixit.

dixit. Nostri equites tenuêre concursus quosdam ludicros, quos* *Torneamenta* & *Giostra* vocant: sed ij ad delicias ferè versi & oblectamenta aulæ. Si vis de iis iam ante sæcula aliquot videre quid fuerit; lege Nicephorum Gregoram, & Nicetam Choniatem in Græcorum rebus. sed hunc maximè, qui floridè & vbertim descripsit, an depinxit?

*Otho Frising. *Tirocinia* vocat.

DIALOG. XV.

Ad leges itum, ac primò de eâ quæ Furta tangit, tum quæ prædam.

ME seria nostra vocant, & veni ad vltimam Disciplinæ partem LEGES. Euge, recreor, aura à terrâ adflat. Dico Leges, *instituta militiæ scripta aut non scripta.* Ea multa & varia fuisse scio, sed pauca Polybius suppeditat, quæ persequamur. Primum est, quod *Furta* tangit. Eorum quia magna occasio & materies in castris, vbi pleraque aperta & incustodita; placuit seuerè cohibere & punire. Verba in hanc rem Polybij habes:

POLYB.

Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδείαν συναθροισθέντες οἱ χιλίαρχοι, τοὺς ἐκ τοῦ στρατοπέδου πάντας ἐλευθέρους ὁμοῦ καὶ δούλους ὁρκίζουσι. καθ' ἕνα ποιούμενοι τὸν ὁρκισμόν. ὁ δὲ ὅρκος ἐστὶν, μηδὲν ἐκ τῆς παρεμβολῆς κλέψειν, ἀλλὰ κἂν εὕρῃ τις τοῦτ' ἀνοίσειν ἐπὶ τοὺς χιλιάρχους.

Post metationem castrorum, Tribuni conuocantes omnem copiam, tam liberos quàm seruos, iuramento adigunt viritim, quod tale est: Nihil è castris furto tollere, immò siquis inuenerit quidpiam, id ad Tribunum relaturos.

„ *Post metationem castrorum.*] Intellege, primam: & statim vt Dilectus habitus est, & educti sunt in campos.

„ *Tam liberos quàm seruos.*] Valdè notandum, hoc iuramentum calones & seruitia etiam astrinxisse, & quidquid humanorum capitum in castris.

„ *Adigunt viritim.*] Quò maior religio & firmior, nec per centurias aut manipulos hîc iuratur.

„ *Quod tale est.*] An ipsa igitur illa verba quæ ponit? Sed Cincius apud Agellium pleniùs & distinctiùs reponit, quæ antiquæ prouidentiæ caussâ opus est recitari: *Cùm dilectus*, inquit, *antiquitus fieret, & milites scriberentur, iusiurandum eos Tribunus militaris adigebat in verba hæc:* IN MAGISTRATV *C. Lælij C. F. Consulis, L. Cornelij P. F. Consulis, in exercitu decémque millia passuum prope, furtum non facies dolo malo, solus neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies singulos, extráque hastam,* Lib. XVI. cap. IV.

ſtam, haſtile, ligna, pomum, pabulum, vtrem, follem, faculam, ſiquid ibi inueneris ſuſtulerísve quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, vti tu ad C. Lælium C. F. Conſulem, L. ve Cornelium P. F. Conſulem, ſiue quem ad vtrum eorum ius erit, proferes aut profitebere in triduo proximo, quidquid inueneris ſuſtulerísve, ſine dolo malo; aut domino ſuo, cuium id eſſe cenſebis, reddes, vti quod rectum factum eſſe voles. Accurata & pulchra formula, digna examinari, ſi otium nunc eſſet. Sed ad Polybium me recipio. & quæ autem pœna, ſi quis in hac culpâ? neuter hîc expreſſit: ſed

Furta ſeuerè punita. Polybius infrà clarè dicit, *Fuſte percuſſum qui furto aliquid abſtuliſſet è caſtris.* Hem! non hîc quadrupli, aut alia mitior pœna? nulla, ſed abſciſſa omnia, vt in cetero delicto militari. Exempla hercules etiam poſteriore æuo reperio. vt in Suetonij Tiberio: (Cap. LX.) *Is*, inquit, *militem Prætorianum ob ſurreptum è viridario pauonem, capite puniuit.* Eſto de pauone, quid in vili vno gallinaceo? (In Peſcennio.) Spartianus auctor, *Peſcennium Nigrum ob vnius gallinacei direptionem*, * *decem commanipulones, qui raptum ab vno comederant, ſecuri percuti iuſſiſſe.* (* Nota tot in Contubernio fuiſſe, vt dixi.) Iſta noſtris moribus miracula & mera monſtra ſunt, ſed, Deus bone, pulchra: & laudare liceat, ſi non lubet imitari. AVD. Iſta profectò ſunt * παλαιοῦ κόμματος, vt Græci dicunt: (* *antiqua moneta.*) eiuſmodi nummos non cudit noſtra Moneta. Sed aueo quærere. furta ſi ſic vetita, an etiam in hoſtico? non licuit prædari, rapere, res hoſtiles? LIPS.

Prædatio non libera. (In Iug.) Dubito, an ſic paſſim, & ſparſim. In Salluſtio lego inter flagitia militiæ relatum, quòd Albiniani milites *ab ſignis aberant, lixæ permiſti cum militibus diu noctúque vagabantur; & palantes, agros vaſtarent, villas expugnarent, pecoris & mancipiorum prædas certantes agerent.* Hæc, inquam, inter turpia & dedecora, quæque adueniens Metellus recîdit. Non ergo liberum ius ſic prædari: ſed credo per manipulos, cohortes, legiones ſæpè miſſos milites, vt agerent ex hoſtili terrâ & ferrent: ſed cum lege, quam ex Polybio iam dicam, vt communis nempe ea præda eſſet. Sæpè dico, non ſemper: nec iſtud ſtudium bonos vmquam milites aut fecerit, aut ſeruarit. Romani igitur auaritiæ ~~huic, & quæ aſſita eſt, iniuſtitiæ coërcendæ,~~ Prædam omnem in publicum ferè vindicabant, & ad Quæ-

Præda publica erat. ſtorem iubebant deferri. Plautus alludens. *Nunc hanc prædam omnem iam ad Quæſtorem deferam.* Atque is diuendebat. & ex pecuniâ militi perſoluebat. Decius quidam in accuſatione M. Coriolani, apud Dionyſium hoc ſic exprimit: (Lib. VII.) *Scitis omnes, quòd ſpolia & præda ex hoſtibus, quamcumque noſtrâ virtute adipiſcimur, eam lex iubet publicam omnem eſſe. Nec ſolùm gregarius miles aut priuatus aliquis ius in hanc non habet, imò nec ipſe Imperator. Sed Quæſtor eam accipiens diuendit, & pecuniam in ærarium publicum refert. Quam legem, ex quo vrbem hanc incolimus, nemo non dicam ſoluit, ſed nec culpauit.* Pulchrè & clarè Dionyſius: & in eius verba paſſim in hiſtoriis ſunt exempla. Præda igitur plurimùm rela-

Præda æqualiter diuiſa. ta in publicum: & ſiquando militi conceſſa, ad excitandum eum in re aliquâ arduâ, id quoque ſub lege & diuiſionis normâ. Siqua res, prudenter & hæc à Romanis aduerſa, prudentiſſimè cauta. Quot victores exer-

citus

citus prædæ sectatio hæc afflixit? illâ & victoriâ simul exuit? nota & assidua exempla sunt. Cauerunt Romani hac lege vel instituto, quod ipsis Polybij verbis dicam. Ille in libro historiæ suæ decimo, cùm Carthago Noua capta à Scipione esset, & in eâ magna præda.

Est Romanis eiusmodi mos & administratio in expugnationibus opidorum. Aliàs enim singulis diebus diuidunt copias iuxta vrbis magnitudinem; aliàs per manipulos distribuunt. sed sic, vt numquam plus dimidiâ parte ad hanc rem adsumant. Reliqui in ordinibus suis manentes sunt in subsidiis, interdum extra vrbem, interdum in ipsâ, ita vt semper tamen se ostendant. Copiis verò plurimùm diuisis in duas legiones Romanas, in duas alas Sociales (rarò enim omnes quattuor legiones simul conueniunt) omnes qui ad prædam & raptus destinati sunt, ferunt quisque ea quæ ceperint ad suas Legiones vel Alas. Quo facto, Tribuni æqualiter omnibus diuidunt, non solùm iis qui in præsidiis aut subsidiis fuerunt, sed & qui castra seruauerunt: itémque ægris, sauciis, aut ad munus aliquod aliò missis. Quòd verò nihil fraudaturi sint aut subducturi è prædâ, id omnes iurant cumprimùm in castra veniunt ituri ad bellum. quâ de re pluribus dictum est nobis in iis quæ De republicâ scripsimus. Ceterùm, cùm sic dimidia militum pars ad prædam discurrit; dimidia, seruatis ordinibus, iis curat & subsidiatur; numquam euenit periclitari Romanos de summâ rerum. Spe enim lucri certâ inter omnes, siue maneant siue prædas agant, nemo locum ordinemq́ue deserit. quæ res sæpè noxæ aliis solet esse.

Vides Romanum laudabile institutum, perpetuum in omni prædâ. Imò verba paullùm scrutemur. Ait:

„ *Aliàs singulis diebus diuidunt copias.*] Id est, interdum cottidie permutari milites qui maneant, qui rapiant: interdum minimè, sed semel per manipulos seponi & secerni. Puta, ex quaque legione vel alâ, quinque cohortes mitti, quinque ad signa retineri.

,, *Numquam plus dimidiâ parte.*] Prouidè & ex tuto. in hostem pro-,fligatum quidni dimidia pars victorum sufficiat? abundè.

, *Copiis plurimùm diuisis in duas legiones Romanas.*] Sententia est. cùm duæ sint partes totius exercitus, Ciues & Socij: horum iterùm duæ, Legio duplex, Ala duplex: seruari, vt qui ad raptus missi, quisque sua ad suos ferat, ciues ad ciues, socij ad socios. nec id tantùm, sed ad talem legionem suam, ad talem alam: omnia confusioni vitandæ, & vt noti veniant ad notos. Cur verò Socij æqualiter sic mixti? quia pars eorum æqualis. Dimidium prædæ in omni diuisione habebant, idque ex veteri inter ipsos pacto. Dionysius promit in fœdere icto anno Vrbis CCLXI. *Auxilia inuicem sibi ferunto* (Romani & Latini) *si qui bello petantur, totis viribus. Spoliorum & prædæ ex bello æquam partem sorte vtrique accipiunto.* Nota etiam de *sorte*, quam interuenisse vbi res diuidebant intellegimus, non vbi manubias siue pecuniam ipsam. Hæc res vna est inter præcipuas, quæ socios tot sæculis tenuit in fide, lucellum, & gloria, ex assiduis & felicibus bellis.

Socij æquas partes capiunt.

Lib. VI.

,, *Quòd verò nihil fraudaturi sint.* Memorat iuramentum nunc contra subtractiones aut fraudes: iuramentum illud ipsum, quod iam explicatum. Et nota, quòd hoc scriptum suum (quod nunc commentamur) aduocat, & germanum suum ostendit. De Furtis satis esto. à quibus quàm casti Romani, & quàm manus eorum continentes, exemplo illustri docuerit Frontinus; *Vniuersi quoque exercitus notabilis sæpè fuit continentia: sicuti eius qui sub M. Scauro meruit. Nam memoriæ tradidit Scaurus pomiferam arborem, quam in pede castrorum amplexa fuerat metatio, postero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* Iustitia vbi es? ride è cælo, & si terras iterùm inhabites, non aliter fiat.

Lib. IV. cap. III. *Mira abstinentia Romanorũ.*

DIALOG. XVI.

De stipendio militum, eius origine & auctu. De Frumenti modo, & hordei. de iis quæ ad victum.

AVD. Stipes sit, qui non stupeat, fateor: sed tamen, si hîc ita continentes, an igitur aliunde lucra magna quæ implerent? an non stipendium pingue & largum? LIPS. Ducis me quò iter affectabam. Nam id quoque mirabile, quàm exiguo ære meruerint; etiamtunc cùm publicè diuites, priuatim in re angustâ. Et ego Philosophus seriò hoc assentior, opes esse quæ vitiant, quæ effeminant, de quarum capite semina malorum orta. Vide igitur de Stipendiis, quod doctor noster ita dicit:

POLYB.

Ὀψώνιον δ' οἱ μὲν πεζοὶ λαμβάνουσι τῆς ἡμέρας δύο ὀβολούς, οἱ δὲ ταξίαρχοι διπλοῦν,	*Stipendium pedites accipiunt in diem duos obulos, ductores Ordinum duplum,*

equi-

οἱ δ' ἱππεῖς δραχμήν. σιτομετροῦνται δ' οἱ μὲν πεζοὶ πυρῶν ἀττικοῦ μεδίμνου δύο μέρη, μάλιστά πως. οἱ δ' ἱππεῖς κριθῶν μὲν ἑπτὰ μεδίμνους εἰς τὸν μῆνα, πυρῶν δὲ δύο. τῶν δὲ συμμάχων οἱ μὲν πεζοὶ τὸ ἴσον, οἱ δ' ἱππεῖς πυρῶν μὲν μέδιμνον ἕνα καὶ τρίτον μέρος, κριθῶν δὲ πέντε. δίδοται δὲ τοῖς μὲν συμμάχοις τοῦτ' ἐν δωρεᾷ, τοῖς δὲ ῥωμαίοις τοῦτε σίτου καὶ τῆς ἐσθῆτος, κἄν τινος ὅπλου προσδεηθῶσι, πάντων τούτων ὁ ταμίας τὴν τεταγμένην τιμὴν ἐκ τῶν ὀψωνίων ὑπολογίζεται.

equites drachmam, id est triplum. Frumenti modum accipiunt pedites Attici medimni duas partes admodum; equites hordei septem medimnos in mensem, frumenti duos. Socij, pedites capiunt par Romanis, equites verò frumenti medimnum vnum & trientem, hordei quinque. Datur hoc autem sociis muneri, Romanis verò & frumenti & vestium, & siquibus armis egeant, omnium horum nomine Quæstor certam definitámque pecuniam de Stipendio deducit.

Stipendium triplex, in *Pecuniâ, Frumento, Veste*: quæ omnia aut tractat, aut tangit. Primùm de Pecuniâ, *Accipiunt*, inquit,

„ *Stipendium pedites in diem duos obulos.*] Quod nos *Stipendium*, ipse ὀψώνιον dixit. Sed certum est pecuniam tamen hîc signari, sicut à Thucy- *ὀψώνιον*
dide aliquoties & Dionysio Halicarnassæo, qui & ὀψωνιασμὸν appellat: *pro mercede Græcis.*
credo ideò, quòd velut in obsonium pecunia ea primò data. Est etiam in laudatissimis illis Glossis: *Stipendium*, ὀψώνιον στρατιωτικόν. Simile quod Latini inferiores dixêre *Annonas*. nec enim ipsum quod esui modò, sed mercedem militarem & pecuniam intellexerunt. Video Græcos infimos ῥόγας, *rogas* appellare: an ab *erogando?* Nam & ipsam rem ῥογεύεσθαι etiam *Roga.*
dicunt. Leges in Cedreno plus semel, atque etiam Suidâ: qui tamen pro Donatiuo Principis capit & interpretatur.

„ *In diem duos obulos.*] Modum habes diurni stipendij antiqui, de cuius origine & progressu in Electis scripsi. Scis me non amare ταυτοέπειαν: addam aliquid non ibi scriptum, aut non sic scriptum. Olim certum est *Sine stipendio olim Romani.*
Romanos nullo publico ære militasse, idque annis plus trecentis. Festus ita adnotat: *Priuato sumtu se alebant milites Romani, penè ad id tempus quo Roma capta est à Gallis.* Ait *penè*, & iure addit, quia Stipendium *Quando cœperit?*
institutum *septemdecim* circiter annis ante vrbem captam. Liuius hoc

docet libro quarto, ſtatim poſt Anxur captum: *Additum*, inquit, *vt ſtipendium miles de publico acciperet, cùm ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet.* Liuius dicit *de ſuo* militaſſe, Feſtus *priuato ſumptu:* quid clarius? Et tamen hîc quæro & iniicio, an igitur nihil è publico? non arma, non frumentum? Ambigo, & ſunt quæ inducunt accepiſſe. Dionyſij iſta in bello cum Sabinis: Τούτων δὲ πραθέντων δημοσίᾳ, τὰς κατ' ἄνδρα γενομένας εἰσφορὰς αἷς ἔστειλαν τοὺς στρατιώτας, ἅπαντες ἐκομίσαντο: *Iis diuenditis (* præda ſcilicet) *publicè, collationes quæ viritim factæ erant in milites, eas omnes receperunt.* Nónne clarè ſatis collatum aliquid in milites dicit? & quo fine aliàs tributa, quæ Romani ex cenſu dabant? Amplius, in eodem Dionyſio, cum Veientes pacem peterent, ſcribitur *frumentum eos obtuliſſe exercitui in duos menſes; pecuniam in ſtipendium ſex menſium, vti victor imperarat.* Hîc verò & frumentum in menſes datum habes, ſed & pecuniam in ſtipendium (Græcè χρήματα ἐς ὀψωνιασμὸν) definitam. Etſi de pecuniâ, non opinor ſed ſcio, oblatam eam non ad modum ſtipendij viritim capti (nullum enim fuit) ſed in belli ſumptus & militum ſingulorum, pro æſtimatione victoris. Atque hæc talia aliquoties in Dionyſio leges, ſed benignè ſemper & æquiter capienda, ſtipendio nondum conſtituto. Idipſum cùm fuit, ſanè exiguum, & *duo oboli* etiam Polybiano æuo: id eſt *tres aſſes.* Haud aliter Latinè extuleris: cùm duo oboli ſint tertia pars Drachmæ. At Drachma vincitur leuiter à Denario Romano: etſi alternant hæc & confundunt ſcriptores. Quantulum iſtud eſt? in menſem *decem denarij*, id eſt Philippæus noſter. En lucrum, quo obiecto tanto opere gauiſi milites (in Liuio habes) & viſi rem ſuam ſtabiliuiſſe. Sed ita tunc ſcilicet parcimonia & mores, quibus magis quàm opibus res Romana ſtetit. Lubet Liuianum elogium opportunè addere: *Nulla vmquam reſpublica nec maior (* quàm Romana) *nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam ſeræ auaritia luxuriáque immigrauerint, nec vbi tantus ac tam diu paupertati ac parcimoniæ honos fuerit.* Benè & verè Liuius: iſta res docet, & in tot victoriis ac triumphis, imperio tam latè propagato, nihil additum ad ſtipendij modum reperio, ante Iulianum æuum. Quis non miretur? vbi tot Tribuni populares, & per publica damna ad priuatam gratiam aut commoda graſſantes, nullum ex iis auxiſſe, aut (quod proditum exſtet) conatum augere? Iulius ille fuit, qui per milites magnus, hîc quoque leges fregit, & *legionibus ſtipendium*, ait Suetonius, *in perpetuum duplicauit.* Res ſemel mota non hîc ſtetit, ſed magis Auguſtus auxit, qui *omnes vbique milites ad certam ſtipendiorum præmiorúmque formulam adſtrinxit*, vt in vitâ eius Tranquillus. Eum modum fuiſſe, *decem diurnos aſſes*, ex Tacito liquet. Hæc ita ſcripta: etſi ſuſpicio mihi eſt, per bella illa diuturna ciuilia, magis etiam auxiſſe ſtipendia: ſed reciſa, rebus iam tranquillis, ab Auguſto, & in ſummam eam firmiter redacta. Manſit tamen non diu. ſed ſiue Nero ſiue Claudius, ſiue potiùs Otho aut Vitellius, aliquid imò multum addidêre: & iam Domitiani æuo, ſtipendium menſtruum

erant

An non anteà frumentum? Lib. v.

Lib. IX.

Modus primi ſtipendij.

*Aut vt iuſtius, *cũ triente.*

Vetus reſtrictio & frugalitas.

Lib. I. initio.

Cæſar ſtipendium auxit. Cap. XXVI.

Item Auguſtus. cap. XLIX.

Vel potiùs firmauit.

erant *aurei terni.* Ij eſſent in diem *vigintiquinque aſſes:* quibus ipſe Domitianus iterùm addidit menſtruum *aureum vnum*, id eſt denarios *viginti quinque.* Tanti enim Romanus aureus, & res hæc tota è Iohanne Zonarâ ad liquidum à nobis reducta. Ille ſic de Domitiano: Καὶ τοῖς στρατιώταις τὴν μισθοφορὰν ἐπηύξησε τάχα διὰ τὴν νίκην. πέντε γὰρ καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἑκάστου λαμβάνοντος, ἑκατὸν ἐκέλευσε δίδοσθαι. μεταμεληθεὶς δὲ, τὴν ποσότητα οὐκ ἐμείωσε, τὸ δὲ πλῆθος τῶν στρατευομένων συνέστειλε: *Militibus ſtipendium auxit, ſcilicet ob victoriam. nam cùm ſeptuaginta quinque drachmas ſinguli acciperent, ipſe iuſsit centenas dari. Pœnitens verò poſteà ſummam non imminuit, ſed multitudinem militantium recîdit.* Ex quibus certum, in Suetonio rectè nos olim emendaſſe: *Addidit & quartum ſtipendium militi, * aureis ternis.* Inferiore æuo quid fuerit, non vltrà reperi, nec dicam. AVD. Iſta quidem Domitiani ſumma pinguiuſcula, ſed & Auguſti tolerabilis: illa Polybiana quid habuit *Cur quiſquam caput vnctius referret?* vt iocer cum poëtâ. Nam certè exigua: & cur tam multi tamen ad militiam prompti? LIPS. Ipſa illa ſumma exigua, non nego: ſed frumentum additum exiguo pretio cogita, tum crebras etiam in triumphis donationes. Liuius hoc te docuerit, quoties & in quo modo, donati. Amplius, cogita promotiones, & quòd per virtutem ad altiores ordines venirent; ergo & ad ſtipendia meliora. Multi enim duplicarij, vt audiemus: & addit,

Domitianus auxit.

Domit. cap. VII.

*Aut ſi velis, inſertâ vocula *ad aureos ternos.*

Alia commoda militia.

„ *Ductores ordinum duplum.*] Ταξίαρχοι ſunt in Græco, quos licet Centuriones etiam reddere: ſed hîc conſpectè *Ductores* magis feci. Non enim ſolos Centuriones opinor intellegi, ſed & Succenturiones ſiue Optiones, fortaſſe & Signiferos ipſos. In Liuio quidem lego, cùm Appius in fugacem ſuum exercitum animaduertit: *Ad hoc Centuriones duplicarióſque, qui reliquerant ordines, virgis cæſos ſecuri percuſsit.* Ergo Duplicarij aliqui præter ipſos Centuriones, vt palàm vides. Sed vnde, inquies, iam tum illo æuo, haud longè à regibus exactis? cùm ſtipendium nondum inſtitutum eſſet. Ergo memento quorum diximus, frumentum videri è publico militibus iam olim datum. Varronem aduoco: *Duplicarij, quibus ob virtutem duplicia cibaria ut darentur inſtitutum.* Oſtendit quoſdam etiam è grege milites fuiſſe, ſic honeſtatos ob egregia facta. Et tale in Liuio: *Milites qui in præſidio ſimul fuerant, duplici frumento in perpetuum, in præſentiâ ſingulis bobus donati.* Quod factum etiam diu poſt ſtipendium pecuniæ inſtitutum. Manſit hic vſus, & in Cæſare legas: *Cohortem poſteà duplici ſtipendio frumentóque, ſpeciariis, militaribus donis, ampliſsimè donauit.* In Vegetio: *Armaturæ duplares, quæ binas conſequuntur annonas.* Sed & *Seſquiplares* in eodem, *qui vnam ſemis.*

Duplicarij.

Lib. II.

Nodus in Liuio exſolutus

IV. de L. L.

Lib. VII.

III. Ciuil.

Lib. II. cap. VII.

„ *Equites drachmam.*] Id eſt, ſtipendium triplex. Itaque ſuper Centuriones erant; tum quia genere digniores, tum quia onerum plus ferebant. Ipſe hic modus in Liuio: *Aequè impudens poſtulatum fuit, vt de ſtipendio equitum (merebant autem eâ tempeſtate triplex) æra demerentur.* Hoc ille aliquot annis poſt ſtipendia inſtituta: & vides vulgò inuidioſam

Equiti triplex in ſtipendio.

Lib. VII.

ſam

ſam hanc ſummam fuiſſe. Poſtularunt igitur minui, ſed non impetrarunt: an non factum poſteà? ſed diu, inquam, poſteà? Ex Liuij commatio ſuſpicor, quod hîc inſerit, *eâ tempeſtate meruiſſe:* non ergo tuo æuo? Appâret: fruſtrà alioqui ſubmonuiſſet. Et hercules cùm recogito, ſtipendia à Iulio & ab aliis aucta; ingens hæc ſumma & prægrandis in equitum fuiſſet, ſi pariter creuiſſent. Accedit, quòd dignitas equitum non iam tanta, poſt Socios ciuitate donatos. Illi enim cùm equitatu abundarent, ferè ad bellum ibant, paucioribus paullatim è digniori & ciuili illâ ſtirpe. Sed ſuſpiciuncula eſt, quam ſperni tam facilè à te volo, quàm à me prodi. Iſta Polybius de diſcrimine ſtipendiorum. Sed heus in Tribunis quid fuit? cur ij omiſſi? Magna eorum ſalaria, vt video, & ſic celebrantur à Iuuenali:

Penſitata Liuij verba

Tribunorũ ſtipendia.

—— alter enim quantum in legione Tribuni
Accipiunt, donat Caluinæ vel Catienæ.

Lib. xxxiv. cap. iii. A Plinio: *Nec pudet Tribunorum militarium ſalariis emere.* Vterque de productiore ſummâ, & velut per adagionem vſurpat. Quanta igitur? Appiani locus eſt, niſi erro, qui ſcitiores nos eius faciat, iſte. De Cæſare

iv. Ciuil. ſcribit, eiuſque triumpho quadruplici. Καὶ διένειμε, inquit, στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἀττικάς, λοχαγῷ δὲ αὐτοῦ διπλάσιον, καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ τὸ ἔτι διπλάσιον: *Diuiſit deditque militi ſuper quinque mille drachmas; Ductori ordinum eius duplum; Tribuno militum & Præfecto equitum, iterùm eius duplum.* Ex analogiâ hac donorum, iuſtè & probabiliter inferas de Stipendiorum tali modo. Ergo Tribunus & Præfectus alæ quadruplum Salarij vulgaris habuit, & alia vberiora in veſte, frumento, ſpeciebus. Hæc talia in Lampridio, Capitolino, Vopiſco videre tibi fas: vbi epiſtolæ aliquot Principum ad litteram poſitæ, cum Tribuniciis iſtis commodis aut donis. Haud diſſimile apud Græcos. & ſcribit Xenophon, *Seuthen regem Thraciæ, cùm Græcos mercede iungere ſibi vellet, obtuliſſe & pollicitum,* τῷ μὲν στρατιώτῃ κυζικηνόν, τῷ δὲ λοχαγῷ διμοιρίαν, τῷ δὲ στρατηγῷ τετραμοιρίαν: *militi Cyzicenum, Centurioni duplum, Prætori quadruplum.* Hi Prætores, velut Tribuni Romanorum erant, aut noſtri Colonelli. Fecerunt idem Lacedæmonij in iiſdem copiis (quarum laus inclyta, & propagata per inclytum ſcriptorem) alliciendis, & inter promiſſa, hæc ſunt: δαρεικὸν ἕκαστος οἴσει τοῦ μηνὸς ὑμῶν, λοχαγὸς δὲ τὸ διπλοῦν, στρατηγὸς δὲ τὸ τετραπλοῦν: *Darîcum feret quiſque veſtrûm in menſem, Centurio duplum, Prætor quadruplum.* Vbi pariter obſerues, in ipſo ſtipendio haud longè à Romanis abire, præſertim ſub Auguſti æuum. Nam etſi Darîcus non niſi viginti drachmis æſtimabatur; tamen alibi lego pluſculum etiam accepiſſe, & Drachmam habuiſſe diurnam. Thucydides de

Græcorum ſtipendia.

vii. Anabaſ.

Ibid. infrà.

A Romanis vix diuerſa.

Lib. vii. Athenienſibus: Δραχμὴν γὰρ τῆς ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν: *Drachmam in*

Lib. iii. *diem quiſque accipiebat.* Iterùm idem: διδράχμους ὁπλίτας nominat in cuſtodiâ Potidææ: *qui binas drachmas* ferrent, ſed (ne diſſimulem) extra ordinem & ſolitum morem. Idem cenſeo ſuprà. Paullùm igitur infra drachmam meruerunt vulgò. AVD. Contra te cenſere Demoſthenes

me

me hîc iubet. Ille in Philippicarum primâ definit quæ opus sunt militi: Στρατιώταις δισχιλίοις τετταράκοντα τάλαντα, ἵνα δέκα ἑκάστου μηνὸς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβάνῃ. τοῖς δὲ ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσι, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τοῦ μηνὸς, δώδεκα τάλαντα: *Bis mille militibus talenta sunto quadraginta, ita vt quisque decem drachmas in mensem accipiat: equitibus verò ducentis talenta duodecim, si quisque triginta accipiat in mensem*. Alia hîc definitio, minor tuo dicto. LIPS. Particulam verborum affers, plura inspexisse oportuit. Redeo autem in memoriam, Oratorem illic suadere & dicere, vt dumtaxat in annonam (Græcè σιτηρέσιον) tot talenta & menstruas drachmas dent: at reliquam pecuniam in stipendium, bellum ipsum suppeditaturum. Hæc ibi posteà, atque ita nihil dissentit. Imò, quod valde notes, in triplici equitum Annonâ cum Romanis consentit. *Demosthenes explicatus.*

„ *Frumenti modum accipiunt.*] Cuius distributi sæpè mentio. vt in Cæsare: *Diem instare, quo die militibus frumentum metiri oporteret*. Iterùm: *Post diem septimum se reuersurum confirmat, quam ad diem legioni, quam in præsidio relinquebat, deberi frumentum sciebat*. Ac vides etiam certo die datum, & cum curâ ne is laberetur. Bonum & vtile institutum, militi semper victum esse, nec inopiâ cogi ad rapiendum, aut deserendum. Si pecunia in hunc vsum, potuisset ire in alium vsum: igitur maluerunt rem dare ipsam. Atque ita, vt nefas etiam haberetur vendere. Sallustius inter militaria probra recenset: *Frumentum publicè datum vendere, panem in dies mercari*. Itáne culpa mercari, aut vendere? hodie nec rapere, & Vis aut Iniuria ferè est quæ militem alat. Sed quis finis, si nostra incomposita cum illo ordine componam? & verbo fortasse lædam, qui ferro possunt. At in ipsa re, exemplum seueritatis quâ Galba vsus, apud Suetonium: *Militi*, inquit, *qui per expeditionem annonâ arctissimâ, residuum cibariorum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit simulatque indigere cibo cœpisset, à quoquam opem ferri. atque is fame extabuit.* *Frumenti datio.* I. Gallic. VII. Gall. *Ea laudata.* *Non vendebant.* Cap. VII.

„ *Attici medimni duas partes.*] Suidas, & Nepos vitâ Attici, sex modios in Medimno ponunt: & ita est: ergo nunc militi, Romano modo & sermone, damus Modios quaternos. Quídni tantum, cùm ipsi serui eos acceperint in Dimenso? Donatus in Terentium: *Serui quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, & id Dimensum dicebatur*. Liceret & de *quinis* suspicari ex Senecâ: *Seruus est, quinque modios accipit, & quinque denarios*. Sed arbitror hoc ita ibi in vtiliore & honestiore seruo fuisse, nempe actore scænico: cui & pecuniola præter morem accessit. Aut si modij etiam quini dati? Sallustius tangere videtur Oratione Marci Tribuni plebis. *Nisi fortè Frumentariâ istâ lege munia vestra pensantur, cùm tamen quinis modiis libertatem omnium æstimauere*. Dicas alludere ad seruile dimensum, & ideò indignari libertatem sic taxatam. Sed hoc incertum: de militibus nostris, è Polybio firmum. Magno & multo igitur frumento opus ad plures legiones: & vnde hæc copia? Nam eguisse *Militũ dimensum, vt seruorũ.* Epistol. LXXX.

Vnde Frumenta Romanis.

Romanos, aut per hanc inopiam ab incœpto aliquo destitisse, rarò aut non leges. Censeo è prouincialibus frumenta hæc coacta, & è Decimis quas hoc fine aratoribus imponebant. Quid si ergo in hostili? etiam tum è vicinis prouinciis, aut ex ipso hostico: sed sic, vt non in priuatum & sibi miles raperet, sed desecta aut inuenta frumenta deferret ad Quæstorem. In publicum omnia seposita, & tum cum modo & ordine distributa. Magnæ considerationis res, & summi ad bellum vsus, de quo Politici vidento.

Frumentū triplex equiti.

„ *Equites hordei septem medimnos, frumenti duos.*] De hordeo, peculiare hoc equiti ad iumenta: pro quo & æs aliquando accepêre, quod *Hordearium* appellat Festus. Sed in frumento, inquies, cur tanto plus? Nam duo medimni sunt modij duodeni. Triplo igitur peditem excedit: quid miraris? fit idem quod in pecuniâ, quod in donatiuis, & triplum vbique capit. Neque ambigo in Ordinum ductoribus simile fuisse, & semel dictâ analogiâ duplum quoque frumenti eos cepisse. Cui tamen vsui equites tantum? vt ne venderent? negauimus. vt absumerent? quî potuêre soli? Ne censeas: non enim soli. Seruum aut seruos potiùs habuêre, & iustum est hoc dimensum in capita terna. De hordeo, satis etiam largiter: sed certum est, præter equum militarem, iumenta alia habuisse. Est in Plutarchi Catone Censorio, quod huc faciat, & illustretur aut illustret.

Catonis abstinentia.

Narrat in ceterâ abstinentiâ eius, ὅτι στρατηγῶν ἐλάμβανεν ἑαυτῷ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν, οὐ πλέον εἰς τὸν μῆνα πυρῶν, ἢ τρεῖς ἀττικοὺς μεδίμνους, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν κριθῶν τοῖς ὑποζυγίοις ἔλαττον τριῶν ἡμιμεδίμνων: *quod etiam in imperiis & Præturis accipiebat sibi, & iis qui apud se, frumenti in mensem non plus tribus medimnis Atticis, in diem verò hordei iumentis suis minus sesquimedimno.* Si constaret de numero familiæ Catonianæ, facile esset aptare modum. etsi pænè etiam constat, & in eodem Plutarcho lego *quinque* eum seruos in Hispaniam duxisse. Ipse ergo sextus: & habuêre singuli modios non nisi ternos. Hoc ad astruendam frugalitatem Catonis recenset: & ideò certum, accepisse eum intra legitimum modū. Sed, inquies, lictoribus suis & apparitoribus nihil accepit? Discas hinc eos sibi, & in capita seorsim, è publico accepisse. Addo, quosdam Imperatores laxiùs hîc se gessisse. quod de Cæsare quidem lego: qui (ait Suetonius)

Cæsar extra disciplinam.

frumentum quoties copia esset, etiam sine modo mensuraq; præbuit militibus, & singula interdum mancipia & prædia viritim dedit. O mirum magni benigniq; animi, sed non nati ad priscam & strictam Disciplinam! quæ ab illo profectò magis magisque est lapsa.

„ *Socij pedites capiunt par Romanis.*] Meritissimò. nam & tantum capiebat eorum venter. At non tamen equites, de quibus subdit:

„ *Equites verò frumenti medimnum vnum & trientem.*] Isti enimuerò minus quàm Romani, ab hac caussâ, quòd minùs digni aut opulenti: eoque nec à familiâ sic instructi. Singulis ergo famulus vnus suffecerit: & est mensura hæc in duo capita, modiorum scilicet octo. Simile in hordeo,

deo, & habuêre pauciora impedimenta. Avd. Delectantia verò ista, & mihi non nisi cōfusè adhuc audita aut nota. Sed voluo tamen in animo, an frumento tantùm ad cibos vsi? Nihil adiungis obsoniorum, aut alîus alimenti? Lips. Adiungam, etsi Polybius non fecit. Primùm dico, salem & leguminum aliquid militibus etiam datum. In Plutarchi Crasso *Legumina militi.* huic rei scriptum, inter omina tristia: *συνέπεσε μετὰ τὴν διάβασιν μετρουμένοις τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις, πρῶτα πάντων δοθῆναι φακοὺς καὶ ἅλας, ἃ νομίζουσι πένθιμα ῥωμαῖοι*: *Simul euenit, vt post transitum fluminis, cùm emetirentur necessaria exercitui, primùm omnium darent lentem & salem, quæ Romani habent funebria.* De sale quidem vix ambigi potest, sine quo vita non est. Sed & legumina aut pisa reperio. vt in Cæsare: *Non illi hordeum cùm daretur, non legumina recusabant*: quæ tunc scilicet pro frumento, in illâ necessitate. Aliàs, pro obsonio. vt in Synesio, de Caro Imp. militariter cænante: Τὸ δὲ δεῖπνον ἦν, πίσινον ἔωλον ἔτνος, ἐν αὐτῷ τεμάχια ἄττα ταρίχη κρεῶν ὑείων: *Cæna autem erat, è pisis pulmentum pridianum, & in ipso frusta aliquot salitæ suillæ carnis.* Atque amplius, in eodem habes & Suillam: an ex vsu castrensi? prorsus, illius, quidem, & superioris *Orat. de Regno.* *Suilla militibus.* etiam, æui. Nam Spartianus de Hadriano ita scribit: *Cibis etiam castrensibus in propatulo libenter vtens, hoc est larido, caseo, & poscâ.* Nominat & Vulcatius in Auidio, inter legitimos cibos: *Præter laridū, ac buccellatum, atque acetum, militem in expeditione quodquā portare prohibuit.* Vbi acetum scilicet ad potum militarem conficiendum, & iam dictam poscam. At de larido, mirum ni Polybij etiam tempore fuerit in hos vsus. Scribit certè inter Galliæ Cisalpinæ laudes, *glandes & porcos in eâ abundare*, & dat argumentum: *quòd cùm plurimi in Italiâ cædantur, tum ad vsus* *Lib. II.* *vitámque priuatam, tum ad ea quæ in exercitus legionésque præbentur, his tamen omnibus sufficere Galliæ illam regionem.* Quid aliud intellegas, τὰς εἰς τὰ στρατόπεδα (ita verba eius sunt) παραθέσεις: quàm reposita & salita *Militares* in militares vsus? Atque hi tales sunt, quos *Militares cibos* scriptores ap- *cibi, viles.* pellitant. Vt Spartianus in Pescennio: *In omni expeditione militarem cibum sumpsit ante papilionem.* Lampridius de Alexandro: *Apertis papilionibus prandit atque cænauit, cùm militarem cibum cunctis videntibus atque gaudentibus sumeret.* En virum, dignum titulo & loco Principali! Et obserua indidem, bis eos die cibum sumpsisse, suâ horâ quemque, & addo etiam suo cibo. Prandium enim tenuius, & sine vllo apparatu. Didici è Polyæno, qui partitè describit restitutam disciplinam militarem à Scipione ad Numantiam, atque inter alia: ἐκέλευεν ἀριστᾶν ὀρθοὺς ἄπυρον *Lib. VIII.* ὄψον, δειπνοῦντας δὲ προσφέρεσθαι καὶ κρέας ὀπτὸν καὶ ἑφθόν: *Iussit prandere stantes, sine igne cibum* (id est, incoctum;) *in cænam verò proferre & adde-* *Stantes* *re carnem assam vel elixam.* Avd. Heus tu, mira hæc correctio, & satis *prandent.* equidem benigna, cùm delicias etiam præscribit carnis assæ aut elixæ. *Considerata Polyæni* Atquin ego longè seciùs opinabar, & in Sallustio legeram Metellum *scriptio.* edixisse, *Ne quisquam castris panem, aut quem alium cibum coctum venderet.* Ecce, alius ille Censor, qui arcet ab omni cibo cocto. Lips. Adolescens,

Ne propera, neque enim igni tangeris. — cens, cum Theocrito: * μὴ σπεῦδ᾽, οὐ γάρ τοι πυρὶ θάλπεαι. Aliorsum &
mea & Sallustiana illa trahis. Intellege. Iussit Scipio in prandio leuiter
stantes cibum capere: at in cænâ indulsit (non sanè iussit, ne sic accipe) si
copia esset, carnem assam addere aut elixam. Metellus non in hæc, sed
pro his, pugnat. Nam ipse lixas, coquos, & totum id genus castris eiecit:
Cibos coctos vendi non fas. — vetuitque, non *sumere* cibum coctum (verba notabis) sed *vendere*. Hoc
nempe fuit, noluit prostare cibos tales, & facilitate parandi gulam irritari: sed si quis haberet, è prædâ aut pecuniâ, ipse pararet & vesceretur.
Germana ea sententia. eoque intentiùs Frontini hæc consideranda super eâdem re & viro: *Q. Metellus bello Iugurthino similiter lapsam disciplinam pari seueritate restituit, cùm insuper prohibuisset aliâ carne, quàm assâ elixâve, milites vti.* O risu rem dignam! & ô cumulum seueritatis, si
Lib. IV. cap. I.
insuper prohibiti aliâ quàm assâ aut elixâ carne vti! Quid, malùm, igitur
crudis anteà vsi? Considerare te iussi, imò nunc emendare (nec aliter
Frontinus forsitan correctus. — euoluo:) *aliâ carne quàm à se assâ elixâve.* Vox aut voculæ duæ inferendæ, quas eduxi è consimili verbo. Id planè iam consonat vero, & Sallustianis item illis: *Nequis cibum coctum venderet.* Itaque coctis vti licuit,
vendere aut emere non licuit. Hoc fine, inter instrumenta militis *Verua*
Militi veru & ollæ. — *& ollas* inuenio. vt in Polyæno, de eodem Scipione: Προσέταξε δὲ ἀποπέμψασθαι καινὰς τραπέζας, ἐκπώματα καὶ σκεύη πάντα, πλὴν χύτρας καὶ
Lib. VIII.
ὀβελίσκου καὶ ποτηρίου: *Iussit amplius, amoueri nouas mensas, scyphos & vasa omnia, præter ollam, & veru, & pocillum.* Atque ipsum est, quod Appia-
In Iberic. — nus de hoc Scipione: Καὶ σκεῦος οὐκ ἐξῆν ἐς δίαιταν ἔχειν οὐδενὶ, πλὴν ὀβελοῦ καὶ χύτρας χαλκῆς, καὶ ἐκπώματος ἑνός: *Et vasum non licuit militi vllum habere ad victum, præter veru, & ollam æneam, & poculum vnum.* Et iam
hæc credo tenes. AVD. Non elabentur. adde, sodes, de Pane etiam
quem vetuit Metellus vendi coctum. Quid ergo? singuli ipsi pistores, &
Miles ipse pistor sibi. — è prosapiâ atque artificio Plauti? LIPS. Ita verò, & hîc sua ratio. Nolebant curiosè & ab professo opifice panem coctum sumi, sed subitarium
& quem suâ manu miles parasset. Scio me omnia mira loqui: sed quid
faciam, si in tantum mores nostri & prisci diuertunt? Suâ manu, dico,
coquebant illi ingenui, illi ciues. quid? imò ipse aliquis Imperator, nec ex
Curiis aut Fabriciis, sed nouitiis Antoninis. Herodianus nobis auctor,
Antoninum Caracallam, cùm duritiem & robur perferret, omnia militariter egisse. atq; etiam, inquit, ἄρτον προσεφέρετο αὐτοσχέδιον. σῖτον γὰρ ἀλήσας τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ, ὃ ἤρκει μόνῳ, μάζαν τε ποιήσας καὶ ἐπ᾽ ἀνθράκων ὀπτήσας, ἐσιτεῖτο: *Panem addebat subitarium & neglegenter factum. Triticum enim suâ manu molens, quod ipsi satis esset, massamq; ex eo conficiens & in carbonibus coquens, eo vescebatur.* Singularem huic rei locum, & ad molendum & ad coquendum, sæpè apud me quæsitum. Ergo manuarias quasdam molas circumferebant, vt tetigi anteà, aut lapide tundebant: de-
Panis militaris. — nique sine furni aut clibani operâ, subitò sic in carbonibus, aut sub cinere coquebant. Panis igitur ille grauis, madidus, ideoq; Plinio scriptum:
Lib. XVIII. cap IX. — *Legem certam naturæ esse, vt in quocumque genere, pani militari tertia portio*

tio ad grani pondus accedat. Militarem, talem ſubitum & ſubcineritium appellat, nec benè aut diu excoctum. Sed & ſine pane, frumento ſuo ſæpè vſi in pulte. Notum à Plauto *pultifagos* Romanos appellari: & in Ammiano eſt, de Iuliano Imperatore, iam in caſtris: *Et Imperatori non cupediæ ciborum ex regio more, ſed ſub columellis tabernaculi cænaturo pultis portio parabatur exigua, etiam munifici faſtidienda gregario.* Ita ille Imperator militariter cænatus, inter bonos aut potiùs optimos, ſi non abiiſſet à pietate. Et dic tu meus, iam expleui te iam lautis epulis? AVD. Propemodum, ſed lubet interbibere. Sine potu hoc conuiuium: quis is fuit? LIPS. Tetigi verò anteà. & quid cenſes, vinum aliquod Chium aut Falernum edentulum fuiſſe? Imò is pro cibo reliquo fuit, Aqua. Spartianus de Peſcennio: *Cùm apud Aegyptum ab eo limitanei milites vinum peterent, reſpondit, Nilum habetis, & vinum quæritis?* Plutarchus de Catone Cenſorio: Ὕδωρ δ' ἔπινεν ἐπὶ τῆς στρατείας, πλὴν εἴποτε διψήσας περιφλεγῶς, ὄξος ᾔτησεν, ἢ ἰσχύος ἐνδιδούσης ἐπιλάβοι μικρὸν οἰνάριον: *Aquam bibit in militiâ, niſi ſi in acri ſiti & calore acetum poſceret, aut viribus defectus exiguum aliquod villum ſumeret.* Hæc Cato, inter equites, inter nobiles, inter duces. Benè, quod ſignatis tabulis ago; vt vultus tuus eſt, vix nunc mihi habes fidem. Sed Cato igitur aquâ merâ vulgò vſus; interdum aceto, non ſolo, ſed cum aquâ ſcilicet mixto, quod ſuprà diximus *Poſcam*, vel vt quidam ſcribunt *Puſcam*. Eâ ſententiâ Spartianus iterùm, in Peſcennio: *Iuſſit vinum in expeditione neminem bibere, ſed aceto vniuerſos eſſe contentos.* Vniuerſos, inquit, etiam igitur ipſos Duces. Seruorum hic potus olim, vt id quoque commune cum iis habeant, ſicut Dimenſum. Plautus:

Lib. xxv. — *Aqua militibus.* — *Aut poſca.* — *Exemplo ſeruorum.*

Sed hic rex cum aceto pranſurus eſt & ſale. — Rudente.

Iocosè, vt aſſolet. cùm rex diceretur ſeruus; ô bone, inquit, hic rex poſcam bibet, & ſalem pro obſonio delinget. In eodem Plauto reponendum hoc verbi, olim mihi viſum:

Alij ebrij ſunt, alij poſcam potitant. — Milite.

Conſtat ita verſus, & ſententia. Alij ſeruorum, ait, vino ebrij, alij miſelli poſcam bibunt. AVD. Fateri volo, non ad meum guſtum hîc Romani: & ſi ego Imperator, vinum non exſulet è meis caſtris. Nónne viribus & animo addit? LIPS. Nouitium ſapis. alia mens iis, à quibus cottidie diſcimus ſapere. Ariſtoteles te reformet: Καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ οἴνου πόσις καὶ τοὺς ἐλευθέρους ὑβριστὰς ποιεῖ, καὶ πολλὰ ἔθνη ἀπέχεται τοῦ ἐλευθέρου· οἷον Καρχηδόνιοι ἐπὶ στρατιᾶς· φανερὸν ὅτι τούτου ἢ μηδὲν, ἢ ὀλίγον μεταδοτέον: *Ac quoniam vini potio etiam liberos homines ad ferociam & iniuriam propellit, & multæ gentes etiam liberæ eo abſtinent (vt belli tempore Carthaginienſes) palàm eſt, quod eius nihil aut parum ſeruis dandum.* Vini malitiam vniuersè notes; & propriè ad rem noſtram, Carthaginienſes, bonam & compoſitam olim rempublicam, eo per militiam abſtinuiſſe. Habes cibos, habes potus: vis inſtrumentum fortaſſe & apparatum menſalem? condigna omnia epulis. Menſæ an fuerint, vix ſcio. imò in

I. Oecon. cap. v.

Polyæni verbis suprà, vbi est Scipionem remouisse καινὰς τραπέζας, *nouas mensas*: aliter ac veriùs scribitur, καὶ τὰς τραπέζας, vt mensas dicat prorsus remotas è castris. Nam *noua* illæ quæ essent? & pro mensis plerumque iis elatior cespes. Lucanus, cùm Afranij & Cæsaris milites colloqui & concænare facit:

Cespites pro mensis.

Lib. IV.

Pax erat, & castris miles permistus vtrisque
Errabat, duro concordes cespite mensas
Instituunt.

Cap. XVIII. Suetonius de Tiberio, exercitus ductore: *Trans Rhenum eum ordinem vitæ tenuit, vt sedens in cespite nudo cibum caperet.* Ad has mensas Varro respicit: *Mensam escariam Cibillam appellabant, ea erat quadrata, vt etiam nunc in castris.* Cespes enim iste aut cespites, quadri. Sed est etiam in Suetonio, *sedentem eum* cibum cepisse. Non scilicet iacentem delicatè aut recubantem, ciuili illo promiscuo ritu. Imò stetisse, præsertim in prandio, suprà adnotaui. & ita de Iuliano Principe Ammianus: *Stans interdum, more militiæ, cibum breuem vilemq; sumere visebatur.* Mamertinus in Panegyrico, quem Iuliano dixit: *Qui sæpiùs statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obuio, & poculo fortuito.* Nullo igitur hìc mensæ meliores, aut triclinia. atque ita Hadrianus Imp. cùm iam irrupissent (narrante Spartiano:) *Triclinia de castris, & porticus & cryptas, & topia diruit.* Quæ scilicet ille ferre nec in Hibernis castris voluit: de quibus hìc sermo. Est & in Cæsare, cum exprobratione Pompeianæ luxuriæ, scriptum: *In castris Pompeij videre licuit triclinia strata, magnum argenti pondus expositum, recentibus cespitibus tabernacula constrata.* Etsi veteres ibi libri (inter hos Torrentij) *trichilas stratas* habent. Ac sunt Latinis Trichilæ, vmbrosæ istæ pergulæ, Græcis σκιάδες. in Virgilianâ Copâ:

IV. de L. L.

Lib. XXV.

III. Ciuil.

Trichilæ.

Et trichila vmbriferis frigida arundinibus.

Vsus & Columella sic eâ voce:

At qui sub trichilâ manantem repit in vndam.

Significauit ergo tunc Cæsar passim vmbracula ista (æstiuo tempore) ad cænationem instrata fuisse, lectos dispositos, argentum expositum: omnia cum certâ victoriæ fiduciâ, & quasi in reditum dominorum. Est ibidem, *tabernacula cespitibus constrata:* quod refer ad dicta suprà, de pauimentando. Nec id damnat Cæsar (in vsu fuit) sed quòd *recentibus cespitibus*, quasi in lætum & festum apparatum. Carpit etiam *argentum expositum*, id meritissimò, nec olim admittebat frugalitas castrensis. certè non copiosum. In Liuio pro hac re, de Annibale spolia & prædam Cannensem colligente: *Præter equos virosq;, & siquid argenti, quod plurimum in phaleris equorum erat (nam ad vestiendum facto perexiguo, vtique militantes, vtebantur) omnis cetera præda diripiēda militi data est.* Legito cum libris, *ad vescendum facto.* & notat Liuius, iis temporibus & moribus rarum fuisse mensarium argentum, præsertim in castris. Scipionem sanè edixisse ad Numantiam video, ἀργυροῦν ἔκπωμα (Polyæni verba) μὴ ἔχειν

Argentum rarum in castris.

Lib. XXII.

Liuius emendatus.

Lib. VIII.

πλέον

πλέον διποτύλου, ἢ λούεσθαι μηδένα: *argenteum vas maius duabus cotylis neminem habere, itemq; neminem lauare*, siue balneis vti. Pescennius simile, apud Spartianum: *Cùm milites quosdam in caueo argenteo, expeditionis tempore, bibere vidisset, iussit omne argentum submoueri de castris, addito eo vt ligneis vasis vterentur*. Sed & Plinius de Spartaco, *interdixisse castris suis nequis aurum haberet vel argentum*. additque: *Tanto plus animi fuit fugitiuis nostris*: significans iam irrupisse, & à diuitibus ac mollibus illis haberi. Quæ igitur vulgò pocula? lignea, quod ex Spartiano iam obseruaueris. & ex Herodiano, qui de Caracallâ Antonino, militem imitante: Τράπεζάν τε εὐτελῆ παρετίθετο, ἔσθ᾽ ὅπη καὶ ξυλίνοις ἐς πότον καὶ ἐδέσματα χρώμενος σκεύεσιν: *Mensam vilem apponebat, atque etiam interdum ligneis vasis ad potum cibúmque vtebatur*. Omnia ad victum dedi: pro clausulâ, etiam de Horâ. Nemini fas prandium aut cænam sumere, nisi ad signum. Iosephus: Οὔτε δεῖπνον ἢ ἄριστον ὁπότε θελήσειαν, αὐτεξούσιον ἑκάστῳ, πᾶσι δὲ ὁμοῦ: *Nec cæna aut prandium, cùm visum, cuique libera; sed omnibus ea simul.* Sed nos libero pede vagati per stipendia sumus, & per hæc frumenta: in quibus tamen pars etiam lustranda in agro Polybiano. Addebat:

Lib. xxxIII cap. III.

Pocula è ligno.

Lib. II.

Cibi tempora certa.

Lib. III.

„ *Datur autem hoc sociis muneri.*] Benè & ratione factum. Cùm enim pecuniæ stipendium à suis acciperent, quid minus à Romanis debuêre quàm victum? illorum certè vsui & gloriæ militabant.

„ *Romanis verò & frumenti, & vestium, & siquibus armis egeant.*] Contrà ait fuisse in Romanis, & iis nec muneri frumentum quidem datum: minùs arma aut vestem. Sed pro his omnibus, inquit, certa aliqua pecunia de stipendio detracta. In quo ego resisto leuiter, & miror. Miror, an & vicem militum indignor? Nam age, stipendij exiguum aliquid in diem mihi porrigis, pretium sanguinis & forsitan vitæ: de eoipso in victum, vestitum, arma, detrahis: dic sodes, quid apud me reliquum? Ludis, & ianuâ datum, quod dicitur, postico ad te redit. Non ita est, & placat nos Polybius considerate lectus. nam scribit *certum definitumq; pretium deductum*. Certus igitur esto, pauxillum aliquid, nec pro arbitrio Quæstorum, aut grauitate annonæ, sed semper idem & semel definitum decessisse. In exemplum. Ecce vel Romæ & apud otiosos, plebs frumentum habuit aliàs *in modios assibus* æstimatum; aliàs (vt Gracchi lege) *semisse & triente*: cur non magis simile in laborioso milite? Omnino hoc fuit: nec aliter in veste aut armis, quæ ipsa clementi pretio addicta. Ego arbitror, militem vix diei vnius stipendium, in menstruum frumentum impendisse. At de veste, fortasse iam nec impendisse: & miror à Polybio sic scriptum. Nónne tu, ô noster, Gracchorum æuo vixisti? imò sub illud ipsum tempus & annos scripsisti? certum est. Atqui C. Gracchus legem tulit, quâ iussit ἐσθῆτα τε δημοσίᾳ χορηγεῖσθαι. καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο τῆς μισθοφορᾶς ὑφαιρεῖσθαι τῶν στρατευομένων: *vestem è publico suppeditari, & nihil hoc nomine de stipendio militantium deduci*. Ita Plutarchus in Gracchis: palàm contrà hîc à te scripta. Quid ergo

Dubitatio in Polybio.

Exsolutio.

Iterùm dubitatio.

Responsio.

ergo est? an nondum tulerat legem hanc Gracchus? an iam lata, sublata iterùm fuit? Alterum dicendum est, & fortasse posterius, præsertim cùm in Tacito milites querantur, de stipendio suo & *decem assibus, vestem, arma, tentoria redimenda esse*. Quæ consentanea sunt iam dictis. De Frumento tamen inibi non queruntur, & dixeris publicè datum posteà, ac verè datum: vtique post institutas etiam in vrbe Frumentationes, de quibus nos in Electis. AVD. Multa hercules & varia à te dicta, atque etiam recondita: Plutarchi locum tamen cur omisisti, qui eximiè huc facit. LIPS. Quis is est? prome. nec ego profectò omnia habeo in numerato. AVD. Est in eius Pompeio, hac sententiâ & pænè verbis: *Pompeius duas prouincias habebat, Hispaniam & Africam, quas absens gubernabat, mittens eò Legatos, & Legiones inibi alens, quibus accipiebat è publico ærario mille talenta quotannis*. LIPS. Quid efficis? obscurus is locus est huic rei, & inualidus. AVD. Clarissimus. Numerum dumtaxat legionum quas Pompeius habuit si inuenio & addo; nónne palàm impensa annua in quamque vnam legionem? LIPS. Eiâ, rectè hoc insistis: perge. AVD. Atquin decretæ tunc Pompeio (eodem Plutarcho auctore) legiones *quattuor*: absumpta igitur in singulas talenta *ducenta quinquaginta*. LIPS. Iustissimè. & ij essent nostrates Philippici *centum quinquaginta millia*. Cùm examino, magna sit hæc summa in militaria nuda stipendia: sed frumenti & vestis nomine aliquid detrahatur, & armorum: tum in Tribunos, Legatos, ipsum Imperatorem satis largiter: denique in mulos, vasa, & talia quæ exercitui adhærebant. Benè profectò monuisti, opportunus locus est: & ô nostri Reges, quanto plus impenditis in legiunculas incompositas vestras? Sed vestra hæc cura, mea nec monitio: & in re pergo.

1. Annal.

Plutarchi locus ad stipendia.

DIALOG. XVII.

Præmia militaria, Hastæ, Armillæ, Torques, Phaleræ, Spolia.

De Stipendiis peregimus, consequenter de Præmiis subtexam. Nam hæc pars quæ omnem vitam & societatem continet, vinculum & coagulum rerum publicarum, inprimis studiosè à Romanis habita fuit: *Præmia* dico & *Pœna*. Sed de illis lætioribus præmitto, & adhærent, vt lacinia, Stipendiis: quia & hæc militiæ aliqua commoda aut honos. Polybius sic exsequitur:

POLYB. Καλῶς δὲ καὶ τοὺς νέους ἐκκαλοῦνται πρὸς τὸ κινδυνεύειν. ἐπειδὰν γὰρ γένηταί τις χρεία, καί τινες αὐτῶν ἀνδραγαθήσωσιν,

Pulchrè autem iuuenes excitant ac prouocant ad pericula subeunda. Cùm enim occasio se dat, & aliqui eorum fortiter aut strenuè fecerunt, conuo-

συναγαγὼν ὁ στρατηγὸς ἐκκλησίαν τοῦ στρατοπέδου, καὶ παραστησάμενος τοὺς δόξαντάς τι πεπραχέναι διαφέρον, πρῶτον μὲν ἐγκώμιον ὑπὲρ ἑκάστου λέγει. περί τε τῆς ἀνδραγαθίας, κἄν τι κατὰ τὸν βίον αὐτοῖς ἄλλο συνυπάρχῃ τῆς ἐπ' ἀγαθῷ μνήμης ἄξιον. μετὰ δὲ ταῦτα, τῷ μὲν τρώσαντι πολέμιον γαῖσον δωρεῖται. τῷ δὲ καταβάλλοντι, καὶ σκυλεύσαντι, τῷ μὲν πεζῷ φιάλην, τῷ δ' ἱππεῖ φάλαρα. ἐξ ἀρχῆς δὲ γαῖσον μόνον. τυγχάνει δὲ τούτων οὐκ ἐὰν ἐν παρατάξει τις ἢ πόλεως καταλήψει τρώσῃ τινὰς, ἢ σκυλεύσῃ τῶν πολεμίων, ἀλλ' ἐὰν ἐν ἀκροβολισμοῖς, ἤ τισιν ἄλλοις τοιούτοις καιροῖς, ἐν οἷς μηδεμιᾶς ἀνάγκης οὔσης κατ' ἄνδρα κινδυνεύειν, αὐτοί τινες ἑκουσίως καὶ κατὰ προαίρεσιν αὑτοὺς εἰς τοῦτο διδόασιν. τῆς δὲ πόλεως καταλαμβανομένης, πρώτοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβᾶσι, χρυσοῦν δίδωσι στέφανον. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπερασπίσαντας καὶ σώσαντάς τινας τῶν πολιτῶν, ἢ συμμάχων, ὅ τε στρατηγὸς ἐπισημαίνεται δώροις. οἵ τε χιλίαρχοι τοὺς σωθέντας, ἐὰν μὲν ἑκόντες ποιῶσιν,

conuocans Imperator in concionem omnes copias, & circumponens sibi eos qui auctores egregij facinoris, primùm quidem laudes eorum edisserit, & super hoc facto, & siquid aliud in omni vitâ gesserint, laude & memoriâ dignum. Posthæc ei quidem qui hostem percusserit, hastam donat; qui verò deiecerit & spoliauerit, pediti quidem phialam, equiti phaleras, olim autem hastam tantùm. Ista verò consequitur, non qui iustâ acie, aut vrbis expugnatione percusserit aut spoliauerit hostem, sed qui in excursione aut velitatione, aut tali tempore in quo nulla necessitas fuerit viritim periclitandi, qui tunc, inquam, se sponte & vltrò eò dederint. Vrbe autem captâ, primis qui murum conscenderint, donãt auream coronam. Similiter & qui ciuẽ aut socium defenderit ac seruauerit, eum & Imperator donis honestat, & Tribuni cogunt seruatos (nisi id quidem vltrò faciant)

εἰ δὲ μὴ, κρίνοντες. συναναγκάζουσι τὸν σώσαντα στεφανοῦν. σέβεται δὲ τοῦτον καὶ παρ᾽ ὅλον τὸν βίον ὁ σωθεὶς, ὡς πατέρα, καὶ πάντα δεῖ τούτῳ ποιεῖν αὐτὸν, ὡς τῷ γονεῖ. ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης παρορμήσεως, οὐ μόνον τοὺς ἀκούοντας καὶ παρόντας ἐκκαλοῦνται πρὸς τὴν ἐν τοῖς κινδύνοις ἅμιλλαν καὶ ζῆλον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν οἴκῳ μένοντας. οἱ γὰρ τυχόντες τῶν τοιούτων δωρεῶν, χωρὶς τῆς ἐν τοῖς στρατοπέδοις εὐκλείας, καὶ τῆς ἐν οἴκῳ παραχρῆμα φήμης, καὶ μετὰ ἐπάνοδον τὴν εἰς τὴν πατρίδα, τάς τε πομπὰς ἐπισήμως πομπεύουσι, διὰ τὸ μόνοις ἐξεῖναι περιτίθεσθαι κόσμον τοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἐπ᾽ ἀνδραγαθίᾳ τετιμημένοις, ἔν τε ταῖς οἰκίαις κατὰ τοὺς ἐπιφανεστάτους τόπους τιθέασι τὰ σκῦλα, σημεῖα ποιούμενοι καὶ μαρτύρια τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς. τοιαύτης δ᾽ ἐπιμελείας οὔσης καὶ σπουδῆς, περί τε τὰς τιμὰς καὶ τιμωρίας τὰς ἐν τοῖς στρατοπέδοις, εἰκότως καὶ τὰ τέλη τῶν πολεμικῶν πράξεων ἐπιτυχῆ καὶ λαμπρὰ γίνεται δι᾽ αὐτῶν.

seruatorem suum coronare. Colit autem hunc qui seruatus est per omnem vitam, vt parentem, & omnia ei conferre ac deferre debet vt si genuisset. Hac tali incitatione porrò non solùm præsentes & coràm audientes prouocant ad certamen & æmulationem in periculis, sed & eos qui domi hærent. Nam qui adepti eiusmodi dona, præter gloriam in exercitu & domi etiam famam; cùm redierint in patriam, ludos pompásque conspicui ineunt. quoniam solis iis licet ornamenta hæc gestare & imponere, qui ab Imperatore, virtutis causâ, donati sunt. In ædibus verò, conspectißimâ earum parte, ponunt Spolia, indicia & testimonia suæ virtutis. Itaque tali curâ & diligentiâ cùm circa præmia, tum circa pœnas in castris, meritò etiam successus militiæ apud eos felices & illustres exsistunt.

Ista Polybius. & diuidit, si attendisti, Præmia in duo genera, *Minora & Maiora. Minora* sunt, quæ præmisit, ob læsum aut deiectum hostem, Hastæ, Phaleræ, & talia: *Maiora*, ob seruatum ciuem, vt Coronæ, & quæ in sermo-

sermone dilatabo. Noster enim, vt solet, carpit, & res velut per transennam ostendit. Ait:

„ *Pulchrè iuuenes excitant.*] Nulla res magis quàm isthæc. & vis bonum, fortem, ex voto militem? præmiare: sed & eumdem, cùm opus, puni. Vt in equo regendo calcaribus vtendum, sed & fræno: sic in milite, imò omni ciue, præmiis ad virtutem incitandi, pœnis à vitiis reuocandi. Lycurgus hoc pulchrè, Oratione in Leocratem: Δύο γάρ ἐστι τὰ παιδεύοντα τοὺς νέους, ἥ τε τῶν ἀδικούντων τιμωρία, καὶ ἡ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς διδομένη δωρεά, πρὸς ἑκάτερον δὲ τούτων βλέποντες, τὴν μὲν διὰ τὸν φόβον φεύγουσι, τῆς δὲ διὰ τὴν δόξαν ἐπιθυμοῦσι: *Duo sunt quæ iuuentutem instruunt ac formant, delinquentium castigatio, & bonorum præmiatio. Ad vtrumque enim horum aspicientes, illam quidem ob metum fugiunt: hanc ob gloriæ studium concupiscunt.* *Præmium & Pœna opus.*

„ *Conuocans Imperator in concionem omnes copias.*] Et quidem re diuinâ priùs factâ. Hirtius bello Africo: *Postero die, diuinâ re factâ, concione aduocatâ, milites collaudat, totúmque exercitum veteranorum donauit præmiis, ac fortissimo cuique & benè merenti pro suggestu tribuit.* Ea conuocatio classico fiebat. Liuius: *Luce ortâ, vocatis classico ad concilium militibus, Manlius primùm ob virtutem laudatus donatúsque.* Iam cogita cum animo tuo ipsam hanc scenam rerum. stare Imperatorem in tribunali, loco edito, te iuxta illum; à tergo, à latere, duces; antè & circà immensam multitudinem, notos ignotósque. vnum te illîc conspicuum voce Imperatoriâ laudari, mox donari: cuius animus non crescat? cuius pectus ad virtutem non incalescat, cui modò scintilla sit à meliori igne? Hæc igitur ita fiebant, & in historiis exempla leges. *Forma & pompa in donando.* Lib.v.

„ *Et quidem qui hostem percusserit, hastam donat.*] Quid? omnibus, qui hostem? infinitum sit. Sed statim restringit, & addit, hæc talia non dari ob facinus in legitimâ & communi pugnâ (cuius manus ibi torpeant?) sed siquis extra ordinem, aut in singulari pugnâ eiusmodi facinus ediderit, eum donari hastâ. *Hastâ* dico, & verto: etsi in Græco est γαίσῳ. quod iaculi genus esse scimus: sed hîc communiter sumit pro Hastâ. Latini quidem præmium hoc non aliter efferunt. vt Festus: *Romani viros fortes sæpè hastâ donarunt.* Cato apud eumdem: *Hastas donaticas, aliosq́ honores.* Istæ sine ferro erant, eoque *Puræ* Latinis dictæ: sicut *Argentum purum*, cui nihil insculptum; *Vestis pura*, cui nihil è purpurâ adtextum. Suetonius Claudio: *Quem Britannico triumpho inter militares viros hastâ purâ donauit.* Propertius: *Hasta in præmio.* In Hastâ. *Pura & sine ferro.*

Sed tua sic, domitis Parthæ telluris alumnis, Lib.IV.
Pura triumphantes hasta sequatur equos.

Virgilius: *Ille, vides, purâ iuuenis qui nititur hastâ.*
Ibi Seruius: *sine ferro.* Zonaras: δόρατα ἀσίδηρα. rectè conuertit.

„ *Qui verò deiecerit & spoliauerit.*] Obserua gradus in rebus, & præmiis. Qui læserit, Hastâ donatur: qui hoc amplius, deiecerit & spolia legerit, duplex iam hîc præmium, diuersum pro genere militiæ. Nam

Phiala in præmio. pediti, inquit, *Phiala* datur, equiti *Phalera*. Sed de phialâ siue paterâ, etsi palàm ita scriptum, dubium animi & assensus me esse non nego. Consulo te & tuam memoriam, sicubi inter omnia dona militaria de *Pateris* legisti? Exstat eorum longus & multiplex index in Valerio & Plinio, de his quæ Sicinio Dentato olim data. Omnia ille vir meruit, verus non fabulosus Hercules, & pleraque iteratò & sæpè. At in eâ omni congerie non est patella vna. Dumtaxat inferiore æuo in Probo Vopisci lego, donatum eum post alia dona, *paterâ sacrificali quinquelibri vnâ*. Sed hoc & semel legas, & inter grandiora atque Imperatoria illa dona, non hæc tralaticia & minora. *Diuinatio in nostro.* Quid igitur adfero? audaciam, & telum quo multa concutimus aut euertimus, Correctionem. Vide num legendum: * Ψάλιον quod esset *Armillam*. *Scribebât & ψέλλιον. Valdè mihi placet (sic solent nouitiæ inuentiunculæ) & est sanè pro re ipsâ, & creberrima hæc inter dona. *Armilla in præmiis.* Festus: *Armillas ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt, dictas esse existimant, quòd antiqui humeros cum brachiis Armos vocabant.* Tertullianus: *Armillas ex virorum fortium donis*. Plinius: *Armillas ciuibus dedêre, quas non habent externi:* & nota ciuibus proprium fuisse hoc donum. Denique aureas & argenteas armillas reperies passim. *Obex aliquis.* Sistit tamen leuiter & coërcet, quod in Polybio hîc est, *peditis* proprium fuisse: at ego etiam equiti reperio. vt in Liuio: *Equites omnes, ob insignem pluribus locis operam, corniculis armillísque argenteis donat*. *Lib. x. Sed is remotus.* Sed sistit, vt dixi, leuiter. quia Polybius quod plurimùm factum, id inspexit: negatum non voluit, quin aliter liceret aut soleret. Ipsum quod de Phaleris subiungit, equiti tantùm: falsum rigidè ita sit. cùm *L. Sicinius*, vel *Sicius* in Dionysio, simul vtrasque acceperit, & *phaleras, & armillas*. Et sæpè misceri deprehendes. vt in lapide prisco: C. GAVIO. L. F. DONATO. A. DIVO. CLAVDIO. BELLO. BRITANNICO. TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS. CORONA. AVREA. Nec puto militiam tamen mutasse, aut à pedite ad equitem transisse, aut contrà. Sed pergo:

Phalera in donis. „ *Equiti phaleras.*] Silius inter dona Scipionis: *Lib. xv.*

> ——— *Phaleris hic pectora fulget,*
> *Hic torque aurato circumdat bellica colla.*

Sat. vlt. Iuuenalis: *Vt læti phaleris omnes, & torquibus omnes.*

Distincta à Torquibus. Et distinguit vterque à Torquibus: sicut & Dionysius in Siccij donis discretè posuit, στρεπτοὺς καὶ τὰ φάλαρα: *torques & phalera*. *Lib. x.* Quod ergo discrimen? nam Polybius miscuisse videtur, & de Torque certè non fecit verbum. Sed discrimen aliquod, è Silij suprà versibus hauriendum: quòd phaleræ demissæ ad pectus pendebant, Torques stringebant magis & ambibant ipsum collum. Diuersitas etiam in formâ, quòd illæ * planiores & magis iacentes; istæ contortæ (vox Latina & Græca indicat) & ex anulis aut catellis plexæ. (* *Vt scutuli*: vide Suidam in φάλαρα.) *Catellæ.* An non ipsæ, *Catellæ* dictæ? In Liuio est: *C. Calpurnium donasse equites suos phaleris, Quinctium alterum Prætorem, suos catellis ac fibulis*. *Lib. xxxix.* Postponit Catellas Phaleris, & minoris habet: quia, quod

quod ex narratione videas, minùs laudabilis opera Quinctianorum. Idem iudicium de Torque, si tamen est idem. Frequens eius mentio. vt in Tacito, Flauius Arminij frater iactat *aucta stipendia, torquem, & coronam, aliáque militaria dona*. In Hirtio: *Cæsar ob virtutem turmæ Cassianæ donauit millia tredecim, & Præfecto torques aureos duos*. Credo hunc inter ciues fuisse. etsi tamen Plinius prodidit, *Auxiliares & externos torquibus aureis donatos, at ciues non nisi argenteis*. Aliter Augustus, qui *C. Asprenatem* (in Suetonio) *lapsu equi debilitatum aureo torque donauit.* Ille verò ciuis. In Vegetio etiam: *Torquati simplares, quibus torquis aureus solidus virtutis præmium fuit*. Mansit ad infimum æuum hoc præmium, & in Suidâ scriptor, de Belisario, sub Iustiniano: Ἐς μὲν τοὺς στρατιώτας φιλοδωρότατος ἐγεγόνει ἀνθρώπων ἁπάντων. τῶν τε γὰρ ἐν ξυμβολῇ ἠτυχηκότων χρήμασι μεγάλοις παρεμυθεῖτο τὰ τραύματα, καὶ τοῖς εὐδοκιμήσασι ψέλιά τε καὶ στρεπτοὺς ἆθλα παρείχετο: *In milites omnium mortalium beneficentissimus fuit. nam & eorum, qui infeliciter pugnauerant, vulnera multis pecuniis solabatur; & qui prosperè, armillas & torques præmia donabat*. Et quamquam non nesciam, Torques Gallorum iam olim gestamina propria & patria fuisse; tamen ab hoc militiæ ritu manasse magis arbitror, quòd hodie nobilitas Europæa tam passim sibi vindicat torques. Nec aliud de *Minoribus* donis Polybius: qui siluit etiam de *Vexillis*. Quid? an veteri illo æuo non fuerunt? in Siccij profectò donis non recensentur, qui vir tamen omnia adeptus quæ mereri virtus potuit. At ipsius Polybij æuo fuisse, vincam ex ipso. qui apud Suidam scribit: Τοὺς δὲ ἐτίμησε χρυσοῖς ὑφάσμασιν καὶ λόγχαις, βουλόμενος ἀκόλουθον εἶναι τοῖς ἔργοις τὴν διὰ τῶν λόγων ἐπαγγελίαν: *Istos verò donauit aureis Vexillis & Hastis, cùm vellet facta respondere promissioni verbis conceptæ*. Sed & Marius apud Sallustium inter vsitata recenset: *Hastas, vexillum, phaleras*; & se ea accepisse. Marmor antiquum: DONATO. HASTIS. PVRIS. V. VEXILLIS. VIII. In Vopisco dantur Aureliano: *Hastæ puræ decem, vexilla bicolora quattuor*. In eodem, Probus bello Sarmatico, donatur *vexillis puris quattuor, armillis aureis duabus*. Pura appellat, quæ vniusmodi coloris, nec tincta. At illa Aureliani *bicolora* fuerunt: vtra honestiora? Augustus verò, Agrippæ *post naualem victoriam, cæruleum vexillum donauit*, ait Suetonius: qui color maris. Fuisse autem vulgo argenteis vel aureis filis & textu dixerim, ex Polybio, qui ὑφάσματα χρυσᾶ expressit: *vexilla aurea*. Item ex Asconio. *Quædam*, inquit, *præmia & honori & lucro sunt, vt hastæ, vexilla, phaleræ, coronæ ciuicæ; at anuli aurei ingenuitatis signa*. Nisi & hoc pro lucro deputat, quòd sic donati, stipendiis etiam fuerint aucti. quod sæpè euenisse scio. nec puto tamen semper.

Torques. | I. Annal. | Bello Hisp. | Lib. XXXIII | Cap. II. | Lib. II cap. VII. | Belisarij laudatio. | Vexillum inter dona. | In voce ἀκόλουθον. | In Iug. | In Aurel. | In Probo.

„ *Similiter ei qui ciuem aut socium defenderit.*] Tangit *Maiora* dona, sed verè tangit. Ea sunt coronæ, atque hæ plures, ob plures caussas. Ipse duas modò nominat *Muralem* & *Ciuicam*: ego & has, & alias, breuiter recensebo & illustrabo. Sit prima *Ciuica*: quæ data illi, *qui ciuem seruauerat, & eodem tempore etiam hostem occiderat*. Quod ita ex Massurij sen-

Corona ciuica.

Lib. v. cap. vi. tentiâ Agellius putat addendum. E quercu siue ilice fuisse idem notat, & Festus: *Ciuicam coronam ciuis salutis suæ caussâ seruatus in prœlio dabat, quæ erat ilignea frondem habens perennem.* Claudianus:

De laud. Stilic. III.
Mos erat in veterum castris, vt tempora quercu
Velaret, validis fuso qui viribus hoste,
Casurum potuit morti subducere ciuem.

Lib. vi. Inde Augusti iocus apud Fabium: *Cùm ei Galli torquem aureum centum pondo dedissent, & Dolabella per iocum, tentans tamen ioci sui euentum dixisset, Imperator torque me dona, Malo te, inquit, ciuicâ donare.* Cetera quæ ad coronam hanc pertinent, in Polybio habes, Caussas cur è quercu, Quæst. Rom. XCII apud Plutarchum etiam, si lubet, vide. Plinius cetera quæ ad hanc coronam suppeditabit, qui exequitur curiosè. Sed ait: Lib. xvi. cap. iv. *Auxilia, quamuis rege seruato decus hoc non dant.* Quippini ciuica est, & dicitur, ab ciue non ab extero seruato. Tamen Polybius comprehendit πολίτας ἢ συμμάχους, *ciues & socios*: sed nempe priscos illos Latini nominis, qui cum ciuibus tunc æquati. Plinius autem non de hisce *Sociis*, sed de *Auxiliaribus* exterisque definit. Iam altera vel potiùs prima est (superat enim dignitate *Corona obsidionalis.* Ciuicam) *Obsidionalis. quam iij qui liberati sunt*, ait Agellius, *dant ei duci qui liberauit.* Nulla est hac nobilior, vt inquit Plinius: & meritò, cùm non vnus, sed plures ciuium morte erepti. E gramine hæc fuit, decerpto Lib. xxii. cap. iv. è loco intra quem obsidebantur: *quia summum victoriæ indicium erat, herbam porrigere victos.* Caussam eam dat Plinius: & Festus etymon Gradiui quosdam ait petere, *quia gramine sit ortus. quod interpretantur, quia corona graminea in re militari maximæ est honorationis.* Hanc ipsi quoque dant qui seruati sunt, vt in Ciuicâ factum: Liuius de P. Decio Lib. vii. Tribuno militum: *Legiones gramineam coronam obsidionalem, clamore donum approbantes, Decio imponunt.* Eadem Q. Fabio Maximo à Senatu *Obsidionalis, aliter in Ammiano.* Lib. xxiv. populoq; data, & aliis paucis quos in Plinio vide. Non omitto, abusum, aut nouiter vsum, hoc nomine Ammianum. qui cùm opidum quoddam Persicum captum à Romanis scribit, addit deinde, *eos qui fecêre fortißimè, obsidionalibus coronis donatos, & pro concione laudatos veterum more.* Nouiter hoc profectò, nec ista *Obsidionalis* sed *Muralis* fuit, de quâ *Muralis corona.* in Polybio hîc, nec est ignota. Agellius: *Muralis est, quâ donatur ab Imperatore, qui primus murum subiit, inque opidum hostium per vim ascendit.* In Silio Miloni cuidam datur, lib. XIII.

——— *cape victor honorem,*
Tempora murali cinctus turrita coronâ.

Castrensis. Vicina est *Castrensis*, quæ eius, qui primus hostium castra pugnans introiuit. Vtraque hæc aurea fuit. & de illâ Polybius, cùm Scipio suos adhortatur ad oppugnandam Carthaginem Hispanicam: Lib. x. Λοιπὸν χρυσοῦς στεφάνους ἐπηγγείλατο τοῖς πρώτοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβᾶσι: *Deinde coronas aureas pollicitus est iis, qui primùm murum conscendissent.* Festus de alterâ: *Castrensi coronâ donabatur, qui primus hostium castra pugnando introisset. cui insigne erat ex auro vallum.* Vallis igitur distincta ista fuit, & ideò

Vallaris

Vallaris quoque dicta: sicut illa prior habuit & prætulit murorum pin- *Vallaris eadem.*
nas aut turres. Adfirmat de auro etiam Agellius: *Et Muralis autem, & Castrensis, & Naualis, fieri ex auro solent.* Eò mirum, quid Suetonius sibi velit in his verbis, de Augusto: *Dona militaria aliquanto faciliùs, phale-* Cap. xxv.
ras, & torques, quidquid auro argentóque constaret, quàm vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat. Nam omnia hæc profectò auro constabant: quid ergo mirum minus indulsisse, quod & pretio & honore anteibat? Haud facilè expedio, nisi si sic: *quidquid auro argen-* *In Suetonio*
toq́; constaret, vallares ac murales coronas, quàm quæ honore præcellerent, *coniectura.*
dabat. Retrahenda particula illa videtur, & antithesis facienda vbi posui. Libentiùs dabat, inquit, inter minora præmia phaleras & torques & quidquid è metallo; itemque inter maiora coronas vallares ac murales, quàm ciuicas, aut si fortè obsidionales. Sed, inquies, ergo Imperator etiam istas? * anteà dictum, seruatum seruatori imposuisse. Imposuisse, *In ipso
an obtulisse? nec id sine cognitione & decreto Imperatoris. Atque adeò Polybij textu.
in Tacito lege, ne Proconsulem quidem ius sibi vindicasse donandi, sed *Imperator*
Principi (vt vnico & summo tunc Imperatori) seruasse. *Rufus Heluius* *coronas*
gregarius miles seruati ciuis decus rettulit, donatusq́; est ab Apronio tor- *imponebat.* III. Ann.
quibus & hastâ. Cæsar addidit ciuicam coronam, quòd non eam quoque Apronius iure Proconsulis tribuisset, questus magis quàm offensus. Spectat huc illud Suetonij in Tiberio: *Corripuit Consulares exercitibus præposi-* Cap. xxxii
tos, quòd de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, quasi non omnium tribuendorum ius ipsi haberent. Fortassis autem inter eas, *quæ honore præcellerent.* Suetonius etiam *oleagineas* intellexit: quas, inter *Oleaginea*
magna præmia, comperior illo æuo datas. Nam etsi Agellius scripserit: *corona.*
Postremam coronam esse Oleagineam, quâ vti solent, qui in prælio non fuerunt, sed triumphum procurant: etsi inquam ille (quos auctores aut quod æuum aspiciens, nescio:) tamen contrà, virtutis caussâ inuenio militibus donatam. Dio Cassius de Augusto præmia tribuente in Siciliâ, Sex. Pompeio victo: Καὶ πᾶσι μὲν πεντακοσίας δραχμάς, τοῖς δὲ δὴ ναυκρατήσασι Lib. XLIX.
καὶ στέφανον ἐλαίας ἔδωκε: *Et omnibus quidem* (militibus) *quingentas drachmas, iis verò qui nauali certamine vicissent, etiam coronam oleagineam dedit.* Et antè à Senatu ipso id factum tradit, bello & victoriâ Mutinensi: qui cùm nollet omnes milites Octauiani præmiis afficere, ne efferrentur superbiâ, nec omnes prætermittere posset, auderétve: διὰ μέσου, in- Lib. XLVI.
quit, ἐποίησαν, τοὺς μὲν ἐπαινέσαντες αὐτῶν, τοὺς δὲ οὔ· καὶ τοῖς μὲν στέφανον ἐλαίας ἐν ταῖς πανηγύρεσι φορεῖν δόντες, τοῖς δὲ οὔ: *mediâ viâ ingressi sunt, hos laudantes, illos minimè; hos coronis oleæ donantes vti per ludos ferrent, illos nequaquam.* Hæc de Oleagineâ: cui tamen quis locus aut pretium fuerit, non assigno: & suspicor in locum *Aurearum communium* venisse, de quibus mox addam. Sed est & *Naualis* corona ex auro, vt tetigi eius, *qui* *Naualis*
primus in hostium nauem armatus vi transiliuit. Re igitur & materie non *corona.* Agellius.
abit à Murali aut Castrensi. Nominatur in Vopisci Aureliano, quem facit accepisse *duas coronas nauales.* Rostris nauium hanc distinctam non equidem

Distinctaà Rostratâ. equidem opinor, aut aliquâ notâ certè diuersam facio à *Rostratâ*. Nam ecce hæc in summo pretio, & non iis data qui in nauim aliquam transscendissent (sæpè id factum) sed qui nauale aliquod magnum decus aut victoriam, magnâ industriâ peperissent. Data dico Ducibus ipsis, & assimilanda aliquatenus obsidionali. Plinius cedere eam soli Ciuicæ facit:

Lib. xvi. cap. iv. *Cedunt huic & Rostratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres, M.Varrone, piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itemq; M.Agrippâ, tribuente Cæsare, Siculis.* Hinc clarus Dionis lapsus & improuida affirmatio:

Lib. xlix. Τῷ Ἀγρίππᾳ στέφανον χρυσοῦν ἐμβόλοις ἠσκημένον ἐδωρήσατο· ὃ μήτε πρότερον, μήτ' αὖθις ἄλλῳ τῳ ἐγένετο: *Agrippæ coronam auream rostris distinctam dedit, quod nec anteà nec posteà alij cuiquam contigit.* Ista de Coronis, dictu quidem digna, habeo. nisi quòd addo, communiter sæpè donatam

Corona aurea. *Coronam auream* sine alio agnomine, virtutis ergô. De Siccij donis Valerius, & alij:

Lib. iii. cap. ii. *Præferebantur aureæ coronæ octo, ciuicæ quattuordecim, murales tres, obsidionalis vna.* De Manlio, posteà Torquato, cùm Gallum occidisset, Liuius:

Lib. vii. *Dictator coronam auream addidit donum, mirisq; eam pugnam laudibus tulit.* De Lælio, idem: *Ante omnes Scipio C.Lælium, Præfectum classis, & omni genere laudis sibimetipse æquauit, & coronâ aureâ ac triginta bubus donauit.* Idemque à Marcello factum Sosidi & Merico, etsi exteris, quorum operâ Siracusæ maximè captæ. De triumpho eius

Lib. xxvi. Liuius: *Non minimum fuère spectaculum, cum coronis aureis præcedentes, Sosis Syracusanus & Mericus Hispanus.* Sed & exercitus obsidione à

Lib. iii. L. Quinctio ereptus, *coronam ei auream libræ pondo decreuit*: in eodem Liuio scriptum. Vt *communis* ea fuisse videatur, in quocumq; egregio facto. A Græcis hoc manasse videtur, & maximè Athenienfibus, qui viritim & populariter sic donabant. Ita Demosthenes coronâ aureâ insignitus: ita

Lib. xxxi. *Rhodiorum populus* (in Liuio) *coronâ aureâ virtutis ergô donatus*: & quæ plura talia legas. Illud non omittendum, Pœnos quoque videri hoc de Coronis vsurpasse. Liuius quidem, vbi Annibal Casilinum oppugnat, ita suggerit:

Lib. xxiii. *Postero die omnium animi ad oppugnandum accenduntur, vtique posteaquam corona aurea muralis proposita est.* Etsi factum id esse potuit exemplo & imitatione Romanâ. Quæ singillatim de Donis

Zonaræ locus de donis plerisque omnibus. Tom. ii. Annal. dixi, pleraque ea iunctim Zonaras alicunde transscripsit, & operæ est audire. De triumpho narrat, & qui in eo ritus, atq; inter plura, ait: Καὶ ἐπαινέσας τοὺς συστρατευσαμένους αὐτῷ, καὶ κοινῇ, καὶ ἰδίᾳ τινὰς, ἐδωρεῖτο μὲν σφίσι χρήματα. ἐτίμα δὲ καὶ κόσμῳ, περιβραχιόνιά τε τισὶ, καὶ δόρατα ἀσίδηρα παρεῖχε, καὶ στεφάνους τοῖς μὲν χρυσοῦς, τοῖς δὲ ἀργυροῦς ἐδίδου, ὄνομά τε ἑκάστου καὶ τῆς ἀριστείας φέροντας τὸ ἐκτύπωμα. εἰ γὰρ τείχους τις πρῶτος ἐπέβη, καὶ τείχους ὁ στέφανος εἶδος ἔφερε. ἢ καὶ ἐξεπολιόρκησέ τι, καὶ τοῦτο κἀκεῖνος εἰκόνιστο. ἐναυκράτησέ τις, ναυσὶν ὁ στέφανος ἐκεκόσμητο. ἱπποκράτησέ τις, ἱππικόν τι ἐξετετύπωτο. ὁ δὲ πολίτην τινὰ ἐκ μάχης, ἢ ἑτέρου κινδύνου, ἢ ἐκ πολιορκίας σώσας, μέγιστόν τε εἶχε τὸν ἔπαινον, καὶ ἐλάμβανε στέφανον γινόμενον ἐκ δρυὸς, ὃς πολὺ πάντων καὶ τῶν ἀργυρῶν καὶ τῶν χρυσῶν ὡς ἐντιμότερος προετετίμητο. καὶ οὐ κατ' ἄνδρα μόνον ἀριστεύσαντα ταῦτα ἐδίδοτο, ἀλλὰ καὶ λόχοις καὶ στρατοπέδοις ὅλοις παρεί-

παρείχε: *Et is qui triumphaturus erat, cùm laudasset communiter, & viritim quosdam, dabat iis pecunias. Honestabat etiam ornamentis & donis; & Armillas quibusdam, & Hastas puras dabat; & Coronas aliis aureas, aliis argenteas, nomen cuiusque & strenui facti specimen atque imaginem referentes. Si enim murum aliquis primus ascendit, & muri speciem corona ferebat. Siquid expugnasset,* (puta castrum aut vallum) *id quoque corona assimilabatur. Si mari vicisset, aut nauim scandisset, nauibus corona ornabatur. Si equo vicisset, equestre aliquid insculpebatur. Qui verò ciuem in prælio, aut alio periculo, siue & obsidione liberasset, maximâ in laude erat; donabaturq; coronâ è quercu factâ, quæ longè & aureis & argenteis honoratior digniorq; habebatur. Atque hæc non singillatim modò & viritim conferebant, sed in manipulos aut legiones totas.* Hæc ista Zonaras. qui tamen *Ciuicam* largè satis donat, & qui ciuem non solùm in prœlio, sed & *alio periculo aut obsidione* seruasset: præter alios, qui de solo prælio adfirmant, & leges addunt satis arctas, *Ciuem seruare, hostem occidere: vtq; eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die: vtq; seruatus fateatur, aliàs testes nihil prosunt.* Quæ sic in Plinio scripta, & consimilia in Agellio quædam. Lib. XVI. Ostendit amplius Zonaras, imaginem facti insculptam fuisse, aut ex- cap. LV. pressam coronis. Expressam interdum ipsâ formâ, vt in Vallari, Murali, Rostratâ: interdum in auro ipso insculptum aliquid & depictum, sicuti siquis in equo strenuum aliquid fecisset (quod hîc ait) equestre aliquid exsignatum. Sed & addit Zonaras, hæc præmia totis manipulis aut legionibus etiam data. Præter alia, vetus in Liuio exemplum de Papirio Cursore. qui *quattuor Centuriones, manipulumq; hastatorum, armillis au-* Lib. X. *reisq; coronis donat.* Armillas ad totum manipulum, coronas ad Centuriones putem referendas. Atque hîc mihi nota Armillas disertè peditibus datas, ad superiorem nostram emendationem, an coniecturam?

„ *Ludos pompásque conspicui ineunt.*] Commoda sunt adiuncta his do- *Ludos spectat cum coronis.* nis, sed quæ honore ferè constant. Vt primum istud, quòd ludos ita ineunt. quo exemplo, Pompeio etiam lege concessum, *vt is ludis Circen-* Lib. II. *sibus* (Velleius tradidit) *coronâ laureâ & omni cultu triumphantium vteretur.* Et suprà in Dionis verbis, aliquid in hanc rem dictum. Secundum, *In triumpho transeunt.* (quod tempore tamen primum) vt in triumpho ornati sic incedant. Liuius de Papirij triumpho: *Pedites equitésque insignes donis transière, ac transuecti sunt: multæ ciuicæ coronæ, vallaresq;, ac murales conspectæ.* Idem Lib. X. de triumpho Manlij: *Multi omnium ordinum, donati militaribus donis,* Lib. XXXIX. *currum secuti sunt.* Quòd si plures etiam aliquis coronas aut dona meruisset, tulissetque: eaipsa præferri moris fuisse videtur. Valerius de Siccio, vel Sicinio (variè scribunt:) *Nouem triumphales Imperatorum currus* Lib. III. *secutus, totius ciuitatis oculos in se numerosâ donorum pompâ conuertit.* cap. II. *Præferebantur enim aureæ coronæ octo, ciuicæ quattuordecim, murales tres, obsidionalis vna, torques centum octoginta tres, armillæ centum sexaginta, hastæ octodecim, phaleræ vigintiquinque: ornamenta etiam legioni,* *In transuectione.* *nedum militi satis multa.* Tertiò, equites equo publico in Transuectio-

ne annuâ donis iſtis vſi: in verbis Dionyſij, ſuo loco datis. Quartò, ſolent in iudicium quoque aut diſcrimen hæc introducere interdum, virtuti oſtentandæ. Liuius de Manlio Capitolino: *Decora quoque belli non commemoraſſe tantùm, ſed protuliſſe etiam conſpicienda, ſpolia hoſtium cæſorum ad triginta, dona Imperatorum ad quadraginta, in quibus inſignes duas murales coronas, ciuicas octo.* Opportunè ibi de ſpoliis, de quibus iam Polybius:

In iudiciis. Lib. VI.

„ *In ædibus verò, conſpectiſſimâ earum parte, ponunt Spolia.*] Appellant Spolia, arma & exuuias detractas cæſo hoſti. Nam id iam olim, apud Græcos etiam ſolent, & oſtendere monumentum virtutis. Honori ea res apud Romanos & apud Valerium legas, de militibus ignominiâ notatis: *Recurſum autem iis ad priſtinum militiæ ordinem propoſuerunt, ſiquis bina ſpolia ex hoſtibus tuliſſet.* Apud Liuium, cùm Senatum legeret & suppleret M. Fabius Dictator: *legit qui Aediles, Tribuni, Quæſtoréſve fuerant, tum ex iis qui ſpolia ex hoſte fixa domi haberent, aut ciuicam coronam accepiſſent.* Aduerte, pænè pro magiſtratu hæc decora fuiſſe, & lectos è priuatis, quique honorem nullum cepiſſent, eos eximiè quibus ſpolia, aut corona. Ait autem *domi fixa.* Rectè. nam ſolent poſtibus ipſis & foribus ſuſpendi, in tranſeuntium aſpectum. Id eſt, quod Polybius dicit, *in conſpectiſſimo ædium loco poſita:* etſi poëta Silius in atriis etiam locat:

Spolia hoſtilia. Lib. II. cap. VII. Lib. XXIV. *Suſpenſa in ædibus.* Lib. VI.

——— *vos atria raptim*
Nudate, & clypeos in bella refigite captos.

Sed in poſtibus magis, & exempla euincunt. Feſtus: *Antipagmenta, valuarum ornamenta, quæ antis adpanguntur, id eſt, adfiguntur. Antas* autem idem explicat *latera oſtiorum.* Liuius: *Spolia eius vrbis ante currum laturus, & fixurus in poſtibus ſuis.* Vides triumphales quoque vſurpaſſe, atque eos in primis. Silius de Regulo:

Lib. XXXVIII. *Etiam à triumphalibus.* Lib. VI.

Affixi clypei, curruſq́, & ſpicula nota
Aedibus in paruis, magni monumenta triumphi.

Tibullus ad Meſſallam:

Lib. I.

Te bellare decet terrâ Meſſalla mariq́,
Vt domus hoſtiles præferat exuuias.

Propertius ad Mæcenatem:

Lib. III.

Cùm tibi Romano dominas in honore ſecures,
Et liceat medio ponere iura foro,
Vel tibi Medorum pugnaces ire per hoſtes,
Atque onerare tuam fixa per arma domum:

Virgilius aſpexit:

Barbarico poſtes auro ſpoliiſq́ ſuperbi.

Iterùm:

Multaq́ prætereà ſacris in poſtibus arma,
Captiui pendent currus, curuæq́ ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaq́, clypeiq́, ereptaq́ roſtra carinis.

Nec

Nec aliter Senecam interpretabere: *Præteri istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa vestibula.* Vides etiam in Virgilij postremis versibus Rostra suspensa fuisse, id est spolia marina. Quò facit hoc Tullij in Antonium: *An tu illa in vestibulo rostra & hostium spolia cùm aspexisti, domum tuam introire te putas?* Pompeij enim domum ille possidebat, in quâ hæc insignia purgati maris. Ipsa illa est, quam Capitolinus in Gordianis intellegit: *Exstat silua eius memorabilis, quæ picta est in domo rostratâ Cn. Pompeij, quæ ipsius, & patris eius, & proaui fuit.* Nam Gordiani ex Antoniis, & habuêre à M. illo Antonio. Nacta autem nomen à Rostris, quæ etiam tunc extitisse si dicam, quid mirum? Certè ex ære fuerunt, quod fert ætatem: & illa lex in spoliis, quam Plinius memorat, *vt nec ædibus abalienatis, liceret emptoribus refigere ea, aut tollere.* Tempore labi debebant. iterumque alia lex, siue obseruatio, vt nefas censerent sic collapsa reficere, aut instaurare. Plutarchus hoc docebit in Caussis. Hic Spoliorum honos. & quia magnus, multi ambitiosè, nec meriti affectabant. Cautum Cato Priscus olim iuit, & Orationem scripsit cui titulus, *De spoliis, ne figerentur nisi quæ de hoste capta essent.* In Festo reperies, verbo *Resignare*.

Epist. LXXXV.

Rostra in ædibus.

Spolia non fas reuellere.

Lib. XXXV. cap. II.

Quæst. XXXVII.

DIALOG. XVIII.

De Pœnis, quis inflixerit, & quas: tum etiam de variis Ignominiis.

A PRÆMIIS ad *Pœnas* ordo ducit, & quia hæc vna semper in bonâ rep. etsi in diuersos. De iis Polybij ista leguntor:

Δεῖ δὲ προσέχειν τοὺς μὲν στρατιώτας τοῖς χιλιάρχοις, τούτους δ' ἐπὶ τοῖς ὑπάτοις. κύριος δὲ μὲν καὶ ζημιῶν ὁ χιλίαρχος, καὶ ἐνεχυράζων καὶ μαστιγῶν. τοὺς δὲ συμμάχους οἱ πραίφεκτοι. ξυλοκοπεῖται δὲ καὶ ὁ κλέψας τι τῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου. καὶ μὴν ὁ μαρτυρήσας ψευδῆ, παραπλησίως. καὶ ἐάν τις τῶν ἐν ἀκμῇ παρακεχρησάμενος εὑρεθῇ τῷ σώματι. πρὸς δὲ τούτοις, ὁ τρὶς

Oportet attendere & auscultare milites Tribunis, Tribunos Consulibus. Tamen & Tribunus ius habet poténsque est mulctandi, pignoris capiendi, & verberandi. Idem in socios Præfecti. Fuste autem percutitur, & is qui furto aliquid abstulit è castris, & qui falsum testimonium dixit, & qui in flore ætatis, corpore suo deprehenditur abusus, itemq; qui ter POLYB.

περὶ τῆς αὐτῆς αἰτίας ζημιωθείς. ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἀδικήματα κολάζουσιν. εἰς δ' ἀνανδρίαν τιθέασι καὶ στρατιωτικὴν αἰσχύνην τὰ τοιαῦτα τῶν ἐγκλημάτων. ἐάν τινες ψευδῆ περὶ αὐτῶν ἀνδραγαθίαν ἐπαγγείλωσι τοῖς χιλιάρχοις, ἕνεκεν τοῦ τιμὰς λαβεῖν. ὁμοίως δ' ἄν τινες ἐς ἐφεδρείαν ταχθέντες, φόβου χάριν λίπωσι τὸν δοθέντα τόπον. παραπλησίως ἐάν τις ἀπορρίψῃ τι τῶν ὅπλων κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον διὰ φόβον. διὸ καί τινες μὲν ἐν ταῖς ἐφεδρείαις προδήλως ἀπόλλυνται, πολλαπλασίων αὐτοῖς ἐπιγινομένων, οὐ θέλοντες λιπεῖν τὴν τάξιν, δεδιότες τὴν οἰκείαν τιμωρίαν. ἔνιοι δὲ κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἐκβαλόντες θυρεὸν, ἢ μάχαιραν, ἤ τι τῶν ἄλλων ὅπλων παραλόγως, ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς πολεμίους, ἢ κρατήσειν ἐλπίζοντες ὧν ἀπέβαλον, ἢ παθόντες τι, τὴν πρόδηλον αἰσχύνην διαφεύξεσθαι, καὶ τὴν τῶν οἰκείων ὕβριν.

ob eamdem culpam mulctatus fuerit. Hæc talia vt crimina puniunt: at ignauiæ & militari probro adscribunt ista. Siqui falsò strenuum aliquod factum suum referunt ad Tribunos, honoris præmiique caussâ. Siqui in præsidio aut statione positi, per metum deseruerunt locum. Siquis abiecerit armorum aliquid in ipso discrimine per metum. Eoq; fit, vt quidam in præsidiis certò pereant, pluribus ingruentibus, dum locum verentur deserere metu huiusce pœnæ. Quidam etiam in ipso conflictu, excusso scuto aut gladio, aliòve ex armis, casu fortuito, iaciunt se ipsi in hostes certi aut recuperare quod amiserint, aut occumbentes effugere manifestam ignominiam & opprobria suorum.

Pœnas dicturus præmittit de iis qui irrogant, & ostendit Tribunorum id fuisse.

Tribuni ius in castigando. „ *Tribunus ius habet, poténsque est mulctandi.*] Tria recenset quæ imperij eorum & iuris. quòd mulctam dicunt, quòd pignus capiunt, quòd verberibus castigant. An & capite puniunt? non hic addit. Suprà tamen, vbi

vbi de Vigiliis, scribit: *Si nihil tale factum, redit in circitorem culpa, statimq; aduocato consilio à Tribuno caussa cognoscitur, & si damnatus fuerit, fustuarium subit.* Ex quo dixeris, etiam capitis caussas Tribunum cognouisse, atque adeò in equites Romanos (tales Circitores) animaduertisse, si ij in culpâ. *Quatenus capite puniat.* Neque nimis id negauerim, cum lege, si Consilium adiunctum, & vnà cognoscant. At ea quæ hîc recenset, videntur fuisse in arbitrio Tribuni vnius. Tamen, cùm res capitis, sæpiùs legas ipsum Ducem cognouisse, damnasse. *Dux summus capitis inquirit.* Sallustius ita de Turpilio, qui opidi Præfectus turpiter amiserat: *Iussus à Metello caussam dicere, postquam sese parùm expurgat, condemnatus, verberatus, atque capite pœnas soluit.* In Iug. Metellus ibi Consul, & primus Dux, cui etiam sine caussæ dictione (nempe vbi res liquida) fas condemnare. *Etiam solus.* Dionysius me docuit, & exempla. Ille sic: Θ', τε νόμος ἔδωκε ἀποκτείνειν τοῖς ἡγεμόσιν ἐξουσίαν, τοὺς ἀπειθοῦντας, ἢ τὰ σημεῖα καταλιπόντας, ἀκρίτως: Lib. XI. *Lex dedit Ducibus facultatem interficiendi eos qui non obediunt, aut signa deserunt, idq; caußâ indictâ.* Exempla etiam, vt in Floro de Atilio Regulo: *Nec deerant qui ipso Punici maris nomine deficerent, augente insuper metum Tribuno Nannio. in quem, nisi paruisset, securi districtâ Imperator, metu mortis, nauigandi fecit audaciam.* Lib. II. cap. II. In Liuio de Papirio Cursore, qui in Prætorem Prænestinum: *Lictorem expedire securim iußit, sed metu vltimi supplicij perfusum, multâ dictâ, dimisit.* Lib. VIII. Sed & Torquatus Imp. apud eumdem, filium suum, qui inter equites merebat, statim & sine consilij aduocatione vllâ, capite puniit. *Et sine prouocatione.* Plura exempla. atque adeò rigidum hîc ius, vt prouocatio etiam nulla esset. Cicero: *Militiæ, ab eo qui imperabit, prouocatio ne esto: quódque is qui bellum gerit imperaßit, ius ratúmque esto.* III. de legibus. E more veteri lex, vt eius pleræque. quem morem & Liuius tangit: *Neque enim prouocationem esse longiùs ab vrbe mille paßuum.* Lib. III. Significat in vrbe, etiam militem lectum, prouocare potuisse, & Tribunos auxilio fuisse: at tanto illo spatio extra vrbem, minimè, & fuisse omnia in manu imperantis. Hoc tam liberum ius valdè submisit militem, & ad omnia promptum volentemque fecit. Sed tamen ambigi potest, an post legem Porciam non aliquâ id imminutum, nec capite sed exilio in ciuem animaduersum. *An idem post legem Porciam?* Constat legem sic fuisse: sed an militiæ etiam valuerit, quæro. Valuisse, argumentum aliquod è Sallustio. qui post damnationem illam Turpilij, & cùm *verberatum & capite pœnas dedisse* scripsisset, statim addidit: *Nam is ciuis ex Latio erat.* quasi in veteres verósque ciues non idem ius. Sed Polybij tamen tempore aliter fuisse videmus, & de morte hîc passim, atque alij etiam scriptores. Illud fateor, à Principibus hic nouatum, quibus non ex vsu aut dignitate suâ visa tam libera hæc potestas, & circumciderunt. *Principes minuerũt.* Gregales puniri à Ducibus permiserunt, Centuriones aliósque primores sibi adseruarunt. Dio Cassius Mæcenatem ita suadere facit Augusto: *Legatum Prætorium militibus præficito, exceptis iis quæ mortem aut ignominiam spectant. Hæc enim ad solum Consularem Legatum pertinebunt, exceptis etiam Centurionibus & primariis militibus aliis. Hos enim vtrosque nulli permit-* Lib. LII.

 tere

tere debes puniendos, ne quemquam istorum sic metuant, vt & contra te aliquid ausint. Rem, & vnà caussam, habes. Duplices Legati exercituum illo æuo, Prætorij & Consulares. Illi ius in vitam non habent; isti habent, sed cum exceptione, vt ne in digniores. Iterat hoc ipsum in fine Suasionis: *De his caussis, & equitum, Centurionúmque è legionibus, & priuatorum primariorum, tu ipse cognosces, vbi caput aut infamia agetur. nam hæc ad te solum debent referri, ac nemo alius de iis iudicare.* Quin idem scriptor posteà tradit, *Legatis Cæsareis concessum, vt plus quàm annum in imperio essent, & militarem habitum* (Paludamentum) *gestarent, gladiúmque & ius capitaliter animaduertendi militis haberent. Neque enim aliter vlli Proconsuli aut Præsidi gladio se accingere licebat, quo ipso ius necandi militis negabatur.* Atque hæc haud dubiè valuerunt. eoque exemplo ad Tiberium missus fuit *Præfectus alæ, de vi & rapinis reus:* quem tamen ille, vt quasi maiestatem curiæ attolleret, *caussam in Senatu dicere coëgit.* Sic Centurio adulterij reus apud Plinium memoratur, in vxore Tribuni. qui *Legato Consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar excussis probationibus centurionem exauctorauit, atque etiam relegauit. Cæsar & nomen Centurionis, & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adiecit, ne omnes eiusmodi caussas reuocare ad se videretur.* Considera. Adulterij caussa erat, apud ordinarium tribunal meritò disceptanda: sed reus Centurio erat. accusatus ergo apud Legatum Consularem, sed ille gnarus suæ potestatis, Cæsaris sententiam exposcit. Hîc damnat, & adiicit in sententiâ disertè, *Centurionem*, & memorat institutum militiæ: nec de gregariis aut talibus velle cognoscere. Sed vt ad Polybium redeamus, dat igitur ille Tribunis ipsis potestatem, *Mulctandi*, &

Lib. IV. · Suet. cap. XXX. · Lib. VI. epist. XXXI.

,, *Pignoris capiendi.*] Nisi mulctam scilicet soluerent. An facit eò hoc Festi? *Censio hastaria dicebatur, cùm militi mulctæ nomine, ob delictum militare, indicebatur, quòd hastas daret.* Priuabatur igitur parte armorum, eaque pecuniâ debebat luere.

,, *Verberandi.*] Ad castigationem, vitibus aut virgis. Sed & ad mortem, fuste: de consilij tamen sententiâ.

,, *Fuste autem percutitur.*] Intellegit *Fustuarium*, Latinis ita dictum, quod ipse Polybius paullò antè descripsit. Nam vigiliis aut circuitioni neglectę pœnam fuisse tradidit ξυλοκοπίαν, *fustuarium*: & addit, *Ea pœna est talis. Fustem capiens Tribunus condemnatum leuiter tangit & delibat. quo facto, omnes qui in castris sunt, ferientes alius fustibus, alius lapidibus, plerosque in ipsis castris (* nota ibi supplicium sumptum, & opinor in ipsis Principiis*) occidunt. Quòd si quis euaserit, nec sic saluus erit. quomodo enim? cui nec in patriam reditus, nec quisquam è necessariis tecto eum receperit. Itaque planissimè pereunt, quos ea calamitas attigit.* Vides modum sumpti eius supplicij, & effectum. Neque hîc lictores vlli administri, aut carnifex, sed Tribunus signum modò dat, & obiicit multitudini militari. An quia honestior illa mors? an quia tristior, & magis in animos penetrabat id exemplum? Profectò enim triste, commilitonum & commani-

Fustuariũ. · *Sine carnificis operâ.*

manipularium manibus interfici. Seruatum posteà, & bello Hispaniensi (Hirtius tradit) *miles qui fratrem suum in castris iugulasset, interceptus est à nostris, & fuste percussus.* Apud Tacitum, Dolabella sub Tiberio, *Decimum quemque ignominiosæ cohortis fuste percussit.* Etsi alia etiam tunc ratio, nec absimilis, puniendi. Obiiciebant enim & militum gladiis. In Tacito: *Stabant legiones pro concione districtis gladiis, reus in suggestu per Tribunum ostendebatur. si nocentem acclamauerant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles tamquam semet absolueret.* Ammianus: *Quid de istis nefariis proditoribus fieri oportere contubernales deuoti censetis? secutúsque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more, militibus dedit occidendos.* Simile apud Macedonas. Curtius: *Omnes à Nicomacho nominati, more patrio, dato signo saxis obruti sunt.* Arrianus in aliâ coniuratione: Τοῦτον μὲν δὴ αὐτὸν καὶ τοὺς ξὺν αὐτῷ ξυλληφθέντας καταλευσθῆναι πρὸς τῶν παρόντων: *Hunc* (Hermolaum) *& reliquos cum eo comprehensos lapidibus obrutos ab iis qui aderant.* Vt videatur lapidatio Macedonum hac in re fuisse, quam & Romani adhibuerunt, Polybio hîc indicante. Sed quæres, solum Fustuarium tunc inter pœnas quæ ad mortem? Polybius non aliam recenset: sed alibi inuenio. Tu quoque notasti, non dubito. nam quid promptius, quàm etiam securi percussos, aut gladio? De securi, Liuius, statim liberâ republicâ: *Appius Consul Centuriones duplicariósque, qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit.* Apud eumdem, seditione ad Sucronem, auctores eius *deligati ad palum, virgísque cæsi, & securi percussi sunt.* Quinetiam *legio vniuersa* (in Epitomâ Liuij) *quæ Rhegium occupauerat, obsessa, deditione factâ, securi percussa est.* At Securi Gladium sub Principum tempora successisse, ad Tacitum memini me notare. Quæ caussa tamen discriminis? an arbitrarium fuit? an de more Consul & supremus Dux securi puniebat, cùm ipse iudicabat, quia lictores scilicet habebat & securim & fasces? Tribuni autem aliter, quibus nulli tales administri nec instrumenta: eoque fuste puniebant, peculiari castrensi pœnâ? De Tribunis autem, eorumque ordinariis iudiciis, Polybius hîc agit. Adiungo, *Fustuarium* hoc nominari Ciceroni. *Nam si ille Consul, Fustuarium meruerunt legiones, quæ Consulem reliquerunt.* Liuio: *Fustuarium meretur, qui signa relinquit, aut præsidio decedit.* Est & alia Fustium pœna, castigando, non occidendo, (caue misceas) de quâ statim.

[Margin: III. Ann. — *Gladiis obiici.* — I. Annal. — Lib. XXIX. — Lib. VI. — *Saxis occisi.* — Lib. IV. — *Securi percussi.* — Lib. II. — Lib. XXVIII. — Lib. XV. — *Gladio percussi.* — Phil. III. — Lib. V.]

„ *Et is qui furto aliquid abstulit.*] Vigiliæ aut excubiæ neglectæ aut perperàm habitæ Fustem merentur: sed præter ea, inquit, etiam ista dicenda. Sunt autem quattuor: primò *Furtum*, quod Polybius palàm dicit: at Catoni non ea, sed manuum resectio est pœna. Ita enim in Frontino: *M. Cato memoriæ prodidit in furto comprehensis, inter commilitones dextras esse præcisas, aut si leniùs animaduertere voluissent in principes, sanguinem missum.* Emenda, *in principiis sanguinem missum.* Nam ibi exactæ pleræque pœnæ, vt dixi. Quod autem ait de sanguine misso, id ita.

[Margin: *Catonis, vt videtur, à Polybio dissensus.*]

Lib. X. cap. VIII. ita in Agellio legitur: *Fuit hæc quoque antiquitus militaris animaduorsio, iubere ignominiæ caussâ militi venam solui & sanguinem dimitti. cuius rei ratio in litteris veteribus, quas quidem inuenire potui, non exstat: sed opinor factum hoc primitus in militibus stupentis animi, & à naturali habitu declinatis, vt non tam pœna, quàm medicina videretur. Posteà tamen ob pleraque alia delicta idem factitatum esse credo per consuetudinem, quasi minùs sani viderentur omnes qui delinquerent.* Ita Agellius, cùm caussâ subtiliùs quæsitâ, & quæ M. Antonio Mureto non proba. Ipse magis censet factum, vt sanguinem quem cum gloriâ fundere pro patriâ noluerant, eum cum ignominiâ amitterent. Sed rogo te Marce, in furto sic castigato (Cato dixit) quis sanguis pro patriâ fundendus fuit? Quin ego etiam seorsum censeo, id fuisse notam meritæ summæ & vltimæ animaduersionis; quam cùm clementia remisisset, speciem tamen eius vsurpabat in pauculo sanguine fundendo.

Lib. XIII. Var. cap. vlt.

Falsum testimonium fuste punitum. „ *Qui falsum testimonium dixit.*] Amo vos Romani ob cultam etiam inter arma pietatem. Cur hoc capitale? quia religio mixta, & læsum aut spretum potiùs (lædere quis potest?) periurio supremum numen. Supremâ igitur pœnâ luant.

Corruptela iuuenũ capitalis. „ *Qui in flore ætatis corpore suo abusus.*] Nec id crimen olim capitale in togâ ante Scantinium: fuit tamen in castris. Quid ita? quia occasio eius magna, nullo fæmineo sexu, & multis iuuenibus in ipso vigore formæ, sub annum decimumseptimum. Cauent igitur, puniunt: sed in liberis maximè, vix arbitror in seruis. Notum illud sub Mario factum. cùm Tribunusmilitum blanditiâ & mixto imperio iuniorem militem tentasset, ille generosi sanguinis, Tribunum stricto gladio interfecit, *Virum,* inquiens, *me scito.* Caussâ dictâ & probatâ, Marius iuuenem collaudatum absoluit. AVD. Moram tibi iniecisti vno alteroque verbo, quod non demitto. Peto? annuis. Dixti *nullum fæmineum sexum* in castris fuisse: possum credere? LIPS. Debes. poëtam Vmbrum non meministi scribere?

Fæminæ exsules à castris.

Romanis vtinam patuissent castra puellis.

Atqui non patebant. nec de amicis aut scortis loquor: apage has turpitudines: nego ius fuisse habendi ibi vel vxores. idque etiam primariis viris. Tacito nostro volo te hoc accredere, apud quem Seuerus Cæcina

III. Ann. censuit, *Ne quem magistratum, cui prouincia obuenisset, vxor comitaretur.* Veteres mores aduocat, & ait, *Haud frustrà placitum olim ne fæminæ in socios aut gentes exteras traherentur.* Dat & rationem mihi probissimam: *inesse enim mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus conuertant.*

Etiam scorta. Oracula ille vir loquitur, nec vltrà opus firmari. AVD. Non de vxoribus, id fateor: sed de scortis etiamnum hæreo, & en Liuium in Epito-

Epit. LVII. mâ, qui admiscet. Nam scribit Scipionem ad Numantiam, *duo millia*

Lib. II. cap. XVIII. *scortorum è castris reiecisse.* Simile in Floro hac in re & viro: *Scorta, calones, sarcinæ nisi ad vsum necessariæ amputantur.* Vt ergo dixeris in strictâ

Disci-

Disciplinâ non fuisse; tamen vides in laxiore, nec tam nouum id crimen. LIPS. Nouum, nouum, inauditum. nec patior vltrà te errare (etsi pudor prohibet:) illa scorta, non mulieres sed mulierosi fuerunt. Nec vltrà reuelo. Enimuerò non Romani solùm hîc ita casti, sed Macedones & Græci: ac de Philippo rege proditum, *quòd is bello in Thebanos, cùm duo iuuenes psaltriam mercede conductam in castra induxissent, re cognitâ, ambos extra fines regni sui relegarit.* Totidem hæc penè verbis reperire est in Polyæno. Iterùm ad nostra iudicia & mores prouocabis: quis vetat? non imitari hoc licet, non licet negare. Etsi qui hîc mores? nuperi, & non ante multa sæcula ipsa Germanorum natio, quæ maximè nunc istic peccat, moram aut legem hanc habuit in castris. Exstat in Ligurino Guntheri poëtæ, qui tum vixit, inter res Frederici primi Imperatoris in Italiâ gestas, exstat inquam ista lex: *Simile in Græcis.* *Friderici Imp. in hac re lex.*

Non erit in nostris nobiscum fæmina castris,
Qui reus exstiterit, spoliis nudatus abibit
Turpiter, & naso mutilabitur illa resecto.

Eadem in Radeuico, lib. I. ipsis verbis: *Nemo aliquam mulierem habeat in hospitio. qui verò habere præsumpserit, auferetur ei omne suũ harnascha, & excommunicatus habebitur, & mulieri nasus abscindetur.* Abi nunc, & mores prætende. AVD. Sileo. nec vltrà iam Isidorum subsanno aut rideo, qui *Castra dicta* vult *quasi casta, quòd castraretur in iis libido.* Olim verum, nunc exserto cachinno rideamus. LIPS. Sequitur in Polybio:

„ *Qui ter ob eamdem culpam mulctatus.*] Videsis & nota. Etiam leuiores & pecuniariæ culpæ, capitales fiunt, si ter repetitæ. Caussa. quòd talem prauo ingenio censebant, & factum ad peccandum. Fortasse & contumacia iis visa punienda, & quòd quasi per contemptum ludibriumque legis peccaret. Hæc & talia sunt illa leuia, de quibus Iosephus: Προδιδάσκονται δὲ καὶ τῷ φόβῳ. οἵ τε γὰρ νόμοι παρ' αὐτοῖς οὐ μόνον λειποταξίου, ἀλλὰ καὶ ῥᾳστώνης ὀλίγης θανατικοί: *Prædocentur & metu. nam leges apud eos non solùm desertionis, sed etiam leuiculæ negligentiæ capitales sunt.* Benè factum. nihil satis adstricti aut seueri inter armatos, & terrent nisi timent. *Tergemina pœna capitalis.*

„ *Hæc talia vt crimina puniunt.*] Videatur alicui hæc à sequentibus pœnâ distinguere: quod non ita est, sed genere & colore. Quæ nunc dixi, inquit, crimina apud omnes sunt, etsi non sic punita: quæ addam, propria militiæ, atque illi adhærent. Omnia tamen pariter capite sancita. Est ipsa distinctio, quæ in Arrio Menandro I. C^to: *Militum delicta siue admissa, aut propria sunt, aut cum ceteris communia. Proprium militare delictum est, quod quis vti miles admittit.* Hæc igitur posteriora nunc adiungit, & enumerat quattuor. Primò, *Culpæ militares, propriè.* l II. De re milit.

„ *Siqui falsò strenuum aliquod factum referunt.*] Cur hoc iterat, & an non ante in Falso testimonio dictum? Non. discrimen aliquod: quia illîc periurium & impietas est; hîc non nisi mendacium & praua ambitio, quam tamen morte castigant. Ratio fuit. quòd in militiâ eorum varia & multa præmia virtuti posita (audiuisti) ad quæ ne indigni aspirarent *Præmij falsa petitio.*

X & de-

& decus hoc polluerent, rigidè fraus punita. Eò magis hoc factum, quòd nuda professio præmium capiebat. Exemplum illustre in Liuio, cuius
Lib. XXVI. hic sensus, si non verba. Scipio Carthaginem nouam ceperat, suâ fortunâ pariter, & militum virtute. Sedit pro tribunali, vt mos, præmia cuiusque operæ daturus. Coronam muralem proposuit ei, qui primus murum ascendisset. *Duo professi sunt, Q. Trebellius Centurio, & Sex. Digitius socius naualis.* Magno certamine res gerebatur, cùm sui cuique corporis fautores & suffragatores adgregarentur. Scipio vt litem decideret, tres recuperatores dedit, qui testibus auditis cognoscerent statuerentque. Id verò non remedium, sed augmentum motus fuit. Stabant vtrimque *per omnes deos parati iurare, magis quæ mallent, quàm quæ scirent vera esse*; per signa, per aquilas, & per quidquid esset religionis. Lælius ille Sapiens, mali exempli rem censens, & non longè à seditione: ad Scipionem venit, prospicere monuit & temperare. Ille igitur pro tribunali sic pronunciat, *Se satis compertum habere, Q. Trebellium & Sex. Digitium pariter in murum ascendisse, seq; eos ambos, virtutis caussâ, coronis muralibus donare.* Ita finem ea res habuit, & dissimulata alterius fraus siue error (nam & is potuit) pacis caussâ.

*Dial. VIII huius libri. „ *Si qui in præsidio aut statione positi.*] * Suprà huic rei aliquid dictum, & quàm nefas deserere stationem, ordinem, locum. Licet addere hoc
Præsidium deserere, capitale. Suidæ: Φρουροὶ, τάξις ἐστὶν ἐκ διαδοχῆς ἱσταμένη περὶ τοῦ στρατοπέδου μετὰ τῶν ὅπλων. καὶ δεινὸς ἐπ' αὐτῶν ῥωμαίων νόμος τὸν ὑποχωρήσαντα καθ' ἣν δήποτε οὖν αἰτίαν θνήσκειν. οἱ δὲ μετὰ κολάσεως τὸν μετ' ἀρετῆς θάνατον προκρίναντες ἵστανται: *Statio, ordo est per vices ante castra stantium in armis. Et seuera in eo lex est Romanorum, vt moriatur qui caussâ quacumque excesserit. At illi præoptantes per virtutem, quàm per supplicium mori, persistunt.* In quo tamen est, *quacumque caussâ* deserentes puniri: in Polybio arctiùs, qui *ob metum*. Arctiùs, & nisi fallor, veriùs. Quid enim si impetus hostilis pepulit, & vis violenta? omnis ratio est ignosci.

Arma amittere, capitale. „ *Siquis abiecerit armorum aliquid in ipso discrimine, per metum.*] Miles vitam amittit, si sua arma: cum duplici restrictione, si in acie, si per
Lib. II. metum. Idem in Signiferis, qui signa. Liuius de Appio: *Vbi arma, vbi signa essent? singulos rogitans, inermes milites, signo amisso signiferos, virgis*
Lib. III. *cæsos securi percussit.* Modestinus: *Miles qui in bello arma amisit vel alienauit, capite punitur. humanè, militiam mutat.* Huc spectat factum Scæuæ, qui contra Britannos in scopulo solus relictus, diu vniuersis resistens; ad extremum impar, galeâ discussâ, scuto absumpto, *profundo se credidit*, & (verba Valerij) *viso Imperatore, * armis non amissis, sed benè impen-*
Lib. III. cap. II. *Scuto. *sis, cùm laudem mereretur, veniam petiuit*: legem scilicet hanc in oculis habens militarem. Quæ ipsa, aut similis, apud quasdam gentes. Græcis
De mor. Germ. ῥιψάσπιδες prouerbio infames sunt: & apud Germanos, ait Tacitus, *scutum reliquisse præcipuum flagitium, nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso nefas.*

„ *Quidam in ipso conflictu.*] Credo inter hos intellegi Catonis Censorij

sorij filium. qui in prœlio cum Perse Macedonum, equo delapsus, dum se recolligit, gladium amisit: ad quem recipiendum inter medios mucrones hostium se immersit, & multis vulneribus acceptis ad suos rettulit. Hoc Plutarchus, Valerius, Iustinus, Frontinus inter insignia facta prodiderunt. Hactenus de singulorum pœnis Polybius, & quæ ad eas culpæ: nunc adiungit, de plurium peccatis, & quæ ratio puniendi, si exercitus aut pars eius deliquisset. Vide verba: *Catonis filij virtus.*

Ἐὰν δέ ποτε τὰ αὐτὰ ταῦτα περὶ πλείους συμβῇ γίνεσθαι, καὶ σημαίας τινὰς ὁλοσχερῶς πιεσθείσας λιπεῖν τοὺς τόπους, τὸ μὲν ἅπαντας ξυλοκοπεῖν ἢ φονεύειν ἀποδοκιμάζουσι. λύσιν δὲ τοῦ πράγματος εὑρίσκονται, συμφέρουσαν ἅμα καὶ καταπληκτικήν. συναθροίσας γὰρ τὸ στρατόπεδον ὁ χιλίαρχος, καὶ προαγαγὼν εἰς τοὺς λελοιπότας, κατηγορεῖ πικρῶς. καὶ τὸ τέλος, ποτὲ μὲν πέντε, ποτὲ ὀκτὼ, ποτὲ δὲ εἴκοσι, τὸ δ' ὅλον πρὸς τὸ πλῆθος ἀεὶ στοχαζόμενος, ὥστε δέκατον μάλιστα γίνεσθαι τῶν ἡμαρτηκότων. τούτους ἐκ πάντων κληροῦται τῶν ἀποδεδειλιακότων, καὶ τοὺς μὲν λαχόντας ξυλοκοπεῖ κατὰ τὸν ἄρτι ῥηθέντα λόγον ἀπαραιτήτως. τοῖς δὲ λοιποῖς τὸ μέτρημα κριθὰς δοὺς ἀντὶ πυρῶν, ἔξω κελεύει τοῦ χάρακος καὶ τῆς ἀσφαλείας ποιεῖσθαι τὴν παρεμβολήν. λοιπὸν τοῦ μὲν κινδύνου καὶ φόβου, τοῦ κατὰ τὸν κλῆρον, ἐπ' ἴσον ἐπικρεμαμένου πᾶσιν,

Quod si plures peccasse contingat, & manipulos aliquot simul locum deserere: omnes quidem fuste percutere aut occidere nolunt, modum autem rationémque reppererunt & commodam pariter, & terribilem. Exercitum enim aduocans Tribunus, & in medium noxiis productis, acriter eos incusat, & interdum quinque, aliàs octo aut viginti, & vt semel dicam, ad multitudinem semper respiciens, vt decima ferè pars delinquentium sit, hos ex omnibus ignauis sortitur: & in quos ea sors cecidit, sine vllâ deprecatione, fuste percutit ad modum iam dictum. Reliquis hordeum pro tritico admetiens, iubet extra vallum tendere & tutelam castrorum. POLYB.

X 2 *Ita*

ὡς ἂν ἀδήλου τοῦ συμπτώματος ὑπάρχοντος, τοῦ δὲ παραδείγματος μὲν τὴν κριθοφαγίαν ὁμοίως συμβαίνοντος περὶ πάντας, τὸ δυνατὸν ἐκ τῶν ἐθισμῶν εἴληπται, καὶ πρὸς κατάπληξιν, καὶ διόρθωσιν τῶν συμπτωμάτων.

Ita periculo & metu à sorte æqualiter omnibus impendente, & exemplo item dati hordei ad omnes perueniente, plurimum ex eo more capitur & terroris & correctionis.

Decimatio vetus. » *Rationem reppererunt & commodam pariter & terribilem.* Pulcherrimum non dubiè inuentum, quicumque eius auctor. Vetustum ego video, & an non ab regibus ipsis? enimuerò statim post exactos eos in Liuio lego (nec anteà) de Appio Consule, cuius exercitus cùm fugisset, capita capite puniit, sed *cetera*, inquit, *multitudo sorte decimus quisque ad supplicium lecti*. Propria Romanis ista lex, & *Patria* à Dionysio dicta. Ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου πλήθους ἀπὸ δεκάδος ἑκάστης εἷς ἀνὴρ ὁ λαχὼν κλήρῳ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπέθνησκεν. αὕτη ῥωμαίοις πάτριός ἐστι κατὰ τῶν λιπόντων τὰς τάξεις ἢ προεμένων τὰς σημείας ἡ κόλασις: *Ex aliâ multitudine, cuiusque decuriæ vir vnus quem sors designasset, ante ceteros periit. Ea Romanis patria quædam punitio est in eos, qui ordines reliquerunt aut signa deseruerunt.* Etiam ab Appiano, vt ego velim scribi. cùm Cæsarem alloquentem turbidos milites facit: χρήσομαι τῷ πατρίῳ νόμῳ, καὶ τοῦ ἐννάτου τέλους, ἐπειδὴ μάλιστα τῆς στάσεως κατῆρξε, τὸν δέκατον διακληρωθέντα θανεῖν: *Vtar lege patriâ, & Nonæ legionis, quoniam ea seditionem maximè cœpit, decimum quemque sorte ad mortem ducam.* Vulgò tamen ibi, τῷ πετρείῳ νόμῳ: quasi *Petreius* aliquis eius auctor, veteri illo æuo nusquam notus. Sed & Plutarchus in Crasso: πάτριόν τι κόλασμα, *patriam punitionem* hoc ipsum appellat. Vides rationem totam, & decimum quemque sorte captum. decimum dico: nec fallent Polybij mox verba, qui ait *interdum quinque, aliàs octo aut viginti* periisse. non quasi quintus aut octauus interfecti: sed pro numero delinquentium, vult ex iis interdum tot & tot occisos. Pone quinque decurias peccasse: quinque punientur; pone octo, octo; viginti, viginti: atque hic est sensus. Non tamen nego etiam Vicesimationem interdum adhibitam, imò & Centesimationem: cuius vtriusque rei in posteriore historiâ exemplum. Capitolinus in Opilio Macrino: *Cùm seditiones militares pateretur, multo sæpiùs decimauit, aliquando etiam centesimauit, quod verbum proprium ipsius est, cùm se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decimatione atque vicesimatione.* Discis & ex Macrini, & suprà ex Cæsaris facto sic quoque de more punitos qui turbidi aut seditiosi in ducem essent. Quid si hodie? an hæc fierent, quæ videmus? Sed profectò periit ducum auctoritas, quia seueritas: nec alia res militem in turbas & scelera soluit, quàm solutæ leges. In sanguine & cæde

Marginal notes: *Decimatio vetus.* — Lib. II. — *Patrium institutum.* Lib. IX. — *Correctus Appianus.* — *Vicesimatio.* *Centesimatio.* — *Seditiosi sic puniti.*

& cæde qui versantur, ferociam & contemptum induunt; nec nisi sanguine & cæde coërceantur.

„ *Ita periculo & metu à sorte æqualiter omnibus impendente.*] Vtilitatem huius supplicij, & quæ eò duxit rationem, exponit. Periculum, inquit, omnibus super caput est, atque imminet ob incertam sortem: atque inde metus. qui ferè inhærere solet iis, qui semel seriò admoti ad extremam illam metam. Cicero caussam hanc ipsam expressit: *Statuerunt maiores nostri, vt si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret.* Plutarchus, præter hoc, considerat & scenam ipsam faciemque terribilem, cum ignominiâ adiunctâ, Καὶ γὰρ inquit, αἰσχύνη τῷ θανάτῳ τρόπῳ πρόσεστι, καὶ δρᾶται πολλὰ φρικώδη καὶ σκυθρωπὰ περὶ τὴν κόλασιν ἁπάντων θεωμένων: *Nam & dedecus tali morti inest, & fiunt multa, quæ terrorem & tristitiam gignant, circa ipsam punitionem, in omnium aspectu.* Indubiè ita est. Stant subiecta mortis omnes, suspensi & anxij, quæ tamen paucos tangit & excipit: atque ij mox ipsi manibus suorum perituri. Adde increpationem ducis, & publicam mæstitiam, & nihil solatij, vix miserationis. imò occulti aliquid gaudij, dum quæ sibi quisque timuit, conuersa vident in capita paucorum. Nec plura de Pœnis Polybius. AVD. Non tu etiam? LIPS. Non ego. AVD. Sed certum & obuium est plura esse, & Vites, Fustes, Ignominias passim legi. LIPS. Si obuia & passim, quid me poscis aut aspicis? à te & industriâ tuâ pete. AVD. Imò dum in sermone es, exsequere. Mihi colligenda, tibi collecta: & valet in te illud vetus:

Vtilitas decimationis. *Pro Cluēt.* *In Crasso.*

* Ὁ γὰρ φρονῶν εὖ πάντα συλλαβὼν ἔχει.

LIPS. In fine haud difficilem aut tenacem me præstabo, ne priorum etiam beneficiorum (ita homines sumus) gratia pereat. Accipe, & aperi sinum. Duo sunt hîc etiam consideranda, *Castigatio* & *Ignominia.* Illa verberibus facta, & Polybio quoque tacta cùm scripsit Tribunum ius habuisse *verberandi.* Ipse μαστιγοῦν dixit, quod etiam *flagellare* reddas: sed caue nunc feceris, nec seruilia Flagella admoueris ad corpus ingenuum & militare. Fuerunt in hac re *Fustes* aut *Virgæ:* illi honestiores, istæ acerbiores. Sed Fustes iterùm duplices, è Vite aut aliâ materie. E vite, ciuibus reseruati. & hac mente Plinius: *Vitis in delictis pœnam ipsam honorat.* Liuius discrimen apertius ingerit, aut eius epitoma de Scipione ad Numantiam: *Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, fustibus cecidit.* Sic Catilina apud Q. Tullium militariter: *M. Marium, inspectante populo Romano, per totam vrbem vitibus cecidit* Ita enim libri vetustiores, non vt editi, *virgis.* Ex hoc ritu Tacitus: *Centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedò alteram, indiderant. quia fractâ vite in tergo militis, alteram & alteram poscebat.* Et Iuuenalis de Mario:

**Nam qui benè sapit, omnia in collecta habet.* *Vitis in castigatione.* Lib. XIV. cap. I. Lib. XVII. Libello de petit. consf. I. Annal.

Nodosam posthac frangebat vertice vitem.

Significat gregalem fuisse, & vite Centurionis inter operandum sæpè

 percus-

percussum. Appellat inibi *nodosam:* quia talem eligebant ad validiorem
Lib. IX. ictum. Apuleius: *Miles è legione obuius, inuersâ vite, deuastiore nodulo ce-*
Centurioni *rebrum diffindere conatus.* Militem appellat, sed oportuit aut Centurio-
Vitis. nem fuisse, aut Euocatum, quorum hoc gestamen & insigne. Eusebius
Lib. VII. in Ecclesiasticâ historiâ: Τιμὴ τίς ἐστι παρὰ ῥωμαίοις τὸ κλῆμα, καὶ τοὺς τυ-
χόντας φασὶν ἑκατοντάρχους: *Honos quidam Romanis est gestare vitem; &*
qui adepti, dicunt Centuriones. A Libero patre Scholiastes vetus Iuuena-
lis hoc petit, in versum —— *aut vitem posce libello. Vt Centurio fias*, in-
quit. *Vitis nam insigne Centurionum est, à Libero patre inuentum, qui pri-*
mus triumphauit, & inuentor vitis est. Plura de hac vite exempla: atque
adeò in lapidibus passim Centurionum dignitas notatur bifurcatâ aut
Græcis ba- incuruâ vite. Addo, Græcorum quoque ducibus baculum in manu (sed
culus. de vite non arbitror) gestamen & insigne fuisse. Clearchus à Xenophon-
te ita describitur, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ δόρυ ἔχων, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ βακτη-
ρίαν: *in manu sinistrâ hastam tenens, in dextrâ scipionem.* Astyochus etiam
Lib. VII. dux apud Thucydidem. dum Hermocrati minatur, ἐπανήρετο τὴν βακ-
τηρίαν: *sustulerat scipionem.* De Vite tantum. de communibus Fustibus,
Fustes ad Isidorus: *Fustes quibus iuuenes pro criminibus feriuntur, dicti ab eo quòd*
castigandũ. *præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant.* Iuuenes, sæculi illius more,
appellat milites ipsos. Lampridius in Alexandro: *Si quis militum de viâ*
in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subiicieba-
tur, aut virgis, aut condemnationi. Vbi Fustium pœna (per gradus enim
scandit) leuior illâ Virgarum. Valerius quidem appellat, *Virgarum con-*
tumeliosa verbera: & rarò etiam in militiâ legas: rarò inquam, nisi vbi
mors à securi consecuta, & hæ sollenniter tunc præiuerunt. Tamen in
Lib. II. eodem Valerio est, de P. Aurelio: quem *C. Cotta virgis cæsum, gregalis*
cap. VII. *militiæ munere inter pedites fungi coëgit:* sed hoc ob atrocem & capita-
lem pænè culpam, atque inibi vide. Fustes crebriores, & inferiore æuo
vbique leges. Retinuerunt & nunc Turcæ ac plerique Orientales, in
Ignominiæ publicâ cottidianâ castigatione. Transeo ad *Ignominias*, quibus boni
militares. honestique animi haud minùs coërciti, quàm pœnis. Eæ multiplices
Hordeum in cibum. Romanis fuêre, & ordine dabo. Primùm, quod in Polybio hîc est, po-
Lib. XXVII. no, *~~Hordeum pro tritico datum~~*. In Liuio exemplum: *Cohortibus quæ si-*
Lib. XLIX. *gna amiserant, hordeum* Marcellus *dari iussit*. In Dione: *Antonius le-*
gionibus suis, cùm Partho cessissent, κριθὴν ἀντὶ τοῦ σίτου ἔδωκε, καὶ ἐδεκάτευ-
σέ τινας: *hordeum pro frumento dedit, & quosdam decimauit.* Suetonius de
Cap. XXIV. Augusto: *Cohortes, si quæ cessissent loco, decimatas hordeo pauit.* Quod vsur-
Lib. XLIX. passe eum bello Dalmatico, in Dione leges. Sed & Vegetius notat. *tiro-*
Lib. I. *nes si parum in prolusione & exercitio profecissent, pro frumento hordeum*
cap. XIII. *coactos accipere.* Caussa huic rei, vt indigni viderentur communi mili-
tum cibo, sed reiicerentur potiùs iungerenturque cum iumentis. Alte-
Aere dirui. rum, cùm *ære priuantur*, & stipendium non procedit. Valerius: *Age,*
Lib. II. cap. VII. *quàm grauiter Senatus tulit, quòd Q. Petillium Consulem fortissimè aduer-*
sus Ligures pugnantem occidere milites passi essent! Legioni enim neque sti-
pendium

pendium anni procedere, neque æra dari voluit. Duplex hîc ignominia, quòd annum eum militiæ nolunt in numerum venire, ad emeritum; & quòd æs dari vetant. Festus: *Resignatum æs dicitur militi, cùm ob delictum aliquod iussu Tribunimilitum, ne stipendium ei detur, in tabulas refertur. Resignare enim antiqui pro rescribere interdũ dicebant.* Varro in Fragmentis: *Stipendium appellatur, quod æs militi, semestre aut annuum dabatur. cui datum non sit propter ignominiam, Aere dirutus est.* Ad Varronis mentem Ausonius: *Procedere mihi inter frequentes stipendium iubebis; sin aliter, Aere dirutum facies.* Bene, *inter frequentes*. nam qui Infrequens notabatur, patiebatur hanc pœnam. Frontinus: *Decreuit Senatus vti ea legio tota infrequens referretur, stipendium ei annuum non daretur, æráque rescinderentur.* Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium: *Gothus ille & Hunnus, & Alanus, respondebat ad nomen, & alternabat excubias, & notari infrequens ferebat.* Seu potiùs, vt Cuspinianus edidit *notari infrequens verebatur.* Quam sententiam ipsam versibus ita Sidonius expressit:

In Centonis Præfat.

Lib. IV. cap. I.

Ibant pellitæ per classica Romula Turmæ,
Ad nomen currente Getâ. timet Aere vocari
Dirutus, opprobrium non damnum barbarus horrens.

Panegyr. ad Socer.

Infrequens autem, ait Festus, *appellabatur miles, qui abest abfuítve à signis.* Cornificius ad Herennium: *Præterea quòd militiæ te infrequentem tradidisti.* Plautus alibi: *Hunc pro infrequente mittas militiâ domum.* Tertium, cùm *extra vallum & castra iubentur tendere.* Caussam habuit, quasi indigni essent qui inter verè milites agerent, proiecti & obiecti hosti: idque interdum sine tentoriis. Liuius: *Cohortes, quæ signa amiserant, extra vallum sine tentoriis destitutas inuenit.* Valerius de iis qui capti, remissi à Pyrrho fuerant: *Decreuerunt ne quis eorum intra castra tenderet; néve locum extrà assignatum vallo aut fossâ cingeret, néve tentorium ex * pellibus haberet. Recursum autem ijs ad pristinum militiæ ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset.* Fecit & Corbulo apud Tacitum, XIII. Annal. qui *Pactium & Præfectos, militésque tendere omnes extra vallum iussit*: quia fugerant hostem. Quartum, *Discinctos & turpi habitu prostitui*, nempe vt parum viros. Liuius de Marcello: *Centuriones manipulorum, quorum signa amissa fuerant, districtis gladiis, discinctos destituit.* Suetonius de Augusto: *Pro cetero delictorum genere variis ignominiis affecit, vt stare per totum diem iuberet ante Prætorium, interdum tunicatos, discinctosq́.* Valerius de Calpurnio Pisone, qui *iussit Titium togâ laciniis abscissis amictum, decinctaq́ tunicâ indutum, à mane in noctem vsque ad Principia adesse.* Plutarchus de Lucullo: *quosdam notauit, vt discincti fossam foderent, reliquo exercitu spectante.* Zosimus denique de Iuliano Cæsare: *Amictos veste muliebri per castra duxit, ratus militibus, qui viri essent, eam pœnam grauiorem morte futuram.* Quinctum, *Mutare militiam*. quod est ab honestiore genere in humilius transscribi. Valerius de captiuis à Pyrrho redditis: *Decreuerunt vt ex iis qui equo meruerant, peditum numero militarent; qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur.*

Infrequens miles.

Lib. IV.

Extra castra tēdere.

Lib. X.

Lib. II. cap. VII.

* Licuit igitur è cannis aut stramine.

Puto hoc ipsum in Velitibus fuisse.

Discingi.

Lib. XXVII. Cap. XXIV.

Lib. II. cap. VII.

Lib. III.

Militiam mutare.

Lib. II.

rentur. Ad hoc ipſum factum fugitiui Cannenſes reſpexerunt, oratione
Lib xxv. ad Marcellum (in Liuio:) *Nunc deteriore conditione ſumus, quàm apud patres noſtros fuerant captiui. quippe illis arma tantùm, atque ordo militandi, locusq́; in quo tenderent in caſtris eſt mutatus*. Iterùm Valerius de Piſone, *qui turmas equitum ademptis equis, in funditorum alas transſcripſit*. longiùs etiam eos abiiciens, quàm ad ordinem ſecundum. Tale in Am-
Lib. xxiv. miano: *Reliquos ex eâ cohorte ad pedeſtrem compegit militiam, quæ onero-*
Lib.xxix. *ſior eſt, dignitatibus imminutis.* Iterumque: *Equites quartæ Sagittariorum cohortis, omnes contruſit ad infimum militiæ gradum*. Imò aliquando ex-
Lib.xxv. tra omnem ordinem proiecti. vt Iulianus (in Ammiano) *Tertiacorum equeſtrem numerum, ademptis ſignis haſtisq́; diffractis, inter impedimenta & ſarcinas & captiuos agere iter impoſuit*. Sunt & alia quædam minora,
Lib.xxiv. vt *Stantes cibum potumq́; capere*: quod de cænâ intelleges. nam in prandio (vt ſuprà monui) vſitatum. Exemplum in Liuio, de Volonibus: & hæc aut ſimilia per te notabis. Iſta de pœnis in Romano ritu, ſimilia

Græcorum ignominia. quædam in Græco. Charondæ lex, de iis qui arma pro patriâ non cepiſſent, aut in bello ordines deſeruiſſent: προσέταξε τοὺς τοιούτους ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐφ' ἡμέρας τρεῖς καθῆσθαι ἐν ἐσθῆσι γυναικείαις: *ſtatuit hos tales in foro per tres dies ſedere in veſtibus muliebribus*. Diodorus Siculus hoc tradidit, & ſubiunxit: *humaniorem eam legem aliis, quæ mortem inferunt; ſed occultâ vi pænè validiorem eſſe, cùm metu tantæ infamiæ viros abſterret,*

* Locrenſium, quibus ille dedit leges. *quibus mors optatior*. Et qui ſcimus an non à * vicino populo mutuati hoc Romani? Iam Spartani eos qui ignauiæ in bellis comperti eſſent,

Spartanorum noia. variè notabant. οὐ γὰρ μόνον (ait Plutarchus in Ageſilao) ἀρχῆς ἀπείργονται πάσης, ἀλλὰ καὶ δοῦναί τινι τούτων γυναῖκα καὶ λαβεῖν ἄδοξόν ἐστι. παίει δὲ ὁ βουλόμενος αὐτοὺς τῶν ἐντυγχανόντων· οἱ δὲ καρτεροῦσι περιιόντες αὐχμηροὶ καὶ ταπεινοί, τρίβωνάς τε προσγεγραμμένους χρώματος βαπτοῦ φοροῦσι, καὶ ξυρῶνται μέρος τῆς ὑπήνης, μέρος δὲ τρέφουσι: *Non enim ſolùm arcentur omni magiſtratu & imperio, ſed & dare alicui horum vxorem, aut ab eo accipere, infame eſt. Percutit autem & cædit eos, ſiquis vult, obuiorum. at illi ferunt, ſqualidi & humiles, palliaq́; geſtant colore aliquo tincta & inſcripta. Partem etiam barbæ, quæ eſt ad labrum ſuperius, ſiue muſtaca, radunt; partem verò alunt*. Ecce hi & tales ſtimuli, apud varias gentes, excitandæ Virtuti, Secordiæ comprimendæ. AVD. Multi, & duri quidem apud Romanos: & quæ patientia ferre potuit? LIPS. Semper tu mirator; & plures, credo, tecum. quia reuera multa in totâ hac militiâ, de quibus cum Mercurio Termaximo dixerim: ταῦτα μὲν ἐννοοῦντι ἀληθῆ δόξειεν, ἀγνοοῦντι δὲ ἄπιστα: *Hæc ſcienti quidem vera videantur, ignoranti incredibilia*. Sed tu iam ſcis, & paullatim ad fidem te ipſe forma.

DIA-

DIALOG. XIX.

De Missione quadruplici, Honestâ, Caussariâ, Gratiosâ, Ignominiosâ: & de Commodis missorum.

NAM ego quidem te dimitto, & vnà meos milites. *Quirites*, quò lubet, abite. AVD. Quid autem facis? LIPS. Quod res iam poscit, finem sermoni toti impono, & ad *Missionem* venio; quæ labore militem & me soluet, ad quietem ducet humanarum actionum finem. Nam post confecta stipendia, mittebatur miles, liber deinceps & immunis. Dixi *confecta stipendia*, quia lege certus annorum numerus definitus, nec sumere aut ponere militiam volentibus erat. *Ea legitima stipendia* *Legitima* vocat Liuius, de milite ex Cannensi fugâ: *Nullo præstituto militiæ tem-* *stipendia.* *pore, nisi quod legitimorum stipendiorum esset.* Lib.XXIII Ea viginti annorum in pedite fuisse, decem in ~~equite, suprà in Dilectu~~ verè definiui. Perpetuum id mansit: etsi sub bellum Cimbricum aliquid immutatum (credo per Tribunos) sed mox antiquatum. Cicero tetigit in eà pro Cornelio: *Vt Q. Cæcilio M. Iunio Consulibus, quæ leges rem militarem impedirent, vt abrogarentur.* Ad ea verba Asconius: *Ipse quoque hic Iunius aduersus Cimbros malè rem gessit, ac plures leges quæ per eos annos, quibus hæc sic gerebantur, populo latæ erant, quibus militiæ stipendia minuebantur, abrogauit.* Sanè viginti isti anni ad Imperatores vsque venerunt, & sub iis quoque (excipio Prætorianos, quibus sedecim) manserunt. Nauticos etiam milites deteriore conditione fuisse, & annos vigintiquinque militasse, è lapidibus Domitiani æuo dicas. Atque his confectis mittebantur: siquis *Pœna te-* aliter se subduxisset, mors aut seruitus pœna. In Liuij Epitomâ: *C. Ma-* *merè ab-* *tienus, quòd exercitum in Hispaniâ deseruisset, damnatus, sub furcâ diu vir-* *euntium.* LV. *gis cæsus est, & sestertio nummo vęniit.* Ad hoc ipsum factum, fragmentum refero (Polybij, nisi fallor) in Suidâ: Ἐμαστιγοῦτο ῥάβδοις, εἶτα ἐπ' ἐξαγωγῇ ἐπιπεράσκετο, δειλίας καὶ ἀποδράσεως τίμημα φερόμενος, δοῦλος εἶναι: *Virgis cæsus est, deinde sub eductionis lege* (id est, vt foris seruiret) *vęniit, timoris & fugæ pœnam hanc ferens, vt seruus esset.* Nec dubium quin pro Desertore puniretur, siquis sine iustâ missione recessisset. De quâ ipsâ *De missio-* Censores etiam Romæ cognoscebant, ex Liuio: *In censu accipiendo po-* *ne censo-* *puli, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi abessent ab signis cen-* *rum notio.* Lib.XLIII. *sus docuit, in prouinciam cogebant, caussas stipendiis missorum cognoscebant, & cuius nondum iusta missio visa esset, ita iusiurandum adigebant: Ex tui animi sententiâ, ex edicto C. Claudij, Ti. Sempronij Censorum, in prouinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?* Iusta autem Missio duplex: *Honesta, Caussaria.* Honesta, quæ emeritis stipendiis datur: *Honesta* Caussaria; quæ ob vitium, defectum, morbum. Puta aliquem manu *missio.* truncatum, oculis captum, valetudine aut aliter inutilem militiæ fa- *Caussaria.* ctum, mittebatur. Suprà tetigi. & Apuleius ad hanc aspexit: *Rebar enim* Lib.IV. *me iam prorsus exanimatum ac debilem mereri caussariam missionem.* Hæc

quia iustam caussam habebat, etiam præmiis interdum *Honestæ* æquata.
Lib.VII. Cod.Th. tit.XX. Vt in lege Valentiniani & Valentis: *Alij verò qui honestas missiones siue caussarias consequūtur, singula paria boum & quinquaginta modios vtriusque frugis accipiant.* In aliâ Constantini: *Intra viginti etiam stipendia dimissus, quoniam imbecilli & debiles censibus non dedicantur, eodem beneficio*
Gratiosa. *vtantur.* Iniusta item missio duplex: *Gratiosa*, & *Ignominiosa*. Gratiosa, quam Liuius ita nominat, per gratiam aut ambitum ab Imperatoribus
Lib.XLIII impetrata: sed sæpè inualida, & Censores rescindebant. Liuius: *Missorum quoque caussas sese cognituros esse, & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri iussuros.* At *Ignominiosa* est, quâ ob
Ignominiosa. delictum aut crimen militiâ quis solutus. Et ideò sic dicta, quia nominis notam & infamiam adferebat. Iurisconsulti quoque hoc testati: & exemplum huius elegans, atque ipsa formula, in Hirtij, de bello Africano: *Cæsar postero die de suggestu, conuocatis omnium legionum Tribunis, Centurionibusq́, C. Auiene, inquit, quòd in Italiâ milites populi R. contra remp. instigasti, rapinasq́ per municipia fecisti, quodq́ mihi reiq́ publicæ inutilis fuisti: ob eas res, ignominiæ caussâ, ab exercitu meo te remoueo, hodiéque ex Africâ abesse, & quantum potest, proficisci iubeo. itemq́ te A. Fontei, quòd Tribunus militum seditiosus, malusq́ ciuis fuisti, ab exercitu dimitto.* Ipsa verba sic cum dignitate in aspectu omnium de Tribunali prolata, æterno vulnere eos sauciabant. Atque hæc ita olim: sub Augusto duplex missio-
Exauctoratio. nis genus factum, *Exauctoratio* & *Missio*. Illa fuit, cùm expletis stipendiis soluebantur onere omni militiæ, nisi pugnæ in hostem. Nec iam sub signis aut aquilis erant, vt alij milites, sed sub vno Vexillo habebantur seorsim: dicebanturque Veterani. Id repertum, quia plena Missio commoda & præmia sua habebat, instituta ab Augusto, quæ non statim solui & repræsentari à rep. poterant: atque ideò exspectabant ea sub Vexillis, vnde & *Vexillarij* dicti. Sed fraus sæpè in hac re, & de industriâ protra-
Cap.XLIII hebantur. Ita Suetonius de Tiberio: *Missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans.* Bono enim fisci id fiebat: & inde querelæ sub eodem Tiberio ipsorum militum, apud Taci-
I. Annal. tum: *Quòd tricena aut quadragena stipendia senes tolerent.* Item: *Ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed alio vocabulo eosdem labores perferre.* Ideoque petunt à Principe: *Ne vltrà sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecuniâ solueretur.* Volunt in pecuniâ præmium, quia specie agrorum, & vt ij adsignarentur, eludebantur. Tota hæc ratio, vt dixi,
Cap.XLIX. ab Augusto. & docet Suetonius: *Quidquid vbique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumq́ formulam adstrinxit: definitis, pro gradu cuiusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum: ne aut ætate aut inopiâ, post missionem solicitari ad res nouas possent.* Ecce duo instituit, & Stipendia, & Præmia: atque hoc de præmiis, ostendit missioni adhæsisse, alióque
Commoda missionis. que verbo *commoda missionum* dicit. Ita Ouidius:

Lib. I. de arte.

Romule militibus scisti dare commoda solus,
Hæc mihi si dederis commoda, miles ero.

Sueto-

Suetonius Nerone: *Ita exhaustus & egens, vt stipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi ac differri necesse esset.* In libris legum, *Commoda primipili.* & alibi pluries. Miror quid ita in Suidâ: κόμμοδα, δόσις ἐπὶ τοῦ σεισμοῦ παρεχομένη: *Commoda, donatio in terræmotu facta.* Equidem scio, & memini, liberalitate Principum opida quassa interdum sustentata: sed id *Commoda* dictum peculiariter, haud legi. Vide an non aptiùs: ἐπὶ τοῦ σιτισμοῦ, *in annonâ:* & vt huc trahamus. Ista Commoda quanta fuerint, expressum à Dione: *Quoniam*, inquit, *milites ægrè tunc ob præmiorum paruitatem ad bella irent, extra tempus definitum: factum decretum à Senatu, vt Prætoriani post sedecim annos quinque millia drachmarum caperent, alij post viginti annos, tria millia.* Id sub Augusto institutum. & conatus minuere Caligula: qui, vt Suetonius ait, *Commoda emeritæ militiæ ad sexcentorum millium summam recîdit.* Sed immanis & falsa illa *sexcentorum millium* summa, recidatur, fiatque *senûm millium*: quæ scriptio fortassis errori fuit. Id verissimum, & conuenienter ad Dionem, qui vult Commoda sub Augusto *trium millium* drachmarum fuisse, siue *duodecim mille sestertiûm*: at à Caligulâ accisa & ad medium reducta. Medietas autem quam dixi, *sena millia.* Nec plura de omni Militiâ, in eius fine esto finis.

Cap. XXXII

Lib. LV. *Quanta ea fuerint.*

Cap. XLIV.

Correctus Suetonius.

DIALOG. XX.

Conclusio sermonum quinque, & militiæ veteris cum nostrâ breuis comparatio.

AVD. O quæ gratia condigna tibi à me erit? nisi vt olim Socrati Æschines, me tibi donem. LIPS. Accipio, & æternùm meus esto. Nunc in vrbem rectà & domum. Sol deserit. AVD. Inter eundum hoc vnum, nisi graue est, sermonis totius fastigium & culmen. LIPS. Quid amplius? AVD. Summatim vt conferas, veterem illam cum hac nostrâ, & vtra atque vbi præponderet, dicas. LIPS. * Ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς. Egóne? ab vmbrâ & togâ?

Οὐκ ἔστ' ἐμὸν τὸ πρᾶγμα, πολλὰ χαιρέτω:

Non est meum negotium; facescat hinc.

Sagati nostri non ferant, & vocibus aut manibus me tangant. AVD. Meliora. non sic periit pudor. Atque ego commemini, quòd Michaël Montanus ille, quem æstimas, de Hadriano Turnebo scripsit: virum fuisse rerum ciuilium aut militarium, tractatione & vsu rudem, tamen bonitate quadam & rectitudine iudicij de his quoque optimè & peritissimè censuisse. Cur non idem de te sperem, qui instituto & professione iuxta Turnebum es? LIPS. O bone, sed aliis impar. In illum conuenit:

———* ἀνὴρ περιώσια εἰδώς,

Ὃς δὴ μηκίστων πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον:

in nos, quid nisi optimarum rerum amor & studium? AVD. Imò. LIPS. Sile, sile. tu, quod dicitur, claudus pilam retines: & mos tibi iterùm ge-

* *Arcadiã me poscis*, id est, difficilia.

*-- *vir qui compluria nouit, Et quidiuitias mentis congesserat amplas.* Empedocl. de Pythag.

 ren-

rendus, nec aliter eludam. Ergo audi à capite, sed calculus albus aut niger penes milites aut duces potiùs esto. Quinque in Militiâ Romanâ, totidem diebus, consideraui: *Dilectum, Ordinem, Arma, Aciem, Disciplinam*. De Dilectu, non videtur ambigendum quin optimus ille ex optimis honestissimisque apud eos fuerit: hodie tamen, vt mores & instituta sunt, ægrè imitandus. Nisi si fortè in aliquâ republicâ. Sed apud nos eæ paucæ, aut impotentes: & vna Venetorum quæ potest polletque, ob caussas quasdam suas, à militiâ ferè suos arcet. excipio naualem. Principes aut reges, ad hanc Romanam formulam ægrè adstringantur: ij quoque ob caussas. Difficile sit, non aliâ descriptione aut censu: vix etiam tutum, promiscua sic esse arma. Sed hæc talia in Politicis. Nunc illud tamen teneo, vtiliter à quocumque Principe rationem aliquam Dilectuum instituendam, aliam à vulgatâ. Quid Turca in Ianizaris suis faciat, non est ignotum: ego velim legiones plures aut paucas; (vt opes cuiusque sunt aut regna) conscribi ex idoneis, & ab adolescentiâ in certum tempus Militiæ obstringi & formari. Ars quædam est tractandorum armorum, nec professio nominis, & vultus aut cultus immutata, militem statim reddunt. Sed iterùm remitto te ad Politica nostra, & quas dabo Notas. Alterum est *Ordo*: ô ille bonus in re Romanâ, quacumque consideres! Sectio partium apta, corpus legionum grandius, membra cohortes, artus manipuli ipsi. Vide Duces & Centuriones dispositos, Signiferos, Optiones: nihil abest, nihil superat: sic vt vsui omnia, non vt oneri sint aut pompæ. Considerentur quæ dixi: multa cum bono totius militiæ, cum * bono etiam ærarij vsurpanda. Tertium *Arma*: & hîc, inquiunt, iacemus. Irrident cùm ventum est ad hos sermones, & Fundas, Iacula, Sagittas pedibus calcant & trahunt, præ vnis nostris Bombardis. Hoc fulmen & tonitru nullam Romanam aciem sustinere potuisse: vtique si grandiora illa accederent, & quassatoria tormenta. Hæc & plura ita disserunt: quid rerum veterum aliquis benè gnarus? Habeat fortasse quod reponat, & quo refellat. Primùm, quòd missilia illa omnia eleuant; vereor vt vim eorum benè norint. Fundæ, quantulum à nostris bombardis vi & effectu (nam forma diuersissima) abierunt? Ridiculum hoc in primo auditu: sed mecum examina. E plumbo vtrumque telum est, nec magnitudine aut modo glandes valdè dispares: nec impetu aut violentiâ valdè vincantur Fundæ. Credere me iis oportet, qui viderunt, qui interfuerunt militiæ priscæ, & cùm hæc arte & vsu valebant: ij ergo scribunt, quæ componant cum bombardis eas, aut anteponant. De impetu, is tantus in emissâ peritè fundâ, vt glans sæpè liquesceret in medio cursu, concepto igne. Lucretius:

De Dilectu iudicium. *Vix reuocari possit.* *Nisi in selectâ aliquâ & perpetuâ manu.* *De Ordine iudicium.* *Posse in multis vtiliter assumi* * Ne Duces & Duplicarij sic redundent. *De armis iudicium.* *Vulgi sensu reiecta vetera.* *Nostro, asserta & desensa.* *Fundarum Vsio.* *Impetu adsimiles bombardis.*

Lib. VI. ——— *plumbea verò*
Glans etiam longo cursu voluenda liquescit.

Ouidius: *Non secùs exarsit, quàm cùm Balearica plumbum*
Funda iacit. volat illud, & incandescit eundo,
Et quos non habuit, sub nubibus inuenit ignes.

Luca-

Lucanus: *Inde faces & saxa volant, spatioq́; solutæ*
Aëris, & calido liquefactæ pondere glandes.
Statius: ——— *arsuras cæli per inania glandes.*
Imò idem cum fulmine comparat:
——— *volucres imitantur fulgura glandes.*

Poëtis fortasse fidem non habes? Philosophus accedat, noster Seneca: Nat.quæst.
Aëra motus extenuat, & extenuatio accendit. Sic liquescit excussa glans II.cap.LVI.
fundâ, & attritu aëris velut igne distillat. Et tale in Aristotele alibi scri-
ptum. Nec id tamen perdit vim teli, sed sic igneum veniebat in cor- *Vis Fundæ.*
pus. Virgilius:

Et media aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.

Vno ictu ecce, interficit. nec miror de Dauide, qui iuuenis & inter fun-
ditores, hoc telo immanem Goliathum deiecit. Atque vt semel & ple-
nè vim eius noris, accipe Diodori Siculi ista, de Balearibus: Βάλλουσι λί-
θοις πολὺ μείζοις τῶν ἄλλων, οὕτως εὐτόνως, ὥστε δοκεῖν τὸ βληθὲν ἀπό τινος
καταπέλτου φέρεσθαι: *Iaciunt lapides* (scis enim & hos, nec solùm plumbum *Instar tor-*
fundâ missum) *multo maiores quàm alij, ita intentè & robustè, vt videa-* *menti ve-*
tur ictus à catapultâ quapiam deferri. Cum tormento, vt vides, comparat. *nit.*
atque addit: Τούς τε θυρεοὺς καὶ τὰ κράνη καὶ πᾶν σκεπαστήριον ὅπλον συντρί- *Arma om-*
βουσι: *Et scuta, & galeas, & omne armorum tegumentum perfringunt.* Ne- *nia rumpit.*
go, nego bombardis his nostris maiorem vim esse posse, fortasse nec tan-
tam: excipio *Musquetta* quæ vocant. Iam parte vnâ certò vincunt Fun- *Cursus eius*
dæ, quòd multò longinquiùs ferantur & lædant. Quæ nostra bombarda *lõginquus.*
vltra *ducentos aut trecentos* pedes tenorem & vim seruat? languescit aut
aberrat, si protendis. At Fundæ telum ad *sexcentos* pedes vim pertulit
& permisit. quod ita in Vegetio clarè scriptum. *Sagittarij vel funditores,* Lib. II.
inquit, *scopas hoc est fruticum vel graminum fasces pro signo ponebant, ita* cap. XXIII
vt sexcentos pedes remouerentur à signo, vt sagittis vel certè lapidibus
ex fustibalo destinatis signum sæpiùs tangerent. Iungit hîc cum sagittis, & *Vel sagittã*
spatium vtrisque dat, quod dixi: at alij ante sagittas etiam ponunt, & *superat.*
longiùs volunt permeare. In Strabone leges, μακροβολωτέραν τὴν σφεν- Lib. VIII.
δόνην τοῦ τόξου: *Longinquiùs iacere fundam, quàm arcum.* In Dione: οἱ σφεν- Lib. XLIX.
δονῆται μακρότερον τῶν τόξων ἱέντες, πάντας δὲ καὶ τοὺς καταφράκτους ἰσχυρῶς ἐλυμαίνοντο:
Funditores longiùs quàm sagittarij iaculantes, omnes etiam cataphractos
lædebant. Hoc ille in rebus M. Antonij contra Parthos: quos tamen
benè armatos fuisse constat, & eosdem sagittis scientissimè vsos. Sed præ-
ualebant tamen iis fundæ. quod & Xenophon disertè scribit in Græco-
rum suorum rebus: μακρότερον γὰρ οἵ τε Ῥόδιοι τῶν Περσῶν ἐσφενδόνων, καὶ τῶν Lib. v.
πλείστων τοξοτῶν: *Longiùs enim Rhodij quàm Persæ funditores eiaculabantur,* Anabas.
atque adeò quàm plerique sagittariorum. Longè igitur iaculantur: an & *Rectissimè*
certò? Omnes adfirmant, præsertim de Balearibus, & ab infantiâ didi- *iacit.*
cisse destinatos istos ictus. Quinetiam in Bibliis sacris lectum: *Habita-* Lib.Iudic.
tores Gabaa ad septingentos, sic fundis lapides ad certum iecisse, vt capillum cap. XX.

 quoque

quoque possent percutere. De fundis satis, & tu nobis credis? AVD. Debeo. quæ frons contra tot talesque testes? tamen præter fidem opinionemque meam hactenus id esse non nego. At terrore nihilominus & sonitu Bombardæ vincunt. LIPS. Hoc damus. quid? vt aues terreant? Nam veros milites aut sono aut aspectu illo igneo motum iri, non opinamur: nisi fortè in nouitate. Et sanè existimo, si Romani primò cum nostris conflixissent, terrendos sub initia specie & strepitu fuisse: sed sub initia dumtaxat. re perspectâ, futuros qui fuissent. Præsertim qui sic armati, scuto proiecto, leues aut vanos reddidissent istos ictus. AVD. Quid tamen de maioribus tormentis? totas legiones nónne prosternimus? LIPS. Scilicet vt hodie. & periti narrant, nullam aciem vidisse hoc telo solutam. *Tormenta nostra sæpè inutilia.* Leuis colliculus, agger aut margo fossæ interiacens, vim elidit aut directionem terribilis machinamenti. Nota hæc militaribus: & excipio oppugnationes oppidorum; plus in speciem quàm in summam belli confert hoc tormentum. Incommoda autem quæ adiuncta, omitto: nec machinas Romanorum parte alterâ oppono aut libro: longior sit ille sermo, & aliò reseruatur. *In iaculis & missilibus quid boni.* Transeo ad Iacula, quæ item eludunt. Atqui bonitas in iis hæc, quòd facilè & citò mitterentur, quòd in omni tempore & loco. Non ita in Bombardis, quæ & moram aliquam habent vt impleantur; trepidationem vt emittantur; impedimentum, à pluuiâ aut quo alio casu. *Lõgè eunt.* An non & iacula longiùs permeant? Obseruo sagittarum cursui æquari ab Homero; apud quem de se Vlysses:

Odyss. θ. Δουρὶ δὲ ἀκοντίζω, ὅσον οὐκ ἄλλοσπερ ὀϊστῷ:
Hastâ autem iaculor, quantum vel nemo sagittâ.

Etsi hoc in Vlysse dictum, non communiter tamen verum, & præuolabat Sagitta. *Quàm longè?* Quanto? ipse modus expressus in Statio:

Lib. VI. *Quale quater iaculo spatium, ter arundine vincas.*

Circum metitur ad ludos & describit. & is fuit tantus, inquit, quantum vel quater iaculo transmittas, vel ter sagittâ. Ergo parte cursus quartâ Sagitta vincebat. & si illa *sexcentos* pedes ibat, vt vidimus: ista suprà *quadringentos.* Vt ridere meritò debeam in affirmatione scriptoris Itali, harum rerum tamen periti, qui constanter negat, lacertum vllum tam validum, vt saxum aut telum aliud iaciat, ad *quadraginta* passus. Desine homo, & in vulgatâ tunc re veteribus crede. Atqui Iacula ista vim etiam *Lib. III. Cap. proprio.* habuerunt? vidisti in Pilo, de quo * diximus: vis & in alio? Tragula in vsu fuit Hispanis & Gallis, & aliquando Romanis. De eâ sic in Suidâ *Vis iaculorum.* scriptor aliquis: Κόττας ἐχρήσατο τῷ ὅπλῳ ὁ τραγόλας ἐλέγετο, μεθ' οὗ οὕτω βίαιαν ἀφῆκε πληγὴν, ὥστε τὸν βληθέντα διά τε τοῦ θώρακος καὶ τῶν πλευρῶν διαπεῖραι καὶ τῇ γῇ προσπηλῶσαι: *Cotta vtebatur telo quod Tragula dicitur. quo ille tam validam plagam infligebat, vti eo percussum per loricam, per latera, terræ velut clauo affigeret.* Sed & in Plutarcho scriptum, *Philopœmenem per vtrumque femur simul, iaculo amentato transfixum.* Per Deum, quæ istæ manus? aut viribus aut peritiâ validæ, quam assiduum exercitium dabat. Aliquid de Sagittis dicam? & patrum æuo in pretio fuerunt, &

for-

fortasse non bono consilio prorsus sic omissæ. Reperio Parthorum sagittas *arma omnia penetrasse*, in Plutarchi Crasso. In Agathiâ Historico, *Aligerni Gothi manu sagittas emissas, statim totum hominem per scutum & loricam traiecisse.* & quod mirêris, *si in saxum aut aliud quiddam durum fractúque difficile incidissent, totum illud impetus violentia diffregisse.* Quæ Procopius de sui æui Sagittariis diffuse scribat, apud ipsum, si vis, vide. hoc tantùm excerpo, *tantâ vi emissam sagittam, vt ei neque thorax vllus neque scutum posset resistere.* Satis de leuibus armis: quæ tamen præcipua in nostrâ militiâ sunt: & quàm rarò aliter pugnatur? Illa pugnam omnem decernunt, capiunt victoriam statim, aut cedunt: veræ & statariæ pugnæ, tantùm nunc leguntur. AVD. Sed tuo iudicio igitur, vetera illa tela meliora, aut vsurpanda? LIPS. Meo, non spernenda prorsus: imò & quædam assumenda, ac cum nostris istis miscenda. Pulchrè & vtiliter fieret, sed à præexercitatis. Alioqui tela futilia. Iam grauis armatura Romanorum, quid dici potest quin optima? Homo à capite ad calcem in armis, ipsa crura non intecta: & præcipuum munimentum, pediti atque equiti prægrande scutum. Aio vtilius non esse inter arma: sed nostra ignauia, an audacia, è militiâ omni eiecit. Vicini aliquot retinent, vt Pannonij equites, & Turcæ: nos, vt dixi, ignauè remisimus, vel etiam confidenter, quasi vel sic tuti. Nec hîc insisto: video qui nostro æuo de Militiâ scripsêre, culpam agnoscere, & hortari ad emendandum. Certè nostri isti plerique omnes inermes, & quid nisi cum Velitari manu componendi? expositi ad ictus, & ideò trepidi, quòd natura sui anxia cogit. AVD. Mi doctor, bonæ fidei esto, vt soles. Nostri omnes Velites? quid ergo Hastati aut Sarissophori, quos laudabili Macedonum ritu habemus? LIPS. Paucos habemus, nós quidem Belgæ aut Galli. Plures Hispani, fateor, qui *Hastam* etiam prouerbio appellant, *reginam armorum*: plurimos Heluetij, qui olim hac pugnâ clari, & veri phalangitæ. Sed & nunc cœperunt rarescere, & alia arma leuia miscere. Quæ autem nostra hîc sententia? omisi, quia Polybius pro me adfatim dixerat, vbi Romana arma cum Macedonicis ex professo confert. Quid prudentius aut firmius illo possim? Tamen sententia mea hæc est. Romanos, etsi bonos & faciles bona imitari, non vsurpasse Hastas, imò quas Triarij olim habuerint, sub Marij & Cæsaris æuum omisisse. Caussæ. quòd non conueniens hoc telum distinctæ & diuisæ per manipulos aciei. Grande & cohærens debet esse corpus, vbi vim hastæ habeant: sparsæ sunt inutiles. Item. pauci in magno corpore qui habent vtiles: cùm primi modò ordines eas possint exserere, reliqui non nisi nixu & corporibus iuuare. Ampliùs. immobilis ferè & vniformis est talis acies, in frontem valida: subitò vertere se & stabilire, ægrè potest. Postremò. qui habet eam, vnum modò id telum efficax ferè habet (etsi Macedones tamen iaculatoriam etiam hastam:) & in primis scutum grandius gestare aut vti aptè non potest. Hæc, & forsitan plura, Romani considerauere. Et quamquam sæpè phalangis periculum fecissent, atque etiam cum suo inter-

Vis sagittarum.
Lib. I.
Lib. I. Bell. Pers.
Leues plerque nostra pugna.
Panoplia Romanorũ.
Scutum optimum armorum.
Contrà hodie.
De Sarissis iudicium.
Lib. XVII. vide.
Romani spreuerunt.
Ob caussas.

A Plutarcho in Aemilio. interdum periculo (vti Paullus Æmilius ſcribitur *exhorruiſſe ad confertam & haſtis protentis irruentem phalangem:)* tamen ſua pluris fecêre, & putarunt in totam rationem belli meliora. Ipſi enim quocumque loco pugnare vtiles, quacumque formâ, à fronte, à lateribus, à tergo: & omnes vtiles, cùm res ferret. Vt in corpore hoc optimum, omnia membra agilia eſſe & implere ſuum munus: ſic in acie. Enimuerò, ait Liuius, Lib. IX. *Illa phalanx immobilis, & vnius generis; Romana acies diſtinctior, ex pluribus partibus conſtans, facilis partienti quacumque opus eſſet, facilis iungenti.* Adde, quòd in locis ſalebroſis aut inæqualibus, inſtruere ſe Romanus poteſt: phalanx cum fructu vix poteſt. quæ denſitate & connexione conſtat: eoque ſi foſſa, cliuus, ſepes, aut aliud medium ſit, facilè diducitur, & manipularis illa acies inſinuat ſe per abrupta. Tum actum. *Bona tamen in equitem.* Nec tamen negem, noſtris moribus & pugnis perutiles eſſe haſtas, præſertim contra equitem, cuius vim & impetum ſiſtunt egregiè aut repellunt. At in Romanâ armaturâ quid opus? cùm Velites in fronte ferè procurrerent, & telis ſuis equitem arcerent: ac ſi non ipſi, legionarius facilè tardaret aut fugaret coniectis pilis. *Romanis huic rei Pila.* Graue & efficax hoc telum, & quod ſinguli duplex geſtabant; vt vel incurrentem etiam equitem obiectu ſcuti maioris, itemque protenſione pili alterius facilè (vt meus eſt ſenſus) refutarent: præſertim firmi ſic & denſati. Illud quidem certè ſcio, rarò ab incurſu* equitis ſolius Romanam aciem diſſipatam, quod hodie eſt crebrum. An non, inquies, à Parthis? Ita, ſed obſerua quod *incurſu* dixi: Parthi autem ſagittis eminus ferè obruebant Romanos, in manus aut propiùs non ſuccedebant. Itaque non proterebant eos, ſed lentè conficiebant & vulnerabant, more ſuo ſcilicet refugientes & accedentes. Idem Sariſſophoris noſtris accideret per Bombardarios, ſi à ſimili auxilio aut equite deſtituerentur. *Concluſio diſſertatiunculæ.* De Haſtis igitur ſic ſentio. Romanis non neceſſarias, nobis haud inutiles eſſe, nec fore, etiam ſi Romana in parte arma aſſumantur. Vidi qui* miſceri vellet, & manipulos partim gladiis ſcutiſque inſtrui, partim Haſtis. Ipſi Duces, & vſu callidi, talia vidento. *De Acie iudicium.* Quartum in Militiâ *Acies.* quam ſi vndique tutam & compoſitam in Romanâ inſtructione dixero, ratio mihi addicet. *Romana adproba.* In fronte Haſtati, imbecilliores; pòſt Principes, robuſtiores; tum Triarij, robuſtiſſimi. vt per gradus fatigaretur hoſtis. Iam ad latera equites, qui circumueniri vetent aut cingi: & ſi à fronte hoſtium equites inuadant, ipſi ab aperto latere eos incurrant. Multa, quæ ex prioribus meis haurire liceat, nec opus repetere: ſed illud pulcherrimum, & victoriæ patrandæ: quòd diuiſi per interualla, *Interualla laudatiſſima.* & in iis aut ante ea Veles. ita vt ſtatarius miles receptui iis ſit, & ipſi ſecurè aut deſinant pugnam, aut reſumant. Age, profligata aut inutilis iam omnis Velitum manus: quid mali? Conſtant ordines, & callido conſilio, cùm mixti aut incerti iis non ſunt, nihil iſti putant ſibi periiſſe. *Acceſſus & receſſus per ea.* Itaque quaſi integri pugnam ineunt, animis & corporibus nihil imminuti: denique cum tuto & certo ſemper receptu in ſua interualla. Conſiderate Duces, magnum hoc arcanum eſt, dare militem,

* Imò ſoli ipſi equitem pellebant, vt Cæſaris pugna cũ Pompeio, ſex illæ cohortes.

* Is eſt Marchiauellus.

tem, pugnare cum spe victoriæ, cedere sine metu ignominiæ aut periculi, si res cogat. In Romanis ita factum, triplici istâ acie per Hastatos, Principes, & Triarios: qui vltimi, molem totam excipiebant, & sustinebant validis præsidiis fulti. Ibi Duces, ibi Signa præcipua, ibi veteranus miles: & in summâ, ibi Victoria quia Virtus. Abite Turcæ, cum Ianizaris vestris: qui imaginem aliquam vsurpatis militiæ priscæ, sed falsam. vera illa si sit, nos iam non simus. Nam illud pro certo habeo, si cum nostris istis nouitiis armis vetera iungantur, & simul Ordo & Acies: orbis vetus & nouus eat breui sub vnius leges. Sed diuina illa dispositio supra nostram est, & aut non dici hæc vult aut non credi, cùm intempestiuum. O arcanum verè cæleste! quod suspicamur magis homines, quàm intellegimus, & quod mirâ temperie mundum hunc gubernas! Frænas impios, aut prouehis: & bonos attollis, deiicis, vt ad te, aut à te iuerunt. Non pando pennas propiùs ad hunc Solem, ne liquescam aut amburar: sed libero ore clamo, qui gloriam aut imperium vult, flectendum ad antiqua. Enimuerò si nostri isti Leues (Bombardarios sic appello) mixti per manipulos & ante manipulos grauium sint, cum interuallis & receptu: idque contra equitem, contra grauiorem peditem: quæ acies inuadat, imò quæ resistat? Nam nostri aptissimi sic impetere, & resilire ad iterùm impetendum: quæ omnia tamen consuetudine & longo exercitio facienda sunt, ne in re turbent. Vos, vos appello Duces, me vera dicere: per Fidem imitamini, sed contra eos, qui oppugnant Fidem. Iam in particulari instructione multa sunt, sed gustum dare potuimus, præcepta non potuimus, & pendent ab ingenio verè Martiali, id est igneo & excelso. Qui capit, capiat; qui non, succumbat & vapulet. Illud moneo, Stratagematum hîc latum campum esse: & non aliâ re plures victorias aut trophæa parta. Quidquid inopinatum est, hostem turbat: modò tale sit, vt non tuos turbet. Ea sit cautio: nec quælibet inuentiuncula fructuosa statim aut efficax est, sed cui circumspectio & lustratio adiuncta. Argum esse oportet, qui Dux est, in tergo, in fronte, in capite, in pedibus oculos habere: & tamen omnia facilia dispositu, vbi semel proba communis illa dispositio præcessit. Da cohortes, da manipulos, sic subsitos, sic dissitos, sic solitos iungi aut disiungi: præstabo tibi in omni occasione velut corpus Aciei, quale tu aut res volet. Vltimum, *Disciplina*. Me miserum, quid componam! vtinam color aut species sit, quâ possim! Sed qualisqualis illa veterum; hodie nulla est, & fatebuntur ipsi qui militiæ se dederunt. O pudor, ô dedecus! Barbari & Scythæ hac parte nos superant, & leges ij aliquas habent, nos nullas. Quid ergo comparem? Disciplinam Romanam laudem, aut suadeam? illa verò non bona, sed optima est, quot fuerunt, quot erunt: data diuinitus in exemplum. Conueniant & considéant aliquot sapientes, mente & scripto non concipient pleniorem, meliorem. Hanc igitur suadeo? vt nostri mores & homines sunt, vix ausim. Satis si vniuersè Disciplinam aliquam, sine quâ Militiæ non dicam bonitas aut felicitas non constat, sed vix nomen.

Temperanda militia vtraque.

Prouidentia hæc dirigit.

Mixtio vtriusque armaturæ.

Stratagemata præcipua ad victoriam.

De Disciplinâ iudicium.

Id dilatū.

Disciplinæ necessitas.

Latrocinia ista sunt, quæ sine lege, iure, modo exercentur: nec velim appellare equidem talia hæc nostra (nec debeo, caussa cùm bona est:) sed bonâ fide, lineam eorum tangunt. Medêre, medêre tu aliquis Princeps, tu qui in animo mihi es, quem magnum & ad magna genuit Deus. Exemplo aliis præi, qui opibus præes. Nec plura de Disciplinâ, in quâ perdidisse me censeo hæc pauca ipsa verba. A V D. Siccine desperas? an ars hæc tua est, vt sermonem facias compendi? Quin tu exsequere, de effectu in aliorum manu esto. L I P S. Quid si offendam, aut vapulem? tu succedaneum tuum tergum dabis? A V D. * Δέδιας δέος ἀδεὲς, vt cum Græcis hoc dicam. Noui modestiam & prouidentiam tuam. Denique esto, aliquid quod improbetur dixeris: quis mali consilij pœnas vmquam luit, si ipse non malus? Fides vbi constat, caligo & imbecillitas ingenij excusanda sunt. L I P S. Impellis, permittam me vel cum metu lapsus. Tres igitur partes fecimus Disciplinæ veteris, *Munia, Exercitia, Leges*. Singulæ videndæ sunt, & siquid in iis nobis boni. *Munia* sunt, *Excubiæ*, *Ministeria*, *Opera*, & hæc quæ diffusè sum executus. Et de *Excubiis* quidem, aliqua nec improba apud nos species: credo tamen quædam meliora aut tutiora olim fuisse. Vt de Stationibus ante portas, vt de Tesseris, de Circuitione assiduâ, de interpolatis Vigiliis & discrimine horarum: & talia, quæ industrius Dux animaduertat & * excerpat. *Ministeria* aut cessant apud nos, aut voluntaria sunt, & sine lege. Tamen decorè (quis neget?) Tribunis & Ducibus talia quædam præstentur, sine incommodo aut vexatione militum, cùm res it in orbem. At *Opera* precipua & vtilissima, imò necessaria pars, nec ad victoriam solùm, sed ad salutem. Castrorum tamen munitio cur tota omissa est? aperti considemus, & sine certo ordine: ac siquando cautioribus esse visum est, *Carrago* vsurpatur re & voce Barbarorum. At vide mihi illa Romana castra sic digesta, sic composita: quàm pulchra aspectui, apta vsui, tuta ab incursu omni & vi hostili? Quot exercitus nostri aut alieni, per hanc incuriam cæsi aut fugati sunt? & iamnunc pulcherrimus ille ad Danubium, cùm inopinato transitu superuenisset immanis ille hostis. Dic sodes, si Romana ibi castra & custodiæ, hæc euenissent? Atqui non lubet, imò pudet, operariis esse. Miles manum ad ligonem? ignominia sit, apage, mercede conducantur qui id præstent. Hæ voces: & quorum? credas regali stemmate & opibus esse: tamen inspice, mendicabula ferè hominum sunt, quos inopia & desperatio ad militiam redegit. Homuncio, te pudeat facere, quod tot inclyti olim viri, imò Senatores? Opiniuncula est quâ ignauiam suam tegunt, depellenda vnâ admonitiunculâ Principis aut edicto. Nemo turpe habebit, quod in commune fiet, quod à melioribus fiet, & interdum à Ducibus ipsis in exemplum. Polybius mihi in mente est, qui alibi scripsit, *Hominem censeri prudentißimum animalium, at sibi stultißimum videri.* quid ita? Nam ceteræ animantes vbi semel offenderint, cauent; non vulpes ad laqueum, lupus ad foueam, canis ad fustem temerè redibunt: solus ho-

** Times inanem timorem.*

Resumptum hoc iudicium.

Imitanda quædam in excubiis vtrisque.

*Ex iis quę prædicta.

Ministeria commendata.

Opera maximè. Castra munienda.

Obiectiuncula nostrorum.

Opinio vilitatis detrahenda.

Homo pertinax, aut fatuus.

mo

mo ab æuo in æuum peccat ferè in iisdem. Ad nos & nostra hæc nunc accommodem. quæ clarior quàm operum hæc vtilitas? quid magis expositum in scriptis & libris? Neglegimus, & salutem abiicere malumus, quàm opinationem. Atqui ea ipsa Opera, quàm extra castra vtilia etiam sunt? ad oppugnandum è tuto, contra nostra hæc Tormenta vnicum remedium & certum. Ad opida ipsa claudenda, ad hostem à nobis, ab illis arcendum, Opera eximia sunt, & quibus præstes quod nec magnâ manu militari. Iam in ipsâ Acie iis locus. vel vt parte aliquâ subitò munias te contra hostem, vel vt ipsum * inducas, aut te subducas. Fossas à Sullâ contra Mithridatis copias & amplissimum equitatum subitò ductas leges, ne circumueniri posset: & simile à Cæsare in aliâ occasione aut re factum. Quid verbis opus? Domitij Corbulonis dictum res probabit: *Dolabrâ* (id est operibus) *vincendum hostem esse*. Vtinam animus sit experiundi, & militem leuiter huc ducendi, nec alij alienæ ignauiæ exemplo peccemus! Sed alterum in Disciplinâ, *Exercitium*: id quoque neglectum nobis. Vbi campidoctores nostri sunt? vbi cottidianæ meditationes armorum? Quin cùm nemo artem profiteatur quam non didicerit; sola hæc militaris est, quam vnâ sumere & scire se arbitrantur. Tympanum sonuit, concurrunt: nomen apud scribam professi sunt, in veste aliquid mutant, ferociùs incedunt, bacchantur, potitant: ecce iam miles. Hæc ridenda, an miseranda sunt? sed fiunt. Ito, ito, qui sapis, ad illos veteres, & eorum exemplo milites tuos in omni genere armorum forma, & assiduò forma. *Neque enim*, vt ait Vegetius, *longitudo ætatis, aut annorum numerus, artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio. Post quanta voluerit stipendia, inexercitatus miles semper est tiro.* Vltimum, *Leges*. Adeste mei Duces, date vestras: examinem paullum cuiusmodi sint, & componam cum Romanis. Quid mussatis? an nullæ, an paucæ sunt? illæ ipsæ quæ sunt, irritæ & pro nullis? Profectò ita viuitur: libido pro lege est, — *iurisq; locum sibi vindicat ensis*. Furta quis hodie punit? imò quis raptus? imò quis cædes? Nam stupra & adulteria, iam inter facinora militaria censentur, & quæ poscant aliquam coronam. Scilicet de abstinentiâ aut frugalitate in victu agam: exertis linguis irridebor. de iuramento aut periurio: manibus propellar. O pudor, ô honos, quò iuistis! quàm exsules facti estis militiæ pleræque in Europâ! Iterùm testor, querela aut accusatio mea in bonos non conuenit: gaudeant hæc dici, qui non sunt tales. Vos flagitia hominum insequor, vos maculæ & vibices generosi Martis: qui scelerum confugium & asylum bella habetis. Quàm aliter apud Romanos nostros, satis dixi. vbi Iustitia, Castitas, Innocentia habitabat in castris: & nusquam violenti aut feroces, nisi in hostem, erant. Non deduco quæ in recenti memoria habes: sed profectò sunt talia, quæ in animo suo tacitus laudet, qui linguâ etiam culpet. Quis tamen ille furiosus, qui vel hoc ausit? Non dicunt. sed abiisse illa tempora, alios mores aliud hoc æuum velle. O boni & suaues! quasi alij nunc homines, aut alia

Vtilitas operum.

*Decipias, palis fixis, vallo cæco structo, aut, talibus.

Nota.

Exercitij hodie neglectus.

At cottidie vsurpandum.

De Legibus iudicium. Nobis pauca, & vana.

Scelera impunita.

Temperies nec scripto.

Romani boni & modesti.

Vox vulgi reiecta.

quæ gubernet ratio: & non omni æuo iuſtum, iuſtum ſit; tale iniuſtum. *Virtus volenti facilis.* Nempe ad difficilia vocantur. abſtinere à vi & vitiis; manus in hoſtes, non in ciues vertere; vires non Veneri ſed Marti reſeruare: denique ſtipendia ſua non prodigere, aleâ, pene, ventre. *Ratio adſeruandi ſtipendia.* De quibus ſanè ſtipendiis incidit opportunè hîc monendum. veteribus cautionem fuiſſe, ne tota ea eſſent in manu militari. ſed, vt ait Vegetius, *Lib. II. cap. XX.* *diuinitus hoc inſtitutum, vt dimidia pars ſequeſtraretur apud Signa, & ibidem ipſis militibus ſeruaretur, ne per luxum aut inanium rerum comparationem à contubernalibus poſſet abſumi.* O verè præclarum, & vt ipſe vult, diuinum inſtitutum! cum *Dupliciter vtilis.* duplici eoque aperto fructu. vt & continentior aſtrictiorque miles eſſet, minùs in laſciuiam, epulas, & denique turbas pronus: & vt maiore animo pro Signis ſuis dimicet, *more humani ingenij*, ait idem ſcriptor, *vt pro illis habeat maximam curam, in quibus ſuam videt poſitam eſſe ſubſtantiam.* *Iphicratis factum.* Quod equidem à Græco etiam Imperatore vſurpatum video, Iphicrate. *Lib. III.* De illo Polyænus: Ἐν τῇ δόσει τοῦ μισθοῦ καθ' ἕκαστον μῆνα ὑφαιρῶν τὸ τέταρτον μέρος, ὥσπερ ἐνέχυρον ἑκάστου κατέχων, ἵνα μὴ λίποιεν τὸ στρατόπεδον, οὕτως ἄρα καὶ πολλοὺς εἶχεν ἀεὶ τοὺς στρατευομένους καὶ εὐπόρους: *In mercedis ac ſtipendij ſolutione, quoque menſe ſubducens quartam partem, velut pignus militum retinebat, ne facilè deſererent exercitum. atq; ita & multos ſemper frequenteſq; habuit milites, & eoſdem diuites.* Quis non videt hoc etiam in ſolutis iſtis moribus poſſe, aut potiùs debere fieri? cùm alioqui miles, velut per gloriam prodigus, poſt quantauis ſtipendia pauper & egenus ſemper eſt? imò, niſi rapto viuatur, victus diurni expers? Talia atque alia quàm facile, quàm laudabile imitari, ſi mens altior nobis ſit, & vt poëta loquitur, *De Præmiis & Pœnis.* *incoctum generoſo pectus honeſto?* Iam *Præmia* & *Pœnæ* notum eſt quàm excitent, aut reprimant: per malam ſecordiam & indulgentiam omnia *Promotio reuocanda.* nunc omiſſa. Præmia Promotionum ſi repetantur, bonum mirificè ſit, & ſine ærarij vllo ſumptu. Ea dico, cùm miles gradatim per virtutem aſcendit, & in ipſis ordinibus Centurionum (id enim quoque debet) eſt diſcrimen. Exiguum aliquod lucellum ad hos locos adiunctum, quàm inferiores milites inflammet? iſta perueniendi ſpes, quàm multos tra- *Inſignia virtutis vſurpãda.* hat ad militiam, & in eâ libentes teneat? Denique ipſæ coronæ, aut torques, & à me ſingillatim dicta, cum laudationibus publicis, ingenuos a- *Pœna imprimis.* nimos non ad diſcrimina ſolùm impellant, ſed ad ipſas mortes. Pœnas tamen etiam adiungo. Virtus aſſurgere non poteſt, vbi vitium libero paſſu comitatur: & abſciſo ac ſeuero caſtigationis genere turba militaris coërcenda. Vnde tot rebelliones hodie ac tumultus? minæ aut arma in *Licentia militiæ corruptrix.* ſuos duces? ab impunitate & licentiâ: & quamquam aliæ cauſſæ prætexantur, iſtæ veræ & intimæ ſunt. Coërceantur, & vno verbo; plus ducem ſuum miles timeat quàm hoſtem. Satis compoſui, præſertim tam inæqualia. iterùm hortor, vt adſumantur? quem? vtinam adſit & audiat, *Finis comparationis, etiam ſermonis.* cuius intereſt, quem animi iſtis oculis iamdiu deſigno. Sed in cæleſti Prouidentiâ hoc eſt: audiat non audiat, Ius Faſque hæc audiet, & comprobabit in iis qui facient, vindicabit qui contemnent. At ecce mea domus,

mus, intro, & iam spatium omne de Militiâ decurri. Non quin aliquid supersit dicendum alibi, sed in FACE HISTORICA, si Deus volet, hoc fiet. Omnia simul, nec potuit, nec oportuit, vitandæ confusioni. AVD. O illa Fax quando lucebis! * ἔξεχ' ὦ φίλε ἥλιε. LIPS. Breui. & si non toto vultu & corpore, at per partes & velut radios emicabit. Sed quod dicebam, *De militiâ ad Polybium* iam decurri: in quo salebras aut cliuos complures fuisse, vt cum Platone loquar, * οὐκ οἴομαι, ἀλλ' εὖ οἶδα. Si peruasi aut complanaui pleraque, gratia mihi esto: si quædam minimè, venia. & illud vetus cogitetur,

*Exorere ô care Sol.

*Non puto, sed scio.

* Καλὸς Θεόκριτος οὐ μόνος ἀνθρώπων ὁρᾷ.

Sed nec omnia videt. & ideò siquis post me aliquid (nec dubito) moneat, vel ipse diuulget. Nihil æmulor aut inuideo, imò vltrò excito & adhortor. Quid sibi volunt ij, qui velut locum in balneis, sic scriptorem aliquem occupant? iniuriam suam putant, ab alio tangi? Abite. mihi alia mens: & quicumque es, doce, dirige, corrige, auidis auribus & supinis manibus accipiam facientem. Liuor tantùm aut conuicia absint, ad quæ ferri video hodie scribentium mentes. Pudet, pudet, & Senecam nostrum sæpè ruminor, qui dictum hoc protulit, *Postquam docti prodierunt, boni esse desierunt*: hactenus dictum, vereor vt mox oraculum, vti sunt mores. At ipsi viderint. ego de me testor, pacis mihi ingenium esse, & cum Hesiodo,

* Pulcher Theocritus haud solus hominum videt.

* Μηδὲ κακῶν ἑταῖρον, μηδ' ἐσθλῶν νεικεστῆρα.

* Nec prauis socium, obtrectatorémve bonorum.

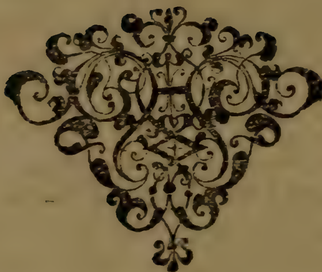
& in hoc ipso sermone bellico, nihil tamen spirare bellicum. Tu Deus, qui Pax & amor es, da consentire & conspirare in commune bonum; da te, virtutes, honesta studia amare; & hæc iuuare pro viribus & copiâ, quam dedisti: aut dabis. Nos quid sumus? humiles, imò humus: tu super omnes, tu omnia; & à te, quidquid boni est, Summo bono. Hoc ama, me dilige, mi AVDITOR, & vale. AVD. O tu quoque longùm mi doctor, mi parens, nec aliter te appellem.

BREVIARIVM LIBRI VLTIMI.

DISCIPLINÆ sedes sunt
- CASTRA. Ea diſpoſita, & dimenſa:
  - *Prætoris, Quæſtoris, Legatorum, Tribunorum, & Militum metaturæ.*
  - *Valli & Portarum deſcriptio, & enumeratio.*

Partes ſunt
- MVNIA. *quæ continent Miniſteria, Excubias, Circuitiones, & alia in caſtris.*
- EXERCITIA. *quæ ſunt Oneris, vt in Agmine (& per occaſionem Agmen deſcriptum:) aut Operis, aut denique Armorum.*
- LEGES. *quæ variæ ſunt, nos è Polybio explicauimus eas quæ tangunt Furta, Stipendia, Præmia, Pœnas, Miſſionem.*
- *In clauſulâ, Comparata militia noſtra cum priſcâ.*

FINIS.

IVSTI LIPSI
ANALECTA
siue
OBSERVATIONES
RELIQVÆ
AD MILITIAM
ET HOSCE LIBROS.

IN NOVAM EDITIONEM LIBB.

DE MILITIA ROMANA

IVSTI LIPSI V. C.

*Q*VID *tibi cum Sophiâ (quærit vulgaria turba)*
Qui veterem calles tam benè Militiam?
Antiquam Sophiam qui calles tam benè, LIPSI,
Quid tibi cum veteri (quæro ego) Militiâ?
Cur, meditabaris qui dogmata prisca Sophorum,
Misces Socraticam, Militis arte, domum?
Olim Demochares fieri quod posse negabat,
Nempe Duces SOPHIAM, MILITIAM*que doces.*
Esse putant frustrà te quidam: munera (dicunt)
Non benè conueniunt, Militis, atque Sophi.
Lancea Thymbra foret citiùs, quàm è Socrate quisquam,
Judicio vulgi, Dux bonus esse queat.
Nónne modum scribis, fieri quî possit, vt vnus,
Sit Rex egregius, de grege Socratico?
I nunc Demochares, tuque ô vulgaria turba.
Sitis vos frustrà, LIPSIVS *efficiet.*

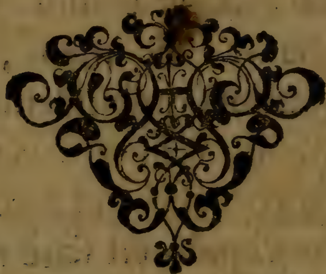
Antonius Vacquerius.

AD

AD LECTOREM.

ADIVNXIMVS etiam, Lector, reliqua Obſeruationum quædam, & vt verè appellamus, ANALECTA. Cur autem recolligo? cur non in Opere ipſo dedi? Cauſſæ ſunt, quas boni æquíque conſules, quiſquis es talis. Primùm, verebar ne nimis à re interdum abirem, aut certè diutiùs in eâ ſiſterem; ſi quidquid eò facit, concinnarem. Polybius quæ non tetigit, aut quibus anſam non dedit vt apprehenderem, paſſus ſum abire paullulùm, mox reprehendenda. Ordo etiam ita viſus melior, nec in omni occaſione mens abducenda Lectoris. Fit cum noxâ eius, adeò non cum fructu. & vt oculus qui variè ſe inflectit, intentè nihil videt: ſic mens, quæ auocatur. Denique & tertiò, curioſa quibuſdam quædam ex his viſum iri cenſebant, & velut πάρεργα. qui igitur ſic affecti, prioribus illis contenti, ad hæc ne veniant: & qui aliter, quibúſque cupido eſt ſcitè aliquid ſcire, leui diuerticulo huc deflectant. An & quartam cauſſam addam à meâ fortaſſis incuriâ? prodam, nec diſſimulabo. quædam mihi ex dictis illuſtranda magis viſa, quædam firmanda, fortaſſe & alibi adducenda & reſtringenda. Ea omnia decorè mihi facturus videbar in hoc adtextu. Siquid etiamnunc neglexi, aut non correxi: veniam da, quiſquis memor es tuæ & meæ conditionis. Quid ambo ſumus? homines, id eſt labi faciles. quid ego ſeorſim? æger, & in decennali ampliùs languore. Ah, quoties per eum in cali-

gine esse me sentio, & velut nube? quàm quæ volo, non volo; quæ possum, non possum? Sed prorsus, vt ij qui vincti & impediti sunt, membra habent ad vsum, nec vtuntur: sic mens, lingua, stilus, adstricta ad morbi hanc catenam. Solue me eâ Deus, cùm tibi visum: aut potiùs his totis vinculis solue, si visum; vt liber & solutus te, apud te, fruar, in æternâ illâ luce despector aut irrisor eorum quæ nunc miramur. Intereà dum hoc fit, in statione maneo, & nec saucius eam desero: vt si manu & operâ haud multum, animo tamen iuuem & exemplo. Interpretare sic Lector, & hæc accipe, quædam etiam eius generis opportunè in FACE nostrâ habiturus.

IVSTI

IVSTI LIPSI ANALECTA ſiue OBSERVATIONES

LIB. I. DIAL. II.

DE Dilectu.] *Dilectus Græcis eſt*, στρατολογία, *itemq;* κατάλογος, *&* καταγραφή. *Dicunt paſsim* κατάλογον ποιεῖσθαι, καταγραφὴν ποιεῖσθαι: legere militem, ſcribere militem: *ſicut & Romani. De ſcripturâ ideò, quia ſi electi in tabulas & codices referebantur, vt memoria nominum & ſtipendiorum publicè exſtaret. Itaque* κατάλογος *etiam pro ipſo tali indice. vt in Suidâ:* Κατάλογος, ὁ πίναξ ἐφ᾽ οὗ ἐνέγραφον τῶν στρατευομένων τὰ ὀνόματα: Catalogus, liber aut breuis, in quo militantium nomina ſcribebant. *Dio Caſsius peculiari quodam ſenſu vſurpat, pro ciuilibus tantùm & legionariis copiis. vt libro* LII. ἑκατοντάρχης ἐκ τοῦ καταλόγου: Centurio è catalogo, *ſiue è legione. Iterùm libro* LV. τὰ τείχη τῶν ἐκ τῶν καταλόγων στρατευομένων: legiones eorum qui ex catalogo & dilectu militant. *Opponit auxiliis, & copiis non perpetuis ac firmis. Tertiò idem, libro* XL. *de Craſſo Diuite: quem ſcribit* vt pauperes miſerari ſolitum, τοὺς μὴ δυναμένους στρατόπεδον καταλόγου οἴκοθεν θρέψειν: eos qui non poſſent legionem catalogi à ſe & domeſticis copiis alere. *Quod dictum Plinio effertur, libro* XXXIII. *cap.* X. M. Craſſus negabat locupletem eſſe, niſi qui redditu annuo legionem tueri poſſet. *Haud diſsimiliter in Baſilio, de quadraginta martyribus:* Εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἐτάχθησαν καταλόγους: In militares legiones relati ſunt. *Eoq; ſenſu reperies in Iuſtiniani Nouellis. Vox etiam alia huic rei, æuo illo ſequenti,* Adnumium, *vel* Adnumius. *In Suidâ:* Ἀννούμιος, ἀπογραφὴ ὀνομάτων παρὰ ῥωμαίοις. οἱ δὲ ἀδνούμιόν φασι: Annumius, deſcriptio nominum apud Romanos; alij autem Adnumium dicunt. *Eſt in Cedreno ea vox, rebus Iohannis Comneni: & interpres vir induſtrius & doctus fatetur ignorare quid vocis eſſet. Eſt & in Leone, Cap.* VI. Tempore rogæ & adnomij, id eſt deſcriptionis nominum. *Sed ne diſsimulem, non tam in Dilectu fortaſſe locum habet, quàm in recenſu & adnumeratione militum ſub tempus ſtipendij aut largitionis. Ad hanc ipſam rem reperies,* Pittacia, Breues, Laterculum, Matriculam. *Sicut autem ſcribebantur iam milites, ita delebantur non milites & reiecti. Plautus aſpexit:*

Pulchrè miles centuriatus ibit ex puncto in manipulo.

Et explicabit Scholiaſtes vetus in hoc Perſij: Proximus expungam.] Tractum à militibus, qui expuncti dicuntur, dum foras à militiâ emittuntur. *Solent & mortuos ibi notare, & Theta ſuum adfigere. Ruffinus in Hieronymum:* Quod tale eſſet, quale ſiquis accepto breuiculo in quo militum nomina continentur, nitatur inſpicere quanti ex militibus ſuperſint, quanti in bello ceciderint: & requirens, qui inſpicere miſſus eſt, propriam notam, verbi cauſsâ, vt dici ſolet, θ. ad vniuſcuiuſque defuncti nomen adſcribat, & propriâ rurſus notâ ſuperſtitem ſignet.

Pagina 15. lin. 23.

„ Tenuiores ad militiam non vocati.] *De bonâ illâ & compoſitâ rep. verum eſt: etſi poſteà remiſſum. Adeò, vt non libertini ſolùm, ſed ſerui etiam adſcripti; ſed ferè per ciuilia bella, cùm Virtus & Honos ius ſuum ægrè ſeruant. Exemplum tamen ab æuo Annibalis, cùm neceſsitas id expreſſit. Tunc enim non ſolùm* octo millia ſeruorum *in militiam empta, quod Liuius aliiq; produnt: ſed etiam paſtores aliquot ferociores in equites adſumpti. Docet Valerius (quod alij ſilent) libro* VII. Ex Apuliâ quoque & Fidiculis ſeptuaginta atque ducenti ad ſupplementum equitatus ſunt empti. *Atque hos ipſos ſtatim appellat* à paſtoralibus caſis col-

Pag. 19. lin. 5.

 lecta

lecta mancipia. *Sanè multi in Apuliâ & feroces pastores. ac Pompeius etiam bello in Cæsarem, eodem illo tractu*, seruos pastores armat, atque his equos adtribuit: *quod ita in Cæsare scriptum Ciuilium primo. Repetit & occultè obiicit idem Commentario tertio: cùm in equitibus Pompeij recenset* octingentos, quos ex seruis suis pastorumque suorum coëgerat. *Qui tamen locus vitij suspectus: nec* pastorum serui *conscripti videntur (id verò vile & ridiculum, seruorum seruos) sed ipsi pastores. Itaque vide num scribendum:* quos ex seruitiis pastoribúsque suorum coëgerat. *Ita in eodem Cæsare, libro eodem*, M. Cælius Milonem in Thurinum, ad solicitandos pastores, misit. *Ita & Domitius* colonis pastoribusque, quos secum adduxerat, naues Massiliensium complet, *Commentario primo*.

DIALOG. III.

Pag. 24. linea 11. „ L. Atius Tribunus primus.] *Per honorem ita dicitur; qui crescit, si* Primus in Legione primâ. *Est in Festo:* Primanus Tribunus, qui primæ legioni tributum scribebat. *Sed non de istis legionum, ne erres: de Tribunis ærariis id capiendum*.

DIALOG. VII.

Pag. 39. lin. 28. „ Eorum vicem Auxilia fuisse, quæ variis gentibus solent imperare.] *Plena huius rei Principum historia, &* Socias cohortes Hispanorum, Germanorum, Tungrorum, Batauorum, *aliarum gentium, vbique leges. Creberrimè item*, Auxiliares, & Auxilia. *Isti verò omnes è prouincialibus; & certis quibusdam bellicosisq; gentibus, non aliud loco tributi, quàm militiam & viros imperabant: quod de Batauis scriptum Tacitus reliquit. Sed alij diffusiores populi & ditiores, vtrumque sæpè dabant, & Pecuniam & Militem: adeoq; robur in his & numerus, vt idem Tacitus audeat dicere:* Nihil validum in exercitibus, nisi quod externum. *Sed & alibi idem scribit:* Prouinciarum sanguine prouincias vinci. *Etsi autem miles è subditis, non tamen dilectu eorum aut arbitrio capiendus. Romani, Centuriones aut tales aliquos peritos legendi, mittebant: qui sæpè vsui suo & compendio, magis quàm publico seruiebant. Tacitus fraudes & quæstum hac in re indicat, & inter caussas ponit rebellionis Batauicæ:* Iussu Vitellij Batauorum iuuentus ad dilectum vocabatur. quem suapte naturâ grauem, onerabant ministri auaritiâ ac luxu: senes aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent; rursus impuberes, sed formâ conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. *Sed &, cùm hæc aberant, dilectus ille per se grauis. quod iidem Bataui ibi apud Tacitum effantur:* Instare dilectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremùm diuidantur. *Trahebantur enim in diuersas terras, vt magnitudo Imperij erat; atque illîc longâ militiâ ferè consumebantur. Galgacus Britannorum Dux apud Tacitum, inter grauissima Romani dominij ponit:* Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit; hi per dilectus alibi seruituri auferuntur.

Pag. 40. lin. 29. „ Habuisse eos proprios suos Tribunos ærarios.] *Tangit hoc Cicero, cùm Verri obiicit quæstum eum fecisse in classe contra prædones comparandâ: & ait: cùm antiquitus institutum esset, vt ipsi socij pecuniam hanc tractarent; eum ad se transtulisse, & prædatum esse. Verba sunt quinto in Verrem:* Cognoscite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primùm excogitatam. Sumptum omnem in classem, frumento, stipendio, ceterisque rebus, nauarcho suo quæque ciuitas dare solebat. is neque vt accusaretur à nautis committere audebat, & ciuibus suis rationem referre debebat. Erat hoc, vt dico, factitatum semper, nec solùm in Siciliâ, sed in omnibus prouinciis, etiam in Sociorum & Latinorum stipendio ac sumptu, tum cùm illorum auxiliis vti solebamus. *Postrema huc propriè faciunt, & notabis inibi Socios iam ante Ciceronem desisse.*

DIALOG. VIII.

Pag. 42. lin. 10. „ Ex beneficiariis superiorum exercituum.] *Cæsaris verba sunt; & dat intellegi plerosque Euocatorum è* Beneficiariis *solere esse. Quod hoc genus? eorum qui beneficio Imperatoris ad gradus aut commoda promoti. Cæsar apud Hirtium in bello Africo:* Ordines in meo

exer-

exercitu, beneficio non virtute consecuti. *Suetonius Tiberij cap.* XII. Venit in suspicionem per quosdam beneficij sui Centuriones. *Vegetius lib.* II. *cap.* VII. Beneficiarij ab eo appellati, quòd promouentur beneficio Tribunorum. *In lapidibus priscis:* BENEF. TRIBVN. *Meminit Cicero libro* V. *epist.* XX. *& ostendit etiam in pecuniâ Beneficia hæc fuisse. de quibus & in Synodo Nicænâ, can.* XVIII. damnantur ij, qui militiam & zonas deponentes, posteà ad vomitum redeunt, ὡς βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι: vt beneficiis feliciùs militiam resumant & instaurent. *Festus ad eos quoque refert, qui* munere in militiâ vacabant, beneficio Imperatoris. *In prouinciis etiam* Beneficia, *in eos qui agris aut immunitate donati. Ita Cæsar* Pompeij magna beneficia & clientelas in citeriore prouinciâ *commemorat: Hirtius,* maiores Numidarum vsos beneficio C. Marij.

DIALOG. IX.

„ Suspicor tamen nomen Imperatoris.] *Imò iam penè scio. Is qui orationem funebrem scripsit (D. Ambrosium auctorem faciunt) Valentiniano Imperatori:* Charactere domini inscribuntur & seruuli, & nomine Imperatoris signantur milites. *Duplex ritus. & de seruis, qui compungi solent dominico nomine, vt agnoscerentur; & de militibus, qui præferre Imperatorem. Locus hic in scidis meis delitescens commodùm se nunc obtulit.* Pagina 45. lin. 10.

ANALECTA

LIB. II. DIAL. II.

„ Etsi raro tamen in agmine aut acie sic incessere.] *Id verum est, & in agmine ferè præmitti solent ad incerta aut occulta viarum exploranda. In acie quoque aliter locari, & abiungi à grauioribus, in loco dictum. Sed addo, distributionem hanc, de quâ Polybius, videri ad Cohortes maximè pertinere: in quas certum est Velites fuisse relatos* centum viginti: *id est ter quadraginta, quot in singulis manipulis colligimus fuisse. Cohors igitur si alibi in præsidio, aut diuisa; habuit suos Velites, & huic rei adtributio illa seruiit.* Pag. 52. lin. 16.

„ Ab eo quòd iunctis manibus pariter dimicabant.] *Hinc aliquis colligat, in acie stetisse ferè per Decurias in quâque centuriâ: & quia tales in vno contubernio etiam erant, Vegetius voluit* Manipulum *ab eâ ratione simul pugnandi dictum. Etsi de Etymo tamen aliter est, sed res notetur.* Pag. 52. lin. vlt.

DIALOG. III.

„ Etsi habuit suas caussas.] *Suspicionem, quæ dominantibus ferè innata: & ne turbare Latini possent, putauit Tarquinius melius misceri eos ac confundi cum Romanis. Posteri aliter.* Pag. 55. lin. 7.

„ Vt in vno Ordine duo sint Centuriones.] *Id nego factum; & rectè, si pro more & vero loquaris. Cùm tamen in omnia me verso, nequid frustrà aut temerè mutem; succurrit posse excusari fortassis, si Optiones etiam & Succenturiones venire velimus in hoc principale nomen. Fecisse videtur Liuius lib.* x. Quattuor Centuriones manipulumque hastatorum armillis aureisque coronis donauit, quia primi portam murumque Aquiloniæ ceperant. *Vnius enim manipuli facinus hoc facit, nec credo admixtos Centuriones ex aliis fuisse. Etsi nec argumentum, nec numerus fortasse, satis certa.* Pag. 55. lin. 35.

„ Earum vnamquamque primam, pilum vocabant.] *Est nostra ita correctio, & multa suadere videntur: tamen Turnebus, aliiq;*, Earum vnam, quam Primumpilum vocabant: *voluntq; totum illum ordinem* Primumpilum *dici. Sed abnuit, quòd* Pilani di*cantur, quòd ante eos positi,* Antepilani. *Tamen iudicia in re dubiâ libera sunto.* Pag. 56. lin. 40.

DIALOG. V.

„ Legio.] *Quæ variis nominibus Græcis Latinisq; etiam postmodum dicta. Græci veteres,* στρατόπεδον, στράτευμα, *& creberrimè* τάγμα *dixerunt: nouelli etiam* θέμα, *scilicet quòd in loco & limite* Pag. 60. lin. 33.

limite certo solent poni. In Glossis illis bonis: Legio, Τάξις, θέμα. *In Cedreno* θεματικοὶ, *ipsi Legionarij: & Constantini Porphyrogenetæ libellus est titulo,* περὶ θεμάτων, de Legionibus, *vt illo æuo erant. Produxit Cedrenus etiam ad equites, & θέματα καβαλλαρικὰ in eo sunt* Equitum alæ. *Iidem Græci dixêre &* τέλος: *vti Plutarchus & Appianus. quo sensu fortasse Dio (verba dedi in Transuectione equitum, libro primo)* ἱππεῖς ἐκ τοῦ τέλους: legionarij aut ordinarij equites: *etsi paullo aliter id fuit. Reperio &* τεῖχος, *pro legione: nec audiam viros doctos qui vertunt in* τέλος. *Ita enim Dio lib.* LIV. *post recensum legionum:* Τοσαῦτα τείχη τῶν ἐκ καταλόγου στρατευομένων: Tot legiones sunt, quæ ex ordinario catalogo & dilectu militant. *Iterùm idem in Eclogis, quas vulgauit vtiliter Fuluius Vrsinus, Eclogâ vltimâ:* τοῦ τετάρτου τοῦ σκυθικοῦ τείχους: legionis quartæ, cognomento Scythicæ. *Et infrà:* πολεμικώτατον τεῖχος: bellicosissima legio: *Cur verò abhorream? nam & Latini posteriores* Murum *sic vsurparunt. Vegetius:* Antiquos murum dixisse pedestrem exercitum: *& alibi in eodem. Notabis &* Numeros *pro legionibus, quod exemplis ad Tacitum firmaui. Item* Ordines: *imitatione scilicet Græcorum, qui iis sunt* τάγματα. *Hegesippus ita:* Connexis ordinibus Quinto & Decimo: *& pluries idem, ne cumulem è superuacuo verba. Virtutes etiam in Paullo Diacono legi; sed communius, pro copiis & robore militari.*

Pag. 61. lin. 28. „ Variatum in occasionibus ostendit.] *Instabilis omnino hic numerus, cùm Patres sub initium anni prouincias & exercitus ornarent: id est, legiones describerent, quot quantísque, bellum geri ex vsu videretur. Sæpè ad eos magistratus hoc referunt, apud Liuium. vt lib.* XXII. De bello deque rep. Dictator retulit, quibus quótve legionibus victori hosti obuiam eundum esse censerent Patres. *Idem libro* XXVI. Consul Senatu in Capitolium vocato, de administratione belli, de prouinciis exercitibusque Patres consuluerunt. *Inibi obiter nota locum, in quem vocati: nempe Capitolium, vbi de bello ferè actum monuimus libro* I. *ex Appiano. Nunc pro nostrâ re etiam Claudianus, qui Stiliconem docet imaginem prisci & desiti ritus retulisse.*

Neglectum Stilico tot iam per sæcula morem
Rettulit, vt ducibus mandarent prœlia Patres,
Decretoque togæ felix legionibus iret
Tessera.

Tessera, *nimirum ad iter, & quò copiæ dirigendæ.*

Pag. 61. lin. 3. „ Quadratam dictam.] *Infrà, in Acie, de caussâ huius cognominis. Sed lubet alia quoque agnomenta legionum exsequi, quæ in scriptoribus prompta. Si curiositas videbitur; transi cui sic videtur: tu lege, cui aliter. & vt pessimè, quid nisi iactura atri liquoris alicuius & chartæ? Vtinam meum illum omnem hîc effundam. Communis igitur & receptissima agnominatio legionum à numeris fuit, idque discretionis caussâ. Si enim* Legio *tantum; de quâ intellegam? & interest sæpè ob facinus aliquod egregium, aut aliam notitiam, sciri. Ergo à numeris,* Prima, Secunda, Tertia, *vsque ad* Vigesimam, Trigesimam, *& quot fuêre. Id ab ordine temporis & dilectus, quo conscriptæ. Dio Cassius libro* XXXVIII. Τὰ πολιτικὰ στρατόπεδα πρὸς τὸ τῶν καταλόγων τάξιν ὠνομάζετο, ὅθεν περὶ καὶ νῦν ὁμοίως τὰ μὲν ὄντα ἐπίκλησιν ἔχει: Ciuiles legiones iuxta ordinem dilectuum appellabantur, sicut & nunc eæ quæ exstant agnominationes habent. *Quòd autem æuo eius, itemque Augusti extiterint, & quibus cognominibus (nam & alia, præter numeralia illa, ex occasione dabant) ipse fusè ita scribit libro* LV.

„ Tres tunc (*Augusti æuo*) & viginti legiones, aut vt alij volunt, quinque & viginti
„ alebantur. Nunc verò nostro æuo, nouemdecim modò ex iis supersunt. Legio Se-
„ cunda Augusta, quæ in Britanniâ superiore hibernat: & tres Tertiæ. quarum vna in
„ Phœnice, Gallica cognomento; altera in Arabiâ, Cyrenaica; tertia in Numidiâ, Au-
„ gusta. Iam Quarta Scythica in Syriâ agit, Quinta Macedonica in Daciâ. Sunt &
„ Sextæ duæ. quarum vna in Britanniâ inferiore, cognomento Victrix; altera in Iu-
„ dæâ, Ferrata. Est & Septima in Mysiâ superiore, quæ plurimùm Claudia dicitur.
„ Octaua Augusta, in Germaniâ superiore. Decima in Pannoniâ superiore, dicta

Gemina, atque altera Decima in Iudæa. Vndecima in Mysiâ inferiore, Claudia » dicta. Ita enim hæ duæ legiones à Claudio cognominatæ, quoniam in rebellione » Camilli contra eum non steterunt. Duodecima in Cappadociâ, Fulminatrix. Ter- » tiadecima Gemina, in Daciâ. Decimaquarta Gemina in Pannoniâ. Decimaquinta » Apollinaris in Cappadociâ. Et vigesima, Valens & Victrix dicta, in Britanniâ supe- » riore. quam ipsam, vt mihi videtur, cùm eâ quæ & ipsa Vigesimæ nomen habet & » in Germaniâ superiore hiemat (etsi etiam, nec tamen ab omnibus, Valens appelle- » tur: neque nunc eo cognomine vtitur) accipere oportet. Hæ ex Augusti legionibus » saluæ sunt. Reliquarum aliæ prorsus exstinctæ, aliæ aliis quibusdam vel ab ipso Au- » gusto vel à secutis Imperatoribus sunt permixtæ: vnde & Geminæ cognomen sol- » lemne habent. Quoniam verò semel in hunc sermonem de legionibus veni, etiam » alias quæ deinceps à Principibus conscriptæ sunt edisseram, vt promptum sit vo- » lenti in vno loco hæc videre & discere. Nero igitur primam Italicam dictam scri- » psit, quæ in Mysiâ inferiore hibernat: Galba Primam Adiutricem, quæ in Panno- » niâ inferiore; & Septimam, quæ in Hispaniâ. Vespasianus Secundam Adiutricem, » quæ in Pannoniâ inferiore; & Quartam Flauiam, in Syriâ. Domitianus Primam » Mineruiam, quæ in Germaniâ inferiore. Traianus Secundam Ægyptiacam, & » Trigesimam Germanicam, quas & à seipso agnominauit. M. Antonius Secun- » dam, in Norico. »

Ecce hîc habes & numerum legionum, quæ sub Principibus ordinariæ, & cognomina, & loca ea- rum siue castra. Percurram ipsa verba, & inferam (quia opus) alibi nostram facem. Ait: Vt alij volunt, quinque & viginti.] *Dissensum inter scriptores tangit, quorum alij vigintitres Augusti æuo legiones faciunt; alij vigintiquinque. Inter hos posteriores Tacitus est, inquisitionis & fidei no- tæ scriptor. In rebus enim Tiberij, cùm ex occasione vires & copias imperij recenset, ita infit*; Ita- liam vtroque mari duæ classes, Misenum apud & Rauennam, proximumque Gal- liæ littus rostratæ naues præsidebant, quas Actiacâ victoriâ captas Augustus in opi- dum Foroiuliense miserat, valido cum remige. Sed præcipuũ robur, Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ re- cens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, domũ populi Ro- mani: cetera Africæ per duas legiones, parique numero Ægyptus. Dehinc, initio ab Syriâ vsque ad flumen Eufratem, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quat- tuor legionibus coërcitum: accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magni- tudine nostrâ proteguntur aduersum externa imperia. At Thraciam Rhœmetalces & liberi Cotyis; ripamq; Danubij legionum duæ in Pannoniâ, duæ in Mœsiâ atti- nebant. totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis à tergo illis, & si re- pens auxilium Italia posceret, haud procul accirentur. Quamquam insideret vrbem proprius miles, tres vrbanæ, nouem prætoriæ cohortes. At apud idonea prouincia- rum sociæ triremes, alæque & auxilia cohortium. neque multo secùs in iis virium, sed persequi incertum fuit, cùm ex vsu temporis huc illuc mearent, gliscerent nu- mero, & aliquando minuerentur. *Insignis & delectabilis locus, iis quidem qui animo intueri & concipere non solùm magnitudinem viresq; Romani imperij, sed & ordinem dispositionemq; volunt. Habes igitur vigintiquinque legiones hîc in prouinciis (adnumera:) præter cohortes alasq; sociales, & classes. Habes in ipsâ Italiâ legiones duas clasßicas Rauennatem & Misenatem, præter copias Foroiulienses: & in ipsâ vrbe duodecim cohortes, ferè millenarias, id est legionum item in- star duarum. Sed de Sociis, excusat quòd non numeret, quia aliquando, inquit, hîc illicq; erant; & numero maiores aut minores. Tamen certum est, haud infra ciuiles copias fuisse, ex prisco illo & perpetuo ritu quo socij æquabant; & ex Taciti hîc assertione*, haud multo secùs in iis vi- rium fuisse: *quod est, haud minus. Fuerunt igitur tunc ciuiles copiæ, legionum circiter trigin- ta: quæ essent (in legionem quinque millia sumendo)* centum quinquaginta millia *hominum. Adde Socios tantumdem. Is modus tunc virium, nec aliter ferè Dionis æuo, & hîc verbis. Nam*

numerat superfuisse nouemdecim ex Augustæis, & alias deinde nouem accenset. At, quod mireris, Agathias Scholasticus copias istas immensùm auget. Nam cùm Hunnorum irruptiones, Iustiniani æuo, in Thraciam Græciamq́ue denarrat & deplorat: culpam coniicit in copiarum paucitatem, quas Principes tunc alebant. Τὰ γὰρ *(inquit libro quinto Historiæ)* τῶν ῥωμαίων στρατεύματα οὐ τοσαῦτα διαμεμενηκότα ὁπόσα τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν πάλαι βασιλέων ἐξεύρηντο, ἐς ἐλαχίστην δέ τινα μοῖραν περιελθόντα, οὐκ ἔτι τῷ μεγέθει τῆς πολιτείας ἐξήρκουν. δέον γὰρ εἰς πέντε καὶ τεσσαράκοντα καὶ ἑξακοσίας χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν τὴν ὅλην ἀγείρεσθαι δύναμιν, μόλις ἐν τῷ τότε εἰς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν περιειστήκει. καὶ τούτων αἱ μὲν ἐν ἰταλίᾳ ἐτετάχατο, αἱ δὲ κατὰ τὴν λιβύην, ἕτεραι δὲ ἐν σπανίᾳ, καὶ ἄλλαι περὶ τοὺς κόλχους, καὶ ἄλλαι κατὰ τὴν ἀλεξάνδρου καὶ θήβην τὴν αἰγυπτίαν. ἐκάθηντο δὲ ὀλίγοι καὶ πρὸς τὰ ἑῷα τῶν περσῶν ὅρια, οὐ γὰρ δήπου ἔδει ἐκεῖσε πλειόνων, διὰ τὰς σπονδάς: Romanorum enim copiæ non tantæ iam permanserant, quantæ sub prioribus olim Principibus fuerant; sed adi minimam quamdam partem redactæ, non iam vltrà magnitudini imperi sufficiebant. Cùm enim ad sexcenta & quadragintaquinque millia virorum militarium, vniuersas copias colligere oporteret; vix tunc in centum quinquaginta millibus constabant. Atque harum aliæ in Italiâ locatæ erant, quædam in Libyâ, item in Hispaniâ; aliæq́ue circa Colchos, & aliæ circa Alexandriam & Theben Ægyptiacam. Considebant & paucæ ad Orientales Persarum limites: quia pluribus nondum opus ibi erat, ob fœdera & pacem. *En tibi & hîc breuiter statum imperij, cuiusmodi sub Iustiniano, & circà, fuit. Sed quod ait de tam immensis olim copiis: quando id fuit? non Augusti, aut Dionis etiam æuo, id est sub Alexandro Seuero: imò nec Traiani, cùm florentissima (quod ad militiam) videtur fuisse res Romana. Nam columella in Italiâ Romæ exstat in ipso Capitolio, vbi nomina & numerus tunc legionum. Sunt in vniuersum vigintinouem, sic desculptæ.*

NOMINA LEG.

II. AVG.	II. ADIVT	IIII. SCYTH
VI. VICTR	IIII. FLAV	XVI. FLAV
XX. VICTR	VII. CLAVD	VI. FERR
VIII. AVG	I. ITALIC	X. FRETE
XXII. PRIM	V. MACED.	III. CYREN
I. MINER	XI. CLAVD	II. TRAI
XXX. VLP	XIIII. GEM	III. AVG
I. ADIVT	XII. FVLM	VII. GEM
XIII. GEM	III. GALLIC	III. ITALIC
I. PARTH	II. PARTH	III. PARTH

Sic Capitolinus cippus: cui adsimilis alter apud Maffæos, nisi quòd versu antepenultimo tres istas etiam inserit:

X. GEM	XV. APOL.	II. ITALIC

Sed nec sic longè supra triginta. quem numerum velut sollennem etiam Fauorinus ioco vsurpat apud Spartianum in Hadriano: arguentibus amicis, malè eum cedere Hadriano de verbo, quod idonei auctores vsurpassent; Non rectè, inquit, suadetis amici, qui non patimini illum me doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones. *Nec aliter reperio, nisi quòd in lapide quodam prisco:* L. SERGIVS. L. F. LEPIDVS. ÆD. TR. MIL. LEG. XXXX. *Vbi* quadragesima *legio exprimitur, non sine mendi suspicione, nisi si per bella ciuilia sic fuit. Sed in Dione iam pergamus. Ait amplius:*

„ Legio secunda Augusta.] *Sic dicta quòd ipse eam legisset; siue etiam per honorem, quasi eo digna. Lego in Dione eodem,* Legionem totam Augustam vetitam hoc cognomine ampliùs vti, *quòd ignauiter se gessisset. Ita in rebus Augusti, libro* LIV. *Sed cùm tres fuerint hoc cognomine: de quâ, ignoro. Ampliùs:* „ Gallica cognomento.] *Dio hîc* γαλατικὸν *dixit: at ipsâ Latinâ voce* τὸ τρίτον στρατόπεδον γαλλικὸν, *in Eclogis Fuluianis. Hæ tales autem agnominatæ videntur à locis Hibernorum.* „ Quinta Macedonica.] *Ita & in marmo-*

marmoribus aliquoties reperio. tametsi in Tacito est Quarta. *Lib.* I I I.*Hist. acie Vitellianâ,* Quartam Macedonicam dextro cornu locat : *sed rescribendum forte* Quintam.

„ Cognomento victrix.] *in Græco est*, Victorum, *τῶν νικητόρων* : *& est in Ammiano* Legio Victorum, *sed nouella magis: atque illa vetus cognomen* Victricis, *habuit, quod lapides docent.* „ Ferrata.] *Dicta, vt videtur, ab armorum præstantiâ, & quæ tota è ferro. Fuit &* FRETENSIS, *freto assita, in lapidibus.* „ Ita enim hæ duæ legiones à Claudio.] *Nec Claudiæ solùm dictæ, sed* Piæ, Felices. *quod ipse Dio in Claudio ita scribit:* Iussit duas legiones, Septimam & Vndecimam, Claudias, & Fideles, & Pias, etiam à Senatu agnominari. *Sed postremis his cognominibus video & alias gaudere. vt in lapide* : SCHOLA. SPECVLATORVM. LEGIONVM. I. ET II. ADIVTRICVM. PIARVM. FIDELIVM. SEVERIANARVM. *In alio* : PRIMIP. LEG. X. GEM. PIÆ. FIDELIS. *Ratio collaudandi prisca, & in Liuij* XXV. Viginti millia armatorum fortia, fidelia. „ Duodecima Fulminatrix.] *Itaque vetus hoc cognomen, & ab insigni fortasse scutorum sumptum. Valerius Flaccus de Bisaltis, lib.* VI.

Cuncta phalanx insigne Iouis, cælataque gestat
Tegmina, dispersos trifidis ardoribus ignes.
Nec primus radios miles Romane corusci
Fulminis, & rutilas scutis diffuderis alas.

Fortasse dixi. quia vulgò videntur fulmen sic per scuta diffudisse, quod monumenta prisca ostendunt. Magis igitur ab impetu, & quod fulminis in morem rueret, prosterneret. Nam Christiani scriptores, etsi consensu tradunt, dictam legionem Fulminatricem *vel* Fulmineam, *quæ precibus suis fulmen & nimbos sub Marco Imp. impetrauerit: tamen constat diu antè cognomen hoc fuisse, sed in legione scilicet aliâ, & ob aliam caussam. Solent autem & alia quædam insignia scutis inscribere, vt elephantes in Appiano : vt leones in Claudiano, de Bello Gethico:*

Neruius insequitur, meritusque vocabula Felix,
Dictaque ab Augusto legio, nomenque probantes
Inuicti, clypeoque animosi teste leones.

Atque ibi quod est de Felice ; *in Aureliano Vopisci* Tertia *sic cognominatur* : Tecum habebis legionem tertiam Felicem. *Amplius:* „ Valens & Victrix dicta.] *Sic verti : etsi in Græco est*, οὐαλέριοι καὶ νικήτορες : Valerij & Victores. *Sed certum est ita Latinis appellatam, vel ex lapidibus. vt illo, qui Parmæ visitur* : PRÆF. LEG. XX. VALEN. VICTR. *Item in Faliscis* : LEG. XX. V. V. *interpretari sic postrema hæc oportet.* „ Quam ipsam, vt mihi videtur.] *Hæc confusa valdè in Græco, imò & corrupta sunt. Verba nunc sonant, eamdem illam Vigesimam esse cum superiore : quod falsum est. nec sic* nouemdecim *legiones Augustæas feceris, Dioni anteà assertum, sed* octodecim *tantùm. Adde, quòd hibernis diuersæ cùm fuerint, ipsas oportuit diuertisse. Græcis igitur negatio immittenda est, siquis id curat.*

„ Primam Mineruiam.] *Græcè τὸ ἀθηναῖον στρατόπεδον. Errauerat Xylander, qui* Atheniensem *fecerat : & columellæ suprà docent. Dicta est ab ipsâ illâ Deâ, quam Domitianus eximiè coluit, & nomine eius legionem honestauit. Simile antè de* Apollineâ : *quam ab Augusto, cui peculiaris ille Deus post pugnam Actiacam, probabile sic dictam. Satis de istis : quæ passim in Tacito, Spartiano, Capitolino occurrent, pleraque his consona; interdum cum dissensu. Vt in Vopisci Aureliano*, Tribunus *ille scribitur* legionis sextæ Gallicanæ, apud Maguntiacum : *quæ aut diuersa est à* Tertiâ *hîc* Gallicanâ ; *aut in hanc reformanda. Talia per te, cui studium, indagaueris : ego modum seruo.*

DIALOG. VII.

„ Ea est, Ala.] *Dico cornu Sociorum* Alam *appellatam: & quamquam satis docui, tamen* Pag. 67.
accedat Vegetij imitatio, qui non semel Alam *pro* Cornu *dixit. vt lib.* III. Dextram alam lin. 35.
tuam sinistræ illius alæ iunge : *& ibidem iterat.*

„ Nam Vegetius longè in aliam mentem.] *Cuius verba & sensum super Centurio-* Pag. 83. lin. 25.

turionum numero atque ordine opera est ponere: quia & diuersa valdè à priscis, & in ipso intricata. Verba sunt hæc, lib. II. cap. VIII.

„ Centurio Primipili non solùm Aquilæ præerat, sed etiam quattuor centurias, „ hoc est quadringentos milites in primâ acie gubernabat. Item primus Hastatus „ duas centurias ducebat in acie secundâ, quem nunc Ducenarium vocant. Princeps „ autem primæ cohortis centuriam semis gubernabat. Item secundus Hastatus cen- „ turiam semis, id est, centum quinquaginta homines. Triarius prior centum homi- „ nes gubernabat. Sic decem centuriæ cohortis primæ à quinque Ordinariis rege- „ bantur, quibus magnæ vtilitates & magnus honor est à veteribus constitutus. Erant „ & centuriones, qui singulas centurias curabant, qui nunc Centenarij vocantur. Se- „ cunda cohors habebat Centuriones quinque, similiter tertia, & quarta vsq; ad De- „ cimam cohortem. In totâ autem legione erant Centuriones quinquagintaquinque.

Ista Vegetius. & ponit in singulis cohortibus Centuriones quinque: ergo quinquaginta *in vniuersum. At enim* quinquagintaquinque *in fine numerantur. Falsò, & induxit Modestus qui* decem *in primâ cohorte recensuit, sed præter verum & Vegetij claram mentem. Sunt igitur pauciores denis, quàm olim: hoc ideò quia non iam manipuli, vt olim: & in quoque bini: sed centuriæ, & cohortes: & in quaque cohortium, quini centuriones. Prima autem cohors plenior: sed tamen idem numerus, sed plures centuriæ vni. Ipsa verba iam perlustro. Ait:*

„ Quattuor Centurias in primâ acie gubernabat.] *Planè præter morem veterem, idq; dupliciter. Quòd & quattuor, cùm olim non nisi vnā; & quòd in primâ acie, cùm ille in extremâ.*

„ Primus Hastatus duas centurias.] *Iste Primopilo subiungitur, & dignior habetur Principe primo. Non aliter ex Vegetio dixeris; vel claro indicio, quòd duas centurias etiam habeat, cùm alter non nisi vnam semis. Itaque comparatur cum Hastato secundo. Omnia hæc nouitia, & ab ordine atque armis immutatis nata. Nam hastati iam inter firmos, & qui contis pugnabant.*

„ Triarius prior.] *Ecce hîc inter vltimos suæ cohortis, re & nomine dignitatis nouo.*

„ A quinque ordinariis regebantur.] *Hoc mihi nota, sic vocatos communiter quinque illos primæ cohortis centuriones. Vegetius Capite anteriore:* Ordinarij dicuntur, qui in prœlio primos ordines ducunt. *Vopiscum an non sic intellegam in Bonoso?* Militauit primùm inter ordinarios, deinde inter equites. *Et magis certè Capitolinum in Clodio Albino:* Sæpè & ordinarios Centuriones in crucem tulit. *Alio sensu ista vox in Festo, & Catonis ibi verbis:* In eâ oratione quam scribit de suis virtutibus, contra Thermum. Quid mihi fieret, si non ego stipendia in ordine omnia, ordinarius meruissem semper? Sunt quidam qui manipularem, eum qui infimi ordinis sit, appellatum credant Ordinarium. *Non ego Feste, & puto mentem Catonis, sese nullâ ambitione aut gratiâ in contuberniis Imperatorum, extra ordinem & immunem, militasse: sed semper inter alios. Frontinus ita.* Q. Metellus Consul, quamuis nullâ lege impediretur, quia filium contubernalem haberet, maluit eum in ordine merere.

DIALOG. XII.

Pag. 94. lin. 7. „ Color in Imperatorio eximius, è cocco.] *Huc traho Cæsarianum illud, Commentario septimo:* Accelerat Cæsar, vt prœlio interfit. eius aduentu ex colore vestitus cognito, quo insigni in prœliis vti consueuerat, hostes committunt prœlium. *Etsi an germana illa Cæsaris, quis cui nasus est, non dubitet? Quid enim opus monere* insigni colore vsum in prœliis, *cùm id fuerit vulgatissimi moris? Sed hoc & alia pro Celsi ingenio diffusa aut mixta sunt, & parùm in totis illis Commentariis meri.*

ANA-

ANALECTA

LIB. III. DIAL. I.

„ Rorarij, Accensi.] *Lubet hoc semel aperire, quia posteà etiam iteramus. Est igitur commune nomen leuis armaturæ*, Ferentarij. *Sallustius vsurpauit in Iugurthino*: Postquam eò ventum est, vnde à ferentariis prœlium committi posset. *Explicat Festus*: Ferentarij, in bello auxiliares, à ferendo auxilio dicti; vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur. *Posterius etymon verius videtur, & est Varronis*: Ferentarij, *inquit*, equites dicti qui ea modò habebant arma quæ ferrentur, vt iaculum. Huiuscemodi equites pictos vidi in Æsculapij æde vetere, & Ferentarios adscriptos. *Sunt igitur Varroni leuiores equites & iaculatores, etiam Ferentarij: etsi alij ad pedites ferè adstringunt. Id genus olim in Romanâ militiâ duplex*, Rorarij *&* Accensi. *Liuius vtrosque sic recenset, & locis etiam ordinibusq́; disiungit in pugnâ cum Latinis. Festus de prioribus*: Rorarij qui è leui armaturâ primi prœlium committebant, quòd vt ante imbrem ferè rorare solet, sic illi ante grauem armaturam prodibant. *Et ait disertim*, prodisse ante graues: *quod etiam Liuius indicat, dum ait* inter Antepilanos procurrisse, & vires addidisse Hastatis Principibusque. *Moneo sedulò, quia idem Liuius (loco dicto, id est libro octauo) in fine & tergo agminis vtrumque genus collocauerat, sed cum hoc sensu, vt ibi starent, donec pugna cœpta, tum procurrerent, & cominus inter ordines pugnarent. Ad eum ipsum situm Lucilius spectasse videtur:*

Ponè paludatus stabat rorarius velox.

Malè veles *reponunt: & est distinctum hoc genus. Ponè igitur stabant, id est post Triarios. Hæc vox corrupta leuiter in Symmacho, qui amat Plautina & vetera inspergere, epistola* XLVII. *lib.* VIII. Soles in scribendo esse prolixus, pro ingenij tui viribus. Postquam te honor aulicus in procinctum vocauit, tu quoque verba succingis. Tamquam leuis armaturæ miles turarius æmularis. *Scribo*, rorarios, *& explico: facis quod rorarij olim, pauca quasi verborum tela iacis & lacessis, mox te subducis & post Triarios sistis. De iisdem Glossæ*: Rorarij, ἀκροβολισαί. *Genus alterum*, Accensi: *quos Plautus quoque à Rorariis discernit, in fragmento apud Varronem*:

Vbi rorarij estis? en sunt. vbi accensi? ecce.

Festus diffusè satis explicat, & nonnihil confusè: Adscripticij velut quidam scripti dicebantur, qui supplendis legionibus adiiciebantur. hos & Adcensos dicebant, quòd ad legionum censum essent adscripti. quidam Velatos, quòd vestiti inermes sequerentur exercitum. nonnulli Ferentarios, quòd fundis lapidibusque prœliaturi, ea modò ferrent quæ in hostes iacerentur. alij Rorarios, quòd id genus hominum, priusquam acies coirent, in modum rorantis tempestatis dimicarent. *Varia promit, vera aut iuxta verum. Vera, de Adscriptiuis & Accensis, qui iidem videntur, aut similes: de Velatis & Ferentariis, conuenit etiam in alios: de Rorariis, fallit, nec sunt iidem. Sanè de Adscriptiuis etiam Varro*: Adscriptiui dicti, quòd olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus siqui deperissent. *Simile Festus loco alio*: Adcensi, qui in locum mortuorum militum subitò subrogabantur, dicti ita quia ad censum adiiciebantur. *Et Plautus*: —— extra numerum es mihi PEN. Idem istuc aliis adscriptiuis ad legionem fieri solet. *Itaq; horum sententiâ supernumerarij sint & extraordinarij; quod tamen è Liuio minimè dixeris, qui & Ordines dat, & numero certo legionibus miscet. Vidi qui vellent eos armatos pariter vt Graues fuisse, hoc argumento: quòd in Liuio scribitur*, Manlium accensos ab nouissimâ acie ante signa procedere iussisse. Qui vbi subiêre, extemplò Latini, tamquam idem aduersarij fecissent, Triarios suos excitauerunt. *Qui enim, inquiunt, impositum ita Latinis, nisi armorum & aspectus paritas fuisset? At negamus ita esse, &*

Pag. 100. lin. 15.

Vegetius mecum libro III. Quibus ſcuta deerant, ſiue lapidibus manu iactis, ſiue miſſilibus, in hoc ordine dimicabant: quos Accenſos, tamquam iuniores & poſteà additos vocabant. *Vidéſne Scuta quidem habuiſſe, & fundis aut iaculis modò pugnaſſe. Sed & Feſtus ſuprà inermes poſuit, & veſte ſolâ velatos. Quid ipſe Liuius?* ~~minimæ fiduciæ~~ *hanc* manum *appellat, & infra ipſos Rorarios ponit. Apage igitur de Armis. Nec ea conſpecta Latinis impoſuerunt à ſimilitudine aliquâ; ſed ipſe motus & progreſſus nouæ manus, vt oculi & ſenſus facilè falluntur in puluere illo campeſtri. Adde, quòd iacula fortaſſe primi prætenderint, velut Triariorum haſtas. Iſta de vtroque genere: quod deſiiſſe natis iam Velitibus dixi, ſed poſteà tamen iterùm in Funditoribus & Sagittariis quaſi reſurrexiſſe. Nam Romani, promoto iam imperio, ſociis in ciuitatem acceptis, prouinciis variis ſubiectis, Velites è ſuis ſcribere omiſerunt: eorum loco vſi funditoribus, ſagittariis, iaculatoribus, quos Baleares, Cretenſes, Numidæ, & id genus nationes ſubminiſtrarent. Itaque poſteà crebra horum iterum mentio: qui tamen inermes fuêre plurimùm, vt illi priſci. Suidas hoc adſpectu verè ſcripſit:* Οἱ ῥωμαίων ψιλοὶ ἐφαπτίδας εἶχον, καὶ ζώσματα περὶ τῶν μηρῶν: Romanorum leues milites ſagula habebant, & cingula ſuper femora. *Talem ego deſcriptum aut deſculptum potiùs Funditorem adnoto, in monumento vetere: qui ſagulo aut chlamydulâ reductâ, lapides ſinu præfert. Tamen & alium etiam diligentiùs paullò ornatum, cui Galea, Scutum lunatum, & Ocreæ. Raros fuiſſe tales credo: etſi tamen in Suidâ etiam ſcriptor aliquis:* Οἱ ῥωμαίων ψιλοὶ, ἕκαστος αὐτῶν εἶχον ἐφαπτίδας, καὶ κνημίδα τε καὶ λογχάδιον, καὶ ἀκόντιον δι᾽ ὅλου σιδήρου πεπτιημένον: Romanorum leues ſagula habebant quiſque, & ocream (*nota ſingulariè* * *vnam*) & lanceam, & iaculum totum è ferro. *Sed id aut inferiore alio æuo fuiſſe debuit, aut in facinore aliquo & expeditione ſemel ſic vſurpatum. De Sagulo quidem, etiam Lucillius ſuprà docuerit, vbi* ~~paludatus rorarius~~ *dicitur, ſic ornatus.*

* Sic & in alterâ figurarum hîc obſerues. Adde quæ de Ocreis. Pag. 101. lin. 35.

„ An & Cæſaris, atque illo æuo.] *Noto Cæſarem diſcrimen ponere inter* Leues, *itemq;* Sagittarios *&* Funditores. *vt* III. *Ciuil.* Primùm ſagittariis funditoribuſque circumiectis, poſteà leuis armaturæ magnâ multitudine miſsâ. *Iterū alibi:* Magnum numerum leuis armaturæ & ſagittariorum. *Sunt ergo* Leues *ei, niſi fallor, iaculatores.*

9. Afrorum pleraque scuta sic fuisse.] *Quæ dicebant* Cetras, *aut* Citras: *vtramque enim scripturam inuenio. Virgilius :* Pag.103. lin.31.

Læuas cetra tegit, falcati cominus enses.

Et in Appiani Lybico, Masanissa rex gestat ἐλεφαντίνην, *id est* scutum è corio elephanti: *quod haud dubie firmum, nec facilè penetrari. Quid hodie Mauri? nónne vsum seruant, & habent lorea ista scuta, sed maiuscula & formata ferè in cor humanum? Atque ea cælare aut pingere variè solent. quod etiam olim factitatum Silius indicat, libro* III.

Versicolor contrà cetra, & falcatus ab arte
Ensis Adyrmachidæ.

Versicolorem enim appellat, à variante hac picturâ. Britannis etiam Tacitus hæc scuta tribuit, & pugnare eos facit ingentibus gladiis, breuibus cetris. *Ostendit paruas fuisse : cuiusmodi & Hispanorum, qui vel maximè iis vsi. Strabo de Lusitanis:* Κασίδιον δ' αὐτοὺς δίπουν ἔχειν τὴν διάμετρον φασὶ, κοῖλον εἰς τὸ πρόσθεν, τελαμῶσιν ἐξηρτημένον: Clypeolum eos habere dicunt bipedali diametro, cauũ antrorsus, loris suspensum. *Sed & in Diodoro Siculo etiam paruitas expressè valdè ingeritur, de iis ipsis :* Φοροῦσι δ' ἐν τοῖς πολέμοις πέλτας μικρὰς παντελῶς, διαπεπλεγμένας νεύροις: Ferunt peltas in bellis omnino paruas, neruis intertextas. *Atque has addit scitè eos, contra ictus aut tela incidentia, circumferre : quod idem in Velite nostro est suspicandum. Itaque leuitatem iisdem Curtius iure tribuit, libro* III. Armati bipennibus leuibusque scutis, cetræ maximè speciem reddentibus. *Et in Suidâ legas :* Ὁ δ' θυρεὸς τῶν Ἰβήρων εὔφορος: At scutum Hispanorum gestatu facile. *Sed erat etiam in Diodori verbis,* è neruis eas textas *: quod hodieq; fieri didici in Hispaniâ, munimine satis firmo. Simile, quòd Strabo quosdam Lusitanorum,* νευρίνοις κράνεσι, Neruinis galeis *vti scribit. Capimus Tacitum igitur, qui de Germanis, eorumq; arma abiiciens:* Ne scuta quidam ferro neruóve firmata: *& ostendit neruos solere intexi aut adtexi, tortos & duratos in ictum. Hispani itaque cetris vsi, nec tamen omnes. Cæsar quidem distinguit Commentario* I. *Ciuilium :* Præterea scutati citerioris prouinciæ, & cetratæ vlterioris Hispaniæ cohortes. *Pro iam dictis distinguit, & Lusitanis finitimisq; dat cetras ; aliis, qui Gallis viciniores, scuta. Eâ ipsa, facie etiam Gallicana, ex Liuio, libro* XXII. Gallis Hispanisque scuta eiusdem formæ fermè erant, dispares gladij. *Idem Polybius, libro* III. Τῶν δ' Ἰβήρων καὶ Κελτῶν ὁ μὲν θυρεὸς παραπλήσιος: Hispanorum & Gallorum scutum quidem adsimile. *Sed hoc vniuersè haud verum (qui potest? Gallorum scuta longa, Lusitanorum cetræ breues :) sed dumtaxat de Celtiberis, & confinibus eorum. Vlteriores, inquam, cetris; citeriores magis vsi scutis. Dixerat clarè Cæsar, posteà reuocat: & eodem libro sequitur :* Hos leuis armaturæ Lusitani, peritique earum regionum cetrati citerioris Hispaniæ consectabantur. *Quid definiam? mutare, si ausim, & scribere:* cetrati vlterioris. *Nisi si alio adspectu* citeriorem *ibi dicit, quod potest. Addo, Hispanos qui cetris vsi, pulsasse eas rythmicè & cantu saltuq; hostem sic inuasisse. Mira & laudanda alacritas in periculo, viribusq; attollendis. Silius* III.

——— misit diues Gallæcia pubem,
Barbara nunc patriis vlulantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percussâ verbere terrâ,
Ad numerum resonas gaudentem plaudere cetras.

Idem X. ——— ac ritu moris Iberi
Carmina pulsatâ fundentem barbara cetrâ
Inuadit.

Diodorus pariter: ἐν δ' τοῖς πολέμοις πρὸς ῥυθμοὺς ἐμβαίνουσι, καὶ παιᾶνας ᾄδουσιν, ὅταν ἐπίωσι τοῖς ἀντιτεταγμένοις: In prœliis ad rythmos incedunt, & pæanas cantant, cùm inuasuri sunt oppositos. *Nónne penè Laconum ritui respondet, qui ad tibiam & numeros ingressi & congressi? Et de cantu ac saltatione, etiam Gallos Germanosq; scio adhibuisse. Hæc de Cetrâ, quæ paullo aliter in Glossis optimis explicatur :* Ἀσπὶς λῃστρικὴ, citra. *Ita enim scribitur, quasi velint* Latronum *fuisse id scutum. Pro* Peltâ *passim etiam sumunt, & pro eâ Latini reddunt: vt Liuius, libro* XXXI. Nocte cetratos, quos peltastas vocant, in insidiis abdiderat. *Vt contrà*

Plutar-

Plutarchus, qui cetratos *Lusitanorum,* πελταστὰς *Græcè conuertit. Nam vt ait idem Liuius, libro* XXVIII. Pelta cetræ haud dissimilis est. *Et de communi quidem Græcorum Peltâ hoc accipio, de quâ in occasione istâ dicam. Inuentum eius ab Iphicrate. vt Æmilius probus in eius vitâ.* Cùm ante illum Imperatorem maximis clypeis, breuibusque hastis, minutis gladiis vterentur; ille è contrario Peltam pro Parmâ fecit, à quo posteà Peltastæ pedites appellati, vt essent ad motus concursusque leuiores. *In quibus verbis notes,* Parmam *eum reddere* τὴν ἀσπίδα, *aspicientem scilicet non ad modum, sed ad rotundam formam. Alioqui (mox dicam) ipsa* Pelta *Latinis, creberrimè* Parma. *Sed de inuentore illo etiam Diodorus libro* XV. Τῶν ἑλλήνων μεγάλαις ἀσπίσι χρωμένων, καὶ διὰ τοῦτο δυσκινήτων ὄντων, συνεῖλε τὰς ἀσπίδας, καὶ κατεσκεύασε πέλτας συμμέτρους: Græcis anteà magnis clypeis vtentibus, & ob id ad motus parùm aptis, ipse contraxit eos, & effecit modicas Peltas. *Hoc ita Iphicrates, & ob caussam dictam: contrà Philopœmenes posteà, qui grandiores clypeos reduxit, & spreuit Peltas. In vitâ eius apud Plutarchum leges: & hoc quoque, fecisse eum* μόνιμον καὶ βεβηκυῖαν μάχην ἀντὶ δρομικῆς καὶ πελταστικῆς: stabilem & gradu progredientem, pro cursoriâ illâ & peltasticâ. *Hæc Græcorum Pelta, formâ, nisi fallor, haud longè à Romanâ & velitari parmâ: etsi fortassè haud vsquequaque sic rotunda. Profero dubiè. quia iam dicta hoc euincere videntur, alia abnuere & contrà ire. vt apud Suidam:* πέλται, ἀσπίδια τετράγωνα: Peltæ, clypei quadranguli. *Apud Thucydidis Scholiastem:* Πέλτη, ἀσπὶς τετράγωνος: *Itaq; hæreo: etsi Plutarchus etiam rotundam facere videtur in Numâ, vbi de Ancilibus:* Κύκλος γὰρ οὐκ ἔστιν, *inquit,* οὐδὲ ἀποδίδωσιν, ὡς πέλτη, τὴν περιφέρειαν, ἀλλ᾽ ἐκτομὴν ἔχει γραμμῆς ἑλικοειδοῦς: Non enim circuli formâ sunt, nec reddunt, vt pelta, circumferentiam, sed incisionem habent lineæ flexuosæ. *Omnino parum claret mihi de communi Græcanicâ Peltâ: magis de* Thraciâ, *quam reperire est crebrò. Imò propriè velut istis adtributam, vt in Hesychio:* πέλτη, θράκιον ὅπλον: Pelta, Thracia armatura. *Latini* Parmam *ferè reddunt. & est in Glossis*: Parma, θρᾳκικὸν ὅπλον. *In Festo*: Thraces gladiatores, à similitudine Thraciarum parmularum. *Iis enim gladiatores certi Romæ armabantur. Martialis*:

Hæc quæ sæpè solet vinci, quæ vincere rarò
Parma, tibi scutum pumilionis erit.

Non ipse parmularius, nec Thracum fautor; eoq; illudit obiter iis, & simul ostendit paruam fuisse, & velut scutum pumilioni. De eâ paruitate in omni Peltâ, opinor, sensit Statius, libro VII. *cùm dixit,*

Sæuaque difficiles excludere vulnera peltas.

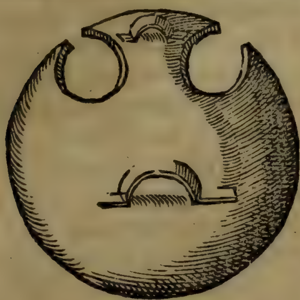
Sed quæ forma huius? an quæ communis illius? minimè, nec opus fuisset agnominatione discernere. Ad ancilia accessit, etsi lateribus minus, nisi fallor, incuruis aut reductis. Accessisse quidem Dionysius satis indicat, cùm Saliis adsignat πέλτην θρᾳκίαν, peltam Thraciam: *quos pro comperto est ancilia gestasse. Pergit etiam describere*: ἡ δ᾽ ἐστὶ ῥαβδοειδεῖ θυρεῷ, στενωτέρους ἔχοντι τοὺς λαγόνας, ἐμφερής: Ea verò est virgato scuto, quòd latera arctiora habeat, adsimilis. *Atquin Ancilia à Peltâ abiunxit suprà Plutarchus. Scimus, sed à communi: nec eam vult omnino repræsentasse. Porrò Ancilia cuiusmodi, adi Festum qui doceat: tum etiam vide hunc ab antiquitate Nummum. Sed amplius etiam aliquid in Thraciâ Peltâ noto. non fuisse videlicet sic incisas tantùm, sed etiam leuiter sinuatas & introrsum curuantes. Planæ, inquam, non fuerunt. Id colligas è Plinianis istis, libro* XXXIII. *de Speculis:* Multumque refert, vtrùm concaua sint, & poculi modo, an parmæ Threcidicę. *Faciunt differentiam in aspectu, inquit, specula, plana & concaua: iterumq; concaua, siue vt poculum protuberantia extrorsum, siue vt parma Thracia, introrsum. Estne illa mens, an de cauitate aliâ poculi aut scyphi sentit? sed tamen dissimili à cauitate parmæ. Hæc ita posita, sed timidiùs: magis certò adfirmare habeo de Amazonicâ Peltâ. Ea enim & à prioribus distincta. Virgilius nominat*:

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Et

Et Seneca Tragicus: ——— lunatâ latus Protecta peltâ. *Isidorus*: Pelta, scutum breuissimum in modum lunæ mediæ. *Nota in eo paruitatem obiter: & speciem, quæ est dimidiatæ lunæ. Satin' certò? nec aliud discrimen? Imò est, nec leuiter debebat sic defungi. Poëtæ, qui* lunatas *dicunt, excusandi sunt si non magis exprimunt, nec commodè possunt. Ego faciam, & didici ex lapidibus aut monumentis priscis, bilunem ~~fuisse hanc Peltam: id est, duplici semilunâ insignem~~. Hoc cùm marmor quoddam in Pontificiis hortis docet, vbi Amazonum pugna expressa, & cum eiusmodi scutis: tum clare Marcianus Capella, libro* VI. *qui partem Italiæ extremam, quæ Brutios habet,* læuorsum se flectere *scribit*; & duobus promuntoriis peltæ Amazonicę formam reddere: dextro autem cornu Leucopetram tendere, læuo Lacinium. *Adi, sodes, vel Ptolomæi vel alias tabulas, videbis duplicem ibi sinum reddi, cum medio discrimine & eminentiâ, vti in formis subiectis reddo. Dicit quidem ibidem paullo antè Capella,* Italiam lunatam & quodam hemicyclo in promuntorium memoratum (*Brutiorum*) circumferri. *Sed ne imponat, semicirculi igitur simplicis formâ Peltam esse: alius enim ibi adspectus, & sinum totum respicit qui Brutios à Salentinis seiungit, siue etiam extremum Brutiorum litus. Vtrumque est tale: at nostra hæc Pelta, sic in dicto marmore expressa. Item altera suprà pariformis, sed paullò magis diffusa, in Funditore quem dedimus: denique & pluscula in Notitiâ imperij, inter insignia quibus numeri aut cohortes vsæ. vt* VESONTES, MENAPII, *aliique. Nec plura nunc de Peltis, nisi quòd moneo è collo pependisse loris: quod etiam Strabo in Cetris dixerat suprà. Plutarchus in Æmilio*: Τῶν μακεδόνων τὰς πέλτας ἐξ ὤμων περισπασάντων: Macedonibus peltas ex humero detrahentibus, & demittentibus. *quod fiebat, cùm aptarent se pugnæ. Talia & Xenophon de Thracibus fugientibus, lib.* VII. reiecisse Peltas in dorsum.

DIALOG. II.

„ Ansa remanserat sola.] *Vnam ansam nominat; atqui duæ plerumque fuêre in scuto grandiore. Græci* ὄχανον *dicunt, à tenendo. Eustathius*: Ὄχανον, τὸ τῆς ἀσπίδος, κράτημα. *Herodotus id inuentum Caribus assignat lib.* I. Καὶ ὄχανα ἀσπίσι οὗτοί εἰσι οἱ ποιησάμενοι πρῶτοι. τέως δὲ ἄνευ ὀχάνων ἐφόρεον τὰς ἀσπίδας, τελαμῶσι σκυτίνοισι οἰηκίζοντες περὶ τοῖσι αὐχέσι τε, καὶ τοῖσι ἀριστεροῖσι ὤμοισι περικείμενοι: Ansas scutorum hi sunt qui primi fecerunt. Eousque enim sine ansis ferebant clypeos, vinculis è loro suspendentes circa collum, & humeris sinistris circumponentes. Pag. 109. lin. 9.

E ferro istas facit Suidas: Πόρπαξ, ὁ ἀναφορεὺς τῆς ἀσπίδος. ὡς δέ τινες τὸ δῆκον μέσον τῆς ἀσπίδος σιδήρεον, ᾧ κρατεῖ τὴν ἀσπίδα ὁ στρατιώτης: Porpax, ~~lorum quo scutum sustol~~litur. vt alij dicunt, ferrum paruum quod scutum medium transit, & quo tenet ipsum miles.

„ Germani habuêre.] *Quorum scuta grandia, vti & Gallorum. Tacitus*: Immensa scuta, enormes hastæ. *Sed de longitudine id maximè capiendum. vt de Gallis Diodorus*: θυρεοῖς χρῶνται ἀνδρομήκεσι, πεποικιλμένοις ἰδιοτρόπως: Scutis vtuntur ad hominis longitudinem, pro cuiusque ingenio pictis. *Virgilius de hisdem*: Pag. 109. lin. vlt.

——— scutis protecti corpora longis.

Et Ouidius VI. *Fastorum*:

Iacta super galeas scutaque longa sonant.

Strabo: θυρεὸς μακρὸς, καὶ λόγχαι κατὰ λόγον: Scuta longa, & lanceas ad proportionem: *Sed longa tamen magis, quàm lata ex Liuio clarè, lib.* XXXVIII. Scuta longa, ceterùm ad amplitudinem corporum parùm lata, & eaipsa plana, malè tegebant Gallos. *Polybius hoc ipsum libro* III. Τὸν γαλατικὸν θυρεὸν οὐ δυνάμενον τὸν ἄνδρα περισκέπειν: Scutum Gallicanum, parùm aptum, hominem totum tegere. *Tacitus & alterum illud de planitie*

indicat, dum ſcribit Germanis fuiſſe pro ſcutis, tenues & fucatas colore tabulas. *Ita iſti: Plutarchus tamen Cimbris Theutoniſq́ dat* θυρεοὺς πλατεῖς, Scuta lata. *Sunt nummi ad illam formam:*

Pag.111. lin.10. „ Ferreus vmbo.] *Cùm de vmbone aliuſq́ accuratè ita Polybius, cur ſilet de ornatu Scuti & picturâ? Solent enim Græci, Romani, Barbari varias formas aut colores ſcutis addere; ſiue ad inſigne vt cognobiles eſſent, ſiue ad decorem. Vetus ritus. & quem heroicis quoque temporibus video obtinuiſſe. Plutarchus Vlyſſem ait* Delphina in ſcuto habuiſſe, *libello De ſollertiâ animalium: Lycurgus* Tridentem *adſignat Palamedi. Herodotus originem rei ad Cares refert libro* I. Κᾶρές εἰσι, *inquit*, οἱ καταδέιξαντες ἐπὶ τὰς ἀσπίδας τὰ σημεῖα ποιέεσθαι: Cares ſunt qui oſtenderunt ſigna ſcutis imponere. *Strabo idem libro* XIV. *&* Ἐπίσημα *ipſe appellat*, Inſignia *ſeu* Notas. *Sequenti æuo multa exempla. vt in Græcis, Plutarchus ſcribit*, eum qui Lyſandrum interfecit, inſigne clypei draconem habuiſſe: eoq́ue oraculum monuiſſe, vt draconem vitaret. *Idem de Spartano quodam, qui clypei inſigne Muſcam haberet, viuâ nihilo maiorem: cumq́ irrideretur ab aliis, quaſi ab ignauiâ & metu ita faceret, ne hoſti conſpicuus eſſet:* Imò, inquit, vt agnoſcar. Vſque eò enim accedo, vt cernere cominus poſſint ſigni mei modum. *Athenæus de Alcibiade*, ſcutum ex ebore & auro confectum habuiſſe, & in eo Cupidinem pro inſigni, qui brachiis fulmen complecteretur. *Ad poëtas ſi abeam, quis finis? Ij deos, homines, animantes, alia intexunt, & penè quidquid in rerum naturâ. Sed Romanos videamus. quos vetuſtos Propertius negat ita cultos fuiſſe, libro* IV. *eleg.* XI.

Lib.XII.

Picta nec inducto fulgebat parma pyropo,
Præbebant cæſi baltea lenta boues.

Non vult p[illegible] temporis ſui luxu, pyropo ſcuta ornata; ſiue lapide ipſo, ſiue potiùs colore rutilo & flammante. Talis enim in fulmine, quod crebrum valdè, & quaſi de more, in Romanis ſcutis. Sed tamen antè de Tatio rege Sabino, idem poëta ſcripſerat:

Pictaque per flauas arma leuare iubas.

Et ſcutum intellegit. in quo iam olim imagines etiam Iuuenalis agnoſcit:

Pendenteſque deos perituro oſtenderet hoſti;

Romulum & Remum de lupâ pendentes: & oſtenderet, *nempe admoto ſcuto. Sed & Maiorum facta expreſſa. vt de Scæuolâ quodam Silius libro* VIII.

Scæuola, cui diræ celatur laudis honorâ
Effigie clypeus. flagrant altaribus ignes,
Tyrrhenûm valli medio ſtat Mucius, irâ
In ſemet verſâ.

Aut imagines eorum. vt de Scipione Africano idem libro XVII.

Terribilem oſtentans clypeum, quo patris, & vnâ
Cælarat patrui ſpirantes prælia dira
Effigies.

Sed & proprias fortaſſe laudes & facta cælabant: quod liber de bello Hiſpanienſi, etſi parùm integer, ſubiicit, de ſingulari congreſſu inſignium duorum militum: Cùm ad dimicandum in planitiem ſe contuliſſent, ſcutorumque laudis inſignibus præfulgens opus cælatum. *Quinetiam oculis intueri eſt, in columnâ Traiani, ſcuta quædam coronis variis ornata. quas equidem donaticas fuiſſe arbitror, & eo indicio latas. Adnotaui & alibi (puto columnâ Antonini) duplicem aquilam, concorporatam ſic vt in imperij inſignibus hodie ſolet. Quâ cauſſâ? nec enim tunc duplex illud imperium* Orien-

Orientis & Occidentis: & ſi fuiſſet, non militi priuatim congruebat. Puto indicari, è legione gemellâ fuiſſe: quoniam duæ velut aquilæ in vnam ſic mixtæ. Hæc inſignia aliis etiam gentibus nota. Silius de Saguntino quodam, libro primo:

Centum angues idem cælatum inſigne gerebat
In clypeo.

Idem libro IV. *de Chryxo quodam, Gallo:*

——— In titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpeioque iugo, demens, & vertice ſacro
Penſantes aurum Celtas vmbone ferebat.

De iiſdem quidem Gallis etiam Diodorus ſuprà ſcribebat, ſcuta habuiſſe πεποικιλμένα ἰδιογράπτως: variegata inſigni aliquo proprio. *Benè, de proprio. nam & communia quædam gentibus, legionibus, cohortibus erant: quod in Notitiâ imperij diſces. Item è Vegetio, lib.* II. *cap.* XVIII. Ne milites in tumultu prœlij à ſuis contubernalibus aberrarent, diuerſis cohortibus diuerſa in ſcutis ſigna pingebant, vt ipſi vocant, δείγματα, ſicut etiamnunc moris eſt fieri. *Porrò ab illis peculiaribus nata inſignia & argumenta hæc familiarum, quæ in vſu eſſe dicam, an abuſu? Ignauiſſimi vſurpant. & quos meliore iure increpes, quàm ſuum illum Africanus Scipio. qui* cùm ornatum ſcutum (*verba Frontini*) elegantiùs cuiuſdam vidiſſet; dixit non ſe mirari, quòd tantâ curâ ornaſſet, in quo plus præſidij, quàm in gladio haberet. *Iſta de Inſignibus: addo de Inſcriptionibus. Nam & ea Romanis fuit, & ſoliti ferè nomina quædam in iis ſcribere. Primò Imperatorum, ſub quibus merebant. Hirtius de bello Alexandrino:* Cn. Pompeio ſe prouinciam recuperare velle præ ſe ferebat. Id quâ mente fecerit, coniecturâ ſciri non poteſt. Certè hoc præ ſe Thorius ferebat: milites adeò fatebantur, vt Cn. Pompeij nomen in ſcutis inſcriptum haberent. *Atque ita Dio Caſſius vt rem nouam ſcribit, Antonium adeò addictum nexumq́ Cleopatræ fuiſſe,* vt milites Romanos in ſatellitio haberet, omneſque in ſuis ſcutis nomen eius inſcripſerint. *Hoc libro* L. *ſcribit, & alibi (libro* XLVIII.*) eumdem ritum tangit, de M. Titio. Secundò, Cēturionum etiam nomina inſcribebant, atque adeò & ſua. Vegetius loco dicto:* Prætereà in aduerſo ſcuto, vniuſcuiuſque militis, literis nomen erat adſcriptum, addito ex quâ eſſet cohorte, quáve centuriâ. *Dio in Domitiano:* Ἰουλιανὸς τά τε ἄλλα παρεσκευάσατο εὖ, καὶ τοὺς στρατιώτας τότε ἑαυτῶν ὀνόματα καὶ τὰ τῶν ἑκατοντάρχων ἐπὶ τὰς ἀσπίδας ἐπιγράψαι ἐκέλευσεν, ἵνα ἐκφανέστεροι οἵ τι ἀγαθὸν αὐτῶν ἢ κακὸν ποιοῦντες γένωνται: Iulianus cùm alia benè inſtituit, tum & milites iuſſit ſua & Centurionum nomina ſcutis inſcribere, vt nobiliores eſſent qui ſtrenuum aut ignauum aliquid feciſſent. *Talia igitur & inſignia, & indicia, cùm in Scutis; non mirum ea curiosè cauteq́ habita, & contra nimbos, puluerem, taleſq́ iniurias tecta. Id Cæſar nos docet; Commentario* II. Hoſtiumque tam paratus ad dimicandum animus, vt non modò ad inſignia accommodanda, ſed etiam ad galeas induendas, ſcutiſque tegmenta detrahenda tempus defuerit. *Vbi* Inſignia *acceperim quibus miles à Centurione, aut inter ſe, diſtinguitur, & maximè* Criſtas. *Ita enim idem Cæſar Comment.* VII. Cæſar tectis inſignibus ſuorum, occultatiſque ſignis militaribus. *Inſignia à Signis diſparat, & commodè acceperis illa eminentia & conſpecta. Sed ad* tegmenta (*Cæſar palàm ſic appellat) vt redeam: idem Plutarchus clariſſimè, in Lucullo. qui cum exiguis copiis in Tigranem iens, cùm rex ille faſtu cæcus fugere eum putaret & iter ingredi; Taxiles quidam, gnarus Romanæ militiæ,* Ἀλλ' ὦ βασιλεῦ, ἔφη, οὔτ' ἐσθῆτα λαμπρὰν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ὁδοιποροῦντες, οὔτε θυρεοῖς ἐκκεκαθαρμένοις χρῶνται, καὶ κράνεσι γυμνοῖς, ὥσπερ νῦν, τὰ σκύτινα τῶν ὅπλων σκεπάσματα περισπάσαντες. ἀλλὰ μαχουμένων ἐστὶν ἡ λαμπρότης αὕτη, καὶ βαδιζόντων ἤδη πρὸς τοὺς πολεμίους: At ô rex, inquit, neque veſtem nitidam viri iſti capiunt iter ingredientes, neque ſcutis ſplendentibus, & nudis galeis vtuntur; vti nunc, cùm coriacea detraxerint armorum tegimenta, ſed reuera pugnaturientium hic ſplendor eſt, & in hoſtes iam euntium. *En clarè tibi totum ritum, & cuiuſmodi etiam quáque materie illa tegmenta. Tangit Frontinus* IV. *Stratag. cap.* I. *de Manio Curio:* Quattuor legiones eduxit armatas, & conſiſtere, omnibus detectis armis, velut in acie, iuſſit. *Ante aciem igitur, ſiue in viâ,*

siue in castris tegebant. Iosephus lib. v. *Excidij, cùm Romani, iussu Titi Vespasiani, lustrarentur, vt pecuniam acciperent:* Οἱ δὲ, *inquit*, ὥσπερ ἔθος, ἀποκαλύψαντες τὰ ὅπλα θήκαις ἐσκεπασμένα τέως, κατάφρακτοι προήεσαν: Illi verò, vt mos est, arma sua detegentes, thecis hactenus inclusa & tecta, vndique armati prodibant. *Sed nescias, an illic non tam viatoria hæc inuolucra, quàm Armamentarium aut similia repositoria intelligat in castris: quia nominat* θήκας. *In Cæsare* II. *Ciuilium similis ambiguitas.* Cùm, *inquit*, alius discessisset, alius ex diutino labore quieti se dedisset; arma verò omnia reposita contectaque essent: portis se foras hostes erumpunt. *Et sanè in Tacito etiam lego, in castro Prætorio recondita arma, nec nisi iussu capta. De Othone,* I. *Historiarũ:* Aperire deinde armamentarium iussit, capta statim arma sine more & ordine militiæ, vt prętorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur. *Nota hîc quoque de* insignibus, *quod prædixi. Cùm autem sic reposita in vno loco arma, etsi per centurias manipulosq́ʒ, opinor, digesta, non tamen frustrà militum nomina inscripta scutis, ne qua fraus vel error in recipiendis. Nam potuit & hæc ritus eius esse caussa. Sed de tegminibus istis, breuiter etiam Cicero lib,* II. *De naturâ deorum:* Scitè autem Chrysippus. vt clypei caussâ inuolucrum, vaginam autem gladij; sic, præter mũdum, cetera omnia aliorum esse caussâ generata. *Quod cùm è Chrysippo sumpserit, liquet Græcis fuisse quoque talem morem. In Curtio quidem lego, cùm in viâ milites essent,* Patronem, Græcorum ducem, præcepisse suis, vt arma quæ in sarcinis anteà ferebantur, induerent, ad omne imperium suum parati.

DIALOG. III.

Pag. 114. lin. 17. „ Minorem alium, quem Pugionem Latinâ voce Tacitus.] *Taciti verba* XI. *Annalium:* Ferunt militem, quia vallum non accinctus, atq; alium quia pugione tantùm accinctus foderet, morte punitos. *Hunc minorẽ gladium ad sinistram latum video in imaginibus quibusdam, aliter ac Iosepho dictum: more scilicet toto eo, vt monui, variante. Sed en militem è columnâ Antonini, vtrimque sic cinctum. Hunc gladiolum Græci* παραμήριον *vocant, quia pendulus sic ad femur. Leo Imperator:* Habeant spathas Romano more ab humeris pendentes, & parameria. *In Glossis:* μάχαιρα, παραμήριον; sica. *Iunctim hoc malim, & rescribi:* μάχαιρα παραμήριος. *Nam de omni macharâ, falsum fit: Ita in iisdem restrictè,* παραζώνιος μάχαιρα, sica. *Sozomenus in Ecclesiasticâ historiâ, de Gerontio quodam Romano:* σπασάμενος τὸ παρὰ μηρὸν ξιφίδιον: distringens gladiolum, qui ad femur. *Et nostri aliquot hodie pugiunculos ita ferunt. Iidem Græci* παραζώνιον *dicunt, quia ad Zonam, & ab eâ pendet. In Martiali Lemma est,* Parazonium, *& subscriptum:*

Militiæ

Militiæ decus hoc, & grati nomen honoris,
Arma Tribunitium cingere digna latus.

Cui non is sensus, quasi soli Tribuni gestassent (errant qui arbitrati sunt:) sed laudat illud suum parazonium, & ita fabrum cultumq; vult, vt vel Tribuno sit dignum: Ornare enim auro & argento solent, quisque pro fortunâ. Herodianus de Seueri militibus: Τά τε ξιφίδια περιαιροῦσιν αὐτῶν ἃ παρῃωροῦντο τῷ ἀργυρίῳ καὶ χρυσῷ κεκοσμημένα: Et gladiolos iis (*Iuliani militibus, Prætorianis*) abstulerunt, quos suspensos gestabant auro & argento cultos. *Abstulerunt, inquam, tamquam militiâ iam exauctorarent, discingerentque. Idem* παραζωστρίς *Hesychio:* παραζωστρὶς, μικρὰ μάχαιρα: Parazostris, parua machæra. *Vegetio hoc ipsum est* Semispatha. Habebant (*inquit lib.* I. *cap.* XV.) gladios maiores, quos Spathas vocabant, & alios minores quos Semispathas. *Nec verò Romani sic tantùm, sed veteres etiam Græci. In Homero est, de Agamemnone, Iliad. γ.*

——— ἐρυσσάμενος χείρεσσι μάχαιραν,
ἥ οἱ πὰρ ξίφεος μέγα κουλεὸν αἰὲν ἄωρτο:
——— manibus strinxitque machæram,
Quæ iuxta gladij vaginam dependebat.

Eustathius pro nostrâ re explicat, & vult intellegi Παραξιφίδα *siue* ἐγχειρίδιον, *Herodotum aduocat:* καὶ ἐγχειρίδια παρὰ τὸ δεξιὸν μηρόν: Et pugiones ad dextrum femur. *Nam & Persæ vsi, estq; eorum Acinaces. Iulius Pollux ita docet:* Ἀκινάκης, περσικὸν ξιφίδιόν τι τῷ μηρῷ παρηρτημένον: Acinaces, Persicus gladiolus quidam, femori adaptatus. *Moschopulus item, in vocibus Atticis:* Ἀκινάκης, ἐγχειρίδιον βαρβαρικὸν, ὃ φασὶν οἱ Ἕλληνες παραμαχαιρίδιον: Acinaces, pugio barbaricus, quem Græci dicunt Paramacharidium. *Denique in Suidâ exponitur,* μικρὸν δόρυ περσικόν: *etsi malè. Non ergo magnus ille gladius, quo Turcæ atque Orientales hodie vtuntur, ex istorum quidem mente. Hispani iisdem etiam vsi, vt monet Diodorus lib.* VI. ξίφη δ' ἀμφίστομα, καὶ σιδήρῳ διαφόρῳ κεχαλκευμένα φοροῦσιν, ἔχοντες σπιθαμιαίας παραξιφίδας, αἷς χρῶνται κατὰ τὰς ἐν ταῖς μάχαις συμπλοκάς. Gladios ferunt ancipites & vtrimque incidentes, ferro præstantissimo factos; habentes & gladiolos duodecim digitorum adiunctos, quibus vtuntur iunctâ pugnâ & in complexu. *Et an non Romani, vt maiorem gladium, sic minorem ab Hispanis? maximè cum & modus ille Spithamæ vtrobique sit, quem Iosephus dixit. Ab illis, an à Gallis: cùm & hi vsi. Claudium Quadrigarium sic exaudio, apud Agellium libro* IX. Gallus quidam nudus, præter scutum & gladios duos. *Nam duos tribuit, & puto alterum minorem. De Germanis quidem (& mores plerique tunc iidem) Dio clariùs hoc asserit pugnâ Cæsaris in Ariouistum:* Adeò autem cum impetu Romani eos inuaserunt, vt nec contis, nec gladiis illis longioribus vti possent. imò multi etiam vsu breuiorum gladiorum (τῶν βραχυτέρων ξιφῶν) priuati, manibus & dentibus depugnarent.

„ Ab humero, non à medio cingulo pendebant.] *Veteri & heroico ritu. Homerus:* Pag. 115. lin. 7.

Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον:
Circum humeros iecit clauis gladium argentatis.

Virgilius: Tum lateri atque humeris Tegeæum accommodat ensem.

Ideò Festus Arma *dicit* appellata, quòd ex armis, id est humeris penderent, vt gladius: *Sed & vetera monumenta passim ostendunt, & procaciores militum hodie vsurpant. Loris autem latioribus dependebant, & id* Baltei, *vel* Baltea. *Virgilius:*

——— humero cùm apparuit alto
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis.

Sidonius libro IV. *epist.* XX. Penduli ex humero baltei. *Silius libro* X.

——— tergo quà balteus imo
Sinuatur, coxaque sedet munimen vtraque.

Qui versus tamen indicat cingulum etiam commune, & quo in orbem ambimur, Balteum *item appellari. quod verum est: & de vtroque Isidorus:* Balteus dicitur nō tantùm quo cingimur, sed etiam à quo arma dependent. *Ab hac similitudine Zona illa cælestis,* Balteus *Manilio:* Sed nitet ingenti stellatus balteus orbe.

Hunc autem singulariè milites ornabant, eóque velut militiæ præcipuo insigni superbiebant. Bullis honestari plerumque solet, ex argento, auro, interdum & gemmis. Inde Varro Balteum *format*, quòd cingulum è corio habebant bullatum. *Virgilius de illo Pallantis:* —— notis fulserunt singula bullis. *Calpurnius in Bucolicis:*

Alternat vitreas lateralis cingula bullas.

Cingulam *dicit, nouo genere. vt & Glossæ*: ζωςὴρ, cingula, balteum, cingulum. *Bullæ autem istæ quid, ex Isidoro discas*: Bullæ, *inquit*, quòd similes sint rotunditate bullis, quæ in aquâ vento inflantur. *Et tales Plauto sunt*: Iussin' bullas has foribus dari in splendorem? *Item Ciceroni in Verrem. Sed illæ forium ex ære, & vt capita clauorum: hæ meliore, vt dixi, metallo. Liuius de Samnitibus:* Auratæ vaginæ, aurata baltea illis erant. *Plinius*: Capuli militum, ebore fastidito, cælantur argento, vaginæ batillis, baltei laminis crepitant: *Virgilius*: —— phaleras Rhamnetis, & aurea bullis Cingula. *Ausonius in Cupidine suo*: —— auratâ fulgentia cingula bullâ. *Trebellius Pollio in Salonino*: Cùm cingula sua plerique militantium ponerent horâ conuiuij, Saloninus puer his auratos constellatosque balteos rapuisse perhibetur: atque hinc tractum, vt deinceps cum Imperatore cincti discumberent. *Constellatos ibi accipio, stellulis, aut stellarum in modum lineis decussatis sparsos. Simile autem furtum in Taciti Historiarum* II. Incuriosos milites, vernaculâ vrbanitate, quidam spoliauere, abscissis furtim balteis, An accincti forent? rogitantes. *De hisdem Bullis & Flori hoc potest accipi, lib.* II. *cap.* VI. Opes suas Senatus libens in medium contulit, nec præter quod in bullis, singulisque anulis erat, quidquam sibi auri reliquêre. *Etsi non abnuo ad pueriles quoque posse duci. Dixi & gemmis ornari. En Trebellius de Gallieno:* Gemmato balteo est vsus. *Tertullianum sic accipe, De habitu virginum*: Latent in cingulis smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit. *Parthi maximè sic luxuriati. Claudianus, libro* II. *de raptu.*

Parthica quæ tantis variantur cingula gemmis,
Regales vinctura sinus?

Tertullianus, De cultu feminarum: Vt ex auribus grana nescio quæ penderent, quæ Parthi planè per omnia quæq. sua bullarum vice inserunt. *Atque tales ornatiores baltei, ornatiorum militum. Ideò in Suidâ:* Μονόζωνοι, οἱ τίμιοι τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὴ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις ζωστῆρα φοροῦντες: Monozoni (singulariter cincti,) digniores militum dicuntur, qui nō eumdem aliis balteum gestant.

Pag. 116. lin. 28. „ Ad Orientalem aut Turcicam formam.] *Conspiciuntur ita in columnâ Antonini, atque alibi, sed omnino rariùs. Vide militem, qui indidem effictus. An non*

Græci hoc genus Copidas vocarunt? Dubius sum, & hæreo an non potiùs alio & inuerso fuerint flexu. Ita enim Curtius describere videtur, & cum falcibus componit, libro VIII. Copidas vocabant gladios leuiter curuatos, falcibus similes, quîs appetebant belluarum manus. *Claudianus eos intellexit, de laudibus Stiliconis libro* I.

——— non falce Gelonus,
Non arcu pepulêre Getæ.

Ij enim populi, & finitimi, talibus de more vsi. Statius poëta II. *Achilleidos:*

——— quo turbine ceſtum
Sauromates, falcemque Getes.

Ecce Getis tribuit, id est Dacis. & in columnâ Traiani non aliis gladiis isti pugnant. Vide & hunc typum. Quod autem in Statij versu ceſtum *legitur, fateor mihi incertum esse. & aliàs* contum *supponere volui, aliàs* reſtim. *Cestuum profectò in acie rem esse, nondum mihi lectum. at contis eos pugnasse, indubium: & in Silio,* pondera conti Sarmatici: *etiam apud historicos, in eorum rebus. Sed de* reſti, *id est laqueo, magis placeat: & peculiare hoc iis & finitimis videtur. Pausanias de Sarmatis, libro* I. Καὶ σειρὰς περιβαλόντες τῶν πολεμίων ὁπόσοις καὶ τύχοιεν, τοὺς ἵππους ἀποστρέψαντες ἀναβέπουσι τοὺς ἐνσχεθέντας ταῖς σειραῖς: Et laqueos iniicientes in quemcumque hostium possunt, equos deinde auertentes deiiciunt detrahuntque implicitos sic & illaqueatos. *Sozomenus de Scythâ quodam, libro* VII. *Eccles. Hist. cap.* XXV. Parato in hoc laqueo, ad scutum alligato, sicuti solet in hostes, alteri cuidam dum loquitur, sublatâ manu dextrâ funem immissurus erat, vt ad se traheret. *De Scythis Alanis, hoc ipsum Iosephus, libro* VII. *Excidij. narratq; Alanos istos in Mediam irrupisse. quibus obuius factus rex Teridates, penè viuus in eorum venit potestatem.* Βρόχον γὰρ, *inquit,* αὐτῷ τὶς πόρρωθεν περιβαλὼν ἔμελλεν ἐπισπάσειν, εἰ μὴ τῷ ξίφει θᾶττον ἐκεῖνος τὸν τόνον κόψας, ἔφθη διαφυγεῖν: Laqueum enim aliquis procul cùm ei iniecisset, tracturus ad se erat, nisi ille gladio celeriter abscidisset funem, & occupasset fugere. *Hegesippus de iisdem, libro* V. *cap.* I. Laqueos iacere, atque hostem innectere, ars Alanis bellandique mos est. *Valerius Flaccus aliam eius oræ gentem, Anchates, facit sic bellare, libro* VI.

Doctus & Anchates patulo vaga vincula gyro
Spargere, & extremas laqueis adducere turmas.

Denique & Persarum quibusdam simile adscribit Herodotus, quos Sagartios appellat. Ij, inquit libro VII. reſte vtuntur è loris confectâ, & cum hoste congredientes iniiciunt eas, in summo laqueum habentes, quibus aut equum aut ipsum implicantes, ad se trahunt. *Notus Statiano illo æuo mos fuit, & in multo sermone, ob pugnas tunc cum iis gentibus. eoq; & in Amphitheatra deductus, & gladiatores dati hoc exemplo. Isidorus:* Laquearij, quorum pugna erat fugientes in ludo homines, iniecto laqueo impeditos consecutosque prosternere. *Adde Suidam in voce* Σειραῖς.

DIALOG. IIII.

„ Et credo reuera æuo hæc talia mutasse.] *Adeò vt in monumentis priscis vix putem conspici priscum hoc & Polybianum Pilum. Fortasse leuiora illa Vegetiana, sed & perraro: nec miror. nam ipse Vegetius desiisse iam penè suo æuo ostendit; & post descriptionem illam Pili (libro* I. *cap.* XX.*) addit:* Cuius generis rara apud nos iam sunt tela. *Nominant scriptores inferioris æui, fateor: sed videndum, ne in alium sensum. Vt in ipso Vegetio, cùm scribitur libro* II. *cap.* XV. Quod pilum vocabant, nunc spiculum dicitur: *satis indicat Pili vocem aliò iuisse. Item libro* I. *cap.* XX. Sciendum cùm missilibus agitur, sinistros pedes inantè Pag. 121. lin. 4.

mili-

milites habere debere: sed cùm ad pila, vt appellant, venitur, & manu ad manum gladiis pugnatur, tunc dextros. *Pila missilibus opponit, & in pugnâ statariâ vsurpat. Quid te traho? credo hastas tunc sic dictas. Vide quæ noto infrà libro* IV. *Dial.* I. *pag.* XXVI. *& adde Panegyricum Iuliano dictum:* Iuuenes cum gladiis atque pilis, non custodiæ corporis sunt, sed quidam Imperatorius ornatus. *Illi verò custodes Cæsarei, non pila sed hastas ferebant, ex Suetonio aliisque. Moneo hodie tamen perseuerare apud nos Belgas vocem Pili, qui sagittam sic vocamus.*

DIALOG. V.

Pag. 124. lin. 5. „ Argenti aliquid mixti in cristis, vel auri.] *Ita Silius de Chryxo Celtâ, lib.* IV.

Auro virgatæ vestes, manicæque rigebant
Ex auro, & simili rutilabat crista metallo.

Pag. 125. lin. 42. „ Maiores nostri studiosè.] *Ita est. & galeæ istæ quæ scutis imponuntur, familiarum antiqua digmata, originem habent à multifariis istis cristis. Mira enim lasciuia. & alius* cornua *sumebat, quasi ad impetendum & terrendum: vt de Pyrrho rege in textu rettuli. Addo & de Philippo Macedone: de quo Liuius lib.* XXVII. In arborem illatus impetu equi, alterum cornu galeæ ad eminentem ramum perfregit. *De cornu isto, pro insigni, capio. sicut Afri cuiusdam, in honorem Ammonis, ornatus describitur à Silio libro* XV.

Casside cornigerâ dependens infula.

Sed & in Virgilio est, libro XII.

Ensemque, clypeumque, & rubræ cornua cristæ.

aliâ tamen fortassis mente, & cristæ ipsæ plumeæ sectæ & diuisæ intelliguntur velut in cornua. Suidas tale: Κέρας οἱ παλαιοὶ τὴν βίχωσιν ἐκάλουν: Cornu, veteres capillos aut iubas vocabant. *At in nostris hodie Galeis quàm crebra cornua? aliæ animalium partes? sæpè capita? Quæ omnia olim in Gallorum & Germanorum tottidiano ritu. Diodorus de Gallis:* Κράνη χαλκᾶ περιτίθενται, μεγάλας ἐξοχὰς ἐξ αὑτῶν ἔχοντα, παμμεγέθη φαντασίαν ἐπιφέροντα τοῖς θεωμένοις. τοῖς μὲν γὰρ πρόσκειται συμφυῆ κέρατα, τοῖς δὲ ὀρνέων ἢ τετραπόδων ζώων ἐκτετυπωμέναι προτομαί: Galeas æreas capiti circumponunt, quæ magnas eminentias verticesque habent, & magnificam opinionem spectantibus obiiciunt. Aliis enim naturalia cornua apposita sunt, aliis auium aut quadrupedum animalium expressæ effigies. *Plutarchus de Germanis, in Mario:* Κράνη μὲν εἰκασμένα θηρίων φοβερῶν χάσμασι καὶ προτομαῖς ἰδιομόρφοις ἔχοντες, ἃς ἐπαιρόμενοι λόφοις πτερωτοῖς εἰς ὕψος, ἐφαίνοντο μείζους. Galeas habentes quæ assimilarent terribilium ferarum rictus, aut alias peculiares facies, easque cristis pennatis exstruentes, maiores, quàm erant, apparebant. *Etsi hoc paullò diuersum est à Diodoro. & vult iste, vt verba sunt, galeas ipsas fuisse aut è feris, aut in eas formatas. Id enim quoque solent, detractas ita exuuias ferinas, ipsosque biantes rictus capiti imponere. Apud Suidam scriptor:* Οἱ δὲ Πάρθοι τὰς κεφαλὰς τῶν θηρίων ἁρμόσαντες τοῖς κράνεσιν, ἐχρῶντο τοῖς τῶν θηρίων χάσμασι: Parthi capita ipsa ferarum galeis adaptantes, vtebantur earum rictibus. *Statius libro* III.

—— ore ferarum
Et rictu horrificant galeas.

Pag. 126. lin. 7. „ Cristas aliquot è monumentis vide.] *Non tamen hîc Polybianæ illæ expressæ, nec triplices. Polybij verba siquis attendit, dixerit magis pennas erectas fuisse, altas sesquipedem: cuiusmodi & Turcæ hodie gestant.*

DIALOG. VI.

Pag. 131. lin. 1. „ A Dousâ nostro emendatus, ærato.] *Nec* aurato *tamen sperno: quoniam & loricas auratas lego, & Parthia metalli eius diues.*

„ Exstat

„ Deſcriptio plena in libello qui Notitiæ.] *Ne petere graue ſit; en repræſento.* Pag. 134. lin. 16.

„ Librarum vtraque, an vtralibet?] *Ambiguum enim Plutarchi verbum,* ἑκάτερος. *Sed magis eſt, de vtrâque accipi, vt ſingulæ pependerint libras vicenas. Scribitur ibidem, ſolum* Alcimum quemdam, valentiſſimum virum, centum viginti pondo armorum tuliſſe, cùm alij non niſi ſexaginta. *Hæc ita interpres, cùm in Græco ſit:* διταλάντῳ πανοπλίᾳ ἐχρῆτο, τῶν ἄλλων χρωμένων ταλαντιαίᾳ: duorum talentorum armaturâ vtebatur, cùm alij non niſi vnius talenti. *Et ſanè minus talentum* ſexaginta *minarum aut librarum eſt: ſed Heſychius, Vitruuius, alij, in re ponderali* talentum *ferè accipiunt, pondo* centum viginti. *de quo cogitetur. Etſi enim grande hoc pondus: tamen exemplum ſingularis roboris eſt, tum & Romani militis cottidiana onera haud longè infra iſtæc.* Pag. 135. lin. 16.

DIALOG. VII.

„ Dextris cruribus.] *Non vana ſunt hæc Vegetij, nec mea quæſtio. Sanè pro eius mente funditor, quem expreſſi ſuprà (in Dialog.* I. *lib.* III.*) ſiniſtrum crus tectum palàm habet: contrà Legionarius, quem item expreſſi (Dialog.* III. *lib.* III.*) dextrum modò crus ferro tegit.* Pag. 137. lin. 8.

„ Sellarum equeſtrium fulcra.] *Tale in Panegyrico Nazarij quem Conſtantino dixit, vbi de Cataphractis equitibus ab eo cæſis:* Tunc ire præcipites, labi reclines, ſemineces vacillare, aut moribundi ſedilibus attineri. Pag. 143. lin. 13.

„ Velitares iſtas haſtas plures donat.] *Lapis quoque antiquus eſt, quem exſcriptum miſit ad me Ioannes Viuianus, vir elegantiſſimi ingenij & doctrinæ, qui poſitus eſt* ALBANO VITALI. EQ. ALÆ INDIANÆ: *& in eo ipſe miles expreſſus; dextrâ equum freno retinens, in læuâ colligata haſtilia, adiacente ſcuto. Raræ alioqui, quod ſciam, ſpectiones eiuſmodi aut exempla.* Pag. 145. lin. 23.

ANALECTA
LIB. IV. DIAL. I.

Pagina 151. linea 16. „ Extrema verò Triariorum.] *Nihil hoc more notius aut certius. imò ſeruabant & in nauali certamine, quod ex eodem Polybio dicas. Ille enim libro* 1. *cùm pugnam Romanorum claßicam in Pœnos deſcribit, ait* exercitum diuiſiſſe in quattuor partes. *Τὸ δ', inquit, μέρος ἕκαστον διπλᾶς εἶχε προσηγορίας. πρῶτον μὲν γὰρ ἐκαλεῖτο στρατόπεδον, καὶ πρῶτος στόλος, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ λόγον. τὸ δὲ τέταρτον καὶ τρίτον, ἐπωνυμίαν ἔτι οὐ προσειλήφει. τριάριοι γὰρ ὠνομάζοντο, κατὰ τὴν ἐν τοῖς πεζικοῖς στρατοπέδοις συνήθειαν* : Quæque autem pars duplicem agnominationem habebat. Dicebatur enim Prima legio, & Prima claſſis, & ſic deinceps. Quarta autem & tertia pars, agnominationes non habebant : ſed Triarij dicebantur, iuxta conſuetudinem in pedeſtribus copiis. *Sciendum igitur, copias ita diuiſas locatasq; fuiſſe, vt duæ poſtremæ partes ad latera ſibi iunctæ fuerint, eoq; Triarij dicti : non autem Tertia illa in medio ponenda. Hic Polybij locus tenebras alioqui habeat.*

Pag. 152. lin. 14. „ Eoque hîc reſcribendum, infirmis.] *Niſi quis Ammiani mentem tamen hanc elicit* : Præſtitutos, *id eſt præpoſitos firmos pedites ante mediam aciem : quod eſſet in principio ipſo. Sed quid tamen hoc ad Homerum? qui equites inibi ponit.*

Pag. 154. lin. 24. „ Liuius mirificè obſcurat.] *Vide an & ſic intelligas. Cohortis ſignum in extremo manipulo Triariorum fuiſſe : atque ita dici inſtructam quamque ante ſuum ſignum.*

DIALOG. II.

Pag. 157. lin. 24. „ Rorarij procurrebant inter Antepilanos.] *Simile Vegetius in ſuâ diſpoſitione notat, libro* III. *cap.* XIV. Sciendum ergo eſt, ſtantibus duobus primis ordinibus, tertium & quartum ordinem, ad prouocandum, cum miſſilibus & ſagittis, primo loco ſemper exire. Qui ſi hoſtes in fugam vertere potuerint, ipſi cum equitibus perſequuntur : ſin verò ab hoſtibus pulſi fuerint, redeunt ad primam & ſecundam aciem, & inter ipſas recipiunt ſe ad loca ſua. *Ita illo æuo vides reditum penè fuiſſe ad priſcum & diu deſitum morem.*

DIALOG. V.

Pag. 167. lin. 6. „ Defigi in terra ſolere.] *Ita olim factum, & ipſa haſta ſic ſolo infixa. At poſteà (ad cuſtodiam, an ad delicias?) non ipſa haſta, ne macularetur aut abſumeretur, ſed loculi aut thecæ ferreæ in terram defixæ, & in eas immiſſa ima haſtæ cuſpis. Conſpicitur ita clarè & deſculpitur in lapide marmoreo, ædibus quæ Cæſiorum ſunt Romæ : vbi quadrati iſti loculi ferrei, in acutum deſinentes, introrſum vacui, efformantur, & aquila ac cohortium Prætoriarum ſigna imponuntur. Lapis inſcriptus eſt* M. POMPEIO. PRIMO P. LEG. III. *& pluribus titulis.*

Pag. 170. lin. 35. „ E purpura fuiſſe.] *Trahunt huc & Ciceronis locum quidam è* II. *de Legib.* Color albus præcipuè decorus deo eſt, maximè in textili. Tincta verò abſint, niſi à bellicis inſignibus. *Sed Ciceronis ſermo de templorum cultu deorumq; eſt : ideò verius, hoc ad Martem & eiuſmodi Deos, eorumq; inſignia referri.*

DIALOG. VI.

Pag. 176. lin. 30. „ Dextraque vt læuum teneat.] *Alij legunt*, Dexterque v. l. teneat, dextrumque ſiniſter miles : *ſed conſimilis eſt mihi ſenſus.*

DIALOG. VIII.

Pag. 183. lin. 12. „ Vt in genua primi ſubſiderent.] *Simile in Silio, effectu non modo, lib.* IX.

Queis

Queis astare loco dederat fortuna secundo,
Contortum longo & proceræ cuspidis ictu,
Ceu primas agitent acies, certamina miscent.
At quos deinde tenet retrorsum inglorius ordo,
Missilibus certant pugnas æquare suorum.

Quod planè est pro locatione Vegetij, de quâ dixi, cùm Hastati & Sagittarij secundo tertioq́ ordine consistunt. Itaque à suo æuo hoc Silius (vt solent poëtæ) ad priscum traxit.

„ Acies erat Afraniana duplex.] *Correctionem nostram vides, facilem nec longinquam, si per notas (vt solet, & editur vulgò) numeros istos scribas. Subit tamen nunc propius veriusq́ fortasse legere:* legionum II. & III. *id est,* duarum & trium. *Ita velit aciem duplicem fuisse, id est in duo cornua diuisam: vno stetisse duas legiones Petreij, cum ipso; altero, tres Afranij, item cum ipso. Tot enim quisque eorum legiones proprias habebat, vt ex Cæsare suprà clarum. Tum post eas, subsidia cohortium.* Pag. 185. lin. 38.

„ Ex ternâ acie singulas cohortes.] *Monui legendum* senas cohortes: *sed hoc amplius alij,* ex tertiâ acie *volunt. nec malè, si duas subsidiarias etiam acies facis. Sanè Cæsar ipse* Tertiam aciem *&* Quartam *nominare videtur pro hoc situ.* Pag. 189. lin. 15.

DIALOG. XI.

„ Quis autem clamor ille, aut in quæ verba.] *Addo, reperire me etiam gentis aut Patriæ nomen acclamatum, vt nunc à quibusdam solet. Nam Hispani, Hispaniam ingeminant in concertatione aut rixâ, & cùm auxilium cient. Plutarchus in Mario, hoc scribit:* Ambrones, cùm pugnam cum Romanis incœptarent, siue quò sese cohortarentur, siue vt hostes terrerent, nomen suum idemtidem intonasse AMBRONES. *In eodem lego, Romanos etiam vsurpasse crebrò illud,* Feri, *in acie, & cùm sese mutuò adhortarentur.* vnde etiam, *inquit, (in Marcello)* quidã Feretrij Iouis nomen deriuant. *Sed hoc in ipsâ acie, nõ ante eam.* Pag. 203. lin. 41.

„ Videntur cum cantu aut rythmo quodam fuisse.] *Idem ex Paullo Diacono dicat libro* XVIII. *de Heraclio Imp. qui tirones exercebat opere & arte militari:* Clamorem bellicum, & carmina & iubilum, & impetum in alterutrum surgendi habere hos docebat: vt reperti in bellis nil mirarentur, sed fidenter proficiscerentur in hostem. Pag. 206. lin. 14.

ANALECTA

LIB. V. DIAL. I.

„ Locus, qui Gnoma appellabatur.] *Hoc de Foro ipso Suidas. Et* Gnoma *ac* Groma *sanè idem, quod vel ex Glossis liquet: dixerisq́ totum illud spatium vti Gromâ primùm secuerunt (id in Prætorio)* Gromam *dictum,* κατ᾽ ἐξοχήν. *Imò & locum adsitum, vt Forum.* Pag. 222. lin. 23.

DIALOG. V.

„ In tentoriorum scilicet vsum, & si fortè scutorum.] *Vtrumque fuit. atque ita Cicero L. Pisoni obiicit, Proconsuli Macedoniæ:* Quid? illam armorum officinam ecquid recordaris, cùm omni totius prouinciæ pecore compulso, pellium nomine, omnem quæstum illum domesticum paternumque renouasti? Videras enim grandis iam puer, bello Italico, repleri quæstu vestram domum, cùm pater armis faciendis tuus præfuisset. Pag. 243. lin. 16.

DIALOG. VII.

„ Si tres sub vno Consule legiones.] *Quod Polybij quidem æuo haud crebrum; increbuit sub Principibus, atque etiam antè, cùm socij iam remoti. Tum igitur metatio latior, & Principia per vias suas magis diuisa. Tacitum sic interpretor* II. *Annalium, de Germanico, qui* Pag. 254. lin. 28.

cum copiis ad infelicem locum venit vbi Varus cæsus: Prima Vari castra, lato ambitu, & dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant. *Id est, cùm principia dimensi essent, reppererunt tribus legionibus locum.*

DIALOG. IX.

Pag. 274. lin. 19. „ Fraxare, vigiliam circuire.] *Dubitabat Claudius Dausquius, vir vtriusque linguæ benè sciens, an non à Græco ductum esset,* παρὰ τὸ φρᾶξαι: *quia sic muniuntur Vigiliæ. Prudentius eâ formâ* ἐκ τοῦ χαράξαι, *fecit* Charaxare. *Idem Claudius suprà, vbi in Græco est* πληροῦσι τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, *de Velitibus, suspicabatur* τηροῦσι: *vti Polybius in hac ipsâ re loquitur.*

Pag. 276. lin. 11. „ Aliud est in Ausonij versu, & nisi quis explicat, muto.] *Atque iam repperi, ecce, qui explicaret, & vellet referri ad triplicem noctis sectionem, quæ apud Græcos fuisse videtur, ex Homero & Theocrito. Notauit, & me quoque in sermone monuit, vir pietate, doctrinâ, & amore in me singulari M. Antonius Delrius, ad Senecam.*

Pag. 280. lin. 15. „ De Ignibus, quos reperio crebrò.] *Et palam ac certò in Cæsare, III. Ciuilium:* Cùm animaduertissent ex ignibus, nocte cohortes nostras ad munitiones excubare, vniuersi in multitudinem sagittas coniiciebant, & se confestim ad suos recipiebant. Quibus rebus nostri hæc reperiebant remedia, vt alio loco ignes facerent, alio excubarēt. *Nota obiter, & incommodum quod oriri ex ignibus iis potest, & in facili remedium.*

DIALOG. XII.

Pag. 298. lin. 26. „ An parati ad bellum?] *Verè dixi ra um in scriptis morem, & in re tamen assiduum. An non tamen odoror in Paulo Diacono, libro* XVII? Philippicus, *inquit*, egressus è regiâ vrbe, hostili sumpto apparatu, ad ciuitatem Amidam properat. Et collectis armatis percontabatur, Si in promptu haberent properandi ad bellum? *Simile profectò est, an tamen tunc sollemniter ita factum ignoro. Suspicetur etiam aliquis lasciuos vernulas eò respexisse in Tacito* (III. *Hist.*) *cùm milites abscissis furtim baltheis spoliatos, interrogarent*, An accincti forent? *quasi imperatorium illud imitantes.*

Pag. 300. lin. 2. „ Aliter atque aliter agmina sæpè incessisse.] *Vt in Cæsare sectio & diuisio Agminum ferè fit per legiones ipsas, non per Hastatos, Principes, Triarios: quod obserues. Hirtius in* VIII. *Gallicor.* Agminis ordinem ita constituit, vt legio VII. VIII. IX. ante omnia irent impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen cogeret XI. Hac ratione pænè QVADRATO Agmine instructo, in conspectum eorum venit. *Simile ipse Cæsar* II. *Gallic.* Sed ratio ordoque Agminis aliter se habebat, ac Belgæ ad Neruios detulerant. nam quòd hosti appropinquabat, CONSVETVDINE SVA Cæsar, sex legiones expeditas ducebat: post eas totius exercitus impedimenta collocabat: inde duæ legiones totum agmen claudebant, impedimentisque præsidio erant. *Itaque consuetudo hæc Cæsaris erat, vt ipse ait, impedimenta in medium recipi, tutò asseruanda: & legionum maximam partem expeditam præire, aliam sequi. Idem factum à se in re subitâ ostendit,* VII. *Gallic.* Pugnatur vnà omnibus in partibus, consistit agmen, impedimenta inter legiones recipiuntur.

DIALOG. XIII.

Pag. 304. lin. 24. „ Denique extra controuersiam.] *Hæc ita è Lucano, & Appiano: sed finem controuersiæ, quid si ita ipse Cæsar dicit & præit? Mihi apertè, cùm notat: Pompeium territum hoc cœpto Cæsaris, cùm tamen neque prohibere posset, nisi prælio vellet decertare; nec à Dyrrhachio aut mari discedere, vbi apparatum omnē belli habebat:* relinquebatur, *inquit*, vt extremam rationem belli sequens, quamplurimos colles occuparet, Cæsarisque copias quàm maximè distineret. Idque accidit. Castellis enim *XXIIII. effectis, quindecim millia passuum in circuitu amplexus, hoc spatio pabulabatur. *Obserua verò, ipsum Pompeium* XV. M. *passuum in spatio interiore amplexum, quanto igitur amplius, & longè amplius oportuit esse spatium atque ambitum Iulianum, quo is cingebatur? Analogia clamat, & aperta est. Hoc autem de Pompeio, Lucanus ita ex fide narrat, vt solet:*

**Credo plura fuisse in tanto spatio.*

Ac

Ac tantum septi vallo sibi vindicat agri,
Parua Micenææ quantum sacrata Dianæ,
Distat ab excelsâ nemoralis Aricia Româ.

Sunt ipsa quindecim milliaria, *quæ posuit Cæsar. At virum doctum, & alia cautum, (iam nunc legi) hæc referre ad ipsum Cæsaris vallum, supinitas est & aberratio larga in legendo. Lucanus videatur. Quòd etiam idem Strabonem aduocat, & vult Ariciam distare Româ* viginti milliaria: *non ita est, & Strabonis scriptura falsa imposuit, nec ibi* stadia centum sexaginta *legenda, sed* centum viginti. *Nota altera immutetur in Græcis. Vult Cæsar hîc, cum Lucano compositus: vult palàm Dionysius libro sexto, qui* centum viginti stadiis, *sine vllâ notâ numerali, distare Ariciam à Româ scripsit. Idem cum eo Philostratus in vitâ Apollonij libro* IIII. *Idem denique in Antonini Itinerario: nisi tamen quòd illic vnitas additur,* & XVI. M. P. *leguntur.*

DIALOG. XIV.

„ Palus in terram rectus & fixus.] *Quem palum more & Latinitate sui æui Diaconus* lanceam *dixit, in his verbis libri* XVII. Focas Macrobium Scribonium iussit sagittari apud Septimium, pendentem in lanceâ, in quâ tirones exercebantur. Pag. 310. lin. 16.

„ A Tarquinio rege structus Agger.] *Adde ad dictos auctores Strabonem libro* V. *in descriptione vrbis, vbi Aggerem hunc in* sex stadia *protendit.* Pag. 312. lin. 11.

DIALOG. XVI.

„ Pro donatiuo Principis.] *Ita Diaconus:* Anastasius timens rogam multam iecit in populum. *Idem etiam pro stipendio:* Mauricius Imperator iussit Petro Prætori, vt tertiam portionem rogæ in auro Romanus acciperet, & tertiam in armis, & aliam tertiam in vestimentis diuersis. Pag. 317. lin. 29.

„ Tribunus & Præfectus alæ quadruplum.] *Hoc probabilius puto, quàm quod Hermolaus Barbarus, vir summus, censuit talentum esse. Induxit eum Strabonis locus, scribentis libro* XII. Tigranem regem Pompeio & militibus varia dona largitum, & Tribunis talentum. *Atqui non pro stipendiorum modo id fuit, sed ex regiâ & liberâ benignitate. Si ad stipendia trahis: quid ergo Centurioni stipendium erit* decem minæ, *siue mille drachmæ? militi* dimidiata mina, *siue quinquaginta drachmæ? ita enim diuisit eâdem illâ donatione Tigranes, ex Plutarcho & Appiano. Fallax aut nullum hoc argumentum est.* Pag. 320. lin. 23.

„ Aristoteles te reformet.] *Ante eum Plato, qui & hoc de Carthaginiensibus notauit, & lege complexus est,* Nequis in militiâ vinum gustet, sed aquam omni eo tempore bibat. *Vide librum* II. *de Legib.* Pag. 325. lin. 35.

APPROBATIO.

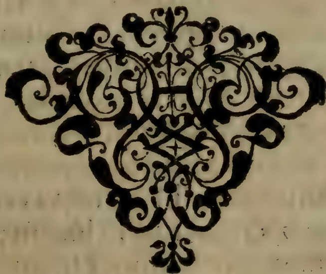
I. Lipsij, clarissimi Louaniensis Academiæ Professoris, de Romanâ militiâ libros quinque, *quos ad priscam illustrandam historiam eruditè conscripsit, probo, & prælo dignos censeo. Louanij, Idibus Martiis,* 1594.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij
Decanus, & Pontificius ac Regius
librorum Censor.

INDEX
DIALOGISMORVM

Duplex,

LIBRI QVINTI.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria inprimis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in litteris liberalibuſque diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tanquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeque dignam illi præſtant, qui diligentem iis ipſis in litteris ac diſciplinis operam ponũt; præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam, qui eas ita excolunt vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eoſque ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare, ad dignitatis noſtræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio conceſſuque ſumus, inprimis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quique iudicare de Litteris poſſint, acceperimus, inſignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis minimeque vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tanquam luſtra erant, illuſtraſti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti, dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tam feliciter tractes ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magiſque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare, & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, cauſa, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animandum magis patrocinioque noſtro defendendum pro benigna noſtra in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioque te & Typographum tuum aduerſus quorumcumque fraudẽ, qui lucri cauſa, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtra Cæſarea decernimus, ſtatuimus, vetamuſque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hereditariorum fines, triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve heredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, heredibúsve tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi heredibúsve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscumque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^tis^ proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^tis^ in cerâ rubrâ.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS *Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis,* IVSTI LIPSI *Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ,* XIV. *Febr.* M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS *Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Christianissimus, singulari priuilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines,* IVSTI LIPSI, *quos vel hactenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris, datis Parisiis,* XIII. *Iulij,* M. DC. V.

Signat.

Perrochel.

TIbi IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos libros DE MILITIA & ad eos ANALECTA typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

SVMMA PRIVILEGII
PRINCIPVM BELGARVM.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA Archiduces Auſtriæ, Duces Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimi Belgarum Principes, diplomate ſuo ſanxerunt; nequis IVSTI LIPSI Hiſtoriarum in almâ Vniuerſitate Louanienſi olim Profeſſoris, itemq; Hiſtoriographi & Conſiliarij ſui libros quoſcumque, præter Martinæ Plantinę viduæ & Balthaſaris & Ioannis filiorum Ioannis Moreti p. m. voluntatem, vllo modo imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve hābeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione librorum & aliâ graui pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ, XVII. Ianuarij, M. DC. XI.

Signat.

S. de Grimaldi.

Et in Concilio Brabantiæ,

I. de Buſchere.

IVSTI LIPSI

POLIORCETICΩN

SIVE

DE MACHINIS.

TORMENTIS. TELIS.

LIBRI QVINQVE.

Ad Historiarum lucem.

Editio tertia, correcta & aucta.

ANTVERPIÆ,

EX OFFICINA PLANTINIANA,

Apud Ioannem Moretum.

M. DC. V.

Cum Priuilegiis Cæsareo & duorum Regum.

SERENISSIMO PRINCIPI

ERNESTO

ARCHIEPISCOPO ET

ELECTORI COLONIENSI,

EPISCOPO ET PRINCIPI LEODICENSI,

MONASTERIENSI, HILDESHEIMENSI,

FRISINGENSI:

COMITI PALATINO VTRIVSQ. RHENI,

DVCI VTRIVSQ. BAVARIAE, WESTFALIAE,

ANGARIAE, BVLLONII:

MARCHIONI FRANCIMONTANO:

COMITI LOSSENSI, LONGIENSI, HORNENSI:

SED ET ALIBI PRINCIPI AVT DYNASTAE:

IVSTVS LIPSIVS

LIBENS MERITO DEDICAT CONSECRATQ.

IBENS, inquam, meritò, hoc quidquid eſt operis, tibi SERENISSIME PRINCEPS conſecro, & frontem eius ſplendore nominis tui illuſtro. Multa me impellunt: Beneficia tua, Dignitas & amplitudo, ipſum operis Argumentum. Sanè beneficia tua, imò & tuorum, expertus ſum, ex quo pedem primùm intuli & poſui in Eburonum veſtro ſolo. Quidquid benignè dici fierique poteſt, à pleriſque mihi dictum aut factum eſt: à te inprimis tali Principe, qui vltrò vocare, noſcere, ſed & adſciſcere & proprium habere tibi, honeſtiſſimo congiario, voluiſti. Neq; ego nolui, fateor: ſed patriæ meæ amor aut miſeratio, tum & noua cum eâ adſtrictio, velut tribuniciâ quadam vi interceſſerunt, & abeſſe me à vobis adegerunt, etſi corpore, vix animo ſeiunctum. Quoties illò ad vos redeo? quoties ſermones & adfectus veſtros ruminor? tuam autem maximè incredibilem in illâ altitudine comitatem: quam nuper etiam reguſtaui, cùm à fontibus veſtris (ad quos parùm fauſto pede ieram) reduci, Bona Fortuna mihi copiam fecit vultus ſermoniſque tui videndi obiter & fruendi.

Quòd

Quòd ſi hæc priuata non eſſent; Dignitas tamen tua & gentis ſplendor, hunc talem cultum cur non ſibi vindicent? cùm & tu inter ſacri ordinis primos emineas, atque adeò à ſummo illo capite, ſi potentiam & latitudinem imperandi ſpectem, proximum te dixerim aut ſecundum. Tua eſt Archiepiſcopalis Vbiorum dignitas; tua Epiſcopalis Leodicenſis, Hildesheimenſis, Friſingenſis, Monaſterienſis: & annexi iſtis tituli, Septemuiralis imperij, Principatus, Ducatus, Comitatus, aut Dynaſtiæ. Atque hæc pro virtute aut meritis in te congeſta: tum etiam pro ſplendore inclytæ & vetuſtiſſimæ tuæ gentis. Quę eſt in orbe Chriſtiano, imò & extero, quæ vobis vetuſtate & continuatis imperijs ſe præferat? Nam illa, ſi aſſenſum famæ & traditionibus præbemus, ante Chriſti ortum orta eſt: aut ſi antiqua nimis & quæ fidem tempori debent, ſeponimus, certis iam Annalium monumentis, ante Attilæ tempora opibus & potentiâ floruiſſe comperiemus. ADALGERIO Bojorum rex tunc legitur, qui cum Alemannis ſuis in Francos profectus, prœlio inſigni ad Tolbiacum vicum interfuit, atque adeò interiit. Ab hoc THEODO, qui magno Clodoueo belli in Burgondiones, itemque in Alaricum, auxiliator & con-

ſors: iterúmque THEODO alter, cui à rebus geſtis cognomen MAGNI fuit, qui vindex propagatórque imperij, aquilis & gente Romanorum pulſis, fines ſuos Alpium iugis terminauit. Mox THEODOVALDA, vel hoc nomine memorandus, quòd primus ſalutari aquâ & fide noſtrâ tinctus, religionem in fines veſtros intulit: atque arma deinde mouens in impios, Hunnos dico atque Abares, primùm victus, eos vicit: tum & à Narſete vocatus in Italiam, partem eius ſubegit, atque adeò Rex etiam audijt Italorum. Quid alios commemorare opus TASSILONES, VTILONES, GARIBALDOS, & tot illuſtria nomina? A re meâ, & decoro etiam abeam, ſi ſtemma tuum totum replicem: cui vel hoc ad gloriam ſatis ſit, originis riuos communes habere cum fonte Carolino: id eſt cum PIPINIS & MARTELLIS, atque illis heroibus, qui leges, reges, & Imperatores dederunt in plerumque Chriſtianum orbem. Ipſis adeò vobis Imperatorem propriè, & in ſcaturigine veſtrâ, video LVDOVICVM BAVARVM, virum vndique ſummum, fatente inuidiâ: ſi tamen Principem illum ſacrorum, in animum induxiſſet, paullò magis aut vereri, aut certè reuereri. Sed cùm ſolâ eâ exceptione laudetur: & iam ſine vllâ, eius pater LVDOVICVS

SEVE-

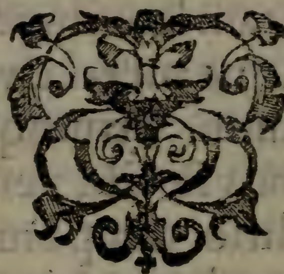
SEVERVS, Septemuir Imperij: cui duo peculiaria & rara ad laudem ſunt: prius, quòd in eâ dignitate probitas & ſapientia eius pariter ſic enituit, vt in caligine ſummâ temporum, & deſperatione Germaniæ, ſolus à collegis, ſolus inquam, ius acceperit legendi Imperatoris, & per eum res labentes aut lapſas reſtituendi. Fecit, prudentiùs neſcio, an feliciùs: cùm eius voce ac renunciatione RVDOLPHVS primus ex Habſpurgenſi Comite ſceptra imperij ſuſcepit, & fataliter deinde ad poſteros tranſmiſit. Alterum, quòd eâdem prouidentiâ rebus ſuis & genti priuatim decus intulit, ductâ in vxorem MACHTHILDE eiuſdem Rudolphi filiâ, è quâ mixtione & velut inſitione vos iſtæ ſtirpes fruticatis. Ecce antiquitatem, ecce potentiam: quid prudentiam & virtutes? vtraque eximia. Vt in paucis exemplis doceam: LVDOVICVM cognomine DIVITEM, quàm verè diuitem atque vberem earum eſſe oportuit, cuius Aula velut Ara fuit, ad quam è Germaniâ vndique confluerent, & lites, imò bella, voce ab oraculo illo editâ, ſedarent? Res ita eſt, ſolo interuentu ſuo (mira, nec niſi à magnis meritis auctoritas) Principum ac Dynaſtarum iurgia compoſuit, & ſtrictos iam gladios inhibuit ac repreſſit. GEORGIVM item

DIVI-

DIVITEM, ſtudiis ac ſacris operatum addo: qui vtrorumque amore & honore, Muſæum illud publicum exſtruxit, quod hodiéque Ingolſtadij floret, & vectigali ac pecuniâ annuâ inſtruxit. ALBERTVM TERTIVM non commemorem? Res iubet & vetat: quæ ſic rara, ſic magna, vt fidem inuenire vix poſſit, etſi narranda ex fide. Ille virtutibus domi & foris ita claruit, vt Bohæmi Rege destituti ad eum miſerint, ipſúmque vocauerint: vocauerint, ſed non impetrauerint (quis mihi credet?) cùm regno & ſceptro omni præponeret Modeſtiam & Quietem. O titulum nouum pulchrúmque in veſtrâ imagine! & mihi certè ſuper omnes Regũ aut Imperatorum. Adeſte ambitioſi, videte. en hic, qui regnum oblatum altâ ſapientiâ ſpernit & reijcit, quod vos per preces, fraudes, enſes, impetratum itis aut ereptum. Nec verò ALBERTVM QVINTVM patrem tuum ſileam: heroëm, qui niſi in turbida hæc tempora diuinitus datus fuiſſet; religio aut imperium in Germaniâ vix eſſet. Ille furentibus ſe oppoſuit, frena licentiæ dedit: linguâ, mente, gladio, cùm opus fuit, pugnauit. Et vocauit in ſubſidium aut excitauit præſtantiſſimos vndique viros: in his Patres SOCIETATIS IHESV, quos ille velut Prætorias quaſdam

dam cohortes, contra hæreſes, in finibus ſuis diſpoſuit & collocauit. Dignus patre, & æmulus ſupereſt, DVX GVILIELMVS tuus frater: ipſe tu. qui primum hoc ſemper in imperijs habuiſti, fulcrum imperiorum ſeruare, religionem & pietatem. Iſta ſunt in Dignitate tuâ & gentis ſplendore, quæ me incitarunt: ſed & operis, vt dixi, Argumentum. Quale id eſt? MECHANICA ſunt & POLIORCETICA quæ damus: id eſt, ingenia, aut inuenta veterum, ad oppugnandum aut repugnandum. Dupliciter tibi conueniunt: ſiue quia delectaris, ductu ætherij tui ingenij, acrioribus iſtis & ſubtilioribus: ſiue quia tali Principi & tam latè imperanti, opus ſcire hæc quoque arma aut tela, vel ad tuendum vel ad vindicandum. Vtrumque enim in duplici hac purpurâ vſu tibi venit, fortaſſe & veniet: vt conditio temporum, & ſitus regionum tuarum eſt: quæ iunctæ aut adſitæ ad noſtram Belgicam, ex grandi & diuturno eius incendio alibi igneſcunt, aut ſcintillant. Et quamquam fateor pleraque ex iſtis abolita iam aut deſita, vnico inuento fulmineæ noſtræ Bombardæ (Lombardam Annales ſuperiores dicunt) tamen & quædam vſum etiam nunc habent, aut habere certè poſſunt, ſi quis rimabitur: & illum ſine controuerſiâ

fructum donant, intellegere res antiquas. Qui mihi maximè in oculis, professione, instituto, sed & recenti à Regiâ benignitate titulo, facto ad Historias veteres nouásque illustrandas aut scribendas. Caussas, SERENISSIME, habes, consecrati operis: quod ipsum & me vnà nunc dono: felix illud, si in manum; & me, si in animum parte aliquâ admittis. Louanij, XVI. Kalend. Mart. ∞, IↃ. XCVI.

LE-

LECTORI.

VOD *deerat* MILITIAE *plenæ, Lector, habes,* MACHINAS, TORMENTA, TELA. *Rem illepidam, ſubtilem, aut tricoſam: & ideò ſtilus & ſcriptio fortaſſe noſtra alibi horreſcit aut areſcit. Sanè vberem ſegetem dare in macie hac agri, difficile eſt: Nec iſtud ſit ebur, è quo ſtatuam Iouis Olympij Phidias aliquis effingat. Sciuntur tamen vtiliter ad hiſtoriam Græcam Latinámque: in quibus quæ pagina propemodum eſt, in quâ non incurrant? Sed de ſtilo, parùm eſt, rem modò ſi tetigi: quam ipſam vereor vt parcè aliquis à me dixerit, aut non datam. Jd quoque conſilio, non negabo: cùm animus aut ratio me non impelleret, illa fabrorum aut tectonum propria examuſſim proponere, aut omnibus membris deformare. Vidiſſe, & digitum intendiſſe, ſatis ſit: alibi etiam non vidiſſe aut alucinatum eſſe, in rebus quas ademit fugitiua obliuio, veniam habeat. cùm illud Varronis appoſitè hîc præſcribam:* Non mediocres tenebrę in ſiluâ, vbi hæc captanda; neque eò, quò peruenire voluimus, ſemitæ tritæ; neque non in tramitibus quædam obiecta, quæ euntem retinere poſſint. *Sed lineas tamen aut rudes formas rerum operúmque duximus: & ſiquid eò facit, ex antiquis mediíſque ſcriptoribus conduximus:*

mus: nec arduum, si quis tanti putabit, colores plures addere & in facie istac proponere germanâ & plenâ. Principum hoc opus & cura sit, fateor: tua SERENISSIME ELECTOR *(iterùm te compello) qui libris nondum vulgatis, aut formis quoque antiquis (in Armamentariis latêre arbitror) conquisitis, in claram ista des & sine nube aliquâ lucem. Hortor te vt facias: & me quoque, si voles, impendam, vt ista iterùm certiora, auctiora, picturis politiora, te auspice diuulgentur.*

I. LIPSI POLIORCETICΩN SIVE DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS, LIBRI PRIMI

DIALOGVS I.

Miscellanei sermones, & præcipui semen atque occasio.

IN Eburonibus cùm essem, valetudini recreandæ, domus & hospitium mihi fuit IOHANNIS FVRII, primarij inter sacros ibi mystas viri, & mei ac litterarum peramantis. Multa mihi ab eo humanitas, sermones cum eo iucundi & crebri, & fors fuit, vt die quodam mensis Iunij iste. In horto eramus, atque infit: Amicos hîc, Lipsi, multos habes: quod audio cottidie, & gaudeo. LIPS. Fateri debeo. & omnes enumerare ambitio sit, paucos iniuria. FVR. Tamen inter eos vicini mei duo eminent, IACOBVS CARONDELETVS vir nobilis, collega noster & Cancellarius: tum PETRVS ORANVS Iurisconsultus, & Principi à consiliis. Horum vterque quàm ardenter te amat? LIPS. Et redamantem quidem. sed ARNOLDVM WACHTENDONCKIVM cur omittis? cur LAMPSONIVM, imò LAMPSONIOS? cur plerosque, vno verbo, procerum vestrorum? Amare hanc vrbem debeo, in quâ sic amor. FVR. Fac igitur, & seriò noster esto. LIPS. Nónne sum? clamo & testor. FVR. Mansione dico noster, nec hinc aliò te ducas. LIPS. Enimuerò amice iucundum sit, si possim. Præter vos, Fontes etiam vestri me teneant, quos sensi equidem salutares. Sed patriæ quid debeam, non ignoras: & hospitium mihi hanc vrbem esse, non domum. FVR. O si aliter! & si herum illum atque hero-

 em no-

em nostrum audias, qui inuitat! sed is nunc abest, & Germania sua eum habet, doliturum cùm audierit migrasse. Et bonâ fide Lipsi, in patriâ quid nunc est quod allectet? Iacet & deformis est, aliarum quàm tuarum artium, tota domicilium horridi belli. LIPS. Agnosco, & tecum (nam & tua hæc patria) doleo: sed vel miseratio me inducit, vt pro parte virili subleuem, aut certè soler. Periclitabor? esto. vt Curtius ille in apertum hiatum terræ præcipitauit, amore quodam patriæ: sic ego vel in medium discrimen, eâ inuitante. FVR. Heu, non mihi, non amicis hoc placeat: sustine. Vides enim atque audis cottidie res aduersas: & iam de Zutphaniâ, de Dauentriâ captis, recens & certum est. LIPS. Audiui. sed vt Hectorem illum sui frustrà ad portam retinent: sic tu me. Meministin' verbi quod Plinius in epistolâ quâdam ponderat, & in morituro miratur? * Κέκρικα. FVR. Parce, vel ominis caussâ. LIPS. Quin tu parce, & omitte. at de Dauentriâ, dic sodes, quomodo sic subitò capta? nam munita habebatur. FVR. Vi, vt aiunt, tormentorum: quibus non muri, non viri vlli restiterunt. Et profectò Lipsi, iam hac parte superamus veteres, quos tu atque ego aliâs miramur. LIPS. Fatendum est. etsi nec iis defuêre Machinæ, ingeniosæ, variæ, quibus hæc talia patrabant. sed vnum hoc inuentum scilicet igneorum tormentorum, disiicit aut difflat omnia valida veterum, aut acuta. FVR. Ingenium haud frustrà iis tribuis, sed nec varietatem. Pluscula enim talia in Historiarum libris lego: & cùm lego, subsistere me fateor, nec formam aut modum satis videre. Nominum tenus ea nosco. Docésne me semel Lipsi, quoniam casus aut Deus in hunc sermonem tulit? LIPS. Arduum petis. sessionis, non ambulationis; bibliothecæ, non horti hoc opus. FVR. Ergo ecce & bibliotheca ad manum, ineamus. LIPS. Quin ecce alij præ manu, maneamus. Nam fallor? an illi ipsi ad nos veniunt, quos antè nominauimus? FVR. Ij sunt, Carondeletus, Oranus, Lampsonius: miror quid tam manè velint. Saluete ô Tresuiri, sed non, vt opinor, Capitales. CARON. Imò venimus vos abductum. FVR. Quò, aut quid? CAR. Non in carcerem, sed in liberum locum, vbi benè vobis sit & iucundè. Imus Lipsi? LIPS. Dic clariùs: quò? CAR. Ad delicias tuas, hortos.

* Decreui.

hortos. Nam ita inter nos conuênit, visere hodie SEREIVM Principis (Suburbanum eius sic vocant) fabulari illîc suauiter, & conuiuari. LIPS. O quàm per tempus aduenistis! eamus. Nam Furius hîc me ad machinas pænè alligarat: iam soluor. FVR. Laxaris, ne erra: cathena etiam mea te reducet. LIPS. Sed vbi ADAMVS noster LEEMPVTIVS est? nónne is vnà? ORAN. Ille verò vel maximè, fidus tuus comes. LIPS. Cuius officia & obsequia in toto hoc itinere, numquam plenè dilaudem. In eo didici, verum illud vetus: *Nihil homini amico est opportuno amicius.* Sed eamus: vbi Furius? ORAN. Heus Furi, iámne moraris? FVR. Iámne vt soles, & cales? ORAN. Non negamus, Calor & Candor duæ notæ Eburonum. Sed quid tecum effers? FVR. Viaticum, hos libellos. nam aliquid meditor. LIPS. Méne aspicis? benè eueniat, si quid boni.

DIALOG. II.

De nomine & scripturâ Leodic. vrbis: tum initium sermonis Machinalis.

IAM in viâ eramus, per vrbem ad portam venimus, vbi flumen & paratæ cymbæ. Ad nos Carondeletus, An conscendimus, an in matutinâ istâ aurâ magis ambulamus? ORAN. Imò ambulemus. nam paullula via est, nec plus passuum mille. FVR. Quid tamen Lipsio videtur? ORAN. Ambulare. quò nos Licinij Crassi peruenerimus, facilè hic Licinius Macer. CARON. Poteris Lipsi? LIPS. Admodum. nam à capite & pedibus satis valeo, media modò sunt in caussâ. Tum & loca hæc magis videbimus, mihi hercules aspectu amœna, qui inæqualitate illâ delector. En colles, en valles; en alternatim prata, pomaria, segetes, siluas. Quid dicam, amici, nisi tres Deos vos amare, Pomonam, Cererem, Bacchum? Imò & quartum licet * Vulcanum addam, qui sub his montibus, relictâ Liparâ, officinam suam habet. O apertæ opes, ô reconditæ! & quid deest vobis, præter bonorum vestrorum sensum? Nam, vt ille ait,

Ob fossiles carbones, quorum illic copia.

Non est beatus, esse qui se non putat.

ORAN. Hæc ita erant, Lipsi, ante infausta vestra bella, quorum ignis nos quoque amburit. O mali semper vicini! & veterum

terum non ſumus obliti. LIPS. Quid tibi vis? pungere Belgicos hos leones? vide ne iterùm aliquis *Audax*. ORAN. O te audacem, qui nobis in ſolo noſtro ſic minaris! Gaude Leodium, quòd non hic imperet. LIPS. *Leodicum* debebas dicere. ORAN. Quid? cùm vrbem non potes, nomen eius euertis? LIPS. Reſtituo euerſum, ne criminare. ORAN. Nihil audio, apage has nouitates. LAMPS. Ego verò audio, & feriò Lipſi nos hoc doce. Nec enim metuo ne montes noſtri ſubſidant, aut Moſa curſum auertat, in litterulâ additâ aut ademptâ. Et ſuaue eſt, in minimis etiam vera ſcire. Dic, quid ſubſiſtis aut metuis? LIPS. Hunc, ne me incurrat. LAMPS. Amore facit, quod facit: & ſcin tu litigia inter amicos, aut cauillos?

* Ἀεὶ τοιοῦτοί με πόλεμοι διώκοιεν.

** Me bella ſemper cõſequantur talia.*

LIPS. Pax igitur paulliſper Orane eſto: audite. A nouitatibus abhorrere me fateor, ſi mortalium quemquam: præſertim in re ſeriâ, quæ mores aut vitam ſpectet. At in iſtis litteratis aut Muſicis, ſicubi error, vt ſolet, inoleuit; quæ culpa aut inuidia eſt detexiſſe, & remouiſſe? Tale in celeberrimæ vrbis veſtræ nomine, quod nupera neglegentia aut imperitia corrupit. Dico nupera. & nego ſcriptum vllum paullò vetuſtius exſtare ante hos trecentos fortaſſe, & minùs, annos, in quo *Leodicenſes* non diſertè exprimantur. Sigeberti Gemblacenſis Chronica manuſcripta (puto ab ipſius æuo) apud me ſunt: ſemper ita lego. Tabula apud vos plumbea, non dudum eruta, ſic præfert: NITHARDVS LEODICENSIS EPS qui fuit anno Chriſtiano M. XLII. Alia etiam vetuſtior: EGO REGINALDVS LEODICENSIS EPS SEPVLTVS SVM IN HAC BASILICA D. LAVRENTII QVAM ADIVVANTE DEO CONSTRVXI. Vetuſta Caroli Magni vita: *Celebrauit Paſcha in Leodico, vico publico.* Denique breuiter & fideliter, veſtri ſic Annales paullùm modò vetuſtiores conſenſu habent. Ipſa etiam noſtra lingua Germanica, an non fidem huic ſcripturæ facit? nam dicimus & ſcribimus palàm *Luydijck*: Germani ſuperi paullò fortiùs, vt ſolent, *Luttich*. Quid etymon ipſum & deriuatio? aſſentit. Nam in communi illâ ſcriptione obſcurum aut nullum eſt; in hac meâ clarum inquirenti. Vox enim compóſita profectò & noſtrâs eſt, *Leode-dijck*: & compendio, *Leodijck*, & magis

magis vulgatè *Luy-dijck*. Quid significat? **populi aggerem*, aut *limitem*: quæ primogenia scilicet appellatio fuit vici an opidi vestri, super Mosæ ripam aggerémve siti. Nam *Leodes* populi sunt priscâ nostrâ dialecto: è quo fecimus deinde *Luyden* & *Lieden*. Credi hoc dicenti poterat: sed contra pertinaciam dabo & testes. Gregorius Turonensis: *Ille à * Leodibus suis defensatus est.* Et leuiter mutatâ litterâ, *Leudi*. Aimoinus: *Omnes Leudi bonitatem eius cernentes, vehementer amauerunt*. Idem: *Christi sacerdotibus humilem se præbens, Leudis suis beneuolum, gentibus externis pacatum.* Et ab hac stirpe illa sunt crebra nomina, *Leodeuicus*: quasi dicas* *refugium & asylum populi*. quem facimus & scribimus hodie *Lodouicum*, vel *Ludouicum*. Reperio eumdem in Annalibus *Leudeuicum*, & in Cæsaris Commentariis *Litauicum*. Item *Leodolfus* auxilium populi* ominatur & notat: aliâs *Leudulfus, Lodolfus, Luithulfus, Ludolfus*: quas varietates in libris est obseruare. Sed & **Leonardum*, aut *Lienardum*, magis hinc & à *populari indole*, quàm à *Leonibus* petam. Prona hæc ad fidem sunt, & satis est signari: illud difficilius aut rarius, **Theoden*, pro *Leoden* eosdem maiores nostros vulgò dixisse. Inde *Theodericus*, *gentium diues*, de cuius notione & scriptione frustrà litigatur. Idem est *Theudericus*, & *Thiedericus*, denique molliùs, *Diedericus*, & abscisè *Diericus* noster. Sed & *Liedericum* in Chronicis, pro eodem lego. Quàm rideo qui θηριοπλάσιον hunc vertunt, & se ita inscribunt! Est ab eâdem stirpe *Theodulfus*, **Theodemarus*; qui sunt aliter *Liudulfus, Leodemerus, Luidomerus*, & Liuianus ille *Litomarus*. Quid hodie noster *Volcmarus*? Inde & * *Thieto*, siue molliùs *Diedo*: & nostra *Thiedonis villa*. Est in vrbe vestrâ liber olim scriptus, haud longè infra Carolum Magnum: qui *Psalterium Dauidis* Latinum habet, & suprà cuique verbo appositam interpretationem nostrate linguâ. Seruat eum ARNOLDVS WACHTENDONCKIVS Decanus collegij D. Martini, vir & bonus pariter, & doctus: atque vtinam adesset! CARON. Vellem, sed æger à pedibus est, non potest. LIPS. In eo libro igitur vox hæc crebra (nam nunc exoleuit:) *Thiado, gentium*; *Thiadon, nationes*; *Thiade, gente*; *Thiat, gens*; *Thiede, gentes.* LAMPS. Itáne variè? LIPS. Ita. nam casibus & numeris suis (obseruaui) magis ac nunc variabant ac discernebant: pænè ad

* Id est, *publicum aggerem.*

* *Leodes, populi: sed propriè humiliores & subditi.*

* *Liedevvyck.*

* *Luydhulf.*

* Qui idē est, *Volcardus.*

* Sicut T. & L. solent alternare.

* In famâ populi.

* Id est *popularis.*

Latinum ritum. Sed ad vrbis vestræ etymon vt redeam, faciunt & firmant, *Leodegarius*, collector populi: *Leodepoldus*, & breuiùs *Leopoldus*, tutor assertorque populi, qui aliter etiam est *Thieboldus*, vel *Thiebaudus*. Nónne & hîc illud *Thiede* agnoscis, sed, quod amat nostra lingua, curtatum? *Theodahadus* etiam ille Gothorum, siue *Theodatus* (populi benefactor) nomen habet isthinc. Hæc magis vera Lampsoni, quàm Becani nostri commentum, *Leodienses* à *Leiode* Homerico deducentis. Et iocos etiam miscet: illum sacerdotem, eumdemque vini non alienum fuisse: & addit (ignoscite aliena recitanti) vtrumque in mores esse & conuenire huius vrbis. ORAN. Ah, omitte illum, pænè dixerim, παντοφυῆ φλέδονα: dic de altero magis etymo, quòd *Legiam* à legione petit. Scis enim quâ re gloriemur Eburones, & nobis cecidit Titurius Sabinus, & Cotta. LIPS. Hem, quàm rideo! te quoque iudicij tam plebeij esse! non tamen soles in aliis mi Orane. At enim hoc tale, non nisi pullato circulo dignum. Vnde igitur *Legiæ* vox? inquies. Nescio, & libros paullò vetustiores *Lhetgiam* scribere audio. Ergo vide ne *Lietgia* vel potiùs *Lietgas* olim fuerit: cùm in * *Diuisione* vetusta *Caroli & Ludouici regum* (ita inscriptio est) legam: *In Hasbanio comitatus quattuor, Masau superior, quod de istâ parte est; Liugas, quod de istâ parte Mosæ est, & pertinet ad Velsatum.* An non illinc vestrum *Lieges*? quasi dicas *Liu-gas*, compositâ voce, id est *Platéa*, siue *transitus publicus*, *aut popularis*. Sanè *Gassas* etiam hodie credo appellari Vias, Coloniæ Agrippinæ. Ita alludat ad *Leodici* nomen; & hoc viam, illud aggerem publicum notet. Sed hæc per viam & lusum sic dicta sunto. Quid autem tu Carondelete substitisti? CAR. Nam ecce hîc flumen, & è regione horti: transmittendum est. Intra in hunc pontonem: vos item alij. Iam transiuimus: en Prætorium, en hortus. LIPS. Prætorium, vulgare negotium, & vix pro nostro hoc Principe; horti in aspectu primo arrident. FVR. Magis hoc dices, si ascendas & ab aggere isto lustres. LIPS. Quis hic agger? FVR. Vide, sequere, horto circumiicitur; sepes in eo vt lorica aut murulus; infernè ad pedem fossa: quid nisi munitio aliqua militaris aut castrensis? Et hercules Lipsi, ac vos amici, cùm otium est, cur non peragimus sermonem militarem de

* P. Pythœus edidit.

Oppu-

Oppugnatione & Machinis à Lipsio affectum? LIPS. A me? nego. FVR. Tu negas? LIPS. Pernego. FVR. Quémne hodie in horto meo orsi, cùm hi interuenirent? LIPS. Nullâ me moriâ sum in hoc morbo: nescio. CAR. Hem Lipsi, caue fallere. LIPS. Nam Carondelete quid eâ caussâ huc venerim? ego verò ad remissiones & iocos, & nolo quod intendat. CAR. Negare non possum, me quoque auidum huius sermonis esse. ORAN. Et faciet. LIPS. Quæ hæc factio est? ORAN. Factiosi non sumus. LIPS. Si ausim. ORAN. Quid? LIPS. Solent sic audire tui ciues. ORAN. Furi, hæc ferimus? vel ob hanc culpam Lipsi dicere damnas esto, aut in vincula ire. Iudicem me scis? LIPS. Et quidem perpetuum. quid ad me? à culpâ cùm sum innoxius, non sum vlli obnoxius. CAR. Extra cauillos aut iocos Lipsi, valdè velim te hoc velle. Dies enim adhuc multus ad cibum: quid vtilius aut iucundius agamus? Pendebimus & pascemur à tuo ore. LIPS. Mella non loquar: ad machinas & bellica me vocatis, quid hæc ad delicias aut hortum? nisi quia nouus hic architectus munitionem & castra subitò ex eo fecit. Sed quis iste qui huc intrat? & quidem rectà ad nos. an Salus aliqua mea est, quæ seruabit? CAR. Profectò CAROLVS BILLEHEVS hic est, vir genere & virtutibus nobilis, cura & tutela apud nos rerum. Obuiam eamus: Billéhee salue. gaudeo aduenisse. BILL. Ego vos tales inuenisse. O commodum sodalitium! sed vultísne vnà mecum? CAR. Quò? BILL. In vrbem. mox ad conuiuiolum, si videtur. Nam ne dissimulem, Lipsium hoc fine quærebam. Sed & vos grati, quos Deus iunxit. LIPS. Deus à machinâ Machinis me eripit: eamus Billéhee, non moror. BILL. Quò libentiùs facias, aderit cognatus meus MARTINVS DELRIVS, quem scio quàm ames, & quàm te ille. LIPS. Eamus, moram tibi creas. CAR. Billéhee, non tuo modo hoc fiet, edico, & ius hîc habeo. BILL. Quod? CAR. In Lipsium & istos, qui addicti mihi in hunc diem congerrones & conuiuæ. BILL. Seriò? CAR. Admodum. quin tu potiùs, ne quid turbes, noster esto. Quod te alliciat, hic Lipsius de *Oppugnatione & Machinis* sermonem habebit: & iam habebat, nisi interuenisses. BILL. Eo quidem pretio maneo. heus pueri, capite hoc pallium: da ma-

num Lipsi, sedeamus. Commodum hîc vmbraculum, & scamna sessui sunt. LIPS. Heu Spes & Fortuna, quàm luditis! Qui adiutor sperabatur, auditor erit; & hoc quoque ad molestiam accedet, quòd coram te tali dicam. Quod de Phocione olim Demosthenes, de te vsurpem: *Securis aduenisti meorum sermonum.* Nam apud istos peccato meo alibi latebra esse poterat; apud te tantùm venia. qui veterem & nostram militiam non lectione tantùm, sed vsu & peritiâ calles. Sed venia tamen hoc faciliùs impetranda, quòd non voluntate peccabo, sed imperio: & isti me adegerunt dicere nihil minus nunc agentē aut cogitantem. Hoc quoque excusabit, spero. CAR. Faciemus, ordire: mites nos tibi non iudices, sed amici.

DIALOG. III.

Nomen Machinæ, Machiones, Mangana. Origo rei tota inquisita.

ORDIOR igitur, & quidem ab ipso nomine: quod Græcis est μηχανὴ, παρὰ τὸ μήδω, μήσω, vt vult auctor Etymologici, ab *inueniendo aut sapiendo*: siue παρὰ τὸ μὴ χαίνειν, vt Eustathius: ἡ μὴ ἐῶσα χαίνειν τινὰ ψεκτικῶς, διὰ τὸ ἐπιτυχὲς καὶ ἔντεχνον αὐτῆς: *quæ hiscere scilicet aliquem non sinit, neque reprehendendi caussâ os soluere, ob efficaciam in eâ & artem.* Sanè ab ingenio consensu deriuant, quod interuenit: & posteriores scriptores Latini hæc ideò *Ingenia*, & eorum architectos *Ingeniarios* dixerunt. Asconius: *Machina est, vbi non tam materiæ, quàm ratio artis atque* INGENII *ducitur.* Itaque fraudes, doli, insidiæ, in hoc nomen apud Comicos, aliosque, passim venerunt. Sed & molitiones altiusculæ, *Machinæ.* vnde Isidorus: *Machiones, qui machinis insistunt, propter altitudinem parietum.* Intellegit nostros hodie & Gallorum *Massones* (Originem vocis discite) siue fabros cæmentarios, qui olim à machinâ *Machinones*, posteà *Machiones*, pronunciatu illo Hispanico & Gallico, quo* ch. pingue. s. valet. Veteres Græci μάγγανα etiam hæc dixerunt. & ita Hesychius: Μάγγανα, μηχανήματα: atque alij Scholiastæ Græci videntor. Hegesippus vsurpauit libro IIII. cap. XX. de Nerone: *Manganū sibi quoddam de ligno parauit, quo se necaret.* Sed & Constantinopoli *Mangana,* locus à Constantino exstructus: *vbi* (ait Glycas) *omnia bellica instrumenta re-*

*vti *China, Sina,* & talia.

ta reposita, & libri de Mechanicis. Nam mansit vox ad infimum æuum, etsi corrupta aut flexa variè: de quo * infrà videndum. Priusquàm autem de Machinis dicam distinctiùs, Origo earum & progressus videtur indagandus. Res enim incertior, vt solent hæc talia, & alij aliis adscribunt. Vetustissima mentio, quam reperio, est in libris sacris, & ipse Moyses in Deuteronomio nominat cap. xx. *Siqua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia & in ceteros apta vsus, succide, & instrue* MACHINAS, *donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat.* Etsi alij recentiores hîc *Propugnaculū* aut *Munitionem*, non *Machinas* vertunt. At enim certò posteà de machinis in eâdem gente, II. Paralip. cap. XXVI. de Oziâ rege: *Fecit in Hierusalem diuersi generis machinas, quas in turribus collocauit & in angulis murorum, vt mitterent sagittas & saxa grandia.* Sed & in Ezechiele, atque alibi, mentio: vt nihil ambigam cum Eupolemo apud Eusebium asserere, à Moyse pleraque armorum reperta, & machinarum. Sanè illud sagax & curiosa mens deprehendet, sacra, imperia, artes, ab Oriente ferè in reliquum orbem & in Occasum paullatim defluxisse. Hæc ita nobis visa: aliis aliter, & Græci, vana sæpè gens, tribuunt sibi. Homerum tamen & id æuum machinas ignorasse, ipsi Scholiastæ Græci tradunt: & res in eo clamat. Quod enim earum vestigium? nisi quòd disputant, an κρόσσαι in eo scalarum quoddam genus sit: quod negant alij, & malunt pinnas murorum esse. Non igitur illi prisci habuêre. nec Statio absque alio auctore, temerè accesserim, qui in Achilleide suâ, cùm facit Græcorum varios populos Achilli ad bellū contribuere & conferre: addit,

Murorum tormenta Pylos Messenaque tradunt:

siue vt alij libri, * *tendunt*. Sed an tunc igitur muralia tormenta? nemo alius dixerit, eorum quos hodie legimus; nisi fortè Plinius, qui * *Equum* siue *Arietem* (vt ipse interpretatur) inuentum vult Troiano bello. Sed communiter ita nemo, nec ratio aut exempla vlla suadent. Athenæus quidem vetustam satis rem facere in Græcis videtur, sed non æuum tamen definit: tantùm, Romanos hausisse & sumpsisse ab illis, fine libri VI. περὶ γοῦν τῶν ἑλλήνων μηχανὰς καὶ ὄργανα πολιορκητικὰ μαθόντες, τούτοις αὐτοὺς κατεναυμάχησαν: *A Græcis machinas & instrumenta bellica cùm didicissent, ipsis eos aggressi sunt.* Hęc ita ille, me valdè assensionis dubio & suspenso.

*Lib. III. de Ballistis.

Iliad. μ.

* Quod spectaret ad tormētorum funes.

* Vide infrà lib. II. de Ariete.

penſo. Nam Romanos quidem iam olim machinis vſos reperio, imò ſub regibus ipſis. vt in Liuio, de cenſu Seruij: *Centurias etiam fabrum duas ordinauit, quæ machinas in bello ferrent.* Et ſtatim poſt reges exactos Dionyſius, anno vrbis CCLII. agnoſcit: apud quem Conſul Romanus Camerinos oppugnaturus, κριοὺς περιέφερε καὶ κλίμακας, καὶ πάσαις πολιορκίας ἐχρῆτο ἰδέαις: *arietes & ſcalas protulit, & omni genere oppugnandi eſt vſus.* Iterùm, decennio infrà, Conſul in Corialanos, κριούς τε, καὶ γέῤῥα, καὶ κλίμακας συνεσκεύαζετο: *arietes, & crates, & ſcalas apparabat.* Quò magis miror eumdem Dionyſium vacillare, & poſteà anno CCXCIII. ſcribere: οὔτε χελώνας τὰς χωστρίδας κατασκευάζειν εἰδότων τῶν τότε ἀνθρώπων, οὔτε τὰς καλουμένας ἑλεπόλεις: *cùm nec teſtudines eius æui homines parare noſſent, nec eas quæ Helepoles dicuntur.* Niſi eâ mente id ſcribit (& opinor) quòd quædam machinarum olim quidem repertæ, magiſque neceſſariæ, non tamen illę ſubtiliores & exactæ, *Teſtudines* & *Helepoles* nominatæ. Quis autem de Helepoli miratur, quam Demetrius denique, aliquot pòſt ſæculis inuênit? At de Teſtudine magis; cùm Liuius eam palàm celebret in obſidione Veiorum: *Quid turres, quid vineas, teſtudineſque, & alium apparatum oppugnandarum vrbium loquar?* Quæ omnia illîc adhibet, imò & *Aggerem* mox adiungit. Sed & Propertius iamantè agnoſcit Vineas, ſicut ipſe Dionyſius γέῤῥα, in Coſſi opimis, libro IIII.

Dumque aries cornu murum pulſabat aëno,
Vineaque inductum longa tegebat opus.

Sed quidquid huius ſit, veteres, vt videmus, Romanis machinæ: atque adeò ante Græcos, ſi fas ab Athenæo (ſed fas) diſſentire. Nam alij ferè conſenſu, ad Periclem auctorem, in eâ gente, Machinas referunt. vt Diodorus libro XII. Κατεσκεύασε μηχανὰς πρῶτος τῶν πρὸ αὐτοῦ: τούς τε ὀνομαζομένους κριούς, καὶ χελώνας, Ἀρτέμωνος τοῦ Κλαζομενίου κατασκευάζοντος: *Struxit machinas* PRIMVS *omnium ante ſe, & eos qui Arietes dicuntur, & Teſtudines, Artemone Clazomenio fabricante.* Ipſum hoc in Plutarchi Pericle leges: *captum nouitate rei, vſum machinis, & habuiſſe apud ſe fabrum inuentoremque Artemonem Clazomenium.* Sed addit tamen, de Artemone diſſentire quoſdam, & vetuſtiorem eum facere. Enimuerò ſub ea tempora Machinę certò iam repertæ, & Thucydides Pelopon-

Vide Notas.

loponnesiaco bello palàm miscet. Quod Aristoteles quoque dat intelligi, cùm suadet magis opida muris claudi, additque: ἄλλως τε καὶ νῦν εὑρημένων τῶν περὶ τὰ βέλη καὶ τὰς μηχανὰς εἰς ἀκρίβειαν πρὸς τὰς πολιορκίας: *maximè cùm nunc reperta sint exactè, quæ ad tormenta aut machinas faciunt, vrbibus oppugnandis.* Ait, *nunc*, id est, illo proximè æuo. Fuit autem Pericles circa annum vrbis CCCXX. cùm Seruius Tullius vixerit anno eiusdem CCXX. id est, sæculo toto antè. Non ergo Romani à Græcis: nisi quis censet à finitimis Græcis in Italiâ habuisse. Quid si ab Etruscis, aut à se? quis abnuat, vel adfirmet? in nocte hæc talia, nisi tuba aut lux aliqua prodat litterarum. BILL. Tu tamen curiosè indagasti: sed, quod miror, Diodori locum omisisti, de Sardanapalo: quem ait, libro II. Niniuen frustrà obsedisse, inopiâ machinarum. οὐ γὰρ, inquit, οἱ πετροβόλοι, ἢ χελῶναι χωστρίδες, ἢ κριοὶ πρὸς ἀνατροπὴν μεμηχανημένοι τειχῶν, οὔπω κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἐξεύρηντο: *Nō enim Ballistæ aut Testudines, aut Arietes murorū euersores, illis temporibus adhuc reperta erant.* Si autem Moyses habuit, & deinceps Iudæi: nónne probabile peruasisse in propinquum Orientem? LIPS. Probabile, & sunt tamen quæ contrà dicam.

Lib. VII. Polit. cap. X.

Vide Notas.

DIALOG. IIII.

Diuisio operis, tum de Oppugnatione Subitâ & per Coronam.

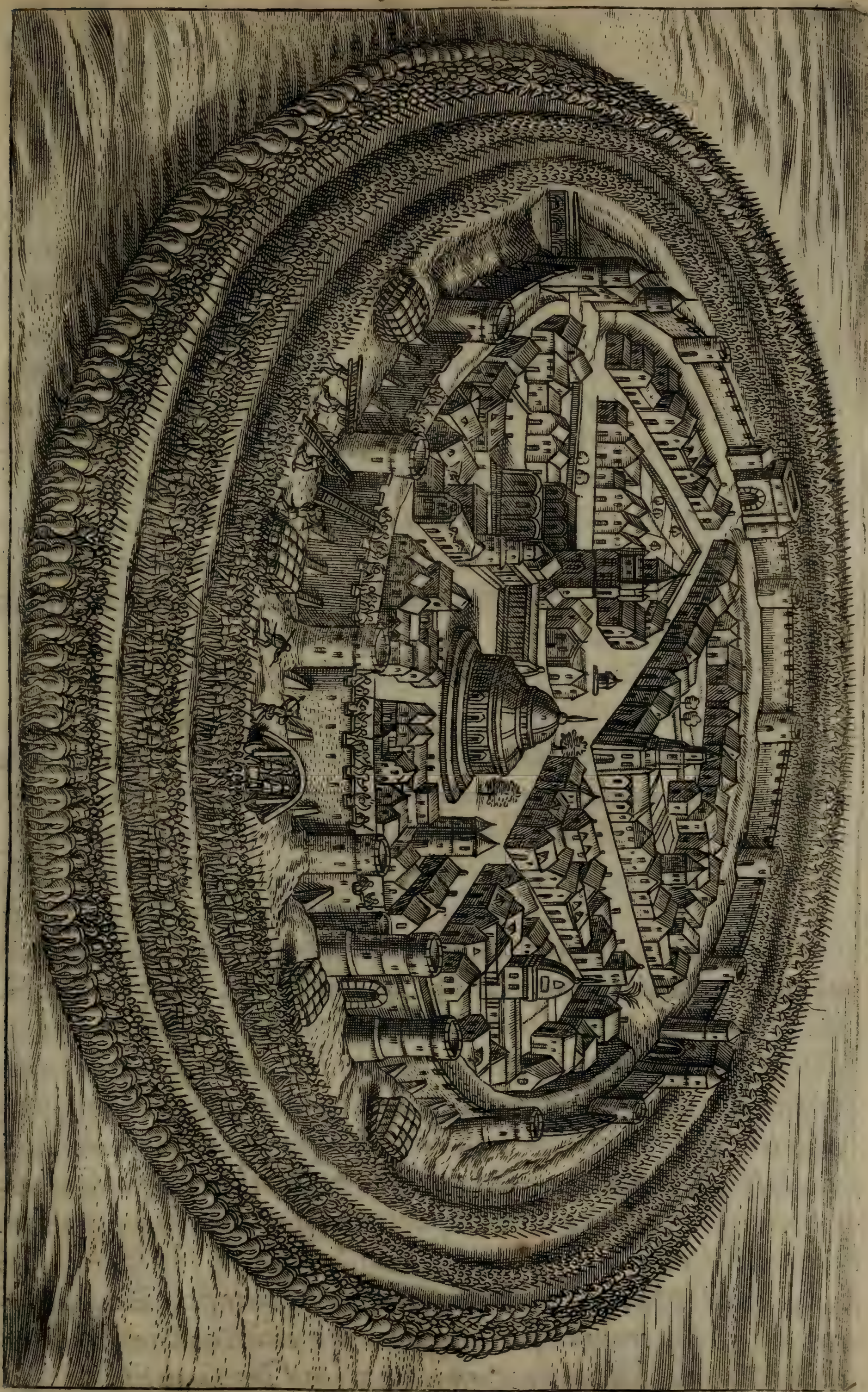
SED de Inuentione, tantùm est: distinctè ad ipsas imus. quod vt ordine magis possit, triplices eas facio, *Machinas* presse magis & restrictè, *Tormenta*, *Tela*. Liuius mihi præit ad distinguendum, lib. XXVII. *Naues partim* MACHINATIONIBVS *onerat, apparatúq; mœnium oppugnandorum, partim* TORMENTIS *& saxis, atque missilium* TELORVM *omni genere instruit.* Tria istæc habetis, de quibus dicam: sed iterùm cum discrimine, quia duplex *Oppugnatio* est, *Subita* & *Diuturna*. Illam præmittam, & quæ vsui esse solent adiungam. Est *Subita Oppugnatio, cùm impetu, nec circumuallatione adhibitâ, incurrunt.* Ad hanc rem *Coronâ* primùm vsi, tum *Testudine*, sæpè & *Scalis*, *Cratibus*, *Musculis*, & quæ leuiores sunt Machinarum. Si placet, istoc ordine videamus. *Coronam* primùm adhibeo: & ita solent, ad terrendum aut claudendum, sed & ad distinendum. Sæpè occurrit,

currit, *coronâ cingere vrbem*; *coronâ capere, expugnare*: & valet in hunc ſenſum. Silius:

Mœnia flexa ſinu, ſpiſsâ vallata coronâ
Alligat, & telis in morem indaginis ambit.

Facit *ſpiſſam coronam*; id eſt duplicem, triplicem, aut ſuprà, vt numerus militum, aut magnitudo loci oppugnandi erat. In Ammiano: *Armatorum triplici coronâ muris circumdatis.* In Ioſepho: Διπλῆ τῇ φάλαγγι κυκλοῦνται τὴν πόλιν, καὶ τρίτην ἔξωθεν περιϊστᾶσι τὴν ἵππον: *Duplici peditum coronâ vrbem* (Iotapatam) *cingunt, & tertiam ſeriem equitum exteriùs ponunt.* Bonus ordo, notate. introrſum pedites, quorum inuadere; extrorſum equites, quorum inſpectare & tueri. Et eminus quidem ſeries ita duplex aut triplex; ſed cùm appropinquabant, ratio vult magis arctatos multiplicatoſque item fuiſſe, in gyro ſcilicet aſſiduè anguſtiore. An non & corpora alibi militum & cohortes relictæ, ad ſubita belli, & ſubſidium aut præſidium? opinor. Hoc etiam amplius, primos ordines peditum ſcutatorum grauiorumque fuiſſe, qui cominus aſſultarent, inuaderentque: retrorſum leues aut velites, vt funditores, ſagittarios, qui eminus pellerent telis, & deturbarent propugnatores. Obſeruate etiam in Silij verbis de *Indagine*, cum quâ comparat, à venatione: Græci cum *Sagenâ*, dicuntque rem ipſam Σαγηνεύειν. Id enim eſt apud Herodotum, Platonem, Herodianum, alios, *Coronâ cingere*, & includere vel ut piſces. Nec in hac re aliud monendum.

DIALOG.

DIALOG. V.

De Testudine militari, quid & quotuplex ea? eius vis & robur.

SED *Testudo* sequebatur, quâ statim sub muris vsi, vt tecti & conferti succederent, ascenderentque. Cæsar libro II. *Gallorum atque Belgarum eadem est oppugnatio. hi vbi* * *circumiectá multitudine hominum totis mœnibus, vndique in murum lapides iaci cœpti sunt, murusque defensoribus nudatus est; testudine factá portis succedunt.* Et quamquam Gallis hoc tribuit, Romani etiam vsi sunt, & vulgò quidem vsi: sed facit ideò, quia illi haud aliâ machinatione, operum ferè expertes: Romani autem & ista adhibebant, cùm opus. Quid autem *Testudo*, siue φάλαγξ Græcis, aut * συνασπισμός? Iunctio corporum armorumque, & scuta partim lateribus applicata, partim capitibus superlata. Ab Homero exemplum esse volunt:

* Coronam & hîc nota.

* Consecutatio.

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Scutum scuto hæret, galeæ galea, atque viro vir.

Sed tamen Homerus, nil nisi densationem & confertam aciem notat: scuta elata super caput (proprium Testudinis) non notat. Sed vndeunde, passim Romani vsi: & in triplici quidem discrimine, vt accuratè euoluam, *Oppugnando, Pugnando, Repugnando.* In Oppugnando fuit, cùm scutis super capita elatis muro succedebant, primis altioribus, & ordine paullatim, tecti simplicis in morem, decrescente. Caussa, vt tela iniecta per procliue laberentur, & minùs insidere possent aut infigi. Optimè Liuius describit libro XLIIII. *Iuuenes quidam Romani, ~~ludicro Circensi~~ ad vsum belli verso, partem humillimá muri ceperunt. Mos erat tum, nondum hac effusione inductá bestiis omnium gentium Circum complendi, varia spectaculorum conquirere genera: nec semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horæ tempus vtrumque* * *circulum complebat. Inter cetera sexageni fermè iuuenes, interdum plures, ab apparatoribus ludi, armati inducebantur. Horum inductio in parte simulacrum decurrentis exercitus erat: ex parte elegantioris exercitii quàm militaris artis, propiorque gladiatorium armorum vsum. Cùm alios decursu edidissent*

* Curriculum, fortè.

ſent motus, quadrato agmine facto, ſcutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſubmiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiam genu nixis, faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant. Hinc quinquaginta fermè pedum ſpatio diſtantes armati duo procurrebant, comminatique inter ſe, ab imâ in ſummam teſtudinem per denſata ſcuta cùm euaſiſſent, nunc velut propugnantes per oras extremæ teſtudinis, nunc in media inter ſe concurrentes, haud ſecus quàm ſtabili ſolo perſultabant. Huic teſtudini ſimillimâ parte muri admotâ, cùm armati ſuperſtantes ſubiſſent, propugnatoribus muri faſtigio altitudinis æquabantur. Id tãtùm diſſimile fuit, quòd & in fronte extremâ, & ex lateribus, ſoli non habebant elata ſuper capita ſcuta, ne nudarent corpora, ſed prætecta pugnantium more. Ita nec ipſos tela ex muro miſſa ſubeuntes læſerunt, & teſtudini iniecta, imbris in modum lubrico faſtigio innoxia ad imum labebantur.* Pulcher locus, & quid poteſt addi? In quo extremo, *imbricis in modum*, legi aliquando volui: ſed nihil opus: & Ammianus quoque ab iſtâ ſcripturâ ſtat, qui velut imbrem è tecto, delabi facit tela. Verba eius huic rei, libro XXVI. *Coniunctis tribus nauigiis, Teſtudinem hac ſpecie ſuperſtruxerunt. Denſatis cohærentes ſuper capita ſcutis, primi tranſtris inſtabant armati; alij poſt hos ſemet curuantes humiliùs, tertiis gradatim inclinatis ſubmiſsè: ita vt nouiſſimi ſuffraginibus inſidentes, formam ædificij fornicati monſtrarent. quod machinæ genus contra murales pugnas ideò figuratur hac ſpecie, vt miſſilium ictus atque ſaxorum, per decurſus cadentes labiles, inſtar* IMBRIVM, *euaneſcant.* Tamen nec de *imbrice*, ineptè. & cum tegulari tecto comparat quicumque ſcriptor apud Suidam: Κεραμωτὸν, τακτικὴ διάταξις, ὅπερ ἐποίουν ῥωμαῖοι ἐν παιδιᾶς μέρει: *Tegulare, ordinis quædam inſtructio, quod Romani faciebant in loco ludicri.* Quis auctor, neſcio: ſuſpicio eſt, Polybium ipſum ſcripſiſſe in hac re, quam Liuius denarrat. Ait autem Patauinus, *ſexagenos fermè iuuenes fuiſſe.* Cur illo numero? palàm eſt, ad Ordines Romanorum aſpectum, qui tanti erant. Itaque manipulatim aut centuriatim in Teſtudines ſe conglobabant, nequis confuſionem putet, aut ordinem vel hîc neglectum. In Ammiano: *Alacris miles, & legionibus in teſtudines varias conglobatis, paullatim tutò progrediens, ſubruere mœnia conabatur.* Is autem vnus è finibus, ſuccedere & ſubruere. vt in Cæſare, de Belgis: *Teſtudine factâ, portis ſuccedunt,*

* Fortè *prætenta.*

murumque subruunt. Alter, succedere & ascendere, qui in Liuio hîc expressus. nam *testudine parti muri admotâ, cùm armati superstantes subissent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis æquabantur.* Itaque ex æquo pugnabant; aut transscendebant, si amouissent. Tacitus III. Historiar. *iteratam* id *Testudinem* appellat, & quasi duplicatam: *Non iam sanguis neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum quaterentque portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes.* Imò indicat & tertios super duplicem illam seriem ascendisse, siquis verba ruminatur. De tali ascensu iterùm Tacitus IIII. Histor. *Appositis plerique scalis, alij per Testudinem suorum, scandebant iam quidam, cùm gladiis & armorum incussu præcipitati sunt.* Hæc prima illa testudo, Lucani versibus, aut pigmentis potiùs, claudenda, libro III.

Vt tamen hostiles densâ Testudine muros
Tecta subit virtus, armis innexa priores
Arma ferunt, galeamque extensus protegit vmbos;
Quæ priùs ex longo nocuerunt missa recessu,
Iam post terga cadunt. nec Graiis flectere iactum,
Aut facilis labor est longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum.

Ostendit nec Catapultas aut Ballistas nocuisse, quia iam viciniores erant, nec facilè attemperare tormenta ad hos ictus. Cæsar in eâdem Massiliæ obsidione (nam de eâ Lucanus) ita capiendus: *Cùm penè inædificata in muris ab exercitu nostro mœnia viderent, ac tela manu coniicerentur, suorumque tormentorum vsum, quibus ipsi magna sperauissent, spatio propinquitatis interire.* At *Testudo* altera in *pugnâ* est, cùm globo facto, & tecti scutis, sic inuadebant ac perrumpebant. Variæ gentes vsurparunt. vt Germani, de quibus Florus libro III. *Elatis super capita scutis, cùm se veluti testudine Barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt.* Cæsar de eâdem re, libro I. *Reperti sunt complures nostri milites, qui in phalanga insilirent, & scuta manibus reuellerent, ac desuper vulnerarent.* Idem: *Germani celeriter, ex consuetudine suâ, phalange factâ, impetum gladiorum exceperunt.* Idem de Heluetiis: *Ipsi confertissimâ acie, reiecto nostro equitatu, phalange factâ, sub primam nostram aciem successerunt.* Et notetur densatio

ſatio ea firma vtiliſque eſſe, in equitatum repellendum. Sed & Romani vſi, etſi haud nimis ſæpè, quia ordines non diuellebant. Tamen vſi. & Ammianus: *Alemanni nexam ſcutorum compagem, quæ noſtros in modum Teſtudinis tuebatur, ſcindebant gladiorum ictibus crebris.* Atque hæc ſecunda illa Teſtudo, in quâ nec latera ſemper tecta, nec item ſubſeſſio illa & inclinatio per gradus. Tertia in *Repugnando*, cùm ab equitatu aut leui armaturâ cincti, huc decurrunt vt in orbem ſe muniant, mediis altioribus, extremis vndique deſidentibus: & fit ea verè tùnc teſtudo. Accuratiſſimè Dio Caſſius deſcripſit, in M. Antonij rebus, libro XLIX. Parthi eum premebant in receſſu, & iam inſtabant Romanis legionibus, aliquoties victores. Illi hoc commenti, vt vniuerſi teſtudinem facerent, contra impetum ſcilicet ſagittarum, equitumque ipſorum. At Parthi, quibus hoc inſolitum & aſpectu nouum, arbitrati eos defatigatione & vulneribus concidiſſe, omiſſis arcubus, & ab equis deſilientes, gladiis nudatis inuaſerunt, quaſi ad certam victoriam & cædem. Tum Romani, ſigno dato, omnes inſurrexerunt: & hoſtem nihil tale exſpectantem alacriter adorti, fuderunt fugaruntque, non vltrà moleſtum. Addit Dio: *Porrò teſtudo talis eſt, & fit hoc modo. Impedimentis, & leui armaturâ, & equite omni, in medium acceptis; grauis armaturæ pedites, illi qui oblongis & in tubi dimidiati modum factis ſcutis vtuntur, in extremis partibus, tamquam in latericio opere, pro muro ponuntur, & reliquos omnes ipſi extrà ſpectantes ambiunt. Ceteri, qui latiora ſcuta gerunt, in medio denſi locantur; & ſcuta cùm ſuper ſe, tum ſuper alios attollunt; vt in totâ phalange non aliud ſit quàm ſcuta cernere, & à telorum iactu omnes tutos eſſe, ob denſitatem inſtructionis. Adeò enim validè firmant, vt & ſuper eam* homines aliquot ingredi poſſint, imò etiam equi & currus agi, quoties in cauo & anguſto aliquo loco conſtipantur. Hæc eſt forma eius inſtructionis, & nomen à Teſtudine cepit, ob firmitatem, & quia optimè tegit. Vſus autem* duplex eſt. Nam & in oppugnandâ munitione aliquâ ſubeunt, & ſæpè in ipſum murum quoſdam attollunt: aut circumuenti fortè à ſagittariis, inclinant ſe omnes ſimul (nam &* equi docti ſunt in genua ſubmittere ſe & inflectere) & ſic opinionem hoſtibus defatigationis ſuæ præbentes, iis appropinquantibus, ſtatim terrore iniecto, conſurgunt, atque incurrunt.*

*vt in *iteratâ teſtudine*, ſuprà.

* Illum *Pugna* omittit: quia raró Romani.

*Notetur.

Dio iſta; & Plutarchus in Antonio haud diſſimilia: Οἱ θυρεοφόροι συνέκλεισαν εἴσω τῶν ὅπλων τοὺς ψιλούς. αὐτοὶ δὲ καθέντες εἰς γόνυ, προυβάλλοντο τοὺς θυρεούς, οἱ δὲ ὄπισθεν, ὑπερεῖχον αὐτῶν τὰ ὅπλα, κἀκείνων ὁμοίως ἕτεροι. τὸ δὲ σχῆμα παραπλήσιον ἐρέψει γινόμενον, ὄψιν τε θεατρικὴν παρέχει, καὶ τῶν προβλημάτων στεγανώτατόν ἐστι πρὸς οἰστοὺς ἀπολισθαίνοντας: *Qui ſcuta ferebant, intra ſeſe leuem armaturam concluſerunt. Ipſi autem in genu ſe ſubmittentes, proiiciebant ante ſe ſcuta: & qui poſt eos, ſcuta ſuper eos tenebant; atque ſuper iſtos alij ſimiliter. Quæ forma tecto ædificiorum ſimillima, & ſpeciem theatro ac ſpectaculo dignam præbet, & munimen firmiſſimum eſt contra iacula, quæ ſcilicet delabuntur.* Habetis de triplici Teſtudine, in quâ plurimùm ſubſeſſus aliquis aut inclinatio: ideoque Tertullianus ſcitè dixit, *Teſtudinem deſidere*, vt nos quidem legimus, non *deſudare.* Facit eò Iſidorus: *Teſtudo, ſcutorum connexio*, CVRVATA *in teſtudinis morem.* CAROND. Hæc habemus: ſed de Dionis aſſertione, quatit animum. Et an tanta firmitas, vt iumenta, vt currus tulerit? vereor vt bonis humeris ſit, qui hoc ſuſcipit & portat. LIPS. Imò firmum verumque equidem puto. Quod pretium Dioni mentiendi? quæ latebra etiam, in re cottidianâ & omnium tunc oculis promptâ? Sed nempe reſtrinxit, *ſi in cauo & anguſto loco ſtipati.* Scilicet ibi lateribus arctatis ne diffluerent, vis maior & ſubſiſtentia: non nimis miranda, ſi ſcuta lata & longa, ſi perpetuam ſeriem cogitabis. Iuncta enim ſic valida, & preſertim à lacertoſis illis viris ſuſtentata, vt à columnis. Sic cenſeo, alius pro ſuo animo demat aut addat fidem. LAMPS. Imò & Oppianus his addat fidem, qui vbi equum militarem deſcribit & laudat, in Cynegetico primo:

Πολλάκι καὶ δηΐων ἀνδρῶν ἐπελάσσατο πύργοις
Ἤρεμος, ἀσπιδόεσσαν ὑπόπτερον δ᾽ ὅτε βροτοῖσιν
Ἀσπὶς ὑπὲρ κεφαλῆς ἐπικόρσιον ἀσπίδ᾽ ἐρείδει,
Ὁππότ᾽ ἔελδονται δηΐων πόλιν ἐξαλαπάξαι,
Καὶ πεδίον τεύχωσι μετήορον ἐμπαβόειον,
Δαιδαλέον, πυκινὸν, πολυόμφαλον.

Quæ ad verbum ita licet reddere:

Sæpè & hoſtilium virorum fertur in munitiones,
Quietus; ſcutatum, pinnatum, quando hominibus
Clypeus ſuper caput elatus tranſuerſum (nam ἐπικάρσιον ibi legerim) *ſuſtentat.*

Quando

Quando cupiunt tentantque hostilem vrbem exscindere,
Et campum exstruunt sublimem clypeorum,
Varium, confertum, vmbonibus multis constantem.

Testudo hæc manifestò describitur: & facit equum super eam scandere, & ferri in muros. LIPS. Opportunus locus. qui tamen eò fortasse duci potest, vt equi equitesque in mediâ testudine habeantur, à pedite vndique tecti & clausi. Clarior itaque iste Aristidis, in Romanæ militiæ laudatione: *Viri in limitibus constituti, ad tutelam imperij: quorum scuta in caput sublata vel currus sustineant, atque etiam equitibus sint vehendis.* Certa & liquida ea affirmatio: & quæ me quidem Dioni iungit. Sed quidquid est, magnum tamen robur Testudinis: ad quod allusit Ammianus, de rege Persarum: *Ipse rex sublimior ceteris, petitus ballistarum ictibus certis, & sagittarum densitate, operturâ armorum in modum testudinis contextorum abscessit innoxius.* Significat squammeo thorace munitum regem, cuius laminæ siue plumæ sic textu perpetuo superpositæ inuicem, vt in Testudine scuta. Nisi quis malit, milites conglobatos circa eum, testudinem fecisse. Sanè magnum robur hoc Thoracis, qui *Catapulticum telum* potuit sustinuisse: etsi & tales fuêre, vt è Plutarchi Demetrio liquet.

DIALOG.

DIALOG. VI.

De Scalis, & earum aliquot generibus. de Sambucis.

IAM verò, præter Teſtudinem, *Scalæ* etiam communiter admotæ: atque earum varia genera fuiſſe, non credo vos neſcire. Harum inuentio ad Capanea refertur, qui Thebas ſic inuadere conatus: ſed à Ioue & fulmine repulſus. In iſtis parandis, Polybij dogma & præceptum commune eſt, lib. IX. *vt ſi* (exempli gratiâ) *murus decem pedum fuerit, altitudo ſcalarum largiter ſit duodecim.* Tum etiam, vt *abſiſtentia ſcalarum infrà à muro, ſit quaſi dimidia, ad ipſas ſcalas reſpiciendo*: id eſt, vt in dicto iam numero, pedes circiter ſex remotæ ſint à pede muri. Hoc mihi videtur dicere, etſi verbis ſatis implicitis: quæ equidem dabo, & meditationi veſtræ relinquam: τὴν δὲ ἀπόβασιν τῆς κλίμακος πρὸς τὴν ἀναβαινόντων συμμετρίαν, ἡμίσειαν εἶναι δεήσει τῆς κλίμακος. ἵνα μήτε πλεῖον ἀφιστάμεναι, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβαινόντων εὐσύντριπτοι γίγνωνται, μήτε πάλιν ὀρθότεραι προσερειδόμεναι, λίαν ἀκροσφαλεῖς ὦσι τοῖς προσβαίνουσι: *Deſcenſum & inclinationem ſcalarum, ad conſcendentium menſurationem, oportet dimidium ſcalarum eſſe. vt nec longiùs abſiſtentes, in multitudine aſcendentium frangi faciles ſint; nec item rectæ magis appoſitæ, lapſiles ſint aſcendentibus.* Varia autem ſcalarum genera, & quædam ex his *compactiles*. id eſt, quæ aut pluribus partibus conſtant, & plicari rurſumque explicari poſſint; aut ipſi gradus remoueri & recondi quaſi in vaginam, ſtipite coëunte. Appianus in Ibericis κλίμακας πηκτὰς appellat ſiue *plicatiles*, has tales: & Plutarchus in Arato, διαλυτὰς, *ſolutiles*. quas Aratum apparaſſe ait, cùm de Sicyonis arce inuadendâ cogitaret, & recõdidiſſe in arcis quibuſdam thecíſque ruſticis, quas *Achanas* dicebant. Nempe transferri huiuſmodi iſtæ ſine ſuſpicione poterant, & minore etiam moleſtiâ: atque is finis. Sed fuêre præthereà *Coriaceæ*, itemq; *Reticulatæ*, aut *Stuppeę*: de quibus in Herone, cap. XI. ſcriptum. Et illas ait *eſſe inſtar vtrium, conſutas è corio, & inunctas ſeuo aut adipe circa ſuturas, nè euaporent: eaſq; erigi ad murum ſpiritu inflatas, & dare aſcenſum. Reticulatas* autem format, *è ſtuppeis funibus, inſtar retis contextas: ad quarum ſummitates hamos adiicit, vt murorum pinnas apprehendant.* Sed & in eodem *Scalas nauticas* quas aliquoties lego, an

 non

non has esse dicam? quia id genus scalis nautæ ferè nituntur. Palàm ita appellat, vbi de Ariete, cap. XI. & iterùm de Turribus, cap. XIII. *Diadem turres mobiles, & terebrã, & scalas nauticas* repperisse. Vitruuius, in eaipsâ re, incerti & laxi sermonis est: & *Machinam ascendentem* vertit, quam Athenæus dixerat τὴν ἐπιβάθραν. In fine etiam capitis: *De accessu, qui ἐπιβάθρα dicitur*: an non meliùs, *ascensu*? nam *machinam ascendentem* prædixit. Quod autem eæ *Scalæ nauticæ* Heroni, stuppeæ sint: liquet vel ex imaginibus eius, quas deformat, & velim vos videre. CARON. Quî possimus? mihi quidẽ Heron iste ignotus & inuisus est. ORAN. Mihi pariter, librorum & bibliothecæ aliàs curioso. Quis autem fuit? LIPS. Sub Imperatoribus Græcanicis, & in Christianâ religione, quod ex scriptis innotescit, vixit: alius ab Herone illo Alexandrino, vetustiore, qui *Mechanica* item scripsit. Iste autem Latinè editus & versus est, à Francisco Barocio Patricio Veneto, anno ∞. IϽ. LXXII. Titulus est *De machinis bellicis, & de Geodesiâ*. Græcè nãcisci (exstat tamen in bibliothecis) non potui: Latina haud optima sunt, sed nec scriptio tota nimis ad veteris historiæ lucem. Iuuat tamen, & vbi videbitur, excerpam. Sunt & aliæ scalæ, quas ipse *Spectatores* vocat, basi accuratiori instructæ ita, vt erigi possint & attolli: & in supremis iis aliquis constitui, qui spectet quid in vrbe agatur. Is enim earum finis, & inde *Spectatorum* nomen. Agit de iis toto cap. XII. Denique in eodem, & *Scalæ* sunt rotis impositæ, iisque procedentes, quibus supremis pons adhæret: qui è propinquo iniicitur in muros. Tractat cap. XIX. Nec grande fortasse in iis quoque momẽtum, aut fructus est, nisi scire. Sunt autem & alia, quæ etsi non formam, tamen vsum Scalarum habent: vt *Tollenones*, & *Sambucæ*. *Tolleno est* ait Vegetius, *quoties vna trabs in terram præaltè defigitur, cui in summo vertice alia transuersa trabs longior, dimensâ medietate, connectitur: eo libramento, vt si vnum caput depresseris, aliud erigatur. In vno ergo capite, cratibus siue tabulis cõtexitur machina, in quâ pauci collocantur armati. tunc per funes vno depresso attractoq; capite, alio eleuati ponuntur in murum.* Res facilis: & traxit originem ab instrumentis, quibus aquam haurimus, pondera nauibus educimus: quæ* *Grues aut Ciconias* dicunt. Agnoscit & has voces Heron in istâ re, cap. XXV. & paullò aliter deformat. Nam & canalem

Vide Notas.

* Græcè γέρανες καὶ χηλώνια.

lem facit siue tubum clausum, antrorsus ostiolis aperiendum, qui in defixo stipite innixus, attollatur, vertatur; & vir aut viri in eo delitentes, transeant in muros. Facit & Torculari similem machinam, quæ ergatis voluta, deprimi aut exprimi & attolli possit, cum simili tubo aut instrumento. Hæc in imaginibus videnda. Sed dixi è Vegetio *Sambucam* quoque huc adhiberi: quid ea est? nam nominatur in historiis sæpiùs. Variè defingi video, sed vsum tamen eius esse maximè in aquis. Ita enim veteres consensu vsurpant, atque ipse Heron: nec alias intellegit *marinas machinationes* Vitruuius, *quæ per nauim aditus habere possint*, cap. XIX. lib. IIII. Tamen Vegetius in terrâ etiam adhibet, sed, puto, solus. Describit ipse: *Sambuca dicitur à similitudine citharæ. nam quemadmodum in citharâ chordę sunt, ita in trabe quæ iuxta turrim ponitur, funes sunt, qui pontem de superiore parte trochleis laxant, vt ascendat ad murum, statimque de turri exeunt bellatores, & per eum transeuntes mœnia vrbis inuadunt*. Hæc bonus Vegetius, hîc & alibi solutus & negligens, & parùm ad genium antiquum. Longè autem aliter, vt dixi, de Sambucâ Heron, qui *ad maritimas ciuitates* admouet, & *nauibus imponit*, cap. XXV. In pluribus autem verbis summatim ita format, vt *duabus nauibus, iunctis firmiter, tigna imponãtur: & super ea, aut inter ea, pons struatur: aliàs firmus & stabilis, si super; aliàs, qui attolli & deprimi per funes poßit, si inter tigna*. Compendio hoc dicit, & depingit: sed minùs tamen totum hoc genus probat, vt labi aut euerti facile, vtique si ventus aliquis accedat aut tempestas. Et verissimè dicit: tamen quia pro magno veteres habuêre, pleniùs etiam illustrabo. Liuius hanc in oppugnatione Syracusarum admotam à Marcello significat, & describit, etsi non nominat: *Junctæ aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, vt latus lateri applicaretur, cùm exteriore ordine remorum velut naues agerentur, turres contabulatas machinamentaq; alia quatiendis muris portabant*. Obscurè Hercules, & nisi Polybius hîc subueniret, Liuium vix esset explicare. Sed ille in totâ re, vt & in lectione iuuat: scribendumq; in Liuio monet, *binæ ad octo quinqueremes*. Sensus, fuisse binas & binas quinqueremes iunctas, vsque ad octo. Ita enim fuit. corpus erat nauium octo, quæ vtrimque quattuor dispositæ, & binæ in seriem ita iunctæ. Plutarchus in Marcello: ὑπὲρ δὲ μεγάλου ζεύγματος ὀκτὼ

Vide Notas.

Lib. XXIV.

νεῶν,

νεῶν, πρὸς ἀλλήλαις συνδεδεμένων, μηχανὴν ἄρας ἐπέπλει πρὸς τὸ τεῖχος. *In magno ponte octo nauium, simul iunctarum, machinam* (Sambucā) *tollens, nauigabat ad murum*. Sed Polybius clarissimè & vberrimè: *octo naues iunctas fuisse, quibus interiores remi ablati essent, relictis exterioribus tantùm: atque ita incitatas ad murum.* Fuit ergo velut vnum corpus, pariter motum & directum: ideoque in Liuio legendũ, *velut nauis*, singulari numero; nec ille multitudinis, mentem eius tangit. Tot igitur hîc naues; etsi Heron *duas* modò posuit, itemq; Appianus in Mithridatico, de machinis eius regis ad Cyzicũ: Σαμβύκην δέ τινα, μηχάνημα μέγιστον, ἐπὶ δύο νεῶν φερόμενον, ἐποίει. *Sambucam quamdam, maximam machinam, duabus nauibus latam & inuectam, fecit.* Sed ideò illa Marcelli tanta, quia, vt Liuius addit, *turres contabulatas, machinamentaque alia quatiendis muris portabat.* Quod in suâ nihilominus Appianus agnoscit: ἡ σαμβύκη δὲ ἐπαχθεῖσα τῷ τείχους ἐφόβει μάλιστα, βέλη τε πολλὰ ὁμοῦ, καὶ κριὸς, καὶ ἀκόντια ἀφιεῖσα. στρατιῶται δὲ σκάφεσι πολλοῖς μετὰ κλιμάκων παρέθεον, ὡς ἀναβησόμενοι δι' αὐτῆς ἐπὶ τὰ τείχη: *Sambuca admota muris maximè exterruit. vt quæ tela simul multa, & arietes, & iacula funderet. Milites autẽ in scaphis circumcursabant cũ scalis, tamquam per eam in muros ascensuri.* Ita isti Sambucam suam ornant: sed quod præcipuum in eâ omittunt, de Scalis aut Gradibus in prorâ depositis, & in tempore alleuandis. Polybius verò nihil eorum quæ isti, tangit, sed Scalas modò has accuratè & diffusè describit. Quę quia interpres, vt solet (& quis tandem Polybio manum & stilum commodat?) interpres, dico, perperam & imperitè pleraque vertit: summam ego verborum & sententiæ dabo, imò pęnè ipsa. *Scalæ fiunt, latitudine quattuor pedum, altitudine quanta muris sufficit ~~& pariare potest~~. Earum * duo latera pluteis muniunt, supernè loriculis tegentes. Has deponunt in latus & reclinant super nauiũ proram, longè super rostra eminentes. In malis autẽ nauium aptatæ trochleæ, & in iis funes: quibus funibus, cùm opus est, ad caput scalarum religatis, ij qui in puppe, attrahunt eas & attollunt. Sed & in proris quidam adiuuant sublationẽ fulcris aut tignis fubrigentes. In supremis porrò scalis est tabula, cuius *tria latera cratibus muniuntur: in quam veluti turriculã, viri quattuor conscendunt per dictas scalas, & in muros insiliunt, cratibus remotis. Alij deinde consequuntur. Dicta autem hæc Sambuca, quia cùm sublatæ sunt Scalæ, fit cum nauibus vnum quoddam corpus, & adsimile Sambucæ.*

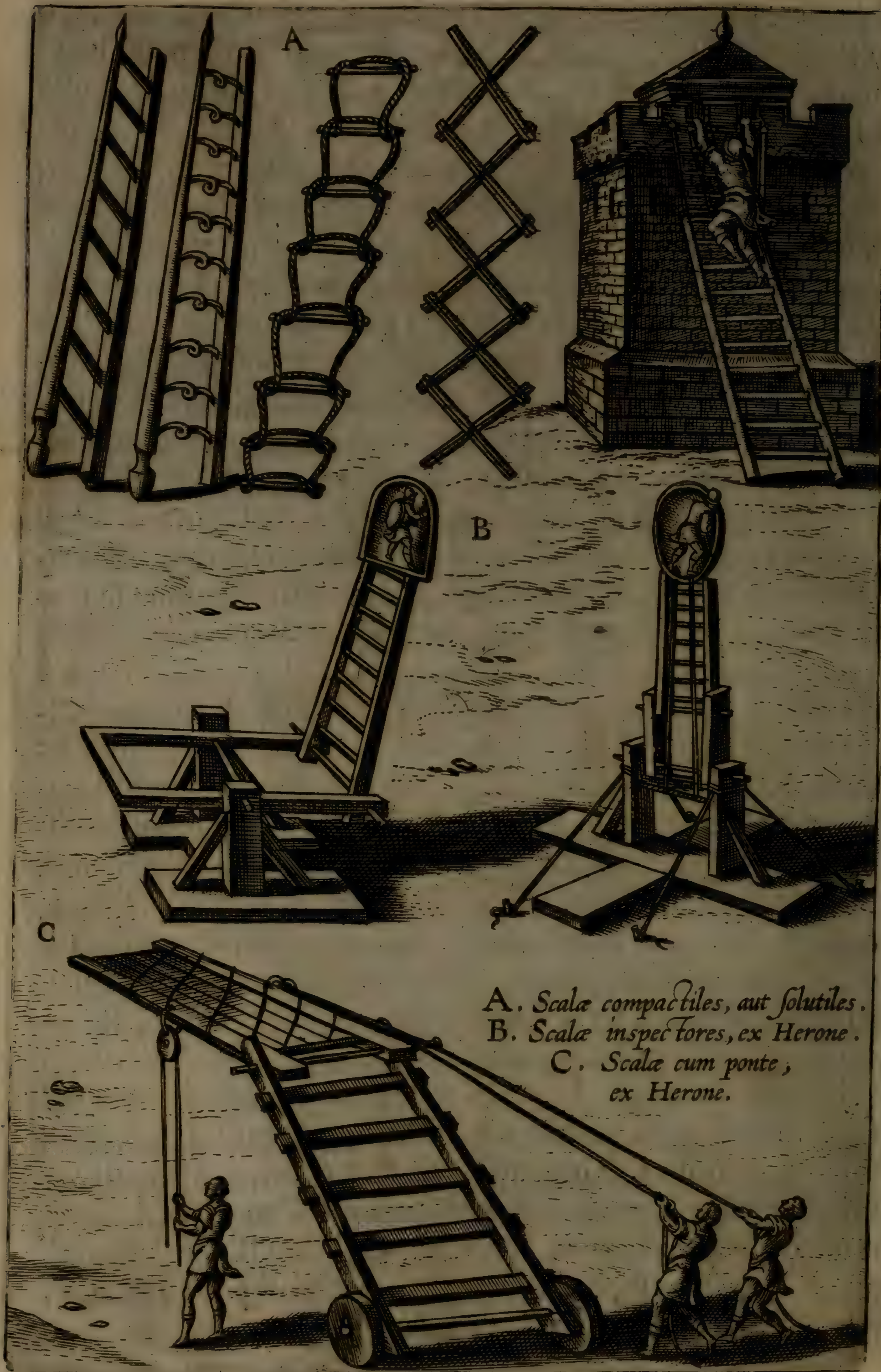
* Ergo trigonã aut rostratã formâ fuêre. alioqui tria munienda, Et id excuriẽdis telis melius.

*Nã quartum nauim spectans, non opus.

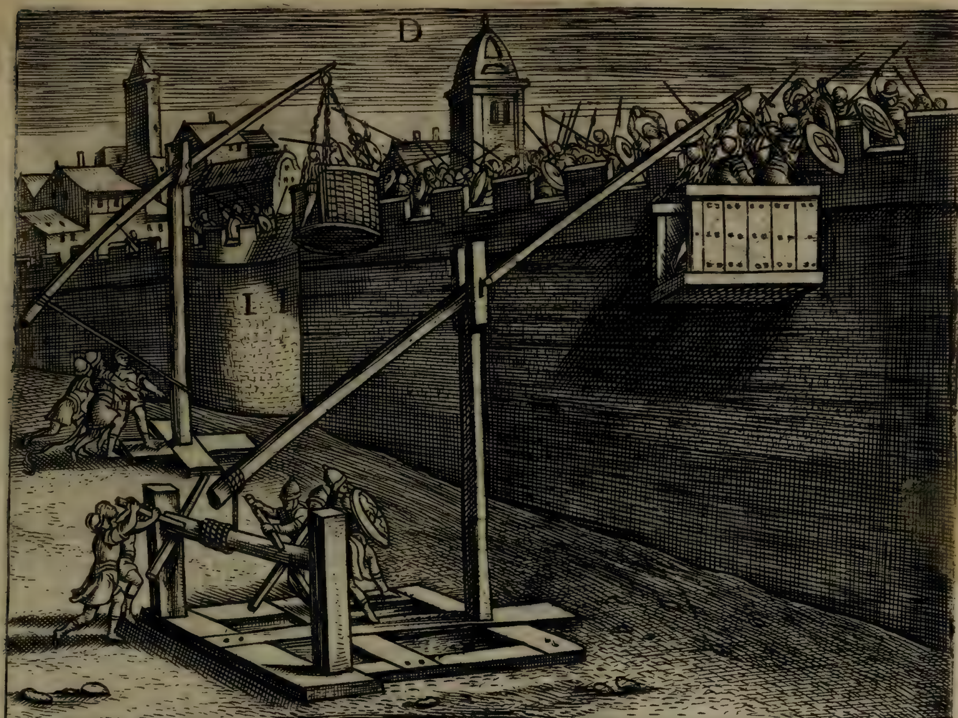
Hæc

Hæc ferè Polybius. nec minutè diduco quę malè interpres, ego aliter: quid enim opus aut insultare, aut exsultare, in rebus haud maximis? vobis sufficiet ipsas didicisse. In fine autem de caussâ nominis est. quod ita etiam in Athenæo, ex Andreâ Panormitano, refertur: ὡς ἀπὸ δύω ὄνων προσάγοιτο τοῖς ἐναντίων τείχεσι, καλεῖσθαι τε σαμβύκην, ἐπειδὴ ὅταν ἐξαρθῇ, γίνεται σχῆμα νεὼς καὶ κλίμακος ἓν ποιούμενον: *quòd duabus suculis ad muros hostiles admoueatur, & dici Sambucam, quia cùm sublata est, fit vnum quiddam in figurâ nauis & Scalarum.* Ipse *Suculas* (ita ὄνους vel ὀνίσκους reddimus) ponit ad attrahendum: nec negauerim commodum ita esse: sed cùm Polybius nihil tale, videndum an non * ἀπὸ δύο νεῶν, *à duabus nauibus*, veriùs legatur. De ipso illo musico instrumento, formâ trigoni, videatur Festus in Sambucâ, tum Suidas, Athenæus, Vitruuius libro VI. cap. I. Atque hæ Sambucæ sunto: in quas auxilium ferè à ballistis, & lapidum incussu. Archimedes ita fecit, narrante Plutarcho: atque illas Marcelli perfregit, & à compage diuulsas in mare abiecit. Vnde Marcelli iocus, τὰς σαμβύκας αὐτοῦ ῥαπιζομένας ἐκ πότου μετ' αἰσχύνης ἐκπεπτωκέναι: *Sambucas suas, colaphis malè acceptas, è conuiuio & compotatione eiectas esse.* Ita vertimus, & adspexit, nisi fallor, ad conuiuantium morem, qui citharœdos, sambucistrias, & id genus, malè canentes aut non placentes, colaphizabant & eiiciebant. Ita igitur sambucis suis factum, quæ lapidibus, vt colaphis, percussæ, in mare è naui eiectæ essent. Aliud in eas commentum legere est, in Vitruuij lib. IIII. cap. vltimo, & in Heronis XXV. sed pergamus. LAMPS. Bonâ veniâ tuâ Lipsi, nihil aut parùm agimus, si auribus tantùm hæc machinalia subministras. LIPS. Quid ergo ampliùs? LAMPS. Etiam oculis: & ij vno aspectu celeriùs capiunt & diiudicant, quàm illæ multâ auditione. LIPS. Credo te verum dicere: sed quid fiet? manus mihi ad hæc non facta, nec ingenium aut curam vmquam eò flexi. Tu vicarius esse vis? potes, & formasti vel ipsos pictores; inter hos *Othonem Venium* nostrum, ad Musas & Gratias iuuenem factum. LAMPS. O si ille adsit! sed Principis in comitatu est, & illi vacat: ego delineare potero ὡς παχύτερον, si tu dirigis & præis. LIPS. Fiat, pinge.

* Vt antè in Appiano.

A. *Scalæ compactiles, aut solutiles.*
B. *Scalæ inspectores, ex Herone.*
C. *Scalæ cum ponte, ex Herone.*

D. *Tollenones.* E. *Sambucæ Polybij, quarum alia et leuior forma in Herone.*

DIALOG. VII.

Crates, Vineę, Plutei, Spaliones, Lesæ, Catti, & totum hoc genus explicatum.

QVARTVM, quod in subitâ oppugnatione posui, sunt *Crates*. Hirtius mihi auctor, priore de bello Alexandrino: *Neque nostri aut scalis, aut cratibus, aut reliquis rebus parati venerant ad oppugnandum.* Duo iungit, nostro ordine, Scalas & Crates: sed & Ammianus. XX. *Pars scalas vehentes, alij anteponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant antrorsus.* Idem XXI. *Pluteos igitur præferentes oppugnatores, cratesque densiùs textas.* Hæ autem Crates in duplici tunc vsu. siue vt tegerent, sic antelatæ; siue vt fossas iis explerent, & mixto aggere, quasi per pontes irent. Sic profectò Cæsar VII. Gallicorum, facit ipsos Gallos, oppugnaturos Romana castra, *magno cratium, scalarum, harpagonum numero effecto, ad campestres munitiones accedere: ac tum clamore sublato, crates proiicere, fundis, sagittis, lapidibus nostros de vallo deturbare.* Item paullò pòst, iidem Galli, pari tentamento, *multitudine telorum propugnantes deturbant, aggere & cratibus aditus expediunt, falcibus vallum ac loricam scindunt.* Vbi vetus etiam Fuluij liber, *aggere & cratibus fossas explent,* clariùs pro sententiâ dictâ. Tales autem *Crates*, quibus fossas explebant, non censemus fuisse elaboratas, ad modum illarum stabilium, quas in obsidione defigebãt: sed leuiores, fortasse nec tecto aut lateribus, sed simplici textu vimineo, quem ante se ferebant. Sanè aliæ accuratiores *Vineæ*: quibus in *Obsidione diutinâ* maximè vtebantur. Cur autem has differam? opportuna res est, vt simul confinia hæc explicentur. *Vinea* igitur à similitudine veræ illius dicta, quæ iugata, & in tectum alleuata. Sub illâ quia considere fas, & latera sic clausa: hæc quoque Militaris nomen sumpsit. Nugatores quidam apud Charisium pronunciatu discernunt: *Vinea, inquit, vuarum, & machinæ, distinguẽda quidam existimant, vt aliud per ĕ breue, aliud per ē longum proferatur.* Ineptè, & ipse reiicit: nec magis hoc distinguimus, quàm *Scorpium, Arietem, Musculum, Canem,* & talia quę πολύσημα sunt. Quid autem ea, Heron sic ostendit cap. I. Appellat cum additamento *Testudinem vineam,* quod & Appollodorus in Turne-

Turnebo facit:cuius verba videre licet Aduerſ. XI. cap.XXIIII. Ad eorũ & rei totius lucem, hæc Heronis ſunto, excerpta à me pro ſenſu magis,quàm interpretis verbis, quæ ſepè ſordent. *Ligna Teſtudinis(*Vineæ*) quæ milites ferunt, ſunt eiuſmodi.erecta in altitudinẽ,inæqualia,ſingula duodecim digitos circiter craſſa, quinque pedum interuallo diſiuncta. Conneсtuntur inter ſe,ſic vt quinarium illud interuallum ſemper ſeruetur.Horum quæ altiora ſunt,viri ſtaturam & dimidiatam æquant; quæ humiliora, vnam tantùm. Habent infernè cuſpides,quibus terræ infixa ſubleuant portantes. Coria appendũtur craſſa, vel cilicia; ſuperiùs autem rugoſa,non extenſa, vt in hoc tumidum aut molle tela incidentia frangantur & lenteſcant.* Ita iſte. quid Vegetius? verba eius recitari digna, ſed & explicari,nequid notitiæ huic deſit. Libro IIII. cap. XV. *Vineas dixerunt veteres,quas nunc barbaro militarique vocabulo Cauſias vocant. E lignis leuioribus machina colligatur, alta pedibus octo,lata ſeptem,longa ſedecim.Huius tectum duplici munitione,tabulatis cratibuſque contexitur. Latera quoque vimine ſepiuntur,ne ſaxorum telorumque impetu penetrentur.Extrinſecus autem,ne immiſſo concrementur incendio,crudis ac recentibus coriis vel centonibus operitur. Cùm plures factæ fuerint, iunguntur in ordinem, ſub quibus ſubſidentes tuti ad ſubruenda murorum penetrant fundamenta.* Ait primò, *è leuioribus lignis* fuiſſe: craſſitie,quæ in Herone. Sed cur leuiora? nempe quia transferri opus, & à militibus moueri. Qui hoc negant, quid oris aut mentis habent? Turnebus benè dixerat,malè illuſit ei Iuriſcõſultus, qui ad Cæſarem ſcripſit. *Agebantur, proferebantur,procedebant:* & hæc talia verba in iſtâ re vſurpata: quid niſi ad indicãdum eum motum? Cæſar: *Caſtris munitis,vineas agere, quæque ad oppugnandum vſui, comparare.* Salluſtius: *Vineæ cum ingenti periculo fruſtrà agebantur. nam cùm hæ paullùm proceſſerant, igni aut lapidibus corrumpebantur.* Vides in tuto & eminus paratas, mox paullatim admotas. Lucanus: *Tunc adoperta leui præcedit Vinea terrâ.*

Malim,*procedit*,vt in Salluſtio. Hirtius VIII. Gallic. *Non deterrentur tamen milites noſtri Vineas proferre.* Atque ita paullatim ad opidum ipſum admouebantur:quod Liuius clarè indicat lib.V. *Vineas tantùm non iniunctas mœnibus eſſe.* Et libro XXXVII. *Vineas & aggerem muro iniunctum.* Quod optabile ſcilicet,& finis pænè laborum: ſiue vt ſub iis Arietem tunc admouerent,ſiue (quod

F hìc Ve-

hîc Vegetius) ſubruerent muros. Pergit Vegetius: *Alta pedibus octo*] Eſt ferè modus, qui in Herone, viri & dimidiati. Totam magnitudinem ſi conſideras; dixeris duplicem virorum ſeriem ſub eâ ſtetiſſe, quinos & quinos. Ea fuerit Decuria vna, & crediderim ſic diuiſos. Ampliùs: *Tectum munitione duplici.*] Ipſe ita munit, nec crates ſolùm ſed & tabulas imponit: quod tamen tabulatum, magis propriè Pluteorum fuit. An Silij ea mens hoc verſu? lib. XIII. *Tum grauida armato ſurgebat Vinea dorſo.* An *dorſum Armatum*, tectum permunitū eſt? an Vineam *grauidam* capimus *armato dorſo*, id eſt milite? an denique, quia à tergo & dorſo armatum militem reuelat & oſtendit? Sed & Lucani verſus neſcio an huc faciat, qui prædictus:

———*adoperta leui præcedit vinea terrâ.*

An *terrâ adoperta vinea?* contra incendium ſcilicet, vt in aliis machinis aliquot audiemus. an ſenſus, proceſſiſſe in leui & ęquabili terrâ? Sequitur: *Latera quoque vimine ſepiuntur.*] Atque hæc præcipua eius materies & tegmen. Ideò Cæſar II. Ciuil. *Contextæ viminibus vineæ.* ideò Græci γέῤῥα dicunt. Ioſephus III. Excidij: Οἱ μὲν πρὸς ἀλεώρεαν τῶν ὕπερθεν ἀφιεμένων βελῶν, γέῤῥα διατείναντες ὑπὲρ χαρακωμάτων, ἔχεν ὑπ' αὐτοῖς: *Illi quidem ad depulſionem incidentium ſupernè iaculorum, crates extendentes in ſtipitibus, ſub iis fodiebant.* In Feſto: *Gerræ, crates vimineæ. Athenienſes cùm obſiderent Syracuſas, & crebrò Gerras poſcerent, irridentes Siculi Gerras clamitabant. inde factum, vt pro nugis & contemptu dicantur.* Interdum tamen, ſi plura aut grauiora in opida tormenta, nec vim ſufferrent hæ craticeæ; faciebant è craſſiore ligno. Cæſar II. Ciuil. præmiſsâ cauſsâ iam dictâ, *Pedalibus lignis coniunctis porticus integebantur, atque hac agger inter manus proferebatur.* Notate autem *porticus* dici. erat enim longior ſpecies, & ipſæ quoque Vineæ in ſeriem ſolent iungi. Vegetius addit: *Cùm plures factæ fuerint, iunguntur in ordinem.*] Non ergo ſparſim & ſingulæ ita poſitæ, ſed (niſi fallor) per manipulos, cohortes, & legiones, ordinatim diuiſæ. Imò & duplicata aut triplicata, & pluries, iſta ſeries: præſertim vbi opus faciendum, vt iuxta Aggerem, Turrim, Arietem, aut tale. Cæſar clarè indicat II. Ciuil. *Aſſeres maximis balliſtis miſſi, per* QVATTVOR ORDINES CRATIVM *in terrâ defigebantur.* Niſi quis malit, quadruplices illas crates in vnius

vineæ

vineæ fronte fuisse. Vt volet: tamen quod dixi, probabile est, & ex re sumptum. Pergit Vegetius: *sub quibus subsidentes.*] Alij malunt, *obsidentes.* Sed de subsessione nec absurdum, quia latentium cauentiumque is ferè habitus: & sub eas subibant, vnde & ὑποδύσεις obseruo à Iosepho dictas. Denique, *Ad subruenda murorum penetrant fundamenta.*] Varij vsus vinearum. Tegere, primus. qui & aliter paullò in Cæsare expressus, III Ciuil. *Pompeius noctu additis magnis munitionibus, reliquis diebus turres exstruxit, & in altitudinem pedum* XV. *effectis operibus, Vineis eam partem castrorum obtexit.* Puto esse, vt Vineæ in supremo vallo fuerint locatæ, vbi tutò miles excubias egerit: & cautum item à iactu telorum interioribus castris. An aliquis extra castra positas arbitrabitur, & sic iis obtecta? Tale quid eodem libro: cùm *Cæsar receptui suorum timens, crates ad extremum tumulum contra hostem proferri, & aduersas locari, intrà has, mediocri latitudine fossam, tectis militibus obduci iussit, locumque in omnes partes quàm maximè impediri.* Statimque addit: *Pompeianis ad recipiendum crates directæ; longurijque obiecti, & institutæ fossæ, magno impedimento fuerunt.* Ista in Vegetio, de Vineis: *Plutei* adsident, quos & dictione coniungo. Fuêre olim è tabulis & asseribus, quod ipsa vox dicit: nam id *Plutei* Latinis. Distinguit palàm à *Cratibus* Cæsar III. Ciuil. *Scaphas magnarum nauium cratibus ac pluteis contexit.* Sicut à Vineis Plautus: *Ad eum vineas pluteosque agam.* Et Liuius: *Segesticam ciuitatem vineis pluteisque cepit.* Iterùm à Cratibus Q. Curtius: *Cæsâ materiâ cratibus ac pluteis faciendis, vt qui Turres admouerent, extra teli iactum essent.* Nec olim, opinor, aliter: postea, planissimè aliter, & ex cratibus pluteos faciunt, corio intentos. Multa exempla sunt, & confusionem fuisse video in materie, formâ tamen leuiter diuersâ. Dixi olim aliter. eoque miror Verrium Flaccum scribere: *Plutei, crates corio crudo intentæ, quæ solebant opponi militibus opus facientibus, & appellabantur militares. Nunc etiam tabulæ, quibus quid præsepitur, eodem nomine dicuntur.* Facit nouitium de Tabulis, vetus de Cratibus: quod putabamus esse contrà. Certè nouitij semper pro craticio opere. vt Ammianus XIX. *Inquies Persa vimineis ciuitatem pluteis circumdabat.* Isidorus: *Plutei, sunt crates corio crudo intentæ, quæ in opere faciendo hosti obiiciuntur.* Abbo quidam obsidione Lutetiæ:

Mille struunt etiam celsis tentoria rebus,
Tergoribus collo demptis tergóve iuuencûm,
Bis binos * *tresßísve viros clypeare valebant,*
Quæ Pluteos calamus vocitat Cratésve Latinus.

* Fortè *tres bisve.*

Miscet apertè cum *Cratibus*, & vsum sermonis adfert. Quid Vegetius? *Plutei dicuntur, qui ad similitudinem absidis contexuntur è vimine, & ciliciis vel coriis proteguntur, ternisq; rotulis, quarum vna in medio, duæ in capitibus apponuntur, in quamcumque partem admouentur, more carpenti.* Formam videtis, diuersam à Vineæ; quia hæc in absidem curuata: tum etiam quia rotis innixa, quod non in illâ. Hi sunt quos *Lesas* appellat Georgius Cedrenus, bello Sultani in Romanos, & sic format: Διελὼν δὲ δίχα τὴν δύναμιν, καὶ τὴν μὲν στήσας ἐπὶ τοῦ ἀναστήματος, ἐπιμόνως χρῆσθαι κελεύει τοξείᾳ. αὐτὸς δὲ σκηνὰς ἐκ λύγων ἔχων πεπλεγμένας, βοείαις βύρσαις ἄνωθεν ἐσκεπασμένας, καὶ τρόχους ἐχούσας ὑπὸ τὰς τῶν βασταζόντων κιόνων βάσεις, λέσας τὰς τοιαύτας κατονομάζουσι μηχανάς. λαοῦ πλήσας, δικέλλας φέροντας καὶ σκεπάνας, καὶ ἄλλα γεωργικὰ ὄργανα, ᾤετο κατὰ μικρὸν ὑπωθεῖν τὰς λέσας τε τοῖς τείχεσι προσαρμόσαι, καὶ οὕτως ὑπορύττειν ἀνέτως καὶ ἀδεῶς τὰ θεμέλια: *Sultanus diuisis bifariam copiis, alterā partem stare in editiore loco iussit, nec aliud quàm sagittare: cum alterá ipse,* * *tabernacula quædam habens ex viminibus texta, & supernè bouillis coriis operta, quibus & rotæ erant subiectæ basibus columnarum (vocant autem id genus machinas, Lesas:) has inquam machinas habens, impleuit eas copiá militum, quos iussit bidentes, dolabras, aliaque agrestia instrumenta ferre. existimans scilicet paullatim admouere muris Lesas, atque ita suffodere assiduè & securè ipsa fundamenta.* Video & *Spalionas* appellari sub id æuum, sed magis Vineas ipsas. in Suidâ: *Spaliones, sunt machinæ apud* * *Menandrum. tentoria quædam, bouillis coriis extensis facta, quæ lignis ad hominis longitudinē sustinentur. Ea armati milites subeunt, atque ipsis muris appropinquantes, & secum fabrorum ac lapicidarum instrumenta, suffodiendis muris, ferentes. ita sub terrâ specus faciunt, terram ipsam egerunt, & muri partē prosternunt.* Illa ipsa, sed paullò vberiùs, in Agathiâ III. Histor. quem licet videatis: atque is quoque *Spalionas* appellat: an quasi *Papiliones*, quia tentoriis assident? ita essent Italorum aut Gallorum, *Pauilliones*. An ab eorumdem *Spallis* siue humeris? quia nempe subibant, & protrudebant iis, aut & portabant. Nisi Orientalis aliqua vox sit: quod earum linguarum periti nos docebunt.

* Ita & Abbo, *tentoria.*

* Historicum dicit.

Sed

Sed hęc igitur inferioris æui nomina: res & finis haud nimis diuersa. Omnes enim de *suffodiendis muris* dicunt: quod & Vegetius suprà. Idem Lucanus:

Mox adoperta leui procedit vinea terrâ,
Sub cuius pluteis, & tectâ fronte latentes,
Moliri nunc ima parant, & vertere ferro
Mœnia.

Tacitus III. Hist. *Vitelliani pluteos cratesque, suffodiendis muris, & protegendis oppugnatoribus expediunt.* Idem infrà: *Legionarius pluteis & cratibus tectus, subruit muros.* Nec plura opus huic rei dici. LAMPS. Vnum etiam opus, de nomine. An de industriâ *Causias* Vegetij omisisti, an distulisti? LIPS. Diuinas, de industriâ. Nam in voce eâ hærebam. Cur enim *Causia barbarum ac militare vocabulum*, vt ait? atqui Græcum probumq; est, & Macedonicum capitis tegmen. Quæ etiam similitudo Causiæ cum Vineâ? non magis quàm *Galeri*, aut *Pillei*: nec video cur sic vocarint. Sed & libri scripti valdè variant: scribuntque, *Cautias*, *Cautus*, *Cattos*. An à cauendo *cautiæ*? an potiùs *Cattos* veram vocem habemus? Ego arbitror. primùm quia barbarica ea vox, & nempe Germanica nostrâs, qui *Fellem* sic vocamus. Vt autem id animal in subsessis aut insidiis est, ad capiendum: ita sub Vineâ milites, & hinc nomen. Facit, quòd ipsa vox ita in scriptoribus posteris. vt in Appendice ad Othonem Frisingensem, de rebus Friderici Imp. cap. XXIII. *Cæsar omnem reliquum apparatum, quem ad oppugnationem ciuitatis fecerat, Talpas, Vulpeculas, Ericios, Cattos (talibus enim censentur nominibus) iussit exuri.* Vides pluscula ab eiusmodi animalibus nomina: & inter ea *Cattos.* Idem in Radeuico lib. II. cap. LIX. *Cremenses magnâ audaciâ super muros cum suis machinis, quas Gattas appellant, operiuntur.* LAMPS. At enim Lipsi, vide ne *Catti* isti nostri sint, quos hodieque vocamus, montes & aggesta quædam è terrâ. Nam collocat in mœnibus, quod aliter in Vineis solet. LIPS. Scio de nostris Cattis: sed te quoque scientem facio aliter ibi fuisse. Idem Radeuicus quippe subdit: *Tum Cremenses callidè se intra suas machinas occultantes, primos quidem & de subtus & suprà callidè excipiunt.* Vides latibula quædã & tegmina fuisse: quo sensu & Annales Germanici, in rebus Rodulfi primi Austriaci:

Quapropter rex Boëmiæ copiis contractis, nouis quibusdam instrumentis; quę Catti vocantur, omnes munitiones expugnauit. Vis clariùs? dabo & qui describat pro meâ mente: sed risum tu atque isti tenete, in Latinitate horridioris illius æui. Chronicum quoddam Colmariense exstat, in quo sub annum Christi M C C X C I I I. narratur: *Dominus de Berckheim duas machinas* magnas, lapides proiicientes; & Cattum, videlicet instrumentum quo turres destruuntur, accepit.* Idem Chronicum, quinquennio inferiùs, describit hoc modo: *Expugnauit rex hanc ciuitatem per duo* vasa concaua, quæ faciebant artifices sapientes. Vnum vas Cattus vocabatur, aliud Cancer. Erant hæc vasa longa, quadrata, demissa, ex omni parte laterum clausa. Versus terram nullum munimen habebant; sed versus cœlum de tabulis fortibus ac spissis tectum, machinarum lapides minimè metuebat. Cattus leue vas erat, & faciliter trahebatur. Cùm hoc vas ad ciuitatem fuisset perductum, ligna quædam pro pedibus sibi fecerunt, vt ad murum per fossatum faciliùs possent peruenire. Cùm ad murum peruenissent, iuuenes de ciuitate egreßi succiderunt Catto pedes, & in fossatum cadere coëgerunt.* O Musam, ô leporem! & nares nonnemo vestrûm ducit. Ah quantum interest puriter aliquid & scitè dici, aut sic spurcè & ignauè! Et sunt tamen, qui sermonis omnem curam spernunt, & susque deque habent quid scribamus, quid dicamus. Ipsis hæc inertia: nos bono æui melioris fruamur, & Latinè loquamur, aut nec loquamur. Sed vt abeam à meo Catto, addo etiam in Vincentio Beluacensi Vineas has dici *Cautibulas vel Chartos.* Sed pariter fortasse emendandum *Cattos*. Nec tamen negauerim, alibi paullò aliter *Cattos* dici, & pro *Testudine* aut machinâ aliâ; sed nostræ ferè vicinâ. Tu Lampsoni, pinge.

* Fortè *Mangas*, Vide infrà de Ballistis.

*Id est *instrumenta*.

DIALOG.

A. *Vineæ.* B. *Pluteus.*

DIALOG. VIII.

Testudines triplices, Aggestitię, Fossoriæ, Arietariæ.

HIs dictis *Testudines* vicinæ sunt: imò eo nomine inferiores scriptores etiam Vineas & hæc talia comprehendunt. Faciunt generare *Testudinum* nomen in machinas omnes has tegentes. Fortasse & Plinius, cùm de Inuentoribus scripsit: *Artemonem Clazomenium primùm Testudines repperisse.* Simile in Græcis: & probabile est, primò exiguas quasdam leuesque repertas, paullatim ornatas & auctas, donec genera plura facta sint & formæ. Quæ recenset aliquot Heron, in Præfatione suâ: sed præcipua sunt tria, in iis quæ propriè *Testudines* dicuntur. Prima, quæ Græcis χελώνη χωστρίς dicitur: Vitruuio reddita, *Testudo ad congestionem fossarum.* Crebra huius mentio, præsertim apud Græcos: Latini vulgò non sic agnominant, etsi haud dubiè eâ vsi. Cæsarem puto hanc intellexisse II. Ciuil. *Antecedebat Testudo, pedum sexaginta, æquandi loci caussâ facta, ex fortissimis lignis, inuoluta omnibus rebus quibus ignis iactus & lapides defendi possunt.* Dat ei pedes LX. sed an in toto ambitu, an ad latera? Vitruuius quidem *quadratam* eam facit, *habentem quoquouersus latera singula pedum* XXV. & reliquam structuram addit, non hîc, non alibi, curiosè nimis mihi scrutandam. Quid enim opus? alia aliis; & nobis finis, hactenus machinas tangere, non vt fabricemus, sed vt historias illustremus. Ipsum igitur, si vultis, videte libro X. cap. XX. De hac Testudine, ita Polybius libro X. cùm Antiochus rex obsideret *Syringem*, validam Hyrcaniæ vrbem: Ἦν δὲ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἐπιβολῆς ἐν ταῖς χωστρίσι χελώναις. τάφροι γὰρ ἦσαν τριττοὶ, πλάτος μὲν οὐκ ἔλαττον ἔχουσαι τριάκοντα πηχῶν, βάθος δὲ πεντεκαίδεκα. ἐπὶ δὲ τοῖς χείλεσιν ἑκάστοις χαρακώματα διπλᾶ ἐπέκειτο, καὶ τελευταῖον προτείχισμα δυνατόν: *Erat certamen ferè omne & conatus in Testudinibus aggestitiis. Fossæ enim erant triplices, latitudine quidem haud minore triginta cubitorum, profunditate verò quindecim. In labris autem earum singulis vallum siue Sudetum erat, & in vltimo validus murus.* Ita hæc reddo equidem, & capio. vt fuerint in fossarum margine quoque, defixi valli robusti & sudes, iique ligati:

gati: non tamen terrâ aut cespite adstructi, quia sic visum omnem adimere opidanis, & tueri poterant ipsos oppugnantes. Est planè hoc, quod * alibi doceo, Vegetij *Sudetum.* Sed notate & obiter validam munitionem, fossæ triplicis, prælargæ & profundæ: tum & muri in vltimę eius orâ. Hæc ipsa Testudo est, *quæ* (vt Vitruuius ait) *accessus etiam ad murum potest habere:* & sub eâ igitur murum subruebant. Liuius XXXIIII. *Iam testudinibus admotis murus subruebatur, iam arietibus quatiebatur.* Altera Testudo est, quam ὄρυγα Græci agnominant: & Vitruuius vertit, *Testudinem ad fodiendum comparatam.* Leuiter à priore abit: tamen abit, & *frontem eius struit, quemadmodum angulos trigonorum, vt à muro tela cùm in eas mittantur, non planis frontibus excipiant plagas, sed ab lateribus labentes, sine periculóque fodientes, qui intus sunt, tueantur.* Tertia denique *Arietaria* agnominata, in quâ Aries suspenditur: quam mihi commodius videtur tormentis reseruare. Lampsoni, fac quod soles: me vide, pinge.

* Lib. v. de Milit.

A. *Testudo simplex*. B. *Rostrata*. C. *Arietaria*.

DIALOG. IX.

De Musculo, & Cæsaris locus in eo examinatus.

AT enim ego ad *Musculum* eo, quem dixi inter Subitæ oppugnationis instrumenta fuisse. Cæsar me docuit in III. Ciuil. cùm Gomphos oppugnare ex itinere tentaret: *Cæsar castris munitis, scalas musculosque ad repentinam oppugnationem, & crates parari iussit.* Idem de Gallis, qui Alesiæ inclusi, cùm subitò perrumpere Iuliana castra vellent: *Vercingentorix opido egreditur, è castris longurios, musculos, falces, reliquaque, quæ eruptionis caussâ parauerat, profert.* Vbi transiens moneo, malè *è castris* scribi. Quomodo enim & opido egreditur, & profert instrumenta *è castris?* Nulla iam verò ipse castra habebat, & in opidum copias reduxerat: sed nec petere à socijs potuit, Romanis interiectis. Vocula (*è*) abest libro scripto optimo: atque ita reformandam sequentem censeo, in *Crates.* Verissimum est: & mox in re narrandâ Cæsar: *aggere & cratibus aditus expediunt.* Solent enim aggerem, id est virgultorum fasces, in fossam coniicere, longurios protendere à labro ad labrum, & super eos cratibus iniectis, velut ponte transire. Sed de Musculo, video & in Alexandrinâ vrbe cùm Cæsar rem gereret, & subitò deprehensus, conaretur varia vrbis loca sua facere, sic Hirtium scribere: *Interim munitiones cottidie operibus augentur, atque omnes opidi partes, quæ minùs firmæ esse viderentur, testudinibus atque musculis aptantur.* E sequentibus liquet, Cæsarem hæc fecisse, vt munitiones suas proferret, & plus loci occuparet. Itaque sententia, Testudines & Musculos admotos ad opidi minùs firmas partes, easque deiectas. At enim vox *aptantur* satísne hîc apta? non videtur: *quatiuntur, captantur*, aut tale mallem. Quid autem Musculus? in Isidoro lego: *Musculus cuniculo similis fit, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur quasi Murusculus.* Quid dicam de ijs verbis, nescio. An cuniculo similis? cui? animali, an fossorio? Sed & murus, inquit, *eo perfoditur*: quæ verba induxêre vulgò nostros Mechanicos aût militares scriptores, vt putent & forment Musculum acuto rostro, & eoipso muros perfodientem. Nihil tale olim: & esset hæc

Terebra potiùs. ſed tamen Iſidoro quid faciam, ignoro. An *Muſculus Cuniculo ſimilis, ſub quo*? id verum eſſet: & eſt velut ſpecus ligneum, in quo milites conſtituti deruunt murum & demoliuntur. Differt à Vineis, Pluteis, cùm formâ, tum modulo & firmitate. Exiguus enim eſt, & muris quaſi facie oblongior: ſed lignis validis ſtructus, & ne perfringi deſuper poſſit. Credo equidem Muſculum dictum, quia inſtar eius animalculi foderent ſub eo terram: aut quia milites, vt mures, cauum id ſubirent. Græci hoc tale nomen non habent, & ſub communi illo *Teſtudinum* comprehendunt. Atque ita etiam Vegetius planiſſimè: *Muſculos dicunt minores Machinas, quibus protecti bellatores, ſi lutum obſuerit, ciuitatis foſſatum etiam apportatis lapidibus, lignis ac terrá non ſolùm complent, ſed etiam ſolidant, vt turres ambulatoriæ ſine impedimento iungantur ad murum. Vocantur autem à marinis belluis Muſculi. nam quemadmodum illi, cùm minores ſint, tamen balænis auxilium adminiculumque iugiter exhibent: ita iſtæ machinæ breuiores, deputatæ turribus magnis, aduentui illarum viam faciunt.* Iſta Vegetius: qui, vt verba & deſcriptio ſunt, cum Teſtudinibus miſcet, quarum finis, æquare. Quod in eo eſt *ſi lutum obſuerit*, legendum *Sudetum auferunt*, alibi docemus. Sed de Muſculo, alium à Vegetiano Cæſar præit, & ſub eo muros dirutos, vt diximus, oſtendit. Deſcribit accuratè Ciuilium ſecundo, in obſidione Maſſiliæ: atque vtinam liber ad manum! Verba enim intricata, & plura ſunt, nec commemini. FVR. Quin liber ecce hîc ad manum: cape. LIPS. Túne iſtum? vnde in hoc rure? FVR. Nempe hoc viaticum erat, quod inſtruxi: & præſagiebam eo opus fore. LIPS. O te argutum, an malum! & hoc iamtunc agitabas? ſed cedò librum. Ait:

„ *Vbi ex eá turri, quæ circum eſſent opera, tueri ſe poſſe confiſi ſunt, Muſculum ſexaginta pedes longum, ex materiá bipedali, quem à turri latericiá ad turrim hoſtium murumque perducerent, facere inſtituunt. cuius Muſculi hæc erat forma. Duæ primùm trabes in ſolo æquè longæ, diſtantes inter ſe pedes quattuor collocantur: inque eis columellæ pedum in altitudinem quinque defiguntur. Has inter ſe capreolis molli faſtigio coniungunt, vbi tigna quæ muſculi tegendi cauſsá ponant, collocentur. Eò ſuper tigna bipedalia iniiciunt, eaque laminis*

minis clauiſque religant: ad extremum muſculi tectum trabeſque extremas, quadratas regulas, quattuor patentes digitos defigunt: quæ lateres, qui ſuper muſculo ſtruantur, contineant. Ita faſtigiato atque ordinatim ſtructo, vt trabes erant in capreolis collocatæ, lateribus lutoque muſculus, vt ab igne qui ex muro iaceretur tutus eſſet, contegitur. Supra lateres coria inducuntur, ne canalibus aqua immiſſa lateres diluere poſſit. Coria autem, ne rurſus igni ac lapidibus corrumpantur, centonibus conteguntur. Hoc opus omne tectum vineis, ad ipſam turrim perficiunt, ſubitoque inopinantibus hoſtibus, machinatione nauali, palangis ſubiectis, ad turrim hoſtium admouent, vt ædificio iungatur. Quo malo perterriti ſubitò opidani, ſaxa quammaxima poſſunt vectibus promouent, præcipitataque muro in muſculum deuoluunt. Ictum firmitas materiæ ſuſtinet, & quidquid incidit faſtigio muſculi delabitur. Id vbi vident, mutant conſilium. cupas tædâ ac pice refertas incendunt, eaſque de muro in muſculum deuoluunt. Inuolutæ labuntur; delapſæ, ab lateribus longurijs furciſque ab opere remouentur. Interim ſub muſculo milites vectibus infima ſaxa turris hoſtium conuellunt. Compluribus iam lapidibus ex eâ quæ ſuberat turri ſubductis, repentinâ ruinâ pars eius turris concidit.*

*Poteſt &, *tecti.*

Hactenus Cæſar, ſed an Cæſar? ORAN. Ambigere te, vtrùm clarâ luce lux ſit? LIPS. Non eſt ſimile. Cæſaris nomen præſcribi, hoc ſcio: ſed & veterem famam & fidem eſſe, de Cæſare auctore. cùm tamen curiosè ſcriptum ipſum examino & intueor, cogor dubitare, aut diſſentire. LAMPS. Ah Lipſi, hæc illa ſunt, ob quæ ſtudia iſta & vos alibi malè auditis, quia ambitiosè ſic innouatis. In re tam receptâ, tam teſtatâ, ambigemus, ob tenuem aut leuem cauſſam? deſiſte, & antiqua. LIPS. Si vis, facio. ſed liceat tamen obiter dicere, multa in Cæſare iſto legi, Cæſare veteri parùm digna. Pluſcula notaui: ſed vniuersè, quàm frigida aut hians & ſupina ſæpè tota ſcriptio eſt? quàm conatur potiùs aliquid dicere, quàm dicit? Itaque obſcuritas & intricatio: denique nomen Cæſaris niſi eſſet, in tanto pretio fortaſſe liber non eſſet. Quod ad verba, dico: nam res certè bona eſt, & Cæſaris ipſius, nec ſugillo. Vt in alijs quoque libris, manus aliqua pruriens, colorem ſuum pulcherrimæ huic tabulæ illeuit: corpus tamen & ſtatum non mutauit.

CARON. At enim, Lipsi, disertissimi etiam viri hunc librum pro exemplari eloquentiæ habeant, & studiosè imitantur. LIPS. Hoc ideò, quia præsumptio de Cæsare accessit. Quis illum virum non æstimet, quem constat alterum à Cicerone fuisse, imò ambiguam ei palmam fecisse? & alia quædam fragmenta eius hoc clamant. Sed tale in istis libris conspici; nos qui aures & animum (ne superbum sit) subactum lectione & Latinitate veteri habemus, non fatemur. ORAN. O quàm hoc iudicium offendat multos! LIPS. Sed multos. non tam benè cum humano genere agitur, vt bona & vera pluribus placeant: sed nos mittamus. Dixi hæc in occasione, quòd ista Musculi descriptio longa & copiosa est, sed parùm lucida: proprium in eo scriptore vitium, dicere multis nec multa. Verba videamus, & appendamus. Ait: *Musculum* LX. *pedes longum.*] Liceat dubitare super numero: *Sexaginta* pedes multi mihi videantur, vt Musculus sit, & dicatur. Deinde quæ analogia latitudinis ad hunc numerum? nam ponit *quattuor* modò pedes latum. Enorme hoc opus sit, & informe, pro meo quidem sensu. Amplius, materia vniuersa Cæsari *bipedalis* est (in quadrum, opinor:) idque ob firmitatem; quæ præcipuè hîc quæsita. Si igitur talis; age, quis mihi dabit trabem sexagenûm pedum, & eâ vbique diametro? rara aut nulla silua. Quartò, quis vsus huius machinæ, sic longæ, sic angustæ? Muro admouenda est. à fronte igitur, an à latere? Si à fronte; palam est, inutilem totum illum tractum à tergo, & porrectum corpus. Si à latere; plures tum viri vtiles, fateor: sed quî stabit, quod Cæsar mox dicit, *Quidquid supernè incidisset, fastigio musculi delapsum*? Nam tectum duplex, siue displuuiatum in Musculo isto fuit, ex * Cæsare: ergo si pars in murum dependet, quidquid iniicitur, inter murum & ipsam hæret. Postremò, tanta & tam grauis moles (ita fuit, si omnia examinatis) quomodo vectibus tam facilè & citò propelli ad murum potuerit, id quoque videndum. Ergo inclinamus numerum arguere, & inuertere in nouenarium, *Musculum* IX. *pedes longum.* Omnia sic consentiant, & consistant. Verè Musculus, & exiguus: interuallum in longo & lato analogum, & suâ symmetriâ: columellæ nonnisi quattuor, quarum etiam numerus ideò non expressus: atque eæ in singulis

* Columellas enim facit pari altitudine *pedum quinque.* & eas capreolis iũgit. Dispar autem altitudo opus, in simplici tecto. Sed nec Capreoli conueniant.

ſingulis capitibus ſingulæ. Denique facilè admouendum opus, & impellendum. Atquin exiguus tunc eius fructus & efficacia, inquies, quia pauci ſubibunt. Reſpondeo, pro hac magnitudine viros denos aut duodenos potuiſſe latêre: ſed opus facere, ex ſucceſſione, binos & binos. Nec moueat, ſi exigua pars muri ita diruta: transferre enim machinam ſuam ijdem illi ſubſeſſores leuiter poterant, & ad infracta admouere. Sanè hoc videndum, & caput eſt: non in magnitudine Muſculi milites innouaſſe aut accuraſſe, ſed in robore & firmitate: vtque aduerſus quoſcumque ictus validè ſtaret. Hæc ita dubitantes dicimus: alibi nobis factum in ſcriptis: & tamen vel ſic carpimur: quæ ratio eſt? Ab Ariſtotele didiceram: εἶναι τοῖς εὐπορῆσαι βουλομένοις προὔργου τὸ διαπορῆσαι καλῶς: *Eſſe vtile volentibus doctrinâ abundare, aptè dubitare.* Per bona quædam, ſed calida ingenia, nec hoc licebit? At vident aliquid, quod nos minimè: ſcilicet nihil nos, in quo eorum oculi Homerici: & tamen exemplum numquid præbeo illuſionis? Oro vos per communes Muſas, rem communem agamus, bono more, bonâ modeſtiâ: & ſiquis alibi cautior vel acutior, ſciat & eſſe vbi neutrum ei adeſt. In iuuentute primâ aliquis nobis fortaſſe feruor fuit, ſed quod omnes fateantur, ſine liuore: & ætas, valetudo, ſapientia mox temperarunt. Spero & in alijs, qui Palladis veræ proles ſunt: ſiqui Saturni aut Martis; abeant, & clari magis, quàm boni, eſſe pergant. Quo autem ego pergo? à Muſculis ad mures iſtos viuos, qui rodunt: ſed ad illos iam reuertor. Eſt & in Cæſare: *Quadratas regulas, quattuor patantes digitos.*] Regulæ, directa ſunt tenuiora* ligna, quibus lateres ſuos cohibet & firmat. *Patuere*, inquit, *quattuor digitos*: id eſt, tot illos lati fuere in latere quoque, niſi fallor. An aliquis retulerit magis ad interuallum, quod inter regulas ſingulas? non nunc ego. Mox: *Lateribus lutoque muſculus, vt ab igne tutus eſſet, contegitur.*] Hoc quidem aliquoties legas. Vt in Vitruuio, de Teſtudine: *Inſuper verò argilla cum capillo ſubacta, ad eam craßitudinem inducatur, vt ignis non poßit nocere.* In Ammiano, de eâdem: *Limo adſperguntur eius ſuprema.* Inferiore quoque æuo factum. & in Nicetâ Choniate ſcriptum, *Cum Iohannes Comnenus Imp. Anazarbam vrbem obſideret, atque Armenij defenſores ſæpiùs machinas exuſsiſſent: tamdem Im-*

* *Latas* hodie dicimus.

dem Imperatorem iis superduxisse περιπετάσματα καὶ ἱμαντώματα ἐκ πηλίνων πλίνθων: *tegmina & velamenta ex laterculis luteis*: planè, vt in Musculo hîc Iuliano. Mox: *Interim sub Musculo milites vectibus infima saxa turris hostium conuellunt.*] Hîc Vectibus id faciunt, è ferro scilicet: nec ignotum, quæ eorum vis aut forma. Græci μοχλία vel μοχλοὺς vocant, & sunt pali è ligno, aut ferro, ad onera subleuanda aut promouenda. Vitruuius & torculari vertendo adhibet, eumque qui vecte immisso torquet, *Vectiarium* dicit. Si è ligno essent, lingula è ferro in altero capite addi solet, atque hos tales *Lingulatos* dixêre, siue *Rostratos*. Vtebantur & ad muros subruendos, vt hîc, sed ferreis haud dubiè. atque ita in Festo: *Vecticularia vita dicitur eorum, qui vectibus parietes perfodiunt, furandi gratiâ.* Et in Glossis: μοχλὸς λιθουργοῦ, *Vectis*. In ijsdem *Vectis*, μοχλὸς σιδηρεῦς. Quia autem vsui sæpè in militiâ, vtroque hoc fine: ecce inter militaria exercitia erat, in vecte robur ostentare. Sallustius de Pompeio: *Cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat.* Et vtiles sanè isti ad lapides prægrandes emouendos emoliendosque, vti sæpè in veterum muris: vbi minores aut infirmiores Dolabris magis hoc peragebant. Liuius XXI. *Cùm muros defensoribus nudasset, tum Annibal occasionem ratus, quingentos fermè Afros cum dolabris ad subruendum ab imo murum mittit.* Distinguit à *Securibus* idem Liuius, XXVIII. *Et aliis partibus securibus dolabrisque cædebantur & refringebantur portæ.* Tacitus III. Histor. *Mox conuersus ad singulos, num secures, dolabras, & cetera expugnandis vrbibus, secum attulissent, rogitabat?* Forma Dolabræ in columnâ Traiani crebra est, quâ milites ligna cædunt, ad muniendum. Eo sensu Corbulo apud Frontinum: *Hostem dolabrâ vincendum esse*: id est, opere & munitionibus. Iuuenalis item, de Mario:

Si lentus pigrâ munîsset castra dolabrâ.

Forma est securis, sed vnicâ & simplici acie, parte alterâ in mucronem acuminatâ, quæ seruiebat maximè muris deruendis, vt prior illa vallo & lignis cædendis.

I. LI-

A. *Musculus Cæsaris.* B. *Musculus vulgi, falsus.*

I. LIPSI POLIORCETICΩN SIVE DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS, LIBRI II.

DIALOGISMVS I.

De Circumuallatione. Eius multiplicis & operosæ exempla.

ABSOLVISSE me censeo quidquid ad *Subitam* oppugnationem: ordo me vocat ad *Diuturnam.* Etsi quędam è iam dictis, vt *Testudines*, vt *Vineas*, etiam ad hanc adhibita, memini in loco monere. Diuturna igitur oppugnatio admota scilicet, vbi prior non successisset: & aut artibus ingenijsque vincendi hostes, aut longâ fa-

me domandi erant. Sed hanc exspectare anceps, arduum: & ideò ad maiora Opera aut Tormenta conuersi. Inter Opera primum, *Circumuallatio.* Ea sollenniter olim adhibita Græcis Latinisque, cùm premere obsidio munitionem aut locum vellent. Caussa iustissima. claudere enim prius erat, ne nuncij, cibi, auxilia intrarent; tum & nequis exiret. sed etiam vt sese obsidentes munirent, contra subitas eruptiones. An & caussa etiam aliqua, Terror? Certè enim metum, aut & desperationem, concipiant necessum est, qui vident sic arctè se claudi: & quamquam cetera adsunt, cogitatio tamen illius carceris nocet, tum & fiducia aut pertinacia hostilis. Ergo plerique olim circumuallabant, ij quidem quibus cura aliqua bonę militiæ, aut artes. Gręcis sæpè nominatur ἀποτειχισμὸς καὶ περιτειχισμὸς, hoc sensu: & ij quoque accuratè vsi. Veteres eorum historici, πλίνθους & πλινθία ad hos muros struendos adhibent: id est *lateres aut laterculos*, sed crudos scilicet, nec ratio aut otium fuisse videtur ad excoquendum. Et si Figulos tamen* alibi plurimos in eorum exercitu lego: sed non hoc fine, existimo; potiùs ad militandum. Fuere igitur, vt Romanorum cespes: etsi de modo aut magnitudine nescio, nisi æquabilem tamen & vniformem fuisse. Docet Thucydides, lib. II. qui Platæenses obsessos à Peloponnesijs & muro clausos, *dimensos eminus dicit altitudinem iustam muri, ex numero & modulo laterculorum: atque ita scalas apparasse ad transscendendum.* Posteriores, etiam vallis & stipitibus interpositis vsi videntur, ex Polybij XVII. vbi Græcam Romanamque militiam hac parte componit. In Romanorum porrò vallo quid fuerit, * alibi dicimus: nunc addo, non simplicem sæpè hunc murum fuisse, sed duplicem, contra exteriorem etiam hostem. Si enim auxilia metuebantur, & vis aliqua maior: ipsi sese includebant, ne subito aduentu aut impetu possent superfundi. Hoc in obsidione illâ Platæensium factum, Thucydides sic describit: *Circumuallatio tota Peloponnesiorum habebat duos ambitus siue muros. Vnum in Platæenses ipsos, alterum exteriùs spectantem, & siquis Athenis vellet adoriri. Distabant inter se pedes sedecim: interuallum medium inædificabatur tabernaculis vigilum & custodū, per sua discrimina. Ea tamen ita crebra & perpetua erāt, vt totū opus vnus murus videretur crassior, & qui pinnas vtrimque haberet. Inter denas autem quasque pinnas, Turres erant magnæ, & æqua-*

* In Plutarchi Agesilao.

* Lib. v. De Mil. Rom. Dialog. v.

& æqualibi craßitie, quæ tangerent interiorem & exteriorem frontem. sic, dico, vt ambire eas non liceret, sed per medias ipsas transeundum esset. Nec obscura tota ea res, aut aliter illustranda. Atque opus, fateor, per se nec vile, nec improbum: sed quid ad Romana, si contendis? Multa exempla sunt: sed quia eligere mos noster, non colligere; pauca dabo illustriora. Primùm, P. Scipio minor, Carthaginem cùm obsideret, ita eam & se cinxit, in Appiani Libyco: *Isthmo potitus in quo vrbs sita, fossam inibi duxit à mari ad mare: ipse ab hoste semotus, quantum teli iactus esset. Atque illi quidem instabant & impedire conabantur, sed Romani operantes simul & pugnantes opus perfecère, quod stadia vigintiquinque in fronte habebat. Eâ foßâ absolutâ, alteram haud procul inde duxit, pari magnitudine, quæ ad mediterranea spectabat: iterumque duas similes iis circumponens, totum opus* * *quadrangulum fecit. Omnia deinde vallis acutis muniit, & post vallos, alias fossas duxit. Parte autem eâ, quæ Carthaginem spectabat, murum vallumque struxit, in vigintiquinque stadia: altum, absque loricâ aut pinnis, pedes duodecim; itemque absque turribus, quæ per spatia interponebantur. Craßities autem muri quasi dimidiata, id est pedum senûm. In medio autem eius propugnaculum excelsum erat, & in eo turris lignea, quattuor tabulatorum, vnde prospicere erat, quid in vrbe ageretur. Hæc omnia spatio viginti dierum & noctium* (breuitas temporis notetur) *absoluit; toto exercitu per vices pugnante & operante, ac vix cibum aut somnum capiente. quem deinde vniuersum intra septum istud induxit, & locauit. Atque hæc ei simul & castra erant, & munimentum: vnde egressus & impetum faciens, commeatum auferebat, qui terrâ inuehebatur. Nam hac ceruice exceptâ, reliquâ parte, mari Carthago alluebatur.* Hoc Scipionis opus, facile intellectu, siquis situm Carthaginis veteris, pictum in tabulis, cum lectione istâ confert. Nec contentus terrâ sic clausisse, mare ijs aufert, portu per aggerem clauso & intersepto. quem ille duxit & iecit *à tenui illâ velut terræ fasciâ, quæ inter lacum & mare interiecta, Lingua dicebatur. Progrediens autem illinc in mare, & rectà in os portus tendens, firmauit opus magnis stipatisque lapidibus, ne à fluctibus auferrentur. Erat autem supernè latitudo Aggeris, pedum vigintiquattuor; infrà autem & in aquis vel quadrupla. Id opus initio Pœni irridebant, vt tardum & longum, aut potiùs numquam absoluendum. Sed cùm tantus ille exercitus operas conferret, nec diu aut noctu intermitteret;*

* *Vt solent Romani sua castra.*

mitteret; territi, parte aliâ portum sibi fodere, ad medium mare, cœperunt. Grande profectò & admirabile hoc quoque opus consideranti, & in quo pertinax labor naturam pænè vicit. At enim idem Scipio, cùm Numantiam, in Hispaniâ vrbem nobilem, obsideret; grande quoque opus, & tale (Appiano in Ibericis narrante) struxit. *Erat ambitus Numantiæ stadiorum vigintiquattuor: circumuallationis quam parabat, supra eius duplum. Atque id spatium diuisum totum per partes operantibus fuit; & cuique parti præfecti quidam, operis exactores & probatores. Prædictum autem, vt siquid hostes impedirent aut turbarent, signum in eâ parte tollerent, de die quidem vestem purpuream in longâ perticâ; de nocte, ignem. vt ipse Scipio & Fabius maximus eius frater, in necessariis alibi intenti, possent succurrere. Ut igitur hæc perfecit, alteram fossam iterùm duxit, haud longè ab illâ, & vallos in eâ defixit, & murum inædificauit. cuius latitudo erat, pedes octo; altitudo, decem, absque propugnaculis. Turres autem vbique interpositæ, per singula iugera, siue centenos pedes. Lacum autem contiguũ cùm non liceret muro peruadere aut instruere; * Aggerem ei iniecit, parem muro & altitudine, & crassitie, vt is esset loco muri. Cùm autem & flumen Durias, præter opidum fluens, vtile obsessis esset, tum ad emißionem & receptionẽ hominum, tum ad victũ (nam & vrinatores transibant, & scaphæ interdum, vento grandiore, aut & remis, adiutæ:) nec iungere id ponte facile esset, latum & violentum: propugnacula duo in vtrâque ripâ constituit, loco pontis. & ex propugnaculis iis, funibus suspendit trabes longas, & per totum flumen pertinentes, quibus infixi velut gladij & tela acuta erant. quæ trabes impulsæ à flumine, aßidueq; rotantes, neque natantes, neque nauigantes, sed nec vrinantes patiebantur latere aut transire. Quod maximè Scipio volebat, vt nemine ingrediente aut transeunte, ignari essent omnium, quæ extrà gererentur. Ut autem parata sic sunt omnia, & turribus catapultæ impositæ, & ballistæ; & ad pinnas ac propugnacula appositi lapides, tela, & iacula; castella autem sagittarij & funditores habuerunt: tum nuncios disposuit per totum opus, qui die ac nocte, alij ab aliis dicta excipientes, significarent ei quidquid ageretur. In turribus autem iußit, siquod euenisset, signum tolli: in primâ, dico, earum, vbi periculum esset. Et sequi deinde atque attollere consequenter alias, cùm illud in primâ vidissent: vt per signum quidem celerrimè cognosceretur motus aut hostium molitio, sed certitudo rei per nuncios. Exercitus porrò vniuersus, cùm ad* LX. *millia pertingeret,*

* *E lapidibus & lignis scilicet.*

tingeret, vnà cum incolis auxiliaribus: dimidium eius disposuit ad muri vallique custodiam, viginti autem millia oppugnationi reseruauit, siquãdo ea esset; & subsidium istis reliqua decem millia. Locus autem & istis omnibus aßignatus: nec mutare, nisi iuberentur, licebat. Ad mandata autem subitò ibant, & parati erant, sicubi signum sublatum esset. Ipse etiam Scipio, vniuersum hoc opus * *quinquaginta stadiorum, quaque die ac nocte circuibat.* Scipionis hæc opera, & circumuallatio, industriæ & curæ plena: atque omnia, tanto Imperatore digna. Sed Octauiani etiam Cæsaris, posteà Augusti, circumuallationem adnoto, in Appian. v. Ciuil. paullò maiorem, & breuiter recensendam. *L. Antonius, in dissensu illo ciuili, Perusiam se contulerat. quem insecutus Cæsar, cum omni diligentiá, copijs opus facere iußis, vallo & foßâ, quinquaginta sex stadia amplexus, clausit. sed &* * *brachia longa ad Tiberim vsque protendit, nequid in vrbem posset inferri. Contrà Lucius, ipse quoque simili vallo & foßâ, pedes collis muniebat. Cæsar deinde, cùm copias aduentanti Asinio & Ventidio opposuisset, celeriter Perusiam rediens, fossas sudibus vallisque muniuit, & latitudinem atque altitudinem earum auxit, vt hæc vtraque triginta pedum essent. Sed & murum auxit & eleuauit, & turres in eo ligneas ad mille quingentas statuit, saxagenos pedes inter se distantes. Sed & pinnæ crebræ erant, & alius apparatus: eaque omnia duplicata, & velut bifrons circumuallatio; tum contra obsessos, tum etiam siquid externi auxilij aduentaret.* Ita Augustus: in quo opere turres maximè miremur, tot & tam crebras. Sed quid hæc colligo? Cæsar ille Iulius, qui in omni re militari super omnes, etiam in istâ fuit. Commentarij eius variè ostendunt: sed adsumatur vna nunc Alesiæ obsidio, in quâ res gestæ *quantas audere* (Velleij verba & iudicium) *vix hominis; perficere, pænè nullius, nisi Dei, esset.* Age verò, verba ipsa & narratio Cæsaris audiantur: quis legit? FVR. Ego libens, & tu paullùm interquiesce. Ait:

Ipsum erat opidum (Alesia) *in colle summo, admodum edito loco, vt nisi obsidione expugnari non posse videretur. cuius collis radices duo, duabus ex partibus, flumina subluebant. Ante id opidum planicies circiter millia passuum tria in longitudinẽ patebat. reliquis ex omnibus partibus colles, mediocri interiecto spatio, pari altitudinis fastigio, opidum cingebant. Sub muro, quæ pars collis ad Orientem spectabat, hunc omnem locum Gallorum copiæ compleuerant, fossamque & maceriam sex in altitudinem* " " " " " " "

*Sunt milliaria sex, & duo stadia.

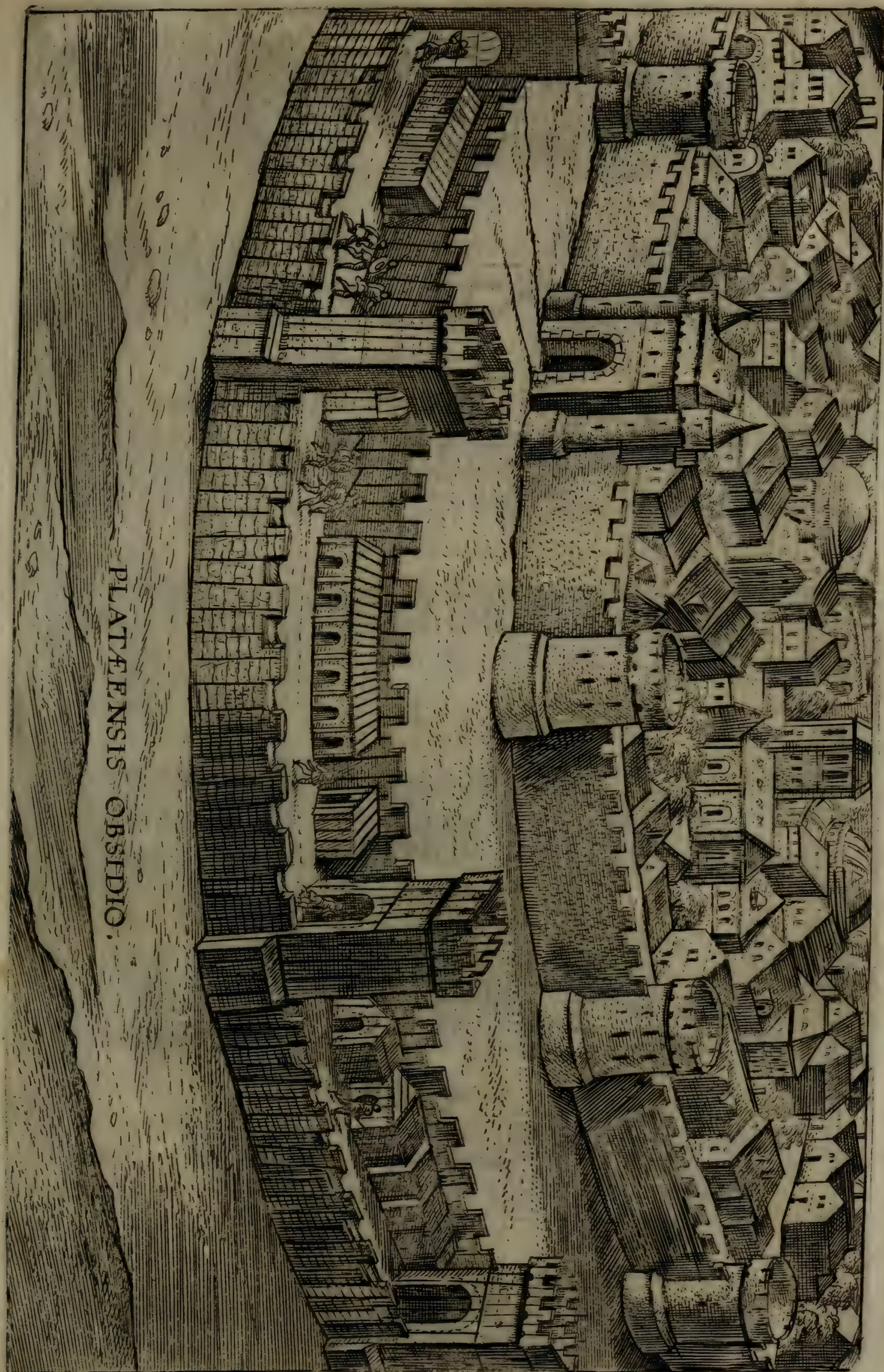
*σκέλη μακρά.

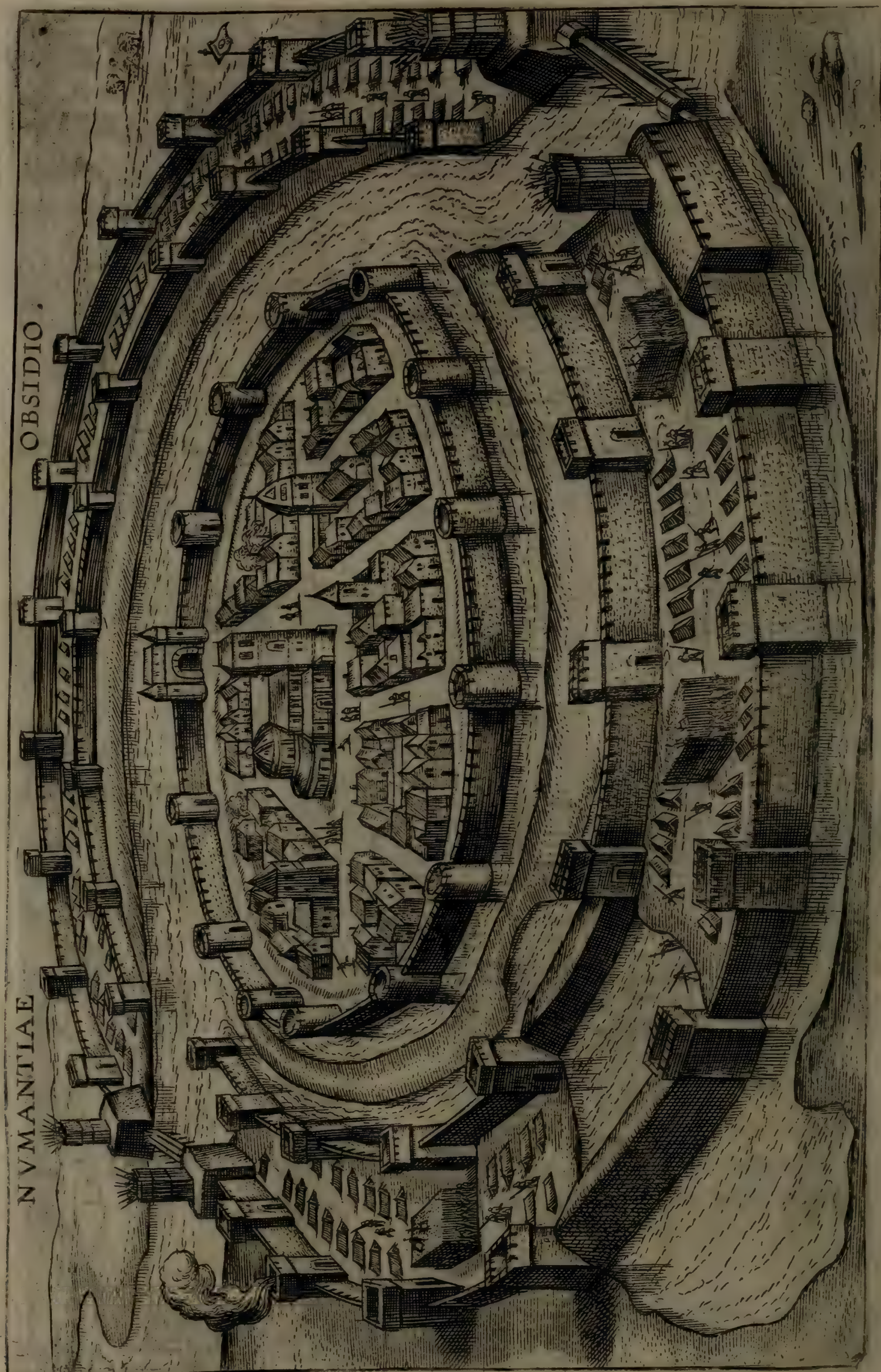
*Leg. prad. *titudinem pedum* * *produxerant. Eius munitionis, quæ ab Romanis in-*
„ *stituebatur, circuitus vndecim millia passuum tenebat. castra opportu-*
„ *nis locis erant posita, ibique castella vigintitria facta.*

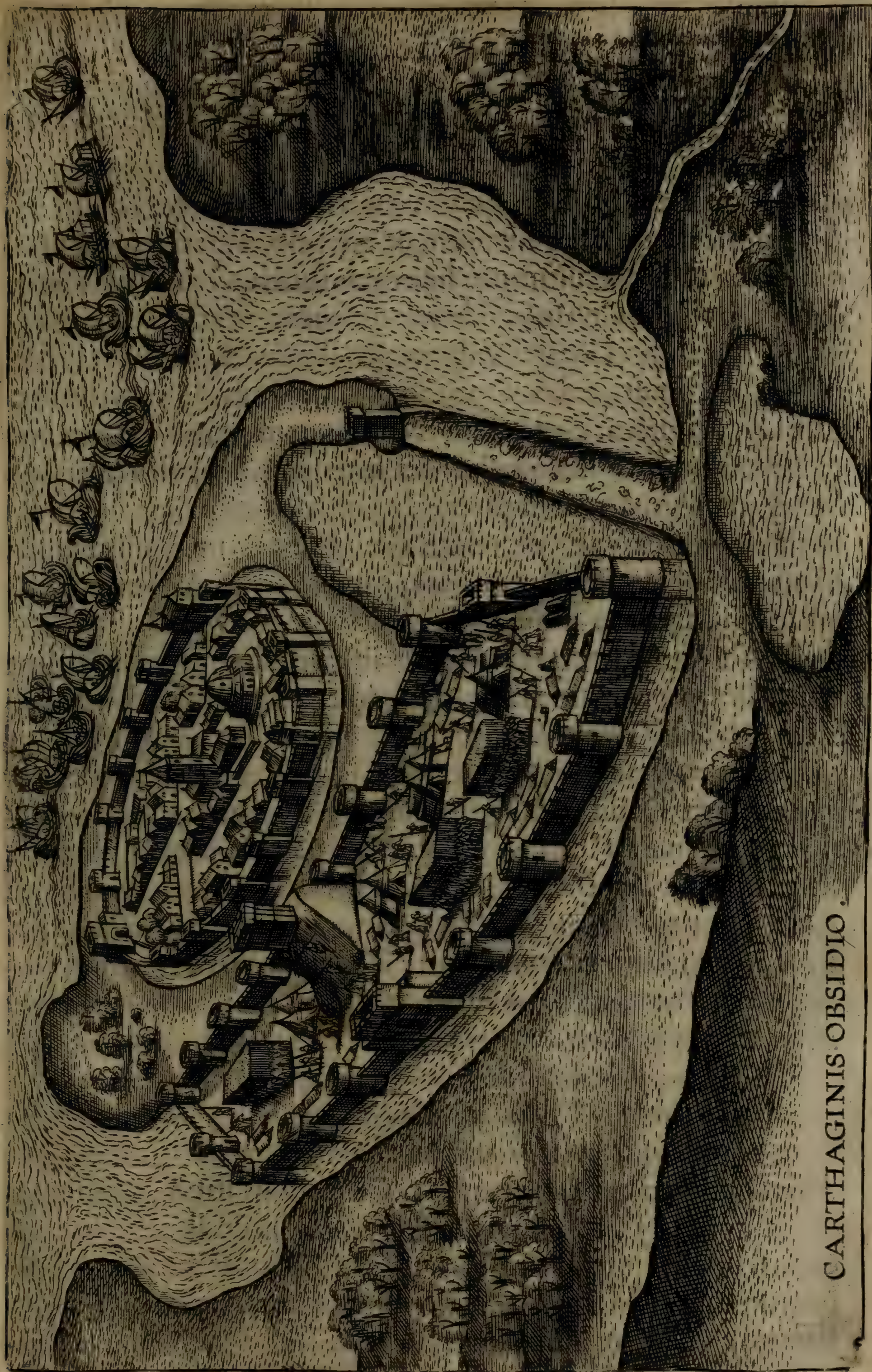
Cæsar deinde, animaduerso Gallos in vrbem copias reduxisse, bellum velle ducere, auxilia totius Galliæ exspectare, auget munimenta, & sic ait post pauca:

„ *Quibus rebus cognitis ex perfugis, Cæsar hæc genera munitionis in-*
„ *stituit, Fossam pedum XX. latam, directis lateribus duxit: vt eius solum*
*Libri quidam *summa.* *tantundem pateret, quantum* * *summa labra distarent. Reliquas omnes*
munitiones ab eâ fossâ pedibus quadringentis reduxit. id hoc consilio,
*Lego, *nec.* *quoniam tantum esset necessariò spatium amplexus,* * *ne facilè totum opus*
„ *coronâ militum cingeretur, ne de improuiso aut noctu ad munitiones ho-*
„ *stium multitudo aduolaret, aut interdiu tela in nostros operi destinatos*
„ *conijcere possent. Hoc intermisso spatio, duas fossas quindecim pedes latas,*
„ *eâdem altitudine perduxit: quarum interiorem campestribus ac demissis*
„ *locis, aquâ ex flumine deriuatâ compleuit. post eas aggerem ac vallum*
„ *duodecim pedum struxit; huic loricam pinnasque adiecit, grandibus cer-*
„ *uis eminentibus ad commissuras pluteorum atque aggeris, qui adscensum*
„ *hostium tardarent. & turres toto opere circumdedit, quæ pedes octogin-*
„ *ta inter se distarent. Ad hæc rursus opera addendum Cæsar putauit, quò*
„ *minore numero militum defendi munitiones possent. Itaque truncis ar-*
„ *borum, haud admodum firmis ramis, accisis, atque horum delibratis ac*
„ *præacutis cacuminibus, perpetuæ fossæ quinos pedes altæ ducebantur.*
„ *huc illi stipites demissi, & ab infimo reuincti, ne reuelli possent, ab ramis*
„ *eminebant. quini erant ordines coniuncti inter se atque impliciti; quo*
„ *qui intrauerant, sese ipsi acutissimis vallis induebant. Hos Cippos ap-*
„ *pellabant. Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem dispositis, scrobes*
„ *trium in altitudinem pedum fodiebantur, paullatim angustiore ad sum-*
„ *mum fastigio. huc teretes stipites, feminis crassitudine ab summo præa-*
„ *cuti & præusti, demittebantur: ita vt non ampliùs quattuor digitis ex*
„ *terrâ eminerent. Simul confirmandi & stabiliendi caussâ, singuli ab in-*
„ *fimo solo pedes terrâ exculcabantur: reliqua pars scrobis, ad occultandas*
„ *insidias, viminibus ac virgultis integebatur. Huius generis octoni ordi-*
„ *nes iuncti, ternos inter se pedes distabant. id ex similitudine floris Li-*
„ *lium appellabant. Ante hæc, taleæ pedem longæ, ferreis hamis infixæ, totæ*
„ *in terram infodiebantur, mediocribusque intermissis spatijs, omnibus lo-*
„ *cis disserebantur. quos Stimulos nominabant.*

DIALOG.

PLATÆENSIS OBSIDIO.

NVMANTIAE OBSIDIO.

CARTHAGINIS OBSIDIO.

DIALOG. II.

Cæsar totus explicatus in verbis quæ suprà. Brachia, Lorica, Cerui, Stili cæci, & alia vicina.

LIPS. Satis mi Furi, desine. audistis quid in totâ eâ munitione fuerit; &, si mens ibi & attentio, mirati haud dubiè multiplex & pænè infinitum hoc opus fuistis. CAR. Audiimus, sed hoc tantùm. Confusa alibi aut obscura narratio, & plenè capere si nos vis, per partes dispone, & illustra. LIPS. Age, fiat. Cæsari hoc detur; sed & Operi, quod, me iudice, meretur memoriam & vitam. Sunt in eo toto tres partes, *Interior munitio*, & *Exterior*, tum *Circumuallatio* his interiecta. Ego de *Circumuallatione* primùm dicam & excerpam: quia reipsâ prima fuit (Fossis dumtaxat exceptis) & reliquæ munitiones mox adiectæ. Ea habuit has partes, *Vallum, Loricam, Ceruos, Turres*. Videamus singillatim: & primò

VALLVM. Id fuit *pedum* XII. vt ait: nec definit de latitudine aut altitudine: an quia idem fuit? Solet aliquoties: & in Hirtio leges, *Vallum decem pedes altum, cuius agger tot pedes in latitudinem patebat*. Et opus omnino latitudine fuit, ad insistendum & defendendum. Quid in reliquâ structurâ eius fuerit, curiosè dicimus in ijs quæ de * MILITIA. Nunc addo, nomen aliquando variare, & *Brachium* appellari. Hirtius in bello Hispaniensi: *Cæsar munitionibus Ateguam oppugnare, & brachia circumducere cœpit.* Idem in bello Alexandrino: *Castellum quod rex munierat, brachiisque cum opere castrorum munierat.* Liuius XXXVIII. *Nicodemus intempestâ nocte, superato brachio, in vrbem penetrat.* Lucanus:

——fontesque & pabula campi
Amplexus fossâ, densas tollentia pinnas,
Cespitibus crudaque exstruxit brachia terrâ.

* Lib. v. Dial. v.

Apertè vallum ita nominat, & Cespitibus struit, & Pinnas etiam addit. Caussa nominis, quòd eiusmodi valla in brachium & cubitum ferè curuantur: vnde & à Græcis ἀγκῶνες dicuntur, siue & σκέλη, *crura*, vt in Appiani suprà verbis. Alioqui flexus illi etiam & sinus terræ, *Brachia* simili caussâ, appellantur. vt in Curtio, libro VI. *Duo terræ eius velut brachia excurrunt, media*

media flexu modico ſinum faciunt, Lunæ ſimilem. Ouidius:

——nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.

Pars ſecunda Valli, *Lorica.* Ea vox variâ ſignificatione innotuit. pro tegmine pectoris militari: vt frequentiſſimè. pro tegmine aliarum etiam rerum, aut inductione: vt in Vitruuio, *Loricæ ex calce & arenâ inducantur.* In Varrone: *Parietes opere tectorio loricandi.* In Plinio: *Ichneumon limo ſe mergit & loricat.* Imago eſt & traductio ab illâ militari, quæ corpus amplectitur & tegit. Paullatim longiùs etiam itum, & obiectio aliqua aut tegmen nobis antepoſitum, ſiue munitiuncula, *Lorica* dicta. Ita muruli in ambitu, minores valli minuſque lati: ſed & è cratibus, aut tabulis pluteiſque ſepimenta, in hoc nomen venêre. De murulis, in Curtio libro IX. *Anguſta muri corona erat, non pinnæ, ſicut alibi, faſtigium eius diſtinxerant, ſed perpetua Lorica tranſitum ſepſerat.* Significat muri eius, quem Alexander animosè conſcendebat, *Loricam* non fuiſſe vt aliàs vulgò, Pinnis diſtinctam: ſed ſine apprehenſione aut tranſitu, continuò ſtructam. Eò ægrius fuiſſe, ſtare illîc aut hærere. Ammianus: *Muros altiùs extollebat, hac loricâ celeri diligentiâ conſummatâ, in tuto locandam ſecuritatem ſuam exiſtimans.* Idem iterùm, libro XXV. *Erat in hac regione extentum ſpatium & rotundum, loricæ ambitu circumclauſum, deſtinatas regijs voluptatibus feras continens.* Viuarium fuit, & muro ſimplici circumductum. Sed & alia ambitio aut περίβολος ſic dicta. vt Apuleio libro VI. *Dum ſic mecum iocatur comes, iam domus eorum extremam loricam perueneramus.* Itaque in Deuteronomij cap. XXII. vbi στεφάνην Græci verterunt, quidam è Latinis *Loriculam*: ſtructurâ ſcilicet illam ſuperam ædium, qua Solaria ſua ambiebant & cingebant, contra caſum aut delapſum. Nam plana tecta eorum eſſe ſolebant, ad apricandum aut inambulandum: atque in orbem iſti muruli, quibus innitentes fas erat deſpicere. Dauidi hoc factum, quem ſacræ litteræ aiunt *deambulaſſe in ſolario domus regiæ*, & vidiſſe lauantem illam, quam in omni vitâ pœnituit vidiſſe. Pro vallo autem aut terreo murulo, Tacitus IIII. Hiſt. *Loricam vallumque per fines ſuos Treuiri ſtruxere.* Iterùm IIII. Annal. *Sabinus foſſam loricamque contexens, quattuor millia paſſuum ambitu amplexus eſt.* Florus de Scipione, ad Numantiam, libro II.

cap. XVIII. *Fossâ atque loricâ, quattuorque castris circumdedit.* Idem de Cæsare, ad Gergoniam, lib. III. cap. X. *Octodecim castellis, ingentique* [*quasi*] *loricâ circumdatam, fame domuit.* Dele inclusam à me voculam, auctoribus libris. Sed & legitimum ipsum vallum, sudibus, turribusque instructum, Vegetius vult sic dictũ, lib. IIII. cap. XX. *Obsidentes vltrà teli iactum fossam faciunt, eamque non solùm vallo & sudibus, sed etiam turriculis instruunt, vt erumpentibus è ciuitate possint obsistere. quod opus Loriculam vocant, & sæpè cùm obsidio describitur, inuenitur in historijs,* LORICA VRBEM ESSE CIRCVMDATAM. Ita Vegetius quidem: sed vetustiores tamen sic locutos, haud temerè dixerim, imò cum discrimine ferè, quod monui, & vt pars modò Valli *Lorica* sit. Illud tamen æuum solet, & paullò superiùs, vt ex Flori locis liquet. Iam de *Cratibus* & vimineâ sepe: ecce in Cæsare ipso V. Gallic. *Turres contabulantur, pinnæ, loricæque ex cratibus attexuntur.* In Hirtio, VIII. Gallic. *Pontes constrati, quorum frontes vimineâ loriculâ muniuntur.* De *Pluteis* autem, in hoc loco Iuliano, quem legimus: *Ad commissuras pluteorum, atque aggeris.* putamus enim loricam intellegi putealem, locumque signari, quà aggeri & vallo iungitur. Clariùs hoc in VII. Gallic. *Duabus retentis portis, ceteras obstruit, pluteos vallo addit.* BILL. Satis nouitia & inopinata me doces: nec ego de hoc ligneo genere loricarum suspicatus vmquam fui. Cæsaris illa, sic capiebam: quasi Pluteos additos, id est antepositos præfixosque vallo vellet, contra rescissionem eius & demolitionem; quem falcibus taliq; apparatu solent moliri. Obstitisse igitur tunc Pluteos. LIPS. Nec absonum hoc, aut nimis futile: sed firmius tamen nostrum videtur. vt sepes sic craticeas, aut & ligneas, struxerint, post quas tuti essent. Ita enim & Vineas, & Pluteos, ex hac materie struebant, & eodem fine: vnde, vt puto, exemplum. Tela sanè illa veterum, his aut inhærebant, aut frangebantur: denique facile, & non in arduo, hoc opus. Pro eo autem & Hirtius mihi videtur, VIII. Gallic. *Castra imperat vallo pedum* XII. *muniri, coronisque pro hac ratione eius altitudinis inædificari.* Ita vulgò, nec pessimè: & possit *Corona* esse, quod στεφάνη iam dicta in libris sacris. Sed libri tamen scripti consentiunt legere, *Loriculamque pro hac ratione.* Ergo teneamus, & quia INAEDIFICANDI verbo vtitur, ligneam fuisse suspicemur. Hìc suspicio, at in Suidâ assertio: Δρύφρακτοι, inquit, ξύλινοι θώρακες,

περιφρά-

περιφράγματα τὰ νῦν ξυλωτὰ καλούμενα: *Dryfracti, ligneæ Loricæ, quæ nunc tabulata vocantur.* Nihil clarius: & nomen ipsum factum, παρὰ τὸ ταῖς δρυσὶ φράσσεσθαι: *ab eo, quòd lignis munitio hæc fiat.* In eodem scriptore: Θωράκιον, τὸ τεῖχος. θωρακίοις, προμαχῶσι, θρυφράκτοις λωρικίοις: *Thoracium, ipse murus. thoracijs, propugnaculis, Loricis ligneis.* Atque hæ Loricæ murorum vallorumque sunt, pinnis distinctæ; ἐπάλξεις Græcis, προμαχῶνες, & creberrimè Latino ritu θώρακες siue θωράκια, *Loricæ aut loriculæ* dictæ. BILL. Maiores tenuerũt, & paullùm modò vetustiores muri nostri Europæi habent: idque cum distinctione istâ Pinnarum. Hodie omitti placuit Pinnas, ob infirmitatem: etsi *Loricas* tenemus, & nostro verbo *Parapettos.* Sed altitudo, sodes, Lipsi horum talium quę fuit? LIPS. Haud stabilis semper aut exactè eadem: & in Hirtio audisti; *Loriculam pro ratione altitudinis inædificari.* In humili ergo vallo, humiliorẽ paullò; grandiusculam, in altiore. In Iosepho lego, velut de more, sed in amplâ Hierosolymorum munitione, *Loricas trium pedum altitudine fuisse; Pinnas, duorum.* Et sanè ea mensura ad viri modum sit, atque abundè ei tuendo. Sint & quattuor pedes, in vniuersum: suffecerint in castrensi vallo. Sed ad partem Valli tertiam venio, qui sunt CERVI. Non ij quidem in omni vallo, non: sed hîc à Cæsare adtexti, maiori tutelæ & securitati. Quid ergo ij sunt? *Cerui,* inquit Varro, *à similitudine cornuum cerui.* Sunt igitur ramosi trunci arborum, in eam faciem: atque ij firmiores aliâs, aliâs infirmi. Isti teneriores & infirmi, *Ceruoli* dicebantur, verbo diminuente. In Hygino: *Ceruoli, trunci ramosi. ad hos decurritur, si soli naturâ, nimiâ teneritate, cespes frangeretur.* Vtebantur his igitur in vallo struendo, ad terram coërcendam adstringẽdamque, identidem interiectis. Nos hodieque facimus. & sic idem Hyginus: *Nec vallum exstrui, nec fossa fieri potest, vt non ripæ decidant, quoties Ceruoli desunt.* Quod tamen vbi legitimus densúsque cespes, vix opus. De his Ceruolis, Frontinus etiam, lib. I. cap. V. *Pelopidas vallum, ceruolis & alio materiæ genere constructum, incendit.* Virgulta hęc fuisse mixta copiosè indicat, tum & sudes, ac ligna. Et minorum hic vsus: quis maiorum? diuersus, & ferè duplex. Receptissimus iste, vt truncos illos firmiores in terram depangerent, & variè sererent, itineri impediendo aut obstruendo. Vt in Liuio, XLIIII. *Romanus ad Clitas quas vocant, munimẽta Ceruis etiam obiectis, vt viam*

intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit. Fuere fossæ & valli, & ante ea cerui isti: consimiliter vt in Cæsare *Cippi*, de quibus audiemus. Silius & hoc factitatum vult à timidis Cannarum reliquijs, quę Canusium se receperant, & Annibalem in horas exspectabant. Muniunt se igitur,

Quaque patet campus planis ingreßibus hosti,
Ceruorum ambustis imitantur cornua ramis.

Obserues amburi solere, ad robur & duritiem, & simul acumen: vt in Sudibus præustis. Tibullus quoque sic adhibet, ad Messallam:

Nam te non alius belli tenet aptiùs artes,
Quà deceat tutam castris prædicere fossam,
Qualiter aduersos hosti defigere ceruos.

Nam sic viri docti rectè emendarunt: etsi quis *Neruos*, qui anteà legebantur, ad Tormentorum dispositionem aptam rettulerit. sed renuit *Defigendi* tamen verbum. Atque is prior vsus, & creber: alter qui hîc in Cæsare, rarior, *Grandes ceruos eminuisse ad commissuras pluteorum atque aggeris, qui adscensum hostium tardarent.* Puto igitur in exteriore vallo eminuisse, insertos inter Loricam ligneam, & Aggerem ipsum, simplicis coronæ in modum: & vidi agrestes nostros, spineas eiusmodi proiecturas, in Loricis terreis, eidem fini, vsurpare. In Virgilio Cerui etiam leguntur,

Atque humiles habitare casas, & figere ceruos:

sed pro arborum truncis longioribus, ijsque furcatis, opinor: quibus transuersa tigna iniici possent, ad sustinendum. Fit in Tugurijs, & rudi opere rusticorum. An hoc sensu Appianus v. Ciuilium κεραίας dixit? Facit enim Bruti milites, cùm Xanthiorum vrbem oppugnarent, *alios scalas subitarias fecisse; alios κεραίας admouisse, ijsque pro scalis vsos.* Et interpres quidem vertit *Ceruos*, profectò haud ineptè, si * tale aliquid fuit: ego voluissem *Antemnas*, quas ex nauibus scilicet sumpserunt, & per eas connixi in muros. Pars deinde quarta, TVRRES. quas *toto opere circumdatas* scribit, interuallo inter se pedum LXXX. Atque hæ diuersæ turres erant ab ijs, quas posteà dicam, *Mobilibus*: fixæ enim istæ, & minùs operosæ, minusque etiam altæ. Iulianæ hæ sanè crebræ fuerunt; & calculus euincet,

* Nempe trunci arborum, cũ lateralibus ramis, leuiter accisis: qui possint esse Scalarum loco.

euincet, fuiſſe in *vndecim milliarium* ambitu, *ad ſexcentas octogintaſeptem.* Quid in ambitu Exteriore *quattuordecim milliarium*? palàm eſt, acceſſiſſe ad dictum numerum, CLXXXVII. Ergo in vtroque ambitu, inſimul, ∞. IↃ. LXI. Haud longè ab hoc numero & Octauianus Cæſar ad Peruſiam, cuius ligneas ibi turres Appianus numerat, *mille quingentas.* Quidquid diſſimulemus, ſunt hæc miranda; ſed alia etiam reſtant, & ſequitur

INTERIOR MVNITIO, quam dixi. Ea comprehenſa eſt in latitudine pedum CCCC. ab opido caſtra verſus, & habuit has partes: *Foſſas*, *Cippos*, *Lilia*, *Stimulos*. FOSSAE fuerunt, tres. Prima, ſub ipſum opidum ad radices collis, *pedum* XX. *directis lateribus.* Ab hac pedum CCCC. ſpatio, duas iterùm foſſas duxit, ſub ipſis caſtris, XV. *pedes latas*, *eâdem altitudine.* Cùm autem hîc par altitudo, credibile & in primâ illâ fuiſſe, etſi non dixit: imò libri priſci nec latitudinem illîc exprimunt, ſed ſcribunt, vt iam recitaui. Ex duabus autem iſtis vltimis, alteram *interiorem*, *campeſtribus ac demiſſis locis*, *aquâ ex flumine deriuatâ*, *compleuit.* Fuere enim palàm duæ: non vna, vt prauo acumine, interpres quidam dixit. Nam duas vult nominatas, adſpectu ſectionis quæ à flumine medio facta: atque ideò nec *interiorem* quidem legit, ſed *inferiorem.* Quæ hæc mala libido innouandi eſt? certè pro tutelâ & reliquâ dignitate operis, magis facit, fuiſſe duplices: quod palàm hîc ſcribitur, & alibi ſimile obſeruetur. Vna autem ex his foſſis, eaque aquâ repleta, vallo adhæſit: altera quo interuallo ab eâ, non dixit. Haud magno tamen, id credam. Hæc cùm ita feciſſet Cæſar, in ſpatio illo campoque medio pedum CCCC. opera hæc inſtituit, & totum locum variè impediuit. Primò, quos CIPPOS *appellabant*, defixit. Eorum quinque ordines ponit, in totidem perpetuis foſſis, & infernè reuincit: re totâ in eo ſatis clarâ, niſi quòd verba aliquid tenent. Nam ait, *truncis arborum*, *haud admodum firmis ramis*, *accifis*, foſſas conſitas. An ergo rami quæſiti *infirmi*? ego contrà cenſebam, & operis ratio ac finis vellet. In veteribus conſenſu ferè, *aut admodum*, aiente ſiue alternante particulâ, itemque *abſciſis.* Retineo, hoc ſenſu. vt aut truncos ipſos rotarum

arborum

arborum captos velit, ſed iuniorum; aut & maiorum ramos firmiores, qui cum ſuâ ſobole idem præſtabant. Hos enim ſparſos & ad latera exſtantes ramos, dolabrâ aptabant & exacuebant : quod in quibuſdam veterum benè *dolabratis* legitur, non *Delibratis*. Quod autem eſt, *Cippos* dictos, nihil equidem muto : ſine fraude tamen vacillationem optimi codicis indico, qui Torrentij antiſtitis fuit, in quo correctum *Cappos*. Incidebat, *Scapos*. & ſanè militum laſciuia hunc velut Martialem hortum habuit & conſeuit, & nomina etiam fortaſſis (vt mox *Lilia*) à re hortenſi ſumpſit. Alioqui *Ceruos* licuiſſet, recepto verbo. Sed hoc in ventum dixerim : pergo ad ipſa LILIA. quibus fodit *ſcrobes, trium in altitudinem pedum, paullatim anguſtiore ad ſummum faſtigio*. Nego, ad ſummum : nec qui conſiderat, admittet. Quid libri? meliores omnes, *ad infimum*: & defendendum eſt. Scrobes nempe ita factæ, vt patulâ rotunditate, paullatim anguſtarentur coïrentque ad imum. Ni ſic fuiſſet; quomodo terra exculcata commodè, quod additur? *Singuli ab infimo ſolo pedes terrâ exculcabantur*. Sententia eſt. è tribus illis pedibus altitudinis, tertium ab imo deperiſſe; terrâ aggeſtâ ad ſtabiliendum ſtipitem, & circa eum ſtipatâ & exculcatâ. Nam Hotomannum bona Mens non impulit duas voces inducere & auferre, *pedes terrâ*. Quid ergo reliqui duo pedes? ij vacui. & addit : *reliqua pars ſcrobis, ad occultandas inſidias, viminibus ac virgultis integebatur*. Id, inquam, eo ſenſu. vt vimina ac virgulta ſummam oram foueæ texerint, ei ſuperſtrata : imò & herbidus ceſpes ſuper ea, vt opinor, ad magis occultandum ſtilum. qui etſi quattuor digitos eminebat, vt dixit; tamen facilè hac tali materie celabatur. Feſtus id dixit, *Vallum cæcum*. Verba : *Cæcum vallum, in quo præacuti pali terræ adfixi, herbis & frondibus occuluntur*. Hirtius in Africano bello: *Valli foſſarumque altitudo, & extrà vallum ſtili cæci mirabilem in modum conſiti, vel ſine defenſoribus, aditum aduerſarijs prohibebant*. Vocat *Stilos*, ſicut & Silius:

Et ſtilus occulitur, cæcum in veſtigia telum.

Cæcum, non quod non videt, ſed non videtur: vt *cæca vada, cæci ſcopuli, morbi*, & plura. Pompeius hoc tale vallum ſtruxit, in ipſum Cæſarem, tunc cùm Brundiſio excederet : *Foſ-*

ſas tranſ-

ſas tranſuerſas viis preducit, atque ibi ſudes ſtipiteſque præacutos defigit. hæc leuibus cratibus terraque inæquat. Vides herbam, terram, crates inſtratas: & dolus ita poſcit. Quo ſcitiſſimè vſi in Romanos poſteriores Lazi, barbarus populus. quod ita lego in Suidâ, neſcio an ex Menandro: Οἱ δὲ λάζοι βόθρους ὀρύξαντες, καὶ δόρατα τοῖς βόθροις ἐγκαταπήξαντες, ταρσοῖς καλάμων καὶ ὕλῃ μὴ βεβαίαν ἐχούσῃ βάσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐπιφερόμενον ἄχθος ὀλισθαινούσῃ τὰ στόματα τῶν ὀρυγμάτων ἐκάλυψαν. καὶ χοῦν ἐμβαλόντες, τά τε παρ' ἑκάτερα χωρία γεωργήσαντες καὶ πυροὺς σπείραντες, ἐτροπώσαντο τοὺς ῥωμαίους: *Lazi ſcrobibus effoſſis, & ſtilos in ijs defigentes, cratibus arundineis & tali materie, quæ firmitudinem non haberet, ſed ad onus illatum cederet ſtatim ac laberetur, ora ſcrobium texerunt. Tum & terram ſuperiecêre, & circà arauerunt, & frumenta inſeminarunt: atque ita vicerunt fuderuntque Romanos.* Tales igitur ſtipites hi Iuliani defoſſi, & quidem octonis ordinibus diſpoſiti, in quicuncem. Sed claudit & dicit, *id ex ſimilitudine floris Lilium appellatum.* Hîc ſubſiſtunt, aut variè ſe mouent. Quæ enim in toto opere ſimilitudo Lilij? inquiunt. Nec de nihilo dubitatio: & eò decurritur, vt dicant calycem ipſum Lilij deſignari, cùm id clauſum adhuc, nec ſe expandit. Is capite leuiter protuberante, & quadrato eſt: & talem fuiſſe volunt immiſſum ſtipitem, eoque aſpectum. Hæreo, imò non hæreo. nónne enim Cæſar diſertè ſcribit, *ſtipites teretes* fuiſſe? nec forma hæc quadrata, aut lilij clauſi conuenit. Meo nunc ſenſu, adſpicit ſimilitudo totam foueam ſupernè expanſam iacentemque in orbem: cui medius deinde ſtipes inſeritur. atque id eſt velut Lilium patens, cum ſtamine ſuo aut ſtilo. Tu, aut tu, aliquid aptiùs? docete. In ſilentio veſtro, pergo ad STIMVLOS, quartum in hac areâ opus. Non contentus Cæſar dupliciter impediſſe iter, hos quoque addit: & *Taleas, pedem longas, ferreis hamis infixas, totas in terram infodiebat,* & per interualla modica ſpargebat. Numerum aut ordinem non dicit: obtinuere totum ſpatium, quod reliquum ad primam foſſam. Iſtæ autem Taleæ breues, nec niſi pedales: atque ita notetis, totum opus per gradus creuiſſe. primò minoribus *Taleis*, mox maioribus *Lilijs*, maximis denique *Cippis*: creuiſſe, adſpectu dico eorum qui inuaſiſſent. Dicit autem hos *Stimulos* nominatos: & approbo. quid tamen ita

longè abit & diuertit optimus Torrentij codex, qui *Famulos?* An *Hamulos?* nam hamis infixas dixit. An *Flamulas?* quod genus Violæ Latinis eſt, vt non abeamus ab horto. An nugas ago? cùm Cæſar ipſe mox, cùm adſultaſſe caſtris Gallos facit, ita ſcribat: *Galli dum longiùs ab munitione aberant, plus multitudine telorum proficiebant. poſteaquàm propiùs ſucceſſerunt, aut ſe ipſi Stimulis inopinantes induebant; aut in Scrobes delapſi transfodiebantur.* Stimuli ecce repetuntur, nec vacillat ibi liber: ſed & ordo exponitur harum depoſitionum, quem dixi. *Interioris munitionis* omnia habetis: quid in

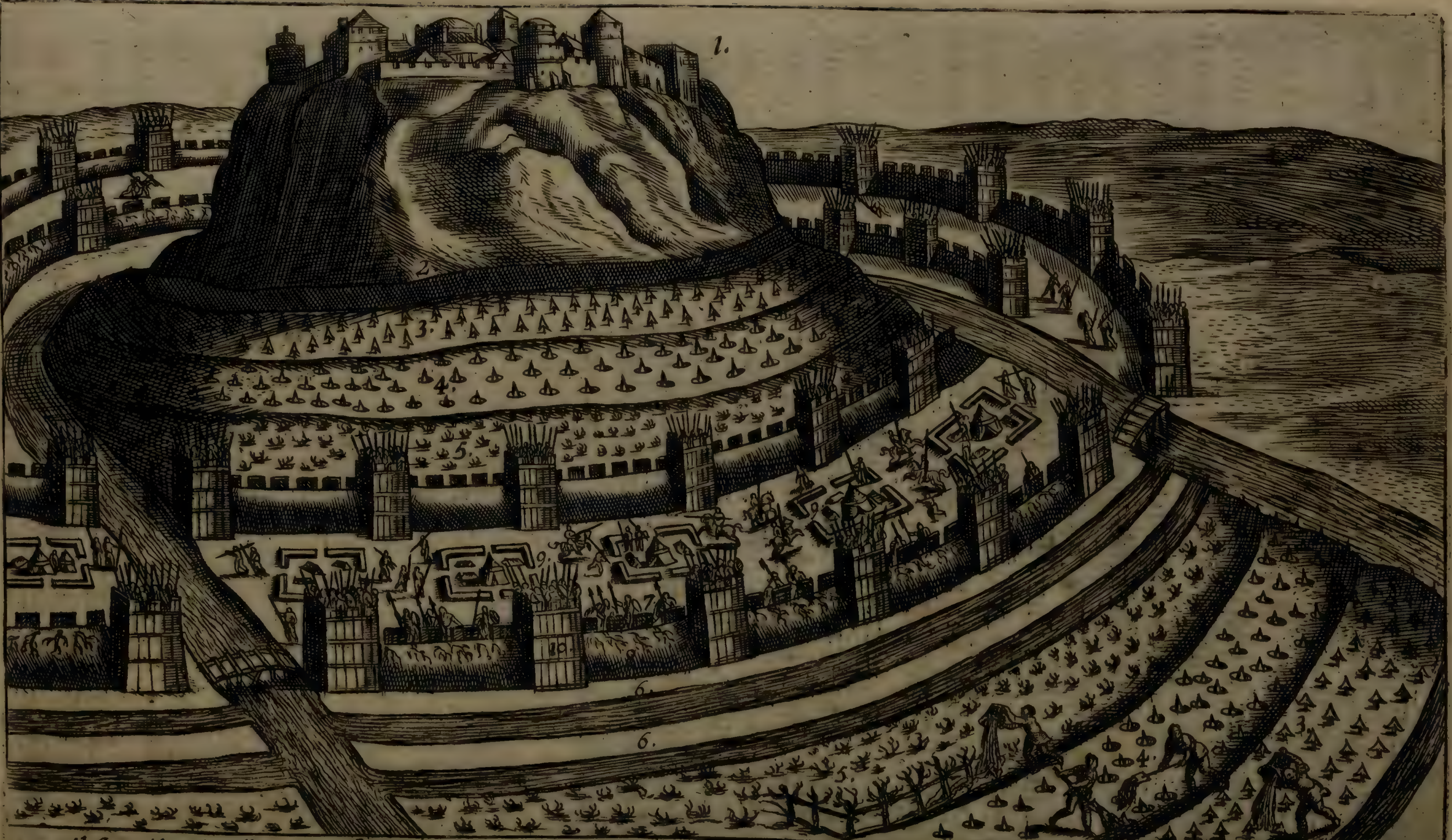
EXTERIORE? eadem. Facies enim modò diuerſa fuit, & hæc hoſtem ſpectauit, vt illa opidanos. Cæſar id ita dicit: *His rebus perfectis, regiones ſecutus æquiſſimas pro loci naturâ,* XIIII. *millia paſſuum complexus, pares eiuſdem generis munitiones, diuerſas ab his, contra exteriorem hoſtem perfecit: vt ne magnâ quidem multitudine, ſi ita accideret, eius diſceſſu munitionum præſidia circumfundi poſſent.* Oratorem ſi lubeat agere, diffundam & oſtendam per partes, tot iterùm *Foßas, Vallum alterum, Turres,* denique *Cippos, Lilia, Stimulos*: omnia hîc, in aucto ambitu, auctiora. Ego non faciam: & magna admiratio ſilentium magis imponit. BILL. Certè admiramur. CARON. Stupemus. ſed quàm magnâ manu, quo ſpatio, Cæſar hæc opera? LIPS. Nonniſi *decem legionibus*: ſed nempe illis veteranis, & quibus ipſe elogium in Hirtio tribuit, Hiſpanos alloquens: *An me deleto, non animaduertebatis, decem habere legiones populum Romanum, quæ non ſolùm vobis obſiſtere, ſed etiam cælum diruere poſſent?* Superba mihi ſæpè & improba viſa dictio (& eſt:) ſed ſi quis hæc opera talia conſiderat, nónne has veras molitiones gygantum dicat, nec noſtræ ſortis? Quæris & de tempore. non expreſſit quidem Cæſar: tamen ex eo colligas, haud longè ſupra *triginta dies* impenſos. Nec abnue credere. Scipionis illud ad Carthaginem, *viginti dies* tenuit: & eiuſmodi alia, nobis ſemper mira, quia deſiimus facere miranda. LAMPS.

Hæ potuêre manus adiungere Seſton Abido,
Ingeſtoque ſolo Phryxæum elidere pontum.

Sed tamen eſt quod quæram Lipſi, in totâ hac munitione. Clauſiſti introrſum, extrorſum egregiè: quid autem? nullæ

viæ

viæ igitur relictæ ad exeundum, aut ineundum? perpetui illi *Cippi, Lilia, Stimuli*? LIPS. Minimè. vel me tacente res id dicebat, exitus quosdam ad frumentationes, pabulationes, aquationes, aliosque vsus, relictos. Sed vbi? Quod oblitus eram dicere, *vigintitria castella*, id est parua quædam castra, in Circumuallatione eâ fuerunt: in quibus cohortes aliquot militum, & velut corpora essent, contra vim & incursum. Quod si tot illa, quot dixi, ponimus: fuerunt quasi medio milliari quoque interiuncta: etsi libri quidam scripti, *triginta tria* ea faciunt. Ad hæc igitur castella mi Lampsoni, opportunè vias & exitus nunc collocamus. FVR. Vnum etiam ego. Interuallum inter Exterius Interiusque vallum, quantum fuisse censes? LIPS. Si interius in ambitu habuit XI. milliaria, Exterius XIIII. vt hîc scribitur: ratio colligit, fuisse inter vtrumque, passus circiter *nongentos quinquagintaquattuor*. Magna latitudo, & propemodum milliari vno vallum à vallo absfuit: sed caussa, credo, vt equi laxiùs haberentur, & pabulum etiam ijs esset: tum denique ob calones, lixas, & id genus, quos probabile multos fuisse. Ratio quidem circularis hoc interuallum postulat: etsi iustum tamen exactè ambitum circularem fuisse, haud opinamur: sed pro locis procurrisse, aut seflexisse, quod & Cæsar indicauit.

1. Alesia oppidum in colle. 2. Fossa infra collem à Caesare ducta. 3. Stimuli. 4. Lilia. 5. Cippi. 6. Fossæ duæ ad vallum, interior aqua plena.
7. Vallum ipsum è terra, lorica è ligno. 8. Cervi, siue rami grandes et densi stipatiq; eminentes, contrà adscensum. 9. Castella in orbem. 10. Turres ligneæ.

DIALOG. III.

Agger totus structus, & Cæsaris de eo locus.

SED enim *Vallum* & adiuncta satis explicauimus: & clausum quidem hostem habemus, nondum oppugnatum. Vt id fiat, opera alia struenda sunt: inprimis AGGER. Is fuit, terreus quidam, & aliâ materie mixtâ, mons & eleuatio: quem paullatim versus vrbem producebant & attollebant: vt ex alto pugnarent, & *Turres* ibi constituerent, sed & *Tormenta*. *Agger* vocabatur, ab ipsâ re: quia aggerebant & cumulabant: posterior ætas *Aggestum* dixit, sed & alio genere *Aggestus* in Ammiano lectus. Ordinem hunc operis fuisse, Cicero indicat, ad Atticum: *Opidum cinximus Vallo, & Fossâ, & Aggere.* Vsum etiam, idem in Philippicâ V. *Græcia vel receptaculum esset pulso Antonio, vel Agger oppugnandæ Italiæ.* Quare Græcia, *Agger?* quia finitima & mari velut fossâ diuisa; quia alta ad oras; eoque velut Agger, imminens ad oppugnandum. Hoc igitur Agger, & eo fine: struamus, si lubet. E terrâ, lapide, ligno congeriem struebant: & hæc tria, cùm in alijs, tum in Suidâ iunctim sic legetis: Ἔγεστα, πολεμικὸν μηχάνημα ἐκ λίθων, καὶ ξύλων, καὶ χοῦ ἐγειρόμενον, οἱ δὲ διὰ τὸ α ἄγεστα φασι: *Egesta, bellica machinatio, ex lapidibus, lignis, & terrâ constructa. alij autem per A. scribunt Agesta.* Thucydides, de Peloponnesijs, libro II. oppugnatione Platæarum: Ἔπειτα χῶμα ἔχουν πρὸς τὴν πόλιν. ἐφόρουν δὲ ὕλην ἐς αὐτὸ, καὶ λίθους, καὶ γῆν, καὶ εἴτι ἄλλο ἀνύτειν μέλλοι ἐπιβαλλόμενον: *Deinde Aggerem ad vrbem struxerunt. inferebant in eum materiem siue ligna, tum lapides, terram, & quidquid aliud iniectum videbatur facere ad attollendum.* Item Iosephus, in obsidione Hierosolymorum: *Excisis vicinis montibus, & ingenti copiâ lignorum saxorumque collectâ, cratibus etiam oppansis contra venientia tela, Aggerem struebant: quibus alij, colles deruentes, terram sine intermissione suggerebant.* Hæc ita tria igitur miscebant: etsi Cæsar de terrâ alibi seorsim, *Cespitibus ad aggerem comportandis.* Et de saxis Suidas: Καὶ χώματα δύο ἑκατέρωθεν ἔχουν ὡς πρὸς τὸ τεῖχος. ξύνδεσμος δὲ τοῦ χώματος αἱ πλίνθοι ἐγένοντο, αἱ ἐκ τῶν οἰκιῶν: *Aggeres duos excitabant vtrimque ad murum. Vinclum autem aggeris lateres erant, qui ex ædibus sumpti.* Sed nescio, an lateres eos velit iniectos stipando ag-

geri, an ad latera positos, pro muris, ad coërcendum. Sed materiem vidistis, & præcipuè materiem, id est ligna. Virgulta enim & fasces maximè hîc vsui: siue ad implendum & attollendum, siue ad ligandum. Itaque & *Aggeris* voce, hæc sæpè intellegebant. vt Cæsar VII. Gallic. *Agger ab vniuersis in munitionem coniectus est.* Fasces & virgulta fuêre, quod hodieque solet ad explendum. Idem: *Cratibus atque aggere paludem expleri iubet.* Iterùm: *Proximam fossam cratibus integunt, atque aggere explent.* Hirtius de bello Alexandrino: *Arboribus excisis, quæ longitudine vtramque ripam contingerent, proiectis, repentinoque aggere iniecto, flumen transierunt.* Cæsar II. Ciuil. *Vimina materiamque comportari iubet, quibus comportatis rebus, aggerem exstruit.* Imò videbatur vix strui, sine istis. Idem ibidem, cùm iam incensus agger & opera fuissent: *Vnde agger comportari posset, nihil erat reliquum, omnibus arboribus longè latèque in finibus Massiliensium excisis.* Incensus, inquam, ibi, vt sæpè: ergo ligneus. & arbores requirit ad reparandum. Itaque Pompeius Filius in Hispaniâ, ad Vrsaonem, *vt eius opidi oppugnationem tutiorem efficeret* (loquitur ita Hirtius: id est, difficiliorem oppugnari.) *omnem materiem circùm opidum succisam, intrò congessit.* Atque ita cùm Cæsar aduenisset, *Agger, materiesque vnde solitæ sunt Turres agi, propiùs millia sex non reperiebatur.* Similis inopia, ad Hierosolyma, in Iosepho: *Romani plurimùm in aggerendâ materie laborantes, tamen intra* XXI. *dies aggeres erexerunt, attonsis omnibus aut excisis circà arboribus, ad stadia nonaginta.* Ea verò vastitas fuit, ad milliaria circiter vndena. Et quidem vsui arbores, non ob virgulta solùm, & tenuia ramorum, sed ob ipsos truncos: quia illa in molem mediam stipabant, hos & ad latera applicabant, firmando & coërcendo. Lucanus clarè, libro III.

——tunc omnia latè
Procumbunt nemora, & spoliantur robore siluæ.
Vt cùm terra leuis mediam virgultaque molem
Suspendant, STRVCTA LATERVM COMPAGE *ligatam*
Arctet humum, pressus ne cedat Turribus Agger.

Struebant, inquam, latera, & cancellatim tignis directis transuersisque, variè ligabant. quòd iterùm poëta idem tangit, ibidem:

——stellatis

——*stellatis axibus Agger*

Erigitur.

Qui enim * *stellati axes*, nisi hi laterales transuersi, & decussati, radiorum aut stellarum aliquâ facie? Et ita Silius quoque, imitatione si fortè Lucani, lib. XIII. *Quo sensu & *Balthei stellati* in Capitolino.

Hîc latera intextus stellatis axibus Agger,

Hîc grauida armato surgebat Vinea dorso.

Thucydidem huc appono, libro II. de Peloponnesijs ad Platæas: ξύλα μὲν οὖν τέμνοντες ἐκ τοῦ κιθαιρῶνος, παρῳκοδόμουν ἑκατέρωθεν φορμηδὸν, ἀντὶ τοίχων τιθέντες, ὅπως μὴ διαχέοιτο ἐπιπολὺ τὸ χῶμα: *Lignis ex Cithærone monte excisis, struebant vtrimque implexim, vt canistri ac storeæ solent, loco murorum ea apponentes, idque ne terra longiùs funderet & laberetur.* Id enim vocat φορμηδὸν: & Scholiastes inibi: φορμὸς, ψίαθος, ὅστις ἐναλλὰξ ἔχων τὸ πλέγμα ἐστίν: *Phormus, corbis vel storea, quæ alterno textu plexa est.* Notetur autem in Thucydide, *loco murorum* id fuisse. nam iamantè & muros notauimus latericios è Suidâ, in hunc finem. ADAM. Venia sermonis mihi erit? LIPS. Imò gratia. diutile siluisti. ADAM. Nam scis me ex ijs esse, de quibus Theognides:

Οἷσιν ἐπὶ γλώσσῃ τε καὶ ὀφθαλμοῖσιν ἔπεστι Αἰδώς:

Quis tener in linguâ atque oculis Pudor incolit vnà.

Fronte aut linguâ parùm ego audax. LIPS. Tanto mihi probior. & *pauci boni Quæstores*, vt idem poëta ait, *Linguæ simul & Mentis.* Sed siquid vis, age. ADAM. Structio hæc lateralis parùm mihi firma, si Agger vtique adsurgat altiùs: quid enim fulcra illa ipsa fulciat? LIPS. Vinclum aliquod internum scilicet: & cogitandum ad trabes alias, exteras illas nexas. Sed & * erismæ, vt Vitruuius appellat, extrorsum admoueri potuerunt, & acclinando, vt in ruinosis videmus, sustentare. Tamen facilè assentiar, inferiùs tigna hæc vsum habuisse; vix in altitudine, & tunc arctatam leuiter molem, & ad oras coercitam virgultis. Imò, quid si Thucydides de sepe, & craticeo modò opere capiendus sit? nec id improbum, per sepimenta quædam opus clausum, & sic φορμηδὸν structum. Sed ego pergo: & claudo igitur, præcipuam materiem, ligneam fuisse. Itaque non mirum, etiam in aquis aut mari Aggerem iactum: permirum, si è terrâ. Quod in aquis autem, Appianus suprà docuit, in Scipionis operibus *ἐρείσματα.

operibus ad Carthaginem: *Vbi aggerem duxit in oreo prtus, stipatis proiectisque grandibus saxis, latum in summo* XXIIII. *pedes, in imo eius duplum.* Sed & Cæsar ad Brundisium, vt Pompeium includeret (ipse scribit) *quà fauces erant angustissimæ portus, molem atque aggerem ab vtraque parte litoris iaciebat.* Titus pariter, ad Hierosolyma, in Hegesippo, lib. v. cap. XX. *Vnus Agger è regione munitionis, cui nomen Antonia, per mediam ductus erat Piscinam, quam Struthiam vocabant. Hunc Aggerem Quintus numerus triginta cubitorum in altitudinem fecerat.* Vbi equidem de numero ambigo & controuerto. quia humilis mihi his Agger videtur, maximè Antoniæ turri oppositus, cuius rupes & basis, cui imposita, alta erat *cubitos quinquaginta*, ait Iosephus; & ipsa deinde Turris, *quadraginta.* Cui vsui ergo tantulus Agger in tantam altitudinem? nam æquare aut superare debebat, mox docendum. Sed nec in Iosepho is numerus, à quo haud dubiè Hegesippus sumpsit. Ille ergo non aliud dicit, quàm *Aggeres istos triginta cubitorum spatio inter se abiunctos*: quod suspicari licet oculo parùm firmo aut hærente Hegesippum legisse, & ad altitudinem transtulisse. Sanè aggeres vulgò alti, & id ferè pro muris, in quos struebantur. Seneca communiter, de Constantiâ sapient. cap. VI. *Æquaturum æditissimas arces aggerem crescere.* Silius:

——subit arduus agger,
Imponitque globos pugnantum desuper vrbi.

Cæsar II. Gallic. *Armorum magnâ multitudine de muro in fossam iactâ, sic vt propè summam muri Aggerisque altitudinem acerui armorum adæquarent.* Mens est, Aggerem pari admodum altitudine cum opposito muro fuisse, & iacta inter vtrumque arma, vtrumque æquasse. Iosephus III. Excid. Εγειρομένε δὲ ἤδη τοῦ χώματος, καὶ ταῖς ἐπάλξεσιν ὅσον οὔπω πλησιάζοντος: *Erecto iam aggere, & ipsis murorum pinnis tantum non appropinquante.* Ammianus XIX. *Pugna per Aggeres excelsos, muris proximos tentatur.* Vbi notetur, & admotos planè muris fuisse, vt è propinquo pugnarent. Tacitus IIII. Annal. *Struebatur Agger, vnde saxa, hastæ, ignes,* PROPINQVVM *in hostem iacerentur.* Liuius libro V. *Cùm agger promotus ad vrbem, Vineæque tantum non iniunctæ mœnibus essent.* Zosimus lib. II. obsidione Byzantij: Εγκείμενος δὲ τῇ πολιορκίᾳ κωνσταντῖνος, καὶ χῶμα ἴσον ἔχον ὕψος τῷ τείχει κατασκευάσας, πύργους τε στήσας ἐπὶ τοῦ χώματος ξυλίνους ὑψηλο-

ὑψηλοτέρους τοῦ τείχους, δι' ὧν τοὺς τὸ τεῖχος φυλάττοντας κατετόξευον, ὡς ἂν ἐπ' ἀδείας κριοὺς καὶ ἄλλας μηχανὰς τῷ τείχει προσάγοι, διενοεῖτο τὴν πόλιν ἑλεῖν: *Insumbens oppugnationi vrbis Constantinus, & Aggerem æquali altitudine cum muris excitans, Turres in eo constituit ligneas, altiores ipsis muris; ex ijs, qui opidum defendebant telis sagittisque petebantur, vt Arietes aliasque machinas tutò admouere liceret, atque ita vrbem capere.* Vbi & vsum fructumque varium Aggerum, licet obseruare. Sed de altitudine, expressam etiam alibi lego. vt in Cæsare ad Massiliam, *Agger altus pedes* LXXX. legitur. In eodem, lib. VII. ad Auaricum, *Latus pedes trecentos triginta, altus pedes octoginta, qui murum hostium pænè contingeret.* BILL. Profectò mira hæc magnitudo, & hodie quoque si struant, quæ non vrbs infestetur aut capiatur? LIPS. Atquin altiorem Billéhee reperio, in Iosepho & Hegesippo. Nam *Massada* castellum fuit in Iudæâ, situ & opere mirificè munitum. Totum in rupibus & inaccessis locis erat, eminebatque super reliquam terram, *cubitis trecentis.* Quid faceret in oppugnatione *Sylua* (Hegesippo *Silla*) Romanus dux? Aggerem communem primò iecit, altum *cubitos ducentos*: latitudo non est expressa, sed parem aut maiorem, ratio est fuisse. Sed addit Iosephus: οὐ μὴν οὔτε βέβαιον, οὔτε αὐτάρκες ἐδόκει τοῦτο τὸ μέτρον εἶναι τοῖς μηχανήμασιν εἰς ἐπιβάθραν, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ βῆμα λίθων μεγάλων συνηρμοσμένων ἐποιήθη, πεντήκοντα πηχῶν εὖρος τε καὶ ὕψος. καὶ πύργος ἑξηκοντάπηχυς συνετέθη, σιδήρῳ καταπεφραγμένος ἅπας: *At enim cùm nec is modus efficax aut sufficiens videretur, machinis admouendis ad ascensum; aliud in eo Suggestum & tanquam tribunal exstructum est, è lapidibus magnis aptè iunctis, latum pariter & altum quinquaginta cubitos; & in eo Turris imposita sexaginta cubitorum, quæ ferro vndique esset tecta.* Eximium hoc opus, sed triplex: & tota altitudo, *cubitorum trecentorum decem.* Nempe denos illos cubitos, exsuperabat ipsum Massadæ fastigium: atque ita denique ceperunt. CAR. Iuuat audire & discere ingenia, siue & opera veterum: sed de admotione tamen aggeris ad ipsos muros, velim amplius, & quomodo ea facta? LIPS. Paullatim, & progrediendo. Nam latera quidem, vt dixi, vinciebant claudebantque lignis: sed antrorsus & vrbem versus, pars ea manebat aperta. Aggerebant igitur paullatim & promouebant, in fossas ipsas, denique ad muros. Dum id fieret, nihilominus Turres in Ag-

gere impositæ, quæ administrantes aut operantes tuebantur. Sed eæ quoque cum Aggere paullatim procedebant. Adstruo ex Cæsare, VII. Gallic. *Nostrarum Turrium altitudinem, quantum has cottidianus agger expresserat, commissis suarum turrium* * *aliis adæquabant.* Dicit, cottidiano aggere Turres *exprimi:* in altum nempe, & id fiebat augmento illo & prolatione Aggeris, qui opidum versus crescebat. Scite enim, tergum aut caudam Aggeris humiliorem fuisse; & in cliuum, frontem versus, assiduè iuisse. Quâ in re interdum factum, vt Agger, si parùm firmatus aut densatus, prolaberetur in fossas. Narrat Liuius lib. X. *Fortè quodam loco malè densatus Agger, pondere superstantium in fossam procubuit.* Sed cauebant scilicet, & virgultis aut lapidibus identidem adfirmabant. Isti Aggeres: satin' vt copiosè explicaui? ORAN. Haud culpamus. tamen cùm opus sic grande, tardè nónne oportuit strui? LIPS. Non oportuit, pro Romanâ diligentiâ & more. Nam & plures in paucis diebus inuenio excitatos, opere per legiones diuiso: idque ad diligentiam, & æmulationem. Tacitus IIII. Histor. obsidione Hierosolymorum: *Titus, quando impetum & subita belli locus abnueret, Aggeribus Vineisque certare statuit. Diuiduntur legionibus munia, & quies præliorum fuit.* Hegesippus in eâdem re: *Exstruebantur Aggeres, per numeros opere diuiso. Præcipui quattuor insurrexerant.* Numeri hîc, sunt legiones: quod in eo scriptore sæpe. Dicit autèm *quattuor Aggeres*, exstructos: quod ipsum scilicet Iosephus, qui & addit, *spatio septemdecim dierum omnes perfectos.* Celeritatem igitur Orane vides: nec plura huic rei opus. FVR. Vnum etiam opus. Nam noui generis aggerem in Cæsare lêgi, qui è lateribus: atque eum velim explicari. LIPS. Opus tu & Cæsar assiduè suggeritis: pænè vellem vterque domi hodie mansissetis. Sed age, lege. FVR. Verba sunt II. Ciuil.

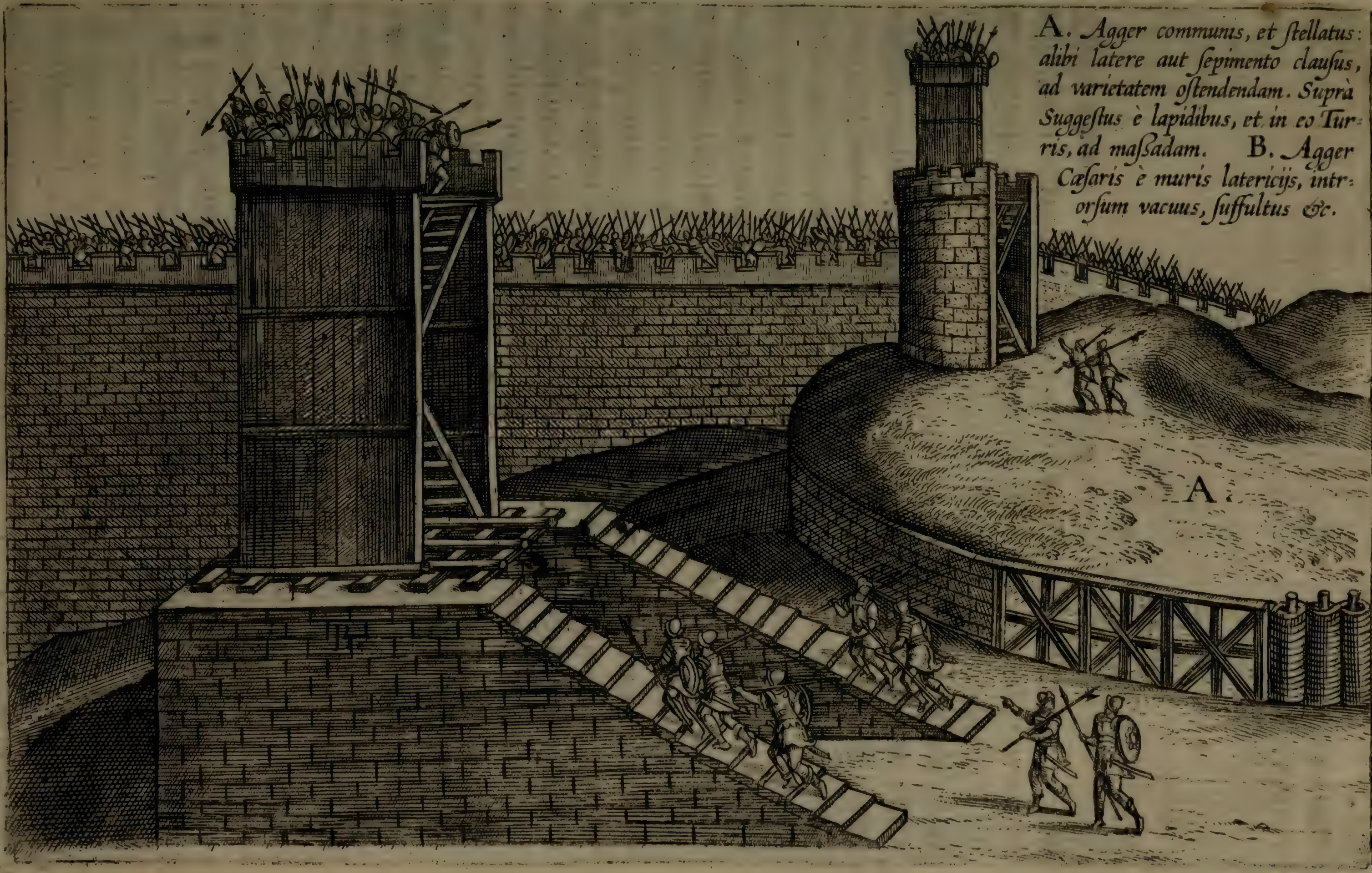
* Ita legēd. infrà docemus, lib. V. Dial. VII.

„ *Cùm iam nihil esset reliquum, vnde Agger comportari posset, omni-*
„ *bus arboribus longè lateque in finibus Massiliensium excisis, Aggerem*
„ *noui generis atque inauditum, ex latericijs duobus muris, senûm pedum*
„ *crassitudine, æquâ ferè latitudine atque ille è materiâ fuerat Agger.*
„ *Vbi autem spatium inter muros, aut imbecillitas materiæ postulare vi-*
„ *debatur, pilæ interponuntur, transuersaria tigna inijciuntur, quæ fir-*
„ *mamento esse possint; & quidquid est contignatum, cratibus consterni-*
tur,

tur, cratesque luto integuntur. Sub tecto miles, dextrà ac sinistrà muro tectus; aduersus, plutei obiectu; operi quæcumque vsui sunt, sine periculo supportat. Portæ, quibus locis videtur, eruptionis caussà in medio relinquuntur.

Legi, tu illustra. LIPS. Planè nouus, vt Cæsar ipse dicit, Agger. Infernè enim vacuus est, & eâ parte castelli aut receptaculi vicem habet. Supernè contignatio est: sed quod miremur, altitudinem non definiuit; tantùm latitudinem. & ait: *æquá fuisse, atque ille è terrá Agger.* Atqui nec ea reperitur: & est modò initio libri, *altitudinem fuisse pedum* LXXX. Sed ibi variant scripti libri, & quidam *latitudinem* habent. Dicit autem fultum pilis in medio, *vbi spatium inter muros, aut imbecillitas materiæ postulare videbatur.* Cur hoc ambiguè? vbique verò, in tantâ latitudine, opus destinis fulcrisque fuit: nec vlla vna arbor à latere ad latus potuit pertinere. Variè ergo interposita: idque *inter duos muros.* Nec enim plures fecit, & partem anteriorem reliquit apertam, de more. Pluteus dumtaxat, vt subdit, eam texit. Iste Agger pingendo magis se ostendet: qui structus materiæ inopiâ, & alioqui vtiliter etiam contra ignes. Nec enim hic periclitetur exuri: sicut nec ille magis nouitius, quem è terrâ merâ legi maiores nostros instituisse. Philippus Rauesteinius, vir nobilis, nostrâs, & militiæ clarus, scribit sub id suum æuum repertum * *Aggerem* quemdam *Volubilem* (ita appellat:) qui scilicet, collecto monte terreo eminus, paullatim voluendo & ligonibus superiaciendo, magnâ manu hominum vrbi admoueretur. Hanc pestem certam & inexplicabilem ipse habet: & Gallos, si memini, auctores inuentoresque facit. Res intellectu facilis: tamen, vt cœpimus, ista pingimus: & ad *Turres* imus.

**Trenchiz roullant.*

A. Agger communis, et stellatus: alibi latere aut sepimento clausus, ad varietatem ostendendam. Suprà Suggestus è lapidibus, et in eo Turris, ad massadam. B. Agger Cæsaris è muris latericijs, introrsum vacuus, suffultus &c.

DIALOG. IIII.

De Turribus. Ignoratæ olim. quando repertæ? Altitudo, Tabulata, Ferrea tegmenta. De eis Cæsar explicatus.

TVRRES ego, & ipsa res, addimus: quia eæ in Aggere, & statim ab eo structæ. Imò & tunc, vt tetigi, cùm is nondum perfectus; & tutelæ operis ministrorumque caussâ, imponebantur. Sallustius in Iugurthino: *Vineas agere, superque Aggerem iacere, & impositis super Aggerem Turribus, opus & administros tutari.* Vineæ primùm, vt sub ijs commeare miles & aggerere posset; super eas (id est altiùs quàm eæ) ipse Agger; & in eo denique Turres. Ridiculus mihi visus ille, qui hoc (*superque*) delendum censet: quis enim Vineis Aggerem iniiciat? inquit. Nemo hercule, nemo, scimus: sed nec verbi eam mentem hîc esse, pariter scimus. Quod dixi, id dicit, aut τὸ *super* etiam, *ampliùs, præterea,* liceat interpretari. Siquid mutandum, *subterque* aptissimè legatur: quia sub Vineis Aggerem comportabant, & iaciebant. Sed ad Turres. eæ igitur statim structæ, sed paullò ab vrbe longiùs, & ne tela vitiarent aut impedirent. Cæsar II. Gallic. *Vbi vineis actis, Aggere exstructo, Turrim constitui procul viderunt, primùm irridere ex muro atque increpitare verbis, Quò tanta machinatio, ab tanto spatio exstrueretur? Quibusnam manibus, aut quibus viribus, homines tantulæ staturæ (nam plerisque omnibus Gallis, præ magnitudine corporum suorum, nostra breuitas contemptui est) tanti oneris turrim in muros sese collocare confiderent?* Quibus postremis verbis Faërnus & Fuluius emendant, *in muro*: nec assentior. qui scio nō in ipso muro Turrim locari potuisse, sed iuxta eos, & in eos. Seneca autem hunc stuporem & inscitiam Barbarorum vniuersè exagitat, De vitâ beatâ, cap. XXVI. *Otiosi diuitijs luditis, nec prouidetis earum periculum. sicut Barbari plerumque inclusi, & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quò illa pertineant, quæ ex longinquo instruuntur, intellegunt.* Imò verò Galli illi, apud Cæsarem, cùm moueri eas viderunt & occultè accedere, diuinum aliquid rati, ad eum miserunt legatos de pace, his verbis: *Non se existimare Romanos, sine deorum ope bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes, tantâ celeritate promouere, & ex propinquitate pugnare possent.* Eadem simplicitas (nequis Gallis nostris insultet) Indorum:

quorum opidum Mazacas cùm Alexander obsideret (auctor Curtius lib. VIII.) *præcipuè rudes talium operum terrebant mobiles Turres, tantasque moles, nullâ ope quæ cerneretur adiutas, deorum numine agi credebant.* Et quid tu rides tecum Billéhee? BILL. Indorum illorum mentio, nouellos istos & ad Occasum repertos, auspicijs Caroli Quinti, mihi subijcit: quos equi nostri equitesque conspecti, & tormenta audita, in eumdem deduxêre sensum, vt putarent cælestes viros & copias esse: volare sic & currere noua & ætherea animalia, denique fulgurare illos homines, & tonare. Itaque simile prorsus olim in Machinis illis terribilibus, & non visis. LIPS. Simile. sic aliud fortasse pòst exorietur, quod pretium istis demet, & ignaros item dabit in stuporem. Sed pergamus in nostris. Adstupebant igitur ea Barbari. & sic Cæsar iterum de Suessionibus, lib. II. *Celeriter vineis ad opidum actis, Aggere iacto, turribusque constitutis, magnitudine operum, quæ neque viderant antea Galli, neque audierant, legatos ad Cæsarem, de deditione mittunt.* Hæc Barbari, & credimus: an etiam de Massiliensibus, quod Lucanus?

——æquantes mœnia Turres
**Accipit. hæ nullo fixerunt robore terram,*
Sed per iter longum caussâ repsêre latenti.
Cùm tantum nutaret onus, telluris inanes
Concussisse sinus quærentem erumpere ventum
Credidit, & muros mirata est stare iuuentus.

* Nempe Agger.

Non credimus, & lasciuiæ aut incogitantiæ poëtam notamus, qui Græculos & peritissimos machinarum, id facit mirari. Imò Cæsar omne tale genus, & tormenta, vbertim & præter ceteros, habuisse antiquitus Massilienses ostendit: vt alibi cantare Lucanus debeat, de credulitate eorum & errore, ac quasi terram tremere censerent in Turrium motu. Hæc sunt μωρολόγα, vt vno verbo dicam. Enimuerò apud Græcos, aut certè Siculos, reperta primùm res. Ex Athenæo Mechanico, apud Turnebum; vbi de his atque alijs: Ἐπίδοσιν δὲ ἔλαβεν ἡ τοιαύτη μηχανοποιΐα ἅπασα, κατὰ τὴν Διονυσίου τοῦ σικελιώτου τυραννίδα, κατά τε τὴν Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου βασιλείαν, ὅτε ἐπολιόρκει τοὺς Βυζαντίους: *Initium aut incrementum accepit omnis hæc machinalis fabrica, circa Dionysij Siculi tyrannidem, & Philippi Amyntæ filij regnum, cùm is Byzantios oppugnaret.* Iungatur ad ea etiam,

etiam, quæ suprà de Inuentione sunt dicta. Et cautiùs ita Athenæus: quàm ex eo deinde Vitruuius lib. x. cap. XIX. *Cùm Philippus Amyntæ filius Byzantium oppugnaret, Polyidus Thessalus, pluribus generibus & facilioribus, Testudinem arietariam explicauit. à quo receperunt doctrinam Diades & Chæreas, qui cum Alexandro militauerunt. Itaque Diades scriptis suis ostendit se inuenisse Turres ambulatorias, quas etiam dissolutas in exercitu circumferre solebat.* Talia & Heron, cap. XIII. *Diades & Chæreas Polyidis Thessali discipuli, qui vnà cum Alexandro Macedone in militiam profecti sunt, mechanici primi cùm Terebras, tum Scalas nauticas, tum etiam eas quæ rotis feruntur Turres ligneas inuenerunt.* Hæc cautiùs, dico, & circumspectiùs Athenæus. nec enim dicit *Diadem primum repperisse turres ambulatorias*, simpliciter: sed τοὺς φορητοὺς πύργους, id est, *eas quæ circumferri poterant, solutiles*: vt equidem interpretor: atque ita Vitruuium opus est capi. Nam simplices *Ambulatoriæ* aut *Subrotatæ*, sanè iamantè inuentæ in Siciliâ, & in Dionysij senioris rebus ponit *Vide notas.*
memoratque Diodorus. Quas autem dicit *portatiles Turres* siue φορητοὺς: puto casdem Appiano esse in v. Ciuil. de rebus Cassij ad Rhodum, ἐπτυγμένους, *plicatiles*: quia per partes scilicet tollebantur, ponebantur, reponebantur. Verba eius: Ἐλπίζων γάρ τι τοιοῦτον (ὁ κάσσιος) ἐπεφέρετο πύργους ἐπτυγμένους, οἳ τότε ἀνίσταντο: *Tale aliquid exspectans Cassius, tulerat secum* (in nauibus) *Turres solutiles, quæ tunc repositæ & erectæ sunt.* Nec enim ad illas, quæ Pegmatum modo, deprimebantur attollebantúrve per cochleas, Appianũ puto respexisse. Sed hæc igitur inuentio, non ipsarum Turrium (fixæ enim illæ, iamdiu innotuerant: in opidis, in castris) sed *Mobilium*, & quæ rotis agerentur. De his Vegetius: *Turribus plures rotæ mechanicâ arte subduntur, quarum lapsu mobili magnitudo tam alta moueatur.* Plures, inquit, & necessum est *quattuor*, vt minimùm: sed & *sex*, *aut octo* etiam subditas, prout Turrium modus esset, in Herone lego. De hisce Rotis in Liuio, lib. XXXII. *Cùm Turris per Aggerem parùm densati soli ageretur, Rota vna in altiorem orbitam depressa, ita Turrim inclinauit, vt speciem ruentis hostibus, trepidationemque insanâ superstantibus armatis præberet.* Et oportebat sanè humum æquabilem densamque huic rei esse: eoque & Curtius notauit, obsidione Gazæ: *Humus mouendis inutilis Turribus, desidente sabulo, agilitatem Rotarum morabatur, & tabulata Turrium perfringebat.* Ita & Iosephus

phus prodidit, *è tribus turribus quinquaginta cubitorum, vnam vitio Aggeris concidisse* : idque ad Hierosolyma. Actæ igitur Rotis, sed latentibus & internis, aut certè interiùs mouendis. Hoc ideò, ne telis hostium, qui agerent, exponerentur, & turris tueretur suos motores. A tergo tamen quosdam applicitos, qui propellerent, non ambigo: & licuit, quia non illinc metus. Peccauit in hac re Vitiges Gothorum rex, & Romam obsidens (in Procopij I. Gothicorum) *Turres etiam molitus est, quæ hostium muros adæquarent, ex lapidum interuallis vera dimensione sumptâ. Turribus autem ad angulos supposuit rotas, quarum volutione huc illuc, subiunctis bobus, traherentur.* Accessêre igitur ad muros, atque adeò Belisarius (vir alio Principe, quàm Iustiniano, dignus) de industriâ & consilio passus est succedere: donec signo dato, boues telis certis peti iussit, & occidi. ijsque labentibus, stetere immotæ turres, & hostes abière irrisi. An non simile tamen, quod ingeniosi illi Alexandrini fecêre, cùm bellum in vrbe esset, cum magno illo bellatore? Cæsarem dico. Ita enim Hirtius: *Præterea Ambulatorias turres decem tabulatorum confixerant, subiectisque eas Rotis, funibus iumentisque obiectis, directis plateis, in quamcumque erat visum partem mouebant.* Funes & iumenta admouet, quæ facilè huc illuc agerent; maximè quia directæ & sine multiplici flexu plateæ. An is sensus & lectio? nam alij libri aliter, & *pluteis* non *plateis* habent. Tum dixerit, Pluteos obiectos, qui tegerent homines & iumenta: nec malè pro hac mente, *obtectis*. Hic igitur motus actioque turrium: quæ magnitudo? Vitruuius ex Diade breuiter: *Turrem minimam ait fieri oportere, ne minus altam cubitorum* LX. *latitudinem* XVII. *Contracturam autem summam, imæ partis quintam. Arrectaria in turris imo dodrantalia, in summo semipedalia. Fieri autem ait oportere eam turrim tabulatorum decem, singulis partibus in eâ fenestratis. Maiorem verò turrim altam cubitorum* CXX. *latam cubitorum* XXIII. *s. contracturam item summam, quintâ parte. arrectaria pedalia in imo, in summo semipedalia. Hanc magnitudinem turris faciebat tabulatorum* XX. *cùm haberent singula tabulata circuitionem cubitorum ternûm, tegebat autem coriis crudis, vt ab omni plagâ essent tutæ.* Hæc ita Vitruuius, & duplices modò Turres agnoscit, *Minores Maioresque*: sed Heron ex eodem Diade, *Medias* etiam addit, cap. XIII. *Minores quidem turrium* LX. *cubitorum in altitudine faciebat:*

basim

basim quadrabat, unumquodque latus XVII. *cubitorum. Decem tectorum faciebat: supremum tectum, quintam partem basis habebat. Maiores autem & harum sesquialteras, quindecim tectorum faciebat, in altitudine cubitos* XC. *Iterumque duplas, quæ viginti tectis constarent, altas cubitos* CXX. *latas quaquauersum ferè* XXIIII. Ex his * Vitruuio satis lucis accedit: & quod ille obscuriùs, *contracturam summam, imæ partis quintam* dixit: clarum est, tabulatum fastigiumque summum intellegi, quod decrescit in imi quintam. Ea subtiliùs & distinctiùs, tum in Heronis isto & sequenti capite, tum in Barocij Notis explicantur. Non faciunt ad nostrum & Historicum institutum: notemus tantùm, Turres in tot tabulata non æquabiliter surrexisse, sed instar Phari Ægyptiaci, paullatim & per ea singula decreuisse. Qui modus sanè aptior in speciem, in stabilitatem, in motionem. Sed quod etiam spatium inter ipsa tabulata fuerit, curiosus aliquis quærat? Id quoque inæquale. & *Diades ac Chæreas* (ait Heron) *infimum tectum cubitos septem attollunt, & digitos* XII. *superiora quinque, singula cubitos quinque; reliqua, cubitos quattuor & trientem.* Hæc ita commensuratio & præcepta ex arte: an seruata semper in re & opere? Nemo opinetur, nec ad hæc præcepta astringebant se milites aut Duces. Itaque nec tabulata, vt illi volunt, minimæ turris, decem: imò sex & infrà sæpe. vt in Diodoro libro XIIII. vbi Dionysius Siciliæ tyrannns, προσήγαγε καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν τροχῶν πύργους τοῖς τείχεσιν, ἑξορόφους ὄντας, οὓς κατεσκεύασε πρὸς τὸ τῶν οἰκιῶν ὕψος: *admouit & muris turres eas quæ rotis aguntur, sex tabulatorum, quas construxit ad altitudinem ædium.* Et in Latinis exempla. Sed nec temerè viginti tabulatorum, vt illi, in historijs inuenio: nisi tamen quòd Mithridates ad Cyzicum, inter alia multa magnaque opera, *turrim centum cubitorum* struxit, narrante Plutarcho in Lucullo: quæ altitudine pænè æquat illas Diadis duplices, nec tamen plenè. At decem, sæpiùs. vt in Cæsare: *Exstruitur Agger in altitudinem* IX. *pedum, collocatur in eo Turris decem tabulatorum.* Moneo obiter, pedes illos nouenos corruptos videri: & næ ille pusillus Agger, cùm Vxellodunum, cui adstruitur, in excelso positum & prærupto. Fuit, vt minimum *pedum* LX. ac sic ausim rescribere. In Silio autem, tanta item Turris, libro XIIII.

*Et magis, si additur Athenæi fragmentũ in Turnebo, XXIII. cap. XXX. Vide.

Turris multiplici surgens ad sidera tecto

Exibat, tabulata decem cui crescere Graius
Fecerat, & multas nemorum consumpserat vmbras.

In Vegetio, nihil definiti, sed vniuersè ita scribit: *Turribus pro modo altitudinis additur latitudo. nam interdum trigenos pedes per quadrum, interdum quadragenos, vel quinquagenos latæ sunt. Proceritas autem ipsarum tanta fit, vt non solùm muros, sed etiam turres lapideas altitudine superent.* Notatis latitudinem maiorem, quàm in vllâ Diadis aut Apollodori est: videlicet quia hæc non ad normam artis adstricta, sed pro temporibus, & voluntate struentium mutata. Tabulata tamen plerumque plura: quo fine? vt defensores plures imponerent, tum & *Tormenta, Scalas, Pontes*, & talia ad inuadendum. De *Tormentis*, in Ammiano est: *Erigi Aggeres cœpti, turresque fabricantur frontibus ferratis excelsæ, quarum fastigijs ballistæ locatæ sunt singulis, vt à propugnaculis depellerent defensores.* Singula fastigia, singula tabulata capienda videntur: quos & *Vertices* idem appellat alibi: *Operum variæ species cum turribus admouebantur ferratis, quarum in verticibus celsis aptatæ ballistæ, propugnatores agitantes humiliùs disiectabant.* An nonnisi suprema Turrium aliquis acceperit? etsi Liuius clarè aliter, XXI. *Ipse Annibal, quà turris mobilis, omnia munimenta vrbis altitudine superans, agebatur, hortator aderat. quæ cùm admota, catapultis ballistisque per omnia tabulata dispositis, muros defensoribus nudasset: tum Annibal quingentos fermè Afros, cum dolabris, ad subruendum ab imo murum misit.* Ergo tormenta in turribus, sed non maxima: & disertim Iosephus aliquoties *sagittarios & iaculatores* in ijs collocat, καὶ τῶν ἀφετηρίων ὀργάνων τὰ κουφότερα, *& leuißima* (notate) *tormentorum.* Sed & *Scalas* in ijs condidi, opportunè proferendas. Ita enim Vegetius: *Præsens periculum ciuitatis est, si ad murum fuerit turris admota. plures enim accipit scalas, & diuerso genere conatur irrumpere.* Videndum an non Sidonij versus huc faciant, in Burgo Leontij:

Sed nec testudo, nec vinea, nec rota currens
Iam positis scalis, vmquam quassare valebunt.

Currentem enim *rotam*, liceat turrim mobilem accipere, & prolatas ex eâ Scalas. Etsi Scalarum etiam genus est rotis surrepentium, pontemque suprà ferentium: quas Heron descripsit in cap. XIX. Tertium in eâ, *Pontes*. de quibus Vegetius: *In superioribus turris partibus contati & sagittarij collocantur, qui defensores vrbis*

contis

contis, missilibus, saxisque prosternant: in inferioribus habet Arietem, cuius impetu destruit muros: circa medium verò pontem accipit, factum de duabus trabibus, septumque de vimine, quem subitò prolatum inter turrim murumque constituunt, & per eum egredientes bellatores in ciuitatem transeunt. Fateor mixtam cum Testudine Arietariâ hanc talem Turrim esse: sed tamen Pontem in eâ collocat, ex veteri vsu & more. Ammianus XXI: *Constructas veloci studio ligneas turres, propugnaculis hostium celsiores, imposuêre trigeminis nauibus validè inter se connexis. quibus insistentes armati, vno parique ardore propugnatores dispellere, collatis ex propinquo viribus, nitebantur. subterque expediti velites, è turrium cauernis egressi, ponticulis eiectis, quos antè compaginarant, transgredi festinant.* Hoc ille in oppugnatione Aquileiæ narrat, & Ponticulos istos turribus manifestè imponit. In fixis quoque castrorum turribus, locat eos Hirtius: & quidem Vegetij ritu munitos de vimine. Octauo Gallic. *Turres crebras excitatas in altitudinem trium tabulatorum, pontibus traiectis constratisque coniunctas, quorum frontes vimineâ loriculâ munirentur.* Factum & inferiori æuo scitote. & in Radeuico De gestis Friderici Imp. scriptum, libro II. cap. LIX. *Electis ergo de singulis agminibus viris fortissimis, intra machinas turrium eos collocat, varijs quidem locis, alios superiores, alios inferiores: vt dum inferiores ciuitatem per murum ingressuri Pontes applicarent, superiores eos iaculis & sagittis, quò minùs ab hostibus læderentur, defenderent. Erant Turres ipsæ nimiâ proceritate mirabiles, supra centum pedes in altum erectæ, multorum hominum per singula diuersoria capaces.* Ipsa eadem Guntherus poëta, spiritus & ingenij haud spernendus, imò, vt in illo æuo, mirandus:

Protinus ad muros, munitas vndique turres
Inuectasque rotis, & magno pondere firmas
Ducit, & hostili celsas super aggere sistit.
Harum summa tenent, quos vel ballista vel arcus
Morte procul missâ facit hostibus esse timendos,
Qui iaculum valido longè torquere lacerto,
*Longiùs excussâ didicêre potenter * habenâ.* * *amento.*
Inferiora viri fortes ex agmine toto
Electi, promptique manu, tabulata tuentur.
Qui dum trans fossas, porrecto ponte, patentes

Mœnibus aßiliunt, & muros rumpere tentant,
Qui loca summa tenent, iaculis leuibusque sagittis
Infestant miseros per propugnacula ciues.

Satis. ac censeo me Turres vbertim descripsisse. CARON. Fatemur. vnum tamen desidero, de *frontibus turrium ferratis*, quas in Ammiani verbis paulloantè notaui. Quid eæ, aut quare? LIPS. Munimen turribus contra ignes. Cùm enim præcipuum in eas remedium & repugnatio esset, per iacula ignita, faces, malleolos, murices: repertum, vt totæ ferro tegerentur. Totæ inquam, aut certè à triplici latere: etsi frontium modò Ammianus meminit expresse. Iosephus III. Excidij: Πύργους δὲ τρεῖς πεντήκοντα ποδῶν ἕκαστον τὸ ὕψος κατασκευάσας, πάντοθεν σιδήρῳ κεκαλυμμένους, ὡς ἑδραῖοί τε εἶεν ὑπὸ βρίθους, καὶ δυσάλωτοι πυρὶ, τῶν χωμάτων ἐπέστησεν: *Turres tres, singulas pedum quinquaginta altas, cùm struxisset, ferro vndique eas texit: tùm vt stabiliores essent, ob pondus; tùm vt igni incorruptibiles: atque ita in aggeribus constituit.* Addit ipse & alteram caussam, de pondere: quod miror, & satis id dedisse cùm homines impositi videntur, tum tormenta. Sed iterat tamen idem, lib. VI. Καὶ τοὺς πύργους ἦν ἀμήχανον ἑλεῖν, μήτε ἀναβασταχθῆναι ῥᾳδίως διὰ τὸ βρῖθος, μήτ' ἐμπρησθῆναι διὰ τὸν σίδηρον δυναμένους, ᾧ κατεκεκάλυπτο: *Turres expugnare aut capere difficile erat, sed nec euertere ob pondus, nec comburere ob ferrum quo tegebantur.* Sed & vtrumque hoc in Radeuico, libro II. cap. LVIII. *Turres in excelsum erectas, ferro variaque materia vndique tectas, vt & pondere stabiles essent, neque ignibus expugnarentur, super aggeres collocat.* Qui & aliam *variam materiam*, vt appellat, circumdat: scilicet centones, coria, & hæc de more. Ammianus XX. *Machinas Romanorum Persæ exurere vi magnâ nitebantur, & assiduè malleolos & incendiaria tela torquentes, laborabant incassum: eâ re, quòd humectis scortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ vnctæ alumine diligenter, vt ignis per eas laberetur.* FVR. Etiámne Romanis in hac re vsus aluminis? Atqui, vt nouum, narratum à Claudio Quadrigario memini, in turri aliquâ Archelai Athenis: *Tum Sulla conatus est, &* * *tempore magno eduxit copias, vt Archelai turrim vnam, quam ille interposuit ligneam, incenderet. Venit, accessit, ligna subdidit, submouit Græcos, ignem admouit. satis diu sunt conati, numquam quiuerunt incendere. Ita Archelaus omnem materiam obleuerat alumine: quod Sulla atque milites mirabantur.*

* Fortè *opere.*

LIPS.

LIPS. O ſtili puritatem, & in compendio lucem! atque vtinam ſcriptor ille exſtet, vel in ſcribentium hodie exemplum! Sed de alumine tunc quidem nouum, poſteà, vt hæc talia, inueterauit. Atqui contra ignes noui generis Turrim Cæſar, aut eius miles, ad Maſſiliam ſtruxit. Cedo librum Furi, legantur. FVR. A me fiet, audi: II. Ciuil.

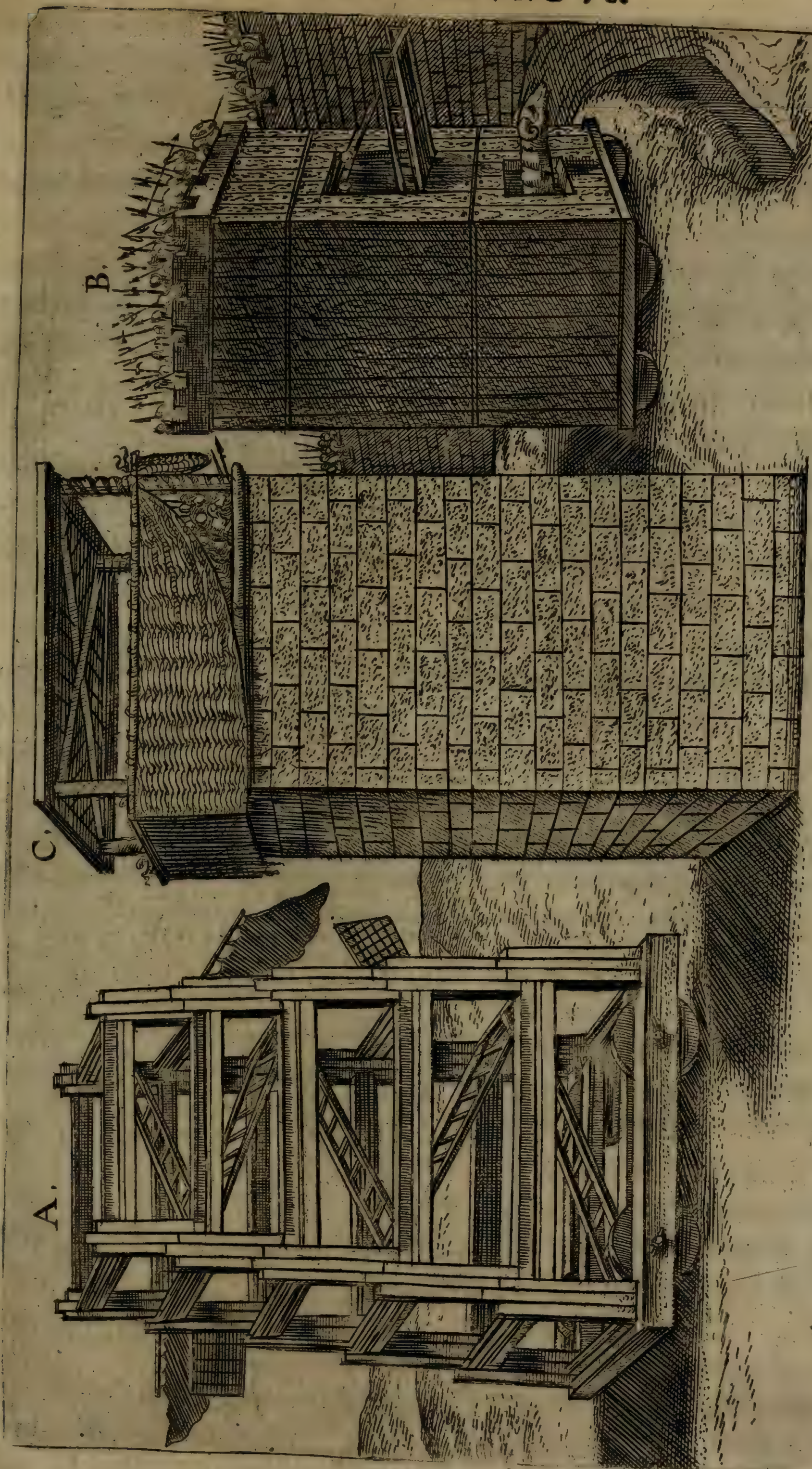
Eſt animaduerſum ab legionarijs, qui dexteram partem operis adminiſtrabant, ex crebris hoſtium eruptionibus, magno ſibi eſſe præſidio poſſe, ſi pro caſtello ac receptaculo, turrim ex latere ſub muro feciſſent: quam primò ad repentinos incurſus humilem, paruamque fecerant. huc ſe referebant: hinc, ſiqua maior oppreſſerat vis, propugnabant: hinc ad repellendum & proſequendum hoſtem procurrebant. patebat hæc quoquouerſus pedes XXX. *ſed parietum craſſitudo pedum* V. *poſtea verò, vt eſt rerum omnium magiſter vſus, hominum adhibitâ ſollertiâ, inuentum eſt, magno eſſe vſui poſſe, ſi hæc eſſet in altitudinem turris elata. id hac ratione perfectum eſt. vbi turris altitudo perducta eſt ad contabulationem; eamque in parietes inſtruxerunt, ita vt capita tignorum extremâ parietum ſtructurâ tegerentur; ne quid emineret, vbi ignis hoſtium adhæreſceret. hanc inſuper contignationem, quantum tectum plutei & vinearum paſſum eſt, laterculo adſtruxerunt: ſupraque eum locum duo tigna tranſuerſa iniecerunt, non longè ab extremis parietibus, quibus ſuſpenderent eam contignationem, quæ turri tegumento eſſet futura: ſupraque ea tigna directò tranſuerſas trabes iniecerunt, eaſque aſſeribus religauerunt: has trabes paullò longiores atque eminentiores, quàm extremi parietes erant, effecerunt; vt eſſet, vbi tegumenta perpendere poſſent, ad defendendos ictus ac repellendos, dum inter eam contignationem parietes exſtruerentur: eamque contabulationem ſummam lateribus, lutoque conſtrauerunt, nequid ignis hoſtium nocere poſſet: centoneſque inſuper iniecerunt; ne aut tela tormentis miſſa tabulationem perfringerent, aut ſaxa ex catapultis latericium diſcuterent. ſtorias autem ex funibus anchorarijs tres in longitudinem parietum turris, latas* IV. *pedes fecerunt: eaſque ex* III. *partibus, quæ ad hoſtes vergebant, eminentibus trabibus circum turrem prępendentes religauerunt, quod vnum genus tegumenti alijs locis erant experti, nullo telo neque tormento tranſiici poſſe. vbi verò ea pars turris, quæ erat perfecta, tecta atque munita eſt ab omni ictu hoſtium; pluteos ad alia opera abduxerunt: turris tectum per ſeipſum prehenſionibus ex contignatione primâ ſuſpendere ac tollere cœperunt;*

 vbi

» *vbi, quantum storiarum dimissio patiebatur, tantum eleuabant. Intra*
» *hæc tegumenta abditi atque muniti, parietes lateribus exstruebant: rur-*
» *susque aliá prehensione ad ædificandum sibi locum expediebant: vbi tem-*
» *pus alterius contabulationis videbatur, tigna item vt primò tecta, ex-*
» *tremis lateribus instruebant, exque eá contignatione rursus summam*
» *contabulationem, storiasque eleuabant. ita tutò, ac sine vllo vulnere* VI.
» *tabulata exstruxerunt: fenestrasque, quibus in locis visum est, ad tor-*
» *menta mittenda in struendo reliquerunt.*

Pluscula verba sunt, & in speciem intricata: sed vix quod moretur intendentem. De *Storeis* tamen moneo, vbi scribitur, *tres factas in longitudinem parietum, latas pedes quattuor*, perperam adhuc acceptum: sed & vidi qui rescribere vellet, & in numero mutare. Atqui res sic habet. Storeę istæ è funibus anchorarijs implexæ, fortes, solidæ, densæ; tres fuère, tot quot latera scilicet intuta ab hoste. Nam tergo, nihil ijs opus. Eæ longæ fuerunt, vti ipsi parietes, singulę pedes xxx: latę autem, non nisi *quaternos*. Optimâ ratione. cùm enim non nisi operarijs ipsis opponerentur, & Turris latericia inferiùs suo robore se tegeret; profectò sufficiebant *quattuor* illi pedes, ad homines tegendos, in operę necessariò se leuiter curuantes. Addo & de *Prehensionibus*, quas *Cochleas* aut *Præla* vulgò explicant, & eorum operâ subleuatum volût hoc tectum: nec abnuo commodè potuisse fieri, & hodie vsurpant. Sed an *Prehensionum* vox apta? liber Torrentij *prensionum* pręfert: nec scio an faciam, *Pressionum*. Pressiones haud ineptè ad Præla & elationem referantur: & adsimiliter Cæsar idem scripsit, *Turres à cottidiano aggere expressas*. Sunt tamen & propriè *Pressiones* Vitruuio, ὑπομόχλια: siue id quod Vectibus subiicitur, ad eleuandum. Videatur, an non & hîc similis pressio; & tum ~~fulcra & de-stinæ quæ sustentarent~~, tabulato inferiori nixæ. Ista de Turribus. nisi etiam ex Nicetâ addo, Turres quasdam complendis fossis, & ad scansionem fuisse. Narrat de Iohanne quodam, *eum Varuam opidum obsedisse, & Machinam quadrilateram struxisse, quæ latitudine æquaret fossæ spatium, & altitudine ipsa mœnia. Eum deinde subiectis rotis ad fossæ labrum admouisse, & deinde subuertisse atque in ipsam fossam impulisse. Hanc autem vtrumque labrum sub finem tetigisse; atque ita eâdem illâ vsos milites, & ad fossam complendam, & ad mœnia scandenda, vice scalarum.*

DIALOG.

A. *Turris mobilis, cum gradibus ſuis ad tabulata ſingula, et oſtenſione velamentorum et tabularum ad latera, ex Herone.* B. *Turris Vegetij, cum ponte et Ariete.* C. *Turris lateritia Caeſaris, cum funibus anchorarijs praependentibus, dum ſit opus. Tectum ſuperne, mobile.*

DIALOG. V.

Pontium pleraque ratio. Primùm Naualis, tum in Vtribus, in Cuppis: & Cæsaris in Rheno illustratus.

GRANDIORES iam Machinas dixi, Tormenta me vocant & exspectant. CAR. Ego reuoco, si pateris: & de *Pontibus* velim addi. Mentio eorum in Turribus, & Aggeribus: sed & in re militari, quàm sæpe intercurrunt? LIPS. Nego has esse *Machinas*. CAR. Aio, & ingenium certè sæpe habent; & Tacitus hoc nomine ipso appellat, IIII. Histor. *Machinas etiam, insolitum sibi, ausi* (de Germanis.) *nec vlla ipsis solertia, perfugæ captiuique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere.* LIPS. Rideo tuum acumen. Machinas istas in modum Pontium fuisse dicit, siue in vsum, vt per eas transirent in muros: non tamen simpliciter Pontes. Atque istæ non aliud, quàm velut Turres vno tabulato fuerunt. Sed tamen, quod dicis, tota res Pontium digna inspici, & pro copiâ à me fiet. Vulgatas notasque nunc eorum formas, quid opus adferri? scimus omnes: eligam rariores aliquot aut magis sepositas. inter eas hanc, quâ Romani sæpissimè vsi in fluminibus transmittendis, ponte è nauibus facto. Bella inuentio: & Eunapius scitissimè sic depingit, in Suidâ: Ζεύγνυται δὲ ῥωμαίοις ἀπονώτατα τῶν ποταμῶν τὰ ῥεύματα, ἅτε καὶ τοῦτο διὰ μελέτης ἀεὶ τοῖς στρατιώταις ὄν, καὶ ὥσπερ ἄλλο τι τῶν πολεμικῶν ἀσκούμενον, ἐπί τε ἴστρῳ, καὶ ῥήνῳ, καὶ εὐφράτῃ. Ἔστι δὲ ὁ τρόπος, οὐ γὰρ δὴ πάντας εἰδέναι οἶμαι, τοιόσδε· πλατεῖαι μέν εἰσιν αἱ νῆες δι' ὧν ὁ ποταμὸς ζεύγνυται. ἀνορμίζονται δὲ ὀλίγον ἄνω τοῦ ῥεύματος, ὑπὲρ τὸν μέλλοντα ζεύγνυσθαι τόπον. Ἐπὰν δὲ τὸ σημεῖον δοθῇ, ἀφιᾶσι μίαν πρώτην ναῦν φέρεσθαι κατὰ ῥοῦν πλησίον τῆς οἰκείας ὄχθης. ἐπὰν δὲ κατὰ τὸν ζευγνύμενον ἥκει τόπον, ἐμβάλλουσιν εἰς ῥεῦμα φορμὸν λίθων ἐμπεπλησμένον καλωδίῳ δήσαντες ὥσπερ ἄγκυραν. ἀφ' οὗ δεθεῖσα ἡ ναῦς πρὸς τῇ ὄχθῃ ἵσταται σανίσι καὶ ζεύγμασιν, ἅπερ ἄφθονα αὐτοῖς ἡ ναῦς φέρει. Καὶ παραχρῆμα μέχρι τῆς ἀποβάσεως καταστρώννυται. εἶτα ἄλλην ἀφιᾶσιν ὀλίγον ἀπ' ἐκείνης, καὶ ἄλλην ἀπ' ἐκείνης ἔστ' ἐπὶ τὴν ἀντιπέραν ὄχθην ἐλάσωσι τὸ ζεῦγμα. ἡ δὲ πρὸς τῇ πολεμίᾳ ναῦς καὶ πύργους ἐπ' αὐτῇ καὶ πυλίδα καὶ τοξότας καὶ καταπέλτας φέρει: *Romanis flumina pontibus facillimè iunguntur, & sine labore; vt in quo milites assiduè exercentur, & tanquam aliud militarium operum discunt, in Istro, Rheno, Euphrate. Est autem modus, quem non omnes scire opinor, iste. Latæ iacentesque sunt naues, quibus fluuius iungitur. Sursum*

autem

autem paullùm in statione sunt, supra locũ eum vbi pontem facturi sunt. Atque vbi signum datũ est, vnam solam è nauibus demittunt prono flumine ferri, iuxta suam & amicam ripam. Ea vbi ad locum iungẽdum & Ponti destinatum venerit; corbem plenum lapidibus in flumen iaciunt, alligatũ fune quodam, velut anchoram. quo nauis deuincta, iuxta ripam consistit, & sternitur tabulis tignisque, quæ adfatim ipsa nauis vehit. Et statim ita ad finem descensumque in terram vsque, constrata est. Deinde verò aliam demittunt, paullò ab eâ remotam; aliamq; ab istâ; donec in aduersam ripam perduxerint pontem. Quæ autem hostili ripæ nauis obiacet, eâ & turres habet, & portulã, & sagittarios, & catapultas. Hæc ita Eunapius: & prorsus eadem Arrianus in rebus Alexandri, cùm ex occasione differit de pontium hac iuncturâ. Ambigit quomodo Alexander Indum fluuium transmiserit, & quo genere pontis: nec proditum id ait: tamen *arbitrari se, vsum eo quo Romani Danubium aut Rhenum Celticum iunxerũt, ac Tigrim & Euphratem, quoties vsus fuit.* atq; addit, me vertente, libro quinto: *Celerrima & expeditissima Romanis est pontium constructio in nauibus: quam ego pretium scriptionis censeo referre. Naues ijs demittuntur, lapsu fluminis, dato signo: idq; nõ rectæ, sed vt solet in ijs quæ inhibẽt, & à puppi remigãt. Istas autem deorsum ducit, vt par est, fluminis cursus: retinet verò & sistit remigium obnixum, donec aduersa facta sit loco designato. Atque ibi demittunt crates vimineas, formâ pyramidis plexas, idoneis lectisq; ad id lapidibus oppletas: demittũt autem à prorâ cuiusq; nauis, vt sic obfirment & teneant cõtra cursum. Simul autem vna nauium ita firmata fuerit; & alia iuxta illam, cum interuallo quantum opus videtur ad firmitatem eorũ quæ insternuntur, pariter prorâ obuersâ in fluuij cursum statuitur. & in vtrisq; tigna statim in directum inijciuntur, & tabulæ asseresq. transuersarij ad connectendum. Ita mox per ceteras naues opus procedit, quantæ opus sunt ad totum pontem. Vtrimque autem ad caput pontis gradus in terram depacti adijciuntur, quò facilior equis iumentisq. sit ingressus, & simul vt quasi vinculũ sint totius pontis. Breui porrò spatio totum opus absoluitur, & cum magno ardore ac tumultu, nec tamen decorũ & ordo abest. Adhortationes etiã per quamque nauim, & increpationes eorum qui segniùs munus obeũt, nihil impediunt aut tollunt, vel edictorum auditionem, vel operãdi celeritatem. Atq; hæc sunt, quæ Romanis iam ab antiquo vsitata.* Pulchra & vulgatissima olim ratio, & quam miror ab ijs qui harum rerum

fuerunt, nondum hodie vulgatam. Verba altera cum alteris si confertis, quid opus luce meâ? quin clara sunt, & tota res partitè descripta. CAR. Haud negauerim. sed in rebus ipsis, aliquid est quod sistat. E nauibus pontes istos faciunt: vnde igitur eæ sic subitò, & ad manũ? præsertim in hostili aliquo fluuio, vbi probabile est amotas. LIPS. Respondeo, dupliciter tunc paratas: siue ab ipsis, in ipso ibi loco; siue curribus prouidè iam aduectas. Quid ibi & subitario opere; mirari non conuenit, imò pro Romanis moribus id fuit. Nónne fabri in legionibus, & Præfectus fabrûm? nónne vulgò ipsi milites in tirocinio hæc discebant? nihil ambigimus. Et Eunapius hoc significat, cùm ait *milites assiduè in tali structurâ exercitos, & vt militare aliquod opus didicisse.* Struebant igitur ipsi rudes illas naues, siue alueos: quid quod & alias, quarum in mari vsus, operosiores? Certè Iulianæ naues, quibus Britanniam petijt, narrantur ab ipso (Commentario V.) *circiter sexcentæ, singulari militum studio instructæ.* Iterùm, idem *Labieno scribit, vt quamplurimas posset, ijs legionibus, quæ sunt apud ipsum, naues instituat.* Itaque tot manibus, incredibili celeritate hæc parabantur. Apud Cęsarem, I. Commentario, *reliquas copias Heluetiorum vt consequi posset, pontem in Arari faciendum curat*: additque, mirantibus Heluetijs, *vno die* eum factum. Simile in VIII. Commentario, cùm Gallos palus media seiungeret à suis castris: ipse *pontibus palude constratâ, legiones traducit celeriter*, & inopinatò se ijs sistens. Atque ea Romanorum diligentia fuit, sed veterum: posteriores fatiscere cœperunt & labare. Itaque curribus iam legas, vt dixi, hæc talia circumuecta. quòd in nostrâ re apud Ammianum, lib. XXIIII. Iulianus Imperator *naues iussit exuri, præter minores duodecim; quas profuturas pangendis pontibus, disposuit vehi carpentis.* In Vegetio autem, hoc de more iam scribitur, lib. III. cap. VII. *Commodius repertum est, vt monoxylos, hoc est paullò latiores scaphulas, ex singulis trabibus excauatas, carpentis secum portet exercitus, tabulatis pariter, & clauis ferreis præparatis. Ita absque morâ constructus pons, & funibus vinctus, lapidei arcus soliditatem præstat in tempore.* Benè & sollicitè omnia præparantur, naues, tabulæ, claui, funes: pro nouâ scilicet ignauiâ, quæ iam valebat. Nunc Carondelete, satisfeci? CAR. Satis, hac parte: aliud. Cur corbibus naues has firmant & ligant, non anchoris, vt solet? nam mihi de

corbibus

corbibus hoc nouum est. LIPS. Ab eâdem, opinor, caussâ, & iam dictâ. Omnia elegerunt, ipsis paranda: & tale in corbibus, quos facilè è viminibus struere, & ad vsum hunc aptare. Non ita in anchoris: circumferendæ fuissent, & vehendæ. Quid, quod solo aliquo istæ non mordent, aut adhærent; corbes in omni, boni vtilesque sunt? Potuit & hæc caussa esse. ac sanè firmiter hæ tenebant ac ligabant, pyramidali eâ formâ sic demissæ. Ideò enim tali, vt aquæ impetus minùs pelleret, & ab acumine illo sensim & facilè laberetur. Cui rei puto & moneo, minuentem tenuemque partem illam, contra aquam sursum iniectam; crassam & grandiorem, deorsum, fune inibi alligato. CAR. Sed & tertiùm rogo. Si tam vulgatus, & *ab antiquo*, vt aiunt, ille pons; cur rara aut nulla eius mentio? LIPS. Rara fortassis, non tamen nulla. Pompeium lego, (in Flori lib. III. cap. V.) *statim ponte nauibus facto, primum omnium Romanorũ transisse Euphratem.* Habes clarè naualem hunc pontem: sed & sæpè tectè & celatim. vt cùm pontium in flumine mentio est, nisi aliter formantur, putamus accipiendos hos istos. An tamen origo non tam alta, nec longè vltra Pompeium? vix enim occasio fuit Euphratem, Rhenum, Danubium, & maiora illa fluminum transmittendi. Ita si est; tum in Arriano antiquitas illa, aptè restringatur ad hoc æui. Exemplum tamen, quod memini, & velut imaginem aut initium huiusce pontis, in Hirtij de bello Hispaniensi habes. vbi *Cæsar, cùm ad flumen Bætim venisset, neque propter altitudinem fluminis transire posset, lapidibus corbes plenos demisit. ita insuper ponte facto, copias tripartitò traduxit.* Egregium inuentum: & corbes illi cùm lapides in strue coërceant, ne diffluant; ipsi lapides pondere hæreant & sistant: in facili est, statim pontem struere, tignis tabulisque superiectis. Sed hoc locum non habeat in altiore flumine, puta Rheno, Danubio: ideoque corbes isti ingeniosè aliò aptati & versi, ad naues scilicet firmandas astringendasque. Naualem autem pontem in Traiani columnâ oculis vsurpare est, super Danubium: super ipsum Rhenum, struxit Alexãder Seuerus Imp. Herodiano breuiter (vt in re notâ) narrante: τόν τε ποταμὸν ναυσὶ διαλαμβάνων, ὡς πρὸς ἀλλήλας συνδεθεισῶν, γεφυρωθέντος, ῥᾳδίαν τὴν διάβασιν τοῖς στρατιώταις παρέξειν ᾤετο: *Fluuium ipsum nauibus amplectens, & inter se eas vinciens, ponte ita facto, putabat facilem transitum militibus præbiturum.* Hęc seria & Vide Notas.

 in pon-

in pontibus transitio: aliâs, & nauibus singulis transibant, ijsque sæpè leuioribus, & verè nauicellis. Cæsar Sicorim flumen in Hispaniâ sic transmisit (ipse narrat I. Ciuil.) nauesq; huius generis à militibus fieri iussit: *Carinæ primùm ac statumina ex leuiore materiâ fiebant, reliquum corpus nauium viminibus contextum, corijs integebatur: has perfectas, carris iunctis deuehit noctu, militesque his nauibus flumen transportat.* Sed nec tuta, nec ex dignitate satis ea transuectio est: ideò & nocte patrata. De eâ sic Lucanus:

Primùm cana salix madefacto vimine paruam
Texitur in puppim, cæsos induta iuuencos,
Vectoris patiens, tumidum superemicat amnem.

Imitatus id Saluidienus, bello Siculo, in Pompeium (notat Dio Cassius:) sed parùm feliciter, turbido illo freto. At Hispani, ritu gentico, leuiori etiam operâ; & inflatis vtribus incumbentes, solent tranare. Passim exempla. quod & Romani interim fecêre. certè Cęsar, de quo Suetonius: *Si flumina morarentur, nando traijciens, vel innixus inflatis vtribus, persæpè nuncios de se præuênit.* Cui rei exemplum vel ab Hispanis, vel à Græcis: nam & hi vsi. Arrianus de Alexandro, Istrum traijciente, libro I. Τὰς δὲ διφθέρας, ὑφ᾽ αἷς ἐσκήνουν, τῆς κάρφης πληρώσας, καὶ ὅσα μονόξυλα πλοῖα συναγαγὼν, διεβίβαζεν ἐπ᾽ αὐτῶν τῆς στρατιᾶς ὅσους δυνατὸν ἦν ἐν τῷ τοιῷδε τρόπῳ: *Pelles accipiens* (Alexander) *sub quibus tetenderant, easque stramento farciens, sed & lintres quotquot ibi erant colligens, in ijs quantas copias potuit traiecit, in tali apparatu.* Idem iterùm lib. III. de Oxo amne ab eodem traiecto: Συναγαγὼν τὰς διφθέρας, ὑφ᾽ αἷς ἐσκήνουν οἱ στρατιῶται, φορυτοῦ ἐμπλῆσαι ἐκέλευσεν, ὡς ξηροτάτου, καὶ καταδῆσαί τε καὶ συρράψαι ἀκριβῶς, τοῦ μὴ ἐνδύεσθαι ἐς αὐτὰς τοῦ ὕδατος: *Colligens pelles, sub quibus milites egerant, stramentis aut & sarmentis quàm maximè aridis eas impleri iussit, & cum curâ ligari & consui, ne aquam possent admittere.* In eâdem re Curtius: *Vtres quàm plurimos, stramentis refertos, diuidit. his incubantes tranauêre amnem.* Vtrumuis huic rei, & stramenta, & arida sarmenta: quod item in Nicetâ de Scytharum moribus: Σχεδιάζει δὲ τοῖς σκύθαις τοῦ ποταμοῦ τὴν διάβασιν κάρφης πλήρης διφθέρα, λίαν ἐς τὸ ἀκριβὲς σύσπαστος, ὡς μηδὲ βραχὺ λεβάδιον ἐπεισρέειν ἔσωθεν: *Facilem transitum fluminis Scythis præbet, pellis stramẽtis repleta: eaq; ita curiosè compacta, vt nec guttula aquæ penetret.* Tum addit, *Solitos inscendere hunc vtrem, & equo ante se acto, eiusq; caudâ pro velo vsos, Istrum aliaq; flumina transmittere.*

Quin

Quin & pontem ex iunctis his vtribus fieri posse, docuit apud Xenophontem Rhodius quispiam, cùm victrix illa manus Græcorum, insequentibus Persis, ad Pigretem amnem constitisset. Locus est in III. Anabaseos: *Vtribus, aiebat, ad bis mille opus habebo, quas facilè adipisci è capris, ouibus, bobus, asinis qui castra hæc sequuntur. Funibus etiam, ad vinciendum; sed & hos iumenta vestra sagmaria satis dederint. Vtribus autem iunctis, lapides ijs appendam, quos velut anchoras demittam. Denique toti operi sarmenta cratesque inijciam, & terram superesternam. Vtris autem quisque duos viros facilè feret, ne mergi vos arbitremini; contra lapsum autem, terra & sarmenta valebunt.* Hæc ille vir ingeniosè, ipso Xenophonte laudante, etsi Græci tunc non vsi, metu hostium in aduersâ ripâ. Sed vsi posteà simili iuncturâ Romani, & *Ascogefrum* dixerunt voce Græcâ, quasi *pontem vtrium*: quem libellus post Notitiam imperij aperit, & deformat: cuius verba, quia pluscula, abstineo nunc dare. Sed traiecerunt tali ponte iamantè Romani, sub Iouiano Principe, Tigrim fluuium, si Zosimo credam lib. III. conati sunt magis, quàm perfecerunt, si Ammiano. Sic enim iste libro XXV. *Vtribus è cæsorum animalium corijs coagmentare pontẽ architecti promittebant*: sed addit, *vanis conatibus id agitatum.* etsi quidam seorsim vtribus insidentes, posteà transiuere. Commentum simile in eodem scriptore, sed paullò diuersam, libro XXX. de Armeniorum rege fugitiuo: qui *lectulos in villis repertos, binis vtribus suffulciens, quibus singuli proceres insidentes, & regulus ipse, iumenta trahentes*, Euphratem transmisêre. Sed vsi ad hanc rem & cuppis interdum, siue inanibus vasis. In Lucano, lib. IIII.

Namque ratem vacuæ sustentant vndique cuppæ,
Quarum porrectis series constricta catenis,
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.

Quod ipsum Maximino Imp. factum ad Aquileiam, Herodianus vos docebit libro octauo. Satis de Pontibus. ORAN. Ludis. LIPS. Tu me. ORAN. Ludis, inquam: & nobilem illum scilicet Iulianum pontem, in Rheno structum, nec nominare tibi animus, aut memoria est? LIPS. Memoria, sed non animus. quid enim opus? summates viri ante me in hac curâ fuerũt: Turnebus, Hotomannus, Buteo, ipse Cæsar Scaliger: quid in scænâ hac post eos spectet? LAMPS. At nobis placet. & clariùs aut

firmiùs fortaſſe aliquid, quàm ſinguli illi, dices. FVR. Quid, quod promiſiſti? LIPS. Numquam factum. FVR. Imò iamnunc, cùm pontes in *Nauibus* ſtruebas, *Vtribus*, *Cuppis*, *Sublicis*. Vbi ergo aliter ſubliceus? LIPS. Vincitis, habete. ——* χαλεπὸν γὰρ ἐρυκακέειν ἕνα πολλούς. Ait Cæſar:

* *Difficile eſt vnum contendere multis.*

Cæſar his de cauſſis Rhenum tranſire decreuerat: ſed nauibus tranſire, neque ſatis tutum eſſe arbitrabatur, neque ſuæ neque populi Romani dignitatis eſſe ſtatuebat. Itaque etſi ſumma difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis: tamen id ſibi contendendum exiſtimabat. Rationem igitur pontis hanc inſtituit. Tigna bina ſeſquipedalia, paullùm ab imo præacuta, dimenſa ad altitudinem fluminis, interuallo pedum duorum inter ſe iungebat. Hæc cum machinationibus * *immiſſa in flumen defixerat, fiſtucisq; adegerat, non ſublicæ modo directa ad perpendiculum, ſed* * *prona ac faſtigiata, vt ſecundùm naturam fluminis procumberent. His item contraria duo ad eumdem modum* * *iuncta, interuallo pedum quadragenûm, ab inferiore parte, contra vim atque impetum fluminis conuerſa ſtatuebat. Hæc vtraque, bipedalibus trabibus immiſſis, quantum eorum tignorum iunctura diſtabat, binis vtrimque fibulis ab extremâ parte diſtinebantur. quibus diſcluſis, atque in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo atque ea rerum natura, vt quò maior vis aquæ ſeſe incitauiſſet, hoc arctiùs illigata tenerentur. Hæc directâ materiâ iniectâ contexebantur, ac longurijs cratibusque conſternebãtur: ac nihilo ſeciùs ſublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ pro ariete ſubiectæ & cum omni opere coniunctæ vim fluminis exciperent. & aliæ item ſupra pontem mediocri ſpatio; vt ſi arborum trunci ſiue naues deijciendi operis cauſsâ eſſent à barbaris miſſæ, his defenſoribus earũ rerum vis minueretur, neu ponti nocerent. Diebus decẽ, quibus materia cœpta erat comportari, omni opere effecto, exercitus traducitur.*

* Quidam libri, *demiſſa.*
* Fuluij cod. *pronè ac faſtigiatè.*
* Idem *diiuncta.*

Cæſaris verba habetis: luſtremus. ait: *Nauibus tranſire non arbitrabatur ſatis tutum, neque ſuæ, aut populi Romani, dignitatis*] Cauſſa duplex facti pontis, Securitas & Dignitas. Et ſanè ſingillatim nauibus cùm tranſitur, & hoſtis facilè impediat, aut partem excipiat: nec dignitatem etiam habet, quia furtim & clàm ferè tranſitur. Tale Tacitus, de Germanico, II. Annal. *Cæſar, niſi pontibus præſidijsque impoſitis, dare in diſcrimen legiones, haud Imperatorium ratus.* Ait: *Etſi ſumma difficultas faciendi pontis proponebatur.*]

tur.] Ob altitudinem fluuij, latitudinem, violentiam. Et hercules hodie si faciendum; valdè, credo, cunctemur. Sed Cæsar, hîc Cæsar; & quæ per naturam fieri non posse videbantur, industriâ aut constantiâ perfecit. Struere cœpit: sed an non flumine priùs auerso aliquantum, & sic minuto? Non dicit ipse: solent tamen Romani, & valdè è re fuisset. Ita idem Cæsar, cùm Pompeium ad Dyrrachium obsideret; aquæ inopiâ eum pressurus, *omnia flumina, atque omnes riuos qui ad mare pertinebant, aut auerterat, aut magnis operibus obstruxerat.* Idem in Hispaniâ, *Continuato diem noctemque opere in flumine auertendo, eò iam rem deduxerat, vt equites possent atque auderent flumen transire.* Itaque tale aliquid mitigando & maturando operi hîc factum, vt non assero; ita leuiter subijcio, & pono. Ait: *Tigna bina sesquipedalia.*] Crassa hæc tigna, & capiendum æqualiter, & in omni latere, sic fuisse. Ambitus igitur *sex pedum*. Sanè opus robore, quia hæc & flumen excipiebant, & ferre totum pontem debebant. Ait: *Paullùm ab imo præacuta.*] An ferro præfixo? quidam sic imaginantur & pingunt; sed imaginantur & simplicius è * ligno mucronem sic fuisse. Ait: *Dimensa ad altitudinem fluminis.*] Mensurâ quidem variâ; vti flumen in medio aut circa ripas variabat. Nec ea mens, quam Cardanus effingit, quasi non altiora fecerit, quàm ipsum summum flumen, æquâ cum aquis superficie: non: sed vt dixi, dimensio ad fundum spectat. Quis etiam ambigit, quin surrexerint paullùm extra flumen, ad reliquam fabricam capiendam: tum etiam in casum, si flumen fortè creuisset? Ego verò quinos aut quaternos pedes eminuisse, nihil dubito. *Fistucisque adegerat.*] Quid Fistucæ & Fistucatio, vel ex Vitruuio diu notum, & palustres aut admaritimi populi, hodieque in ædificando & fundando, assiduè vtuntur. Ait: *Prona & fastigiata.*] Hoc caput & arx inuentiunculæ est, & fabricæ Iulianæ. In istâ sibi placet, & satis explicat, ijs quidem qui non sunt nubilâ aut varâ mente. Tigna, inquit, non recta demissa, vt in sublicis pontium vulgò solet: sed duo prona & decumbentia secundùm flumen; duo tum altera opposita, item iacētia & inclinantia, sed situ contrario, in aduersum flumen. Interuallum autem inter opposita hæc tigna, facit *quadragenûm pedum, ab inferiore parte:* quod est in fundo, & vbi defigebantur. Certum autem, cùm sic infernè diuarica-

*Siquis voluerit, præusta.

uaricabant,capita minùs paullò inter ſe abſtitiſſe. Quantum igitur hoc ſpatij? Cæſar ſiluit, ſed putet aliquis *ἀναλόγως triginta pedum*, aut paullùm infrà: atque eadem iſta latitudo iniecti pontis. Pergit: *Hæc vtraque bipedalibus trabibus immiſſis.*] Tigna illa bina ibant per ſpatium fluminis, quantum à ripâ ad ripam erat: ſed quid in tranſuerſo deinde, & latitudine pontis? *Trabes*, inquit, *bipedales immiſſæ*, inter ipſa bina tigna: bipedales, inquam, quãtum ſcilicet interuallum inter tigna. Erant igitur hæ tranſuerſariæ trabes, fundamentum mox & velut ſolum ſupremi pontis, cui leuior materia iniecta. Pergit, *binis vtrimque fibulis ea tigna diſtenta.*] Quod ſententiam habet, tigna illa inclinata, diſtenta fuiſſe & obfirmata binis fibulis, in capite vtroque immiſſæ trabis. Sed quid *Fibulæ*? quod Scaligero rectè viſum, taleę, & velut ligneæ (ſic appellem) anchoræ, immiſſæ ad ligandum. Vitruuius: *Vtræque muri frontes inter ſe, quẽadmodum fibulis, his taleis colligatæ.* Idem alibi: *Tigna tria à capite fibulâ coniuncta, & in imo diuaricata:* etſi & alia ea fibula eſſe potuit, non nego. Ergo in Cæſare, *vtrimque binæ fibulæ*, ſunto taleæ duæ duræ, firmæ, in caput quodque trabis immiſſæ. Duæ, inquam: interior vna, & altera exterior, ob cauſſam mox dicendam. Quid autem *Diſtineri*? validè teneri, vt *diſtringi*. aut etiam ſeorſim teneri & abiungi, ne coirent; ſed & ne abirent, duplici illo nexu. Ordo verborum Iulij: *Vtraque tigna, immiſſis trabibus diſtinebantur*: quomodo? *binis vtrimque fibulis ab extremâ parte.* Pergit iam porrò: *Quibus diſcluſis, atque in contrariam partem reuinctis.*] Tignis nempe extrorſum & introrſum clauſis: tum & parte alterâ pariter reuinctis. Et ſtatim: *Ea erat rerum natura, vt quò maior aquæ vis.*] Planè rerum natura. & vult ex nexu illo & renexu fibularum conſequi, vt trabs immiſſa contineat tigna, nec ſinat ſurſum aut deorſum inclinare. Vt athletæ brachiis capitibuſq; iunguntur, pedibus abſiſtunt, & ita ſe firmant contra lapſum: ſimile in hac pronitate tignorum, & mox reuinctione. Cogitandum autem, quod Cæſar de duobus tignis dixit: idem fuiſſe in aliis, & totum opus per iuga quædam, cum interuallo medio (vt in fornicibus arcubuſque pontium) iuiſſe. Hoc miror, interuallum id non expreſſum, cùm cetera curioſè & minutè exſequatur. Fuit, cùm incideret bina tigna in ordinem ſic iuiſſe nullo interuallo: quod firmum ſanè opus ſit, ſed

laboris

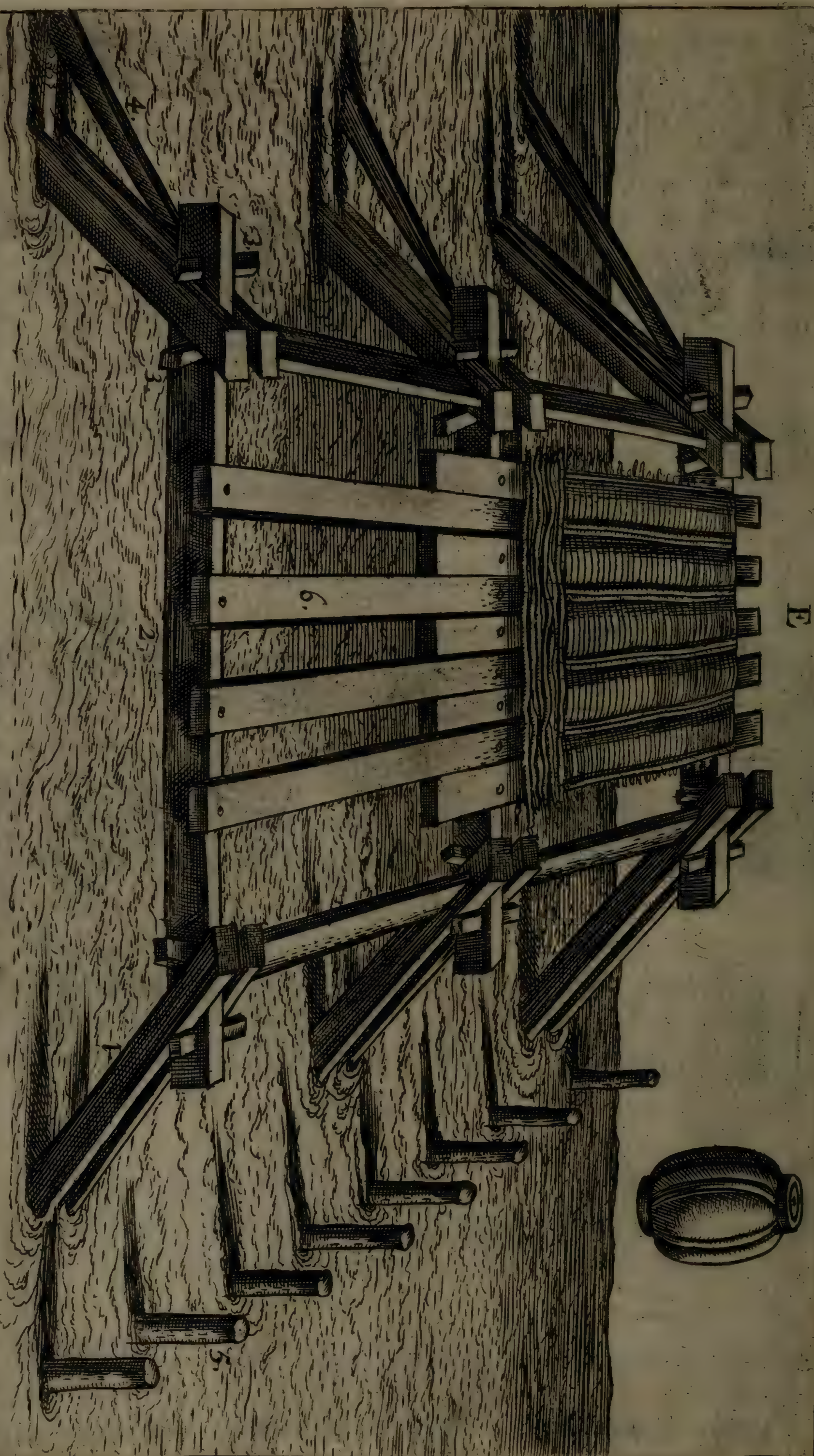
laboris & materiæ multæ; tum etiam fluuius fortaſſe nimis ſic coërcitus & clauſus. Additur: *Hæc directâ materie iniectâ contexebantur.*] Directâ nempe,in longitudinem pontis,& quia tranſuerſariis illis trabibus tigna hæc iniecta. quæ ipſa, capita trabium in iuſto interuallo ſuo retinebant & ſiſtebant. Super hæc tigna autem iterùm leuiores longurij aut perticæ, atque ij viminibus intexti: an & terra ac ceſpes ſuper vimina? nihil abſonum ſit, imò pro Romano more. Amplius: *Sublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur.*] Duplex poteſt eſſe ſententia. vel vt in ſuperiore pontis parte ſiue & fluminis, ſublicæ iſtæ fuerint; ſed eæ obliquæ & verſæ ad *partem fluminis inferiorem*, vt loquitur, ſiue quà flumen ibat & deuergebat. Eo ſenſu, iungendum illud *obliquæ* cum *parte inferiore*: non autem, vt ipſæ Sublicæ *adactæ ad inferiorem partem.* Hotomannus in eo turbat, & reſcribendum ideò, *ad ſuperiorem partem* cenſet. Nihil opus. Sed ſententia altera eſſe poſſit, Sublicas illas reuerà poſitas inferiori parte, & obliquas adactas contra flumen. quo fine? vt velut ſiſterent & fulcirent pontem ab impetu fortaſſe laborantem. Atque eò facere videatur, quòd cum reliquo opere eas iungit, vt ſolet in fulcimentis. Tamen quia dicit *vim fluminis excepiſſe*; videndum,an non prior ſententia verior, magiſque ex operis vſu. Addit: *Quæ pro ariete ſubiectæ.*] Hoc iterùm magis pro alterâ ſententiâ,quia *ſubiectas* dicit,& pro *Ariete.* Sed vocem tamen *Arietis*,hoc ſenſu non ego,non alius fortaſſe lêgit: etſi haud inepta ſit pro imagine arietis ſubſilientis & ſe attollentis. Nónne in ſimili ſenſu & *Capreoli?* Libri ſcripti ferè, *pro pariete:* nec capio. Addit: *Aliæ item ſupra pontem.*] An non hoc quoque inclinet,illas igitur fuiſſe infra pontem? ſed inclinet; non cogat. Atque has remouet à ponte *mediocri ſpatio*: vt non probem, qui nobis depingunt vallum ſeptumque contiguum, in V litteræ formam,ſiue in trigonum,antepactum. Fit ſanè hodie, & vtiliter, ſcio: ſed an ideò neceſſariò ita Cæſar? Imò verba contrà eunt. Eſto igitur potiùs ordo ſimplex aut duplex tignorum, quæ depacta in flumen, eo fine quem hîc dicit, nempe ad ligna, truncos, naues, & ſiquid aliud turbando operi immitteretur, ſiſtendum & retinendum: vt ſpatium deinde eſſet ad deducendum & amoliendum. Iccircò *Defenſores* appoſitè Cæſar dixit: & Plu-

tarchus hoc exprimens, προβόλοις. E quo item notandum, mirabile hoc opus fuisse, & vt ait, *fide omni maius*, præsertim sic celeriter *in decem diebus effectum*. CAROND. In decem diebus? certè mirum laudandumque. At ego in fidis Chronicis lego: *Carolum Magnum, pontem item ligneum, ad Moguntiacum struxisse: longum passus quingentos: sed ingenti labore, &* DECEM ANNORVM *spatio.* LIPS. Vide æuum æuo, homo homini quid interfit. Sanè nostra hæc ætas rara eiusmodi exempla vidit, cùm carpere aut deprimere, imò & non credere hæc talia malumus, quàm imitari. Eò tu laudabilior ALEXANDER FARNESI, magne Dux, qui Scaldim nostrum superbo ponte iunxisti: & eo opere pulcherrimam vrbium Regi & corpori suo reddidisti, à quo vtroque per turbas malè erat diuulsa. Macte animi. posteritas te dicet & mirabitur, tunc cùm inuidiâ remotâ, gloriæ tuæ sol per nebulas istas emicabit & perrumpet.

I. LI-

Pons Eunapij et Arriani

E. Pons Cæsaris, eius partes. 1. Tigna sesquipedalia in flumen dimissa. 2. Bipedales trabes immissæ. 3. Fibulæ binæ. 4. Sublicæ obliquæ, et cum opere iunctæ. 5. Defensores. 6. Directa materia ad consternendum.

I. LIPSI POLIORCETICΩN SIVE DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS, LIBRI III.

DIALOGISMVS I.

De Arietete dissertio. quotuplex ille, & qualis in quoque genere. De Helepoli, & Terebrâ breuiter.

DIV nos Machinæ tenuerunt, neque nego me fatigari. Vicarium sermonis huius specto. CAR. Quis possit? aut quem illum? LIPS. Designabo, si admittitis, & omnium calculis aptum. CAR. Facito, ego quidem voto tuo subsigno. BILL. Nos alij. fiat: Lipsius interiungat & quiescat. LIPS. Debeo benignitati huic gratiam. age ergo, tu Orane exsurge. ORAN. Quid facturus? LIPS. De *Ariete* dicturus. Tormenta enim nunc sequuntur: & inter ea præeat iste, tum *Catapultæ* excipiant, & *Ballistæ*. ORAN. Cur autem ego electus, aut idoneus? LIPS. Nemo magis. Totum diem in me arietasti: nosti vsum & artem. ORAN. O te pænè dixerim, * διπλῶν κάππα! ita iram recondis? LIPS. Et vindictam quoque: Domitianum vides. Extra iocum, subleua, & meam vicem de *Ariete* dicas. ORAN. Veruex ego, si fecero. LIPS. Imò nisi feceris. vos omnes appello, compellite. BILL. Oranus faciat. OMNES, OMNES. ORAN. Certè compellor. sed extemporaneus hic erit sermo, nec pro tuâ, Lipsi, diligentiâ aut curâ. Tu tamen atque isti, date manum alibi hærenti, atque attollite labantem. Arietis origo vetus, sed parùm certa: cùm pars ad Græcos & Epeum referant, inter quos Plinius: *Equum, qui nunc Aries dicitur in muralibus machinis, Epeum inuenisse ad Troiam:* pars ad Tyrios siue Carthaginienses, inter quos Vitruuius: *Primùm ad oppugnationes Aries sic inuentus esse memoratur.*

* Id est, κακὸν, malum.

ratur. Carthaginienses ad Gades oppugnandas castra posuerunt. cùm autem castellum antè cepissent, id demoliri sunt conati. posteaquam non habuerunt ad demolitionem ferramenta; sumpserunt tignum, idque manibus sustinentes, capiteq; eius summum murum continenter pulsantes, summos lapidum ordines deijciebant, & ita gradatim ex ordine totam munitionem dissipauerunt. Ego, si quis arbitrum capiat, Vitruuio magis, quàm Plinio accedam. Si enim Græcorum res, & iam inde à Troiano bello: cur Homerus non meminit, ille fons & thesaurus rerum artiumque? cur multis sæculis nemo posteà? nec probabile est, rem tam præsentanei vsus, semel repertam, subitò deperisse. BILL. Imò rem dicito. quid opus vel à Pœnis petere, quod ipsa vbique ratio, & pænè natura commonstrat? Certè qui impetum facere in fores aut obiectum aliquid vult, cubito id facit, aut pedis impulsu. Ab eo exemplo, tignum in auxilium assumptum: & nostri proterui aut ebrioli, in foribus perfringendis, cottidie vsurpant. ORAN. Haud abnuerim à naturæ ductu esse: sed alibi tamen initium. Vbicumque autem, sic dixere, à similitudine & reciprocatione ictus arietini. Dixit deterior ætas *Carcamusas*, opinor à sono. In obsidione Parisiensi Abbo:

Arrietes, Carcamusas vulgò resonatos.

Eadem autem sequens, etiam *Cancrum*, nescio an à similitudine aliquâ fabricæ, aut quia identidem retrò iret. Sed Aries iste non vniformis aut simplex, triplicem reperio. Est *Rudis*, & à primâ inuentione: quem manibus lacertisque validi homines sustinent, & agunt. Talis in columnâ Traiani sic pictus exstat, & Daci eo vtuntur. Possit huc duci Lucani illud, apud quem miles iactat libro I.

Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
His Aries actus disperget saxa lacertis.

Et hoc Sidonij:

Nec Pharij nunc regna precor, nec vt hisce lacertis
Frangat Hydaspæas Aries impactus Erithras.

Lacertorum vtrobique mentio: etsi ij quoque in *Composito* Ariete adhibiti, de quo addo. *Compositus* enim mihi est, qui trabem quoque alteram iungit & statuit, à quâ pendulus vi maiore, conatu leuiore, libratur. Hunc quoque Pœnis suis Tertullianus

primitùs

primitùs repertum asserit. & *Arietem* (inquit libro de Pallio) *nemini adhuc libratum, illa dicitur Carthago, studijs asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commenta vim tormenti de bile pecoris capite vindicantis*. Cùm enim oscillationem ei tribuit, manifestè Compositum hunc demonstrat. Sed & Vitruuius idem cum eo. qui vult statim à rudi illâ inuentione, *Fabrum quemdam Tyrium, nomine Pephasmenon, hac ratione inductum, malo statuto alterum ex eo vti trutinam suspendisse, & reducendo & impellendo vehementibus plagis Gaditanorum murum deiecisse*. Hic in plurimo vsu, & inter Romanorum opera ex professo Iosephus Flauius descripsit, tertio excidij: *Est*, inquit, *Aries trabs prægrandis, quæ malum nauis adsimilat. Is solidatur in capite graui ferro, in arietis formam, vnde & nomen adsumpsit. Dependet medius, funibus suspensus ex aliâ trabe, velut trutina; quæ trabs tignis vtrimque firmis munita est & fulta. Repulsus porrò magnâ virorum manu retrorsum, ijsdemque antrorsum statim & cum impetu reflectentibus, quatit muros prominulo ferro. Neque est vlla turris tam valida, aut mœnia tam lata, quæ, vt primas maximè plagas tulerint, sustinere & subsistere assiduas eas possint*. Hæc Iosephus. nec pigebit per verba eius ambulare, & lucem aut fidem ijs dare, Lipsij mei exemplo. Ait: *Trabs prægrandis, quem malum nauis adsimilat.*] Imò ex ipsis malis nauium interdum lecta & adsumpta. In Agellio, libro I. cap. XIII. *P. Crassus, cùm opus esset firmâ ac procerâ trabe quâ Arietem faceret, scripsit ad magistrum architectona Moleatensium, vti ex duobus malis, quos apud eos vidisset, vter maior esset, eum mittendum curaret.* Ammianus materiem genusque arboris etiam distinguit, libro XXIII. *Eligitur abies vel ornus excelsa*. Sanè excelsa, & Plutarchus inter Antonij machinas, bello Parthico, memorat *Arietem longitudine pedum* LXXX. At Vitruuius ac Græci, formant & *pedum* CVI. imò & CXX. quos ex vno ligno fuisse vix putem. Porrò hæc prima Iosephi, Hegesippus laxè ita reddit: *Magnitudo arboris, in modum mali naualis, quem non ventorum procella, non velorum sinus flectant.* Pergit Iosephus: *Graui ferro, in arietis formam.*] Ita & Ammianus: *Cuius summitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam speciem, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit*. Hegesippus diffusiùs: *Nomen hoc species dedit. eò quòd validæ*

ac no-

ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, & quòd vt frons arietis prætenditur, quæ obductis laminis turgescit & prominet: è cuius medio, quasi cornu procedit ferri solidioris. Notate. primùm, caput arboris ferro tegitur, & adfigitur laminis paullò longius: antrorsus in acumen producitur, quod *Cornu* Hegesippus dixit. Nec enim aliter verba eius capienda censeo, neque res fuit. Ammianus alibi, hoc *Acumen* vocat: *Vicit* (inquit libro XX.) *omne prohibendi commentum acumen Arietis, coagmenta fodiens lapidum*. Atque is finis & opus precipuum Arietis fuit, cùm grandiores firmioresque lapides, more prisco, muris inderentur; iuncturas penetrare ac findere, & lapides emoliri. Lucanus:

—— nunc Aries suspenso fortior ictu
Incussus, densi compagem soluere muri
Tentat, & impositis vnum subducere saxis.

Hoc acumen & ferrum, ἐμβολὴν siue *Rostrum* etiam Græci dixere, notante Suidâ: & fuit interdum trifidum, quadrifidum in mucrone, vti solent nauium rostra. Iidem communiùs & κεφαλὴν siue *caput*, sicut Latini. In Iosepho libro III. historiola huic rei est: *Quidam*, inquit, *Iudæus Eleazarus nomine, periculum imminens ab Ariete iam admoto muris videns, lapidem prægrandem ita violentè iecit, vt caput machinæ diffringeret* (ὥστε ἀπορρῆξαι τὴν κεφαλὴν τοῦ μηχανήματος:) *quod cùm vidisset, descendit etiam de muris, & magno stupore hostium, id secum in mœnia tulerat; nisi quòd quinque sagittis confixus, vnà cum ipso capite iterùm decidit.* Quod ita legendum exaudiendumque est, non vt totum caput (graue id fuit) sed decussam anteriorem eius partem, tulerit sic raptim in vrbem. Addit Iosephus: *Dependet medius, funibus suspensus ex aliâ trabe.*] Quæ sic Hegesippus: *Ea arbor suspensa funibus, ad superiora atque robusta arborum nexis, multorum manu validè in murum impellebatur.* Sed mutat à Iosepho, quòd ab *arboribus* nectit, ille ab vnâ arbore: sensus tamen est, vel ab vnâ mediâ transuersaque arbore pependisse, quam duæ aliæ sustinerent, vt in Iugo aut Patibulo: siue & à duabus reclinatis, & vtroque capite coniunctis. Quod dicere Ammianus ita videatur: *Suspensa vtrimque transuersis asseribus, & ferratis quasi ex lance vinculis trabis alterius continetur.* Vbi *ferratis* etiam vinculis, siue catenis eum nectit: at *funes* tamen Iosephus & Hegesippus dixêre: sed

quid

quid vetat ad firmitudinem catenas etiam fuisse? Has trabes & ligaturam Lucanus intellexit:

—— nunc coniunctas adstringere nodis
Instabat ferroque trabes, quo frangeret altos
Portarum postes, quateretque morantia claustra.

An non eamdem Ammianus, libro XX. dum scribit *Arietem vetustum, dissolutum fuisse, vt faciliùs veheretur, iterumque instructum?* Magis hoc est, quàm vt ipsam trabem solutilem intellegamus. Pergit Flauius: *Repulsus magnâ virorum manu.*] Quantam manum scilicet admittebat longitudo. Nec enim nisi ordo virorum vnus vtrimque admoueri potuit: & singulis ad ingressum & motum, minimùm dandi duo pedes. Sed recens scilicet manus manui succedebat, eratque perpetuus is ictus. Ideò Arietes non ita multi instructi, etiam in magnâ obsidione: & plures tamen adhibiti ad ministeria aut tutelam. Appianus in Punico, *oppugnandæ Carthagini duos vastos Arietes admouet, quorum alter à sex mille peditibus impelleretur; alter à sociorum naualium multitudine.* Titus ad Hierosolyma, tres Arietes habuit, ex Iosepho: tot quot legiones. Non quia tota legio in dirigendo aut impellendo occupata; sed in tuendo, curando, per vices administrando: Denique claudit Iosephus: *Neque est vlla turris tam valida, aut mœnia tam lata.*] Obseruate vim machinæ. quæ magis elucescat, si cogitentur veterum muri, validi hercules supra nostram fidem. Atqui Aries tamen tractu & tempore discussit. Ideò *Exterminatorium instrumentum* Paullus Diaconus dixit, libro XVII. *Exterminatorio instrumento facto, quod Arietem vocant, ciuitatem adeptus est.* Sed & alio latere Exterminatorium, quia is admotus signum perdendæ vrbis. Vti hodie mos aut lex est, duriùs in eos consuli qui Tormenta exspectarint; sic olim, qui Arietem. Cicero in Officijs: *Et cùm ijs quos deuiceris consulendum est; tum ij, qui armis positis, ad Imperatoris fidem confugiunt, quamuis murum Aries percusserit, recipiendi sunt.* Cæsar II. Gallicorum: *Respondit, se magis consuetudine suâ, quàm merito eorum ciuitatem conseruaturum, si, priusquàm Aries murum attigisset, se dedidissent. sed deditionis nullam esse conditionem, nisi armis traditis.* Atque hic est *Compositus* Aries, circa quem tamen alius etiam labor aut cura. Nam & cratibus tegebant, & corijs, contra ia-

ctus aut ignes. quod sic in Iosepho libro III. Προσῆγον κριὸν γέῤῥοις τε διηνεκέσι, καὶ καθύπερθε πεφραγμένον δέῤῥει, πρός τε αὐτῶν καὶ τοῦ μηχανήματος ἀσφάλειαν: *Produxère Arietem Vineis tectum, & supernè corio munitum, ad suam & machinæ tutelam.* De Vineis, in Propertio etiam est, libro IV.

Dumque Aries cornu murum pulsabat aëno,
Vineaque inductum longa tegebat opus.

Longa, inquit, *vinea*: & in Iosepho: διηνεκῆ γέῤῥα, *perpetuæ crates.* Etsi pro his tegumentis, receptum etiam, vt solidâ *Testudine* totus Aries tegeretur: atque ea forma nostra tertia est, *Testudo Arietaria*, vel *Testudo Aries* dictus. Hunc quoque Carthago repperit. Et Vitruuius ita libro X. *Cetras Charcedonius* (malè *Chalcedonius*) *de materiâ primùm basim subiectis rotis fecit, supraque compegit arrectariis & iugis varas, & in his suspendit Arietem, coriisque bubulis texit, vti tutiores essent, qui in eâ machinatione ad pulsandum murum essent collocati. Id autem, quia tardos conatus habuerat, Testudinem arietariam cœpit appellare.* Totam ipse eam deformat, & minutè ac mensuratè, vt architecti: videatur. De eâdem Vegetius: *De materiâ ac tabulatis Testudo contexitur, quæ ne exuratur incendio, coriis, vel ciliciis, centonibusque vestitur. Hæc intrinsecus accipit trabem, quæ aut adunco præfigitur ferro, & falx vocatur; aut certè ipsius caput vestitur ferro, & appellatur Aries. Testudo autem à similitudine veræ testudinis nomen sumpsit: quia sicut illa modò reducit, modò profert caput, ita machinamentum trabem.* Intellegi à Claudiano aliquis dixerit:

Tum tua murali libretur machina pulsu,
Saxa rotet præceps Aries, protectaque portas
Testudo feriat, ruat emersura iuuentus.

Nam portas feriri à Testudine facit, quod non nisi ab istâ potest: nisi συνεκδοχικῶς hi* capiendi, qui sub eâ latent. At certò eam adhibet ac describit Procopius I. Gothicorum, in rebus Vitigis: & posteriore æuo Colmariense Chronicum, in quo *Cancer* appellatur. *Posthæc Cancrum ad ciuitatem perduxerunt. Fuit Cancer instrumentum magnum, forte pariter, & ponderosum. In eo erat* TRABS *magna, pariter longa, in vnâ parte grossa, in alterâ parte parua. In grossiori parte, siue in capite, fuit ferro forti circumdata, & in fronte ipsius Cancri fortissimè colligata. Trabs hæc super quædam*

*Sed & seorsim alia Testudo capi potest.

dam instrumenta iacuit, quò faciliter moueretur. Postrema verba de Cylindris intelligenda videntur: de quibus & in Vitruuio legetis. Addit autẽ subinde, *quingentos homines in Cancro illo fuisse occupatos*: vbi magnitudinẽ vides. LIPS. Etiam in Herone, cap. XI. Illum eumdem videte cap. XV. XVI. XVII. vbi plures item Arietes simul suspendit. ORAN. Credo, sed quid istis insistimus? subtilia, & hodie inania sunt, nec alio fine sciantur, quàm vt sciantur. LAMPS. Non hîc te moror. in nomine *Cancri* quæro, vnde id habuit? ORAN. Nempe à regressione & reciprocatione in ictu: an & quia in obliquum moueretur & peteret? An quia Testudo ignota Germaniæ, ipsi finitimum & testaceum animal supposuêre? LIPS. Ego verò & de *Helepoli* à te exspecto, quæ vicina aut eadem est, ex Ammiani quidem descriptione. Ille enim sic, libro XXIII. *Pro his Arietum machinamentis, crebritate iam despectis, conditur machina scriptoribus historicis nota, quam Helepolim Græci cognominamus: cuius operâ diuturnâ Demetrius Antigoni filius, Rhodo alijsque vrbibus oppugnatis, Poliorcetes est oppugnatus. Ædificatur autem hoc modo. Testudo compaginatur immanis, axibus roborata longissimis, ferreisque clauis aptata: & contegitur corijs bubulis virgarumque recenti texturâ, atque limo asperguntur eius suprema, vt flammeos detractet & missiles casus. Conseruntur autem eius frontalibus trisulcæ cuspides præacutæ, ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina, vel fictores: vt quidquid petierit, aculeis exsertis abrumpat. Hanc ita validam molem, rotis & funibus regens numerosus intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admouet concitis: & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus aditus patefacit ingentes:* Et sanè, quid hęc aliud quàm *Testudo arietaria*? ORAN. Ipse ita dicit, vix alius: & magis ad Turris genera *Helepolis* hæc celebris referenda. Ipsam Demetrij describit Vitruuius in X. Plutarchus in Demetrio; Diodorus copiosissimè in XX. obsidione illâ Rhodiorum. Et variant quidem inter se ac dissident; sed consensus tamen est, Turrim fuisse, sed multipliciter & magno opere instructam. Quinimò disertè ab *Testudine Arietariá* separat Appianus in Mithridatico: Χώματα δὲ πολλὰ ἤγειρε, καὶ μηχανὰς ἐπήγνυτο, πύργους, καὶ χελώνας κριοφόρους, ἑλέπολιν ἑκατὸν πήχεων, ἐξ ἧς ἕτερος πύργος ἐπῆρτο, καταπέλτας, τε λίθους καὶ βέλη ποικίλα ἀφιείς: *Aggeres multos struxit* (rex

Mithridates ad Cyzicum) *& machinas confixit, Turres, & Testudines arietarias, & Helepolim centum cubitorum, è quá & alia Turris surgebat, catapultas, lapides, & varia tela emittens.* Nec de hac ego plura: an aliquid magis de *Terebrá*? quam Vitruuius nominat, & ex Athenæo sumpsit, qui descripsit. Græcis est ξύπανον. LIPS. Clarissimè Heron, qui & Figuras donat. Est autem gladij aut mucronis quædam similitudo, quo muros perfodiebant. Romanos vsitasse haud legi: an posteri, & inter eos vestri Leodicenses? Nam in Annalibus infimis ita scriptum: *Episcopum parasse* * *Arietem, & duos gladios, ad muros diruendos.* ORAN. Ego nescio, nec quæro: desino, absolui.

* *Vn moutō, & deux glaiues.*

AD TEXTVS.

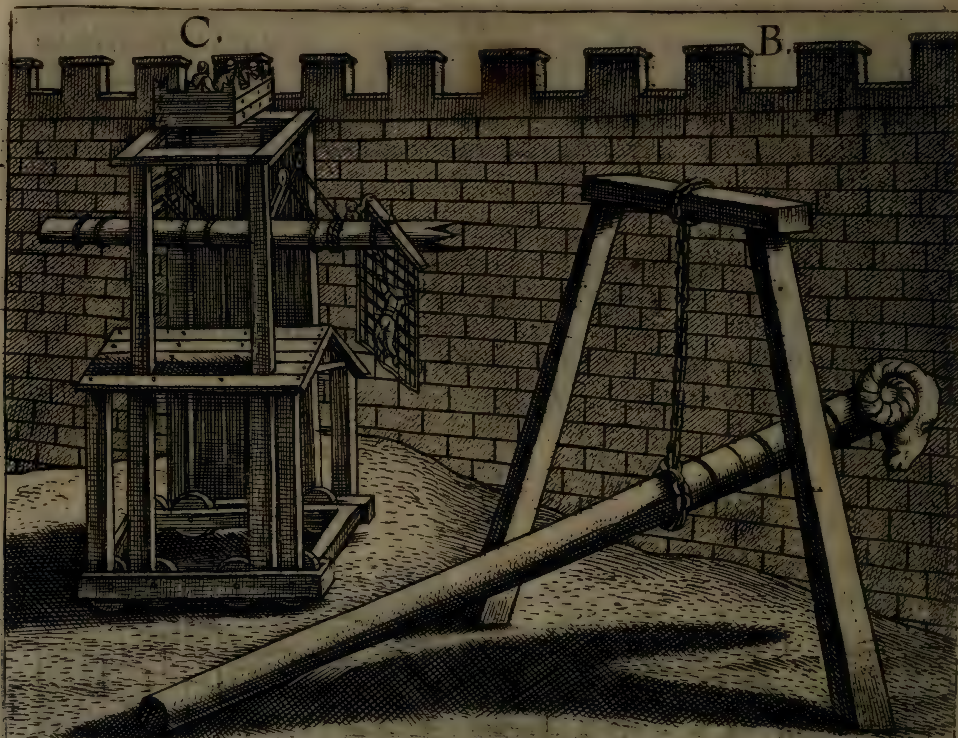
VERBA Heronis, quibus Arietem in Testudine describit & suspendit, obiterque alia genera adiungit & tangit, libuit hîc addere è cap. XI. & tum venire ad figuras. Suadeam etiam legere & conferre vnà Vitruuij in hac re caput, & Athenæi apud Turnebum excerpta, siquis in architecturâ inquirendâ studebit. Haud difficile erit è trium istorum collatione perrumpere: nos Heronis verba, à Barocio ita versa, nunc damus. Ait: *Verùm Principis Byzantij familiares Arietem cubitorum centum & viginti iuxta longitudinem faciebant: ab ipsius autem calce iuxta crassitiem quidem, pedalem: in latitudinem verò palmorum quinque: in anteriori autem parte coarctabant ipsum in pedalem latitudinem, & trium palmorum crassitiem: Helicas ferreas quattuor, quæ sese in longitudinem vsque ad decem cubitos extendant, in anteriori parte clauis affigentes: totúmque Arietem tribus funibus, octo iuxta crassitudinem circumquaque digitorum existentibus, succingentes: ac loris eum circulariter ligantes, iuxta medium tribus quidem interuallis, quattuor verò sustentaculis constringebãt. funes verò, qui ab alijs canabinis funibus ab Arietariâ Machinâ pendentibus Arietem ipsum sustinent, atque inferunt: à ferreis contextis catenis initia sumebant. At scalam etiam nauticam faciebant assere in Arietis elatione anteriùs clauis affixo, habenteq; rete contextum iuxta crassitiem sufficiens, & iuxta distantiam quattuor, vel etiam plurium digitorum foramina habens, vt facilè supra murum ascendatur. appendebant autem ipsum & mouebant in Testudine rotis octo præditâ. quippe quæ iuxta quidem infernam pauimenti longitudinem, quadragintaduo: iuxta verò latitudinem, vigintiocto cubitos habeat. ipsa præterea quattuor crura, quæ in pauimento ad altitudinem iuxta angulos affiguntur, ex duobus simul iunctis lignis singula faciebant, longitudinem habentia singula cubitorum vigintiquattuor, & crassitiem palmorum quinque: iuxta verò latitudinem vnius cubiti existentia.*

In su-

In superiori autem Arietariæ machinæ parte Thoracium tamquam sepimentum struebant, vt in eo tutè stare possent spectantes ea, quæ aduersus Arietem ab aduersarijs mittuntur. Huiuscemodi autem Arietem sexies mouebant destruentes à septuaginta cubitis altitudinis, rursusq; ad latera ad septuaginta cubitos peruertentes. à centum autem viris allatus mouebatur. totum verò, quod mouebatur pondus talentorum ferè quadringentorum erat. Sciendum autem est quòd Arietum alij quidem à virorum multitudine reguntur, iuxta quorumdam antiquarum mechanicorum opinionem: alij vero à contranitentibus lignis distenduntur: aliique demum super cylindros propelluntur: possunt autem quandoque etiam funibus circumuolutis adductionem, & reuersionem facientes, percusionem efficere. verùm ad artificem spectat iuxta magnitudines Arietum decentem quoque operationis vsum, ac motionem excogitare.

A. Aries Simplex. B. Aries Compositus.

B. *Aries Compositus.* C. *Aries Testudineus, aut in Turri, ex Herone sumptus.*

D. *Terebra, item ex Herone.*

DIALOG. II.

De Catapultâ: & primùm de nomine. Maiores, & Minores: tela earum, vis, & forma.

CATAPVLTA nunc excipit: quis de eâ sermonem? Tu Furi, si mea electio sit, & votum. FVR. Homo incaute & calide, quid tibi vis? ORAN. Esse te, quod fui, & venire in has partes. FVR. Quin totum assem tibi habe, cohæres esse nihil moror. ORAN. Vetus verbum nosti? *Attio quod Titio idem ius esto.* Denique aduoco te consortem, non solùm admitto. LIPS. Heus Furi, nobis quoque sic videtur. Tu ille tubicen & productor noster, non pugnes? CARON. Pugna, ego te in hunc ludum damno. FVR. Perillus fiam, vt video, & includar in meum bouem. ORAN. Non vt ardeas tamen, sed vt sudes: puta te ire in balneum aliquod Herculanum. FVR. Facile in me istuc: corpusculum videtis. Sed verba perdam, si repugnem; & ad rem magis ea seruo. De *Catapultâ* igitur dicam: sed vtrâ? quæ lapides mittit, an quæ hastas? nam video confundi. LIPS. De vtrâque: non errabis, nec natabis in abiungendo & disparando. FVR. Hoc quoque ad molestiam? sed mox videro: nunc de nomine aliquid necessariò, quia vt scitè Tertullianus: *Fides nominum, salus est proprietatum*. Duplex instrumentum priscis quo in hostes emitterent & iacularentur: altero, tela vel grandiores sagittas; altero, lapides & saxa. Id priùs *Catapultam* dixêre, veteres quidem, & quibus cautus & electus sermo fuit. Nam alij posteà, vt dicam, confudêre. Sed *Catapulta* igitur talis machina, Græcum nomen καταπέλτης. Formatum ἀπὸ τῆς πέλτης, quæ auctore Hesychio δόρυ καὶ ἀκόντιον etiam notat: id est, *hastam & iaculum*. Machina igitur quæ talia mitteret, compositione quadam sic formata: &, vt dixi, veteribus non nisi istæc iacit. Polybius non semel disiungit à machinâ, quæ lapides mittit, siue Latinorum *Ballistâ*. vt de Philippi Macedonis apparatu: Συναχθέντων δὲ καταπελτῶν μὲν ἑκατὸν πεντήκοντα, πετροβολικῶν δὲ ὀργάνων πέντε καὶ εἴκοσι: *Conductis in vnum catapultis quidem centum quinquaginta, petrarijs machinis siue Ballistis vigintiquinque.* Eodem sensu Liuius XXVI. *Captus & apparatus ingens belli, Catapultæ maximæ fermè*

CXX.

CXX. *minores* CCLXXXI. *Ballistæ maiores*, XXXIII. *minores* LII: Et videre est in vtroque scriptore *Catapultas* crebriores & magis vulgatas fuisse, quàm *Ballistas*. Quid ita? quia hæ operæ maioris, sed & molis. In Iosepho hoc ipsum suggeritur, de Romanis, libro V. Excidij: Εἶχον δὲ ὀξυβελεῖς μὲν τριακοσίους, τεσσαράκοντα δὲ τῶν λιθοβόλων: *Habebant catapultas trecentas, Ballistas verò quadraginta.* Valdè vincere has videtis in numero: quas ille, & alij item, ὀξυβελεῖς vocant, quia acutum ferrum telumque emittunt; aliter quàm Ballistæ, quæ lapidem obtusum. Plautus hoc ipsum discrimen palàm ingerit, Captiuis:

Vide Notas.

Meus est ballista pugnus, cubitus catapulta est mihi.

Ita enim ibi Parasitus minitabundus in obuios. & *Pugnū* suum, qui rotundus, cum lapide Ballistario comparat; *Cubitum*, qui longior, cum telo Catapultæ. Ita dico, *telo*. nec aliter in ijs versibus vtraque vox capienda, quàm pro eo quod Catapultâ emittitur aut Ballistâ. Ita idem alibi:

Cui iam infortunij intenta ballista est probè,
Quam ego haud multò pòst emittam è ballisterio.

Ita hæc interpreter, & *Ballisterium*, non locum, sed machinam ipsam. Mens poëtæ & sermo euincunt: sed & conformia exempla. Athenæus de Alexandro: ὅταν Ἀθήνας πολιορκῇ μυρίαις πανοπλίαις, καὶ ἴσοις καταπέλταις καὶ ἄλλοις βέλεσιν εἰς τὸν πόλεμον ἱκανοῖς: *Cùm Athenas obsedit decies mille armaturis, & totidem catapultis alijsque telis ad bellum idoneis.* Nisi quis ibi καταπέλτας accipiat Peltastarum leuia arma, aut homines ipsos. In Appiani Libyco: ξύλα παχέα διπήχεα ἔμελλον, ὡς καταπέλτας, ἐκ χειρὸς ἀφήσειν: *Ligna crassa, bicubitalia, tamquam catapultas, è manu emissuri erant.* Sed hæc fortasse aliquis interpretando mollire malit: faciat: illud manserit, antiquis *Catapultam*, ligni-iaculam machinam esse, nec aliter ferè ad Augusti æuum locutos. Ibi aut circà, confusio: & sunt qui pro saxi-iaculâ etiam ponunt. vt Cæsar ipse in II. Ciuilium: *Ne saxa ex catapultis latericium discuterent.* Palàm saxa mittit: sed & Sidonius,

Non quæ stridentes torquet catapulta molares.

Nec de isto miramur: de Cæsare magis, quoniam & Vitruuius post eum disertè *Catapultam* describit, quæ spicula & hastas mittit; *Ballistam* quæ saxa. Nec memini in illo æuo quemquam aliter: vt hîc quoque verear, ne quid pro suo Celsus. Nam etsi vox

Catapultæ tunc pænè desierat, certè obsoleuerat (nec in Ammiani aut Vegetij temerè inuenias:) tamen video promiscuè vsos, qui sunt vsi. vt Appianus in Iberico: καταπέλται μὲν ἐπέκειντο τοῖς πύργοις ὀξυβελοί τε καὶ λιθοβόλοι: *Catapultæ turribus impositæ, & quæ spicula mitterent, & quæ saxa.* Videtur commune hoc nomen vtrique speciei facere. vt & in Libyco: παρελάμβανον καταπέλτας ὀξυβελεῖς τε καὶ λιθοβόλους: *Acceperunt catapultas hasti- & saxi-iaculas.* Sed & in Diodoro sic memini obseruare. Aristophanis Scholiastes pro hac communione: Καταπέλτης εἶδος μηχανῆς, ἀφ' ἧς ἀκόντια καὶ ἄλλα τινὰ πέμπουσι: *Catapulta, genus machinæ è quâ iacula & alia quædam mittunt.* Quæ alia? saxa aut & globos è plumbo, vt sermo vlterior dicet. An & hæc caussa confusionis, quòd eadem machina vtrumque telum sæpè mitteret? In Silio libro I.

Phocaïs effundit vastos Ballista molares,
Atque eadem ingentis mutato pondere teli
Ferratam excutiens ornum media agmina rumpit.

In Isidoro: *Ballistam verbere neruorum torqueri, & magnâ vi iacere aut hastas aut saxa.* In Athenæo, libro V. λιθοβόλος describitur, τριτάλαντον λίθον ἀφιεὶς, καὶ δωδεκάπηχυ βέλος: *Petraria machina, lapidem iaciens trium talentorum, & hastam duodecim cubitorum.* Hæc igitur ita facta: etsi vulgò & commodè magis, cuique telo sua machina seorsim aptata. Nec ante Cæsarem sanè (imò nec statim pòst) nominum hæc confusio: nisi quòd paullatim, vt dixi, *Catapultæ* vox abijt, & rarò lecta in imis scriptis. Quid ergo eius loco? nam res mansit: *Ballistæ* vox vênit. Valdè hoc notandum, nisi natare semper aut falli volumus: & ea quæ antiquis non nisi saxa iecit, posteà plurimùm hastas. Ita in Glossis sub Iustiniani æuum explicatur, καταπέλτης, *Ballista*: & in Ammiano ac Vegetio, haud alio sensu legetur. Exempla id mox dicent. Sed adnoto, βελοστάσεις etiam dictas Græcis, has Catapultas. vt quidem Hieronymus reddidit, quod in Machabæorum I. libro, cap. VI. scriptum: Καὶ παρενέβαλεν ἐπὶ τὸ ἁγίασμα ἡμέρας πολλὰς, καὶ ἔστησεν ἐκεῖ βελοστάσεις, καὶ μηχανὰς, καὶ πυροβόλα καὶ λιθοβόλα: *Et conuertit castra ad locum sanctificationis dies multos, & statuit illic Ballistas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides mittendos.* Eadem Græca vox in Ezechielis Cap. IIII. sed ibi * *Arietes* (quod miror) conuersa. Reperio & in Diodori XX. de Rhodiorum appa-

*Didici μεταφορικῶς, pro Ducibus ipsis, & qui præeũt.

apparatu contra Demetrium: Επέστησαν δὲ καὶ τοῖς ὁρμῶσι τῶν φορτηγῶν πλοίων ἐν τῷ λιμένι βελοστάσεις οἰκείας τοῖς ἐπιτίθεσθαι μέλλουσι καταπέλταις: ſed alio, vt mihi videtur, ſenſu. & interpreter, ſic fabrefactas ſupernè & adaptatas naues, vt in ijs Catapultæ diſponi poſſent. Hæc talia loca & ſedes ijs idoneas, Βελοστάσεις appellat: quaſi *ſtationes telorum aut tormentorum*. Fortaſſe nec aliter in prioribus illis capiendum. Sed de nomine ſatis: ad rem venio, quæ reperta eſt, Plinio auctore, *à Syris*: cui facilè aſſentior, certus pleraque artium orta ab Oriente. Græci tamen haud tam longinquè petunt, & Siciliæ adſcribunt. vt Diodorus in XIIII. Καὶ τὸ καταπελτικὸν εὑρέθη κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐν Συρακούσαις: *Catapultaria ars & machinatio, reperta circa ea tempora Syracuſis*: tempora ſcilicet * Dionyſij ſenioris, cùm is bellum in Carthaginienſes pararet. Sed & Plutarchus refert, *Archidamum, cùm telum catapultarium vidiſſet, tunc primùm è Siciliâ allatum, dixiſſe,* Ὤλετο ἀρετά: *Perijt virtus*. Magnam enim conſternationem hoc telum in nouitate habebat, & nulla ei virtus viſa reſiſtendo. Quid autem dixiſſent, ſi noſtra hæc fulminantia vidiſſent, & verè Cyclopum tela? Sed tunc igitur Siculis aut reperta, aut agnita: & non vno etiam modo ſtructa. Fuerunt enim, vt in Liuio obſeruare ſuprà potuiſtis, *Maiores Minoresque catapultæ*: illæ, quæ telum ferè *trium cubitorum* emitterent; iſtæ, quæ dimidiatum. Ita enim obſeruo. & in Appiani Libyco ſcriptum, cùm Scipio Vticam oppugnaret, *tormentis emiſiſſe* τριπήχη βέλη, καὶ λίθους μεγάλους, *tricubitalia tela, & lapides magnos*. Polybius item libro v. narrat, *Hieronem & Gelonem reges miſiſſe Rhodijs* πεντήκοντα καταπέλτας τριπήχεις, *quinquaginta catapultas tricubitales*. Non quòd totius machinæ modus talis, ſed quòd eius tela. In Feſto ſanè ita lego: *Triſax, telum longitudinis trium cubitorum, quod Catapultâ mittitur*. Reſpondet planè huic modulo, quod *Minores* Catapultas feci dimidiatas. Quid enim hoc aliud ſit, quod Diodorus aliquoties nominat & diſtinguit τοὺς τρισπιθάμους ὀξυβελεῖς, *triſpithamas catapultas?* Sicut libro XX. in apparatu Demetrij: προηγεῖσθαι μὲν ἐποίησε τὰς μακρὰς ναῦς ἐχούσας ἐπὶ ταῖς πρώραις τοὺς τρισπιθάμους τῶν ὀξυβελῶν: *Præire iuſſit longas naues, quæ in proris haberent catapultas trium ſpithamarum*. Iterùm, de eodem Demetrio: Ἀθροίσας τοὺς ἀδροτάτους τῶν λέμβων, καὶ τούτους καταφράξας σανίσι, καὶ θυρίδας κλειστὰς κατασκευάσας, ἐνέθετο μὲν

*Quod idē Aelianus Var. Hiſt. VI. cap. XII.

τὸ μὲν τῶν τρισπιθαμῶν ὀξυβελῶν τοὺς πορρωτάτω βάλλοντας, καὶ τοὺς τούτοις κατὰ τρόπον χρωμένους: *Collectis firmissimis lemborum, eosque muniens tabulis & fenestellas quæ claudi possent inædificans, imposuit è catapultis trispithamis eas quæ longissimè iacerent, & simul viros, qui vti istis opportunè possent.* Ponit expresse *trium spithamarum* fuisse, id est triginta sex digitorum: qui ipse modus est medius, ad *cubitos ternos*. Sed & ex postremis verbis discas, has tales leuiores sagittas longiùs permeasse. quod iterùm idem indicat, cùm paullò pòst nominat τοὺς ἐλάττονας ὀξυβελεῖς, καὶ μακρὰν φερομένους: *minores catapultas, & longè iacientes.* Atque hæc ita plurimùm & vulgò vsurpata: interdum tamen & machinæ & tela grandiora, imò non tela sed tigna. Ita appellat Abbo in Lutetiæ obsidio:

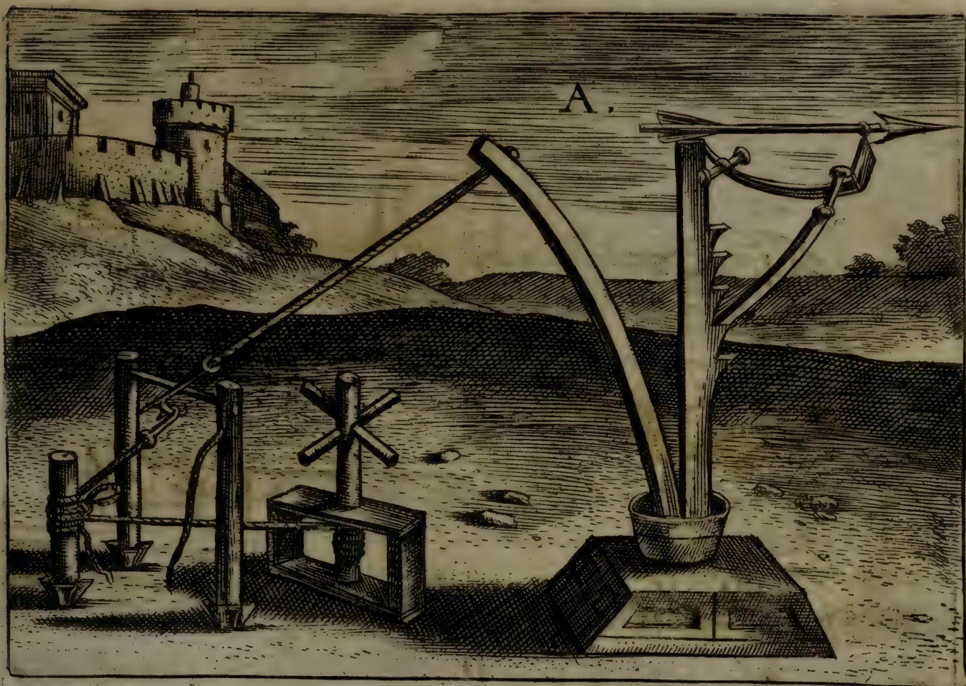
——magno cum pondere nostri
Tigna parant, quorum chalybis dens summa peragrat.

Et sunt in Cæsare, *Maximæ ballistæ*, I. Ciuil. ijsque, *missi asseres pedum duodecim, cuspidibus præfixi.* Imò in Athenæo lib. v. *cubitorum duodecim, atque ij ad stadij spatium iacti.* Nihil ergo miror, si per plures homines simul penetrarint. vt in Lucano:

——neque enim solis excussa lacertis
Lancea, sed tenso Ballistæ turbine rapta,
Haud vnum contenta latus transire quiescit.

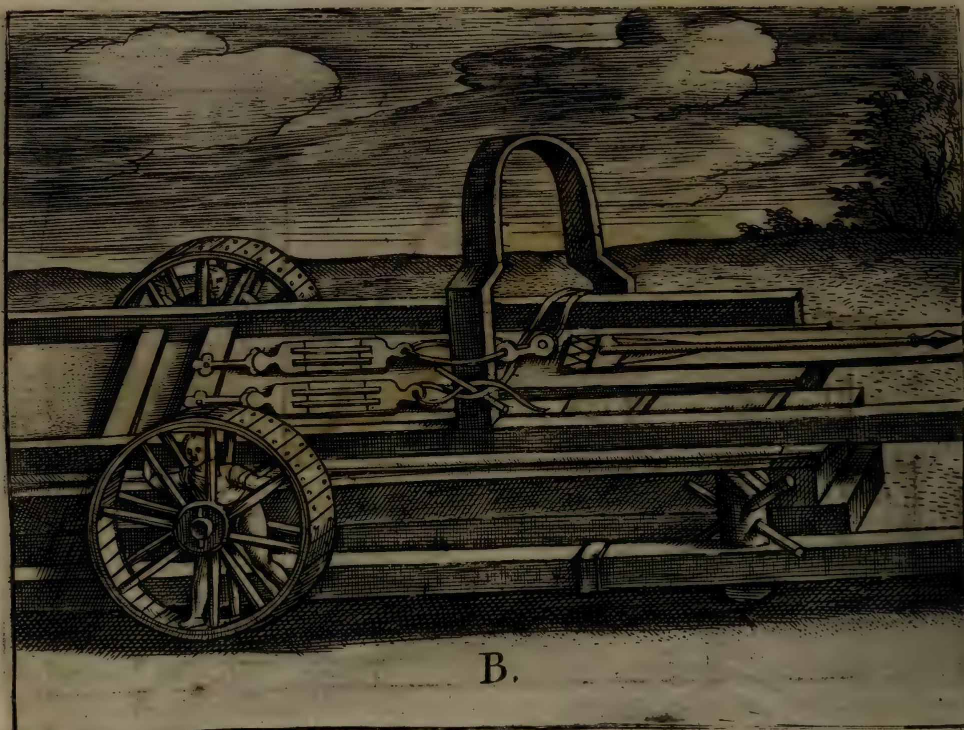
Ac tale Catapultæ telum est: sed ipsa qualis? E ligno, ferro, neruis formatur Ammiano lib. XXIII. *Ballistæ figura,* inquit (hæc ei Catapulta est, vt dixi) *docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vastum, in modum regulæ maioris extentum, cuius ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stilus extensiùs recto canalis angusti meatu cauatus, & hac multiplici chordâ neruorum tortilium illigatus, eique cochleæ duæ ligneæ coniunguntur aptissimè. quarum propè vnam adsistit artifex contemplabilis, & subtiliter apponit in temonis cauamine sagittam ligneam, spiculo maiore conglutinatam. hocque facto, hincinde validi iuuenes versant agiliter rotabilem flexum. cùm ad extremitatem neruorum acumen venerit summum, percita interno pulsu à ballistâ ex oculis auolat, interdum nimio ardore scintillans.* Pænè paria Ammiano dixerit Notitiæ imperij libellus subiectus, qui sic de Ballistæ fabricâ: *Arcu ferreo supra canalem, quo sagitta exprimitur, erecto, validus nerui funis vnco tractus, eamdem sagittam magnis viribus dimissus in*

hostem impellit. Hunc tamen funem non manibus neque viribus militum trahi fabricæ ipsius magnitudo permittit, sed retrò duabus rotis viri singuli radiorum nisibus adnitentes, funem retrorsum tendunt, pro difficultate rei viribus machinis adquisitis. Ballistam tamen ipsam ad dirigenda seu altiùs, seu humiliùs tela, cochleæ machina, prout vocet vtilitas, nunc erigit, nunc deponit. Hoc tamen miræ virtutis argumentum, tot rerum diuersitate connexum, vnius tantùm, otiosi. vt ita dicam, hominis, ad offerendam tantummodo impulsioni sagittam, opere gubernat. Videlicet, ne si hominum turba huius ministerio seruiret, minueretur artis inuentio. Ex hac igitur ballistá expressum telum in tantum longiùs vadit, vt etiam Danubij, famosi præ magnitudine fluminis, latitudinem valeat penetrare. Fulminalis etiam nuncupata, appellatione suâ virium testatur effectum. Breuiùs & magis neglectè Vegetius: *Ballista funibus & neruis tenditur, quæ quanto prolixiora brachiola habuerit, hoc est quanto maior fuerit, tanto spicula longiùs contorquet, quæ si iuxta artem mechanicam temperetur, & ab exercitatis hominibus, qui mensuram eius antè collegerint, dirigatur, penetrat quodcumque percusserit.* Vitruuius autem omnium plenissimè, in Capite proprio aut Capitibus: sed quid est? non intellegi hæc plenè à viris magnis video, & qui toti fuerunt in hac curâ: quid de me pudeat fateri? Formæ exstant in Notitiâ imperij, & ab alijs delineatæ: sed illæ obscuræ, hæ parùm firmæ. quid tu Lipsi? LIPS. In architectis nomen non profiteor: suspicor hîc aliquid, non scio: & magis fortasse aperient libri Grecanici *De Machinis*, qui in bibliothecis latent. Sed & ipsas veteres Catapultas latêre alibi in Armamentarijs, non dubito: & vidi ipse Bruxellæ, in alterâ meâ patriâ, eius formam, ingeniosam & pulchellam, nec longè à priscâ. Sed pergendum est.

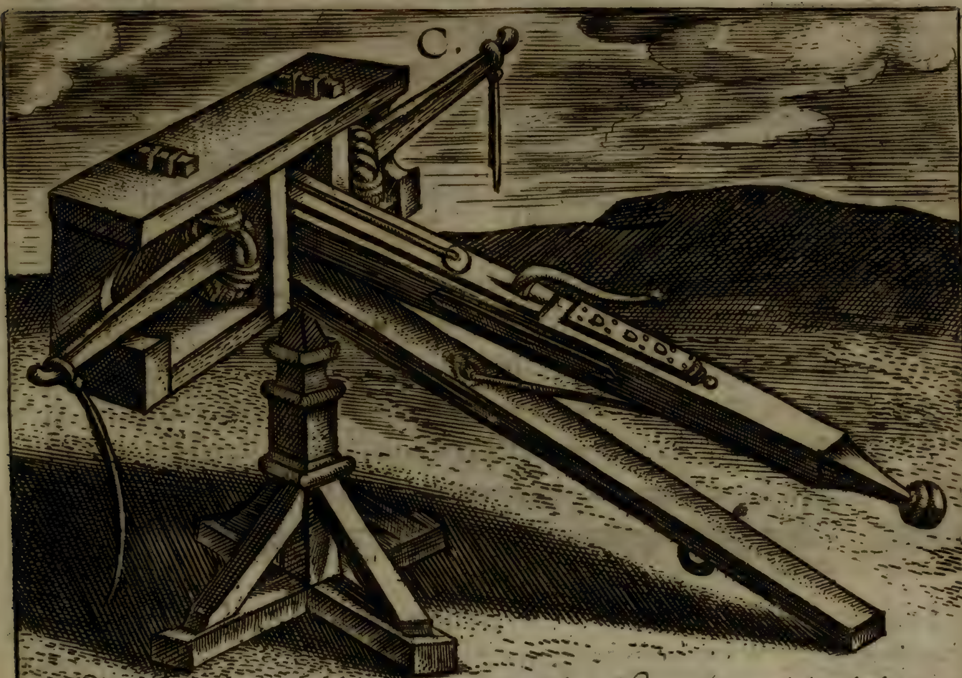

A.A. Duæ figuræ, quas reperiri aiunt, aut certè alteram, in priscis monumentis, non mihi visam.

B. B. *Vtraque haec in Notitiâ imperij exstat.*

C. Hanc Bruxellæ in armamentario repperi, affabrè factam: & in eâ brachiola ſeorſim (non continuò ligno) intenta et retrorſum flexa ſuis neruis. quod valdè in tota hac re notandum. Nulla enim curuatio in ligno, ſed vis omnis in neruorum reniſu.

DIALOG. III.

De Balliſtâ, & Manganicis. Varia item nomina: Lapidum moles & effectus: de Neruis, & Crinibus.

FVR. Nempe alium vis ſuccedere, & ad alia nos ire? LIPS. In his morari etiam, & te pergere. Te dico, qui cœpiſti: & de *Balliſtâ*, quod debes, plenè dare. Stipulati ita ſumus. FVR. Non ego reſtipulatus: ſed age, ero Tigellius ille, & cùm cœpi canere, non deſiſtam. Priſcis, vt mea quidem obſeruatio eſt, *Balliſta* ſemper lapidem iacit: nec aliter ante Cæſarem legas: imò & poſt Cæſarem, Tacitus, Seneca, alij, priſco illo more vſi. Etſi tamen poſteriores variant: ſed de priſcis, Cicero II. Tuſculanâ: *Vt balliſtæ lapidum, & reliqua tormenta eò grauiores emiſſiones habent, quò ſunt contenta atque adducta vehementiùs*. Valerius de ſerpente monſtroſo in Africâ, ſub Regulo: *telorum iactu perforari nequiſſe, ſed*

sed ad vltimum ballistarum tormentis petitum, silicum crebris & ponderosis verberibus procubuisse. Et plura, quæ in ipsâ re mox dabo. At post Cæsarem, ambitariam vox sumpta, & sæpè (vt suprà dictum) pro *Catapultâ*. Grecanicâ autem stirpe videtur ἀπὸ τοῦ βάλλειν, *à iaciendo* : & ideò *Ballistam* geminâ consonante, vel potiùs *Ballistram*, vt Glossæ, meliùs scribi. Sed quamquam ab ijs vox; ipsi vix eâ vsi, & quiduis potiùs in eorum scriptis, quàm *Ballistam* in hac re lego. Dicunt λιθοβόλους, πετροβόλους; πετροβολικὰ ὄργανα: communiter magis ἀφετήρια ὄργανα: itemq. μάγγανα: aut μαγγανικά: in quâ postremâ voce aliquid insisto. Valdè enim obtinuit, & Græci Latinique imi, sed & barbari eâ vsi. *Manganum* sanè communiter *Machina*, vt initio * Lipsius dixit: sed huc transtulerũt, ad violentissimam machinarum. Abbo in obsidione Parisiensi:

* Vide, & adde suprà, libro I. Dial. III.

Conficiunt longis æquè lignis geminatis
Mangana quæ proprio vulgi libitu vocitantur,
Saxa quibus iaciunt ingentia.

Liquet Petrarias intellegi, & in parte describi. Leo Imperator, cap. XV. de Apparatu bellico: *Manganica alacacia, quæ saxa emittunt.* LIPS. Debeo interpellare. tu hæc à *Mangano* deriuas? FVR. Facio. LIPS. Atquin ex Herone liceat adstruere *Monangonem*. Nam ita ille, cap. XVII. *Lignum longum interpositum, in figurâ reflexi angonis; quales sunt ij qui lapides iaciunt Monangones, quos nonnulli Fundas vocant.* Nostros liquet intellegi, eò magis quòd de fundis addit. In sequenti etiam capite: *Ipsa Monangonis constructio, ad catapulticam etiam contemplationem volentes instituet.* Firmiùs hac de re dicerem, si aut Græca vidissem (nam Latina interpretatio vacillat alibi, aut lapsat:) aut si Athenæum, quem Barocius auctorem citat constructi Monangonis. Sed aliâs ego, aut pro me alius hæc peruidebit: tu prosequere. FVR. Dixi ego *Mangana*, & ab eo *Manganica*: quomodo Cedrenus: Βάλλεται δὲ ἐκ τοῦ μαγγανικοῦ λίθῳ, ὃς συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον. quod ita Paulus Diaconus libro XXI. *Deijcitur lapide emisso ex Mangone, & contritum est caput eius & facies.* Sanè ibi *Manganicum*, sed in Diacono *Mangon* est, vt tuus ferè *Monangon*. Nam hæc talia, vt fit, truncabant: atque ita *Mangas* posterior ætas appellauit. Otho Frisingensis, de gestis Friderici lib. II. cap. XVI: *Ferunt quodam die, lapidem vi tormenti ex ballistâ, quã modò Margam vulgò dicere solent, propulsum ad superiora*

loca

loca conſcendiſſe. Aio verò legendum, *Mangam*: & benè illîc notatur *Balliſtam* olim dictam. Radeuicus de geſtis eiuſdem Principis, lib. II. cap. XLVII. *Tormenta quæ vulgò Mangas vocant.* Manſit hîc ſincera vox, non item in Othone alio, qui Appendicem Friſingenſi ſubiunxit, cap. XVI. *Mediolanum denuò obſidione cingitur, ac diuerſis magnis totâ induſtriâ oppugnatur.* Puto veriùs, *mangis* fore. Sed & *Mangonella, Mangonalia, Mangatella,* in auorũ aut proauorum hiſtoriis legimus: quarum ſtudioſum virum vicinum, Lipſi, habemus *Ægydium Ruytium*, qui talia quædam exempla in Leodicenſium Chronicis adnotauit. Turpinus etiam Caroli Magni æuo, in cap. IX. *Aptatis iuxta murum petrariis, & mangatellis, & trois:* nec quiſquam putauerit, nomine inductus, *Mantelletos* ſeu *Mantellos* noſtros (Vinearum genus eſt) intellegi: errabit. In Chronico quodam Leodicenſi exſtat: *Epiſcopus miſit Leodium mãgonalia, ſeu fuſtibula, ſiue tribuceta, vel arietes aut ſues, vineas,* Anno 1313.
biblias petrarias, ſiue cattos verſatiles, neſcio quæ ex his ingeniis, in ſignum quod intendebat caſtra ſolo æquare. In alio: *Bibliam petrariam,* Anno 1138.
& cetera bellica inſtrumenta. Ex quibus dixeris *Biblias* quoque, hoc genus appellatum. BILL. Pluſcula in prioribus iis verbis nomina, ſatis mihi noua: & quæ *Tribuceta*? FVR. Ingenuè neſcio: tu Lipſi doces? LIPS. Ego quoque ingenuè, neſcio. An ad illud accedit, quod *Trybock* (voce haud nimis diuertẽte) Germani dicunt? Ita enim in Fragmento quodam Germanicæ hiſtoriæ: *Anno Domini* MCCXII. *Otto Imperator ab Apuliâ & Italiâ reuerſus, obſedit oppidum VVizenſe, quod ſimiliter expugnauit vſq; ad arcem. Ibi tunc primùm cœpit haberi vſus inſtrumenti bellici, quod vulgò Trybock appellari ſolet.* Neque ſcio an Gallorum non etiam vox ſit, quibus inſtrumenta aut machinulæ ſuſpenſæ & lapſiles, *Trebuchetz* appellantur. Lego & in aliis Chronicis * *ſpringalles*, tali aliquo ſenſu. Sed quid iſta ad veterem hiſtoriam? nec diuertamus. BILL. Imò iuuat interdum hęc quoque diſcere: & ampliùs peto. Quid *Troijæ* in Turpini ſuprà verbis? LIPS Dicam quod rideas. an non *Sues*, quæ in Chronico dicuntur, quando Gallica ea vox ſic reſpondet? Fuerit inſtrumentum, quo muros fodiebant & deruebant, vt terram ſus roſtro. LAMPS. Imò *Sues* in Britannicis alibi Chronicis, pro *Vineis* videor legiſſe. LIPS. Et ego, ſed obſcurè memini. Itaque ſeriò tibi dicam, ſeriò hæc neſcio, nec nimis inquiſiui,

* In Leodicenſi, *L'Eueſque fit faire des eng ns & magoneals & eſpringalles.*

* P. Pythæus edidit.

non item quid *Clitæ*, in* vitâ vetustâ Caroli Magni: *Præparauerunt Clitas, ad debellandum præ virtute castrum.* Ne hæreamus: tu Furi perge. FVR. Talia igitur & plura nomina, in nouellis historiis: atq; in eisdem *Petrariæ*, haud absurdâ voce, & quę exprimat Græcorum πετροβόλους. In vitâ Caroli Magni iam citatâ: *Petrarias, quas parauerunt, in suo plus damno senserunt, quàm illi de castro.* In Paulo Diacono, de gestis Longobard. lib. v. *Iussu Imperatoris caput eius abscisum est, atque cum belli machinâ, quam Petrariam vocant, in vrbem proiectum est.* Ex quo videre est, his talibus machinis alia etiam quædam in vrbem proiecta, quàm lapides & saxa. Exemplum haud dubiè à Fundis est: & vt illis minores lapides, ita istis grandiores repertum proiectare. Iaciebant autem vulgò, & Minoribus ballistis, lapides ferè *centenûm pondo*: atque eo sensu Lucillio, ipsa *Ballista centenaria* dicitur, in Nonio: Quid fit? *ballistas iactas centenarias.* Est enim idem ille sermo, qui antè notatus, *catapultas tricubitales* esse. Sic Sisenna, in eodem Nonio: *Ballistas quattuor, talentarias.* Græcè ille maluit dicere, quàm *centenarias*: quia talentum etiam paullò* plus in pondere habet. At maioribus, amplius iaciebant, & vel talenta tria. Sic in Diodori xx. *Demetrius in Helepolim suam* εἰσῆνεγκε πετροβόλους παντοίους, ὧν οἱ μέγιστοι ἦσαν τριτάλαντοι: *intulit varias Petrarias, quarum maximæ trium talentorum erant.* In Athenæi v. de Hieronis regis naue, cui faber Archimedes: Τεῖχος δὲ ἐπάλξεις ἔχον, καὶ καταστρώματα διὰ νεὼς ἐπὶ κιλλιβάντων, κατεσκεύαστο, ἐφ' οὗ λιθοβόλος ἐφεστήκει τριτάλαντον λίθον ἀπ' αὐτοῦ ἀφιεὶς, καὶ δωδεκάπηχυ βέλος. ἑκάτερον δὲ τούτων βελῶν ἔβαλλεν ἐπὶ στάδιον: *Murulus siue lorica, & tabulata super fulcris & sustentaculis, ædificata erant. In iis Petraria, quæ lapidem trium talentorum emitteret, & hastam duodecim cubitorum. vtrumq; autem istud, ad stadij longitudinem.* Ac Vitruuius quoque hunc videtur habere, quasi summum pōderis modum, lib. x. cap. vlt. vbi de Helepoli scribit: *ita eam ciliciis & coriis crudis confirmatam, vt posset pati plagā lapidis ballistâ immissi pondo* CCCLX. Sunt enim ea tria Talenta; quæ singula Vitruuio pendunt pondo CXX. Nostra ista fulminea hodie, non capiunt aut peruehunt hoc pondus. Ex his facile discere, & vim igitur magnam Tormento huic fuisse: quam Lucanus sic expressit, lib. III.

* Nempe cxx. pōdo.

At saxum quoties ingenti verberis ictu
Excutitur, qualis rupes quam vertice montis

Abscidit

Abſcidit impulſu ventorum adiuta vetuſtas,
Frangit cuncta ruens: nec tantùm corpora preſſa
Exanimat, totos cum ſanguine diſſipat artus.

Ita profectò eſt. grande hoc pondus non contundebat ſolùm, ſed diffringebat omnia & diſiiciebat. Hegeſippus libro III. cap. XII. *Alij telis, alij balliſtis hoſtem vrgebant. Tanta autem erat huius tormenti vis quo ſaxa in hoſtem iaciebantur, vt percuſſus vnus ex ſociis Ioſephi, qui propter adſtaret, cōminuto capite rueret, & occipitium eius vſque ad tertium ſtadium excuteretur. Mulier quoque aluo grauis, percuſſa vterum, ſupra dimidium ſtadij de intimá ſede genitalis ſecreti excuteret infantem.* Hæc ita Latinus ille, è Ioſepho, vt ſolet, tranſſcripſit: qui ipſe & alibi auctor violentiæ huius teli. In libro VI. Excidij ſcribit: Ταλαντιαῖοι μὲν ἦσαν οἱ βαλλόμενοι πέτροι, δύο δὲ καὶ πλεῶν ἀπήεσαν σταδίους, ἡ πληγὴ δὲ, οὐ τοῖς προεντυχοῦσι μόνον, ἀλλὰ πολὺ δὲ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους, ἦν ἀνυπόστατος: *Talenti pondere erant lapides qui mittebantur, duo autem & amplius ſtadia peruadebant. Ipſe ictus, non iis modò quibus primis incidebat, ſed & longè retrorſum ſtantibus, erat intolerabilis.* Quæ certa & vera ſunt: nec ſcio cur interpres hoc loco, velut diffidēs & corrigens verterit de *vno ſtadio*, non duobus. At prior ille locus nónne de *tertio* etiam adfirmat? LIPS. Credimus. nam & noſtra hodie Tormenta ad *mille paſſus* permeant, imò vltrà. Iouius adſerit *Colubrinā* (ſic appellat) *inuentam in arce Tolonæ à Ferdinando Daualo; quæ in Iſchianâ arce poſteà collocata, nauigia ab acceſſu, vel in triginta ſtadiorum diſtantiâ deterreret.* FVR. Multum eſt, ipſe viderit: ſed ad noſtra. Non rotundos ſolùm lapides iſtis iaciebant: ſed enormes & *Sepulchrales*: quibus ſcilicet domos & ædificia confringerent, & quidquid incidiſſent. Reperio & equorum hominumque cadauera iacta, ſtercora fetoresq; alios, item plura, quorum partim in Chronico noſtræ vrbis ſic ſcripta: *Leodicenſes caſtrum de Argenteal fortiter impugnare cœperunt, iactis lapidibus magnis cum mãgonalibus, & fuſo metallo in vaſculis terreis, ferroq; candēti proiecto, tandem ſtercoribus etiam iniectis.* Nec verò iſta ſolùm, ſed & plūbeos globos emiſſos lego: quid niſi nouello iſto pænè ritu, quo ferrei? Appianus in Mithridatico id clarè dicit: ὅτι ὁ σύλλας ἐκ καταπελτῶν ἀνὰ εἴκοσιν ὁμοῦ μολιβδαίνας βαρυτάτας ἀφιέντων, ἔκτεινε πολλοὺς, καὶ τὸν πύργον Ἀρχελάου κατέσεισε καὶ δυσάρμοστον ἐποίησε: *quòd Sulla ex Catapultis ad viginti ſimul, plūbeos graues globos emiſit; multosq; interemit, & turrim Archelai con-*

Vide Notas.

lai concussit & planè vitiauit. Quæ verba non sic capienda, meo iudicio (etsi fecit interpres) quasi viginti globi ex vnâ machinâ simul emissi; id nō facilè potuit: sed quod assiduè viginti Ballistæ (ipse *Catapultas* appellat, & notetur) simul iacerent & oppugnarent. Sanè ingeminasse vel vnam crebros ictus, non ambigimus. & Hispaniæ Chronicis notatur: *Ballistam magnitudine eximiam Oscâ allatam, ad arcis cuiusdam expugnationem. quæ noctu ingentia saxa quingenta iaceret; de die ad mille.* Discimus autē ex istis, & muros siue turres concuti iis solere: quod plura etiam firmant exempla. Ouidij: *Quàm graue ballistæ mœnia pulsat onus.*

Vide Notas.

Senecæ in Thyeste:

Admotis nihil est opus,
Vrbes sternere machinis,
Longè saxa rotantibus.

Eiusdem in Hippolyto:

Nec torta clausas fregerat saxo graui
Ballista portas.

Statij, in v. — *quo turbine bellica quondam*
Librati saliunt portarum in claustra molares.

Diodori xx. Τοῖς δὲ πετροβόλοις τάς τε μηχανὰς τῶν πολεμίων, καὶ τὸ διὰ τοῦ χώματος τεῖχος, τῇ μὲν διέσεισε, τῇ δὲ κατέβαλεν, ἀσθενὲς ὑπάρχον καὶ ταπεινὸν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς: *Petrariis & machinas hostium, & murum qui in aggere, partim cōcussit, partim deiecit, vt qui murus illis temporibus debilis & humilis adhuc esset.* Quâ extremâ additione ostendit, in validū aliquē fortemq; murū parùm Ballistas potuisse. quod ratio etiam vult: & idē Diodorus adhibet alibi *eas quidem ad pinnas & propugnacula detergenda, arietes verò ad ipsos muros deruendos.* In eodē xx. τὰς ἐπάλξεις μὲν ἀπέσυρε τοῖς πετροβόλοις, τὰ τείχη δὲ διέσεισε τοῖς κριοῖς. Video autē & in pugnâ interdū iis vsos. vt Tacitus in III. Hist. suggerit: *Magnitudine eximiâ quintadecimæ legionis ballista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: lateque cladem intulisset, nisi duo milites præclarū facinus ausi, vincula ac libramenta* * *tormentorum abscidissent.* Ibidē quoque. *Vitelliani tormenta in aggerem viæ cōtulerant, vt tela vacuo atq; aperto excuterentur.* Atque hęc super vi aut vsu Ballistæ dixerim. BILL. Nobis quidem miranda. Quæ tormenta nostra pondus hoc iaciant tot librarum? nam ruminor quæ dixisti. Sed an ex fide? FVR. Si fides in vllâ memoriâ priscâ, in hac est: & confirmant

* An *tormēto?* nam de vno res.

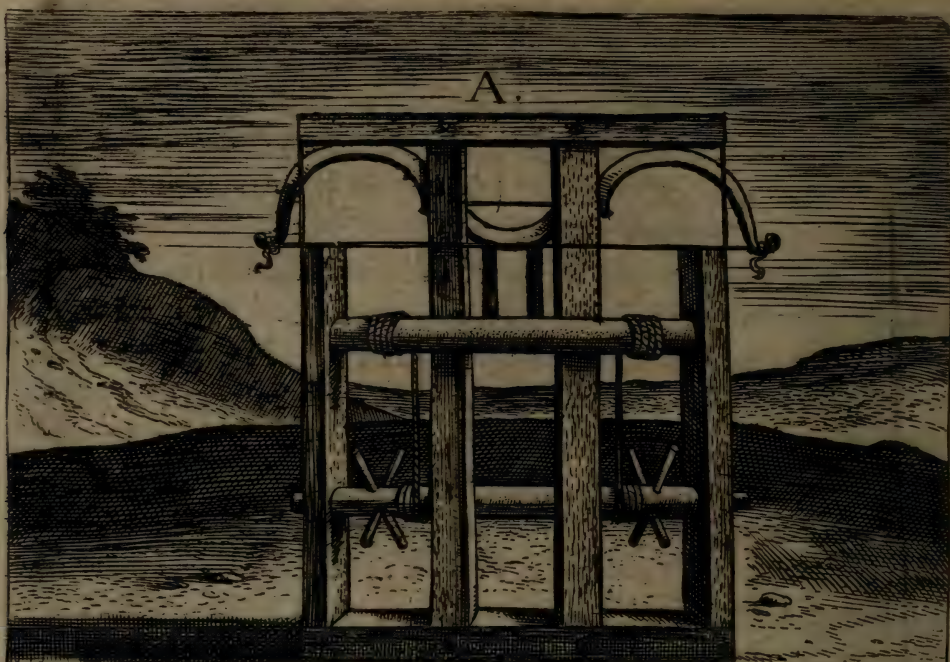
firmant Annales paullò antiquiores. quia nuper denique & auorum æuo desiimus iis vti. Sed enim de *Formâ* etiam videamus, quę intricatior est, etsi vbertim satis Ammiano sic descripta, lib. XXIII. *Scorpionis, quem appellant nunc Onagrum, huiusmodi forma est. Dolantur axes duo quernei vel elicei, curuanturq; mediocriter, vt prominere videantur in gibbas: hiq; in modum serratoriæ machinæ conne- ctuntur, ex vtroque latere patentiùs perforati: quos inter, per cauernas funes colligantur robusti, compagem ne dissiliat continentes. Ab hac medietate restium stilus exsurgens obliquus, & in modum temonis iugalis erectus, ita neruorum modulis implicatur, vt altiùs tolli possit & inclinari: summitatiq; eius vnci ferrei copulantur, è quibus pendet stuppea vel ferrea funda. cui ligno fulcimentum prosternitur ingens cilicium, paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum super congestos cespites, vel latericios aggeres. Nam muro saxeo huiusmodi moles imposita, disiectat quidquid inuenerit subter, concussione violentâ, non pondere. Cùm igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus iuuenes, repagula, quibus incorporati sunt funes, explicantes, retrorsus stilum penes vncinum inclinant. itaque demum sublimis adstans magister, claustrum, quod totius operis continet vincula, reserat malleo forti percussum. Vnde absolutus ictu volucri stilus, & mollitudine offensus cilicij, saxum cõtorquet, quidquid incurrerit collisurum. Et Tormentum quidẽ appellatur, quòd ex eo omnis explicatio torquetur: Scorpio autem, quoniam aculeum desuper habet erectus. cui etiam Onagri vocabulum indidit ætas nouella, eâ re quod asini feri cùm venatibus agitantur, ita eminus lapides calcitrando post terga emittunt, vt perforent pectora sequentium, aut diffractis ossibus capita ipsa displodant.* Istęc Ammianus. è quibus formam aliquam & fabricam effingere, haud planè difficile, siquis erit in eâ curâ. Vide Notas.
In Vitruuio pariter descriptio, sed profectò non conformis (pro meo captu:) nec ambigo, quin cum æuo alia & alia reperta. Sed mihi duo adnotanda in totâ hac paraturâ, de *Neruis* & *Fundâ*. Et *Neruos* quidem ad omnia hæc tormenta maximè requirebãt, secundò, *Capillos*, si copia eorum nõ esset. In Vegetio gradus & bonitas sic expressa, lib. IV. cap. IX. *Neruorum quoque copiam summo studio expedit colligi, quia onagri vel ballistæ, ceteraq; tormẽta nihil prosunt, nisi funibus neruinis intenta. Equorum tamen setæ de caudis ac iubis ad ballistas vtiles asseruntur. Indubitanter verò, & crines fæmi-*

narum in eiusmodi tormentis non minorem habere virtutem, Romanæ scilicet necessitatis experimento cognoscitur. Nam in obsidione Capitolij, cùm neruorum copia defecisset, matronæ abscisos crines suos viris obtulere. Et neruos sanè primo loco approbat. vt & Vitruuius: *E neruo, capilloque tortis rudentibus.* Vt Polybius, inter apparatus bellicos, libro IV. Τριχὸς εἰργασμένης τάλαντα τριακόσια, νεύρων εἰργασμένων ἑκατὸν τάλαντα: *capilli elaborati aut facti talenta trecenta, neruorum factorum talenta centum.* Quia plus pretij in neruis, quàm capillis; ideò pauciora eorum pondo. LIPS. Rectè dicis, & suggero ab Herone cap. XVIII. expressum, qui nerui eligendi. *Ex animalibus,* inquit, *robustioribus & quamplurimùm exercitatis. vt cerui quidem, ex iis qui in cruribus pedibusque; tauri, qui in humero sunt.* Hoc volui, nunc perge. FVR. Proximi igitur à Neruis *Capilli*, iique ex equis, vt Vegetius notat: sed maximè muliebribus, vt cum illo plerique. Vitruuius: *Contenduntur capillo maximè muliebri.* Ctesibius, ex quo video citari: ὁ δὲ τόνος καὶ ἐκ τριχῶν γίνεται γυναικείων. αὗται γὰρ λεπταί τε οὖσαι καὶ μακραὶ, καὶ πολλῷ ἐλαίῳ τραφεῖσαι, ὅταν πλακῶσι, εὐτονίαν πολλὴν λαμβάνουσι, ὥστε μὴ ἀπᾴδειν τῆς διὰ τῶν νεύρων ἰσχύος: *Funis etiam ex capillo consit muliebri. Ille enim cùm tenuis sit, longus, multo oleo perfusus; cùm plectunt, vires & intentionem validam, accipit, vt nec dissonet multum à robore neruorum.* LIPS. Ipsa totidem pænè verba in Herone, qui ex Ctesibio descripserit, memini obseruare. FVR. Historiæ etiam passim de hoc capillo. vt Appiani de Carthaginiensibus obsessis: Ἐς δὲ τὰς ἐπιτάσεις καταπελτῶν ἀπεκείραντο τὰς γυναῖκας, τριχῶν ἑτέρων ἀπορίᾳ: *Ad catapultarum intentiones raserunt fæminas, aliorum crinium inopiâ.* Strabo de hoc ipso facto, lib. XVII. τρίχα δὲ τοῖς καταπέλταις αἱ θεράπαιναι παρεῖχον: *Capillum tormentis ancillæ præbuerunt*: sed ad ancillas tamen restringit. Salonenses, apud Cæsarem III. Ciuil. *præfectis omnium mulierum crinibus, tormenta effecerunt.* Aquileienses, apud Capitolinum in Maximinis, *Funes de capillis mulierum fecerunt, cùm nerui ad emittendas sagittas deessent.* Et de Romanis, suprà Vegetius. quod ipsum Capitolinus rettulit, & *Veneri caluæ*, ob hanc memoriam, templum vult structum. Sed alterum, quod dicturiebam, de *Fundâ* est. quę in Ballistâ siue Scorpione ponitur ab Ammiano, *stupea aut ferrea* fuisse. Cui fini? receptaculum scilicet lapidis, & in quâ firmaretur. Ammianus XIX. *Per scorpionum ferreas fundas, rotundi lapides subinde iacti.*

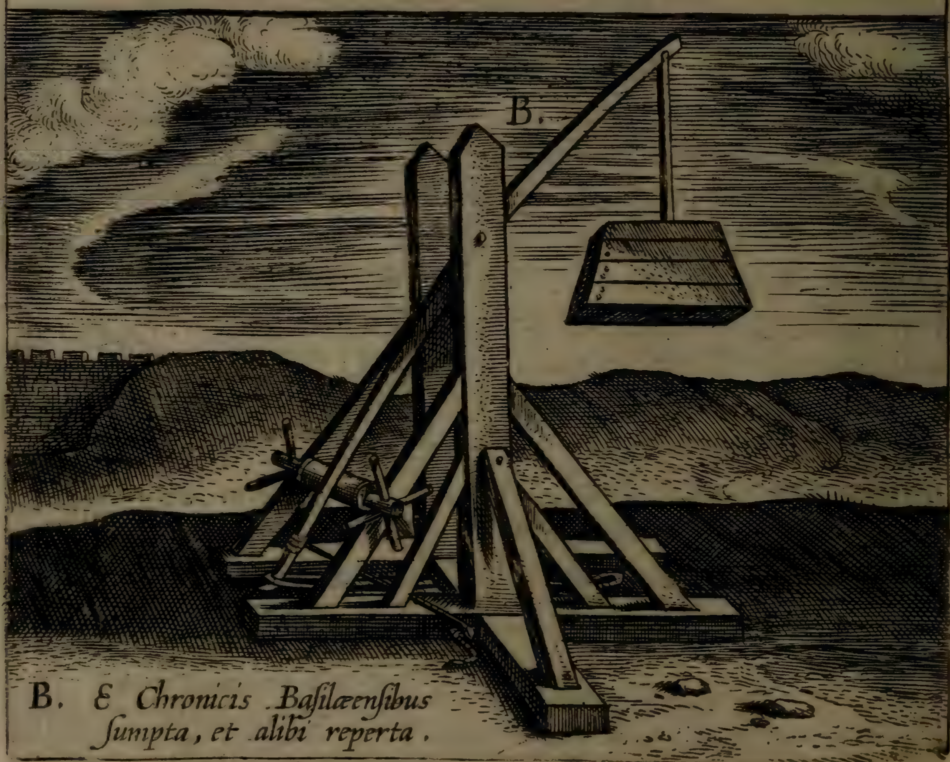
iacti. Iterùm XXIV. *Post machinam scorpionis architectus fortè adsistens, reuerberato lapide quem artifex titubanter aptauerat fundæ, oblisô pectore sauciatus profudit animam.* Cui simillimus euentus in Suidâ narratur, ab incerto scriptore: Ὁλοοίτροχος λίθος ὁ ἀπὸ μηχανῆς εἰς τὸ ἀϱχιτέκτονα τοῦ τεχνήματος ἐξήλατο, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξέωσεν ἄμφω: *Rotundus lapis à machinâ in eius architectum exsiluit, eique ambos oculos excussit.* Funda itaque ibi: & ideò ipsas Ballistas siue *Monangones* scripsit Heron *à nonnullis Fundas vocari.* Sed & Græci commodè hîc vtuntur verbo σφενδονᾶν, vt Zonaras in Constantino: Λίθων γὰρ ἐκ μηχανῆς ταλαντιαίων σφενδονουμένων: *Cùm lapides centenarij fundis iacerentur machinarum.* Quin & ipsum instrumentum totum, Σφενδόνη dicta, vt in Glossis: *Ballistra,* σφενδόνη, μάγγανον πολεμικόν. In Machabæorum I. cap. VI. inter machinas varias, σφενδόναι nominantur: quas rectissimè Hieronymus *Fundibala* vertit. Ita enim illo æuo dixerunt. Isidorus: *Ballista magnâ vi iacit aut hastas, aut saxa. inde & Fundibalus, quasi fundens & emittens.* Hegesippus V. cap. XLIV. *Fundibalo ictus, in eâdem voce amisit spiritum.* Hanc machinam intellegit: quia Iosephus in ipsâ illâ re, λίθον ἐκ τοῦ πετϱοβόλου dixit, *lapidem è petrariâ.* Repetiuit hoc ipsum in Anacephalæosi suâ Hegesippus: *Fundibulari ictu amisit spiritum.* Rosuintha virgo Saxonica, itemque Chronica Hispanica: *Pelagium, castissimum iuuenem, Abderamini tyranni iussu, fundâ machinali trans Bætim fluuium emissum, & scopulosis rupibus illisum tradunt*: quia scilicet impuro tētamini illius suffragium non præbuisset. In Glossis etiam, *Ballistrarij* explicantur, σφενδονῆται: sed, credo, minores illos funditores intellegi, ab exemplo. Ammianus XVI. *Cæsar, nequa interueniret mora, adhibitis cataphractis solis & ballistariis, ad Tricassinos tendebat.* Funditores, inquam, puto esse, aut *Fustibalatores.* In Guntheri Ligurino. lib. IX. hæc ipsa machina *Balearica* dicitur, à caussâ iam dictâ, & quia Balearium Fundæ.

—— lapides agitata minores
Funda rotat, magnos Balearica machina muris
Incutit, & duro munimina verberat ictu.

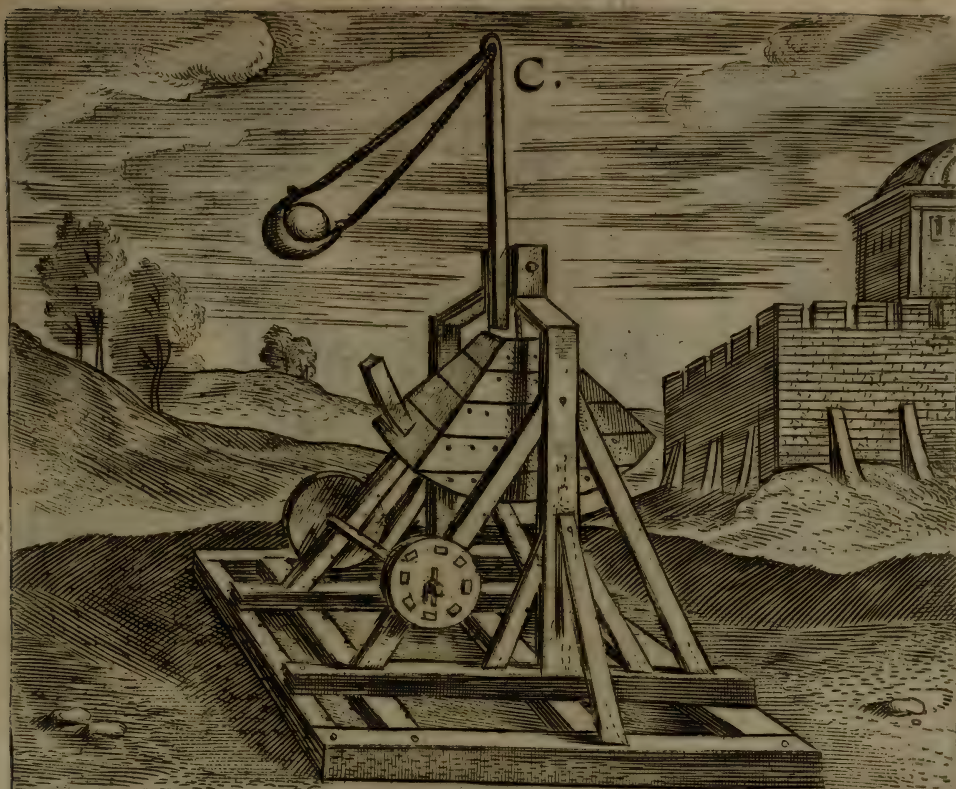
SEQVEN-

A. *Figura, quam in Vitruuio Iocundus expressit.*

B. *E Chronicis Basilæensibus sumpta, et alibi reperta.*

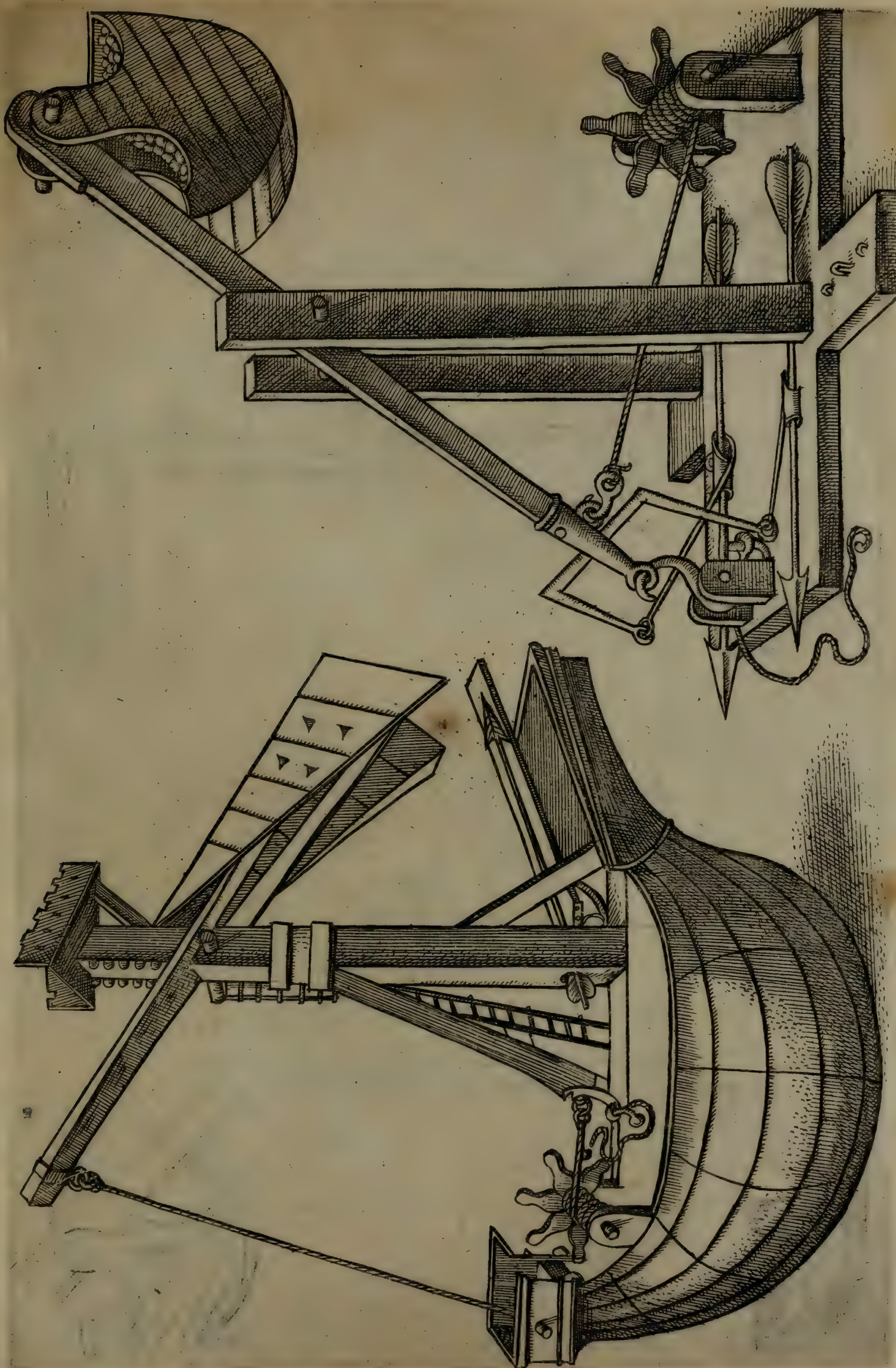

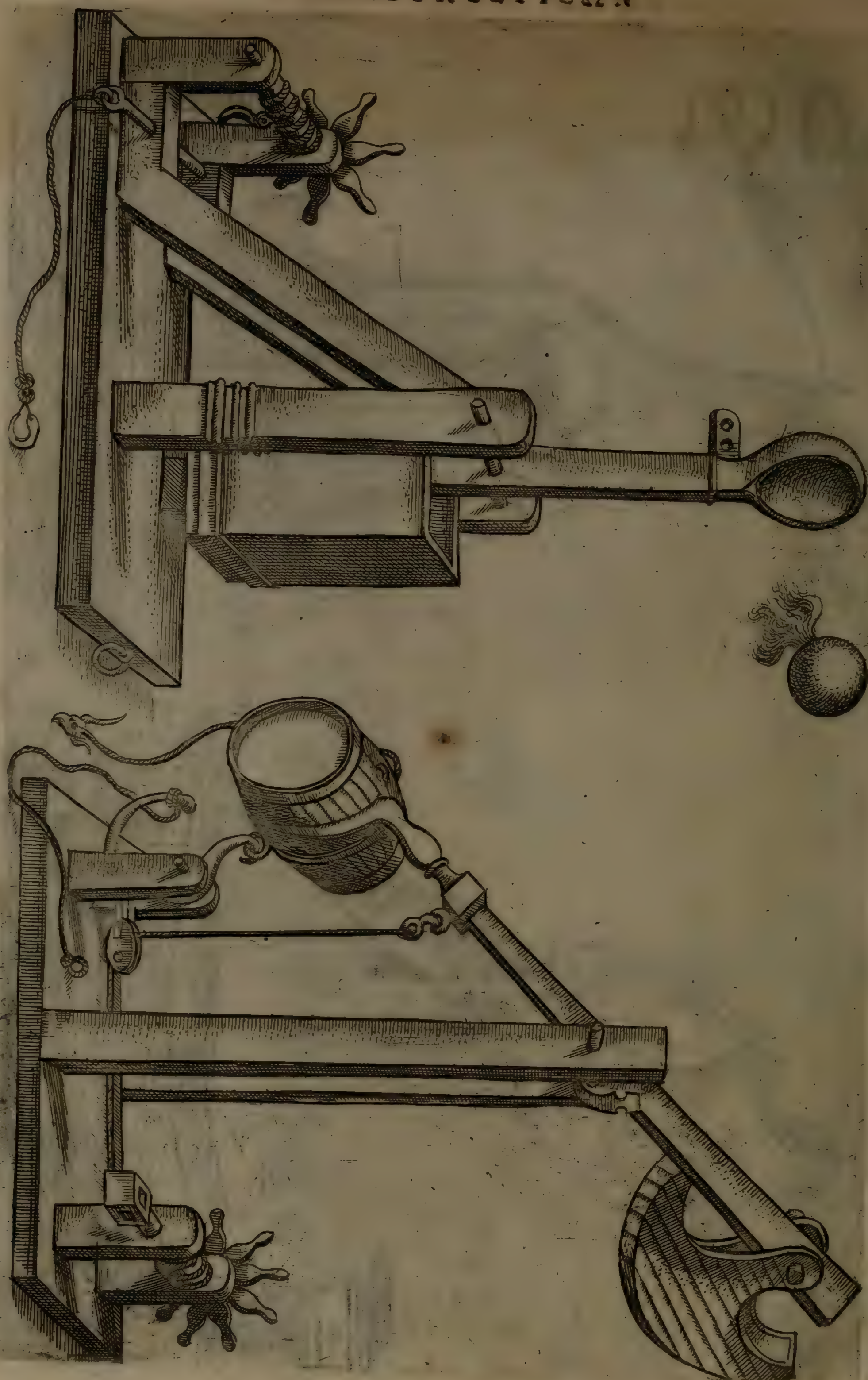
C. *Similis priori ferè, ex Valturio.*

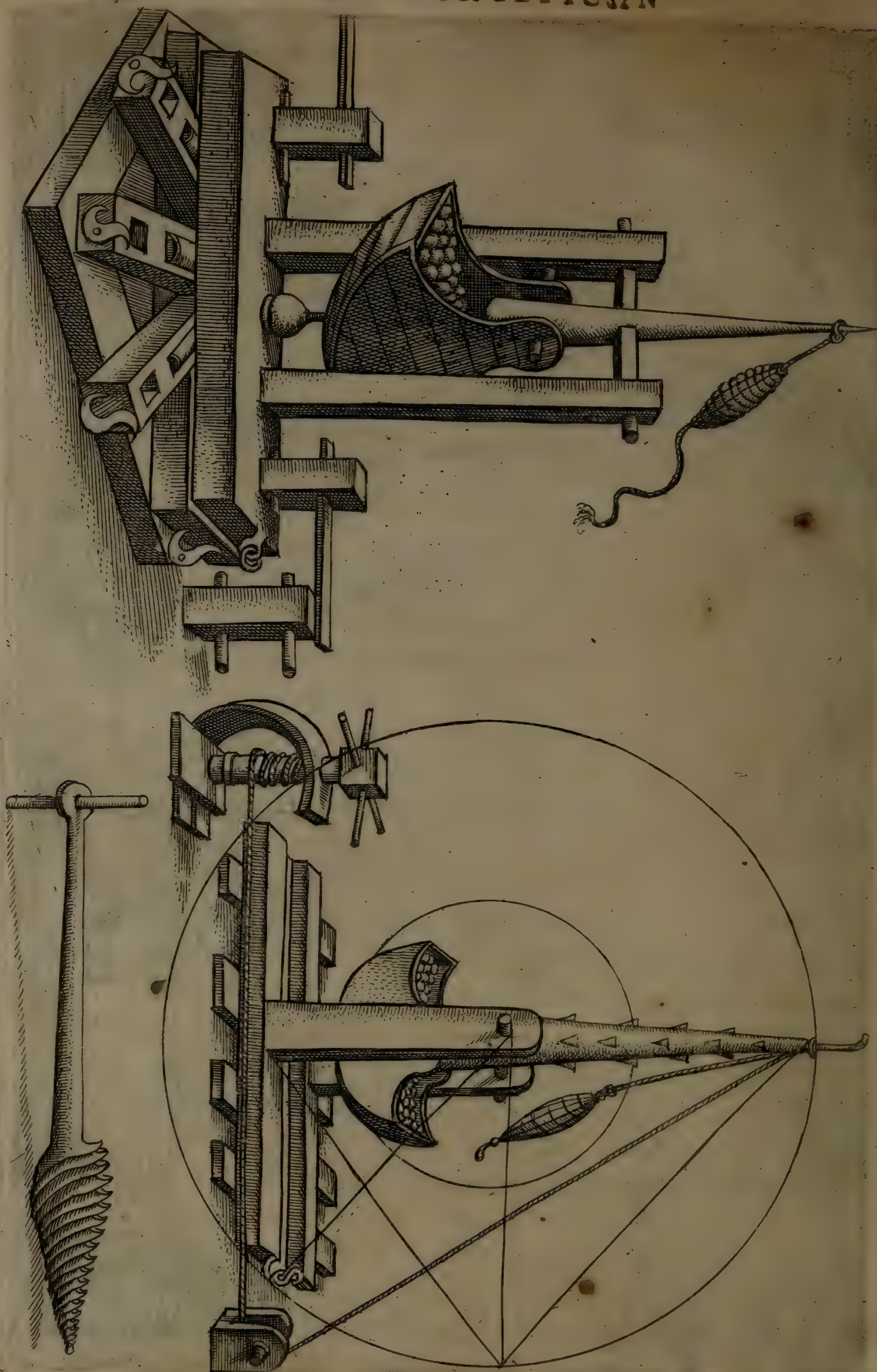
D. *Bruxellæ exstat, exigua, nec nisi forma et exemplar ad fabricandum, prouide à maioribus adseruatum. Iacet, et funes diffracti sunt: sed et alibi non dubito exstare.*

SEQVENTES *Figuras, Lector, Gabrius Busschius delineauit effinxitque ex veteri libro, qui Vrbinatium Ducis, nunc Allobrogum est. Curauit, & benignè submisit, incomparabilis heros* IOANNES VELASCIVS, *Comes Stab. P. P. Castellæ, Gubernator ditionis Mediolanensis, idémque per Italiam regiæ militiæ supremus præfectus. Illi gratia, tibi fructus esto.*

DIALOG. IV.

Scorpiones quid, & quo telo?

PEREGI, & te editorem, Lipsi, adspicio: ecquid mittis? LIPS. Ego editor? bellè. qui ipse depugnaui, & exercitus sum plus satis. Sed tamen si sim; nec mittam quidem, numeris nondum impletis. FVR. Omnibus, & largiter, aut fallor. LIPS. *Scorpiones* vbi sunt, vicini & adsimiles istis, adeò vt Ammianus misceat, & *Ballistam* (à te dictum) sic appellet? FVR. Si miscet, benè est: per me sic sunto, non disiungo. LIPS. Atqui debent Furi, debent: hoc age. A Catapultis primùm Hirtius abiungit, in bello Africo: *Cæsar in castris Scorpionum, Catapultarum, magnā vim habebat.* Ille idem à Ballistis: *Ballistis, Scorpionibusq; crebris, ante frontem castrorum collocatis.* Seneca Quæst. Nat. II. cap. XVI. *Nam Ballistæ quoque, & Scorpiones, tela cum sono expellunt.* Denique Liuius ab vtrisque XXVI. *Catapultas* & *Ballistas* Carthagine Nouâ inuentas numerat, & tum addit: *Scorpionum maiorū minorumque, & armorum telorumq;, ingens numerus.* Idem paullò pòst: *Scorpiones maiores minoresq;, ad* LX. *captos scripserim, si auctorem Græcum sequar Silenum: si Valerium Antiatem, maiorum scorpionū sex millia, minorum tredecim millia.* Sed prior numerus LX. falsus videtur, & nimis ab illo abire Antiatis. Etsi enim hîc & alibi auctorem istū elationis & vanitatis arguit: quis tamen credat sic insanè mentitum? & è *sexaginta* tantùm, *tot illa millia* fecisse? Fuerit, V. ∞. id est, *quinque millia*: aut etiam IX. ∞. numeris nō insolenter corruptis. Sed tu, Furi, palàm discrimen vides, edissere. FVR. Te loqui decebat, ac vides istos magis erectos: quid me? pendeo à tuo ore. LIPS. Dic, dic: apud nouercā verba fundis. FVR. Paucis, quia pauca hîc scio. Describit Tertullianus initio libri, quē de hoc nomine inscripsit: *Bellicam machinam, et retractu tela vegetantem, de Scorpio nominant. Id spiculum & fistula est, patulā tenuitate in vulnus & virus, quà figit, effundit.* Significat clarè, & mucronem, & ad eum canaliculum fuisse, qui infunderet venenum. Alij non dicunt. sed Vegetius ita de eo: *Scorpiones dicebant, quas nunc Manuballistas. ideò sic vocati, quòd paruis subtilibusque spiculis mortem inferant.* Parua tamen adeò fuisse spicula, præsertim in Maioribus, haud dicam: cùm in Cæsare legam, *Quidam ante opidi portam Gallus, scorpione ab la-*

ab latere dextro traiectus exanimatúsque concidit. In Hirtio: *Scorpione accuratiùs misso, Decurio percutitur, & ad portam Decumanam defigitur.* Cùm *traiici* iis homines, cùm *Defigi* dicant: certè nō nimis ij pusilli. Ex Vitruuio tamen certum haud sic immanes fuisse: & cùm *Machinam* ab *Organo* distinguit (lib.x.cap.1.) *Machinas pluribus* operibus ait effectus habere, vt Ballistas aut torcularium præla: Organa autē vnius* opere, prudenti tactu perficere quod propositum est, vti Scorpionis & anisocyclorum versationes.* Ergo vir vnus dirigebat, & vtebatur. Polybius in obsidione Syracusarum à Marcello, facit Archimedem *cauos palmares in muris disposuisse, iisque sagittarios & scorpiunculos* (τὰ σκορπίδια) *apposuisse.* Liuius in eâdem re, & ex eo sumens, *cauos cubitales* fecit: ô neglegentiam aut παρόραμα! cùm ille παλαιστιαίους clarè scripsisset. Plutarchus in Marcello, de iisipsis dixit, σκορπίους βραχυτόνους: *breui tensione scorpios.* Vt illi ergo parui; sic proportione & foramina illa ac caui. In Sisennæ fragmēto apud Nonium est: *Longiùs scorpios catapultas concitat.* Legendū: *Longiùs scorpio catapulta se concitat.* Et plura dicere prohibeor, ~~non ignauiâ, sed imperitiâ;~~ iterùm missionem peto, aut ipse mihi dono.

* Fortè *operis.*
* Fortè *operæ.*

DIALOG. V.

Muri veterum cuiusmodi? seorsim & Gallorum.

LIPS. Videtis hunc Arenarium, planè ad legem ~~? ipse Rudem sibi donat.~~ O si meum hîc merum imperium! aut si plura etiam dicenda! sed video finem, & de *Tormentis* ~~ad~~ assem credo ~~expunctum.~~ BILL. Haud ~~negito.~~ tamen aliquid etiam reliqui video, si plenè & firmiter vis Tormentorum est noscenda. FVR. Et tu quoque telum mihi iniicies? BILL. Imò munimentum in omnia tela: *Muros* opidorū suggero, & velim describi. Hos enim quatiebant aut diruebant *Arietes* illi & *Ballistæ*: hos sub *Musculis* aut *Vineis* deruebant: & nesciemus quo robore ij aut viribus? Caligat omnis *Machinalis & Oppugnatoria* ista res: nisi hęc illustratur. LIPS. Tecum censeo sciscoque: sed hoc ampliùs, Furium istum meritò dicere, qui dictorum omnium caussa. Caput sermoni struxit, adstruat & hunc pedem. FVR. Quod Oranus nec Græcè ausus, ego Latinè & Romanè dico, Lipsi es malus. Sed nihili tamen tua argutia: nec enim adhuc finis, *Tela* restant. LIPS. Fortasse te & illa velle addere? Si sapis, hoc depropera,

pera, ne & alterum onus accedat. FVR. Fiat. nam isti, vt video, peramici sunt, quod tu vis volunt. *Muri* igitur veterum (de Vallo à Lipsio dictum) validi & operosi fuerunt: & vt distinctè ac propriè dicam, *Firmi*, *Magni*, *Alti*. De Firmitate primùm, Vegetius lib. IV. *Murus vt numquam possit elidi, hac ratione perficitur. Interuallo pedum vicenûm interposito, duo intrinsecus parietes ædificantur: deinde terra, quæ de fossis fuerit egesta, inter illos mittitur, vectibusq; densatur. ita vt à muro primus paries parùm inferior, secundus longè minor ducatur. vt de plano ciuitatis, ad similitudinē graduum, quasi cliuo, molliusq; ad propugnacula possit ascendi. Quia nec murus vllis potest Arietibus concuti, quem terra confirmat; & quouis casu destructis lapidibus, ea quæ inter parietes densata fuerit, ad muri vicem ingruentibus moles obsistit.* Vegetij munitio satis firma, negari nō potest, etiam in hodierna ista fulmina: sed magis paullò illa Vitruuij, lib. I. cap. V. *Interiore parte substructionis, fundamentum, distans ab exteriore introrsus amplo spatio, constituendum est: ita vti cohortes possint, quemadmodum in acie, instructæ ad defendēdum supra latitudinem aggeris consistere. Cùm autem fundamenta ita distantia inter se fuerint constituta, tunc inter se alia transuersa, coniuncta exteriori & interiori fundamento, pectinatim disposita, quēadmodum serræ dentes solent esse, collocentur.* Hæc, dico, structura firmior, & validę vi tormentorū repellendæ, pro meo quidem sensu. Iam quòd *Magni* & *Alti*, ab exēmplis aliquot videamus. Appianus scribit, in Mithridatico: *Pyræi muros Athenis (Periclis opus) altitudine fuisse quadraginta circiter cubitorū, siue pedum sexaginta, saxo quadrato exstuctos.* Thucydides in I. de iisdē: *Latitudine fuisse tantâ, vt duo currus iuncti inter se, vel obuij, per murum transirent. introrsus autem, neque cæmentum neque lutum interpositum, sed iunctos & coagmentatos grandes lapides, qui secti quadratiq; essent, eorumq; exteriora ferro & plumbo reuincta.* In quibus vltimis notare est, grādes lapides, pro more illo, in opera hęc iniunctos; & contra Arietes, ne extrahi possent, ferro aut ære nexos. Dio Cassius in Seuero, *Byzantij veteris muros fuisse firmissimos, quorum frons exterior grandibus lapidibus constructa, qui crassi quattuor pedes erant, lato ferro aut ære inter se vincti.* Nota crassitiem lapidum, quos quadratos fuisse certum est, & vndique pares. Herodianus lib. III. de eodem isto opido: *Murus Milesio quadrato lapide exstructus, adeò tenui & inconspicuâ iuncturâ, vt nemini compositum*

T opus,

opus, sed ex vno perpetuoque lapide videretur. Et addit, *nunc quoque reliquias cum miraculo conspici, vel artis eorum ingeniique, qui primi struxerint, vel roboris eorū, qui deiecerint.* Nota hîc & alibi *coagmenta subtilia,* ad excludendum scilicet Arietis acumen. Sed de ferro, est & in Iosepho, atque Hegesippo (lib. v. cap. xi.) *pleraq; murorum Hierosolymis, ferro aut ære operta fuisse:* pro mente scilicet iam dictâ. Atqui *Altos* etiam cur sic volebant? nam nos hodie despicimus. Caussa ipsis proba, & contra turres, machinasq; ligneas ad adscēsum. Nam muri quādiu super eas, tuti erant ab hac peruasione. *Firmi* igitur, contra Arietes; *alti,* contra Turres. Tangit scriptor Panegyrici, ad Maximianum: *Quænam vmquam mirabimur valla castrorum, post hoc nouum in mari vallum? quid erit mirum, si qua murorum aut Arieti non cesserit* FIRMITAS, *aut machinas despexerit* ALTITVDO? Quam altitudinem & Seneca inter laudes murales habet, in Epistolis: *Multi inueniuntur, qui ignē inferant vrbibus, qui inexpugnabilia sæculis & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquū arcibus Aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos, Arietibus ac machinis quassent.* Imò & maiores nostri Galli sic struxerunt, aut certè in Galliâ ipsâ Romani. Omitto alia. sed Aimoinus refert, *murum Diuionensis castri ædificatum lapidibus quadratis, desuper minores superpositos habentem, in altitudinē pedum triginta, in latitudinem pedum quindecim:* idque ab Aureliano Imp. nec tamen opidi appellatione dignatum. Vbi autem hodie tales muri? quia nos, vt dixi, contēnimus: & meritò fortasse ob nouitium hoc fulmen, quod edita magis quassat. Sed non illud etiam despicimus (quod inter artes munitionum habemus) flexus & sinus in muris facere, vt pateat ad ictus accedens hostis. Id enim à veteribus. & Vegetius prodit: *Ambitum muri directum veteres duci noluerunt, ne ad ictus Arietum esset dispositus, sed sinuosis anfractibus clausēre vrbes. propterea, quia siquis ad murum tali ordinatione cōstructum vel scalas, vel machinas, voluerit admouere; non solùm à fronte, sed etiam à lateribus & propè à tergo, veluti in sinum circumclusus, opprimitur.* Obseruesque, non solùm Turres prominuisse ad hunc finem & propugnacula, sed ipsos muros sic sinuosè factos. Tacitus de Hierosolymis: *Duos colles immensùm editos, clauserant muri per artē obliqui, aut introrsus sinuati, vt latera oppugnātium ad ictus paterent.* Eâ mēte & Ammianus, xx. *Virtha, munimentum in extremo Mesopotamiæ situm,*

tum, sed muris velut sinuosis circumdatum & cornutis, instructioneq; variâ inaccessum. Nec verò hæc tantùm, sed & προτειχίσματα quędam habuêre, siue *Antemuralia.* vt in Isidoro: *Promurale, eò quòd sit pro munitione muri: est enim murus proximus ante murum.* Ammianus XXI. *Erumpentibus recursus ad mœnia tutior, vallumq; antemuranum cespitibus fultũ, insidiantes ab omni discrimine defendebat.* Quod credo fuisse quasi *Loriculam*, ante præcipuum murum ductam. Sed enimuerò, non solùm loriculæ istæ, sed veri magniq; muri plures ducti, vt vno diruto aut capto, alter & alter superessent. Lubet exempla duo dare splendoris atque operis prisci: ad quæ nescio an alia ætas adspirauit, aut & dicam, adspirabit. Prius ex Appiano, de Carthagine, quæ à Romanis capta & diruta. *Murum* ait *fuisse triplicem. quorum quisque altus triginta cubitos esset, absque loricis & turribus. Quæ turres ducentorum pedum spatio inter se distabant, & quattuor contignationes singulæ habebant. Ipsi muri fornicati, & capaces: & duplici quasi cõtignatione facti. in quorum parte imâ elephanti trecenti stabulari poterant, & adiunctæ iis cellæ ac repositoria ad cibos: super eos, quater mille equi, item cum receptaculis pabuli hordeique. Viris ipsis ibidem diuersoria & habitacula, peditibus viginti mille, equitibus quattuor mille. Atque hic bellicus apparatus & instructus, in solis mœnibus erat.* Hæc ille. nec negari potest, hoc de equitibus & peditibus, ipsisq; equis, magnificũ & cõmodum pariter fuisse. Alterũ ex Iosepho, de Hierosolymis, superbâ & validâ vrbiũ, quas historiæ celebrarint. Nam vana aut ignota, haud moramur. De eâ Tacitus breuiter: *Vrbem arduam situ opera molesq; firmauerant, quîs vel plana satis munirentur. Nam duos colles immensùm editos, claudebant muri per artem obliqui, & turres, vbi mons iuuisset, in sexaginta pedes; inter deuexa, in centenos vicenosq; attollebantur, mirâ specie & procul intuentibus pares.* Quorum sententia est, Turres vbi mons esset, in *sexaginta* pedes elatas; vbi vallis, in *centenos* aut & *vicenos*: sic vt altitudo inter se omnium respõderet, & æqua videretur. Sed munimẽta hæc diffusè & pulchrè Iosephus exsequitur lib. VI. è quo libabo, & decerpam. *Murus triplex erat: exterior, altus viginti cubitos, lorica eius ternos, pinnæ binos. In totum viginti quinque. Lapides in eo plerique* * *viginti cubitos longi, & decem lati. In muris Turres erant, quæ super ipsos eminebant cubitis viginti: atque eadem erat latitudo. Hæc omnia solida, & iisdẽ lapidibus, quibus*

* *Penè fidē superat. quæ manus aut machina construxit?* Infrà iterat.

 muri,

muri, structa. At super hanc turrium altitudinem, cubicula & cœnacula erant, & cisternæ, & lati ad hæc omnia gradus. Eiusmodi turres erant in eo muro nonaginta: interualla autem, cubiti ducenti inter singulas. Sed admirabiles in primis erant turres quattuor, quas Herodes ædificauerat. Psephina vna dicta, quæ septuaginta cubitis eminebat: & ex quâ, sole orto, Arabia prospici poterat, & ipsum mare. Octangula structa erat. Huic ex aduerso Hippicos, dicta de nomine cuiusdã amici regis; & iuxtà Phaselos, & Mariamne; illa in fratris, hæc in coniugis memoriam & nomen dedicata. Hæ magnitudine, pulchritudine, firmitate, omnibus quæ* toto orbe sunt, præstabant. Hippicos quidem quadrangula erat, & quisque angulus vigintiquinque cubitorum, altitudo triginta: sed hæc omnia ex solido, & nihil inane. Supra soliditatem, & saxis illã adunatam cõpagem, imbribus excipiendis puteus erat altus cubitos viginti. Super istum, duplici tecto domus, vigintiquinque cubitos alta, & in varia membra diuisa. Iterùm super eam, propugnacula & pinnæ, ad quinque cubitos. Atq; ita tota altitudo, cubiti octoginta. Tertia, Phaselos: lata ac longa fuit æqualiter, cubitos quadraginta. Totidem cubitorum, densa & solida eius altitudo. Super eam porticus ambibat, alta decẽ cubitos, loricis & propugnaculis instructa. inq; eâ mediâ, turris alia assurgebat, in mẽbra magnifica & balneũ diuisa: vt nihil à Regiâ pænè differret. Suprema eius loricis & pinnis, sicut ipsa porticus, ornata. Tota altitudo, cubiti nonaginta. & referebat specie turrim, quæ Pharus dicitur, & apparet Alexandriam nauigantibus. Quarta, Mariamne. viginti cubitis solida fuit, totidem lata & lõga. Supernam autem ædificationem longè magnificentiorem & distinctiorem aliis habebat; decorũ censente* rege, vt ea quæ ab vxore & fœminâ diceretur, ornatior cõptiorq; virilibus illis esset. Huius altitudo omnis, quinquagintaquinque cubiti. Sed altiores etiã multo videbantur omnes hæ turres, ob loci sitũ. Nam murus ipse in quo erant, in colle fuerat cõditus: atq; is collis eminebat ad cubitos triginta. Mirabilis & lapidum moles. Non enim ex latere vulgari, aut saxis quæ homines ferrent, structæ erant, sed è candido marmore: quodq; saxum viginti cubitis longum, decem latum, quinque altum. Ita autẽ iuncta erant, vt vnũ saxũ omnia viderentur, sed manu artificũ in angulos & figuras diuisa.*

* Adde Turres, & Portas: fiet ambitus circiter sex milliarium.

* Notetur.

* Herode.

Hæc ita Iosephus, & plura de reliquo opere: quæ talia sunt, vt mirer hæc publicitus non proponi & pingi, in omnium (quibus cor & sensus) admirationem aut voluptatem. At nos vana quædã malumus; & prauâ viliq; libidine, animum pascere iuuat fal-

ſis. At enim dicent, Hodie hæc non vſui: diſſiliant iſti lapides, iſtæ moles, vno ictu. Eſto. ſed dabo ab antiquo etiam rude, ſed robuſtum opus, pro ſuffragio iſtorum. Muri Gallorum veterum videantur, qui in Cæſare ſic deſcripti, Comment. VII. Gallic.

Muri autem omnes Gallici hac ſunt ferè formâ: Trabes directæ, perpetuæ in longitudinem, paribus interuallis, diſtantes inter ſe binos pedes in ſolo collocantur. Eæ reuinciuntur extrorſus, & multo aggere veſtiuntur. Ea autem quæ diximus interualla, grandibus in fronte ſaxis effarciuntur. Iis collocatis & coagmentatis, alius inſuper ordo adiicitur, vt idem illud interuallum ſeruetur, neque inter ſe contingāt trabes, ſed paribus intermiſſæ ſpatiis, ſingulæ ſingulis ſaxis interiectis arte contineantur. Sic deinceps omne opus contexitur, dum iuſta muri altitudo expleatur. Hoc cùm in ſpeciem deforme non eſt, alternis trabibus aut ſaxis, quę rectis lineis ſuos ordines ſeruant: tum ad vtilitatem & defenſionem vrbium ſuam habet opportunitatem. quòd & ab incendio lapis, & ab Ariete materia defendit: quæ perpetuis trabibus, pedes quadragenos plerumque, introrſus reuincta, neque perrumpi neque diſtrahi poteſt.

Hæc Cæſar, quem per partes luſtro. Ait: *Trabes directæ, perpetuæ, in longitudinem.*] Hoc dicit, trabes directas in ſolo poſitas, in longum non in altum: id eſt, planas iacenteſque, & quidem *perpetuas* ſolidaſque, non è partibus factas, tot pedū. Quòd autem ſic accipere oporteat, non de ordine trabium recto & alto: verba ſequentia mox euincunt, qui opus aggeratum ait, & creuiſſe, *dum iuſta muri altitudo expleretur.* Atqui ſi trabes rectæ poſitæ, iam à principio altitudo iuſta fuiſſet. Hoc firmiter tenendum eſt, aut à Cęſare abeundum. Ait: *Diſtantes inter ſe binos pedes, in ſolo collocantur.*] Hoc interuallum inter ſingulas trabes, porrectas ſic in ſolo: iterumque tale in aliis & ſuperiectis. Quod ait, *collocari in ſolo*, eſt deponi, nō defigi: & ſic in deſcriptione Muſculi. *Eæ reuinciuntur extrorſus.*] Libris melioribus adhæremus & ſcribimus, *introrſus.* Reuinctio illa ſub caudam facta: id eſt tranſuerſis trabibus ſeries quæque ligata, contra motum, & ne ab Ariete percuſſæ emouerentur. In quibuſdā etiam libris eſt: *Ære reuinciuntur*: ſed falſum putamus, nec hîc admittimus. *Multo aggere veſtiuntur.*] Iniecto inter trabes medias, & ſtipato. *Interualla grandibus in fronte ſaxis effarciuntur.*] Interualla nempe binorū pedum inter trabes ſingulas. Tanti igitur & ipſi lapides. *vt idem illud interuallum ſeruetur,*

neque inter se contingant trabes.] Credo sententiam esse, trabes non directè super infimas, sed ad latera earū super saxa positas fuisse: vt alternatim trabs, aut saxum esset. Hoc ideò, quia & elegantius firmiusq; opus: & quia negat *inter se trabes contigisse.* Pergit porrò: *Pluribus intermissæ spatiis, singulæ singulis saxis interiectis.*] Sententiæ eiusdē est, & docet tessellatum quasi opus fuisse. *Ab ariete materia defendit, quæ perpetuis trabibus pedes quadragenos.*] Est quod suprà dixit & repetit, *introrsus reuinctas* trabes fuisse, ne reuelli aut repercuti de facili eæ possent. Sed ait *pedes quadragenos plerumque perpetuas trabes* fuisse. Perpetuas, meo dicto sensu suprà, integras solidasq; : & quidē selectâ hac longitudine, vt murus latior esset firmiorq;. At quidam hoc de *quadragenis pedibus*, ad ipsas reuincientes trabes siue fibulas referunt: quod mihi aliter visum. Adnoto autem & inferiori æuo, muros videri ligneos in Galliâ fuisse: cùm Sidonius, de vastatione Galliarum scribat, lib. VII. epist. I. *Vidisse se ambustam murorum faciem.* Alibi: *Fuisse inter semiustas muri fragilis angustias clausum.* Vnde enim hęc *vstio*, nisi ab igne, & in ligno? Nisi tamen *Sudium* & *Vallorum* coronas illas intellegit: quod in medio pono. LIPS. Cùm de Sudibus, memini legere in Suidâ de *Acessâ*: nec satis scire, quò id traham. Verba: Ἄκεσα, ῥωμαϊκόν τι μηχάνημα ἐκ δενδροτομίας πρὸς ἐρυμνότητα κατασκευαζόμενον. οἱ δὲ ῥωμαῖοι ξυνέθεσαν τὴν λεγομένην Ἄκεσαν τῇ ῥωμαίων φωνῇ. δενδροτομήσαντες γὰρ ἀλλεπάλληλα στελέχη, τῇ ξυνθήκῃ καταστορέσαντες, ἀπετείχισαν, ὡς ἐνῆν, τὴν ἐνθένδε πορείαν τῆς πόλεως: *Acessa, Romana machina, è lignis sectis ad firmitatem exstructum. Romani* (verba scriptoris alterius) *eam quæ Acessa ipsorum linguâ dicitur, fabricarunt. Sectis enim lignis, alternatim ea locantes & adæquantes, clauserunt obsepseruntq; eâ parte aditum vrbis.* Sanè Romanissat vox, & videtur *Accessa* dicta, quia Accessum aditumq; munit aut claudit. Quid tamen propriè? nō Herculè *Aggestum*, vt descriptio hæc est: an *Sudetum*? an magis ad portas talia apponi mos? In Cæsaris I. Ciu. lego: *Aditus atq; itinera duo, quæ extra vrbem ad portum ferebant, maximis defixis trabibus, atq; iis præacutis, defigit* Pompeius. Frontinus in eadē re: *Quosdam aditus, qui ad portum ferebant, trabibus trāsmissis, & in densum ordinem structis, ingenti mole tutatus est.* Simile munimētum ad portum Xanthiorum fuisse, Appianus docet in Ciuilium quinto. Sed vltrà non te teneo. FVR. Nec volo: res & vox mea habent finem.

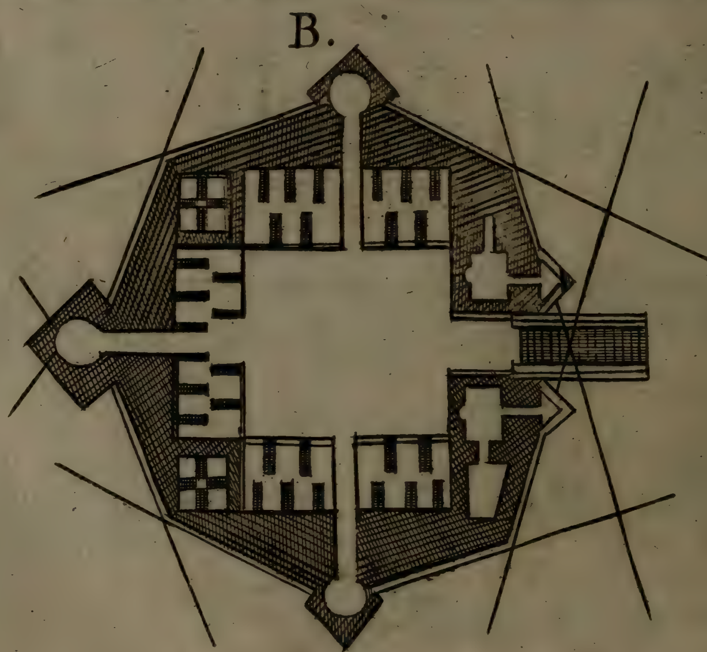
DIALOG.

C. *Muri Carthaginenſes, ex Appiano.* D. *Gallicani, ex Cæſare.*

A. *Muri Vegetiani.* B. *Vitruvij.*

DIALOG. VI.

Qui, & vbi machinas fecerint, tulerintque.

LIPS. Billéhee,& tu noſter hodie rex Carondelete,ſermonibus iſtis ſit modus: pauſa interponenda eſt,& vt ſic dicam, ſtrigandum. BILL. Non equidem teneo, & Sol ad meridiem abit: ſed vnum breue quæſitum lubido erat inieciſſe. Auſim Lipſi? LIPS. Lege dictâ, breue, & vnum. BILL. Non mutabo. De *Machinis & Tormentis* pleraque omnia dicta: nondum *à quo quibúſve, & vbi* ea ſunt facta. An in loco ſic ſubitò ſtruebant? an domo potiùs ſecum, & ex præparato adferebant? LIPS. Duo quæris,prętei legem datam: ſed tu mihi eſto vel ſuper legem: dicam. Ad prius, aio, Milites ipſos pleraque fabricaſſe: ſic tamen, vt certi iis mixti, qui fabrilem omnem artem ſcirent. In Liuio, huic rei,lego: lib.I. Seruium Tullium regem, qui cenſum inſtituit,eumdem *inſtituiſſe duas fabrûm centurias,quæ ſine armis ſtipendia facerent. datumque munus, vt machinas in bello ferrent.* Quæ leuiter tamen ſuſpecta lectio.quid enim *ferrent*? ipſine ſuis humeris? haud potuit: dixiſſet, *veherent, curarent*, aut adſimile verbum,ferrem. Sed profectò legendum ibi potiùs *facerent:* & hoc eorum munus,vt fabricarentur machinas,cùm iis opus. Aduoco Dionyſium, qui in ipsâ hac re *centurias duas* ὁπλοποιῶν καὶ τεκτόνων facit: id eſt qui *armorum fabri,itemq; architecti* eſſent. Hi tales, & poſteà in exercitu: atque ij ſcilicet præformabant dirigebantque opera,etſi milites quoque vulgò adiutarẽt.Cæſar v.Gallicorum, cùm naues ſubitò reficiendæ eſſent: *ex legionibus fabros deligit, & ex continenti alios arceßit.* Erant igitur per legiones ſparſi, atque aliter etiam militabant. His caput vnum, & operibus curator exactorque,qui *Præfectus fabrûm* in hiſtoriis crebrò nominatur. Eum Plutarchus alibi ἔπαρχον τῶν τεχνιτῶν appellat. Hi igitur, cum validâ illâ manu militari, ſubitò opera pleraque deſtinabant, & in loco faciebant. Vſi interdum & prouincialium auxilio, eorumque, ad materiem ſubuehendam,iumentis. Cæſar II.Ciuil. *C.Trebonius magnam iumentorum atque hominum multitudinem ex omni prouinciá vocat, vimina materiámque comportari iubet.* Sed ferè,vt dixi, ad ſubuehendũ: vix fuit vt inter opera militibus miſceren-

V

ſcerentur. quod autem ad *Iumenta*, in Plutarchi Sullâ etiam ſcriptũ, cùm Athenas obſideret, & mirifica opera moliretur ad Pyræum: *decem millia iugorum mularium habuiſſe*, quæ ſupportarent ad hũc vſum. Sed & in agmine ac viâ horum opera, cùm machinas aliquas ſecum ferrent. Idem Plutarchus in Antonio notat, euntem ad bellum Parthicum, *ſecutas in* * *trecentis plauſtris machinas, idoneas ad vrbium oppugnationes.* Eodem illo tempore & *Arietem deuexit* LXXX. *pedes longum, quòd illa regio* (addit idẽ ſcriptor) *ſterilis talium eſſet, & materiem puſillam ferret.* Quâ ipsâ cauſsâ Cæſar iam in Africâ, *litteras in Siciliam nunciosq́; miſit, vt crates materiesque congeri poſſet ad Arietes, cuius inopia in Africâ eſſet.* Ita Hirtius, in illo bello. qui oſtendit & antè tormenta, & talia quædam, conſulto aduecta: *Tormenta machinaſque & aduexerat ſecum, & ex Siciliâ cum commeatu miſſæ erant; & nouæ in armamentario, multis talium operum artificibus incluſis, fiebant.* Bello etiam Alexandrino, Cæſar *tormenta vndique conquiri, & frumentum mitti iubet.* Et ex eo mandato, paullò pòſt, *Legio* XXXVII. *ex dediticiis Pompeianis militibus, cum frumento, armis, telis, tormentis impoſita in naues* appulit. Quin & Ioſephus diſertè ſcribit, Veſpaſianum in Iudæam venientem, *habuiſſe in agmine ſuo machinas & tormenta, ciuitatibus expugnandis.* Conquiri igitur hæc talia & præparari interdum iam antè ſolent, aliâs non ſolent, & in loco, pro copiâ, parari. At ego, ô boni, non diutiùs ſedeo; & ſurgere decretum, etiamſi omnes teneatis. ORAN. Decretum? LIPS. Et quidem ϛοϊκῶς: ſcis quàm amem virilem eam ſectam. ORAN. Atqui de *Telis* totum reſtat. LIPS. Reſtet, poſteà videro: tu valetudinem hanc noſti? ORAN. Non tam commodam hercules, ac vellem. LIPS. Incommodiſſimam autem, cùm fatigatio aut fames acceſſit: nunc vtrumque. LAMPS. Latum tibi hoc ſcutum valetudinis: ſæpè & variè vteris. LIPS. Niſi facerem, non viuerem: ita multi, vt lacum, me & exhauriunt, & turbant. Sed heus tu ſile, & ſurge: & Theocritæum illud accipe, —— * πεινᾶντί γε μηδ' ἔπωτ' ἀντῆς. LAMPS. Sileo, & ne mentiar,

* Οὐ γὰρ ἔτ' οὖς μὲν ἔστι τὸ ζαπέζης πλησίον.

* Numerũ aduerte: ergo multę fuerunt.

* *Eſurienti haud obuius eſto.*

* *Hic animus in mẽſam magis nunc imminet.*

I. LI-

I. LIPSI POLIORCETICΩN SIVE DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS, LIBRI IIII.

DIALOGISMVS I.

Conuiuium, & in eo Apri, olim solidi: pluscula in hanc rem dicta.

DHVC loquebamur, & ecce pueri qui nunciant mensam & cibos nos exspectare. Surreximus, in cęnaculum iuimus, ducente Carondeleto, qui inquit: Amici, ego hîc parari iussi ad illud Comicum,

Non ampliter, sed munditer conuiuium.

Rure sumus, & suaues etiam diuitibus interdum *Timoneæ* illæ *cænæ*. BILL. Non Timoneæ, ne dixeris: sermones & lepôres condient: atque ego hanc malo, quàm omnem illam nostram aulicam & purpuream vitam. Lauimus, sedimus: Billehei puer adstitit, & ferinam obtulit inclusam, more nostræ gentis, in panem. Suspeximus, & Carondeletus: Tuus etiam splendor & munificentia, Billehee, hîc nos deprehendit? fruemur, opportunum est donum. BILL. Exiguum, nec pro splendore illo prisco. CAR. Quo prisco? BILL. Romano, dico. qui non particulas has apri, sed ipsos totos, sollenniter apponebant. Nónne ita lêgi Lipsi? vos qui in libris estis, meliùs hæc scitis. LIPS. Tu quoque, etsi dissimulas. cui nullum tantum negotium est (ô laudabilem morem!) quod planè abstrahat à lectione. Reficis eâ exhaustum actionibus animum, & pabulum hoc scientiæ & prudentiæ ei præbes. Sed de Apro, quod dicis, ita est: totos solidosque apponebant in vnam cænam. Suetonius in parcimoniâ & sordibus Tiberij Imp. habet, quòd *dimidiatum aprum apponeret, affirmans eadem habere quæ totum.* Sed *totum* ex more oportuit: & ita Iuuenalis,

—— quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum?

Plinius apertiùs, qui & originem rei ponit: *Solidum aprum primus Romanorum in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, qui Ciceronis consulatu agrariam legem promulgauit. Tam propinqua origo nunc cottidianæ rei est.* Et addit, *rem cottidianam* suo æuo iam fuisse, & in communibus etiam epulis vsurpatam. Sed hoc magis mirum, quod sequitur: *Et hoc Annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum, quibus notatâ quidem cænâ, sed in principio bini pariter ternique mandantur apri.* Plures ostendit simul appositos, binos ternosque; & quamquam notata ea cæna & reprehensa sit, tamen factum. Is elici sensus è vulgatâ istâ potest: sed videte ne verior lectio, *quibus ne totâ quidem cænâ.* Auxerit factum & indignationem, quòd tot apri nec in totam quidem cænam, sed in partem eius, nec nisi principio apponerentur. Ita rem fuisse, vel ex Senecâ discamus. qui in epistolâ LXXIX. luxum sui sæculi castigans, & disparitatem vitæ suæ ingerens: *Non iacebit in conspectu aper, vt vilis caro, à mensâ relegatus.* Ostendit, ostensum modò fuisse, & quasi in pompâ illâ mensali traductum, statim sepositum & fastiditum. BILL. Capiat me emendatio, & Plinij cetera verba inclinant: sed res nónne arcet? Estne credibile, tot apros simul, eosque solidos? & vnde autem in tot cænas parandos? LIPS. Tecum ego hæc miror: sed cùm boni fidique auctores asserunt, quid diffidam? In Athenæo lego, conuiuio Carani cuiusdam celebri, *illatos apros Erymanthæos, eosque argenteis venabulis transfixos, & in quadratis quibusdam lancibus* SINGVLOS SINGVLIS CONVIVIS *appositos.* Primùm *Erymanthæos* facit, ne exiguos quosdam aut porculos suspicère. tum, *venabulis transfixos*; quasi non domesticos, sed in siluâ & venatu captos. Postremò, quod ad rem, *singulos singulis.* Nónne hoc paullò amplius, quàm in Plinio *binos* dumtaxat *aut ternos*? Certè enim grandis ibi numerus conuiuarum. Iam, ne de Plinij æuo miremur, cùm luxuria in pleno suo regno: veteri magis, & sub ciuilia bella, M. Antonius Triumuir, septem aut octo apros in cænam vnam parat. Plutarchus huius rei testem dat & citat, auum suum Lampriam: quem ait ex Philotâ medico sic audisse, qui αὐτόπτης. *Veni*, aiebat Philotas, *Alexandriam, cùm Antonius*

tonius illîc cum Cleopatrâ suâ deliciaretur. Audiebam de mensâ, de epulis: cupido me subiit coràm arbitrandi & videndi. Cùm ergo innotuissem vni cuipiam ex Antonianis coquis, is me in culinam & in ipsam illam officinam ciborum induxit. Vidi cùm alia multa, tum APROS FEROS ASSARI OCTO. *Miratus fui, & ad coquum, Ergóne hodie tam frequentes conuiuæ apud Antonium? Ille risit, & ô bone, inquit, conuiuæ non nisi* duodecim erunt: sed quia incertum, quâ ipsâ horâ cænaturus Antonius (celeriùs enim aliàs, aut tardiùs:) id refert, vt apri calidi & in vigore adferantur, atque ideò plures sic assantur.* Ecce ingenium gulæ, & iactantiam! & tamen ex illis octo, duos tréſve in cænam illatos, facilè persuademur. Atquin vnde habuerint, quæris. BILL. Meritissimò quæro. nec vllæ siluæ Europæ totius fuerint ad cottidianos hos apros. LIPS. Si feros semper & verè siluestres, tecum sentio: sed aliud etiam ingenium gulæ vide. Commenti sunt huic rei apros quosdam rure & in villis habere, quos fæturâ propagabant, & saginabant deinde ad culinam. De talibus Iuuenalis:

* Qui sollennis ferè numerus in pleno triclinio.

Altilis, & flaui dignus ferro Meleagri,
Fumat aper.

Nota *Altilem*: atque ibi Scholiastes vetus, *Pasta, vel aprugna.* Benè. à pascendo enim, hoc genus *Pastos* vocabant, & carnem ipsam *Pastam*: voce quæ* hodie in ferinâ hac, pane clausâ obtinet, nec peccem fortasse si hinc petam. Martialis:

* Belgis aliisque Gallis *Pastéa* dicitur.

E caueâ fugiat ne malè PASTVS *aper.*

De hisdem Seneca epistolâ CXI. *Animalia diu* PASTA *& coacta pinguescere, & quæ vix saginam continent suam.* Ostendit pręingues fuisse (vt solet id animal, in somni & cibi copiâ) & magni rarique ponderis: imò & *Milliarios*, vt appellabant. Idem Seneca, eâdem epistolâ: *Non magnam rem facis, quòd viuere sine regio apparatu potes, quòd non desideras milliarios apros.* Varro de re rust. lib. III. *Num pluris nunc tu è villâ natos illic verres lanio vendis, quàm hîc apros milliarios Seuis?* Nihil muto, etsi alij *macellarios* volunt: & tamen auxesim aliquam productionemque agnosco, nec iustè fuisse mille librarum. Simile, quod in Plinio *Milliariæ oleæ* in Africâ appellantur, *à pondere* (vt ait) *olei, quod ferunt annuo prouentu.* Hos in Palęstrâ cibum cepisse, Varro idem addocet: *Vidistis ad buccinam inflatam, certo tempore, apros & ca-*

 preas

preas conuenire ad pabulum: cùm è loco superiore in PALAESTRAM *apris offunderetur glans, capreis vicia.* Inde aper *palæstrita* Martiali:

——— & concubinis
Partitur apri glandulas palæstritæ.

Atque hi non in siluâ, sed in culinâ cæsi. eoque facetè Seneca, de Breuitate vitæ: *Conuiuia mehercules istorum non inter vacantia tempora posuerim, cùm videam quàm solicitè argentum ordinent, quàm suspensi sint, quomodo aper à coquo cæsus exeat.* quomodo exeat, è culinâ scilicet, & satísne assus & calidus, & in suâ ἀκμῇ. Et feri haud dubiè meliores. eoque Martialis in laudibus vitæ Rusticanæ ponit:

Ibi illigatas mollibus damas plagis
Mactabis, & vernos apros.

si tamen mecum legitis: *& veros apros.* Illi enim domestici, vix legitimi: isti è siluâ, germani & veri. Nisi cui magis placet quod in Iunij vetusto codice: *vernas apros,* quasi peculiares & in fundis siluisque eius natos. CAR. Gratia Billeheo, qui huc te traxit: placent hi sermones, & decent quoque in mensâ. Sed scire aueo, simplicitérne assi hi apri, quod è dictis obseruasse videor; an aliter, & ritu hoc nostro, conditi? LIPS. Nil nisi de assis lêgi, nec aliter opinor. LAMPS. Mirum autem totos sic, & tam pingues, grandes, potuisse. LIPS. Potuêre, sed in longo firmoque veru aut *cuspide,* vt Martialis appellat:

Parua tibi curuâ craticula fundet ofellâ,
Spumeus in longâ cuspide fumet aper.

Fumare eum dicit, & in cuspide: ergo assari. idque de more. Hac mente & Iuuenalis suprà, *Fumat aper*: & Plutarchus clarè, vt audistis. Ponebantur autem in grandibus quadratisque lancibus (ex Athenæo) & pomis, glandibus, aut strue tali fructuum, cingebantur. Quid vt indicarent? captos in siluis esse? an stragem hanc talem dedisse? Verba quidẽ Senecæ, De Prouidẽtia cap. IV. *Ingenti pomorum strue cingeret primæ formæ feras, captas multâ strage venantium.* Sed verba ambigua. cùm quibusdam libris, *augeret* legatur, non *cingeret*: quod aliouorsum tunc traxerim, & infarctos apros capiam, ad augendam speciem ac molem. Talis in Athenæo *sus assus, cuius venter ficedulis, turdis, ouorum vitellis, & id genus eduliis, plenus esset.* Sed & nunc in porculis assis (qui

vicem

vicem aprorum mansêre) farcto hoc pomorum, aut castanearum gaudemus. Sed & crudo pomo in os inserto, insignimus. Pro vulgatâ scripturâ tamen, exemplum de Squillâ, in Iuuenale:

Quæ fertur domino squilla, & quibus vndique cincta
Asparagis?

Secundùm hos sermones, alij plusculi fuerunt, & varij; iocosi, serij, plerique oblectantes. Et noster Furius, Heus Lipsi, inquit, viuamus, imò & bibamus. ——*recepto Dulce mihi furere est amico.* Horat.
LIPS. Pro nomine hoc tuo sit, an etiam decoro? Sed tu, quod dicis & audis, minimè omnium mortalium facis. ORAN. Imò pro decoro. quídni in conuiuio? & inter tales? quorum mens niue candidior, & crystallo purior, nec suspicatur, nec liuet. Denique quo fine huc venimus? iocandi. Curæ & seria domi este, cras vos recipiam. ADAM. Amo te Orane. quis scit, quàm diu licebit? Imò non diu licebit, & alius aliò diuellemur. Ego ad meos, alius ad manes: fortasse & ego. ô ancipitem & anxiam semper nostram sortem!

Quapropter edulcare conuenit vitam,
Curasque acerbas sensibus gubernare.

vt poëta ille ait. Age, bibe hoc Lipsi: en exemplum. LIPS. Sed cum affusâ aquâ. FVR. Minimè. non amamus nymphas, & lege vetamur. LIPS. Mihi fas & ius, vel ob vnas Spadanas. O illa salutifera! quòd spiro, quòd ambulo, quòd scriptito, huic acceptum refero.

Quas tibi grates
Nympha reponam?
Quas mea Musa
Et Genius dabunt.
Donec spiritus
Hos reget artus,
Ego te verso
Ego te prorso
Carmine dicam:
Et te numeris,
Et non numeris,
Collaudabo.

DIALOG. II.

Ad Tela ventum, & de Fundis primò dictum.
Inuentio, forma, excussio.

SVAVITER hæc & talia fabulati surreximus, & visum consensu prodeambulare. Iuimus extra hortum ac Prætorium, & processimus in ripâ secundùm flumen. Lipsi, inquit Furius, ego

ego & Oranus vos ſiſtimus: cuiuſuis ſectæ potiùs, quàm Peripateticæ ſumus. Sedendum eſt, ſudare incipio. LIPS. Imò & vobis exercitium magis conueniat, eamus. FVR. Non imus, ſedemus: ecce hîc ſub hac quercu, vmbroſum eſt. BILL. Placet Lipſi, adſideamus. FVR. Auris tuæ operam poſco Billéhee, inclina. BILL. Habes. hem! iam teneo, memorem mones. Enimuerò Lipſi, cùm ſic ſedimus, & ventrem habemus farctum, tamen aures vacant, & appetunt guſtatam illam dapem. LIPS. Quam? etſi propemodum ſcio quid agatis. O Furi, Furi. BILL. Reliquum illud matutinæ epulæ, *de Telis*. Nónne res & fides tua exigunt? illa manca eſt, niſi adiicis; tu infidelis, niſi promiſſum præſtas. LIPS. Amici, non vos fallam, dirigere poſſum, dicere non poſſum: vtique nunc à cibo. An non medici & valetudo vetant? CAR. Vetant, & ego tuus ductor, etiam hîc ero tutor: Affatim ſatis, ſi præis alicui dicturo. LIPS. Liberaliter hoc fiet: & ius ergo mihi partes adſignandi? CAR. Per me ius, & Billéheus adnuit. FVR. Etiam ego: cum lege, vt eximij ſint, qui operam iam nauarunt. LIPS. Neſcio, videbo: hoc agite. *Tela*, quorum in oppugnando aut repugnando vſus, duplicia ferè: *Lapides*, aut *Ligna*. Illos dupliciter iterùm mittebant, aut *Manu*, aut *Fundâ*. De manuario iactu, parùm eſt, & natura ac mos docent: nec moneri aliud opus, quàm pleroſque veterum vſurpaſſe. Sed de *Fundâ*, is accuratior, & explicandus eſt. à quo? nam circumſpicio: à te Lampſoni. LAMPS. Quid in me tibi placuit? LIPS. Corpus ſtrictum, agile, manus mobilis (in ſtilo ſcimus:) & planè bonus es pugnare fundâ. LAMPS. Etſi parùm honeſtum hoc telum bonis; tamen quò me tranſſcripſeris Imperator, eo & pareo: ac dabo operã, vt vel imum ordinem honeſtem. LIPS. Placet obſequium, perge. LAMPS. Vt à nomine ordiar, *Funda* Latinis dicta, *quòd ex eâ fundantur lapides*, ait rectè Iſidorus. De inuentione variant. & Plinius Phœnicibus tribuit; Strabo Ætolis. Pro Strabone Pollux videatur, qui Acarnanibus aſſignat: & Thucydides etiam de iſtis, libro II. δοκοῦσι δὲ ἀκαρνᾶνες κράτιστοι σφενδονᾶν: *videntur Acarnanes optimi funditores*. Et ſanè Acarnanes finitimi Ætolis. At pro Plinio, communis opinio & Vegetius: *Fundarum vſum primi Balearium inſularum habitatores & inueniſſe, & peritè exercuiſſe dicuntur.*

tur.

tur. Quin Diodorus βαλιαρεῖς ἀπὸ τοῦ βάλλειν ταῖς σφενδόναις: dictos putat: *Baliares, quòd fundis iaciant.* Hæc, dico, pro Plinio. quid ita? quia ipsi Phœnices olim ibi coluerunt, & artem intulerunt. Ipse Strabo transire huc videtur, libro III. Σφενδονῆται, inquit, ἄριστοι λέγονται. καὶ τοῦτ' ἤσκησαν, ὥς φασι, διαφερόντως, ἐξ ὅτου φοίνικες κατέσχον τὰς νήσους: *Baleares optimi funditores habentur, & hoc maximè exercuerunt, vt fama est, ex quo Phœnices insulas eas obtinuerunt.* Sanè, quod ad præstantiam, plurimi iis testes. Florus, libro III. cap. VIII. *Tribus quisque fundis præliantur. Certos esse quis miretur ictus? cùm hæc sola genti arma sint, & vnum ab infantiâ studium. Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsâ monstrante percussit.* Ait primùm de tribus fundis. Vbi eæ? in capite omnes, si Straboni credis. Σφενδόνας, inquit, περὶ τῇ κεφαλῇ τρεῖς ἔχουσι. τὴν μὲν μακρόκωλον, πρὸς τὰς μακροβολίας· τὴν δὲ βραχύκωλον, πρὸς τὰς ἐν βραχεῖ βολάς. τὴν δὲ μέσην, πρὸς τὰς μέσας: *Tres fundas circum caput habent. vnam longioribus habenis, ad longiores iactus; alteram breuibus, ad breuiores; tertiam mediis, ad medios.* De discrimine & caussâ, benè & verè: ambigo an de positu. & an non meliùs Diodorus, qui disponit *vnam circa caput, alteram ventrem, tertiam in ipsâ manu?* Commodius hoc videatur, aptiusque. Et de capite, non nouum: cùm etiam Mardis, genti Persicæ, simile Curtius scribat factitatum. *Fundâ vinciunt frontem. hoc & ornamentum capitis, & telum est.* Sed fundâ, non fundis: & vidi imaginem in columnâ veteri Antonini, in quâ Balearis capite, & ventre, & humeris eam gestat. Sed addit Florus de peritiâ, & de cibo. Ipsa illa Diodorus, & Strabo, & Lycophron pluſculis versibus, atque ad eos Tzetzes. Quid opus apponere, cùm de re constat? Magis materiem & formam fundæ quæramus: etsi materiem Strabo promptè suggerit, & fuisse ait μελαγκραίνας, ἢ τριχίνας, ἢ νευρίνας: *aut è melanchrænâ, aut è pilis, aut neruis.* Triplex igitur materies. prima Melanchræna. quid fuit? spartum, opinor, & hoc sic nominat: cuius copiam in Hispaniâ fuisse, omnes scimus. Plinio quidem *Melancranis* est species *iunci acuti*; & Hesychio μελάγκρανις, ὀξύσχοινος: quid aliud Spartum? atque eo nomine linum aut cannabin etiam comprehendo. De lino, in Vegetio mox audies: de cannabi est in Suidâ: ἡ γὰρ σφενδόνη ἀπὸ κανάβεως γίνεται: *Funda enim è canabi fit.* Totum hoc genus Virgilius tangit: Lib. III.

Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ.

Altera materies, pili. & hanc priori, de quorumdam ſententiâ, Vegetius antefert: *Fundæ ex lino, vel ſetis facta. has enim dicunt eſſe meliores.* Tertia materies in Strabone, nerui. nec exempla repperi alibi, etſi ratio non abdicit. Accipite nunc formam. quæ in monumentis obuia, nec aliud eſt, quàm funiculus in medio latior, ouali formâ, & paullatim in ſtrictius abit. An non cauitas & foramen in medio? non opinor. Etſi in Ciceronis tamen* verſiculo eſt:

* Apud Quinctil. lib. IX.

Fundum Varro vocat, quem poſſis mittere fundâ,
Ni lapis exciderit, quà caua funda patet.

Sed intellegit cauam fundam, ſic manu ſtrictam; & quod patet in eâ, eſt ipſum latus. Sentētia etiam Varronis, poſſe meritò fundum vocari (totum illud, quod agro & ædificio conſtat) qui tam grandis, vt fundæ iactum æquet. Is autem modus eſt ferè *ſexcentorum pedum*, quod in Vegetio clarè ſcriptum. Sed de formâ, Dionyſius Alexandrinus hanc terram noſtram comparat cum fundâ, hiſce verſibus:

Οὐ μὴν πᾶσα διαπρὸ περίδρομος, ἀλλὰ διαμφὶς
Εὐρυτέρη βεβαυῖα πρὸς ἠελίοιο κελεύθους,
Σφενδόνῃ εἰοικυῖα.

Quos Rhemmius Fannius benè & ſcitè olim vertit:

Non tamen aſſiduo teres vndique margine circum-
Clauditur hæc, bifido ſed brachia litore pandens
Arctatur rapidos curſus ad Solis vtrimque,
Aſſimilis fundæ.

Nec alia mens, quàm τὴν γῆν (Euſtathij interpretis verba) ἐφ' ἑκάτερα εὐρυνέσθαι, ἐπὶ θάτερα δὲ καθ' ὁμοιότητα τῆς πετροβόλου σφενδόνης συνάγεσθαι εἰς ὀξύτερον: *terram ad latera latiorem eſſe; in partes ſuperas & imas, ad ſimilitudinem fundæ quæ lapides iacit, arctari & conſtringi.* Talis enim illa antiquis nota: etſi hodie nauigatio aliter oſtendit. At medium & fundus, vt ſic dicam, fundæ, circinat: eoque Satius reſpexit:

—— teretes pars vertere fundas
Aſſueti, vacuoque diem præcingere giro.

Ideò enim *teretes*: ſiue etiam ratione rotationis in iactu. Nam rotabant circùm caput, & vires ita dabant: ter, vt videtur, ex arte aut more. Virgilius de Mezentio:

Ipſe

Ipse ter adductâ circùm caput egit habenâ.

Statius, libro I.

Terque leui ductâ circùm caput actus habenâ
Permissum ventis abscondit in aëre telum.

Vegetius tamen abnuit de ternario, & simplicem numerum prę-fert. *Semper adsuescendum est*, inquit, *vt semel tantùm funda circùm caput rotetur, cùm ex eâ emittitur saxum.* Sed de saxo disertè addit, numquid aliter in glande? non est ratio. Certè & Achilles apud Statium, vbi gloriatur hæc & illa se didicisse, II. Achill.

— & flexæ Balearicus actor habenæ,
Quo suspensa trahens libraret vulnera tortu,
Inclusum quoties distringeret aëra giro.

dat intellegi, sæpiùs intortam fundam, & variè pro destinatione iactus. Sed iamnunc tetigi, duo fundis missa, *Lapides* & *Glandes*: id quoque docendum est, nequid de his fundis sine auctore & fundo. Quod ad *lapides*, est in Diodoro libro VI. τοὺς βαλιαρεῖς βάλλειν ταῖς σφενδόναις λίθους μεγάλους κάλλιστα τῶν ἁπάντων ἀνθρώπων: *Baleares fundis lapides magnos iacere, optimè omnium mortalium.* Sed quàm magnos? in Suidâ scriptor aliquis exprimit: οἱ τῶν βαλεαρίδων νήσων σφενδονῆται μναιαίους λίθους ἔβαλον: *Balearium insularum funditores lapides minæ pondere iaciebant.* Intellegit Minam Atticam, quæ est drachmarum centum. Huc quadret, quod in Cæsare habes, *Fundas librales*: si tamen ita legis. Ad hos igitur lapides, & vt frequentare ictum possent, sacculos pelliceos ferebant iis implendos. Xenophon libro v. Anabas. παρήγγελλε τοὺς γυμνῆτας λίθων ἔχειν μεστὰς τὰς διφθέρας: *Iussit funditores lapidum plenos habere sacculos*: instante scilicet iam pugnâ. Sed & Strabo scribit, in singulare certamen Pyræchmam Ætolum, cùm recens funda tunc inuenta esset, venisse μετὰ σφενδόνης, καὶ πήρας λίθων: *cum fundâ, & perâ lapidum.* Ita igitur ferebant, & magis expeditè, quàm (quod in lapidibus tamen video) vt sinu etiam præ se ferant. Telum alterum, *Glandes*: atque eæ è plumbo, ideò μολιβδίδες Græcis, & *Plumbeæ* simpliciter Spartiano. Iungit vtrumque Sallustius: *Pars eminus glande, aut lapidibus pugnare.* Vti & Liuius, libro XXXVIII. *Consul ingentem vim sagittarum, glandisque, & modicorum qui fundâ mitti possent lapidum, parauerat*: parauerat nempe contra Gallos. quia reuera leuia hæc omnia tela, bona in pugnatores cominus

 vali-

validos,præſertim non ex tuto armatos. *Sphærulas*, iſtas appellat ſcriptor incertus apud Suidam: Οἱ καρδοῦχοι σφενδονῆται ἄριστοι λίθοις τε καὶ μολιβδίναις σφαίραις, ἃς ἐξακοντίζουσιν ἐπίσκοπα: *Carduchi optimi funditores lapidibus & plumbeis ſphæris, quas eiaculantur certò & deſtinatò.* His inſcribi aliquando ſolere, & occultè ſic ad hoſtem mitti, memini legere. In Hirtio, de bello Hiſpanienſi: *Per idem temporis glans miſſa eſt inſcripta, quo die ad opidum capiendum accederent, ſeſe ſcutum eſſe poſituros.* Appianus ad iſtam rem, teſſeras quaſdam plumbeas adhibet. cùm narrat in Mithridatico, ſeruos duos, Athenis à Sullâ obſeſſis, omnia quę gererentur, hoc dolo ei perſcripſiſſe (πεσσοῖς, inquit, ἐκ μολίβδου πεποιημένοις ἐγγράφοντας) *& in teſſeris plumbeis, fundarum iactu deinde miſiſſe.* Tangit hoc iterum Hirtius dicto libello; *Indicium glande ſcriptum miſit, per quod certior fieret Cæſar, quæ in opido ad defendendum compararentur.* Reuera autē non iſtæ communes Glandes fuerunt, ſed tabellæ magis productæ, & huic rei aptatæ. Atque hæc Funda, eiuſque tela: quæ non temerè variis gentibus in vſu, quia prompta, iteratu facilis, tum etiam quia longè & fortiter feriret. * Exempla ſiue teſtimonia plura ſunt: recenſeo nunc hoc Vegetij, lib. I. cap. XVI. *Sæpe aduerſum bellatores caßidibus, catafractis, loricisque munitos, teretes lapides de fundâ vel fuſtibalo deſtinati, ſagittis ſunt omnibus grauiores: cùm membris integris lethale tamen vulnus importent, & ſine inuidiâ ſanguinis, hoſtis lapidis ictu intereat.* Oſtendit per ipſa arma interfeciſſe, etſi, vt ait, ſine ſanguine: quia contuſio plerumque & confractio ex ictu lapidis. Sed ipſe de *lapide*: *glans* profectò penetrabat, & Liuius indicat libro XXXVIII. cùm Gallogræcos maximè his telis victos à Manlio oſtendit: Præmittit, eos *patentibus plagis non tam moueri, ſed iidem,* inquit, *cùm aculeus ſagittę, aut glandis abditæ introrſus, tenui vulnere in ſpeciem, vrit, & ſcrutantes quæ vellant, telum non ſequitur; tum in rabiem & pudorem tam paruæ perimentis peſtis verſi, proſternunt humi corpora.* Quod cùm ita ſit, telum tamen hoc, vt initio tetigi, parum honeſtum habitum, & iunioribus aut vilioribus aſſignatum. Quin Xenophon refert, VII. Pædias, *Cyrum, cùm Lydos deuiciſſet, iußiſſe fundis exerceri:* νομίζων, inquit, τοῦτο τὸ ὅπλον δουλικώτερον εἶναι: *exiſtimans hoc telum ſeruile quiddam eſſe.* Itaque ipſi Romani raro vſi, inter Auxilia habebant.

* Vide lib. V. de Milit. Dial. vlt.

DIALOG.

DIALOG. III.

Triplex aliud genus Fundæ explicatum.

ATQVE hæc eſt communis illa funda, & vulgò in vſu: etſi diſtinctas quaſdam ſpecies etiam lego, vt *Achaicam, Ceſtroſphendonem, Fuſtibalum.* Rei toti clarandæ, & hæc addam. De Achaicâ igitur fundâ, in Liuio ita eſt, lib. XXXVIII. *Samæi in Græciâ à M. Fuluio oppugnabantur. cùm ſæpe erumperent, vna ad coërcendos inuenta haud magna memoratu res eſt. Centum funditores ab Ægio, Patris, & Dymis acciti. à pueris ij more quodã gentis, ſaxis globoſis quibus fermè arenæ immiſtis ſtrata litora ſunt, fundâ mare apertũ inceſſentes exercebantur. Itaq; longiùs certiusq́;, & validiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo ſunt vſi. & eſt non ſimplicis habenæ, vt Balearica & aliarũ gentium funda. ſed triplex ſcutale crebris ſuturis duratum, ne fluxâ habenâ volutetur in iactu glans, ſed librata cùm ſederit, velut neruo miſſa excutiatur.* Et monet primùm, laudatos iſtos funditores, *Ægio, Patris, Dymis accitos*: id eſt ex Achaïâ, quæ gens hac laude clara. Suidas hoc illuſtret, & illuſtretur: Ἀχαϊκὸν βέλος, ἐπὶ τῶν εὐστόχως βαλλόντων. παρόσον πάντων ἐπιτηδειότατόν ἐστι τὸ τοιοῦτον βέλος πρὸς πολιορκίαν, τὸ τῶν ἐξ Ἀχαΐας τῶν σφενδονητῶν βέλος: *Achaïcum telũ, de iis qui peritè & feliciter iaculantur. quoniam optimum inter omnia aptiſſimumq́; ad obſidiones eſt tale hoc telum: dico telum funditorum ex Achaïâ.* Addit Liuius, *longiùs, certiùs, validiùs* iaculatos, quàm Baleares: quod notetur ad vim teli. Deſcribit deinde, & ait, *non fuiſſe ſimplicis habenæ*: id eſt, nõ ex vno ſimpliciq́; fune. Nam id *Habena* eſt, vt in exẽplis ſparſim licet videre: Græcis κῶλον. Suidas: κῶλα, τὰ τῆς σφενδόνης ἑκάτερα μέρη: *Cola, fundæ vtrimq; membra ſiue partes.* Ammianus id *Amentum* dixit, lib. XXXI. *Res Romana ſtetit ſuperior, nullo fermè alio telo, vel fundę amẽto, incaſſum excuſſo.* Pergit Liuius, *triplex ſcutale.*] Quid ſit, diſputant. Glareanus de *Scytale* ſuſpicatur, & ſic reſcribit: fruſtrà, cùm iam olim Priſcianus locum hũc ita laudet. Alij fundum, vt ſic dicam, fundæ, & reticulatum illud, quaſi ſcutulis (inquiunt) diſtinctum. Mihi cùm preſſiùs examino, non aliud *ſcutale*, quàm habena fundæ videtur. Quid enim ea verba volunt, *non ſimplicis habenæ* eſſe, ſed *ſcutali triplici*? Fallor, aut pro habenâ habet, ac miſcet. an ideò, quia pars ea fundæ, cui lapis imponitur, quaſi ſcuti formam palàm refert? Ergo *Scutale*, quod ab eâ depẽdet: fortaſſe,

quòd ipſa Scuta loris reuincire ſolent, quæ ὀχέας Græci vocant. Dixerit ergo Liuius, iſtā Achaicam triplici habenâ aut colo fuiſſe: ſiue diſtinctè triplici; ſiue iunctim & conſertè ad robur. Ita & *Scutale* pro Scutulo aliquis retineat: & ex conſequenti, triplicem habenam addat. At communis & Balearica, ſimplicem modò habuit. Sed dicatur: Lycophron nónne de Balearibus ſcribit,

Τρισσαῖς δικώλοις σφενδόναις ὡπλισμένοι,

Fundis tribus reuincti ſunt bimembribus?

Bimembres ecce, ſiue duplici habenâ eas vocat; non ergo ſimplici. Reſpondeo. alio id ibi ſenſu eſſe, & funem quidem vnum, ſed videri & nunc capi vt duplicem à poëtâ, quia geminatur ſtricta & adducta ad iactū. Expande, ſimplex rurſum erit. De Achaicâ hęc noui: *de Ceſtroſphendone*, eſt in eodem Liuio, lib. XLII. *Maximè Ceſtroſphendonis vulnerabātur Romani. hoc illo bello* (cū rege Perſeo) *nouum genus teli repertum eſt. Bipalme ſpiculum haſtili ſemicubitali infixū erat, craßitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, velut ſagittis ſolent, circumdabantur. Funda media duo funalia imparia habebat: cùm maiore ſinu libratū funditor habenâ rotaret, excuſſum velut glans emicabat.* Tenebroſa deſcriptio, & niſi aliunde lucē accipit, diu talis. Sed iuuat, aut potiùs diſſipat nubē, quod in Suidâ ſuper hac re lêgi. Nam apud eū aliquis (an nō Polybius? puto, ipſe) aliquis dico ſcriptor ita: Κεστρός. ξένον ἦν τοῦτο τὸ εὕρημα κατὰ τὸν περσικὸν πόλεμον. τὸ δὲ βέλος τοιοῦτον διπάλαιστον ἦν, ἴσον ἔχον τὸν αὐλίσκον τῇ προβολῇ. τούτῳ ξύλον ἐνήρμοστο, τῷ μὲν μήκει σπιθαμιαῖον, τῷ δὲ πάχει δακτυλιαίαν ἔχον διάμετρον. εἰς δὲ τούτου τὸ μέσον ἐσφήνωτο πτερύγια τρία ξύλινα βραχία παντελῶς. τούτου δυεῖν κάλων ἀνίσων ὑπαρχόντων τῆς σφενδόνης, εἰς τὸ μέσον ἐναγκυλίζετο τῶν * κάλων εὐλύτως. λοιπὸν ἐν μὲν τῇ περιαγωγῇ τεταμένων τούτων ἔμενεν. ὅτε δὲ παραλυθείη θάτερον τῶν κάλων κατὰ τὴν ἄφεσιν, ἐκπίπτον ἐκ τῆς ἀγκύλης καθαπερεὶ μολυβδὶς ἐκ τῆς σφενδόνης φέρεται, καὶ προσπίπτον μετὰ βιαίας πληγῆς, κακῶς διετίθει τοὺς συγκυρήσαντας: *Ceſtrus. nouum hoc inuentum bello Perſico. Ipſum ſpiculum bipalme fuit, tubulum habēs æqualem mucroni. Huic haſtile ligneum inſertum erat, lōgitudine ſpithamæ menſuram æquans, craßitie digiti. In huius medium tres pinnulæ è ligno infigebantur, planè breues. Hoc in fundâ, quæ duo funalia imparia habebat, in medio vtrorumque, amēto leuiter & vt ſolui poſſet ligatum, imponebatur. Tum igitur in circumactione fundæ, intētis funalibus manebat; cùm verò alterum ſolueretur in emißione, excidens amento ſuo, velut glans è fundâ, ferebatur & cum impetu incidens, quidquid incurriſſet*

* Poſſis & κώλων.

riſſet validè lædebat. Ita Polybius deſcribit,& ex eo non dubiè Liuius noſter,de ſuo more. Conferamus inter ſe paullùm & cõponamus,ad rei lucem. Ait Liuius, *Ceſtroſphendonem* hoc telum dictum: rectè.etſi in Suidâ,pars vna vocis modò eſt,*Ceſtrus*. Atqui ſolitaria ea,non niſi *veruculum* & breue telũ notat:compoſitio Liuiana mixtum hoc complectitur,& ceſtrum è fundâ miſſum. In Plutarchi Sullâ lêgi βελοσφενδόνας: neque ſcio an idẽ hoc genus ſit. Videatur. niſi ſi eâ voce *tela* intellegit *amentis religata, iiſq; velut fundis emiſſa.* Ait ampliùs Liuius,bello cum Perſeo rege Macedonum,id repertũ: ergo is eſt Polybij πόλεμος περσικὸς,*bellũ Perſicum*, nequis aliò ducat. Iterùm Liuius,*bipalme ſpiculũ*:quod in Polybio διπάλαιστον. ergo palmus minor (id παλαιστὴ) intellegendus, qui eſt digitorũ quattuor. Sed in Græco hoc diſtinctiùs additur, ipſum mucronem palmi fuiſſe,auliſcum ſiue tubum item palmi. Mox in Liuio,*Haſtile ſemicubitale*: in Polybio, σπιθαμιαῖον,qui ſunt digiti duodeni. Cùm igitur cubitus cõmuniter dictus ſit ſeſquipes,ſiue digiti vigintiquattuor: rectè Liuius *ſemicubitum* vertit. Atque hic eſt *Palmus maior*,ſiue *Dodrans*: ita in toto telo digiti *viginti*,id eſt, pes & quadrans. Adduntur deinde *pinnæ tres*: ſed ex ligno, quod Græcus monet. ne aut pluuiâ ſcilicet, aut in valido circumactu violarentur. Illæ ipſæ ligneæ,iuuabant tamen faciebantq; ad volatum & directionẽ. Mox etiam: *Funda media, duo funalia imparia* habet. Quæ eſt funda hæc media? ipſum fundæ medium: id eſt latius illud, cui telum ſedet. Imparia autem funalia habuit,(ſiue habenas,vt diximus,aut κῶλα) vtrimque duo:cur imparia,& quo ſitu? Credo,ob teli mutati modum ita factum. quod,ne excideret in circumactu,ſedẽ paullò maiorem voluit,eamq; aptam excuſſioni. Eſto igitur fundus latior,duo funes vtrimq; contineant: ſed prior, & vbi ferrum eſt, paullò longior latiorque; ſtrictior & breuior poſterior ille, vbi pinnæ. An hoc modo vult, vtrimque vnum fuiſſe,ſed alterũ breuiorem? Neque nego natare me in his talibus, quæ vſu abierunt, & vſu ac periculo tamen conſtant. Extremum in Liuio,*Cum maiore ſinu libratum.* quod eò obſcuriùs, quia nihil tale in Græco. Hadr. Turnebus vir laudatiſſimus, libro xxx. cap. xxxII. vult fuiſſe duas fundas & duplicem ſinum, ſed inter ſe eas nexas: & in maiore libratum telum. Ipſum videte. Ego vix aſſentior, nec video cui vſui duplex hic ſinus, vtique

ſi in

ſi in altero modò telum. Quin ſententia ſimpliciſſima ſit, *maiore ſinu libratum*, quàm vulgatæ fundæ habere ſolent: ex comparatione maiorem dico, non quia ibi duplex. Nec plura Liuius. qui neglegenter (in aliis etiam ſolet) totum hoc de Amento omiſit, quo telum vtiliter illigatum: tum ne caderet in rotatu, tum vt violentiùs emitteretur. At Polybius diſertè, & bis, hîc expreſſit; monuitque amentationem illam in medio duorum funium factam. Hec mihi viſa ſuper *Ceſtroſphendone*, vobis intentiùs videnda. Terium erat, *Fuſtibalus*. Vox eſt nouitij eui, neſcio an res ipſa. Appellant ita, fundam fuſti alligatam, quo incuſſo, lapidem ſcitè & robuſtè emittunt. Vegetius deſcribit, lib. III. cap. XIV. *Fuſtibalus*, inquit, *fuſtis eſt longus pedibus quattuor, cui per medium ligatur funda de corio, & vtraque manu impulſus, propè ad inſtar onagri dirigit ſaxa*. Et qui eo vtuntur, ſunt eidē Vegetio in melioribus libris *Fuſtibalatores*: non ſanè *Fundibulatores*: & *Fundibalus* diuerſus eſt, vt Furius * ſuprà dixit. Hoc genus an veteribus in vſu, quæri poteſt: puto equidem fuiſſe. Ex Feſto: Librilia appellantur, *inſtrumenta bellica, ſaxa ſcilicet ad brachij craſſitudinem, in modum flagellorum loris reuincta*. Videtur hoc eſſe, quod Vegetius expoſuit, aliâ voce. *Librilia* enim tunc dicebant: & ſic libri ſcripti in Cæſare, VII. Gallicorū: *Fundis, librilibus, ſudibusque*. vbi alij iunctim legunt, *Fundis libralibus*, quaſi eas dicat, quæ lapides libræ pondo emittant. At malo *Librilia* diſcretè: & fortaſſe inde *Libratores*, qui vtuntur. Tacitus II. Annal. *Senſit dux imparem cominus pugnam, remotiſque paullùm legionibus, funditores libratoresq; excutere tela, & proturbare hoſtem iubet*. Nam ait eos *excuſſiſſe tela*, quod profectò in lapides manu ſolâ iactos non quadrat. Iungit iterum idē cum Funditoribus, XIII. Annal. *Libratoribus funditoribusque attributus locus, vnde eminus lapides ac glandes torquerent*. LIPS. Cetera haud damno, Lampſoni, in Feſti *Librilibus* hæreo. Nam ecce *loris reuincit, in modum flagellorum*: videturque emiſſum telum fuiſſe, & reductum. Tale aliquid in monumento Antonini obſeruo, & lapidem aut ferrum catenæ illigatum, quæ ſtipiti deinde nexa. In Cæſaris tamen verbis (ſi vetus recta lectio) longinquum, non propinquum id eſt telum. Multa ſanè hîc coniecturalia, vt verbo vno dicam. Ad manuarios etiam lapides cur non aliquis aptet, qui in vſu vulgò? Vegetius, libro II. cap. XXIII. *Sed & manu ſolâ*

* Dial. de Balliſtâ.

ʃolâ milites meditabantur libralia ʃaxa iactare, qui vʃus paratior creditur, quia non deʃiderat fundam. Atque vides, ʃaxa etiam *libralia* agnoʃcit; vnde nonnemo ʃcripturam vulgatam Hirtij tueatur. Vetus autem hoc de manualibus lapidibus, & quid niʃi naturâ duce? Imò ʃimpliciʃʃimum eʃt inter arma. Liuius claʃʃi quartæ cùm *haʃtam & verutum* aʃʃignaʃʃet; quintæ & infimæ dat *lapides miʃʃiles fundaʃque.* Manu nempe miʃʃiles, & ideò ʃic diʃcernit. Apud Thucydidem ʃimilis diʃtinctio, libro VI. καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν ἑκατέρων οἵτε λιθοβόλοι καὶ σφενδονῆται καὶ τοξόται προὐμάχοντο: *Et primùm quidem vtrimque & qui ʃaxa manu, & qui fundis iaciebant, itemque ʃagittarij, propugnabant.* Xenophon v. Anabaʃ. λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι ἐκ τῶν χειρῶν λίθοι: *Lanciæ, ʃagittæ, fundæ, plurimi manuales lapides.* Ipʃi equites etiam alibi, in Cæʃare, lapides manu mittunt. Itaque tu atque iʃti, Lampʃoni cogitate. LAMPS. Nihil vltrà ego. leuia hæc arma leuiter tracto atque habeo, & vt ʃolent iuʃʃi.

Vide Notas.

Lubet his addere, Lector, formam faciemque Glandium, quæ aliquot nuper repertæ ſunt prope Aſculum, in flumine Triunto, Ferè trilateræ ſunt, & gibboſæ, & ad veram magnitudinem hîc expreſſæ: quædam rotundæ magis, & oblongæ, vt vides. Vides & inſcriptiones, vnam Imprecationis; alias neſcio an Legionum, an belli *Italici* vel Gallici indices, vt illa *Fugitiuorum*, aut *Seruilis*.

DIALOG.

DIALOG. IV.

Iaculorum diuisio, & genera. Sudes, Faces, Præpilata, Lanceæ, & adiuncta.

SED iam an non munus meum impleui Imperator? LIPS. Implesti, abi, in hunc diem immunis esto. Succede tu Adame noster, & de *Iaculorum ligneorum* genere (nam ea sequuntur) nobis edisserta. Audis? ADAM. Verecundia me cunctari facit, & imperitia. LIPS. Iterùm de verecundiâ? heus tu,

* Ὀρινας μοὶ θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν:

pare subitò, aut mox serò. Disciplinam ignoras? ego reuocabo, si vnum etiam verbum. ADAM. Heu *Manliana imperia*! at vos saltem suggerite & iuuate. *Jacula* igitur (vt in re confusâ ordine aliquo incedam) duorum generũ sunt, *Rudia*, & *Ferrata*. Rudia appello, quæ simplici ligno constabant, non aliâ materie ad lædendum. In eo genere *Sudes* sunt & *Faces*. Sudes, lignum in capite acutum leuiter, & igni duratũ. Vetus id telum, & plerisque gentibus sic vsitatum. Propertius, de priscis agrestibusq. Romanis:

Miscebant vstá prælia nuda sude.

Virgilius quoque inter agrestia numerat, lib. VII.

——— non iam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibúsve præustis.

Sed tamen meliore etiam æuo, & in legitimis bellis, vsurpatum. Apud Curtium, lib. III. inter Darij milites sunt *Derbices. ij quadraginta millia*, inquit, *peditum armauerant. pluribus* * *hærebant ferro præfixæ hastæ, quidam lignum igni durauerant.* Apud Arrianum: λόγχας δὲ εἶχον ἑξαπήχεας, αἰχμὴ δὲ οὐχ ὑπῆν σιδηρέη, ἀλλὰ τὸ ὀξὺ αὐτῆς πεπυρακτωμένον ταὐτὸ ἐποίησεν: *Hastas habebant senûm cubitorum. mucro autem illis è ferro non erat, sed caput igne duratum eumdẽ vsum dabat.* Apud Silium lib. III. inter Annibalis copias quidam recensentur,

Contenti parcâ durasse hastilia flammâ.

Quin & in Catilinę exercitu (Sallustius) *pauci militaribus armis instructi; ceteri, vt quemq; casus armauerat, sparos, aut lanceas, alij præacutas sudes portare.* Et quamquam ex his non certò liqueat, inter missilia has fuisse, imò quasdam cõtra ad statariam pugnam: tamen etiam eminus vsurpasse, omnino probabile est, & Cæsar dixerit, vbi cum leuibus armis iunxit: *Fundis, librilibus, sudibus.* Istæ Sudes: at *Faces* etiam reperio, id est nõ adustas, sed vrentes quasdam

* *Commouisti animum mihi nunc in pectore caro.*

* Fortè, *horrebant.*

dam hastulas, è piceâ, tædâ, larice, & siquod tale genus. Statius

* vstæq; fortasse.

lib.v. ——* *vastæque sudes, fractique molares,*

Spiculaque, & multá crinitum missile flammâ,

Silius in pugnâ Cannensi:

Vllum nec desit teli genus. hi sude pugnant,
Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili.

Lucanus in Pharsalicâ:

——*inde sagittæ,*
Inde faces & saxa volant.

Xenephon de suis Græcis: Τοξεύματα, σφενδόναι, λίθοι. ἦσαν δὲ οἱ καὶ πῦρ προσεφέρον: *Sagittæ, fundæ, lapides. erant autem qui & ignem præferrent.* Iam in Virgilio vobis hoc notum:

Jamque faces & saxa volant, furor arma ministrat.

Vt appareat obuium & populare fuisse telum. quod item ex Heliodori Æthiopicôn primo, de Ægyptiis: ἕτερος ξύλῳ κατεαγὼς, ὁ δὲ δαλῷ κατέφλεκτο: *Alius ligno percussus, iste face adustus erat.* Trãseo ad *Ferrata.* LIPS. Imò nequid nimis properes, paullùm te sufflamino: *Præpilata missilia* aliquoties lego, quę ea sunt? an non *Rudia*, & sine ferro? ADAM. Profectò occupas. nam ego ad *Ferrata* reducere volebã, etsi ambigens, sed video alios sic fecisse. Tua quæ sententia? LIPS. Tua quæ exẽpla? prome, & tum viderimus. ADAM. Quòd è ferro, videatur vox astruere, quasi pili instar pręfixa. Sed & Ammiani hic locus è lib. XXIV. *Romani leuiùs procedebant, & præpilatis missilibus, per procursatores principiis pugnæ tentatis.* Hoc ille in pugnâ cum Persis: & nónne credam vera ea & ferrata tela fuisse? Idem scriptor, in pugnâ cũ Germanis, lib. XVI. *Præpilabantur mißilia, & Germani agmen nostrorũ equitum inuasère.* Liuij etiam locus est, lib. XXVI. de ludis funebribus Scipionis Africani: *Tertio die rudibus inter se, in modum iustæ pugnæ, concurrerunt, præpilatisq; mißilibus iaculati sunt.* Nã etsi ludicra ibi res, & ipsi gladij lignei, hebetes; tamen missilia è ferro fuisse, Polybius induxerit, qui hoc dixit γρόσφοις ἀκοντίζειν: *hastis velitaribus iaculari.* Ita enim ipse ferè appellat γρόσφους: & hastas eas cum ferro fuisse, quis nescit? Hæc pro istâ sententiâ: tu Lipsi contrà? LIPS. Habeo, & magis robusta. Dico *præpilata* sine ferro esse, nec aliud quàm pilę instar, obtuso acumine, rotunda. Vocem sic explico: & firmo ex Plinio, libro IX. cap. XXX. vbi de Locustarum marinarum cornibus, dicit

ea *pro-*

ea *propriá rotunditate præpilata.* De re, ex Quinctiliano satis liqueat lib.v.Institut. *Declamationes, quibus ad pugnam, velut præpilatis, exerceri solebamus.* Opponit veris micantibusq; telis, præpilata: sicut Declamationes, quæ scholæ & exercitij sunt, forensibus orationibus & pugnæ. Sed & in Hirtij, de bello Africo, cùm Cæsar elephantos suos exercet, ipsosq; milites & equos adsuefacit ad eorum aspectum: *Equites in eos pila præpilata coniiciebant, atque in consuetudinem equos* patientiá bestiarum adducebant.* quis ibi censebit veris ferratisq; pilis petitos? Sed etiam cùm à *Pilis* seiungit, & restrictè *præpilata pila* dicit; ostendit, non vt vulgata, cũ ferro fuisse. Simile in Plinio lib.VIII.cap.VI. item de elephantis: *L. Piso introductos dumtaxat in Circum, atq; vt contemptus eorum cresceret, ab operis hastas præpilatas habentibus, per Circum totum actos.* Profectò ibi quoque obtusas accipere est, in ludicrâ modò insectatione & exactione. Ipsa quæ tu adduxisti, non pro te videntur pensitata. Nam Liuij locus, planissimè contrà est. & in ludicro illo cõcursu commilitonum, quis tribuet hastas ferratas? imò ad exemplum gladiorum (quod fateris) obtusas. Ad Polybij, dico. nihil obstare verbum ibi γρόσφυ accipi pro telo aut hastulâ communiter, etiam sine ferro. Iam ad Ammianum, ille verò aliter, hoc fateor, sed nõ pro tuo sensu. Quin *Præpilare* ei scriptori nõ aliud videtur, quàm *præiaculari:* etsi *Pilare* idem vsurpat, pro prædari, vacuare. Scribit lib.XXXI. *Castra inimica pilare:* & paullò pòst, *Pilare villas & incendere.* Aliter quàm Seruius, cui *Pilare* est *cogere, premere:* & ita interpretatur *Pilatum* agmen, densum: & *Pilatas ætheris oras:* ac plura quæ ad Festum eximius Scaliger notauit. Sed tu mi Adame perge: hæc ita dixerim, acriùs examinanda. ADAM. Ad *Ferrata* igitur iacula dixi me venire: quę pluria & multi genera sunt, nec aliâ in re fœcundiùs Martialia ingenia luserunt. Ego quædam crebriora tangam, & quà opus, explicabo aut discernam. Primum sit,

* Lego, *patientia.*

HASTA, Græcorum δόρυ. Etsi commune ferè id nomen est, & in plura valet: diciturque tam de grandi illâ, quâ cominus vtuntur, quàm de leuiore quam eminus iaculantur. Simile in Lanceâ & Conto: ac Strabo semel audiatur, lib.x. Διττὴ γὰρ ἡ τῶν δοράτων χρῆσις, ἡ μὲν ἐκ χειρὸς, ἡ δὲ ὡς παλτοῖς. καθάπερ καὶ ὁ κόντος ἀμφοτέρας τὰς χρείας ἀποδίδωσι. καὶ γὰρ συστάδην χρώμεθα, καὶ κοντοβολοῦντες. ὅπερ καὶ ἡ σάρισα δύναται, καὶ ὁ ὑσσός. *Duplex enim Hastarum vsio, alia cominus, alia eminus & tãquam*

iaculorum. ſicut & Contus vtrumq; vſum præbet. nam & ſtatim vtimur, & iaculantes: quod & Sariſſa poteſt & Pilum. Notabilis locus ad hunc ritum veterem, & pleriſque gentibus communem; hodie deſitum ferè, nobis quidem Europæis. Sed de Haſtâ miſſili, multa teſtimonia paſſim : & inde *Haſtati*, iaculatores olim in legionibus, ac plura paſſim legenda. Alterum cõmunius nomen,

LANCEA, Græcorum λόγχη: atque adeò ab hac deriuat Feſtus. *Lancea dicta*, inquiens, *à Græco, quam illi λόγχην vocant.* Argutè, haud verè. & eſt Hiſpanica ipſa vox, vt Varro & Agellius teſtificantur; Gallica, vt Diodorus. De Gallis enim ſcribit libro VI. προβάλλονται λόγχας, ἃς ἐκεῖνοι λαγκίας καλοῦσι: *Iaciunt haſtas, quas ipſi Lanceas appellant.* Sed poſſunt eſſe Hiſpanicâ ſtirpe, in Galliam tamen pòſt traductæ, vti & in Latium ipſum. Vox quidẽ *Lanceare*, quod eſt *iacere, mittere*, ipſis Hiſpanis Galliſque & hodie eſt in vſu. Tertullianus vſurpauit, aduerſus Marcionem lib. III. cap. XIII. *Aliud eſt, ſi penes Ponticos infantes in prælium erumpunt, qui antè norint lanceare, quàm lancinare.* Pulchrè ludit. & mirum, inquit, ni veſtri pueri à natiuitate robuſti & militares, qui poſſint priùs lanceam iacere, quàm mammam trahere. De hac autem iaculatrici, paſſim ſcriptores. vt Curtius de Horatâ Macedone, libro IX. *Igitur Macedo haud dubius eminus interfici poſſe, lanceam emiſit.* Lucanus de Craſtino Centurione:

Cuius torta manu commiſit lancea bellum.

Vbi poëta pro Pilo vſurpat, vt eſt profectò nomen iaculis commune. Itaque in Actis Apoſtolicis λογχοφόροι, benè redduntur *Iaculatores* : & ſunt iſta, quæ *Menaula* poſterior & deterior ætas dixit. In Leone Imp. cap. VI. *Alij quidem habebant contaria, id eſt haſtas, quas nunc Menaula, olim antiqui Lonchas nominabant.* Reperio in Cedreno vocem, ſed paullò aliter ſcriptam. nam dicit μονάυλους Vbi de Beliſario in Perſas miſſo, qui coram legato Perſico diſſimulabat conſilium, & quaſi venandi modò gratiâ veniſſet, miſit ſuos, inquit, in ſiluas, πηλέκεις τε καὶ μοναύλους βαστάζοντας: *ſecures & lanceas ferentes.* Neque enim *calamos* cùm interprete viro docto reddiderim, magiſque etiam ſcripſerim μηναύλους. Nam ſic & in *Tacticis Leonis Imp.* (Excerpta Vulcanij habent) μήναυλον, εἶδος ἐστὶν ἀκοντίου: *Menaulum, iaculi genus eſt.* Litteram muta, Latinam vocem feceris *Venablum*: & credo ipſam eſſe. Nam variè tunc deprauabant,

bant: & sic ξυλωτὰ, *Tablata*: *&* μαρζομάρβυλον, quod est *Martſobarbulum*, ipsâ noſtrâ litterâ item mutante. Sunt quidem Lanceæ venatorum: & ſic in Ammiano XXIV. *Feras noſtri lanceis venatoriis & miſsilium multitudine confecerunt.* In Valerij I. cap. VII. *Lanceam petendæ feræ gratiâ miſſam.* Herodianus de Afris, lib. VII. παρ' οἷς οὐδὲν πλέον δορατίων, οἷς πρὸς θηρία μονομαχοῦσι: *Apud quos nihil admodum præter exiguas lanceas, quibus aduerſum feras præliantur.* Tertium, ſed magis ſtrictum

VERVTVM. cui nomen & formatio ab ipſo Veru, quod refert. Feſtus: *Veruta, pila dicuntur, quòd veluti verua habeant præfixa.* Itaq; alij *Veruinam* dixerunt, quæ vox in Plauto: & Iſidorus explicat, *Veruina iaculi genus longũ, quod aliqui Verutum nominant.* Nonnemo etiam *Veru* dixit, vt Sidonius: ——*ruit aclide foſſus*
Ille, veruque alius.

Ait *foſſus*. benè: eſt enim ſpiculum tenue & longum, aptum forare. Silius, III. —— *tenui pugnax inſtare veruto.* Virgilius VII.

Et tenui pugnant mucrone, veruque Sabello.

Qui velut proprium Samnitium facit, imò Grammatici nomen eorum hinc petunt. Feſtus: * *Samnites ab haſtis appellati ſunt, quas Græci σαυνία appellant, has enim ferre aſſueti erant.* Propiùs Græcanicam dialectũ tangit etymon, qui Σαυνῖτας dicunt & ſcribunt. Et Saunia rectè *Veruta* reddi, diſcamus è Dionyſio: qui vbi Liuius in claſſibus armandis *Verutum* ſcribit, ipſe σαυνίον. Alibi etiam σαυνίῳ διαπερονηθείς *ſaunio transfoſſus*, quod huius eſt teli. Etſi Samnites, igitur (ij cum Sabellis iidem) primò & propriè vſi, tamen & alij Itali: tribuitque Volſcis poëta idem, II. Georgicôn:

* Tráſſcripſit P. Diaconus, lib. II. De geſtis Longobar. c. XX.

Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcosque verutos
Extulit.

Miror hactenus ſic legi, cùm *veruto* veriſſimum ſit: dicatque, Ligures malo ſiue labori ſuetos, Volſcos iaculationi & bello. Hoc equidẽ malo, quàm *Verutos* dicere, veru armatos. Liuius leui armaturæ tribuit, ſed veteri. vt initio belli Punici ſecundi: *Romani pedites verutis coniectis auertêre elephantos.* Etſi *Haſtæ velitares* haud longè iuerunt ab iſtis, ſi non eædẽ. Meminerunt Verutorum alij, inferiore etiam æuo. vt Plinius, lib. XXXIII. c. III. *Ferasq; argenteis verutis inceſſere tunc primùm viſum.* Ita enim libri aliquot ſcripti: haud dubiè veriùs, quàm *vaſis*, quod vulgò editur. etſi alij etiam

ſcripti,

ſcripti, *haſtis:* pariter rectè. Significat autem Plinius, tantam abundantiam & profuſionem Cæſaris in venatoriis ludis fuiſſe, vt in cetero apparatu argenteo, feras etiam peti interficique iuſſerit lanceis ex argẽto. Vtitur & Ammianus li.XXVII. *Verutis hoſtilibus forabantur, & pilis*: tribuitq; Romanis. Seruat ipſe diſcrimen, vt videtur, quod Vegetius ſuggeſſit lib.II. ca.XV. Duplex Romanis eſſe Pilum, Maius & Minus: quorum illud *Pilum* vulgò, iſtud (inquit) *tunc Verriculum*, *nunc Verutum* dicitur. Ambigimus. & itáne olim *Verriculum*? nõ conuenit ea vox in telum: magis *Veruculum*, quâ voce Plinius vſus. Sed nec id verum puto, & nónne clarum eſt priſcos *Verutum* dixiſſe? & valdè quidẽ priſcos, quod exempla euincant. Dubito an non ſcripſerit Vegetius: *quod tunc Verutum nunc Veruta dicitur.* Genus enim ætas immutauit. atque ita in Gloſſis: Βηρȣ̃τα, εἶδος ἀκοντίȣ: *Veruta, genus iaculi.* In Leone Imp. Βηρύτα, τὰ ῥιπτάρια λέγονται: *Viruttæ, Rhiptaria dicuntur.* Seruile hoc telum putet aliquis à Silio dici, in libro XVII.

* Ita lego: vulgò, *ire.*

*Qui nobis, memini, ad Cannas, lætiſſimus * iræ,*
Seruili fers ora ducis ſuffixa veruto.

Quod non ita eſt, ſed illîc *Seruili*, longâ & duplici extrema literâ ſcribendum, capiendumque de Seruilio Proconſule ad Cannas occiſo, cuius caput haſtæ præfixum. Quartum nunc

GESVM, quod alij GAESVM ſcribũt, & ſæpiùs ſic Græci. Liuius lib.VIII. in Haſtatorum manipulo leues vicenos milites locat, & addit: *Leues autẽ, qui haſtam tantùm geſáq; gererent, vocabantur.* Geſa nempe bina. ex Varrone apud Nonium: *Qui gladiis cincti, ſine ſcuto, cum binis geſis eſſent.* In claſſibus Seruianis *Geſa* non nominantur, & vox ac telum peregrina videntur. Athenæus quidem Romanos petiſſe ab Hiſpanis vult, lib.VI. παρὰ σαυνιτῶν θυρεȣ̃ χρῆσιν, παρὰ δὲ ἰβήρων γαίσων: *à Samnitibus ſcuti vſum, ab Hiſpanis geſorum.* At alij magis dixerint à Gallis. Nonius: *Geſa, tela Galliarum.* Et Virgilius de iis: —— *duo quiſque Alpina coruſcat*
Geſa manu.

Propertius etiam de Virdumaro, eorum rege:

* An *tectis rotis*? id eſt, eſſedo.

*Nobilis è * rectis fundere geſa rotis.*

Claudianus etiam quaſi propriis inſignibus Galliã ornans, li.II. de laud. Stilic. *Gallia crine ferox, euinctaq; torque decoro,*
Binaque geſa tenens.

Coma-

Comatam facit, Torquatam, Gesatam. Et in Polybij libro II. videndũ, an non verius sit Gallos illos, quos *Gæsatas* dictos ostendit, ita à telo potiùs quàm à mercede (quod ipse vult) agnominatos. Statius & Macedonibus tribuit, II. Achilleidos:

—— didici quo Pæones arma rotatu,
Quo Macetæ sua gesa citant.

Sed ibi quidam scripti libri, *tela*. Parum est, poëtæ hæc confundunt. Quale autem fuit? Suidas ita: Γέσοι, ὅπλον ἢ κόντος μακρόθεν κεντῶν, ἢ κοῦντος κρίτων ἔγραψεν ἐν τοῖς γετικοῖς: *Gesi, telum vel contus longè feriens, vt Q. Crito in Geticis scripsit.* Vertit & sic interpres Bibliorũ, lib. Iudith cap. IX. ἤλπισαν ἐν ἀσπίδι ϗ γαίσῳ, ϗ τόξῳ: vertit inquã, *contos, scuta, sagittas.* Et grãdius fuisse iaculum, etiam Festus indicat: *Gesum, graue iaculum.* & Diodorus, de armaturâ Gallorum: τὰ μὲν ξίφη τ̃ παρ' ἑτέροις σαυνίων εἰσὶν οὐκ ἐλάττω, τὰ δὲ σαυνία τὰς ἀκμὰς ἔχει τῶν ξίφων μείζω: *Gladij eorum non sunt minores aliorum hastis, hastæ ferrũ habent maius aliorum gladiis.* si tamen de Gesis hisce, vt videtur, sentit. Pastoricium telum Liuius id facit, lib. IX. *Iuere pastorali habitu, agrestibus telis, falcibus binisq; gesis armati.* Silius ita ornat Pastorem Afrum, lib. II. *——— omnia Pœnum*

Armenti vigilem, patrio de more, sequuntur,
Gesaque, latratorque canis.

Quintum, IRAGVLA. dicta, ait Festus, *quòd scuto infixa trahatur.* Silius de Choaspe quodam Afro:

—— cui tragula semper
Fulmineam armabat, celebratum missile, dextram.

Plautus: *Iam istam aliquo vorsus tragulam deiecero.* Idem: *Tragulam in te iniicere parat.* Hispani vsi, & Annibal obsidione Sagunti, apud Liuium, *aduersum femur tragulâ icitur.* Apud Sallustium Metellus in Hispaniâ, *ictu tragulæ sauciatur.* Sed & Galli, apud Cæsarem: *Monet vt tragulam, cum epistolâ ad amentum deligatâ, intra munitiones castrorum adiiciat.* Ab iisdem (quinto Gallic.) *T. Baluentio vtrumque femur tragulâ traiicitur.* Vsi & Romani, in Suidâ: Κότζας ἐχρήσατο τῷ ὅπλῳ, ὃ ζαγόλας ἐλέγετο, μεθ' οὗ οὕτω βιαίαν ἀφίει πληγὴν, ὥστε τ̃ βληθέντα διά τε τοῦ θώρακος ϗ τῶν πλευρῶν διαπείρειν ϗ τῇ γῇ προσηλῶσαι: *Cotta vtebatur telo quod Tragula dicebatur, quo tam validam plagam inferebat, vt percussum per loricam, per latera, transfigeret, & velut clauo terræ affigeret.* Validum igitur telum: sed quale, haud aliter scio, nisi quòd

hamatum fuisse suspicor, ob etymon illud à trahendo. Sunt & Vegetio, lib. II. cap. XV. *Tragularij, qui ad manuballistas vel arcuballistas sagittas dirigebant,* significatione paullò diuersâ. At sextò,

SECVRIS etiam in hoc numero, quam & missilem reperio; etsi cominus pugnasse eâ non nego. Sidonius de illâ, Panegyr. ad Maiorianum.

Excussisse citas vastum per inane bipennes,
Et plagæ præscisse locum, clypeosque rotare,
Ludus erat. Hoc ille de Scythis. & idem de Sigimere iuuene regio, eiusque comitibus, libro IIII. epist. XX. *Lanceis vncatis, securibusque missilibus, dextræ refertæ.* Horatius Rhætis etiam donat, nec exprimit tamen missiles:

—— quibus
Mos vnde deductus per omne
Tempus Amazoniâ securi
Dextras obarmet, quærere distuli.

Atque etiamnunc habent & sic vtuntur Boiemi, & vicini. Veteres item Galli, ex Ammiani XIX. *Galli morarum impatientes, securibus gladijsq; succincti, patefactâ sunt egressi portâ.* Procopius de Frãcis: *Gestant ensem, clypeũ, & securim, cuius ferrum crassum est, & vtrimque acutũ. Hanc Franci securim in primo ipso congressu iacere in hostem consueuerunt eo impetu, vt scuta perfringant, & ipsos simul interimant.* Vim teli aduertite. quod ipsum an non est, quod * *Haggones* patriâ linguâ dixerũt? In Suidâ: Ἄγγωνες, ἐπιχώρια δόρατα παρὰ Φράγκοις: *Aggones, patria iacula apud Frãcos.* In Eustathio describitur: Ἄγγος, εἶδος δόρατος Φραγκικοῦ, οὔτε λίαν μακροῦ, οὔτε μεγάλου, οὗ τὸ πλεῖστον σιδήρῳ περιέχεται: *Angos, genus hastę Francicæ, neq; longę admodũ, neq; magnæ, quę plurima ferro tegitur.* In Agathiâ etiam clariùs: *Breuia tela, quæ ipsi Anconas vocant, cuius pars maior ferro obducta est, ita vt ex ligno aliquid, præter manubriũ, vix exstet. In superiori ferro, tamquam hami vtrimq; sunt, & deorsum vergunt.* Non est planè *Hallebarda* nostra: etsi hęc potest inde nata esse. Súntne Græcorũ διβόλια? Plutarchus de Cimbris & Teutonis, in Mario: ἀκόντισμα δὲ ἦν ἑκάστῳ διβόλια: *Iaculum cuique erant, secures, siue bipennes.* Ita equidem verterim, nec aptius video, vel ad morem gentis, vel ad vocem Græcam. Quæ item in Herodiano, sed corrupta, lib. II. Seuerus Imp. inquit, iussit militibus suis (ex Illyrico venerant) cingere & claudere Prætorianos,

* *Haecken* nostrâ linguâ.

rianos, τάς τε δζ.βολίας καὶ τὰ δόρατα ἐπισείειν: *& secures, & hastas intentare.* Nam διβολίας scribendum: sicut & in Euripide est, δίβολον ἄκων. Politianus tamen doctissimus, illîc *Pila* maluit vertere: in oculis habens, credo, morem telumq; Romanum. Et fateor milites istos legionarios esse: sed nempe ex Illyrico reduces, vbi talia tela in vsu. Imò cur non ipsis tunc Romanis in vsu? Tacitus dicet II. Histor. *Omisso pilorum iactu, gladijs securibusq. galeas & loricas perrumpere.* Hoc ille ciuili inter se Romanorũ pugnâ: Ammianus, inter Romanos & Gothos, lib. XXXI. *Mutuis securium ictibus galeæ perfringebantur atque loricæ.* Martiobarbuli fortasse originem habent illinc. de quibus in Vegetio libro II. cap. XVII. *In Illyrico dudum duæ legiones fuerunt, quæ sena millia militũ habuerunt: quæ quòd his telis scienter & fortiter vtebantur, Martiobarbuli vocabantur.* Nota, quòd in Illyrico: fortassis istæ Seuerianæ, & securigeræ. Iuuat quod in Leone Imp. est: *Matziobarbulum, quod nunc Saliba vel Tzicurim dicunt.* Retinuit enim ecce & appellationem *Securis* (id enim *Tzicurim* puto:) etsi facies leuiter mutata. Describuntur & depinguntur isti in Notitiâ Imperij, atque inde aliquis petat. Addo finiens, Cantabros quoque securibus vsos, more patrio. de quo Silius libro XVI.

——sic fera, gentis
More, securigerâ miscebat prælia dextrâ.

Sed & Campanis idem adsignat, libro VIII.

Aclidis vsus erat, factæque ad rura bipennis.

Sunt plura nomina & formæ, sed rariora: omnia persequi cur lubeat, exiguo fructu? CARON. At de *Aclide*, quam nominasti è Silio, adde ADAM. Vix aliud scio, quàm exiguum & teres quoddam missile fuisse: vt in Virgilij VII.

——teretes sunt aclides illis
Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello.

Plures ferebant. vt in Valerio Flacco, lib. VI.

Nec procul albentes, geminâ fert aclide, parmas.

Sed quid ita Virgilius *Flagello aptat?* quo sensu? Seruius ait, *esse clauas, cubito semis factas, eminentibus hinc & hinc acuminibus quibusdam: quæ ita in hostẽ iaciuntur, religatæ lino vel loro, vt peractis vulneribus possint redire.* Neq; certius dixerim: nisi quod teli eius mentio etiã inferiore æuo in Claudio Vopisci: *Lanceæ Herculianæ duæ,*

aclides duæ. LIPS. Ego quoque in Virgiliano ſenſu hæreo. De receptione teli, ſimile antè dictum, & apud Iſidorum legi, in *Cateiâ* deſcribendâ: *Cateia*, inquit, *quam Horatius Caiam dicit. Eſt enim genus Gallici teli, ex materiâ quammaximè lentâ, quæ iactu quidem non longè propter grauitatem euolat, ſed quò peruênit vi nimiâ perfringit. Quod ſi ab artifice mittatur, rurſus ad eum redit, qui miſit. Huius Virgilius meminit, Teutonico ritu ſoliti torquere cateias. Vnde & eas Hiſpani & Galli Teutonos vocant.* Ait ab Horatio *Caiam* dictam: vbi ab illo? nuſquam hercules, ſcribendumque reor, *Dorcatio*, quem & alibi Iſidorus citat. Sed & pro *Caiam*, liber ſcriptus (à te Carondelete habui) *Cauam* benè refert, à formâ nimirum ſic agnominatam. vnde & Silius libro III. *pandam* dixit: —*pandâ manus eſt armata cateiâ.* Nam Panda & Caua eadem, diuerſo ſitu aut aſpectu. Quod etiam eſt, *Teutonos* dictas eas eſſe: idem liber *Teatanos* habet, nec memini vltrà legere; niſi quod Valerius Flaccus libro VI. nominat:

Et puer è primo torquens temone cateias.

DIALOG.

DIALOG. V.

Amenta quid fuerint, & quo fine.

ADAM. Magiſter, te aſpicio, & tacitus poſco. LIPS. Quid? ADAM. Miſſionem. LIPS. Iuſtam quî poſſum, vix expletis primis ſtipendijs? ADAM. Da gratioſam. LIPS. Indulgebo, ſi addideris de *Amentis*, quæ nexa eſſe huic Iaculatoriæ rei, non ignoras. ADAM. Nec auſim, nec ius eſt refragari. Pars enim mei ſermonis ſunt: & Iacula aliâs manu ſolâ miſſa; aliâs loro reuincta, & eo excuſſo adiuta. Id dicebant *Amentum*. Gloſſæ: *Amentum*, ἅμμα ἀκοντίων: *vinclum iaculorum*. Eędem: Amentum, ὅθεν κατέχεται ἡ λόγχη: *id quo tenetur haſta*. Feſtus: *Amenta, quibus vt emitti poſſint vinciuntur iacula. ex Græco, quod eſt ἅμματα, vel quia aptantes ea ad mentum trahunt.* Latini & *Nodum* vocant. vt Silius, I.

Huic impulſa leui torquetur lancea nodo.

Statius in III.

Fræna tenent, duplexque inſerto miſſile nodo.

Item *Anſam*. vt Latinæ gloſſæ: *Amentum, corrigia Lanceæ, quæ etiam Anſula eſt, ad iactum.* Inde *Anſatæ* Ennij:

Anſatas mittunt è turribus —

Iterùm:

Poſtquam defeſſi ſunt ſtantes, ſpargere ſeſe
Haſtis anſatis.

Habenam etiam alij. vt Guntherus poëta lib. X.

Qui iaculum valido longè torquere lacerto,
Longiùs excuſſâ didicere potenter habenâ.

Græcorum id inuentum eſt Plinio, qui *Ætolum Martis filium, iaculum cum amento repperiſſe*, libro VII. tradidit. Fuit autem non aliud quàm lorum reuinctum in haſtâ mediâ circiter, quod manui deinde & primoribus digitis illigabant leuiter, in emiſſu cum impetu ſoluendum. Quòd in mediâ, Seruius: *Amentum, lorum quo haſta media religatur.* Imò Iſidorus *Lanceam* hinc format, *quia æquâ lance, id eſt æquabili amento ponderata vibratur.* Habet enim, vt præmiſit, *amentum in medio*. Et profectò hæc Græcorum μεσάγκυλα, niſi fallor: etſi quaſi teli certum genus Grammatici proponunt. Heſychius, μεσάγκυλα ἀκόντια. Feſtus, *Meſancylum*,

teli mißilis genus. Poterant & debebant explicatiùs, *telum amentatum.* Certè Græcis ἀγκύλη *amentum* est, & ἀγκυλίζεσθαι, *amentare* propriè; etsi interdum pro Iaculo & Iaculari vsurpant. Strabo libro IIII. Ἔστι δέ τι καὶ γρόσφῳ ἐοικὸς ξύλον, ἐκ χειρὸς οὐκ ἐξ ἀγκύλης ἀφιέμενον, τηλεβολώτερον δὲ βέλους: *Est etiam* (Gallis) *ligneum telum, hastæ velitari simile, è manu non ex amento missum, quod longiùs peruadit sagittâ.* Nescio an Gesum intellegat, an aliud leuius telum. Xenophon libro V. Anabaseos: τοὺς πελταστὰς παρήγγειλε διηγκυλισμένους ἰέναι, ὡς ὁπόταν σημήνῃ, ἀκοντίζειν δέησον: *Peltastas iussit amentis aptis tensisque incedere, vt cùm signum daret, iacularentur.* Itaque etiam ante pugnam, prompti scilicet & parati sic incedebant, strictis illigatisque amentis ad digitos primores. Seneca in Hippolyto:

Amentum digitis tende prioribus,
Et totis iaculum dirige viribus.

Contrà, vbi ignauia aut metus, laxè ea habebant & solutè. Statius libro XII.

——*stat debilis altera pubes,*
Summissos enses nequidquam amentaque dextris
Laxa tenent.

In alacritate & promptitudine bellandi, surrecti enses sunt, & amenta intensa: vtrumque hîc contrà. Quod etiam in pluuiâ fiebat, & humor resoluebat. Liuius libro XXXVII. notat, Antiochi copias minùs vtiles factas, *quòd humor arcus, fundasq;, & amenta iaculorum mollìuerat.* Quia amentum igitur roborat & incitat hastam, inde metaphora Tertulliano, aduersus Marc. lib. IIII. *Christus amentauit hanc sententiam, Non potestis Deo seruire & Mammonæ.* quod est fortiter & seriò edixit, & velut amento intorsit. Ita Ambrosius VII. epistolar. *Intorquenda est illa amentata, non manipularis sententia.* Nec Manipularis ibi gregarium militem signat, aut eum respicit; sed ipsam comprehensionem, quæ fit manu. Inde *Hastæ amentatæ* Tullio & Fabio, fortes & sic ligatæ: denique in Lucano id verbi:

Cùm iaculum paruâ Libys amentauit habenâ.

DIALOG. VI.

Arcus & Sagittarij descripti.

DIXI, nunc alius. CAR. Quin tu idem: decet te, & placuisti. ADAM. Nónne missus sum? CAR. A Tribuno, non à consule: meum hîc autem primarium imperium, quod nec Lipsius negat. ADAM. O fraudem! CAR. Imò sine fraude, tu perage incœptum. *Sagittæ* tibi restant. LIPS. Nam hercules Adame hoc exciderat: non misissem, si in mentem fuisset, nunc reuoco iterùm sub signa. ADAM. Vos traditis operas mutuas: denique verbo veteri, *Magni paruos*. Atqui parendum, aut flendum est. *Sagittæ* igitur nescio an ab antiquo Romanis. ego quidem vix legere memini in historiâ veteri, & Liuius aut Dionysius vbi classes armant, Sagittas nusquam dedêre. Quid Polybius? minimè: nec Graues eius aut Leues his vtuntur. CAR. Vide quò vadas Adame: ego memini. Non crebra, fateor, mentio: tamen est. & ecce in Dionysio lib. IX. sub prima tempora libertatis, Æquos narratur *castra Romana oppugnasse, neque absterritos* οὔτε παλτῶν, οὔτε * τόξοτῶν, οὔτε χερμάδων ἀπὸ σφενδόνης ἀφιεμένων βολαῖς: *vel hastarum, vel sagittarum, vel lapidum è fundâ emissarum iactibus.* Iterùm alibi idem: Οἱ ψίλοι σαυνίων τε βολαῖς, καὶ τοξεύμασι, καὶ λίθοις ἀπὸ σφενδόνης μαχόμενοι: *Leues milites* (Romani) *hastarum iactibus & sagittis, & lapidibus è fundâ missis pugnantes.* Denique clarissimè Vegetius: *Quantum vtilitatis boni sagittarij in prælijs habeant, & Cato in libris de disciplinâ militari euidenter ostendit; & Claudius pluribus iaculatoribus institutis atque perdoctis, hostem, cui priùs impar fuerat, superauit.* Si Cato dilaudat ille Priscus, quid certius quàm apud priscos fuisse? ADAM. Tamen etiamnunc ambigo: nec valdè mouent, quæ adduxti. Dionysius semel aut iterùm nominauit: quid si incogitantiâ aut casu? at idem, vbi opus maximè fuit, non fecit. Vegetius ingerit: sed nempe veterum rerum parùm firmiter sciens, nec peccem, si testem hunc abijciam aut spernam. In isto ipso loco Sagittarios cùm laudatum it, Claudium adducit qui *Iaculatores* instituit. Deus te amet Vegeti! scitus & bellus argumentator es, à Sagittis ad iacula transis. Atqui Claudius ille, siue collega eius, ad Capuam non nisi Velites instituerunt,

* Legend. τοξευμάτων

runt, quos tu (& id benè) Iaculatores appellas. Grande autem discrimen: ac subuereor ne idem in Catone sit, & ille nonnisi tales aliquos, qui eminus mittunt & iaculantur laudauerit; tu trahas etiam ad Sagittas. Quidquid sit, monere hoc volui: si exẽpla alia refellunt, desino libens opinionis huius, & tuæ do manum. Illud quidem haud abnuo, fuisse post Punicum bellum secundum creberrimè in Romanis castris; sed Auxiliares nempe, non ciues. In hoc numero maximè Cretenses. quos & excelluisse hac peritiâ certum est: & quidam originem primam ad eos trahunt. Diodorus ita sentit, *Apollinem repperisse arcum, & indigenas Cretenses docuisse sagittariam.* Isidorus accedit: *Sagittis primùm Cretenses vsi sunt.* Plinius tamen aliter. &, *Arcum ac sagittam* (inquit) *Scythen Iouis filium, alij Persen Persei filium inuenisse dicunt.* Isti omnes oculos rettulêre ad populos qui arte eâ clari: atque ita alij ad Scythen, quia Scythæ eminent; alij ad Persen, quia Persæ, hoc traxerunt. Becanus noster libens suffragium suum Scythis donet: quòd nostrate linguâ *Sagittare*, etiãnunc est *Schieten.* Inde ergo Scythæ dicti, & pro veteri pronuntiatione Y Græcanici, ipsi Sagittarij hodie *Schutters.* Quid ais Lampsoni? aures arrigis? hæc valdè pro tuo Becano. LAMPS. Fateor, ego & plures virum hîc amauimus (sæpè nobis aderat) virum in sermonibus & subitis dissertionibus ad miraculum promptum, & facũdum. ADAM. Scythæ igitur inter inuentores censentur, & celebratur *Arcus Scythicus*: cuius forma expressa in Athenæo, lib. x. Nam ibi pastor, cùm nomen ΘΗΣΕΥΣ vellet exprimere, & singulas litteras rebus aut imagini cuipiam assimilare: ait

Σκυθικῷ δὲ τόξῳ τὸ τρίτον ἦν παρεμφερές.

Sed tertia arcui Scythico similis erat.

Et est sanè vetus Græcorum Sigma, tali omnino formâ. Valerius Flaccus idem ostendit, cùm Tanaim quà in Mæotim erumpit, cum arcu Scythico componit, libro IIII.

Atque hac Europam curuis anfractibus vrget,
Hac Asiam, Scythicum specie sinuatus in arcum.

Sed & Parthi hoc tali arcu vsi: & exstant Nummi M. Antonij, in quibus sic expressus. Ab *arcu* Festus notat *Arquites* dictos, *arcu prœliantes, qui nunc*, inquit, *Sagittarij*. Sagittæ ipsæ dictæ etiam *Virgæ*, vt in Claudiano, lib. I. de laud. Stilic.

Quis

Quis Stilicone prior ferro penetrare leones
Cominus, aut longè virgâ transfigere tigres?

Etsi tentaui ibi aliquando, *virgatas figere tigres*: quoniam & in Silio legeram, *virgato corpore tigrim*. Sed desino, & illud teneo, interpretorque vel Iaculum, vel Sagittam. Sic & Græci vsi voce ῥάβδου. vt Cedrenus de Nicephoro Imp. eduxisse eũ scribit in Bulgaros, πολλοὺς πένητας σφενδόναις καὶ ῥάβδοις ὡπλισμένους: *multos pauperes, fundis tantùm & virgis armatos*. Iterùm, de ominibus Basilio ad Imperium: Ὁ βασιλεὺς πρὸς θήραν ἐξῄει, καὶ κατευστοχήσας λαγωοῦ τῇ ῥάβδῳ, τοῦ ἵππου καθήλλατο πρὸς τὸ σφάξαι τὸν λαγωόν: *Imperator ad venationem exierat; & certo ictu cùm leporẽ virgâ tetigisset; descẽdit ex equo vt interficeret*. Sũt & in Manilio versus, de ijs qui in Sagittarij ortu orti:

—— dabit & iaculum torquere lacertis,
Et calamum neruis, & glebas mittere virgis,
Pendentemque suo volucrem deprendere cælo.

Velim & hîc Virgas pro Sagittis, nisi diceret *glebas* ijs *missas*. Atqui glandes plumbeæ, fundis profectò missæ; nusquam (meâ scientiâ) sagittis. An ad *Fustibalum* hoc refero, qui lapides glebasque mittebat? an ad tubos illos & canales oblongos, teretes, foratos, quibus etiamnunc Aucupes aues feriunt, emissâ per eos argillaceâ glebâ, spiritu collecto & fortiter expresso? Magis adfirmarem, si veteres scirem vsitasse. Sagittas tamen hîc non intellegi, illud etiam vincit, quòd de ijs præiuit: *Et calamum neruis*. Nam calami, sagittæ. quia sæpè ex leuiore illâ materiâ: etsi quædam firmiores atque etiam grandiores. Curtius de Indis, libro VIII. *Binùm cubitorum sagittæ sunt, quas emittunt maiore nisu quàm effectu. quippe telum, cuius in leuitate vis omnis est, inhabili pondere oneratur*. Sed & Arabes maioribus vsi. de quibus in Suidâ scriptor incertus: Οἱ δὲ Ἀράβιοι ἀρετῇ πολλῇ τῶν ἄλλων διαφέρουσιν, οἱ βέλεσιν ἀνδρομήκεσι χρώμενοι, ἀντὶ τῶν χειρῶν τοὺς πόδας ἐμβαίνοντες εἰς τὴν νευρὰν, κυκλοῦσι τὸ τόξον: *Arabes virtute multum alijs præstant, qui sagittis hominis longitudine vtentes, pro manibus pedem in neruum ponunt, ac sic arcum intendunt*. Pleræque autem Sagittarum hamatæ, & ne facilè euelli possent. Propertius de Amore:

Et manus hamatis vtraque est armata sagittis.

Quædam triplici hamo. Statius lib. IX.

Aspera tergeminis acies se condidit vncis.

Quædam quadruplici, quæ sunt Hippocrati τετράγωνα βέλη, *quadrangulæ sagittæ.* At illæ Parthorũ mirificæ, quæ videntur aciem super aciem habuisse: si Dionem satis intellego, in rebus Luculli contra Tigranem, libro XXXV. Καὶ ἦν τὰ τραύματα χαλεπὰ καὶ δυσίατα. ταῖς τε γὰρ ἀκίσι διπλαῖς ἐχρῶντο, καὶ προσέτι καὶ ἐφήρμοττον αὐτάς, ὥστε τὰ βέλη εἴτε ἐμμένειε πὼς τοῖς σώμασιν, εἴτε καὶ ἐξέλκοιτο, τάχιστα αὐτὰ διολλύναι. τὸ γὰρ ἕτερον τὸ δεύτερον σίδηρον ἔνδον, ἅτε μηδεμίαν ἀντιλαβὴν ἔχον, ἐγκατελέλειπτο: *Vulnera autem erant grauia & ægrè curanda. Nam duplici acie vtebantur, & sic adaptabant, vt siue sagittę manerẽt in corporibus siue extraherentur, celerrimum interitum adferrent. Alterum enim illud secundum ferrum & cuspis, vt quod nihil haberet quo retraheretur, intus relinquebatur.* Significare videtur, velut cuspidem super cuspidem fuisse, quæ tenui ferro * nexa, in corpore ferè maneret & rumperetur, si quis tentaret educere. *Secundum* igitur *ferrum* intellegit, illud primum in ictu: ordine quidem à ligno, secundum. Plutarchus qui & ipse has sagittas, toties in metu & noxâ Romanis, describit, nihil tale: dumtaxat dicit habuisse ἠγκιστρωμένας ἀκίδας: *hamatas & vncinatas acies.* Idem vires earum mirificè attollit, & terrori fuisse Crassi militibus τὸν τόνον τῶν οἰστῶν καὶ τὴν ῥώμην, ὅπλα τε ῥηγνύντων, καὶ διὰ παντὸς φερομένων ὁμοίως ἀντιτύπου καὶ μαλακοῦ τοῦ τάγματος: *intentionem tenoremque & robur sagittarum, arma perfringentium, & per omne quod obstaret durum aut molle penetrantium.* Atque has sagittas emissas ἀπὸ τόξων κραταιῶν καὶ μεγάλων, καὶ τῇ σκολιότητι τῆς καμπῆς ἠναγκασμένον τὸ βέλος ἀποστελλόντων: *ex arcubus validis & magnis, qui & ipso obliquo illo flexu adactum telum violentè emittebant.* Vbi notabis etiam incuruos & Scythicos arcus (quid mirum? Parthi Scytharum Progenies) de quibus prædixi. De simili violentiâ, adfirmat etiam Procopius, qui Romanorum Sagittarios valde laudat sub Iustiniano, ac sic describit libro I. Bell. Persic. *In bellum thoracati prodeunt, tibialia siue ocreas etiam induti. Ab vno laterum pharetra, ab altero ensis dependet. Sunt & qui hastam ferant, & paruum supra humerum scutum, vt ora ceruicemque tueantur. Equitant præterea peritissimè, vt vel equo currente obiter hostem & persequendo possint & fugiendo, ferire. Arcum ipsum longè validiorem vsque in dextram tendunt aurem. Tali igitur nisu emissam sagittam, mirum nõ est frustrà non mitti, cui neque Thorax vllus neque Scutum possit resistere.* Aduerte hæc postrema, contra vulgi ἀπιστίαν: & si-

** Aut vt inuolucrũ inserta.*

& simul totam armaturam Sagittarij, qui æuo Iustinianæo & circiter fuit. Nec enim tunc profectò nudi aut leues, quin & Vegetius *cataphractas & galeas* ijs adsignat. Ideoq; & in acie struendâ, idem cum grauiori milite miscet. Imò verò iam ab Augusti, & paullò antè, æuo duplices Sagittarij in exercitu, Equites Peditesq; : quos & in Tacito & alibi leges. Addo, thecas sagittis fuisse, quas *Pharetras* aut *Corytos* prisci dixerunt: etsi Leo Imp. hac posteriore voce ferè vtatur, pro tegmine ipso & receptaculo arcus. Idem pharetras, * *Cocura* siue *Cocurra* identidem appellat: & agnoscitis nostratem vocem, qui hodieque sic vocamus. Idem *Scorteum*, Festo. * *Kokeren.*

I. LIPSI
POLIORCETICΩN
SIVE
DE MACHINIS, TORMENTIS, TELIS,
LIBRI V.

DIALOGISMVS I.

De Repugnatione additum: & primò quid in Testudinem, aut Scalas.

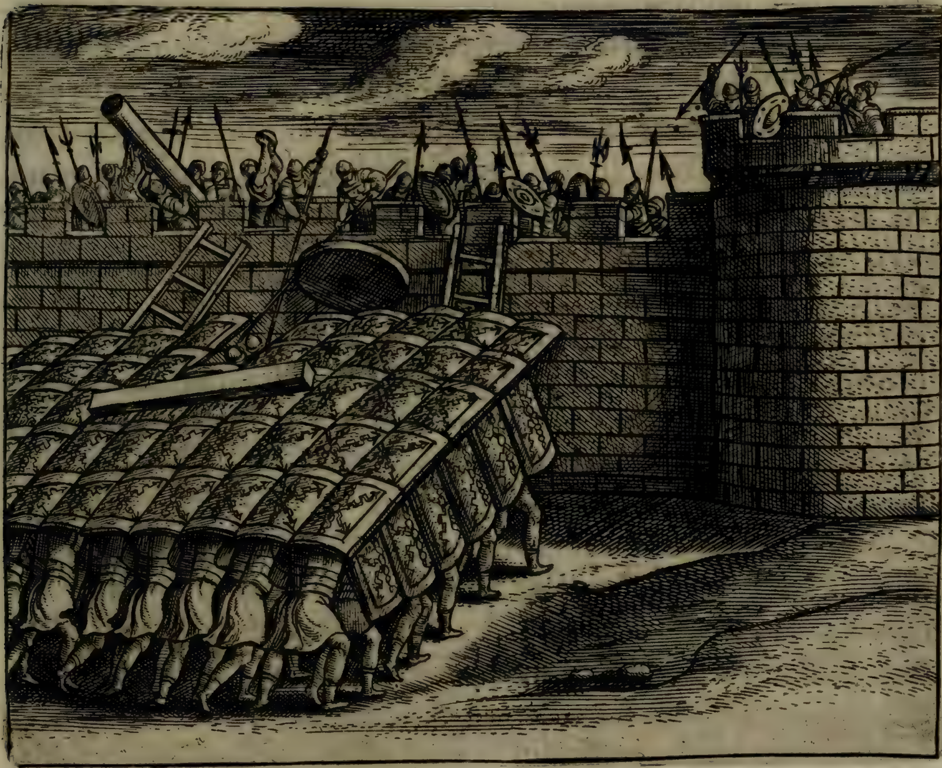
DESIERAT Adamus, atque ego abitus commonefaciebam nostros & surrectionis. Sed Billéheus, Surgere quidem haud displicet, nec veto: abire haud placet, & planissimè veto. Itáne parte vel præcipuâ sermonis neglectâ, aut omissâ? LIPS. Mihi non videtur, & censeo fideliter, quod promisi, dedisse. *De Machinis, Tormentis, Telis*: dedisse dico, aut dari curasse. Nam & ab his æs solutioni in parte sum mutuatus. Sed quid tu vltrà poscas? BILL. Quod res, quod natura, & isti omnes. *Oppugnatio* dicta adsatim & docta est: Quid *Repugnatio*, nulla erit? & miseros illos sic perire patimur inultos & indefensos? Mihi non vide-

tur, & vel ipse potiùs propugnem. LIPS. Tu facito, si videtur: ego me non adstrinxi, nec dabo. CAR. Certum est? LIPS. Certum. CAR. Atquin cum Billéheo sentio, fastigium huic operi imponendum, nec id quoque relinquendum sine tecto. Age inuicem iuuemus Billéhee, tu ordire, excipiam: nec Lipsius hic suppetias venire negabit. LIPS. Commilitare, hoc possum: sub vestris præsertim signis, qui sic amici: at ducere agmen, & præesse, id recuso. BILL. Incipimus igitur, tu memento succenturiatus esse. In *Repugnatione*, amici, ordinem haud diu quærendum sermonis censeo: vtar eo quem Lipsius præiuit: & quæ series in oppugnando fuit, hæc sit in tutelâ. Ad singula nocumenta aut plagas, pro meâ copiâ & peritiâ, medelas dabo: sed eas dico, quas legendo didici, & vetus illa ætas suppeditauit. Primum igitur, quod Lipsius noster in obsessos mouit, idque in *subitâ oppugnatione*, *Testudo* fuit, & globus militum densus; qui incurrit, & nisi amolimur, scandit. Resistebant, & *Saxis aut Ponderibus* aduentantem obruebant, aut certè dissipabant. Tacitus III. Hist. *Tum elatis super capita scutis, densâ testudine succedunt. Romanæ vtrimque artes. pondera saxorum Vitelliani prouoluunt, disiectam fluitantemque Testudinem lanceis contisque scrutantur: donec solutâ compage scutorum, exsangues aut laceros prosternerent.* Primum igitur erat (ex his verbis) saxis obruere: si pars aliqua leuiter cessisset aut se abiunxisset; tum *Contos* aut *Lanceas* inserere, & iam intutos, lapidibus, pilis, alijsque missilium prosternere. Lucanus hæc eadem, de Massiliensibus in Iulianos:

—— sed pondere solo
Contenti, nudis euoluunt saxa lacertis.
Dum fuit armorum series, vt grandine tecta
Innocuâ percussa sonant: sic omnia tela
Respuit. at postquàm virtus incensa virorum
Perpetuam rupit, defesso milite, cratem,
Singula continuis cesserunt ictibus arma.

Quòd siqui per ipsam Testudinem tamen scanderent; ij verò (ex Tacito eodem) *gladijs & armorum incussu præcipitati, sudibus & pilis obruebantur.* Hæc propriè in Testudinem: quid in *Scalas*, quas noster subiunxit? *Furcas* video vsurpatas. Liuius XXVIII. *Et iam qui erexerant ad murum Scalas, Furcis ad idipsum factis detrudebantur.*

debantur. Certum fuisse Furcæ genus ostendit, oblongioris, credo, aut in perticâ longiore. Scriptor in Suidâ: παρεσκεύαστο δὲ καὶ δίκερανα, ὥστε ἀπωθεῖσθαι τὴν τῶν λεγομένων σκαλῶν προσαγωγήν: *Præparatæ & Furcæ erant, ad impediendam Scalarum (ita appellant) admotionem.* Dupliciter igitur Furcæ vtiles, ad Scalas ipsas reijciendas & resupinandas, sed & homines ipsos. Vidi & Furcæ genus in armamentario Bruxellensi, quod brachia, collum, pedes apprehenderet, ac scitè tum coiret. Ita vinctum hominem trahebant & adducebant.

DIALOG. II.

Plura alia in Ascendentes. Oleum; vasa picis, sulphuris, bituminis, & in fundis iacta. Plumbum, Ferrum, Arena, Retia.

HÆC igitur in ista: an non alia communiter in Ascendentes? ita, tum in eos dico qui Testudine nixi; tũ & qui sparsi aut sine eâ. Primum inter hæc, *Liquida* quædam reperio, aut *Liquefacta*: vt *Oleum feruens, Picem, Bitumen, Plumbum*, & si-quid tale. De Oleo, in Iosepho: *Cum Romani iam inuicem se ad-*

 hortati,

hortati, latera iunxissent, ac desuper protecti longioribus scutis inexpugnabilem globum fecissent, muroque succederent: tum ille (Iosephus ipse qui scripsit) *feruenti Oleo perfundi eos iubet. Quod Iudæi promptè & cupidè fecerunt, ipsis etiam ahenis bullientibus in eos missis. Quæ res Romanorum connexionem soluit, & cum magno dolore à muro abibant præcipites. Celerrimè enim oleum à capite ad pedes, per omnia sese arma insinuabat, & carnem instar ignis depascebatur. quippe quod naturâ facilè accenditur, & tardè refrigeratur, ob pinguedinem & lentorem. Loricis itaque & galeis illigati cùm essent, fuga non erat huius pestis: sed nunc subsilientes, nunc dolore se incuruantes, decidebant de Pontibus.* Pulchrè omnia descripta, & graphicè: atque ego in totâ historiâ, siquid mei iudicij est, Iosephum habeo prudentem probumque scriptorem. Alterum quod inijci solitum, *Pix, Sulphur, Bitumen.* Sallustius, Iugurthino: *Opidani in proximos saxa voluere, prætereà picem sulphure & tædâ mistam ardentia mittere.* Cæsar VII. *Picem, reliquasque res, quibus ignis excitari potest, fundebant.* Quæ talia vasis plurimùm inserebant, siue fictilibus. Vt in Herodiano, de Aquileiensibus, cùm Maximinus oppugnaret: Οἱ δὲ λίθοις ἔβαλον ἄνωθεν, καὶ κιρνῶντες θείῳ τε καὶ ἀσφάλτῳ πίτταν, κοίλοις σκεύεσι ἐμβαλόντες λαβὰς ἐπιμήκεις ἔχουσι, καὶ πυρώσαντες ἅμα τῷ προσπελάζειν τοῖς τείχεσι τὸν στρατὸν, κατεσκεδάννυσαν, καταχέοντες ὄμβρου δίκην ὁμοθυμαδόν: *Illi verò saxa desuper iaciebant, & miscentes picem sulphuri ac bitumini, in cauis vasis longa manubria habentibus, cùm ea feruefecissent, appropinquanti exercitui inijciebant, & imbris in modum densè & confertim inspergebant.* Ammianus, *Corbes Sitellasque* è ferro huic rei adhibet. vt libro XX. *Corbes in materias ferreos, plenos flammarum, & sarmenta aliaq; ad ignes concipiendos apta iaciebant.* Ibidem: *Faces, sitellasque ferreas onustas ignibus, in Arietem magnis viribus iacientes.* Alibi & *Qualos* appellat, sed ipsos vimineos & vnà cum materie ardentes: *Quali simul ardentes, pice & bitumine obliti.* Quæ ita iunctim pono, quia adsident & vicina sunt; etsi haud ignorem, non in viros tantùm, sed in machinas ipsas ligneas vsurpata. Nec omitto verò, hæc talia Vasa eminus etiam proiecta in hostem, idque auxilio Fundarum. In Appiani Libyco: Ῥωμαῖοι δὲ χώματα ἤγειρον ἀντιμέτωπα τοῖς πύργοις, δᾷδάς τε συγκεκοσμημένοι, καὶ θεῖον ἐν καλάθοις καὶ πίσσαν, ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐσφενδόνων: *Romani aggeres excitarunt oppositos & aduersos Turribus, & Faces apparantes, itemque Sulphur &*

Picem in vasis, fundis emittebant in ipsas. Poteram aliter & *Iaculandi* communiore verbo interpretari, scio: sed præit ad illud & ducit Dionysius, qui de priscis illis Romanis, Capitolio à seruis capto & insesso, apertè ita scribit, libro X. Καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν πλησίων οἰκιῶν, ἀσφάλτου καὶ πίσσης πεπυρωμένης ἀγγεῖα σφενδόναις ἐναρμόττοντες ἐπέβαλον ὑπὲρ τὸν λόφον: *Atque alij à vicinis ædibus, bitumine & pice feruidâ vasa repleta* * *fundis inserentes & adaptãtes, iaculabantur super ipsum collem*. Et ad hæc ego Vasa, siue Ollas, Hesychij Ἀστίοχον referendum puto, sic descriptum: Ἀστίοχος, ἄγγος περιφερὲς, εἰς ὃ ἐγχέοντες πίσσαν καὶ θεῖον, καὶ στυππεῖον, ἐφίεσαν. καὶ ἔνθα ἐφέρετο, ἔκαιε τὰ περιτυγχάνοντα: *Astiochus, vas rotundum, in quod infundentes picem, & sulphur, & stupam, emittebant. & quò deferebatur, adurebat obuia*. Magis dico, huc quàm ad Malleolos facit: & eodem Cæsaris hoc duxerim, è Comment. V. *Galli, maximo coorto vento, feruentes fusili ex argillâ glandes, fundis; & feruefacta iacula, in casas quæ more Gallico stramentis erant tectæ, iacere cœperunt*. Vasa, dico, argillacea acceperim, repleta feruenti materie: & mecum Orosius, qui in hac re scribit: *Testas, fundis, feruentes intorsisse*: quas Cæsar *Glandes* à simili vsu dixit. Iam & *Plumbum* liquefactum adnoto infusum scandentibus, in Polyæno, VI. Stratag. Πάλιν οἱ μὲν πολέμιοι χελώνας προσάγοντες τὰ τείχη συνέσεισαν. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν τειχῶν μόλιβδον τηκτὸν ἐν χαλκείοις προσενεχθέντες κατέχεον, ὑφ' ὧν συνέβαινε τὴν χελώνην διαλύεσθαι. *Iterùm cùm hostes Testudinem admouissent, murosque subruerent, illi à muris plumbum liquefactum, in vasis æreis protendentes, effundebant, eoque facto testudo soluta est*. Nota & hîc, *protendisse*, nempe in perticis contisque: quod & in Herodiani suprà verbis expressum. Atqui non plumbo solùm vsi, sed & *Ferro*. quod cùm fundi non posset per naturam, raserunt in puluerem: eumque ignitum sic iniecerunt. Scriptor in Suidâ: τηκτά τε ὅσα καὶ χυτὰ ἐς πολεμίους σὺν πυρὶ ἐξ ὑπερδεξίων ἐβάλλετο. τά τε ἄλλα, καὶ τὴν σιδηρεῖτιν γῆν, ἣν πυρὶ πολλῷ διαφανῆ ἐργασάμενοι, κατὰ τῶν ὑπιόντων τεῖχος * ἔχειν ἔμελλον: *Liquida omnia & fusilia in hostes, ex superiore loco, feruentia mittebantur,. Inter alia verò & ferrei puluerem, quem multo igne candentem reddiderant, in murum subeuntes parabant effundere*. Cuiadsimile est, sed parabilius, quod Curtius Tyrijs factum in Macedonas narrat, libro IIII. *Ij clypeos æreos multo igne torrebant, quos repletos feruidâ arenâ cœnoque decocto, è muris subitò deuoluebant*.

* Manuarijs: sed & licuit in fundis ballistarũ maiora pocula.

* ἐκχεῖν leg.

uoluebant. nec vlla pestis magis timebatur, quippe vbi loricam corpusq; feruens arena penetrauerat, nec vlla vi excuti poterat; & quidquid attigerat, perurebat. iacientesque arma, laceratis omnibus quis protegi poterant, vulneribus nudi patebant. Hæc ipsa in eâ re Diodorus, libro XVII. nisi quòd *Arenam* solam nominat, nec *Cœnum* vllum miscet: & *machinâ quadam* siue *extrorsus eminente instrumento* infusa hæc prodit. Denique & aliud in Ascendentes est, diuersum formâ à dictis, sed fine iungendum. Diodorus scribit, eosdem Tyrios, *retibus piscatoriis, Macedonas scalis ascendentes, inuoluisse, & inutiles ita factos scalis facilè detrusisse*. Placuit inuentum ob nouitatem: & cur non gratuler faueamque humano ingenio tuenti magis, quàm inuadenti?

DIALOG. III.

Fœnum Græcum sparsum, Rumices, & Tribuli.

IAM aliud mihi callidum & nouitium in mente, quod Iosephus repperit in Romanos. Ille enim, cùm Iotapata, cui præerat, acriter oppugnaretur, & Pontibus per Aggerem admotis, in eo essent vt transscenderent: *Fœno Græco elixo* (Græcè dixit, τῆλιν ἑφθὴν) *iussit tabulas pontium inspergi & superfundi. quâ re illi lapsantes & casabundi, incerto vestigio vacillabant, adeò vt nec progredi nec regredi rectis iis esset, aliique super ipsos pontes resupini caderent, alii in Aggeres delaberentur.* Hoc idem an in alio legumine esset, nescio, & periculi res egeret. LIPS. Mihi quidem hoc nouum, & alibi non lectum. De *Rumicibus Tribulisque* sparsis, id magis lêgi: nec rarum fuit. BILL. Ita est, & appositè suggeris: nam & hi in Defensionem valent. Valerius III. cap. VII. *Scipio Æmilianus, cùm vrbem præualidam obsideret,* suadentibus quibusdam, vt circa mœnia eius ferreos Murices spargeret, omniaque vada tabulis plumbatis spargeret, habentibus clauorum cacumina, ne subitâ eruptione hostes impetum facere possent: respondit, non esse eiusdem & capere aliquos velle, & timere.* Hoc in obsidione Carthaginis euenisse, Plutarchus auctor in Apophtegmatis: Vbi *Rumices* istos: τριβόλους dicit: & *Tabulas* sic factas, σανίδας κεντρωτάς: *asseres stimulis confixos*. De plumbo nihil addit. quod tamen in Valerio, & vtile fuit ad tabulas firmandas & stabiliendas. Reperio &

Vide Notas.

* Is Polybius fuit, ex Plutarcho.

tio & *Sudes Plumbatas* in flumine defixas, à Caſſibelauno Britanno rege, contra Cæſarem, vt narrat quidem Beda, libro I. cap. II. *Ripam fluminis ac totum ſub aquâ vadum, acutiſſimis ſudibus præſtruxerat: quarum veſtigia ſudium ibidem vſque hodie viſuntur, & videtur inſpectantibus, quòd ſingulæ earum ad modum humani femoris groſſæ, & circumfuſæ plumbo, immobiliter hæreant in profundum fluminis infixæ.* Plumbum iſte circumfundit, grauitati, vt videtur, & ponderi: minimè Dio, Cæſar, aut alij qui hoc exſecuti. Cæſar tantùm: *Ripa erat acutis ſudibus præfixis munita: eiuſdemque generis ſub aquâ defixæ ſudes flumine tegebantur.* LIPS. Memini vtriuſque loci: & leuis mihi ſuſpicio, ſed verè leuis, an non in Cæſare, *plumbo tegebantur* Flumine enim tectas quis neſcit, ſi *ſub aquâ*, quod præiuit? Deinde, vnde hoc hauſerit Beda, ſi non à Cæſare? ſed temerarium ſit aſſerere, & vſu atque ætate magis in iſtis cunctor. Tu perge. BILL. Rumices igitur ſparſi, contra ingreſſum; & in opidorum tuitione item vtiliter poſſint: ſed & caſtrorum. Nam ita in Tacticis Leonis Imp. Ὅτι τὰς τριβόλους ἐν σφηκώμασιν ἀποδεδεμένας ἔχοντες οἱ τοῦ στρατοῦ ἐρρίπτουν ταύτας κύκλῳ τοῦ στρατοπέδου· καὶ ὅτε μεθίστασθαι ἔμελλον, εὐκόλως αὐτὰς διὰ τῶν σφηκωμάτων ἀνελέγοντο: *Quòd Tribulos in aculeis religatos haberent milites, eoſque iacerent in ambitu caſtrorum: ac cùm moturi illinc eſſent, eoſdem ita facilè colligebant.* Vtile inuentum hoc ligandi, & ſic retrahendi. Sed &, quod in Herodiano atque alibi legas, contra equos & camelos quoque (quorum molles vngulæ) iis vſi, ſæpè cum ſucceſſu. Remedium in eos, calcei è ferro aut duriore ligno. quod in Polyæni Stratag. I. obſeruaui: cùm *Nicias dux Athenienſium in Siciliâ, tribulos contra equitatum Syracuſium ſparſiſſet, fugam & confuſionem eorum factam; ſed & cædem, quia ipſe Peltaſtas ſiue leuiter armatos ſubmiſit qui interficerent hærentes aut lapſos: Peltaſtæ autem ſolida & dura calciamenta hoc fine habebant.* In Vegetio autem *Tribuli* etiam è ligno ſunt, ſed exſtantes grandeſque ſcilicet, nec ij potuerunt latêre. *Tribulus,* inquit, *eſt quattuor palis confixum propugnaculum, quod quoquomodo abieceris, tribus radiis ſtat, & erecto quarto infeſtum eſt.* Mihi diſpliceant, nec in magnâ re habeantur. Quid autem ampliùs? fraus ſuccurrit, quâ Cremenſes vſi in Fridericum Imp. cùm obſiderentur. Radeuicus ita narrat II. cap. LVII. *Quædam inſtrumenta fabricarunt, Muſcipulis quidem ſimilia,*

milia, sed pro quantitate humani corporis fortiora, eaque per vias circa vallum dispergunt: quibus ignari multi hærentes, aut capi facilè poterant aut occidi. Item fossas quamplurimas hinc inde, desuper leui operimento contegunt, quas illapsi similiter capiebantur aut occidebantur.

DIALOG. IIII.

Dolia, Cylindri, Molares, Columnæ, Metellæ, & talia iacta.

SED quædam ex dictis rara aut nouitia: lubet addere inter vetera, de *Dolijs, Cylindris*, alijsque talibus, quæ & in Homines & in Machinas vsurpabant. In Dione Cassio scribitur, libro LVI. cùm Tiberius, pòst Imperator, iussu Augusti in Dalmatiâ res gereret, atque opidum aliquod in rupe assideret: οἱ, inquit, Δαλμάται καὶ λίθους πολλοὺς, τοὺς μὲν σφενδόναις ἐπ' αὐτοὺς ἔβαλον, τοὺς δὲ καὶ κατεκυλίνδουν, ἄλλοι τρόχους, ἄλλοι ἁμάξας ὅλας πλήρεις πετρῶν, ἄλλοι κιβωτοὺς περιφερεῖς ἐπιχωρίως πως πεποιημένας, καὶ λίθων γεμούσας, ἠφίεσαν: *Dalmatarum alij lapides multos aut fundis emittebant, aut manu deuoluebant; alij Rotas; alij Currus totos petris plenos; alij arcas siue Dolia rotunda,* * *facta more gentis, & lapidibus referta dimittebant.* Vetustior mentio horum talium mihi non lecta: nominatim de Dolijs: quæ sic lignea, ostendit aliena à Romano vsu fuisse: & Plinius, *Galliarum inuentum* dicit. Hæc igitur saxis farcire solent, & sic cum pondere & impetu immittere, præsertim per decliue. LIPS. Vt confirmem, Heron ille Mechanicus pleraque istorum commemorat pariter, cap. I. sed ita versus, vt pigeat recensere. Tamen, vt in ~~sublustri nocte~~, aliquid videre videor, & hæc notare: *Columnas, Rotas, Currus quadrirotos ponderibus onustos, Vasa textilia lapidibus aut terrâ madefactâ repleta, cuiusmodi sunt ea quæ ex tabulis figurâ circuli composita, vinum, oleum, & tales liquores suscipiunt.* BILL. Benè iuuas: sed in Volaterris propugnandis, contra Cæsarianum exercitum, Ferrucius Florentinus hæc Dolia opposuit: *quæ saxis plena* (verba Iouij) *per deiectus stratæ viæ, magno strepitu deuoluebantur: ita vt facilè appareret vniuersos hostes, angusto in loco, vel si omnes intrassent, eâ doliorum & lapidum mole obrui potuisse.* Porrò nominantur & Ammiano hæc Dolia, libro XX. sed in Machinas: *Et vimineæ crates cùm procederent confidenter, essentque parietibus contiguæ, Dolia de-*

* Intellegit vt plerique hodie Europæi habēt, lignea illa ad vinum aut liquores.

lia desuper cadebant, Molæ, & Columnarum fragmenta: quorum nimijs ponderibus obruebantur pugnatores. Vides & in Machinas, & in viros ipsos valuisse. An huc referam illud Taciti, IIII. Annalium? *Miles contrà deturbare telis, pellere vmbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles voluere.* Et an istæ lapidum moles clausæ arctatæque in vasis sunt? An potiùs, paratæ illîc in vallo aut mœnibus, & singillatim ipsi manu deuoluentur? Aliud aliquid vicinum, in Vegetij hisce verbis est: *Inuentum quoque remedium, vt de ligno Crates facerent, quas Metellas vocauerunt, lapidibusque complerent: eâ arte inter bina propugnacula constituta, vt si per scalas ascendisset hostis, & partem aliquam ipsius contigisset, supra caput suum vergerent saxa.* Quod video reipsâ diuersum à Dolijs esse, effectu non dissimile: & corbes quidam, aut sportæ lapidum refertæ, in mœnibus inter duas pinnas (*propugnacula* id dicit) positæ, lapsiles, & ad tactum in tangentem euertendæ. Apertæ illæ igitur. Sed *Rotæ* etiam in Dione nominabantur, & tuo Lipsi Herone: quæ item in Vegetio, cum alijs adiunctis: *Maxima saxa pondere formaque volubili, in propugnaculis* digeruntur, vt demissa per præceps, non solùm obruant subeuntes, sed etiam machinamenta confringant. Rotæ quoque de lignis viridibus ingentissimæ fabricantur; vel intercisi ex validissimis arboribus Cylindri (quas Taleas vocant) vt sint volubiles, læuigantur: quæ per pronum labentia bellatores prosternunt, equosque solent deterrêre.* De equis in postremâ clausulâ scribi, haud concoquo: nec eos oppugnationi adhibitos puto. Hoc puto, scribendum, *eosque*. Aut prosternunt milites hæc talia, aut absterrent. De *Cylindris* porrò quod ibi, etiam in Ammiano est, libro XXXI. *Nonnulli scalas vehendo, ascensusque innumeros ex omni latere parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, contrusis per pronum saxis, & Columnarum fragmentis, & Cylindris.* Imò & hodie propugnandi noster mos istos seruat, & in mœnibus summis disponit. Magis noui & operosi illi *Cylindri*, quos Sallustij fragmentum habet: *Saxaque ingentia, & axe vincta trabes per pronum incitabantur, axibusque eminebant, in modum ericij militaris, veruta binûm pedum.* Videtis autem & hinc, quid *Ericius militaris*, qui in Cæsaris III. Ciuilium, *Portis obiectus* scribitur: & mox, *Exciso Ericio in castra irrupisse.* Nec aliud, quàm transuersariæ ad portas

* Ex sunt Tacito *congestæ lapidum moles.*

trabes, aculeis confixæ, eæque versatiles: quarum & hodie vsus manet. FVR. Cetera capio, de *Molis* in prioribus Ammiani verbis sustinet me & tardat. Ipsæ molæ proiectæ, an lapides? & hi quoque ponderosi & prægraues, ac suffecerint vel fragmenta. BILL. Pro moribus hoc nostris sapis & sentis. Molares illi veterum non tam grandes vtique, vt nec ipsæ molæ: quæ manuariæ tantùm, & à seruis voluendæ. Itaque crebræ eæ, & ferè domesticatim erant: atque inde toties in hac tali historiâ, *Molares* immissos aut iactos. Illos, dico, modicos: nec ad nostros, Furi, aptabis. Quæ brachia, imò qui vectes subitò mouissent?

DIALOG. V.

Saxa in Machinas, tum Ignes. quid Malleoli, Vnci, Falaricæ.

ISTA ferè in Ascendentes: imò & quædam mixti vsus in Machinas, vt dixi. At propriè in istas, videor debere edissertare: & in gratiam optimi cætus conabor. In omnes igitur è ligno

gno Machinas duo tela valuerunt, *Saxa* & *Ignes:* in *Vineas* dico, *Pluteos*, *Musculos*, *Turres*, & siquid tale. Sallustius Iugurthino: *Vineæ cùm paullùm processerant, lapidibus aut igni corrumpebantur.* Lucanus:

Sed super & FLAMMIS, & magnæ fragmine MOLIS,
Et sudibus crebris, & adusti roboris ictu,
Percussæ cedunt CRATES, frustraque labore
Exhausto, fessus repetit tentoria miles.

Et *Saxa* quidem aut *Pondera* iamnunc satis dicta sunt: *Ignes*, præcipuum telum, restant. Ij varij. Fuêre *Faces*, communes illæ è piceâ, larice, abiete, & quibus in vsum luminis domi etiam vsi: etsi hæ, credo, paullò robustiores aut grandiores. Has manu iaciebant & destinabant in machinas propinquas: sed & ijs pugnabant, vt dixit Adamus noster. Aliæ magis sepositæ & militares, quas *Malleolos* dicebant. Id quoque duplex genus: Simplices & rudes, de quibus ita Nonius Marcellus: *Malleoli sunt Manipuli sparthei, pice contecti, qui incensi, aut in muros, aut in testudines iaciuntur.* Et Festus: *Malleoli vocantur, non solùm parui mallei, sed etiam ij qui ad incendium faciendum aptantur, videlicet ad similitudinem priorum.* Atqui hi non aliud videntur, quàm manipulus aut collectio spartheа, ligata in medio formâ quadam mallei, & pice aut sulphure illita, sic proiecta. Ligni, aut ferri hîc nulla mentio. At alterum genus, magis efficax & militare, quod teli in morem formatur, & aptatur. Id Ammianus ex professo describit, lib. XXIII. *Malleoli, teli genus, figurantur hac specie. Sagitta est cannea, inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ* (fortasse *quod*, ad ipsum ferrum) *in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concauatur, ventre subtiliter & plurifariam patens; atque in alueo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. & sic emissa lentiùs inualido arcu (iactu enim rapidiore exstinguitur) si hæserit vsquam, tenaciter cremat: aquisque conspersa, acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio vllo quàm supraiacto puluere consopitur.* Lubet examinare & verba: Ait, *Sagittam esse canneam.*] Ita & Vegetius: *Malleoli, velut sagittæ sunt, & vbi adhæserint (quia ardentes veniunt) omnia conflagrant.* Clariùs Herodianus & vberiùs, libro VIII. in obsidio Aquileiæ: Ἀλλὰ μὴν καὶ ταῖς μηχαναῖς προσαγομέναις δᾶδας ἐπέβαλλον ὁμοίως πίσσῃ καὶ ῥητίνῃ δεδευμένας, ἐπί τε τῶν ἄκρων βελῶν ἀκίδας ἐχούσας.

πυρβόλα, siue Igniiacula.

αἳ ἀναφθεῖσαι φερόμεναι, ἐμπαγεῖσαι ταῖς μηχαναῖς καὶ προσαπεφυκυῖαι, ῥαδίως αὐτὰς κατέφλεγον: Sed & machinis admotis faces inijciebant, pariter pice & resinâ oblitas, & in extremo sagittæ mucronem habentes. quæ cùm accensæ deferrentur, infixæ & inhærentes machinis, facilè eas comburebant. Vltrà in Ammiano: *Ignem cum aliquo suscipit alimento.*] Vult cauum illud medium, è ferro sic aptatum, suscepisse alimenta ignis: quæ? ab Herodiano iam dicta, & siquid simile. in Hesychio, vbi Ἀστίοχος describitur, in fine additur: Ἔστι δὲ καὶ γένος λίθου καὶ ξηροῦ ξύλου καὶ πεπισσωμένου: *Est genus etiam lapidis & ligni aridi ac pice obliti.* Huc facit: sed magis, si emendes, γένος λίνου: *genus lini*. Profectò enim lapis hîc nusquam lectus, nec res exigit: sed linum aut stupa, continendis alimentis illis ignis, & ipsum alimentum. In Liuio: *Alij stupam picemque & malleolos ferentes, totâ collucente flammis acie, aduenêre.* Et sæpiùs de stupâ.

Vide Notas. Est in extremo: *Aquisque consperſa acriores excitat æstus.*] An quia natura ea picis & similium, quæ pinguia sunt? An si fortè ignem Græcum intellegit, quem paullò antè, Constantini Pogonati temporibus inuentum esse, Iohannes Zonaras in vitâ eius scribit? Eum πῦρ ὑγρὸν Græci vocitant, ~~ignem humidum~~, quia & in aquis viuit. De eo eiusque vi Nicetas Choniates in Isaacio: Ἐνίεται ταῖς οἰκίαις τῶν δυστήνων προσποντίων τὸ ὑγρὸν πῦρ, ὃ τοῖς στέγουσιν ἐφυπνοῦν σκεύεσι, κατὰ τὰς ἀστραπὰς ἐξαίφνης προΐησι τὰ ἐξάλματα, καὶ πιμπρᾷ καθ' ὧν διεκπέμπεται ἀφίεται: *Inijcitur ædificijs miserorum, qui ad mare siti, ignis Græcus, quem tegentibus quibusdam vasis sopitum habuerant. is statim more fulminis erupit & exsiluit, & incendit quæcumque nactus est & incidit.* Sed Ammiani ætas profectò ante ignem istum Græcũ est: itaque aliud verius puto. Ecce de Malleolis satis copiosè: sed sunt quę adsideant, etsi non ipsi. Sicuti in Nicetâ Choniate lego, Armenios machinis Græcanici Imperatoris immisisse σιδήρεια σπινθηρακίζοντα, *ferramenta minuta scintillãtia*: item: φλογερὰ σιδήρεια: *ignita ferramenta*: quæ non existimo propriè Malleolos fuisse, sed hamos quosdam aut vncos ferreos siue & Murices, qui toti igniti ad incendium adfigerentur. Docet me Radeuicus in cap. LVIII. *Quoties autem ignito ferri pondere &* ADVNCO, *quò leuiùs* (fortè *meliùs*) *hæreret, machinas attentabant; qui desuper erant, aquis ignem restinguendo,* VNCOS *autem &* HAMOS *ferri, contis proceris & sudibus dissoluendo, conatus eorum in*

irritum

irritum reuocabant. LIPS. Optimè adnotasti, & in Herone memini hoc sensu & fine legere, *Murices ignem ferentes.* BILL. Ego verò & in Diodoro, Tyrios immisisse in Alexandri machinamenta μύδρους μεγάλους διαπύρους: *massas magnas ferreas, candentes.* Iuuat notare & excerpere, vt constet pauca æuo isto inuenta (etsi aliter opinio est) pauca, dico, quæ non sint ab æuo illo meliore & sapientiore. Ecce quàm nouitia res habita, quòd Stephanus Poloniæ nuper rex (planè inter magnos laudatosque) Moscouiæ aut Liuoniæ munimenta aliquot lignea, globis sic candentibus immissis accendit, & cepit? Cùm Barbarus ille quereretur & fremeret, ius belli violari, & armorum decus pollui nouâ fraude: ridentibus nostris & gaudentibus in successu. At hæc tormentis immissa, dicet aliquis: Simile veteres. nam ego *Massas* illas Diodori haud aliter iaci potuisse censeam: & sunt exempla in alijs, palàm ita factum: Tacitus IIII. Histor. *Crates Vineasque parantibus, adactæ Tormentis ardentes hastæ.* Falaricas propriè dictas intelligit, quas Liuium audire, si lubet, libro XXI. describentem: *Falarica erat Saguntinis missile telum, hastili oblongo, & cetera tereti, præterquàm ad extremum, vnde ferrum exstabat. id sicut in pilo, quadratum stupâ circumligabant, linebantque pice: Ferrum autem tres in longum pedes habebat, vt cum armis transfigere corpus posset.* Terribile telum, si examinatis, visu & ictu: & hæc talia, quid nisi præludia nostrorum fulminum? Scribitur autem, *hastili oblongo*, quod didici in melioribus libris esse, *hastili abiegno*: & hastile tamen quin oblongum, haud abnuo; cùm Tacitus *Hastam* ideò appellet, & ipse Liuius *ferrum trium pedum* formet. Minor ergo illa, & valdè minor, quæ in Isidoro Falarica describitur, & tantùm *cubitalis*. Sed nec in Appiani Illyricis iusta magnitudo: *Figulus bicubitales sudes, pice ac sulphure stupaque componens, ex Catapultis in Delminium iacit: quæ ab impetu succensæ, & lampadarum ritu per inane volitantes, quæcumque attigissent, igne corripiebant.* Ita hæc interpres, nec Græcorum est copia, quia eâ parte publicè non exstant. Sanè Silius, ex Liuio, in eâdem Saguntinâ historiâ pulchrè & floridè depingit, sed grandem, & quasi *Trabem.*

Armauit clausos ac portis arcuit hostem
Librari multâ consueta Falarica dextrâ,

Horrendum visu robur, celsisque niuosæ
Pyrenes trabs lecta iugis: cui plurima cuspis,
Vix muris toleranda lues. sed cetera pingui
Vncta pice, atque atro circumlita sulfure, fumat.
Fulminis hæc ritu summis è mœnibus arcis
Incita, sulcatum tremulâ secat aëra flammâ.

Ex arce missam eam facit: quia ita solet è locis editis turribusque mitti, quas prisci *Falas* dicebant: atque inde *Falaricæ* nomen, vt Grammatici volunt. Atque hæc * *multâ dextrâ missa*, vt idem poëta: id est Catapultâ, ad quam plures operæ. Lucanus, de Scæuâ:

* Aut quia plurifariâ missa, & à diuersis.

Hunc aut tortilibus vibrata Falarica neruis
Obruat, aut vasti muralia pondera saxi.

Sed & Vegetius: *Quòd si opidani exire non audeant, maiore Ballistâ Malleolos vel Falaricas cum incendio destinant*. Iterumque sensit de hac Lucanus:

Tortaque per tenebras validis Ballista lacertis,
Multifidas iaculata faces.

Denique in epistolâ Aureliani, apud Vopiscum est: *Nulla pars muri est, quæ non binis ternisque Ballistis occupata sit. ignes etiam Tormentis iaciuntur*. Simile omnino genus teli, quod Herodianus Aquileienses adhibuisse in Maximinum obsidentem scribit: Ἀλλὰ μὴν καὶ ταῖς μηχαναῖς προσαγομέναις δᾷδας ἐπέβαλον ὁμοίως πίσσῃ καὶ ῥιτίνῃ δεδευμένας, ἐπί τε τοῦ ἄκρῳ βελῶν ἀκίδας ἐχούσας. αἳ ἀναφθεῖσαι φερόμεναι, ἐμπαγεῖσαι ταῖς μηχαναῖς καὶ προσπεφυκυῖαι, ῥᾳδίως αὐτὰς κατέφλεγον: *Sed & machinis, quæ muro admouebantur, desuper faces inijciebant, pice ac resinâ oblitas, & in extremo mucronem habentes. quæ cùm accensæ ferrentur, infixæ inhærentesque machinis, facilè eas concremabant.*

DIALOG.

DIALOG. VI.

Contra Aggeres, Cuniculi, Ignes, & alius Agger, aut eleuatio.

QVID iam tu Carondelete, tu Lipsi, satin' vt promptum me præbui, atque etiam largum? LIPS. Affatim dilaudo: atque etiam id quod non addis, addo, vices manere hunc Carondeletum. CAR. Sic tu finibus regundis arbiter? LIPS. Sed cum arbitrio vestro: ego dixi, videte. CAR. Haud tergiuersor: omnes mihi operati hodie cùm fuistis, opellam meam iniuriâ subducam. Videris autem tu mihi, Billéhee, pleraque dixisse *Subitæ oppugnationis*, & quædã etiam *Diuturnæ*: ego in hac sistam tantùm, & pro Lipsij item ordine, videbo quid dea *Moneta* in mentem mittet. *Aggeres* in eâ considero primùm, qui euersi aut cõsumpti dupliciter, *Cuniculo*, aut *Igne*. de illo iam olim Thucydides, in obsidione Platæensi: Υπόνομον ἐκ τῆς πόλεως ὀρύξαντες, καὶ συντεκμηράμενοι ὑπὸ τὸ χῶμα, ὑφεῖλκον αὖθις παρὰ σφᾶς τὸν χοῦν, καὶ ἐλάνθανον ἐπιπολὺ τοὺς ἔξω, ὥς

 ἐπιβάλ-

ἐπιβάλλοντας ὅσον ἀνύτειν, ὑπαγομένου αὐτοῖς κάτωθεν τοῦ χώματος, καὶ ἱζάνοντος ἀεὶ πρὸς τὸ κενούμενον: *Cuniculum ex vrbe cùm duxissent, & signis destinassent sub Aggerem ipsum; terram ad se introrsus idemtidem subtrahebant, & diu latuêre eos qui erant foris: cùm ij assiduè inijcientes, minus tamen attollerent, subducto scilicet inferiùs aggere, & in locum vacuefactum assiduè subsidente.* Cæsar idem tangit, Commentario VII. *Bituriges aggerem Cuniculis subtrahebant, eò scientiùs quòd apud eos magnæ sunt ferrariæ, atque omne genus cuniculorum notum est.* Tribuit & Aquitanis hanc peritiam, Commentario III. *Cuniculis ad aggerem vineasque actis, cuius rei longè sunt peritissimi Aquitani.* Nec subtrahebant solùm Cuniculo, sed incendebant. Cæsar idem Commetario V. *Est animaduersum fumare aggerem, quem Cuniculo hostes incenderant.* Id quomodo factum, distinctè Iosephus tradidit: & ex eo ita Hegesippus, vt parcam dare Græca: *Johannes princeps seditionum Cuniculum suffodit, & Romanorum opera suspendit; ignorantibus his, quid latenti Cuniculo Iudæi moliti forent. quia fultura tabularum, materiâ æquè subiectâ, superiora cuniculorum suspenderat, fraus omnis latebat. Itaque vbi opportunitas visa, ignem apposuêre. qui adiutus sulphure & pice, quibus illita erat materies quæ fulturam cuniculo dabat, ligna omnia facilè consumpsit, incendium subiectorum ruina secuta est. Itaque Romanorum opera subitò lapsa, sonitum ingentem dedêre: puluere & fumo repleta omnia plurimum tenebrarum obduxerant, maioremque terrorem induxerat latens caussa. Deinde vbi consumptis alimentis ceteris, quibus primò opertus erat, liber ignis erupit, dolum prodidit.* Sed alia item, vt dixi, ratio & magis exposita, destruendi per *Ignes*. cùm scilicet Faces, Malleolos, aliaque ad inflammandum, aut iacerent eminus, aut ipsi in Aggerem inferrent. Cæsar VII. Commentario: *Alij faces atque aridam materiam de muro in aggerem eminus iaciebant.* Idemque de illatione ignis, II. Ciuil. *Massilienses portis se foras erumpunt, secundo magnoque vento ignem operibus inferunt. Hunc sic distulit ventus, vti vno tempore, agger, plutei, testudo, turris, tormentaque flammam conciperent, & priùs hæc omnia consumerentur, quàm quemadmodum accidisset animaduerti posset.* Eâdem de re graphicè & disertè, vt solet, Lucanus:

Telum flamma fuit. rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.

Nec

Nec quamuis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: tædâ sed raptus ab omni
Consequitur nigri spatiosa volumina fumi.
Nec solùm siluas, sed saxa ingentia soluit,
Et crudæ putri fluxerunt puluere cautes.
Procubuit, maiorque iacens apparuit Agger.

Similiter Ammianus: Persas erupisse opido ait, *partim strictis gladijs validam manum, partim ponè sequentes qui flammas occultè portarent. Dumque Romani nunc instant cedentibus, nunc vltrò lacessentes excipiunt, qui vehebant* FOCVLOS, *repentes incurui, primas vnius aggesti inseruêre iuncturis, ramis arborum diuersarum, & iunco, manipulisque constructi cannarum. qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremabatur, militibus cum intactis tormentis exinde periculosè digressis.* Vbi notare est, etiam è fragili ac leui materie, vt cannis, iunco, talibus, Aggerem structum, sed nempe vbi lignorum arborumque inopia esset. Sed heus, an non aliud remedium in Aggeres? pone tutos ab istis & industriè defensos: tamen tertium etiam subsidium, molem & velut Aggerem alium opponere in ipsis muris. Nostri mechanici æmulantur, & est res cottidiana hodie in defensione. Ammianus XIX. *Duo Aggeres celsi, Persarum manu erecti, & expugnatio ciuitatis struebatur operibus lentis. contra quod, nostrorum quoque impensiore curâ, moles excitabantur altissimæ, fastigio aduersæ altitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera duraturæ.* Simile in Curtio, Gazenses fecêre: Alexander *Aggerem, quo mœnium altitudinem æquaret, exstruxit. Opidani, ad pristinum murorum fastigium, nouum exstruxêre munimentum.* Tale in Thucydide, & Iosepho, item legetis. Sed & *Corbes* terrâ aut arenâ repletos, & in fastigium sic exstructos lego: quod haud longè abit à *Sportis* aut *Gabionibus* nostris, imò ijs dedit exemplum. Polyænus III. Stratag. *Timotheus oppugnabat Toronam. atque hi quidem altas moles contrà erexerant corbium, quos arenâ repleuerant.* Quid tamen in hoc Timotheus? *ille*, inquit, *falces malis nauium imposuit, ijsque corbes dissecuit, vt arena difflueret.*

DIALOG. VII.

In Turres, ignes iacti: Trabes incussæ: aliæ Turres structæ.

TVRRES sequuntur. In eas præcipuum telum *Ignes*; sed & *saxa è Catapultis*, quibus perfringebant. Vtrumque hoc satis innotuit è prædictis. Sed & tertia repugnatio, *Asseres aut Trabes* aduenientibus incussa, atque ita impetu euertebant aut frangebant. Tacitus IIII. Histor. *Eduxerant Bataui Turrim duplici tabulato, quam Prætoriæ portæ (is æquissimus locus erat) propinquantem, promoti contrà validi Asseres, & incussæ Trabes perfregêre.* Simile in Vegetio: *Interdum longissimas ferratasque Trabes opponunt machinæ* (Turri) *venienti, eamque à muri vicinitate propellunt.* Sed est & quarta oppositio, similis iam dictæ in Aggere: vt muros attollerent eâ parte & augerent. Vegetius: *Partem muri, ad quam machina* (Turris) *conatur accedere, cæmento atque lapidibus, postremò tabulatis exstruendo faciunt altiorem. Constat autem inefficax machinamentum reddi, si inueniatur inferiùs.* Dicit & de Tabulatis: cui consonat hoc quod Cæsar de Auaricensibus scribit, à se oppugnatis: *Nostrarum Turrium altitudinem, quantum has cottidianus Agger expresserat, commissis suarum turrium alis adæquabant.* Ita enim legendum videtur, hoc sensu. vt iunxerint & continuarint Turres cum Turribus, ligneo aliquo muro: atque ita ipsum murum æquarint turribus suis, & hostilibus. LIPS. Intellego. vis dicere ~~*Interturria*~~ expleta, & à latere ad latus Turris (id Alam dixerit) structum. Tamen leuiter ambigo, & malim: *suarum turrium alijs.* quod sit, Commissis & oppositis nouis alijsque suis turribus, æquabant nostras. Vsitatam quidem hanc defendendi viam, Nicetas ostendit, vbi de Orestiade ab Errico, Balduini fratre, oppugnatâ: *Repperit*, inquit, *vrbem duabus latis fossis circumdatam. Prætereà turres mœnium auctas sublatasque pegmatis ligneis, quæ longè in aërem ibant, & centonibus, ac pellibus contra ignem tegebantur. Sed & super ipsas ligneas turres, mali defixi eminebant, qui habebant omnia, quibus aut accendi aut spargi latissimè ignes possent. In quibusdam verò & speculæ quædam ligneæ fabrefactæ apparebant, bellatorum virorum habitacula, cuiusmodi solent eorum esse, qui ex turriculis ligneis maris profun-*

Vide notas.

profunda explorant, & piscium populos captant. In alijs, & lapides cathenis suspensos aptosque habebant: qui & demitti per instrumenta possent, & attolli, & conuerti pro vsu præsenti. CAR. De istis, vt videbitur: ego

DIALOG. VIII.

Varia in Arietem, & Vegetius explicatus.

TRANSEO ad *Arietem*, violentissimum machinatum, & maximè terribilem: eoque plura in eum adinuenta. Quę vt in vno adspectu ferè dem, commodum mihi visum per verba Vegetij ire, quæ sic habent libro IIII. cap. XXIII. *Aduersum Arietes etiam vel Falces, sunt plura remedia. Aliquanti centones & culcitas fustibus calcant, & illis opponunt locis, quà cedit Aries, vt impetus machinæ materiâ molliore fractus, non destruat murum. Alij laqueis captos Arietes, per multitudinem hominum de muro in obliquum trahunt, & cum ipsis Testudinibus euertunt. Plures in modum forficis dentatum funibus illigant ferrum, quem Lupum vocant, apprehensumque Arietem aut auertunt, aut ita suspendunt, vt impetum non habeat feriendi. Interdum bases, columnæ marmoreæ, vibrato impetu iaciuntur è muris, Arietesque confringunt. Quòd si tanta vis fuerit, vt murus Arietibus perforetur, & decidat, vna salutis spes superest, vt destructis domibus alius intrinsecus murus addatur, hostesque inter binos parietes, si penetrare tentauerint, perimantur.* Primùm scribitur, *Aduersum Arietes vel Falces.*] Nequis erret, *Falces* hîc Vegetianæ capiendæ sunt, nouitiæ, quæ lapides è muris extrahunt, & vicem ac vim pænè Arietis habent. Ipse eas in Ariete descripsit. Aliæ sanè sunt veterum illæ *Falces murales:* quibus pinnas detergebant: quibus nauium funes abscindebant: atque talia patrabant. Describuntur à Cæsare III. belli Gallici, nec sunt ignotæ. Primum remedium: *Centones & culcitas fustibus calcant.*] Benè qui emendarunt, *funibus chalant:* primus, puto, Turnebus. Talia enim mollia contra vim & duritiem Arietis opponi moris fuit, & funibus suspendi. Ita in Iosepho (ipsius machinatione & iussu) contra Romanorum arietes, sacci, paleâ referti sunt demissi. *Saccos*, inquit, *paleis plenos iussit eos funibus demittere, in eam partem quà viderent sem-*

per impetum Arietis ferri: vt hoc modo & aberrare faceret ictum; aut si excepisset, vanus redderetur mollitie & laxitate. Quæ quidem res valdè Romanos exercuit. nam quocumque hi conuertissent machinam, illi traducentes saccos subijciebant rostro eius, vt nihil murus resistendo & renitendo incommodi caperet. donec & ipsi contrà machinantes, longis contis falces affigentes, saccos absciderunt. Quæ similia, & diffusiùs in Hegesippo, libro III. cap. XI. Conuenit huc æquè, quod Appianus in Mithridatico scribit, fecisse Cyzicenos: τοὺς μὲν οὖν κριοὺς, inquit, λίθοις ἀπεκαύλιζον, ἢ βρόχοις ἀνέκλων, ἢ φορμοῖς ἐρίων τῆς βίας ἐξέλυον: *Arietes lapidibus decutiebant, aut laqueis deflectebant, aut sportis saccisque lanarum plenis vim infringebant.* Vbi & de laqueis habes, quod iam sequitur: *Alij laqueis captos Arietes.*] Ita in Dionis fragmento, ex Theodosio: καὶ τοὺς κριοὺς τοὺς μὲν βρόχοις ἀνεῖλκον, τοὺς δὲ ἁρπάγαις ἀνέσπων: *Arietum alios laqueis sursum attrahebant, alios harpagonibus reuellebant, locoque mouebant.* Liuius in XXXVI. id inter receptissima fuisse ostendit: *Ætoli contrà armis se tuebantur. nam cùm Ariete quaterentur muri, non laqueis, vt solet, exceptos declinabant ictus, sed armati frequentes, quidam ignes etiam, quos aggeribus inijcerent, ferebant.* Ammianus XX. *Prominentem Arietis ferream frontem, arte subtili illaqueatam, altrinsecus lacinijs retinuere longis, ne retrogradiens resumeret vires, néue muros ferire posset.* Idem in Thucydide libro II. oppugnatione Platæensium. Sed & laqueis Falces murales soliti auertere. Appianus in Punico: *Hostis subruebat Aggerem, falces iniectis laqueis deflectebat.* Cæsar VII. Gallicorum: *Laqueis falces auertebant, quas cùm destinuerant, tormentis introrsus reducebant.* Ita legendus locus, hoc sensu. cùm falces eas illaqueassent captásque tenerent, tum machinis quibusdam, quibus funes illigati vertebantur torquebanturque, in vrbem vi trahebant. At ecce remedium in Vegetio tertium: *In modum Forficis dentatum ferrum, quem Lupum vocant.*] Quod ille *pluries* factitatum clarè dicit, nos vix legimus, & quęrimus propriè hîc exempla. Nam communiter de *Lupo* non desunt. Vt apud Liuium, XXVIII. *Qui iam erexerant ad murum scalas, in alios lupi supernè ferrei iniecti, vt in periculo essent, ne suspensi in murum extraherentur.* Diodorus hoc idem κόρακα siue *Coruum* dicit, in XVII. Τοῖς δὲ κόραξι καὶ ταῖς σιδηραῖς χερσὶν ἀνήρπαζον τοὺς τοῖς θωρακίοις ἐφεστῶτας: *Coruis & ferreis*

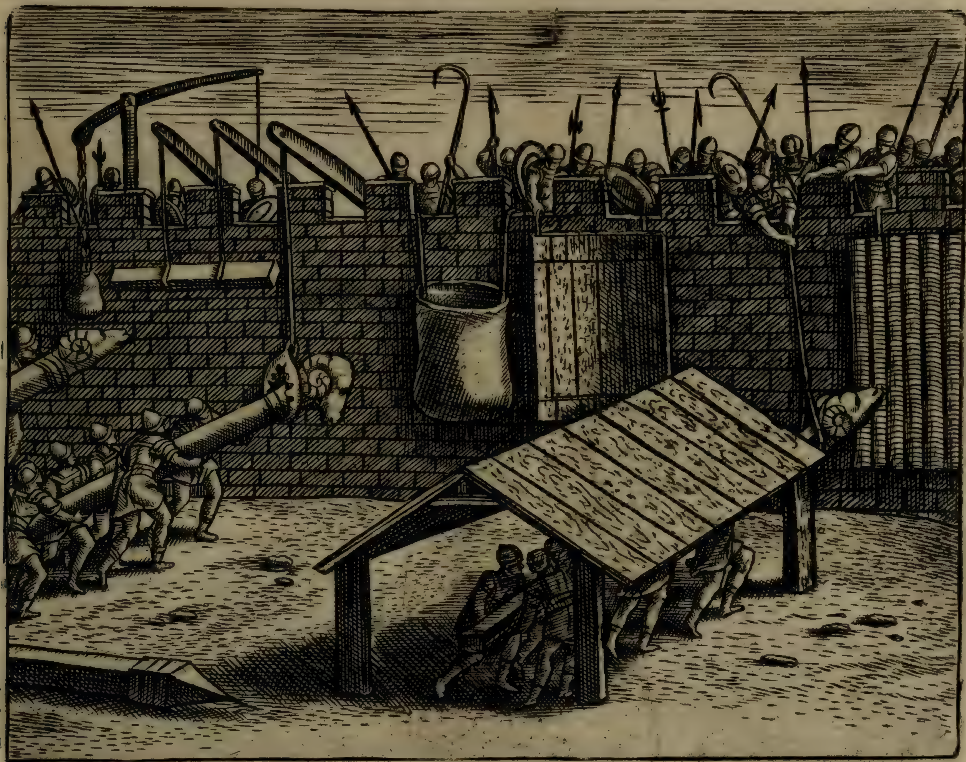
Vide Notas.

reis manibus abripiebant eos, qui iam in loricis & propugnaculis mœnium constitissent. Vocat & Curtius libro IIII. *Coruos*, sed operosiùs & alio fine structos: *Namque ad implicanda nauigia, quæ muros subibant, validis asseribus coruos & ferreas manus illigauerant, vt cùm tormento asseres promouissent, subitò laxatis funibus inijcerent.* Quod vicinum est Polybiano coruo, libro I. nisi quòd ille in proris nauium eum ponit. Magis pro Curtio, & nunc etiam Vegetio, quod Dio Cassius in Seuero scribit: *Byzantinos habuisse in machinis quibusdam harpagones, quos emittebant & reducebant celeriter, vti visum.* Non nominat, sed intellegit Tacitus IIII. Histor. *Præcipuum pauorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repentè demisso, præter suorum ora, singuli pluresue hostium sublimè rapti, verso pondere intra castra effundebantur.* Itaque isti lupi: & ab hoc exemplo Vegetianus, quem destinatò in Arietes, validiorem haud dubiè & grandiorem, struxerunt. Sed, vt dixi, in historijs vix memoria; nisi in Dione obiter, quem mox dabo. Pergit ipse: *Interdum bases, columnæ marmoreæ iaciuntur.*] Parùm plenè narrat. & quod *interdum* factum ait, ego reperio crebrò, & de more, factitatum. Ponderibus, inquam, grandibus supernè incussis aut iniectis, Arietem deprimebant, aut frangebant. Liuius libro XXXVIII. *In arietes tollenonibus libramenta plumbi aut saxorum, stipitésue robustos incutiebant.* Tollenonibus id hîc facit Liuius: & Thucydides libro II. totum aperit, vt lux fiat Glareano, in Liuij loco caliganti & hæsitanti. Dicit *Arietum alios laqueis auertebant, tum & hoc modo Magnas trabes adaptantes longis catenis, à capitibus vtrimque suspenderant ad duas antemnas, super muros inclinatas & extensas. Has trabes sursum trahebant attollebantque obliquas, & quoties inuasura machina* (Aries) *erat, ictumque datura, trabem dimittebant, laxatis catenis, manuque remissâ. atque is impetus decutiebat caput Arietis.* De his ipsis Appianus capiendus in Libyco: καὶ τοὺς κριοὺς τῆς ὁρμῆς ἐξέλυον, ἐπιβάλλοντες ἐπικαρσίας δοκούς: *Et Arietum vim soluebant, iniicientes trabes transuersas.* Quod autem isti *Trabes* ita dicunt, id Liuius *Stipites robustos:* qui tamen & de *Plumbo* addit. vti & lib. XLII. *Arietem admotum libramento plumbi grauatum, ad terram vrgebant.* quod est, iactu & libratione in eum plumbi supernè. Id verò ipsum plumbum, in trabium formam

factum,

factum, & in massam longiusculam productum, vt certiùs feriret, Polyænus indicat libro VI. Ἀθηνοκλῆς πολιορκούμενος, πρὸς τοὺς κριοὺς καὶ τὰ τρύπανα, δοκοὺς μολίβδου ποιήσας, πλαγίας παρέτεινεν ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις· αἷς ἐμπιπτόντων τῶν πολεμίων, τὰ μηχανήματα συνετρίβετο: *Athenocles oppugnatus, aduersus Arietes ac Terebras, trabes plumbeas fecit, easque transuersas in propugnaculis opposuit. quibus, cùm hostiles machinæ irruissent, eæ confringebantur.* Vegetius horum nihil dixit, sed lapides & marmora eorum vicem iniecit. Quod etiam Ammianus XX. *Agitantes arietes, denso saxorum pondere molarium, fomentisque ignium variis ire protinus vetabantur.* Etsi illi molares non in admotam machinam immissi; sed in aduentantem excussi tormentis videantur. Postremum in Vegetio: *vt destructis domibus, alius intrinsecus murus addatur.*] Hoc remedium, quod hodie quoque receptum contra demolitoria nostra tormenta. Imò vt nos lunari ferè formâ tum ducimus, sic illi. In Arriano de Halicarnassæis, oppugnatis ab Alexandro, libro I. Ἐφθήκεσαν γὰρ ἀντὶ τοῦ πεπτωκότος τείχους ἔσωθεν, πλίνθινον μηνοειδὲς ἀντοικοδομησάμενοι, οὐ χαλεπῶς, ὑπὸ πολυχειρίας: *Occuparunt enim, pro muro exteriore deiecto, introrsus latericium struere lunatâ formâ; idque facilè, ob multas operas.* Appianus quoque, cùm Sulla Athenas quateret (in Mithridatico) *& muri cecidissent,* ait, *Archelaum introrsum ædificasse lunatos alios. quos cùm Sulla statim deruere tentaret, vt qui nouelli & molles essent, contrà cecidit, & suprà & à lateribus telis vndique petitus, vt inter lunatos flexus, ab oppugnatione Pyræei omnino destitit.* Hactenus ad Vegetium: sed & addam quædam hîc omissa. vt quod in Diodoro, libro XVII. καὶ ταῖς μὲν δρεπανοφόροις κεραίαις τὰς τῶν κριῶν ὁρμητηρίας ὑποτέμνοντες, ἄχρηστον τὴν τῶν ὀργάνων βίαν ἐποίουν: *Et antemnis, quibus falces præfixæ erant, funes quibus incitabantur Arietes abscindentes, mutilos eos reddebant, & vim eludebāt.* Item quod in Dionis Vespasiano, in rebus Iudaïcis (inter Fragmenta nuper editum:) καὶ τοὺς κριοὺς τοὺς μὲν βρόχοις ἀνεῖλκον, τοὺς δὲ ἁρπάγαις ἀνέσπων, ἑτέρων τὰς προσβολὰς σανίσι παχείαις συμπεπηγμέναις τε καὶ σεσιδηρωμέναις, ἃς πρὸ τοῦ τείχους καθίεσαν, ἀπέστρεφον: *Arietes alios laqueis attrahebant; alios harpagonibus (* Lupis Vegetij *) reuellebant; aliorum incussum & inflictum, tabulis crassis inter se cōpactis & ferratis, quas ante murum demittebant, auertebant.* Hoc enim postremum, videtur non coniectus aliquis in Arietem, sed oppositus &

tus & obtentio fuisse: vt in his vim frangeret, nec integram in muros ferret.

DIALOG. IX.

In tela alia, vsus coriorum, ciliciorum, rotarum.

SVPERESSE mihi video *Ballistas*, *Catapultas*, & totum genus *leuium telorum*: quibus omnibus vnicum ferè obstaculum & oppositio, *Coria*, *Cilicia*, *Vela*. His enim vim excipiebant & frangebant, molliter ita suspensis: imò & ignita iacula repellebant. In vrbe, extra vrbem vtebantur: quia vtrimque scilicet periculum & metus ab istis. In Suidâ, de Aggere: Τοῦτο δὲ μηχάνημα (χῶμα) οἱ ἐργαζόμενοι, προκάλυμμα τιθέασιν ἐξ αἰγείων τριχῶν, τῶν λεγομένων κιλικίων. ἃ δὴ πάχους τε καὶ μήκους διαρκῶς ἔχοντα ἀναρτήσαντες ἐκ ξύλων μακρῶν, ἐπίπροσθεν ἐτίθεντο. ἐνταῦθα γὰρ οὔτε πυρφόροι οἰστοί, οὔτε ἄλλα βέλη ἐξικνεῖσθαι εἶχον, ἀλλ' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν προκαλυμμάτων ἔμενον: *Qui machinam eam* (id est Aggerem) *excitabant, ij tegumentum & velum habebant è caprillis pilis factum, quæ Cilicia vocant. Ea iustâ & sufficienti crassitie*

stitie ac longitudine suspendebant è proceris lignis, & ante se prætendebant. Ita nec ignita iacula, nec alia tela attingere eos poterant, sed in ipsis ibi tegumentis sistebant & hærebant. Sed & in alio opere vsurpabant: tum ne conspici ab hoste possent, tum vt & tela sic eludi. Commodum inuentum, & à nostrâ hodie militiâ non alienum. Thucydides, in opere aliquo Platæensium: Περικαλύμματα εἶχε δέρρεις καὶ διφθέρας, ὥστε τοὺς ἐργαζομένους καὶ τὰ ξύλα μήτε πυρφόροις οἰστοῖς βάλλεσθαι, ἐν ἀσφαλείᾳ τε εἶναι: *Tegmina habuit pelles & centones, vt nec operantes, nec ligna operis, ignitis iaculis peterentur, & in tuto essent.* Ammianus: *Defensores obtentis ciliciјs latebant intrinsecus, ne conspicerentur ab hostibus.* Curtius: *Igitur munientibus coria velaque iussit obtendi, vt extra teli ictum essent.* Arrianus pariter: Περικαλύμματα δὲ δέρρεις καὶ διφθέραι αὐτοῖς ἦσαν, ὡς μήτε πυρφόροις βέλεσιν ἀπὸ τοῦ τείχους βάλλεσθαι, τοῖς τε ἐργαζομένοις προβολὴν ἐν τῷ εἶναι πρὸς τὰ τοξεύματα: *Tegmina ijs erant coria & pelles, vt nec à muro ignitis telis peterentur, & vt operarijs munimen hoc esset in sagittas.* Vegetius IIII. cap. VI. *Saga, ciliciaque tenduntur, quæ impetum excipiant sagittarum. Nec enim facilè transeunt spicula, quod cedit & fluctuat.* Imò verò & lapides sistunt Ballistarum. Diodorus in XVII. πρὸς δὲ τούτοις βύρσας καὶ διπλᾶς διφθέρας πεφυκωμένας καταρράπτοντες, εἰς ταύτας ἀπεδέχοντο τὰς ἀπὸ τῶν πετροβόλων πληγάς. καὶ μαλακῆς τῆς ἐνδόσεως γινομένης, ἐξελύετο τῶν φερομένων πετρῶν ἡ βία: *Prætereà coria ac pelles duplices, madefactas, consuentes, in his excipiebant ictus Ballistarum, quia molliter ijs cedentibus vis lapidis resoluebatur.* ORAN. Madefactionis hîc mentio: quo ea fine? CAR. Contra ignes, aut ignita. Aquâ enim centones, aut cilicia, & coria humectabant, quò minùs corriperent, aut corrumperentur. In Ammiano: *Aries humectis taurinis opertus exuuijs.* Et propriè huic rei Acetum habebant. Sisenna historicus, in fragmento: *Aceto madefactis centonibus integit.* Appianus in Mithridatico, resistere ita Cyzicenos facit: Τῶν δὲ βελῶν τοῖς μὲν πυρφόροις ὑπήντων ὄξει καὶ ὕδατι. τὰ δὲ ἄλλα προβολαῖς ἱματίων, ἢ ὀθόναις κεχαλασμέναις τὴν φορὰν ἔλυον: *Tela ignita refutabant aceto & aquâ. alia autem oppansione vestium, aut linteis laxis suspensis resoluebant, & vim frangebant.* Sed & Vitruuius in tegendâ Testudine, *Paleas aceto macerat.* LIPS. Occurrit Heronis locus, qui cap. XIIII. de Turribus, vbi varia remedia in Ignes, hoc quoque habet: *Vtilissima inuolucra oppansa, paleis aceto madefactis plena; siue & retia repleta humido*

musco

musco vel algæ specie, quæ Thalassoprason dicitur. Ille velut Culcitas paleis eiusmodi humectis farcit, & in ignes opponit: quod è lanâ nostros hodieque facere accepi, in tormenta. CAR. Polyænus communiter ita de Aceto pronunciat: Σβεστήριον πυρὸς μάλιστα ὄξος εἶναι δοκεῖ. ἄριστον δὲ κώλυμα πυρὸς ἐπαλειφόμενον ὄξος. ἥκιστα γὰρ τούτου πῦρ ἅπτεται: *Ignem restinguere & comprimere maximè Acetum videtur. sed magis, Acetum vnctum aut pinguefactum: quia minimè ignis id apprehendit, aut adhæret.* Postremum hoc de *Vncto*, mihi nouum est, & ad periculum appello. Isthæc igitur in Tela: sed in *Catapultas* propriè, inuenio & *Rotas marmoreas* quasdam oppositas, de quibus in Diodoro, lib. XVII. De Tyrijs agit: Πρὸς μὲν τὰ καταπελτικὰ βέλη τρόχους κατεσκεύασαν, διειλημμένους πυκνοῖς διαφράγμασι. τούτους δὲ διά τινος μηχανῆς δινεύοντες, τὰ μὲν συνέτριβον, τὰ δὲ παρέσυρον τῶν βελῶν, πάντων δὲ τὴν ἐκ τῆς βίας φορὰν ἐξέλυον: *Contra Catapultica tela Rotas appararunt, crebris interuallis aut septis distinctas. Has per machinam quandam in orbem voluebant, & alia telorum frangebant, alia auertebant, omnia resoluebant.* Hìc *Rotas* simpliciter dicit, posteà & *Marmoreas* addit. οἱ Τύριοι πρὸ τῶν τειχῶν μαρμαρίνους τρόχους ἵστανον, καὶ διά τινων ὀργάνων τούτους δινεύοντες, τὰ φερόμενα βέλη καταπελτικὰ συνέτριβον, καὶ εἰς τὰ πλάγια παράγοντες, ἀπράκτους ἐποίουν τὰς πληγάς: *Tyrij ante muros Rotas marmoreas constituerunt, quas organis quibusdam girantes, incidentia catapultica tela frangebant, aut ad latus auertentes, inefficaces reddebant ictus.*

DIALOG. X.

Libatio in mensâ, honoris index: quibus exhibita?

OMNIA, nisi fallor, iam dicta: & sermonum meritò finis. Vos amici eamus. LIPS. Quò? CAR. Iterùm in Prætorium, tum in vrbem. Ingredimini etiam. LIPS. Quid autem facturi? ad cymbas potiùs. dies inclinauit. CAR. Imò pro operâ nauatâ, ex more veteri, *mulso sunt accipiendi milites*, vt apud tuum Comicum. Bellaria Lipsi gustanda sunt. BILL. At enim breuiter Carondelete hoc fiat: feria mea me vocant. CAR. Salus Principis te hîc tenet. ecce hanc pateram, quam illi eo libatum, BILL. Diu nobis, huic patriæ, toti reip. sit superstes. Tibi porrò Lipsi, in hanc legem & exemplum. LIPS. Hem, quàm strenuè tu bibis! sic haustu vno totam? vereor vt imiter, etsi cupio.

pio. Vnde autem vobis istæ leges aut mores? nam vulgò in conuiuijs video vsurpari, non inuitationem, sed adactionem ad bibendum. CAR. Mirum te quærere. à priscis hoc institutum, & fideliter nos tenemus. Ex scito autem tuo Lipsi,

Moribus antiquis res stat Romana virisque.

LIPS. De fide video, de instituto ambigo. CAR. Disce igitur, qui nos doces. Græcis & Romanis in more inter pocula & mensas, maximè secundas, dijs primùm libare, eorumque honori bibere; tum etiam beneficis in se, aut amicis. In isto numero qui magis quàm viri Principes, quorum beneficio & curâ nos & nostra salui? Quod igitur Græci patronis aut amicis (nam de Diis omitto, rem notissimam) ex Ouidij loco clarum, de Theseo. vbi Athenienses, conuiuia agitantes, ob eum reducem, post facta eius enumerata, addunt:

—— pro te fortissime, vota
Publica suscipimus, Bacchi tibi sumimus haustus.

In Asconio, III. in Verrem: cùm declarat, quid sit Græco more bibere. *Est*, inquit, *Græcus mos, vt Græci dicunt*, συμπιεῖν χυαθιζομένους, *cùm merum cyathis libant, salutantes primò deos, deinde amicos suos nominatim. nam toties merum bibunt, quoties & deos & caros suos nominatim vocant*. Horatius ad hunc morem:

Da Lunæ properè nouæ,
Da noctis mediæ, da puer auguris
Murenæ.

Et exempla verò plura: sed vide magis in Romanis. Silius de Q. Fabio Cunctatore, qui rem Romanam seruauit, libro VIII.

Nec priùs aut epulas aut munera grata Lyæi
Fas cuiquam tetigisse fuit, quàm multa precatus
In mensam Fabio sacrum libauit honorem.

Apud eumdem libro VI. Marus quidam Regulum defunctum seruatorem & patronum habet. itaque ait:

—— cui me libare Lyæi
Quod cernis latices, dignum est cognoscere caussam.

Valerius lib. VIII. cap. XV. de C. Mario: *Postquam Cimbros, ab eo deletos, initio noctis nuncius peruênit; nemo fuit, qui non illi tamquam dijs immortalibus, apud sacra mensæ suæ libauerit.* Hoc ipsum Plutarchus: Εὐθυμούμενοι τε μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν ἕκαστοι κατ' οἶκον, ἅμα τοῖς

θεοῖς

θεοῖς καὶ μαρίῳ ἅμα καὶ λοιβὰς ἀπήρχοντο : Hilares lætique vnà cum liberis & vxoribus, quisque domi suæ, Dijs simul & Mario libauerunt. Quibus exemplis, Senatus decreuit in Augusti honorem semper libari. quod ita in Dione expressum, lib. L. Καὶ ἐν τοῖς συσσιτίοις οὐχ ὅτι τοῖς κοινοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις, πάντας αὐτῷ σπένδειν ἐκέλευσαν : *Et in conuiuijs non solùm publicis, sed & priuatis, omnes ei libare & vinum defundere iusserunt.* Quo Horatius respexit, IIII. Carm. od. v. ad Augustum.

Hinc ad vina redit lætus, & alteris
Te mensis adhibet Deum.
Te multâ prece, te prosequitur mero
Defuso pateris, & laribus tuum
Miscet numen, vti Græcia Castoris
Et magni memor Herculis.

Quinetiam eò, apud Græcos quidem, ventum, *vt discipuli præceptoribus suis benè precati libarent:* quod in Athenæo libro decimo legetis. Satin' hæc probant ritum antiquum, & ex eo nostrum? LIPS. Nondum mihi. exemplum aliquod esse fateor, sed dissimile. Simplex ibi libatio, & gustatio: vbi hæc infusio? Abutimur, & apud quosdam profectò, quod Alexis dixit,

—— λουτρόν ἐστιν, οὐ πότος: —— *lotio est, non potio.* Ita se perfundunt & humescunt; ita dum alienæ Saluti libant, suam lædũt. ORAN. Lipsi tu non euades, nec si Vlyssem astu præstes. LIPS. Apud Cyclopes igitur sum? ORAN. Puta esse. nos Vulcani officinam habemus, quod hodie dixisti: æstuamus igitur, & sitimus. LIPS. Vobis sitite. Nam Sophoclæum illud iure occinam:

—— ὡς ἄρα τὸ πρὸς βίαν πιεῖν
Ἴσον κακὸν πέφυκε τοῦ διψῆν βίᾳ.

—— bibere per violentiam,
Par est malum huic, sitire per violentiam.

DIALOG. XI.

An, & quæ machinarum, possint habere nunc vsum.

SED nónne imus? tu Carondelete, tu Billéhee: & abiens iam Sol vocat. BILL. Me & negotia. conscendamus cymbam, & prono sic flumine feramur. Fecimus. Ego ad Billéheum,

Omnia, aut pleraque diximus, quæ ad Oppugnationem veterem: an & alio aliquo, quàm ad historiam fructu, & vt FACIS tantùm hæc loco sint? An publicè reuocari aut renouari quædam expediat? dic sodes, Billéhee, qui hoc iudicium lectione & periculo potes tibi vindicare. BILL. Arduum sit, & inter nostros quoque Martis & Bellonæ filios, videbis in his talibus dissensum. Qui vsum solum habent, & ab eo peritiam, hæc omnia naso solent agere, & adspernari: qui lectione imbuti sunt, & curâ aliquâ scrutati, plusculum ea æstimare. Qui imitari tamen ausi sint aut reducere, paucos dixerim; etsi in quibusdam, quosdam. Vt breuiter, sed distinctè aliquid pro meo sensu promam, *Scalas*, & hæc scansoria, vsum habere nemo abneget, in nocturnis occultisque aggressionibus; sed & apertis, vt omnes sciunt. Quædam veteribus formæ aut inuentiunculæ circa hanc rem, haud aspernandæ terrâ aut mari, siquis tua ruminetur. Iam de *Vallo* & *Fossis* in obsidione vt te munias, illos includas: quid cogitari vtilius potest? Piget & pudet, quàm neglecta & in vili hodie ea pars: cùm ferè incauti assidemus, nec custodientes satis, nec custoditi. Illabitur aliquis, erumpit: facile est, nocturno præsertim tempore. sed & suppetias si qui venit, eò minùs repugnamus. Olim aliter: & Iuliano aliquo opere si cingamur: quis obsessus non timeat, & quem timeant obsidentes? Sed & singillatim *Ceruoli*, *Cippi*, *Tribuli*, *Stili*, valde impediendo hosti sint, aut remorando: quin & in acie victoriam alibi donent, si aptè & occultè adhibeantur. De *Vineis* verò, *Pluteis*, *Musculis*, *Testudinibus*, & toto hoc genere, vsum ex longinquo magnum habere haud dixerim: tormenta nostra dissipent: propiùs si succedatur, quod sæpè, & parietes suffodiendi aut deruendi sint, habeant clarum & certum. At *Agger* palàm hodie vtilis, & speciem interdum vsurpamus. Regula quæ antiquis certa, vt altiores vincerent, & telis tormentisque præualerent; ea & hodie, atque aggerum hæc structura dederit omnia sub ictum. Vnus labor aut moles potiùs, pugnare cum ignauiâ militum, qui fastidiunt aut spernunt totum hoc operari. *Turres* olim optimæ, nunc vix subsistant in illâ altitudine expositæ tormentis: nec satis muniant quæ olim, coria & vela. Memini tamen & scio factitatum recenter in Frisiâ: & potest vtilissimè, cùm constat

obſeſſos non abundare puluere illo fulminali. An & ratio aliqua turrium mobilium non iniri poſſet, quarum frontes terrâ, lanâ madidâ, aut tali ſtipatione munirentur? architecti cogitanto. In *Tormentis* iacemus, fatendum eſt, vnico illo & eminente Geniorum (non enim hominum) inuento. Tamen *Catapultas*, *Scorpiones*, *Balliſtas* haud in totum abdicem: variè poſſunt eſſe vtiles: & maximè tollenones ſiue *Fundibala* illa, quæ grandiores molaresque lapides, cadauera, & talia in opida iactant. Impensâ minore hęc conſtant, ſed & hominum aut iumentorum haud ęquâ fatigatione: quid quod & vbique & ſemper (cùm ligni funiumque copia eſt) paranda? Denique de *Telorum* vario genere, ſum in eâ ſententiâ, vt putem quædam poſſe excerpi; & maximè illa ignita, quæ diuerſa iam dicta. Terrent enim hæc talia, & in acie equos maximè: ſed & nocent eximiè, iacta in opida aut ædes. Plura aliquis dixerit: ſed & ego fortaſſe, niſi quia leuiter & neglectè, non nego, (quâ enim ſpe?) hoc ago: & iam vrbs in oculis, & nauta flectit ad ripam. O vos amici, ſaluete, & *Fortunæ huiuſce diei* gratia, quæ me ſociauit. CAR. Tibi, Billéhee, atque iſtis omnibus gratia, qui *relictis rebus, Mihi, frequentem operam dediſtis*, vt ait Comicus. ORAN. Sed &, vt idem Comicus,

Iſtoc quidem pretio nos fuit facile
Frequentare tibi, vtibilesque habere:
Ita in prandio lepidè atque nitidè
Accepiſti apud te, vt ſemper meminerimus.

Pro omnibus hoc reſpondeo: ſed nos porrò cum Lipſio. BILL. Ego ad Decanum GRIMBERGIVM, virum probiorem neſcio, an nobiliorem. Noſti eum Lipſi? debes. ornamentum noſtræ vrbis eſt. At nunc ſalue, & ſaluete.

FINIS.

ADDITIVNCVLÆ.

QVÆDAM hæc, Lector, visum adnectere, quæ locis suis inserere aut opportunitas aut memoria non fuit. Nec sic quidem omnia: absit, nolo: & alijs quoque sit, quod pro industriâ aut ingenio suo notent. Nos cùm hæc direximus, in ordinem aliquem & lucem dedimus, satis animo isti fecimus: si non semper alieno (nec id sperem) veniat in partem laboris aut gloriæ si quis volet, sed & nostræ modestiæ, qui nemini insultauimus, palàm aut per figuras percussimus, etsi occasio alibi esset. Id verò mihi defuisse fateor, quod alteri melior Deus dabit, libros scriptorésque aliquot in bibliothecis reconditos: quos Mechanica Græcis litteris consignasse comperi, Athenæum, Apollodorum, Heronem, alios: è quibus solum Heronem videre mihi fuit, atque eum in nube aut sordibus parùm eruditæ interpretationis. Sed hæc tu, qualiacumque, cape Lector, fruere; & laudare si non potes, ama.

LIB. I. DIAL. III.

Pag. 22. lin. 28. *Alij ferè consensu ad Periclem auctorem referunt.*] Docent quæ adduxi. & tamen Corn. Nepos, seu quis alius in vitâ Miltiadis, facit eũ in oppugnatione Pari, *Vineis ac Testudinibus cõstitutis, propiùs muros accessisse.* At is sanè Pericle antiquior: si tamẽ hęc pensitatè, & non de more sic scripta.

Pag. 23. lin. 18. *Nonne probabile peruasisse in propinquum Orientem?*] Ratio inducit, sed & auctores. Nam Persas ecce machinas habuisse atque vsurpasse, Xenophon docet VII. Pæd. de Cyro agẽs: Ὡς δ' ἐγένετο πρὸς τῷ τείχει τῷ ἐν σάρδεσι, τάς τε μηχανὰς ἀνίστη ὡς προσβαλῶν πρὸς τὸ τεῖχος, καὶ κλίμακας παρεσκευάζετο: *Vt venit ad Sardium muros, machinas erexit muris admouendas, & scalas præparabat.* Iterùm distinctiùs: ὁ δὲ κῦρος μένων αὐτὸς ἐν σάρδεσι, μηχανὰς ἐποιεῖτο καὶ κριούς, ὡς τῶν μὴ πειθομένων ἐρείψων τὰ τείχη: *Cyrus Sardibus subsistens, machinas & arietes apparabat, quibus non obtẽperantium muros euerteret.* Sed & Ammianus lib. XX. atq; alibi (locos variè in ipso textu adduxi) Ballistas, Scorpiones, Malleolos, Aggeres, Vineas, aliaq́. adhibuisse suo æuo ostendit. Quæ eò magis noto, quòd sint auctores item qui adimant,

mant, & palàm machinas ſcientiamque oppugnandi ab ijs ſpernant. Vt Tacitus noſter, xv. Annal. *Sed Partho ad exſequendas obſidiones nulla cominus audacia: raris ſagittis neque clauſos exterret, & ſemet fruſtratur.* Iuſtinus pariter, xli. *Parthi cominus prœliari, aut obſeſſas expugnare vrbes neſciunt.* Sed & Tacitus vniuersè de illo tractu, lib. xii. *Nihil tam ignarum barbaris, quàm Machinamenta & aſtus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maximè gnara eſt.* Sed & Lucanus apertè, qui ita loqui Lentulum facit, diſſuadentem Pompeio ire in Parthos:

Non aries illis, non vlla eſt machina belli,
Haud foſſas implere valent: Parthóque ſequente,
Murus erit, quodcumque poteſt obſtare ſagittæ.

Quid dicemus? an olim habuiſſe, pòſt deſijſſe, iterumque adſumpſiſſe? An de Perſis modò id verum eſt, de Parthis aliter, quos Tacitus & Lucanus priuant?

DIALOG. VI.

Scalas Nauticas, & mox *Machinam aſcendentem.*] De Sambucis etiam ſiquis accipiat, fortaſſis nec erret. Pag. 34.

Tamen Vegetius in terrâ etiam adhibet.] Atque ita tunc & poſteà factitatum etiam, non nego. Exemplum huiuſmodi Sambucæ egregium, in rebus Ferdinandi regis Aragoniæ, obſidione Anticheræ, quam Mauris ibat ereptum. Vide inter alios Laur. Vallam lib. 1. de eius rebus. Pag. 35.

LIB. II. DIALOG. IIII.

In Dionyſÿ ſenioris rebus ponit memoratq́ue Diodorus.] Ille verò & antè memorat, ſed non expreſsè *Ambulatorias*. Vt cùm Hannibal Carthaginienſium dux Selinuntios oppugnat, lib. xiii. πρὸς δὲ τὴν πόλιν παραγενηθεὶς, περιστρατοπεδεύσας δ' αὐτὴν, καὶ τὰς μηχανὰς ἐπιστήσας, μετὰ πάσης σπουδῆς τὰς προσβολὰς ἐποιεῖτο. ἓξ μὲν γὰρ πύργους ὑπερβάλλοντας τοῖς μεγέθεσιν ἐπέστησε, τοὺς ἰδίους δὲ κριοὺς κατασεσιδηρωμένους προσήρεισε τοῖς τείχεσι: *Ad vrbem cùm veniſſet, caſtra circumpoſuit, & machinas exſtruens, omni ſtudio conabatur admouere. Sex quidem Turres eximiâ magnitudine ſtruxit, proprios etiam Arietes ferratos incuſſit muris.* Vbi Arietes *Proprios* acceperim, quia inuentum id peculiare Pœnorum. Sed Turres iſtas iterùm idem admouet Acragantinis: ſed nec ibi expreſſum *Mobiles*, etſi opinor fuiſſe. Ceterùm, quòd mox addo *Plicatiles* quaſdam Turres: earum verò mentio in obſidione etiam ſacræ vrbis, quam noſtri heroës animosè inuaſerant duce Godefrido. Ibi, inquam, traditum *Genuenſes peritos omnis generis tormentorum machinarúmque, ingenti mole turrim, procul à conſpectu hoſtium, fabricatos eſſe: quæ plicatilis, ac ſoluta per partes, noctu comportari in caſtra poſſet, vt cùm dilucesceret, ſuis coagmentata compagibus vrbi admoueretur.* Sed & plura talium rerum exempla, vt & Pontium mox in Turribus, in mediâ nouellaque hiſtoriâ reperies: quid opus aggerare? Pag. 87.

Pag. 99. *Cur rara, aut nulla eius mentio?*] Intellego, apud antiquiores Romanos. nam postea sæpè. Sed & Græci aut Persæ videntur similem vsurpasse: & Darij pons naualis in Bosphoro & Danubio, Græcis celebratur. nec abijt ille portentosus Xerxis, super Hellespontum.

LIB. III. DIALOG. II.

Pag. 120. *Catapulta pro telo ipso.*] Diserte alibi Plautus: *Ita est amor, ballista vt iacitur, nihil sic celere est, neque volat.*

DIALOG. IIII.

Pag. 131. *Enormes lapides ac sepulchrales.*] Adde & molares. Æmilius Paulus, in obsidione Ptolemaidis à regibus Philippo Galliæ, Henrico Angliæ: *Saxorum molarium ictu, quæ Tollenonibus mittebantur, tecta domorum in vrbe supernè perfringebantur, magnâ incolentium peste.* Appellat scitè doctissimus vir *Tollenones*, nostras istas Ballistas, quia talis quædam earũ forma.

Pag. 132. *Quæ verba non sic capienda, quasi viginti.*] Nisi tamen minores totidem globos fuisse placet, variè mox spargendos. Nec id abnuam.

Pag. 133. *Istæc Ammianus.*] Licet addere descriptionem Grecam Ballistræ, quam ex Procopio manuscripto ad me misit vir eruditus & industrius Dauid Hoeschelius. Ea ab Ammiano non abit, & sic habet: Βελισάριος δὲ μηχανὰς ἐς τοὺς πύργους ἐτίθετο, ἃς καλοῦσι βαλίστρας. τόξου δὲ σχῆμα ἔχουσιν αὗται, ἔνερθέν τε αὐτοῦ κοίλη τίς κεραία προὔχει. αὐτὴ μὲν χαλαρὰ ἠρτημένη, σιδηρᾷ δὲ εὐθείᾳ τινὶ ἐπικειμένη. ἐπειδὰν οὖν τοὺς πολεμίους ἐνθένδε βάλλειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, βρόχου βραχέος* ἐν ἔρσει τὰ ξύλα ἐς ἄλληλα νεύειν ποιοῦσιν, ἃ δὴ τοῦ τόξου ἄκρα ξυμβαίνει εἶναι). τόν τε ἄτρακτον ἐν τῇ κοίλῃ κεραίᾳ τίθενται, τῶν ἄλλων βελῶν, ἅπερ ἐκ τῶν τόξων ἀφιᾶσι, μῆκος μὲν ἔχοντα ἥμισυ μάλιστα, εὖρος δὲ καὶ τὸ τετραπλάσιον. πτεροῖς μέντοι οὐ τοῖς εἰωθόσιν ἀνέρχονται, ἀλλὰ ξύλα λεπτὰ ἐς τὴν πτερῶν τὴν χώραν ἐνείροντες, ὅλον ἀπομιμοῦνται τοῦ βέλους τὸ σχῆμα. μεγάλην δὲ αὐτῷ λίαν καὶ τοῦ πάχους κατὰ λόγον τὴν ἀκίδα ἐμβάλλοντες, σφίγγουσί τε πολλῷ οἱ ἀμφοτέρωθεν μηχαναῖς τισὶ. καί ποτε ἡ κοίλη κεραία προϊοῦσα ἐκπίπτει μὲν, ξὺν ῥύμῃ δὲ τοσαύτῃ ἐκπίπτει τὸ βέλος, ὥστε ἐξικνεῖται μὲν οὐχ ἧσσον ἢ κατὰ δύο τῆς τοξείας βολάς, δένδρου δὲ ἢ λίθου ἐπιτυχῶν, τέμνει ῥᾳδίως. τοιαύτη μὲν ἡ μηχανή ἐστιν ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τούτου, ὅτι δὴ βάλλει ὡς μάλιστα, ἐπικληθεῖσα. ἑτέρας δὴ μηχανὰς ἐπήξαντο ἐν ταῖς τοῦ περιβόλου ἐπάλξεσιν, ἐς λίθων βολὰς ἐπιτηδείας. σφενδόναις δὲ αὗται εἰσὶν ἐμφερεῖς καὶ ὄναγροι ἐπικαλοῦνται.

*ἐνέρσει.

LIB. IIII. DIALOG. III.

Pag. 169. *Vetus autem hoc de manuarijs lapidibus, & quid nisi naturâ duce?*] Itaque Barbari & rudes aliorum armorum his etiamnunc vtuntur. Et quidam ita scite & fortiter (quod de Canariensibus Antonius Nebrissensis αὐτόπτης ipse tradidit) *quasi ex ballistâ aut tormento aliquo sulfurario torquerentur.* Sed & ita certè, vt *nullum oculis signum designarent, quod non telo contingerent.*

De rumicibus tribulisq́ sparsis.] Etiam Persas factitasse, è Curtio discas: Qui ita libro IIII. sub pugnam Alexandri cum Dario: *Nondum ad teli iactum peruenerant, cùm Bion quidam transfuga ad regem peruenit, nuntians Murices ferreos in terram defodisse Darium, quâ hostem equites emissurum esse credebat: notatuḿque certo signo locum, vt fraus euitari à suis posset.* Pag. 191.

DIALOG. V.

Aquisq́ conspersa acriores excitat ignes.] Cuiusmodi oleum aliquod Persas habuisse, quo vrbes & earum portas exurebant, in Æliano leges lib. V. Histor. Anim. cap. III. item Ammiano lib. XXIII. Id autem è Naptha compositum, de quâ varij. Pag. 198.

DIALOG. VII.

Asseres aut trabes aduenientibus incussa.] Trabe aliâ ita discuti perfringique Turres solere, in Paulo Æmilio est exemplum, bello Sacro: *Aduersus Genuensium Turrim, malum in muro erexerant, trabemq́ transuersam suspenderant, vt eius interiore capite reducto, ac mox magnâ vi remisso, exterius in appropinquantem machinam velut aries incuteretur.* Quod etiam mox additur, *Turres alias* solere in eam strui: id verò ex ipso Cæsare doceatur, libro VII. de Auaricensibus obsessis: *Totum autem murum ex omni parte turribus contabulauerant, atque has corijs intexerant.* Pag. 204.

DIALOG. VIII.

Quem Lupum vocant.] Lupi muralis descriptio in Procopio manuscripto: & ecce habes, missu Dauidis Hoeschelij: Εν δὲ ταῖς πύλαις λύκους ἔξω ἐπετίθεντο, οὓς δὴ ποιοῦσι τρόπῳ τοιῷδε. Δοκοὺς δύο ἱστῶσιν ἐκ γῆς, ἄχρι καὶ αὐτὰς ἐπάλξεις ἐξικνουμένας. ξύλα τε εἰργασμένα ἐπ᾽ ἄλληλα θέμενοι, τὰ μὲν ὀρθὰ· τὰ δὲ, ἐγκάρσια ἐναρμόζουσιν, ὥστε τῶν ἐνέρσεων τὰ ἐν μέσῳ εἰς ἀλλήλους τρυπήματα φαίνεσθαι. ἑκάστης δὲ ἁρμονίας ἐμβολή τις προὔχει, κέντρῳ παχεῖ ἐς τὰ μάλιστα ἐμφερὴς οὖσα. καὶ τῶν ξύλων τὰ ἐγκάρσια ἐς δοκὸν ἑτέραν πηξάμενοι ἄνωθεν ἄχρι ἐς μοῖραν διήκοντα τὴν ἡμίσειαν, ὑπτίας τὰς δοκοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν ἀνακλίνουσι. καὶ ἐπειδὰν αὐτῆς ἐγγυτέρω οἱ πολέμιοι ἵκωνται, οἱ δὲ ἄνωθεν ἄκρων δοκῶν ἀψάμενοι, ὠθοῦσιν. αὗται δὲ ἐς τοὺς ἐπιόντας ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐμπίπτουσαι, τοῖς προὔχουσι τῶν ἐμβολῶν ὅσους ἂν λάβοιεν εὐπετῶς κτείνουσι. βελισάριος μὲν ταῦτα ἐποίει. Pag. 206.

Ista nunc satis. in Imaginibus, quædam monenda aut & addenda erant, sed fiet cum Deo, aliâs, alijs etiam suggerentibus aut iuuantibus, quod velim.

INDEX

DIALOGISMORVM

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

LIBRI QVARTI.

LIBRI QVINTI.

FINIS.

APPROBATIO.

Hos Poliorceticωn Iusti Lipsij libros ad claram Historiæ cognitionem, magno studiorum fructu edendos censeo.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij Decanus, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis,&c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia,quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria inprimis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in litteris liberalibusque diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tanquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeque dignam illi præſtant, qui diligentem iis ipſis in litteris ac diſciplinis operam ponunt; præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis noſtræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, conceſſuque ſumus, inprimis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quique iudicare de Litteris poſſint, acceperimus, inſignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis minimeque vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tanquam luſtra erant, illuſtraſti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti, dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tam feliciter tractes ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare, & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, cauſa, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animandum magis patrocinioque noſtro defendendum pro benigna noſtra in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioque te & Typographum tuum aduerſus quorumcumque fraudem, qui lucri cauſa, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtra Cæſarea decernimus, ſtatuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, hæredibúsue tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi hæredibúsue tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscumque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti; Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo: Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^tis proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^tis in cerâ rubrâ.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS *Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis,* IVSTI LIPSI *Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui secus faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ,* XIV. *Febr.* M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS *Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Christianissimus, singulari priuilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines,* IVSTI LIPSI, *quos vel hactenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secus faxit, præter librorum confiscationem; ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris, datis Parisiis,* XIII. *Iulij,* M. DC. V.

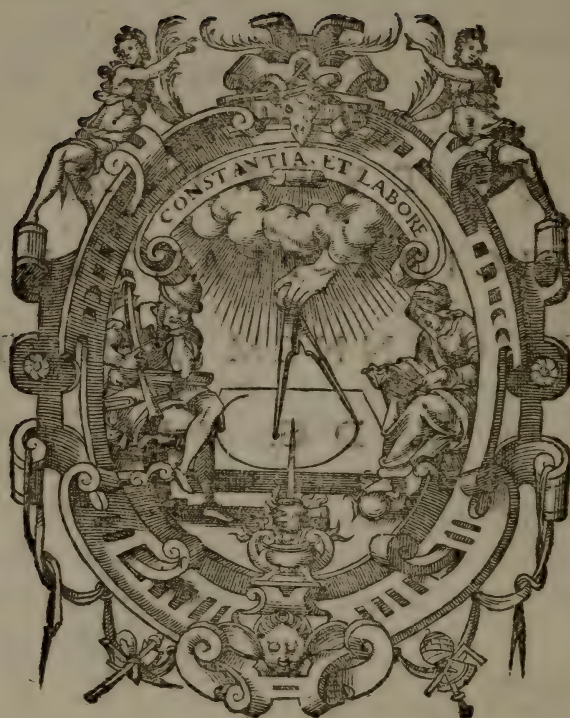
Signat.

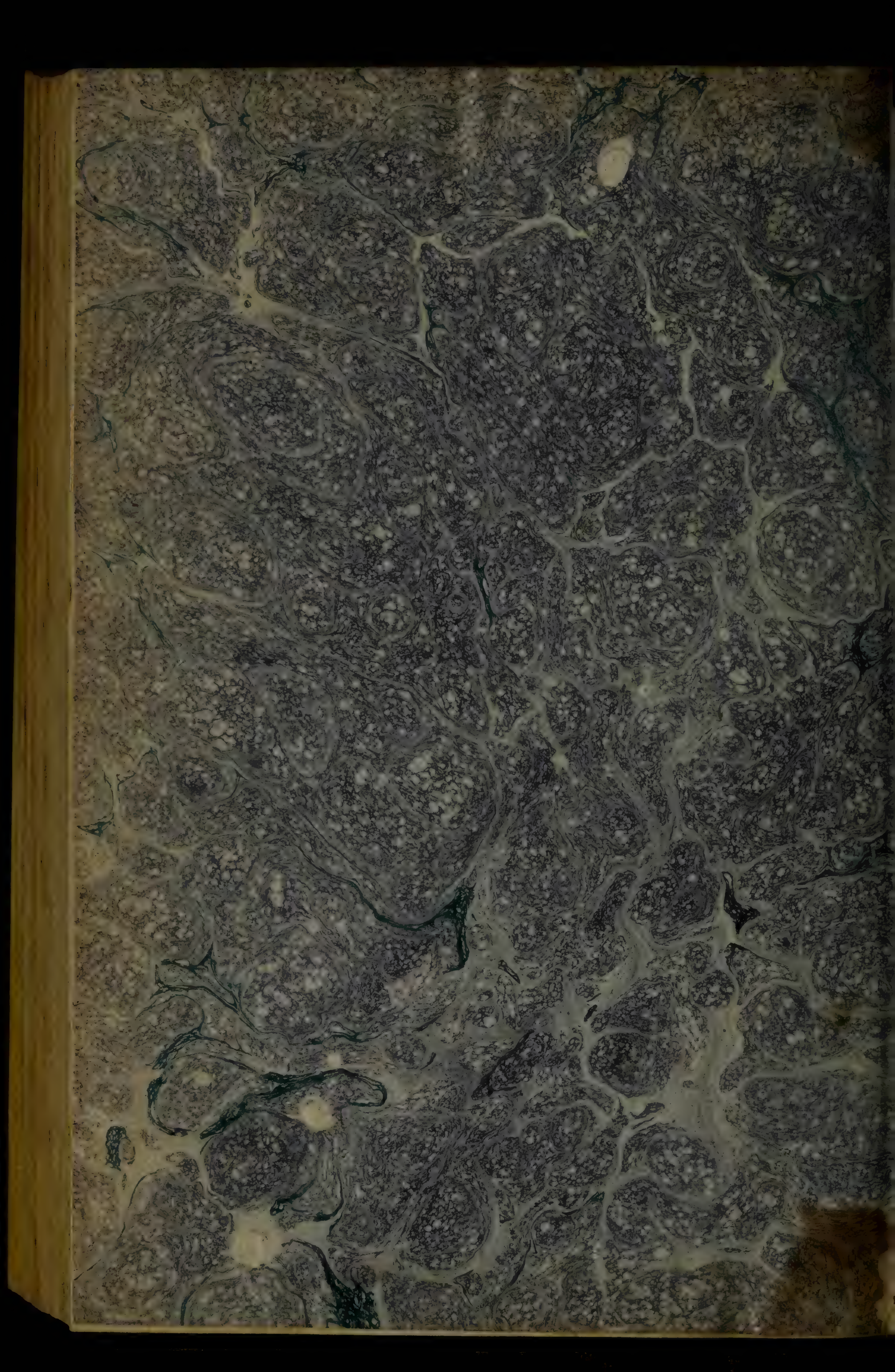
Perrochel.

TIbi IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos POLIORCETICΩ̃N Libros typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.
M. DC. VI.

CONSTANTIA, ET LABORE

Lotto 1

Camillo Agrippa, Trattato di Scienza d'arte, Venice, 1568.

12. The conditions of sale will be accepted automatically by all those who take part in the sale. In the event of any dispute, the Florentine Court is the competent authority.

Notwithstanding the Conditions of Sale on the preceding page the following applies:

(*a*) If within 21 days of the auction, the buyer gives notice to Sotheby's in writing that an item is defective in text or illustration and returns the lot to Sotheby's in the same condition in which it was at the time of the auction indicating the number of the lot and the date of the auction at which it was purchased, and it is established that the lot is defective, Sotheby's will rescind the sale and refund any amount paid in respect of the lot. Such an item may not be returned nor will its sale be set aside or refund made if:

(I) it is described in the catalogue as sold not subject to return; or

(II) it is sold un-named as part of a lot; or

(III) it is an atlas, an extra-illustrated book, a volume with fore-edge paintings, a periodical publication or a print or drawing; or

(IV) in the case of a manuscript, it was not described in the catalogue as complete; or

(V) the defect complained of is other than in text or illustration. For example (but without limitation) an item may not be returned nor will it's sale be set aside on account of damage to bindings, stains, foxing, marginal wormholes, lack of blank leaves, or other conditions not affecting the completeness of the text or illustration, lack of list of plates, inserted advertisements, absence of any subsequently published volume, supplement, appendix or plates or error in the enumeration of the plates.

(*b*) A buyer's claim under this Condition shall be limited to any amount paid in respect of the lot and shall not extend to any loss or damage suffered or expense incurred by him.

(*c*) The benefit of this Condition shall not be assignable and shall rest solely and esclusively in the buyer who, for the purpose of this Condition, shall only be the person to whom the original invoice is made out by Sotheby's in respect of the lot sold.

For the interpretation of these conditions of sale, the Italian text shall be binding.

